

DPN 6677

Title : भविष्य पुराण / BHAVISYA PURĀṆA

Run. No. 7403

Cat. No.

Micro. No.

Subject पुराणा Purana

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt.- New. / Maith.- New. / New.- Nep. /

Size in cms. 13 x 34

Folios 411

Lines (in a page) 9

✓ Compl. / Incompl.

Folio no 409 missing
Chapt. / act /

Author / translator

✓ Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS 1008

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu /

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

Beg. ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

नमो ब्रह्मणे देवाय गो ब्रह्मरा हिताय च
जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ P.T.O.

9. हलधर उपाध्याय

2. त्रिविक्रम राज उपाध्याय

1. Hala Dhara Upadhyaya

2. Triwikrama Raj

Upadhyaya.

अध्याय

१. कथाप्रस्ताव
२. ब्राह्मेपार्वरी
३. ब्राह्मेपार्वरी उपनयन विधि
४. ब्राह्मे पार्वरी स्त्रीलक्षण
५. ब्राह्मे पार्वरी सङ्गत सम्बन्ध
निरूपण
६. ब्राह्मेपार्वरी स्त्री विषये
नरवृत्तं
७. ब्राह्मे पार्वरी भर्तृ स्त्रीविधि
८. " " स्त्री कुर्वत
कथन
९. ब्राह्मे पार्वरी गृहधर्म
१०. " " स्त्रीधर्म
११. " " स्त्रीधर्म
१२. " " " "

१३. ब्राह्मेपार्वरी प्रतिपदा कल्प

१४. " " ब्राह्मार्चन विधि

Col.

इति श्री भविष्य पुराणे नवमी कल्पे
प्रतिष्ठा विधि कथने त्रयविंशतिविधेऽ
दिशते ५ अध्यायः ॥ २३३ ॥ समाप्त
ये नवमी कल्पः ॥ ॥

संवत् १००८ भाद्र शुद्धि १३-भौम
वासरे शुभम् ॥ श्री हलधर उपाध्या-
येन लिखितं ग्रन्थ संख्या ९२६६
श्री त्रिविक्रमराज उपाध्यायेन लिखितं
ग्रन्थसंख्या २७९२ एवं सर्वग्रन्थसंख्या
१२१६८ शुभम्

संवत् १००८ अधिक वैशाखदि ५ रोज १ आरंभ दिन

२५
 २०
 १५
 १०
 ५
 ०

मवि. ७ ९ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्रालणहिताय च नगदिताय रुद्राय गोविंदाय नमो नः
 मः १ शौनकस्य तु राजर्षेः सत्रे वैवमहात्मनः आयाता मुनयः सर्वे यज्ञमण्डपमुत्तमं २ देवा राजस्तथा गस्त्यः पुः
 लस्त्यः पुलहः क्रतुः पराशरस्तथा व्यासः करो मे धातिथिस्तथा ३ धौम्योथ देवलः पौलो याज्ञवल्क्योथ गौतमः भा
 रद्वाजो मुनिर्द्धमिस्तथानारदपर्वतौ ४ महानयामहात्मानः सुमतिश्च महानयाः मार्कण्डे योजवक्त्रातेः हारीतोथ प्र
 मर्दनः ५ एते वान्येव मुनयः सशिष्याः संशितव्रताः तानागतान्महाराजः प्रणम्य च यथाविधिः ६ पुरोहितं पु
 रस्कृत्य अर्घ्यं दत्वा यथाविधिः सुखासीनाश्च मुनयः सर्वे वेदविशारदा ७ देवकस्या मुनिश्चेष्टाराजर्षिर्हर्मपूजिताः
 राजानं च महत्मानं च र्द्धयित्वा जया शिखा ८ ते सर्वे द्विजशार्ङ्गलाकीर्तिप्रकाः सनातनाः तत्र स्थानां मुनीनां च यो ९
 गिनां पुण्यकर्मणां ९ ये वां स्मरणमात्रेण जगतां पूरयन्ते मलं श्रोतुकामा मुनिश्चेष्टा धर्मशास्त्रमुत्तमं १० अमृत
 स्य परं गृह्यं सर्ववेदानुहं हितं राजानं प्रणतं वीरुः श्रुत्वा भारतमाहितः ११ मुनिभिस्तैस्तथोक्तं तु राजा प्राह कृतां ज
 लिः श्रवीणामंत्रं सर्वान् पुरस्कृत्य भगुंतदा १२ सशिष्यमागतं व्यासं पूजयध्वंसमाहृताः पूजयित्वा ततो व्यासः

रामः
 ९

१५
 १०
 ५
 ०

मिदं वचनमब्रुवन् १३ व्यासं प्रसादयामासुर्वाभिरिष्टाभिरेव च अस्माकमिह सर्वेषां मान्यत्वं हि गुरुर्मतः १४
 रुपालुश्च दयालुश्च भवान्सर्वार्थतत्त्ववित् चतुर्णामपि वर्णानां पावनाय महत्मानो १५ श्रोतुमेतेन धर्मशैः समः
 न्वितमुत्तमं वेदशास्त्रं महारव्यानमिति हासं पुरातनं भारतं शास्त्रमचलमतः काव्यात्मना कृतं यथा स्वादु च यः
 थं वदयात्सुभिषगौषधं १७ तथारम्यं च शास्त्रं च भारतं कृतवान्मुनिः अक्षरो हनसो यानमिदं भारतमुच्यते १८
 तं कुत्वा स्वर्गनिरकौलोकं साक्षादिदेक्षते देवतातीर्थतपसां भारताद्यश्च निश्चयः १९ विष्णोर्वेदेषु विद्वत्सु गु
 रुषु ब्राह्मणेषु च भक्तिर्भवति कल्याणी भारतादेव धीमतां २० धर्मार्थकामचर्याणां भारतासिद्धिं शंकरः अ
 जितं भारतं यथा निर्वाणयदगमितां २१ मोक्षधर्मार्थकामानां प्रयंदो भारते कृतः अनित्यतोपसंहारान्नात्यर्थं त
 स्य स्वेष्टये २२ विपत्तिं भारतां कुत्वा प्रातिपीयोमहीयतिः प्रसादयामास मखेस्वीये व व्यासमागतं २३ श
 तानीक उवाच अंजलिः शिरसा ब्रह्मकृतो यं पादयोस्तव ब्रह्मि मे धर्मशास्त्रं नु येनाहं प्रततां ब्रजे २४ समुद्धर भवा
 दस्माकीर्तिं यित्वा कथां शुभां श्रोतवां भारतां हिल सर्वपापमयापहं २५ वैशंपायनेन यथापुरा प्रोक्तं पि नुस्तव मः

भवि. ७

२

हभारतमारुतातं ब्रह्महत्यां व्ययोहनं २६ अथ तं श्रवयः सर्वे राजानमिदमब्रुवन् साधु प्रोक्तं महाबाहो व्यासेन मि
तवुद्धिना २७ सुमंतुं पृच्छ राजर्षे सर्वशास्त्रविशारदं अस्माकमपि राजेन्द्र प्रवणे जायते मतिः २८ अथ व्यासो
महातेजाः सुमंतुं मधिसत्तमं ग्राहसैहिकथां विप्रयां श्रुत्वामोदते नृपः २९ भारतादिकथानां नृपत्रास्परम
ते मनः असावपि महातेजाः श्रुत्वा भावं महामते ३० व्यासस्य द्विजशार्ङ्गलक्षणं वापि सर्वशः चकार वक्तुं सुमं
तुस्तस्मै राज्ञे मतिं द्विजः ३१ व्यासस्य शास्त्राणां द्विप्रक्रमणीयं वापि सर्वशः अथ राजा महातेजा आजमीयो द्विजो न
मं प्रणम्य शिरसा स्पर्धय प्रवक्तुमुपवक्रमे ३२ शतानीक उवाच पुण्यख्यानं महाब्रह्म व्यावनाय प्रकी
र्तये श्रुत्वा यद्वा ह्यरात्रेष्टमुद्येहं सर्वपातकैः ३३ सुमंतु रूवाच नानाविधानि शास्त्राणि सन्ति पुण्यानि
भारत यानि श्रुत्वा नरो राजमुच्यते सर्वकिल्बिषैः ३४ किमिच्छसि महाबाहो श्रोतुं येन ब्रवीमि ते भारतादिक
थानां नृपा सुधर्मादयः स्थिताः ३५ शतानीक उवाच मतानि कानि ते विप्र धर्मशास्त्राणि सुव्रत यानि श्रुत्वा
नरो विप्रमुच्यते सर्वकिल्बिषैः ३६ सुमंतु रूवाच श्रूयतां धर्मशास्त्राणि मनुर्विष्णु र्यमाणि वशिष्ठदत्तसं

रामः
२

वर्तमानातपपराशराः ३७ आपस्तंबोशनो व्यासः कात्यायन बृहस्पतिः गौतमः शंखलिलखनौ हारि ते धिरथापि वा ३८
एतानि धर्मशास्त्राणि श्रुत्वा ज्ञात्वा च भारत हृंदारको पुण्यं त्वामोदते नात्र संशयः ३९ शतानीक उवाच यान्येता
नित्वयोक्तानि धर्मशास्त्राणि सुव्रत नेच्छामि श्रोतुं विप्रं इगुप्तान्येतानि हि द्विज ४० त्रयाशामपि वर्णानां प्रोक्तान्येता
नियणिङ्गतेः श्रूयते ननु शूद्राणां मंत्रमेव च न शृणु ४१ चतुर्णामपि वर्णानां श्रेयसे यानि सुव्रत भवन्ति द्विजशार्ङ्गल
श्रुतानि भुवनत्रये ४२ विशेषतश्चतुर्थस्य वर्णस्य द्विजसत्तम ब्राह्मणादिषु सर्वेषु त्रिषु वेदाः प्रकल्पिताः ४३
मन्वादीनि च शास्त्राणि तथानि समंततः शूद्राश्चेमेभ्यः शब्दीनाः प्रतिभांति मम द्विज ४४ धर्मार्थस्य च कामस्य श
क्तास्य र्जने कथं आगमेन विहिना हि अष्टौ कर्षं महत्तमे ४५ कश्चैषा मागमः प्रोक्तः पुनर्द्विजमहर्षिभिः त्रिवर्गप्रा
प्तये ब्रह्म नृश्रेयसे च ततो भयोः ४६ सुमंतु रूवाच साधु साधु महाबाहो शृणु मे परमं वचः चतुर्णामपि वर्णानां
यानि प्रोक्तानि श्रेयसे ४७ धर्मशास्त्राणि राजेन्द्र शृणु तानि नृपो नम विशेषतश्च शूद्राणां पावनानि कृतानि च
४८ अष्टादश प्रमाणानि वेदस्य च श्रुतस्य च रामस्य कुरुशार्ङ्गल धर्मकामार्थसिद्धये ४९ तथोक्तं भारतं धीरपाश

भवि. ७ ३ र्धेराधीमता वेदार्थसकलं योऽयं धर्मशास्त्राणि वप्रभो ५० कृपालुना कृतं शास्त्रं च नृणां मिह श्रेयसे वर्णानां भव
 वमग्रानां कृतं येन मनुजमं ५१ अष्टादश पुराणानि अष्टौ व्याकरणानि च ज्ञात्वा सत्यवती स नृश्रेयके भारतसंहिता ५
 २ यः श्रुत्वा पुरुषो राजन्मुच्यते ब्रह्महत्याया प्रथमं प्रोच्यते ब्राह्मणं द्वितीयमैश्वर्यमुच्यते ५३ यावत्प्रोक्तं ततो रौद्रमाकं डे
 यंच सप्तमं आग्नेयमष्टमं वीरभविष्यं नवमं स्मृतं ५४ दशमं ब्रह्मवैवर्तं लैंगमेकादशं स्मृतं माहात्म्यं गारुडं चै
 व ब्रह्माण्डं शांख्यमेव च ५५ एतानि कुरुशार्हिलधर्मशास्त्राणि पंडितैः साधारणानि प्रोक्तानि वर्णानां श्रेयसे तदा
 ५६ वर्णानामिह राज्ञेऽश्विनमर्हसि सुव्रत किमिच्छसि महाबाहो श्रोतुमेवां नृपोत्तम ५७ शतानीक उवाच
 भारतं नृश्रेयं विप्र भारतं तं गतेन नृ एमस्य चरितं चापि श्रुत्वा ब्रह्मन् समंततः ५८ पुराणानि च विप्रं द्रभविष्यं नृसु
 व्रत पुराणं संशयि प्रं द्रभविष्यं कौतुकं हि मे ५९ सुमं नृहवाच साधु साधु महाबाहो साधु पृष्ट्वे सिमानसे
 श्रुत्वा मेव दत्तो राजन् पुराणं नवमं महत् ६० यः कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवान् नृप अश्वमेधं च संप्राप्य यच्छे मां
 नात्र संशयः ६१ इदं नृब्रह्मणो प्रोक्तं धर्मशास्त्रमनुजमं विदुषा ब्रह्मणेनेदमधीतव्यं प्रयत्नतः ६२ शिष्येभ्यश्चै

रामः
 ३

वक्तव्यं चातुर्वर्ण्येभ्यः एव च अधीतव्यं नवान्येन ब्राह्मणं सत्रियं विना ६३ श्रोतव्यमेव श्रुत्वा नानाधीतव्यं कदाचन देवा
 र्षी प्रवृत्तः कृत्वा ब्राह्मणश्च नृपोत्तम ६४ श्रोतव्यमेव श्रुत्वा नानाधीतव्यं कदाचन देवा र्षी प्रवृत्तः कृत्वा ब्राह्मणश्च नृपोत्तम ६४
 योत्तम ६५ तस्माच्छ्रुत्वा विप्रान् श्रोतव्यं कदाचन इदं शास्त्रमधीयानो ब्राह्मणः संशितव्रतः ६६ मनोवाग्देहज्ञैर्नि
 र्यकर्मदोषैर्न लिप्यते श्रुत्वा विप्रिये राजन् तस्माद्वै ब्राह्मणादयः ६७ मुच्यंते यातकैः सर्वैर्गच्छंति च दिवं धिभो श्रावयेद्वा
 पियो विप्रः सर्वविर्णान् नृपोत्तम ६८ संभवप्रोच्यते तात वर्णानामिह सर्वशः संपूज्य सर्वकामेषु सर्ववर्णैर्निराधिय ६९
 पृथिवीमपि चैवान्यां कृत्वा मेकोपि वेच्छसि इदं स्वल्पयनं श्रेष्ठमिदं बुद्धिविवर्धनं ७० इदं यशस्य सततं मिदं निश्रेयसं
 परं अस्मिन् धर्मो विनोक्ता गुणदोषैश्च कर्मणां ७१ च नृणां मयि वर्णानामाचारश्चैव शाश्वतः आचारपरमो धर्मश्च
 युक्तं स्मार्त एव च ७२ तस्मादस्मिन् सदा युक्तो नित्यं स्यादात्मवान् द्विजः आचारद्विभुतो विप्रो न वेदफलमश्नुते ७३
 आचारेणानुसंयुक्तः संपूर्णफलभाक् सततः स्वमाचारतो हृष्टा धर्मस्य सुरयोगतिं ७४ सर्वस्य तपसो मूलमाचारं न गृह्ण
 ः परं अन्येन मानवा एजन्नाचारं संश्रिताः सदा ७५ एवमस्मिन् पुराणेन आचारस्यानुकीर्तनं हृत्तांता निचरा जैः इतथावो

भवि. ७ ४ कानियंतिनैः ७६ त्रिलोकास्तुसमुत्पत्तिं संस्कारविधिमुत्तमं श्रेयसेतिहासस्यविधानंकथ्यतेनय ७७ तथास्मिन्
 कथ्यते राजमाहात्म्यं वाचकस्यनु ब्रह्मचर्योपकारं च स्नातकस्यपरोविधिः ७८ दाराधिगमनं चैव विवाहानां च लक्ष-
 णं पुंसो वै लक्षणं राजस्यो धितां चैव कथ्यते ७९ महायज्ञविधानं च आहुकल्पं नु शाश्वतं पृथिव्या लक्षणं तात देवा-
 र्चायां तु लक्षणः ८० हृत्तीनां लक्षणं चैव स्नातकस्य व्रतानि च भक्ष्याभक्ष्यं च शौचं च द्रव्यानां शुद्धिमेव च ८१ स्त्रीध-
 र्मयोगं तापस्यमोक्षं संन्यासमेव च राज्ञश्च धर्ममखिलं कार्याणां च विनिर्णयः ८२ माहात्म्यं सविनुश्चापि तिथीनां
 च विशोपते नारायणस्य माहात्म्यं तथा ह्यस्य कथ्यते ८३ महाभाग्यं च विप्राणां माहात्म्यं पुस्तकस्यनु दुर्गादेव्या
 स्तथा योक्तं सत्यस्य च महामते ८४ साक्षिप्रश्नविधानं च धर्मस्त्रीपुंसयो रिति विभागं धर्मभट्टैव कंठकानां च शोध-
 नं ८५ वैष्णवश्रौतपचारं च संकीर्णानां च संभवं आयधर्मं च विश्वानां प्रायश्चित्तविधिं तथा ८६ संध्याविधिं चेत
 शुद्धिं स्नानतर्पणयो र्विधिं वैश्वदेवविधिं चापि तथा भोज्यं विधिं नय ८७ लक्षणं दंतकाष्ठस्य चरणव्यूहलक्षणं
 संसारगमनं चैव त्रिविधं कर्म संभवं ८८ नैश्रेयसं कर्मणां च गुणदोषपरीक्षणं दानानां लक्षणं प्रोक्तं तथा पात्रय

रामः
४

रीक्षणं ८९ प्रसूतिं चापि गर्भस्य तथा कर्मफलं नय जातिधर्मं नैशधर्मं कुलधर्मं श्रवार्थि च ९० वैतालव्रतिका
 नां च तथा सौप्रोक्तवान्निभुः ब्रह्माकुरु कुलश्रेष्ठ शंकराय महात्मने ९१ शंकरेण तथा विलोः कथितः कुरु नंदन वि-
 भुनापि पुनः प्रोक्तं नारदाय महात्मने ९२ नारदः प्रोक्तवान् शक्रे शक्रादपि पराशरे पराशरान्तो व्यासा व्यासादपि
 मयविभो ९३ एवं परंपरा प्रोक्तं पुराणमिदमुत्तमं त्वमपि शृणु राजेंद्र मत्सकाशात्परं विभो ९४ सर्वाण्येव पुरा-
 णानि संख्यया भरतर्षभ द्वादशैव सहस्राणि प्रोक्तानीह मनीषिभिः ९५ पुनर्दृष्टिं गतानीह आख्याने विविधैर्नय
 यथा स्कांदं तथा चैवं भविष्यं कुरु नंदन ९६ स्कांदं शतसहस्रं नु श्लोकानां ज्ञानमेव हि भविष्यं चैव तैर्हनिंस्कं दद्या-
 संख्यया गतं ९७ यच्छ्रुत्वा पुरुषो भक्ता इदं फलमवाप्नुयात् अष्टिदृष्टिस्तथा श्रीश्वरस्य देहं भजंति हि ९८
 इति श्री भविष्यपुराणोक्तया प्रस्तावे प्रथमोऽध्यायः १ सुमंतुस्त्वा च शृणु खेदं महाबाहो पुराणं पंचलक्षणं
 यं श्रुत्वा मुच्यते राजपुरुषो ब्रह्महत्याया १ पर्वणि चात्र वै पंचकीर्तितानि स्वयं भुवा प्रथमं कथ्यते आहं द्वितीयं वैश्वं
 सप्तमं २ तृतीयं शैवमाख्यातं चतुर्थं त्वाष्ट्रमुच्यते पंचमं प्रतिसर्गाख्यं सर्वलोकैः सुप्रजितं ३ एतानि तात सर्वाणि

भवि-७
५

लक्षणाभिनिबोधमे ४ सर्गश्चप्रतिसर्गश्चवशेमन्तराणि च वंशानुचरितं वैवपुराणं पंचलक्षणं ५ वज्रुर्दशभिर्वि
द्याभिर्भूषितं कुरुनंदन अंगानि चतुरो वेदाभीमांसाभ्या यवित्तरः पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्याश्चैताश्चतुर्दश आयु
वेदाधनुर्वेदागांधर्वश्चैव ते त्रयः ७ अर्थशास्त्रं चतुर्थं तु विद्याष्टादशैव ताः यकृतापापनिर्मुक्तो यांति शान्तिं स
लोकतां ८ जगदासीत्पुरातातस्तत्तमोत्तमलक्षणां अविज्ञेयमतथ्यं च प्रसुप्तमिव सर्वतः ९ ततः स भगवानीशो ह्य
वक्तो वां जयन्निदं महाभूतानि ह नौ जाः प्रोत्थितस्तमनांशलः १० यो सावतींद्रियग्राज्यः सूक्ष्मो व्यक्तः सनातनः
नित्यः सर्वमयो चिंत्यः स स्रष्टस्वयमुत्थितः ११ यो सौ यो द्वंशको लोके तथा यः पुरुषोत्तमः भास्करश्च महाबाहो य
रं ब्रह्म च कथ्यते १२ सोभिध्या यशरीरस्थः सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः अथ एव स सर्जदौता सुवीर्यमवास्तजत् य
स्मा दुत्पद्यते सर्वसदेवा सुरमानुषं वीर्यं ते जस्तथा रेत उग्रं वीर्यं च कथ्यते १४ वीर्यस्यैतानि नामानि कथितानि स्व
यं भुवा तदंडमभवद्वैमं ज्वालामालाकुलं विभो १५ यस्मिन् यज्ञे स्वयं ब्रह्म स्वयं लोकशितामदः सुरज्येष्ठश्चतुर्वक्त्र
ः परमेष्ठी पितामहः १६ क्षेत्रज्ञः पुरुषो वेधाः शंभुर्नारायणस्तथा पर्यायकारकैः सर्वैरेष ब्रह्मा प्रकीर्त्यते १७ सदा

रामः
५

मनीषिभिस्तात विरिं विः कंजजस्तथा आयो नारा इति प्रोक्ता आयो वै नरस्तनवः १८ आयस्तस्यायणं पूर्वतेन नाराय
णस्ततः अलमित्येव शीघ्राय निघातः कविभिः कृतः १९ आयस्त्वांतरा भूत्वा अशीघ्रास्तेन तेन नराः तद्विशिष्टः स
पुरुषः स दंडमकरो द्विधा २० सकलाभ्यां सराजेंद्रलोके ब्रह्मेति कीर्त्यते एवं स भगवानंदस्वमेकं सन्निरुध्य वै २१
ध्यानमास्थाय राजेंद्र दिवं भूमिं च निर्ममे अंतर्बोमिदिशश्चाष्टौ चारुसंस्थानमेव हि २२ तदुवा हात्मनो राजसमं
तां लोकभूतले त्रिगुणानि सुसूक्ष्माणि बुद्धिमस्य हि भारत २३ उत्पन्नो हेतुभूतानि भूतानां महतां नृप तेषामे
व गृहित्सशनैः षडिंद्रियानिव २४ तथेवां भगवान्सूक्ष्मं परां नामय्य तोजसं सन्निवेश्यात्ममात्रा सुसराज
भगवान्विभुः २५ भूतानि निर्ममेतात सर्वाणि विधिपूर्वकं यन्मूर्त्तं च यदा सूक्ष्मं तस्य मान्याश्रयं तिष्ठद् २६ त
स्माच्छरीरमित्याहुस्तस्य मूर्त्तिर्मनीषिणः महानि तानि भूतानि आविशंति ततो विभुं २७ कर्मणा सह राजेंद्र सगु
णं वापि वै परं तेषामिदं नु सप्तानां पुरुषाणां महौजसां २८ सूक्ष्मभ्यो मूलमात्रा त्वसंभवत्पवयाव्ययं भूतादि
महतस्तात येन व्याप्तमिदं जगत् २९ तस्मादपि महाबाहो पुरुषाः पंच एव हि केचिदेवं परं तात सृष्टिं निहंति पण्डि

भवि.पु
६

ताः ३० अन्येचैवं महाबाहो प्रवदंति मणीषिणः यो मावात्मा परस्तात् कल्यादौ सृजते पुनः ३१ तत्कलस्य महाबा
हो सिसृक्षुर्विविधा प्रजाः तेन सृष्टं तत्कलं नु प्रधानं विशते नृप ३२ प्रधानं सोभितं तेन विकाराः सृजते वरुन ३
नृपयते महंस्तस्मान्नतो भूतादिरेव हि ३३ उत्पद्यते विशालं वभूतादेः कुरुनंदन विशालार्थं हरिस्तात हरेष्वापि तु
कंतथा ३४ तु कं विशंति ववुधास्तस्मात्सर्वभवा नृप तथैषामेव राजेन्द्र प्रादुर्भवति चैव हि ३५ मात्राणां कुरु
शार्ङ्गिलकृष्णयस्तदनंतरं तस्मादपि कृषीकानि विविधानि नृपोत्तम ३६ तथेयं सृष्टिं बाह्या तापंडितैः कुरुन
ंदन भूयो निबोध राजेन्द्र भूतानां मिह विस्तरं ३७ गुणधिकारि सर्वाणि भूतानि पृथिवीयते आकाशमादि
तः कृत्वा च नृत्तरमेव हि ३८ एवं दौ च तथा त्रीणि च त्वा रश्वापि पंचम ततः स भगवान्ब्रह्मापमासनगतः प्रभुः
३९ सर्वासां नु समासानि कर्माणि च पृथक् पृथक् वेदशब्देभ्य एवा दौ पृथक् संस्थांश्च निर्मते ४० कर्मेन्द्रवानां
देवानां सो सृजद्देहिनां प्रभुः भूषितानां गणैराज नृप जं चैव सनातनं ४१ इदो ह्यज्ञसिद्धार्थमग्यजुः साम लक्ष्
हां कालं कारविभक्तिश्च ग्रहणस्यास्तथापरः ४२ सजिः सागरान् शैलान् समानि वा समानि च कामक्रोधं

रामः
६

लोभमोहं रतिस्तुष्टिर्नु निर्मतिः ४३ सृष्टिं ससृज राजेन्द्र सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः धर्माधर्मे विवेकाय कर्मणां च तथा
सृजत ४४ ताभिः सर्वमिदं वीरसंभवत्यनुपूर्वशः यत्कृतं नृपरा कर्म सृज्यमानः पुनः पुनः ४५ हिंसा हिंसे नृप
कूरे धर्माधर्मे नृपानृते स्वानि स्वान्यभियशंते तथा कर्माणि देहिनः ४६ ततः स भगवान्देवो द्विधा देवमकारयत्
द्विधा कृत्वात्मनो देहमर्द्धेन पुरुषो भवत् ४७ अर्द्धेन नारी तस्यां च विराजमसृजत् प्रभुः नयस्तस्मात् सृजत्यत्र स
स्वयं पुरुषो विराट् ४८ सचकार त्रयो राजसि सृष्टुर्विविधाः प्रजाः पती प्रजाताम सृजन्महर्षिनादिनो दश
४९ नारदं च भृगुं तात कं प्रवेत समेव हि पुलहं कुरुं पुलस्त्यं च मित्रांगिरसं तथा ५० मरीचिं चापिराजेन्द्र यो सा वा
शः प्रजापतिः सताश्चान्याश्च राजेन्द्र ससृजद्भरितेजसः ५१ असदेव ऋषीन् सर्वान् सृजत् कुरुनंदन यक्षरक्षपि
शाबाश्च गंधर्वाप्सरसोऽसुरान् ५२ मनुष्याणां पितॄणां च सर्पाणां चैव भारत नागानां च महाबाहो लोहितैः श्रेष्ठैः
पिच ५३ धूमकेतुं तथा लोकां च निर्घातां ज्योतिषां गणाः कपिश्च किन्नरा नृपस्यावराहं च विहंगमान् ५४ गो
मनुष्यान् रगान् चान्स्वर्गालां च भारत क्रिमिकीटपतंगाश्च पूकमक्षिकमत्सकान् ५५ सर्वं दशमं शकं

भवि. ७
७

स्थलस्थंजलचारिणां एवं सभासकरो देवः ससर्ज भुवनत्रयं ५६ तेषां नृपादशं कर्मभूतानां मिह कीर्तितं कथं
पिष्यामि तत्सर्वं क्रमयोगं च जन्मनि ५७ एवं विधानि यानीह सस्यानि च विनिर्ममे ओषध्याः फलपाकांतास्ते
वनस्पतयः सृजाः ५८ पुष्टिनः फलिनश्चैव वृक्षास्तलभयस्मृतः लतागुल्मश्च विविधं नथैव तृणाजानयः ।
५९ एतावत्पुण्यगतयः प्रोक्ताः कुरुनंदन तस्मादेव दीप्तमंतो भास्करस्य महात्मनः ६० एवं सर्वं ससृष्टे दं
राजन् लोकगुरुः परं तिरोभूतः स भूजात्मा कलिकालेन पीडयन् ६१ यदा स देवो जागर्तित देवं चेष्टते जग
त् यदा स्वधिति शान्तात्मा तदा सर्वं निमीलति ६२ तस्मिन् स्वधिति राजेन्द्र जंतवः कर्मबंधनाः स्वकर्तृनि नि
वर्तते मनसा शान्तिमूर्च्छति ६३ पुण्यपुत्र प्रलीयते यदा यस्मिन् महामते तदा यं सर्वं भूजात्मा सुखं स्वधिति
भारत ६४ एवं स जाग्रदुत्पत्त्यां मिदं सर्वं जगद्धिभो संजीवयति वाजसंकल्पादौ सृजते प्रभुः ६५ सृष्ट्वा
वपरिपाल्येत कल्पादौ सृजते प्रभुः दिनं तस्यैह यं तात कल्पांतमिति कथ्यते ६६ निमेषो दशवाक्शो च द
वस्य मनुजस्य च संजीवयति वाजसंकल्पादौ सृजते प्रभुः ६७ सृष्ट्वा वपरिपाल्येत कल्पस्यांते स संहरेत्

राम
७

काष्ठाविंशत्कलामाहुः क्षणस्त्रिंशत्कला सृजाः ६८ पुरुर्त्तमथ मौरुर्त्तं वदन्ति द्वादशक्षरां त्रिंशत्पुरुर्त्तमुद्दि
ष्टमहोरात्रं मनीषिभिः ६९ मासत्रिंशद्दहोरात्रैर्द्वौ द्वा मासाश्चतुस्मृतः अतुत्रयमप्ययनं अयने चैव वत्सरं ७०
अहोरात्रं विराजते मानुषे लौकिकगतिः एतद्गुणसहस्रांतं ब्राह्मणपुण्यमहं विदुः ७१ एतच्छ्रुत्वा बतीरेव संध्या
सकथयस्तथा एतावन्ते च जागर्ति देवो नारायणात्मकः ७२ पुनः सृष्ट्वा मतो देवो ननादिर्भगवान्प्रभुः अ
थ वारूरुपादानं एथ कल्पान्पथो सृजत् ७३ सर्वस्यैवोस्य सर्गस्य धर्मतो ब्राह्मणो गुरुः स सृष्ट्वा ब्राह्मणमूर्तं
पल्लवाकुरुहह ७४ हव्यानां मिह कव्यानां सर्वस्यास्य वगुप्तये अश्रंति च मुरेव नास्य हव्यानि त्रिदिवौकसः ७५
कव्यानि चैव यिनरः समश्रंति महीपते भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां बुद्धिजीवनः ७६ बुद्धिमनुनराः श्रेष्ठानरेषु
ब्राह्मणास्तथा ब्राह्मणेषु च विद्वांसो विद्वत्पुरुषास्तद्वयः ७७ कृतबुद्धिश्च कर्तारः कर्तृषु ब्रह्मवेदिनः यदा विप्रस्य
राजेन्द्र धर्मार्थमिह कथ्यते ७८ भूतानां प्रभवायेह धर्मकोषस्य गुप्तये गीतं हि ब्राह्मणमूर्तं कुरुत्वं महीपते ।
७९ सर्वं हि ब्राह्मणस्येदं यत्किंचिद्विद्युत्थिवीगतं जन्मना बोधमेनेदं सर्वं वै ब्राह्मणो हीति ८० स्वकीयं ब्राह्मणं भुंक्ते

भविष्य ८ विदधातिचसुब्रत करुणां कुर्वतस्तस्य भुंजंती हेतरेजनाः ८१ त्रयाणामिह वर्णानां भावाभावाय वैद्विजाः ता
 वराजन्नाभावाय तुष्टोभावाय वैभवेत् ८२ अभावाय भवेत्कुहस्तस्मात्सूयतमो हि सः ब्राह्मणो सति नान्यस्य प्र
 भुत्वं विद्यते नृप ८३ तस्माद्द्वारकपुरं तस्मादपि पुरं हरेः नयेत्तुष्टं ब्रह्मलोकं स्वयंतत्रैव गच्छति ८४ ब्रह्म
 त्वं च महाबाहो याति सर्वं चरावरं शतानीक उवाच ब्राह्मणं नाम दुःप्राप्य ब्रह्मलोकं वगच्छति ८५ नाम
 मात्रेयिकं विप्रब्रह्म त्वं ब्रह्मणः सदा जातिं ब्रह्म नृगुणा किंच ब्राह्म प्राप्नोय मुच्यतां ८६ सुमंजस उवाच
 गर्भाधानमादिभेदः संस्कारा यस्य पार्थिव चत्वारिंशत्तथा द्यौच निहृता शास्त्रतो नृप ८७ स याति ब्राह्मणस्था
 न ब्राह्मणत्वं वमानद संस्कारा सर्वथा हेतु ब्रह्मत्वेनात्र संशयः ८८ शतानीक उवाच संस्काराः के मता
 ब्रह्म ब्रह्मत्वे ब्राह्मणस्य संसर्गे द्विजशार्ङ्गलको नृकं च महम्मम ८९ सुमंजस उवाच साधु साधु महाबाह
 हो शृणु मे परमं वचः येषोक्ता वेदशास्त्रेषु संस्कारा ब्राह्मणस्य तु ९० मनीषिभिर्महाबाहो शृणु सर्वानशेषतः
 गर्भाधानं पुंसवनं सीमंतो नयनं तथा ९१ जातकर्म त्रिप्राशन दूडोपकरणं नृप ब्रह्म ब्रतानि चत्वारिंशान् च तद

रामः
 ८

कैर्लमास्यामपि तथाचपि हि = ३

नंतरं ९२ सधर्मचारिणी योगं यज्ञानां कर्म मानद यंचानां कार्यमित्याहुः रात्मनः श्रेयसे नृप ९३ देवयितुमनुव्या
 णां भूतानां ब्रह्मणस्तथा एतेषां चाष्टका कर्म पार्वणा आहुमेव हि ९४ श्रावणी वाग्रहायणी वैशीवाश्च युजीतथा ९
 पाकयज्ञस्तथा सप्तअप्याधेयं च सक्रिया ९५ अग्निहोत्रं तथा राजदानं च विधुरैस्तये इत्येतेनाग्नि संस्काराश्चत्वारिंश
 नृपोत्तम ९६ अष्टौ चानुगुणास्तान् शृणु तानपि भारत अनुसूयादया क्षांतिमनाया संवमंगलं ९७ अकार्य
 स्यंतथा सौवमस्य हांच कुरुह वा विमनसि काये च कर्मणा स्वादितेन वा ९८ न दुष्यति न चाप्रीति साक्षमा परि
 कीर्तिता न गृणानुगुणो हंति स्तोत्रं दगुणानपि ९९ प्रकृष्यते नान्यदोषैः संसर्गश्चाप्यनिंदितैः आचारैश्च व्यव
 स्थानां शौचमेतत्प्रकीर्तितं १०० शरीरं क्षाल्यते येन शुभेनापि च कर्मणा एवमस्मिन् पुराणे न संस्कारा ब्राह्मणस्य तु
 १ शृणोति यश्च जानाति यश्चापि पठते सदा अद्विंद्विदं तथा कीर्तिं प्राप्येह श्रियमुत्तमं २ धनं धान्यं च शस्यं हि पु
 त्राधर्मपरायणान् आप्नोति पुरुषः शुक्ला ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् १०३ २०९ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णि
 द्वितीयोऽध्यायः २ शतानीक उवाच जातकर्मदिसंस्कारान्वर्णानां सानुपूर्वशः आश्रमानां च मे धर्मक

भवि-७

८

यद्यस्वद्विजोत्तम १ सुमंतुरुवाच गर्भाधानं पुंसवनं सीमं तो नयनं तथा ज्ञातकर्मादिभिर्विप्रदिज्ञानामर्च
नेन च २ स्वाध्यायेन व्रतैर्होमैस्तैर्द्विजोत्तमः प्रसन्नः महायज्ञैश्च यज्ञैश्च ब्राह्मीयं क्रीयते तनुः ३ शृणुष्वैकमना
राजस्यथा संश्रियते तनुः प्राज्ञाभिर्बर्हयनान्युं सो जातकर्मविधीयते ४ मंत्रं वन्यासनं वास्य हिरण्यमधुसर्पि
षां नाम वास्य च कुर्याच्च सर्वदोषविहीनते ५ मनुना च तथा प्रोक्तं नाम्नां लक्षणमुत्तमं शर्मा ब्रह्मणः स्या
स्याश्नाद्गोवर्मा समन्वितं ६ वैश्यस्य गुप्तिसंयुक्तं भूद्रस्य प्रेष्यसंयुतं स्त्रीणां सुरवोद्यमः कूरं विस्पष्टार्थमनोहरं
७ मंगल्यं दीर्घवर्णं तु नाशीर्वादाभिधानवत् द्वादशाहमिविप्रं द्रशि शोर्निःक्रमणं गृह्णात् ८ वज्रधर्ममासि
कर्त्तव्यं तथा ये वां मन्तं विभो षष्ठे न्न प्रासनं मासि यथेष्टं मंगलं कुले ९ ब्रूता कर्मदिजातीनां दिज्ञानामनुपूर्व
शः उपानीतो गुरुगृहे गुरुशुश्रूषणैरतः १० स्वधर्मपरः साक्षी उपधर्मे न्युत्थ्यते अर्धधानः शुभां विशामा
ददीतो वरादपि ११ अंत्यादपि परंधर्मास्त्रीरलं दुःकुलादपि अंत्यादपि परां विशामाददीत द्विजोत्तम १२ विवा
दप्यमृतं ग्राह्यं बालादपि शुभाधितं अनृतादपि सहजममेधादपि कांचनं १३ वज्रधर्मं बहिः संविप्रो ब्रह्मचर्यमवि

रामः

८

श्रुतः सगत्वा ब्रह्मसदनं ब्रह्मणा सह मोदते १४ इत्येषः कथितो धर्मप्रथमं ब्रह्मचारिणः गुरुस्थस्यापि राजेन्द्रशृणुध
र्मसमासतः १५ काले प्राप्ते व्रतं कुर्यात्तु योगेन भारत सयालयन् व्रतं याति ब्रह्मसालोक्यतां विभो १६ सदोयनयनं
शस्तं वसंतं ब्राह्मणस्य च क्षत्रियस्य न तो ग्रीष्मे वैश्यस्य मनु रविवीर शरयेष्वविधिः कालः कथितो व्रतबंधने १७ २९८
इति श्रीभविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णिगुपनयनविधिर्नाम तृतीयोऽध्यायः ३ सुमंतुरुवाच षड्विंशददिकं चर्यं गुरो
त्रैवेदिकं व्रतं तदहिनं पादितं वाग्रहशान्तिकमेव च १ वेदानधीत्यवेदौ वा वेदं वापि नृपोत्तम श्रुतिः श्रुतः ब्रह्मचारी गुरु
स्थाश्रममावसेत् २ गुरुणाममनुज्ञातः समाहृतो यथाविधि उद्धेत द्विजोभार्यासवर्णालिखणान्वितां ३
शतानीक उवाच लक्षणं द्विजशार्हिलस्त्रीणां वदममप्रभो कीदृशं लक्षणं संयुक्ता कन्या स्यात्सुखदा द्विज ४ सुमंतु
रुवाच यदुक्तं ब्रह्मण पूर्वस्त्रीणां लक्षणमुत्तमं अविभ्यः कुरुशार्हिलशुभाशुभफलप्रदं ५ तत्ते वक्ष्यामि हावा होशृणु
ष्वैकमनानघ श्रुतेन तेन जानीते कन्यां शोभनलक्षणं ६ सुखासीनं सुरश्रेष्ठं प्रयगम्य महर्षयः पञ्चलक्षणं स्त्री
णां यत्पृष्टो हं त्वया ध्रुवा ७ भगवन् अहिनः सर्वस्त्रीणां लक्षणमुत्तमं श्रेयसे सर्वलोकानां शुभाशुभफलप्रदं ८ ते

भवि. ७
१०

वांतघचनंश्रुत्वाविरिंविर्वाक्यमब्रवीत् ७८ अर्धद्विजशार्दलावचिगुष्मान्विशेषतः ९० अनिष्टिततलाःसम्यग्रक्रांभोः
जसमादिजाः ईदृशश्चरणधन्यायोधितांभोगवर्द्धना ९० कारलैरिति दुर्मसैरुक्षैरथशिलातलैः दारिद्र्यं दुर्भग
वंहिप्राप्नुवंति न संशयः ९१ अंगुल्यसंहताहृताः स्रक्ष्मनखास्तथा कुर्वन्त्यक्षय्यमैश्वर्यं राजतारं च योधितः ९२
क्रुत्वा सुजीवितं क्रुत्वा विरला विजहानये दारिद्र्यं मूलभग्नसुश्रेष्ठान्वयं पृथुलस्यव ९३ परस्परसमारुहैस्तनुभिर्हृत्त
वर्षाहि बहूलपिपती नृत्वा दासी भवति वैद्विजाः ९४ अंगुष्ठोन्नतपर्वसुनुंगायाः कोमलान्विताः रत्नकांचनला
भायविपरीतो विपत्तये ९५ सुभगात्वं न रवेस्तिम्भैरात्रातैश्चाधरायुतः पुत्रास्युरुन्नतैरेभिः सुसूक्ष्मैश्चापिराजते
पांडुरैस्फटितैरुक्षैर्नलैर्हृत्तैस्तथापौः निष्ठता भवति स्त्रीणां पीतैश्चाभक्षभक्षणेः ९७ गुल्फोऽस्मिन्धाश्रये हृत्तास
मरूढाः शिवाततः सुक्षिराः शरकांडाभासु हृत्ता वाननुरुहाः ९८ जंघा कुर्वन्ति सौभाग्यं जानं च गजवाजिभिः कि
श्पते रोमजंघां मत्तु हृत्तपिंडिका ९९ काकजंघापतिं हन्यात्वा चाया कपिला वया जानुभिः सिंहमार्जैरसुभगा
स्यात्सुताक्षभेत् २० शिलालैरपि हिंसासुर्विशिष्टैर्धनवर्जिता अनुकजैस्तथारोमैः केशैश्चापितथाविधैः २१

रामः
१०

अत्यंतपिंगलानारीविषककन्येति निश्चिता सप्ताहाभ्यंतरे पायापतिं हन्यान् संशयः २२ हस्तीहस्तनिभैर्हृत्तैरंभाभैः
करभोपमैः प्राप्नुवंतु रूभिः शश्वत्स्त्रियः सुखमनंगजं २३ जघनं शस्यते स्त्रीणां रतिसौख्यकरं द्विजाः यच्च रोमभगे य
स्याः समं सुस्त्रिष्टु संस्थितं २४ अपि नीचकुलोत्पन्ना राजपत्नी भवत्यसौ अश्वत्थयत्र सदृशः कूर्मपृष्ठोऽथ वूलिकः
२५ शशिविं वनिभैश्चापितथा च कटकाकृतिः भगशतस्रमस्त्रीणां रतिसौभाग्यवर्द्धनः २६ तिलपुष्पनिभो यश्च
यश्चाग्रसुरसन्निभः तावप्यतौ परश्रेष्ठं कुर्वन्ते च दारिद्र्यतां २७ उद्वलनिभैः शाकं मरणं विहृताननैः विरूपस्मृति
निर्मसैर्गजांगसमरोमभिः २८ दुःशीलं दुर्भगात्वं च दारिद्र्यमधिगच्छति कपिस्थकलसंकाशे मांसले वलि वर्जिते
२९ स्थित्वौ प्रशस्ते नारीणां निंदितेऽन्यथा द्विजाः पयोधरभरानि म्रप्रचलात्रिवलीगुरुः ३० मध्ये शुभावहस्त्रीणां
रोमराजी विभूषितः परावाभैर्मदंभाभैस्तथामध्यैर्मरोपमैः ३१ प्राप्नुवंति तथा यासंक्लेशं दुर्भाग्यमीदृशैः अवग्र
मुत्वलं पृष्ठमरोमममर्गहितं ३२ कुक्कुमत्रौलिकं पृष्ठं रोमशं यदि योधिताः विपुलैः कुसुमारैश्च कुक्षिभिः सावकु
प्रजाः ३३ मण्डकं कुक्षिजं नारीराजानं सा प्रसूयते उन्नतैर्वलिभिर्विध्यासु हृत्ताः कुलपास्त्रियः ३४ सुहृत्तमुन्नतं

भवि. ७ ११ धीनमभूरोन्नतमायतं स्तनपुग्ममिदं शस्तमतो न्यदसुखावहं ३५ उत्ततिः प्रथमे गर्भे द्वयोरेकभूयसी वामे भुजायते
 कन्यादक्षिणे भवेत्सुतः ३६ दीप्तेन द्रव्ये यस्याः सास्त्रीधूर्त्तारिति प्रिया प्रविष्टेन पुनर्यस्य द्वे हि सापुरुषं सदा ३७
 स्तनैः सर्पफणाकारैश्च जिह्वाकृतिभिस्तथा सुघमं मांसं लंबा रुशिरो रोमविवर्जितं ३८ वैशोजस्या भवेन्नार्यभोगां
 गं यथोपितं हिस्त्रा भवति वक्रैः एतैः शीलं लोमशेन ३९ निर्माशेन तु वेध्यां विस्तीर्णं कलहप्रिया वतस्त्रोरक्तरे
 खाश्च सुस्निग्धाश्च करे स्त्रिया ४० यदि स्युः सुखमाप्नोति विद्धि न भिरनीशता रेखाः कनिष्ठिका मूला यस्याः प्रप्ता प्र
 देशिनी ४१ शतमायुर्भवेत्तस्या जुलायामूलतः क्रमात् संहताः समयरीराः स्तीक्ष्णायाः कोमलत्वचः ४२ समा
 जंगुल यो यस्याः सानारी भोगवर्द्धिनी बंधकी दारुणो लुंगैरेवै रैश्चर्यमाप्नुयात् ४३ खरैर्वक्रैर्विवर्णभिः श्वेतैः पीतै रनीश
 ता रक्तै र्दुर्भिरैश्चर्यनिद्धि द्रंगुलिभिर्दिजाः ४४ स्रुटितैर्विधमैरुक्षैः केशपाणितलैः खरैः समरेखा यवाया सोमंगु
 ष्ठांगुलिपर्वसु ४५ नासां हि निहितं सौख्यं धनं धान्यं तथा सयं मणिवंधाववद्धि नो रेखात्रयविभूषिता ४६ दधाति
 नदिरा देवमणिकांचनमण्डनं श्रीवत्सध्वजपद्मगजवाजिनिवेदनैः ४७ वक्रस्वस्तिकवद्भासिप्राणकुंभगजांकुशैः

रामः
 ११

शंखतोरणनिर्वहैर्हस्तन्यसैर्नयस्त्रियः ४८ यस्याः पाणिषु मूषस्रज्जुं डकुंडलकुंडकाः दृश्यन्ते चरणौ वास्या याश्च पत्नी
 भवत्यसौ ४९ दात्रयो भूयुगावत्सुकालो लूषलबंधनैः भवन्ति धनधान्याः कुर्याद्विलज्जनांगनाः ५० अनुन्नतः
 शिरसंधिपीनारोमविवर्जितं गोपुच्छकृतिनारीणां भुजयोर्युगलं शुभं ५१ निगूरुगुल्फयो यस्याः कूर्परारोमवर्जिता
 : बलयोर्लुलिता यस्याः प्रशस्ता हृत्तकोमला ५२ अधनास्त्री कृशग्रीवा दीर्घग्रीवा च बंधकी कृशग्रीवा मृता यस्या
 स्थूलग्रीवा च दुःखिता ५३ अनुन्नता समांसा च समा यस्याः कृकाटिका सुदीर्घमायुस्तस्यानुचिरं भर्ता विजीवति
 ५४ निर्मासा वक्रमांसा च शिरालोमसी तथा कृटिला विकटा चैव विस्तीर्णा च न शस्यते ५५ श्वरा होहको लूक
 मर्कटास्याश्च यास्त्रियः कुरास्ताः पापकर्मिण्यः प्रजावान्तरवर्जिताः ५६ मालती वक्रलां भोजनी लोत्पलसुगंधियत्
 वदनं मुच्यते नैतत्पानतां वूलभोजनैः ५७ ताम्राभा किंचिदनायुः स्थौल्यकार्ष्यविवर्जिता अधरो यदि तुंगस्य ना
 रीणां भोगदः सदा ५८ स्थूले कलहशीला स्याद्विवर्णं चापि दुःखिता उत्तरोष्ठे न तीक्ष्णो न विनासावनिदिता ५९
 शंखकुंदे उधवले स्रुटितैर्विमलैस्तथा मस्थूलान कृशा वक्रानां तिदीर्घा समुन्नता ६० ईदृशीनां सिकायस्याः साधन्या

भवि. ७
१२

नुभुभं करी स्त्रीसंबंधे दशैतानि कुलानि सवि सज्जयेत् ६१ हीनं क्रियं निपुरुषं क्षिप्रं मिंदोरो मशमिषं प्रथमं कुटिलैके
शौचं तीयं च सत्राजुक्तं ६२ वक्रमित्रो रूगुहं च ततस्तृतीयं नाभिर्गभीरश्चेति चतुर्थमाहुः उदरं कथयंति हृदयं च
मघं सुस्तनान्वितं ६३ अथ सप्तमं त्रुणी कथयं त्वष्टममोष्टकं धरो नवमं ललाटोदशमं प्रथमं हेंद्रो महाभुभावः
६४ शवीनि मित्रो हि गुरुरव्वी द्विजः शक्रेण पृष्ठः सविशेषमुत्तमं सलक्षलक्षं वरयोः सलक्षणां ६५ महुका
शातुराशुत्वालक्षणां पुरुषस्य तु यथाधुना भवति सुश्रुतं मत्तो द्विजो जमाः ६६ लक्षणेन सतन स्त्रीणां या स्त्रील
क्षणां लक्षिता अशस्तालक्षणेन पुंकायादिपत्युः सुखं वरेत् ६७ ईदृशं लक्षणासंयन्नां कन्यामुद्धहते नृपः आदि
हृदि स्तथा कीर्तिस्तत्र निवृत्तिनिमित्तशः ६८ २०६ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णि स्त्रीलक्षणां नाम चतुर्थोऽ
ध्यायः ४ अथ यदुवः सहजं प्रोनुमिच्छामि देव स्त्रीणां सुवित्तरं उत्तमाधममध्यां च संबंधे स्त्रीरू
तंतथा ९ सुमं नुरुवाच शतानीकमहाबाहो ब्रह्मलोकपितामहः उक्त्वा सलक्षणां स्त्रीणां सहजं चो
क्तवान्युनः २ यथोक्तं ब्रह्मणो तेषामृषीणां कुरुनेदन शृणु ध्वं द्विज शार्हलाः स्त्रीणां सहजमादितः ३ दुवेयु

रामः
१२

आस्वशेषं वै लोकानुग्रहकाम्यया त्रिवर्गवाप्तये वक्ष्ये स्त्रीरूतं गृहमेधियां ४ प्राङ्गित्यादीनुपादाय ससर्वविषया
क्रमं सनिंदे सद्दशी भार्या शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ५ गृहाश्रमो हि निश्चानां महत्तेषां विदुषां तस्माद्यत्नादुपादेयं वि
तमेव गृहैविषाः ६ वरं सोऽयमनुष्ठेयं तीव्रानरकवेदना नन्ववसुगृहेऽष्टपुत्रदंष्ट्रुधादितं ७ असंभवे शिशुं
दृष्ट्वा रुदंतं प्रार्थनापरं वज्रसारमयं मन्ये हृदयं यन्नदीर्यते ८ साध्वी भार्या प्रियं दृष्ट्वा कुर्वेत्पुत्रं सुकृशीरुशं तस्य
दुःखस्य तन्नास्ति दुःखं यत्समतां व्रजेत् ९ रूक्षं विवरं सुदीनं भूमिभ्रष्टरशाधिनं पुत्रदंष्ट्रं द्विजं दृष्ट्वा किमकार्यं भ
वेन्नय १० वारुजरीयसुत्कामं दृष्ट्वा दीनमुखं सुतं सत्पुत्रं वोत्सवं पुंसां व्यसनं त्रीवितं द्विजाः ११ तस्मादर्थविहीन
स्य पुंसो दारपरिग्रहात् कृता त्रिवर्गसं सिद्धिं सिद्धियात्तनवै हि सा १२ तद्वदर्थविहीनानां सर्वत्राणाधिकारिणा के
विदां यत्प्रमिताहुः त्रिवर्गवाप्ति साधनं १३ प्रमानर्थकलत्रं च येनेनेति विदो विदुः नदरिद्रं समीपे सुस्थितकश्चनप
श्यति १४ हरस्थमतिविज्ञाद्यमादरोऽज्जने जनः तस्मात्प्रयत्नतः पूर्वमर्थमेव प्रसाधयेत् १५ सहि मूलो त्रिवर्ग
स्य गुणानां गौरवस्य च सर्वे पि हि गुणा विशाकुलश्रीलादयो नृणां १६ सति यस्मिन् सतोपि संतिष्ठंतो हि नासति

भवि.पु

१३

शस्त्रैः शिल्पकलाकर्मयज्ञान्यदपि वेष्टितं १७ साधनं सर्वमर्थानामर्थधर्मादिसाधनं नाधनानां त्रिवर्गोऽस्ति तं विना
 केन सिद्ध्यति १८ अजागरस्तनस्यैव निधनायैव संभवः पूर्वपश्चिमवाङ्मयादुत्तराधरमध्यमा १९ विज्ञायमति
 मामेवं यत्नेनार्थमथार्जयेत् नार्थस्याधिकारोऽस्ति त्रिवर्गे निर्धनस्य वा २० नार्थया विना स्वर्गं पूर्वमेव प्रसाधये
 त नस्मात्क्रमागतैरर्थैः कुर्यादारपरिग्रहं २१ अनुरूपकुले जातश्रुतवित्तक्रियादिभिः लभेतानिंदितां कन्यां मनोर्ज्ञ
 धर्मसाधनीं २२ एकचक्रोरथो यस्य एकपक्षो यथा खगः अभार्योऽपि न रस्तद्वदयोग्यः सर्वकर्मसु २३ त्रिधा विवा
 हसंबंधो हीनतुल्याधिकैः सह तुल्यैः सहोत्तमस्तेषां मितरो नीलमध्यमैः २४ असमैर्निश्चते सद्भिस्तमैः परिभूयते
 तुल्यैः प्रशस्यते यस्मात्ततो साधून्तमो मतः २५ उत्तमोऽपि हि संबन्धो नीचैस्तमतां ब्रजेत् अतस्तं वर्जयेद्दीमान्निंदि
 तं सदृशोत्तमैः २६ विजातीयैश्च संबन्धसहस्रं नित्यं सूरयः सहैव प्रतिपश्यंते प्रवदंति मणीषिणः २७ उभयोऽप्यप्यते
 तेन यथा कोकिदयालुकः एकपात्रादिभिर्येषां उपचारैः परस्परं २८ प्रत्यहं वर्द्धते स्ते हसंबन्धः सोऽभिधीयते व्यसुने
 तु दयेवापि येषां प्राणैर्धनैरपि २९ सहैव प्रतिपत्न्यं संबन्धानां स उत्तमः सहस्यतो मनुष्याणां दावेव निकषोपमौ

रामः
१३

नस्माद्विवाहसंबन्धसंख्यमेकानुकारितं सदृशैरेव कुर्वीत नोत्तमैर्नार्यनुत्तमैः ३१ इति श्री भविष्यपुराणोवा
 से पर्वणि सप्तमसंबन्धनिर्णयो नाम पंचमोऽध्यायः ५ ब्रह्मोवाच कर्तव्यं यद्गृहस्थेन तदिदानीं निबोधत गद
 तो हि जज्ञाहिला विलसत्कासितस्य च १ वैवाहिके गौ कुर्वीत गृहकर्म यथाविधिः शुभदेशाश्रयश्चैव पत्नी वैवाहिके
 गृहे २ स्वाश्रयेन विना शक्यं न यस्माद्दृष्टाणादिकं विज्ञानां निबद्धाणामेतस्तद्विधि रूच्यते ३ हतवोहि त्रिवर्ग
 स्य विपरीतार्थसाधकाः भूरक्षणाद्भवत्तस्मादमीषां लक्षणं मतः ४ दृष्टानां चाश्रयार्थाद्भूरक्षणावयोधितः कु
 लीनो नीतिमान्प्राज्ञः सत्यमंतो दृढव्रतः ५ विनीतो धार्मिकस्त्यागी विज्ञेयः पुरुषाश्रयः नगरेऽप्यवते ग्रामे धार्मिक
 घजनाच्यते ६ गुरुणानुमतस्तत्र शुद्धं कुर्यान्निवेशनं दारवत्वारशीलानां सर्वसंस्कारवेश्मनि ७ याखण्डदेव
 व्यर्थानां हरदुर्मनिवेशनं प्रागुदकप्रवरे देशे वा लुविशविधानतः ८ प्रविभक्तक्रियाकक्षं सर्वकर्म मनोरमं
 बहिरंतः पुरः स्त्रीकं सर्वोपकरणैर्गुप्तं ९ विभक्तशयनोद्देशे रात्रिं प्रहृष्टैरधिष्ठितं इत्येवं सर्वसं हरे स्यादविशानिरा
 श्रयः १० दौर्गत्यमभिरूपत्वमसत्संगः स्वतंत्रता पानगेयकथागोष्ठीधियत्वं कर्मशीलता ११ असंगाश्चैस्तथा

भवि.पु
१४

सत्त्वलिङ्गपाखंडिशिल्पभिः विवाहोद्यानयात्रासुस्थानेषु प्रकृतेषु च १२ विप्रयोगसदाभर्तुर्नितानकुलनित्यता ६
स्त्रीणां पत्युरधीनत्वात्सुमानेव हि निश्चये १३ भर्तुरेव हितस्पाज्ययक्रत्वासमयोग्यता तस्यायथोदितास्तेनेलक्ष्याः
शासनताडनैः १४ लालनैश्च महादोषं यथावत्समुपाचरेत् परिगृह्यवक्रन्सारनपचारैः समो भवेत् १५ यथाक्र
मोचितैः कर्मदानसत्कारवासकैः समज्याभिजनो धर्मयोग्यत्वं वदुः पुत्रता १६ गुरुत्वेलाघवो वापि सतां कार्यं नि
बंधनं अधार्मिकोपयुं जानो ज्ञेयं मानस्य कारणं १७ विविधैस्तैः कथाख्याने सुखशीलदयान्वितैः तेषु तेषु कथा
र्थेषु कथ्यमानसु लक्षयेत् १८ यथाकारोदितैर्लिङ्गैरभिप्रायं मनो गतं सदसत्त्वे रितारव्यानेर्भावं विद्यात्प्रवृत्ति
भिः १९ प्रीतिः कथाप्रसंगेषु समुपपद्यते पुरुषेष्विह स्त्रीणां विदित्याभिप्रायं वर्तयेच्च यथोचितं २० स्त्रीभ्यो विप्रः
निसन्नात्यप्राणैरपि वियोजनं न गुराणां ध्याय्येक्ष्यते प्रकृत्वा किमुपीडिताः २१ सतीत्वे प्रायः स्त्रीणां प्रदुष्टं कार
णद्वयं स्वभृत्या नित्यकर्मणः कर्तव्यं यो धितः सदा २२ उद्दिष्टानां तथा स्त्रीणां सामदाने समः पतिः एवमेव यथो
द्दिष्टस्त्री हन्तं हि सुदुःसहं प्राप्नोत्येव सुसंपूर्णं त्रिवर्गलोकसंमतं २३ ३४ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे पर्वणि

रामः
१४

स्त्रीविषये नरहन्तं नाम घटोऽध्यायः ६ ब्रह्मोवाच एवं स्त्रीणां मनुष्याणां वृत्तिरुक्ता समासतः सांप्रतं तु म
नुष्येषु स्त्रीणां समुपदिश्यत १ सर्वशास्त्रविधिज्ञानमागमैकनिबंधनं शास्त्राधिकारो न स्त्रीणां ग्रंथार्थानां च धार
णा २ तस्मादिहानुमन्यते तच्छासनमधार्मिकं मृते भर्तुरित्याधीत्यादौ स्मृतिभाषितं ३ तस्मात्कार्यमका
र्यं वा विज्ञेयप्रभुरागमा यच्छास्त्रादेव मंतव्यं यथा कर्मशरितः ४ आगमः पुराणो भूत्वा प्रयोज्यता विकल्पिताः मू
लंगृहस्थधर्माणां यस्य भार्या पतिव्रता ५ तस्मादाराधने यत्पूर्वक्ष्यामि विधिमुत्तमं ६ ३४ इति श्री भविष्य
पुराणे ब्राह्मे पर्वणि भर्तुस्त्रीविधिर्नाम सप्तमोऽध्यायः ७ ब्रह्मोवाच आराधानो हि सर्वेषां यो यमाराधने
विधिः चित्ताज्ञानानुवृत्तिश्च हितेयं तत्र सर्वदा १ प्रियामन्या प्रिया चैव योग्या मधोतरा तथा ज्येष्ठादिह नैव क्ष्यामि
तान शेषं द्विजोत्तमाः २ हन्तं वतुर्विधं स्त्रीणां बाल्यमाभ्यंतरं तथा भर्तुरन्यै जने वा ज्यंतस्य शरितमुत्तमं ३ भर्तु
श्चित्तानुकुलेन प्रायोक्तव्यं स्वकंपुनः मातापितास्वसाभ्रातृपितृव्याचार्यमानुजाः ४ जामाता भगिनी भर्ता भर्त
मातृपितृस्वसा धात्री हत्यांगनादिश्च स्त्रीणामन्यतमो गणाः ५ एषां मान्यतमो भर्ता एष धर्मः सनातनः ६

भवि. ७
१५

हिनोन्यः शासनीयश्चततोभावोनविशते ६ योग्यताशुभशौभाग्यैर्गुणैः सर्वप्रतिष्ठिता तथावगुरुभर्त्तावमान्योहि
सततंपतिः ७ हृत्तिः प्रशस्यते स्त्रीणां भर्त्ता पूजाविधायिनी देवैः पतिमित्रैश्च परिहासक्रियोचितैः ८ विविक्त
देशवस्थानं वर्जयेदधिमन्यव प्रायशो हि कुलस्त्रीणां शीलविध्वंसहेतवे ९ इष्टसंगरहो नित्यं स्वातंत्र्यमतिक्रीड
नं इष्टसंगोद्भवा स्त्रीणां कुरुते नर्मकांक्षया १० निर्निवेधास्वतंत्राणां साफल्यरहसि ब्रजेत् पुंसां दृष्टां गिताका
एतुष्टभावप्रयोजितात् ११ मातृव्यपितृवदेतान्यशंतीपरिवर्जयेत् न्यासग्रहणमानापीस्मरविप्रोक्षितानि
व १२ कालान्तरे च द्रव्याणां विरुद्धग्रहणार्पणं द्वारप्रदेशवस्थानां मार्गावलोकनं १३ प्रेक्षयेत् न्यानि दुः
शीलं विरुद्धदेशमंत्रणं वरुणां दशनोत्सुकं दृष्ट्वा क्लायचायलं १४ निष्ठीवनं च संस्कारसर्वैरहितजल्पितं
संगमालिंगदुष्टस्त्रीभिः सुकीर्तिशिकादिभिः १५ मंत्रमंडितदीक्षायाः शक्तिसंवेदनेषु च इत्येवमादिदुर्दृष्टं प्रा
यादुष्टजनोचितं पतिव्रतावर्जयेत् कुलत्रितयवाच्यतां १६ ३६२ इति श्री भविष्यपुराणे बाले पर्वणि स्त्री दुर्दृ
क्तकथनं नामाष्टमोऽध्यायः ८ अस्मोवाच यापतिं देववत्यश्वे मनोवाक्कायकर्मभिः तच्छरीराज्जातं चेत्

रामः
१५

सर्वदा हितमाचरेत् १ तत्प्रियं प्रियवत्यश्वेन देशः देशवत्सदा अधर्मानर्थयुक्तेषु पुक्तावास्यनिवर्त्तने २ प्रियं
किमस्य किं यशं काम्यं कस्य कथं भवेत् ज्ञातैर्वसर्वकृत्येषु न प्रमायेत वैद्विजाः ३ देवताप्रियकार्येषु ग्रहे सत्कारकर्म
सु वैश्वार्थचि शरीरं हि गृहीणी च द्विधा कृता ४ संस्कर्त्तवां प्रयत्ने सप्रथमं पश्चिमादधि कृतवेश्मसु संस्त्रुत्रिका
लविहितार्चनं ५ गृहसंमार्जनं कृत्वा प्रातर्मध्यापरान्ते गोमहिष्यादिशालानां तत्पूरीषमुपार्जनं ६ शाकमूल
फलादीनां वस्त्रीकंदौषधस्य च संग्रहः सर्वबीजानां यथाकालं च वापनं ७ ताघ्रकांक्षायसादीनां काष्ठवेणुमयस्य च
मणमया चैव भाण्डानां विविधानां च संग्रहः ८ कुलशांपानयात्रादीन् करुणीयवमंत्रकं सर्वादिनां दियत्नेन निगृ
हीयादतं द्रितः ९ लवणक्षारतैलेषु सौवीरविदधानि च शुक्लकाष्ठानि ययसनिविधाः कंदजातयः १० सर्वमिदं
त्यादिसंग्राह्यं तथा बुद्धितरोचितं धान्यादिसर्वशस्यानां धारणं चारमेवरेत् ११ ३७३ इति श्री भविष्यपुराणे बाले
पर्वणि गृहधर्मे नाम नवमोऽध्यायः ९ अस्मोवाच ब्राह्मीणां कोद्वादीनां सारधर्ममुदाहृतं कंगुको
द्वयो ज्ञेयो वास्तुकः पंचभागिकः १ पंचभागाः प्रियं गृहं शालीनां च तथा विधः वीनकानां तृतीयां सोयवगोधू

भविष्य
१६

मकस्य च १ तुल्यमेवावगांतव्यं कुंतं माघतिलानवः शालीयं वगुरां विशात्पराणे नीतिरुच्यते ३ क्रियायाकादि
यज्ञानां शालौषिणादिका गुणाः मत्वा विशेषं कुर्वन्ति वेदनं प्रतिपत्तिषु ४ कारयेद्दस्रधान्यादि आप्तहृद्दैरधिष्ठि
तं श्रद्धासांक्षयहृद्दादिर्मतव्यं वेतराणि च ५ क्षौमकार्यासयो विशात्तत्र पंचममागिकं देशकालादिभागं नुप्र
त्यक्षादेव निर्णयः ६ शय्याशनान्यनेकानि कम्वलाश्च नुरस्त्रिकाः गुरुवालादिहृद्दानां मत्वा गतजनस्य च ७
भोगानुपगतं कुर्याद्यथाविधि कुलोचितं देयं पशुं धितं द्रव्यं गुरुसर्पिः पयांसि च ८ दध्नः समाहरेत्सर्पिः सारही
नस्तुतक्रमं वर्षाशरद्धे मन्तेषु द्वौ कालाव न्यदास हन ९ तत्र वायुपुंजीतयत्नेन नुविचक्षणाः श्ववराह
दियोषं च रवगमार्जरयो घणं १० पलाण्डुलसुनं गंजं नीवालाश्च विवर्जयेत् दोहकाले गवां दग्धानां निवर्त्तयेत्
दिजाः ११ मासमेकं पाल्यवत्संततो दद्यात्स्तनद्वयं सततं प्राययेद्दत्तमर्द्धं तस्य स्तनद्वयं १२ तृणेन पालयेद्द
त्संवारिणावद्धमालये यथाकालं च पुष्पीयाद्दत्तं यत्नेन धार्मिकः १३ घंठानां समभागेन यथेषु च प्रकल्पये
त् एको गोपालकस्तस्य पंचपंचशतेन च १४ गोवालानां पृथग्रक्षागर्भिणीनामयं विधिः गोवालस्यान्नं पा

रामः
१६

नार्थं वालानां त्रासनाय च १५ घंठां सर्वा सुवध्रीषुः शोभारक्षार्थमेव च पशुबालविनिर्मुक्तदेशे भूरितृणोद
के १६ सुगुप्तमटवीवासं नित्यं कुर्वन्ति गोकुलं अश्वेषु महिषाणां च अजा अवि कुलस्य च १७ यत्ना इक्ष्वावि
धातव्या सर्वकालमर्तं दितः गृहमूलं त्रिवर्गो हि धान्यमूलं गृहाश्रमः १८ तस्माद्दानेषु मूलेषु न कुर्यात्सुक्तहस्तनां
धान्यं सुसंचितं नित्यमिदं भक्तिपरिचयः १९ नवान्नमुक्तहस्तत्वं गृहीनां च प्रशस्यते अन्यत्राव्यवनावज्ञावरद
र्थेषु वैदिजाः २० मधुवल्मीकयोर्हृद्द्विंशयं दृष्ट्वा जनस्य च ये केचिदिह निर्दिष्टा व्यापारा पुरुषोचिता २१ दापते
नैव मास्थाय तद्विधानं प्रसंगतः संन्येव पुरुषालोके स्त्रीप्रधानाः सहस्रशः २२ एवं योगतया युक्ता सौभाग्यारोग्य
मेव च सम्पगाराध्य भर्त्तरि तत्रैव समानयेत् २३ ३९६ इति श्रीभविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णि स्त्रीधर्मे दशमोऽध्या
यः १० ब्रह्मोवाच प्रथमं प्रतिबुद्धेन तत्प्रहृतेन कर्मसु यथा हृत्य जनस्यापि भोजयितुं शयीत च १ भ
र्तुः कुलहितानां शिष्याभ्यां नुविशेषतः उभ्या यवाथ प्रथमं मविज्ञाता यनिःक्रमेत् २ शवयां शिवशेषाया रात्रौ
वाचमनादिषु स्वव्यापारेषु तान् नृत्पानुत्थाप्य विनियोजयेत् ३ विभुदस्य ततो भर्तुर्निवर्त्तयिष्ये कं विधिं गृ

भवि. ७
१७

हकार्याणिसर्वाणि विदधीत प्रमाणतः ४ महानसंभुसंस्तुष्टुत्कादिविहितार्चनं सर्वोपकरणैर्गुह्यं संवा-
धमनाधिले ५ भर्तुरासजनाकीर्णैर्गुरुकक्षादिवर्जितं तत्रयाकादिभांडादिवहिरंतश्चकारयेत् ६ निर्मुक्तं
प्रतिकुर्वीत निशिधूपदितापनं दधिपात्राणि कुर्वीत सदैकांतरितानि च ७ स्नेहगोरसपाकादिभर्तुः पाकविधि-
क्रियां इति पत्नी विजानीयादनुष्ठेयं वत तथा ८ महानसादौ कुर्वीत जलपात्रक्रमागतं भर्तुराहारपानादि-
किंचिदादायमानुषात् ९ सर्वमाहारपानादिन्यायतः प्रतियत्तिषु भगिनी वत्सपत्नी धृतदं धुनिजवं धुवत् १०
स्नानछादशिरोभंगयत्नात्तेभ्यो निवेदयेत् वस्त्राभरणमन्यद्वापानद्रव्यादिभोजने ११ सपत्नी नाम कृत्वे-
वमात्मनोपिनकारयेत् यासं संस्कारमाचर्य सपत्नी नामनादरात् १२ सायद्येन्नरके घोरे यावदाहृतसंज्ञवं-
व्याधितानां सपत्नी नामोषधं च प्रदापयेत् १३ नशोकेषु समाख्येनानुष्ठेयमुदमावहे भर्तृवंधुसपत्नीनां
जुल्युःखसुखाभवेत् १४ यदवशं सपत्नीनां स्वयंपत्येन तद्वदेत् दुर्भगान्येन पत्यं वा भक्तावारितिरस्कृतां अ-
ध्वस्तां सम्यगाश्वास्यते नैव मनुकस्ययेत् तथा वाग्दंडपारुष्यं ज्येष्ठाभ्यादिपीडितां १६ विधिनाश्वास्यतां तत्र न दोषः

रामः
१७

वायभवेत्तदा महात्मानमहत्पार्थक्यालं च विगतंगतः १७ संतानादिकमुद्दिश्य कार्यतासां हि धर्मतः वैवाहिकीं
विधिं भर्तुर्नित्यं कृत्वा समंश्रुभं १८ परिणीतावतां तत्र पश्येद्भगिनिकामिव मानवकिं क्षये देनां गृहकृत्येष्वम-
त्सरा १९ प्रादोषिकं विधिं वास्यां विदध्या यत्नतः स्वयं एवं भर्तुरभिप्रायं सर्वज्ञात्वा समाचरेत् २० सुखान्ना-
दपि संत्यज्य स्त्रीणां भर्ताधिदेवता भर्ताधिदेवतानां लोके ब्राह्मणादेवता २१ ब्राह्मणाद्यग्निदेवाश्च प्रजापत्या-
देवता स्त्रीणां त्रिवर्गसंसिद्धौ यदिष्टं कारयेत्तु २२ भर्तुर्यदनुकूलस्वयं च शीलं मविष्णुतं न तथा यौवनं लोके-
नापिरूपं न भूषणं २३ वयोरूपादिधर्मश्च दृश्यं ते दुर्भगास्त्रियः वस्त्रभामंदरूपा वदृद्धा गलितयौवना २४ य-
तिप्रियानुलोकानां गृहकृत्यादियोगता तां विना ते गुणा वत्सा यस्यां भर्तुर्ननुष्यति २५ जुष्टे भर्तुरिनारीणां तुष्टा-
सुः सर्वदेवता तस्मात्सर्वप्रलेन विदध्या त्यतिवत्सदा २६ परचित्तज्ञानानूनं पतिवर्या क्रियापरा सज्जाभूता स-
दा तिष्ठेत्पुत्राणां नुगाभिनी २७ स्वयंप्रक्षालयेत्पादावुत्थाप्य परिवारिकां तालहंदादिकैः कुर्यात्कूमस्वेदापनो-
दनं २८ आहारस्नानपानादौ यत्र द्रव्यसदा स्पृहा गदिंगितेलक्षयित्वा सिद्धमस्मै निवेदयेत् २९ सपत्नी पतिवं-

भवि.पु
१८

भूनां भक्तचित्तानुकूलता तेषु वात्मनिसंज्ञात्वा भर्तृचित्तं प्रसादयेत् ३० तस्माद्भर्तृरिनक्षेत्रं प्रीतिलोके च निवृत्तां
एवं विज्ञाय सहजं स्त्रीभर्तृभर्तृज्ञया ३१ सर्वस्याभिषभूतत्वा स्त्रीणां हृत्तं हि दुःकरं देवयोगादयो ज्ञात्वा स्त्री
णां प्रहेपिवेत्तसि ३२ तस्माद्यथोक्तमाचारमनुतिष्ठेत्सु संयता तद्भवंति तदैवैतास्त्रियश्चित्रभूषणा ३३ भर्तृ
चित्तानुकूलत्वं यासां शीलमविश्रुतं लोकज्ञानपराशक्तिकोटियतौ च शश्वती ३४ शुद्ध्यर्थं सर्वकोषाणां वि
द्यादेहकुलव्रतं तस्माद्योक्तं भर्तृचसम्यगाधिके यथा ३५ धर्ममर्थं च कामं च सैवाप्नोति न संशयः ३६
४३२ इति श्रीभविष्यपुराणे ब्राह्मेयपर्वणि स्त्रीधर्मैकदशोऽध्यायः ११ असौ वाच उर्भगापिनतन्निव
मुपवासादिनत्परा वाह्येषु पतिरुत्प्रेषु स्याद्विशेषाभियोगिनी १ अग्रशंसां सयत्नीं पुनिंदां चापिन तथात्मनि ६
सान्त्वा भर्तृरीयं विप्रणयं वापि दर्शयेत् २ न च निर्भूषणातिष्ठेन्न वापु रुतभूषणा नान्यदागंधमाल्यादिग्राह
यमुपचारतः ३ भूषणगंधमाल्यादिना वत्कालामलन्वितं साराधनीप्रदेशानां निमंस्वेदादिवर्जनं ४ दंतानां
सादिपक्षाणां वैगंधस्य च शोधनं निमित्तं भर्तृनेतासां यत्किंचिदभिलक्षयेत् ५ सर्वासां च सयत्नीनां सर्वत्राणग

रामः
१८

ता भवेत् भर्तृसाविदितं कुर्यादविरोधेन सर्वदा ६ कोशवस्त्रार्थतां वूलगंधयानौषधादिकं तस्मात्सर्वपुक्तानां
दोषाबंधादिमुच्यते ७ यत्पूर्वकोसदातिष्ठेद्गृहकार्यादिकर्मणि स्त्रीणां मनधिकारेपि प्रायस्तद्विधिरुच्यते ८
अभ्यंगोद्धर्तनं स्नानं भोजनं शयनानि च कुर्याद्भर्तृरयत्पानां धात्रीकर्मणि सादरं ९ समवेतान्यपत्यानि साध
यत्पुन्योगतः स्वेनाप्यनीयां चित्तेन विदध्या नमण्डलादिकं १० भोगः सुखमवाप्तेर्वा स्त्रीचित्तस्य गतिर्दिधा पूर्व
वयस्यभिनंशपश्चिमेनंतयोजनं ११ उपभोगस्तु वामासकर्मजः पृथगेव सः सहर्तृत्वधिकार्यातिं कुर्वति क्रिय
या पुनः १२ न काचिदुर्भगा वापि जातिः क्रियया भवेत् व्यवहाराद्भवत्येष निर्दोषोरिपु मित्रवत् १३ भर्तृचित्त
परित्यागादनुष्ठानरतोपि वा हृत्तैर्लोकविरुद्धैश्च यानि दुर्भगतां स्त्रियः १४ आकुल्यन्मनो हृत्तैः पयोपि प्रियतं उ
जेत् तस्मात्सर्वस्ववस्थासु मनोवाक्कायकर्मभिः १५ प्रियं समाचरेन्नित्यं तच्चित्तानुविधायिनी यामन्यां कामयेना
सांततया संप्रयोजयेत् १६ कृपितां च प्रियां कांचिपत्नान्तस्यै प्रदापयेत् तत्पादपरिवर्त्ययां गात्रसंवाहनेन तथा १७
पीडने शिरसश्चैव परं कौशल्यमभ्यसेत् पीडनं मृदुमध्यं च गात्रावस्थाविशेषयेत् १८ मुखे गात्रादिभिर्लिङ्गे प्रयोज्यं

भवि-७
९८

सुखावहं वारुहकटिपृष्ठं वस्त्रं धेनुसिपादयोः १८ गाढं मर्दनमिच्छति प्रायान्वाधिमध्यमं निर्मिश्रेण प्रदेशे
पुनाभिभूलेषु मर्मसु २० हृदे गले कपोलादादिहंति मृदुमर्दनं गाढं जाग्रदवस्थायां मध्यमुत्तममध्यमं २१
केचित्सुपरिधातं वमडुसस्यनेति वा निरुद्धं सर्वगात्रेषु स्नेहात्कृत्वा मर्दनं २२ स्थलागात्रां वजननं सन
खड्गुरितं हनैः न पुनर्लिखनोपेतं शिरः कण्ठरुपाध्वजः २३ तेषु नेषु च गात्रेषु तस्य योजनं यथा यथा निद्राग
मो यतः कालैरागसंधुषणं २४ संविष्टस्योपविष्टस्य जाग्रतः स्वपतोपि वा संवाहनं प्रशंसन्ति यदभार्थं
सुखावहं २५ नैस्यं दण्डलकोद्रेदागात्राणामभिमीलनं तस्य देशार्पणं किंचिदुत्प्रेष्य कृतदर्शनं २६ उरु
भूलादिसंदेशे तत्प्राणिप्रतिपीडनं स्वमेतत्सुखोद्दिष्टं स्त्रीकृतं यानुतिष्ठति २७ यतिमाराधय संपूर्णं स्त्रीरं
गं साधिगच्छति २८ ४६० इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे पर्वणि स्त्रीधर्मोद्देशोऽध्यायः १२ सुमंतुरु
वाच इत्युक्त्वा भगवान्ब्रह्मास्त्रीलक्षणमशेषतः असहजं ससहजं जगाम बहिमालयं १ ऋषयश्च तथाजः
मुः स्वान्यधिष्ठान्यशेषतः इत्थं लक्षणसंपूर्णं भार्याप्राप्य महीतले २ कर्तव्यं यद्गृहस्थेन तदिदानीं निबोध मे

रामः
९८

वैवाहिके ग्रीवोर्ध्वं तिष्ठत्यर्कमयथाविधिः ३ पंचयज्ञविधानं च पत्नीं वां वाहिकं गृहे पंचशूना गृहस्थस्य तेन स्व
र्गं निगच्छति ४ कण्ठनीयेषु शीतुं हृदि यः कुंभमार्जनी आसक्तं क्रमेण सर्वासानि कृत्यार्थं मनीषिभिः ५ पंचरु
क्षामहायज्ञाः प्रत्यहं गृहमेधिनां अध्ययनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणं ६ होमो देववलिर्भूते तथान्येति धिष्ट
जनं पंचैतान्यो महायज्ञान्नहाय यतिशक्तिः ७ स गृहेऽपि वसन् त्रितयं शूनादोषैर्न लिप्यते देवतानि धिभूतानां
पितृनामामनस्तथा ८ न निर्वपति पंचानामुत्सवेनं सुडं वर शतानीक उवाच यस्य नास्ति गृहे त्वग्निः स
मृतो नात्र संशयः ९ न स पूजयितुं शक्नो देवादीन् ब्राह्मणो नम निरग्निकस्य विप्रस्य कथं देवादयोगाः १० श्री
तासुः शान्तये तस्य श्रोतुं कौतूहलं मम सुमंतुरुवाच साधु पृष्ठोऽस्मि राजेऽश्रूयतां परमं वचः ११ अनग्रय
तु ये विप्रस्तेषां श्रेयोविधीयते अतो यवा सैर्नियमैर्नानादानैस्तथान्य १२ देवादयो भवत्येवं प्रीतास्तेषां न सं
शयः विशेषादुपनागेन तिथौ किल महीयते प्रीता देवादयस्तेषां भवन्ति कुरुनंदन १३ शतानीक उवा
च भगवंस्त्वितिथीं ब्रूहि तिथीनां च विधिं मम आशनं गृहधर्माश्च उपासविधीनपि १४ मुच्येत येन पापौघं

भवि ७
२०

चत्वारसादाह्निकोत्तम संसारश्चापि विधेः श्रेयसे जगतस्तथा १५ उमंतुरुवाच शृणु कौरव कर्मणि तिष्ठ
धिगुह्यानि तानि तु श्रुतं पापहरं गुणोपेक्षितं न्यन्यफलानि च १६ प्रतिपदि क्षीरप्राशनं शस्यप्राशनं द्वितीया
यां लवणवर्जं तृतीयायां निलानं वा श्रीयाच्चतुर्थी १७ क्षीरप्राशनं पंचम्यां फलाप्राशनं षष्ठ्यां शाकाप्राशनं सप्त
म्यां वित्वाहारोऽष्टम्यां १८ पिष्टाहारो नवम्यां मूलाहारो दशम्यां एकादश्यां पायसाहारो द्वादश्यां घृताप्राशनः
१९ त्रयोदश्यां गोमूत्राहारश्चतुर्दश्यां यवान्नाहारः क्रशोदकप्राशनं पौर्णमास्यां हविष्याहारो मघावास्यां एष्य
प्राशनविधिस्तिथीनां २० सर्वानेन विधिना दक्षमेकं यो वर्त्तयति सोऽश्वमेधदशगुणमवाप्नोति स्वर्गं मन्वंतरे या
वत्प्रतिवसति २१ उपगीयमानोऽप्यप्सरोगणगंधर्वैर्मानुष्यचतुष्टयं सोऽश्वमेधराजसूयानां शतगुणफलमाप्नो
ति २२ स्वर्गे उपगीयमानोऽप्यप्सरोगंधर्वैश्चतुर्गुणानां देशशतीर्यावत्प्रतिवसति २३ उपगीयमानोऽप्यप्सरगंधर्वैर्य
वन्नियमैर्वर्षमेकं वर्त्तयति स विनुर्लोकैकालमनंतं प्रतिवसति २४ यः सर्वं नियमादाश्च पुत्रेन वम्यां वैशाखे
तृतीयायां कार्तिके पौर्णमास्यां तिथिद्वानि गृह्णाति २५ ब्रह्मचारी गृहस्थो नारीनरो वा भूः प्रयतमानसो यः

रामः
२०

वायुष्यप्रियालोकां पुत्रेन २६ यश्चापि पुरुषो राजन्नेन विधिना सता सुतिथिषु अन्यजन्मांतरेऽप्यवासविधिः कृतो दा
नानि विविधप्रकारेण ब्राह्मणानां तपस्विब्रह्मणे च २७ त्रिरात्रोपवासी तीर्थयात्रातपोवनगुरुमातयिजस्वसवा
कनिरतानां स्वर्गादिवासनादिहागतानां फलनिःपत्तिविद्भानि मनुष्यलोके प्रत्यक्षं वदंते २८ हस्त्यश्वयानपु
ग्यधनरत्नतहिरण्यकटककेयूरग्रैर्वेयककटिस्तत्रकर्णालंकारवस्त्रवरनारीविलेपनसुरूपगुणादीर्घांशुषोविगताः
धियाधियोदानोपवासरातां फलान्येनानि २९ न त्वर्गीतिवादित्रमंगलपाठशष्टैरिहा शापि पुण्यकृतो बोध्यमाना दृश्यं
ते इति ३० तथा कृतोपवासापि दृश्यंते तथा दत्तदानाकृतपुण्याश्च प्रत्यक्षं वदंते ३१ तथा काण्डकृत्तयहकं
ठवधिरजडमूकव्यागददरिश्लेयसर्गाधियाधिहताश्च दृश्यंते इत्यादि ३२ शतानीक उवाच द्विजैर्द्विजैः
यः प्रोक्ता समासेन नु विलक्षणं विलसते नैव मे भूयः प्रब्रूहि द्विजसन्तम ३३ रहस्यं यन्निर्ध्यानां नु येन पूजो भवा
म्यहं उमंतुरुवाच रहस्यं यन्निर्ध्यानां नु भोजनं फलमेव नु ३४ यावच्च येन नियमं विशेषात्प्रीजनस्य नु
सतते सर्वमाख्यास्ये रहस्यं नु निबोध मे ३५ यन्मयानोक्तपूर्वहिकस्य चित्सुप्रियस्य च तत्तेहं संप्रवक्ष्यामि य

॥ भवि-७ ॥
॥ २९ ॥

स्य देवस्य यातिथिः ॥ ३६ ॥ देवतानां रहस्यानि ज्ञातानि नियमास्तथा सृष्टिः पूर्ववदिव्येह संक्षेपेन तिथिं प्रति ३७
नमो भूतमिदं चासीदलक्षमवितर्कितं जगद्ब्रह्मा समासाद्य सृजदात्मानमात्मना ३८ संभूतां वारमात्मासा अण्डम
ध्यादिनिःसृतः ॥ आत्मनैवात्मनो ह्यंडं दृष्ट्वा सविनु एदितः ३९ ब्रह्मना रायणा खोसो सृष्टिं कर्तुं समुद्यतः ताभ्यां
सौंडकपालाभ्यां दिवभूमिं च निर्मले ४० दिशश्चोपदिशश्चैव तिथिपूर्वविकारसः तिथीनां प्रवरो यस्माद्ब्राह्मणास
मुदाहृताः ४१ प्रतिपदि पदे पूर्वप्रतिपत्तेन उच्यते तस्मापदांते तिथयो यस्मात्तुल्याः प्रकीर्तिताः ४२ अस्या
लेकथयिष्यामि उपवासविधिं परं कार्त्तिकमाघसप्तम्यां वैशाखस्य युगादिया ४३ नियमोपवासं प्रथमं ग्रा
ह्यीतविधानविदः ॥ यातिथिं नियमं कर्तुं भक्त्या समनुगच्छति ४४ तस्यां तिथौ विधानं यत्तन्निबोधनराधिय ६
पदानुप्रतिपद्यां नुगृहीयान्नियमं नृप ४५ चतुर्दश्यां कृताहारः संकल्पं परिकल्पयेत् अमावास्यां न भुंजीत त्रि
कालं स्नानमाचरेत् ४६ पवित्राणि जपेन्नित्यं गायत्रीं शिरसा सह अर्चयित्वा प्रभाते नुगंधमाल्यैर्द्विजोत्तमान्
४७ शक्ताक्षीरं प्रदद्याच्च ब्रह्मामे प्रीयतां प्रभुः ततो भुंजीत गोक्षीरमनेन विधिजानय ४८ एष एव विधिर्दृष्टः सर्वा

रामः
२९

उतिथिषु ज्ञाते संवत्सरे गते काले बुतमस्यां समाप्यते ४९ ज्ञातांते यत्फलं तस्य तन्निबोधनराधिय विमुक्तपापः शु
द्धः स्यादिव्यदेहस्य देहिनः ५० ब्रह्माददातिसंनुद्यो विमानमति तेजसं अवाहत् गतं दिव्यं किन्नराप्सरसंगणैः ५१
रमित्वा सुचिरं तत्र देवतैः सह देवताः इह चागत्य विप्रत्वं दशजन्मस्य सौलभेत् ५२ वेदवेदांगविद्यावाग्यज्वादीर्घाद्युसु
जत भोगी धनयतिर्दानाजयते सौलभेयुगे ५३ विश्वामित्रस्तुराजं द्रुवाक्षरास्यजिगीषया नयश्च वारवकुलं सतापा
यदिवौकसं ५४ लेभेनासौ ब्राह्मणत्वं लेभे विद्यान्यनेकसः ततस्तु नियमांतेषां तिथीनां प्रवरो तिथौ ५५ उयोषिता
वकुविधा ज्ञात्वा ब्रह्मप्रियं द्विजः अतो ददौ तदा ब्रह्मा विश्वामित्राय धीमते ५६ इहैव तेन देहेन ब्राह्मणत्वं सुदुर्लभं
तिथीनां प्रवरो ज्ञेया पूर्वकर्मविधातिनी ५७ सा त्रियो वश्यश्च द्रौवा ब्राह्मणत्वमवाप्नुयात् एवं तिथिरियं राजन्का
मदाकं जज्ञाप्रियः ५८ हेह ये स्तालजं घैश्च नुरुक्तैर्यवनैः शकैः उयोषित इहा त्रैव ब्राह्मणत्वं वलंभिता ५९ इत्ये
षा परमा पुण्या शिवा पापहरा तथा पतिता योषिता शक्तः श्रद्धया च सुता तदा ६० माहात्म्यं वापियश्चास्याः शृण्वन्पापैः
प्रमुच्यते ऋद्धिर्हृद्धिर्नथा कीर्तिं प्रियं प्राप्य दिवं व्रजेत् ६१ ५२९ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे पर्वणि प्रतिपदा कल्पे

भवि. ७
२२

त्रयोदशोऽध्यायः १३ शतानीकडवाच ब्रह्ममेवित्तरादुसन्प्रतिपत्कल्पमादरात् ब्रह्माप्रजाविधानंनुपूजने
यस्यैवैफलं १ सुमंतुरुवाच शृणुष्वैकमना राजकथयाम्येष शान्तिकं पूर्वमेकार्णवेघोरेनष्टेस्थावरजं
गमे २ स्वयंभूभवदेवः सुरश्रेष्ठश्चतुर्मुखः ससर्जदेवांश्चौकांश्चभूतानिविविधानि च ३ कायेन मनसा वाचं
जंगमानि स्थिराणि च पिता त्वं सर्वदेवानां भूतानां च पितामहः ४ तस्मादेव सदा पूज्यो यतो लोकगुरुः परः स
एतेव जगत्कृत्स्नं प्रतिसंहरते तथा ५ रुद्रस्य मनसो जातो विष्णुर्जातोऽस्य च शुभः मुखेभ्यश्चतुरो वेदावेदांगानि
च कृत्स्नशः ६ देवाः साप्सरगांधर्वाः सयक्षोरगरक्षसाः पूजयन्ति सदा वीरविरिंचिं सुरनायकं ७ योन्यपूजय
ते भक्त्या सुरश्रेष्ठं सुरेश्वरं रसना कस्य एतस्य न च मोक्षस्य भाजनं यत्पूजयते भक्त्या विरिंचिं भुवनेश्वरं स
नाकराज्यमोक्षेऽपि भवति भाजनं ८ वरं देहपरित्यागो वरं नरकसंगमः न त्ववाप्यभुंजीत देवं वै पद्मसं
भवं ९ इति विज्ञाय यत्नेन पूजनीयसदा विभुः यो ब्रह्मं ह्रियते मोहात् सर्वदेवनमस्कृतं ११ नरो नरकभोगी
स्यान्नस्य संभाषणादपि ब्रह्मा वाचं प्रतिष्ठाप्य सर्वयत्ने विधानतः १२ तत्फलं कोटिगुणितं लेभे देवप्रतिष्ठया

रामः
२२

कंजं जं स्थापयेद्यत्पूज्यत्वासारं मनोरमं १३ सर्वगानोदितं पुराणं कोटिकोटिगुणं लभेत् मातृजं पितृजं चैव पांचैवोद्
हते स्त्रियं १४ कुलैकविंशतुत्तार्य ब्रह्मलोके महीयते भुक्तानुविपुलाभोगाश्च लये समुपस्थिते १५ ज्ञानयोगं समं
साय सतत्रैव लयं व्रजेत् अथ वाराज्यमांकांक्षे सप्तद्वीपेश्वरो भवेत् १६ ध्यात्वा न तंततो रुद्रं प्रकिंजत्कमध्यागं
ध्यात्वा न तंततो रुद्रं प्रकिंजत्कमध्यागं १७ ध्यायेद्विष्णुं ततो देवं न्यसेत्पद्मोदरोद्भवं एवं त्रिदेवतारूपं यत्प्रमथ्यं
तुजोद्भवं १८ पूजयेन्मूलमंत्रेण यमोदरनिभं नृप यस्त्वं पूजयेद्देवं प्रतियन्नित्यमेव वा १९ उपोष्य पंचद
स्यां नु स याति परमं पदं सुमंतुरुवाच आयो हि एति त्रिगवेदं हृदयं परिकीर्तितं २० भूर्भुवः स्वस्ति धाप्रोक्तं
धीरस्तन्य परिकीर्तितं गायत्री मूलमंत्रस्तु साधकः सर्वकर्मणां २१ गायत्र्या पूजयेद्देवं अंकारेणाभिमंत्रितं सग
छेद्ब्रह्मणः स्थानं दुर्ध्वं सुदुरासदं २२ ५४३ इति श्रीभविष्यपुराणे ब्रह्मैवमित्येवमवतारविधिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः
१४ सुमंतुरुवाच यो र्णामास्यो यदा सल्लुक्त्वा भक्त्या नाराधिय अनेन विधिना यत्पूजयेन्नरः १ प्र
तियदं महाबाहो सगच्छेद्ब्रह्मणः पदं कार्त्तिके मासि राजेन्द्रो र्णामास्यां चतुर्मुखः २ मार्गेण चर्मणा सार्द्धं रथयात्रा प्रकी

भवि. ७
२३

निता सावित्र्या सहितं कृत्वा भ्रामयेन्नगरं बुधः ३ वेदमंगलपाठेनानावाधैः समन्वितं ब्राह्मणं भोजयिष्ये
येन त्यगीता दिवा चक्रेः ४ ब्राह्मणं भोजयित्वा नुरुत्वा पुण्याहमंगलं प्रतिमां रोपयित्वा नुरथे कुर्यात्प्रजागरं
५ नानाविधैः प्रेषणकैर्वेदघोषैश्च युक्तैः प्रभाते भोजयित्वा च ब्राह्मणं नुरुत्वा संवृतां ६ चतुर्वेदविदैर्विधैः
भूमिपेक्षाल्लणोरथं विशेषाथर्वणैर्विभ्रामयेत्साधुवादिभिः ७ प्रदक्षिणं पुरं सर्वमार्गेण सुननेन च नवो ध
व्यं रथे वीरभूरेण शुभमिच्छता ८ ब्राह्मणो दक्षिणे पार्श्वे सावित्रीं स्थापयेन्नृप भोजकं वामपार्श्वे तु पुरतः कं
जं न्यसेत् ९ स्वस्थाने भ्रामयित्वा वस्थापयेच्च विवक्षाणः कृत्वा नीराजनं कृत्यं रथकारं ततो र्वयेत् १० कार्त्तिके
के मास्य मावास्याय जुदीय प्रदायकः शालायां ब्रह्मणः कुर्यात्स गच्छेद्ब्रह्मणः पदं ११ मंत्रैः पुष्पैर्नवैर्वस्त्रैर्विष्णो
ः पूजनमाचरेत् स याति परमं स्थानं विष्णोरमित तेजसः १२ वैत्रे मासि महावाहो पुण्या प्रतिपदा पुरा तस्यां यः सु
चिरं दृष्ट्वा स्नानं कुर्यान्नरोत्तमाः १३ न तस्य दुरितं किंचिद्विदुः सुलोके महीयते ब्राह्मणानां वारं भोज्यं दद्यात्कुरुकुलो
दह १४ कार्त्तिके च पुजे मासि वैत्रे मासि च भारत स्नानं दानं शतगुणं कार्त्तिके यादिभिर्नृप १५ ५५८ इति

रामः
२३

श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णि प्रतियदा कल्पे पंचदशोऽध्यायः १५ शतानीक उवाच द्वितीयायां नृराजेन्द्र
अश्विनौ सोमयीति नौ अवनेन हि देवानां पश्यतां तद्वदस्वमे १ अहो महत्तपस्तस्य अवनस्य महात्मनः यदिन्द्र
स्य धरा देवदेवत्वं प्रापिता तुभौ २ सुमेनुरुवाच पुरा कृतपुगे संध्यां पश्चिमायां नराधिप अवनो योगमा
स्थाय गंगाकुले वसेच्चिरं ३ तत्र शर्यातिरायातः स्नानमंतः पुरैः सह स्नात्वा भयर्षिपितृदेवानां गमनायोपवक्रमे
४ तत्र मूदे जनघदं मयश्च तयथा विधिः विष्णुत्रोत्संगरुद्धं न्योतिरासि सनिः क्रियं ५ धर्मं तत्र तत्रैव राजा स्व
बलमीक्ष्य वै उवाच दुर्मलां ध्रोकान् पुरोहितपुंगवान् ६ अवनस्याश्रमोऽयं हि नायराधोऽस्य केन चित् न चोवा
च यदा किंचित् स्य रातः सुपृच्छतः ७ तदा सुता सुकन्या सुप्रीवा च यित्तरं ववः मया पृच्छं नु यज्ञात सखीभिः सह
कौजुकं ८ तत्ते वक्षि निबोधत्वं शृणुता तमहाहुतं सिंजिता एव वकुलाकां वीनूपुरमेखला ९ गायं त्यो विल
संतश्च क्रीडंत्यश्चात्र कानने काकलिध्वनिमश्रोषं वक्ता वक्तृक्षरं रुशं १० सुकन्ये एहि एहि तिबलीका द्वाव मुनि
रन् तत्र गत्वा हुतं तात पश्याम ज्वलमालको ११ दीपा विवालत शिखौ भूयं कन्या उवाच ह मया च कौजुकान्तात कि

भवि.पु
२४

मेतदित्युद्धितः १२ उदितोर्ध्वग्रस्तनेत्रः समुपागमन् तच्छ्रुत्वा न पतिस्तत्र नृणां राजा जगाम ह १३ यत्र
लोभार्गवः कष्टं वल्मीकांतर्गतस्ततः गत्वा स तत्र प्रोवाच प्रणिपत्य हि ज्ञोत्तमं १४ अपराधं मया देवतक्षमस्वन
मोक्षुते स तं प्रोवाच न पतिं मया सांनं न राधिप १५ सुकन्यां मे प्रयच्छस्व निवेशार्थं ह्यहं नृप ताममुव सुक
न्यां तु दत्त्वा राजसुखी भव १६ इत्युक्तः प्रददौ राजा सुकन्यामविचारयन् ततः स्वपुरमागत्य अवस सुविरं सुखी
१७ सुकन्यापि पतिललासुप्रीताचारयेत्तदा राजपंथियं परित्यज्य वल्कलां वरधारिणी १८ गते वक्रतिथे
काले वसंतसमुपस्थिते नयोद्योतिनसर्वांगीरूपौदार्यगुणान्विता १९ स्नाती स्वभार्यां च्यवन उवाच मधुराक्षरं
एहो हि भद्रं भद्रं ते शयनीयं समाश्रय २० अयत्नं जनय स्वाद्य कुलद्वयविवर्द्धनं एवमुक्त्वा तु सा कन्या प्रोजलिप
तिमव्रवीत् २१ नार्हसे यश्च कल्याणमाकानं स्थंडिले मम तव प्रियं कुरु स्वाद्य ततो सा वानयस्व च २२ पितृगेहं
पथातिष्ठं शयनीये सुसंस्कृते वक्रगैरिककिंवाद्यौ श्वेतपीनारुणोत्तले २३ वस्त्रालंकारगंधाद्येन ध्यात्वमपि न त
कुरु आत्मानं सावयोपेतं रूपवंतं सुवर्चसं २४ वस्त्रालंकारयेदद्यात्स्वरूपं च कथं वद प्रोवाच सा पितृभूयः प्रह

रामः
२४

संतीकृतां जलिः २५ विजितदायै लविभोरूपं वैरोचनो ददत् च्यवनः प्राह भार्यां स्नानकरिष्ये तपो वयं २६ एवमु
क्त्वा तपश्चोग्रं तनोय सुविरं तथा अथ तत्र गतौ वीरौ दत्तजौ कालपर्ययात् २७ दृष्टवन्तौ सुकन्यां तु दीप्या वै देवतामि
व उपसर्जनदोनुस्तां कात्वं सुंदररूपिणी २८ किमर्थं मिह स्पर्कात्वं तिष्ठसे कश्चने श्रयः सा तावुवाच नन्वंगी स र्या
तितनया ह्यहं २९ भर्ता च्यवनो मम ह्यंकौ पुवां तां तथोचतुः तावश्चिनौ तावचतुर्देवो वामान् यत्मा जे ३० किं क
रिष्यति तेन त्वं जीर्णार्थेन हृशेन च आवयोर्हं भर्तारमेक एव हि चेच्छसि ३१ सा त्वव्रवीन्मामेवं वक्तुमर्हो दिवौ
कसौ भर्तारमनुरक्तांगी यथा स्वाहा विभावसोः ३२ अश्विना वचतुः आनयस्व विशत्वश्च्यवनो वै ह्यमवी
जलं ततो वां मध्यमं ह्येकं हृणुष्व त्वं यमिच्छसि ३३ तावव्रवीत् सुकन्यां तु गत्वा पृच्छेत्स्व कं यतिं आवामत्रैव ति
ष्ठावो यावदागमनं तव ३४ सा गत्वा प्राह भर्तारमश्विनौ चेदमृचतुः रूपवंतं च भर्तारं करिष्यावो यमिच्छसि ३५
अथ मध्यगतं ह्येकं भर्तारं देव रियिष्यसि एवमस्त्विति तां प्राह स भार्या च्यवन त्वरं ३६ सा तं पृच्छा जगामा सुय
त्रतौ भिषजावुभौ स तावुवाच च्यवनो यथोक्तं भावतो वचः ३७ करिष्ये वा श्विनौ सिप्रं सुकन्या चेप्सितं हृणोत्

भवि ७
२५

नेवैजलेप्रविष्टाश्चयुगपदेवरूपिणः ३८ विदिंत्यविंशत्याविष्टाकोमेवात्रपतिर्भवेत् सुकन्यामृदुलेसर्वस्वपतिं
वायावो ३९ ततःसाष्टांगयानेनकृतांजलिस्वमस्तके तानाहदेवरूपासाविस्मयावनतासती ४० भवन्तौदेवसह
शौवरदौकामरूपिणौ धर्मतोधर्मरक्षार्थसतीत्वममरसतां ४१ कर्मणामनसावावायग्रहंहिपतिव्रता नेन
धर्मणानोदेवौप्रयच्छन्तुनिजंयतिं ४२ यदिवाचान्यतोब्रूयांभवन्तोरग्रतःस्थितः त्यजन्तुमामिहप्राणाःसत्यं
त्यममाश्विनौ ४३ सासिणःसंतुमेदेवायोभर्ततिमहेशो दत्त्वापुष्पांजलिंपादेव्यवनंरुषवत्यसौ ४४
सुकन्यायाहृतोपतौपुष्पहृदिःपयातह देवदुंडुभयोश्चैवप्रवाशंतेदिवौकसः ४५ ततस्तुव्यवनस्तुष्टोदि
यरूपधरस्तदा उवाचतौनुसुप्रीतौयज्ञभागंहिभोज्यम् ४६ व्यवनोपींद्रमारूपदेवान्देवअषीस्तथा न
कारयज्ञंमतिमान्गंगातीरेवनक्षणात् ४७ तपसाव्यवनस्येतौदेवानामग्रतास्तुष्टा प्रसाद्यदेवताःसर्वा
श्चाश्विनौसोमपीतिनौ ४८ सुकन्यावपतिंलब्ध्वादितीयाव्रतकारणात् गतासापतिमादायपितुःपुरंपुनःस
ती ४९ तवश्चिनौदेवैःसाईयज्ञभागंसमाहृताः भुक्तादेवगणायानास्त्वस्थानंतौनुजग्मतुः ५० ६०८ इति

रामः
२५

श्रीभविष्यपुराणेब्राह्मेयवर्णिदितीयाकल्पेषोडशोऽध्यायः १६ शतानीकउवाच त्वंअहिहिजशाईलहिती
यायाफलंमहत् ब्रह्मन्कृत्वा नमोऽपीतिर्भूतातुष्टिकरंवद १ सुमंतुरुवाच अभून्वशयनंनामदितीयांश्च
गुभारत याप्रयोध्यनवैधव्यंलीप्रयातिनराधिप २ पत्नीविद्युक्तश्चनरोनकदाविस्त्रजायते शेतेजगत्पतिःक
ल्पःप्रियासाईपुराणप ३ अहून्वशयनोनामतथाग्राह्याहिसानिधिः कल्पयक्षेदितीयायांश्रावणोमासिसु
व्रत ४ एकंनारीव्रतंविप्रंवैष्णवंधर्मतत्परं पत्न्यायुतंतमभ्यर्च्यसुशय्यायामहामतिः ५ प्रणम्यबाल
रांतत्रसंपूज्यविधिनाततः पितरोमांहियशंपनौतथासुरगणानप ६ लक्ष्म्याविमुच्यतेदेवनकदाविशदाभ
वेत् तस्मात्कलत्रसंवंधादेवामेनविमुच्यते ७ लक्ष्म्यानुसूच्यावरदयथातिशयतासदा शय्याममाप्यभूत्या
स्तुतथात्रमधुसूदन ८ एवंप्रसाद्यविप्रंवहृत्वालक्ष्मीस्तथाहरेः फलानिदशाकृत्वायामभीष्टानिजगत्पते
९ ब्राह्मणायदितीयायाशक्तादशाब्जदक्षिणा शतानीकउवाच कानिकानिप्रतिष्ठानिकेशवस्यफला
निजु योज्यानिशयनेविप्रदेवदेवस्यकथातां किंचिदानंदितीयेक्रिदानव्यं ब्राह्मणस्यतु ११ भर्तृपैर्नानावि

भवि. ७
२६

धैर्भक्ष्यैर्देवदेवस्य भक्तिः सुमंजुरुवाच यानितत्र महावाहो कानि संति फलानि च १२ मधुराणि नतीर्ष
निनवापिक डुकानि च दातव्यानि सुरश्रेष्ठ स्वशक्त्या शयने न य १३ यो धिक्कुरु शाहल भर्तुः सुलभतामि
यात् फलानि शयने राजन्यज्ञा भागरहस्यतु १४ देयानि कुरु शाहल स्वशक्त्या पुंजकेशवे एतामेव नुविप्रस्य
भक्त्या शक्त्या च भारत १५ वासो धनं तथा धान्यं फलदान समन्वितं एवं करोति यः समग्ररोमास चतुष्टयं
१६ ततो जन्म त्रयं वीरगृह भंगो न जायते अशून्य शयनश्चासौ धर्मकामार्थसाधनः १७ भवत्यव्याहृतैश्च
र्याः पुरुषो नात्र संशयः खर्जुरं मानुसिं गानि द्विजाभ्यां मधुराणि च १८ इत्येषा कथिता राजन् द्वितीया तिथि
रुत्तमाः यापु यो धनरो यतिशुद्धिं वश्रेयसे सदा १९ शतानीक डुवाच भवता कथितेयं वै द्वितीया
तिथिरुत्तमा अश्विभ्यां द्विज शाहल कथमस्यां जनार्दनः २० संपूज्य फलसंज्ञायाः कथितः पश्य साह
स्रतः कौतूहलं मत्सं सुमहजायते द्विज २१ सुमंजुरुवाच एवमेतन्न संदेहो यथावति भारत अश्विनो
वै तिथिरियं किं नुवाक्यं निबोध मे २२ अशून्य शयनादत्ता विष्णो रमित तेजसः अश्विभ्यां कुरु शाहल पूज्यते

रामः
२६

वमहीयते नासत्यो भगवान् विमुर्द्धश श्रीर्हि विभाव्यते २३ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे पर्वणि द्वितीया
कल्पे सप्तदशोऽध्यायः १७ सुमंजुरुवाच यतिव्रता यतिप्राणायतिशुश्रूषणो रता सोषवासा तृती
यायां लवणं परिवर्जयेत् १ साष्टंगं नु द्विजे दद्याद्भक्त्या वा भरणं दिकं गौरीददानुसंनुष्टारूपं सोभाग्यमेव च
२ लावणं ललितं कृत्यं श्लाघ्यं पुंसमनोनुगं पुंसां मनोरमानरीव्रतमेतच्च रिष्यति ३ सहभर्ता प्रमोदिनो या
वद्भर्ता हरो मम यावत्कन्या च भर्तारिं विंदते सो भवति ४ साविदं व्रतमुद्दिश्य भवेदक्षारभोजना मञ्जिताम
न्मनाः कुर्यान्मद्भक्त्या मपरिग्रहा ५ गौरीं संस्थाप्य सोवर्णं गंधालंकारभूषितां बलैः सुसूक्ष्मैः संवीतां प्रभामल
लमंडितां ६ लवणं गुडं घृतं तैलं देव्या शक्त्या निवेशयेत् कद्रवं डंजीरकं च पूर्णशकं च भारत ७ ब्रह्मणे हन सं
पन्ने प्रदद्यात्सुवर्णं शुक्लं शुक्लं सदा देया यथा शक्त्या हिरण्यं च ८ धनहीने नु भक्त्या वै मधुहृदय मयी न य
इयं नित्यं सन्निधानात् तत्र गौरी न संशयः ९ गौरी सन्निहितानित्यं भूमि श्रेष्ठ रसायिनी एवं नियमपुक्तस्य देवाय
समुदाहृतं १० तच्छुच्य महाराज कथ्यमानं महाफलं सुचिरं सहभर्ता वै क्रीडयित्वा इहैव सा ११ संततिं वयं

भवि.पु
२७

निष्ठायासहतेनेवगच्छति हरिलोकं चंद्रलोकं गत्वा त्रिशिखंडिनां १२ गत्वा याति सदा राजन्वामदेवस्य भारत इन्द्राणां
पित्रतमिदं पुत्रार्थिन्या न राधिय १३ लक्ष्मणो ब्रतस्यांते जयंतो नामनामतः अरुंधत्या पुरावीरं विशिष्टं प्रतिकामतः
१४ दृश्यते देवि अत्रापि विशिष्टस्य समीपगा रोहिण्या लवणात्पागात्सपत्नी गणामर्दनं १५ लक्ष्मणं देव्या प्रसादेन सौभाग्य
मनुलं दिवि इत्येषा तिथिरित्याह तृतीया लोक पूजिता १६ सदा विशेषतः पुराणो वैशाखे मासि या भवेत् पुराण भाद्रप
देवपिया सा यो वन संशयः १७ माघे भाद्रपदे वापि स्त्रीणां धर्मा प्रवक्षते भाद्रे माघे तृतीयायां गुडस्य लवणास्य च १
८ दानं श्रेयस्करं राज-स्त्रीणां च पुरुषस्य च घृतं सदा तृतीयायां वामदेवस्य प्रीतये १९ वारिदानं प्रशस्तं स्यात् मोदका
नां तु भारत वैशाखे मासि राजेन्द्र तृतीया चंदनस्य च २० वारिणा नुष्यते देवी मोदकैर्भीमस्वहि यत्नेषां कुरुते नारी वै
शाखे मासि वै तिथिः २१ तृतीयाया क्षया लोके पर्वी धौ रभि मंदिता कलधौ नंतथार्थ सुघृतं क्षीरं तथा दधि २२ अ
स्यां विप्राया क्षरत्वं यद्दानं दीयते तदा वै त्रे ददाति करकां वैशाखे वारि संयुतां २३ सयाति पुरुषो नारी विमानैः शिव
मंदिरं इत्येषा कथिता वीर तृतीया तिथिरुत्तमा २४ यामुपोष्य नरो याति विष्णु लोक मनुजं २५ ६५६ इति रामः
३७

श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णिता तृतीया कल्पेऽष्टादशोऽध्यायः १८ सुमंजसुवाच वनुर्यानुमहाराज निराह
रो ब्रतान्वितः दत्तातिलान्नं विप्राय स्वयं भुंक्ते तिलोदनं १ वस्त्रद्वयं समासे हिव्रतस्य फलदो भवेत् विनायकस्त
स्य नुष्टो ददाति फलभीषितं २ याति भाग्यनिवासं च क्रीडते विभवैः सह इह तागत्य पुराणां द्विबोमदिव्यवपुर्भवेत्
३ राजा भवति दीर्घायुः सप्तजन्मस्य सौख्यः सप्तददाति संतनु विघ्नहंता विनायकः ४ शतानीक उवाच वि
घ्नं कस्य कृतं तेन परि विघ्न विनायकः सप्तददस्व विघ्ने शो विघ्नकारण मय मे ५ सुमंजसुवाच कौमारे लक्षणां
पुंसां स्त्रीणां च सुकृते कृते विघ्नं चकार विघ्ने शो गांगेयस्य विनायकः ६ तं नु विघ्नं विदित्वा सौकार्त्तिके यो रूपा न्वित
ः उक्षिप्यंतं तदा तस्या तस्या दं नु समुद्यतः ७ निवार्या पृच्छेद्देवेशो रोषकार्यः कृतस्त्वया तदा च खौ सपित्रे वै कृतं पुरु
षलक्षणां ८ तत्र विघ्नं कृतं मयं यो धितां चापिलक्षणां अथोवाच महादेवः प्रहसन् वसुंतं किल ९ मम किल क्षणां
पुत्रपश्यसि त्वं वदस्व मे सवोवाच करे नुभ्यं कपालं दिजलं वितं १० अविण्णं स्थाप्यते देव कपाली तेन चोच्यते सततं
क्षणा मादाय समुद्रे प्राप्ति यदुवा ११ अथ देव समाजे वै संकृतं ब्रह्मरुद्रयोः अहं ज्ञायान हं ज्ञायां विवादो भूतयोर्द्वयोः

भवि.पु
२८

१२ तवसंभृत्यहंवेदंममवेतनकश्चन एवंशिवेतिबुवतेब्रह्मणःपंचमंशिरः १३ उक्ताहृत्संज्ञोवाचवमहंविदि
तोभव एवंबुवंतंरुद्रेणबालंरुपशिरोभवत् १४ नखायेरानिहंतंनुतनस्येवकरेस्थितं करस्थेनैवतेनासौसो
गच्छयत्रसोहरिः १५ तपसेयेतदामेरोतत्रासौभगवान्वशी हतेहयशिरेतस्मिन्स्थानान्नस्मानुब्रह्मणः १६
रोषाहिनिःसृतस्वन्यःपुरुषःश्वेतकुंडली कवचीसशिरस्कंचशरीरेसशराशनः १७ अनिर्देश्यवपुःस्वर्गीकिंकरो
मीतिचाब्रवीत् अथोवाचरुषाब्रह्माहन्यतांयःसुदुर्मतिः १८ सनुमार्गेणरुद्रस्यआगच्छद्गतोदुतं रुद्रेपिविष्णु
नेजोर्भिप्रविष्टंसनुविष्टितः १९ सप्रविश्यनदापश्यत्तपंतंनतपउत्तमं हरोनारायणंदेवंवैकुण्ठमपरजितं २० हं
दृष्ट्वाथसंप्राप्तंकार्यंतस्यविदित्वसौ उवाचसलिलंदेवोभुंजंभूलेनमेभिदः २१ विभेदसमहातेजाभुंजंभूलेनतं
हरेः भूलभेदादसगूर्द्धजगामाहृत्यरोदसीं २२ विनिवृत्त्यततःपश्चात्कपालेनिपपातह असकृपालेपति
तंप्रदेशिन्याविवर्जयत् २३ यदाहिविनिवृत्तिःस्यादेवस्यरुधिरंप्रति तदानुविसृजेतोयंसकृत्वावारुणीतनुं
२४ तोयेप्रवृत्तेस्सभूतेकपालेतत्रवेद्विं कपालेथप्रदेशिन्यारुद्रेसौरुधिरेसजत् २५ आमुक्तकवचंदि

रामः
२८

व्यंरक्तकुंडलिनंनरं अथोवाचभवोदेवंकिंकरोमीतिमानद २६ असावहंहरश्चैवंश्वेतकुंडलिनंनरं तामुभौस
मुपुध्येतांधनुःप्रवरधारिणौ २७ यथाराजावरीयोवैकुण्ठसेत्रेपुरात्यये तयोस्तुमुपुध्येतोरेवंसंवर्तश्चाधिकोगतः
२८ नचत्वाश्वेतविजयंकस्यापितदातयोः अथांतरिक्षेवाहृत्पावाचोवाचाशरीरिणी २९ अवतारोथभ
वितापुवयोर्हिमयासह भारपनोदःकर्तव्यंएथिद्यांचसुरैःसह ३० तथावायेधिभवतादेवकार्यानुसिद्धये
एवमुक्तेपिवैकुण्ठोदधावेवंरवेस्तदा ३१ श्वेतकुंडलिनंदृष्ट्वातंजग्राहहरिर्मुदा इन्द्रध्यायानतश्चान्यंरक्तकण्ठः
लिनंददौ ३२ जग्राहचमुदापुक्तइंद्रःस्वंचपुरंययो गतौरवीशौप्रगल्हपुरुषौक्रोधसंभवौ ३३ तथोवाचत
दारुइंदैकस्वमनसिस्थितं गच्छत्वमपिकापालिन्कपालव्रतचर्यया ३४ अवतारोव्रतस्याग्रमर्त्यलोकेभवि
ष्यच येचव्रतंडुःखदंवेधारयिष्यंतिमानवाः ३५ नतेषांडर्भकिंविद्भविष्यंतीहवोच्यते एवमुक्तानुरुद्रं
सयणपुरवंप्रतिनंधव ३६ आहूयचसमुद्रंसप्रत्युवाचनिधारयन् स्त्रीणांचपुरुषाणांचदेवोरोघसमन्वितः
३७ प्रयच्छास्यविघाराणंवैविश्यंयत्त्वयाधुना अवस्यमेवतद्भूतंदैवयोगानुकामतः ३८ गृहाणचैतसा

भवि.पु

२८

मुद्रंतववाक्येन संशयः यदा ह्ययं विषाणं वै मुक्ता भुवि चरिष्यति ३८ तदा विषाणो मुक्तः स भस्म एनं करिष्य
ति स्वमस्त्वितितं चोक्ता विषाणं तत्करेददी ४० विनायकस्य देवेशः कार्तिकेयमने स्थितः विषाणहस्ता
ह्यथापि दृश्यते प्रतिमानम् ४१ व्योमशूरो महाबाहो विघ्नं कर्तुं महात्मनः एतद्रहस्यं देवानां मया ते समुदा
हृतं ४२ मया प्रसन्नेन वत्सगुह्यमेतत्पुरातनं कथितं तिथि संयोगे विनायक कथा श्रितं यद्भूमं श्रावये
द्विद्वान्ब्राह्मणो वेदपारगान् सत्रियं वा स्वहृत्स्थानि कुर्यात्पुण्यान्विताः ४४ न तस्य दुर्ध्वं भक्तिं विदिह
वा मुत्र विद्यते न वदुर्गतिमाप्नोति श्रियं हृष्टिलभेन्नय ४५ ७०१ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्णि
चतुर्थी कल्पे एकौ नविंशोऽध्यायः १८ शतानीक उवाच केनोयं भीमजो विप्र प्रमथाधिपतिः कृतः
भर्तृत्वे वापि विप्रारणामधिकानां कथं वभौ १ सुमंतुरुवाच साधुपुष्टो सिराजेंद्रयदर्थं विप्रहार
कः यैश्चापि विघ्नहरणो विमुक्तो विघ्ननायकः २ तत्ते वक्षि महाबाहो शृणुष्वैकमना धना आशेरुत पु
गेवीरप्रजागर्भमवापह ३ दृष्ट्वा कर्माणि सिद्धानि विना विघ्नेन भारत अथ केशः प्रजादृष्ट्वा गर्विता

रामः

२८

रुक्मशो नृप ४ वज्रशस्त्रं तयामास ददं कर्म महीयते विनायकः कर्मविघ्नासिद्धान्तिं विनियोजितः ५ गणानां वा
धिपत्येन भीमकंजजसा हतैः तेरोषसृष्टायस्तस्य लक्षणविनिबोधने ६ स्वप्ने वगाहतेत्यर्थं तैलं मुद्रांश्च यदपि ६
काषायवाससश्चैव क्रव्यादाश्चाधिरोहति ७ यदपि कुरुशर्हिलस्वप्नांतेनात्र संशयः तैलार्द्रांश्च विभोकर
वीरविश्रुतिं ८ कुमारी न च भर्तारमपत्यं गर्हिणी तथा आचार्यत्वं श्रोत्रियश्च शिष्योणाध्ययनं तथा ९ व
शिकलाभं न वाप्नोति ह्रुषी चैव ह्रुषी बलः स्नायनं तस्य कर्तव्यं पुण्येऽपि विधिपूर्वकं १० गौरसर्वपकत्वेन
चतुर्थ्यां गुरुवासरे सर्वेष्वधैः सर्वांगधैर्विशिप्तशिरसस्तथा ११ भद्रासनोपविष्टस्य स्वस्तिवाच्यं द्विजान्शु
भान् व्योमकेशं नुतं प्रज्यहृषं च दुहिणं ग्रहात् १२ अश्वस्थाना रुजस्थाना दूर्वाकाशजमंदिरात् रोचनां गुण
लुंगंधं चतुर्भिः कलशैः स्तयेत् १३ वर्मणान् उहेव क्रैस्थायं भद्रासनेपि वा सहस्राक्षं शतधारमृत्तिभिः पाव
नं हत १४ तेन त्वामभिधिं वा मिपावमानाः पुनं नुते भगंते वपुनो राजा भगं सूर्यं हस्यती १५ भगमिंद्रश्च
वापुश्च भगं सप्तर्षयो विदुः यानुकं जेषु दोर्भाग्यं सीमंते यश्च मूर्ध्नि १६ ललाटे कर्णयोरक्षोरो मस्यं घूर्णति स

भवि-पु
३०

दा स्नातस्य सार्धपंतैलं श्रुवेनोऽन्तरेन १७ उक्त्या नमस्त्रिभिः कुशासवेन परिगृह्यत मितश्च समितस्यैवतः
थैवालकटंकटः १८ कृष्णं डोरजपुत्राश्च अंते स्वाहा समन्विते नामभिर्वलिभिर्मन्त्रैर्मस्कारं समन्वितैः १९ द
याचनुः पथे स्पर्प कुशानास्तीर्य सर्वतः पुष्पं चित्रं सुगंधं च मूलकं पूष्यं च २० दधिपायसमन्त्रं च गुडपिष्टकः
मोदकं विनायकस्य जननीमुपतिष्ठेत्ततो विका २१ विनायकपते श्वेव सर्वसिद्धिं मवाप्नुयात् २२ ३२३
इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवर्षाचतुर्थी कल्पे विंशोऽध्यायः २० शतानीक उवाच नराणां यो धितं
वैवलक्ष्यानि महामते प्रोक्तानि यानि विष्टं द्रव्यो मकेशस्य सनुना १ ऊर्ध्वेन परिक्षिप्तानि इष्टिरोधमहो
दधौ कृत्स्नस्य वचनाद्भूयः समुद्रेणार्पितानि वै २ अर्पितानि ततस्तस्य तेन प्राप्तानि वै कथं बाहुलेयेन विष्टं
इतानि मे वद सुव्रत ३ सुमंजस उवाच यथा गृहे न राजेऽस्त्रीपुंसो लक्षणानि वै प्रोक्तानि कुरुशर्लित
१ दाते कथयामि वै ४ शक्तिपातात्ततः कौंचव्यो मकेशस्य सनुना ब्रह्मा नृष्टो ब्रवीदेनं वरं वरय मे नघ ५ अ
सावधि महाने जायमान्य शिरसा विभुं पितामहं वभाषे दं द्रुहि मे लक्षणां विभो ६ नराणां यो धितां चैव कौतुकं

रामः
३०

हि परं मम यन्मयोक्तं पुरा देवयसि संलवणार्णवे ७ मयि ता देवदेवेशसक्रोधेन परानघ प्राप्तं वविस्मयं भूयस्तमे
इह विशेषतः ८ उवाच साधु पृष्टो सिदेवेश भीमस्यानंदिवर्द्धन लक्षणानि निबोधत्वं पुरुषाणामशेषतः
९ अधमो जमानि मध्यानि यानि प्राह यो निधिः शिवे हनि सुनक्षत्रे ग्रहसौम्ये शिवे न हि १० पूर्वाङ्गे मंगले पुक्ते
परीक्षेत विचक्षणोः दंतशेषनखश्मश्रुस्तत्सर्वं विचक्षणाः ११ पूर्वमायुः परीक्षेत यश्चाह लक्षणमादिशेत् क्षीणा
घायुः पुरा देवतमया कथितं तव १२ अतः परं प्रवक्ष्यामि देहावयव लक्षणं पादैः समासलैः स्निग्धैरङ्गैः सौम्यैः सु
शोभनैः १३ उन्नतैः खेदरहितैः शिराहीनैश्च कार्त्तिक यस्य पादतले रेखा सांकुशेन प्रकाशते १४ सततं हि सु
खं तस्य पुरुषस्य न संशयः अस्वेदिनो म्र उकुलो रेखांशो दरसन्निभो १५ स्निग्धांगुलीताम्रनखो सुपार्श्वो व्योमके
शज उद्यो शिरा विरहितो गुरुगुल्फो नृभीमज १६ कूर्मोन्नतौ चरणौ प्रख्यातौ यार्थिवस्य न सूर्याकृती महाबाहो
रुक्षौ चेतनखौ तथा १७ रक्तौ शिरा संततौ च संशुद्धौ विरलांगुली दारिद्र्यदुःखजौ ज्ञेयौ चरणौ भीमनंदन १८
ब्रह्मघ्नौ देवशर्लितयस्य मे सद्यो जले पीता वगम्य निरतौ कृतौ पादरतौ सदा १९ अभक्ष्यभक्षणैः श्वेतौ ज्ञेयो सेना

भवि-७ ३१ धियोत्तम अंगुष्ठाद्युलायेषां तेन राभायवर्जिताः २० क्लिश्यंते विहतांगुष्ठास्तेन राभायवर्जिताः विधिर्देविकृतैः
 भर्तृरंगुष्ठैरतिनन्दिताः २१ वक्रैर्भग्यास्तथा क्लेशैरंगुष्ठाः क्लेशभागिनः कृतैस्ताम्रतलेरक्तैरंगुष्ठैराज्यभागिनः २२
 विधिर्देविकृतैः भग्यास्तथा क्लेशैरंगुष्ठाः क्लेशभागिनः कृतैस्ताम्रतलेरक्तैरंगुष्ठैराज्यभागिनः २३ श्वेतैर्लक्ष्यैर्विरुद्धैश्च पुरुषा
 दुःखजीविनः कुशीला कुनराज्ञेयाः कामभोगविवर्जिताः २४ विहृतैस्तुष्टितैरुसैर्दुःखदारिद्र्यभागिनः उत्सह
 तां वकुर्वन्ति पुरुषा हरितैर्नखैः २५ इन्द्रगोपकसंकाशैर्नखैर्नपतयस्मृताः वधुभिर्विप्रमुच्यन्ते कुलक्षयकाराश्च
 ते २६ शंखावर्तप्रतीकाशैर्नरो भवति पार्थिवः ताम्रैर्नखैस्तथैश्वर्योऽपि धितैः सुभगो भवेत् २७ रोमशैश्च त
 था जंघैर्दुःखदारिद्र्यभागिनः वधनं अश्वजंघानां निस्वतां चैव निर्दिशेत् २८ मृगजंघाश्च राजानो भवन्ति नात्र सं
 शयः दीर्घजंघाश्च लजंघानित्यं भाग्यविवर्जिताः २९ सिंहव्याघ्रसमाजंघाधनिनः परिकीर्तिताः पार्थिवान्
 भवेद्रोमरुक्कैर्करोमकूपके पण्डितः श्रोत्रियाणां च द्वे द्वे ज्ञेयं महामते केशाश्चैव महाबाहोर्निदिताः पूजितास्तथ ३०
 निर्मासा जानुमयने प्रवासे दंडिनं दिनः सौभाग्यमल्पैः कथितं दारिद्र्यं विकटैस्तथा ३१ निशैस्त्रीनिर्जितो ज्ञेयाः स

रामः
 ३१

मांसलैश्चरगिनः हंसभासश्च कानां वनुत्पायस्यागतिर्भवेत् ३३ सभवेत्पार्थिवः पृथ्वांसमुद्रवचनं यथा ह्यसिंह
 गजेंद्राणां गतिर्भोगविवर्जिनी ३४ जलोर्मिसदृशी या च काकोलूकसमा च या गतिर्द्वयविहीनश्च दुःखशोकभयंक
 री ३५ भुनोद्धुमहिषाणां च खरस्तकरयोस्तथा गतिर्विमनसा देवतेन भाग्यविवर्जिताः ३६ ३५९ इति श्री भवि
 धापुराणे ब्राह्मेयवर्णनचतुर्थी कल्पे पुरुषलक्षणोपकविंशोऽध्यायः २९ असोवाच दक्षिणावर्त्तलिंगं जुनरो वै
 पुत्रवा भवेत् वार्मावर्त्ततथा लिंगेन रः कन्या प्रसूयते १ स्थूलैः शिरालैर्विषमैर्लिंगं दारिद्र्यमादिशेत् अजुभिर्वर्जु
 लैर्लिंगेनानां वै पुत्रभागिनः २ निम्नपादोपविष्टस्य भूमिं स्पृशति मेहनः दुःखितं तं विजानीयात् पुरुषं नात्र संशयः
 ३ भूम्यां पादोपविष्टस्य गुल्फं स्पृशति मेहनः ईश्वरं तं विजानीयात् प्रमदानां च वधुभः ४ सिंहव्याघ्रसमायस्य
 त्वो भवति मेहनः भगवास्तनुविज्ञेया यथा नुरगमेहनः ५ पार्थिवः स तु विज्ञेयः समुद्रवचनं यथा सुवर्णरजतप्र
 सौमं गिमुक्ता समप्रभैः ६ प्रवालसदृशैः सिन्धुर्मणिभिः पार्थिवो भवेत् समैस्तथोन्नतैश्चापि सुसिन्धुर्मणिभिर्गु
 ह ७ अनुरक्तो वस्त्रीणां भोक्ता रस्ते भवन्ति हि यो वितां च महाबाहो निश्वाशोऽपि भवन्ति हि ८ सूत्रधारायते देकास

भवि-पु
३२

भवेत्पार्थिवोनरः द्विधाएवैवधनवास्तिग्धेचवलभोगवान् ८ वक्रधास्तथास्तथासशशपुरुषाधमाः मीनगंधभः
वेदेतोभोगाद्यः श्रोत्रियः स्मृतः १० मेदोगंधभवेदुःखीपद्मगंधेनपस्मृतः लाक्षागंधभवेन्नियोवक्रकन्यायजाः
यते ११ मथगंधभवेत्कुरोक्षारगंधोदरिद्रता शीघ्रेमैधुनगामीयसदीर्घापुरतोम्यथा १२ अल्पायुक्रुहः
शार्दूलविज्ञोयोनात्रसंशयः रक्तशुक्रस्त्रीजनकोमांसगंधेनभोगवान् १३ पद्मवर्णभवेत्कुक्रंसनरोधनवा
भवेत् किंविद्रक्तस्तथा रक्तं भवेद्यस्यचशोणितं १४ अधमः सनुविशेषः पापकर्मरतः सदा प्रवालसदृशः
स्निग्धं भवेद्यस्यचशोणितं १५ राजानंतं विजानीयात्ससदीपाधियंगुहं यस्त्वेकदृषणास्तातजलेप्राणान्वि-
मुंचति १६ स्त्रीचंचलश्चविशेषैः समैराजाप्रवक्षते कुर्धगैश्चापि क्रुस्वायुः शतजीवीप्रलंबकं १७ मणिभि-
श्चापिरक्तैश्चधनवंतो भवंति हि स्थूलश्चनिस्त्रो भवतिद्रव्ययुक्तः समासभृक् १८ व्याघ्रस्त्रिगुणलेराजासिं-
हस्त्रिकृसार्वभौमता एगोदरोनरोधन्योमयूरोदरस्त्वव १९ सिंहपृष्ठोनरोयसुबंधनंतस्य निर्दिशेत् २०
कूर्मपृष्ठानुराजानोमांसलोपचितं शुभं २१ शक्तितोमरवाणासिरेखावायोपमो भवेत् यस्य हस्ते महाबाहो

रामः
३२

सजयेद्विग्रहोरिपून् २१ ध्वजं वा अथ वा शंखकरमधेनुदृश्यते समुद्रवीचिसभवेद्दीरवक्रमतेगुह २२ श्रीवत्स
मथवापमंचक्रं वाचक्रमेव वा रथं वा अथ वा कुंभो यस्य हस्ते प्रकाशते २३ राजानंतं विजानीयात्परसेनाविमर्दकं २४
सिरोनुकरांगुष्ठेयवोयस्यनुदृश्यते २४ सर्वविद्याप्रवक्ता च भवेद्देनात्रसंशयः यस्य पाणिनिलेरेखा कनिष्ठा मूलमुत्थि-
ता गता मध्यप्रदेशिन्या सजीवे कुरदांशतं २५ २८४ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयवीणिचतुर्थकिलेपुरुषांगलसारे
द्वविंशोऽध्यायः २२ प्रलोवाच समकुक्षिर्भवेद्भोगी निम्नकुक्षिर्दुर्नायहा सयोरदरादरिद्रः सुर्वकुभक्ताश्च सुव-
न १ बलिमध्यगतावीरविषमाश्च विशेषतः धनहानिंतथा मूलजनयेदुःखमूलनं २ शतपत्रकर्णिकाभानाभिर्य-
स्यामहामते भूयत्वं कुरुते सानुपुरुषस्यनसंशयः ३ जंघुयीवो भवेद्राजालंबकं ठोयभक्षकः क्रुस्वग्रीवसुवलवान् स
सुखी वक्रभोगवान् ४ रक्ताधरो नरपतिधनवान् कमलाधारः संपूर्णचिसदाश्मश्च शतभूमिपतेर्गुह ५ हस्ते रत्नैर्दी-
शो हि विरलैर्द्वनवा भवेत् निर्मांसो यस्य कर्णे चिसपायान्नाशनो धृतिः ६ शंकुकर्णाश्च मूनाथ सर्वशत्रुभयंकरः दीर्घा-
पुरोमसाभ्यां नुविपुलाभ्यां धारान्वितः ७ हस्तजिह्वो भवेत्प्रेष्यः सवलयोगुजिह्वया श्वेतजिह्वानरो ज्ञेया शौचाचारसमं-

भवि.पु
३३

चिता ८ हंसस्वरोनरोधन्यामेघगंभीरनिःस्वनाः वक्रवाकस्वरधन्याराजानोधर्मवत्सलाः ९ वक्रनासानरायेतु
धर्मशीलानुतेमता हस्त्यश्चसिंहनासाश्चशूचीनासाश्चयेनराः १० वाणिज्यंसिद्धान्तेतेषां हयानामधियोभवे
त विहृतानासिकायस्यस्थलाग्रारूपवर्जिताः ११ पापकर्मसिद्धिज्ञेयः समुद्रवचनं यथा १२ ७५६ ६
इति श्रीभविष्यपुराणे ब्राह्मेयपर्वणि चतुर्थकल्पे पुरुषांगलक्षणोत्रयोविंशोऽध्यायः २३ कार्तिकेय उवाच
संक्षेपतो मम विभोलक्षणानि नुयस्यहि शुभानि चांगजातानि ब्रूहि मे वदनांबर १ ब्रह्मोवाच शृणु
वत्सांगजातानि पार्थिवस्य शुभानि वै पार्थिवो ज्ञायते यस्य नराणां मध्यमांगतः २ त्रीण्यस्य महाबाहो वि
पुलानिनस्य तु उन्नतानि तथा यद्देगंभीरणि च त्रीणि वै ३ दीर्घाणि चापि सस्माणि भवंति यस्य पंचम
नाभिसत्त्वं स्वर्णं चैति गंभीरणि नु त्रीणि वै ४ वदनं चललाटं च देवोत्तम इत्युक्त्वा विस्तीर्णमेतन्नित्यं सराजाना
त्रसंशयः ५ कृत्वाटिका तथा चास्य नखा वक्षो यनासिका कुक्षौ चापि महाबाहो षडे तानि विदुर्धुधाः ६ लिङ्गं
यष्टं तथा ग्रीवाजं घातुं स्वानि मुञ्चत नेत्रांते हस्तपादौ नृणां त्वोष्ठौ नु सुरोत्तम ७ जिह्वा रक्तानखाश्चैव सप्तैतानि

रामः
३३

महामते त्वचः करुहाः केशादशनात्राभवोत्तम ८ सस्मान्येतानि च गृहसत्त्वं चापि विदुर्धुधाः विषमललापि
विलाः सदास्युर्देवसत्तम ९ उन्नतशिरोभिराद्यानराज्ञेया सदा गृह शुभावहं मनुष्याणां वदनं स्याद्यथा शृणु १०
अर्दीनमशुनास्त्रिंशं समितं च विशेषतः श्मश्रुहीनं तथा रूक्षं अस्त्रिंशं च तथा गृह ११ अशुभावहं मुखं ज्ञेयं नरा
णां दुःखकारणं आमराडलं शिरो यस्य मगवाधो नरो भवेत् १२ ह्रस्वाकृतिशिरो यस्य स भवेद्भूपतिः किल स्निग्धैः
केशैश्च कुटिलैरभिन्ना ग्रेतथैव च १३ न चातिवक्रभिर्देवमृदुतः पार्थिवो भवेत् वक्रलाः कपिलाः स्थूलविषमा स्फुरि
तास्तथा १४ पुरुषाः खर्वकुटिलादरिद्राणां कचाश्मे श्मश्रुकं लक्षणं नृणां शृणु स्त्रीणां हिलक्षणं १५ ८५१
इति श्रीभविष्यपुराणे ब्राह्मेयपर्वणि चतुर्थकल्पे पुरुषांगलक्षणोत्रयोविंशोऽध्यायः २४ ब्रह्मोवाच शृण्विद
नामहाबाहो स्त्रीणां लक्षणमुत्तमं यन्मयोक्तं पुरा वीरनारदाय महात्मने १ तत्त्वं विज्ञायते येन शुभाशुभमवस्थितं
निंदितं च प्रशस्तं च स्त्रीणां वक्षामिलक्षणं २ मानरपितरं वैवभ्रातरं मानुलं तथा द्यौनुर्विवौ परिक्षेत समुद्रस्य च
वो यथा ३ मुहूर्त्तैर्निधिसंपन्नेन क्षत्रे चापि पूजिते द्विजैस्तु सह वागम्य कन्यापश्येत्तशास्त्रवित् ४ हस्तोपादौ य

भवि.पु
३४

शेषेन अंगुलीनखमेव च पाणिरेखा च गंधावकटिनाभोरुहवच ५ जंघा मुदर एव च स्तनौ कर्णौ भुजौ तथा त्रिकोणो
वदंताश्च कपोल गलकं तथा ६ वसुन्वां साललाटे च शिरः केशस्तथैव च रोमराजी स्वरं वर्णमावर्त्तंगानि वा पुनः ७ य
स्यास्तुरेया ग्रीवायां यावत्कांतलोचना यस्य सा गृह्य भागश्चेत्तद्गृही सुखमेधते ८ ललाटे यस्य तेजस्यात्रिंश्रलावर्त्तनि
र्मलं वरूतां स्त्री सहस्राणां देवीरूपा विनिर्दिशेत् ९ राजहंस गतिर्यानुमगा सीमगवर्णिनी सुस्तनी च सुदंतां च तां कन्या
मुत्तमं विदुः १० मधुकुक्षी च या कन्या न्ययो धपरिमंडला एकं प्रसूयते पुत्रं रोधिराजा भविष्यति ११ हंस स्वरा मेघ
वर्णया कन्या मधुपिंगला अष्टौ जनयते पुत्रा धनधान्यविवर्द्धना १२ आयतौ श्रवणौ यस्याः सुरूपा वा पिना सिकाः
भुवौ वैश्रायुधाकारौ सोम्यं तं सुखभागिनी १३ शंखकुंदं दुदशना भवेद्वैश्वर्यभागिनी विस्तीर्णजघनं यस्यावेदिभया
वया भवेत् १४ आयते विपुले नेत्रे राजपत्नी तु सा भवेत् यस्यापयोधरे वामे हस्ते कर्णो गलेऽपि च १५ मशकं तिलकं वा
पि पूर्वसा जनयेत्सुतं गृहगुल्फांगुलि शिरः खट्वा पाणि सुमध्यमा १६ रक्ताक्षी रक्तवराणां सात्यं तं सुखभागिनी कर्म एव
कृत्यतनस्तोस्त्रिंश्रभावविवर्जितौ १७ वक्ष्मांगुलि तले पादौ तां कन्यां परि वर्जयेत् आवर्त्तयन्तु यस्यानाभिं समनुविंदति

रामः
३४

१८ तस्यापत्यं भवेद्वाचं स्वल्पमायुर्विनिर्दिशेत् एष्टावर्त्तपतिं हंतिना सावर्त्तपतिव्रता १९ कन्यावर्त्तहस्तसुता वेशवर्त्ता
च पुंश्चली नखावर्त्तनिः प्रजास्यान्नकदा विद्विराज्यते २० यस्यास्तु हसमानाया गंडे जायेत कूपकं नसारमति कोमारेख
कुंदाकार्यकारिणी २१ स्थूलपादा वया कन्या सर्वांगे पुचलोमगा स्थूलहस्ता वया स्यात्पादा सीतां निर्दिशेदुधः २२
त्रीण्यस्या प्रलंबं तेललाट मुदरस्थि चो त्रीणि भक्षयते सानुदेवरं पितरं पतिं २३ चंद्राननाश्रुभांगी तु मत्तवारणा गामि
नीं वीणा वापि उशधेनवं शगीतरवेन च २४ पुष्पाधूपप्रशस्ता वगांधर्वं ति विनिर्दिशेत् सुमं नुरुवाच इत्येवमु
क्तावमहानुभावो जगाम ब्रह्मा निजमं दिवं वै स्त्रीणां च पुंस्त्वंतं ववीरयक्ष्णं पार्थिवलोकपूज्यं २५ इति
श्रीभविष्यपुराणे ब्रह्मेयवर्णि चतुर्थी कल्पे स्त्रीलक्षणोपचविंशोऽध्यायः २५ शतानीक उवाच गकाराक्षरदेवस्य
गणेशस्य महात्मनः आराधनविधिं कूहिसांगं मंत्रसमन्वितं १ सुमं नुरुवाच नतिथिचनसत्रं नोपवासो वि
धीयते यथेष्टवेष्टतः सिद्धिं सदा भवति कामिनीं २ धेतार्कमूलं संगृह्य कुर्यात्क्रियायतिं बुधः अंगुष्ठपर्वमात्रं च यथा
सनगतं तथा ३ वज्रं जंत्रिनेत्रं च सर्वाभरणभूषितं नागयज्ञोपवीतां गशशांककृतशेखरं ४ दंतसद्यो करे दद्यादि

भवि. ७
३५

तीयेवाससूत्रकं तृतीयेपरशुंदशात्रुर्धेमोदकं त्यजेत् ५ कुंकुमं बंदनं गार्गसिंहराभरणं तथा वासोभिर्धौर्धौ
करकमालैः सवन्दनैः ६ धूपेन सुगंधेन मोदकैश्चापि पूजयेत् एवं पूज्याग्रतस्तस्य भोजयेद्वा लण्डुधः ७
वामरं कुंकुमं चैव पूजयेत् पुरतो द्विजे असाध्यं ददत्तस्तस्मात्प्राप्य सिद्धिं मवाप्नुयात् ८ भक्त्या कुरुकुलश्रेष्ठशृणुमंत्र
पदानि वै अंगः स्वाहा मूलमंत्रोऽयं प्रणामेन समन्वितं ९ अं नमो हृदयं प्रोक्तं अंगीं शिरः प्रकीर्तितं शिखायां हि न
मोतेयो अं नमः कवचं स्मृतं १० गोर्नमो नेत्रं पुद्गलः फट् अस्त्रं मुच्यते आगच्छोल्काया येति मंत्र आवाहनेत्य
यं ११ गंगं धोल्काय नमो गंधमंत्र प्रकीर्तितं अंगं पुष्पोल्काय नमो भुषं पुष्पमंत्र प्रकीर्तितं १२ अंध्रयोल्का
य नमो धूपधूपमंत्र प्रकीर्तितं अं नमोल्काय नमो दीपं दीपमंत्र प्रकीर्तितं १३ अंगं महोल्काय नमो वलिमंत्र प्र
कीर्तितं अं सिद्धोल्काय नमो मंत्रश्चायं विसर्जने १४ अं महाकर्णाय विष्णवे हस्तिप्रवाय धीमहितो दंति प्रचो
दयात् गायत्री गजपूर्वतः स्वाहा १५ गजपतये वीर स्वाहा दक्षिणतः सदा महोल्काय पश्चिमतः कृष्णं प्रायोत्तरेण
तु १६ एकदंतत्रिपुरकांताय आग्नेयां वीर निर्दिशेत् अं श्यामदंत विकटहासप्राणाय स्वाहानैः त्रयां १७ अं संव

गं ३

रामः
३५

नालंबनदंताय स्वाहा वायवां यमदंष्ट्रावलायेति ऐशान्यां होमयेद्बुधः १८ कंसपटहंससप्ततालंधनं च हंसकुर्दन्त्य
नृगाण्यतिदेवस्य मुदा ततो होमं समाचरेत् १९ कृष्णतिलाकुतिमष्टसहस्रं जुहुयात् त्रिरात्रेण राजा वशो भवति तिलय
वहोमेन सर्वजनपदावशा भवेति २० अतिरूपवती कन्या गच्छंतमनुगच्छति लवणतंडुलहोमेन हितो भवेत् २१ निंबय
त्रसमेतेन विद्वेषणं करोति सोमग्रहोऽदकमध्यावतीर्य अष्टसहस्रं जपेत् संग्रामे अयं राजितो भवति २२ अं लंबवारु
भ्यां नमः आदित्याभिमुखो भूत्वा अष्टसहस्रं जपेत् दादिनो वरदो भवति २३ श्रुत्वा तु र्थाभुयो व्यागंधपुष्पादिभिर्ध्वजं कृत्वा
तिलतंडुलान् जुहुयात् शिरसाधारय भूपैरयं राजितो भवति २४ अपामार्गसमिद्धिरग्निं प्रज्वाल्य एकविंशत्या कुति कृत्वा त्रि
रात्रां जुहुयात् पादयति २५ अथोत्तरं तत्त्वं व्याख्यास्यामि हृक्षमूलेकज्जालं गृह्य सप्तभिर्मंत्रितं कृत्वा नेत्राण्यंजनात्तयं वंय
श्रुतिसवशो भवति २६ पुष्पं फलं मूलं चाष्टसहस्राभिर्मंत्रितं कृत्वा यस्य ददाति सवशो भवति २७ यत्किं विन्मूलमंत्रेण क
र्म करोति तत्सिद्ध्यति सर्वग्रहाः सुप्रीता भवन्ति नगरद्वारं गत्वा अष्टसहस्रं जप्त्वा वरं निरूपेत् २८ जलमध्ये सप्तरात्रं जपेत्
कालवर्षोपयति कूपतडागात् शोधयति प्रतिमां नित्याश्रयति २९ योजनशतात्स्त्रीपुरुषान् टाकर्षति गोरोचनां सहस्रा

भवि.पु
३६

मिमंत्रितं कृत्वा हस्ते बध्वा योजन सहस्रं गत्वा पुनरागच्छति ३० अथ वामादिभिरनुकामः खदिरं तिलकं कृत्वा स्त्री पुरुषं
विचित्रं हृदये निखानयेत् क्षणादेव स्त्रियते ३१ सर्वपातकविमुक्तो भवति. अं वज्रदण्डाय स्वाहा. एकदंष्ट्राय
स्वाहा. अं विकटाय स्वाहा. अं धूम्रवर्णाय स्वाहा. अं गणेशाय स्वाहा. अं गणाय तये स्वाहा. अं हस्तिमुखाय स्वाहा ६
३२ २६२ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मेयपर्वणि चतुर्थी कल्पे गणायति कल्पो नाम षड्विंशोऽध्यायः २६
सुमंजसुवाच नित्यमंगुष्ठमात्रं गणयति कृत्वा पुष्पधूपगंधादिभिर्वर्चयित्वा शुक्लचतुर्थी मधुमंवावलिकुप्यदि
सहस्रं वा जुहुयादन्नपायसैराजानं वशमानयति १ रक्तचंदनमयमंगुष्ठमात्रं गणयति कारयेत् भौतिकव
लिंदशादधिमधुघृताकृतीनामष्टसहस्रं जुहुयादन्नप्रायिका पूजा सुमायति २ रक्तकरवीरमूलांगुष्ठपर्वमा
त्रं गणयति कारयेत् रक्तपुष्पधूपदीपगंधोपहारैर्वलिंदशात् ३ निललवणघृतेनाष्टसहस्रं जुहुयात् दश
ग्रामान्वशमानयति ४ श्वेतकरवीरमूलांगुष्ठमात्रं गणयति कृत्वा तैलपिष्टदधिसीरहरिद्रामिश्रेणाष्टसहस्रं
जुहुयात् नष्टेष्वान्वशमानयति ५ गंधपुष्पवलिंदशात् अंधत कृत्वा यस्वाहा अष्टशतं जुहुयात् कृत्वा न्वशमा

रामः
३६

नयति ६ विल्वमूलांगुष्ठमात्रं गणयति कारयेत् गंधपुष्पवर्चितं कृत्वा त्रिमधुराणामष्टसहस्रं जुहुयात् राजमात्यान्
वशमानयति ७ शिरसि बध्वा गच्छेत् राजद्वारं विग्रहे जयो भवति. हस्तिदंतकर्मणि कया अंगुष्ठमात्रं गणयति कृत्वा
८ गंधपुष्पधूपान्वितं कृत्वा चतुर्थीनिग्रोभृत्वा भ्यर्चयेत् सप्तरात्रं जपेन्नित्यं नारीणां सुभगो भवति ९ वृषशृंग
वल्मीकमृत्तिकांगुष्ठांगुष्ठमात्रं गणयति कारयित्वा प्रतिमां तैलेन लेपयेत् १० तिललवणमिश्रेणाधूपं दद्यात्
जानं वशमानयति ११ अंगणाय तये वक्रतुंडवज्रदंष्ट्रचतुर्भुजत्रिनेत्राय पाशचक्रहस्ताय सर्वभूतदमनाय स
र्वलोकवशं कराय सर्वदुष्टोपशमनाय सर्वशत्रून्विमर्दनाय हन २ दह २ पच २ वज्रां कुशेन फट् स्वाहा १२ मू
लमंत्रस्य अं कः शिरः अं खः अं गः हृदयं अं गूँ वज्रं अं गूँ वज्रं अं गैँ नेत्रं अं घः कवचं अंतय आवाहनं अं हृदयस्य आ
वाहनांगानि भवन्ति १३ अं नमः हृदयं मूलमंत्रस्य अं गीं नमः अं गैँ नमः मंत्राणि पुष्पस्य १४ अं उर्जयाय अं
धूर्जटाय दक्षिणे अं गणाय तये नमः उत्तरे अं गणाधिपतये नमः १५ ऐशान्यां महागणाय तये आग्नेयां
अं कुक्काराय नैऋत्यां अं एकदंतत्रिपुरघातिने १६ वायवां अं गणाय तये भुवने परशुं अं कुशं पटहं दर्शयित्वा

भवि.पु ३७ ततः कर्मणि कारयेत् १७ तिलाकृतिनामसहस्रं जुहुयाद्राजानं वशमानयेत् पूजयेद्यस्तु विघ्नेशं विमलांतेन
 शाश्वतं १८ नश्यंतितस्य विघ्नानि नवारिषं कदाचन श्रुत्वा पक्षे च नृथ्यां नृपूजयेत्पार्वतीसुतं १९ एकदंतं जग
 नाथं भक्त्या वाराधयेत्तस्य पूजितं धनदं नित्यं गणेशत्वमवाप्नुयात् २० ८८८ इति श्रीभविष्यपुराणे बाले पर्व
 णि चतुर्थी कल्पे प्रयोगविधिर्नाम सप्तविंशोऽध्यायः २७ सुमंजसु रूवाच शिवाशांता सुरवाराज नृचतुर्थी त्रि
 विधा स्मृताः मासि भाद्रपदे शुक्ला शिवा लोकस्य पूजिताः १ तस्यां दानं तथा स्नानं पुण्या वासौ जपं तथा क्रियमा
 णं शतं गुरां प्रसादाद्दक्षिणान्य २ गुडलवणा पूषे श्वश्रु श्वसुरमेव च तासु सर्वा सुभगा सुर्वे विघ्नेशस्यानुमोद
 नात् ३ कन्यकां तु विशेषेण विधिनानेन पूजयेत् ४ ८८९ इति श्रीभ.वा.व. शिवाचतुर्थी नामाष्टाविंशोऽ
 ध्यायः २८ सुमंजसु रूवाच माघे मासि तथा शुक्लाया चतुर्थी महीपते सा शांता शांतिदानित्यं शंतिं कुर्यात्
 सदैव हि १ स्त्रीणां दानादिकं कर्म सर्वमस्यां कृतं विभो भवेत्सहस्रगुणितं प्रसादाद्भूतिनः सदा २ कृत्वा पवा रामः
 सोयस्तस्यां पूजयेद्दिघ्नायकं तस्य होमादिकं कर्म स भवेत्सा भ्रिकं न्य गुडलवणा घृतैर्वरिसदा स्युर्गजवत्प्रभः ३७

३ ८८५ इति श्रीभ.वा.व. शांताचतुर्थी नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ सुमंजसु रूवाच शुभावहां सुसुखदां सौ
 भाग्यकरां पुरां चतुर्थी कुरुशार्दूल रूपसौभाग्यमहिदां १ सुखावतं हि सुखदं पुण्यकं रूपदायकं हसितं ललितं
 बोक्तं वेष्टितं च सुखावहं २ सुखावतेन सर्वस्यात् शुभं कुरु कलौ द्वे कृतेन पूजिते वैशे विघ्नेशे शिवयोः सुते ३
 यदा शुक्लचतुर्थी नृवारो भौमस्य वै भवेत् तदा सा सुखदा श्रेयाचतुर्थी वै सुखेति च ४ पुरा मैथुनमाश्रित्य स्थिता र्भ्य
 नुमहीतले भीमोद्याभ्यां महावाहोरक्तविंदुश्चितः सितौ ५ जातो स्याः शुक्रजो वीररक्तो रक्तसमुद्भवः प्रमां गान्त
 वचोत्पन्नस्तस्मादंगारको मतः ६ भक्त्या चतुर्थी नोक्तेन यावैश्रद्धा समन्वितः उपोष्यति नरो राजनारीवानन्य
 मानसा ७ पूजयेच्च कुलं भक्त्या रक्तपुष्पानुलेपनैः गणेशं प्रथमं पूज्य भक्त्या श्रद्धा समन्वितः ८ तस्य नृ
 ष्टः प्रयच्छेत्तसौभाग्यरूपसंयदः पूर्वं नृकृतसंकल्पः स्नानं कृत्वा यथाविधिः ९ गृहीत्वामृत्तिका वंदे मंत्रेणाने
 न भारत इह त्वं वंदिता पूर्वं कृत्वा नोद्धरणं किल १० तस्मान्मोद हयापानं यन्मया पूर्वसं वितं इमं मंत्रं पठेद्दीर्घा
 दिनाय प्रदर्शयेत् ११ आदित्यरश्मिसंयुक्ता गंगा जलकणोक्षिता दत्त्वा मंदं शिरसि तां सर्वां गेघुनियोजयेत् १२

भवि. पु
३८

ततः स्नानं प्रकुर्वीत मंत्रं व्रतं तं जपेन्नरः स्वमायो यो निसर्वेषां दैत्यदानवदेवताः १३ स्नातो हं सर्वनीर्थेषु सर्वप्र
श्रवणोऽथ नदीषु देवतातेषु स्नानतीर्थेषु तेन वै १४ ध्यायन् स्नयनं हि सततं ततः स्नानं समाचरेत् ततः स्नात्वा
अभिर्भूत्वा गृहमागत्य वै स्पृशेत् १५ उर्वीश्वर्यो समीप्य द्वागां च मंत्रेण मंत्रवित् उर्वीनिमस्य मंत्रेण श्रुवो भूमौ
समुत्थिता १६ त्वं उर्वरतना मासि सर्वदेवैः सुवंदिता वंदिता बाहरे सर्वं उरि उर्जं नमया कृतं १७ शमीपत्रं प्र
वक्ष्यामि तन्निबोध महीपते पवित्राणां पवित्रत्वं काश्यपीयशतेभुतो १८ शमीशमयते पापं यथा त्वमीश्वरः पवा
नं अश्वत्थालं वनं धीरमंत्रमेतन्निबोध मे १९ नेत्रास्यदं भुजस्यदं दुःखं उर्वि विदितं शत्रूणां च समुद्योगम
श्वस्ये समयाय मे २० इमं मंत्रं पठन् वीर कुर्यादस्य शनं बुधः गां दृष्ट्वा नुततो देवी वंशं कृत्वा प्रदक्षिणं २१
समारभ्य नु हस्तेन ततो मंत्रमुदीरयेत् सर्वदेवमये देवि विजेनैस्त्वं सुपूजिता २२ तस्मात्प्रशमिवंदेत्वा वंदि
ता पापहा भवेत् इमं मंत्रं पठन् वीर भक्तिश्रद्धा समन्वितः २३ प्रदक्षिणं नुयः कुर्यादक्षयैः कुरुनंदन प्रदक्षि
णी कृतातेन पृथिवी स्यान्न संशयः २४ एवं मौनेन वागत्य वंशान्वंशं गृहं व्रजेत् प्रक्षाल्य च मुदा पादा आवांते

रामः
३८

गिरहं व्रजेत् २५ होमं तत्र प्रकुर्वीत इमं मंत्रं वदेन्नरः सर्वाय सर्वपुत्राय क्षोण्यसंगभवाय च २६ कुत्राय ल
लितां गाय ग्रहेशां गारकाय च ॐ कारपूर्वकैर्मंत्रैः स्वाहाकारसमन्वितैः २७ अष्टोत्तारशतं वीर अर्धमर्द्धमेव वा
एतैर्मंत्रयैर्भक्ता शक्ता वा कामतो नृप २८ खादिरैश्च समिद्धिश्च आज्यादिर्यववैतिलैः सौवर्णैश्च तं ताग्रं शक्ता
दारुमयं नृप २९ पूजयंति नरा शक्ता कुंकुमाकुरुकेशरैः पुरुषा कृतिं कृतेषां ये इमं मंत्रं स्तुतौ च येत् ३० अग्निमू
र्द्धं तिगं पुष्पैर्बर्धत सै प्रयच्छति गुडोदनं घृतं क्षीरं गोधूमान् शालितं तुलैः ३१ आयन्नशक्ता दद्याद्वैदरिद्रो वित्तवां
स्तथा वित्तशब्दान् कर्तव्यं विद्यमाने धने नृप ३२ वित्तशब्दां विदुर्वाणो नाभूत्रफलभागभवेत् शतानीक उ
वाच अंगारकेन संयुक्ता वनुर्थी नक्तभोजने ३३ उपोष्याः कतिमात्रा लुपता होसक देवहि सुमं नुरुवाच
वनुर्थी नु महाबाहो यदांगारकं संयुता ३४ उपोष्या तत्र तत्रैव प्रदेया विधिवत्ततः उपोष्य तक्तेन विभोचत्वारः कु
जसंयुता ३५ कुजवार वनुर्थी नु विधानं भ्रूयाद्दशं सौवर्णं नु कुजं कृत्वा सविनायकमादरात् ३६ दशसौव
र्णिकं मुखं दशार्धमर्द्धमेव वा सौवर्णपात्रे रौप्ये वा भक्ता ताग्रमये पिवा ३७ विंशत्यलानि मात्राणि विंशत्यर्ध

भवि-७

३८

पलानिवा विंशत्कुर्याच्चयावीरविंशत्यर्द्धमेववा ३८ शैव्यसंख्यापलंकार्यपलार्द्धमेववा सौवर्णपात्रैरौघे
वाभक्त्याताम्रमयेपिवा ३९ प्रतिष्ठाप्यग्रहेशंभुर्वस्त्रैः संपरिवेष्टितं विविधैर्भूषणैरक्तैरक्तपुष्पैः समन्वितं
४० ब्राह्मणाय सदा दद्याद्दक्षिणा सहितं नृप दक्षिणां कांदनं दद्याद्गुणिने वैष्णवे द्विजे ४१ अर्चयित्वा विनशा
द्यं विभवे सति दाययेत् गुरुं संपूज्य भक्त्या च वस्तुदानान्नभोजनैः ४२ इति ते कथितं पुराणं तिथीनामुत्तमा तिथिः
या मुपोष्य नरो रूपं दिव्यमाप्नोति भारत ४३ स्थित्वा तत्र विरंकालं सर्वदेवैः सुपूजितः दिव्याभोगान्समासाद्य
पृथिव्यामेक एष वेत् ४४ भुक्त्वा च विपुलाभोगान् गणेशसमतां जजेत् कांक्षात्रेयसमो वीरतेजसा हरिसन्निभः
४५ दीप्ताभास्कररूपश्च भूयोपावको यमः वयसा ब्रह्मणानुत्पोगांभीर्यसागरो यमः ४६ समयाप्यधि
वीजुत्पोवलीवायुसमोजवे प्रभयारिपुनृत्यं यमाने सुवलि संमितं ४७ ईदृशं समाप्येह याति भीमसदनं
य पठतां शृण्वतां राज-कुर्वतां च विशोषतः ४८ नानासुखं भवत्येषा मिह लोके परत्र च ब्रह्महत्यादि पापानि क्षीयं
तेनात्र संशयः ४९ मातृहायितृहा गोघ्नगुरुतल्पी विशोषतः पुत्र्यंते सर्वपापेभ्यो रुद्रलोके महीयते ५० गरीर

रामः

३८

शेनसमो रूपो वीर्येणानुलविक्रमः नित्यं सन्निहितस्तत्र यत्र ते गणनायकः ५१ कामरूपधरसाक्षाद्यथा गणायति पुरु
वा योगीनां दिसमो धीमानर्थवान् च लवान् भुविः ५२ ६४७ इति श्रीभविष्यपुराणे ब्रह्मेयवर्णिनोऽनुर्थकले सुखावहा बनु
र्थीनाम त्रिंशोऽध्यायः ३० सुमंतुरुवाच पंचमीदधिताराजन्नागानां नदिवर्द्धिनी पंचम्यां किल नागानां भवं
तीषूत्सवो महान् १ वायुकिस्तप्तकश्चैव कालियो मणिभद्रकः ऐरावतो धतराष्ट्रः कर्कोटकधनंजयो २ एते
प्रहृत्य मभयं सततं प्राणजीविनां पंचम्यां स्नाययंती ह नागाः सीरेण ये नराः ३ तेषां कुलप्रयच्छंति अभयं प्राणद
क्षिणां सप्तनागा यदा मात्रा दयमाना दिवानिशं ४ निर्वचयंति स्तपनैर्गवांसीरैः सुमिश्रितैः तेषां यंति तात्रा
गाभक्तिश्रद्धासमन्विताः ५ शतानीक उवाच मात्राशक्ताः कथं नागाकाराणां किं वदिष्यते कथं वामंदकरणं
कस्य वा संप्रसादजं ६ सुमंतुरुवाच उच्चैः श्रवा अश्वरत्नं श्वेतोजात्यमृतोद्भवः तान् दृष्ट्वा वा ब्रवीत्कुर्ना
गानां जननी स्वसां ७ अश्वरत्नमिदं श्वेतं यं पश्यामृतसंभवं रुद्रं संपश्यसे वा त्वं सर्वं श्वेतं पुनो हयः ८
विनतो वाच सर्वं श्वेतो हयवरो नास्य रुद्रो नरो हितः रूपं त्वं पश्यसे रुद्रं विनतो वाच तां श्वसां ९ पश्येह मे कनः

भवि-पु
४०

यनाहसंवालसमन्वितं द्विनेत्रात्वंहिवनतेनयश्पत्तिपरांशु १० विनतोवाच अहंदासीभवित्रीनेहृमकेशेप्रद
श्रिते नवेकुलयसेकइममदासीभविष्यसि ११ एवंतेविपरांरुत्वागतक्रोधसमन्विता विनतासुखापशयनेकडु
निसमन्वितयन १२ आर्त्ताहिपुत्राश्रोवाचवालोभृत्वाहयौत्तमे तिष्ठत्वंविषरणेखेयेविनतांजयगृहिनीं १३ प्रो
उत्तात्रिसगानुद्धिंविगृह्यनागमातरं अधर्ममेतन्मातर्नकरिष्यामोनतेवचः १४ तान्शशायरुधाकडूपावकोधक्ष्यता
मिति गतेवज्रुतिथेकालेपाण्डवोजनमेजयः १५ सर्पसत्रंसकर्तवैभुविअन्यैः सुडुकरं तस्मिन्सत्रेसतिगमांशुपाव
कोधक्षयिष्यति १६ एवंशस्त्राहृषाकडूप्रोवाचनैवकिंचन मात्राशमास्तदानागाः कर्त्तव्यंनार्त्तयद्यत १७
वासुकिंङुखितंज्ञात्वाब्रह्माप्रोवाचशांत्वयन् माश्रुवोवासुकेत्यर्थंशृणुमद्वचनंपरं १८ याथावरकुलेजातो
जरत्कारुरितिद्विजः भविष्यतिमहातेजाहस्मिन्कालेनपोनिधिः १९ भगिनींचजरत्कन्यांतस्यत्वंप्रतिदास्यति
तत्कर्त्तव्यमशंकेनयदिछेद्वेयमात्मनः २० पितामहवचःश्रुत्वावासुकिप्रत्ययद्यत तथाकरोद्यथाचोक्तं
यत्नंचयमास्थितः २१ तच्छ्रुत्वायन्नागाः सर्वेप्रह्वोत्पुद्गलोचनः पुनर्जीतमिवात्मानंमेनिरेभुजगोत्तमाः

रामः
४०

२२ तच्चसत्रंमहाराजतवपित्राप्रवर्तितं अतिभिःसहितेनेहसर्वलोकेषुडुर्द्धरं २३ प्रोक्तंचविनयापूर्वधर्मपु
त्रस्यधीमतः अवश्यंतस्यभवितानागानांक्षयकारणं २४ तस्मात्कालांतराजराजसायेवर्षशतंगते तत्सत्रंभविताघोरं
नागानांक्षयकारकं २५ यास्यत्यधर्मपरमादंशूकाविवोल्बणाः कोटिसंख्यामहाराजनियतिध्वंत्वहर्त्रिशं २६ आप्र
वेनुनिमग्नानांघोरेरौशश्रिसागरे आलिकस्तत्रभवितातेषांनोर्वीक्रिसागरे २७ श्रुत्वासवाग्निराजानमृत्विजस्तदनंत
रं निवर्त्तयितसभयंनागानांमोहनंपरं २८ एवंम्यांतच्चभविताब्रह्माप्रोवाचलेलिहा तस्मादियंमहाराजयं
वमीदयितासदा २९ नागानामानंदकरीदत्तावैब्रह्मणापुरा दत्त्वानुभोजनंपूर्वब्राह्मणानांनुकामतः ३० विस
र्जनागाः प्रीयंतांयेकेचित्पृथितले येवाहनिमरीविस्थायेतरीक्षेदिविस्थिताः ३१ येनदीपुतथानागायेसरस्वति
गामिनी येवापीपुतडागेपुतेषुसर्वेषुवैनमः ३२ नागान्विप्रान्हिसंपूज्यविसृज्यचयथाविधिः ततःपश्चानुभुं
जीयात्सहृष्टैर्नराधिप ३३ प्रथमंमधुरश्रीयाद्वितीयंभुंजकामतः एवंनियमयुक्तस्यनत्कलंतत्रिवोधमे
३४ मृतोनागपुरंयातिपूज्यमानोपरोगैः विमानवरमारुहोरमतेकालमीप्सितं ३५ इहचागत्यराजासौ

भवि.पु
४९

अप्रुतानां वारो भवेत् सर्वरत्नसमृद्धः स्याद्वाहनाद्यश्च जायते ३६ पंचजमान्यसौ राजादापरे द्वापरे भवेत् आधिष्ठाधिर्वि
निर्मुक्तः पत्नीपुत्रसहायवान् ३७ तस्मात्प्रन्यतमाना गा घृतपायसगुणैः शतानीक उवाच दशत्रियं नरं विप्रवा
गाः क्रोधसमन्वितः ३८ भवेत्किंतस्य दंतस्य विस्तरात्तद्वीहिमे सुमंजस उवाच नागदष्टो नरो राज्ञ्याप्यमृतं पुंज
न्यधः ३९ अधोगत्वा भवेत्सर्पेर्निर्विघ्नो नात्र संशयः शतानीक उवाच नागदष्टः पितायस्य भ्राता वा दुहिता
पिवा ४० माता पुत्रोऽथ वा भार्या किं कर्त्तव्यं वदस्व मे मोक्षाय तस्य विप्रेन्द्रदानं व्रतमुपोषितं ४१ ब्रूहि मे द्विजश
र्लपेन तद्वै करोम्यहं सुमंजस उवाच उयोष्या पंचमी राजन्नागानां पुष्टिर्वर्द्धनी ४२ समैकमेकं राज्ञेन्द्रवि
धानं शृणु भारत मासिभाद्रपदे या नुशुक्लपक्षे महीयते ४३ सानुपुण्या मया वोक्ता ग्राह्या सा च महीयते शै
या द्वादश संवत्ते पंचम्यां भरतर्षभ ४४ चतुर्थी मेकभक्तं च तस्मान्मुक्तं प्रकीर्तितं भूरिवंशमयं नागमथ वा कल
धौतकं ४५ कृत्वा दातुमयं वाधि अथ वा मरणमयं नृप करवीरैः शतयत्रैर्जाती पुष्पैश्च सु ४६ तथा स्रगांधधू
पैश्च पूज्येय नगमुत्तमं ब्राह्मणभोजयेत्पश्चात् घृतपायसमोदकैः ४७ अनंतं वा सुकिंशं खं पंचकं वलमेव च

रामः
४९

तथा कर्कोटकं नागं नागमश्नतरे नृप ४८ पिंगलं च तथा नागं मासि मासि प्रकीर्तितं संवत्तेति पारणां स्यान्महा
ब्राह्मणभोजनं ४९ इति हासविदेनागं गौरिकेन कृतं नृप तथार्जनी प्रकर्त्तव्या वाचकस्य महीयते ५० एष पार
णाके वापि विधिः प्रोक्तो दुर्धन्य नवप्राकृतयश्चैव पितुर्मोक्षाय भारत ५१ स्वमेकं पुष्पं वैवीर्यं पंचमी भरतर्षभ
सुवर्णभारतिः पंचनागं दत्त्वा तथा च गां ५२ वासस्य कुरु शाईलपितु रानृत्यमासवा नवपित्रा कृते स्वेवं पंचमु
पासने नृप ५३ उत्तरज्य नागतां वीरतव पूर्वपितामहः पुष्पैस्तव स दद्यात्तथा पुष्पसदो नृप ५४ सुनासीर
सदा गत्वा तथा भाग्यसदो गतः स्वभूसदस्तथा गत्वा कंजजस्य सदो गतः ५५ अन्येऽपि ये करिष्यन्ति इदं व्रतमनुत्तमं
दष्टकामोक्षयेते ते वां शुभस्थानमवाप्स्यसि यश्चेदं शृणुयान्त्रितयं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः कुलंतस्य न नागेभ्यो भयं भ
वति कुत्रचित् ५७ १००४ इति श्री भविष्यपु. ब्राह्मे. पंच. एकत्रिंशोऽध्यायः ३९ शतानीक उवाच सर्पा
णां कतिरूपाणि किंचिद्विकंचलक्षणां यदा सीकृतमेनेह सह पूर्वहिमालयः ९ कुतश्चिहोत्रमासीनं कश्यपं नृहिर्न
वले प्रणम्य शिरसा भक्त्या गौतमो वाक्यमब्रवीत् २ गौतम उवाच सर्पाणां कतिरूपाणि किंचिद्विकंचलक्ष
सुमंजस उवाच २

भवि. ७
४२

रां जानं कुलं तथा वरुणं हि सर्वं प्रजायते ३ कथं च जायते सूर्यः कथं च यो द्विषं विभो विषमगाः कति प्रोक्ता कती
हविषनाडितः ४ दृष्टां कति विधाः प्रोक्ताः किं प्रमाणं विभागमे कदा तु गृह्णते गर्भकथं चेह प्रसूयते ५ कीदृ
शी स्त्री पुमांश्चैव कीदृशं च न पुंसकं किं नाम दर्शनं चैव सतत्कथय सुव्रत ६ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कश्यपः प्रत्य
भाषत शृणु गौतमतत्त्वेन सर्पाणां मिह लक्षणां ७ मास्या घाटे तथा ज्येष्ठे प्रमाद्यंते भुजंगमाः ततो नागोपि
नागीव मैथुनं संप्रपद्यते ८ चत्वारो वार्षिकान्मासान् नारी गर्भमधारयत् ततः कार्तिकमासे तु अण्डकानि प्रसू
यते ९ अंडकानां च विज्ञेयं देशते द्वे च विंशति तान्येव भक्षयेत् सानुभागे कं घृणायाज्यजेत् १० सुवर्णां किं वर्णा
नि भानुमांसं जायते शुकान् तान्येव खादते सर्पा अहोरात्रेण विंशति ११ कं केतक सुवर्णां भादीर्घां जीसमन्वि
तान् तस्माद्युत्पद्यते स्त्री वै अंशद्वा सखा सत्तम १२ क्षिरीष पुष्य वर्णां भादंशान् तस्मान्न पुंसकः ततो भिक्षंति च
डानि समासेन तु गौतम १३ ततस्तेऽपि तिस्रं वंधास्ते हं च प्रतिपालकाः ततो सौ सप्त रात्रेण हृलो भवति यन्नग
ः १४ आयुः प्रमाणं सप्तराणं सप्त विंशोत्तरं शते मृत्युश्चाष्टविधो ज्ञेयः शृणु स्वात्रयथाक्रमं १५ मयूरान्मानु

रामः
४२

वाञ्छाधिकोरां गाधुरास्तथा विडालान् कुलाञ्चैव वराहा हृष्टिकादपि १६ एतेषां यदि मुच्येत जीवे दिंशोत्तरं स्मृ
तं सप्ताहेततः पूरेति दंष्ट्राणां तु प्ररोहणं १७ विषस्यागमनं तत्र निक्षेपश्च पुनः पुनः एवं ज्ञात्वा तु तत्त्वेन वलवा
न्वे समारभेत १८ एकविंशति रात्रौ सुसद्यः प्राणहरो भवेत् घणमासा ज्ञातमात्रं सुकंदुकं चैव मुंचति १९ पादान्
वापि विज्ञेयं देशते द्वे च विंशति गोरोमस दशः पादाः प्रविशंति क्रमंति च २० संधीनां यास्य विज्ञेयं देशते विंशति स्तर्ध
अकालजाता सर्पा ये निर्विषास्ते प्रकीर्तिताः २१ पंचसप्तति वर्षाणि आयुस्तेषां प्रकीर्तितं रक्तपीतशुक्लदंताः सुली
लांबुदवेगिनः २२ एते अल्पायुषो ज्ञेया अल्पाहाराश्च भीरवः एकं वास्य भवेद्द्वं द्वे जिह्वे च प्रकीर्तितः २३ द्वात्रिंश
दशनाः प्रोक्ताः पन्नगानां न संशयः तेषां मध्ये च चत्वारो दंष्ट्रायां तु विषावहा २४ मकराकरा कालरात्रियमहतीति
थैव च सर्वासां चैव दंष्ट्राणां देवताः परिकीर्तिताः २५ तृतीया ह्रदं देवता चतुर्थी मिमदेवता हीनाः प्रमाणातः
सानुवामनेत्रं समाश्रितः २६ नाशानेत्रा प्रयोक्तव्या नौषधं नैव भेषजं वैद्यः पराशुरवायाति मृत्युस्तस्य विलेखना
त् २७ चिकित्सानुधैः कार्या तदन्नं तस्य जीवितं मकरी मांसकं दद्यात्परा विधिमासिका २८ कालरात्री भवे

भवि.पु
४३

त्रीणिचतुरोयमरुतिका मकरिगुडोदकंदशात्कषायंचकरालिका २९ कालरात्रीचवधुक्तंरुतीवैसात्रियोटिका
शुक्लानुमकरीजेयाकरालीरजसन्निभा ३० कालरात्रीभवेत्पीताहृत्माचयमरुतिका वामाशुक्लाचहृत्माचरक्ता
पीताचदक्षिणा ३१ समासेननुवशाभिवयवैवर्णितःस्यताः शुक्लानुद्राहृत्माजेयारक्तानुसत्रियास्यता ३२
वैश्यानुपीतकाजेयाहृत्माश्रशानुकथ्यते अतःपरंप्रवक्ष्यामिदंष्ट्राणांविषलक्षणं ३३ दंष्ट्राणांनुविषत्रास्ति
नित्यमेवभुजंगमे दक्षिणांनेत्रमासाद्यविषंसर्पस्यतिष्ठति ३४ संकुक्षस्यैवसप्तस्यविषंगहृत्तिमस्तके
मस्तकाचुमणिंयातिततोनाडीछतिष्ठति ३५ नाड्योगहृत्तिदंष्ट्राविषंतत्रप्रवर्तते तत्सर्वकथयिष्यामि
यथावदनुपूर्वशः ३६ अष्टभिःकारणैःसर्पोदशतेनात्रसंशयः आक्रांतोदशतेनित्यंद्वितीयंपूर्ववैरिणं
३७ तृतीयंदशतेभीतश्चतुर्थंमददर्पितः पंचमंनुशुधाविष्टःषष्ठंवेहविषोल्बणः ३८ सप्तमंपुत्ररक्षार्थं
प्रसूतेकालवोदितः यस्तुसर्पोदशित्वागउदरंपरिवर्तयेत् ३९ बलभग्राहृत्तिर्दंष्ट्राकाशीनांसविनिर्दिशेत्
यस्यसर्पेणदष्टस्यगंभीरंदश्यतेव्रतं वैरदंष्ट्रंविजानीयात्कश्यपस्यववोयथा एकदंष्ट्रापदंयस्यअव्यक्तं

४०

रामः
४३

नवकुप्यतं भीतदंष्ट्रंविजानीयाद्यथोवाचप्रजापतिः यस्यसर्पेणदष्टस्यरेखादंतस्यजायते ४२ मददंष्ट्रं
विजानीयात्कश्यपस्यववोयथा द्वेचदंष्ट्रापदंयस्यदश्यतेचमहाहृत्तिं ४३ क्रूरदंष्ट्रंविजानीयाद्यथोवाच
प्रजापतिः द्वेदंष्ट्रेयत्रदश्यतेक्वचिदुधिरसंकुले ४४ विषोल्बणांविजानीयादशंतनात्रसंशयः यत्रकाक
पदाकारंत्रिभिर्दंष्ट्रैर्विचित्रितं ४५ महानागइतिप्रोक्तंकालदंष्ट्रंविनिर्दिशेत् त्रिविधंदष्ट्रजानंनुलक्ष
णंसमुदाहृतं ४६ दंष्ट्रदष्टानुपीतंचदंष्ट्रोद्धतस्तथैवच यस्तुसर्पोदशित्वानुपिवतेनुविचक्षणः ४७
दष्टानुपीतंविज्ञेयंकश्यपस्यववोयथा विषभागौनुसर्पस्यत्रिभागंतत्रसंक्रमेत् ४८ उदरंदर्शयेद्यः
सुउद्धतंतंविनिर्दिशेत् गुदितंविषवेगेननिर्विच्छःयन्नगोभवेत् ४९ असाध्यश्चापिविज्ञेयंचनुर्दंष्ट्राभिः
प्रीडितः ग्रीवाभंगोभवेत्किंचिक्किंचिदष्टोवियोगतः हतोदंशस्ततोशुद्धोव्यधुरःपरिकीर्तितः ५० १०५४
इतिश्रीभविष्य०ब्रा०पंचमी० द्वात्रिंशोऽध्यायः ३२ कश्यपउवाच अतःपरंप्रवक्ष्यामिकालदष्टस्य
लक्षणां शृणुगोतमतत्वेनमादृशोहिभवेन्नरः १ त्रिक्लाभग्नौहृदिःशूलंचसुभ्यांचनयश्चति देहंचदग्धः

भवि. ७
४४

संकाशं यच्च जंघु फलोपमं २ वैवर्ण्यं वैवर्ण्यं दंतानां श्यामो भवति वर्णितः सर्वेष्वंगेषु शैथिल्यं पुरीषस्य नुभेदनं ३
भयस्कंधकटिग्रीवोर्ध्वदृष्टिरधोमुखः दृष्टने दृष्टने वैवर्ण्ये तैश्च भुजुर्भुजुः ४ शस्त्रेण विद्यमानस्य रुधिरं
न प्रवर्तते ----- दंष्ट्रा जीन जायते ५ दंष्ट्रा काकपदं स्ववानमसहजं वृक्षलाभं घनं तच्छूलं व्याधि
वातसकलरवज्जलं हस्तनिरोधे हिक्काश्वासग्रहश्च सुमानुषां इत्यरादृश्यं ते मृच्छागं प्रवर्तते शास्त्रनिपुणा
स्तंकाकदंष्ट्रविदुः ६ दंष्ट्रा यस्य श्वयधुप्रवलं मंडलं वा सुलीलं प्रखेदो गात्रभेदः सुरभिः सुरविरं सानुना संस्पृज
ल्येत दंष्ट्राभ्यां वियोगो यस्य स निवहृदयं स निरोधश्च तीक्ष्णदिव्यानामेव दंष्ट्रा स्थलविपुलमपि ज्ञानतंतकालदंष्ट्रं
७ दंष्ट्रा दंष्ट्रा स्य शनिवदंष्ट्रा शो दृष्टिरायाति विना स त्रयोदंष्ट्राः सुरभिः सुरविरं सानुना शं प्रभावेत् किंचित्तेन सकलगदि
तंतकालदंष्ट्रं तमाहुः ८ वेपते वेदना त्रिज्वारक्तनेत्रं वजायते ग्रीवाभं
गच्छालाभिः कालदंष्ट्रं विनिर्दिशेत् ९ दर्यणो सलिले वापि आत्मछाया न पश्यति नंदरश्मिस्तथा तीव्रा वेपते
वेदना चितः १० सजातिनिधनं जातु कालदंष्ट्रं विनिर्दिशेत् अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नवमीं हस्तपक्षजा ११ ६

रामः
४४

नागपंचमीदृष्टानां जीवितं नारूपसंशयः भरणशमघाश्लेषाहृतिका सुविशेषतः १२ विशाखा त्रिपुरा
सुमलेखानि शतात्मके सूर्यदृष्टान जीवति विषयं तंतं च येस्तथा १३ श्रुत्यागारे शमशाने वा शुक्लहस्ते तथैव न जी
वति न नादृष्टान स त्रिभिः संगुते १४ अष्टोत्तरशतसं प्राणिनां समुदाहृतं येष्वां समभिर्मर्माणि दशदेवापि की
र्तिताः १५ शंखेनेत्रे ध्रुवोर्मध्ये वस्तौ च हृदयगंतरे वसेस्कंधे हृदि मध्ये तालुके चिबुके गुडे १६ सप्तदश
मर्मेषु दृष्टः शस्त्रेण वा हतः न जीवति न रौलोके कालदंष्ट्रं विनिर्दिशेत् १७ अकचटतपयशा दंतप्रोक्तान जी
वति हतस्य वचनं ब्रूयाद्यदि स्तबल यते गिरा १८ तस्य संप्राप्तकालः भवति च हतजनमस्या धमेयदि प्र
मारां ननु साधमस्य आदौ दृष्टस्य नाम यदि वदति क्विदं कित्तस्याथ यश्चादृष्टं तं वर्णभेदो यदि भवति स
मः प्राप्तकालः स हतः १९ हतो वा दंडहस्तो भवति च पुगलं पाशहस्तस्तथा वारक्तं हस्तं च वर्णं चिबुकं मथ शिर
सिगतमेकवत् हतः २० नागोदयं प्रवक्ष्यामि ईशानेन ननु भाषितं ब्रह्मणानुपुरासृष्टाग्रहानां गाल्वनेकशः
२१ अनंतभास्करं विद्यासोमं विद्यानुवासुकिं तसकं मूभिः पुत्रं नुकर्कोटं च वृधं विदुः २२ यश्च ह हस्यति

भवि. ७
४५

विशान्महापञ्चभाविं कुलिकः शंखपालश्च द्वावेतौ न शनैश्चरः २३ पूर्वपादं शंखपाले द्वितीयं कुलिकस्य च
नित्यभागे यथोद्दिष्टे दिवा रात्रौ तथैव च २४ शुक्रसोमौ च मध्याह्ने उदयेन समासुतं शनिगुरुवारे प्रागृष्टमे
भागे दिवसस्य रात्रौ तस्मिन् भुंजीत वैवंशो घंभोगस्य लक्षणं रविवारे सदा श्रेयं पादौ दशचतुर्दश २६ अष्टदश
दशमे च द्वादशषष्ठे कुजे तथा बुधस्य नवमे पादे रात्रौ च दिवसस्य तु २७ गुरोर्द्वितीयघटं च षोडशस्य तु वर्ज
येत् भार्गवस्य दिने प्रोक्ता चतुर्थं च चतुष्टये २८ शनैश्चरदिने पादं त्यजेत्तैव सदा रूपां द्वितीयं च द्वादशस्य
भागस्य तु विवर्जयेत् २९ गुरुर्न घटिका अर्द्ध- - - - - घटिकानां चतुर्भागा विंशतिश्च कुरु कुरु ६
३० उदुदं निमिषश्चैतत्कालस्यैव प्रमाणकं ३१ १०८५ इति श्री भविष्य-ब्राह्मे-पंच-त्रयत्रिंशोऽध्यायः ३३
कश्यप उवाच सविषादं दृष्ट्वा योर्मध्ये यमहतेति तज्जवेत् न विंदे साधुवै कार्यं तं गतार्थं विनिर्दिशेत् १ अ
हो ह्यभिना रात्रौ एकैकं भुंजते तदा जागोदयेव मुद्दिष्टो हतो विद्धो विदारितः २ कालदष्टं विजानीयात्कश्यपस्य च
वो यथा यन्मात्रं पतने बिंदु उर्वाग्रसलिले धृती ३ तन्मात्रं श्रवते दंष्ट्रा विषं सूर्यस्य दारुणं नैलाशितेन संयुक्तं दे

रामः
४५

हे संक्रमते विषं ४ यावत्संक्रमयेद्वा कुं कुंचितं वा यसारयेत् अनेन क्षणमात्रेण विषं गच्छति मस्तके ५ वेपते विषः
वेगं नु शतसोऽथ सहस्रशः वर्द्धते रक्तमासाद्य ततो रात्रौ शिखी यथा ६ तैलविंदुजलं प्राप्य यथा वेगेन वर्द्धते
शिखी आश्रयं प्राप्य त्ववास्थानं विवेक्षितं ७ त्वचा सिद्धिगुणं विशाच्छोणितेन चतुर्गुणं पित्तेति त्रिगुणं याति
श्लेष्मे वै षोडश भवेत् ८ वायौ त्रिंशद्गुणं चैव मज्जेषष्टिगुणं तथा प्राणे चैकांतरी भूते सर्वश्रोत्रात्रिं धयेत्
९ श्रोत्रेण संध्यमानेन वायुराकाशमेव च इत्येवामेव संघातं शरीरमभिधीयते १० पृथिवी पृथिवी यांति आपस्तो ये
प्रतीयते तेजो गच्छति चादित्यं मारुतो मारुतं जजेत् ११ आकाशं चैव आकाशे सहते नैवा गच्छति सुस्थानं ते प्रयशं ते प
श्यते त्रयो जिताः १२ नजीवा सागतः कश्चिदिह जन्मनि सुव्रत विद्यार्न स्वउपेक्षेत तं नु क्षिप्रं चिकित्सयेत् १३ प्रथमे
विषवेगे नु वामहर्षो भिजायते द्वितीये विषवेगे नु भेदो गात्रेषु जायते १४ तृतीये विषवेगे नु कंठो गात्रेषु जायते च
चतुर्थे विषवेगे नु प्राणो भोषि विमुंचति १५ सप्तधा नु बहो एते वै न ते येन भाषितं त्ववस्थाने विषं प्राप्तेन स्य रूपाणि मे
शृणु १६ अंगादिभिर्विनायंते पतते च मुकुर्मुकुः एतानि यस्य विद्रानितस्य त्वचगतं विषं १७ तस्यागतं प्रवक्ष्या

भवि. ७
४६

मियेनसंप्राप्यतेसुखं अर्कमूलमयामार्गान्निर्वेधियंगुंतगरंतथा १८ एतदालोद्यदातव्यंततःसंपद्यतेसुखं तत
रक्तस्थानंतेविप्रननिवर्तेतवेद्विषं १९ त्ववस्थानंततोभिन्नारक्तस्थानंप्रधावति विषेवरक्तंसंप्राप्तेतस्यरूपाणिमेश्रु
णु २० दस्यतेमुह्यतेचैवशीतलंवकुमन्यते एतानियस्यरूपाणिनस्यरूपंविषंगतं २१ तत्रागतंप्रवक्ष्यामिनसंपद्य
ततेसुखं उशीरंवंदनंकुण्डलंतगरंतथा २२ महाकालस्यरूपाणिसिंहवारणगस्यच हिंगुंचमरिवंचैवपूर्ववेगेन
दापयेत् २३ हृतीहृदिकारिवद्रंद्वाहूणिमूलकः सर्पगंधाद्यतंचैवद्वितीयेपरिकीर्तितं २४ सिंधुवारंतथाहिं
गुंततीयेकारयेदुधः तस्यपानंचकुर्वीतअंजनंलेपनंतथा २५ एतानिवोपचारेणततःसंपद्यतेसुखं रक्तस्थानं
ततो गत्वापिन्नस्थानंप्रधावति २६ पिन्नस्थानेगतेविप्रतस्यरूपाणिमेश्रुणु उन्निष्ठतेनियततेदस्यतेमुह्यते
तथा २७ पात्रतःपानकंस्यादैदिशःपश्यतिपीतिकां प्रवलाचभवेन्मूर्च्छानवात्मानंविजानति २८ विषकि
यांतस्यकुर्याद्यथासंपद्यतेसुखं पिण्यलोमधुकंचैवमधुकण्ठंघृतंतथा २९ मधुसारमलावंचजातिशर्करादि
त्रकं ईद्वारुणिमूलंचगवांमूत्रेणपेषयेत् ३० तस्यतस्यप्रदातव्यंपानमालेपनांचनं एतेनैवोपचारेण

रामः
४६

ततःसंपद्यतेसुखं ३१ पिन्नस्थानंचसंक्रम्यश्लेष्मस्थानंचगच्छति श्लेष्मस्थानेततःप्राप्तेतस्यरूपाणिमेश्रुणु
३२ श्रोत्राणिनस्यरूपंतिनिश्वासश्चप्रजायते लासाचश्रवतेयस्यकंठंघुरघुरायते ३३ एतानियस्यरूपाणि
नस्यश्लेष्मगतंविषं तस्यागदंप्रवक्ष्यामियेनसंपद्यतेसुखं ३४ त्रिकटुंघोषभीकाणलोधुंचमधुसागरं एता
निसमभागानिगोमूत्रेणचपेषयेत् ३५ तस्यपानंचकुर्वीतअंजनंलेपनंतथा एतेनैवोपचारेणततःसंपद्य
तेसुखं ३६ श्लेष्मस्थानमतिक्रम्यवायुस्थानंचगच्छति तत्ररूपाणिवक्ष्यामिवायुस्थानगतेविषे ३७ आ६
धायतेचजठरंवांधवांश्चनयशति ईदृशंकुरुतेरूपंदृष्टिभंगश्चजायते ३८ एतानियस्यरूपाणिनस्यवायुग
तंविषं तस्यागदंप्रवक्ष्यामियेनसंपद्यतेसुखं ३९ शोनामूलंपिण्यालंचरक्तकण्ठेभिपिण्यली भार्गविवापिण्यः
लीदेवदारुमधुकसागरं ४० सिंधुवारंचहिंगुंचमिष्टाचगुटिकांकुर्यात् एवोगदःसर्वविषाणिहृन्वात्स्वयंभुवा
देववरेणसृष्टः ४१ अंजनंचैवनशंपंचक्षिप्रंदद्याद्विषान्विते वायुस्थानंततोमुत्कामज्जास्थानंप्रधावति ४२
विषेमज्जागतेविप्रतस्यरूपाणिमेश्रुणु दृष्टिःप्रहीयतेतस्यभृशमंगानिमुंचति ४३ एतानियस्यरूपाणि

भवि.पु
४७

तस्यमजागतंविषं तस्यागदंप्रवक्ष्यामियेनसंपद्यतेसुखं ४४ घृतमधुशर्कराश्वकाश्मर्येशीरचंदनं एतदा
लोष्टदातव्यंपानंतस्यचमुद्रत ४५ ततःप्रपश्यतेदुःखंसर्वसंपद्यतेसुखं अथतस्मिन्कृतेयोगेविषंवेन्ननि
वर्तते ४६ मजास्थानंततोभित्तामर्मस्थानंप्रधावति विषेनुमर्मसंप्राप्तेष्टरूपंयदाभवेत् ४७ निश्चेष्ट
ःपततेभूमौकर्णाभांवधिरोभवेत् वारिणासिद्यमानस्यरोमहर्षेनिजायते ४८ दण्डेनहन्यमानस्यदंडराजीः
नदृश्यते शस्त्रेणाद्धिद्यमानस्यरुधिरंनप्रवर्तते ४९ केशेषुलुंघ्यमानेषुनैवकेशात्प्रवेपते यस्यकर्णाविना
सावहस्तौपादौवसंधयः ५० सिधिलायहसंतीहसगतान्पेरितेश्रुतिः एतानियस्यरूपाणिविपरितानिगौत
म ५१ मृतंतंतुविजानीयात्कश्यपस्यवचोयथा वैशाखवनपश्यंतियेभवंतिमुसिसिंहिताः ५२ विचक्षणा
श्रुतिश्रुतिसर्वेविधिसमन्विता तस्यागदंप्रवक्ष्यामिस्वयंरुद्रेणाभाषितं ५३ मयूरपित्तंमार्जारपित्तंनकुलस्य
वपित्तकं -----गंधनीमूलमेवव ५४ कुंकुमंतगरंकुंकुंकार्शमर्दत्वचंतथा उत्पलस्यचकिंजल्
कंपप्रककुमुदस्यव ५५ एतानिसमभागानिगोमूत्रेणानुपाचयेत् एवोगदोयस्यहस्तेनदंष्ट्रोमयतस्यवै ६

रामः
४७

५६ कालहीनोयिदृष्टेनक्षिप्रंभवतिनिर्विघ्नः क्षिप्रमेवप्रदत्तव्यंघृतंसंजीवनौषधं अजुनंचैवनश्यंचक्षिप्रंद
याद्विचक्षणाः ५७ ११४२ इतिश्रीभविष्य.ब्राह्मे.पंचमी.विषागदक्रियानामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ गौतम
उवाच कीदृशंसर्पदृश्यसर्पिण्याकीदृशंभवेत् कीदृक्कुमारदृश्यसस्तिकादंशितस्यच १ रूपत्रयंसकंने
हत्वंतरेणकीदृशं एतदाख्याहिमेसर्वतदृश्यवलक्षणां २ कश्यपउवाच अतःपरंप्रवक्ष्यामिनागानांरूपल
क्षणां सर्पदृश्यवयथासमासादीरपुंगव ३ अथसर्पेणदृश्यउर्ध्वदृष्टिःप्रजायते सर्पदृश्यवयथाअधोदृ
ष्टिःप्रजायते ४ कन्यादृश्यवामास्यादृष्टिर्द्विजवरेणम कुमारेणापिदृश्यदक्षिणाएवजायते ५ पुर्विणावा
यदृश्यस्तंभश्चेदश्चजायते रोमांचस्तिकायाश्चवेपथुश्चापिजायते ६ नपुंसकेनदृश्यभंगमर्दःप्रजायते
पन्नगीप्रभवोरात्रौदिवासर्पोविषाधिकः ७ नपुंसकसुसंध्यायांकश्येननुभाषितं अंधकारेणुदृशानांउदकेण
हनेवने ८ सुप्तंवाचप्रमत्तंवायदिसर्पेनिदृश्यते अष्टरूपात्यजाननैकयैवैशश्चिकित्सते ९ वनुर्विधाइह
प्राक्तापन्नगालुमहात्मना दर्विकिरामण्डलिनोराजिरावंतरातथा १० दर्विकिरावातविषामण्डलाःपैतिकास्मृताः

भवि. पु
४८

श्लेष्मलाराजिराज्ञेयाव्यंतरः सांतिपातिका ११ रक्तंपरीसयेदेष्टासर्पाणां नृपथकृपथकं कृमंदर्वकिराणां नृजाय
तेनाल्पमुत्वनं १२ रक्तं घनं च वज्रशः शोणितं मण्डलीकृतं पिष्टिले राजिरेखायंतत्र व्यालनकस्य नृ १३ सर्पासु
वतुरो ज्ञेयाः पंचमो नोपपद्यते बालराः क्षत्रिये वैश्यः शूद्रश्चैव चतुर्थकः १४ बालरो मधुरं दद्यात्तित्तं दद्यात्
योत्तरे वैश्ये कर्षपलं दद्यात् कूडे वा घणस्य च १५ बालरो ननु दृष्टस्य दाहो गात्रेषु जायते मूर्च्छा च प्रवला स्याद्वै
नात्मानं चाभिजायते १६ श्यामवर्णं मुखं च स्यात्तन्मन्यास्तं भवं जायते तस्य कुर्यात्पुत्री कारयेन संपद्यते सुखं १७
अश्वगंधा अपामार्गः सिंधुवारे सुगमयं एतत्सर्पिः समा युक्तं पानं न स्पृशेदापयेत् १८ तेनैव बोधवारेण सुखी भवति
मानवः क्षत्रियेण तु दृष्टस्य कंयोगात्रेषु जायते १९ मूर्च्छा मोहस्तथा स्याद्वैनवात्मानं विजानते जायते वेदनान्न
स्य दुर्द्धैव निरीक्षयेत् २० तस्य कुर्यात्पुत्री कारयेन संपद्यते सुखं अर्कमूलमपामार्गं प्रियंगुमिंद्वारुणं २१ ए
तत्सर्पिः समा युक्तं पानं न स्पृशेदापयेत् एतैर्नैव बोधवारेण सुखी भवति मानवः २२ वैश्येनापि हि दृष्टस्य शृणुरूपानि रामः
यानि तु श्लेष्मप्रकोपो लालावनबोद्धति चेत्तनां २३ मूर्च्छा च प्रवला तस्य आत्मानं नाभिनंदति तस्य कुर्यात्पुत्री का ४८

रयेन संपद्यते सुखं २४ अश्वगंधासगोमूत्रगुडधूपसगुगुलं शिरीषार्कपलाशं च श्वेताचगिरिकर्णिका २५ गो
मूत्रेण समा युक्तं पानं न स्पृशेदापयेत् एष वैश्येन दृष्टानामगदः परिकीर्तितः २६ शूद्रेण पिचदृष्टस्य शृणुतत्वेन गो
तमं कृच्छते वैपते चैव ज्वरः शीतं च जायते २७ अंगाबुलुबुलायंते शूद्रकृष्टस्य लक्षणां तत्रागदं प्रवक्ष्यामि ये
न संपद्यते सुखं २८ पद्मकं चैव रुद्रं च क्षौद्रं च मस्य केशरं मधुमधुकसारश्च श्वेताचगिरिकर्णिका २९ एता
निसमभागानि पाययेच्छीतवारिणा अंजनालेपयानेन सुखी भवति वानरः ३० पूर्वाङ्गे चरते विप्रो मध्याङ्गे क्षत्रि
यो भवेत् अपराङ्गे चरेद्द्वैश्यः शूद्रः संध्याचरो भवेत् ३१ आहारं वातपक्वानि बालराणां विदुर्बुधाः मूषिका क्षत्रि
याणां नृ आहाराद्विजसत्तम ३२ वैश्यामंश्च भक्ष्याश्च शूद्राः सर्पाश्चिनः स्मृताः अग्रतो दशने विप्रः क्षत्रियो दक्षिणेन
नृ ३३ वामपार्श्वे सदा वैश्यः पश्चाद्वै शूद्रमाविशेत् मदकाले नृ संघाते पीयमाना महाविषाः ३४ स्ववेला सुद
शंते वै मैथुनार्त्तभुजंगमाः पुष्पगंधास्मृता विजाः क्षत्रियाश्च दनावहाः ३५ वैश्याश्च घृतगंधा वै शूद्रासुर्मस
गंधिनः वासंते षां प्रवक्ष्यामि यथावदनु पूर्वशः ३६ नदीकूपतडागेषु गिरिप्रवनेषु वा आरामेषु विचित्रे

भवि. ७
४८

पुष्पविष्णुपतनेषु च ३७ वसन्ति ब्राह्मणाः सर्पाग्रामहारे च नृपथे क्षत्रियावसन्ते नित्यं तोरणेषु परेषु च ३८ ६
गोशालास्वशालासु उपनेषु तटेषु च गोष्ठेषु पतिमूलेषु विप्रवैशावसन्ति हि ३९ अविविक्तेषु स्थानेषु नैऋते
पुवनेषु वै शूरागारे श्मशानेषु शूरा विप्रवसन्ति च ४० श्वेताश्च कपिलाश्चैव ये सर्पास्त्वनलप्रभाः सात्विका
मनस्विनो विप्रब्राह्मणस्ते बुधैः स्मृताः ४१ रक्तवर्णा सुवर्णा भाप्रवालमणिसन्निभा सूर्यप्रभास्तथा विप्रक्ष
त्रियास्ते भुजंगमाः ४२ नानाविविक्ता रजोभिरनसी च र्णा सन्निभा वानपुष्पसुवर्णाश्च वैशास्ते च भुजंगमाः ४३
कामोदरनिभा ये च ये च अंजनसन्निभा काकवर्णा धूम्रवर्णास्ते शूराः परिकीर्तिताः ४४ यस्यासर्पेण दष्टस्य दं
शमंगुलमंतरं बालादष्टं विजानीयात् कश्यपस्य वचो यथा ४५ यस्यासर्पेण दष्टस्य दंशमंगुलमंतरं यौवन
स्थेन दष्टस्य सप्त भवति लक्षणं ४६ यत्तु सर्पेण दष्टस्य सार्द्धमंगुलमंतरं दृष्टं विजानीयात् कश्यपस्य वचो य
था ४७ अनंतः प्रेक्षते सर्वं वामपार्श्वे नु वासुकिः तक्षको दक्षिणे हस्ते कर्कोटः पृष्ठतस्तथा ४८ चलश्च भ्रमते
पद्मो महापद्मो निमज्जति विमुह्यति हृते चैव शंखपालो मुकुर्मुकुः ४९ सर्वेषां कुरुते रूपं कुलिकः पन्नगो भवेत्

रामः
४८

अनंतस्य दिशा पूर्वा वासुके मुकुताशनी ५० दक्षिणा तक्षकस्योक्ता कर्कोटस्य नैऋती पश्चिमा यमनागस्य महापद्म
स्य वासुजाः ५१ उत्तरा शंखपालस्य वैशानी कंचलस्य नु अनंतस्य भवेत् पद्मो वासुकेः स्यात्तथोत्पलं ५२ स्वस्तिकं तक्ष
कस्योक्तं कर्कोटस्य त्रिलोकं पद्मस्य नु भवेत् पद्मं शूलं यमोत्तरस्य च ५३ शंखपाले भवेत् कुत्रं कुलिकस्यार्द्धचंद्रकं अनं
तः कपिलौ विप्रैः क्षत्रियो शंखवासुकी ५४ महापद्मतक्षकश्च वैशौ विप्रप्रकीर्तितौ पद्मकर्कोटकौ शूरो ज्ञेयो सदा
मनीषिभिः ५५ वासुकिः शंखपालश्च रक्तौ ह्यग्निसमुद्भवौ तक्षकश्च महापद्मश्च द्रुपदीतौ वभूवतुः ५६ पद्मकर्को
टकौ विप्रअयो ह्यौ वभूवतुः हयं यानं ह्यं छत्रं राजानमथ यावकं ५७ धरणीमुत्पाद्य धृताने तान् सिद्धिं करान्विदुः
पूर्णाकुंभयन्ता कांश्च कांचनं मलयंतथा ५८ स इत्तं मणिमालो कजीवजीवेति सुव्रत एतेषां दर्शनं श्रेष्ठं कथा च प्र
तिस्मृतिनः ५९ वतुः पश्चिममाख्याता भागिनेयं च पन्नगाः अदृष्टास्तेषु सर्पे वैषट्ठिंश्च महीधरः ६० विंशमुद्रलि
नः प्रोक्ताः सप्तश्च मण्डनस्तथा राजा वंतो दिशः प्रोक्ता दार्याः षोडश यंच च ६१ पुंडुभो पुंडुभिश्चैव त्रिंशुभिः सिंधुवाहनः
नागपुष्पसवर्णा विविधा ये च पन्नगाः ६२ स्वमेतत्तु सर्पाणां शताब्दिनवनी स्मृतं ब्राह्मणगिजपिप्लीच

भवि. ७
५०

गंधारिकापिप्लवदेवदारुं मधुकसारंसहसिंधुवारं हिं गृह्यपिष्टागुटिकाचकार्या ६३ सुमंजुरुवाच इत्यु
क्तवान्पुनरावीरगौतमस्य प्रजापतिः लक्षणां सर्वनागानां रूपवर्णविधौ तथा ६४ तस्मात्संपूजयन्नागान्सदा भक्त्या
समन्वितः विशेषतस्तु यंचम्यां पयसा पायसेन च ६५ श्रावणे मासि पंचम्यां शुक्लपक्षे नराधिप द्वास्वोत्तरयतो ले
ख्या गोमयेन विधौ त्वणा ६६ पूजयेद्दिवि वदीरदधि पूर्वोक्तैः कुशैः गंधपुष्पोपहारश्च ब्राह्मणानां च तर्पणैः ६७
ये त्वस्यां पूजयंतीह नागा भक्तिपुरःसराः न तेष्वांसर्पतो वीरभयं भवति कुत्रचित् ॥ ६८ ॥ १२९० ॥ इति श्री भविष्य. ब्रा.
पंचमी. सर्पजात्यादिलक्षणां नाम पंचविंशोऽध्यायः ३५ सुमंजुरुवाच तथा चाश्वपुजे मासि पंचम्यां श्रद्धा
यान्वितः पश्चात् खेत्वनरेनागा नृहस्त्ववर्णा दिवर्णकैः १ पूजयेद्गंधपुष्पैश्चैः सर्पि पायसगुग्गुलैः तस्य तु ६
हिंसमायां नित्यं नगास्तक्षकादयः २ आसत्समाकुलान्नस्य न भयन्नागतो भवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नागा
संपूजयेद्बुधः ३ १२९३ इति श्री भविष्य. ब्राह्मे. पंचमी. षड्विंशोऽध्यायः ३६ सुमंजुरुवाच तद
था चाश्वपुजे मासि पंचम्यां कुरु नंदन तथा कुशमयानागान् इंद्राणां सह पूजयेत् १ घृतोदकायां पयसा

रामः
५०

स्नायपिबविश्रांयते गोधूमैः पायसैः स्निग्धैः भक्तैश्च विविधैस्तथा २ यत्त्वस्यां विधिवन्नागान् शर्वी भक्त्या समन्वित
पूजयेत्कुरु शाईलतस्य शेषादयो नृप ३ नागां प्रीता भवन्तीह शान्तिमाप्नोति वा विभो स्वशान्तिं लोकमासाय ६
मोदते शाश्वती समा ४ इत्येतत्कथितं वीरपंचमी कल्पमुत्तमं मंत्रोयं पद्याते मंत्रं सर्वसर्पनिषेधकः ॐ कु
रुकुले वः फट् स्वाहा ५ १२९४ इति श्री भविष्य. ब्राह्मे. पंच. सप्तविंशोऽध्यायः ३७ सुमंजुरुवाच ६
घृष्टां फलाशनो राजन्विशेषात्कार्तिके नृप राज्ययुते विशेषेण स्वराज्यं लभते विराट् १ षष्ठीतिथिर्महाराजस
र्वकामफलप्रदा उपोष्य तु प्रयत्नेन सर्वकालं जयार्थिना २ कार्तिके यस्य दयिता तथा षष्ठीमहातिथिः देवसे
नाधिपत्यं हि प्राप्नुमस्यो महात्मना ३ अस्या हि श्रीसमायुक्तस्तस्मात्कंदो भवाग्रणी तस्मात्त्वष्टारं भोजी प्राप्नु
या भाग्यवान्सदा ४ दत्तार्धकार्तिके यायस्थित्वा वैदक्षिणा मुखः दद्यात्ततो दकैः पुष्पैर्मंत्रेणानेन सुव्रत ५
सप्तविंशती रजस्कं हस्वाहा सेना सरस्वती रुरोमां प्रियो ह कुंगंगा गर्भनमोस्तुते ६ प्रीयतां देवसेनानीः संपदा
दय कुरुत दत्वा विप्राय आमन्त्रं यच्चान्यदपि विद्यते ७ पश्चाद्भुक्ते थ एत्रौ न भूमिं कृत्वा नुभोजनं एवं षष्ठा

भवि. ७
५१

अतस्तस्य उक्तं स्कंदेन यत्कलं ८ तन्निबोधमहा राजप्रोच्यमानं मया खिलं षष्ठ्यां फलाशनो यस्तु न क्ताहारो भवि
ष्यति ९ अक्तां कुरुमां सुनियतो ब्रह्मचारी समाहितः तस्य सिद्धिर्धृतिस्तुष्टिराज्यमायुर्निरामयं १० पालत्रिकं
हिवैकं च दशास्कंदेन संशयः योनश्चोपवासस्य सनक्तो न ब्रती भवेत् ११ इह वा पुत्रतो त्यंतं लभते ख्याति संभ
तिं स्वर्गे च नियतो वा सो लभते नात्र संशयः १२ इह वा गत्य कालांते यथोक्तफलभा भवेत् देवानामपि वंशो सौ
राजराजो भविष्यति १३ यथापि षष्ठ्या कल्पं षष्ठ्याः कुरुकुलोद्भव तस्य सिद्धिस्तथा तुष्टिर्हृदि स्यात् ख्याति संभ
वः १४ १२३२ इति श्री भविष्य. ब्राह्मे. षष्ठी कल्पे अष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८ शतानीक उवाच अहो वत म
हत्कष्टं संशयो हृदि वर्तते कार्तिकेयस्य माहात्म्यं शुत्वा जन्मतथा द्विज १ अनेक जनि तस्येह कार्तिकेयस्य सुव
त माहात्म्यं सुमहद्विप्र कथ्यते मद्भिभाष्यते २ जातिश्रेष्ठो भवेद्दीरततः कर्म भवेद्दरं संशयः सुमहान् ब्रह्मत्वा
मेरुनिका सुतं ३ तदेतद्ददनिश्चित्य मया स संशयो भवेत् जन्मनः कर्मणश्चैव यथायस्तं ब्रवीहि मे ४
सुमंतुरुवाच इदमर्थं पुराणं श्रोतुं शिष्यैर्मनीषिभिः यदुक्तं तेन तेषां च तत्तेवमिनिबोध मे ५ सुरजोष्टं सु

रामः
५१

खासीनमभिगम्य महर्षयः प्रणम्योर्मुह्यता हो विश्वमित्रस्य विप्रतां ६ दृष्ट्वा विस्मयमागत्य कोत्तुहल समन्विता
ः भक्तिश्रद्धां पुरोधाय प्रमाणानतकंधराः ७ ऋषय उवुः भोजान्तराधिकृत्येह ब्राह्मणं ब्रूहि किं भवेत्
जात्याध्ययनदेहार्थसंस्थानाचारकर्मणां ८ ब्राह्मण्यंतरसामान्यविशेषाकृतिरूपमाः मनोजवश्च शरीरय
नितवांगुणात्मना ९ संत्यध्यस्य प्रसिद्धारो जातिभेदविधायिनः वस्तुभूता परोक्षैर्वा प्रमाणो भविनिश्चिताः १०
अध्यक्षागम्यसिद्धश्च जातिभेदविधिर्नृणां विकल्पो यत्र पुष्पानि भवतः श्रेयुषीवलं ११ ब्रह्मोवाच एवमे
तत्र संदेहो यथा पूर्यं वदंति हि शृणु ध्वं योगिनो वाक् संतर्कशिष्यश्रेयसे १२ योगीश्वर उवाच प्रमा
णो हि प्रसिद्धे पि भिन्नानुविषयेतरे स्वेष्टयोग्यार्थविषये प्रत्यक्षं तावदीक्षते १३ सामान्यातींद्रियग्राह्यसिद्धांते तु
यगम्यते स एव भगवानेकः प्रमाणमिति चेन्न तत् १४ यस्माद्विविधमेतत्ते संकटं तत्र वर्तते वेदस्य यौख्येयत्वं नि
त्यजातमनर्थकं १५ कार्याद्विशेषो वेदोक्तो न युक्तमकृतं वचः तात्वादिकरणानां च प्रधानानंतरं श्रुतेः १६ व्या
पारात्परतस्तस्य प्राभावो वा विशेषतः तद्वा नुविधापित्वमर्थमात्राभिरेकतः १७ तस्माद्भूमाग्निवत्त्वेनुहल

भावोक्तिरुते नवव्यापारवचसारन्यानुपपन्नितः १८ पुरुषानुगतजतिब्राह्मणादिकांतिचेत् नागा
 ५२ आदिवयज्जातिभेदेन उपलक्षयेत् १९ गोवर्द्धमध्यगुगतोयथाश्वोनिर्ह्यतेऽक्षैः सविलक्षणात्वात् मनु
 व्यभावादिशिष्यमानस्तद्विजः श्रद्धगुणानभिज्ञः २० मनुष्यजातोर्नपरेविशेषोयश्चकल्पते सर्वेनान्न
 वायेवैद्विजन्मानां विवेकतः २१ जीवेष्वब्राह्मणः प्रोक्तोयैरतत्त्वज्ञमानुषैः प्रश्रुतब्राह्मणात्वात्ते जायते विप्रसं
 गतः २२ जराजन्मांतरेऽश्वोऽप्युहकृत्वाकृत्वा नरतिर्यगसकृद्योनिदुःखोर्मिसंकटं २३ दौस्थ्यमवे
 गशोकार्तिजलावर्तसमन्वितं श्वानश्वकरवाणालक्ष्मिकूर्मादिकायुतं २४ संसारसागरं घोरं मग्नपारं
 परिभ्रमन् भूरिपापभराक्रांतः स जीवो ब्राह्मणः कथं २५ ब्रह्मोवाच सप्तव्याधकथाविप्रामनुनापरि
 कीर्तिताः तां निशम्य बुधः श्रेष्ठो नित्यं जातियदंत्यजेत् २६ सप्तव्याधादशार्णयां मृगाः कालं जरे गिरौ वक्र
 वाकाः सरद्दीपे हंसाः सरसिमानसे २७ तेषां जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणावेदपारगाः तस्यान्नजीवे ब्राह्मण्यं पश्या
 मोहिकथं वन २८ सास्त्राविमर्देर्न वयनिवृत्ता गजाश्वगोश्वोष्ट्रखरदिकानां शक्त्या कृतो ह्यंगजवसुधर्मभेद

रामः
 ५२

सुलक्षणातोत्रयदत्त २९ तद्वन्नृणां नैव वितर्कनीया ब्राह्मण्यजतिनृणां सत्तिकाचित् नित्याकृतिर्नान्वयभेदरू
 पासिताज्यसाधारणतुल्यरूपाः ३० ब्राह्मणमनुवमिदं वनरुत्रिमन्वात्रा रुत्रिमं भवति तामधिकर्तृयोगात् संकेत
 कं सुरुतमेव विशेषलक्षणं वाणिज्यभेषजगतानिवजातिभेदः ३१ किं ब्राह्मणये सुरुतं न्यजति किं सत्रिया लोकमपा
 लयंतः सुवर्णवर्णार्थगुणा हि वैश्याः शूद्राः किमु स्वक्रियया विहीनः ३२ तस्यान्नचाश्रुवः कश्चिज्जातिभेदोऽस्ति देहिनां
 कार्यशक्तिनिमित्तं तु संकतः रुत्रिमो भवेत् ३३ एवं प्रमाणैः प्रतिषिध्यमानः कांकेतिकीयातिमवधायकः स्वकी
 यसिद्धांतसु भावितैर्न किं निषिद्यते मूर्खमनावलोकः ३४ गोमनुष्यजश्वपुष्ट्रवालेयाभिगजाधिपाः प्रेवार्धुषिक
 कः कार्यकरणे घतमानसः ३५ वणिक्कारुक्रियाविष्टः क्रव्यादाश्च कुलीलवाः यलांडुलसुनादाश्च मयल्लीक्षीरपा
 यिनः ३६ मांसमद्यारसक्षीरक्रयविक्रयकारिणः पुनर्भूषलीखादीनां डालल्लीनिषेविणः ३७ शूद्रान्नरसपु
 षांगाः प्रेतदत्तान्नभोजनाः मृतसूतकलघान्नपानाद्यत्यवहारिणः ३८ ब्रह्मदेवयितृभूतमनुष्यैस्तु बहिः कृताः मा
 त्सर्यमदिविद्वेषतस्माकामतमो मयाः ३९ हीनाचारहियेके विदपरोहिगणादिजाः प्रकारैर्वज्रभिः सर्वे ते प्रणश्यन्ति

भवि. ७
५३

सर्वथा ४० एवंशास्त्रादितनायमार्गभ्रष्टानुतेनराः विशिष्टागात्रसंस्कारकपालसकलात्मकाः ४१ वेदानध्या
पयंनोपिधीयमानाः श्रुतिक्रमात् ब्राह्मणत्वाद्धिहीयंते उराचारविधायिनः ४२ तस्मान्नजातिरेकत्रभूतानां
स्वपनपाथिनः नास्ति त्वादत्रवशो कामानवान्समधीयते ४३ सद्यः जननिमांसेन लाक्षया लवणेन च ग्रहे
नश्रो भवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयी ४४ गोरक्षकान्वा निजवान् तथा दारु कुशीलवान् प्रेष्ठान्वा र्द्धिकाश्चैव
शूद्रास्तां मनुजव्रीत् ४५ शूद्रो ब्राह्मणतामेति ब्राह्मणो याति शूद्रतां क्षत्रियाऽजातमेवं च विद्याद्वैशेष्ये सथैव च
४६ १२०८ इति श्री भविष्य. ब्राह्मे. षष्ठी कल्पे एकौ नवत्वारिंशोऽध्यायः ३९ ब्रह्मेवाच वेदाध्ययनम
ध्येत ब्राह्मणं प्रपद्यते विप्रवद्वैश्या राजानो रक्षसा रावणादयः १ श्वा बवंडाल दासाश्च लुब्धका भीरधीवराः ये
नोपि ह्यलाके विन्नेन वेदानधीयते २ शूद्रा देशांतरं गत्वा ब्राह्मणं कृत्रिमं श्रितः व्यापारकालतापाद्यैर्विप्रनुल्लेः प्र
कल्पितैः ३ वेदानधीन्य वेदो वा वेदं वापि यथाक्रमं प्रोहन्ति शुभां कन्यां शुद्धब्राह्मणजानराः ४ अथवाधीन्य वेदं
शशास्त्रवेशधरानराः गोत्रपूर्वकतामेव यांति वैदाक्षिणां त्यजाः ५ अपरिज्ञातशूद्रत्वाद्ब्राह्मणं याति कामतः ६

रामः
५३

तस्मान्न जायते भेदो वेदाध्यायक्रियावितैः ६ शास्त्रकारैर्यथा चोक्तं न्यायमार्गानुसारिभिः साधु संगतमाकर्ण्य संतः
संति विमत्सराः ७ आचारहीनान् पुनंति वेदाय श्रय्यधीताः सहवद्विरंगैः शिल्पि हि वेदाध्ययनं द्विजानां हन्तं स्मृतं ब्राह्म
णलक्षणं ८ अधीत्य चतुरो वेदान्यदिह तेन तिष्ठति न तेन कुरुते कार्यं स्त्रीरत्नेनैव पांडव ९ शिखाश्रवण
संस्कारसंध्योपासनमेखलाः दंडाजिनयवित्रायाः शूद्रेऽपि निरंकुशाः १० प्रसर्पन्तादिशूद्रोऽपि न शक्या विधि
कारितं वेदोत्तमत्रयेणापि निवर्त्तते नराः स्वयं ११ तस्माद्वै तैपिलक्ष्यं ते विलक्षणतथानृणां यज्ञोपवीतसंस्कार
मेखलाचूलिकादयः १२ अभिवारिकमंत्राद्यैर्द्विभत्वादिभाषणैः ब्राह्मणस्यैव शास्त्रत्वात् केनान्यस्य विहन्यते १३
नयः सत्याभिमाहांत्याद्वैतताः समयः स्मृतिः मंत्रेशक्तिर्नृणामेषां सर्वेषामपि विद्यते १४ बचनं दुर्बलस्यापि क्रियते
सर्वमानवैः शूद्रब्राह्मणयोस्तस्मान्नास्ति भेदः कथंचनः १५ शयानुग्रहकारित्वे शक्तिभेदो न विद्यते वैरवादां विराज
न्यऽर्जनाभिहतेनृणां आत्मदुःखोदयात्पापेष्वेव जंतुर्लक्षणं कर्तुं न प्रभवाः शूद्रा ब्राह्मणस्य ह्येव हि १७ माशू
मेकलावेतद्देशे वा सहते द्विजे स्यादन्यदेशकालौ तु द्विजानामतिशायिनं १८ ब्रह्मसाधनमेतद्विलिङ्गं केचित्सुबक्ष्यः

भवि. ७
५४

ने अदृष्टवक्त्रे तस्य मोहास्ते तमसा दृतः १९ पतन्मुन्मार्गगर्तेषु प्रत्यग्निशालभायथा ज्ञातिधर्मस्त्वयं किं वा किं वा त्रिर्य
र्थयोगुणाः २० किं वा तन्मात्रजः कश्चिद्विशेषः श्रुतिसंगमात् असिद्धः श्रुतज्ञातीनां त्रिसिद्धो विप्रज्ञातिषु २१ संस्कारयो
निवातस्यात्सामग्रीप्रभवो यथा श्रुतेभ्योऽतिशयंधनेयः साधारणतो गुराः २२ विप्राणां पंचधाभिन्नः सित्यनीयः सयं
डितैः न ज्ञातियस्य यीजो वा विशेषो मुक्तिबाधनात् २३ क्रमाः क्रमक्रियाः संति न सनातनवस्तुतः नित्यो न हेतुद्विगतः
क्रियत्वा हेतुर्भवेद्देदविशेषतः स्यात् सकृत्समंतं प्रति सन्निधानात्कालाशये क्षिप्रममुक्तमेव २४ स्वांतःशरीरहृतस्थ
ः श्रुतियोगाददेतियः सो न न्यवेदविज्ञानस्वभावो नैव गम्यते २५ विशिष्टाकृतिधर्मदेहान्निमात्रसंगिभिः यस्याः
ह्यतिशयस्तस्य नवान्योऽप्ययतामतिः २७ दृश्यस्वभावं किमभीष्टमेतद्वा लक्षणमाहाश्चिददृष्टरूपं स्यादन्यदेशः काला
दौ द्विजामा मतिशायिर्न शायानुग्रहसामर्थ्यमन्यत्वा ध्यानगोचरं २८ सर्वग्राही तद्दिदृश्यरूपं तथोन्यथा तद्गतिरेव न
स्यात् सामग्र्यभावात्परमं विशेषं भूदेवगात्रस्थमभूमिदेवाः २९ संबंधितेनात्मनि पुण्यपापं यथा तथो यत्तदपुण्यपुण्यं
सामाग्र्यनुष्ठानुगुणैः समग्राः श्रुतमतः समाद्विजानां ३० तस्माद्विशेषो द्विजश्रुतानां नात्यामिको वा ह्यनिमित्तको वा

रामः
५४

संस्कारतः सौतिशयो यदिस्यात्स सर्वक्षिप्रं स्यतिसंस्कृतस्य ३१ यो संस्कृते विप्रगणे प्रधानो व्यासादिकस्तेन न तस्य भावं ६
हेतुत्वं घटने नैवं ज्ञात्वा दीनामसंभवात् ३२ ज्ञातेरकृतकत्वात्तत्कृते च विशेषतः संस्कारतिशयाभावादंतरस्य गतेः परैः ३३
भौतिकत्वात्कुरिरस्य समस्तानामसंहतिः किं वा न्यत्रास्ति वैलक्षण्यं किं वा पित्रलेखलं ३४ वेदोदिता द्विह्रस्वरितेषु
एतन्मु यस्मादतिशयो दृष्टः कूरसाहसिको दिषु ३५ तस्माद्विप्रेषु ज्ञात्यादिसामग्रीप्रभावहितः तस्मान्नवाविभेदोक्तिन
वहिर्न तिरात्मनि ३६ न सुखादौ न चैश्वर्ये न ज्ञेयोमानवेक्ष्यपि न वीर्ये नाकृतौ नोक्तौ न व्यापारे न चान्यापि ३७ नांगं पृष्टौ
न दोर्वल्येन स्थैर्येणाधिवायरे न प्रज्ञायानुवैराग्येन धर्मेन पराक्रमे ३८ न त्रिवर्गेण नैपुण्येन रूपादौ न भेषजे न स्त्रीणि
र्भनगमनेन देहमलसंज्ञवे ३९ नास्ति रंधेन च प्रेक्षितं प्राणेन न लोमशे श्रुद्वा लक्षणाभेदो वा मृग्यमानाधियत्नतः ४०
नैकते सर्वधर्मेषु संहतैस्त्रिदशैरपि उक्तमात्रा पिसंभूतिर्विचारक्रमकारिभिः ४१ दृष्टदृष्टदोरकाधीशैरप्रधिष्यमिदं वद
ः न ब्राह्मणाश्चंद्रमरीचिषु ध्रान्तक्षत्रियाः किं पुकपुष्टवर्णाः न चैह वैश्या हरितालवर्णाः श्रुद्वा न चांगारसमानवर्णाः ४२
पादप्रवारैश्च मवर्णकेशैः सुखेन दुःखेन च शोणितेन त्वष्टां समेदो स्थिरसैः समानाश्च नुः प्रभेदादिकथं भवन्ति ४३ वर्णा

भवि. ७
५५

प्रमाणकृतिगर्भासवागुदिकर्मैरियजीवितेषु बलत्रिवर्गमेवमिषजेषुनविद्यतेजातिरुतोविशेषः ४४ सप्त
कएवात्रपतिः प्रजानांकथं पुनर्जातिवतुः प्रचेतः प्रमाणदृष्टानयप्रवादैः परीक्ष्यमाणोपिघटीमुपैति ४५ बन्वारसः
कस्यचतुः पुताश्चतेषां पुतानां बलुजातिरेका एवं प्रजानांचपितैकएवपित्रेकभावाच्चनजातिभेदः ४६ फलान्यथोडुवरह
सजातेयथाग्रमध्यांतभवानियानि वर्णाकृतिः स्पर्शरसैः समानितथैतोजातिरपिप्रचिंत्या ४७ यैकौशिकाकाशपगोतमा
श्चकौडिन्यभाण्डवसिष्ठगोत्राः आत्रेयकौसांगिरसासगर्गमौडल्यकात्यायनभार्गवाश्च ४८ गोत्राणिनानाविधजा
तयश्चभ्रातृत्वयामैथुनपुत्रभावाः वैवाहिकं कर्मनवर्णभेदः सर्वाणिशिल्पानिभवंतितेषां ४९ येचार्थपरिणिताप्रा
कृर्देहोब्राह्मणतानराः तेषां दुर्दृष्टिर्मिरमयनायनकर्मव ५० न्यायांजनोषधौर्दिव्यैः परिणामसुखावहेः उप
नीतैः प्रमत्तेनस्वदृष्टिंसंविदांवहे ५१ मूर्तिमत्वाज्जडत्वाच्चनास्तित्वाह्वेषभूतवत् देहाएवनिविष्टानांब्रह्मण्येनप्र
कल्पते ५२ एकैकोवयवसेषां न ब्राह्मण्यं समभ्रुते नवानेकमहायोपिसर्वथातिप्रसंगतः ५३ पृथिव्युदकवा
यन्निपरिणामविशेषतः देहोतः सर्वभूतानांब्राह्मणत्वप्रसंगतः ५४ देहस्यब्राह्मणत्वंवैनतत्त्वज्ञैः प्रकल्पते सम

रामः
५५

ग्यमानंयत्नेनदेहेतन्नोपलभ्यते ५५ तस्मान्नदेहेब्राह्मण्यंनापिदेहार्थकोभवेत् वर्णोपसदचंडालश्चाददानोप्रस
ह्यते ५६ प्रविदेहस्यविप्रत्वंभवद्विरूपगम्यते देहशक्तिगुरौक्षीणौकायंतस्यापिरूपवत् तस्मादेहात्मकंचैवत
ब्राह्मण्यंनाधिकर्मजं ५७ १३३५ इतिश्रीभविष्यपु० बाले० षष्ठीकल्पेब्राह्मणगुणवर्णनेचत्वारिंशोऽध्यायः ४०
ब्रह्मोवाच अयंरैश्चसदाचारयोगयुक्तैर्मनीषिणः यदकारिमहासत्तैः सुभावितमिदंशृणु १ ब्रह्मवर्मस्यतिसथपि
पीलिकोभ्रमरवारगजातिमुदाहरन् गतिश्चकर्मसितानटवत्सदाभ्रमतिजंनुवलच्चसुदर्शनः २ रूपैश्चयज्ञकुशलैः
विभवंतीवासकोभूत्वाधर्मपथंचद्विजमुनिर्ब्रह्मण्येवजन्मवलानिमटिष्यन् ३ तस्मादेहेभिर्मस्यतभवतेमदआत्मनि
जातिफलरूपवर्णिकयोर्वर्णं येकश्रुतिमदालम्बाः ४ क्रोधाः परत्रदेहरहिततमप्यंधनपश्यन्ति ज्ञात्वाभवपरिव
र्तेजानानांकोटिशतसहस्रहीनोत्तममध्यत्वंकोजातिमयंबुधश्च ५ कुर्यान्नैकामजातिविशेषानेन्द्रियनिर्हन्तिपूर्वात्स
र्वान् ६ सत्कर्मवशाद्ब्रह्मण्यत्रकल्पकामाष्टताजाति द्विदत्तसदसिपोष्याहसंस्काराद्ब्राह्मणोभवेत् ७ व्यायज्ञैः सनिका
र्यैवाकौन्यायानुसारिभिः गर्भाधानंपुंसवनंसीमंतोन्नयनंतथा ८ ज्ञातकर्मवनाशश्चक्रियान्नप्रासनंतथा हृतोयनयः

भवि.पु
५६

नवान्यदुतादेः संभवैव च ८ समावर्त्तनमप्यन्यत्पाणिग्रहणमेव च इत्येवमादिसंस्कारविधानैर्येति संस्कृताः ९० त
एव ब्राह्मणयेषां ते हंतवत काधमाः यस्मादसंस्कृता ब्रह्म ब्राह्मणं कृतसंस्कृतौ ९१ नानुशक्तिर्हिकांयादिविशेषोविश
नेसुः नैव ब्राह्मणगात्रोयसंस्थाता संस्कृतौ नरो ९२ इष्टानिष्ठाप्यनातिभ्यां न निश्चयेत परस्यरे दानाभ्ययनमीमां
सानियमैर्द्रियनिग्रहैः ९३ विना संस्कारयोगेऽपि पुंसः भूः प्रभुभिन्नता संक्षीराक्रियमाराधनभूरेण प्रवर्त्तते ९४
संस्कृतांगश्रयायेभ्योनावस्य विनिवर्त्तते विलासिनी नृनुंगादि तानवन्मदविह्वलाः ९५ सदावारोद्भवे द्विप्रोनिः सं
स्कारोऽपि चोत्तमः मंत्रपूतार्थसंस्कारं मुक्तो विप्रवतेन नृ ९६ ब्राह्मणादविकल्पस्य यस्मादुच्चरितो नरः सामर्थ्यात्
घतनंतस्य ब्राह्मणमुच्यते ध्रुवं ९७ निरनुत्थानसक्तानां पुंसां पुरुषपुंगवैः कं क्वचिदृष्टमेवंत किंवा म्यर्हन्ति
विंतयन् ९८ जल्पमुत्सहमेवर्त्तमथ दृष्टतदावद आचारमनुतिष्ठंति व्यासादिमुनिसत्तमाः ९९ गर्भाधानादि
संस्कारकलापरहितासुरं द्विजोत्तमश्रियं प्राप्ताः सर्वलोकनमस्कृताः १० बहवः कथ्यमानेव कतिचित्तानि बोधमे ८
ज्ञातो व्याससु कैवर्त्त्यमस्य यश्च पराशरः ११ भुक्वाश्रुकं कणादाख्यस्तदोत्वकासुतो भवेत् मृगीजोऽथ त्रय्यष्टंगो वसि

रामः
५६

ष्टो गणिकात्मजः १२ मंदपालो मुनिश्चेष्टेनाविकायत्पमुच्यते माण्डव्यो मुनिराजस्तु मण्डूकीगर्भसंभवः १३ बहवो
नेपि विप्रत्वं प्राप्ताये पूर्वमद्विजाः यश्चेत ब्राह्मचरितं वच्यमुच्चरितं वचः १४ तद्विचार्यचरेऽद्यैराचारोपचितं भुतं
हरिणीगर्भसंभूतत्रय्यष्टंगो महामुनिः १५ तपसा ब्राह्मणो जातः संस्कारस्तेन कारणं उलूकीगर्भसंभूतः कणादाख्यो
महामुनिः १६ तपसा ब्राह्मणो जातः संस्कारस्तेन कारणं वेदमंत्रजसंस्कारकलापविपुलैरपि १७ विज्ञातयोधनवला
उत्कृष्टं लभते फलं लब्धदेहाश्च संस्कारमहायातकिनो नराः १८ यस्मान्निवर्त्तते ब्रह्मतस्माच्छां कितिकिं विदुः १९ १३६४
इति श्रीभविष्यपुराणोषष्ठीकल्पे ब्राह्मणसंस्कारवर्णने एकवत्वारिंशोऽध्यायः ४९ ब्रह्मोवाच किंचान्यदपरं पूर्यं वे
दमंत्रविदोजनाः प्रष्टव्या कस्य संस्कारविशेषमुपगच्छति १ किंदेहस्योभयेनासौ विसर्गमलिनस्थितः भुक् शोणि
तसंभूतमुमनोऽवकीटवत् २ निषेकादिश्मशानां तैर्मंत्रोक्तैर्विधिद्विस्तारैः देहिनोति त्रायं केचिदुपगच्छंति मानवाः
३ तेषां मूरुमनः कायवाग्बिपुष्टैः सुवेष्टितैः असंयतमनुष्याणां यक्षोऽयं दुष्यते मया ४ वैदिकाखिलसंस्कारसार
भूतादिजातयः सर्वाकार्यकथान्दिव्याभूषणानातिषेवते ५ वण्डकर्मविकर्मस्थो ब्रह्महागुरुतल्पगः स्तेनो गोघ्नः

भवि. ७
५७

सुरापञ्चनखीरमणप्रियः ६ मिथ्यावादीवदन्मत्तोनालिकोवेदनिन्दकः मायाजानकमिथ्यस्थोवहुदोषोदुराशयः
७ लिखित्वाचारसंसेवीबौराधादोमदोद्वतः धूर्तेनिटः शठः पापीसर्वाशीसर्वविक्रयी ८ वाञ्छनः कायजैर्दुर्दैर्हि
नायेज्जाललाधमाः तेनशुद्धिंजंतीहप्रपियज्ञशतैरपि ९ शूद्राणांयान्यभीष्टानिसंपद्यंतेस्वभावतः विप्राणाः
मपितान्येवनिर्विघ्नान्माभवन्स्थितिः १० तस्मान्मंत्राग्निहोत्रंवनित्यं पशुवधोपिवा हेतवोनहिविप्रत्वैश्वर्यैः शक्ता
क्रियायथा ११ येनादिकर्मबंधेनवद्धासीदंतिजंतवः संसारानलसंतापचिह्नवीक्षितमानसाः १२ तेजन्ममरणा
टव्यांसुखामृतपिपासवः कुर्यान्पमाश्रयेतंतोलभंतेनैवनिर्द्वजं १३ बाहुर्वर्णविधायेजुतद्वहिर्येनराधमाः तेषां
सर्वालनासर्वैर्दुर्मैः शांकर्यमीक्ष्यते १४ शूद्रविप्रान्ययोनौतेनभिद्यंतेपरस्परं सर्वधर्मसमालक्ष्यसंसारदीनिव
धनं १५ सुराधिष्ठानवैधव्यवियोगमरणदिभिः असेव्यसेवनैरन्यैश्च विप्रादयः स्मृताः १६ बुद्ध्याशक्तास्वभावे
नधर्मेजात्यादिभिः श्रिया कर्तव्यैः पुण्यपायाभ्यामनैः सर्वैः शरीरैः १७ बंधनैरोधनैश्चैवलोपातनोयपीडितैः लंघ
नैः कंठकषणैर्विषादपरिवेदनैः १८ सात्विकैः प्रीतिधर्माद्यैराजसैश्चित्रवेष्टितैः तामसैस्तापमोहाद्यैर्भूयमानाः पुनः

राम
५७

पुनः १९ श्लेषामास्तपित्ताद्यैर्महावीभत्सदर्शनाः रुषिर्हीतिर्निवृत्तिभ्योभूताभूतहिताहितैः २० अहंकारोपयोगे
नमन्मथार्थैर्वेष्टितैः धननलोशयानेच्छजंतुसंघातघातनैः २१ अधिसिद्धिगतिज्ञानिनानाविधमनोरसैः आत्म
स्नेहपरद्वेषस्वीकृतत्रयलक्षणं २२ क्वचित्क्लीबत्वसंक्षोभशुक्लामत्वक्षमायनैः यातनोपायपैशुन्यशून्यतोयश्र
मैस्तथा २३ अज्ज्ञानैरनुष्ठानैः समीपदसमाहितैः हिंसकाप्राणिनांयायावितथालापभाषिणः २४ साधूनांभावका
स्तेनानिर्दयापारदारिकाः नीचकर्मसमाचाराः सर्वभक्षाः पिशाचवत् २५ उच्छुलीनादुरावाहनपाणाश्रयजीविनः वि
प्रकार्योविकर्मस्थाधनिनोदृष्टचेतसः २६ लुब्धकाहरिणीभित्वावासंकुत्वायथावने यथावादंतिपिभुनावहवश्चक्रि
यावसान् २७ वेदयाठमधीयानोप्राणिघातानिशांसिनः दुष्टंनुकपटेनार्थान्वेदविकथिनोधमाः २८ मायिनोमत्
रयलालुषोभूत्वामदोद्वताः रक्तिकापाविकाः क्रूराः कदर्याकलहप्रिया २९ चावीटादुष्टकुलटाअद्यंतोभटकैः श
वाः भटामाशाभटाद्यैर्मुकुटपरिलुंठना ३० पर्यटभाटकाराजाकराटकेशोकभाषिणः विक्रीणांतोयविक्रेय
मभक्षद्रव्यभक्षिणः ३१ शूद्रकर्माण्यनुष्ठंतीनित्रपास्तेनराधमाः सेवाध्ययनवाणिज्यकृष्याश्चारेभलंघिताः ३२

भवि.पु
५८

गुरुतः संपदोवाह्यदुर्वाधान्यवलादिकाः क्रोधादाभ्यंतरान्देवान्सर्वानुष्टमनोरमान् ३३ अत्यजंतोविशिष्टानांशि
शस्तेकचमर्दिनः नोपादेयानिवस्तुनिनित्यमाददतिद्विजाः ३४ तापयंतिनहेयानिकथंतेगुर्वःक्षितौ दिंडिर्क
नंडिकाभाह्यश्रंडाश्रंडासवेष्टितैः ३५ वेतंडिकागमाम्प्रतियथासिंहामगान्भूत निर्गह्यतानिमालोकामन्यमा
नाःसमुन्नताः ३६ परिस्रयावतिष्ठंतोधिक्ताःकुरांसुरारिणः तस्मात्संसारिणःसत्त्वांचिन्नंकेशकलंकिता ३७ दो
स्थित्यदौर्मनस्याधैरुलाजातायवाधनात् शृंगैःसरोचतेविप्रोरागिर्नैर्मेधुनंप्रति ३८ सकामकुःखावगमगर्भं
धातुसमागमे कामंकामातुराश्चलुरेवतेभूदमानवाः ३९ मेधुनंप्रतिब्राह्मणपेतेपितस्याःसुखावहाः येनुजा
त्यादिभिर्नागराद्योष्ठाश्वमतंगजाः ४० तेविजातिपुनोगर्भकुर्वतेनसुखासिकां अनङ्गानैवगौरेवकामंपुष्पापि
संगमे ४१ घोटारलेयकावेवकुर्वतेवतत्रायसुखं पतिंकरैर्भमेवाप्यकरभीरमतेभुदा ४२ गजमेवपतिंलघु
सुखंतिष्ठतिहस्तिनी तिर्यग्योनिक्रियाकामंकुर्वणापिहिमेधुनां ४३ एतस्यांकुरुतेगर्भनिरोनापिसुखासिकां
तिरश्चांसहकुर्वणांमेधुनंमनुजांगना ४४ नाधनेतकृतंगर्भनपुक्तंमेधुनंतयोः नैवंकश्चिद्विभागोस्तिमेधुनेस्त्रीः

रामः
५८

नुष्ययोः ४५ येनसंलक्ष्यतेभेदःप्रसूयंतिजशूद्रयोः वेदपाठछलेनायंवक्रिकाभिःप्रतन्यते ४६ वक्रुभिर्जनुसं
घातैरविशिष्टोपिदेहिनी देहेदेहेनितंवस्मिंस्तदावलव्यवस्थिते ४७ रगाद्योषादिभिर्दोषैरधिकंपरिपीडिते कु
लालचक्रवक्रांतेमानसेविषयांतरे ४८ घोरकुःखभयाक्रांतेनात्मज्ञेनीश्वरात्मनि जन्ममृत्युजराशोकानिष्टयोगात्रि
पीडिते ४९ हीनासत्त्वशरीरादौविशेषोहिविभाव्यते तस्मान्मनुजनेदोषंशंकेतवलनिर्मितः ५० ब्राह्मण्यंब्राह्मणा
संगाद्ब्राह्मणीवोपसेव्यते पतित्यक्तासुखास्वादेलालसैर्मदनालसैः ५१ असेव्यंतेविटपिनोबंधकीटेटकैरिव
ब्राह्मण्यंप्रत्यपशंतेमहापातकसेविनः व्यलीककल्पमेवैवातस्माज्जात्यादिकल्पना ५२ १४९६ इतिश्रीभविष्य
पुराणोषष्ठी० ब्राह्मणवैगुणवर्णनेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ४२ ब्रह्मोवाच हेयोपादेयनत्वज्ञात्पुत्रान्यायंय
थागमाः जितेंद्रियमनोवाचःसदाचारपरायणाः १ नियमाचारहृत्स्थहिनाच्चेष्टणतत्पराः संसाररक्षणोपायक्रि
यायुक्तमनोरथाः २ सम्यग्दर्शनसंपन्नासमाधिस्थानिसंधयः स्वाध्यायासत्त्वभूचर्यात्पुत्रासंगाविमत्सराः ३ वि
शेकाविमदाःशान्ताःसर्वप्राणहिनैर्षिणः सुखकुःखसमालोकादिविक्लुस्थानवासिनः ४ ब्रह्मोपयुक्तसर्वांगाधार्मिक

भवि. ७
५६

पापभीरवः निर्मलानिरहंकारदानभूरादयापराः ५ सत्यब्रह्मविदः शांताः सर्वशास्त्रेषु निश्चिताः सर्वलोकः
हितो प्रायः प्रहृतेन स्वयं भुवा ६ बागीश्वरेण देवेन नीतो येन भवेच्छिदा ब्राह्मणकृतमर्यादास्तस्य ब्राह्मणाः सताः
७ महातपोधनैरार्यैरिभ्यर्थाभयप्रदैः सर्वलोकहितावाप्तिनिपुणं सुप्रतिष्ठितां ८ ब्रह्मवाङ्मयवान् ब्रह्मज्ञानाभे
यस्तस्य भेजनाः भक्ताः संतः प्रपश्यन्ति ब्राह्मणस्तेन कीर्तिताः ९ क्षत्रियास्तु कृतत्राणा वैश्यावार्त्ता प्रवेशनात् येन श्रुतेः
गतिं प्राप्ताः शूद्रास्तेन प्रकीर्तिताः १० ये चत्वारस्तां प्राकृर्ब्राह्मणं ब्रह्मवेदिनः ते तदलं प्रसंशंति यः सदा मनसोपि
तं ११ क्षमादमोदयादानं सत्यं शौवं धृतिर्घृणा मार्दवा र्जवसंतो ध्यानहंकारस्तयः समाः १२ धर्मे ज्ञानमप्येभ्यः
ब्रह्मचर्यमभूत्ता ध्यानमास्तिक्यमद्वेषो वैराग्यमस्यत्नताः १३ पापभीरुत्वमस्ते यममात्सर्यमभूत्ता नैसं
गगुरुभूषणमनोवाक्कायसंयमं १४ सर्ववभूतमाचारमनुतिष्ठन्ति मानवाः सज्जनाभिमताः प्राज्ञाः पुराणागम
पंडिताः १५ गीतगीतागमावाराः स्मृतिकाराः यठंति च 'मन्वतरेषु चतुर्गविभागाः वर्णाश्रमाचारकृतं कर्मसि १६ रामः
छद्मवंसृजं १६ संसिद्ध्यां नुवार्त्तायां ततस्तेषां स्वयं भुः मर्यादां स्थापयामास यथा लब्धापरस्परं १७ ये वै य ५६

रिग्रहीतास्तेषां सत्त्ववलाधिकाः इतरेषां कृतप्राणाः स्थापयामास क्षत्रियान् १८ उपतिष्ठन्तयेतान् चैवावन्तो नि
र्ममास्तदा सत्यं ब्रह्म यथाभूतं भुवंतो ब्राह्मणान् लुते १९ ये चान्ये प्रवलास्तेषां वैससं कर्मसंस्थिताः वैश्यानो वर्त्तता
नाहं कीलासां हृत्ति साधकान् २० शौवंतश्च द्रवंतश्च परिवर्त्तयन्ति सुयेनराः निस्तेजसो ल्यवीर्याश्च शूद्रांस्तान् ब्रवीत्तु
सः २१ ब्राह्मणक्षत्रियविशं शूद्राणां च परस्परं कर्मणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः २२ शेषस्तयोदमः २
शौवं संति ए र्जवमेव वा ज्ञानविज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजं २३ शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे वाप्ययत्नायनं ६
ज्ञानमीश्वरभावश्च सात्रं कर्म स्वभावजं २४ कृषिगोरक्षवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजं परिवर्त्तयन्तं कर्म शूद्रस्या
पि स्वभावजं २५ योगस्तपो दयादानं सत्यं धर्मश्रुतं घृणा ज्ञानविज्ञानमास्तिक्यं तत्तद्ब्रह्म स्वभावजं २६ शिखा
ज्ञानमया यस्य पवित्रं वतथो मयं ब्राह्मणं निःफलं तस्य मनुः स्वायं भुवो ब्रवीत् २७ यत्र वातत्र वा धर्मोऽन्तमाधममध्य
मे निर्द्वैतः पापकर्मभ्यो ब्राह्मणश्च विधीयते २८ भूद्रेऽपि शीलसंयत्रो ब्राह्मणो दधिको भवेत् ब्राह्मणो विगताचारश्च
शूद्रनिनरो भवेत् २९ लंबबासं धयेद्यलु आपणोऽगृहेषु च न विक्रीणति वतथा स कूट इह सोच्यते ३० यथेका

भवि. पु
६०

सुरमेवजातिरपरात्रित्वापरंभेदिनीयद्याकृतिरेकतामधिगतायहानधर्मन्ययुः यद्वात्यंतगरीयसीसमभवद्भोत्रस्थि
तिर्वापिनीकिंवासौकर्मयत्तिगोचरपथंपापादिभक्त्यानुज्ञां ३९ १४४७ इतिश्रीभविष्यपुराणेषष्ठीकल्पेब्राह्मणाचार
निर्णयेत्रिवत्वारिंशोऽध्यायः ४३ ब्रह्मोवाच इत्यंभूतंमयाख्यातंतर्कपूर्वमिदं वचः पुष्पाकंसंशयेजातेकृते
वैजातिकर्मणः १ पुनवभिनिबोधत्वंसमासाहकुवित्तरात् संसिद्धिंजातिमनुजांजातिकर्मसमुच्चयात् २ सि
द्धिं गच्छेद्यथाकार्यं देवकर्मसमुच्चयात् एवंसंसिद्धिमायातिपुरुषोजातिकर्मणः ३ ब्रह्मोवाच इत्येवमु
क्तवान्पूर्वशिष्याणां बोधयेत्पुनर योगीश्वरोमहातेजाःसमासान्ननुवित्तरात् ४ सुमंतुरुवाच इतिष्टुःपुन
ब्रह्माश्रमीन्द्रोवाचभारत सवितर्कमिदंवाक्यंविमर्षजातिकर्मणः ५ तस्मान्त्वयामहाबाहोनकार्योविस्मयोन्य
कार्तिकेयंप्रतिसदादेवानांडुर्विदागतिः ६ येयंभाद्रपदेमासिषष्ठीचभरतर्षभ पुण्यायथापायहराशिवाशांतागु
हप्रिया ७ स्नानदानादिकंकर्मसर्वमक्षयमुच्यते येषांपश्यंतिगांगेयंदक्षिणायथमाश्रितं ८ ब्रह्महत्यादिपापैस्तु रामः
मुच्यतेनात्रसंशयः तस्मादस्यांसदायशेत्कार्तिकेयंसदानय ९ पूजयंतिगुहंयेषांनराभक्तिसमन्विताः प्राप्येहते ६०

थतान्कामान्गच्छतींइसलोकतां १० यत्तुकारयतेवेश्मसुदृष्टंमुप्रतिष्ठितं दार्वंशैलमयंवापिभक्त्याश्रद्धासमन्विताः
११ गांगेयंयानमारुह्यगच्छन्गांगेयसम्रक्तं कर्मर्जिनादियत्कर्मकुर्यात्तुहर्गहेराच १२ ध्वजस्यारेहरांराजन्सगच्छे
तुहसम्रवै बंदनागुरुकर्षैर्यस्तुपूजयतेगुहं १३ गजान्धरथमालाद्यंसैन्यायत्पमवाश्रुते राज्यापूज्यःसदाप्रोक्तं
कार्तिकेयोमहीयते १४ कार्तिकेयमृतेनान्यंराज्ञापूज्यःप्रवक्ष्यते संग्रामंगच्छमानोयःपूजयेत्कृतिकासुतं १५
सशत्रून्प्रयतेवीरयथेंद्रोदानवात्रणे तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपूजयेच्छंकरात्मजं १६ पूजयानसुतंभक्त्यावात्यकैर्विवि
धैर्नृप मुच्यतेसर्वपापेभ्यस्तस्यगच्छंतिवालयं १७ तैलंघणानभुंजीतनदिवाकुरुनंदन यस्तुघणानरोनक्तंकुर्या
द्वैभरतर्षभ १८ सर्वपापैर्विनिमुक्तोगांगेयस्यसदाव्रजेत् त्रिःकृत्वादक्षिणामासांगत्वायःश्रद्धयान्वितः १९ पूज
येद्देवदेवेशंसगच्छेच्छान्तिमंदिरं २० १४६७ सुमंतुरुवाच सप्तम्यांसोयवासस्तुनक्ताहारपरोभवेत् सप्तम्यांदेवदेवे
नलध्वंस्वरूपमारुहं १ अंडेनसहजातोवैअंडस्थोबुद्धिमाप्तवान् अंडस्थस्यैवदक्षेणभार्यादत्तासुतास्वका २ ना
म्रावंडेतिरूपेणानानारितथाविधा अंडस्थस्वसुचिरंस्थितोमार्तण्डइत्यतः ३ दक्षायस्याविश्वकर्मवपुरस्यप्रका
इतिश्रीभविष्यपुराणेषष्ठीकल्पेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४ समाप्तश्चायंषष्ठीकल्पः ३

भवि-७
६९

शयेन प्रकाशतस्ततोनाम तस्य जातं नराधिप ४ अंठस्थस्यैव संजातो यमुनाय मखव दक्षायणी तस्य भार्या वैराग्योन्न
माधमा ५ चित्तशामाससादेवी उखात्रिर्वेदसामता अहो तेजोमयं रूपं कांतिः कामस्य कांतिमत् ६ नवास्य किंचित्
पश्यामि अंगतेजोविमोहिता ७ भंकनकनुल्यांशेरूपं कांतं सुकांतिमत् ८ सांप्रतं श्यामतां यातं दग्धं मेतस्य तेजसा त
स्मान्नयेत पश्चाहं गत्वा वै तज्जवा कुरु ९ स्वरूपं तत्र निक्षिप्य वडवारूपधारिणी ववारसामगैः सार्धं बहून्वर्षान्नरा
धिप ९ असावपि च मार्त्तं एष्ट्यायं भार्या मम न्यते शनिं च तपनिं चैव द्वायं तौ सजग्मिवान् १० अथ ह्यायामपत्यानि
स्नेहेन परिपालयेत् नानि स्नेहेन वा पश्य यमुनाय ममेव च ११ अथ ताभ्यां विवादो भूदादित्य दुहितयोर्द्वयोः तेजते वि
वदं तौ तु परस्परसमज्जतां १२ यमुना तपनी चोभे निमग्नौ संवभूवतुः यमोपियमुनत्वं वै वाचया भातितो भृशं १३
पादमुद्रस्य तस्यार्थे तस्थौ तनुरवस्वसः ह्याया शशाय तं रोषा यस्मात्पादो घृतो मम १४ तस्मान्नेकर्मवी भत्सं प्राणिनां
प्राणहिंसनं भविष्यति विरमूट् आवंशं किं न संशयः १५ पादं च यदि भूतौ त्वमिमं मोक्षसि दुर्मते क्रिमयो भक्षयिष्यं
ति मच्छापकलुषीकृतं १६ तेषां विवादमानानां मार्त्तं एष्टो भ्यागमत्ततः यमोप्याह महामानं मार्त्तं एष्टो लोकपावनं १७

रामः
६९

तात नित्यमियं माता क्रूरभावेन पश्यति नवास्मासु समादृष्टिरस्यास्तानेह लक्ष्यते १८ प्रोवाच वाचसतां ह्यायां मार्त्तं एष्टो
शको यतः समैः पत्यं च किं मूरे त्वं समं नात्र पश्यसि १९ यमः प्रोवाच पितरं नेयं माता मता मम मानु ह्याया स्त्रियं याया
शप्तो ह मनयापितः २० यमुना तपतां हतं तत्सर्वं विनिवेदयेत् अथ प्रोवाच मार्त्तं एष्टो मुंचयादमहीतले २१ मांसं
धिरमादाय क्रिमयो यां नुभूतलं यमुनायाश्च यतो यंगं गानुल्यं भविष्यति २२ यमुनायाश्च नशाश्च समपुरणेन वैज
लं विंध्यस्य दक्षिणे नेतजपनीति प्रवाहितं २३ तथा पुष्पं जयासां र्द्धं संशयस्येति शोभनं गंगामासा यमुनां गंगा
सैव भविष्यति २४ सौरसौ मे उभे पुराणेषु सर्वयाय प्रणाशने सौरि च वै सवी चोभे महायाय भयापहे २५ त्वं पुत्रलोक
पालत्वं ब्रह्मणो ज्ञानभाजन अथ प्रभृतिवाजे यं स्वदेहस्था भविष्यति २६ एवं संस्थाप्य स्वां भार्यां अयत्नानि न धैव
आजगाम सकाशं वैदस्यैव प्रजापते २७ दक्षो विज्ञाय तत्सर्वं मार्त्तं एष्टमिदमाह वै रूपं न यश्च तौ नुभं सा भार्या उत्तरागता २८
रूपं ते प्रकटिष्यति तमियदि कांवेदनां असौ प्रोवाच धारिष्ये प्रकाशं कुरु मे वद २९ अथ सस्मार तस्मात्प्रारंभितश्चाग
मामिह प्रोवाच लक्षणं दक्षो मार्त्तं एष्टं वै प्रकाशय ३० तथा प्रोवाच मार्त्तं एष्टं वेदना च वहिष्यसि विससिष्यो थ प्रोवाच तस्मात्

भवि.पु
६२

दक्षवोदितः ३१ अथतश्चप्रकाशंवेतस्यरूपंविभावसोः अथादारभ्यपादांतंततश्चकारणैःस्वकैः ३२ करणैर्लुप्तमानैः
पुनस्त्यास्तेषुपुनःपुनः क्षणैश्चणैर्मूर्ध्निमार्त्तण्डवेदनानुरः ३३ तस्यशापभयान्नक्षायदौगुल्फादियावतः वकार
धोलिकाकारांगुल्योनंप्रकाशय ३४ पर्याप्ततस्मात्तमेदंवेदनाममवाधते तस्मात्प्रोवाचमार्त्तण्डवेदनांजहिगोच
ते ३५ करवीरस्यपुष्पाणिरक्तचंदनमेवच पादादावभ्यगात्राणिविलिप्यनुजहानिते ३६ तत्कृतं वयथातेनसं
रुजंत्यक्तवान्रविः अथापितानिचेष्टानिमार्त्तण्डस्येहभूपते ३७ करवीरस्यपुष्पाणिनथाचरक्तचंदनं इदमाहपुरा
दत्तोअनूरस्यग्रतो नय ३८ करवीरस्यपुष्पाणिरक्तचंदनमेवहि इतिहासपुराणाभ्यांश्रवणंगुगुलुक्षथा ३९ य
ःप्रयच्छतिमेभक्त्यासमेष्टाणाम्ययच्छति तस्मान्नदेयमल्पन्यंभक्तिसुक्तेनजानता ४० मार्त्तण्डस्याण्डजंभेदेग्रहीत्वाकि
लभारत वकारचक्रमजरंपन्नखेखाविनाशनं ४१ मार्त्तण्डःपरिनुष्टोभ्रक्ष्वारूपंगतव्यथः जगामसंक्रुन्वेगात्
स्वभार्यादर्शनोत्सुकः ४२ मृगमध्यागतादृष्टावडवारूपधारिणी अश्वरूपंततःकृत्वास्वभार्यासुविरुह्यसः ४
३ अवास्तजेतपरतोवेगेनारुह्यसोम्वरूपं परपुरुषशंकयास्थितादेवस्यसंमुखं ४४ तेजोनासापुटस्यानुअग

रामः
६२

मत्साक्षिमत्पुनः तत्रजातौदेवभिषजौनासत्यावाश्विनीसुतौ ४५ तस्मात्त्रैवप्राग्विंतथापुत्रांश्चभारत सप्तम्यां
देवदेवस्यसर्वमेवमिदंयतः ४६ अनेनकारणेनेष्टासदादेवस्यसप्तमी सप्तम्यांसोपवासंनुरात्रौभुक्तेचयोनरः ४७
कृत्वोपवासंषष्ठ्यानुपंचम्यामेकरत्रिभुक् दत्त्वानुसंस्कृतंशाकंभक्ष्यभोजैःसमन्वितः ४८ देवायब्राह्मणेभ्यश्चरात्रौभुं
जीतवाग्यतः यावज्जीवंनरःकश्चिद्व्रतमेतच्चरेदिति ४९ तस्यश्रीर्विजयश्चैवत्रिवर्गश्चापिवर्द्धते मृतश्चस्वर्गमा
यातिविमानवरमास्थितः सूर्यलोकेसरमतेमन्वंतरगणान्वहून् इहवागत्यकालांतेनृपःशान्तिःसमन्वितः ५०
पुत्रपौत्रैःपरिहृतोदातास्यानृपतिश्चिरं धनक्तिवधरंराजनृविग्रहेजितवायरैः ५१ येनराजशार्हलशाकाधारे
रासप्तमी उपोष्यलब्धंतृतीर्थपित्रंवैराजसंस्कृतं ५२ कुरुणातवपुत्रेणशाकाहारेणसप्तमी धर्मक्षेत्रंकुरुक्षेत्रं
कृतंतस्यविवस्वता ५३ सप्तमीनवमीषष्ठीतृतीयानृपकामदा सप्तमीस्थिथयोत्प्रेताइहैवनरयोधितां ५४
सप्तमीमाघमासेननवमीमघजेमता षष्ठीभाद्रपदेधन्यावैशाखेनृतीयका ५५ धन्याभाद्रपदेप्रोक्तापंच
मीनागसप्तमी इत्येतास्तेषुमासेषुविशेषास्तिथयःस्मृताः ५६ शाकंसुसंस्कृतंकृत्वायश्चभक्त्यासमन्वितं ६०

भवि. ७
६३

वाविप्रेयथाशक्त्यापश्चादुक्तेनिशिजती ५८ कार्तिकेशुक्तपसस्यग्राह्येयंकुरुनंदन वतुभिश्चापिमासैश्चपावननंदनं
स्मृतं ५९ आगस्त्यकुसुमैश्चात्रपूजाकार्याविभावसोः विलेपनंकुंकुमसुधूपश्चेहापरजितः ६० स्नानंचपंचग
येनतदेवप्राशयेत्ततः नैवेद्यं पायसंचात्रदेवदेवस्यकीर्तितं ६१ तदेवदेयंविप्राणांशकंभक्ष्यमथात्मना शुभ
शाकसमायुक्तंभक्षयेयसमन्वितं ६२ द्वितीयेपारणोरजनशुभगंधीनियानिवै पुष्पाणिनानिदेवस्यतथाश्वेतं
चचंदनं ६३ अगुरुश्चापिधूपोत्रनैवेद्यंगुडपूपाकाः स्नानंकुशोदकेनात्रप्राशनंगोमयस्मृतं ६४ तृतीयेकरवीराणि
तथारक्तंचचंदनं धूपानांगुगुलुश्चात्रप्रियोदेवस्यसर्वदा ६५ शाल्योदनंनिवेद्यनुदधिमिश्रंमहामते तदेवब्राह्म
णानांशुभक्षलेह्यसमन्वितं ६६ कालकाशेनचविभोयुक्तंदशाद्विचक्षणाः गौरसर्वपकल्पेनस्नानंचात्रविउर्ध्वाः
६७ तस्यैवप्राशनंधन्यंसर्वपापहरंशुभं तृतीयपारणस्यांतेमहाब्राह्मणभोजनं ६८ श्रवणंचपुराणस्यवाचनंचा
स्यशस्यते देवस्यपुरतस्तातब्राह्मणानांतथाग्रतः ६९ ब्राह्मणवाचकाकुवायानान्यवर्णसमुद्भवात् अथतान्ब्राह्म
णान्सर्वाभक्ताशक्त्याचपूजयेत् ७० वाचकस्यामलेराजवाससीसन्निवेशयेत् वाचकेपूजितेदेवःसदानुष्यतिभास्व

रामः
६३

उमंतुहवाच ४५

११ करवीरयथेष्टंयथारक्तंचचंदनं यथेष्टोगुगुलुस्तस्ययथेष्टंपायसंसदा १२ यथेष्टोमोदकस्तस्ययथावैतात्र
भाजनं यथेष्टंचघृतंतस्ययथेष्टोवाचकःसदा १३ पुराणंचनथेष्टंवैसविनुःकुरुनंदन इत्येषांसप्तमीशाकांसाकांक्षानो
पतेसदा १४ ग्रामयोष्यहवनरोभार्गवानविमुह्यते १५ १५४२ इतिश्रीभविष्यपुराणोसप्तमीकल्पेशाकसप्तमीनाम
पंचवत्वारिंशोऽध्यायः ४५ शतानीकउवाच सविनुस्तवविप्रेन्द्रसप्तमीकल्पमुत्तमं महाभागपंचदेवस्यभास्करस्यम
हात्मनः १ अत्रैवाकर्महात्मानःसंवादंप्रणमुत्तमं कृत्स्नस्यसहशांवेनस्वपुत्रेणमहीयते २ भक्ताप्रणामविधिव
द्वासुदेवजगद्गुरुं इहामुत्रहितंनायुःपप्रच्छज्ञानमुत्तमं ३ जातो जनुकथं दुःखैर्जनाननीहवाध्यते प्राप्नोतिविविधांशो
कान्कथंचमधुसूदन ४ परत्रस्वर्गमाप्नोतिसुखानिविविधानिव अनुभूयोचितंकालंकथंमुक्तिमवाप्यते ५ दृष्ट्वेमम
मनिर्वेदोजातोव्याधिर्जनार्दन दृष्ट्वेमांजीविताशांहिवोचतेनहिमेक्षणं ६ चिंत्येवसकृतार्थोस्मियन्नेप्राणान्नयांतिहि सं
सारोह्यतिव्यामिजराव्याधिसमन्विते ७ येनोपायेनतन्मेघप्रसादंकुरुसुव्रत आधिव्याधिविनिर्मुक्तोयथार्हस्यतथावद
८ श्रीकृष्णउवाच देवतायाप्रसादोस्यसर्वस्यपरमोत्तम उपायःशाश्वतो नित्यमितिमेनिश्चितामतिः ९ अनुभा

भवि. ७
६४

नगवासौष्ठ्यसम्यगुत्पादितामया कदाचिदन्यथाकर्तुंयार्यतेकेनहेतुना १० प्रसादोजायतेतस्यसम्यगाराधनक्रिया या
क्तीरसमुद्दिश्यरुतातद्देदिनातथा ११ विशिष्टादेवताःसम्यग्विशिष्टेनैवदेहिना आराधिताविशिष्टावददन्तिफलमी
हितं १२ प्रत्यक्षेणापिवास्तित्वंदेवतायाप्रसादतः शंखउवाच अस्मिन्नेवसंदेहःकेषांविदेवतांप्रति १३ नास्ती
तिनिश्चयोन्नेषांविशिष्टादिकथाकृतः श्रीरुद्रउवाच सिद्धंतदेवतास्तित्वमागतेषुवदुष्यथ १४ प्रमाणमागतो
यस्यतस्यास्तित्वंप्रवाध्यते प्रमाणमस्तियस्येदंसिद्धांतस्येहवास्थिता १५ प्रत्यक्षेणापिवास्तित्वंदेवतायांप्रसाध्यते
तद्वावश्यंप्रमाणंचदुष्टंधर्मशरिणिणं १६ यदिनामविविक्तानुतिर्यग्योनिगतादियः अनुमानगमेवाप्यदर्थमे
प्रयोजनं १७ नोत्पद्यतेतथाप्यस्तित्ववहारोयस्थिताः शंखउवाच प्रत्यक्षेणापिलभ्यतेसम्यग्वैयदिदेवताः १८
अनुमानगमाभ्यांचतदर्थनप्रयोजनं श्रीरुद्रउवाच प्रत्यक्षेणोपलभ्यतेनसर्वादेवताकृति १९ अनुमानाग
मैर्गम्याःसंतिवान्येसहस्रशः शंखउवाच यावदुर्गोचराकाविशिष्टावदुफलप्रदा २० नामेवासौसमावहःकथि
व्यस्ययपारणं श्रीरुद्रउवाच प्रत्यक्षेपिदिवासूर्योजगच्चसुर्दिवाकरः २१ तस्मादप्यधिकासूर्योदेवतानास्तिशश्व

रामः
६४

ती तस्मादिदंजगज्जातंलयंयास्यतियत्रच २२ कृप्यादिलक्षणाःकालःस्मृतःसाक्षाद्दिवाकरः ग्रहनक्षत्रयोगाश्चराशयःक
रणानिव २३ आदित्यावसवोरुद्राअश्विनौचयरेनलः शक्रःप्रजापतिर्वेदाभूर्भुवःस्वर्दिशस्तथा २४ लोकाःसर्वेनगानागाःस
रितःसागरास्तथा भूतग्रामस्यसर्वस्यस्वयंहेतुर्दिवाकरः २५ अस्येष्टयाजगत्सर्वमुत्पन्नंसंचराचरं स्थितिंप्रवर्ततेवैवस्वार्थेव
उप्रवर्तते २६ प्रसादादस्यलोकोयंवेष्टमानःप्रदृश्यते अस्मिन्नगुदिनेसर्वमुदेत्यस्तमितेसति २७ अस्तंथानीत्यस्तसर्वदि
मेतत्कथ्यतेमया यस्मादतःपरंनास्तिनभूतंनभविष्यति २८ अयंदेवेषुसर्वेषुपरमार्थेतिगीयते इतिहासपुराणेषुअंत
रंतेषुगीयते वास्यात्माभिःसुप्रतिष्ठःसुप्रस्थोजाग्रतःस्थितः पत्रबाहश्चिखातःप्रेरकःसर्वदेहिनां ३० नानेनरहितंकिं
विद्वत्तमस्तिवराचरे योवेदैर्वेदविद्भिश्चाविस्तरंरोहशक्यते ३१ वज्रंवर्षशनेनासौशक्रःसंक्षेपतोमया तस्मादुणाकर
ख्यातःसर्वत्रायंदिवाकरः ३२ सर्वेशःसर्वकर्ताचसर्वभर्तायमवायंः ज्ञानन्याध्यानयंसम्यगतिमस्तमनंतथा ३३ मण्ड
लयतिरिक्तंचजानामिपरमार्थतः तथाप्यमण्डलंदृष्ट्वायोलेनमुपतिष्ठति ३४ प्रातःसायंचमध्याह्नेसयानिपरमांगतिः
किंपुनर्मण्डलस्थंयोजयेतपरमार्थतः ३५ विविधाःसिद्धयस्तस्यभवन्तिनतदुक्तं मण्डलावस्थितंदेहंदेहेवैनंवावस्थितं

भवि. ७
६५

३६ स्वयं चैव सुसंमूहो यः पश्यति स पश्यति ध्यात्वेव पूजयेद्यस्तु जयेन जुहुयाच्च यः ३७ स सर्वान् प्राप्नुयात् कामान् गच्छेद्
मध्वजं तथा तस्मान्निह दुःखानामंतं कर्तुं यदि ह्यसि ३८ इहामत्र च भोगानां भुक्तिमुक्तिश्च शाश्वती आराधयेत् कर्मकस्थो मंत्रै
रिह तदात्मभिः ३९ अंगैर्हृतं धृतं चैव स्थाने राशे राशो धिते केवलेन च संतप्ते सर्वत्रास्त्रेणारक्षिते ४० एवं प्राप्य स्य य
त्नेन सर्वदा फलमीप्सितं दुःखमाध्यात्मिकं नेह तथा तौ वाधिभौतिकं ४१ अधिजैर्विक्रमस्य न भविष्यति ते सदा मम
यं विद्यते ते तेषां प्रसन्ना ये दिवाकरं ४२ इहामुत्र सुखी तेषां मद्भिर्जायते ध्रुवं सूर्येण देयं साक्षादितं साक्षाज्ज्ञानमुत्तमं
४३ आराधितेन विधिवत्कालेन वहुधा तथा प्राप्यते परमं स्थानं यत्र धर्मध्वजस्थितः ४४ एवं संक्षिप्तमुद्दिष्टं क्षिप्रसि
द्धिं करं परं यथानान्यदजोतीति स्वयं सूर्येण भाषितं ४५ उपायोगं समाख्यातः शालं संक्षेपतस्त्विह तस्मान्परतरो ना
स्ति हि तोषायः शरीरिणां ४६ १५८८ इति श्री भविष्य. सप्त. सूर्यमहिमानामष्टावतारिंशोऽध्यायः ४६ श्री कृष्ण उ
वाच अथार्वन विधिं वक्ष्ये धर्मकेतोर्नुत्तमं सर्वकामप्रदं पुण्यं सर्वविघ्ननिवारणं निराजनं तत्पुत्रसमं साध्यजनां तथा
स्नायाद्देदपुते नैव साधुनाम कुलोद्भव २ उथायाचम्य ते नैव वाससा परिधाय च द्विधा वम्याथ संक्षेपेन त्वं सप्ताक्षरेण च

रामः
६५

वायव्येऽजलारब्धतिः कृते सति २

३ तथोत्पलं च ते नैव रवेः कृत्वा र्धमेव च दत्वा तिले वंज स्वात्तमेकं ध्यात्वा कर्कवहसि ४ गत्वा सायंतनं शुद्धमर्कमार्कान्ति
उर्यजेत् पूरकं कुंभकं कृत्वा रेचकं च समाहितः ५ कृत्वोंकारेण दोषानुहन्त्या त्वायादिसंभवान् वायव्याग्नेयमार्हेऽ
वाहणीति यथा क्रमाः ६ किं स्वयं कारणं भिष्य हन्यासि धर्ममात्मनः शोषणं दहनं पुनः प्रावनं च यथा क्रमात् ७
ध्यात्वा विशुद्धमात्मानं प्रणवेना कर्कवस्थितं देहानि नैव संचिंत्य पंचभूतमयं परं ८ सक्षं स्थूलं तक्षाक्षणिस्वस्थानेषु
प्रकथ्य च विन्यस्यां गानिखादीनि कृताद्या निरुतादिषु ९ स्वः स्वाहा हृदयं ताल्वो न माशु शिरः परं स्वाहा शिखार्कस्य
वयश्चक्रं शोभनं कवचं परं १० सपूर्वे प्रणवमास्या सर्वाः कर्मप्रसिद्धये एभिर्जलं त्रिधा जप्त्वा तानि द्रव्याणि तेन च
११ संप्रेक्ष्य पूजयेत् सूर्यं गंधपुष्पादिभिः शुभैः दिवा मद्भिः सुमृष्टैश्च तावदग्नौ च पूजयेत् १२ कः यश्चिमेदमावास्या
प्रातः सायं निशा सुच अष्टाक्षरेण समंत्र ध्यात्वा यमं सकर्णिकं १३ आदित्यमंडलां तस्थं तत्र देहं प्रकल्पयेत् प्रभा
मण्डलमध्यस्थं ध्यात्वा देहं यथापुन १४ सर्वलक्षणसंपूर्णं सहस्रकिरणोत्पलं रक्तैर्गंधैश्च पुष्पैश्च वरुभिर्वलिभिस्तथा
१५ रक्तचंदनमिश्रैश्च वस्त्रैर्विभरणैः शुभैः आवाहनादिकर्माणि रक्षां च हृदयेन च १६ तश्चित्तं च सदा कुर्यात् ज्ञात्वा वैव

भवि. ७
६६

क्रमेणुधः कृत्वावाहनं पालौ देहस्थं स्थापनं तथा १७ यावत्प्रागाधसानं तु सान्निध्यपरिकल्प्य च दत्वा पाशादिः
कां प्रजां शक्तावान्नं निवेश्य १८ जप्त्वा तु विधिवद्वात्वा ततो देवं विसर्जयेत् एष कर्मक्रमः प्रोक्तो सर्वेषां यजनः
क्रमैः १९ प्रवक्ष्यामि यथा स्थानं यन्ने साधारणं तथा प्रणवैश्चाभिधानैश्च चतुर्दशभिः योजितैः २० सर्वेषां कथिता
मुद्राश्चकार कथयाम्यतः व्योममुद्रा नभिः पद्मा महाश्वेता स्त्रमेव च २१ पंचमुद्राः समाख्याताः सर्वलोकप्रसिद्धये
उत्तानौ तु करौ कृत्वा अंगुल्यो ग्रथिता क्रमान् २२ तत्रानामनुजावस्थे समेवाधामुखे स्थिते तर्जन्यो मध्यमस्थे वज्रे
हाग्रे चानुजोपरि २३ संयुक्ते सर्वमुद्राणां व्योममुद्रे नि कीर्तिताः सर्वकर्मसु योज्येयं तथा स्थानप्रकल्पने २४ रथा
र्थं च प्रयोक्तव्या यज्ञयोगजपादिषु संयोगो तौ दुःखौ हस्तौ न च कुर्यान्निरंतरं २५ अनया पूजनं सर्वजपंध्येयं च
यत्स्मृतं शशिरंधौ समौ युक्तौ कृत्वांगुल्यः प्रसारिताः २६ अंगुष्ठौ मध्यमस्थौ च पद्मापारासने स्मृतं यन्मावप्य मृ
ताः सर्वा महाश्वेतारवेः स्मृताः २७ अत्र सन्निहितो नित्यमादिपवरदः स्मृतः हस्ता हृद्गामुखौ कृत्वा ननाभौ मंगुष्ठयोः
जिते २८ अंगुल्यः प्रसृताः शेषा अस्त्रमुद्रे नि कीर्तिताः इत्याणां शोधने योज्या रक्षार्थं च विशेषतः २९ अनया मुद्रया

रामः
६६

सर्वरक्षितं शोधितं भवेत् अर्घ्यं दत्वा प्रयोक्तव्या प्रजां ते च विशेषतः ३० जयध्यानवसाने च यदीच्छेत् सिद्धमात्मनः अ
नेन विधिना तातयजेदष्टमं तं दितः ३१ सलभे दीप्तिना क्कामानि हा मुत्र न संशयः रोगान्नो मुच्यते रोगाश्च न हीनो धनं
लभेत् ३२ राजपुत्रो भवेत् राजपुत्रः पुत्रः पुत्रा मुच्यते प्रज्ञामेधा समृद्धश्च चिरं जीवति मानवाः ३३ सुरूपां लभते क
न्यां कुलीनां पुरुषो ध्रुवं सौभाग्यस्त्री सुरूपाणि कन्या च पुरुषोत्तमं ३४ अविहां लभते विश्वामित्रं कृत्वा नृनां पुणं नित्यं
योगः स्मृता ह्येषा धनधान्यसुखावहः ३५ प्रजापतिविहृष्टिश्च निःकामस्यापि जायते समर्थं तमष्टमध्वे शर्धाने वन
रोत्तमः ३६ भक्त्या पूजयते यस्तु न वपुष्योद्भवं सदा सेह वै कारिजां प्राप्य ततो नमनो रती विभुः ३७ द्विजार्कस्य प्र
सादेन तेजसा बुधसन्वितः ३८ इति श्री भविष्यपुराणे सप्तमी कल्पे सूर्यार्चनविधिर्नाम सप्त चत्वारिंशो ध्या
यः ४७ श्रीरुद्र उवाच नैमित्तिकांततो वक्ष्ये यज्ञानूशां वसमागतः सप्तम्यां ग्रहणैर्चैवं संक्रान्तिषु विशेषतः १
अक्तयक्षस्य सप्तम्यां हविर्भुक्ते कदादिवा सम्पगावम्य संध्यायां वारुणां प्रतिपद्यते २ इन्द्रियाणि च संयम्य रविं ध्यात्वा
स्वयेदधः दर्भशय्यागतो रात्रौ स्नानं प्रातः सुसंयतः ३ शशहममगर्भं ते पूर्वैर्वा रूपां यजेत् ऋज्याश्च हृदा वहिस्तः

भवि.पु
६७

यौगिकपरिकल्प्यच ४ सूर्याग्निकरणवक्ष्येतर्यणचसमासतः अस्त्रेणगावमुधिरसवित्राभुक्षचालनं ५ प्रक्षिप्या-
त्तीर्यदर्भैश्चदिशोभूमियथेसितं प्रागग्रैकददग्रैश्चपात्राणानयचक्रमात् ६ पवित्रं दुर्दिशं कृत्वा सायं प्रादेशसंमि-
तां तेन पात्राणि संशोध्य संशोध्याज्यं विलाप्य च ७ उदगग्रे स्थिते पात्रे चापज्वालो नुरवेन च पर्याग्निकरणं कृत्वा त-
था ह्याग्नावं त्रिधा ८ परिश्रवादीन् च लेष्ट्य दर्भैः संशोध्य तैः तैर्जुग्यात् प्रोक्षिते वं क्रौंतार्कं पूर्ववधजेत् ९ भूमौ स्थितेन पा-
त्रेण विल्लरेणानुपाणिना वामेन यज्ञशार्ङ्गलनांतरीक्षे धुने कृत्वा १० दक्षिणेन ध्रुवं गृह्यन्नुज्यात् परकं वधः हृदयेन
क्रियाः सर्वाः कर्तव्याः पूर्वदेशिताः ११ अर्कादारभ्य संजयं दद्यात् पूरणां कृतिस्थितः वरुणाय शनैर्माघे सप्तम्यां वरुणाय
जेत् १२ भूमौ स्थितेन पात्रेण विष्टरेणानुपाणिना यथाशक्त्यानुविष्टेभ्यः प्रदद्यात् खण्डवेष्टकान् १३ दद्याच्च दक्षि-
णां शक्त्या प्राप्नुते याचितं फलं एवं च फलानुरोसूर्यं चैत्रे वैराधमेव च १४ वैशाखे मासि धातारं मित्रं ज्येष्ठे जयेत् शिवं
आषाढे श्रावणे मासि गतं भाद्रपदे हयं १५ अथाश्वपुत्रि यजन्त्यं त्वष्टारं कार्तिके यजेत् मार्गशीर्षे नृमित्रं च योजे-
विष्णुं यजेद्यदि १६ संवत्सरेण यत्प्रोक्तं फलमिष्टादिनेदिने तत्सर्वं प्राप्नुते क्षिप्रं भक्त्या श्रद्धा चित्तोत्तरी १७ स

रामः
६७

यं संवत्सरे पूर्णं कृत्वा वैकाचनरथं सप्तभिर्वाजिभिर्गुक्तं नानारत्नोपशोभितं १८ आदित्यप्रतिमां मध्ये शुद्धहेमाम्बुतांशु-
भां रत्नैरलंकृतां हेमपद्मैश्चोपरि संस्थितां १९ तस्मिन् त्रयवरे कृत्वा सायं वाग्रतः स्थितं कृतं द्वादशभिर्विष्टैः क्रमान्मासा-
धिपार्थभिः २० मध्ये कल्पे कर्माचार्यं पूजयित्वा रथाग्रतः संविद्यादित्यवर्णावैवसुरलादिना हयेत् २१ एवं मासाधि-
पान्विप्रान्संपूज्याथ निवेदयेत् आचार्याय रथं छत्रं ग्रामं गावो महीशुभां २२ अश्वान्मासाधिपेभ्यश्च द्वादशेभ्योर्घवेदये-
त् एवं भक्त्या यथाशक्ता हेमरत्नादिभूषणं २३ दत्वा तस्य नमस्कृत्वा ब्रतपूर्वं निवेदयेत् अत उर्ध्वं नदोषोन्नतस्यैवाकर-
लोपिमे २४ एवमस्त्विति विष्टैर्द्रैः सहचार्यैः पुनः पुनः वक्ष्ये शशिषोदत्वा प्रवदेत् प्रीयतामिति २५ आदित्यो येन का-
मेन त्वया हाराधितैर्ब्रतैः तुभ्यं दद्यान्ते काशं संपूर्णं भवतु ब्रतं २६ आचार्यविप्ररूपैश्च प्रविष्टो भस्करः स्वयं दास्यते
घं करोत्येवमित्युक्तं भानुना स्वयं २७ विष्टेभ्यो गृणावश्यं निस्तेभ्यश्च विशेषतः दीनांधविकलेभ्यश्च शक्त्या दत्वा च दक्षि-
णां २८ आसुराणां भोजयित्वा ब्रतमेतत् समापयेत् कृतैवं सप्तमीराजराजा भवति धार्मिकः २९ पुरुषस्त्री भवेद्वाही-
तादृशस्यायवध्वजः शतयोजनविलीर्णे निःसपत्नमकंठकः ३० निर्द्वंद्वमण्डलं भुक्ते सायं वर्षशतं सुखी विज्जही-

भवि. ७
६८

नोपियोभक्त्यकृताताम्रमयंरथं ३१ दद्याद्भुतावसानेनकृत्वा सर्वयथोचितं सोसीतियोजनंभुंक्तेविल्लीर्णमण्डलंन
प ३२ एवंपिंडमयंयोपिवित्तहीनःकृतव्रतः सधष्टियोजनंभुंक्तेविल्लीर्णमण्डलंनय ३३ दीर्घायुर्नीरुजःपुत्री
मुखीभवतिसर्वदा सूर्यलोकेवकल्यांतयावस्थितेदमाप्नुयात् ३४ मनसाप्यथयोभक्त्यायजेदेकमतंदिनः इत्येवं
कथितःशांवःपुरासूर्येणमेभुभं ३५ कल्योयंप्रथमेकल्पेसर्वदागोपितोमया अनेनविधिनावत्सविभुद्धेनांतरा
त्मना ३६ भानुराधयेसिप्रयदीद्वेत्फलमुत्तमं ममास्येवप्रसादेनप्राप्ताःपुत्राःसहस्रशः ३७ असुरनिर्जिता
श्वैवसुराःसर्वेवशीकृताः त्वयापिगोपितव्योयंरहस्यपरमोमतः ३८ प्रसादादस्यकल्पस्यसदासंनिहितोरविः च
क्रेस्मिन्निर्जितायेनसुरासुरनरोरगाः ३९ यदिनाधिष्ठितंचक्रमिदंसूर्यभूमिःस्वयं सततंस्यात्प्रभापुक्तंकथमव्याह
तंभवेत् ४० अहमेतज्जयंनित्यंजपन्ध्यायंश्चशक्तिः अतोस्मि सर्वलोकानांपूज्यःश्रेष्ठश्चसज्जता ४१ त्वमप्यस्यै
वमनसावावास्यात्कर्मणापिवा कुरुभक्तिमनेनैवविधिनाफलसिद्धये ४२ शृणुयाच्चभक्तिपुक्तोनरःप्रदासमन्वि
तः विधानमादितःपुत्रसप्तम्यांकुरुतेतुयः ४३ सेहप्राप्यार्थिनीजन्मआरोग्यंचजयंतथा भागव्यापारयापुक्तोग

रामः
६८

द्वेद्वैरोचनंसदः ४४ १६०० इतिश्रीभविष्यपुराणोसप्तमीकल्पेसूर्यनैमिक्तिकव्रतेःष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८
श्रीकृष्णउवाच माघस्यशुक्लपक्षेनृपंचम्यांसत्कुलोद्ग्रह एकभक्तंसमाख्यातंषष्ठ्यांनक्तमुदाहृतं १ सप्तम्यामुपवा
संतुकेविदिच्छंतिमुव्रत षष्ठ्यांकेविद्वसतीहसप्तम्यांपारणंकिं २ कृत्योपवासंषष्ठ्यांनृपूजयेद्भास्करंबुधः रक्तचं
दनमिश्रैश्चकरवीरस्यमुव्रत ३ गुग्गुलेनमहाबाहोसंयावेनचमुव्रत पूजयेद्देवदेवेशंग्रहेशंशंकरंरविं ४ एवंहि
चतुरोमासान्माघादीन्पूजयेद्रविं आत्मनश्चापिशुश्रूषार्थंप्राशनंगोमयस्य ५ स्नानंचगोमयेनेहकर्त्तव्यंवात्मशुद्ध
ये ब्राह्मणादिव्यभौमांश्चभोजयेद्वापिशक्तिः ६ श्रेष्ठादिष्वथमासेषुश्वेतवदनमुच्यते श्वेतानिवापिपुष्पाणिशुभ
गंधान्वितानिच ७ कृष्णाग्रहस्तथाधूपोनेवैशंपायसंस्मृतं तेनैवब्राह्मणास्नानभोजयेच्चमहामते ८ प्राशयेत्यंचग
व्यंचस्नानंतेनैवपुत्रक कर्त्तिकदिषुमासेषुअगस्तिकुसुमैःस्मृतं ९ पूजनंयदुशार्द्धलधूपैश्चवायराजितः नेवेशं
गुडपुष्पंचतथावेसुरसंस्मृतं १० तेनैवब्राह्मणांस्नानभोजयस्वसुशक्तिः कुशोदकंप्राशयेथाःस्नानंचकुरुशुद्धये
११ तृतीयपारणस्यांतेमाघेमासिमहामते भोजनंपुत्रदानंचद्विगुणंसमुदाहृतं १२ देवदेवस्यचतथाकर्त्तव्याशक्तितोबुधैः

भवि. ७
६६

रथस्य वापि दानं नुरथयात्रां वसुवत १३ व्रतस्य प्राप्तिहेतोर्वैकर्त्तव्या विभवे सति दानं स्वर्गारथस्येह तथोक्तं विभवे स
१४ इत्येषा कथिता पुत्रार्थांका सप्तमी शुभा महासप्तमीति विख्याता महापुण्या महोदया १५ यामुपोष्य धनं पुत्रान्
किञ्चित् विशाकृताधिकां तथा खिलं कुवलयं वंदे नरगमोधिपः १६ १६८६ इति श्री भविष्यपुराणे सप्तमी कल्पे रथ
सप्तमी नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ४८ सुमंजसुवाच इत्युक्त्वा भगवान् देवः शंखचक्रगदाधरः अंतर्हनिग
नौवीरशंखस्येह प्रपश्यतः १ शंखोपि कृत्वा विधिवत् सप्तम्यां रथसप्तमीं आधिभिर्व्याधिनिर्मुक्तो जगामाखिलमं
दिरं २ शतानीक उवाच रथयात्रा कथं कार्य रथः कीदृक्तधारवैः केनेह मर्त्यलोके नुरथयात्रा प्रवर्तिता ३
सुमंजसुवाच इमं मंत्रं पुरा स्मृतः पद्मयोनिं प्रजापतिं रुद्रेण कुरुशर्ल आसीनः कांचने गिरौ ४ पद्मास
नं पद्मयोनिं सुखासीनं प्रजापतिं प्रणम्य शिरसा देवं रुद्रेण वाच जगत्पतिं ५ रुद्र उवाच यस्मै भगवान् देवो
भास्करो लोकभास्करः कथमेव भ्रमे देव रथस्थो विपुले सदा ६ ब्रह्मोवाच यथा हि विभ्रमे जातरथा रूढे रविः सदा
तथा ते वर्त्तयिष्ये हरथं यस्य त्रिलोचन ७ रथेन एकचक्रेण पंचारेण त्रिवातिना हिरण्येन कांतेन नष्टरेकर्कले सिना

रामः
६६

८ चक्रेण तासुता चैव दिविसूर्यः प्रसर्पति दशयोजनसाहस्रो विलारोऽस्य प्रकथ्यते ९ द्विगुणस्य रथोपस्थादिशा
दण्डः प्रमाणतः ध्रुमस्य तु विलीर्णमरुणो यत्र सारथिः १० अमलः कांचनो दिव्यो युक्तो यवनगैर्हयैः छंदोभिर्वाजि
रूपैस्तु यतश्चक्रस्तनः स्थितौ ११ येनासौ सर्पते वोऽग्निभासुभांते विवस्वति अथैतानि रवेर्यस्मान्नात्वं कथयिष्याम १२ ८
संवत्सरावयवैकल्पितानि यथाक्रमं नाभ्यस्तियस्तु चक्रस्य त्रयः कालः प्रकीर्तितः १३ आरोपं च स्वर्गवस्य नेयस्य
यह्नैस्तथा रथदेवी स्मृते तस्याप्ययनं दक्षिणोत्तरे १४ गुरुर्त्तविंधरास्तस्य मध्यश्चास्य फलाः स्मृताः तस्य का
ष्ठा घृता घोणा अक्षदंडः क्षिणाः स्मृताः १५ निमेवासानु कर्षस्य कुशादण्डो नराः स्मृताः रात्रिर्वरुथो धर्मस्य ध्वजदु
र्द्धं प्रतिष्ठितं १६ युगाक्षकोटिने तस्य अथ कामावुभौ स्मृतौ अश्वत्थरूपं छंदोसि वहंति वामतोऽश्वं १७ गायत्री चैवानु
भुवजगती त्रिपुरेव च पंक्तिश्च हृहती चैव उल्लिगे वनु सप्तमी १८ चक्रमक्षनि रत्नेन अवे सर्वसमर्पितः सहचक्रो जमभ
र्कस

25
भवि. ७
७०

20
एमः
७०

15
७३
७३
७३

मयार्थतन्त्रः सारथ्यो सन्निपुण इति इंद्रेण माहरो नामवाहने वायुना किल कल्मषो वै न ते ये न ताक्षो अपरि अमि
 तवलो न खण्डं नुंडप्रहरणः पुरोगामीति निर्युक्त इति कालेन दण्डियुधो भविता सोमहा गणाधिप रिशाखेन बोहो
 वर्षति वा अग्निना विह्वलः अग्निना पिंगलः काययंत्रामहादंडहस्तो यमेन पाशहस्तो वृषति नाजसिधानः अ
 लकाधिपतिना पाणि रक्षिणः अश्विभ्यां कालो यकालो रक्षप्रधान कौनर नारायणाभ्यां क्षारौ वेधरा रुहो वैराजशं
 खपाणि यज्ञं न्यरजसा दिशा दिशा सुविदिशा सुदिशा पालान्विधे देवा विदुः सप्तैर्जनलोकमातरः सप्तमरुतो व
 दन् एवोकारवधक्षारौ वैदैर्नियुक्तो पिनाकिना विनायकः शेषो नंतो वासुकिश्च नागसहस्रेण समेत्य तुल्येना

रामः

७९

दित्यस्य रथमुत्थयन्ति गायत्री सावित्री रथो स्थिते उभे संध्ये कसोताय देवतायोरविमण्डलं नोपैति भगवन्तसहस्र
 किरणमवलंबितं एतद्वै सर्वदैवैभ्यमण्डलं ब्रह्मवादिनं ब्रह्मेयज्ञवादिना यज्ञभगवद्भक्तानां परमादित्योयं विष्णुर्म
 हेश्वराणां महेश्वरः स्थानाभिमानिनो ह्येते सदा वै रुद्रभध्वजं सूर्यस्य ह्याययन्त्येते जसाते जउत्तमं ग्रथितैः स्वैर्वचो
 भिरुत्तुवंति त्रययोरविं गंधर्वाप्सरसश्चैव गीतनृत्यैरुपासते विद्युत्तममश्रमणिनोरक्षा कुर्वन्ति स्म हे पुत्रहं सर्पा
 वसन्ति वै पूर्ययन्ते बालानुयांति च बालिखिल्यानयन्त्यस्तं परिवार्यो दया इविं दिवस्यतिश्च दुष्टो भौ अग्रगौ प्रजन
 स्यन्तु भर्ग्यो धिदक्षिणो पार्श्वे कंजजो वामतस्थितः मनुष्यधर्मा दक्षिणत उत्तरेण प्रचेतसः समवर्त्तन्ति तथा रुद्रं उर्भ
 वेतौ सदाग्रगौ वामेन वीति होत्ररुद्रं यजुषश्च हरिः सदा रथपीठे क्षमाज्ञेया अंतराल भवंतगा आश्रित्य रथजां कां
 तिं खंदिवः समवस्थितः ध्वजो दंडश्च विज्ञेयो ध्वजाग्रदृष एव च अद्विर्द्विस्तथा श्रीश्च पताका पार्वती प्रिया ध्व
 जा दंडांगरुडस्तदग्रे वरुणालये मैनाकश्चैव दंडसुहिमवाश्च त्रउच्यते केचिदेव वदन्ती हलो भवान्ये महामते छ
 त्रदंडस्तथा केशकेशश्च त्रविडुर्ध्वाः एतेषामेव देवानां यथावीर्यं यथातपः यथायोगं यथातत्वं यथासत्वं यथाव

भवि-पु
७२

ले तथातपस्यसौख्यस्येवांसि हस्वनेजसा एतेयतंतिवर्षति यांतिविश्वं सजंति च भूतानामशुभं कर्मवयो हंति च कीर्तिता
ः एते स हैव सूर्येण भ्रमंते सानुगादिवि तपंतश्च जयंतश्च हृदयं नश्च वै प्रजाः गोपयंति स्म भूतानि इह त्रेत्यनुकंपया श्री
णाति देवसूतेन मृते सूर्यसोमं सुप्रभेन विवर्द्धयित्वा शुक्लेन पूर्यो दिवसं क्रमेण तं हृत्तमपश्योपि बुधाः पिवंति पीतं हि
सोमं द्विकलाविशेषं हस्तेन पश्येनु धतिर्ज्वलंतं सुधामतंतपितरः पिवंति जज्ञाश्च सोम्याश्च तथैव कल्पाः सूर्येण गोभि
श्च समुद्रुताभिरग्निः पुनश्चैव समुद्रिताभिः अथौषधीभिः सततं पिवंति अत्यंतयानेन सुधाजयंति मासा र्द्धं तपि सुमताः
सुराणां मासं च तपि सुधया पितॄणां अनेन विश्वं विदधाति मर्त्या द्वेति द्विर्भर्ति गोभिरहो एत्रांथेनासावेकचक्रमेण वै भ्रम
न् हरितैरव्ययैर्वसैः सप्तक्षीपसमुद्रांतं सप्तभिः सुहृदैः सदा हंसोभिर्वजिरूपैः सैर्यतश्चक्रंततस्थितैः कामरूपैः सह सु
क्तेर्वामतस्थैर्मनोजवैः हरितैरव्ययैर्वसुधासमविवर्जितैः द्वाशीतिमण्डलशतवेहं तद्वेदेन वै हया बाह्यतोभ्यंत एवै
व मंडलं दिवसक्रमात् कल्पादौ संप्रयुक्तस्ते बह्व्या हृत्य संश्रव आहृता बालखिल्यैः सैर्भ्रमंति वां त्वहनिनु ग्रथितैः स्वैर्व
वोभिश्च स्तूयमानो महर्षिभिः सेव्यते न त्यगीतैश्च गंधर्वैरप्यरोगणैः पतंगपतंगैरथैर्भ्रममाणो दिवस्पतिः वीथ्याग्रपा

रामः
७२

णिवरतेन सत्राण्यथाश्री मध्यगाश्चामरावत्यां यदा भवति भास्करः वैवस्वते संयमने तं त्रिनदृश्यते तदा सुखाया
मर्द्धरात्रं नुवितायामस्तमेति च वैवस्वते संयमने मध्यगसुरविर्यदा सुखायामथ वारुणा मुत्तिष्ठ नृश्यते तदा विभा
षामर्द्धरात्रं नुमाहं त्यामस्तमेति च सुखायामथ वारुणां मध्याह्ने चार्यमायदा विभाष्यं सोमसूर्या नूतनिष्ठ नृश्यते तदा
अर्द्धनुवामरावत्यामस्तमेति यमस्य वै सोमसूर्या विभायां नु मध्यमश्चार्यमायदा महेंद्रस्यामरावत्या मुत्तिष्ठति दिवाकरः
अर्द्धरात्रं संयमने वारुणामस्तमेति च एवं चतुर्थयार्धे सुमेरोऽर्द्धस्य दक्षिणं उदयास्तमने वा सा मुत्तिष्ठति पुनः पुनः
पूर्वाह्ने चापराह्णे च द्वौ द्वौ मासौ न योनौ सौ तपत्येकं च मध्याह्ने वा भिवेरगभस्तिभिः उदितो र्द्धमानाभिरामध्याह्ना नु
पत्रवः ततः परंतपंतीभिर्गोभिरस्तनियच्छति यत्रोद्य नृश्यते योयः सनेषामुदयः स्मृतः प्रणतिंगच्छते यत्र सनेषा
मस्त उच्यते एवं पुष्करमध्येन सदा सूर्यति भास्करः त्रिंशतागं नु मेदिन्यां सगुरुर्त्तेन गच्छति योजनाग्रेण संख्यां नु गुरु
र्त्तस्य निबोधने पूर्णशतसहस्राणां सहस्रं नु त्रिलोचन पंचम्यां यच्च वार्थानि सहस्राण्यधिकानि नु मौकुर्त्तकी गति
र्त्तस्य स्तूर्यस्य च विधीयते योजनानां सहस्रे द्वे द्वे शते द्वे च योजने निमेषांतरमात्रेण दिविसूर्यः प्रसर्यति सशीघ्रमे

भविः पु
७३

वपर्येति भास्करोलाभवः कवत् भ्रमने भ्रममाणोऽत्राक्षेऽविवरत्यसौ इंद्रः पूजयते सूर्यं मुनिं तं दिने दिने मध्याह्नं
च यमः पश्चादस्तं यां तमपां यतिः सोमस्तथा ह्यत्रेऽसदा पूजयते रविं विष्णुर्भवानहं ह्यद्र पूजयामनि शिष्ये
एवमग्निं निजतिष्ठवापुरि शानमेव च पूजयति क्रमेणैव भ्रममाणं दिवाकरं श्रेयोदेकवशात् स सर्वे ब्रह्मादयः १
पुराः इति श्री भविष्यपुराणे सप्तमी कल्पे सूर्यमण्डलवर्णने पंचाशत्तमोऽध्यायः ५० ह्यद्र उवाच
अहो हं सत्यमाहात्म्यं वर्णितं भवतो भृशं कथ्यतां पुनरेवेदं माहात्म्यं भास्करस्य १ ब्रह्मेवाव आदित्यमूलं
मखिलं त्रैलोक्यं सवरावरं भवत्पस्माज्जगत्सर्वं स देवा सुरमानुषं २ ह्यद्रोपेन्द्रं ह्यद्राणां विप्रेणात्रिदिवौकसां
महद्युतिमतां ह्यत्नं ते जोयं सर्वलौकिकं ३ सर्वात्मा सर्वलोकेशो देवदेवः प्रजापतिः सूर्य एकल्लिलोकस्य मूलं
परमदेवतं ४ अग्नौ प्राज्ञानुतिः सम्पगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायते हृदि हृद्रे रत्नं ततः प्रजाः ५ सूर्यात्
सूर्ययते सर्वं तत्रैव प्रलीयते भारभारो हिलोकानामादित्यान्निस्तौ पुरा ६ एवमुध्यानिनं मोक्षमोक्षश्चाप्ये
षमोक्षिणं अत्र गच्छन्ति निर्वाणं जयन्ते स्मान् पुनः प्रजाः ७ स एषा मुहूर्त्ता दिवसानिशापेक्षाश्च नित्यशः मासा संवत्

रामः
७३

सरांश्चैव तत्र तवोद्युगानि च ८ सदादित्यादनेत्येवां कालसंख्यां न विद्यते कालादनेन नियमो नाग्नेर्विहरणक्रि
या ९ धातूनामविभागश्च पुष्यमूलफलंगतः क्रतुः सस्यविनिःपत्तिस्तुर्यौषधिगणाः क्रतुः १० अभावो व्यव
हाराणां जन्तूनां दिविवेश्च जगत्प्राप्येन मृते भास्करं वारितस्करं ११ नाहृद्यानयते सूर्यो नाहृद्यापरिवेश्यते १२
नाहृद्या विहृतिं धत्ते वारिणा दीप्यते रविः १३ वसन्ते कपिलः सूर्यो ग्रीष्मे कांचन स प्रभः श्वेतो वरुणो नवर्षा सुपाण्डुः
शरदि भास्करः १४ हेमन्ते तावद्वर्णश्च शिशिरे लोहितो रविः इति वर्णाः समाख्याताः शृणु वर्णफलं हरेः १५ ह्यद्रो
भयाय जगत्ताम्रसेनापतिं विनाशयति पीतो नरेन्द्रपुत्रं धेतुं पुणो हितं हन्ति १६ वित्रोऽथ वापि धूमं त्रोरविः
रश्मि व्याकुलकरोत्युद्यन्ति स्करश्च नियतैर्यदिनसलिलमाश्रुयात्तयति १७ इति श्री भविष्यपुराणे सप्तमी क
ल्पे सूर्यप्रशंसानामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ ह्यद्र उवाच
रथ यात्रा कथं कार्यं भास्करस्येह मानवैः फलं च
किं भवत्येषां यात्रां कुर्वन्ति ये रवेः १ विधिना केन कर्तव्या कश्चित्कालसुरोत्तम कथं च भ्रामयेद्देवं कथा रूढं दि
वाकरं २ देवस्य ये रथं भक्त्या भ्रामयन्ति विहन्ति च तेषां च किं फलं प्रोक्तं ये च ह्यत्यकरणराः ३ भ्रमन्ति ये च देवे

भवि.पु
७४

ननत्पगीतपरायणाः प्रजागारं च कुर्वन्ति भक्त्या श्रद्धा समन्विताः ४ तेषां च किं फलं प्रोक्तं रयंगच्छन्ति ये रवेः वर्णभक्तं च
ये भक्त्या दशहादिकं भोजनं ५ एतन्मे निखिलं ब्रूहि सुरश्रेष्ठ सुविस्तारं लोकानां श्रेयसां देवपरं कौतूहलं हि मे ६
ब्रू लोवाच साधु पृष्ठोऽसि भूतेश गणेशो दं त्रिलोचन शृणु ध्वेकमनावभियथा प्रष्टुं स विस्तारं ७ देवस्य
रथयात्रे दं भास्करस्य महात्मनः इंद्रोऽसवस्तथा रूद्रतया स्येनौ प्रकीर्तितौ ८ मर्त्यलोके मुक्तिहेतो लोकानां लो
कपूजितैः प्रवर्तते तामिमौ यस्मिन् देवदेवमहोत्सवौ ९ नतत्रोपद्रवाः संति राजतस्करसंभवाः तस्मात्कार्या विमौ
भक्त्या दुर्भिक्षस्येव शान्तये १० शृक्तपक्षेण सप्तम्यां मासि मार्गशिरे हरे घृतेनाभ्यंगयेद्देवं यं वपुः पूजां गजेन वै ११ अ
भ्यंगयेद्गृहेशं यः सर्पिणां श्रद्धया न्वितः दिने दिने जगन्नाथप्रविष्टं वर्णिकै रविं १२ सगच्छेद्यानमारूढो गौरिकं किं किं
मीरुतं वै श्वानरपुं दिव्यं गंधवाप्सरशोभितं १३ शालोदनं खण्डमिश्रं द्रुसर्पिसमन्वितं वर्णभक्तं प्रयच्छेद्योर्भ
स्कराय दिने दिने १४ आरूढः स विमानं तु ध्वजमालाकुलं शुभं गच्छेन्मम पुरं देवस्य मानो महर्षिभिः १५ तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेन भास्कराय नरैः शिव वर्णभक्तं प्रदातव्यं प्रविष्टस्येह वर्णिकं १६ घृतपूर्णं निखंडुं च दद्यात्कासारं मोद १७

रामः
७४

कानहिः दध्योदनं पायसं च संयावं गुडपूपकान् १७ येषु यच्छेति देवस्य भास्करस्येह वर्णिकं ते गच्छन्ति न संदेहो
नरा वै मंदिरं मम १८ अहं न्यह्नियो भक्त्या भास्कराय प्रयच्छति अभ्यंगाय घृतस्येह सयाति परमां गतिं १९ यद्
था हि वर्णभक्तं च अहं न्यह्नि भक्तिः स प्राप्येह शुभान् कामान् गच्छेत्सौ मनसालयं २० चूर्णमुद्धर्त्तनायेह यः प्र
यच्छेच्छिवं रवेः सयाति परमं स्थानं यत्र देवो दिवाकरः २१ नतस्तस्माद्ययेद्देवं यो धेमासि विधानवित् सप्तम्यां श्रु
क्तपक्षस्य शृणु ध्वेकमनावभियथा २२ तीर्थोदकमुपानीय अन्यद्वाथ जलं शुभं वेदोक्तेन विधानेन प्रतिमां स्नापयेद्बुध
ः २३ जयेद्दितीर्थनामानं मनसा संस्मरेद्बुधः प्रयागं पुष्करं देवकुरुक्षेत्रं सनैमिषं २४ मधुदकं रुद्रजटं शोरांगोक
र्णमेव च ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं विल्वदं नीलपर्वतं २५ गंगाधारं तथा पुण्यं गंगासागरमेव च कालप्रियं मित्रवलं मुं
डीरखानिनस्तथा २६ वक्रतीर्थं तथा पुण्यं वामतीर्थं तथा शिव गंगासरस्वतीसिंधुचंद्रभागासनर्मदा २७ विष्णु
शायमुनातापीशिवौ रुद्रवती तथा गोडावरी ययोष्ठी च रुद्रवेला तथा नदी २८ शतरुद्रा पुष्करिणी कौशिकी सर
पूतथा तथा न्येसागराश्चैव सान्निध्यं यां तु कर्तुं वै २९ तथा श्रमाः पुण्यतमा दिवान्यायतनानि च एवं स्नानविधिं

भवि. ७
७५

कृत्वा अर्चयित्वा प्रणम्य च ३० धूपमर्घ्यप्रदत्वा नुप्रतिमधिवासयेत् त्रिंशत्सर्वरात्रं वा मासं मासा र्द्धमेव वा ३१
स्थितिस्थानं गृहे देवं पूजयेत् इति तोनः ततस्त्वापयेद्देवीं च नुरस्रां शुभाष्टकां ३२ चतुर्दिशं ध्वेत कुंभैर्वितानः
वरशोभितां कृत्वा पक्षे नु माघस्य सप्तम्यां त्रिपुरांतक ३३ कृत्वा अग्निकार्यं विधिवत् कृत्वा ब्राह्मणभोजनं शंखभे-
रीनिनादैश्च ब्रह्मघोषैश्च पुष्कलैः ३४ पुण्याहघोषैर्विविधैर्ब्राह्मणान् स्वस्तिवाच्यं ततोऽप्यकारयेद्यत्रांशं
तिहेतोर्जनस्य नु ३५ रथेन दर्शनीयेन किंकिनीजालमालिना शुक्लपक्षे नु माघस्य सप्तम्यां रथरोपनं ३६
कृत्वा अग्निकार्यं विधिवत् कृत्वा ब्राह्मणभोजनं शंखभेरीनिनादैश्च ब्रह्मघोषैश्च पुष्कलैः ३७ प्रीणयित्वा जगत्स
र्वदक्षिणाभोजनादिना अपूज्य ब्राह्मणादिभ्यां भौमांश्चापि सवाचकान् ३८ इति हासपुण्याभ्यां वाचको ब्राह्म-
णोत्तमः सतो देवस्य इष्टस्य स पूज्यो यत्नतः सदा ३९ माघस्य शुक्लपक्षस्य पंचम्यामेकभोजनं अयाचितं च नु
यं निषिद्धां नक्तं प्रकीर्तितं ४० सप्तम्यां चोपवासं नु आश्रित्यारोपयेत् इयं अग्निकार्यं नु वै कृत्वा रथस्य पुरतः शिव
४१ षष्ठ्यां नु एतौ भुंजीत रथस्येहाधिवासने ब्राह्मणभोजयित्वा च दिव्याभौमांश्च वाचकान् रथमारोपयेद्दे

रामः
७५

वं सप्तम्यां भूतभावनं सितायो माघमासे नु तस्य देवा लयाग्रतः ४२ ततस्तस्यैव देवस्य कुर्यात्प्राज्ञौ प्रजागरं नाना
विधैः प्रेषणकैर्द्विषहृक्षोपशोभितैः ४३ शंखतूर्यनिनादैश्च ब्रह्मघोषैश्च पुष्कलैः कुर्यात्प्रजागरं भक्त्या देवस्य पुर-
तो निशि ४४ ततोऽष्टम्यामायतनाद्देवं रथगतं नयेत् नगरस्योत्तरं द्वारं शंखभेरीनिनादिनं ४५ ततः पूर्वदक्षिणा-
द्वारं परं एवं क्रियमाणायां वत्सवावधौ मानवाः सुखमेधं ते एजा जयति याति तान् ४६ निरुजश्च जनाः सर्वे गवां
शान्तिर्भवेत् तथा कर्तारश्चापि यात्रायाः स्वर्गभाजो भवन्ति हि वोराश्च तथा वत्ससूर्यलोकं व्रजन्ति वे ४७
रुद्र उवाच कथं संवाल्पते ब्रह्मस्थापितां प्रतिमां सकृत् एतन्मेव ददेवेश सुमहान् संशयो न मे ४८ ब्रह्मो
वाच पूर्वमेव सहस्रांशो यानहेतोर्महात्मनः संवत्सरस्यावयवैः कल्पितोऽस्य मया ततः ४९ सर्वेषां नुरथानां वै
सरथः प्रथमः स्मृतः तं दृष्ट्वा नु ततस्त्वन्येऽप्यं दना विश्वकर्मणा ५० कल्पिता सर्वदेवानां सोमादीनां मनेकसः वि-
श्वकर्म कृतं प्राप्य रथं देवेन पुत्रकः ५१ पूजार्थमात्मनो दत्तमन दत्तं कुलोद्ग्रहं मनुं न ह्वाकरं दत्तो मर्त्यैः संपू-
ज्य तारविः ५२ अहं नुरथमानेन बालनं विहितं रवेः तस्माच्च बालने दोषः स विनुश्च न एव सः ५३ तस्माद्

भवि.पु
७६

थोनपर्येतिभास्करः पृथिवीमिमां गच्छन्तदृश्यतेवैतन्मण्डलश्चिभुः सदा ५६ अदृष्टं चलतेयस्मान्नास्माद्वैया
वर्तीप्रिय नदेवंथयात्रासुदृष्टंभानोर्मनीषिभिः ५७ अन्येषां बालनंदं दृष्टं देवानां पार्वतीप्रियः ब्रह्माविष्णुशि
वादीनां स्थापितानां विधानतः ५८ तस्मादप्येन देवस्य यात्राकार्यविधानतः प्रजानामिह शांत्यर्थं प्रति संवत्स
रं सदा ५९ कांचनो वधिरोप्येवा दृष्टं दारुमयोपि वा दृष्टा सुगुणचक्रश्चरथः कार्यः सुयंत्रितः ६० तस्मिन्नथ व
रे श्रेष्ठे कल्पिते सुमनोरमे आरोग्यप्रतिमां यत्नात् स्वाजयेद्वाजिनश्च नः ६१ ह्रीं नृलक्षणं संपन्ना सुमुखान्वशवर्ति
नः कुंजमेन स मालसांश्चामरस्रग्भिभूषितां ६२ सदाश्चान्योजयित्वा नुरथ स्याद्यं प्रदाय च विधिवत् पूजयित्वा च
धूपमात्मानुलेपनैः ६३ आहारैर्विविधैश्चापि भोजयित्वा हि ज्ञोत्तमान् दीनासु कृपणादींश्च सर्वान् संतर्प्य श
क्तिनः ६४ न किं विद्धि मुखं कुर्यादुत्तमाधममध्यमं सूर्यक्रतो वदितते एवमाकुरुर्मणीषिणः ६५ यश्चिंत
यति भगवांशः सुधातीव प्रपीडितः सदा नृहि पितृत्वेन स्वर्गस्थानं पिपातयेत् ६६ यज्ञश्च दक्षिणाहीनः स वि
जुर्न प्रशस्यते तस्मान्नानाविधैः कामैर्भक्ष्यलेह्यसमन्वितैः ६७ प्रीणयित्वा जनं सर्वमिमं सुचारयेद्विधिं ।

रामः
७६

बलिं गच्छन्तु मे देवा आदित्या वसवस्तथा ६८ मरुतोऽथाश्विनौ रुद्राः सुपर्णा यज्ञगाग्रहाः असुराया नुधानाश्चरथस्या
यां नु देवताः ६९ दिक्पाला लोकपालाश्च ये च विघ्नविनायकाः जगतः स्वसिद्धवर्जये च दिव्यामहर्षयः ७० माविघ्नं
माचये पापं माचमेपरिपंथिनः सौम्या भवन्तु तस्माश्च देवभूतगणास्तथा ७१ वामदेवैः पवित्रैश्च मानसोकरांतरैः
आरुहेन रजसां च मेनामुदाहरेत् ७२ ततः पुण्याहं शृणु न गीतवादित्रनिस्वनैः रथं प्रक्रमं कुर्याद्वर्त्मनः सुखमेन तु ७
३ पुरुषैश्चापि वोढव्यः स्वयं भक्ति समन्वितैः सुकृतैः प्रग्रहेर्दत्तैर्वलीवर्द्धैरथापि वा ७४ यथापर्यसनं न स्याद्विषमेपयि
गच्छतः उपवासस्थितैर्द्वौर्विप्रैर्भौमैश्च सुव्रतैः ७५ त्रिंशद्भिः षोडशैर्विप्रैः प्रतिमाभास्करस्य तु स्थानात्प्रवालपर्वतद्वार
धमारोपयेद्भूतैः ७६ निष्कुभा पूर्वतस्तत्र भार्येतस्य महात्मनः शनैरारोपयेदुड्भयोः पार्श्वयोरथे ७७ निष्कुभा द
क्षिणोपार्श्वे राक्षसापुत्रे तथा द्वावेव ब्राह्मणौ तस्मिन् दिव्यौ भौमः श्वपार्श्वयोः ७८ ब्रह्मकल्पस्तथा कल्पः कूरस्या
परिस्थितः गरुडं पृष्ठतश्चास्पदं दमानं प्रकल्पयेत् ७९ आतपत्रं रथाश्वेनं स्वर्णदण्डं मनोरमं सुवर्णविंदुभिश्च
व्रंमणिमुक्ताफलौहिमं ८० ततस्त्रिंशधनुः प्रथां स्वर्णदण्डमथाव्रणं ध्वजं प्रकल्पयेत्तस्य पत्ताकाभिरलंरुतं ८१

भवि. ७
७

नानावर्णाभिर्भूतेशसप्तभिः कामनाशन एतौ पचरितं गोमग्रहणाधिष्ठितं भवेत् ८२ रथांतमागतो विप्रो नयेत् इथ वरं
रवेः सारथ्यं रुद्रक्यादिश्रेयोतमात्मनः सदा ८३ नारुहेतरथं श्रेयोदिष्टेष्टेयमात्मनः रथमारुहतस्तस्य सारथ्यं गच्छं
तिसंततिः ८४ सारथो देवदेवस्य वोढव्यो ब्राह्मणैः सदा सत्रियश्चापि वैश्वश्वननुभूतैः कदाचन ८५ येनान्यदेवता
भक्ता ये च सप्तप्रवर्जिता नेमैः भूतैश्च वोढव्य इतरैश्च सदैव हते ८६ उपवासव्रतोपेतैः रोहव्यः पार्वतीप्रिय स्वस्था
नाञ्चलितो रुद्रपूर्वद्वारं व्रजेत वै ८७ दिनमेकं वसेत्तत्र पूज्यमाणेन नयेण वै नानाविधैः प्रोक्षणकैः पुराणश्रव
णेन च ८८ नानाविधैर्ब्रह्मघोषैर्ब्राह्मणानां च तर्पणैः स्थितानुग्रहमीतत्र नवम्यां च लभे पुनः ८९ व्रजेत द
क्षिणद्वारं नगरं त्रिलोचनं तत्रापि दिनमेकं नृनिष्ठते धकसदन ९० सत्रे नुवै पूज्यमानो यथा राज्ञायथानये
तस्मादपि चलेत्तत्र द्वारं तावत्तथोत्तरं ९१ तत्रापि पूज्यैः भूतैः सुविधिना प्रियदर्शनं तस्माच्च लभेत् रुद्रव्रजे माध्यं पुराण
९२ तत्रस्थं पूज्यं सत्राह्मणः श्रद्धयश्चितः शंखवादित्रनिर्घोषैस्तथा प्रोक्षणकैर्वरैः ९३ ब्रह्मघोषैश्च विविधैः समंताद्दीपहस्तकैः नानाविधै
र्विस्तृतेनैर्ब्राह्मणानां च तर्पणैः ९४ ईमांश्च पूज्यमाणानां च तर्पणैश्चिपुरांतकं पुरमध्याञ्चलितं तस्मिन् प्राप्य सुमंदिरं ९५ इत्थं प्राप्य
स्थितं तत्र पुरतो मंदिरं स्पृज्य तत्र स्थितः पूजनीयो भवेत्तौरेण कृत्स्नशः ९६ पूज्यमानस्त्वहोरात्रं रथा रुद्रं नृनिष्ठति परोदिने व्रजेत्स्था
नंतश्चिरंतनमादरात् ९७ त्रयोदश्यामतीतायां च नृदर्शनां त्रिलोचनं सदैवं भ्रामयेद्देवग्रहं शंडुरिताय हं ९८ परिवारं हंतं रुद्रसा ९९

रामः
७

जुगः परमेश्वरः ९९ इति श्री भवि. सप्तमी. रथसप्तमीनाम सप्तमः स्तुतमोऽध्यायः १०२ रुद्र उवाच कथं
प्रवालयेदुल्लङ्घ्यं तमनाशनं अनुगांश्च कथं वा स्यात्केचने अनुगां क्रमात् १ भूयो भूयः सुरश्रेष्ठ विलक्षणमश्रेय
से रक्षितं सर्वजगन्नाथ परं कौतुहलं हि मे २ ब्रह्मोवाच शनैर्नयेत् इत्थं रुद्रवर्त्मना सुसमेन नृ तथा पर्यशनं व
र्त्मसुरवं मे पयिगच्छता ३ प्रतीहारथं पूर्वनिधेनागं विप्रुद्धये तस्मादनंतरं रुद्रं दं दनाय कमादरात् ४ पिंगलं
वतस्तस्य पृष्ठं गच्छादरात् नयेत् क्षारंतो द्वारं कौतुहलं रुद्राय नृपुत्रः ५ रथारुहस्तथा दिंडिर्देवस्य पुरतः स्थितः
तस्मादपि तथारुद्रलेखको भास्करप्रियः ६ शनैः शनैर्नयेत् रुद्रं रथं देवस्य यत्नतः पुगाश्चक्रभग्नैवायथानस्या
त्रिलोचन ७ ईशा भग्नो द्विजभयं भग्नैश्च सत्रियक्षयः तुलाभंगे नृवैश्यानां नेभ्यां छत्रभयं भवेत् ८ पुगभग्नैस्त्वना
हृदि पीठभग्नैः प्रजाभयं परचक्रागमं विशाचक्रभंगं रथस्य नृ ९ ध्वजस्य पतने वापि नृपभंगं विनिर्दिशेत् प्रति
मायंगताया नृराज्ञामराणां दिशेत् १० छत्रभंगाद्भयं रुद्रपुवराजस्य निर्दिशेत् उत्पन्नेष्वेव मात्प्रेषु उत्पत्तेष्वपि शु
ध्यच ११ बलिकर्मततः कुर्याच्छान्तिहोमं तथैव च ब्राह्मणवाचयेद्भूयो दद्यादना निवैव हि १२ पूर्वोत्तरे च दिग्भा

भवि. पु ७८ गेरथस्याभिप्रकल्पयेत् समिद्रिमुद्यतोक्तभिर्होमयेज्जातवेदसं १३ स्वाहाकारान्वनसम्यग्देवतेस्यास्त्वतः क्रमा
 न ग्रहेभ्यश्च प्रजाभ्यश्च नामानुद्दिश्य होमयेत् १४ प्रथमे वाग्रये स्वाहा स्वाहा सोमाय वैवहि स्युः प्रजायत येभ्यो
 दद्याद्दाननिवैवहि १५ पूर्वोत्तरेवदिभागे दद्यादाहुतयः क्रमात् स्वल्पस्विहहिविप्रेभ्यः स्वस्ति एतत्तथैव च १६
 गोभ्यः स्वस्ति प्रजाभ्यश्च गतश्च शान्तिरलुवै शन्नोऽलुद्विपदे नित्यं शान्तिरलुवतुः पथे १७ संप्रजाभ्यस्तथैवालुशंसर्द
 मनिवालुवै दृष्टान्तिरलुदेवेशस्ततः शान्तिस्तथा लुवै १८ स्वष्ट्वैवालुतथा शक्तिसर्वतोऽलुतथा परे दं देन जगतः स्व
 द्वाहर्त्ता वैवत्वमेवहि १९ प्रजापालनशक्तिं चक्रुर्देवदिवस्यते इदमन्यत्र वक्ष्यामि शान्त्याः धारमकारणं २० यत्र
 कारणभूतस्य पुरुषस्य स्वजन्मतः संस्थाने तत्र ग्रहं लुविज्ञाय शान्तिमाचरेत् २१ प्रादेशमात्राः कर्त्तव्याः समिधोऽथ प्र
 माणातः अर्कः सूर्यः सदा कार्याः पालास्यः शशिनः स्मृताः २२ स्वादिर्याश्चैव भोमाय अपामाग्योऽथ सोमजे अश्वारयो वा
 थ जीवाय औदुम्बर्यश्चिनाय च २३ अशिताय समीमर्यो भूर्वेः कार्यं लुराहवे केतवेऽथ कुशाः कार्यं दक्षिणाश्चायतः शृणु एतः
 २४ सूर्याय शोभनाधेनुं शंखं दद्यात्तथैव देवे रक्तानुहभोमाय कांचनं सोमस्तनवे २५ जीवाय वाससी देया श्रुक्राया

शशिनं हर शनैश्च रायगां नीलां राहवे भारण्डपाय २६ स छागं नु केतवे दद्यात् शृणु वेष्टां भोज
 नान्यपि ग्रहोद नं नु सूर्याय सोमाय घृतपायसं हविष्यमन्नं भोमाय क्षीरान्नं सोमस्तनवे दध्णोद नं नु जीवाय श्रुक्रा
 पाय घृताशनं तिलपिष्टांश्च मासांश्च सूर्यं पुत्राय दाययेत् राहवे दाययेन्मासं केतवे चित्रमोदनं चित्रं सौवीरनालं
 चत्विन्नवीजं च कांजिकं यथावाणप्रहारणां वा राणां कवचं स्मृतं तथा देवाय घातानां शान्तिर्भवति वारणं अहिंसक
 स्पदांतस्य धर्माग्निन धनस्य च नित्यं च नियमस्थस्य सदानुग्रहगाग्रहाः ग्रहा प्रजाः सदा रूद्र ईप्सितविपुलं यशः २७
 श्रीकामः शान्तिकामो वाग्रहयज्ञं समाचरेत् हृत्यर्थः पुष्टिकामो वा तथैवाभिवरे पुनः यानपत्या भवेन्नारी दुः प्रजावापि
 या भवेत् बालोयस्याः प्रमीयंते याचकन्या प्रजा भवेत् राज्यं भ्रष्टो नृपो यश्च दीर्घरो गी च या भवेत् ग्रहयज्ञः स्मृतास्तेषां
 मानवानां मनीषिभिः तस्मादसौ सदा कार्यः श्रेयो नु जानतो हर दत्तपुष्पं क्रूरदसः पुष्पयो धिषणां तथा सितसितौ न

भवि. ७
७२

थारुडउपरगः शिखीतथा एतेग्रहमहाराहोविद्विः पूजितासदा ताग्रकांचनरोष्यादिस्फाटकाइक्तचंदनान् स्व
र्णादिपरजतादयः ससीस हाः कार्ययथाक्रमं सुवर्णैरिपटेलेखाशाल्यैवत्रिलोचन यथावर्णप्रदेयानिवाः
सांसिद्धुसुमानिच गंधाश्चवल्यश्चैवतथादेवस्यगुणः कर्त्तव्यामंत्रवर्णश्चबवारः प्रतिदेवतं आरु ह्येनश्मं
देवाअग्निर्मूर्छादिवः ककुत् उडुधस्वयथासंख्यं व्रतएताः प्रकीर्तिताः इहस्पतेअश्चकूर्यस्तथैवान्तरिभ्रुतः
सन्नोदेवीतथाकांडात्केतुंरुएवत्विमाः क्रमात् पूर्वोक्तासरितस्त्वेवंयथाशास्त्रं ग्रहोमयेत् एकैकस्याप्यष्टश
तमष्टविंशतिरेववा होतव्यामधुसर्पिभ्यां द्वाभ्यैवसमन्विता पूर्वोक्तिंभोजनंयत्तद्वाहणोभ्योनिवेदयेत् शक्ति
तोवायथालाभंदक्षिणांचविधानतः मयैवैषांवरोदत्तः पूजिताः पूजयिष्यथ ग्रहादीनांनरैश्शराणामुद्धयः पतनानि
च भावाभावौचजगतस्तस्मात्पूज्यतमाग्रहात् ग्रहागावीनरैश्शराश्चगुरवोवाहणान्तथा पूजिताः पूजयन्त्येतेनि
र्गहंत्यपमानिताः यथासमुत्थितंयंत्रंयंत्रैरौवप्रहन्यते तथासमुत्थितापीडाग्रहाणांन्याप्रशामयेत् यज्वली
सर्ववाकानांतथानित्योपवासिनां जपहोमपराणांचसर्वेऽष्टं प्रशाम्यति एवंरुत्वाप्रजाशान्तिंरुत्वाचस्वस्तिवा

रामः
७२

वनं पुनःसजरथंरुत्वाकुर्यात्प्रकमलंहर मार्गश्लेषंलपित्वातुनयेद्देवालयंरविं पूजयित्वाततःसर्वाःयाप्रोक्ता
रथदेवताः यथापूजाःग्रहाःसर्वेऽत्यानेषुत्रिलोचन रथदेवास्तथापूजायाःस्थितारथमाश्रिताः ५३ इतिश्री
भवि. ब्राह्मे. सप्तमीकल्पेसूर्यरथयात्राकथनेधियंचाक्षतमोःध्यायः ५३ ब्रह्मोवाच शीरजवागुब्रह्मणो
स्यात्परमानंत्रिलोचन फलानिकांतिकेयस्यादशाङ्गनेशप्रीतये १ विवस्वतेमधुमांसंसतमश्चसुव्रत पुरु
रुतायोन्नमानिसानुगायानिवेदयेत् २ हविष्यान्नमग्नयेस्यादुक्तांतंविष्मवेतथा एक्षसेभ्यःसनेवेदं दशान्मां
सोदनंहर ३ संस्कृतंषिशितानांनुरेवंतायनिवेदयेत् तिलान्नंषितराजायदशात्रिपुररुदन ४ अश्विनाद्याः
मध्यां सुवसुभ्योमांसमोदनं पितृभ्यःपासयंदद्यात्तद्वत्तक्तंमधुनासह ५ कात्यायन्यैसजठागंश्रियैदशान्मां
थादधि सरस्वत्यैत्रिमधुरंवरुणोसुरसोदनं ६ व-लान्नंधनपतौभवामित्रेत्रिलोचने सस्नेहेननुतक्रेणामरुह
भ्यस्तर्पणंस्मृतं ७ मांसांसभक्तप्रांश्चपितृभ्योविनिवेदयेत् उक्षापिकाश्चभूतेभ्योजनस्वर्गायवैहर ८ दद्यात्
रुणपतिंदिव्यामोदकांस्त्रिपुरांतक सकुलीनुनैःसतयेदेयास्याङ्गरानायक ९ सर्वभक्षारिविश्वेभ्योदानव्यानि

भविः ७ समंततः अरोदनं अविष्णुशीरनागेभ्यस्त्वहि १० सूर्यस्याधवलिंदशात्कुर्याद्वैसार्वभौतिकीं तद्धर्मनसुरामा
 ८० संडहाहेभ्यश्चभारत ११ आज्यं वज्रास्त्रोदशाभ्यं वकायतिलांस्तथा स्वाहातनायवैराजन्दातयात्रिपुरांतक १२
 भास्कराय सदा दशात्तुरदारुश्चिलोचन राजहंसंतथेन्द्राय हविष्यं पावके तथा १३ बक्रिणो सप्तधान्यं नुग रुडे मा
 स्यमोदनं रसोभो विविधानां धान्निर्यासं नैऋते यजेत् १४ वैकं कताः स्त्रजो रुद्रयमाय परिकीर्तिताः देयं स्यात् ६
 शिकारिणो अश्विभ्यां हव्यमध्वज १५ श्रियै यमानि देयानि वंडिकायै सुचंदनं नवनीतं सरस्वत्यै विनायके तथा विधं
 १६ पुष्पाण्यप्सरसां रुद्रमणिभ्यः परिकीर्तयेत् वरुणाया मिमंत्रं नु फलमूलं नु नैऋते १७ बिल्वं दशात्कुर्यात्वेरायक
 पिथं मरुतां तथा गंधर्वेभ्यस्त्वैशाखं दशात्रिपुरनाशन १८ वासरेभ्यस्तु कर्पूरं दशात्कुरु कृलाधिप पितृभ्यः पि
 ण्डमूलानि भूतेभ्यश्च विभीतकं १९ गोभ्यो यवान्मुदशाद्वैमातृभ्यश्चाक्षतां हर गुगुलुं ब्रह्मयतये विश्वेभ्यो देवमो
 दनं २० अविभ्यो ब्रह्महंसं नु नागेभ्यो विषमुत्तमं भास्करस्येह देयानि सकलानि गणाधिप २१ मधुसर्पिण
 शोक्ता मिगैरिक् स्य त्रिलोचन यथोधंतस्य वाहेभ्यो भक्त्या रुद्रं निवेदयेत् २२ सायं प्रातस्तु मध्याह्ने सदैकाग्रम

रामः
 ८०

नानरः सर्वेषां शक्तितो दशाद्रुक्ता धूपं तथा दहे २३ मंत्रतो देवशाहिलयो यस्येह प्रकीर्तितः शांत्यर्थं ब्राह्मणाद्याः
 अतिला दशाद्विचसराः २४ विश्वानरो वयाज्जुहुयात्त्यतेन सहितानवे देवानाममृतं स्येत पितृणां हि सुधामृतं २
 ५ शरणां ब्राह्मणानां च सदा स्येता विडुर्धृताः कश्यपस्यां गजास्येते पवित्राश्च तथा हर २६ स्नाने दाने तथा होमे तर्पणे च
 नेयराः इत्थं देवान् ग्रहांश्चैव पूजयित्वा नु यत्नतः २७ अवतार्य रथाञ्चैनं स्थापयेन्मण्डले पुनः कृत्वा द्वावक्रिकं यत्ना
 द्विपतो यातिलासतैः २८ कार्पासवीजलवणतयैर्दुष्टैश्चिंशान्तये देवानारोपयेत्यश्वात्पत्नीभ्यां सह सुव्रत २९ तत्र
 स्थापूजयेद्देवं दिनानि दश सुव्रत दशाहिकेति विख्याताया प्रजाभूतले हर ३० वनर्थे हनिकर्तव्यं यत्ना द्विश्चरणं रवे
 : अभ्यंगभोजनाद्यैस्तु पूजासत्कारमंगलैः ३१ अनेन विधिना पूज्य दशाहनि दिवाकरं ततो नयेत्परं स्थानं यत्तत्पूर्वं
 मथाचलं ३२ इति श्री भविष्यपु० ब्राह्मे० सप्त० सूर्यरथयात्राविधिर्नाम त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३३
 लोवाच अनेन विधिना यत्कुर्याद्वैरमयीति च यात्रां भगवतो भक्त्या भास्करस्याभिषेकसः १ सूर्यवार्द्धं नु वर्षाणां
 सूर्यलोके महीयते नकुले जायते तस्य दरिद्रो व्याधितोऽपि वा २ अभ्यंगाय भवेश्च भुक्ता भास्कराय प्रयच्छति कृते नु वा

वज्रः २३

भवि. ७
८९

एतिलकेसगछेसुरभीपुरं ३ तीर्थोदिकं नुयोभक्त्यागंगायाश्चतथोदकं स्नानार्थमानयेद्युक्तास्करस्यत्रिलोचन ४
सप्रायेहाखिलान्कामायापुनरुदरालयं रक्तवर्णनियोदयाद्विष्णुनगुडोडनं ५ गछेसुरवरंतत्रयत्रदेवः प्रजा
पतिः साययेद्युक्तंभक्त्याभास्करंरजयेतथा ६ सगछेदीप्तिमानरुद्रसूर्यलोकंनसंशयः रथमारोपयेद्युक्तं
मार्गप्रमार्जति ७ साजातिवातसालोकंवाततुल्यपरक्रमः रथस्यागच्छतायसुमार्गेकुर्यात्प्रमण्डलं ८ सलोकं
प्रापुयात्पुण्यंमारुतंनान्नसंशयः सूर्यस्यमच्छतोभक्त्यायःकुर्यान्मार्गमादरात् ९ पुण्यप्रकारशोभायांभक्तोमर
परिउतं शंखसूर्यनिनादाद्यंजनाप्रेक्षणकाचितं १० सयातिपरमंस्थानंयत्रदेवाविवस्वतः देवेनसहितोयः
सुजयन्त्यनन्यथावयन् ११ कुर्वन्महोत्सवंभक्त्यासयातिपरमंपदं प्रजागरंयसुक्र्यादेवेरथगतैर्बी १२
ससुखीपुत्रवान्निन्यंमोदतेशाश्वतीसमाः भक्तदशाहिकासंज्ञायोददातिरवेर्नरः १३ सप्रायेहाखिलान्का
मासूर्यलोकमवाप्नुयात् रथारुद्रस्यसूर्यस्यभक्तोदर्शनंहर १४ उर्ध्वभंदेवशार्ङ्गविशेषाडुत्तरंजगन्
उत्तराभिमुखंयातंतथावैदक्षिणमुखं १५ धन्याःपश्यन्तिदेवेशंभास्करंभक्तिवत्सलं अथसंवत्सरेप्राप्तेभानो

रामः
८९

र्यात्रादिनेयदि १६ रथप्रक्रमंतत्रननुकश्चिह्नतंभवेत् ततोदामेवकर्त्तव्यंनंतरालः पुनः पुनः १७ या
त्रायाश्चापियेभंगंकरुतेवृषभध्वज संदेहानामतेनामतेज्ञेयानात्रसंशयः १८ येकुर्वन्तिनरायात्रांत
थाधर्मध्वजस्यनु इन्द्रादिदेवास्तेज्ञेयागताश्चपरमंपदं १९ पुनर्यात्राविधिंचेमंसमासात्कथयामिने
यंश्चद्वासर्वपायेभ्योपुन्यतेनात्रसंशयः २० सवर्त्तमानेवैमासेरथोदेवांगनाश्रिते सतस्मिन्नेवसनसा
स्थापनीयोऽथोपरि २१ शीर्षहीवक्रिभूर्तिस्तेयथापूर्वप्रतिष्ठिते तथैवरात्रीशोर्ज्ञेयानिसुभायथिवीसूर्त
२२ ताभ्यामपिचदेवीभ्यांयथैवसविनुस्तथा दंडेनापिंगलादीनांपृथक्कार्येतिमःक्रमः २३ मनसाचिंत
येदभ्यांयथास्थानेछुदेवतां दिक्पालांलोकपालांलोकलपयेन्मनसेवन् २४ देवदेवमनश्चायंसर्वदेवम
यस्तथा मण्डलंजसुखंचैवद्वंद्वसंज्ञाप्रकीर्तिताः २५ गायत्रीचैवत्रिष्टुब्जगन्धपुरवेवच पंक्तिश्चह
हतीचैवउष्णिगेवनुषचमी २६ ततोवेदयद्यद्दानुछंदसांचैवकल्पनात् ततोवेदमयत्वाच्चतरमृद्वोक्तपू
जितः २७ रथसंक्रमणैरसूर्योरेवोजस्रवादिभिः उपवासैःपरैर्युक्तैर्वेदवेदांगपारंगैः २८ रथंनुना

भवि. ७
८२

वहेकत्रौभास्करस्यत्रिलोचन आरुहेतवणेनानंजनेत्रोत्थयोगतिं २९ एतौक्तकरुणादुदशांतिरेवभवेत्
७ नायकश्चापिसर्वेषां देवानां वै दिवाकरः ३० विनाशेनुरथानां तु देवतायतनेषु च नतो धूपोपहारैस्तु प्र
जयेत्प्रथमं रविं ३१ दिग्देवानुचरश्चैव प्रजयेत्प्रत्यतो श्रिये अपूज्यप्रथमं सूर्यं प्रवालान्यस्तु प्रजयेत् ३२
नतस्तु नतं पाशं न प्रगृह्णीति देवताः यात्राकालेन संप्राप्ते सविनुर्दिक्षितांतनुं ३३ यत्रेक्षंति नरा भक्त्या
ते भविष्यं त्यक्तमवाः पौणमास्याममावास्यां दर्शनं पुण्यदं स्मृतं ३४ सप्तम्यां च तथाष्टम्यां दिने तस्यारवे
स्तथा आषाढी कार्तिकी माघी तिथ्यः पुण्यतमाः स्मृताः ३५ महाभाग्यं तिथेः पुण्यं यथाशालेषु गीयते
कार्तिकां तु विशेषेण महाकार्तिकी तु दाहता ३६ एवं कालसमायोगा यात्राकालो विशिष्यते दर्शनाच्च
महापुण्यं सर्वपापहरं भवेत् ३७ उपवासपरेषु तस्मिन्काले यतः प्रजयेत्तु वलिं भक्त्या सगच्छेत्पर
मांगतिं ३८ देवो यं यज्ञपुरुषो लोकानुग्रहकाम्यया प्रतिमावस्थितो भूत्वा पूजां गृह्णात्तु ग्रहैः ३९ कर्त्रे
नां पवनाद्यैव दीक्षितः पुरुषो भवेत् कंजानां वदने कार्यं सूर्यभक्तैः सदानैः ४० सूर्यं क्रतौ शुचिस्त्वेवं दीक्षि

रामः
८२

तः पुरुषो भवेत् चतुर्णामपि वर्णानां भक्त्या सूर्यस्य निमदा ४१ एवं यत्र स्मरिष्यंति ते नरानित्यदीक्षिताः ती
र्णं ज्ञाता महात्मानस्ते यांति परमांगतिं ४२ इत्येवाकथितारुद्रथयात्रादिवस्यतेः पांशुत्वावाचयित्वा च सर्व
रोगैः प्रमुच्यते ४३ कृत्वा च विधिवद्भक्त्या याति ब्रह्मसमो नरः यथा क्ता कथितारुद्रसमासात्सप्तमी शुभा
४४ भूयोपि श्रूयतां रुद्रसप्तमी गदनो मम ४५ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्तमी. रथयात्रायां चतुःपंचा
सप्तमोऽध्यायः ५५ अलोवाच माघे मासितदा देवसितपक्षे जितेन्द्रियः षष्ठ्या मुपोषितो भूत्वा गं
धधूपोपहारतः १ पूजयित्वा दिनकरं रात्रौ तस्याग्रतः स्वयेत् विदुश्चात्त्वथ सप्तम्यां भक्त्या भातुं समर्चयेत्
२ ब्राह्मणाभोजयेद्भक्त्या विनशाद्यादिवर्जयेत् एवं देवैश्च तथे सुतथा च गृध्रपक्षैः ३ अथ संबत्स
रे पूर्ये सप्तम्यां कारयेद्बुधः देवदेवस्य वै यात्रां पूर्वोक्तविधिना हर ४ त्रिप्रणमं नुयः कृत्वा रथमारुह्य रविं
पश्येद्भक्त्या जगन्नाथं स याति परमांगतिं ५ तृतीया मेक भक्तं नुवतुर्थं निक्तमुच्यते पंचम्यां स्यात्
षष्ठ्यां वेदमुपोषितां ६ सप्तम्यां पारणां कुर्याद्दृष्ट्वा देवं रथस्थितं पूजयित्वा च विधिना शक्त्या भक्त्या त्रिलोच

भवि.पु
८३

न ७ सौवर्णनिरथं कृत्वा तावत्प्रपात्रोपरिस्थितं रथमध्ये न्यसेद्वेवं रजितं मणिभिर्हर ८ यत्र रागां न्यसेन मध्ये मौः
क्तिकं सर्वतो न्यसेत् इन्दीलमधो याम्यां बाहूणां मरुतं हर ९ प्रवालमुत्तरे यत्रे सवर्गं विन्यसेद्बुधः श्वेतपी
तापिवाखादिरक्तं चांधकस्तदन १० एतानि वस्त्राणि दिक्षु सर्वां सुविन्यसेत्तथा पताकाकारसंस्थानैः घंठा
भरणभूषितैः ११ पुष्पादानैरलंकृत्य रथं रुद्रसमन्ततः यथा न्यायं पूजयित्वा भास्कराय निवेदयेत् १२ भो
त्रयित्वा वा विप्राणां माचार्याय निवेदयेत् बोधीने सप्तमी कल्पं सोपाख्यानं च भारत १३ आचार्यसुद्धिजो
ज्ञेयो वर्णीनामनुपूर्वशः शौरिणां वैष्णवीनां च शैवानां पार्वतीप्रिय १४ अलाभे नु सुवर्णस्य रथं रजतमादि
शेत् तदलाभे तावत्प्रमयं रथं बोमं च कारयेत् १५ अलाभे वा पितामहस्य रथं पिष्टमयं स्मृतं सहिरण्यं महादेव
तावत्प्रभाजनमाश्रितं १६ काषायपुष्पसहितं ब्राह्मणाय निवेदयेत् पूर्वोक्ताय महादेव महादेव महात्मने
१७ यंचरक्तसमापुक्तं शुभगंधाधिवासितं स्वशक्त्या तु विरूपाक्षविज्जगद्गुणविवर्जयेत् १८ एषा पुण्याया
प्रहरा रथांगं सप्तमी हर कथितानुमया रुद्रसद्वितीयं प्रकीर्तितं १९ स्नानं दानं तथा होमं पूजाग्रहपतेर्हर

रामः
८३

स्याः-

शतसाहस्रकं भवेदस्यां भूचरविद्यते २० एवमेवापुण्यतमामाघे प्रोक्तानुसप्तमी यामुपोष्य नरो भक्त्या सूर्यस्या
नुचरो भवेत् २१ ब्राह्मणो याति देवत्वं सत्रियो विप्रतां व्रजेत् वैश्यस्तु क्षत्रतां याति शूद्रो वैश्यत्वमेति वै २२ विशा
किनयसंपन्नं भर्तृरिक्तकालभेत् अपुत्रास्त्रीसुतं विद्यासौभाग्यं च गणाधिय २३ विधवापि पुष्ये मांससप्तमीं त्रि
पुरांतकं नाम जन्मसु वैधव्यं प्राप्नुयात् पार्वतीप्रिय २४ वः पुत्रावकुधनाय तु पूर्वध्वमतां व्रजेत् यावद्वै सप्तजन
मानिस्त्रियं नु पुरुषास्तथा २५ एवं विधा सप्तमी ते कथिता ह्युभध्वज यां शुक्लामानवो भक्त्या पुण्यतेजस्रहस्य
या २६ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. रथयात्रायां षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५५ सुमं नु हवाच इत्यु
क्ता सत्रगीमाशु सुरज्येष्ठलिलोचनं रथयात्रां महावाहो सूर्यस्यामिततेजसः १ शतानीकडवाच यमारा
धो जगन्नाथं मम पूर्वपितामहाः पुष्पांश्च ब्राह्मणानां नु अनुमानश्च नुर्विधं २ तस्य देवस्य माहात्म्यं श्रुतं च वः कुशो
मया देवर्षिस्त्रिध्वमनुजैस्तु तस्येह दिने दिने ३ कः स्तोतुमीशमजरं यस्येतत्स चराचरं अयसं च प्रमेयस्याकः
शक्तो वक्तुं सर्वा विभूतयः ४ नमो ह्यमिच्छा देवस्य तस्य सर्वात्मना द्विज श्रोतुमाराधनीयेन विस्तरेयं भवार्णवं ५

भवि. ७
८४

केनोपायेन मंत्रैर्विरहस्यैः परिवर्त्यया हनैर्वतोपवासैस्तु होमैर्जप्ये रथापि वा ६ आराधितः समस्ताभ्यां क्लेशानां हानि
दोभवेत् सैकाविद्याहिविद्यानां यया नुष्यति सर्वरुत ७ श्रुतानामपि तत्पुण्यं यत्र भानोः प्रकीर्तितं रहस्यानां रहस्यं यत्
स्वेन हंसः प्रसीदति ८ सैकश्रेष्ठतमो मंत्रस्तदेकं परमं बुद्धं उद्योषितं च तद्धेतुं येन भानुः प्रसीदति ९ सैवेकारसनाधः
न्यामार्जुनं दुःखं तितयानघ तदेकं निमित्तं चित्तं यत्तत्तं सततं रवौ १० श्राधानामपि वै श्राधो रिरहलोकै परत्र च यैः सदा द्विज
शार्ङ्गलभानोः पूजा करौ तथा ११ तदेकं केवलं धनं शरीरं सर्वजंतुषु यदेव पुलकोद्गासि भानोर्नामानुकीर्तने १२ सा ६
त्रिधा कंठशालकमथवा प्रतिजिह्विका अथवा यं परायानवक्ति भीमो हरे गुणः १३ नवद्वाराणि संप्रसिद्धा गुरोः पुरुष उ
त्तम प्राकार एव हने विप्रवृथा तानि विदुर्बुधाः १४ दत्तावधानं यच्छेद विधानै रवि संलुतिः श्रेयोक्तानुस्मरणोऽप्यु
रुषाणां विवेचितं १५ जन्मभावि फला सैकाहताया श्रित्य भास्करं दुर्मिं सावकांतरे मया वमभिरावतां १६ स्वे
भानुर्नमस्कारः संसार एवितारकः रत्नानामाकरं मेरुः सर्वाश्चर्यसयत्नतः १७ तीर्थानामाश्रयों गंगा देवानामाश्रयो
रविः एवमादिर्गुणं भीमो भानो रमिततेजसः १८ श्रुतो मेव कुशः सिद्धैर्गीयमानं तथा हरेः सोऽहमिच्छाम्यहं देवसप्त

रामः
८४

= सप्तपंच

लोकपरायणं १९ दिवाकरमशेषस्य जगतो ह्यवस्थितं आराधयितुमीशेशं भास्करं चामित्तैर्जसं २० भार्जुन एव
नाधारं सप्तमात्रमघायहं २१ इति श्रीभवि. ब्राह्म. सप्त. शतानीक प्रसेषे धैवाश्चत्तमोऽध्यायः ५६ सुमंत
रुवाच तमेकप्रक्षरं धाम परं सदसतो महत् भेदाभेदस्वरूपस्थं प्रणियत्परं विन्दुप १ प्रवक्ष्यामि यथा पूर्वं विरिंचेन म
हात्मना त्र्यशीरां कथितं पूर्वतद्विशेषान्निशामय २ आराधनाय सविनुर्महायज्ञसु संभवः योगं ब्रह्म परं ब्राह्मह
वीणां यदा प्रभुः ३ समलेहति संरोधा कैवल्यप्रतिपादकं तदा जगत्पतिर्विलाप्रणियत्तमहर्षिभिः ४ सर्वैकिलोक्तो
भगवानात्मयो निंप्रजापतिं यो यं यो सो भगवता प्रोक्ते हतिनिबोधय ५ प्राप्नुं शक्यमनेकैर्न जन्मभिर्जगतः परः वि
षया दुर्जयान् रूपां मिंद्रिया कर्षणा प्रभो ६ हृत्तयश्चेतयश्चापि चंचलस्याति दुर्द्धराः वामदेवः कथं जेतुं शक्नोति वर्षशतै र
पि ७ नयोगयोग्यं हि मनो भवद्गोहिरनिर्जितैः अल्पायुषश्च पुरुषो ब्राह्मणः कृतयुगेऽप्यमी ८ त्रेतायां द्वापरे वैव
किमुप्राप्तकलौ युगे भगवंस्तमुपायन्नः प्रसन्नो वक्तुमर्हसि ९ अनायासेन ये मंदं मनः कारभवा र्णवं १० तं वां तु मग्नाः
पुरुषाः प्राप्ये ब्रह्म महाज्ञवं १० उत्तरेयुर्भवां भोधितं यात्वमपि चिंतय एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा क्रियायोगं महात्मनां ११

भवि. ७
८५

तेषामखीणमावहेनराणांहितकाम्यया आराधयेत्सविष्टेशं दिवाकरमतं श्रितः १२ बाह्यालंबनसापेक्षया तमजं जगतः
पतिं ईज्यात्तज्जानमस्कारैः शुश्रूषाभिरहर्निशं १३ ब्रतोपवासैर्विविधैर्ब्राह्मणानां च तर्पणैः तैस्तैश्चाभिमनैः कामैः
येन चेतसि नुष्टिदा १४ अपरिच्छेद्यमाहात्म्यमपराधयत भास्करं तन्निष्ठास्तद्गतधियस्ततः कर्मतदाश्रया १५ तद्
हृयस्तमनसः सर्वस्मिन्सहिभिः स्थिताः समस्तान्यथ कर्माणि तत्र सर्वात्मनात्मनि १६ सन्यसध्वंसवः कर्त्ता सम
स्ताकराणक्षयं यतस्तदक्षरं ब्रह्म प्रधानं पुरुषाबुधैः १७ यतोयस्मिन्मथोचेतौ सर्वव्यापिव्यवस्थितौ परंपराणां
परमं पवित्राणां पवित्रकं १८ यस्याभिन्नमिदं सर्वं यच्चेदं यच्च संगतिः मोक्षकारणमव्यक्तमचिंत्यमपरिग्रहं
१९ तमा राध्यजगन्नाथं क्रियायोगेन उच्यते इति ते ब्रह्मणः श्रुत्वा रहस्यमधिसत्तमाः २० नराणां मुपकाराय
योगशास्त्राणि चक्रिरे क्रियायोगेन मे नीहृक्तकारिभ्यः नेकशः २१ आराधते जगन्नाथं तदनुष्ठानतत्परैः पर
मात्मा समार्त्तणः सर्वेशः सर्वभावनः २२ यानुक्तानि पुराणेन ब्रह्मणा कुरुनंदन तानि ते कुरुशर्हिल सर्वपापहराण्य
हं २३ वक्ष्यामि श्रूयतामद्य रहस्यमिदं सत्तम संसाराण्यभिग्रानां विषयाचेतसां धीतिं २४ हंसयोनविना नान्यत्कि

रामः
८५

मिदं लिपयामास उन्निष्ठश्चित्तयविंवक्तुं श्रितयते प्रति २५ भुंजंश्चित्तयमार्त्तणं सुखं चिंतय भास्करं एवमेकाग्रचित्तस्थ
ः संस्थितः सततं रविं जन्ममृत्युजरायाहं संसारं तं भविष्यसि २६ ग्रहेशमीशं वरदं पुराणं जहीहि धाता सुमसज्जनितं स
माश्रितारं रविमीशितारं तेषां भवो नास्ति विमुक्तिभाजां २७ इति श्रीभवि. ब्राह्मे. सप्तमी कल्पे सप्तमोऽध्यायः
५८ सुमंजुहवा च अध्यायं सरहस्यं नुसंवा दं वचिते खिलं सूर्यस्य दिंडिना सार्द्धं सर्वपापप्रणाशनं १ ब्रह्म
हत्याभिभूतस्थ पुरादिं डिमहामते आराधनाय देवस्य स्तोत्रं च क्रेमहात्मनः २ श्रुत्वा तस्याथ तत्स्तोत्रं नुतोष भगवा
त्रविः उवाच देवदेव स्तं दिंडिनं देवनायकं ३ आदित्य उवाच हंतं दिंडिं सुसन्नोऽस्मि भक्त्या स्तोत्रेण चानघ व
रं हृणीष्वधर्मज्ञयते मनसि वर्त्तते ४ दिंडिरुवाच एष एव वरः श्लाघ्यो यः प्राप्नोति ममांतिकं उद्देशनमपुण्य
नां स्वप्नेष्वपि हि दुर्धमं ५ यथैव ब्रह्म हत्यामेयुगाद्यालोकगर्हिता भवान् जानाति सर्वेश हृदि स्थः सर्वदेहिनां
६ त्वत्प्रसादान्मयेशाननाशमाश्रया नुवै तथा च उरितं सर्वयज्ञान्यलोकगर्हितं ७ यद्यदि श्याम्य हंत नु सर्वम
लुदिवस्यते एतेनैवानुमानेन प्रसन्नो भगवानिति ८ ज्ञातं सयाहि मार्त्तणं नाप्रसन्नो विभूतयः एवं सर्वसुखाः

भवि-पु
८६

ज्ञानमध्यस्थो भगवन्मय ८ नस्मान्नगाधे संसारे मग्नमुद्धर्तुमर्हसि सुखानितानि चैवांते तेष्वां सुखं न तत्सुखं १०
यदा तु दुःखमागामि किं वा कस्यैव भक्षणं सुप्रसादं कुरु विभोजगती यं जगत्पते ११ ज्ञानदानेन येनेयं उत्तरे
यं भवार्णवं इत्युक्तस्तस्य मार्तण्डं कथयामास योगवित् १२ योगनिर्वर्जिमत्पतं दुःखसंयोगभेदजं शुद्धायोगं
तु तं हिं डिर्निर्वर्जितं निष्कलं विभो १३ प्राणिपत्यमहातेजा इदं वचनमब्रवीत् देवदेव त्वया योगो यः प्रोक्तस्तमनाशः
न १४ नैव प्राप्नो न यानामैर्मुनिभिर्विजितैर्द्रियैः विषया दुर्जया पृथिरिन्द्रियाकरणाः सदा १५ इन्द्रियाणां दृष्टं
त्वेकं कः शक्नो वा करिष्यति अहं नमिति विख्यातं दुर्जयं चंचलं मनः १६ यमादयस्तथा जेतुं शक्नो जन्मान्तरे य
दि सोहमिष्ठा मिदं देव शब्दस्य सादाह निजितैः १७ रागादिभिर्मर्त्य दुःखं प्राप्तप्रक्षीणकल्मषैः आदित्य
उवाच यद्येवं मुक्तकामस्त्वंगणनाथ पृच्छत १८ क्रियायोगं समस्तानां क्लेशानां क्लेशकारकं मननाभः
वमद्भक्तो मां वा जीवानममुह १९ मीमेवैष्यसि मुक्तैव मात्मानं मत्परायणं मद्भावा नात्मसुजना मद्भक्तमप्य
रायणाः २० मम पूजाकराश्चैव मयि यांति लयं नराः सर्वभूतेषु मां पश्य समवस्थितमीश्वरं २१ कर्त्तासि केन ८६

चैव त्वं सर्वदोषाभ्युहास्यसि जंगमा जंगमो ज्ञाते मय्याशक्त समंततः २२ रागलोभादिनाशेन भवित्री कृत्य कृत्यता
भक्त्या निश्रवणस्यापि चंचलत्वान्मनो यदि २३ मय्यनाशस्य दूरयः कुरु मद्भक्तीं तनुं सुवर्णरजताद्यैस्त्वं शैलमद्भ
हरोत्थजा २४ पूजोपहारैर्विविधैः संपूजय त्रिलोचनं तस्य चित्तं समावेश्य सर्वभावेन सर्वदा २५ पूजिता सेवने
भक्ता ध्याता चैवोपहारिणी गच्छंता यं स्तिष्ठ भुंजंता मेवाग्रेथ पृच्छतः २६ उपर्यधस्तथा वाग्धैर्विंतयंत मवैरिणं
ह्मानैस्तिलोदकैः कृत्यैः पुष्पैर्गन्धानुलेपनैः २७ वासोभिर्भूषणैर्भक्ता गीतवाद्यमनोरसैः यच्च यच्च भवेत्तु वै किं विदु
ज्ञादिते नर्ता २८ भक्तिनम्रेण श्रेष्ठ प्रीणया विहृतां मम रोगेणाकृष्यते विभोगंधर्वीभिः सुखं यदि २९ मयि पृष्टिं
समाविश्य गायेथाममजा कथा कथयामते वसुधैव कुटुम्बकमिति ३० श्रोतव्याः प्रीतिमुक्तेन अप्यरूपादयः कथा म
येव मयि तमनाश्चेत्तसो ये तया श्रयः ३१ त्रेयस्तानां खिलान्दिंदेपरित्यक्तस्य भीतवत् अक्षीरागददोषोपि मत्क्रियापर
मंपदे ३२ यदा प्राप्नोति वा भीष्टं मयि तमना भव मयि संधास्य सर्वं त्वं आत्मानं यत्तदा स्तिव ३३ यदलं कुरु कर्माणि
माचधर्म्यव्यतिक्रमं न रं व्यपोह्य हन्यास्त्वं ब्रह्मकं मोक्षसे भवत ३४ एते नैवोपदेशेन व्याख्यातमखिलं तव क्रियायो

भवि ७ गंसमाख्यामधिप्रीतमनाभव ३५ दिंडिरुवाच मद्धितायजगन्नाथक्रियायोगामृतंमम विस्तरेणसमाख्याः
 ७ हिप्रसन्नहृदिभास्कर ३६ त्वामतेनहितद्वक्तुमर्थेनान्याजगहुरे गृहमेतत्प्रवित्रं वतदावक्ष्यप्रसीदमे ३७
 आदिमउवाच आख्यास्यतेतदखिलंविहिरंवेनगणाधिय इत्युक्तांतर्द्धेदेवःसर्वलोकप्रदीपकः ३८
 सचदिंडिर्महानेजात्रगामस्वामरावती ३९ इतिश्रीभविःब्रह्मेःसप्तःदिंशादित्यसंवादेःष्यंवास्तमोःधाः
 यः ५६ सुमंतुरुवाच प्रणम्यशिरसादेवंसुरश्रेष्ठं चतुर्मुखं उवाचसमहानेजादिंडिलेकेशामादरात् १
 देवदेवेनभगवन्नाश्रितेजामहात्मना क्रियायोगामृतंसर्वभाख्यास्पतिभवान्किल २ सत्त्वायछाम्यहं ब्रह्म
 क्रियायोगेनतंरविं ब्रह्मेवाच एह्येहिवत्सकाशंकामसमीपंगणाधिय ३ ब्रह्महत्याघनष्टावदर्श
 नादेवतस्यजु अनुग्राह्योस्मिभूतेशभास्करामिततेजसः ४ आराधनायभूतेशयत्नेतत्प्रवणमनः यदिदेवप
 तिभानुमाराधयिषुमिच्छसि ५ भगवंतमनाकृत्यंतवदीक्षागुणान्विताः नह्यदीक्षान्वितैर्भानुंशतुंश्रोतुंचत
 ततः ६ इहपुंवाचमूरुत्वंप्रवेष्टुंकृतस्वहि जन्मभिर्वहुभिःपूतानरास्तद्गतचेतसः ७ भवन्तिभगवान्सौरा
 रामः ८

नरादीक्षागुणान्विताः अनेकजन्मसंस्कारंचित्तेपापसमुच्चये ८ नाक्षीरेजायतेपुंसांमर्त्यलोभिसुखीगतिः
 प्रवेशंयातिमर्त्येदेहिज्ञानचेदांश्चविंदति ९ योनिरस्तंविज्ञानीयादसुरांश्चसमुद्रवे पाखंडेपुरतिःपुंसांहेतुवादा
 उकूलता १० जायतेविष्णुमायाभिःपतितानांडुरात्मनां यदापापक्षयापुंसांतदावेदद्विजातिषु ११ रवौचवे
 ददेहसुश्रुत्याभवतिनिश्चलाः यदास्वल्पावशेषलुनराणांपापसंचयः १२ यदादीक्षागुणान्सर्वेब्रजंतिनात्रसं
 शयः भ्राम्यतामत्रसंसारेनराणांकर्मदुर्गमे १३ हस्तावलंबकोद्येतेभक्तिक्तीतोदिवाकरः सर्वभगवतोभूत्वास
 र्वपापहरंरविं १४ आराधयेहतभक्ताप्रीतिमेष्यतिभास्करः दिंडिरुवाच किंलक्षणानरादीक्षामर्हते
 पमसंभव १५ यद्यदीक्षान्वितैःकार्यंनमेकथयपमज्ज ब्रह्मेवाच कर्मणामनसावावाप्राणिनांयोन
 हिंसकः १६ भावभक्तश्चमर्त्येदेसखादीक्षागुणान्वितः योजालाणांश्चदेवांश्चनित्यमेवनमेष्यति १७ नचदोः
 ह्यपरंवादेसमर्त्येदेसमर्चति सर्वादेवान्त्रिवेनिसर्वलोकांश्चभास्करः १८ तेभ्यश्चनान्यमात्मानंसनरःशौच
 तंजजेत् देवंमनुष्यमन्यंवापशुष्यक्षिपिपीलिकाः १९ तरुपाषाणकाष्ठान्निभूष्यथोगगनंदिशः आत्मनंचा

भवि. पु ८८ पिदेवेशाद्यतिरिक्तं दिवाकर २० योजनातिनजानीषु सर्वे दीक्षागुणाभजेत तावन्नक्रुते यत्सर्वभनेष्टपाप
 कं २१ कर्मणामनसा वा वासनुदीक्षासमर्हति अतस्तेनेहतपसा यज्ञैर्विविक्तदक्षिणैः २२ तांगतिं नृणां योतिषां
 गताः सूर्यमाश्रिताः येन सर्वात्मना भानो भक्त्या भावो निवेशितः २३ गरुडश्चरुतं न त्वाश्लाघ्याः शौरः समानवः अ
 यिनः स कुले धन्यो जायते कुलपावनः २४ भगवान्भक्तिभावेन येन भानुरुयासितः यः कारयति देवा वं हि दयालं व
 नारवेः २५ सनरो भानुसालोकमाप्नोति धृतकल्मषः यत्तु देवालयं भक्त्या भानोः कारयति स्थिरं २६ सप्तपुरु
 षां लोकं भानोर्नयति मानवः यावन्त्यष्टानि देवानां रवेस्तिष्ठन्ति मंदिरे २७ तावद्धर्मसहस्राणि सूर्यलोके समो द
 ते देवा र्वालि क्षणोपेनातद्गृहं संततो विधिः २८ निःकामं च मनो यस्य स यात्यक्षरसाम्यतां पुष्पानीह सुगंधा
 नि मनोऽज्ञानिरयः पुमान् २९ प्रयच्छति सहस्रांशौ तद्भावगतमानसः धूपांश्च विविधांस्तान् गंधांश्चानुले
 पनं ३० नरः सोऽनुदिनं यज्ञं करोत्याराधनात्र वै यज्ञेशो भगवान्पूज्यः सदा क्रतुभिरीज्यते ३१ वरूपकरणयज्ञा
 नानामंत्रसुविल्लाः तत्र दिंडो ह प्राप्यते मनुष्यैर्धर्मसंचयैः ३२ भक्त्या नुपूरुषो पूजा कृता उर्वर्कुरैरपि भानोर्दिदा

रामः
 ८८

निवार्यत्वं सर्वयज्ञैः सुदुर्लभं ३४ यानियानीह पुष्पाणि धूपगंधानुलेपनं दयितं भूषणं यच्च प्रीतये ये च राससी ।
 ३५ यानि चाल्पवहाराणि भक्ष्याणि च फलानि च प्रयच्छतानि मार्तण्डे भवेद्याश्चैव तन्मनः ३६ अत्यंतं भुवनाधा
 रं यथा शक्त्वा प्रसादयः आराधयन्ति तं देवं तस्मिन्नेव परायणं ३७ पुण्येस्तीर्थो दकैरत्नैर्मधुना सर्पिषा तथा स्त्री
 रणाला यये ज्ञानं ग्रहशं गोपतिं स्वर्गं ३८ दधि क्षीरं क्रमानुगुणान्न तेलो कान्मधुश्चुतः प्रयास्य सिंगरौः श्रेष्ठः
 निहत्तं वा विनष्टं ३९ स्तोत्रैर्गतैस्तथाराधैर्बलिणानां च तर्पणैः मनसश्चैकयोगेन आराधय दिवाकरं ४०
 आराधय तं जगन्नाथं समासर्गः प्रवर्तितः विष्णुश्च पालयेद्भोकांस्तमारुध्य दिवाकरं ४१ रुद्रस्तु प्राप्तवान्दे
 वीभवानीं नु प्रसादतः दीप्यते अथ यथापितमारुध्य दिवाकरं ४२ सत्त्वमेभिः प्रकारैस्तु उपवासे च भास्करं
 तोषयेद्यो हि नृशो सो भानुर्द्विप्रशंतिदः ४३ इति श्री भवि. बाले. सप्तमी. भानुमाहात्म्ये षष्ठोऽध्यायः
 ध्यायः ५६ दिंडिरुवाच उपवासेः सुरश्रेष्ठ कथं नुष्यति भास्करः परिहार्यस्तथा वैवयेशाद्याश्चोपवासि
 मिः १ यद्यत्कार्यं यथा वैवयथा वाराधनेनैः तत्सर्वं विल्लाह्य लब्धं यथा वदन्मर्हति २ ब्रह्मोवाच

भवि. ७
८८

स्मृतः संप्रजितो भूयात्पुण्याद्यैर्भानुमादरात् भोगिनामुपकारयकिंपुनश्चोपसेविनां ३ उपाहृतस्य पापेभ्यो यस्तु
वासैर्गुणैः सह उपवासः सविज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः ४ एकरात्रं द्विरात्रं वा त्रिरात्रं नक्तमेव वा उपवासी रविं
सुभक्त्या ध्यायति मानवः ५ तन्नामजायते तत्कर्म रतस्तद्गतमानसः निःकामः पुरुषो दिंदे सर्वमक्षयमाप्नुया
त् ६ यंच काममविधाय भास्करार्पितमानसः उपोष्यति तमाप्नोति प्रसन्ने रवगमे खिलं ७ दिंदिरुवाच
ब्राह्मणोः क्षत्रियैर्बैश्यैः शूद्रैः स्त्रीभिश्च कंजज संसारयंक गतैस्तैः सुगतिः प्राप्यते कथं ८ ब्रह्मोवाच अ
नारध्वजगन्नाथं गोपतिं तमनाशनं निर्वलीकेन चित्तेन कः प्रयास्यति सङ्गतिं ९ विधया ग्राहि वैयस्यनचित्तं
भास्करार्पितं सच वै पापपंकां कीनरो यास्यति सङ्गतिं १० यदि संसारदुःखार्त्तसु गतिं गंतुमिच्छसि तवाराध
य सर्वेशं भास्करं ज्योतिषां पतिं ११ पुष्पैः सुगंधैश्चैश्वर्यैः सागरुचंदनैः वा सोभिर्भूषणैर्भूषैरुपरासपरायणैः
१२ यदि संसारनिर्वेदादभिवांछसि सङ्गतिं तदारधय मार्त्तं दुंयथेष्टं देवतैस्तसं १३ पुष्पाणि यदि तेन सुः सप्तपा
दपपद्मैः दुर्वर्कुरैरपि तदा तदलाभे च पर्यमं १४ पुष्पपत्रांशुभिर्धूपैर्यदा विभ्रमान्नरः पूजितः स्वस्तिमण्ड

रामः
८८

लाभत्तायाद्येकचेतसां १५ यः सदा पूजयेद्भानोः कुरुते मार्जनक्रियां अयां शुभमेर्गे हास्य सर्वपापं व्यपोहति
१६ यावत्पुष्पांशुकलिकामीक्ष्यते भास्करालये दिनानि दिवि तावन्ति तिष्ठतस्तमनो नरः १७ सोपिलोकं समा
साद्य हेलिनोऽप्याथ मोदते मृदधानुविकारैर्विअहन्यहनि यत्पापं कुरुते गणनायक गोचर्ममात्रं समाह्वयं
नितझास्करालये १८ यद्भानुलेपनं कुर्याद्भानोरायतने नरः वरुणैर्गोमयेन वा उपलेपनं कृत्वा तिमात्परं पाल
नास्थितः २० इदकाभ्युसरां भानोयः करोति तथा गृहे सोधिगच्छति यत्रास्ते भगवान्यादयां पतिः २१ पुष्पप्रकरमप्य
र्थसगंधं भास्करालये अनुलिप्तेन रोदत्तानुर्गतिमवाप्नुयात् २२ विमानमतिशोभायं सर्वशुक्लविभूषितं स
प्राप्नोति नरोदत्ताप्रदीपं भास्करालये २३ यस्तु संवत्सरे पूर्यति लमात्रप्रदो नरः ध्वजं च भास्करे दशासप्तसित्रक
लं लभेत् २४ विधत्तं हंति वा तेन न दानुर्नितः कृतां योयं केन गृहे भानोर्दिवा करनराधिय २५ गीतवाद्यादि
भिर्भानुमुपासेत तमोपहं गंधर्वनृत्यगीतैः सविमानस्थो निवेद्यात् २६ जातिस्मरत्वं मेधां च तथैवोपरमेस्म
तिं प्राप्नोति गणशालिलकृत्वा पुस्तकवाचकं २७ एवं रवगेश्वरो भक्त्या येन भानुरुपासितः स प्राप्नोति गतिं

भवि. ७ २५
 ६० श्राव्योयांयामिच्छतिवेतसा २८ देवतामनुजैः कैश्चिद्विधं धर्तव्यं तथापरे विधाधरत्वमपरैराधोहादवाकरं २९
 शक्रः कुरुशतेनैनमारधं ज्योतिषां पतिं देवं इत्यंगतस्तस्मान्नान्यपूज्यतमः कवित ३० ब्रह्मचारी गृहस्थानां वान
 प्रस्थंगणाधिय नान्यपूज्यस्तथास्त्रीणां मृतदेवं दिवाकरं ३१ ध्येयः परित्वाजकानां सहस्रांशुर्महात्मनो मोक्षदा
 रगहंतीह तं रविं विजितार्थिनां ३२ एवं सर्वाश्रमाणां हि सहस्रांशुः परायणं सर्वेषां चैव वर्णानां ग्रहेशं च गतिं परां
 ३३ शृणुष्व गदतः काम्यानुपवासांस्तथापारं शृणुदिं डिर्महापुण्याफलाक्राससमीपरा ३४ आदिपाराध
 नार्थाय सर्वान्वापहरेशिवा यामुपोष्य नरो भक्त्या मुच्यते सर्वपापकैः ३५ तथा लोकमवाप्नोति सूर्यस्यामितते
 सः अथ भाद्रपदे मासि शुक्लपक्षे महामते ३६ सोपास्या प्रथमं तात विधानं शृणु तत्र वै अयाचितं चतुर्थं निपुं च
 म्यामेकभोजनं ३७ उपवासपराधस्यांजितक्रोधोजितेंद्रियाः अर्चयित्वा दिनकरं गंधधूपनिवेदनैः ३८ पुरत
 स्थंडिले रात्रौ स्वपेदेव स्य पुत्रकः प्रध्ययन् मनसा देवं सर्वभूतार्तिनाशनं ३९ विविदुस्त्वयससम्यां कुर्याद्वास्त्राभो
 जनं पूजयित्वा दिनकरं पुष्पाधूपविलेपनैः ४० नैवेद्यं तात देवस्य फलानि कथयंति हि खर्जूरनारिकेलान्भान्

रामः
 ६०

थाकाप्रफलानि च ४१ मानुलुंगफलानीह कथितानि मनीषिभिः एतैश्च भोजयेद्दिप्रानार्थना वप्रकल्पयेत्
 ४२ तथैषां वाप्यभावेन शृणु दान्यानि सुव्रताः शिलिगोधूमपिष्टेन कारयेद्गुणनायक ४३ गुडगर्भकृतानीह च
 तथा केन वापचेत् चतुर्थीतकसहस्राणि आदिप्रायनिवेदयेत् ४४ अग्निकार्यमथोक्तत्वाद्वास्त्राभोजयेत्ततः
 अथ द्वादशवैमासान् कार्यव्रतमनुजमं ४५ मासि मासि फलाहारफलदायी फलाशनः वर्धते दुःखकुर्वति श
 क्ताद्वास्त्राभोजनं ४६ स्नानं प्राशनं योश्चापि विधानं शृणु सुव्रत गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिकुशोदकं
 ४७ तिलसर्पययोः कल्पं श्वेतमृच्छापि सुव्रत उर्वकलंकं घृतं चापि गोशृंगीकालं व्रतं ४८ जीर्णीगुल्मविनिर्ग
 नं प्रशस्तं स्नानकर्मणि प्राशने वाप्यथैतानि सर्वपापहराणि वै ४९ आदौ कृत्वा भद्रपदं ---- विदुर्ध्या
 स्थं वर्धयंति मासाश्च भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ५० दिवा भोमान् महादेवततस्तेभ्यो निवेदयेत् फलानि तात इमा
 नियथाशक्त्या गणाधिय ५१ सवत्सामयवाधेनं भूमिं सस्यान्विताम च असादमयवाभोमं सर्वधान्यसमन्वितं
 ५२ दद्याद्भक्तानि वस्त्राणि ताघपात्रं सविक्रमं शक्तिपुक्तहरिद्रस्य ---- तमे शृणु ५३ फलानि धिष्ट्या न्ये

भवि. ७
८९

भांतिलडुवीन्वितानि भोजयित्वा द्विजानद्याद्रजतानि फलानि ५४ धातुरजं वस्त्रं पुनः आचार्ययनिवेद
येत् सहिरण्यं महादेवयंत्रं च रत्नसमन्वितं ५५ एवं समाप्यते तात पारणं वर्षकं विधं इत्येवापुण्यतमा सा स
प्तमी उरिताय हा ५६ यामुपोष्य नराः सर्वे यांति सूर्यं सलोकतां ब्राह्मणोऽस्य मायानि क्षत्रियश्चैवं इतां व्रजेत् ५
५७ वैशेषो धनदशालोकं भूदेवि प्रवृत्तमाप्नुयात् अपुत्रो लभते पुत्रं दुर्भगा सुभगा भवेत् ५८ यामुपोष्य च नारी
णां सप्तमी लोकपूजिता विधवा या सती भक्त्या अनया पूजयेद्भवि ५९ नान्यजन्मनि वैधव्यं नारी माप्नोति मान
वः विंतामणिमिमांसेषा विज्ञेया कलसप्तमी पठतां शृणुतां दिंदे सर्वकामप्रदा स्रताः ६० इति श्री भवि
ब्राह्मे सप्तमी फलसप्तमी व्रते षष्ठी तितमोऽध्यायः ६१ अलोवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि रहस्यानां मस
प्तमी पवित्रा हि पवित्राणां महापातकनाशिनी १ सप्तमी कृतमात्रेयं नरांतरायते भव सप्तावरणं सप्तपू
र्वीन्विहृत् नपिन संशयः २ रोगांश्चिदंति दुष्कृत्यानुर्जयाज्जयते क्षीरि आत्मदुःखादिकं प्रापान्यः कुर्यान्नाम स
प्तमी ३ कन्यार्थलिभते कन्यां धनार्थलिभते धनं पुत्रार्थलिभते पुत्रां धर्मार्थलिभते धर्ममाप्नुयात् ४ सर्वेषां सम

रामः
८९

एक ४

यान् कुर्यात्सर्वेषां विवक्षणाः समयं शृणु भूतेश्च येयसे गदतो मम ५ आदित्य उक्तः पुरुषः सप्तम्यां गणनायक
मैत्री सर्वां नृवै कुर्याद्वात्करं वापि चिंतयेत् ६ सप्तम्यां न स्पृशेत् नैलं नीली वस्त्रं न धारयेत् मवाप्यामलकैः स्नानं न
कुर्यात्कलहं कृचिन् ७ किमन्नं न स्पृशेत् नैलं सप्तम्यां यमसंभव कश्चिदोषो भवेद्देवनील वस्त्रस्य धारणात् ८
अलोवाच शृणु दिंदे महाबाहो नीली रक्तस्य धारणे वाससो गणशाहं लिगदतो मम हस्तशः ९ पालनं विक्रमं चैव
तु भिरुपजीवनं पतितं लुभवेद्विप्रं त्रिभिः कृद्धैः सुश्रुच्यति १० नीली रक्तेन वस्त्रेण यत्कर्म कुरुते द्विजः स्नानं दा
नं तपो होमं स्वाध्यायं पितृतर्यणं ११ इत्यातस्य महायज्ञं नीली वस्त्रस्य धारणात् नीली रक्तं यदा वस्त्रं विप्रस्त्वंगे शुद्धं
रयेत् १२ अहो एत्रो धितो भूत्वा यंच गव्येन शुच्यति रोमकूपे यदा गच्छेत् रक्तं नीलस्य तिष्ठति १३ पतितं लुभवेद्वि
प्रं त्रिभिः कृद्धैः सुश्रुच्यति नीली मध्यं यदा गच्छेत् प्रमादाद्वा स्रगाः कृचिन् १४ अहो एत्रो धितो भूत्वा यंच गव्येन शु
च्यति नीली दाह्यदाभिद्येद्वा स्रगाणां शरीरके १५ अथापरो विधिश्चात्र गदतो मे निशामय शोणितं दृश्यते
यत्र द्विजश्चांशयणं चरेत् १६ कुर्यादज्ञानतो यलुनीलैर्वैदंतधावनं कृत्वा कृद्धयं दिंदे विप्रः स्थानं संशयः

भवि. ७
८२

११ धारयेद्यत्रनीलसुसाभवत्पञ्चभिर्मही प्रमाणं द्वादशाक्षानिततदुर्ध्वं चिर्भवेत् १८ सप्तम्यां स्य शतेनैलं इष्टा
भार्या विनश्यति इत्येधनीलीनैलस्य दोषलेकथितो मया १९ कथयिष्यामहमन्येन शानपिपिवेदुधः नद्रोहं
कस्यचित्कुर्यान्नयाह्वयं समाचरेत् २० नावभाषेत चांशलं चांशलं न स्य शो दुधः नवापिसं स्य शो कालं मृतकं ना
वलोकयेत् २१ नास्फोटयेनाभिसरेद्वायेद्वापिनगीतिका ननु त्पेदतिरागेन न चराज्यं निवेदयेत् २२ न शयी
तस्त्रियासां न सेवेत दुरोदनं नरो देदश्रुपातेन न चाशानपशाकिका २३ आरुष्यान्न शिरोयूकान्न हथावधमाच
रेत् परस्परानिष्टकथनं प्रतिश्लोकं च वर्जयेत् २४ न कश्चित्तापयेज्जंतुं न कुर्यादिभिर्भोजनं न चैव हि दिवा स्वप्नं दं
भशाद्यं च वर्जयेत् २५ रथ्यायामटनं वापि यत्नतः परिवर्जयेत् अथापरो विधिश्चात्र श्रूयतां त्रिपुरांतक २६
वैत्रास्य भर्तृकर्म व्यास सर्वदाना मसप्तमी अनेन चैत्रमासे नु पूजनीयो दिवाकरः २७ अर्यमेति च वैशाखे ज्येष्ठे मि
त्रे प्रकीर्तितः आषाढे वरुणे ज्येष्ठा इंद्रे नभसि कथ्यते २८ विवस्वांश्च नभस्येय पर्यन्यश्च युजे स्मृतः पूषा कार्त्तिके
कमासे नु मार्गशीर्षे कुरुक्ष्यते २९ भगः पौषे भवेत् पूज्यस्त्वष्टा माघे नु शश्वते विष्णुश्च फाल्गुणे मासि पूज्यो वर्धश्च सु

रामः
८२

भास्करः ३० सप्तम्यां चैव सप्तम्यां भोजयेद्भोजकानुधः सद्यतं भोजनं देयं भोजयित्वा विधानतः ३१ भोजकाय प्रदा
नव्यं दक्षिणं त्वर्णमायकं सद्यतं भोजनं देयं रक्तवस्त्राणि चैव हि ३२ अलाभे भोजकानां नु दक्षिणाया हि ज्ञेयमाः
तथैव पूजनीयाश्च अरुया परया विभो ३३ विशेषतो वाचकाश्च बालाः कल्पवित्सदा इत्येषा कथितानुभं
सप्तमी गणनायक ३४ श्रुता सती पापहरा सूर्यलोक घदायिनी ३५ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. सप्तमी प्र
तविधाने दिव्य स्थित मोऽध्यायः ६२ सुमं नुरुवाच इत्युक्ता भगवान् ब्रह्मा जगामादर्शनं विभो सूर्यमाराधये
दिं इति सूर्यस्यानुचरो भवेत् १ शतानीक उवाच भयः कथय विप्रं इमाहात्म्यं भास्करस्य मे शृण्वतो न क्षिमे
निरामृतस्येव सुव्रत २ सुमं नुरुवाच शृणुष्यामि हितो राजसंबंधं हि जशं वयोः यं श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मु
च्यते मानवो नृप ३ फलभावनका ये वं नाना हस्त समाकुले परस्परमंगं शृंगं कं इयित मृगा गणाः ४ हते वहि
हंत कस्य तीर्थ कनोप भोगिनी प्रभूत कुमुदां भोज घद्यदंगीत शालिनी ५ सिद्धदेव विगंधर्वनी र्धसे वितवारि
ति मुंडैश्च जटिलैश्चैव नापसे रूपशोभिने ६ आश्रमिभिर्मुनिश्रेष्ठैश्च शंखांकं गुरवमास्थितं सोत्रैस्तु वत्सह स्वांशं

भविष्य
८३

भुक्तं तत्र तपसा ७ ततः सद्यश्च मनसा ततो भोजकमारकाः विनीत उयसंगम्य यथावदतिवाद्यतः ८ आस
नेषूपविष्टास्ते उपविष्टमथाब्रुवन् भगवन् सर्वदेवेषु छिन्निनः शंशयो महान् ९ विलंबेनोपयन्नानां कुमारानां
ततो मुनिः अनादींश्चतुरो वेदानुवाच प्रीतिमानसः १० तेषां नुयठनामेव आश्रमे नुयदृष्ट्या मुनिप्रेषे जयेदे
शमाजगामादिजोनप ११ यथावदर्वितस्तेन शंखेनामिततेजसा वंदितश्च कुमारैस्तेन वा प्रीतिमानसः १२
अथवानुब्रवीत् कुरुस्तान्यै भोजकमारकान् शिष्टागमादनाध्यायः स्वाध्यायतो विरम्यतां १३ यथाशाययसी
याः कुमारस्य यस्ततः प्रप्रक्षसद्विजश्चेता ह्येते किं वै यठन्ति च १४ शंखो वाच महाबाहो कुमार भोजकात्तः
जाः ससूर्यकल्पांश्चतुरो विप्रवेदानधीयते १५ तथैव सप्तमी कल्पं परिवर्त्य विभासतः अग्निकार्यविधानं च
प्रतिष्ठा कल्पमादितः १६ अयंगलक्षणं ब्रह्मत्रययात्रा विधिरुतथा कथं क्रियेत सप्तम्यां कश्चार्चनविधिक्रमः
१७ गंधपुष्पप्रदीपानां किं फलं विमंदिरे केन नु ध्याति दानेन नु तेन नियमेन च १८ पुष्पधूपोपहारदिकिं विदे
यं विवस्वतः एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तन्मे ब्रूहि तपोधन १९ विशेषतस्तु माहात्म्यं भास्करस्य ब्रवीहि मे शंख उ

रामः
८३

वाच इममर्थं वशिष्ठेन पृष्टः शंखो यथापुनः २० अथावष्टवसिष्ठो यंतदहं कथयामि ते अत्राश्रमे पुरापतमेती
र्यानां मुत्तमे प्रभुः २१ वंदे नियतात्मानं वशिष्ठं मुनिसत्तमं विनयोनोपसर्गस्य वंदे चरणौ मुने २२ कृतप्र
णामं शंखं नु भक्तिप्रदं कृताननं विलोकाय रमं प्रीतो मुनिः प्रप्रक्षतं तदा २३ सर्वतः स्फुरितं गात्रं पृष्ठेन महती भव
घोररूपेण तीक्ष्णकथं तद्विगतं वद २४ कथंचलक्ष्मीरधिकारूपं चाभिमनोहरं तेजसितेन महती भव शंख
हामने २५ शंख उवाच शृणुष्यावहितो ब्रह्मन् पूर्वमेतन्मया यथा भाषितो भगवान् सूर्यो विधिना येन सुब्रत
२६ मोहान्मयोपहसितो दुर्वासा कोपनो मुनिः ततो हतस्पर्शाय नमस्कृत्य मवाप्तवान् २७ ततो हं पितरंगत्वा कु
ष्टरोगाभिपीडितः लज्जमानो तिनिर्हृत इदं वाक्यमथाब्रुवन् २८ तात सीदति मे गात्रं सरथपरिहीयते घोररूपो म
हाबाधिर्वपुर्देव जिघांसति २९ अशेषबाधिराज्ञा हं पीडितः क्रूरकर्मणा वैशैरोषधिभिश्चैव न शान्तिर्मम विद्या
ते ३० सो हं त्वया ह्यनुज्ञात ल्यक्तुमिच्छामि जीवितं यदि बाहमनुग्राह्यत तो नु शान्तुमर्हसि ३१ इत्युक्तः स पितृपुत्रशो
कतायाभिपीडितः पिता ततः क्षणं ध्यात्वा मामेनं वाक्यमुक्तवान् ३२ धैर्यमाश्रीयतां पुत्रशोकमावमनः कृथाः

भक्ति-प्र
८४

हस्तिशोकार्दितं व्याधिः शुक्लरामिवावर्तं ३३ देवताराधनपरोभवपुत्रकमाश्रुवः इत्युक्तो हिमयाप्रोक्तो देवमार
ध्यामिकं ३४ कमाराध्याविमुच्येयं नानारोगैः समंततः इत्येवमुक्तो भगवान्माश्रुवाच पितामहः ३५ इममर्थं पु
रुषा पश्योतिः प्रजापतिः याज्ञवल्क्येन आधिरायोगीशेन महात्मना ३६ यदुवाच महातेजास्तस्मै स यदुनं
दन तच्छृणुष्वशुविर्भवा आत्मनः श्रेयसे सुत ३७ सुरश्रेष्ठं सुखासीनं यमयोनिं प्रजापतिं याज्ञवल्क्यो महा
तेजा पर्यपृच्छयितामहं ३८ भगवन् श्रोतुमिच्छामि किंचिदात्मनो गतं यमाराध्याविभो देवनरो मुच्येत वै भवा
न ३९ गृहस्थो ब्रह्मचारिवादान् अस्थोऽयं भिक्षुकः यद्वदेन्नो ह्यमाप्नोति देवतां कां यजेत सः ४० कृतो ह्येष
ब्रुवन् स्वर्गस्थितो नैश्रेयसं सुखं योगिनाश्चाद्रसं नीलीस्पृक्का गृहं कलेवरं ४१ वायुभृता विशंत्य सिंहे जोराशौ
दिवाकरो तस्य रश्मिः सहस्राणि शरवा इव विहंगमाः ४२ वसंत्याश्रित्य पुनयः संसिद्धा देवतैः सह जनकादयो
गृहस्थान् राजानो योगधर्मिणः ४३ बालिखित्वा दयश्चैव गृहस्थब्रह्मचारिणः व्यासादयो वनस्थाश्च भिक्षु
पंचशिखास्तथा ४४ सर्वयोगसमास्थाय प्रविष्टा योगमंडपं श्रुत्वा सात्मजः श्रीमान् योगधर्ममवाप्य न

रामः
८४

४५ आदित्यकिरणानीत्वा पुनर्नारमवाप्तवान् शक्रमात्राश्रुतिमुखा ब्रह्मविष्णुशिवादयः ४६ अत्यक्षोयं
स्मृतो देवः सूर्यस्ति मिनाशनः तस्मादन्यजते भक्तिर्न कार्या गृहमिच्छता ४७ दृष्टेन साध्यते यस्माददृष्टं नित्यमे
व हि त्वयातः सततं विप्र अर्वनीयो दिवाकरः ४८ याज्ञवल्क्य उवाच अहो यस्त्वयं कथितो भवता भास्को
मम देवता सर्वदेवानां नैतन्मिथ्या प्रजायते ४९ तस्य देवस्य माहात्म्यं श्रुतं सुवक्त्रं शोभया देवर्षिः सिद्धमनुजै
स्तुतस्यैव महात्मनः ५० कः स्तोति मनुजं देवं यस्यैतत्स चराचरं अक्षयस्याश्रमे यस्य किरणः क्रमना इवेत ५१
दक्षिणा किरणादस्य संभूतो भगवान् हरिः वामाक्षरास्तथा ज्ञातः किरणतरव लुकं जज्ञ ५२ ललाटाद्यस्परु इत्यु
क्तुल्यसेन देवता तस्य देवस्य कः शक्तः प्रवक्तुं गुणविस्तरं ५३ सोऽहमिच्छामि देवस्य तस्य सर्वात्मनो प्रभो श्रो
तुमाराधनं येन विलसरेयं भवार्णवात् ५४ केनोपायेन मंत्रैर्विरहस्यैः परिचर्यया दानैर्वितो यवासेष्वहो मैत्र्यै
थापि वा ५५ आराधितः समस्तानां क्लेशानां हानिदो रविः शक्रः समाराधयितुं कथं संगः प्रजायते ५६ धर्मार्थ
कामसंघासौ पुरुषाणां विवेचितां जन्मन्यविनयासैका क्रियायार्कसमाश्रिता ५७ दुर्गसिंहाकांता रमपारमभिधा

भवि. ७
८५

वतो एकः सूर्यनमस्कारो मुक्तिमार्गस्य देशकः ५८ सोहमिच्छामिनंदेवं सप्तलोकपरायणं कालायनमशेषस्य
जगतो ह्यवस्थितं ५९ आराधयितुं गोपालसाधनमभिहो जसां शंकरं जगतो दीप्यं सति मातावहारिणं ६०
तमनाद्यं सुरप्रेषु प्रसादयितुमिच्छतः उपदेशप्रमाणेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ६१ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भक्तिमुद्धह
नेरवौ जगाम परितो वायपयमयो निर्महात्मा ६२ ब्रह्मोवाच यं पृच्छसि विजप्रेषु सूर्यस्याराधनं प्रति
ब्रह्मोवाच स जग्यादिनादिहैकमना शृणु ६३ अनादि यत्परं ब्रह्म सर्वहेयविवर्जितः ध्याययत्सर्वभूतेषु स्थितं स
दसतः परं ६४ प्रधानं सौवनतयो र्यतः शोभं प्रवर्तते नित्ययो व्यापिनश्चैव जगदादौ महात्मनः ६५ तस्मिन्
कत्वा दुर्लभं सृजेद्देतुं निरंजनः अहेनुरपि सर्वात्मा जायते परमेश्वरः ६६ प्रधानपुरुषत्वं च तथा वैश्वरलील
या समुपैति ततश्चैव ब्रह्मत्वं गच्छतः प्रभुः ६७ ततः स्थले पालयिता विष्णुत्वं च जगत्स्यै हृत्त्वं च जगन्नाथः
स्वेच्छया कुरुते रवि ६८ तमेकमक्षरं धाम सर्वदेवनमस्कृतं भेदाभेदसमुत्तुं प्रणिपत्य दिवाकरं ६९ वर्त्तते रामः
यिषोः खिलं विप्रप्रणतस्य धनं रवेः ग्रहं चापि तथा तस्य भास्करं तच्छृणुष्व वै ७० नृपे न हि पुरा मत्तं कथितं भास्व ८५

रणतु ३१ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. ब्रह्मायानव. रूपसंवादे द्विषष्टिनमोऽध्यायः ६३ ब्रह्मोवाच प्र
भाने संजुतो देवो मूर्तिर्हि नुर्मया पुरा जयन्नेवा परं देवं भक्तिनमो महात्मनिः १ प्रत्यक्षनामयोगात्वारहस्यं प्रोक्त
वां नमः वेदेषु च पुराणेषु सांगोपांगेषु गीयते २ त्वमजः शाश्वतो धाता महामृतमनुत्तमं प्रतिष्ठितं भूतभवं
त्वयि सर्वमिदं जगत् ३ ब्रह्मोवाच आश्रमादेव वत्साराशुगृहाश्रमः जयन्ते त्वामहरहो नाना मूर्तिसमाश्रितः ४ पि
ता माता हि सर्वस्य देवतत्वं हि शाश्वतं यजसे वै कर्कं देवमेवं वाहनविग्रहे ५ कथ्यतां मम देवेश परं कौतूहलं हि
मे इत्थं मयोक्तो भगवानिदं वचनमब्रवीत् ६ अवाच मेतद्वक्तव्यमर्थगुह्यं सनातनं तव भक्तिमतो ब्रह्मन् चक्ष्या
मो वायथा तथं ७ यतः सूक्ष्ममविज्ञेयमव्यक्तमचलं ध्रुवं इंद्रियैरिन्द्रियाक्षैश्च सर्वभूतैश्च वर्जितं ८ मे ह्यंतरा
णां भूतानां क्षेत्रज्ञश्चाभिकथ्यते त्रिगुणव्यतिरिक्तो सौ पुरुषश्चेति कथ्यते ९ हिरण्यगर्भो भगवान् सैव बुद्धिरिति
स्मृतः पुण्ड्रमहता निश्च प्रधानश्चेति कथ्यते १० शंखो च यद्युतेशास्त्रेनामभिर्वज्रभिः सह विश्वगोविश्वभूत
श्च विश्वात्मा विश्वभावनः ११ भूतमैकात्मकं येन इदं त्रैलोक्यमात्मना अशरीरं शरीरेषु लिप्यते न च कर्मभिः १२

भविष्य
८६

समांतरात्मा भवता येवायेदेह संज्ञकाः सर्वेषां साक्षिभूतो सौ न करेति न लिप्यते १३ सगुणैर्निर्गुणैर्विज्ञोर्ज्ञा
नंगम्येह स्थितः सर्वतः पाणिपादांतः सर्वतोऽक्षिशिरोमुखः १४ सर्वतः श्रुतिमधोके सर्वमाहृत्य तिष्ठति वि
श्वमूर्त्तिविश्वभुजो विश्वपादाक्षिनासिकः १५ एकश्चरति लोकेषु स्वैरवारीयथा सुखं क्षेत्राणीह शरीराणि
बीजं वापि शुभाशुभं १६ नाभिर्वेति स योगात्मा अतः क्षेत्रज्ञ उच्यते अव्यक्ते च प्रवेशे ते तेनासौ पुरुषः स्मृतः
१७ विश्वं बहुविधं ज्ञेयं स च सर्वत्र विद्यते तस्मात् सर्वज्ञ रूपत्वादिश्वरूप इति स्मृतः १८ महापुरुष शब्दं हि वि
भर्त्से कंसनाशनं स तु वै विक्रियाय त्रः स जन्मात्मानमात्मना १९ आकाशात्पतितं तोयं याति स्वांतरथं तथा भू
मेरुसंविशेद्येन तथा गुणवशाद्भुजः २० एक एव यथा वायुर्देहेतिष्ठति यं च धा एकत्वं च पृथक्त्वं च तथा तस्य
न संशयः २१ स्थानाकरविशेषेण यथाग्निर्लभते परं सत्त्वादावाग्निवाह्येऽन्यथा देवाह्यसौ स्मृतः २२ यथादी
पसहस्राणि दीप्य एकं प्रसूयते तथारूपसहस्राणिस एकः संप्रसूयते २३ यदा स तु ध्यते न तं तदा भवति केवलं
एकत्वं प्रलये वा स्य बहुत्वस्याप्यवर्त्तते २४ नित्यं हि न सिजगतिभूतं स्थावरजंगमं जनेन मेकमीशानं पुरु

रामः
८६

ष्वं बीजसंज्ञितं २५ अक्षरं प्रमेयं सर्वगं च स उच्यते तस्मादव्यक्तमुत्पन्नं त्रिगुणं सर्वकारणं २६ अव्यक्ताव्यक्त
भावस्थायामाप्रकृतिरुच्यते सा योनिस्तु स एव विद्धि युक्तं सदसदात्मकः २७ नास्ति तस्मात्परो ह्यन्यः स पिता स प्र
जापतिः आत्मा मम स विज्ञेयस्तत्र इष्टं पूजाम्यहं २८ स्वर्गताश्चापिये केचित्तं न मंति हि देहि नः तस्य सादाद्विगच्छं
ति तेनादिष्टां परांगतिं २९ देवानामागमाश्चैव नाना मतसमास्थितं भक्तासंपूजयन्त्याद्यंगतिं वैष्वां ददति सः
३० सहि सर्वगतश्चैव निर्गुणश्चापि कथ्यते एवं ज्ञात्वा न मात्मानं पूजयामि सनातनं ३१ भास्करं देवदेवेशं सर्व
भूतेशमीश्वरं ३२ ब्रह्मोवाच इत्युक्तवान् पृथो मया देवो दिवाकरः पूजयंतं महात्मानं तपंतं विपुलं तपः
३३ इति श्रीभविः ब्रह्मे सप्तः सूर्यमाहृत्य त्रैलोक्यं ध्यायः ६३ ब्रह्मोवाच वक्षि ते परमं देव स
र्वदेवैश्च पूजितं आराधयंति यं देवा ब्रह्म विष्णु महेश्वराः १ यमा कृतिं सदा ब्रह्म निर्गुणैर्गुणिनेन तु व्योम रूपं स
दा रूपं महादेवो रचिते रविं २ ज्ञाती पुष्यो द्विजश्रेष्ठ धूपेन विजयेन च भूषणं सिकुं कं विप्रश्नी खंडमगुरुं तथा ३
कर्पूरं च सदा सुस्थां शर्करां सत्त्वं च द्विज इत्येष विषयो धूपः स्वयं देवेन निर्मितः ४ केशश्चक्ररूपं तु सदा संपूज

चतुः=४

भक्ति-पु
६७

येद्विं नीलोत्पलदलश्यामोनीलोत्पलकदंबकैः ५ धूपेनागुरुसंज्ञेन भक्तिश्रद्धासमन्वितः मयाष्टः सदेवेशस्तत्वे
वाराधनाय वै ६ कानि पुष्पाणि वैष्णविसदाभास्करपूजने तेन वोक्तानि पुष्पाणि स्वयं ज्ञानिनिबोधने ७ मध्विका
सुकुसुमैर्भोगवाञ्जायते नरः सौभाग्यं पुंडरीकैः सुभवमर्थं च शाश्वतं ८ गंधकूटजकैः पुष्पैः परमैश्चर्यमश्नुते भव
त्पयामघं तु नित्यमर्चयते रविं मंदारपुष्पैः पूजायां सर्वकृष्टविनाशिनी विल्वपत्रैः सुकुसुमैर्महतीं श्रियमश्नुते ९
अर्कभाजाभवमर्थं सर्वकामफलप्रदं प्रदद्याद्द्विपिणीकन्यांकदंबकुसुमैः कुजैः ११ किंशुकैर्विजितो देवानपीड
यतिभास्करः अगलिकुसुमैः शुद्धदानुकूल्यप्रयच्छति १२ करवीरैः सुविप्रैः सूर्यस्यानुवरो भवेत् तथा मुकुलपु
ष्पैश्च समभ्यर्च्य दिवाकरं १३ हंसयुक्तेन यानेन दत्तं सालोक्यतां व्रजेत् शतपत्रस्त्रजो भिष्वपुष्पैः सालोक्यतां व्रजे
त् १४ वक्रपुष्पैर्द्विजश्रेष्ठयातिभीमसलोकतां वज्रसमेन गंधेन समभ्यर्च्य दिवाकरं १५ पंचभूतालये स्थानं प्रा
प्तुयात्त्रात्र संशयः देवागारं तु समाज्यं भक्त्या यत्पलेपयेत् १६ स रोगान्मुच्यते सिद्धं द्रव्यलाभं च विंदति तथैवा
यत्तनं भक्त्या गौरिकेनोपलेपयेत् १७ प्राप्नुयान्महतीं लक्ष्मीं रोगैश्चापि प्रमुच्यते अष्टदाशह कृष्टानियेवान्पेवाधः

रामः
६७

यो नृणां १८ प्रलयं यांति ते सर्वे मृदादिभिः सुलेपयेत् विलेपनानां सर्वेषां रक्तचंदनमुत्तमं १९ पुष्पाणां कर
वीराणि प्रशस्तानि प्रचक्षते नानः परतरं किंचिद्वा स्वतत्त्वधिकारकं २० किंतु स्य न भवेद्भोके यत्त्वे भिन्नं च येद्विं
करवीरैः पूजयेत्तु भास्करं श्रद्धयान्वितं २१ सर्वकामसमृद्धौ सौ सूर्यलोकमवाप्नुयात् उपलेप्या यत्तनं नृकुर्यात्
उलकं शुभं २२ सूर्यलोकं समासाद्य मोदते शाश्वती समाः स्केनास्य भवेदर्थं त्वाभ्यामारोग्यमश्नुते २३ त्रिभिः
संतत्य विद्धि त्रां वज्रभिर्भिर्गविलभेत् पंचभिर्विपुलं तत्र घट्निर्वीयुवलयशः २४ सप्तमंडलकारी स्यान्मंडलाधिप
तिर्भवेत् आपुर्धनसुतैर्युक्तः सूर्यलोके महीयते २५ घृतदीपप्रदानेन च सुखाञ्जायते नरः कटुतैलस्य दीयेन
सशत्रून् क्षयते नरः २६ तिलतैलदीपदानेन सूर्यलोके महीयते मधुतैलेन दीयेन सौभाग्यपरमं व्रजेत् २७ संपू
ज्य विधिवद्देवं पुष्पधूप्यादिभिर्बुधः यथाशक्त्वा ततः यश्चात्रैवेशं भक्तितो न्यसेत् २८ पुष्पाणां प्रवरां जातीं धूपानां
विजयं परं गंधानां कुसुमं श्रेष्ठं लेपानां रक्तचंदनं २९ दीपदाने घृतं श्रेष्ठं नैवेशं मोदकं परं सत्तैः सुष्ठु निदेवेशः
सात्रिध्यां चाधिगच्छति ३० एवं संपूज्य विधिवत्कृत्वा चाभिप्रदक्षिणां प्रणम्य शिरसा देवं देवदेवं दिवाकरं ३१

भवि. ७
६८

सुरवासीनंततः पश्येद्वेभिरुवेस्थितः एकं सिद्धात्मकं कृत्वा हस्ते मानीय संयुतं ३२ कामं यथेष्टं हृदये कृत्वा तं वा
क्षितं नरः पिवेत सेवते येकं अस्पृष्ट दशनैः सह ३३ द्वितीयायां नु सप्तम्यां दौर्गह्यत्वा नु सुव्रत तृतीयायां नु स
प्तम्यां दानव्यासीणि सुव्रती ३४ चतुर्थ्यां चतुरेते यापंचम्यां पंच एव हि षड्विंश्यां पिषष्ट्यां नु तृतीयं वैदिकी शु
तिः ३५ सप्तम्यां सप्तमे वां नु सप्तम्यैव पिवेन्नरः आदौ प्रभृति विज्ञेय मंत्रो यमभि मंत्रो ३६ सिद्धात्मकं त्वं हि
लोके सर्वत्र श्रूयते तथा तथामामपि सिद्धान्तमर्थतः कुरुतां विं ३७ नतो विरूपस्य श्पञ्च जपं कुर्याद्यथेष्टितं
कृता सनं च नु कुर्याद्विधिदृष्टेन कर्मणा ३८ एवमेवापरा कार्या यावद्वोदक सप्तमी एकं भौमेन सहितं द्वौ च पिष्ट
त संघटौ ३९ त्रीणि वै मदना साहं दग्धा वा पिच नुष्टयं मुक्तानि ययसा पंच सयोगो मय संयुता ४० पंचगव्ये
न वे सप्त पिवेत् सिद्धात्मका भिज अनेन विधिना यलु कुर्यात्सर्वं सप्तमी ४१ वक्रपुत्रो वक्रधनः सर्वार्थश्चापि
सर्वशः इह लोके नरो विप्रः प्रीत्या याति विभावसुं तस्मात्संपूजयेद्देवमनया विप्रभास्करं ४२ इति श्रीभ
वि० बाले० सप्त० सूर्योपचारफलकथने च ४३ षष्ठिनमो ध्यायः ६४ ब्रह्मोवाच सप्तम्यामुपवासे नु स्वप्नः

रामः
६८

दर्शन उच्यते त्वमेष्टे च सप्तम्यां पुरुषो नियतव्रतः १ समाय विधिवत् सर्वं जप होमादिकं क्रमं पूजयित्वा दिने
शं नु यथा विभवमात्मनः २ ततः शयीत शयने देवदेवं विचिंतयेत् सम्यक्नु सो यदा यश्चेत्तु दयंतं दिवाकरं ३ श
कधजं तथा चक्रं तस्य सर्वा समृद्धयः दृश्यं जनं तथा शक्तिश्च भिषा वेणुविस्वनः ४ श्वेता दृवामरा दर्शक नकाप्ति
मुदोद्भवं विधिरस्य श्रुतिमेकं पानं चैश्वर्यकारणं ५ प्रेतायाः पंचभूताया दर्शनं बुद्धिदायकं प्रजायते घृताक्त
स्य दर्शनं पुत्रदं स्मृतं ६ शस्तवृक्षादिरोहश्चक्षिप्रमैश्वर्यकारकं दोहनं माहिषीसिंही गोधेनूनां स्वके मुखे
७ धनुषां च शराणां च नाभौ तदुत निंदति स्वयं वादेत सिंहं श्वनागांश्च भुजगांस्तथा ८ आंगशीर्षं कृताशं वन
त्र श्रीरयतः स्थिता राजते हेमते पात्रे याभुंक्ते पायसं द्विज ९ यमपत्रेथवा विप्रतस्य जातिवलं भवेत् शूते वा देथ
वायुदेवि जयो हि सुखं वहः १० अग्रे सुग्रसने विप्र अग्रे यं हृदिकारकं गात्रस्य ज्वलनं विप्र शिरारोधश्च भूतसे
११ माल्यां वरणं सस्यानां सर्वेषां वापियक्षिणां सदालाभं प्रशंतिश्च यदा विष्णुलेपनं १२ आंगस्य कृतनेक्षे
त्रैरथयाने प्रजागमः नानाशिरोवाकुभावो हस्तानां कुरुते श्रियं १३ अगम्यागमनं चैव प्रशोकाध्ययनं तथा दे

भवि.पु
८८

वह्निजजनाचार्यगुरुहस्तपत्विनः १४ यद्वदन्तिवतस्त्वसत्यमेवेहनिर्दिशेत् प्रशस्तदर्शनं चैव अभिषेकेन य
श्रिया १५ स्याद्वाहेतुशिरस्तेन वक्रधासुरदिनेन रुदितं हयसंप्राप्त्यैराज्यं निगडवंधने १६ नुरगं ह्यभयं प्रा
जानं चेतुंजरं मदद्वैतं माग्नेति याति अम्पानि रोहति १७ असमानो ग्रहां सारं महिं च परि वर्तयान् उन्म
लयन् यवतां च स्वाभना वमवाप्नुयात् १८ देहानिः क्रांतिवलाणां तैर्वा ह्यस्य वेष्टनं यतनं समुद्रसरितां मैश्वर्या
निशुत्तानि च १९ उदधिं सरितं वापि तीर्थं त्परं प्रयांति वै स्वप्निलं घयतश्चापि भवत्यर्थं जया पुत्रः २० उज्ज्वला
स्त्रीविशेषां गमाशीर्वा दयरास्त्रियः भवंत्यामागमाशीर्वा क्रिनिभिर्यदिलक्ष्यते २१ स्वप्ने स्वप्न इति ज्ञानमिष्टं तं कर
तां तथा मंगलानां च सर्वेषां शुभदर्शनमेव च २२ संयोगं मंगलैरन्यैरा रोगधनसंप्रदं ऐश्वर्यं राज्यलाभाय य
स्मिन् स्वप्ने तदा हतं २३ तैर्द्वैरोगिनो रोगान्मुच्यंते नात्र संशयः न स्वप्नं शोभनं दृष्ट्वा स्वपेत्यातश्च कीर्तयेत् २४
राजते तत्र विप्रेभ्यः शुचिभ्यश्च शुचिर्नरः २५ इति श्री भविष्य. ब्राह्मे. सप्त. स्वप्नदर्शनेषु ब्रह्मविदितमोः ध्याय
ः ६५ अलोवाच ततो मध्याह्नसमये स्वातः प्रायतमानसः नथैव देवं विधिवत् पूजयित्वा यथासुखं १ ६

रामः
८८

सम्पूज्य तजपामौ नीमनोऽन ऊताशनः निःक्रम्य देवाय नान्नास्त्राण भोजकात्ततः २ तथा पुण्यविदुषमिति हासवि
दं हि जं तथा वेदविदश्चैव दिवा भौमांश्च सर्वशः ३ रक्तानि च तथा गंधान् सुगंधमाल्यानि हनिष्यामर्गं ययस्विनी वाप्यथ
भोजकाय देयं तथा न्यस्त्रियमायताय ४ भवेदलाभो यदि भोजकानां विप्रास्तदहंति जपोपजीविनः ये वामंत्रब्राह्म
णपाचकाश्च ये वापि ध्यायने प्रशक्ताः ५ प्रथमं भोजका भोज्या पुण्यविदुषैः सह तेषाम्मते मंत्रविदो यथा वेदविदो द्विजाः
६ कृत्वैव सप्तसप्तम्यो नरो भक्ता समन्वितः श्रद्धधानोऽपि सूर्याय स्वयं तं प्राप्नुते फलं ७ दशानामश्वमेधानां
कृतानां यत्फलं लभेत् तत्फलं सप्तमीं कृत्वा सर्वप्राप्नोति मानवः ८ दुःप्राप्यं नास्ति त्र्योके अनया यत्नलभ्यते
न च रोगात्पसौ लोके एतयोरेति शास्यते ९ कृष्टानि चापि सर्वाणि दुष्कृतानि यिहि ध्रुवं अपयान्ति यथानागा गुरु
दुस्यभ्यादिताः १० नपनियमव्रतैर्यो सप्तसप्तस्य एवं विधिवदिह हि कृत्वामानवो धर्मशीलः शुतधनसुतभागा
रोगप्राणैरूपेनोऽज्जनि तदनु लोकं शाश्वतं तिग्मरश्मिः ११ एवं विधिं द्विजश्रेष्ठ कृत्वा कृत्वा च मानवः सहस्ररश्मिं
सविशेन्नात्र कार्या विचारणा १२ सर्वेषां पुनिभिर्वीपि पुण्यैश्च विदंशुतं सर्वे ते परमात्मानं पूजयन्ति दिवाकरं

भविः ७ १३ इदमाख्यानमार्यहयनयाविहितं तव सूर्यभक्तायदातव्यं नेतरायकदाचन १४ यथैतच्छ्रावयेन्नित्यं यथै
 १०० तच्छ्रुयान्नरः सहस्रार्चिषं देवं नु प्रविशेन्नात्र संशयः १५ मुच्येदार्त्तस्त्रदावेगाद्धेनुमादित्यतः कथां जिज्ञा
 सुलभते कामाभक्तासूर्यगतिं व्रजेत् १६ श्रीमेणागच्छते ध्यानं यत्स्विदं पठते धनि यो यं प्राप्नुयते कामं सुतं प्रा
 मिश्रते ध्रुवं १७ एकांतभारो यगत एकांतेषु समाहितः प्राप्येत्परमं गुह्यं श्रुत्वा सूर्यव्रतो नरः १८ प्राप्नोति पर
 मं स्थानं भास्करस्य महात्मनः लग्नगर्भाप्रमुच्येत गर्भिणी जनयेत्सुतं १९ वंध्याप्रसवमाप्नोति पुत्रपौत्रसमन्विता
 एवमेतत्समाख्यातं भास्करेणामितौ जसा २० मया पितृवत्तथाख्यातं भक्ताभानोरिदं हि ज पूजनीयं ह्यया भानुः स
 र्वपापोपशान्तये २१ सहिधाना विधाता च सर्वस्य जगतो गुरुः उद्यम्य कुरुते नित्यं जगद्धिति मिरं करैः द्वादशात्मा
 स देवेशः प्रीयतामदितेः सुतः २२ इति श्री भविः ब्राह्मे सप्तः आदित्यमाहात्म्ये सर्वपसपमी कथने षट्षष्टि
 तमोऽध्यायः ६६ ब्रह्मोवाच नामभिः संजुनो वै यै रर्कैः सपरिनुम्यति तानि ते कीर्त्तयिष्ये हं यथा वदनु सर्वदा १
 ॐ नमस्तस्मै सूर्याय रवये कीयमानवे भास्कराय पतंगाय मार्चं शाय विवस्वते २ आदित्यायादिदेवाय नमस्ते रश्मिमा

रामः
 १००

सप्त-३

लिने दिवाकराय दीप्ताय अग्नये मिहिराय च ३ प्रभाकराय मित्राय नमस्तेदितिसंभवे नमो गोपतये नित्यं दिशो
 च पतये नमः ४ नमो एवे सवित्रे च अर्यमेवरूपाय च पूलेभगाय मित्राय पर्यन्तायां शवे नमः ५ नमो हिमरू
 ते तुभ्यं चर्माय तपनाय च हराय हरिताम्राय विश्वस्य तये नमः ६ विष्णवे ब्रह्मणे नित्यं त्र्यंबकाय तथानमः नम
 स्ते सर्वलोकेश नमस्ते सप्त सप्तये ७ एकस्मै हि नमस्तुभ्यं एकचक्राय च ज्योतिषां पतये नित्यं सर्वप्राणहिते नमः
 ८ हिताय सर्वभूतानां शिवायार्त्तिहराय च नमः पद्मसुबोधाय नमो द्वादशमूर्त्तये ९ काधिजशं इमानुभ्यं वसुधै
 वा कुटुम्बक्य च भीमजाय नमो नित्यं पावकाय च वै नमः १० धिष्ण्याय नमो नित्यं नमः रुद्राय सर्वदा नमो सुदनु पु
 त्राय नमो लक्ष्माय नित्यशः ११ एतान्यादित्यनामानि यमास्योक्तानि वै पुरा आराधनाय देवस्य स्वर्गकामेन सुव्रतः
 १२ सायं प्रातः पुर्विर्भूत्वा यः पठेत्सु समाहितः स प्राप्नोत्यखिलां कामान्यथा हि प्राप्तवान् पुरा १३ प्रसादान्नस्य
 देवस्य भास्करस्य महात्मनः श्रीकामः प्रियमाप्नोति धर्मार्थी धर्ममाप्नुयात् १४ आतुरो मुच्यते रोगाद्द्वेष्टो मुच्येत वंध
 नात् राजार्थी राज्यमाप्नोति कामार्थी काममुत्तमं १५ एतज्जप्यं रहस्यं च संध्योपासनमेव च एतेन जपमात्रेणान

भवि. ७
१०९

१. पापासुमुच्यते १६ इति श्रीभवि. बाले. सप्त. सूर्यनामाष्टकवित्तमोऽध्यायः ६८ शतानीकउवा.
व आद्यस्थानं रवेः कुत्रजं दृष्टीये महामुने कुत्र प्रजाविधानोक्तं प्रतिगृह्णात्यसौ स्वयं १ सुमंजुरुवाच स्था
नानि त्रीणि देवान्यष्टीये सिन्धुभास्करस्य नु पूर्वमित्रवलं नाम तथा मुनिरुच्यते २ कालप्रियं तृतीयं त्रिषु लोके
षु विभुतं तथान्यदपि तैर्विषयपुराब्रह्मणोदितं ३ वंशभागान् देतान्नापरं यत्सा संज्ञितं द्वीपे सिन्धुशाश्वतं
स्थानं तत्र स्वर्गस्थ नित्यता ४ श्रीन्याशां वस्य तत्रा कौजिनस्यानुग्रहायशः तत्र द्वादशभागेन मित्रो मैत्रेण च सुखा
५ स्वलोकयन् जगत्सर्वं श्रेयार्थं तिष्ठते सदा प्रयुक्तां विधिवन् प्रजां गृह्णाति भगवान् स्वयं ६ शतानीकउ.
वाच कोयं शांवः सुतः कस्य यस्य नाम्ना रवेः परं यस्य वायं सहस्रांशुर्वदवः पुण्यकर्मणः ७ सुमंजुरुवाच
यदेतद् द्वादशादित्यो विराजंते महाबलाः तेषां यो विष्णुः संज्ञितः सर्वलोकेषु विभुतः ८ इह सवासुदेव त्वमवाप
भगवान् विभुः तस्य सुतो थवान् जज्ञे जां ववत्यां महाबलः ९ सनु पित्रा भृशं शप्तः कुष्ठरोगमवाप्तवान् तेनायं
स्थापितः सूर्यः सुनाम्ना च परं कृतं १० शतानीकउवाच सप्तः कस्मिन्निमित्तो सौ पुत्रः पुत्रात्मसंभवः नाल्यं हि

रामः
१०९

कारणं विप्रयेनासौ शप्तवान् सुतं ११ सुमंजुरुवाच षष्ठ्यावहितो राजंस्तस्य यच्छापकारणं दुर्वाशा भगवान्
वंशं करं शसमुद्रवः १२ अटमानः स भगवांस्त्रींश्चोकाः अचचार ह अथ प्राप्नोद्धारवतीं मधुसंज्ञे त्रैलोक्ये १३ त
मागतमृषिं दृष्ट्वा शां वीरूपेण गर्वितः पिंगाक्षं जटिलं कक्षं विरूपं सुकृतं तथा १४ यस्माद्विरूपं मां दृष्ट्वा चानुरूपे
ण गर्वितः गमने दर्शने मलमर्थकारकृतं यतः तस्मात्त्वं कुष्ठरोगेण विरूपत्वं गमिष्यसि १५ इति श्रीभवि. बाले
० सप्त. एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९ सुमंजुरुवाच एकस्मिन्नेव काले नूनारदो भगवान् ऋषिः ब्रह्मणो मानसः पु
त्रस्त्रिषु लोकेषु विभुतः १ ब्रह्मलोके चरः सोऽथ अटव्यमानसमंततः वंसुदेवं सरेऽसुं नित्यं द्धारवतीं पुरीं २ आ
याति त्रिभिः सार्धं क्रोधनोऽभिषिक्तमः अथाद्यागच्छतस्तस्य सर्वे यडुकुमारकाः ३ प्रशुभ्रप्रभृतयो ये ते प्रह्लावन
तः स्थिताः अभिवाद्या र्घ्याद्याभ्यां प्रजां कुर्युः समंततः ४ शां वल्लपशपतां सर्वांस्तस्य शपस्यकारणात् अवज्ञां कुर्वते नि
त्यं नारदस्य महात्मनः ५ एतः क्रीडासु वै नित्यं रूपयौवनगर्वितः अविनीतजुतं दृष्ट्वा चिंतयामास नारदः ६ अस्याहम
वनीतस्य करिष्ये विनयं शुभं एवं संचिंतयित्वा नुवासुदेवमथाब्रवीत् ७ इमां षोडशसाहस्राः स्त्रियो यादवसन्तम सर्वा

भविः पु
१०२

सांवसदाशांवेभावोदेवसमाश्रितः ८ रूपेणाप्रतिमांश्चोकेपूर्वेस्मिन्सचराचरं सदाहीच्छंतितास्तस्यदर्शनं ह्यपि हि
स्त्रियः ९ श्रुत्वैवं नारदाह्वाक्यं चिंतयामास केशवः यदेतन्नारदेनोक्तमन्यदत्रनुकिं भवेत् १० वचनं श्रुयते लोके वा
पत्यस्त्रीषु विद्यते श्लोकौ चेमौ पुरागीतौ चित्तज्ञैर्यो धितां हि जैः ११ पौश्यात्पुलविनाञ्जनैः स्नेहाद्भावतः परैः १२
क्षिताः सर्वतो ह्येता विदुर्वेति च भर्तृषु १३ नैतारूपं परीक्ष्यंते नासां वयसि निश्चयः स्वरूपं वा विरूपं वा पुमानित्येव
भुंजते १४ सुमंजसु वाव मनसा चिंतितं देवकृष्णो नारदमब्रवीत् न ह्यहं यद्दधाम्येतद्यदेतद्वा चिंतितं त्वया
१५ उवाणामेवं देवं तं नारदः प्रत्युवाच ह तथाहं न करिष्यामि यथाश्रद्धास्यते भवान् १६ एवमुक्त्वा ययौ भूयो ना
रदस्तु यथागतं ततः कतिपयाहेन द्वारकां पुनरभ्यगात् १७ तस्मिन्नहनि देवोपि सहांतः परिकैर्जनैः अनुभूय जल
क्रीडां पानमासेवने हरः १८ वामो वैवतकोशानेनाना पुमविभूषिते सर्वर्तु कुसुमैर्नित्यं वासिते सर्वकानने १९
नानाजलजप्रह्वभिर्दीर्घिकाभिरलंकृते हंससारससंघुष्टे चक्रवाकोपशोभिते २० तस्मिन्सरमते देवः स्त्रीभिः प
रिहृतस्तथा हारनूपुरकेयूरसनाद्यैर्विभूषितैः २१ भूषितानां वारस्त्रीणां चार्वंगीनां विशेषतः तत्र स्मयीयते पानं शु

रामः
१०२

भगंधान्वितं शुभं २१ एतस्मिन्नंतरे बुद्ध्यामयमानास्ततस्त्रियः उवाच नारदः शावंशां वोपि सुकुमारकः २२ ६
त्वांसमाहूयते देवानपुक्तं स्थानुमयते तद्वाक्यार्थमनुधेव नारदेनानुबोदितः २३ गत्वानुसत्वरं शांवः प्रणामक
रोत्तदा एतस्मिन्नंतरे तत्रया लुवै अल्पसाधिकाः २४ न दृष्ट्वा सहसा शावं सर्वाशुशुभिरेस्त्रियः न स दृष्टः प्रो
याभिरंतः पुरनिवासिभिः २५ सत्यदोषात्ततस्ताभ्यां स्मृतिनोपनयंस्तदा स्वभावतो ल्यसत्त्वानां जघननिविशुशु
बुः २६ श्रूयते चाप्ययं श्लोकः पुराणः प्रथितः सिनौ ब्रह्मचर्ये पिवर्त्यं त्याः साध्या ह्यपि च श्रूयते २७ ह्यंहि पुरुषं
दृष्ट्वा यो निसंक्रियते स्त्रियः लोकोपि दृश्यते ह्येतत्सयस्यायन्नसेवनात् २८ लज्जां भुंजति निःशंकाः श्रीमयो ह्यपि
हस्त्रियः समांसैर्भोजितैः स्निग्धैः पानैः सिंधुसुरासवैः २९ गंधैर्मनोजैव स्त्रैश्च कामस्त्रीषु विजृम्भते सीधुप्रपुक्तं
शुक्रेण सततं सीधुमिच्छति ३० मयं न देयमन्यर्थं पुरुषेन विपश्चिता नारदोप्यथ तं शावं प्रेषयित्वा त्वरान्वि
तः ३१ आजगामाथ तत्रैव शावं स्थानुयदेन नु आयानं ताश्च तं दृष्ट्वा प्रियं सौमनसं त्रभिं ३२ सहसैवोत्थिताः
सर्वाः स्त्रियस्तामदविहृताः तासामथोत्थितानां नुवासु देवस्त्वयश्च त ३३ भित्वा वासांसि रेतानां सिपात्रेषु पतिता

भवि. ७
१०३

निजु तं दृष्टानु हरिः कुक्षः सर्वास्तावशवस्त्रियः ३४ यस्मात्तानिरेतांसिमां मुक्तान्यत्र वस्त्रियः तस्मात्परिहृतां लोकान्
सुखोत्तेनयास्यथः ३५ पतिलोकपरिभ्रष्टाः सुकृमास्तथैव भूत्वा ह्यशरणाय यंदस्युहसंगमिष्यथ ३६ सुमं
जुह्वाव शायदोषान्नतस्तस्मान्नाः स्त्रियोगोयनेहौ हतां यंचनदैश्वैव अर्द्धनस्यप्रपश्यतः ३७ अल्पसंवाश्रयस्त्वा
सन्नगर्भास्ताभूषणं स्त्रियः रुक्मिणी सत्यभामा च देवी जांबवतीति च ३८ नेतागता दस्युहसंस्वेन सत्वेन राक्षिताः शंखै
वंताः स्त्रियः रुक्मः शंखोपिप्यशयमुनः ३९ यस्मादतीवकांतं ते रूपं दृष्ट्वा इमा स्त्रियः शुद्धाः सर्वास्तस्तस्मात्कुष्ट
रोगमवाप्नुहि ४० तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शंखः रुक्मस्य भारत उवाच प्रहसन्ना जन्मस्मारमभितसितं ४१ अनिमित्त
महंतातभावदोषविवर्जितः शंखेन मे त्वं वैकुण्ठो दुर्वासा अन्यथा वदेत् ४२ सुमं जुह्वाव यस्मिंश्च सो निमि
तो सौपित्रा जांबवती सुतः प्राप्तवान् कुष्टरोगं विरूपत्वं च भारत ४३ शंखेन पुनरप्येव दुर्वासा कोपितो मुनिः त
स्मान्मुशलं जातं कुलं येनास्य घातितं ४४ श्रुत्वा याविनया न्दोषान् शंखेनास्मात्समाधिय नित्यं भाव्यं विनीतेन
गुरुदेवद्विजातिषु ४५ प्रियं ववाक्यं वक्तव्यं सदा प्रीतिकरं विभो किं त्वया च श्रुतौ श्लोकांशु कौचवेधसायुरा ४६

रामः
१०३

पुरा च देवदेवस्य व्योमकेशस्य भारत यो धर्मशीलो जितमानवो धीविशविनीतो नयरो यतायी स्वदारनुष्टः परदारव
र्जितस्तस्य लोके भयमस्ति किंचित् ४८ नतथा शशीनसलिलं न चंदनरसो न शीतलानि प्रह्लादयति पुरुषं यथामधु
भाषिणी ४९ ततः शायामिभूतेन सम्यगाराध्य भास्करं शंखेनासंयथारोग्यं रूपं च परमं पुनः ५० रूपमायुस्तथारोग्यं
भास्कर इति पुत्रकः निषेवितो रविर्भक्त्या स्वनाम्ना दमाधियेश्वर ५१ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे. सम. शंख
शायो नाम सप्ततितमोऽध्यायः ७० शतानीक उवाच स्थापितो यदि शंखेन सूर्यश्चंद्रसरित्ते तस्मान्नाशमिदं
स्थानं यथैतद्भाषते भवान् १ सुमं जुह्वाव आशस्थानमिदं भानोः यश्चाच्छंखेन भारत विस्तरेणास्य वायस्य
कथ्यमानं निबोध मे २ अत्रायोलोकनाथो सौरश्चिमाली जगत्पतिः मित्रत्वेव स्थितो देवस्तपस्तेपे पुरान्य ३ अ
नादिनिधनो ब्रह्मानित्यश्चाक्षयस्त्वव दृष्ट्वा प्रजापतीन् सर्वान् दृष्ट्वा च विविधाः प्रजाः ४ ससर्ज मुखतो देवं पूर्वमं वृज
सन्निभं कंजजस्तंततो देवं रसतो निर्ममेनय ५ ललाटान् गुरुशार्ङ्गलनीरजाक्षं दिवाकरं यादतो जगद्यः सर्वे सृष्टा
स्तेन महात्मना ६ ततः शतसहस्रांशुस्तवोक्तः पुरुषः स्वयं कृत्वा द्वादशधा दुःखानादित्यानुपययते ७ इंद्रो धाता

भवि. ७
१०४

धर्जन्यः पूषावर्च्यमाभगः विवस्वानंशुमान्विभुर्वरुणो मित्रस्य च ८ हभिर्द्वादशभिस्तेन आदित्येन महात्म-
नः कृत्स्नं जगदिदं व्याप्तं पूर्वमूर्तिर्नराधिप ९ यस्य या प्रथमा मूर्तिर्नादित्यस्येन्द्रसंज्ञिता स्थिता सा देवराजत्वे दान-
वाधुरनाशिनी १० द्वितीया वास्यया मूर्तिर्नाम्ना धातेति विधुता स्थिता प्रजापते धारविधाना सृजने प्रजाः ११
तृतीया तस्य या मूर्तिः पर्जन्य इति विधुता करे खेव स्थिता सानुवर्षस्य मृतमेव हि १२ चतुर्थी तस्य या मूर्तिर्नाम्ना पू-
षेति भारत मंत्रे खेव स्थिता सानु प्रजापुष्पाति नित्यशः १३ मूर्तिर्यापंचमी तस्या नाम्ना त्वष्टेति विधुता वनस्य नि-
षुसानित्यमोषधीषु च वैधुता १४ षष्ठी मूर्तिर्लुया तस्या अर्यमा इति सामता प्रसंवरणार्थं सा पुरे खेव स्थिता स-
दा १५ भानोर्या सप्तमी मूर्तिर्नाम्ना भग इति स्थिता भूमौ खेव स्थिता सानु च धारेषु च भारत १६ अष्टमी वास्य-
या मूर्तिर्विवस्वानिति संज्ञिता अग्नौ खेव स्थिता सानु पचत्यन्नं शरीरिणं १७ नवमी चित्रभानोर्या मूर्तिर्ऋषिणोऽसि-
ता वीरैरेवे स्थिता सानु आप्याययति या जगत् १८ मूर्तिर्यदशमी यस्य विभुरित्यभिधीयते प्रादुर्भवति सानित्यंगीर्वर्णा-
विधिनाशिनी १९ मूर्तिस्त्वेकादशी यानु भानोर्वरुणसंज्ञिता जीवापर्ययति सा कृत्स्नं जगद्विमुपश्रिता २० अथांस्थानं

रामः
१०४

समुद्रसुवहणोत्र प्रतिष्ठिता तस्माद्विप्रो व्यते देवसागरो वरुणालयः २१ यामूर्तिर्द्वादशी भानो नामतो मित्रसंज्ञिता लोका-
नां सहिता सानु स्थिता चंद्रसरित्ते २२ वायुभक्षस्तपस्तेपेभुक्तो मैत्रेण च सुषा अनुगृह्णन् सदा भक्षजुवेर्नाम्ना विधेः सदा
२३ एवमाद्यमिदं स्थानं पुराणं मित्रयदं स्मृतं तत्र मित्रः स्थितो यस्मान्निमित्रयदं स्मृतं २४ तमाराधय महाबाहो
शांवेनामिततेजसा तत्प्रसादान्नदादेशात्पुतिष्ठानस्य तत्कृतिं २५ आभिर्द्वादशभिस्तेन भास्करेण महात्मना कृत्-
स्नं जगदिदं व्याप्तं मूर्तिर्भिषुनराधिप २६ तस्माद्विप्रो नमस्यंश्च द्वादशात्मानु मूर्तिकः येन मस्यंति आदित्यं नरा-
भक्तिसमन्विताः २७ नेयास्यंति परं लोकं तिष्ठे शत्रां दुर्जेश्वरः इत्येतद्द्वादशात्मानमादित्यं पूजयेत्तु यः समुक्तः
सर्वपापेभ्यो यानित्वेन स लोकतां २८ इति श्रीभवि. ब्राह्मे. समग्री. मित्रादिसूर्यकथने एकसप्ततित-
मोऽध्यायः २९ शतानीक उवाच कथं शांवं प्रसन्नोर्कः केन वा प्रतिमादितः उग्रशायं च संप्राप्य पितरं स-
किमुक्तवान् १ सुमंजस उवाच उक्तमेव पुरा वीर्यथापशुसया दवः पित्रा शांवं महाराज हरिणव्रजवा-
रिणा २ अथ शयाभिभूतसु शांवं पितरमब्रवीत् विंशत्या वनतो भ्रूत्वा प्रांजलिः शिरसानतः ३ किं मया प्रकृतो देव
येन शप्नो ह्यहं त्वया अहं तवाज्ञया देवत्वरमाणोऽत्र संगतः ४ कर्मान्निपातितः शयोमयिते पापकारिणि न ते ह्यप

भवि.पु
१०५

महंकुर्यात्प्रसीदजगत्पते ५ शायंनियच्छदेवेशप्रसादंकुरुमेविभो कश्मलेनाभिभूतोहंयेनमुंचामिकिस्त्विषात्
६ तमुवाचततःकृष्णःशोबंदुहायनागसं नाहंपुत्रपुनःशक्नोरोगस्यास्यवयोहने ७ अस्यायंजगतांनाधो
द्वादशात्माजगत्पते सहस्ररश्मिरादित्यःशक्तःपुत्रवयोहितं ८ ज्ञातंमयाधुनाचैतद्यथात्वनारदेननु रोषा
दिवर्जितःपुत्रमत्सकाशंमहात्मना ९ तस्मान्नमेवपृच्छस्वप्रसाद्यन्नधिसन्नमं आख्यास्यतिसदेवेशशायंय
त्तेयंनिष्यति १० अथैतत्सपितृर्वाक्पुत्राजांववतीश्रुतः दीनःशायपरितात्मानतःसंविंयभारत ११ द्वाव
तींस्थितंविष्णुकदाविष्णुमागतं विनयादुपसर्गस्यशायःपप्रच्छनारदं १२ भगवन्नेधसःपुत्रसर्वलोकहृ
जत प्रसादेकुरुमेविप्रप्रणतस्यमहामते १३ येनमेनिरुजंकायंकल्पवंचप्रणश्रुति सयोगोद्ग्रहिमेविप्रप्रण
तस्याधुमुव्रत १४ नारदउवाच यलुभ्यंसर्वदेवानांनमस्यःपूज्यएवच पूजयित्वानुतंदेवंततोवाधिंप्रहा
स्यसि १५ शोवउवाच कलुभ्यंसर्वदेवानांनमस्यःपूज्यएववा कःसर्वकश्चसर्वत्रशरणंयंत्रजाम्यहं १६
पिरशायांनुजेनालंरुसमारोमहापुने शोत्यर्थमस्यकंदेवंकंध्याख्यंजाम्यहं १७ यतःश्रुत्वानुशोवस्यकवचंक
रुणावहं हित्वानुकामजंवीरनारदोवाक्यमब्रवीत् १८ नृत्योवंशश्चपूज्यश्चनमस्यईज्यएवच भास्करोयदुशार्हत्

रामः
१०५

ब्रह्मादीनांसदानघ १९ नारदउवाच कदाचित्पर्यटधोकाःसूर्यलोकमहंगतः तत्रदृष्टोमयासूर्यःसर्वदेवग
लैर्हृतः २० गंधर्वाप्सरसोभिश्चनागैर्यक्षैःसराक्षसैः गायंतेतत्रगंधर्वनृत्यंतेप्सरसस्तथा २१ रक्षंत्यश्नतशस्त्रा
स्त्वयप्सरससपन्नगाः त्रयोयजुर्विसामानिभूर्निमंतीवसर्वशः २२ तत्कृतैर्विविधैस्तोत्रैःसुवंतित्रययोरविं भूर्ति
मत्यःस्थितास्तत्रतिस्रःसंध्याश्रुभानना २३ गृहीतवक्रनाराचाःपरिवार्यरविंस्थिताः अरुणंवर्णितःपूर्वामध्यमाहिम
सन्निभाः २४ तृतीयाक्ष्माजसंकाशासागराविप्रकीर्णिताः आदित्यावसवोरुद्रामरुतोथाश्विनौतथा २५ त्रिसंध्यं
पूजयंत्यर्कंतथान्येनृदिवौकसः ईरयज्जयशङ्खंनुशंस्रैवसंस्थितः २६ कविष्णुत्रयंवकादेवात्रिसंध्यंपूजयंति
हि संध्योरंबुजासारंपूजयेदंबुजासनः २७ चक्षुरूपंनुमध्याक्रेष्टताविःपूजयेत्सदा पूजयेत्सगरादौनुविप्रलाक्रे
सरूपिणं २८ रविभक्तासदादेवःकंजार्द्धकृतशेखरः सारथ्यंकुरुतेनस्यवियनेरग्रजःसदा २९ बाहागनोरथंदिव्यं
कालावयवनिर्मितं हरितैःसप्तभिर्गुक्तंछंदोभिर्वीजिरूपिभिः ३० द्वेभार्येयार्धयोस्तस्यराशीनिषुभसंज्ञितं तथाद्यैर्त्रा
भिर्देवाःपरिवार्यरविंस्थिताः ३१ पिंगलोलेखकस्तत्रतथान्योदंडनायकः राशास्त्रोद्योवद्योद्वारेततःकल्पावयसिणो
३२ तयोद्योमचतुःशृंगमेरोःसदृशलक्षणां दिंश्रयनस्त्वथस्तस्यदिषुवान्येस्थिताःसुराः ३३ एवंसर्वगतंदेवंप्रदी

भवि.पु
१०६

संजगतः प्रभुं ब्रह्माद्यैः संसृजतं देवंगीर्वीरौ अभवोत्तमं ३४ ग्रहेश भुवनेशानमादित्यं शरणं ब्रज शंख उवाच न
ततः श्रोतुमिच्छामि कथं सर्वगतोऽयिः ३५ कतिचरश्च मयस्तस्य मूर्तं यच्च कथं स्मृता काराक्षी निशुराकारकश्चायं दंड
नायकः ३६ पिंगलश्चापिकस्तत्र किं वा सौमित्रितः सदा शशाश्रुधौ नृणां वेकोत्ततः कल्पादक्षिणौ ३७ किं देवस्य
रथं चक्रे मेरोः सहस्रलक्षणं कोदिं डिलिग्रकस्तत्र के देवादिभ्युपेक्षिताः ३८ तत्त्वतो निगमैश्चैव विस्तरेण वदस्व मे
येनाहं तत्त्वतो ज्ञात्वा ब्रजामिश्रणं द्विज ३९ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्तमी कल्पे शंखोपाख्याने द्विसप्ततित
मोऽध्यायः ७२ नारद उवाच विस्तरेणानुपूर्वाविस्तृत्य स्य निगदन्त्यु ततः शेषं प्रवक्ष्ये हं नमस्कृत्वा विव
स्वते १ अव्यक्तं कारणं यत्र नित्यं सदसदात्मकं प्रधानं प्रकृतिश्चेति यमाकुलत्वचिंतकाः २ गंधर्वारिसैर्ही
नं शृष्ट्यं शिविवर्जितं जगद्योनिमहं नृपं परं ब्रह्म सनातनं ३ विग्रहं सर्वसत्त्वानां मय्यक्तमभवत्किल अना
यत्नमजं स्रक्ष्म विगुणं प्रभवाद्यं ४ असंप्रतमविज्ञेयं तमाकुलपुरुषं परं तस्यानुतासनमिदं जगद्वाप्तं महा
त्मना ५ तस्येश्वरं प्रतिज्ञानं वैराग्यं तस्य लक्षणं धर्मैश्चर्यं कृतावुद्धिर्ब्रह्म तस्याभिमानिनः ६ अव्यक्ता ज्ञा
यते तस्य मनसा यद्यदि ह्यति चतुर्हस्तं नृब्रह्म त्वंकालत्वे चांत हृद्भवेत् ७ सहस्रमूर्तं पुरुषास्ति सौवस्थाः स्वयं

रामः
१०६

भुवः सत्त्वं कालसमं त्वेकाः पुनः सत्त्वं रजस्तमः ८ सात्विकः पुरुषत्वेन गुणादृत्तं स्वयं भुवः हिरण्यां दुगतो यस्माद्
हेशो वैदिवस्यतिः ९ तस्माद्धिरण्यगर्भो सौदेव देवो दिवाकरः आपो नारा इति प्रोक्तं त्रिभिस्तत्त्वदर्शिभिः १० अ
यमंतस्य ता पूर्वतेन नारायणः स्मृतः अवदत्येव शीघ्रैर्धिनिपातः कविभिः कृताः ११ आय एकार्णावा भूत्वानशी
ब्राह्मेन तेन राः एकार्णावे प्रणतस्मिन्नष्टे स्थावरजंगमे १२ नारायणाख्यः पुरुषः सुधापसलिलेन दा सहस्रशी
र्षाः सुमनाः सहस्राक्षः सहस्रपाद् १३ सहस्रबाहुः प्रथमो महासत्त्वः प्रजायतिः त्रयीपठेयः पुरुषो निगद्यते
आदित्यवर्णो भुवनस्य गोप्ता अपूर्व एकः प्रथमः प्रणो हिरण्यगर्भः पुरुषो महात्मा १४ इति श्री भवि. ब्रा
ह्मे. सप्त. शंखोपाख्याने त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३ नारद उवाच नृत्पं पुगसहस्रस्य नैशंकालमुपस्यतः स
त्त्वजने च कुरुते ब्रह्म त्वंसर्गकारणं १ सलिलेनाश्रुतां भूमिं दृष्ट्वा कायं विचिंत्य सः भूत्वा सनुवरा हो वै आयः संविशते प्र
भुः २ संविंते वंसं देवेशो भूमेरुच्छराणं समं महीमहार्णवे मग्रा मुद्धर्तुं मुपचक्रमे ३ उन्निष्ठतस्तस्य जलाई कुक्षौर्म
हवराहस्य महीं विदार्य विधुन्वतो वेदमयं शरीरं रोमांतरस्था मुनयो जयंति ४ उद्धृत्योर्वा च सलिलात् प्रजासर्ग
मकल्पयत् मनसा जनयामास पुत्रानाथसमानं शुभान् ५ भृगुरंगिरमत्रिं च पुलहं पुलहं क्रतुं मरिचिनं नृ

सत्त्वते वैतमसः प्रस्तात ५६

भवि. ७
१७

दसंव आयवं नवमे तथा ६ नवप्रजापतृद्वयतः सपुरुषोत्तमः प्राउर्भूतोदिते पुत्रः प्रजानां हितकाम्यया ७ म
रीवात्कश्यपं पुत्रं वाचैराजनये जले प्रजापतीनां दशमं तेजसा ब्रह्मणः समं ८ दक्षकन्यादिति नाम यत्नी सा कश्य
पस्य नु अंजसा जनयामास भूर्न भस्मल संयुतं ९ तत्रोत्पन्नः सहस्रांशुर्द्वादशात्मा दिवाकरः नवयोजनसाहस्रो
विलोरोत्थमहात्मनः १० विलोरात्रिगुणश्चास्य परिणो हो विभावसोः यथा पुष्पं कदंबस्य समं तात्के शो रैर्दृतः ११
सहस्रशीर्षा पुरुषो ब्राह्मणयोगमुदाहरत् तेजसा स्यात्स्य गोलस्य सनु मध्ये व्यवस्थितः १२ आददेशानुरश्मीनां
सहस्रेण समंततः अयो नदी स मुद्रैः पौकृदकूपेभ्य एव च १३ प्रभासौ रजिपादेन अस्तं याते दिवाकरे अग्निमा
विशते रात्रौ तस्माद्भूर्वा प्रकाशते १४ उदिते च ततः सूर्योऽहो ममाग्नेयमा विदेत् यादेन तेजसश्चाग्नेस्तस्मान्न तस
नतं रविः १५ प्रकाशत्वं तथोष्माक्षसौर्याग्नेये प्रकीर्त्तिते परस्परानुप्रवेशादाप्यायते दिवानिशं १६ व्यापः
त्वे च रश्मीनां नामानि च निबोधमे शोदयः किरणश्मीरो रश्मयश्च गभस्तयः १७ अभीषवोधसंभगाः पशवो धूम
रीचयः नाशो दीधितयः साध्या मपूरा भा नवोगवः १८ स्यान्नुनाम्नारश्मीनां पर्यायाः विंशतिः स्मृताः चंदना ६
दीनि वक्ष्यामि नामान्येषां एष कथय क १९ सहस्रं तात कथितं शीतवर्षा लुनि स्वनं तेषां चतुःशतानां शो वधं

रामः
१७

ते चित्रमूर्त्तयः २० चंदनाश्चैव मंत्राश्च केतना मोतमास्तथा अमृतानामतः सर्वा रश्मयो रुष्टिहेतवः २१ हिमोद्
हाश्च तत्रान्यो रश्मयस्त्रिंशताः स्मृताः ततस्तानामतः सर्वा वीतास्ता लुगभस्तयः २२ सौम्याश्वाश्च वाम्यश्चक्रादिः
गोहिप्रवज्रलाः शुक्रातक्षकभाश्चैव गावो विश्वदत्तस्तथा २३ शुक्रास्तानामतः सर्वा त्रिंशता धर्मसज्जलाः संविद्
साभिताः सर्वा मनुष्या देवतास्तथा २४ मनुष्या नोषधीभिश्च स्वधया च पितृनपि अमृतेन सुरा सर्वान् स्वयमेभिर
नर्पयत् २५ वसंते वैवशीषे च शनैः सतप्यते रविः वर्षा शरत्सु चैव देशं पतते संप्रवर्षति २६ हेमंते शिशिरे चैव हि
मो शीतं च सर्वतः ओषधीश्च लवंते सुधायां च सुधा पुनः २७ अमरेष्वमृतं सूर्यतपस्त्रिषु नियच्छति कालाग्नि
र्वत्सरश्चैव द्वादशात्मा प्रजापतिः २८ नमयेत्पुनराश्रेष्ठ त्रीलोकान् सचाचरांन् एष ब्रह्मा तथा विष्णु रेवमहे
श्वरः २९ अचो यज्ञं विसानि एष एव न संशयः अवाभिस्तूयते पूर्वमध्याक्रेयं नृभिः सदा ३० सामभिस्तु पा
त्रे नृनपत्येष दिवस्यतिः स देवतेजसां वापि दीप्तिमान् सर्वलोकसः ३१ पार्श्वतो र्ध्वमधश्चैव नापयत्येष सर्वशः
ब्रह्मा विष्णु लघेशारौः पूज्यमान लुनित्यशः ३२ तथा सर्वगतो वायुर्वासिमान लुतिष्ठति तद्दत्तसहस्रकिरणैर्ग
ह एतोजगत्पतिः ३३ सूर्यो गोभिर्जगत्कृत्स्नमाशीदयति कृत्स्नशः त्रीणि रश्मिशतान्यस्य भूर्लोकं शीतयति वै ३४

भवि.पु
१०८

श्रीणित्रीणि तथा सौंदर्यलोकोत्तापयंत्युतः शतं वपि अधस्तात् पातालं तापयंत्युतः ३५ इत्येतन्मण्डलं भूतं भास्वतं शो
णसंज्ञितं नक्षत्रग्रहसोमानां प्रतिष्ठायोनिरेव च ३६ विधुधाक्षग्रहाः सर्वे विज्ञेयाः संभवाः वारः करसहस्रं यन्माल
यासमुदाहृतं ३७ तेषां श्रेष्ठाः पुनः सप्त रश्मयो ग्रहसंज्ञिता समस्यो हरि केशश्च विश्वकर्मा तथैव च ३८ सूर्यश्चैवा
परोरश्मिर्नाम्ना विष्णुरतः स्मृतः सप्तर्षिः सर्वबंधक्षुत्री वापयति वै जगत् ३९ सप्तजः प्रथमस्तत्र कंजजश्च तथा परः
नारो योथा परस्तत्र ग्रहः पुमनसां तथा ४० जया कुः पंचमस्तेषां यावान्यो वनमालिनः कः शेषः सप्तमस्तेषां मेनेवै
सप्त रश्मयः ४१ आदित्यमूलमखिलं त्रैलोक्यं सवरावरं भवत्पस्माज्जगत्सर्वसदेवा सुरमानुषं ४२ हृदयेन्द्रश्च
वंशराणां विप्रेन्द्राग्निर्दिवौकसां सहस्रोतिमतः कृत्स्नं तेजो यं सर्वलोकिकं ४३ सर्वात्मा सर्वलोके शो देवदेवः प्रजापति
ः सूर्यस्त्वत्रिलोकस्य मूलं परमदेवतं ४४ अग्नौ प्राप्ता कृतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठति आदित्या ज्ञायते हृदि हृद्ये
रन्ततः प्रजाः ४५ सूर्यात् सूर्यते सर्वं नस्मिन्नेव प्रतीयते भावाभावो हिलोकानामादित्याग्निः स्मृतः पुरा ४६ स
तज्ज्ञानिनां ध्यानं मोक्षवाप्येष मोक्षिणां अग्रगच्छं तिनिर्वाणं ज्ञायते स्मात्पुनः प्रजाः ४७ क्षणमुत्तुर्त्तादिव
सानि शापसाश्च नित्यशः मासाः संवत्सराश्चैव ज्ञानवोधयुगानिव ४८ न ह्यादित्यमृते ह्येषां का सत्संख्या न विना

रामः
१०८

ते कालाहतेन नियमो नाग्रेर्विहरणा क्रियां ४९ अतूनामभिभोगाच्च पृथग्मूलं फलं कृतः अभावो व्यवहाराणां मृतूनां दि
विचेह च ५० जगत्प्रतापनमृते वेदिनं वीरिभस्करं नाहृद्यात्तपते सूर्येनाहृद्या परिवेशते ५१ आदित्यस्य च नामानि
सामान्यानीह द्वादश द्वादशैव पृथक् केन तानि वक्ष्याम्यनेकशः ५२ आदित्यः सविता सूर्यो मिहिरार्कः प्रतापवान् मार्त
जो भास्करो भानुश्चित्रभानुर्दिवाकरः ५३ रविर्द्विदशमश्चैव ज्ञेयः सामान्यनामभिः विष्णुर्धृता भगः पूषामित्रेन्द्रो वरुणोः
र्यमा ५४ विवस्वानं शुक्रमांस्त्वष्टापर्जन्यो द्वादशः स्मृतः इत्येते द्वादशादित्या पृथक् केन प्रकीर्तिताः ५५ उत्तिष्ठंतिसदा
स्ते ते तमास्ते दशभिः क्रमात् विष्णुस्तपति वै वैत्रे वैशारवे चार्यमा तथा ५६ विवस्वाः पूषेः शुक्रमासेन आधारे वां शुक्रमांस्तथा
पर्जन्यः श्रावणो मासिवरुणः प्रोष्ठसंज्ञके ५७ इंद्रोऽश्वाश्च पुजे मासिधाता च पतिकार्त्तिके मार्गशीर्षे तथा मित्रः पौषे पू
षादिवाकरः ५८ माघे भगंनु विज्ञेयस्त्वष्टा तपति फाल्गुणे सतैर्द्विदशभिर्विष्णुरश्मीनां दीप्यते सदा ५९ दीप्यते गोसहस्रे
राशतेऽश्वत्रिभिर्यमा द्विसप्तकैर्विवस्वांश्च अंशुमान्यं च कैस्त्रिभिः ६० विवस्वानि वपर्जन्यो वरुणाश्चार्यमा इव इंद्रमुद्दिग
तैः वद्विर्धतैकादशभिः शतैः ६१ मित्रवच्च भगस्त्वष्टा सहस्रे राशतेन च उत्तराक्रमे कस्य वद्धं ते रश्मयः सदा ६२ दक्षि
णोपक्रमे भूयोक्रमस्ते सूर्यरश्मयः एवं रश्मि सहस्रं तु सौर्ष्यलोकानुसारकं ६३ विद्यतेऽनुमासे नुद्दिगौर्वज्रधापु

भवि. ७
१०८

नः एवंनामावतुर्विंशदेकत्रैधाप्रकीर्तिताः ६४ विसरेणसहस्रंनुपुनरेवप्रकीर्तितं आसांपरमयंनेतिपुवंतोभिन्नद
र्शनाः ६५ नामहातुकिमोहावृद्धानाभिरुवंतिहि आत्मणंकारणंकेचित्केचिदाहुर्दिवाकरः ६६ केचिद्वंयरत्ने
नआहुर्विष्णुंनथापरे कारणंनुस्मृतोह्येतेतमोद्वेषुसुरोत्तमाः ६७ एकःसनुप्यथकेनस्वयंभूरितिविष्णुनेः वनमालि
नमुगेशंदिवावसुरिवाततं ६८ तंस्वयंभूरितिप्रोक्तंयत्सौवर्णमनोत्तमं यथावसुरनेवर्णोर्विविधैस्फटिकोमणिः
६९ तथागुणवशान्नस्यस्वयंभोरनुरंजनं एकोभूत्वान्वसौमेघःपृथक्केनप्रतिष्ठिते ७० वर्णितोरूपतश्चैवतथागुण
रसानुसः नभसःपतितंतोयंयातिस्वाहंनरंयथा ७१ भूमेरसविशेषेणतथागुणवसानुसः यथाविशेषाद्वावाह
वायुरेकःपृथग्भवेत् ७२ सुगंधावासुगंधावातथागुणरसानुसः यथावागार्हययोगिरन्यसंज्ञांतरंव्रजेत् ७३
दक्षिणाहवनीयादिब्रह्मादिपुनश्चाहसौ पृथक्केवपृथक्केवप्रोक्तमेतन्निदर्शनं ७४ तस्माद्भक्तिःसदाकार्यादेवेत्य
स्मिन्दिवाकरे एषोऽणुजोविषश्चैवत्रयएवभृगुःसदा ७५ एषवेदाश्चयज्ञाश्चसर्वश्चैवनसंशयः सूर्यव्याप्तमि
दंसर्वजगत्स्थावरजंगमं ७६ इत्येतेपूज्यतेवासावत्रपाएतमकोरविः सर्वत्रसवितादेवस्तनुभिर्नामभिश्चह ७७
वसंत्यग्नौतथावायौव्योम्नितोयेतथाविभो एवंविधोहहसूर्यःसदापूज्योविजानताः ७८ आदित्यंवेत्तियस्त्वेवं

रामः
१०८

तस्मिन्नेवविलीयते अयेववेत्तियोनामधात्वर्थनिगमैरवेः ७९ सरोगेर्वर्जितःसर्वैःसद्यःपापाम्प्रमुच्यते नहिपापह
तःशंवभक्तिर्भवतिभास्करे ८० तथात्वंपरयाभक्त्याप्रपद्यस्वदिवाकरं येनव्याधिर्विनिर्मुक्तःसर्वोऽकामानवाप्यसि
तथातवपिताशंवयथावेधायथाहरेः ८१ इतिश्रीभवि.ब्रह्मे.सप्त.शंवोयारव्यानेवतुःसप्ततितमोऽध्यायः
७४ सुमंतुरुवाच एतच्छ्रुत्वातुकात्मेनकार्धमिर्जिववनीमुतः ज्ञातकौतुहलोभूयःपरंप्रहृन्नारदं १ शंव
उवाच अहोसूर्यस्यमाहात्म्यंवरितंहर्ववर्द्धनं येनमेभक्तिरूपत्रायराह्यस्मिन्विभावसौ २ तथाराज्ञीमहाभागानि
सुभांवमहामुने दिंडिनंदिंगलादींश्चसर्वान्कथयमेमुने ३ नारदउवाच प्रागुक्तेर्कस्यदेभार्येयेराज्ञीनिशुभे
शुभे तयोराज्ञीवद्यौर्ज्योनिशुभापृथिवीस्मृताः ४ योसौमाद्यस्यसप्तम्यांसुरार्कःसहयुज्यते तस्योपयोगात्संहृष्टा
बुद्ध्याहुतयोद्धिजाः ५ निशुभानीयतेयस्माहुतौषधिशुधामृतै मर्त्यान्यितंश्चदेवांश्चनेनभूर्निशुभास्मृता ६
यथाराज्ञाद्विधाभूत्वायस्यचेयंशुभामता अपत्यानिचयान्यासात्तानिवक्ष्याम्यशेषतः ७ मरीचिर्ब्रह्मणःपुत्रोमरी
चैःकस्ययःसुतः तस्माद्विरण्यकशिपुःप्रह्लादस्तस्यवात्मजः ८ प्रह्लादस्यसुतोनाम्नाविरोचनइतिस्मृतः विरोचन
स्यभगिनीसंज्ञारजनेननीनुसा ९ हिरण्यकशिपोःपौत्रीदिनेःपुत्रस्यसास्मृता सावित्रकर्मणःपत्नीप्रह्लादीशोच्यते

भवि ५
११०

३० १० अथनाम्नासुरूपेतिमरीचिदुहिताश्रभा पत्नीअंगिरसःसानुअनलीनुहस्यतेः ११ दृहस्यतेसुभगिनी।
विश्रुताब्रह्मवादिनी प्रभासस्यनुसापत्नीबसूनामष्टमस्यनु १२ प्रसृताविश्वकर्माणर्वशि-र्मसुख्यं सवैनामापु
नह्वष्टात्रिदशेशस्यवर्द्धकिः १३ देवाचार्याचनस्ययंदुहिताविश्वकर्माः सुरावालवितिख्यातात्रिभुलोकेषुभाविनी १४
राज्ञीसंज्ञावशौह्वाष्ट्रीकाप्रशेरविभाव्यते तस्यास्तुतनयाछायानिधुभासामहीलता १५ सानुभार्याभगवतोभार्तेड
स्यमहात्मनः साधीपतिव्रतादेवीरूपयौवनशालिनी १६ ननुतांनरूपेणसूर्योभदतिवैपुला आदित्यस्यहतारू
पंमहतास्वेनतेजसा १७ गात्रेषुप्रतिरूपेषुनार्हिकांतिमिवाभवत् अनिःपन्नेषुगात्रेषुगोलंदष्टापिताव्रवीत्
१८ अर्त्तस्त्वंभवमार्तेडमार्तेडस्तेनसस्मृतः देवानांनुयतस्यादिनेनादित्यइतिस्मृतः १९ अतःपरंप्रवक्ष्यामिप्रजां
तस्यमहात्मनः त्रीण्यपत्यानिसंज्ञायांजनयामासवैरविः २० वर्षाणामनुसहस्त्वंवैवसमानापितुर्गृहे भर्तुसमीपं
याहीतिपित्रोक्तासापुनःपुनः २१ अगच्छदुवाभूत्वात्यक्त्वाह्यंयशस्विनी उत्तरांश्चकुरुत्तगात्यासंज्ञायाश्चवलेन
सा २२ संज्ञायाधारयद्रूपंछायासूर्यमुपस्थिताः द्वितीयायांनुसंज्ञायांसंज्ञेयमितिचिंतया २३ आदित्योऽजनया
मासपुत्रंकन्यांचरूपिणी पूर्वजंनुमनोस्तुल्यौसदृशेननुतावुभौ २४ श्रुतश्रवाश्चधर्मज्ञःश्रुतंधर्मस्तथैवच श्रुत

रामः
११०

अथामनुज्ञाभ्यांसावर्णियोभविष्यति २५ श्रुतशर्मचविज्ञेयोयोवैशनैश्चरःस्मृतः कन्यावतपनीवैवरूपेणाप्रतिरू
पिणी २६ संज्ञानुपार्थिवीतेषांमनुजानाग्रथाकरोत् स्नेहानुपूर्वजानंतुतथाहृतवतीनुसा २७ मनुस्तुक्ष्मतेतस्या
यमस्तस्याननुक्षमेत् वक्रशेयतमानस्तुपितुःपत्न्यासुदुःखिताः २८ सवैकोयाच्चवाल्पाच्चभाविनोर्थस्यवैवलात् यदा
तत्संज्ञायामाससंज्ञावैवस्वतोयमः २९ तंशशायततंक्रोधात्संज्ञासायधिवीहृशं यदातर्जयतेयन्मां पितुर्भार्यांगरीयः
सी ३० तस्मात्तवैषचरणःपतिष्यतिनसंशयः यमस्तुतेनशायेनभृशंपीडितमानसः ३१ मनुनासहतन्मातुःपितुः
सर्वंयवेदयेत् स्नेहेननुत्पमस्मात्सुमातादेवेनमन्यते ३२ निःस्नेहास्त्रौघसोयस्मात्कनीयांसंवभूषते तस्यमेयोद्यतः
यादोननुदेहेनियान्तितः ३३ वाल्याद्यायद्विवाहोहान्तोमांसंनुमर्हसि शशोहमस्मिंस्त्रोकेशजनन्यातयतांवर ३४
रविरुवाच असंशयंमहत्पुत्रविभविष्यत्यत्रकारणं येनत्वामाविशक्रोधोधर्मज्ञंधर्मशालिनं ३५ सर्वेषामे
मेवशापानांप्रतिघातस्तुविद्यते ननुमात्राभिसप्तानांकविमोक्षोभवेदिह ३६ नशक्यतेतन्मिथावैकर्तुमानुविध
स्तव किंचित्तेहंविधास्यामिपुत्रस्नेहादनुग्रहं ३७ किमयोमांसमादाययास्यंतितेमहीतलं कृतंनस्यावचःसत्यंत्वंच
ब्राह्मोभविष्यति ३८ सुमंनुस्त्वाव आदित्यस्त्वव्रीह्यायांकिमर्थंनयेषुवै तुल्येष्वभिधिकःस्नेहएकत्रक्रियतेत्वया

भवि.पु
१११

३८ सानुपरिभवंतस्यनवाचसेविवस्वतः आत्मानंससमाधायपुक्तंतस्यप्रपश्यत ४० तांशुक्रामोभगवात्तशायायकु
पितस्ततः ततः ह्यामथाहत्तमाचवसेविवस्वतः ४१ विवस्वांस्तुततः ४२ अन्वाश्वभुरमागतः स्वापित्वंयथाये
ममर्चयित्वादिवाकरं ४३ निर्दग्धुकामंरोषेणसांत्वयामासतंशनेः विवकर्मानियातीवतेजसाविष्टुःसहं ४४ असहं
हीनुतंसंज्ञावनेचरतिशाकुले दृश्यतेत्वांभवात्सद्यस्वांभायंशुभचारिणी ४४ रूपासंभवतोरणपेवर्तीसुमरुत्तयः
रूपंतेब्रह्मणोवाकादृश्यतेरोवतेविभो ४५ प्रकाशयामिदेवेशश्रेयोर्यजगतांविभो सनुष्टस्तस्यतद्वाक्यंवकुमन्येमहान
पा ४६ ततोर्वयतत्त्वष्टारूपंनिर्वर्तनायतु विश्वकर्मानुज्ञातःशाकदीपेविवस्वतः ४७ भूमिमारेष्यतनेजःशतया
मासतस्यवै स्वजानुलिखिताश्वासौनिब्रूणांविश्वकर्मणा ४८ नाभिनंदनितद्विखनंततस्तेनविभावितः तत्रतद्गणितंरू
पंतेजसायद्रुतेनतु ४९ कांतात्कांततरंभूत्वाअधिकंशुभेनतः ददर्शयोगमास्थायस्वांभायंविडवांतदा ५० अध्व्या
सर्वभूतानांतेजसास्वेनसंहतां अश्वरूपेणमार्तंडस्तांमुखेससमासदत् ५१ मैथुनायविवेष्टुतिपरपुरुषशंकया
सातंविवस्वतःशुक्रंनासाभ्यांसमधारयत् ५२ देवौतस्यामजायेतामश्विनौभिषजांवरो नासत्यथैवदस्वश्चतौस्रतोना
मतोश्विनौ ५३ अतःपरंस्वकंरूपंदर्शयामासभास्करं तंदृष्ट्वापिसंज्ञांचनुतोषचममोदत् ५४ ततस्तुजनयामा

रामः
१११

ससंज्ञासूर्यसुतंततः रूपेणवात्मनस्तुल्यंरेवंतंनामनामतः ५५ पिनुर्गत्याष्टमंसोश्वजातमातोःपलायते सतस्मि
सहृदास्तुतमश्वनैवमुंचति ५६ ततोर्वेणसमादिष्टौदंडनायकपिंगलौ अश्वंप्रत्यायनेयेथांशमवलाह्निद्रतोस्यतु
५७ पार्श्वस्थौतिष्ठतस्यअश्वह्निद्राभिकांक्षिणौ नाह्निद्रंलभतेतौतस्याद्यापिमहात्मनः ५८ श्रवंगहृत्पसौय
स्मासंज्ञायाःशान्तिदःसुतः रेहप्रकांडोओधानुरेवंतस्तेनसंहतः ५९ मनुश्रेमोयमौचैवसावर्णिःसशनेश्वरः तपती
काश्विनौचैवरेवंतश्चरवेःसुतः ६० एवमेषापुरासंज्ञाद्वितीयापार्थिवीस्रता यासासंज्ञास्रताराज्ञीह्यायासाचनि
शुभा ६१ इजदीप्तोस्रतोधानुराजराजतियःसदा अधिकंसर्वभूतेभ्योराजतेचदिवाकरः ६२ अधिकंराजतेयस्मान्न
स्माद्राजासड्याते राज्ञःपत्नीनुसायस्माद्राज्ञीसापरिकीर्तिता ६३ शुभसंचलनेधानुर्निश्चलानेननिशुभा भवन्ति
सुधवायस्मात्स्वर्गीयाःसुध्विर्जिताः ६४ ह्यायातांविशतेदिवांस्रतासातेननिशुभा दृष्ट्वाजनंसदातातभृशंपीडित
मानसः ६५ धर्मेणारंजयामासधर्मराजस्ततःस्रतः शुद्धेनकर्मणातातशुभेनपरमश्रुतिः ६६ पितृणामधियत्पंच
लोकपालत्वमायच सांप्रतंवर्ततेपापंमनुर्लोकमहीयते ६७ तस्यानुवायेजानस्तुशंखचक्रगदाधरः यमस्यभ
गिनीधानुगामीकन्यायशस्विनी ६८ साभवेच्छरितांश्रेष्ठायमुनालोकपावनी मनुःप्रजापतिस्त्वेवंसावर्णिःस्वसह

भवि. ७
११२

यणाः ६५ भविष्यः समनुस्तात अष्टमः परिकीर्तितः मेरुपृष्ठे तपो दिव्यमथापि वरते प्रभुः ७० धाता शनैश्चरन्
स्य ग्रहत्वं स तुल्यवान् तपतीना तपाना आतयोः कन्या गरीयसी ७१ सावभूवश्रुभायतीराज्ञः संवराणां स्युः तापी
नां मनदी वेयं विंधमूला द्विनिःसृता ७२ नित्यं पुण्यजनात्माने पश्चिमोदधिगामिनी सौम्यया संगता सानुसर्वपा
यभयापहा ७३ वैवस्वती यथा तात संगता शिवकाम्यया अश्विनौ देववैद्यत्वं लब्धवंतौ यद्गुणम ७४ तयोः कर्मो
पजीवंतिलोके सिमिभिवजः सदा रेवंतो नाम योर्कस्य रूपेणार्कसमंततः ७५ अश्विनामधिपत्येन योजितः सनुभानु
ना अश्वानामधिपत्येन क्षमेण गच्छते ध्यानं यत्पूजयते यथि ७६ सुखप्रसादो मर्त्यानां सदा यत्कृत्वा लोहह त्वर्ह
पिते ज्ञातेन मार्तण्डस्यैव वाज्ञया ७७ भोजानुन्यादयामास पूजायै तस्य सुव्रत यद्दंजन्म देवस्य शृणुयाद्वापठे
तथा ७८ विवस्वतो हि पुत्राणां सर्वेषाममितीजसा सर्वपापविनिर्मुक्तो याति सूर्यसलोकतां ७९ इह राजा भ
वत्येव पुनरेव न संशयः ८० इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. शां. बोधायने पंचमः सप्ततितमोऽध्यायः ७५
सुमंतुरुवाच इत्थं श्रुत्वा कथां दिवां हेलिमाहात्म्यसंश्रिता शां. यत्र छभूयो धिनारदं क्रोधिसन्तमं १ शां. रामः
वडवाच सूर्यपूजाफलं यद्यगीतवाद्यैश्च यत्फलं भास्करस्य द्विजश्रेष्ठ तन्मे ब्रूहि समंततः २ येन संपूजयाम्येव भा ११२

तुः केशोः सदा र्चितं नारद उवाच इममर्थं पुरा पृष्टो ब्रह्मलोकपितामहः दिंडिनाय दुर्गार्हलशृणु वै काग्रमानस
ः सुखासीनं सुरज्येष्ठं तथा देवं पितामहं ४ प्रणम्य शिरसा दिंडिरिदं वचनमब्रवीत् दिंडिरुवाच सूर्यपूजाफ
लं ब्रूहि सूर्यदानफलं तथा ५ प्रणम्यैतत्फलं देवयज्ञोक्तं तौर्यकत्रये इति हासपुराणाभ्यां काशिते श्रवणे तथा ६ पु
रतो देवदेवस्य यत्फलस्याननुवाते मार्जने लेपने यच्च मंदिरे भास्करस्य ७ देवस्य चरुते ब्रूहि मम लोकपितामह
ब्रह्मोवाच कृतिजघोपहारेण पूजया च नरो रवेः ८ उपवासेन घण्टां च सर्वपापैः प्रमुच्यते प्रणिधाय शिरोभूमौ नमस्क
रयोरवेः ९ नक्षत्रानुपरोय लुरवेः कुर्यात्प्रदक्षिणं प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तदीपादिभिर्भवेत् १० सूर्यलोकं ब्रजेष्टा
पि इह रोगैश्च मुच्यते उपानहौ परित्यज्य अन्यथानरकं ब्रजेत् ११ सोपानके निरोय लु आरुहे सूर्यमंदिरं सयाति नर
कंधोरमसि यत्र वनं विभो १२ सूर्यमनसि यः कृत्वा कुर्याद्भोमं प्रदक्षिणं प्रदक्षिणीकृता तेन सर्वदेवा भवंति हि प
रिनुष्टासु ते सर्वे प्रयच्छन्ति मतिं शुभां सर्वदेवामहावाहो यमिष्टानुपरत्र च १४ एकाहारेन रोभूत्वा घण्टां चार्चयते रविं
सप्तम्यां च महादेवं सूर्यलोकं सगच्छति १५ अहोरात्रोपवासी च पूजयेद्यलुभास्करं सप्तम्यां च वा घण्टां सगच्छेत्पर
मांगतिं १६ कृत्वा यक्षस्य सप्तम्यां सोपवासे जितेन्द्रियः सर्वरत्नोपहारेण पूजयेद्यलुभास्करं १७ यंकजैः करवीरैश्च कुंकु

भवि. पु
११३

मोदकसंयुतैः मोदकैश्च गणश्रेष्ठसूर्यलोकंसगच्छति १८ श्रुतयक्षस्य सप्तम्यामुपवासपरः सदा सर्वशुलोपहारे
रापूजयेत्सुभास्करं १९ ज्ञातीतगरकैश्चैव श्वेतोत्पलकदंबकैः पायसेन तथा देवं सेवाजनार्बयेद्विं २० सर्वपा
पविश्रुद्धात्मा दिव्यकांत्यानसंशयः हंसयुक्तेन यानेन हंसलोकमवाप्नुयात् २१ दिंडिहवाच इहि मे विल्लादेव
सप्तमीकल्पमुत्तमं उपोष्य सप्तमीयेन गमिष्ये शरणं देवः २२ ब्रह्मोवाच साधु पश्येत्सिंभवता सप्तमीकल्प
मुत्तमं कथिताः सप्तसप्तम्योभानुना श्रेयसे नृणां २३ अनूरो सुगणश्रेष्ठ पृच्छतः कारणं नरे कस्यचित्त्वथका
लस्य देवदेवं दिवाकरं २४ धर्निमाश्रित्य तिष्ठन् मरुणो वाक्यमब्रवीत् किमर्थं देवदेवेश ध्यानमाश्रित्य तिष्ठसि
२५ दिनं नयामि देवेश कारणं मम कथ्यतां कुरु चंक्रमणं देववदमानो दिवस्यते २६ इत्येवं भगवन् पृष्ट्वा देवचनम
ब्रवीत् २७ देव उवाच शृणु ध्वं द्विजशार्ङ्गलियदर्पे ध्यानमाश्रितं अर्चयितुं हि जज्ञात्तसचा पुत्रखगोत्तम
२८ आराधयति मां नित्यं गंधपुष्पोपहारतः पुत्रकामः खगश्रेष्ठ न विजानात्ययं तथा २९ पुत्रं देहि भवेयेन वि
धिना पूजितः खगः श्रूयतां च विधिर्वत्स येन प्रीतो भवेन्नृणां ३० सप्तमीकल्पसंज्ञो वै विधिना मुत्तमो विधिः य
जुमां सप्तमीकल्पं यथाख्यातं खगेन नु ३१ अहिं हृदि न धारो ग्यं प्राप्य पुत्रांश्च पुस्कलान् गतो सौ सूर्यलोकं च

रामः
११३

तेजसा तस्मो भवेत् ३२ ब्रह्मोवाच जया च विजया चैव जयंती वा पराजिता महाजया च नंदा च भद्रकाल्याः प्रकीर्तिता
३३ श्रुतयक्षस्य सप्तम्यां सूर्यवारो भवेशदि सप्तमी विजयानाम तत्र दत्तं महाफलं ३४ स्नानं दानं तथा होममुपवासं त
थैव च सर्वविजयसप्तम्यां महापातकनाशनं ३५ पंचम्यामेकभक्तश्च षष्ठ्यां नक्तं प्रवक्ष्यते उपवाससु सप्तम्यामष्टम्यां
पारणं भवेत् ३६ केचिदेव जुवंती हनेति वान्ये गणाधिप अभिषेत्सु मे षष्ठ्यामुपवासे गणोत्तम ३७ चतुर्थ्यामे
कभक्तं नृपं च म्यां नक्तमादिशेत् उपवाससु षष्ठ्यां स्यात्सप्तम्यां पारणं भवेत् ३८ उपवासकरः षष्ठ्यामर्कं च पूजये
द्धुधः गंधपुष्पोपहारैस्तु भक्त्याश्च द्वा स मन्वितः ३९ प्रकल्या पूजाभूमौ नृदेवस्य पुरतः स्वपेत् जयमानश्च गाय
त्रीं सूर्यसंस्तु मथापि वा ४० अक्षरं वामहाश्वेतं षडक्षरं मथापि वा विदुश्च त्वथ सप्तम्यां कृतास्नानं गणाधिप ४१
हेशं पूजयित्वा नृ होमं कुर्याद्विधानतः आसनाभोजयेत्सप्ताशक्त्या च गणनायक ४२ शाल्योदनमपूयांश्च खंड
वेषांश्च शक्तिः दत्त्वा नृदक्षिणां शक्नोत नो विप्रान्वि सर्जयेत् ४३ इत्येषा कथिता देवपुण्या विजयसप्तमी यामु
पोष्य नरोगच्छेदं ते वै रोचने परं ४४ करवीराणि रक्तानि कुंकुमं च विलेपनं विजयं धूपमस्या सुभानो सुष्टिकराणि
वै ४५ एषा पुण्या पापहरा महापातकनाशिनी अत्र दत्तं कृतं वापि क्षीयते न गणाधिप ४६ स्नानं दानं तथा हो

भवि. ७ ११४ मंथितदेवाभिपूजनं आदित्यवारेसंयुक्तास्मृताविजयसप्तमी ४७ इत्येवाकथितावीरसर्वकामप्रदायिनी भयंयशस्य
 मायुष्यंकीर्तिनंश्रवणंतथा स्मरणसुतथास्यानुपुत्रदंत्रिपुरांतक ४८ इति श्रीभवि. ब्रह्मे. सप्त. विजयास.
 सप्तमीनाममहासप्ततितमोऽध्यायः ७६ दिंडिह्वाच येत्वादित्यदिनेब्रह्मभूजयंतिदिवाकरं स्नानंदानादिकंतेषां
 किंफलस्याह्वीहिमे १ विजयेतितथानामकथ्यतामस्यपुण्यतां ब्रह्मेवाच येत्वादित्यदिनेब्रह्मभूजयंतिदिवाकरं स्नानंदानादिकंतेषां
 निमानवाः २ सप्तजन्मनितेजाताःसंभवंतिनरोगिनः संक्रांत्यांशुक्तसप्तम्यांहस्तत्रक्षैरवेदिने ३ एतत्पुण्यदिनं
 श्रेष्ठंरवेःसान्निध्यकारकं उपवासव्रतंदानंश्राद्धंनक्तंहविष्यतां ४ होमंनिरामिषांजप्यंसर्वतदक्षयंभवेत् नक्तं
 कुर्वंतियेतत्रमानवाव्रतमाश्रिताः ५ जपमानापरंजप्यमादित्यहृदयपरं आरोग्यमिहवैप्राप्यसूर्यलोकंव्रजंति
 ते ६ उपवासंवयेक्युर्गुणदित्यस्यदिनेदिने जयंतिचमहाश्वेतांतंलभंतेयथोप्सितं ७ अहोरात्रेणानक्तेनत्रिंशति
 नियमेनवा जपमानोमहाश्वेतामीप्सितंलभेफलं ८ विशेषादादित्यदिनेजपमानेनराधिय षडक्षरंमहाश्वे
 तांगच्छेद्देवोचनंपदं ९ द्वादशेहस्मृताभावाआदित्यस्यमहात्मनः नंदोभइत्यथासौम्यःकामदःपुत्रदस्तथा १० रामः
 जयोजयंतोविजयआदित्यमुखमास्थितः हृदयोरोगहाचैवमहाश्वेतप्रियोपुर ११ शुकपक्षस्यसप्तम्यामाघेमा ११४

सिंगणधिय योभवेत्सभवेन्नंदःसर्वयापभयापहः १२ अत्रनक्तंस्मृतंपुराणंघृतेनस्नयनंरवेः अगस्तिकुसुमानीहभा.
 नोलुष्टिकएणिच १३ विलेपनंसुगंधंश्वेतचंदनमुत्तमं धूपंगुग्गुलंश्रेष्ठंनैवेद्यंधूपमेवच १४ दत्वापुपंजुविप्रः
 स्यततोभुंजीतवाग्यतः नक्षत्रदर्शनानक्तंकेचिदिच्छंतिनारद १५ मूर्त्तौनिदिनंकेचित्पुवदंतिमणीधिराः नक्षत्रदर्श
 नंनक्तमहंमन्येगणधिय १६ प्रस्थमात्रंभवेत्पूयगोधूमजमनुत्तमं यवोद्भवंवाकुर्वीतसगुडंसूर्यिषान्वितं १७ स
 हिरण्यंचदातव्यंब्राह्मणेचेतिहासिके भौमेदिवेधवापात्रेन्यसेद्वापुरतोरेवेः १८ दातव्योमंत्रतश्चायंमण्डकोग्राह्य
 एवहि भूत्वादित्येनवैभक्ताआदित्यपरमस्यच १९ भूत्वादित्यस्यसोत्पन्नंकरवीरविनिर्मितं श्रेयसेसमविप्रत्वं
 प्रतीक्षानृपमुत्तमं २० कामदंशुखदंधर्मपुत्रदंधनदंतथा सदासुतेप्रतीक्षामिमण्डकंभास्करप्रियं २१ एतावे
 वमहामंत्रोदानादौतुरविधियौ अपूपस्यगणश्रेष्ठश्रेयसेनात्रसंश्रयः २२ एवमंदविधिःप्रोक्तोनराणांश्रेयसेविभो.
 अनेनविधिनायसुनंदंपूजयतेरविं २३ सर्वयापविनिर्मुक्तःसूर्यलोकेमहीयते नदारिद्र्यंनरोगाश्चकलेतस्यमहा
 त्मनः २४ योयेनपूजयेद्भानुंनक्षयःसंततेस्तथा सूर्यलोकाश्च्युतेश्चासौराजाभवतिभूतले २५ वड्जजन्मसमायुक्तः
 स्तेजसन्निभः पठतांशृणुतांदेवविधानंत्रिपुरांतक २६ मंददास्यचलांदेवमंयुजामवलान्तथा २७ इति श्रीभवि

भवि.पु ० ब्राह्मे.सप्त.० आदित्यवारकल्पेनंदविधिर्नामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ११ ब्रह्मोवाच मासिभाद्रपदेवै
 ११५ रभुक्तपक्षस्ययाभवेत् षष्ठांगणकुलश्रेष्ठसमभद्रः परिकीर्तितः १ तत्र नक्तं नुयः कुर्यादुपवासमथापि वा
 हंसयानसमारूढो याति हंससलोकतां २ मालतीकुसुमानीरुतथाश्वेतचंदनं विजयं च तथा धूपं नैवेद्यं वा
 यसंपरं ३ पूजयेद्भास्करस्य ह कुर्यात्त्रिपुरसूदन इत्थं संपूजयेद्देवेशमध्याह्ने चंदनादिवं ४ दत्त्वा नुदक्षि
 णांशक्त्या ततो भुंजीत वाग्यतः वायसंगाणां शार्दूलसगुडं सर्पिषा सह ५ य एवं पूजयेद्भास्करं मानवस्ति मिश्राय
 हं सर्वकाममवाप्ते ह पुत्रदारधनादिकं ६ विभुक्तः सर्वपापेभ्यो त्रजे ज्ञानुसलोकतां रभभद्रविधिः प्रोक्तः
 मया यं ते गणाधिपः ७ शुक्लाशुक्लाचयं पापा मुच्यन्ते मानवो भुवि इति भद्रविधिः ब्रह्मोवाच नक्ष
 त्रं रोहिणीवीर्यदावारस्य वै भवेत् ८ या शसौ सौम्यतां वीरसौम्यः स परिकीर्तितः स्नानं दानं जपो होमो पितृदे
 वाभिपूजनं ९ अक्षयं स्थानुसंदेहा अस्य वारेन संयः नक्तं समास्थितो यो त्रपूजयेद्भास्करं नरः १० यानिलो
 कं सदैव स्य भास्करस्य न संशयः रक्तोत्पलनिवेतनं तत्र तथा च रक्तचंदनं ११ सुगंधं वापि धूपं च नैवेद्यं वायसं य
 रं ब्राह्मेणा यच दानं वां भोक्तव्यं वा त्मना तथा १२ य एवं पूजयेत्सौम्यविज्रभानुगवां यतिं विभुक्तः सर्वपापे

रामः
११५

भ्यो सौम्यकांतिमवाप्नुयात् इति सौम्यविधिः ब्रह्मोवाच प्राप्तमार्गशिरे मासि शुक्लषष्ठां नुया भवेत्
 सजेयः कामदो वारः स देष्टो भास्करस्य १४ ततः संपूजयेद्भानुं भक्त्या श्रद्धा समन्वितः स भुक्तः सर्वपापेभ्यो प्रा
 पुन्या चंदनाधिपं १५ रक्तचंदनमिश्राणि करवीरणि सुव्रत धूपं घृताङ्गिती वीरभास्कराय प्रयोजयेत् १६ नै
 वेद्यं वापि कासारं सुगंधं तीक्ष्णमेव च कृत्वा उपवासमथवानक्तं त्रिपुरसूदन १७ इत्थं प्रयोजिते स्वर्थे भास्करो
 लोकभास्करः कामान्ददाति सर्वार्थे अतो यं कामदः स्मृतः १८ सुपुत्रं पुत्रकामस्य धनकामस्य वै धनं विद्यार्थि
 नश्च भविष्यां मारोऽपि रोगिने रिभा १९ अन्त्याश्च विविधां कामान्य एवं पूजितारविः ददाति गणाशार्दूल अतो यं कामदः
 स्मृतः २० दद्याद्यामंडकं चार्थं गोपतेर्गोत्रभूषणं गोत्राणिरजसानुस्योगो पुत्रं गोपतेर्ब्रजेत् २१ इति कामद
 विधिः ब्रह्मोवाच पंचतारं भवद्यत्र नक्षत्रं गोहृषध्वज वारेण देवदेवस्य सवारः पुत्रदः स्मृतः २२ उपवासा भवे
 तत्र आर्द्रकार्यं तथा भवेत् आशनं वापि पिण्डस्य मध्यमस्य प्रकीर्तितं २३ सोपवासं तु वै भक्त्या पूजयेत्तत्र गोपतिं
 धूपमाल्योपहारैस्तु दिव्यगंधसमन्वितैः २४ एवं पूज्य विवस्वतं तस्यैवं पूरतो निशि भूमौ स्वपिनि वै वीरजपस्वेतां म
 हामते २५ आतो ध्यायत तस्नानं कृत्वा दत्वा र्घ्यं मुनमं रक्तचंदनसंमिश्रैः करवीरैर्गणाधिप २६ प्राणस्य ग्रहभूने श

भवि. ७
११६

मस्तुमंत्रत्रिलोचन वीरं वपुजयित्वा नतः श्राद्धं प्रकल्पयेत् ३० पंचभिर्ब्राह्मणैर्देवदिव्यैर्भौमैश्च सुव्रत मगमंज्ञौ तत्र
दिवौ ब्राह्मणोपरिकल्पयेत् ३१ त्रयस्तु ब्राह्मणभोग्या प्रकल्पाधिकं सुदन कुर्यादेवं ततः श्राद्धं पार्वणं भास्करधियं ३२
श्राद्धं त्वयसमाप्तं नु अथापि एतन्मध्यमं पुरतो देवदेवस्य स्थित्वा मंत्रेण सुव्रत ३० एष पिण्डोऽपि देवस्य अभीष्टस्तव
सर्वदा अश्रामिषश्च तत्तुभ्यं येन मे संततिर्भवेत् ३१ प्रसादान्नवदेवेश इति मे भावितं मनः इत्थं संपूजितो ह्यत्र भास्क
रः पुत्रदा भवेत् ३२ अतो यं पुत्रदेवो देवस्य परिकीर्तितः एवं मंत्रसहायस्तु भास्करं पूजयेन्नरः ३३ उपवासपरः श्राद्धं स
पुत्रं लभते भूवे धनधान्यहिरण्यं च आरोग्यं सुखमुत्तमं ३४ सूर्यलोकं च संप्राप्य न तो राजा भवेन्नरः प्रभयादिजसंकाशः
काष्ठावां तु जसन्निभः ३५ वीर्येण गोपतेस्तु योगांभीर्यं किल सोपमः दक्षिणेऽयने यः स्यात्स जयः परिकीर्तितः ३६ अजो
पवासो नक्तं च स्नानं दानं जयंतथा भवेच्छतगुणं देवभास्करः प्रीतये हतं ३७ तस्मान्नक्तादिकर्तव्यं यस्माच्छतगुणं वि
भो इति विजयविधिः ब्रह्मोवाच जयंतोऽगुणोऽज्ञेया अपरे गणनायक ३८ वारो देवस्य यस्याद्धैतस्य पूजो दि
वाकरः पूजितस्तत्र देवेश सहस्रगुणितं फलं ३९ ददाति देवशालिस्तानदानादि कर्मणा घृतेन ययसा ह्येतत्स्नानमि
शुरसेन नु ४० विलेपनं कुंकुमस्य प्रशस्तं भास्करधियं धूपधियो गुग्गुलूनां नैवेद्यं मोदकैः स्मृतं ४१ इत्थं संपूज्य देवे

रामः
११६

शं कुर्याद्भो मंत्रतस्तिलैः ब्राह्मणभोजयेत्पश्चात् नोदकां लिलशकुली ४२ इत्थं यः पूजयेद्भानुमत्रवारं गणधिय
सहस्रगुणितं तस्य फलं देवो ददाति वै ४३ स्नानदानजपादीनामुपवासस्य वारिभो इति जयंतविधिः ब्रह्मो
वाच शुक्लपक्षस्य सप्तम्यां प्रजापत्यर्क्षसंमितिं ४४ सज्ञेयो विजयानामसर्वपापभयापहः तत्र कोटिगुणं सर्वफलं
प्राप्यस्य कर्मणाः ४५ ददाति भगवान् देवः पूजितश्च गणधिय स्नानं दानं जपो होमं पितृदेवाभिपूजनं ४६ नक्तं चाप्यु
पसश्च नुभ्यं तत्र दिवाकरः कुर्यात्कोटिगुणं सर्वपूजितो ह्यत्र गोपतिः ४७ तस्मादत्र क्षणादेवं पूजयेद्भक्तिमान्नरः सप्ती
शंसप्तदीपेशंसप्तसैधववाहनं ४८ सप्तम्यां नु तमाय सप्तप्रहृतिसंभवं सप्तलोकाधियतं च प्राप्नुते सप्तशिमनः
४९ इति यरवो विधिः ब्रह्मोवाच हस्तपक्षस्य सप्तम्यां माघमासे भवेन्नयः सादिन्याभिमुखोऽज्ञेयः शृणु वास
विधिः परं ५० कृत्वा वैवं भक्तं हस्तस्य वारं त्रिपुरसूदन प्रातः कृत्वा नु तं स्थानं पूजयित्वा दिवाकरं ५१ आदिन्याभिमुखं ति
ष्ठेद्यो देवदत्तमलारवेः जयमानो महाश्वेतांतं तमाश्रित्य सुव्रत ५२ च नु हस्तमजुं शुक्लमत्राणं सुसुमदं रक्तचंद
नहस्तस्य स्तंभं कुर्याद्गुणधिय ५३ नमाश्रित्य महाबाहो भक्त्या देवं दिवाकरं दक्षिणां ब्राह्मणो दत्त्वा न तो भुंजीत वाग्यतः इ
त्थमेवं नु यः कुर्याद्भास्करं प्रीतयेन्नरः भानुमांस्तस्य प्रीतः स्यात्स च प्रीतो ददाति हि ५५ धनं धान्यं तथा पुत्रानारोग्यं

भवि.पु
११७

भार्गवीयशः तस्मात्संपूजयेदत्रगीर्वाणधिहर ५६ इत्यादिप्राभिसुखविधिः असौवाच रविसंक्रमनेय
स्याद्वेवारीरोगाधिप सन्नेयो हृदयो नाम आदित्यहृदयप्रियः ५७ तत्र नक्तं समाश्रित्य देवं संपूज्य भक्तिः ग
त्वा वायतनं भानोरादित्याभिसुखस्थितः ५८ जयेदादित्यहृदयं संपूज्याष्टशतं दुधः अथ वास्तमनं यावद्भास्करं
चिंतयेद्दृढि ५९ गृहमेत्यतनो विप्राभोजयेच्छुण्ठः शिव भुक्तानुपायसंवीरततो भूमौ स्वये दुधः ६० यो वै संपू
जयेद्भानुं भक्तिश्च द्वा समन्वितः सकामांश्च भजेत्सर्वा भास्करा हृदये र्पितान् ६१ अजेदगोजारिपुरं तेजसाभासयन्
भः तेजसायमनुल्यश्च प्रभयेषां महात्मनां ६२ शक्रगोपासजानां तु गोपिते हो हृषेक्षणाः इति हृदयविधिः
असौवाच पूज्यो वारो यदा त्रयसंभवे द्वै भगदैवतं ६३ सवारो रोगहा प्रोक्तः सर्वरोगभयापहः यो ह्यत्र पूजयेद्भानुं
भगंधविलेपनैः ६४ स सर्वरोगनिर्मुक्तो याति संज्ञापते गृहं अर्कयत्र पुनैः कृत्वा पुष्पाण्यर्कस्य सुव्रत ६५ देवस्य
पुरतो रात्रौ भक्त्या संस्थापयेद्दुधः पूजयित्वा र्कपुष्पैस्तु अर्कयत्र प्रियं सदा ६६ प्राशयित्वा र्कपुष्पं तु दत्वा विप्राय द
क्षिणं भक्त्या च पायसं वीरात्रौ स्वपिनिभूतले ६७ अनेन विधिना यस्तु पूजयेदत्र वैद्विजं समुक्तः सर्वरोगैस्तु गच्छे
द्दिनकालयं ६८ तस्मादपि ब्रजे ध्वजं कंठं काररहेति नः इति गहवस्य विधिः असौवाच यस्मादित्यगृहे ६

रामः
११७

स्यादैवारी देवस्य सुव्रत ६९ सर्वलोकप्रियो लोके रवातो गोश्रुतिभूषण यस्तु पूजयते यस्मिन्पतंगपतगप्रियं ७०
गंधपुष्पोपहारैस्तु सूर्यलोकं स गच्छति सोपवा सो गणश्रेष्ठ आदित्यगृहो विभुः ७१ जयमानो महाश्वेतांखलोक
यथवा शिव पूजयेद्भगतामाशमगनाशनमाभुगं ७२ पूजयित्वा खलोकं तु महाश्वेतांततो र्चयेत् महाश्वेतां प्र
तिष्ठाप्य गंधपुष्पैः स्वपूजितां ७३ तस्या एव पुरः कुर्याद्विकार्यं समाहितः श्रवौ भूमि विभागे तु वीरसंस्थाप्य यत्नतः
७४ कुर्याद्भोमंतिलैस्तान् सर्पिषा च विशेषतः आदित्यगृहवेलायं जपन् श्वेतां महामते ७५ मुक्ते दिनकरे पश्चात्
स्नानं कृत्वा समाहितः पूजयित्वा महाश्वेतां खलोकं च ग्रहाधिपं ७६ ब्राह्मणान्वाचयित्वा वततो भुंजीत वाग्यतः
आदित्यगृहमुक्तेस्मिन्वारिपुरसदन ७७ यत्कर्म क्रियते पुरा पतत्सर्वं शुभदं भवेत् स्नानदानजयादीनां कर्मणा ह
वमध्वज ७८ अनंतं हि फलं तेषां भवत्यस्मिन् संशयः हतानां तु गणश्रेष्ठ भास्करस्य वचो यथा ७९ तस्माद्भिज्जदि
ने कार्यं पुण्यकर्म विचक्षणैः एकभक्तं च नक्तं च उपवासं गणाधिप ८० येन आदित्यदिने कुरुते यांति परमं पदं ध
नं पुण्यं यशस्यं च पुत्रीयं कामदं तथा ८१ तस्मिन् दानमपूयस्य गोदानेन समंततः द्वादशैते महावाहो वारो भनिर्भ
हात्मनः ८२ उष्टिदा कथितानुभ्यं सर्वपापभयापहा यठतां भृगुतां तात कुर्वतां च विशेषतः ८३ हृत्वेकमेवां वि

भवि. ७
११८

धिवद्वारं हृषभवाहन हृषादिजितयं प्राप्य स्वयिमवलांतथा ८४ ततो याति परं लोकं हृषकेतोर्महात्मनः तेजसां दुः
जमेगाशः प्रभया एजसन्निभः ८५ पविहेतिसमो वीर्यकां त्याकं जजसन्निभः ८६ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त
० आदित्यवारकल्पे महाश्वेतादिवारविधिर्नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ३८ ब्रह्मोवाच ये धां कर्म क्रियाः सर्वा
सदैवोद्दिश्य भास्करं नकुलेन प्रभोतेषां दरीशो व्याधितोऽपि वा १ देवाय तनभाग सुगोमयेनोपलेपनं यः करोति न
रो भक्त्या सद्यः पापात् मुच्यते २ श्वेतयारक्तया वापि पीतवर्णिकयापि वा उपलेपनकर्त्तव्यं चित्तं लभते फलं ३
चिताभानुं विवित्रैर्यः कुसुमसुगंधिभिः पूजयेत् सोऽपवासात् सुसकामानीप्सितां लभेत् ४ घृतेन दीपकाभ्यां लपति
लतैलेन वारदेः प्रयाति सूर्यलोकं स दीपकां चिंशतैर्हृतः ५ दीपतैलप्रदानेन नयाति नरकं नरः दीपतैलं निलाश्वे
वमहापातकनाशनं ६ दीपं ददाति यो नित्यं देवताय तनेषु वै बज्रः पथेषु तीर्थेषु रूपस्त्रीसाहिजायते ७ यलुधा
रयते दीपं वारेभक्तिः समन्वितः सकामानीप्सितां प्राप्य हृंदारकपुरं व्रजेत् ८ यः समालभते सूर्यं चंदनागुरुकुं
मैः कर्पूरव्यतिमिश्रैश्च नथा कलरिकांचितैः ९ समसानां कोटिशतं विहृष्यन्न भवालये पुनः संजायते भूमौ रा
ज्राणानां संशयः १० सर्वकामसमृद्धं सर्वलोकनमस्कृतः चंदनोदकमिश्रैश्च दत्वा र्घ्यं कुसुमैरथैः ११ स प्रव्रज्ये

रामः
११८

उपलीकः स्वर्गलोके महीयते सुगंधोदकमिश्रैश्च दत्वा र्घ्यं कुसुमैरथैः १२ देवलोके चिरं स्थित्वा राजा भवति भूतले १
सहिरण्येन चार्घ्येण दत्तोऽदकपुतेन नरः १३ कोटीशतं तु वर्षाणां सूर्यलोके महीयते यथैरभ्यर्चनं कृत्वा वरेऽस्वर्गगतो न
रः १४ यश्च वसति वर्षाणां स्त्रीयमसंतते हृतः १५ गुणुलं स घृतं दद्याद्देवेभ्यः सर्वा समाहितः १५ तस्मिन् सर्वपापेभ्य
मुच्यते नात्र संशयः यश्च गुणुलं दत्वा मुच्यते ब्रह्महत्या १६ संवत्सरेण लभते वाञ्छमेधफलं शिव धूपेन लभ
ते स्वर्गं गुरुक्रेण सुगंधिना १७ कर्पूरागुरुधूपेन राजसूर्यफलं लभेत् पूर्वाङ्गे मानवो भक्त्या अर्घ्या यो र्वयेऽर्घ्यं १८
स तत्फलमवाप्नोति यद्दत्वा कपिलाशनं मध्याङ्गे यो र्वयेत् सूर्यं प्रयतात्मा जितेन्द्रियः १९ लभते भूमिदानस्य गोश
तस्य च यत्फलं पश्चिमायां नुसंध्यायां यो र्वयेत् प्रास्करं नरः २० शुचिः शुक्लां वरोक्षीयोगो सहस्रफलं लभेत् अर्द्धरात्रे नु
यो हेति भक्त्या संपूजयेत् नरः २१ जातिस्मरणमात्रेति कुलेऽपि भो हृषान्विते प्रदोषे रात्रि विलायां यः पूजयति भास्करं
२२ स गत्वा सुमनो वीरः क्रीडते सौमनस्यं दण्डनायकवेलायां प्रभातसमये पुनः २३ पूजयित्वा विभक्ता व्रजे
दनिमिधालयं एवं वेला सुसर्वा सुसवेला सुचमानवः २४ भक्त्या पूजयते यो र्वं पुष्पैः समाहितः सदा तेजसा अर्क
संकाशो अर्कलोके महीयते २५ अयने नृजरे सूर्यमथ वा दक्षिणायने पूजयेद्यत् सुभक्त्या सगच्छेद्देकं जगालयं २६

भवि-पु
११८

तत्रस्थः पूज्यते केशैः सर्वस्वमनसैस्तथा गोपतिः पूज्यते ह्यैर्गोपतिप्रभैः सुरैः २७ विष्णवे स्तुतयवासेषु षडशीतिषु
खेषु च पूजयित्वा रविं भक्तावात्मानं शोचयिष्यति २८ विबुध्यास्त्वयन्वायियो नमस्कृत्यै रविं संतुष्टाभास्करस्तस्य
गतिमिष्टां प्रयच्छति २९ रुषवायाय सा पूयनलो मिश्रितमोदकैः बलिं कृत्वा नुसूर्याय सर्वकाममवाप्नुयात् ३०
मोदकानां प्रदानेन पायसस्य च सुव्रत मधुमासानि वै श्रापित्रीयने तीवभास्करः ३१ घृतेन तर्पणं कृत्वा सदा सिद्धो
भवेन्नरः तर्पयित्वा नृमांसेन चाश्वमेधफलं लभेत् ३२ नावद्वर्षाणि कोटिस्तुले खलोके महीयते सूर्याय तर्पणं धे
जुंगामेकां यः प्रयच्छति ३३ कंजजसदनं प्राप्य पुनरेव पुनरंजयेत् गोशरीरे नृमांसां नित्यावति त्रिपुरांतक ३४ गो-
शतं भानवेदत्वा राजस्य फलं लभेत् अश्वमेधफलं तस्य यः सहस्रं प्रयच्छति ३५ गुगुलुं देवदाहं च दहेन्नित्यं घ-
नस्त्रवं आशुधूपो हि देवानां प्रकृत्येव प्रियः सदा ३६ भेर्यादीनि च वाद्यानि शंखवेण्णादिकानि च ये प्रयच्छन्ति स-
ूर्याय यांति ते हंसमंदिनं ३७ वक्रमाहरते मसुरवेर्भक्तिसमन्वितः नीचोदकमथेवान्नं स्याति विबुधालयं ३८ वि-
मानैः स्त्रीशत्राकीर्णैः क्रीडित्वा विचरेन्नरः मानुषत्वमनु प्राप्य राजा भवति धार्मिकः ३९ छत्रं ध्वजं विमानं वपताकं
वामराणि च हेमदण्डानि वैदद्यात् सर्वैर्भक्तिमान्नरः ४० विमानेन सदिव्येन किंकिणीजालमालिना सूर्यलोकमि-

रामः
११८

नोगत्वा भवत्यस्मिन् सांयति ४१ तत्रास्य सुचिरं कालं स्वर्गात्प्रत्यागतः पुनः मानुषे जायते राजा सर्वराजनमस्कृतः ४२
दत्त्वा वासांसि सूर्याय अलंकारं स्तथैव च क्रीडतेऽजलोकस्थो यावदाहूतसंज्ञवं ४३ गीतवादित्रनृत्यैश्च कुर्याज्जा-
गरणं रवेः गंधर्वास्मरसां मध्ये क्रीडते सुचिरं नरः ४४ गंधपुष्पैस्तथापत्रैस्तोत्रैर्विविधैस्तथा ये स्तुवंति रविं भ-
क्ता ये यांति यत गालयं ४५ तपस्नुवंति ये सूर्यं वोयगायंति ये सदा पाठकाश्चाश्नाश्चापि सर्वे ते स्वर्गवासिनः ४६
गोयुक्तमश्वयुक्तं वायोददति रवेरथं कांचनं चापि रौप्यं वामणिरत्नचितं शुभं ४७ सयानेनार्कवर्णेन किंकिणीजा-
लमालिना स्वर्गलोकं निनोगत्वा क्रीडते न भवांगणे ४८ यस्तु दारुमयं कुर्याद्भवेरथ मनुजं स प्रयात्यर्कवर्णे
न विमानेनार्कमण्डलं ४९ यात्रां कुर्वन्ति ये भानोर्नराः संवत्सरे रविः षण्मासाद्वा गणेशे स्तुते वा धर्मफलं शृणु ५०
ध्यानितो योगिनश्चैव प्राप्नुवंती हयांगतिं तांगतिं ते प्रययन्ते न पुनर्मा रगामिनः ५१ रथं वहन्ति ये भानोर्नरा भ-
क्तिसमन्वितः आरोगाश्चादि शश्च ज्ञाता जाता भवन्ति ते ५२ कर्त्तारो रथयात्राया ये नराभास्करस्य नु यात्राभंगं नु-
ये मोहात् क्रोधाद्वा कुर्वन्ते नराः ५३ मंदेहास्ते नरा ज्ञेया राक्षसाः पापकारिणः धनंधान्यं हिरण्यं वा वासांसि विविधा
नि च ५४ ये प्रयच्छन्ति सूर्याय ते यांति परमांगतिं गावो वाथ महिषो वा गजानश्वाश्च शोभवान् ५५ ये प्रयच्छ-

भवि. ७
१२०

निसूर्यापतस्य पुण्यफलं ५७ अस्य सर्वकामस्यादश्वमेधफलं लभेत ५६ सहस्रगुणितं तच्च दानमस्योपतिष्ठते
महीददाति यो काय कृवी फलवती शुभा ५७ सतारयति वैवंश्यान् दशपूर्वा दशपरान् विमानेन च दिव्येन गोपुरी
गोपतेर्ब्रजेत् ५८ क्रीडत्यप्सरसां मध्ये कामवत्सततं शिव ग्रामान् ददाति सूर्याय यो भक्त्या मतिमान् शुभान् ५९ वि
मानेनार्कवर्णेन सयाति परमांगतिं आरामान्ये प्रयच्छति यत्र पुण्यफलोपमान् ६० भानवे भक्तिपुक्ता यते यांति य
रमांगतिं मानसं वाचिकं वापि कर्मजं यच्च दुष्कृतं ६१ सर्वसूर्यप्रदानेन अशेषं च प्रशास्यति आर्त्तविद्याधि
नो वापि दरिद्रो दुःखितोपि वा ६२ आदित्यशरणं गत्वानात्मानं शोचते नरः एकाहेनापि यज्ञानो पूजया प्राप्यते
फलं ६३ नतक्रतुशतारिष्टैः प्राप्यते फलमुत्तमं कृत्वा प्रेक्षणाकं भानो दिव्यमायतने शुभं ६४ अस्य सर्वका
मीयं राजस्य फलं लभेत वेश्णाकदंबकं यस्तु दद्यात्सूर्याय भक्तिः ६५ सगच्छेत्परमं स्थानं यत्र तिष्ठति मानवान्
पुस्तकं भानवे दद्यात्सास्त्रस्य गणाधिप ६६ सर्वपापविमुक्ता सा विमुक्तलोके महीयते एमायणस्य दत्त्वानुपु
स्तकं त्रिपुरांतक ६७ वाजपेयफलं प्राप्य गोपते परमां ब्रजेत् भविष्यं पद्मसंज्ञं वा दत्त्वा सूर्याय पुस्तके ६८ वाज
पेयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः भानो वायतनो यस्य अथां कुर्याद्गुणाधिप ६९ सयाति परमं स्थानं दिव्यं सो

रामः
१२०

मनसं नरः शीतकाले धनं दद्यात्त एणं शीतनाशनं ७० भानो वायतने देव अश्वमेधफलं लभेत इति हासपुराणाभ्यां पु
ण्यपुस्तकवाचनं ७१ यस्तु दानयते देव भानो वायतने नरः सर्वकामानवाप्ये ह्याति सूर्यसलोकतां ७२ सूर्यलोके
चिरं स्थित्वा ब्रह्मलोकं ब्रजेत् पुनः स्थित्वा कल्पशतंतत्र राजा भवति भूतले ७३ अश्वमेधसहस्रस्य सहस्रं यः प्रवर्त्तयेत्
नतफलमवाप्नोति सदा प्रोद्यस्य कारकः ७४ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्यं पुस्तकवाचनं इति हासपुराणाभ्यां भानो वायत
ने शुभं ७५ नान्यत्प्रीतिकरं लोके न च नृष्टिकरं यं पुण्यख्यानकथायां नृकथाकरणमुत्तमं ७६ इति श्री भवि. ब्राह्मे
० सप्तमी ० सूर्यपूजादिफलकथने एकोनासीतितमोऽध्यायः ७९ ब्रह्मोवाच अत्राख्यानमुशंती हसं वादं गणपुंग
व पितामहकुमाराभ्यां पुण्यं यापहरं शिवं १ स्रष्टारं सर्वलोकानां सुखासीनं पितामहं प्रणम्य शिरसा देवं श्रद्धाभक्ति
समन्वितः २ कुमारो देवशर्ील इदं वचनमब्रवीत् गतो हं भगवान् द्रष्टुं देवदेवं दिवाकरं ३ कृत्वा प्रदक्षिणां देवस
मया प्रजितो रविं प्रणम्य शिरसा भक्त्या श्रद्धया परया विभो ४ अनुज्ञाता स्तथा तेन सुखासीनो हमासने आसीनेन
मया तत्र दृष्टमाश्चर्यमनुजं ५ कांचनेन विमानेन किंकिनीजालमालिना मणिपुक्ता विशेष्टेण वैर्यवरवेदिना
६ आगतं पुरुषं तत्र दृष्टं देवो विभावसुः समं व्रमं समुत्थाय आसनं देवसत्तम ७ गृहीत्वा दक्षिणे पाणौ पुरतस्थं

भवि.पु
१२१

प्यतन्त्रं शिवस्याद्यायदेवेशपूजितोद्येणवैततः ८ पूजयित्वा नुतंभानुमिदं वचनमब्रवीत् सुखागतं भद्रं सुखं
ताप्रीतास्त्वया वयं ९ समीपे मम तिष्ठ त्वं यावदाहूतसंज्ञवं अनर्यास्यसितस्थानं यत्र ब्रह्मास्वयं स्थितः १०
एतस्मिन्नांतरे वा न्ये विमानवरमस्थितः आगतः पुरुषो देवयत्रतिष्ठति भास्करः ११ सचाप्येनं नरो देवपूजितो
भानुना तदा मासपूर्वतथोक्तं लुप्तं दद्यावर्तनस्थितः १२ तत्र मे कौतुकं यातं तेषां पूजा कृतं तयोः भानुना देव
शाह्निष्ठो भानुर्मया ततः १३ किमनेन कृतं देवयोयं पूर्वमिहागतः नरहरिणिसंकाशं तुष्टो यस्य भवाद्दृशं १४
यदस्य भवता पूजा कृता हि स्वयमेव नु अत्र मे कौतुकं यातं विस्मयश्च विशेषतः १५ तथैवास्म्यकृता पूजा द्वितीया
स्य वारस्य च सर्वथा कर्मणामेता विमौ नरवरोत्तमौ १६ ब्रह्मा विष्णुश्च शिवश्चैतु पूज्यते भगवान्सदा यस्त्वमाभ्यां
परां पूजां कृतवान् देवसत्तम १७ कथ्यतां मम देवेश किमेतौ देवचक्रजः यस्य हृदयं पुण्यं फलं दिव्यमवाप नुः
१८ श्रुत्वा तद्वचनं देव इदं वचनमुक्तवान् सूर्य उवाच साधुष्टोमि भवता कर्मणानि रीयं परं १९
यदनेन कृतं कर्म नरेण मुनिसत्तम योसौ पूर्वमिहायात संश्रुणुष्व महामते २० येयं नत्वं स संभूतैः पार्थिवैः पा
लिता सदा अयोध्या नाम नगरी प्रख्याता पृथिवीतले २१ तत्रासौ वै शपन्नानि र्यो धनपाल इति स्मृतः तस्यां पूर्यो हि

रामः
१२१

जश्रेष्ठविप्रमायतनं मम २२ तस्मिन्नायतने दिव्ये समार्यास्तथाग्रतः ब्राह्मणानां विशिष्टानां पूजयित्वा कदंबं
कं २३ इतिहासपुराणाभ्यां वाचनं च विशेषतः पूजयित्वा हि जश्रेष्ठं मुनिश्रेष्ठं महामतिः २४ पुस्तकं चापि संपूज्य
गंधपुष्पोपहारतः तत्र विप्रकदंबस्य व्यासपीठमथागतः २५ प्रकल्योक्तो हि जान्येन वाचको वाचकोत्तम एषति
ष्ठति देवेश सहस्रकिरणो रविः २६ चानुर्वर्णमिदं वापि श्रोतुं कामं कदंबकं तिष्ठत्येहि हि जश्रेष्ठं कुरु पुस्तकवाचनं २७
येन मे वरदो भानुः सप्तजन्मानि वै भवेत् यावत्संवत्सरं विप्रप्रगल्भ इति मुत्तमं २८ स्वर्गनिष्कशतं विप्रततो दास्येत्
थापरं पूर्णवर्णं हि जश्रेष्ठं श्रेयोर्थं मिदमात्मनः २९ एवं प्रवर्तिते तस्मिन् पुण्ये पुस्तकवाचने धर्मासागतमात्रेण
काले मुनिवरोत्तम ३० आवांतरंततश्चायं काले कर्मसंप्रेषितवान् मया चास्य विमानं नुप्रेषितं कुर्वतास्वदं ३१ इ
त्येषा कथिता बुद्धिपुण्याख्यानकसंज्ञिता गंधपुष्पोपहारैस्तु न तथा जायते मनः ३२ प्रीतिं हि जवरश्रेष्ठं पुराणस्म
रणे यथा गोसुवर्णहिरण्यनां वस्त्राणां वापि कृत्स्नशः ३३ ग्रामाणां नगराणां च दानं प्रीतिकरं मम न तथा स्थानु
निश्रेष्ठं यथा प्रीतिकरं मुने ३४ इतिहासपुराणाभ्यां श्रवणं मुनिसत्तम आहं कुर्वन्ति ये मयं भक्त्या भोज्यैरनेकधा
३५ न कुर्वन्ते यथा प्रीतिर्यथा पुस्तकवाचनं कल्पश्राद्धे यथा प्रीतिर्मम स्याद्विजसत्तम ३६ तथानजायते प्रीत्ययः

भवि. ७
१२२

थाश्चादेतथैवच अथकिंवदुनोक्तेनान्यत्सीतिकरंमम ३७ पुराणारण्यनमतेविप्रगृह्यमेतत्प्रकीर्तितं यथाः
यमपरोविप्रइहायातानरोत्तम ३८ अयमासीद्विजश्रेष्ठतस्मिन्नेवपुरोत्तमे एकदानुगतध्यायधर्मश्रवणमुत्तमं
३९ श्रोतुंभक्त्याद्विजश्रेष्ठश्रद्धयापर्याहतः श्रद्धातत्रततोभक्त्यापुराणारण्यनजयंवमं ४० तस्मादेतानिसर्वाणि
निर्गतानिसमंततः इतिहासपुराणानिलोकानांहितकाम्यया ४१ यनैतानिममेकानिपुराणानिसदामुने नतथा
बजुरोवेदानवांगानितथामुने ४२ शृण्वंत्यतानियेभक्त्यानित्यंश्रद्धासमन्वितं दत्त्वानुवाचकेदृनिंगच्छंतियारमं
पदं ४३ धर्मार्थकाममोक्षाणांस्पष्टीकरणमुत्तमं इतिहासपुराणानिमयासृष्टानिमुब्रुत ४४ यस्यनेवजुरोवेदान्
गार्थःसजतःस्मृताः ततस्वेतानिसृष्टानिपुराणानिमहामुने ४५ यस्तुकारयतेनित्यंधर्मश्रवणमुत्तमं आतिथ्यंभ
क्त्याप्राप्ययातितत्परमंपदं ४६ दत्त्वानुदक्षिणांतत्रयदादित्यपुरां व्रजेत् किमाश्चर्यंद्विजश्रेष्ठदानपात्रंहितत्प
रं ४७ यथादेववरोलेखंतथाहेतिर्वरंविः ब्राह्मणानांतथाश्रेष्ठोवाचकोनात्रसंशयः ४८ हेतिर्यथातेजसांनु
सरसांकरसायथा तथासर्वद्विजेभ्यस्तुवाचकःप्रवरःस्मृतः ४९ वाचकंप्रजयेद्यस्तुनराभक्तिसमन्वितः पूजितं
सकलंतेनजगत्यांनात्रसंशयः ५० इदमुक्तंनसंदेहोभानुनामकुलोद्बह वाचकेनसमंपात्रंनजात्वमप्येवैकवि

रामः
१२२

न ५१ तच्छुवाज्ब्राह्मणोवाचकुमारोवाक्यमब्रवीत् अहोतिधन्यतातस्यपुराणःश्रवणकारिणः ५२ दानंचददतो
त्यर्थंपुराणंस्यादायकायवै इत्थंदण्डसदायस्तुदेवदेवस्यमंदिरैः कारयेद्धर्मश्रवणंसयातियारमांगतिं ५३
इतिश्रीभविष्य. ब्राह्मे. सप्त. धनपालोपाख्यानेअशीतितमोऽध्यायः ८० ब्रह्मेवाच त्रिहृत्प्रदक्षिणांकृत्वायेन
मस्तुहतेरदिं भूमौगतेनशिरसासयातियारमांगतिं १ सोयानद्वोदेवगृहमाहृद्यस्तुमानवः सयातिनरकंधो
रंतमिस्त्वंनामनामतः २ श्लेष्मन्त्रपुरीषाणिसमुत्सृजतियस्तुवै देवस्यायतनोभानोःसगच्छेन्नरकंक्रमात् ३
घृतंमधुपयस्त्रोयंतथेक्षुरसमुत्तमं स्नायनार्थंनुदेवस्ययोददानीहमानवः ४ सर्वकामानराप्येहसयातिलयमंड
जे श्लाघ्यमानंरविंभक्त्यायेयशंपतिहृषध्वज ५ तेश्वमेधफलंप्राप्यलयंयांतिहृषध्वज स्नपनंयेप्रकुर्वंतिभानोर्भ
क्तिसमन्विताः ६ तैलभंतैफलंभीमराजस्त्याश्वमेधयोः यनलंघयत्कश्चिद्रास्करस्यस्वयंनरः ७ तच्छुक्र्यात्प्र
यत्नेनलंघिस्यत्यथावहं तामिस्त्वनरकंकर्तायस्तुलंघेत्सुरालयं ८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकार्यंनयनमादितः घ
तेनस्नापयेद्देवंकंजमाप्नोतिमानवः ९ मधुनातोयमायातितोयेनापिघृतौकसां इक्षुरसेनावयवंपायसावह
षध्वज १० एवमेतिचस्नापंतोरविमेवतदाशुशुः इतिस्वर्यस्नयनं दिंडिरुवाच यथैतासप्तमीक

भवि.पु
१२३

ल्यभवताममकथ्यतां ११ भासयाप्रथमादेवकथितामासविस्तरा यास्त्वयादेवशास्त्रिताः सर्वाः कथयस्वमे १२ ये
नोपायनततस्तुवजेयंहेलिसप्रवे बलोवाच श्रुत्वापक्षस्यसप्तम्यांनक्षत्रपंचतारकं १३ यदास्यात्सातदाज्ञे
याजयानामेतिसप्तमी तस्यांजसंकृतंनक्षत्रंर्यणंदेवपूजनं १४ सर्वशतगुणंश्रोक्तंपूजावापिदिवाकरे भास्कर
स्पधियाहेवासप्तमीपायनाशिनी १५ येन्यायशस्यामुरवाचकामदाकंजजावहा विधिनायेनकर्त्तव्यातिथीयंम
मविद्यते १६ तंष्टुगुणविधिंमत्तोयेनकृत्वामुपश्रुते हंसैहस्तंसमारूढेष्टुक्तेयंसप्तमीपरा १७ समैकमेकंकर्त्त
व्याविधिनायेनशंकर पावणात्रितयंस्वस्यांकथितंगोश्रुतावह १८ प्रथमंचतुरोमासान्यारणंकथितंशुभैः क
थितान्यत्रपुष्पाणिकरवीरणिसुव्रत १९ चंदनंचतथारक्तंधूपार्थगुगुलुंवरं कृशंतुस्वपावर्णनैवेद्यंभास्कराय
वै २० अनेनविधिनापूजामार्त्तण्डविधुधाजपं पूजयेद्ब्राह्मणाभीमभक्षभोज्यैर्यथाविधिः २१ कासारंभोजयेद्दि
वान्यारणेस्मिन्निचक्षणाः स्वयमेवतथाश्रीयात्प्रयतोमोनमाश्रितः २२ पंचम्यामेकभक्तंतुषध्यानक्तंप्रवर्त्यते
कृतोपवासंसप्तम्यांमष्टम्यांपारणंभवेत् २३ षष्ठ्यासमेताकर्त्तव्यानाष्टम्यांचकदाचन यत्तस्योपायनायेहषष्ठ्यामा
कुरुपोषितं २४ यथैकादश्यांकुर्वतिउपवासंमणीधिनाः उपासनायद्वादश्यांतथेयंपरिकीर्तिता २५ सिद्ध्यर्थे

रामः
१२३

कैत्मानमात्रं प्राशनं गोमयस्य तु भानोर्मैत्रीयतामत्र दंतकाष्ठमथैकतः २६ इत्येतत्कथितत्वात्प्रथमे पारणे विधिः ।
द्वितीयं श्रूयतां भीम पारणे गदतोमम २७ मालतीकुसुमालीहृषीखण्डंचंदनतथा नैवेद्यं पायसं भानो धूपं विजयमा
दिशेत् २८ ब्राह्मणभोजयेद्वापितथाश्रीयास्त्वयंविभो हविर्मैत्रीयतामत्र नाम देवस्य कीर्त्तयेत् २९ प्राशनं यं
वगव्यं नृखादिरंदंतधामनं द्वितीये पारणे वीरविधिं कृत्वा मया धुना ३० तृतीये पारणे चापिकथ्यमानं निबोधमे
अगस्तिकुसुमैरत्र भास्करं पूजयेद्बुधः ३१ समालभनमत्रेदं श्रीखंडं कुसुमं तथा सिरुकं स्वयमुद्दिष्टं भानोः प्री
तिकरं परं ३२ शाल्योदनं तु नैवेद्यं वसानोपरि संपुतं ब्राह्मणानां नृदातव्यं भक्षयोग्यं तथात्मना ३३ कुसुमोदकं
प्राशनं च वदर्यादंतधावनं विकर्त्तनः प्रीयतामेनाम देवस्य कीर्त्तयेत् ३४ वर्धते देवदेवस्य पूजाकार्या विधानतः
गंधपुष्पोपहारैस्तु नाना प्रेक्षणां कैस्तथा ३५ गोदानभूमिदानैर्वा ब्राह्मणानां चतुर्थीतैः इत्यसंख्यं देवेश देव
स्य पुरतः स्थितः ३६ कारयेत्पारमं पुण्यं धन्यं पुस्तकवाचनं वस्त्रैर्गंधैस्तथा पुष्पैर्वैचकं पूजयन्मतः ३७ देवस्य पु
रतः स्थित्वा नतो मंत्रमुदीरयेत् देवदेव जगन्नाथ सर्वरोगार्तिनाशन ३८ ग्रहेश लोकतपन विकर्त्तनतमोपह कृते
यं देवदेवस्य जयानामेति सप्तमी ३९ मया तव प्रसादेन धन्या पायहरा शिव अनेन विधिना धीरयः कुर्यात्सप्तमी

भावि. ७
१२४

मिमां ४० तस्य लानादिकं सर्वं भवेत्कृतं गुणं विभो कृते मांससमीचीरपुरुषः प्राप्नुते यशः ४१ धनं धान्यं सुवर्णं
च पुत्रमायुर्वलं प्रियं प्राप्येह देवशर्तुलसूर्यलोकं सगच्छति ४२ तस्मादस्य पुनर्भूमौ राजराजो भवेद्बुधः इत्ये
तत्कथिता वीरजयानामेति सप्तमी ४३ कृताश्रुतास्मृतायास्तु इह लोकप्रदायिनी ४४ इति श्रीभविष्य
० ब्राह्मे ० सप्त ० जया सप्तमी नामैकाशीतितमोऽध्यायः ८१ ब्रह्मावाच माघस्य शुक्लपक्षे तु सप्तमीया
त्रिलोचन जयंती नाम या प्रोक्ता पुण्या पायहरा शिवा १ सायं सायेन विधिना शृणु त्वं पार्वती प्रिय पारणा
निनुवत्वारिकथितान्येव यं डितैः २ पंचम्या मेकभक्तं नुवत्वा नक्तं प्रकीर्तितं उपवासस्तु विधिवत् सप्तम्या पा
रां भवेत् ३ माघे च फाल्गुणे मासितथा ये जेव सुव्रत वक्त्रं ध्यायि धन्यानि कुंकुमं विलेपनं ४ नैवेद्यं मो
दकं धान्यं धूपमाज्यमुदाहृतं प्राशनं पंचगव्यं नुपवित्रीकरणं परं ५ मोदकैर्भोजयेद्द्विषान्यथा शक्त्वा गणा
धिप शाल्योदनं च भूतेश दशाक्षत्वादि जेषु वै ६ इत्थं संपूजयेद्यस्तु भास्करं लोकपूजितं पूर्वोत्पिन्यारोवी
रसो भूमेधफलं लभेत् ७ वैशाखे च धन्यो कुरु श्रावणे मासि सुव्रत पूजार्थं मंत्रभक्तो वै सितयात्राणि सुव्रत
८ श्वेतं च वंदनं वीरपूयं गुग्गुलुमुच्यते नैवेद्यं गुडपूपांस्तु प्राशनं गोमयस्य तु ९ भोजनैर्वीपिविप्राणां गुडपू

रामः
१२४

पाः प्रकीर्तिताः द्वितीयमिदमाख्यातं पारणं पापनाशनं १० तृतीयं शृणु देवेश पूजार्थं भास्करस्य तु मासि भाद्र
पदे वीर तथा चाश्वपुजे विभो ११ कार्तिके चापि मासे नृरक्तचंदनमादिशेत् मालती कुसुमानीह धूपं विजयमुच्यते
१२ नैवेद्यं घृतपूपांस्तु भोजनं च द्विजमना कुशोदकं प्राशनं च कायशुद्धिकरणं १३ तृतीयमपि चाख्यातं पारणं
पापनाशनं राजसूयाश्च मेधाभ्यां फलदं भास्करप्रियं १४ चतुर्थमपि ते वसिष्ठायां श्रेयसे शृणु मासि मार्गशिरे वीर
पौषे मासितथा शिव १५ माघे च देवशर्तुलशृणु पुष्याण्यशेषतः करवीरणि रक्तानितथा च रक्तचंदनं १६ अ
मृतारव्यं तथा धूपं नैवेद्यं पायसं परं अर्चनीयं तथा वज्रप्राशनं परमं सतं १७ अग्रहं चंदनं मुस्तं सिरूकं कृष्टं
तथा समभागे नु कर्तव्यं मिदममृतमुच्यते १८ नामानि कथितान्यत्र भास्करस्य महात्मनः चित्रभानुस्तथा भानुरा
दित्यो भास्करस्तथा १९ प्रीयतामिति सर्वेषु पारणेष्वेवमादिशेत् अनेन विधिवश्च कुर्यात्पूजाविभावसोः २० अर्घ्यं
निधौ महादेवस्य प्रतिपरमं पदं कृत्वेवं सप्तमी वीर सर्वकाममवाप्नुयात् २१ पुत्रार्थं लभते पुत्रं धनार्थं विपुलं धनं
सरो गोमुच्यते रोगाश्च तातं चायुषं परं २२ पूर्णं संवत्सरे भीमकार्यं पूजादिवाकरे गंधपुष्पोपहारैस्तु ब्राह्मणा
नां च तर्पणैः २३ नानाविधैः प्रेक्षणाकैः पूजाया चार्चकस्य च इत्थं संपूज्य देवेशं ब्राह्मणांश्चापि पूज्य च २४ वाच

भवि.पु
१२५

कंचद्विजं प्रज्जइदं वाक्यं दीरयेत् धर्मकार्येषु ये देव आत्मकार्येषु निमग्नः २५ कामकार्येषु सर्वेषु मोक्षकामेषु सर्व
दा ततो विसर्जयेद्दिप्रान्वाचकंचद्विजोत्तमं २६ इत्थं कुर्यादिमां यस्तु स जयं प्राप्यते सदा सर्वपापविशुद्धात्मा स
र्यलोकं च गच्छति २७ विमानं नवमारुह्य विजोद्भवमुत्तमं तेजसावरिसंकाशः प्रभयापत गोपम २८ इ
ति जयंती सप्तमी ब्रह्मोवाच मासि भाद्रपदे शुक्ला सप्तमी यागरोध्वर अथ राजिते नितिसारखाता महापातकः
नाशिनी २९ चतुर्थ्या मेकभक्तलुपं च म्यां नक्तमादिशेत् उपवासं तथा घृष्टां सप्तम्यां पारणं स्मृतं ३० पारणान्ये
व चत्वारि कथितानि मनीषिभिः पुष्पाणि करवीरस्य तथा रक्तचंदनं ३१ धूपक्रिया गुग्गुलुनां नैवेद्यं गुडपुष्पा
न भाद्रपदनिमासेषु विधिरेव प्रकीर्तितः ३२ श्वेतानि भीमपुष्पाणि तथा श्वेतचंदनं धूपमाज्यमिहाख्यातं नैवे
द्यं पायसं रवेः ३३ मार्गशीर्षादिमासेषु विधिरेव प्रकीर्तितः अतो गस्त्यस्य पुष्पाणि कुंकुमं तु विलेपनं ३४ धूपार्थं
सिंहकं प्रोक्तं मथ वारिविद्वधं शाल्योदनं तु नैवेद्यं रसालं फलगुणादिषु ३५ रक्तोत्पलानि भूतेशवागुरुचंदनं त
था अनंतधूपमुद्दिष्टं नैवेद्यं गुडपुष्पाः ३६ श्रीखंडं ग्रंथि सहितं अगुरुं सिंहकं तथा मुस्तांतथेन्द्रभूतेशशर्क
रागुडमेव च ३७ इत्येष धूपोऽनंतलोककथिता देवसत्तम मेष्ठादिषु तथाप्येष विधिरुक्तो मनीषिभिः ३८ शृणु

रामः
१२५

नामानि देवस्य आसनानि च सुव्रत भागांश्च मानर्यमाच सधिता त्रिपुरांतक ३९ पारणोद्धिव सर्वेषु प्रीयतामिति कीर्त्त
येत् गोमूत्रं पंचगव्यं च घृतं चोक्षं चरेत्पयः ४० यस्त्वेतां सप्तमीं कुर्यादनेन विधिना नरः अथ राजिता भवेत्सोहिगदा
शक्तिभिराहवे ४१ त्रित्वाशक्रं जयेद्वापि हिरंगं नात्र संशयः त्रिवर्गमथ संप्राप्य स्वर्भानुपुरमश्नुते ४२ ततः पूरणं तमे
केतुं पूजयेच्छक्तिः खगं गंधपुष्पोपहारैस्तु पुण्याश्रवणेन च ४३ अश्वदानेन च विभो ब्राह्मणानां च तर्पणैः वाच
कं पूजयित्वा नृभास्करस्य प्रियं सदा ४४ भास्कराय ध्वजं दद्यान्ना नारत्नविभूषितं य इत्थं कुरुते वीरसप्तमीं च नरः स
दा ४५ न पराजित्य वै शत्रून् याति हंसस्य लोकतां शुक्लजोद्भवमानेन आयाते न यता किना ४६ आयगाधियसंकाश
आयगानुचरो भवेत् ४७ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. जयंत्य पराजितयो महिमानाम द्वाशीतितमोऽध्यायः ८२
ब्रह्मोवाच शुक्लपक्षे नृसप्तम्यां यदा संक्रमते रविः महाजया तदा स्याद्द्वैसप्तमी भास्कराधिया १ स्नानं दानं
जयो होमं पितृदेवाभिपूजनं सर्वकोटिगुणं प्रोक्तं भास्करस्य वचो यथा २ यस्त्वस्यां मानवो भक्त्या घृतेन स्नापयेद्भुवि
सोऽश्वमेधफलं प्राप्य ततः स्वर्गमवाप्नुयात् ३ ययसा स्नापयेत्तु भास्करं भक्तिमान्नरः विमुक्तः सर्वपापेभ्यो याति सूर्य
सलोकतां ४ कांचनेन विमानेन किंकिनीजालमालिना तेजसा हरिसंकाशः कांत्या त्रेयसमः सदा ५ स्थित्या तत्र विरं

भवि.पु
१२६

कालं राजाभवति कंजज महाजयासाकथितासप्तमीत्रिपुरांतक ६ यद्युपोष्यनरोभक्ताघतेनस्नाययेद्विं
सोष्वमेधफलं प्राप्यततः स्वर्गमवाप्नुयात् ७ ततोयाति परं ब्रह्मयन्त्रगत्वा न शोचते इति महाजयासप्तमी
ब्रह्मोवाच यानुमार्गशिरेमासिभूक्तपक्षेनुसप्तमी नंदासाकथितावीरसर्वानंदकरीशुभा पंचम्यामे
कभक्तं नुषङ्गानं कं प्रकीर्तितं ८ सप्तम्यामुपवासं नुकीर्तयंति मनीषिणः पारणानेत्रवैत्रीणिकथयंति मनी
षिणः ९० मालतीकुसुमानीहस्रगंधवंदनं तथा कर्पूरागुरुसंमिश्रं धूपं चात्र विनिर्दिशेत् ९१ दध्योदनं सरवं
डुं नु नैवेशं भास्करप्रियं तामरंदशादिष्वेभ्योऽम्नीयाञ्च स्वयंतदा ९२ पूजार्थं भास्करस्यैव प्रथमे पारणे विधिः
पलाशपुष्पाणि विभोयक्षकर्ममेव च ९३ कर्पूरं वंदनं कृष्टं अगुरुं सिद्धकं तथा अग्रं थिहृषणं भीमस्य य
क्षोऽथ उच्यते ९४ धूपं प्रबोधमादिष्यं नैवेशं खण्डकाशकं कृष्णगुरुं सिद्धकं च वंदनं हृषणं तथा वंदनं तगरं
उष्टं प्रबोधं शर्करान्निभं भोजयेद्बालाणां चापि खण्डखाद्यैर्गणधिय ९५ निंबयत्रं नुसंप्राप्य ततो भुंजीत वाग्यतः
पारणस्य द्वितीयस्य विधिरेषः प्रकीर्तितः ९७ त्रीलोक्यलानिभूत्राणि धूपं गुग्गुलुमाहरेत् नैवेशं न्यायसान्मुखान्
प्रीतये भास्करस्य नु ९८ विलेपनं वंदनं च प्राशनं विषमुच्यते तृतीयस्यापि ते वीरकथिता विधिरुत्तम ९९ शृणु

रामः
१२६

नामानि देवेश पारणानि नृणां सदा विष्णुर्भगस्तथा धाता प्रीयतां मुकुरेव च २० अनेन विधिवद्यं नु कुर्यान्नंदानरः
सदा सकामानिह संप्राप्य विध्यंते तमवाप्नुते २१ पुत्रकामोलभेत्पुत्राधनकामोलभेद्धनं विशार्थी प्राप्नुयाद्विश्यां
यशकामो यशस्तथा २२ कामान्सर्वानिह प्राप्य नंदते शाश्वती समाः ततः सूर्यसदोगत्वा नंदनेन दिवर्द्धनः २३ इत्ये
षानंदजननी नंदाख्याता महाशिवा क्षीरेण च तथा वीरपुनरिहुरसेन च २४ स्नाययित्वा नु देवेशं वंदनेन विलेपये
त् २५ दध्ना च गुग्गुलुं तस्मै दशाक्षत्रं तथा ग्रतः २५ गोधूमवूर्णानिः पत्रं विमलं शशिसन्निभं सच शक्रं गुडं चैव रक्तपु
ष्पोयशोभितं २६ यदस्य शुद्धमीशान तत्र वैमौक्तिकं न्यसेत् आग्नेयं तत्र मालिकां न्यसेद्बालोहितं यमे २७ नैऋते म
रुतं दशाक्षययेय प्रणिनं गार्गेयमंततस्तस्मात्स्वशक्त्या विन्यसेद्बुधः २८ चतुर्थी मेकभक्तं नु पंचम्यां नक्तमादि
शेत् षष्ठ्या मया चितं प्रोक्तं मुपवासततः परं २९ पारवण्डिनो विकर्मस्थानवैलब्धेति कान्शठान् सप्तम्यां चल
लात्प्राज्ञो दिवा स्वप्नं च वर्जयेत् ३० अनेन विधिना यस्तु कुर्याद्वै तत्र सप्तमी तस्य भद्रानि सर्वाणि यच्छंति अभवं स
दा ३१ भद्रं नंदानियस्तस्यां भद्रस्तस्य पुरा भवेत् भद्रमासाद्य भूतेश सदा भद्रेण तिष्ठति ३२ दिंडिह्वाच क
यं भद्र इति प्रोक्तः कथं कार्यो भूयता दत्त्वा नु किं फलं दशादिधिना केन दीयते ३३ ब्रह्मोवाच यो मभद्रमि

भवि. ७
१२७

निप्रोक्तं देवविक्रमनौयमं यंगत्वेन हरः सूर्यमुच्यते सर्वकिल्बिषैः ३४ शालिधिराङ्गमयं कार्यं चतुःकोणमनौयमं
गद्येन सर्पिषा युक्तं खंडशर्करया चितं ३५ चतुर्थीतकवर्णेन द्वाक्षाभिश्च विशेषतः नारिकेलफलैश्चैव सुगंधं
चगणाधिय ३६ मध्ये इनीलं भद्रस्य न्यसेत्प्राज्ञः स्वशक्तिः पद्मरागं मरकतं पुष्परागं तथैव च ३७ स्वनौयमं च
मालिकं क्रमात्कोरोषु विन्यसेत् प्रथमात्रं भवेद्भद्रं प्रस्थाद्धं स्यात्तत्त्वाविभो ३८ अनेन विधिना कृत्य देवस्य पुरः
नोन्यसेत् वाचकायाधवा दशादधवा भोजके स्वयं ३९ अनेन विधिना यत्कृत्वा भद्रं प्रयच्छति सहिभद्राणि
संप्राप्य गच्छेद्गोपतिमंदिरं ४० ब्रह्मलोकं ततो गच्छेद्यानारूढेन संशयः प्रसादाद्गोपते श्रैव स च क्षमाधिय पूजितः
४१ इत्येषा कथिता भीमभद्रा नामेति सप्तमी यामुपोष्य नरो भीमब्रह्मलोकं मवाप्नुयात् ४२ शृण्वन्ति ये पठं
तीह कुर्वन्तीह गणाधिय ते सर्वे भद्रमासाश्रयान्ति तद्ब्रह्मशाश्वतं ४३ सुमंतुरुवाच इत्युक्तवान् पुरा ब्रह्मादिं
दिने सप्तमीव्रतं मया युक्तं तव विभो यथा ज्ञातं तथा श्रुतं ४४ गृहीत्वा सप्तमीकल्पं मानतो यत्सुमानः तज्जेत
कामाद्गयाद्यापि स ज्ञेयः पतिनो बुधैः ४५ तस्मादयाचितं वीरन त्याज्यं सप्तमीव्रतं तज्जमानो भवेद्दीर्घायुः पः
तिनो नरः ४६ निःपादयेत्सुभक्त्या सप्तमीकल्पमादितः सोऽथ मेधफलं प्राप्य ततो याति परंपदं ४७ इति श्री

रामः
१२७

भवि. ब्रह्मे. सप्त. भद्रकल्पं नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३ सुमंतुरुवाच एवं प्रयाति देवस्य सप्तमीभास्कर
स्य तु यथा वरुणं भार्याणां भर्तुः काचिद्विप्रिया भवेत् १ सर्वे तासि थयोऽस्य प्रिया सूर्यस्य भारत तस्मादस्यां नरे
णेह पूजनीयो दिवाकरः २ शतानीक उवाच त्रिथीनामधियः सूर्यः सर्वासां कथितो यदि सप्तम्यामेव योग
स्य किमर्थं कथितो बुधैः ३ सुमंतुरुवाच इममर्थं पुरा पृष्ठः सुरश्रेष्ठो दिवाकरः विष्णुना कुरुशाहिलतेनोक्तं ह
रये यथा ४ तथा ते सर्वमाख्यातं शृणुष्वेकमनाविभो सुरवासीनं पुरा देवं सुरश्रेष्ठं यितामहं ५ प्रणम्य शिरसा दे
वकृत्स्नो वचनमब्रवीत् यशोवामानवा देव त्रिथीनामधियः स्मृतः ६ किमर्थं पूज्यते ब्रह्म सप्तम्यां ब्रह्मैविभो
एवमुक्तः सुरश्रेष्ठो विष्णुना प्रभविष्णुना ७ ब्रह्मस्य भगवान् देव इदं वचनमब्रवीत् ब्रह्मोवाच देवेभ्यस्त्रिथः
यो दत्ताभास्करेण महात्मना ८ युक्तैः ताः सप्तमी सर्वाः सम्यगाश्रितेन वै तस्यैव यद्दिनं दत्तं तस्यैराश्रितः स्मृ
तः ९ अदिने पूजितस्तस्मिन् सुमंत्रैर्वरदो भवेत् विष्णुरुवाच अर्केण कतरं दत्तं दिनं तस्मै महात्मना १० य
त्रेष्टो वारदः सोऽपि सुमंत्रैर्जयते ध्रुवं ब्रह्मोवाच अग्रये प्रतिपद् दत्ता द्वितीया ब्राह्मणेन तथा ११ तृतीया यस्या
जायगणेशाय चतुर्थ्यापि पंचमीनागराया कार्तिकेयाय षष्ठ्यापि १२ सप्तमी स्थापिता त्मानंदत्वारुद्राय च।

भवि. ७
१२८

१३ उगीयै नवमी दत्ताय माय दशमी स्वयं १३ विश्वेभ्यश्चाय देवेभ्यो दत्तायै कादशी तथा द्वादशी विसृज्य दत्ताय
नायत्रयोदशी १४ चतुर्दशी शंकराय दत्ता सोमाय पूर्णिमा पितृणां भानुना दत्ता पुण्याय दत्ता तथा १५ तिथयः
पंचदशं त्यसो मस्य परिकल्पितः प्रियं ते हस्मय से नु सु रै रै भिर्यथोदितैः १६ शुक्लपक्षे नु पर्यं ते षोडश्या कलयास
दा शुक्लामासदैकैव तत्र साक्षात् स्थितो रविः १७ क्षयहृदिकरो ह्येवातेनासौ तत्पतिः स्मृतः ते ददाति गामसीणां
ध्यानमात्रं स्थितो रविः १८ अन्यायास्तान्यथा कामान्प्रयच्छंति सुखाय वै तथा सर्वं प्रवक्ष्यामि हस्मयक्षेयतः शृणु
१९ अग्निष्ठावज्जुतत्वावप्रतिपद्यन्तं घृतं हविषा सर्वधान्यानि प्राप्नुयादमितं धनं २० ब्राह्मणं च द्वितीयायां
संपूज्य ब्रह्मचारिणं भोजयित्वा च विद्यानां सर्वासांपारणे भवेत् २१ तृतीयायां च विज्ञेशं विज्ञायो जायते भूवं ह
व्यादिव्यवहारे च लाभो वज्जुगुणो भवेत् २२ गणेशः पूजितः कुर्याच्चतुर्थ्यां सर्वकर्मसु अविघ्नं विघ्नां विघ्नं कुर्या
ज्ञास्य न संशयः २३ नागानि स्वाचपं वम्यां न विघ्नैरभिभूयते स्त्रियं च लाभते पुत्रान्परां च प्रियमुत्तमं २४ संपूज्य
कार्तिकेयं रुद्रं द्विजश्रेष्ठं प्रजायते मेधावी रूपसंयमो दीर्घायुः कीर्तिवर्धनः २५ सप्तम्यां पूज्य त्रसैशं विज्रभा
जुं दिवाकरं अष्टम्यां पूजितो देवो गोश्रुताभरणो हरः २६ ज्ञानं ददाति विप्रलंकरि नाम चलांतथा मृत्युहा ज्ञानद

रामः
१२८

शैवपाशहावप्रपूजितः २७ उगीं संपूज्य उगीणि नवम्यां भवती ह्यया संग्रामे व्यवहारे च सदा विजयमश्नुते २८ द
शम्यां यमराष्टिष्ठ सर्वव्याधिहरो भूवं नरकादेश्च संवत्सु मतिमान् भवते भवान् २९ एकादश्यां यथोदिष्टा विश्वे देवाः प्रपू
जिताः प्रजान्प्रशून् धनं धान्यं प्रयच्छंति महिं तथा ३० द्वादश्यां विष्णुमिष्टै ह सर्वदा विजयी भवेत् पूज्यश्च सर्वलोकानं
यथा गोपतिगोचरः ३१ कामदेवं त्रयोदश्यां सुरूपो जायते भूवं इष्टारूपवती भार्यलोककामाश्च पुष्करान् ३२
इष्टेश्वरं चतुर्दश्यां सर्वैश्वर्यसमन्वितः वज्जुपुत्रो वज्जुधनस्तथा त्यागत्रात्र संशयः ३३ पूर्णिमास्यां च यः सोमं पूजयेद्
क्तिमान्नरः स्वाधियत्वं भवेत्तस्य संपूर्णं च महिं यते ३४ पितरस्तद्दिने पिरोरैरिष्टा कुर्वन्ति सर्वदा प्रजाहृदि धनं रक्षा
मानुष्यं बलमेव च ३५ उपवासं विना ह्येते भवंत्युक्तफलप्रदा जयाय जयहो मे श्वतो धिता भक्तिः सदा ३६ मूल
मंत्राश्च संज्ञाभिरंगमंत्राश्च कीर्तितः पर्ववत्प्रपन्नस्थाः कर्त्तव्याश्च तिथीश्वराः ३७ गंधपुष्पोपहारैश्च यथा शक्त्वा
विधीयते पूजा साधेन साधेन कृतान च फलप्रदा ३८ आज्ञाधारा समिद्धिश्च दधिहीराणुमासिकैः यथोक्तफलदोहो
माजयः सांतेन ते जसा ३९ कृत्वा यज्ञान्दशद्वौ च फलान्येतानि भक्तिः यथोक्तानि यथोक्तानि भवत्येहाधिकान्यपि
४० इह जन्मन्यथान्यस्मिन्निवसे नु सुखः सदा तेषां लोकेषु मंदजोयावदेवातिथिस्थिताः ४१ इष्टा कामान्प्रयच्छंति याः

भवि.पु
१२८

स्वांस्त्वंगुभर चंद्रमायत्रनक्षत्रे सराष्टिस्थितो यदा ४२ उक्तुर्देवतो यजेत दासौ फलदो भवेत् देवताश्च।
प्रवक्ष्यामि नक्षत्राणां यथाक्रमं ४३ नक्षत्राणि च सर्वाणि यज्ञांश्चैव यथैकैकं अथ प्रजापतिना पिष्टादी
र्घ्यायुर्जयिते नरः ४४ व्याधिभिर्मुच्यते सिप्रसत्पार्थव्याधिपीडितः भरणं यमराडिष्टः कुसुमैरशतैः शुभैः ४५ न
थागंधादिभिः शुभैरपमृत्योर्विमोचयेत् अनलः कृत्तिकायां च मृदा संपूजितः परं ४६ रक्तमाल्यादिभिर्दद्यात्
न होमेन च भूवं प्रजां प्रजायते प्रीत दृष्टो दद्यात्पयं तथा ४७ रोहिण्यां देवशर्लभोजनाच्च जगत्पतिः मृगशी
र्षसदा सोमो ह्येवमारोग्यमेव च ४८ अत्रीयां नृशिवंगृह्यपशून्विजयमश्नुते शितः पद्मादिभिर्दिव्यो देवत्वं पय
सा च वै ४९ तथा पुनर्वसादिभिः सदा संपूजितादिभिः बहूनास्तर्पिता चैव माता च परिरक्षति ५० पुष्ये ह्यहस्यते।
हृदि ददाति विपुलां शुभां पीतैर्गंधादिभिर्नीगो अश्लेषायां नृपूजिताः ५१ प्रयच्छति धनं धान्यं भृत्या मुत्रा न्यश्रुता

फलगुणामधरे पृष्ठा ३

एप्रजादिभिः शुभैः ५३ पूर्वासा विजयं दद्यात् उन्नयां भागस्तथा भर्तारिमीप्सितं दद्यात् कन्यास्तैः पुरुषस्य वै ५४
इह जन्म न्यायुष्यांश्च रूपं विरासं पदा सविता हस्तनक्षत्रे विश्वतेजो निधिः सदा ५५ विश्वैः प्रजादिभिः सर्वं ददा

रामः
१२८

तिविपुलं धनं राज्यमिंद्रश्च चित्रायां निःसंपन्नं प्रयच्छति ५६ इष्टः संतर्पितः प्रीतः स्वात्मां च सर्वलं परं इंद्राणी च
विशखायां पीतरक्तैः प्रपूज्यते ५७ धनं धान्यं वरं देहने जसि निव मे सदा रक्तैर्मित्रमनुराधास्वेवं पूज्यस्वभावतः
५८ प्रियो भवति सर्वेषां चिरं जीवति सर्वदा ज्येष्ठायां पूर्ववत् कुभ्रनिष्ठा पुष्टिमवाप्नुते ५९ गुरोः संप्राप्य ज्येष्ठायां क
र्मणा च वलेन च मूले देवपितृसर्वा भक्त्या संपूज्य पूर्ववत् ६० पूर्ववत् फलमाप्नोति स्वस्थाने च भूवो भवेत् अप्यष्टा
जनैरेतत्त्वष्टा तत्रैव पूर्ववत् ६१ अवरो न शितैर्विभुं प्रीतैर्नीलैश्च भक्तिः संपूज्य श्रियमाप्नोति परं विजयमेव च ६२
धनिष्ठा सुवसुनिष्ठान भयं जायते क्वचित् महतोपि भयादेतैर्गंधपुष्पादिभिः शुभैः ६३ इंद्रं शतभिषार्थे वं व्या
धिभिर्मुच्यते भृशं स्वतरः पुष्टिमाप्नोति स्वस्थो व्येष्ट्य मेव च ६४ स्वजं भाद्रपदायां च शुद्धस्फटिकसन्निभं स्वपूर्व
पुष्टिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ६५ उन्नयामहिर्बुधं परं शांतिमवाप्नुयात् रेवत्यां पूजितः पूजा ददाति शततं यश्च
न ह्यं शितैः पुष्टिं स्थितं चैव हृदि विजयमेव च तवैते सम्यगाख्याता यज्ञाः संक्षेपतो मया ६७ नक्षत्रदेवतानां
च साधकानां हिताय वै भक्त्या विज्ञानसारेण भवन्ति फलदाः कृताः ६८ गंजुमिच्छेत्पदान्या सुक्रियां प्रावहमेव च न
क्षत्रदेवतायज्ञं कृत्वा तत्सर्वमाचरेत् ६९ एवं कृते हितं सर्वं यात्राफलमवाप्नुयात् क्रियाफलं च संपूर्णमिच्छा

भवि.पु
१२०

भानुनास्वयं ७० यज्ञाभावेजयंकुर्यात्क्रियांकुर्याद्यथेप्सितं कालवक्रेथवाकुर्यात्प्रशिवक्रेकुलालके ७१ विश्वने.
जोनिधिंध्यात्वासर्वंकुर्याद्यथेप्सितं विस्तरेचसउद्दिष्टक्रियाभिःसाध्यतेरविः ७२ उद्दिष्टाभिःप्रयत्नेनक्रियायोगेनसाध्य
ने भानोराधनाद्यापिप्राप्यतेमुक्तिरेवहि ७३ तस्मादाराधयविभक्त्यात्वंमधुसूदन ईप्साप्रजानमस्कारमुश्रूवा
भिरहर्निशं ७४ अतोपवासैर्विविधैर्ब्राह्मणानांचतर्पणैः यःकारयतिदेवावीहृदयालंबनारवेः सनालार्थसमालो
कमुपैतिर्ब्रतकल्मष ७५ इतिश्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.तिथिनक्षत्रेष्टानामवनुरशीतितमोऽध्यायः ८४
ब्रह्मोवाच यश्चदेवालयंभक्ताभानोःकारयतेस्थिरं ससप्तपुरुषांल्लोकाभानोर्नयतिमानवः १ यावंत्यष्टानिमे
धावीवरेतिष्ठतिमंदिरे तावद्धर्षसहस्राणिसूर्यलोकेमहीयते २ देवार्चनक्षयेताततःरुहेसंलुतोविधिः निष्का
मं वमनौपम्यसयात्पसरशाश्वतं ३ पुष्पाण्यभिसुगंधीनिमनोज्ञानिवयःपुमान् प्रयच्छतिहिदेवेशनज्ञावगतः
मानसः ४ पूषांश्चविविधांस्तानांघ्राद्यंवानुलेपनं दीपान्वलुपहारंश्चयथाभीष्टमथात्मनः ५ नवम्यार्थदि
नंयज्ञं करोत्याराधयेद्देवैः यज्ञेशोभगवाभानुर्मखेनापिहिनोष्यते ६ वरूपकराण्यज्ञानानासंभारविस्तारः प्राप्य
नेवाधर्मपुनैर्मनुष्यैर्नार्थसंचयैः ७ भक्तानुपूरुषैः पूजाकृताडुर्वर्जैरेपि रविर्ददातिहिफलं सर्वयज्ञैः सुउर्ध्वं ८

रामः
१३०

यानिपुष्पाणि कृत्यानिगंधधूपानुलेपनैः दयिताभूषणायश्चरुक्केचैवराससी ९ यानिवात्येवहार्याणिभक्ष्याणि
चफलानिच प्रयच्छतानिदेवेशभवेथाश्चैवतनमना १० अत्यंतंयज्ञपुरुषंयथाशक्त्वाप्रबोदय आराधयतिनंदेवं
तस्मिन्नेववरालये ११ पुणैस्तीर्थैर्दकैर्मधैर्मधुनासर्पिषातथा क्षीरेणस्नापयेद्दीर्घचित्रभानुंजगत्पतिं १२ दक्षिणी
रूदागुण्यास्ततो लोकान्मधुयुतः प्रयास्यसियउश्रेष्ठनिर्हन्तिचापिशश्वतीं १३ स्तोत्रैर्गीतैस्तथावाद्यैर्ब्राह्मणानांच
तर्पणैः मनसश्चैकतायोग्यादाराधयविभावसुं १४ आराध्यातांविदेहानांपुरुषाःसप्तसप्ततिः इहैहयानांचयश्चाद
मर्तव्यमुपागतां १५ सत्वमेभिःप्रकारैस्तुपवासैश्चभास्करं तोषयशोहितुष्टौसौसभानुर्वकुस्वस्तिदः १६
विष्णुरुवाच उपवासैश्चित्रभानुःकथंनुष्येत्प्रजापतिः परिरार्यास्तथावक्षम्येवाशाश्वोपवासिनः १७ यत्स्वकार्यं
एवाचैवभानोराधनैर्नरैः तत्सर्वंविस्तारदुल्लभ्यथावद्वक्तुमर्हसि १८ ब्रह्मोवाच स्मृतःसंपूजितोभूयपुर्व्य
यैःसर्वदारविः भोगिनामुपकारयकिंपुनश्चोपवासिनां १९ उपारुह्यस्यपायेभ्योयलुवासोग्रणैःसह उपवासः
सविज्ञेयःसर्वभोगधिवर्जितः २० एकरात्रंद्विरात्रंवात्रिरात्रमथवाहरे उपवासीरविंयलुभक्त्याध्यायतिमानवः
२१ तत्रैवमज्जान्तकर्मव्रतितस्तुतमानसः निःकामःपूजयेद्भानुंयंत्रांजलाधिगच्छति प्रयकाममपिध्यायभास्करार्थि

भवि.पु
१३१

तमानसः उपोष्यति तमाप्नोति प्रसन्नेति ह्यध्वज ३३ विष्णुर्हवाच ब्राह्मणैः सत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैः स्त्रीभिरुत्थावि
भो संसारगर्तपंकस्थैः सुगतिं प्राप्यते कथं ३४ ब्रह्मोवाच अनाराध्यजगन्नाथं भास्करं तिमिरापहं निर्व्यली
केन चित्तेन कः प्रयास्यति सङ्गतिं ३५ विषयाग्राहि वैयस्य चित्तं भास्करतर्पणैः सकथं पापपंकां कानरोयास्यति स
ङ्गतिं ३६ यदि संसारदुःखार्तः सुगतिं गंतुमिच्छसि तदा राधय सर्वेशं ग्रहेशं लोकपूजितं ३७ पुष्पैः सुगंधैः कृत्यैश्च
धूपैः गुरुचंदनैः वासोभिर्भूषणैर्भक्षैरुपवासय रायणैः ३८ यदि संसारनिर्वेदादभिवांछसि सङ्गतिं तदा राधय
कालेयं यज्ञेष्टं तव चेतसः ३९ पुष्पाणि यदि तेन सुसुदायादपयध्रुवैः उर्वं क्रूरैरपि कृत्स्नतदभावे च ये इति ३०
पुष्पपत्रांबुभिर्धूपैर्यथा विभवमात्मनः पूजितास्तु तिमिरजालाभक्त्या बाधयेत् कचेतसां ३१ यः सदा यतने भानोः कुर्यात्स
मार्जनं नरः अपास्तदेहसंयोगात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ३२ यावन्त्यः पांशुकनिका मार्यते भास्करालये दिनानि यदि दि
वानां तावन्ति मुमुदेनरः ३३ बाह्यमभ्यंतरं वेश्ममार्जिते भास्करस्य च बाह्यामभ्यंतरस्य काये निष्कृत्स्नो भवेत् ३४
यश्चात्मलेपनं कुर्याद्भानोरायतने नरः स हेलि लोकमासाद्य मोदते गोपते हरि ३५ मृगाधानुविकारैर्विवर्णकैर्गेम
येन वा आत्मलेपनं कृत्स्नं कानरोगोपतिमाप्नुयात् ३६ इदेकाग्रपुष्पाणां भानोर्यः करोति सदा स ये सगच्छति नरः क

रामः
१३१

स्मयस्ते गोपतिभिः सह ३७ पुष्पप्रकारमभ्यर्च्य सुगंधं भास्करालये आत्मलिप्तेन रोदत्वा पुष्पे भवग्रहं ब्रजेत् ३८
विमानमतिमारुह्य वितानं चामरं यदि समाप्नोति नरोदत्वा दीपं च भास्करालये ३९ यस्त्वयं वत्सरं पूर्णं निलयात्र प्र
देनरः ध्वजं च भास्करे दशासममत्रफलं हरे ४० विधुनोत्यतिवादेन दानुरज्ञानतः कृतं योयं केन गृहेर्भानोर्दिवा रा
त्रं न संशयः ४१ गीतवाद्यादिभिर्देवं यदुपास्ते विभावसुं गांधर्वनृत्यवाद्यैश्च विमानस्थानि होच्यते ४२ जातिस्मर
त्वं हृदि च तनसु परमां गतिं प्राप्नोति हेर्लप्यतने पुण्याख्यानकथां नरः ४३ तस्मात्कार्यप्रयत्नेन पूजायञ्चापि वाचकं
नान्यत्प्रीतिकरं भानोः पुण्याख्यानं वदेत् कश्चित् ४४ एको हेलौ स कृतप्रणात्मा दशाश्वमेधावभ्रथेन नृत्यः दशाश्वमे
धीपुनरेभिर्जन्महेलि प्रणामी न पुनर्भवाय ४५ देवदेवेश्वरो भक्त्या येन भानुहयासितः स प्राप्नोति मतिं श्लाघ्यां यां
यामिच्छति चेतसा ४६ तमाराध्य मया प्राप्तं ब्रह्म त्वं लोकपूजितं सौर्ययथेक्षितं प्राप्तं तया तस्मात्परानघ ४७ ब्र
ह्म ह्यभिभूतं तु गोश्रुत्या हरणो हरे तमाराध्य रविं भक्त्या मुक्तो सौ ब्रह्म ह्यपया ४८ देवत्वं मनुजैः कश्चिद्गंधर्वत्वं तथाप
रे विशाधरत्वं ममैरैवाप्तं हि दिवाकरं ४९ लेखः क्रतुशतैर्नैनमाराध्यो हि दिवाकरं देवं इत्वं गतः साक्षान्नान्यः पूज्यत
मोरवेः ५० देवेभ्योऽपि हि पूज्यस्तु स्वगुरुर्वस्वचारिणः तस्यापि यज्ञपुरुषो विवस्वान् ह्यएव हि ५१ स्त्रियश्च भर्तारम्

भवि. पु
१३२

ते प्रज्जमन्यत्र दैवतं भर्तुर्गृहस्थस्य सतः पूजो गोपतिरंशुमान् ५२ वैखानसानमाराध्यास्तपोभिस्तपनाशनः ध्येः
यः परिब्राजकानां सदा देवो विभावसुः ५३ एवं सर्वाश्रमाणां हि चित्रभानुपरायणं सर्वेषां चैव देवानां तमाराध्याश्रया
कृतिं ५४ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. सूर्यपरिवर्षाफलं नाम यं वाशीति तमोऽध्यायः ८५ ब्रह्मोवाच शृ
णु ब्रह्मदत्तः काम्यानुयवासांस्तथापरां तां तानाश्रित्य कृवीयां कृवीते पितृमानसः १ सप्तम्यां श्रुत्वा पश्येत्तु फलं
नास्येह यो नरः जपनेह शीति देवस्य नायं भक्त्या पुन पुनः २ देवार्चने वाष्टशतं कृत्वेतं तु जपेद्विः स्नातः प्रस्थानं क
लेन उस्थाने च लिते स्नते ३ पाखंडाश्च लितांश्चैव तथैवाभ्यावशाधिनाः नालयेत्तु तथा भानुमर्द्धपंचद्वयोर्विः ४
इदं वो दाहरेद्भानौ मनसं संधाय तत्परः हंसं हंसकृपालुस्त्वमगतीनां गतिर्भव संसारार्णवमग्नानां ज्ञाना भवदिवाकर
एवं पुरोपवासं ब्रह्मत्वानियतमानसः ६ पूर्वाह्ने एव बान्धेभ्यः सहस्रपुष्पांजलीयकं स्नात्वा र्चयित्वा हंसेति पुन
र्नाम प्रकीर्तयेत् ७ वज्रधारत्रये चैव क्षियेद्दि देवपादयोः चैत्रवैशाखयोश्चैव नक्षत्रेष्वेव पूजयेत् ८ सत्यलोके
गतिं श्रेष्ठां कृत्वा प्राप्नोति वै नरः उक्तं तु ब्रजे कृष्णदिव्यं हंसालयं शुभं ९ एष ध्वजप्रसादाद्देसं क्रंदनप्रियाहृतः
आघारे प्रावणे चैव मासि भाद्रपदे तथा १० तथैवाश्वपुजे वीर अनेन विधिना नरः उयोध्य संपूज्य तथा मार्तण्डेति

रामः
१३२

च कीर्तयेत् ११ गोमूत्रप्राशनात्पूतो घनाघनपुरं ब्रजेत् आराधितस्य जगतामीश्वरस्याव्ययात्मनः १२ उक्तं तिकाले
स्मरणं भास्करस्याश्रुते सदा क्षीरस्य प्राशनं कृत्वा विधिं वेमं यथेप्सितं १३ कार्तिके दियथा न्यायं कुर्यान्मासचतुष्टयं
तैर्नैव विधिना कृत्वा भास्करेति च कीर्तयेत् १४ सयाति भानुमालोका भास्करं स्मरति क्षये प्रतिमासं द्विजातिभ्यो दद्या
दानं यथेच्छया १५ चतुर्मास्ये तु संपूर्णं कुर्यात्पुस्तकवाचनं कथां च भास्करस्येह तद्गीतकथयापि वा १६ धर्मप्रवणा
माविष्टं सदा धर्मध्वजस्य तु वाचकं पूजयित्वा तु तस्मात्कार्यं विपश्चिता १७ श्राद्धमर्हन् यं केन वाचकेन हि जेन तु दिव्ये
न च तथा पुक्तमविष्टं भास्करस्य हि १८ एवमेव गतिं श्रेष्ठा देवानां मनुकीर्तनात् प्राश्रुयाद्विविधां कृत्वा त्रिलोकाख्यान
रुः सदा १९ कथितं पारणं यज्ञे प्रथमं च धराधर अधिपत्यं तथा भानो भोगान् प्राप्नोति मानवः २० द्वितीयेन तथा भोर्ग
ज्ञात्रां प्राश्रुयात्तरः सूर्यलोकं तृतीयेन पारणेन तथा श्रुयात् २१ एतैर्नैव सर्वमाख्यातं गतिं प्राप्य कष्टं विधानं दे
वशालिय उक्तं सप्तमीव्रते २२ यस्त्वेतां सप्तमीं कुर्यात्त्रिंशतं श्रद्धयान्वितः तथा भक्त्या च वै नारी प्राप्नोति त्रिदिव्यां
विं २३ एषा धन्या पापहरातिथिर्नित्यमुपासिता आराधनाय शस्त्रैश्चातथा भानो धराधर २४ पठतां शृणुतां चैव सर्व
पापहरा पृह तथा धन्या च पुण्या च त्रिवर्गे ज्येष्ठसा तथा २५ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. सूर्यपरिवर्षायां षडुशी

भवि. ७
१३३

नितमोऽध्यायः ८६ अस्मोवाच फाल्गुणामलयसस्यसप्तम्यां क्षमाधर उयोषितो नरो नारीसमभ्यर्च्य तमोपहं
१ सूर्यनामजपभक्त्याभावमुक्तोजितेन्द्रियः उन्निष्ठनगच्छन्नाग्रवृत्तपंथैव नुकीर्तयेत् २ ततो तद्विवसे प्राप्ते अष्ट-
म्यां प्रयतो रविं स्नात्वा सम्यक् समभ्यर्च्य दद्याद्विप्राय दक्षिणं ३ रविमुद्दिश्य वैवाग्रीं घृतहोमकृतक्रिया प्रणिपत्य
जगन्नाथमिति वाणीमुदीरयेत् ४ यमाराधय पुरा देवी सा वित्री काममापरेः समां ददानु देवेश सर्वा कामान्विभावसुः
५ यमाराधादिभिः प्राप्ता सर्वा कामान्यथेक्षितान् सददात्तु खिलान् कामान् असन्नो दिवस्यति ६ अष्टराज्यश्वदे-
वैः स्तुतमाराधय दिवस्यति कामाभ्यमाप्तवान्ना ज्ञेयं समेकामं प्रयच्छतु ७ स्वमभ्यर्च्य पूजां च निष्ठाये हविस्वतः ८
जीतप्रयतः सम्यक् विध्यं पतंगध्वज ८ फाल्गुणे वैत्रवैशाखे ज्येष्ठे ज्येष्ठमथायं चतुर्भिः पारणमासैरेतैर्नः पादितं
भवेत् ९ करवीरैस्तु च त्वारोमासान्संपूजयेत् १० कृष्णागुरुदहे रूपं प्राश्य गोभृङ्गजं जलं १० नैवेद्यं खण्डवज्रं सु-
धादिप्रेभ्य एव च ततश्च श्रुयतामन्या आधारादिषु या क्रिया ११ जातिपुण्याणि सप्तानि धूपं गुणलुमुच्यते कृत्या-
पकमश्रीयान्नैवेद्यं पायसं संतं १२ कार्तिकदिषु मासेषु गोमूत्रं कायशोधनं महंगधूपमुद्दिष्टं पूजा रक्तोत्पलैस्त-
था १३ काशारं वात्र नैवेद्यं निवेद्यं भास्कराय वै प्रतिमासं च विप्राय दानं दक्षिणां स्तथा १४ केयूरं वंदनं मुस्तं अणु

रामः
१३३

स्तंगरं तथा हृषणं शंकरं कृष्णं महंगं सिद्धकं तथा १५ महंगो यमतो धूपः प्रियो देवस्य सर्वदा पारणं चेच्छयाभा-
नोः पारणो पारणो गते १६ यथा शक्तियथा योगं विन्नशायां विवर्जयेत् सद्भावेनैव सप्ताश्वः पूजितः पूजयेद्यतः १
७ पारणं ते यथा शक्ता पूजितः स्थापितो रविः प्रीणिताश्चेक्षितान् कामान् ददात्तु व्याहृतान् हवान् १८ स्वप्राणायाम-
हरासप्तमी सर्वकामदा यथाभिलखितान् कामान् ददाति गरुडध्वज १९ उयोषितं त्रिभुवनं प्राप्य भिंद्रेण वै पुरा धव-
माप्ता नु सा वित्री पुत्रांश्चैवादिनिस्तथा २० स्वर्गसिन समाप्राप्तं धर्मो वेदास्तदाप्तवान् त्वया सभार्गवी कृष्णशंकरः
शुद्धिमाप्तवान् २१ पितामहत्वं मासो हं त्वत्प्रसादा ज्जनार्दन अन्यैश्च अभिमतं कामं तु माराधनसंशयः २२ ब्राल्लो-
ः सत्रियैर्वैश्वैः शूद्रैर्वै हन्तिरेव च यं यं काममभिध्यायेत्तमेतदुयोषितं २३ यं यं प्राप्नोत्पसंदिग्धं भानो राधननो-
द्यतः अपुत्रः पुत्रमाप्नोति अधनो धनमाप्नुते २४ रोगाभिभूतस्त्वारोग्यं कन्याविंदति सत्यतिं समागमं प्रवासितैरु-
पोष्येत्तदवाप्नुते २५ सर्वा कामानवाप्नोति गोशर्तैश्चापि मोदते नापुत्रो नाधनो वापि न चारिष्टो न निर्गुणः २६ उयोष्येत
द्वतं मर्त्यः स्त्रीजनो वापि जायते यो हि त्रिलोकमासाद्य मोदते शाश्वतो समाः २७ गौरियं घानभारुदस्तेजसारविस-
त्रिभं पुनरेत्यमर्ही कृष्णघनाघनसमो नृपः २८ क्षातलेस्यान्त्रसंदेहः प्रसादा द्रोपतेर्नरः २९ इति श्रीभ-

भवि.पु
१३४

विष्णु.ब्राह्मे.सप्त.कामदाससमीनामसप्तसीतितमोऽध्यायः ८७ ब्रह्मोवाच पुनर्ध्वेतं महाभागं श्रूयतां गदतो
मम प्रोक्तं त्वगेन देवानां तिथिमाहात्म्यमुत्तमं १ विजयातिजयाचैव जयंती पापनाशिनी तथोत्तरायणं शलं च सर्वदा
भास्करार्चने २ यदन्यकाले वर्धेण भास्करां त्रभते फलं सहृदिवार्चने भानोस्तदेवालयलभ्यते ३ विष्णुरुवा
च विजयातिजयाचैव जयंती च महतिथिः त्वजःश्रुता सुरश्रेष्ठ ब्रूहि मे पापनाशनं ४ तथोत्तरायणं समस्तं सर्वदा भा
स्करार्चने यत्र संपूजितो भानुं भवेत्सर्वघनाशनं ५ तन्मे कथय यत्नेन भक्त्या पृथो ब्रू संभव ब्रह्मोवाच श्रुत
पक्षे तु सप्तम्यां यत्संयं नुकरं भवेत् ६ तदा सास्यान्महापुण्या सप्तमी पापनाशिनी तस्यां संपूज्य देवेशं विज्रभानुं दि
वाकरं ७ सप्तजन्महृतात्पायान्मुच्यते नात्र संशयः यथोपवासं कुरुते तस्मान्नियतमानसः ८ स सर्वकामपुक्ता
त्मा सूर्यलोके महीयते दानं यद्दीयते किंचित्समुद्दिश्य दिवाकरं ९ होमं च क्रियते तत्र तत्सर्वं वाक्ष्यं भवेत् सकात्र
वेदपुरतो जस्वाश्रद्धा परेण तु १० अग्नेवदस्य फलं चास्य यज्जने सफलं ध्रुवं सामवेदफलं सामयजुर्वेदफलं यजुः
११ अर्थवर्गिणिरसंश्चैव निखिलं यज्जने फलं तारकं विविजं जेत्योत्तमाना यथा सदा १२ समभ्यर्च्य तिथिं तस्यां देवदे
वं दिवाकरं यतः पापमशेषं वैनाशयत्पत्रभास्करः १३ करं सप्तमी हृत्पते नोक्ता पापनाशिनी अस्यां समभ्यर्च्य

रामः
१३४

र्यविंयातिसौमनसं पुरं १४ विमानवरमाह स्य कर्तुं रोद्भवमुत्तमं तेजसारविसंकाशः प्रभयायत सन्निभः १५ कां
त्यात्रेयसमः हृत्पः शौर्यं हरिसमः सदा मोदते तत्र सुचिरं हं दारकगणैः सह १६ पुनरेतद्धारं हृत्पभवेद्वैष्णवाधिपाधि
पः १७ इति श्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.पापनाशिनीनामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८ ब्रह्मोवाच अथान्यदपि
धर्मज्ञभृगुखगदतो मम यदद्वयं जगद्भानुर्देवदेवस्य गोपते १ सुमेरुः पादपीठं हितत्रयं लं यदद्वयं स्वयमंशुमता
हृत्पलोकानां हितकाम्यया २ वाममस्य पदं हृत्पज्ञेयं वै उत्तरायणं देवायैः सकलैर्वर्धं दक्षिणं दक्षिणालयं अ
हत्वं च यदा हृत्पदक्षिणं पादमर्हतः श्रद्धांवितो भास्करस्य हरीशोका मम र्चतः ४ तस्मिन् प्रयतः सम्पदेव देवस्य
मानवः करोत्याराधनं तस्य यत्तस्या भानुमानसदा ५ विष्णुरुवाच कथमाराधनं तस्य देवदेवस्य गोपतेः क्रिय
ते देवशार्हिलतन्ममाख्यानुमर्हसि ६ ब्रह्मोवाच उत्तरेष्वयने हृत्पस्नानानियतमानसः करोति विधिना देवं स्ना
यहेति मिरापहं ७ चारुपुष्पोपहारैश्च पुष्पधूपानुलेपनैः समभ्यर्च्य ततः सम्पगृहीयाद्भानुतत्परः ८ रक्षेन्वानि
विज्रभानुं तथा भुंजन्मथ ध्वज भुक्तानुविज्रभानुर्वै प्रतिबुद्धं जंलथा ९ स्वपन्विबुध्य अणामन्मनधावंलथार्च
नं विज्रभानोरनुदिनं करिष्ये नाम कीर्तनं १० यावदाद्यदि नास्या संक्रमशो दक्षिणायणं स्थलितेऽशुने चैव वेदनार्त्तो

भवि.पु
१३५

थवासदा ११ नावदृश्येचित्रभानुंयावदेवोत्तरायणं यावज्जीवंदुधंकिंचिज्ज्ञानतोज्ञानतोयिवा १२ करिष्येहंतदावैवकी
र्त्तयिष्यामितंप्रभुं यदानतंकिंचिदुःखेसुखंवक्ष्यामिदुर्वचः १३ अनानादथवाज्ञानात्कीर्त्तयिष्येहंतंप्रभुं वरणासा
त्मकार्येमेचित्रभानुमयःपरः १४ तंस्मरन्स्मरणोयातियांगतितालुमेगतिः वरणासाभ्यंतरेमृतसुर्यदेतस्मिन्भवेन्म
म १५ तन्मयाभास्करस्येहस्वयमात्मानिवेदिनः परमात्ममयंब्रह्मचित्रभानुमयंपरं १६ यमंतेसंस्मन्यातिसमेभा
नुःपरागतिः यदिप्रातस्तथान्यायंमध्याह्नेचाधियाम्यहं १७ वरणासाभ्यंतरेन्यासः कृतोब्रतमतोमया तथाकुरुज
गन्नाथसर्वलोकपरायणं १८ चित्रभानोर्यथानान्यात्वतोभवतिमेगतिः स्वमुच्चार्यवरणासांश्चित्रभानुमयंब्रतं ।
१९ नावन्निःपादयेथावसंप्राप्तंदक्षिणायणं ततश्चप्राशनंकुर्याद्यथाशक्ताविभावसोः २० भोजयेद्वाह्मणान्दिवा
भोमांश्चायिसदक्षिणान् पुणाममकथांकुर्वन्मार्त्तणस्यतथाग्रतः २१ पूजयेद्वाचयेद्भक्त्यायथाशक्ताधराधर एवं
ब्रतमिदंरुह्ययःपालयतिमानवः २२ इहवादेवशार्ङ्गलमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः वरणासाभ्यंतरेवास्यमरणंयदिजाय
ते २३ प्राप्नोत्यशनतस्योक्तंआसनंतदसंशयः पदद्वयंवदेवस्यसम्पत्तेनसदार्चितं भवत्येनज्ज्ञोभानुःपरात्
रायएछति २४ इतिश्रीभवि०ब्राह्मे०सप्त०भानुपदद्वयब्रतंनामैकोनवतितमोऽध्यायः ८८ ब्रह्मोवाच १३५

रुह्ययसेनुमाद्यस्यसर्वान्निसप्तमीशृणु यामुपोष्यसमाप्नोतिसर्वान्कामान्धराधर १ पारवंडादिभिरालापसकुर्वन्भानु
तत्परः पूजयेत्पुणतोदेवमेकाग्रमभिराभुगं २ माघादिपारणंतत्रमासैःसंक्रांतिकंस्मृतं मार्त्तंडप्रथमेमासिद्वितीये
कंप्रकीर्त्तितं ३ तृतीयेचित्रभानुंवैविभावसुमतःपरं भोगेतिपंचमंज्ञेयंषष्ठेहंसमथोच्यते ४ षष्ठ्युमासेषुसर्वेषुस्ना
नप्राशनयोस्तिलाः श्रावणादिषुमासेषुपंचगव्यमुदाहृतं ५ स्नानेचप्राशनेचैवप्राशनंपायनाशनं प्रतिमासंच
देवस्यरुत्वापूजांयथाविधिः ६ विप्रायदक्षिणांदशाकूटधानःस्वशक्तिः पारणान्तेचदेवस्यप्राशनंशक्तिपूर्वकं ।
७ कुर्वीतभक्त्याविधिवद्भक्तिविभक्त्याहिगृह्यते नक्तंभुंजीतवैरुह्यतेलाक्षारविवर्जितं ८ रुह्ययश्चापुषित्वेवसप्तम्याम
थवादिनं एतापुषित्वाधर्मज्ञहंसप्रीणानतत्परः ९ सर्वाङ्कामानवाप्नोतिसर्वयापैःप्रमुच्यते ततःसर्वमवाप्नोतियद्य
दिछतिचेतसा १० अतोलोकेसमाख्यातांसर्वावाप्नोतिसप्तमी कृतविलक्षिताह्येषाप्रावध्वाधर्मतत्परैः ११ पूरय
त्यखिलाङ्कामान्संशुताचदिनेदिने तस्मात्त्वमारध्याविमनयायतगध्वज १२ यथासाधितवाभानुंगणानामधियपु
रा इतिसर्वावाप्निसप्तमी ब्रह्मोवाच मार्त्तंडसप्तमीरुह्ययश्चापुषित्वेवसप्तम्याम १३ शृणुष्वैकमनावीरगद
तोमैवुजंधर यस्यास्सस्यगनुष्ठानान्याप्राप्तोत्यभिमतंफलं १४ यौघेमासिसिनेयक्षेसप्तम्यांसमुपोषितः सम्पत्संपूज्य

भवि.पु
१३६

मार्त्तण्डमार्त्तण्डइतिवैजगत् १५ पूजयेत्सततंभक्ताश्रद्धयापर्यान्वितः धूपपुष्पोपहारैस्तु उपवासैः समाहितः १६
मार्त्तण्डेतिजपनामपुनस्तकृतमानसः विधायदक्षिणां दद्याद्यथाशक्ताखगध्वज १७ स्वयंविबुधनस्त्वलिमार्त्तण्डे
निचकीर्त्तयेत् पाखण्डादिविकर्मस्थैरालापंचविवर्जयेत् १८ गोमूत्रंगोमयंचापिदक्षिणीमथापिवा गोदोहनसमुक्त
नंप्राप्तीयादात्मपुद्गले १९ द्वितीयेकिपुरस्तात्सुखेवाभ्यर्चितंरविः तेनैवनाम्नासंभ्रयदत्त्वाविधायदक्षिणां २० ततो
भुंजीतगोदोहसंभूतेनसमन्वितं स्वमेवाखिलान्मासान्योषं व्रजयतःशुचिः २१ दद्याद्वाक्रिकंविद्वान्प्रतिमासंस्वश
क्तिः परितेनपुनर्वर्षेयथाशक्तागवाक्रिकं २२ दत्त्वापरेशवेभूयश्चण्डयत्फलमश्रुते सुवर्णशृंगंपंचाशःषष्ठं च
घर्भनरः २३ प्रतिमासंविजातिभ्योदत्त्वायत्फलमश्रुते तदाप्रोत्पत्तिलंसम्यग्ब्रतमेतदुपोषितः २४ तंचलोकम
वाप्रोतिमार्त्तण्डोपजतिष्ठति शंडिलेयसमःरुद्रतेजसानात्रसंशयः २५ मार्त्तण्डसप्तमीमेतांयामुपोष्यगणादिवि
विद्योतमानादृश्यंतेलोकैरथाधिभूधर २६ तस्मान्त्वमपिदेवेशग्रहेशभास्करंरविं अनायार्चयगोविंदगोपतिंगोद
सन्निभं २७ इतिमार्त्तण्डसप्तमी ब्रह्मोवाच श्रुत्वापक्षेनुसप्तम्यांमासिभाद्रपदेशुभे प्राण्यशिरसादित्यं
पूजयेत्सप्तवाहनं २८ पुष्यधूपदिभिर्वीरकृतयानांचतयैः पाखण्डादिभिरालायान्नकुर्वन्नियतात्मवान् २९ वि

रामः
१३६

प्रायदक्षिणांदत्त्वा नक्तंभुंजीतवाग्यतः तिष्ठन्नजप्रतिष्ठश्चश्रुतग्रन्थनिभादिषु ३० आदित्यनामस्मरणं कुर्वन्नुवा
रांतथा अनेनैवविधानेनमासावैद्वादशक्रमात् ३१ उपोष्यपारणोपूरेणसमभ्यर्चयजगद्गुरुं पुण्येनश्रवणेनेहप्री
णयेत्पुष्टिमश्रुते ३२ अनंतंश्रवणेनेहयतःफलमुदाहृतं तेनादित्यंसमभ्यर्चयतदेवलभतेफलं ३३ एवंयःपुरु
षःकुर्यादादित्याराधनेशुचिः प्राप्येहमखिलंदेवंधर्मस्यानंतमक्षयं ३४ अमुत्रलोकमाप्नोतिदिव्यंखेटियतेःशु
भं नानावसुक्तमभ्येत्यअनंतफलमश्रुते ३५ इतिअनंतसप्तमी ब्रह्मोवाच श्रावणमासिदेवस्यसप्त
म्यांसप्तवाहनं श्रुत्वापक्षेसमभ्यर्चयपुष्यधूपदिभिःशुचिः ३६ तथादेवस्यमासेस्मिन्नभ्यंगंपरिगीयते यत्स्वारो
पयेद्भक्तावैभास्करस्यनरोच्यते ३७ अभ्यर्चयविधिवच्छक्ताहृत्वाद्राक्षणाभोजनं शंखतूर्यनिनादैश्चब्रह्मघोष
स्यपुष्कलैः ३८ सदिव्ययानमारुढोलोकमाप्नोतिखेटिनः अनेवविधानेनमासावैद्वादशक्रमात् ३९ उपोष्य
पारणोपूरेणदद्याद्विधायदक्षिणां एवंयःपुरुषःकुर्यादादित्याराधनंशुचिः ४० सगच्छेत्परमंलोकंदिव्यंवैवनमा
लिनः इतिअभ्यंगसप्तमी ब्रह्मोवाच एवंरुद्रसदाभानुर्नरैर्भक्तायथाविधिः ४१ फलंददातिसुलभं
सलिलेनाधिपूजितः नभानुर्यागदानेनपुष्पैर्नानाफलैस्तथा ४२ आराधयतेपुष्पघ्नेनहृदयेनैवकेवलं एगाद

भवि.पु
१३७

पेतं हृदयं राग दुष्टो नृतादिभिः ४३ हिंसा देवहितं धर्मभास्कराधनत्रयं रागादिहृषिते विज्ञेनास्पदीति मिरापह
४४ वध्नातिनरतिहंसः कदाचित् कर्दमांभसि नयोग्यभास्करस्तु तैराग दुष्टानृतादिभिः ४५ तमसो नासनायानं नि
र्धेखाया घनाहता हिंसादिहृषितं धर्मकेशवाराधने कृतः ४६ जनविजविनाशाय नवापि ति मिरापहः तस्मात्कु
स्वभावेन सत्यवाक्यमवाप्नुत ४७ अहिंसकेन चादिमो निसर्गादेव तोषितः सर्वस्वमपि देवाय यो दद्याद्घटिका
शयः ४८ शनैराधयत्येवं देवदेवं दिवाकरं रागादपेतं हृदयं कुरुत्वं भास्करार्पणं ४९ ततः प्राप्य सिद्धिः प्राप्य म
मंत्रेणैव भास्करं विष्णुर्वाच देवेश कश्चित् सम्यक् काम्योयं भास्करं प्रति ५० आराधनविधिः सर्वाभयः पृ
च्छामितं वद कृत्वा जन्मतथारोग्यवनद्विष्टे ह दुर्धमा ५१ त्रितयं प्राप्य ते येन तन्मेव दजगत्पते ब्रह्मोवाच
मासेनुमार्गसितसप्तमे हि हस्तर्क्षयोगे जगतः प्रसूतिं संपूज्य भानुं घृतफणिताख्यं दद्यात्कृत्वा हस्तमनुक्रमेण
५३ पक्षेथयक्षे विधिनोदितेन तिथौ तथा लोकगुरुं प्रगृह्य अश्रीतयान्यानुविष्टुं हेतोः संप्राशनानीह निरो
धितानि ५४ गोमूत्रमंभो घृतमाशशकं दुर्वान्धुधिहीहितिलान्यवांश्च सूर्याभुतसंजलमंजुजाहिंसीरं च मा
सैः क्रमशो ययुष्या ५५ कृत्वा प्रधाने धनधान्यपूरणे यिमाह ते ह्यस्तसमस्तदुःखे प्राप्नोति जन्मविकलैर्द्रियश्च न

रामः
१३७

वत्परो गोमतिमा सुखी च ५६ तस्मांस्त्वमप्येतममोघवीर्यं सदा तमा राधय अग्रमनुः कुरुत्वं भानुं भगवंतमीशमारा
ध्यकामानखिलानुपैति ५७ इति श्री भविः सप्तः ब्राह्मेः त्रिभयादिप्रदानं नाम नवतितमोऽध्यायः ८०
विष्णुर्वाच सुरश्रेष्ठ पुनर्ब्रूहि यत्प्रह्लादमाहमतः यत्फलं समवाप्नोति कारयित्वा रवेर्गृहं देवार्वाकारयित्वा च य
पुण्यं पुरुषो भुते पूजयित्वा च विधिवदनुलिप्य च यत्फलं १ कानिमान्यानि शस्तानि कालाहीणि च भास्करे केधूया
भानुदयिताः केवाजीश्च जगत्पते २ उग्रहारे किं फलं स्यात्किं फलं गीतवादने घृतक्षीरादिना यज्ञस्त्रापिते भास्करे फलं
४ यज्ञोपलेपनादौ च फलमभ्युक्षिते च यत् दिवाकरगृहे ताततदशेषं वदस्व मे ५ ब्रह्मोवाच साधु वत्स य
देतत्त्वं मार्तण्डस्येह जन्मनि शुश्रूषणविधौ पुण्यं तदिहैकमनाश्रुणु ६ यस्तु देवालयं भानोः कुरुवीर्येण मथापि वा
कारयेन्ममयं वापि श्रुणु तस्य फलं हरे ७ अहं न्यहं न्यज्ञेन यजतो यन्महत्फलं प्राप्नोति तत्फलं भानोर्यः कारयति
मंदिरं ८ कृतानां शतमागामि सप्ततीतं तथा शतं कारयेद्भगवच्छामनयत्यर्कसलोकतां ९ सप्तजन्मकृतं पापं स्व
ल्पं वा यदि वा बहु भानोरात्रयदिन्यासप्रांभादेव नश्यति १० सप्तलोकमयो भानुस्तस्य यः कुरुते गृहं प्रतिष्ठां स
प्रवाप्नोति स नरः सप्तलौकिकं ११ प्रशस्तदेशभूभागे प्रशस्तं भुवनं रवेः कारयत्यखिलां धौका स नरः प्रतिपश्यते

भवि. ७
१३८

१२ इष्टकाष्ट्यावन्नासोयावद्धर्षाणितिवृत्ति तावद्धर्षसहस्राणि तर्कजुगिरिसंस्थितिः १३ प्रतिमांसलक्षणावतीः
यः कारयतिमानवः दिवाकरस्यतश्चोकमक्षयंप्रतिपद्यते १४ षष्ठिवर्षसहस्राणांसहस्राणिसमोदते लोके सुम
नसांवीरप्रमेकमरिस्सदन १५ प्रतिष्ठाप्यारवेरर्चसुप्रशस्तनिवेशने पुरुषः कृतकृत्यत्वात्त्रवाभ्योमराणांभवेत् १६
येभविष्यन्ति येतीता अकल्याणपुरुषाकुले तांस्तारयतिसंस्थाप्यदेवस्थाप्रतिमारवेः १७ अनुशक्तिकिलप्रायमेनय
मकिंकराः पाशदण्डकराः ह्रस्वप्रजासंयमनोयताः १८ यमउवाच वहिरध्वं यथान्यायं नियमोयानुप्राप्यतां
राज्ञाभंगं करिष्यन्ति भवता जंतवः क्वचित् १९ केवलं ये जगन्मूलं विवस्वतं नृपाश्रिताः भवद्भिः परिहर्तव्यास्तेषां नास्ती
ह संस्थितिः २० ये नृवैव सुतो लोके न विनास्तन्यरायणः पूजयन्ति सदा भानुलेख्या ज्ञाः सुरतः २१ यस्मिन् नृप
सवनगच्छंस्मिन् नृवलिते सुते संकीर्त्तयति देवेशं स वत्स्या ज्ञा सुरतः २२ नित्यं नैमिन्तिकैर्देवं ये जयन्ते तत्र भास्करं
लोके भवद्भिः स्तेषां ज्ञातं ज्ञानं तं तथा गतिं २३ ये पृथ्व्यध्वपवासोभिर्भूषणैश्च पुंजुवै अर्चयन्ति न ते ग्राह्या मपि न स्थेय
रिग्रहाः २४ उपलेषनकर्त्तरिः संमार्जनकराश्च ये अर्कालये परिग्राह्यन्तेषां त्रिपुरसंकुलं २५ येन वायतने भानोः
कारितं तत्कुलोद्भवं पुसां गतिं नावलोकं भवद्भिर्दिव्यचक्षुषा २६ येनार्चयेद्भगवद्भक्त्या मपि नृः करिता भूमा नराणां

रामः
१३८

तत्कुलं वीराः शतंग्राह्यं सुरतः २७ भवतां भ्रामतां तत्र भानुसंश्रयमुद्भवं विज्ञानभक्तिरुन्नेह भविष्यति न च क्वचित्
२८ इत्युक्त्वा किंकरास्तेन यमेन सुमहात्मना अनाहत्य वचः ह्रस्वसत्राजितसभागताः २९ तस्य ते ते जसा सर्वा भानोर्भ
क्त्युत्तम मोहिता पतिता भूमौ यथावा गृह्णन्तानगाः ३० एतन्महाकुलं योवां भानोः एतनेन नरः तवाख्यातं महावाहो गृ
हं कारयिष्यन्त्यतः ३१ यज्ञानराणां पापौघात्कालं कास्यर्ककामदा तथैवेह जगद्भानुः सर्वयज्ञमयो विभुः ३२
इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. यमहृतयोः संवादैकनवतितमोऽध्यायः ८९ ब्रह्मोवाच स्थापितां प्रतिमां भानोः सम्य
कं गृह्यमानवः यं यं प्रार्थयते कामं तं तं प्राप्नोत्यसंशयः १ यः स्नायति देवस्य घृतेन प्रतिमारवेः प्रस्थे प्रस्थे द्विजा
ग्राणां सददानि शतंगवां २ गवां शतस्य विप्राणां यद्दत्तस्य भवेत्कुलं घृतप्रस्थं नृपज्ञानोर्ध्वमेत्स्मानोपवाशिवा ३
भूरि शुभ्रेन संप्राप्ताः सप्तद्वीपा वसुंधरा घृताटकेन मार्ज्जण उपतिमा स्नायने किल ४ प्रतिमा ससिताष्टम्यां घृतेन ज
गतीयतेः स्नाययित्वा समस्तानां पापानां हृष्टमुच्यते ५ सप्तम्या मथवा वषां गव्येन हरिवासरे स्नपनं नृभवश्रे
ष्ठमहापातकनाशनं ६ ज्ञानतोः ज्ञानतो वापि यस्यापं कुरुते नरः तस्मात्तपति संध्यायां घृतेन स्नाययेद्भुवि ७ सर्व
यज्ञमयो भानुर्हव्यानां परमं हविः तयो रशेषपापानां क्षालकः संगमो भवेत् ८ ये पृथ्वीरवहामह्याद्रूदाः पापसक

भवि.पु १३८ र्दमाः मोदतेतेषुलोकेषुक्षीरस्नानकारणवेः ८ आह्लादंनिर्हृतिंस्वास्थ्यमारोग्यंवारूरूपतां सप्तजन्मन्यवाप्नोतिक्षी
रस्नानकारणवेः १० दध्नादीनांविकाराणांक्षीरतःसंभवोयथा तथैवाशेषकामानांक्षीरस्नयनतोऽरवेः ११ यथाच
विमलक्षीरंयथानिर्हृत्तिकारकं तथास्यनिखिलंज्ञानंभवत्यतिकूलप्रदं १२ ग्रहानुकूलतांप्रुष्टिंप्रियत्वंवाखिलेज
ने करोतिभगवद्भानुःक्षीरस्नयनतोषितः १३ सर्वस्यप्रियतामेतिदृष्टमात्रप्रसीदति घृतक्षीरेणादेवेशस्त्रापितेति
मिएपहे १४ अत्रोशंतिमहात्मानःसंवादंभास्कराश्रितं गौतम्यासहकौशल्यासुमनायाःसुरालये १५ स्वर्गेतिशो
भनांदृष्ट्वाकौशल्यायतिनासह आह्लाणीगौतमीनामपर्यएछुचिस्मृता १६ गौतम्युवाच शतसःसंतिकौ
शल्येदेवास्वर्गेनिवासिनः देवपत्न्युस्तथैवेतासिद्धासिद्धांगनास्तथा १७ नतेषामीदृशोगंधोनकांतिर्नचरूपता
नचैरासंचशोभेयंतथातेयतिनासह १८ नैताभरणजानानिरुघाभ्राजंतिवैतथा यथाभवयथायत्पुस्तवस्वर्गनि
वासिनं १९ सुष्ठुताचेतसाचेयंपुवयोऽभिविद्यते लेखानामपीशानांरूपातिशयवर्जिता २० नवप्रभावोदानं
हिकर्मवाहोससंज्ञितं पुवथोर्जन्मनाचक्ष्वतत्सर्ववरवर्णिनि २१ यमेरिकाशसेहुद्धिर्मधुजसुरसंगता
कौशल्युवाच यज्ञेयाज्ञेश्वरोभानुरवाभ्यांयत्पुतोषितः २२ स्वर्गप्राप्तिर्नियंतस्यकर्मणाःफलमुत्तमं स्वरूपतांम

नः प्रीतिः पश्यतां चारुवेशतां २३ यत्तच्छसिमहाभागेतदप्येवंवदामिते तीर्थोदकैस्तथागंधैस्त्रायितोयं दिवाकरः
२४ तेन कान्तिरभिधेयतान्देवान्भुवनेष्वनन् मनःप्रसादसौम्यत्वं शरीराय च निर्वृतिः २५ यच्छ्रेयत्वं च सर्वस्य तद्य
तस्मान्न जंफलं न ते चेष्टानि वासांसि सर्वाभीष्टं विभूषणं २६ रत्नानि यान्यभीष्टानि यस्त्रियं चानुलेपनं ये धूमाया
निमान्यानि दयितान्यभवन्मुदा २७ मम भर्तुस्तथैवास्तथा राज्ञ्यं प्रसादतः तानि सर्वाणि सर्वज्ञे सर्वावाभवितात्म
नि २८ दत्तानि तत्सखायं योगंधधूपात्मको गुणः आहारादयिता ये च यवित्राश्च निवेदिता २९ त्रिलोककर्त्तृस
वितास्तुष्टिस्तुष्टुणसंभवा स्वर्गकामे च भद्रा च मया च शुभदर्शने ३० कृतमेतन्नतो नाभूदावयोर्भवसंक्षयः ये
नुकामानराः सम्यगात् कुर्वन्ति शोभने ३१ तेषां ददति विश्वेशो भगवान्मुक्तिमीश्वरः ब्रह्मोवाच एवमभ्यर्च्य
मार्त्तण्डं सर्वदेवेश्वरेश्वरं ३२ आप्नोत्यभिमतान्कामान्कृत्वेहं ससती यथा चंदनागुरुकपूरकुंकुमोशीरपद्मकैः ३३
अनुलिप्तो नरैर्भक्त्या ददति मधुजोऽन्नं कालेयकं नुरुक्तं च रक्तचंदनमेव च ३४ यान्मात्मनः स नृष्टानि तानि श
स्तान्यपाकुरु गंधाद्यापि शुभावे च धूपाये विजया भुवि ३५ दिवाकरस्य धर्मज्ञैर्निवेशाः सर्वदा युत न शब्दकीज
लाक्षो नंदशुक्ता सरसं हतं ३६ दद्यादकीयधर्मज्ञो धूपमाराधनोद्यतः मालतीमल्लिकाचैव यात्मकावाभिभुक्तः

भवि.पु
१४०

कः ३७ पाटलाकरवीरध्वजवायावद्भिरेवच कुङ्कुमस्तगरश्चैवकर्णिकारः कुहंथकः ३८ कर्मकः केतकः कुंदोरा
शोरर्कुमक्षिका अशोकसिलकावाचस्तथावैपाटरूपकः ३९ शतपत्राणिचान्यानिवका र्छानिविशेषतः
अगलिकिंशुकैस्तद्वत्पूजासंभास्करस्यतु ४० अमीपुष्पप्रकारस्तुशस्ताभास्करपूजने विल्वपत्रंसमीपत्रंयः
त्रंभंगजवस्यतु ४१ तमालपत्रंचहरेः सदैवभगवत्प्रियं तुलसीकालतुलसीतथारक्तविशोद्भवं ४२ केतकीपत्र
पुष्पंचसद्यजुरिकरंवेः पद्मान्यसुसमुत्थानिरक्तनीलोत्पलेतथा ४३ सितोत्पलंचभानोलुदयितानिसदाः
शुभं हसलोन्मत्तकंकांचान्तथैवगिरिकर्णिका ४४ नकंथकारिकापुष्पंभास्करायनिवेदयेत् कूटंचशाल्मली
पुष्पंतथान्यरुंधवर्जितं ४५ निवेदितंभयंरोगंनियुतांचप्रयच्छति येषान्नप्रतिषेधोसिगंधवर्णीचिन्नानिच
४६ तानिपुष्पाणिदेयानिभानवेलोकभानवे स्वस्वगंधैर्गुरामांसंकर्पणगुरुचंदनैः ४७ नथान्यैश्चभुभैर्द
यैरर्वयेद्धनमालिनं उकूलयदकौशेयवार्सकार्यासिकादिभिः ४८ रामोभिः पूजयेद्भानुंयानिवात्मप्रिया
णिभक्तानियान्यभीष्टानिभोग्याभिमत्तानिच ४९ फलंचदुर्ध्वभंयस्यान्नदेयंदिवाको सुवर्णमणिमु
क्तानिरजतंचतथाशुभं ५० वज्रानिविविधानीचयश्चान्यदभिवद्भवं तच्चदेवातिदेवायभास्करायनिवेदयेत्

रामः
१४०

५१ ततस्तद्वाग्रूपायभास्करायनिवेदयेत् ५२ इतिश्रीभवि.ब्राले.सप्त.सूर्यपरिचर्यायांछिनवतितमोः
ध्यायः ८२ ब्रह्मोवाच हृत्पराजामहानासीद्ययाति कुलसंभवः सत्राजितेतिविख्यातश्चक्रवर्तीमहाबलः
१ प्रभयानेजसासाक्षात्संयांचलसमन्वितः धैर्यगांभीर्यसंपन्नोवदान्योयशसान्वितः २ दुष्टाचविक्रमोदार्यैः स
पन्नोब्राह्मणायसः हृतीकविलसथाशूरःषष्ट्यदार्यैरनिर्जितः ३ सदायंचसुरक्तंचविश्वभिश्चननिर्जितः हृत्ताव
शुभिर्वातैर्वैद्यैर्दुष्टैःसमन्वितैः ४ अंबुजस्यांभुजस्येहअत्रेयस्यतथाशुभं अंबुजायास्तथाहृत्परावामित्रश्चएवि
भो ५ गांगेयाचलकाधसुपोलस्यारयज्ञोयथा गांगेयस्यतथाहृत्पराविद्याणस्यहरेस्तथा ६ काव्यस्यद्विजभ
क्तस्ययथावह्नीकरत्सदा व्यासेवदेवशर्हिलजामदग्न्यवचाविभो ७ एभ्योनेकैर्गुरैर्गुरुसराजाश्मानलेवभो
शशाससमहाबाहुःसप्तदीपांचसुंधरां ८ यस्मिन्नागाःप्रगायंतियेपुराणाविदोजनाः सत्राजितेमहाबाहोरुह
रक्षितसमाश्रिता ९ यावत्सूर्यउदेतिस्मयावच्चप्रतिष्ठति सत्राजितस्तुतत्सर्वंरुद्धमित्यभिधीयते १० सर्व
नासुसंयुक्तोसप्तदीयवर्तीमहीं शशासधर्मेणपुराचक्रवर्तीमहाबलः ११ नान्यायरुणसंशक्तोनाचदान्येन
कीटकः तस्माद्रूपरुवाण्येसम्यग्धर्मानुशासिनः १२ वत्वारोगतयस्तस्यराजःसत्राजितस्यच वर्धुरप्रतिहः

भवि.पु
१४९

तामुद्देवातिवलस्यै १३ तस्यभक्तिरतीवासीन्निःसर्गादेवभूयते दिवाकरेजगद्धमिन्नानावन्दनमालिनी १४ तस्य
हिमहिमानंवविलोक्यपृथिवीयतेः न केवलं जनस्याभूजस्याप्यन्यंतविस्मयः १५ सतिवाससनपतिः समृद्धावि
स्मितस्तथा कथंस्यासम्यदेयामे पुनरप्यन्यजन्मनि १६ एवं सवकुशो राजा भक्तिस्तदामहायशाः दितयन्नापित
मूलं न चासीन्निश्चयान्वितः १७ यदाननिश्चयं राजा स ययौ भार्गवी प्रियः नदाय प्रहृष्टधर्मज्ञान्विद्रासं स मुपागतान्
१८ अर्वा सुखापरे वीरविनिःक्रान्तः पुरस्थितः प्रणिपत्य महावाङ्मूर्छीत्वा मनसः प्रियान् १९ यदि भानुग्रहाः
नुद्धिर्भवतास्मयि सत्तमाः तदहं प्रष्टुमिच्छामि किं विज्ज्ञानसंपत्ते तौ तवाङ्गभि
ः भवद्भिर्घहं न शां विमलस्तन्महाजुतं २० तद्यथा वन्मया दृष्टा भवन्तो मत्प्रसादिनः वक्तुमर्हथ विद्वांसः सर्वे
स्येवोपकारिणः २१ असौ वाच यस्ते मनसि संदेहस्तं पृच्छस्व महीपते गतिं स्यामो यथा न्यायं यत्ने सांशयि
कं हृदि २२ सम्यक् पूजाय नयतो ददतो भोजनं सदा संजुष्टो ब्राह्मणा श्रीया किं शास्त्राधर्मसंशयं २३ हितवो य
दि श्रेष्ठमनहितस्यान्निवर्तयेत् विवशुमथ भूयालं भार्या तस्येव धीमतः २४ प्रणिपत्य महादेवं विमयप्रणा
यान्वितः नलीनामवनीपालवक्तुमीत्वं मिहेष्यते २५ तथापि भूयते वंद्यो सम्यदीदृक्कुडुर्धर्मा भूयोपि संश
रामः
१४९

यंप्रष्टुसनमीशभवान्धीन ३१ नत्वहंपुरुषया प्रसदांतः पुरवारिणी मत्प्रसादं यदि भवान्करोति मम पार्थिव
२८ अस्मादीयमृषिनुष्टुं संदेहं पार्थिवार्हसि सत्राजित उवाच ब्रूहि स्तत्रं सितं यत्ने पृष्टव्या यन्मया द्विजाः
२९ भूयो ममानुसंदेहं प्रख्यामोता द्विजोत्तमान् विमलमत्युवाच श्रूयन्ते पृथिवीपालनपाये नु विरंतनाः
३० तेषां न स मय्यभूपालयथा भवकिला भवत् नहीदृक् संपदो धाम तदा शेषक्षितीश्वर ३१ येन कर्मविपाकेन त
द्वदं नु महर्षयः अहं च भवतो भार्या सर्वसीमंतिनी वरा ३२ अतीव कर्मणा येन तस्य तत्त्वकुत हलं तावत्तस्य तये
सिद्धमन्ये स्वपि हि विद्यते ३३ निरस्ताति सयंचैतन्मूलं नाल्पेन कर्मणा तदन्यजन्म चरितं न वनाये निजं भवान् ३
४ मुनीन् पृच्छति यावाहं यन्मया च पुरा कृतं असौ वाच समत्याखिलपुक्तसुराजयन्त्यानुविस्मृतः ३५ मुनी
नां पुरतो भार्या प्रशंसा वाक्यमब्रवीत् साधुदेवं सतंतमेतया विदितमीरितं ३६ सत्यं वचस्त्वया पुंसो मर्हवै ग
हिणीयथा समायेत दमिप्रेतमिमांश्च पुर्महा मुनीन् ३७ यत्स्वयाभिहितस्तत्र मत्स्वभावानुयातया
--- सोऽहमेतन्महा मुनीन् ३८ तेषामवदिनं किंचिद्विष्णुलोके प्रविद्यते एवमुक्त्वा प्रियं राजा प्रणिपत्य चतान् वीन्
३९ यथावदेतदखिलं पप्रच्छ धरणीधर राजोवाच भगवंतो ममाशेषं प्रसादाद्भुतचेतसः ४० कथय सुयथा

भवि.पु
१४२

हृतं यत्तया सुकृतं कृतं कोहमासं पुरा विप्रः किंच कर्म मया कृतं ४१ किंचानया नु चार्चयिष्यामि यं गच्छते हि जाः ये
नावयोदियस्सीते मर्त्यलोके सुदुर्धराः ४२ वत्सराश्चाप्रतिहता गतयो मम गच्छतः भशेषाभून्मोहो रम्या इव स्यात्
तो न विद्यते ४३ वलंबैवाप्रतिहतं शरीरारोग्यमुत्तमं प्रतिभाति न मे कांक्षा भार्येयमखिलं जन ४४ समीपे वपुष
स्तेजो न कश्चित्सहते हि जाः सोहमिच्छामि तं ज्ञानं तथैवेयस निदिता ४५ निजानुष्ठानमखिलं यस्याशेषमिदं फलं
ब्रह्मोवाच इति पृष्ट्वा नरेन्द्रेण समस्तास्तेन पोधनाः ४६ परावसुमथो नु स्ते कथ्यतामस्य भूतः वोदिनः सर्व
धर्मात्मा महासौरो महामतिः ४७ योगमास्थाय सुचिरं यथावशतमानसः योगवाभून्ने सस्य सर्वा देहविवेक्षितं
४८ सतमाह मुनिर्भूयं विदितार्थो महामतिः सत्राजितं महात्मानं जितशत्रुमनस्रतं ४९ सपत्नीकं महावृद्धि
र्ब्रह्मणः सद्यवादिनं परावसु रूवाच भृगुभूपाल सकलं यस्येदं कर्मणः फलं ५० उपराज्यादिकं सुभुर्येयं
बासी न महीयते त्वमासीः भूज्जानीयः परहिंसा परायणः ५१ कृष्टान्वितो दण्डपुरुषो निःस्नेहः सर्वजं शुभं
व भवतो भार्या पूर्वमप्यायते क्षणा ५२ नित्यं वभूवत्त्वञ्जिनाभर्त्तुश्च शरणेना पतिव्रता महाभागा भक्त्यमाना
पिनिष्ठुरं ५३ तद्वाकादनुपूर्वेण वीरकर्म सुबोधता नैष्ठुर्यादसहायस्य त्वज्यमानस्य बंधुभिः क्षयं जगाम

रामः
१४२

योर्धनसंघतः प्रयितामहैः अस्मिन् शरोरु विपुरुषत्वमासीः पृथिवीयते ५५ साधिकर्मवियाकेन कृषिर्विफलतांग
ताः उपो नितं परिशीलं परेषां दद्यतां गतं ५६ तत्पाजसाधीने ये त्वां त्वज्यमाना पिपार्थिव अनया नु समं साध्याभा
नो रासवथे त्वया ५७ कृतं शुश्रूषणं बुद्ध्या क्षमासंमार्जनादिकं तन्मनः सर्वकार्येभ्यस्तन्मयं च तदर्थं ५८ अन
या गतिरिह स्थस्तस्मिन्नायननेरिवः कान्यकुब्जपुरे वीरगमने शुश्रूषता त्वया ५९ दिवाकरन मे नित्यं कृतं समार्ज
नं त्वया तथैवाभुक्षणं भूय नित्यं चैव कृतं त्वया ६० ध्यानवर्था तथा पुत्रपरिचर्या च कृतया कारितं प्रवणं पुण्य
मिति हासपुराणयोः ६१ दत्तात्रुनीयकं राजन्यित दत्तं नुवाच के अहन्यहनि तत्कर्म -- वयो नु यर्षतो ६२ तत्रै
व तन्मयत्वेन पापहानिरजायत भानोः कार्यं मया कार्यं मग शुश्रूषणं तथा ६३ नाप्रभाति प्रभातं वाचिंतयं भगवः
त्रिंश एव मायजनं रम्यामित्येव च सुखावहं ६४ स्थैर्यं रचैरसेत्यादित्यासीने मनस्तथा योगिनां सुखदं चैव कस्मै
तन्नैवमित्यपि ६५ तव चित्रमभूत्तत्र तयो कर्मण हर्निशं एवं तन्मनसस्तत्र हतो योगस्य पार्थिव ६६ भूतारमालिनः
सम्पद्यथोक्ता न्यधिकारिणः स्मरंतो गोपतिं नित्यं चित्तेनाभिध्यामनः ६७ निःशेषमुपशान्तं तत्पायं मम निषेव
नार ततो धिकं पुनस्तस्मादगारस्यानुलेपनं ६८ संमार्जनं च वदुःशः सस्त्रीकेन त्वया कृतं केवलं धर्ममाश्रित्य

न ४

भवि. ७
१४३

कारुण्यमशेषतः ६९ अनयाश्रवणं पुण्यं कारितो वाचकः सदा नानावर्णविकारैस्तु गोमयेन मुदा तदा ७० उपले-
पनं हतं भक्त्या त्वया पुष्पैतवालये अथाजगाम वै तत्र गवलाश्वो महीयतिः ७१ महासैन्यपरिवारः प्रभूतगज-
वाहनः सर्वसंपदुपेतं सर्वभारणभूषितं ७२ हतं भार्यासहस्रेण दृष्ट्वा स्वकुंदनाचिंतं स्मृत्वा कृता त्वया तत्र वा-
हमौलिनिपार्थिवे ७३ सर्वकामप्रदं कर्म हतं सद्भास्कराश्रितं तेनैतदखिलं बाह्यमशेषदीपवत्तव ७४ तेज-
श्चैवाधिकं यत्ते तच्चैतच्छृणु पार्थिव योगप्रभावोपलब्धं कथयाम्यखिलं तव ७५ तत्रैवावसथे दीपप्रशान्तस्तै-
लसंक्षयात् निजभोजनतैलेन पुनः प्रज्वालितस्त्वया ७६ अनया चोत्तरीया तु वीरवर्च्यपटुहितः तव यत्प्रा-
प्तं महज्जाकांतिरस्यात्ततो धिका ७७ ते वाप्यखिलभूयालमनसो भकरंततः ततो नरैर्द्रुतस्माद्विस्वभावाध्यभा-
स्करं ७८ नरैर्द्रुतजतिनां प्राणुकर्मपायणः तन्मयत्वेन संप्राप्तो महिमानमनुत्तमं ७९ किंपुनर्यैरिवेभ-
क्त्या भानुशुश्रूषणादतः करोति सततं पूजां निष्कामो नान्यमानसः ८० सत्त्वगुह्यमिमांलक्ष्य सर्वलोकमहेश्वरः
पूजयन्नर्कमीशेशंतारोवांचनसीदति ८१ पुष्पैर्धूपैस्तथैवाग्नेर्दीपैर्वस्त्रानुलेपनैः अवाक्यत्वेन शमसलेपसं-
मार्जनादिना ८२ यदुद्दिष्टं तमं किंचित्सतदप्यंत दुर्लभं तत्तद्वद्राजगत्यादेभास्कराय न सीदति ८३ सुगंधागुरु

रामः
१४३

कर्पूरचंदनोदककुंकुमैः वासोभिर्विविधैर्धूपैः पुष्पैश्च कुमरध्वजैः ८४ अन्नोपहारैर्विविधैर्घृतक्षीराभिवेचनैः गीत-
वादित्रनृत्याद्यैस्तोयपद्मार्कमादरात् ८५ पुष्पाणि त्रिभुवार्तणं नृत्यगीतवरो जनैः भूमौ जागरणैर्भक्त्या तोषयांके स-
दशुचिः ८६ शिंहहासपुराणाभ्यां स्मरणेन विशेषतः तथा वेदस्वनैः पुण्यैश्च कृतमयजुभिर्नृप ८७ एवं संतोष्यते भ-
क्त्या भगवान्भवभंगकृत् नृपवैवस्वतैर्भूत्वा भवकृद्भास्करो नरैः ८८ तोषितो भगवद्भानुर्ददात्यभिमतं फलं देवकर्मस-
मर्थानां प्राणानां स्मृतिसंभवैः ८९ तोषितो भिमत्ता-कामाश्रयच्छति दिवाकरः नैष विनैर्नरस्तोघैः पुष्पैर्धूपानुलेपनैः
ः ९० सद्भावेनैव मार्तण्डस्तोयमायानि संस्मृतः त्वयैकाग्रमना स्वेन गृहसंमार्जनादिकं ९१ कृत्वा न्यमीदृशं प्राप्तरा-
ज्यमप्यंत दुर्लभं अनयाश्रवणं पुण्यं कारयित्वा ग्रतो रवेः ९२ ईदृक्प्राप्ता सर्वदेवपूजां कृत्वा नुवाच के प्राप्तिपकारण-
यस्त्वमेकाग्रचित्तवृंदजं ९३ तोषयिष्यसि हं त्रेपिसवितानमसः क्वचित् तस्मात्त्वमनया देव्या सहस्रान्तविनीतया ९४
भास्कराधनेयत्तं कुरु धर्ममहीयते प्रसोवाच एवं मुनिवरो वीरनि संम्यसनराधियः ९५ भार्यासहायः सस-
दा संप्रहृष्टतनू रूहः कृतकार्यमिवात्मानं मन्यमानस्तदा भवर ९६ उवाच प्रणतो भूत्वा राजा सत्राजितो युत-
सत्राजित उवाच यथा मरत्वं संप्राप्य यथा च मुकुलं परं ९७ परं निर्वीणमाप्नोति तथा हं यशश्शभवं कृतकृत्यसुखी

भवि.पु
१४४

वास्मिन्निहतिंपरमांगतिं ६८ अज्ञानतमसाहन्नेयत्पदीयस्त्वयाधतः महाशेषाचतन्वंगीविभ्रतिभ्रंशनीरुको ६९
दीर्घमाषादिनैर्ब्रह्मनिहायवचसाभव संयदांकथितं बीजमारयोर्भवतामुने १०० तस्याप्ताउद्यतांवाचांविजानी
हिद्विजोन्नम आराध्यतेजगन्नाथोभवेशानैर्दिवाकरः १ वाह्यात्मनिरयेक्ष्यैश्चमनसैवमनोगतिः निखैराध्यतेदेवो
भानुः सर्वेश्वरेश्वरः १ सर्वमेतन्मयाज्ञानंयस्त्वयोक्तंमहामुने यनुष्टुप्छामितमेत्वंप्रसादसुमुखोवद २ कथमा
धितोदेवोनरैः स्त्रीभिश्चभास्करः तोषमायतिविप्रेन्द्रतद्वदस्वमहामुने ३ रहस्यानिचदेवस्यप्रीतयेयानिखेटिनः
तान्यशेषाणिमेवह्रिअर्काधनकाक्षिणाः ४ परावसुरुवाच शृणुभूपालयेर्भानुर्गह्वैराध्यतेनरैः ना
रीभिश्चातिघोरेस्मिन्नुधिताभिर्भवार्णवे ५ समभ्यर्च्यजगन्नाथं देवमर्कसमाधिनं एकमभ्रातियोभक्तं द्वितीयं
ब्राह्मणार्पणं ६ करोतिभास्करप्रीतैः कार्त्तिकेमासिअत्वरान् पूर्ववयसियत्नेनजानताजानतापिवा ७ पापमा
वरितंतस्मान्मुच्यतेनात्रसंशयः अनेनैवविधानेनमासिमार्गशिरेनः ८ समभ्यर्च्यैकभक्तं वैविधेभ्योयः प्रयच्छ
ति भवावलीणानार्थायफलंतस्यशृणुध्वमे ९ मध्येवयसियत्पायंयोधितापुरुषेनवा हृतंतस्यात्मनेनोक्तं वि
मोक्षं परमात्मना १० यथाचवैकभक्तंनुयसुविप्राययच्छति दिवाकरंसमभ्यर्च्यपौषेमासिमहीयते ११ तं प्री

रामः
१४४

तश्चैवयत्पायंवा र्द्धिकेनैववैहृतं सतस्मिन्मुच्यतेराजनुमान्योधिश्चथापिवा १२ त्रिमासिकव्रतमिदंयः करोतिन
रेश्वर सभानुप्रीणनात्मापैर्लघुभिः परिमुच्यते १३ द्वितीयेवत्सोभूयमुच्यतेवोपयातकैः तृतीयेधिरुतंपायं
महायातकनाशनं १४ व्रतमेतन्नरैः स्त्रीभिर्मसैः स्त्रीभिरनुष्ठितं त्रिभिः संवत्सरैश्चैतत्संददातिफलंनराणां १५
त्रिभिर्मसैस्त्रयोवस्थाविविधासायकान्तय त्रीणिमासानिदेवस्यमोचयंतिद्विवर्षिकैः १६ यत्तस्मिन्व्रतमिदं ह
निमंसमुदाहृतं सर्वपापप्रशमनंभास्कराराधनेपरं १७ सत्राजितउवाच कतमायतविप्रायदातव्यंभ
क्तमादरात् द्वितीयं द्विजशार्ङ्गलक्ष्यंमेस्वीकृतंभम १८ परावसुरुवाच पुराणविदोद्योदेयंवाचकेब्राह्म
णोन्नमे श्रूयतां वैवचनंयदुक्तंभास्करेणवै १९ अरुणास्यमहावाहोष्टुमानस्यवैपुला उवाचरथमारुहंभा
स्करंतिमिरायहं २० प्रणम्यशिरसानूरुरिदं वचनमब्रवीत् कानिधियाणिनेदेवपूजायैसंतिसर्वदा २१ पु
ष्यादीनांसमस्तानांमाराधनविधौसदा उपहारादिवस्त्रादौब्राह्मणानांतथारवे २२ भास्करउवाच पुष्या
लांकरवीराणांप्रियंस्तुतवचंदनं गुग्गुलुश्चापिधूपानांनैवैशैर्मोदकाः प्रियाः २३ पूजाकरंभोजकंचघृतदीपंतथा
प्रियं दानंप्रियंस्वगश्रेष्ठवाचकेयत्प्रतीयते २४ सामुद्रिपनुयदानंदीयतेमानवैर्भूवि वाचकायनुदात्तव्यंतनु

भवि.पु
१४५

ममप्रीतयेखग २५ इतिहासपुराणाभ्यामभिद्वेयसुवाचकः ब्राह्मणोवैखगश्रेष्ठसंप्रप्रीतयेमम २६ पूजि
नेस्मिन्सदाधिप्रेयजितोहंनसंशयः भवामिखगशार्दूलयतस्त्वष्टसमेसदा २७ वैष्णवीणामदंगैस्तुनापिगंध
विलेपनैः तथाभेदीयतेप्रीतिर्यथाश्रुत्वाखगोत्तम २८ इतिहासपुराणानिषद्यमानानिवाचकैः अथधियोक्ता
बकोमेपूजाकर्त्ताचवाचकः १२८ इतिश्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.सत्राजितोपाख्यानेत्रिनवतितमोऽध्यायः ८३

अरुणउवाच किमर्थंभोजकस्तुभ्यंप्रियोदेवसकथ्यतां नान्येविप्रादयोवर्णादेवतायतनेषुवै १
भास्करउवाच षण्णवैकमनाःसर्वगदतोममखेवर विप्रादयस्तुयेन्येवर्णाःकश्यपनंदन २ तेपूजयंतिमां
नित्यंगृहेस्वेवनवालये देवालयेषुवृत्त्यायेविप्राणांपूजयंतिहि ३ अन्याश्चदेवतातेसुर्देवदेवलकारखग एतस्मा
कारणान्मह्यंभोजकेदधितःसदा ४ वर्ततोब्राह्मणश्चायंस्वानुस्थानपरोयदि अनुष्ठानविहीनोयःक्षत्रियोपिनसंश
यः ५ नत्याज्यंभोजकैजस्मात्स्वकंकर्मकदाचन मयायंनिर्मितःपूर्वतेजसास्वेनवैखग ६ पूजात्ममात्मवानूरोक
र्मवास्यचवर्णितं प्रियव्रतसुतोराजाशाकदीपेमहामतिः ७ तेनमेकारितंदिवाविमानप्रतिमंग्रहं तस्मिन्दीपेन
दात्रीयेदिवाश्लेषमयंमहत् ८ सममार्चकारयित्वाकांचनीलक्षणवितं प्रतिष्ठापनायवैतस्याश्विनयामाससु

रामः
१४५

व्रत ८ कृतमायतनंश्रेष्ठतत्रेयंप्रतिमाकृता केवैप्रतिष्ठार्पयित्वादेवमर्कशुभानने ९० एवंसंचिंतयित्वाजगामश
रांमम भक्तितस्यात्मासंचिंतयखगाहंयन्निवस्यतु ९१ ततोहिदर्शनंतस्यउक्तंचाधिमयाखग किंचिंतयसिराजेंद्र
कृतश्चिंताभवावहा ९२ ब्रह्मिणुहृदिषोरुचिंताकारणमागतं संयादयिष्येतसर्वविमनाभवसान्द्रप ९३ अत्यर्थं
उद्धरमधिकरिष्येनात्रसंशयः इत्युक्तःसमयाराजनिदंवनमुक्तवान् ९४ दीपेस्मिन्देवदेवेशकृतमायतनंतव भया
भक्ताजगन्नाथतवेयंप्रतिमाकृता ९५ प्रतिष्ठांकारयेद्येनतवदेवालयेखग येनसंतित्रयोवर्णादीपेस्मिन्क्षत्रियादय
ः ९६ तेममोक्तानकुर्वन्तिप्रतिष्ठांभवहृत्तमशः नचाप्यर्चजगन्नाथब्राह्मणोनात्रविद्यते तेनेयमागताचिंताहृदिश
त्यंममार्पितं ततोमयोक्तोराजासौवैनतेयवचःशुभं ९८ एवमेतन्नसंदेहोयथाप्रोक्तंनराधियः क्षत्रियादित्रयोवर्णा
दीपेस्मिन्नात्रसंशयः ९९ तेवनाहंतिमेपूजानप्रतिष्ठांकदाचन तस्मान्नेश्वेयसेराजप्रतिमायाश्चलस्तथा १० सजा
मिप्रथमंवर्णयगसंज्ञमनौयमं इत्युक्तानमहंवीरराजानांखगसत्तम ११ जगामपरमंचिंतांतस्यकर्पस्यसिद्धये
अथमेचिंतयानस्यमरुहीरादिनिःसृताः १२ शशिकुंदेउसंकाशाःसंख्यायाश्चैमहाबलाः पठंतश्चनुरोवेदासांगोप
निषदःखग १३ काषायवाससःसर्वकवर्णाजधारिणः ललाटतिलकार्धेनूदौचान्यौचस्तस्तथा १४ किरणाद्या

भवि.पु
१४६

तथा ह्येति पादाभ्यामपरोत्तथा अथ तेष्टोमहात्मानः सर्वे प्रणतकंधराः २५ पितरं मन्यमाना यामिदं वचनमुवाच तात
तात महादेव लोकनाथ जगत्पते २६ किमर्थं भवतां सृष्टावर्देव स्वदेहतः कृहि सर्वं मुदेशं भगवान् भवतोऽखिलं २
७ पितास्माकं भवान् देववयं पुत्रानसंशयः इत्युक्तं तस्मै सर्वेभ्यो क्ता देहसंभवा २८ किमनुत सुतो यो यमस्य वा
कं करिष्यथ स वा पुक्तो मयाराजा शाकदीयाधियः खग २९ यत्र ते मत्सु ताराजन्मगात्रा लक्षणसन्तमाः कारया अप्र
तिष्ठा मे सर्वे एतैर्महीपते ३० कारयित्वा प्रतिष्ठां तु ममार्चयानराधिय यश्चादायतनं सर्वमेवामर्यययजने ३१
एते मत्पूजने योग्याः प्रतिष्ठायां च सर्वशः समर्पणप्रकर्तव्यं भोजकेभ्यः कदाचन ३२ सर्वमायतनाद्यं तु ग्रहक्षेत्रादि
कंच यत् धनधान्यादिकं राजश्रमयायतनाभवेत् ३३ तत्सर्वं भोजकेभ्यस्तु दातव्यं नात्र संशयः धनधान्यसुवर्णादि
ग्रहक्षेत्रादिकंच यत् ३४ यन्मदीयं भवेत् किंचित्संग्रीमनगरं क्वचित् तस्य सर्वस्य राजेन्द्र मदीयस्य समंततः ३५ अ
धिका भोजकाः सर्वे नान्ये विप्रादयो नप यथाधिकारी पुत्रस्तु पिनुर्द्वयस्य वै भवेत् ३६ तथामदीयविन्नस्य भोजकाः
सुर्नसंशयः इत्युक्तेन मयाराजानेन सर्वे प्रवर्तितं ३७ कारयित्वा प्रतिष्ठां तु दत्त्वा सर्वस्वमेव हि भोजकेभ्यः खग श्रे
ष्ठततो हर्षं भवासवान् ३८ एवमेते पुरा सृष्टा भोजका पुरा तायज अहं मन्वान तथान्येषां सर्वेषु मनसस्तथा ३९ तस्य

रामः
१४६

त्रेति मगाज्ञेयास्तथा गरहिताः सदा तस्मात्तेभ्यः प्रदातव्यं न हर्त्तव्यं कदाचन ४० भोजकस्त्वं हरे शस्तु लोभद्वेषादथापि
वा प्रयाति नरकं घोरं तमिश्रं शाश्वती समाः ४१ तस्माद्धेमादिकं द्रव्यं यत् किंचिन्मयि विद्यते तत्सर्वं भोजकस्त्वं पिबि
त्यर्पयितुं गतं ४२ भोजकश्च भवेद्यादृक् तस्मै वयि रवगेश्वर समया न्यालये शस्तु सानुष्ठानपरः सदा ४३ वेदानामा
गसं पूर्वदानं संग्रहं नतः अव्यंगधारणं नित्यं तथा हृष्यराणं स्मृतिः ४४ पंचरुत्वः सदा पूजा अहं रात्रौ दिते तथा वे
दज्ञा लक्षणवेदानां निंदा कार्यणि वै क्वचित् ४५ नान्यदेव प्रतिष्ठा तु कार्यं वै भोजकेन तु ममापि च न कर्त्तव्यानेन सका
किना क्वचित् ४६ सर्वमेव निवेदतु अश्रीयाद्भोजकः सदा न भुंजीत ग्रहं गत्वा भूइस्य गृहं यज ४७ भूइस्य छिद्यं प्र
यत्नेन सदा ताज्यं हि भोजकैः येषं प्रतिभोजकानित्यं भूइस्य न भूइस्य न भूइस्य ४८ ते मां पूज्य फलं मत्तः कथं प्राप्स्यति खेच
र गत्वा ग्रहं तु भूइस्य न भोजकं कदाचन ४९ अध्यातव्यो हि जे नित्यं भोजकेनाग्रतो मम सहस्रपुरादितेशं खेमम
प्रीतिर्हि जायते ५० घृत्मासा नात्र संदेहः पुराणश्च एणात्तदा तस्माच्छ्वं सदा वायं भोजकेन प्रयत्नतः ५१ तस्य
यं परमाहृतिर्नैवेद्यं यन्मदीयकं नाभोज्यं भुंजते यस्मात्तेनासौ भोजको मतः ५२ भोजयंति च मां नित्यं तेन ते भोजक
मताः अय्यंगं च प्रयत्नेन धार्यं अधिकारं परं ५३ अय्यंगहीनो ह्यशुचिर्भोजकस्तान्नसंशयः यस्तु मां भोजयेद्दीर

भवि. ७
१४७

अवंगेन विनारवा ५४ नतस्य संततिः स्यादैनवाहं प्रीतिमा भवेत् सुंदनं शिरसः कार्यं ननु देवस्य सुव्रत ५५ न
क्तमादित्यदिवसे तथा षष्ठां प्रकारयेत् सप्तम्यामुपवासं नुममसंक्रमणे तथा ५६ कर्त्तव्यो भोजकेनेह मन्त्रीपे
गरुडाग्रज त्रिकालं वापि गायत्रीजसव्यापुरतो मम ५७ सुखमावृत्त्ययत्नेन पूजनीयो हि मादरात् मौनमा
श्रित्ययत्नेन तत्क्रोधं वहरतः ५८ मरेभ्यो यस्तु वैलोभात् सर्वकामान्प्रयच्छति निर्मलं मम वै सर्वसयातिनर
कंधुवं ५९ लोभाद्वैभोजको यस्तु मनुष्याणि रवगाधिय यच्छलेन्यस्य दुष्टात्मा मय्यनाशेय्यशेवव ६० संज्ञेया
मेपरः शुभं न समा मर्चतेर्वितं निर्मलं मदेयं स्याद्दुष्मणादिषु वै त्रि ६१ निवेशं यन्मदीयस्तु तदश्रीयात्सदेव
हि तेनासौ शुभं ते नित्यं यं वगवाशनात्ता ६२ तत्क्षणं हि क्षिपेद्यस्तु ममाज्ञा पुष्यमेव हि नान्यस्य देयं नैवेद्यं
मदीयं भोजकेन तु ६३ पंचगव्यं समंतस्य तन्मयं नात्र संशयः समं गाश्रयय किं विहंध पुष्ये तथापि वा ६४
दानं वा तन्न वै श्यायनं शूद्रस्य कदाचन आत्मना च गृहीतं वा विक्रेतं वा कदाचन ६५ यस्तु आरोग्यं पुष्याणि अ
भ्यंगानि ममोपरि भोजकोपहरेत् लोभात् सयातिनरकंधुवं ६६ अपनं मम निर्मलं पावकं यस्तु लंघयेत् सनरी
रवं वाति सुरेन्द्रो रवं खग ६७ भोजकेन सदा कार्यं स्नपनं मे प्रयत्नतः यथानलंघयेत् किं विधया ध्यानयिभस्त

रामः
१४७

येत् ६८ यद्ययत्नपरो दर्शो भोजकः स्नपनं मम यथा वैलंघ्यातामेति भस्तं च खगाधिय ६९ सयातिनरकं रौद्रं तमि
श्रं नाम वामतः एकभक्तं सदा कार्यं स्नानं त्रिकालमेव हि ७० त्रिवेलेपरिवर्त्तेन भवितवां दिनेदिने पूजाकाले ममेष्टु
क्रोधस्त्याज्यप्रयत्नतः ७१ अमंगलं न वक्तव्यं वक्तव्यं वशुभं वचः केदं कुरतो भोजकोपि प्रियः पूजाकरः सदा ७२ समा
न्यः पूजनीयस्तु विप्रादीनां यथास्वहं यः करोत्ययमानं नुहति लोयं नु भोजके ७३ तस्याहं रोधमेयां शुक्लं हनि समंत
तः अरुणोपितथा शुक्लामुदमापयरां नृप ७४ इत्थं प्रियो वाचको नित्यं यथा हविनता सुतः उपलेपनकर्त्ता च संमार्ज
नपरश्चयः ७५ परावसुखाच्च इत्युक्ता भगवान्भानुर्वभ्रामरथमास्थितः अरुणोपितथा शुक्लामुदमापयरा
नृप ७६ इत्थं प्रियो वाचकस्तु भोजकश्च महीयते तस्मादेयं वाचको यद्वितीयमसन्नं नरैः ७७ ब्रह्मोवाच इत
थं शुक्लाचराजानु कर्मणः फलमात्मनः प्रववात महाबाहो मुदमापमहीयतिः ७८ यद्यदायतनं भानो पृथिव्यां ह
स्पते नृपः तस्मिन् तस्मिन् कारयति उपलेपनमादरात् ७९ तस्य भार्या च सुश्रोणिपुण्यश्रवणमादरात् वाचके वेतनं
दत्वा भानो देवस्य मंदिरे ८० इत्थं सरजातपत्नी भक्त्या पूज्यादिवाकरं प्राप्ता तु भोयरां प्रीतिं गतिं चानुत्तमां स तथा ८१
इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्तमी. उपलेपनादिमाहात्म्यं नाम चतुर्नवतितमोऽध्यायः ८४ ब्रह्मोवाच दीयं

भवि.पु
१४८

प्रयच्छति नरो भानो रायतने महत् तेजसा एविसंकाशः सर्वयज्ञफलं लभेत् १ कार्तिके नुविशेषेण कौमुदे मासि दीपं
कं दत्त्वा फलमवाप्नोति यदनेन न लभ्यते २ कृष्णकृष्णान्ते वक्षि संवादे पायनाशनं भ्रातृभिः सह भद्रस्य ब्राह्म-
णस्य महात्मनः ३ जगत्पस्मिन् प्रदीपस्य नाम्ना महिष्मती पुरी तस्या मासी द्विजः कृष्णनाम शर्मति विश्रुतः ४ तस्य
पुत्रपते जातं प्रसादाद्भस्करस्य तु तेषां कनिष्ठो भद्रस्तु न तु प्राणां विवक्षणाः ५ सच निष्ठं जगद्भानुर्देवदेवस्य भा-
स्वतः दीपवर्तये च तद्वत्तेनाशाहरणोद्यतः ६ भानो रायतने तस्य सहस्रं भार्गवी प्रिय दीपानां च प्रज्ज्वाल दिवा
रात्रमर्तं द्वितः ७ तस्य दीप्तापरास्तस्य लावण्यवर्जिताः सर्वे ते भ्रातरो भद्रं य प्रच्छमिदमादरात् ८ भो भद्रव-
द्भद्रं ते भद्रं ते सुसदा द्विजः कौतूहलं पराः सर्वे यत्प्रच्छामस्तु व्यातां ९ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भद्रो वचनमब्रवीत्
विषये सति वक्तव्यं यं मया तदिहो व्यातां १० नाहं संवत्सरैर्मुक्ता चालरागादिभिरुषिताः भवन्तो मम सर्वे वै भ्रातरो
गुरवस्तथा ११ कथं न्वकथयाम्ये स भवता पुत्रसन्धितः तस्माद्भुवं नुमां सर्वे यितरो यद्विरहितं १२ भ्रातर उ-
बुः न तथा पुष्यधूपेण तथा द्विज प्रपूजने सप्रपन्नप्रयश्नां भानो रायतने तथा १३ यथा हनि तथा रात्रौ यथा रामः
रात्रौ तथा हितः तव दीपप्रदानाय यथा भद्रस्य तोयम १४ तथा तत्कथया स्माकं हंत कौतूहलं मम मन्यायो दी १४८

पदानस्य भवता विदितं हियत् १५ एवमुक्तं भुभद्रस्तु भ्रातृभिर्ललितं वचः सव्याजहार भ्रातराणां किं विदपि सुब्र-
ताः १६ पुनः पुनरसौ ते सुभ्रातृभिश्चोदितः सदा दक्षिणे सारो भद्रस्तु कथयामास कृष्णशः १७ भवतां कौतुकं चैत-
दतीवान्ये पिवन्तु नि तदेवं कथयामो घयद्वचो मम न दुताः १८ इक्ष्वाकुराज्ञस्तु पुरा वसिष्ठो भद्रपुरोहितः तेन वाय-
तने भानो कारितं सरयूतटे १९ अहं न हनि श्रुत्वां पुष्यधूपानुलेपनैः दीपदानादिभिश्चैव चक्रे तज्जस्रवै द्विजः २०
कार्तिके दीपको भक्त्या प्रदत्तस्तेन चैकदा आसीन्निर्वाण एवासौ देवस्यार्वापरो निशि २१ तदेव देवतार्वाहमयश्य
कथितो ह्यं प्रयशोणिद्रविष्यन्नं प्रवाहाकायतः सदा २२ शीर्णप्राणो घर्घरावाङ्गंधः पादजस्तथा उष्टुः
श्वासदा मुक्तसप्ताश्वं प्रति सुवतः २३ यद्यच्छभमायतने हृसादीनां विभावसोः तज्जुक्ता सदानुष्टिं ब्रजामि द्वि-
जसत्तमाः २४ एकदानुत तलस्मिन् भानो रायतने गतः रात्रौ दृष्टामया तत्र ममाजगरता तदा २५ प्रतिश्रयं स्वा-
निधाश्च तैश्च दत्तं दयान्वितैः व्यापितो यं सुदीनश्च इति कृत्वा मतिं शुभां २६ ततो ह मग्निमाश्रित्य स्थितस्तेषां समीपतः
उष्टां दुष्टिं समाश्रित्य हर्षकामो विवस्वतः २७ दिवामाभरणं भानो द्विजान्वेषी द्विजोत्तमाः स्थितो हं भोजकान्यश्रय-
दिनितां पुत्रं तिहि २८ येनास्य वैरिणो भानो हं राग्या भवनं वरं अथ सुप्तभोजकास्ते निद्रया भोजकास्तदा २९ निर्वा

भवि.पु १४८ एवापि दीपं न ततो ह भुवि तस्मान् पुदापरमया पुक्तो गतो वैश्वानरं प्रति ३० प्रज्वाल्य पावकं यत्नादीपवर्त्तिन
 तमया योजयित्वा नुवेदीये धूपो दीये प्रतोरवेः ३१ हर्तुकामेनाभरणं भानोर्देवस्य सुव्रत अथ तं भोजकाः सर्वे
 विरुद्धा देवपुत्रकाः ३२ तैस्तुष्टो ह्यहंतत्र दीपहस्तो विभावसोः पुरस्थितो हि जथेष्टो गृहीतश्चायितो रंहं ३३
 न तो हं तेजसा मूढो भास्करस्य महात्मनः विलेपकारांतेषां पादयोरेव रिंगतः ३४ तैश्चापि करुणां कुर्वन्मुक्तो
 हं भोजकैस्तदा गृहीतो राजपुरुषैः पृष्ठश्चापि समासतः ३५ किमिदं भवतारस्य देवदेवस्य मंदिरं दीपं प्रज्वा
 ल्य दुष्टात्मन् कथ्यतामाचिरं कुरु ३६ इत्युक्त्वा नुत तस्मै सुशस्त्रहस्तैः समाहृतः न तो हं व्याधितः क्रिष्टो भयेन च
 द्विजोत्तमाः ३७ हित्वा प्राणान्यतो यत्र स्वयं देवो विभावसुः स्थित्वा कथं पुरस्तत्र मुष्टाकं ददतां गतः ३८ स
 षष्ठ्यभावो दीपस्य कार्तिके मासि सुव्रत दत्तार्क भवने दीपं यस्येयं कुर्विहत्तमाः ३९ उष्टु व्याहृतं यत्तु मया
 दीपे प्रवर्त्तनं भगवत न दीपस्य यस्येदं भुज्यते फलं ४० क्रोधाभिपूतेन मया हर्तुकामेन भूषणं देवस्य पुर
 तो दीपो ज्वलितो भास्करस्य तु ४१ ततो जातिस्मृतिर्जन्म प्राप्तं ब्राह्मणवैश्वानि कुर्विना चापि भूरेण प्राप्तं ब्राह्म
 णपुत्रमं ४२ नानाविधानि शास्त्राणि सांगवेदमवाप्तवान् उष्टु व्याधता दीपा देवमेतन्महत्फलं ४३ प्राप्तं म

रामः
 १४८

या द्विजश्रेष्ठाः किंपुनर्दीपदायिनां एतत्साकारणा दीपानहमेतानहर्त्तिशं ४४ प्रयच्छामि वरे धाम्निज्ञातमस्य हिय
 त्फलं पुष्पाकमिदमुक्तं वैलेहासकं न संशयः ४५ सषष्ठ्यभावो दीपस्य कार्तिके मासि सुव्रत अर्कयत न दत्तस्य
 भद्रो वाचयथापुन ४६ दिने दिने जगन्नाथ भास्करस्य समाहितः ददाति कार्तिके यस्तु भवायत दीपकं ४७ जाति
 स्मरत्वं प्रज्ञां च प्रकाशं सर्वजं तु अग्राहतेन्द्रियत्वं च सप्राप्नोति न संशयः ४८ सर्वकालं च च सुष्मान्मेधावी
 दीपदोनरः नयाति नरकं चापि नमः संज्ञं न पश्यति ४९ षष्ठीं वा सप्तमीं वापि प्रतियक्षं च योनरः दीपं ददाति द
 त्ताय फलं तस्य निबोधमे ५० कांचनं मणिमुक्तायं मनोऽमृतं शोभनं दीपमालाकुलं दिव्यं विमानमधिरोहति
 ५१ तस्मादायतने भानोर्दीपां दद्यात्सदा युत तांश्च दत्त्वा नहि मेत न च तैर्न विजितान् ५२ कुर्वति दीपहर्त्ता तु
 सुषिको धश्च जायते तस्माद्दद्यान्नुहरे क्योर्थी दीपकान्नरः ५३ इति श्री भविष्यपुराणे ब्राह्मे सप्तमोऽध्यायः
 शेषाख्यानं पंचनवतितमोऽध्यायः २५ ब्रह्मो वाच अंधेत मसि दुःपारे नरके यतिता किल क्रोशमानाः सु
 तक्षामा नुवाच यमकिंकरः १ विलापैरलमत्रापि किं वो विलपिते फलं यत्प्रसादादिभिः पूर्वमानना समुपेक्षितः
 २ पूर्वमानो चित्तत्रैतत्कथयांते भविष्यति इदानीं यातनाभात किं विलापः करिष्यति ३ देहेनानेन स्वल्पानि

भविष्य
१५०

विषयाश्चापि दुर्वलाः एतत्कालं विजानाति येन प्रायं प्रमादिनः ४ जंतुजन्मसहस्रेभ्य एकस्मिन् मानुषो यदि स
तत्राप्यतिमूर्खत्वात्किं भोगाश्चिन्ति वाधति ५ पुत्रदाराहस्ये त्रहिताय सतनो यताः न जानाति तथा मूढः स्वल्पम
यात्मनो हितं ६ वंचितो सौमया लब्धमिदमस्मानुयागतः न वेत्ति कश्चिन्मामिदं हृत्ति प्रकृतं केनरः ७ न वेत्ति
सूर्यचंद्रादीन्कालमात्मानमेव च साक्षिभूतानशेषस्य शुभस्य हाशुभस्य वा ८ जन्मयेतानि जायंते पुत्रदारादि
देहिनां तदर्थं यत्कृतं कर्म तस्य जन्मशतानि सन् ९ अहो मोहस्य माहात्म्यं मम त्वं नरकेष्वपि क्रंदते मातरं तानं
पीडमानानियस्त्वयं १० एवमाहृष्टचित्तानां विषयैः स्वादु तर्पणैः जुनानुजायते बुद्धिः परमात्मा वलोकिनी
११ तथा च विषयासंगिकरोति निरतं मनः कोहि भावो रवेर्नाभि जिह्वायां परिवर्तते १२ वर्त्तते तैलेऽप्यगूरुत्वाद्
निर्वृतस्य ते स्वधा अतो वै कतरोलाभः कोरश्चित्ते भवत्तदा १३ येनान्तेषु हस्ते स्त्रते मंत्रेण भति दीपकः महाकु
लो भानुग्रहेन दत्तो नरकाय हः १४ नाना विलपिते किंचिदिदानीं दृश्यते फलं अस्वातंत्र्ये विलपतां स्वातंत्र्ये अभिमा
निनां १५ अवश्यं पापिनं प्राणाभोक्ता जीवोप्यहर्निशं दत्तं च लभते भोग्यं कामयन् विषयोऽब्रवान् यतं त्याज्यं च
भिर्वो मुक्तमाश्रीत्यरि सितं इदानीं किंचिन्नायेन सहस्रं यदुपागतात् १७ यद्येतन्न दभीष्टात्मा यदुःखं समुपस्थितं

रामः
१५०

ता २

तनुयापि गतिः पापेन कर्त्तव्या कदाचन १८ कृते च पापके कर्मण्यज्ञानादघनाशनं कर्त्तव्यमव्यवस्थितं पूजनं सविज्ञा
दा १९ ब्रह्मोवाच नारकास्तद्वत्ः शुत्वा तमूचुरिति दुःखिताः सुक्ष्मा मलकश्चास्तसांगा सविसृष्टिर्मकाः २०
भो भो मधो कृतं कर्म यदस्माभिरुच्यतां नरकस्थैर्विलापोयं भुज्यते यः सुदारुणः २१ किं करुवाच युष्माभि
र्ये विरोन्मादमुदितैरविवेकिभिः युतो शेतायमार्त्तण्डग्रहादीयः पुरा कृतः २२ तेनास्मिन्नरके घोरं सुखं स्मापरिपी
डितः भवतः परितोसी त्रेशीतवातविदारिताः २३ ब्रह्मोवाच एतन्ने दीपदानस्य दीपप्रहरणस्य च पुराणं
पापं कथितं भास्कराय तने युत २४ सर्वत्रैव हि दीपस्य प्रदानं कृत्वा शस्यते विशेषेण जगद्भानुर्भास्करस्य निवेश
ने २५ ये धर्मकारा विर्विरेकाहीनास्तैः साधनैर्विस्मिदीरतैस्तैः पायाः साधुलोकप्रदत्ता देवागाहदन्त्यतः कृत्वा
ताः २६ इति श्री भविष्य-ब्राह्मे-सप्त-दीपमाहात्म्ये षष्ठोऽध्यायः ५६ विष्णुर्ब्रुवाच भग
वन्मणिनः सर्वविषरोगाशुपद्वैः दुष्टग्रहोपघातैश्च सर्वकाममुपदुताः १ अभिवारिक कृत्याभिः पशुरोगैश्च दा
हणैः सदा संपीडमाना लुनिष्ठस्यं वृजसंभव २ केन कर्मविपाकेन विषरोगाशुपद्वैः न भवन्ति नानां तद्वै यथा वद कृ
महीसि ३ ब्रह्मोवाच अतोपवासैर्ये नूनान्ना न्यजन्मनि तोषितः तेन रादेव शार्ङ्गलग्रह रोगादभागिनः ४ ये च न

भवि. ७
१५९

सत्राणंचित्तं सर्वदेवनमस्कृतं विषरोगग्रहानां ते मनुष्याः कुरुभाजनाः ५ अयोग्यां परमां वृत्तिं मनसा वयदि कृति
तत्तदा प्रोत्पद्यते दिग्धं परजादिन्यतो रणात् ६ नाधीत्या प्रोतिनग्रहान्नविषग्रहबंधनं कृत्यास्पृशभयं वापितोषि
ते विद्यादिषैः ७ सर्वदुष्टसमस्तस्य सौम्यास्तस्य ग्रहाः सदा देवानामप्यध्व्योसौ नृश्रेयस्य दिवाकरः ८ यः स
मः पूर्वभूते यथात्मनि तथाहिते उपवासादिना तेन तोष्यते तिमिरापहः ९ तोषितेस्मिन् प्रजायते नराः पूर्णमनो
रथाः अरोगाः सुखिनो नित्यं बहुधर्मरतानराः १० न तेष्वां शत्रवो नैव स्युर्ज्ञयोगाभिचारिकं ग्रह रोगादिकं वापि
पापकार्यं प्रजायते ११ अव्याहता विवंगस्य धनदानादिभागिनं रक्षंतिसकलापसु कृतारवेद्याधिपो रितः
१२ विष्णुरुवाच अनाद्यधितमार्त्तं एतायेनराः दुःखभागिनः ते कथं निरुजाः संति निर्जरा विगतकृमाः १
३ ब्रह्मोवाच आराधयन्तु ते देवं पुण्येन रमनौपमं भास्करं जगतां नाथं सर्वदेवगुरुं परं १४ विष्णु
रुवाच दुःखाभिभूत देहलु कथं माराधनं नरः कर्त्तव्यं वद देवेश भक्त्या श्रेयो न वात्मनः १५ अनुग्राह्यास्मि ज
यते ममायं भक्तिमानिति मयोपयदि शशत्वं महदाराधनं हरेः १६ अनंतमजरं देवं दुष्टसंदोहनाशनं आ
राधयितुमिच्छामि भगवंस्त्वदनुज्ञया १७ येनाहंत्यसादेन भवेदमित विक्रमः ब्रह्मोवाच अनुग्राह्योसि

रामः
१५९

देवेश नूनमव्यक्तजन्मनः १८ आराधनाय ते विलोयञ्चैव प्रचलं मनः यदि देवपतिं भानुमाराधयितुमिच्छसि १९
भगवंतमनाद्यंतं तव वैवसुतोद्युत न ह्यं वैवसुतैर्भीतुर्न विलोसं च सेक्षते २० इष्टं वा शक्यते स तैः प्रवेष्टुं कृत एव न
तद्भक्तिर्या सखिताः पूतानरा न कृतचेतसः २१ वैवस्वता भवंत्येवं विवसंति विशंति च अनेकजन्मसंसारचिन्ते पापसः
पुत्रये २२ नाक्षीणो जायते पुंसां मार्त्तं एताभिमुखीमतिः प्रद्वेषयति मार्त्तं रोद्धि जान्वेदांश्च निंदति २३ योजनस्तं विजा
नीयादसुरांगसमुद्भवं पाखण्डिपुरतिः पुंसां हेतुवादानु कूलतान् २४ जायते दत्तमाषां भयति तानां हिरात्मनो यदा
पापसयः पुंसां तदा देवद्विजातिषु २५ भानौ च यज्ञपुरुषेषु त्वा भवति ते यथा तदा तत्प्रावशेषलुनराणां पापसंच
यः २६ तदा भोजकविषेषु भानौ पूजां च कुर्वते धाम्यतामत्र संसारे नराणां कर्मदुर्गमे २७ कराललं वकोत्प्रेष भक्तिपू
र्वो दिवाकरः सत्वं वैवस्वतो भूत्वा सर्वपापहरं द्विजं २८ आराधयेत्तद्भक्त्या वै प्रीतिमतिभास्करः विष्णुरुवाच
किं लक्षणा भवन्तीह नरा वैवस्वतागुरो २९ यश्च वैवस्वतैः कार्यतन्मे कथय कंजज कर्मणा मनसा वा वाचा प्राणिनां ये च
हिंसकाः ३० भानुमुक्तं च मार्त्तं एतद्भक्त्या वैवस्वतो हिंसः यो भोजकादिजान् देवान् नित्यमेव नमस्यति ३१ न च दोग्धापारं
वादे विलोर्वैवस्वतो हिंसः सर्वान् देवात्र विवेति सर्वान् लोकान् श्रभास्करं ३२ तेश्च नान्यमात्मानं कृत्वा वैवस्वतो हिंसः

भवि ७
१५२

देवमनुष्यमन्यस्वयं पश्चिपिपिलिकाः ३३ तरुयावाणकाष्टादिभूम्यभोगगतं दिशः आत्मानं वापि देवेशाद्यतिरिक्तं दिवा
कृतं ३४ योजनानि च नानीध्वंतं वैवस्वतो नरं सर्वविवस्वतो भागं यद्भूतं भवसंस्थितं ३५ इति वैयो विजानाति सनुवैव
स्वतो नरः भवतीति हराम्येव भक्तिभावेन भागितः ३६ विवस्वानिति भावेयः सनुवैवस्वतो नरः तावन्न कुरुते यत्सु सर्वभ
तेषु पापकं ३७ कर्मणा मनसा वा वा सनुवैवस्वतो नरः वा सार्थनिरपेक्षो यः क्रियां भक्तविवस्वतः ३८ भावेन निष्ठा
दयति ज्ञेयो वैवस्वतो हि सः नारयो रस्य नस्त्रिगधान बोदासीनवर्त्तयः ३९ पश्यते सर्वमे देवं भानुं वैवस्वतो हि सः सु
तप्तेने हतपसा यज्ञैर्वा वक्रुदक्षिणैः ४० तांगतिं न नराणां तियां वैवैवस्वता गताः देवश्रेष्ठ कृतात्मत्वाद्याख्यो वैवस्व
तो हि सः ४१ अधिनः सकुले धन्यो जायते कुलपावनः विवस्वा भक्तिभावेन यत्सु वै पूजयिष्यति ४२ यः कारय
ति देवा र्वा रुदया लंबनारवेः स नरो र्कमवाप्नोति धर्मध्वजमनोपमं ४३ यश्च देवा लयं भक्त्या भानोः कारयति स्थिरं
स सप्तपुरुषां लोकं भानोर्नयति भानवः ४४ यावन्त्यक्षानि देवा र्वा रवेः स्तिष्ठति मंदिरे तावद्धर्षसहस्राणि पुष्ये
न वरहे वसेत् ४५ देवा र्वा लक्षणेनोपेता न ह्ये संततो विधिः निःकाशं च मनोपमं सयात्यक्षरसाम्यतां ४६ पु
ष्यापति सुगंधानि मनोज्ञानि च यः पुमान् प्रयच्छति जगन्नाथे स साध्वे ज्योतिषां पतौ ४७ सयति परमं स्थानं

रामः
१५२

यत्र ज्योतिः सनातनं यस्य यस्य विहीनं यद्देशे यत्वा र्जितं च यत् ४८ ध्यांश्च विविधां स्तां स्तानां ध्यांश्चैवानुलेपनं दीपा
त्रलोपहारंश्च यथाभीष्टमथात्मनः ४९ नरः सोऽनुदिनं यज्ञं करोत्याराधनारवेः यज्ञेशो भगवान् भानुर्मुखैरपि हितोष्यते
५० बहूपकरणाय ज्ञानानां संभावविस्तराः प्राप्यन्ते ते धनमुतैर्मनुष्यैर्नान्यसंचयैः ५१ भक्त्या नुपूरुषैः पूजा कृत्वा उ
र्वीकुरैरपि रवेर्ददाति हि फलं सर्वयज्ञैः सुदुर्लभं ५२ यानि पुष्याणि कृमानि धूपगंधानुलेपनं दधितं भूषणं यच्च तर्प
क्रेच वाससी ५३ यानि वाद्यवहार्हानि भस्त्राणि च फलानि च प्रयच्छतानि मार्त्तरे भवेत्वाश्चैव तन्मनाः ५४ आश्रितं
यज्ञपुरुषं तथा शक्त्या प्रसादतः आराधयति तं देवं यत्तदुत्तरं स्मृतं ५५ पुण्यैस्तीर्थैर्दकैर्गंधैर्मधुना सर्पिषा तथा
सीरेणास्नायये दीशममुतं जगतो गतिं ५६ दधि क्षीरक्रमात्पुण्यास्ततो लोन्मधुरमुत जगतोऽस्य जगच्छ्रेष्ठं निर्द्विजं वा
यनीश्वरं ५७ स्तोत्रैर्गीतैस्तथा वाद्यैर्ब्रीह्याणां च तर्पणैः मनसश्चैव तापेक्षामाराधय दिवाकरं ५८ आराधयतां म
हादेवो महकुभमवाप्तवान् अहं वायि समस्तानां लोकानां सृष्टिकारकः ५९ तमाराधय विवस्वं तं तस्य सादा जनार्दन ६
त्वमप्येव हृषीकेश तस्य सादा न संशयः ६० समर्थो देव शक्राणां दैत्यानां नाशने सदा दक्षिणां तत्करं तस्य यद्देवस्य विवस्व
तः ६१ अहं तस्मात्सुत्यनो देव देवांगसंमितः वामं यत्करणं कृष्णरश्मिमालाकुलं सदा तस्मादीशः स सुत्यन्तः पार्वती द

भवि.पु
१५३

पितोऽनुत वासुतस्वसमुत्पन्नः शंखचक्रगदाधरः ६३ तथांजुजकरोवीरः अंजुजानलवत्त्रयः तमाराध्यवलंकीर्तिभिः
यंवाण्यामवानहं ६४ त्वं वइंद्रतथैशानोवरूणोनिलएवच सत्वमेभिः प्रकारैश्च उपवासैश्च भास्करः ६५ तोषयंत्यो
हितुशेसोभानुर्वधः प्रशान्तिदः सुमंजुहवाच इत्थंशुजावचः हृष्टो विरिंवेसुमहात्मनः ६६ आराध्यचजगन्ना
थंभास्करंतिमिरायहं भावोत्तमाथयायातोहरिलोकनमस्कृतः ६७ तथात्वमपिराजेंद्रतथा राध्यदिवाकरं याग्या
निष्कृतिकामास्त्वन्तांस्तान्सर्वानवाप्यसि ६८ यइदंभरणयान्नित्यं संवादेस्वष्टृहृष्टयोः सेहकामानराण्याग्रंतयोः
लोकमवाप्तवान् ६९ गौरिकंयानमारूढोयुक्तं कुंजरयाजिभिः तेजसांजुजसंकाशः प्रभयाण्डजसन्निभः ७० कांयाच
इमसोराजन्तुंदारकगणौर्हतः गंधर्वैर्गयिमानसुतथाचाप्सरसांगनैः ७१ मनोरतिंगच्छतेसौप्रभैवैहृषभध्वजः
७२ इतिश्रीभविः ब्राह्मेः सप्तमीः ब्रह्मविष्णुसंवादे सप्तमवतितमोऽध्यायः ८७ शतानीकडवाच शरी
रलिखनंभानोरुक्तं संक्षेपतत्त्वया विल्लराद्धोनुमिच्छामितन्ममाचक्ष्वएछतः १ सुमंजुहवाच पिनुर्ग्रहंनुया
नायांसंज्ञायांकुरुनंदन भास्करं चिंतयामास संज्ञामक्रमकांसिणी २ यातापिनुर्ग्रहंयच्चतपस्तेपेतयस्विनी त
स्मान्मनीषितंतस्याः पूर्वयामिमनोरथं ३ कारयाम्यात्मनोरूपंशोभनंविश्वकर्मणा एतस्मिन्नंतरे ब्रह्मातदागत्यदि।

रामः
१५३

वाकरं ४ अजवीमधुरावाचारवैः प्रीतिकरं वचः आदिदेवोसिदेवानां व्याप्तमेतत्त्वया जगत् ५ भूपुरोविश्वकर्मतेरूपंनि
वर्तयिष्यति एवमुक्त्वा रविं ब्रह्माविश्वकर्मनिमज्जवीत् ६ प्रवर्तयस्वरूपं त्वंसमार्त्तण्डस्य शोभनं ततो ब्रह्मा समादेशा
त्तस्यामारोप्य भास्करं ७ रूपं निवर्तयामास विश्वकर्मशनेः शनैः ततस्तुष्टावतं ब्रह्मा सर्वदेवगणैः सह ८ गुर्यैर्ना
नाविधैः स्तोत्रैर्वेदवेदांगसंमितैः स्वस्तिनेऽनुजगन्नाथधर्मवर्षाहिमाकरः ९ शान्तिरूपं सर्वलोकानां देवदेवदिवाक
र ततो हृदयविष्णुश्च सुष्टवंतो दिवाकरं १० तेजस्तेवर्द्धतां देवलिख्यतोपि दिवस्यते इंद्रश्चागत्य तं देवं लिख्यमानम
नस्तुवत् ११ जयदेव जयस्वेति शश्वज्जयजगत्पते अथ यश्च ततः सप्त विश्वामित्रपुरोगमाः १२ नुष्टुर्विविधैः स्तो
त्रैः स्वस्तिमस्तीतिवादिनः वेदाङ्गाभिल्लथाशीभिर्वीलिलिख्याश्च नुष्टुः १३ त्वं नाथ मोक्षिणां मोक्षोध्येयस्त्वध्यायि
नामपि त्वंगतिः सर्वभूतानां त्वयि सर्वप्रतिष्ठितं १४ संप्रजात्यस्तु देवेश संज्ञानोऽनुजगत्पते त्वन्नो भवति येनित्यं ज
गत्संलीयते त्वयि १५ त्वमेकत्वं द्विधा चैव द्विधा त्वं च न संशयः त्वयैकेन जगत्कुरु त्वयैकेन प्रबोधितं १६ ततो वि
शाधरा गणायक्षराससपन्नगाः कृतांजलिपुराः सर्वेशिरोभिः प्रणतारविं १७ शुभैर्वचविधावाचो मनःश्रोत्रमुखप्रदा
सहंभवजुते जातभूतानां भूतभावन १८ हाहा हू हू ततश्चैनं जुं गुरुनरिदत्तथा उपगायिनुमाराणां मुञ्चैः कुशले रविं १९

भवि. ७
१५४

वज्रमध्यमगांधारगानत्रयविशारदाः मूर्च्छनाहिततालैश्चसाधावितसकैश्चिकैः २० ताभिस्तावत्समंत्रैश्चअनुमं
त्रैस्तथैवच त्रिःप्रकारैस्तुसवलैर्भावतालसमन्वितैः २१ विश्वावीचघृतावीचउर्वशीचतिलोत्तमा मेनकासह
जन्याचरंभावाप्सरसांवरा २२ हासभावविलासैश्चकुर्वन्त्यभिनयान्वरुन् ततोतीवकलंगेयमधुरं चप्रवर्त्तते स
र्वेषांदेवहासानांमनःश्रोत्रमुखप्रहं प्रवाद्यततस्तत्रवीणावेन्वादिमुत्त २३ परावाःपुष्कराश्चैवमदंगापतहा
स्तथा देवदुंदुभयःशंखःशतशोधसहस्रशः २४ गायद्भिश्चैवगंधर्वैर्नृत्यद्भिश्चाप्सरोगणैः नृत्यवादित्रघोषैः
श्चसर्वकोलाहलीकृतं २५ ततःकरपुटैःयमकुशपुष्पसमन्वितैः ललारोपरिसंस्पृष्टैःप्रणोमुःसर्वदेवताः
२६ ततःकोलाहलेतस्मिन्सर्वदेवसमागमे तेजसःशोभनंचक्रेविश्वकर्माशनैःशनैः २७ इतिहिनजंजनध
र्मकालहेतोर्हरकमलासनविष्णुसंस्तुतस्य तनुपरिलिखनंतस्यभानोर्जजतिदिवाकरलोकमंते २८
शतानीकडवाच तस्मिन्वभ्रामरुद्रोवैदिवाकरदिवस्यतिः ब्रह्मादिभिरुदेवैश्चयथाचैतद्वनाश्रमे २९
सुमंतुरुवाच ऋणुष्वेकमनाराजन्यथादेवोदिवस्यतिः ब्रह्मादिभिरुतोदेवोऽभिभिश्चतथानघ ३० प्रण
तदिनानुमरुत्यनेलोकविभागिने नमोदिवस्यतेकमलकुलावरोधिने ३१ नमस्तमःपटलपटीवरवपाटिने

रामः
१५४

पारणातिशयपुण्यकर्मणोनेककामविषयप्रदायिने ३२ भास्करामलमालिनेसर्वलोकहितकारिणेनमः अजाय
लोकत्रयभावनायभूतात्मनेगोपतयेहवाय ३३ नमोमहाकारुणिकोत्तमायसूर्यायलोकप्रभवालयाय विवस्व
तेज्ञानकृतात्मनेजगत्तजगत्प्रतिष्ठापयजगद्धितैर्घिणे ३४ स्वयंभुवलोकसमस्तचक्षुषेसुरोत्तमायामितंतेजसेनमः
क्षणास्वदायाचलमौलिमालःसुरगणासहितहितोजगत् ३५ ५ःस्वरूपमयूरवसहस्रवधर्जगतिविभाषितःमासि
नुदन भवतिनिवासरपाणिदैवतैश्चमहाबाहोसर्वविश्वादिभिर्नृत्य ३६ इतिश्रीभवि.ब्राले.सप्त.सूर्यलित
नेसूर्यस्तवाष्टमवतितमोऽध्यायः २८ शतानीकडवाच भूयोपिकथयस्वमांकथांसूर्यासमाश्रितां नरसिम
धिगच्छामिभुवात्तैतांकथांमुने १ सुमंतुरुवाच भास्करस्यकथांपुण्यंसर्वयाघप्रणाशिनीं वक्ष्यामिकथितांपू
र्वं ब्रह्मणालोककर्त्रेणा २ अथयःपरिपृच्छनिब्रह्मालोकपितामहं तापिताःसूर्यकिरणोत्तेजसासंप्रमोहिता ३
अथयडुवुः कोयंदीप्तमहातेजाहरिसप्तिसमुद्रवः एतद्वेदिनुमिच्छामःप्रभावास्पृक्तःप्रभो ४ ब्रह्मोवाच
तमोभूतेषुलोकेषुनष्टेस्थावरजंगमे अहंतेगुणहेतुत्वेपूर्ववृद्धिरजायत ५ अहंकारस्ततोजातोमहाभूतः
प्रभाकरः वायुगिरायःस्वभूमिस्ततस्त्वंडमजायत ६ तस्मिन्तंडेऽहमेलोकाःसप्तवैसंप्रतिष्ठिताः पृथिवीसप्त

भवि-७
१५५

दीपैश्चसमुद्रैश्चापिससभिः ७ तत्रैवावस्थिताह्यासीदहंविष्णुर्महेश्वरः प्रमृगस्तमसाःसर्वेप्रधातासेश्वरंपदं ८ न
तोविंशंमहत्तेजःप्राक्कृतंतमोवदं ध्यानयोगेनवासाभिर्विज्ञानंसविदुर्गथा ९ ज्ञात्वाचपरमात्मावैसर्वस्वयथविधं
दिव्याभिलुतिभिर्देवंसंस्तोतुमुपचक्रमे १० आदिदेवोसिदेवानामैश्वर्याच्चतुर्भुजः आदिकर्त्तासिभूतानांदेवदेव
सनातनः ११ जीवनंसर्वसत्त्वानांदेवगंधर्वरक्षसां मुनिकिन्नरसिद्धानांतथैवोरागराक्षसां १२ त्वं ब्रह्मा त्वं महादेव
त्वं विष्णुस्त्वं प्रजापतिः वायुरिंद्रश्चसोमश्चविवस्वान्वरुणास्तथा १३ भूतादिभूर्भुवःस्वश्चमहःसत्यंतपोजनः प्र
दीप्तंदीपरांनित्यंसर्वलोकप्रकाशनं १४ त्वं दुर्निरीक्षसुरेंद्राणांयद्रूपंतस्यतेनमः सुरसिद्धगणैर्जुष्टं तग्रहप्रल
हादिभिः १५ सुतंपरममेवागमंयद्रूपंतस्यतेनमः वैद्यं देवविदांनित्यंसर्वज्ञानसमन्वितं १६ सर्वदेवादिदेवं च
यद्रूपंतस्यतेनमः पंचातीतंस्थितंयद्वैदशेकादशएवच १७ अर्द्धमासुमतिक्रम्यस्थितंयत्सूर्यमण्डलं तस्मैदे
वायतेरूपंप्रणोतुःसर्वदेवताः १८ विश्वरूढिश्चरूपस्यवैश्वानरसुरार्चितं विश्वस्थितमनित्यंचयद्रूपंतस्यतेन
मः १९ परंयज्ञात्परं देवात्परंलोकात्परं दिवः रतिक्रमेनित्याख्यातस्तस्मादपिपरंपरात् २० परमात्मेतिविरच्यंतंय
द्रूपंतस्यतेनमः यद्यज्ञयमचित्यंचअध्यात्मगतिमव्ययं २१ अनादिनिधनंवैवयद्रूपंतस्यतेनमः नमोनमः का

रामः
१५५

राणकारणायनमोनमःपापविमोचनाय २२ नमोनमोवंदितवंदितायनमोनमोरोगविनाशनाय नमोनमःसर्ववरप्रदा
यनमोनमःसर्वबलप्रदाय २३ नमोनमःसर्वसुखप्रदायनमोनमोज्ञानमिधेसदैव नमोनमःपंचदशोत्तमायन
मोनमःकारणकारणाय २४ सुतःसभगवानेदंतेजसारूपमास्थितं उवाचवाचंकल्याणीकोववोचःप्रदीयतां २
५ देवाडुबुः तवातिनेजसारूपंनकश्चिद्रूपमुत्सहे सहनीयंभवेदेतद्वितयेजगतःप्रभो २६ एवमस्त्वितिपा
मुक्ताभगवात्सर्वरूपस्वयं लोकानांकार्यसिद्ध्यर्थंघर्मवर्षहिमप्रदः २७ अतःसांख्याश्चयोगांश्चयेवान्ये लोककांक्षि
णः ध्यायन्तिध्यायिनो नित्यमुदयस्तंदिवाकरं २८ सर्वलक्षणहीनोपिमुक्तोवासर्वपातकैः सर्वतरतिवैपापं देवम
र्कंसमाश्रितः २९ अग्निहोत्रंचवेदाश्चयज्ञाश्चवक्रदक्षिणाः भानोर्भक्तिनमस्कारकलानाहंतिघोडुशी ३० तीर्थी
नापरमंतीर्थमंगलानांनुमंगलं पवित्रंचपवित्राणांप्रयथेतिदिवाकरं ३१ यसांशैसंस्तुतं देवैर्येनमस्यंतिभास्करं नि
र्मुक्तःकिल्बिषैःसर्वतेयांतिचदिवाकरं ३२ उपचर्यःक्षियासाध्यायथावैदेववत्यतिः लोकानांमपिसर्वेषांतथादेवो
दिवाकरः ३३ शतानीकउवाच शरीरनिखनंसूर्यरथंवैप्रतिपादितं देवैश्चअधिभिर्वापितनममानस्वमुव्रत ३४
सुमंतुरुवाच ब्रह्मलोकेसुखासीनंब्रह्मणंससुरासुराः अथयस्तमुपागम्यद्रुद्रमूचुःसमाहिताः ३५ अथ

भवि. ७
१५६

यदुचुः भावनुदिते पुत्रो य एव दिविराजते वेनात्वाकारे निहतः सोयं जाज्वलितीतिहः ३६ अस्य तेजोभिरखिलं
जगत्स्यारजंगमं नाशमायति देवेश यथाहीनं नदीतटं ३७ ययंचपीडिताः सर्वे ते जसात्तमोहिताः पद्मधार्यं
यथास्नातो योयं योनिस्तव प्रभो ३८ दिवि भुव्यं तरीक्षे च समनोपलभामहे तथा कुरु सुरश्रेष्ठ यथा तेजः प्रशाम्य
ति ३९ एवमुक्तः स भगवान्मम योनिः प्रजायतिः उवाच भगवान्ब्रह्मा देवान्ब्रह्मपुरोगमान् ४० महादेवेन सहि
तानिंद्रेण सममात्मना तमेव शरणं देवगच्छामः सहिता वयं ४१ ततस्ते सहिताः सर्वे ब्रह्मविष्वा दयः सुराः गत्वा
तेशरणं सर्वे भास्करं लोकभास्करं ४२ सौतुं प्रचक्रुस्तस्य भक्तिनम्राः समंततः केशादिदेवताः सर्वा भक्तिभाव
समन्विताः ४३ ब्रह्मविष्वीशादुचुः ॐ नमो नमो वरवर्तिगमने जसे नमो नमः ४४ सुरवर संस्तुताय वै जडांध
मूकान्धधिरासकृद्भान्सदसदुष्टान्धिविधाः कृलांश्च ४५ करोषितानेव पुनर्नवानुदामुदामहाकारुणिकायने
नमः यदौ न नमोति रनिधनं महमुदस्य तेजो यदपीह च सुखि ४५ यदंघ्रियज्ञेष्ववलीनमाहितं तदेव तद्रूपमनेक
धा स्थितं सुरद्विषः सागरतो यवासिनः प्रचंडपाशासि परध्वधा स्वधा ४६ समुत्थितास्ते भुवि पापचेतसे प्रयांति नाशं
न वदशीनास्त्रभो देवो भवांस्तीर्थफलं समस्तं यज्ञेषु नित्यं भगवानवस्थितः ४७ दमो भवानात्र विचारमस्ति तथा गमः

रामः
१५६

क्रांतिकरो नराणां यथापिलोके तप उच्यते नरैः स ते महत्तेज उपशंति यं डिताः ४८ स्तुतः स भगवानेव प्रजायति पुरंदैः सु
रैः अवधानं ततश्चक्रे अवणानां महीपते ४९ श्रुत्वा तं ते तात भूयः शिवविष्णुपुरोगमाः कृत्वामां पुरतः सर्वे भक्तिन
म्राः समंततः ५० नमो नमस्त्रिभुवने भूतभाविने क्रतुक्रियासत्फलसंप्रदायिने शुभाशुभं प्रतिदिने कर्मसाक्षिणे सह
स्रसंदीधितये नमो नमः ५१ प्रशक्तसप्ताश्वरजि क्षयाक्षये भुवैकरस्मि ग्रथिते नमो नमः सवालिलिव्याप्सरकिन्न
रोरगैः ससिद्धगंधर्वपिशाचकिन्नरैः ५२ सयशरसोरगगुह्यकोत्तमैस्तुते सदा देवनमो नमस्ते यतो वसान्साक्षियस्त
रीरिणां गभस्तिभिर्हर्मजघर्मनिस्वनैः ५३ जगच्च संशोषयसे सदैव अतो हिलोके जगतां विशेषतः ५४ ब्रह्मोवा
च ज्ञात्वा तेषामभिप्रायमुवाच गरुडतां सुराः लब्धानुज्ञाततः सर्वे सुराः संहृष्टचेतसः ५५ त्वष्टारं पूजयामासुं कर्मणा काय
कर्मभिः विश्वकर्मनिर्वादेशात्करोतु न वसौष्यतां ५६ ततस्तं तेजसां राशिं सर्वकर्मविधानवित् धूमिमारोपयामास विश्व
कर्मविभावसुं ५७ अमृतेनाभिषिक्तस्य स्तूयमानस्य वा विभो तेजसः शान्तं चक्रे विश्वकर्मा शनैः शनैः ५८ अजातुलितं
तथा सौ सुरासुरसुपूजितः नाशयन् दत्ततो देवतैर्लेखनमनः परं ५९ ततः प्रभृति देवस्य चरणौ नित्यं संहृतौ तापयं स्नापयं
श्चैव मुक्ततेजो भवत्तदा ६० यथास्य शान्तिं तेजस्तेन चक्रं विनिर्ममे येन विष्णुर्जघानो ग्रासदा वै दैत्यदानवान् ६१ भूलश

भवि.पु
१५७

किं गदावज्जशरासनपरम्बधान देवतानां ददौ कृत्वा विश्वकर्मा महामतिः ६२ त्रिदशैर्निमित्तं सोजं संधयो रूभयोर्जय
न पुत्राकुलानि पुरुषो व्याधिभिर्न च पीयते ६३ प्रजावाप्तिरुक्मचजीवेत्साग्रं शरुतं पुत्रवान्बलवांश्चैव सर्व
त्रैवपराजितः ६४ हिवापुरं भूतमयंगच्छेत्सूर्यसमं पुरं भूयोपि तुष्टुर्देवास्तथा देवर्षयो रविं वाग्भिरीशमशे
षस्य त्रैलोक्यस्य समागताः ६५ देवा दुर्बुः नमस्ते अचरूपाय मालरूपाय ते नमः यज्ञस्वरूपरूपाय अथर्व
गिरसे नमः ६६ ज्ञानैकधामभूताय निर्दूतने जसे नमः शुद्धज्योतिस्वरूपाय विशुद्धायामलात्मने ६७ नमो वि
लसिरूपाय सुरूपाय अथमूर्त्तये सर्वकारणभूताय निष्ठाया जायते नमः ६८ सूर्यरूपप्रकाशाय सलक्ष्मणास्व
रूपिणे भास्कराय नमस्तुभ्यं तथा शङ्करा रुते नमः ६९ संसारहेतवे वैवसंध्याज्योत्स्ना रुते नमः त्वंसर्वमेतद्भगवा
नृजगद्देवगणान्वया ७० जगत्पवित्रमखिलं ब्रह्माण्डं सत्त्वात्वरं त्वं दशभिरिदं सार्द्धं संस्पृष्टं जायते शुचिः ७१
क्रियते त्वत्कारस्य शिज्जनादीनां पवित्रता होमदानादिको धर्मेनोपकाराय जायते ७२ तावथा वन्न संयोगि जग
देतत्त्वदं शुचिः प्रातर्होमं प्रशंसंति उदिने त्वयि जायते ७३ अस्तंगते तथा सायं त्वयि होमः प्रशस्यते अचोत्र सकला
खेता यजंष्ये तानि वास्यतः ७४ सकालनिवसामानि तपयेवं जगत्सदा अग्रयस्त्वजगन्नाथस्त्वमेव च जगत्सः

रामः
१५७

भो ७५ यः समावाश्रयश्चैव ततो नाथश्च स्त्रीमयः त्वमेव ब्रह्मणोरूपं परं वायुमेव च ७६ मूर्त्तिमूर्त्तितथा सस्मंश्च लरूपत
या स्थितं निःशेषकाष्ठमिदं यंकालं यं क्षयात्मकं ७७ प्रसीदस्वेच्छया रूपं स्वतो जामय मारिशं इत्थं संस्तुयमानं तु देवैर्दे
वर्षिभिस्तथा ७८ त्वमेव स्वतन्त्रा ते जसे जसोराशिरव्ययः यत्तस्य अग्रयं ते जो भविता ते न मेदिनी ७९ यजुर्मेयेनापि दिवं
स्वयं साममयो रविः शंसिताने जसो भागा ये त्वष्टुर्दशयं च ८० त्वमेव तेन सर्वस्य हृतं भूलं महात्मना वक्रं विष्णोर्व
सूनां च शंकरस्य सुदारुणं ८१ कुमारस्य तथा शक्तिर्दिविका धनदस्य च अन्येषां च सुरारीणां अस्त्राण्युग्रानियानि
वै ८२ यस्मादिशाधराणां च तानि चक्रे स विश्वरूपत ततश्च षोडशभागं विभक्तिर्भगवान्रविः ८३ स्वतेजसः पंचदशा
भविता विश्वकर्माणा ततः सूरूपधृग्भातु रूत्तरानगमकुरुत ८४ ददशे ततः संत्रां चरता मुपधा विनी इत्येतस्मिन्
न भानोः कथितं ऋषिसत्तमाः ८५ यक्षुत्वा नुनरो भक्ता अश्वमेधमवाधुयात् ८६ इति श्री भवि. बाले. स
प्त. ब्रह्म ऋषिसंवादे परिलिख्ये स्कोनशततमोऽध्यायः ८८ अलोवाच वक्ष्याम्यथा हं पुनरेव दिंडे सूर्यस्य
सर्वप्रवरप्रधानं योमारिणं तियलुनग्रः संसृज्यते रुद्र इहापि दिराणी १ हिवापुरा ब्रह्मशिरः किलासो प्रगल्भत
नस्य शिवः कपालं गतो ह्यसावाश्चममुत्तमं शिरोवरूढं कं पुष्पफलैः समृद्धं २ नग्रीयो दारुवनं सुरेशो दृष्ट्वा हरं भै

भवि.पु
१५८

ध्वजं सुरेश बुद्धाः स्त्रियोवागरयं वज्रघ्नो विभुतस्मिन् भुवि तासु सर्वे ३ जगुर्हरं ते अथ यः सुरास्ताः सहन्यमानोऽत्र
विभुरव्यसंधैः गृहीतदण्डैः अधिदण्डकाद्यैः ४ विहाय दिंडी सनुतान् महर्षीस्तनोरवेलोकि मया जगाम आगच्छ मा
नं स्वपुरं तमूचुर्देवेश नित्यं भ्रमसे किमंकं ५ सप्राह ता न्यायविमोचनार्थं मया मितीर्थानि सुरालयांश्च तेभू
पादुचुः प्रवरास्तमेतमत्रैव निवसुस्वरवेः पुरस्तात् ६ शुद्धिस्तवैष करिष्यतीति शुद्धस्ततो यास्य सिरुद्रलोकं इत्ये
वमुक्तैः प्रवरैः सरुद्रैः सरुद्रस्तत्रैव तस्थौ रविनोषणाय ७ नग्नो जटीषष्टिकपालीरूपेण चैवाप्रतिमस्त्रिलोके ८
क्तः सनुष्टेन ततः सवित्रा प्रीतो सिंदेवा गमनान्नवाहं ८ सदृशना देवभवा न्विशुद्धो दिंडीति नाग्राभविता सिलोके
अष्टादशैते प्रवरास्तु भानोऽनुर्दशाने वरवेरधस्था ९ द्वैचैव देवौ द्वौ च अधिप्रवरौ गांधर्वसूर्यावधितावदेव यक्षौ
वसिष्ठौ च निशाचरौ च मूषे च द्वे वा एसां प्रधाने १० वसंतिते पूज्यमयैव सूर्ये तेषामशीतश्च नुरो नरासा इत्यादिते चैव
वराहसर्वधात्वर्थशब्दैश्च भवंत्यसिद्धाः ११ अथ यदुचुः विलसद्गुहिनो ब्रह्मपुरमात्मानुशतः यतश्च कौतुकं
ब्रह्मन् तस्माकमिह जायते १२ ब्रह्मेवाव भूयस्तु वः प्रवक्ष्यामि दण्डनायकपिंगलो राज्ञः सौरादयश्चास्य दिने वा
दिंडीना सह १३ मया सह समागत्य पुरा देवैर्निवारितः एषः कारुणिकसूर्योऽपुष्टाने दानवैः सह १४ ते तु लज्जवराभू

रामः
१५८

त्वा अस्मान् यदप्यंतीषु शः आदित्यमग्न्यमानास्ते तपंतं हं नुमुद्यताः १५ तस्मान्नेषां विघातार्थं प्रवरास्य न वामहे अ
स्माभिः प्रतिरुद्धास्तेन द्रक्ष्यंति दिवाकरं १६ संमंत्र्यैवं ततस्त्वं दोषां प्रमार्च्यै रवेः स्थितः इन्द्रनायकसंज्ञस्तु सर्वलोकस्य स
प्रभुः १७ यंसमुक्तस्तदार्कस्तत्वं प्रजादं डनायकः नेक्षिताय प्रजानां च मुक्तं यदुक्तं १८ अग्निर्दक्षिणार्धे
तु पिंगलत्वात् स पिंगलः अश्विनौ वायुसूर्यस्यार्धयो रूभयो स्थितौ १९ अश्वरूपास्तु त्र्यंशौ तेन तावदश्विनौ स्मृतौ
द्वारपालौ स्मृतौ तस्य राज्ञः सौधौ महाबलौ २० काके यस्य स्मृतौ राज्ञः श्रौषश्चापि हरः स्मृतः राज्ञो दीप्तौ स्मृतौ धातुन
वकारस्य प्रत्ययः २१ सुरसेनाधिपत्येन सयस्मा दीप्यते जसा तस्मात्स कार्तिकेयस्तु नाग्रा राज्ञा इति स्मृतः २२ भुग
तौ संततो धातुर्यस्य सप्रत्ययः स्मृतः गच्छतीति हरस्तस्मात्पर्याया ते यदुच्यते २३ प्रथमं यद्देहं धर्मात्माभ्यां समाश्रयं
तत्रैव मौ संस्थितौ देवौ लोकपूज्यौ द्विजोत्तमाः २४ द्वितीयौ ब्रह्मणु कक्षायामप्रध्वं यौ व्यवस्थितौ यक्षिप्रैस्तद्विधौ नाग्रास्त
तौ कल्माषयक्षिणौ २५ वरुणस्य च समूलत्वाद्यः सः कर्मासु उच्यते यस्मावलीति हि यक्षी गरुडः परिकीर्तितः २६ स्थितौ
दक्षिणतस्तस्य दंडाधारसमन्वितः उत्तरेण स्मृतो र्कस्य कुबेरः स विनायकः २७ कुबेरो बोधदोने याहंति रूपे विनायकः
कृत्स्नं वा कुपिताशं संक्रुशवीरमजायिता २८ कुबेरः कुशरीरत्वात् सनाग्रा धनदः स्मृतः नायकः सर्वसत्त्वार्तातेन नायक उच्य

भवि.पु
१५८

ने २८ विविधेनयतोयस्मान्माहिनायकः स्मृतः रेवंतश्चैव दिंदिश्च तौ रेवेः पूर्वतः स्थितौ ३० ततो दिंदिः स्मृतो रुद्रो रेवंतश्च
सुतोरवेः ३१ तंगच्छत्यसौ यस्मात्सर्वलोकनमस्कृतः ३२ वेदज्ञवगतौ धंतौ रेवंतस्तेन स स्मृतः ३३ इति गतावस्य धातो दिंदि
शब्देनियतितः ३४ गच्छतीति सदा दिंदि दिंदिस्तेन प्रकीर्तितः इत्येते प्रवरा प्रोक्ता धात्वर्थनिगमे शुभेः ३५ एषां संक्षे
पतो भयः संख्यावो निगदामिवै अधिनो च ततो ज्ञेयो दंडनायकपिंगलो ३६ शीखरं द्वारकं ज्ञेयो तौ तौ श्रीघोततः स्मृतौ
रेवंतश्चैव दिंदिश्च इत्येते प्रवरा मया ३७ अष्टादशमयाख्याताः संक्षेपात्संक्षया पुनः इत्येते नाम तत्त्वान्ये दानवानां
त्रिधांशया ३८ परिवार्यस्थिताः सूर्यनानाप्रहरणा युधाः सुरूपाश्चान्यरूपाश्च विरूपाकाररूपिणाः ३९ परिवार्य
स्थिता सूर्यगुरुद्वयमहाबलः धातादिपितिवै प्रोक्तः क्रीडायां सनुयद्यने ४० क्रीडंति दिवि वै यस्मात्तेन ते देवताः स्मृताः
ः अथो यज्ञं धिसामनियानुक्तानीह वै पुरा ४१ नानारूपैः स्थितान्येव वरे स्थानि समंततः सुमंजुरुवाच इत्ये
वमुक्तवान्ब्रह्मा ब्रवीणं परिर्युक्तां ४२ ते शुक्ला चान्यदेवेशं ससिद्धाः संशिनवताः ४३ इति श्रीभवि.पु.ब्रह्मे.
सप्त. प्रवरवर्णने शततमोऽध्यायः १०० शतानीक उवाच यदेतद्दृश्यते व्योमे सूर्यच पुरतो द्विजाः किमुच्यते कि
मर्थं वेत्तुं भूतं च कथ्यतां १ सुमंजुरुवाच हंत व्योमे प्रवक्ष्यामि सूर्यप्रहरणं शुभं यदा वेदं हिया प्रोक्तं यां व

रामः
१५८

संति च देवताः २ पुरस्ताच्च चतुःशृंगं तद्योमप्रहरं वेः व्योमशृंगं चतुःशृंगं सर्वदेवमयं च यत् ३ गैरिकेंडसमुत्कृतं यत्
हृगर्भमश्रितं तत्रोत्पन्नमिदं व्योमकपालेभ्यो महीयते ४ वरुणास्य तत्राप्यहंकारं वेधसो यथा विस्रोश्चापियथा च
कंठिभ्रूलं शं वकस्य च ५ इदं स्पष्टं यथा वज्रं तथा व्योमे रवे स्थितं तस्मिन् व्योमस्य लिङ्गं क्रीडंते याज्ञियाः पुरा ६ रुद्रा ए
कादशा ज्ञेया आदित्या द्वादशः स्मृताः तथैव वसवो ह्यष्टौ सर्वलोकैः प्रपूजिताः ७ अजैक रूपवहिः प्रधत्तवरा रुद्रश्च वी
र्यवान् हरस्यैवाधसर्वश्च त्र्यं वकश्चाय रजितः ८ ह्येका कपिश्च शंभुश्च कपर्दी रेवंतस्तथा रुद्रा एकादशा ज्ञेया आदि
त्या द्वादशा स्मृताः ९ आदित्यानां तु नामानि विष्णुः शक्रश्च वीर्यवान् अर्यमा चैव वेधा च तमिहो वरुणास्तथा १० विव
स्वान्सविता चैव पूषा त्वष्टा तथैव च अंशो भगश्च अभिनेजा आदित्या द्वादशः स्मृताः ११ अथो अथ सोमश्च आयश्चैवा
नलोमिलः प्रत्यूषश्च प्रभाषश्च वसवो ह्यष्टौ प्रकीर्तिताः १२ नासत्यश्चैव दक्षश्च स्मृतौ द्वावध्विनावपि विश्वे देवप्रवक्षा
मिनामस्तानि निबोध मे १३ क्रतुर्दक्षो ध्रुवः सद्यः कालकामो धनिर्गुरुः शत्रुमानो च मानं नुविश्वे देवा द्वादश स्मृताः १४
वर्त्तमाना इमे देवा भविष्यान्तरेभ्यः यामाश्च नृपिताश्चैव तथैव वशवर्त्तिनः १५ सद्यश्चाभूत रजसः सव्यश्चिन्नमनंतरा
ः षष्ठुमन्वन्तरे देवा द्वादशकाः स्मृताः १६ परावतास्तथा चान्ये ते ह्यसंख्येयैः सह साध्यान् देवान् प्रवक्ष्यामि नामस्तानि
वेदे

भविः ७
१६०

निबोधमे १७ मनोनुमंतप्रेनतश्चनरोनारायणस्तथा वृत्तिर्नयोहरश्चैवहंसो धर्मश्चवीर्यवान् १८ विन्नश्चापिप्रभु
श्चैवसाध्याद्वादशकीर्तिताः एतेयज्ञभुजोदेवाः सर्वलोकेषु पूजिताः १९ दिनेश्चमरुतोवीरकश्यपस्यात्मजाः स्मृताः
विश्वेववसवः साध्याविज्ञेया धर्मस्तनवः २० एवं धर्मसुतः सोमस्तनीयो वसुस्तन्यते धर्मोऽपि ब्रह्मणः पुत्रपुत्रारोनिश्च
यंगतः २१ अथेंद्राश्चमूलश्चैवनामभिस्तान्निबोधमे अयमुग्रोमनुः पूर्वमनुः स्वरोविषः स्मृतः २२ उत्तमस्तामसश्चैव
रैवतश्चासुषस्तथा इत्येतेषां इति क्रान्ताः सप्तमः सांप्रतिमनुः २३ वैवस्वत इति ज्ञेया भविष्याः सप्तचापरे एवामाशो
र्कसावर्णिर्ब्रह्मसावर्णिरेव च २४ तस्माद्भवसावर्णिर्धर्मसावर्णिर्ह्यन्ये पंचमो दक्षसावर्णिः सावर्ण्यः पंचकीर्तिताः
२५ रौच्योभौच्यश्चसावर्णि इत्येतेमनवः स्मृताः इन्द्रश्चविश्वकृतेयोधिपश्चिन्नदनंतरं २७ विश्वप्रभुः शिखंडी चत
थैवचमनोजवः ओजस्वी सांप्रतस्त्विंद्रो बलिर्भाष्यस्ततः परः २८ अजुतस्त्रिदिवश्चैव दशमस्त्विंद्र उच्यते सुशान्तिश्च
सुकीर्तिश्च भवामादिवस्यतिः २९ इति भूता भविष्याश्च इंद्राज्ञेयाश्च नृदश कश्यपोत्रिवसिष्ठश्च भरद्वाजोथगो
तमः विश्वामित्रोयमदग्निः सप्तैतेऽत्राययः स्मृताः अतः परं प्रवक्ष्यामि मरुताग्रियरिग्रहान् ३१ प्रवह आवहश्चै
व उद्धहसमुहस्तथा विवहो निवहश्चैव परिवाहस्तथैव च ३२ अंतरीक्षचराद्येते पृथग्गार्गी विचारिणः संभवः शुचि

रामः
१६०

रोमानुविद्युतः पावकः स्मृतः ३३ निर्मथ्यपरमानोऽग्निरस्यः प्रोक्ता इमेग्रयः अग्नीनां पुत्रपौत्राश्च चत्वारिंशन्वैवतु ३४
मरुतामपि सर्वेषां विज्ञेयाः सप्तसप्तकाः अतुः समुत्सरोऽपि त्रिभुवनतमजग्निरे ३५ अतुपुत्रा भवाप्येव इति सर्ग
ः सनातनः समुत्संनुश्च प्रथमो निदोद्यादः परिवत्सरः ३६ इन्द्रुत्सरस्तृतीयश्च चतुर्थोऽस्त्वनुवत्सरः पंचमो वत्सारे
वामित्येतत्पंचसंयुगं ३७ तेऽसंवत्सरोऽपि सूर्यसुपरिवत्सरः सोमहत्त्वत्सरस्तेषां वास्तथैवानुवत्सरः ३८ ह
इलुमालवो ज्ञेयः पंचाशययुगात्मकः आर्जवापितरो ज्ञेयाः प्रोक्ता आहुस्तनवः ३९ पितामहासुविज्ञेयाः पंचार्ध
वत्सराः सुताः सौम्यार्वाहृषदश्चैव अग्निष्वाताश्च येऽत्रेधा ४० तेऽप्येते पितरस्तेषां ये जीवा ये तृकानराः आदित्यश्चैव
सोमश्च रोहितांगो वृधस्तथा ४१ हरस्यतिश्च शुक्रश्च तथा हेलि सुतश्च यः उपरागः शिखी चैव नवैते नृग्रहाः स्मृताः ४२
वैवस्वतः त्रैलोक्यस्य त्रिमेनिर्गन्धाभावविवेचकाः आदित्यश्चैव सोमश्च द्वावेतौ मंडलग्रहौ ४३ एकाग्रयाग्रहश्चैव
शेषस्तवाग्रहस्तथाः नक्षत्राधिपतिः सोमोऽग्रहजो दिवाकरः ४४ क्रम्यन्ते चाग्निरादित्यं ओदकश्चंद्रमास्ततः आदि
त्यायच्यन्ते ब्रह्मा विष्णुस्तेषां नृवैदृमाः ४५ माहेश्वरश्च विज्ञेयस्तृतीयो गारकः स्मृतः कश्यपस्य सुतः सूर्यः सोमो धर्मसु
तः स्मृतः ४६ देवाः सुरा गुरुदौ नृनाम तत्तौ महाग्रहौ अजापति सुता वेता नृभौ शुक्रहहस्यतिः ४७ शुक्रः सोमसुतः श्रीमा

भवि. ७
१६२

कूटस्थनिषाधोनीलस्वव श्वेतश्चभृंगवांश्चैवषडेतेवर्षपर्वताः ४ मध्यतस्थतथैवैषांमहाराजतपर्वतः माहेंद्रिच
तथाग्रेयीयाम्यावैनेत्रतिल्लथा ५ बारुणीचैववायव्यासौम्येशानीतथैवच एतापर्यन्तुदेवानांतस्योपरिसमशि
ताः ६ पृथिव्यांनुस्थितोवीरलोकालोकलुपर्वतः तनखंडकपालश्चतस्माच्चपर्वतसुसः ७ ततोऽग्निवायुकाशं
ततोभृतादिरुच्यते ततोमहान्प्रधानश्चप्रकृतिःपुरुषस्ततः ८ पुरुषादीश्वराज्ञेयईश्वरेणाहृतंजगत् भूमेरधस्ता
तसैवल्लोकास्ताचामतःशृणु ९ अतलश्चैववितलःसुतलश्चतलानलः तथामहातलश्चैवषड्भिःपातालकस्तथा
१० विशालश्चकुरुश्चैवसप्तमश्चरसातलः सर्वमेतत्समानंनुसर्वमेतत्प्रकीर्तितः ११ वनुरस्त्रश्चनुःशृंगःसुमेरु
ःकांचनःशुभः पृथिव्याःसंस्थितोमध्येसिद्धगंधर्वसेवितः १२ वनुर्भिःकांचनैःशृंगैर्दिव्यैर्दिवमिवोच्चिरवत् योज
नानांसहस्राणिचनुराशीतिमूर्धितः १३ प्रविष्टोऽङ्गाधस्तादष्टविंशतिविरुतः विस्तारत्रिगुणश्चास्यपरिणाह
स्ततःस्ततः १४ तस्यसोमसंनामभृंगमेकंचकांचनं द्वितीयंयमरागाभंज्योतिस्कंनामनामतः १५ तृतीयंना
मतश्चित्रंसर्वधानुमयंशुभं वनुर्धराजतंशुक्रंवंशैजसमितिस्मृतं १६ यस्तुसौमनसंनामभृंगंगांगेयमुच्यते त
देवंचोदयंनाम्राचोदयेदृश्यतेरधि १७ उत्तरेणपरिक्रम्यजंबूद्वीपेदिवाकरः दृश्योभवतिभृतानांशिखरंतमसाश्चि

रामः
१६२

तः १८ कांचनस्यचशैलस्यतेजसार्कस्यचाहते उभेसंध्येप्रकाश्यंतेआतापैःपूर्वपश्चिमे १९ शृंगेसौमनसेस्तूर्यउ
त्तिष्ठउत्तरायणाः ज्योतिस्केदक्षिणेचायंविद्युवेमध्यगस्तयोः २० तस्यैशानेभवेत्सर्वःशृंगाग्निःपूर्वदक्षिणे मित्र
तैपितरोज्ञेयावायव्येमहत्तस्तथा २१ मध्येनुकंजजःसाक्षाद्गुहाज्योतिषिवैवहि आदित्यःस्वेनरूपेणतस्मिन्व्योम्नि
प्रतिष्ठितः २२ इत्थंदेवमयाव्योमतथालोकमयंमतं पूर्वकोरोस्थितेशृंगेस्थितःशान्तिर्महीमते २३ हेलिजथाप
रोज्ञेयाधननाथस्तथापरे सोमश्चापिचनुर्थेनुस्थितःशृंगेजलाधियः २४ मध्येकेशःस्थितारजनांकारविपुराकि
त शृंगेपूर्वोत्तरेराजस्थितोदेवोविधुःक्षयः २५ ततःस्थितोमहादेवोगोपतिलोकप्रजितः पूर्वोऽग्नेय्यांतथादेवःस्थि
तोवैशांडिनीसुतः २६ ततःस्थितोमहानेजावीरमित्रोमहाबलः वायव्येशृंगमाश्रित्यसर्वलोकनमस्कृतं २७ ततः
स्थितोमहाबलोनावमारुह्यभारत ब्रह्मामध्येस्थितोदेवाअंतरश्चाधएवहि २८ उपेंद्रशंकरोदेवोज्ज्वलणोतेसमा
स्थितो एषमेरुस्तथाव्योमएषधर्मश्चयद्यते २९ सर्वदेवमयश्चायंमेरुव्योमइतिस्थितः तथावेदमयश्चापिप
द्यतेनात्रसंशयः ३० शृंगाणिचनुरोवेदाःशृंगेशृंगादयोविदुः ३१ इतिश्रीभवि. बाले. सप्त. भुवनकोशे
अधिकशततमोऽध्यायः १०२ शतानीकउवाच कथमारुधितःसूर्यःशांवेनामितनेजसः विमुक्तश्चकथोरो

भवि.पु १ गैर्हिमेद्विजसत्तम १ सुमंजुरुवाच साधुष्टोसिराजेंद्रष्टुष्टकथयामिते विल्लाष्टुष्टमेसर्वसर्वपाप
 १६३ व्ययोहनं २ पुरासंश्रुतमाहात्म्यभास्करस्यमनादरात् विनयादुयसंगम्यपितरं वाक्पमप्रवीत् ३ शांवड
 वाच कश्मलेनाभिभूतोस्मि सुनेनानेनचायुत वैश्वैरैषधिभिश्चापिनशांतिर्ममविद्यते ४ वनंगच्छाभिगोविंदः
 अनुशांदातुमर्हसि शिवेनपुणरीकाक्षध्यायस्वपुरुषोत्तमं ५ अनुज्ञानसर्वेपित्रासिंधोरुत्तरकूलतः गत्वातु
 बायामासचंद्रभागांमहानदीं ६ धर्माश्रयंमहापुण्यंतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतं उपवासपरःशांवःकृशोधमनिसंत
 तः ७ आराधनार्थंसूर्यस्यगृह्यंस्तोतुजजायह देवैश्चतुर्भिसंमिश्रंपुरावाग्रमर्हन्ति ८ नदेतन्मंडलंशुक्लंदि
 व्यंभास्करमव्ययं शुक्लामालाजवैरत्नैर्हरिर्नैर्ब्रह्मवादिभिः ९ आदिदेवोसिभूतानामादित्यइतिसंज्ञितः कामेश
 क्तिसर्वैःस्तोत्रैराजैर्होरागपीडितः १० सूर्यसेत्वंसदादेवोब्रह्मविष्णुशिवादिभिः महेंद्रसिद्धगंधर्वैरप्सरोभिः
 सगुह्यकैः ११ लुतिभिःकिंपवित्रैर्वीततोदेवसमीरितैः यस्यनेत्रमग्न्यजुःसाम्राजितयंमंडलेस्थितिः १२ ध्यानि
 नांत्वंपरं ध्यानंमोक्षद्वारंमोक्षिणं अनंततेजसादित्यअविंत्याव्यक्तलक्षणः १३ यदयव्याकृतंकिंचित्तोत्रैः
 सिद्धुगतःपते शुक्तिंभक्तिंचविज्ञानंतत्सर्वंशंनुमर्हसि १४ तद्याचतनतःसूर्यःप्रीतोजाववतीसुतः नृष्टोस्मिज

रामः
 १६३

सहितोऽ४

गतांवत्सवरंइहियदिच्छसि १५ शांवडवाच यदिप्रसन्नोभगवनेषस्ववरोमम भक्तिर्भवनुमेत्यंतत्वयिदेव
 सनातन १६ सूर्यडवाच भूयलुष्टोस्मिभद्रंतेवरंवरयसुव्रत सद्धितीयंवरंवजेतमेववरदंविभुं १७ मनः
 शरिरसंस्थोमेत्वत्प्रसादात्प्रणश्यतु मानसंदेहमखिलंशुद्धंभवतिगोपते १८ सुमंजुरुवाच सतथास्त्वितिते
 नोक्तोभास्करेणमहात्मना तंमुमोचमलंशांवोदेहात्त्वचमिवोरगः १९ ततःस्वरेणोरूपवाभगवान्मुनः प्रणम्यशिर
 सादेवंपुरतोऽवस्थितोभवत् २० सूर्यडवाच भूयःशृणुमहाशांवनुष्टोहंयदुवीमिते अद्यप्रभृतिर्वनाम्ना
 ममस्थानिचसुव्रत २१ क्षितौसंस्थापयिष्यंतिनेष्वालोकाःसनातनाः स्थापयस्वबभामस्मिच्छंद्रभागातटेभुभे
 २२ तवनाम्नाचशांवोदंपुरंख्यातिंगमिष्यति कीर्तिस्तवाक्षयालोकेख्यातिंयास्यतिसुव्रत २३ भूयश्चनेप्रदास्या
 मिप्रत्यहंस्वप्रदर्शनं सुमंजुरुवाच एवंदत्तावरंतस्मैहृत्सिंहायतापनः २४ प्रत्यक्षंदर्शनंदत्वातत्रैवां
 तरधीयत यइदंपठतेस्तोत्रंत्रिकालंभक्तिमान्तरः २५ त्रिःसप्तशतमावर्त्यहोमंचसप्तएविकं एतत्कामोल
 भेदश्रयंधनकामोलभेदनं २६ रोगान्तोमुच्यतेरोगाश्चथाशांवस्तथैवसः सूर्यलोकंव्रजेद्वापिभक्त्यापूज्यदिवा
 करं २७ वसनेचनथातस्मिन्देवैर्वीपरितोषितः सुमंजुरुवाच एवंलुप्तस्तनःशांवःकृशोधमनिसंततं २८ रा

भवि. पु
१६४

जन्ममसहस्रेण सहस्रांशुं दिवाकरं विद्यमानं तु तं दृष्ट्वा सूर्यः कृष्णाम्बुजं तदा २९ स्वप्ने तु दर्शनं दत्त्वा पुनर्बचनमवद
वीत् सूर्य उवाच शंखशंखमहावाहो शृणु जाववती सुत ३० अलं नाम सहस्रेण पठस्वे मंस्तवं शुभं यानि ना
मानि गृह्यानि पवित्राणि शुभानि च ३१ तानि ते कीर्त्तयिष्यामि यत्नात्त्वमवधारय विकर्त्तनो विदस्वांश्च मार्त्तं डोभा
स्करो विः ३२ लोकप्रकाशनः श्रीमांद्भो कचसुर्य हे श्वरः लोकसाक्षी त्रिलोकेशः कर्त्ता हर्त्ता तमिस्त्रहा ३३ तपनस्त
पनश्चैव शुक्तिः सप्ताश्ववाहनः गर्भलिहस्तो ब्रह्मा च सर्वदेवनमस्कृतः ३४ एकविंशतिरित्येषस्तव इष्टः स दामम
शरीरारोग्यदश्चैव धनवृद्धिर्यशस्करः ३५ स्वराज इति ख्यातस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः नामभिश्च महावाहो द्वे सं
धोस्तमनोदये ३६ सौमिमां प्रणतो भूत्वा सर्वपापैः प्रमुखाते मानसं वाचिकं वापि कथं यच्च उच्यते ३७ ए
कजयेन तत्सर्वं प्रणश्यति ममाग्रतः एवमुक्त्वा तु भगवान् भास्करो जगदीश्वरः ३८ आमंत्र्य कृष्णतनयं तत्रैवांतर
धीयत शंखोपि स्वराजेन लुत्वा सप्ताश्ववाहनं प्रीतात्मानिरुजः श्रीमान् स्माद्रोगादिमुक्तवान् ३९ इ
ति श्रीभवि. ब्राह्मे. सप्त. शंखोपाख्याने सूर्यस्तवराजे अधिकशततमोऽध्यायः १०३ सुमंजस उवाच अथ ल
चवरः शंखः प्राप्य रूपं पुरातनं मन्यमानस्तदाश्चर्यं महदेनांतरात्मना १ पूर्वाभ्यासेन तेनैव सार्द्धमनैस्तपस्वि

रामः
१६४

भिः स्नानार्थं नानिह रथां चंद्रभागां नदीं ययौ २ कृत्वा तु मण्डलाकारमर्चयानो दिने दिने सत्सौ संविंतयन्नेवं किंरू
पं वास्यवांतरे ३ आयातो सहसैवात्र प्राप्य रूपं प्रभावंतां भग्नमानं जलोदधेन प्रतिमा मुमुखी रवेः ४ तां दृष्ट्वा त
स्पर्दीरस्य स मुत्पन्नमिदं यथा सतामुत्तार्य सलिलादानयित्वा महीयते ५ तस्मिन्नित्रवनोद्देशे स्थापयामास तां तदा
निधानं यशसोलोके केशस्तनमहदात्मनः ६ मित्रं मित्रवने रम्ये स्थापयित्वा विधानतः ततस्तानेव यप्रह्व प्रणम्य म
तिमात्रविः ७ केनेयं निर्मितानाथ भवतो ह्यारुतिः शुभा प्रतिमा तमुवाचाथ शृणु शंखयतस्त्वयं ८ निर्मिता येन
वाप्येषा प्रतिमा पुरुषाकृतिः मयापि तेजसा विष्टं रूपमासीत् पुरातनं ९ असह्यं सर्वभूतानां ततस्त्याज्यन्ति तसुरैः स
त्यं भवतु ते रूपं सर्वप्राणभुतामिति १० ततो मया समाविष्टो विश्वकर्ममहातयाः तेजसः शान्तं कुर्वन्नूपं निवर्त्तयस्व
मे ११ ततस्तेन समासाजुतेन वै निपुनं तथा शाकदीयेभ्रमं कृत्वा रूपं निवर्त्तितं मया १२ प्रप्राते मां प्रभावो यसं सम
याकारितः पुनः नेयं ते कल्पवृक्षं ते कल्पिता विश्वकर्मणा १३ कृत्वा हि मवतः पूर्वपुरा सिद्धनिवेदिते तदर्थं चंद्रभा
गायां ततस्तेन प्रभाविता १४ भवतु स्तावना र्थं हिततः सृष्टमिदं मम रुचिरं सर्वदा चात्र सान्निध्यं मे भविष्यति १५
सान्निध्यं मम पूर्वाङ्गे मुंडीवे त्रां तु जन्मनः कालाप्रिये च मध्याङ्गे पराङ्गे चात्र नित्यशः १६ पूर्वाङ्गे प्रजयेद्वस्त्रमध्याङ्गे

भवि.पु
१६५

वक्रधरदा शंकराचार्यकृतत्रययतिसर्वदा १७ इत्युक्तेभगवान्नाजभास्करेणसयादवः हर्षमायमहावाङ्मूर्ति
स्फुरेन्नर्दधेपुनः १८ इति श्रीभवि.ब्राह्मे.सप्तमी.शंखोपाख्यानेचतुरधिकशततमोऽध्यायः १०४ श
तानीकडवाच कथंशंखेनविप्रेन्द्रप्रतिष्ठाकारितारवेः कस्यवावचनात्तेनप्रासादःकारितारवेः १ सुमंजु
रुवाच अत्रतेवसिएजेंद्रयथाशंखेनधीमता प्रतिष्ठाकारिताभानोःप्रासादश्चमहीयते २ सलञ्चाप्रतिमांभा
नोश्चितयामासनारदं सतदाचिंतितश्चागाधत्रजांववतीसुतः ३ तमागतमभिप्रेक्ष्यनारदमृषिसत्तमं संपू
ज्यकिधिवक्त्रांवनारदंवाक्यमब्रवीत् ४ प्रासादंकारयेद्यस्तुभास्करस्यनरोहिज किंफलंतस्यदेवस्यप्रतिष्ठांय
श्चकारयेत् ५ नारदउवाच प्रासादंशोभनेदेशेयस्तुकारयतेरवेः सयातिनरशार्हिलसूर्यलोकंनसंशयः
६ शंखउवाच कथंकुर्यादायतनंकस्मिन्देशेहिजोत्तम कीदृक्प्रशस्त्यायतनंकस्मिन्देशेहिजोत्तम ६
७ नारदउवाच कृत्वाप्रभूतनलिनमारामंसविनुश्चयत् देवतायतनंकुर्याद्यशोधर्मविहृदये ८ इ
ष्टापूर्तेनलभ्यंतेयेलोकास्तानुभूयता देवानामालयःकार्योद्वयमप्यत्रदृश्यते ९ सलिलोद्यानयुक्तेषुप्र
कृतेषुकृतेषुच स्थानेष्वेतेषुसान्निध्यमुपगच्छंतिदेवताः १० सरःसुनलिनीछत्रनिरस्तरविरश्मिषु साहि

रामः
१६५

६ कवरीधीविमलवारिषुचयत् ११ हंसकारंडवक्रौचचक्रवाकविराजिषु पर्यंतरिपुनच्छायाविश्रांतजलवारिषु
१२ कौचकांचीकलायश्चकलहंसकलस्वनाः नद्यस्तेषांश्रुकायन्नशकरिकृतमेखला १३ प्रह्वतीवोत्तमाःसंग
संगमश्रीणिमण्डलाः पुलिनाह्यनुतोवक्षोहंसहासाश्चनिम्नगाः १४ वनोपांतेनदीशैलनिर्जरोपांतभूमिषु रमस्ते
देवतानिसंपुरेष्टधानवस्तुव १५ भूमयोद्राक्षणादीनांयाप्रोक्तावास्तुकर्मणि तत्रैवशस्यसंपन्नेदेवतायतनेष्वपि
१६ वज्रःषष्ठिपदंकार्यदेवतायतनंसदा द्वारंमध्यमंतस्मिन्समदिषुप्रशस्यते १७ योविलारोभवेत्तस्यद्विगुणो
तत्समुन्नतिः उद्धूयायस्त्रतीयांशस्तेनस्तुत्याकटिभवेत् १८ विलारार्धभवेत्तुष्टौभिन्नयोःन्याःसमंततः गर्भया
देवाविलीर्णद्वारद्विगुणमुद्धितं १९ उद्धूयायादविलीर्णांशाखाश्चतुर्दुंदरः विलारयादप्रतिमंवाङ्मूल्यंशाखयो
ःस्मृतं २० त्रिपंचसप्तनवभिःशाखाभिस्तत्प्रशस्यते अधःशाखाचतुर्भागेप्रतीहारौनिवेशयेत् २१ शेषमंगण
मविहृतीहस्तैःस्वस्तिकैर्घटिः द्वारमानास्तभागेनप्रतिमास्यासपिंडिकाः २२ द्वौभागौप्रतिमातत्ररतीयांशश्चपिंडि
का पूर्वमेतमंदरश्चकैलाशश्चतथापरः २३ भवंतिवापरेवीरवितानच्छंदनंदनः संवहेतःपरुडश्चनंदिवर्द्धन
कुंजराः २४ गरुडाजोहृषोर्हंसःपर्वतोभद्रकोपटः सिंहोहृत्तश्चतुःकोणाःषोडशाष्टस्रयस्तथा २५ इत्येतेविंशति

भवि.पु
१६६

प्रोक्ताः प्रासादाय दुर्नंदन यथोक्ताः क्रमेणैव लक्षणानि निबोधये २६ नवत्रिषड्भिर्महर्षिदशभौमे विचित्ररूपश्च
द्वारैर्गुप्तश्चतुर्भिर्द्वित्रिंशद्भिरुत्तरीर्ण २७ त्रिंशद्भिरुत्तरीर्णोदशभौमो मंदरः शिखरप्रभश्चकैलाशोपिशिखरवा
ष्टविंशोष्टभौमश्च २८ ज्ञानगवाक्षैर्गुप्तो विमानसंज्ञो त्रिसप्तकीयानः नंदन इति षड्भौमो द्वित्रिंशत्सोडशाष्ट
गुप्तः २९ हस्तः समुद्रं दानानां पद्माकृतिः शयानाष्टौ शृंगानैकेन भवेदेकैव भूमिकान्तस्य ३० गरुडाकृतिश्च गरुडो
नंदी च षड्गुप्तविस्तीर्णः कार्यस्य सप्तभौमा विभूषितो हस्तैश्च विंशतिभिः ३१ कुंजरे इति गजपृष्ठोऽशहस्तः
विसमृद्धिर्नो मूलो गृह राजः षोडशकस्त्रिंशदशालाहस्यती हस्तैश्च भूमिं शृंगोद्वादशहस्तः समंततो हस्तः ३२ ह
साहंसाको घटोदृष्टः कलशद्वयः द्वारैर्गुप्तश्चतुर्विंशति शिखरो भवति सर्वतोभद्रः ३३ वक्रुर्विरचंदशालः षड्विंशत्यं
दभौमश्च सिंहः सिंहाक्रान्तं द्वादशको गोष्ठहस्तभिस्तीर्णः ३४ चत्वारोंजलिरूपाः पंचांशुताश्चतुर्धा भ्राः भूमिः
कांशुशयानेन यमस्याष्टोत्तरशतं ३५ सार्द्धहस्तत्रयं चैव कामुतं विश्वकर्मणा प्राकृत्य पतयश्चात्र शतमेकं वि
पश्चिन्नः ३६ कपोतयानि संयुक्ता न्यूना गच्छन्ति तुल्यतां शांवडवाच यस्य ते कथिता विप्रप्रासादा विंशतिः रामः
स्त्वया ३७ तेषां सूर्यस्य कः कार्यप्रासादो भास्करप्रियः स्थानानि यानि बोक्तानि प्रासादस्य द्विजोत्तम ३८ तेषां च १६६

योक्तुं हि पुरं न्यायवद्भिर्जनैर्मतं तस्मिन्गुरोषु वै कार्यभानो मीदिरमुत्तमं ३९ दिशां भागे च कतमे ब्रूय शेषं द्विजोत्तम
नारद उवाच पुरमध्यं समाश्रित्य कुर्यादायतनं रवेः ४० दिशां भागे च वापर्वे पर्वद्वारसमीपतः भूमीपरिक्ष्य
पूर्वतः कुर्यादायतनं महत् ४१ इष्टगंधरसो येन सिद्धा भूमिः प्रशस्यते शर्कराहव केशांति क्षारंगारविवर्जिता ४२
मेघदंढेभिर्निर्घोषो सर्वबीजप्रवाहिनी शृङ्गारकान्तया पीता हस्ता च कथिता क्षितिः ४३ द्विजराजान्यवेशानां भूशर्णां
च तथाक्रमं परिक्षितायां भूम्पां नु मध्ये तस्याः प्रमानतः ४४ उपलिख्य च नृहस्तं च नृखं समंततः हस्तमात्रमध्यात्वा
मध्ये तस्य दशांगुलं ४५ गर्जमुनीर्यते नैव पांशुना प्रतिपूरयेत् समे समगुणा ज्ञेया हि नेहीनगुणा भवेत् ४६ अग्नि
होत्रगृहं कार्यं रवेरुत्तरयतः शुभं उदङ्मुखं भवेत् कुंभोर्मार्त्तुणां गृहमेव च ४७ ब्रह्मायश्चित्तः स्थाप्यो विष्णुर्हृत्तरतस्तथा
लिङ्गुतादक्षिणोऽर्धे वामे रात्री प्रकीर्तिता ४८ पिंगलो दक्षिणे भानो वामतो दण्डनायकः श्रीमहायार्धयोः स्थाने पुर
तस्त्वं शुभमालिनः ४९ ततश्चाप्यग्निनोऽस्थानं पूर्वदेवगृहाद्वहि द्वितीयायां नृकसायां राजस्थोऽसौ व्यवस्थितौ ५० तृतीया
यां नृकसायां स्थितौ कन्याधियक्षिणैः यान्कारमाठरौ स्थाप्यो दक्षिणां दिशमाश्रितौ ५१ उदीच्यां स्थापनीयश्चक्रवेरो लो
कप्रजितः उत्तरे तस्य रेवंतरे वंतः सविनायकः ५२ यंत्रवा विन्यसे स्थानं दिक्षु सर्वां सुयादवः हेमंडलेर्घदानार्थं कार्ये स

भवि.पु
१६७

व्यापसव्यतः ५३ दशादुदयवेलायामर्घ्यसूर्यायदक्षिणे उत्तरेमण्डलेदशादर्घ्यमस्तमानरवेः ५४ वक्राकृतीतथा
तस्मिन्देवस्यप्रतिमंरवेः स्थापयेद्विधिवद्धारंवनुर्भिःकलशैःशुभैः ५५ नानातर्यनिनादेश्वशंखपुष्पेष्वपुष्प
लैः तृतीयेमंडलेसेवंपूजनीयोदिवाकरः ५६ चतुरस्रचतुष्टयंभोमदेवग्रहागतः प्रतिमायांनुसूत्रेणकार्यम
ध्यमण्डलं ५७ दिंडिस्थाप्यःपुरस्तस्मादादित्याभिमुखस्थितः यदेतत्कथितंभोमसर्वदेवमयंमया ५८ म
ध्याक्रेतस्यदातव्यमर्घ्यमत्रयस्नम अथवामण्डलंचान्यंतृतीयंचक्रसंस्थितं ५९ स्थापयित्वातदेवेशंदातव्यो
र्धनुर्दिंडितैः देवस्यपुरतःकार्यंभोमस्थानसमीपतः ६० पुरस्तकवाचनस्थानमथवायन्नवोचते एषस्थानवि
धिःप्रोक्तोदेवतानांयथाक्रमं ६१ ग्रहराशोयभद्रश्चद्वावेतौभास्करप्रियो ६२ इतिश्रीभक्ति-ब्रह्मे-सप्त-
शोबोपाख्यानेप्रासादलक्षणोपंचाधिकशततमोऽध्यायः १०५ नारदउवाच अथातःसंप्रवक्ष्यामिप्रति-
माविधिविस्तरः सर्वेषामेवदेवानामादित्यस्यविशेषतः १ अर्चासप्तविधाप्रोक्ताभक्तानांशुभहृदये कांच-
नीराजतीताश्रीयाघाणाशैलजातथा २ वासीरालेरव्यगाचेतिमूर्तिस्थानानिसप्तवै वासीविधानंतेवीरवर्णयि
व्याप्यशेषतः ३ कर्तुंरनुकूलेदिवसेदेवज्ञैःसुविशोधिते तथाशुभनिमित्तेनमंगलंशुभशंकुलैः ४ प्रास्थानिकैः

रामः
१६७

श्रवणतःसुरेशंप्रविवेशस्यात् क्षीरिणावर्जिताःसर्वेदुर्वलासेषुभावतः ५ वज्रःकोरोषुनग्राह्यायेचपुत्रकहसकाः दे
वतायतनस्थानुयेचवल्मीकसंभवान् ६ उत्कीर्णादेवतायेषुचैत्यशालासुयास्मृता श्मशानाश्चमजायेचयक्षिणां
निलयाश्चये ७ सकोटराश्चयेहृसाःशुक्लागायेचयादव शस्त्रानिलानलहताःकुंजरांगनिसूदिताः ८ ग्रामाभ्या
सरजोद्धस्तायेचदुर्गीधिनस्तथा आकाशफूलपुष्पाश्चकालेतैश्चविवर्जिताः ९ क्षीर्यर्णाश्चतरवोरुसाध्वस्तानसे
विताः एकशरवादिशरवश्चनिष्ठाकाश्चदुमाधमाः १० मधुकौदेवदारुश्चराजहृदसचंदनः वित्त्वश्चाघ्रातकश्चैव
खदिरोथांजनस्तथा ११ निंबश्रीयर्णहृदसश्चयनसःसधलार्जुनः रक्तचंदनघङ्गुथाःश्रेष्ठास्तुःप्रतिदुमाः १२ व
र्णानामानुपूर्वेणहौहौहृदौप्रकीर्तितौ निर्वाशाःसर्वहृदसाणांहृदाःसाधारणाःस्मृताः १३ कथ्यमानाविशेषेणशु
शुवीरतथायरात् सदारुचंदनसमीसधुकंउत्तरःशुभा-दिजातीनां १४ क्षत्रस्याविष्ठाश्चखदिरविल्वहिहृदि
कराः वैश्यानांवीजरवदिरचंदनस्यंदनकाश्चशुभाःफलदाः १५ तिंडुकेशरसार्जुनात्रशालाश्चभूराणां लिंगप्रति
मावापिदुमवतस्थाप्यायदिवसुतात् १६ अभिमतरुक्षानीत्वाहृत्वापूजांसबलिपुष्पांशुचौसमविज्ञेचकेशांगार
विवर्जिते १७ प्रागुदकप्रवनेदेशेक्षयेकंठकवर्जिते विशीर्णकंधविटपयत्रवारुक्षवत्राणां १८ अरुग्रहीनो

मा

भवि.पु
१६८

विकटः सनुग्राहः शुभकरः स्वयतिनहस्तिनायातिनभुष्कामिप्लुतमध्वनिलया १८ स्तरवोवर्जयितव्याः शुभदा
ः लिग्धयत्रकुसुमयालाः तस्याप्येषुमासेषुग्रहणंकार्तिकदिषु २० शकुरेवशुभेनित्यंसोपवासोधिवासयेत्
समंतादुपलिरव्याधनस्याधस्तादुधरा २१ गोयन्यापरिपुत्रेणापारितः प्रोक्ष्यवारिणा शुभेचपरिधायचवास
सीपूजयेद्गंधमाल्यैश्चसधूयवलिकर्मभिः २२ ततःपरिकुशेलीर्णैरुत्वाग्निंतस्यवापरे देवदारुसमिद्धिश्चमंत्रे
नानेनमंत्रविन २३ ॐ भूर्भुवः स्वरिति ततो हंसं प्रतिपूजयेत् ॐ प्रजायते सत्यसदाचनित्यं स्रष्टे विधात्रे सचरा
चरात्मने सान्निध्यामस्मि कुरु देव हंससूर्याहंतं मण्डलमाविशस्वन् २४ नारद उवाच एवं संपूजयित्वा तु
वाकैस्तं परितोषयेत् पूर्वतश्च शिरः कृत्वा स्थापनीयः प्रयत्नतः २५ परमान्नमोदकौ च नदधियनसो न्नापकारा
दिभिर्भक्षैः सद्यः कुसुमैर्धूपैर्गंधैश्च तं समभ्यर्च्य २६ सुरवेत्पिशचावराहसंभ्यो भुजगासुरगणविनायकाद्या
नां कृत्वा पूजां रात्रौ हंसं संपूज्य ब्रूया २७ अर्चासुमथकसत्वं देवस्य परिकल्पिकः नमस्ते हंस पूजेयं विधिवत्
परिरक्षतां २८ यानीह भूतानि वसंतितानि वलिरुत्वा विधिवत्नेष्टु पुक्तं अन्यत्र वा संपरिकल्पयंतु क्षमंतु वैव
श्चनमोलुतेभ्यः २९ प्रभाते यांतु शर्वर्यां पुनः संपूज्य तं नगं ब्राह्मणेभ्यस्ततो दत्वा भोजकेभ्यश्च दक्षिणां ३० छि

रामः
१६८

ह्वावत्यतिनशैलैः कृत्वा तत्स्वस्तिवाचने पूर्वस्यां दिशि यातो स्य ऐशान्यां वापियो भवेत् ३१ अथवा उत्तरस्यां तु तथा हि
त्वावराग्निः पूर्वशान्यामुदग्भूतः सदिसुलिषु चोत्तमै ३२ नैऋत्याग्नेययाग्यासु दिषु यातु शोभनः वायवीवा
ह्नीयां तु दिग्गं यातु मध्यमः ३३ यथाबंधस्थिताशाखादिवाकरनिष्ठास्वत्रिषु तासु पूर्वतुताश्चित्वा ततः प
श्चादधो हिरैत् ३४ अश्वलग्नमशष्टं नुपतरसु प्रशस्यते उत्पातविदरं सस्य परं च मधुरक्तयोः ३५ सूर्यसैलं
सविसम्भवा दयंतं स्ववर्जयेत् भूयोपिकथयाम्येव ह्येदेहस्य यत्नतः ३६ शुभदेयत्वशार्हिलश्चण्डेकमना
शुचिः हंसं प्रभाते सलिलेन शिक्ता पूर्वोत्तरायां दिशि सन्विहृत्य ३७ सवाह्यदिग्वक्त्रुठारेण प्रदक्षिणां सेषम
भिरन्यात् कृतसु पूर्वोत्तराताथ चोदकावातायदाहृदिकस्तदास्यात् ३८ अग्नेहकोणक्रमसोऽग्निदाहः उग्रोऽथ
बौरसुरस्यश्च कृठारघाते पत्तिने मंडलानि भवंति वै ३९ वक्तृपीतशितान्येव तस्मिन् हस्ते महामने पीतके मंड
ले गोधाहृलो दीर्घभुजंगमः ४० गुडवहेनुपाघाणां कपोती गृहगोधिका शीतवर्णी ह्यंजेयमं जिह्वाने भवेत्
मिः ४१ दोषैरेतैर्विपुक्तं च दारुप्रिष्टुमुदारयेत् गृहोऽप्यत्र वै कंचिकं चित्कालं विशरयेत् कालैः पूर्योत्ततस्त
स्मिन् देवाचंतित्रकारयेत् ४२ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. दारुपरिहायां षडधिकशततमोऽध्यायः १०६ ६

भवि.पु
१६६

नारद उवाच हंतते सर्वदेवानां प्रतिमालक्षणं परं वक्षिमेयं दुर्गाहस्त आदित्यस्य विशेषतः १ एकहस्ता द्विहस्ता
बात्रिहस्ता वा प्रमाणतः न दर्शयन्ति हस्तानुसविनुः प्रतिमा शुभा २ प्रासादद्वारतो वापि प्रमाणं यत्र कल्पयेत् तत्र
प्रमाणं कर्तव्यं सति नीतेन कर्मणा ३ अग्नेर्मध्ये च मूले च प्रतिमा सर्वतः समाः गंधर्वासानुविज्ञेया वक्रधन्यधना
वहा ४ देवागारस्य यद्द्वारतस्मादष्टापन्नज्यान् त्रिभागेऽपि षड्काकार्या द्वौ भागौ प्रतिमा भवेत् ५ अंगुलैः स्वैर्भ-
वेन्मूर्तिरंशाभिश्च नुरोत्तरा विस्तारयामतः कार्यं द्वादशंगुलमुत्तमं ६ मुखं त्रिभागं विवृकं ललाटे नासिका तथा
कर्णौ च नासिका नुल्लो तथा वानियतौ तयोः ७ नयने द्वांगुले स्यातां तद्विभागं नुतालुके तृतीयं तालका भागं कृ-
र्षादष्टिं विचक्षणाः ८ ललाटे च मूलकाधकुर्यात्तु सम एव नु परिणाहस्त शिरशो भवेद्द्वित्रिंशदंगुलः नुल्याना-
सिका माथी वा मुखेन हृदयांतरं मुखमात्रा भवेन्नाभिस्ततो मेढ्रमनंतरं १० मुखद्वि विस्तारसुरस्थाना द्विद्विकटि-
स्तथा बाहू प्रबाहू तनुल्या नुरुजं घेचन तस्मै ११ गुल्फा धस्ता नुयादं स्यादुचितश्च नुरंगुलः नुल्यानासिका याथी वा-
मुखेन हृदयांतरं १२ घटंगुलं नु विस्तारस्यादंगुलं त्रयं प्रादेशिनी च नुल्या वै हीनाः शोषानखानखं १३
चतुर्दशंगुलः पाद आयाता परिकीर्तिताः एवं लक्षणा संयुक्ता अर्वा पूज्या भवेत्सदा १४ वसरो रुस्तथैवा रुभ्रलः

रामः
१६६

ललाटे च नासिका गंडे च नियते पर्यो कुर्याद्वक्रः समन्विते १५ विशालवुरतोऽथ श्वयश्मलायतलोचनः समिता
ननयत्रास्यश्चारुविद्याधरस्तथा १६ दंतप्रोद्गसि मुकुटकनकांगदहारवान् सुवक्त्रं पदवर्षादिसमायाशभि-
वर्जितः १७ सुप्रभामण्डलश्चारुविचित्रमालकुंडलः कराभ्यां कांचनीमालां प्रोद्गहाससरोरुहं १८ एवं लक्षणा
संयुक्तां कारयेद्द्विहितप्रदं पूजास्यश्च सदा भानुः शिवारोग्याभयप्रदः १९ अभ्यंगायां नयभयं हीनां गायामक-
ता ख्यातोऽयान्तुषुपा २० दाक्षतायां भयं शस्ता स्रुष्टिताम्रमुकारिणी दक्षिणावनतायां नु शश्वदायुक्षरो भ-
वेत् २१ उत्तरावनतायां नु वियोगो भवति ध्रुवं नाभिन्नोऽपानरलोकाद्द्विभूर्तिः प्रशस्यते २२ तस्माद्भास्करव-
क्त्रेन लोकद्वयहितैर्विष्णा तन्मत्वाचारकः कार्यस्तदधीरास्तु संयदः २३ शिरोरुगंडवदनैः सर्वांगवयवैस्तथा
एवं लक्षणा संयन्ना प्रतिमा भवते शुभा २४ नासाललाटजंघोरुगंडवक्षांसि चोन्नतरिरेवः कुर्यात्स्वदीप्यवेगंगू-
टपायाधरोयावत् २५ कमले देवह्यनिनः कंचुकः सुप्रसन्नमुखः रत्नोज्ज्वलभामण्डलश्च कांतः शुभकरार्कः २६
कुर्यात्स्वदीप्यवेगंगूटपायाधरोयावत् २५ कमले देवह्यनिनः कंचुकः सुप्रसन्नमुखः रत्नोज्ज्वलभामण्डलश्च कांतः शुभकरार्कः २६
कुर्यात्स्वदीप्यवेगंगूटपायाधरोयावत् २५ कमले देवह्यनिनः कंचुकः सुप्रसन्नमुखः रत्नोज्ज्वलभामण्डलश्च कांतः शुभकरार्कः २६
कुर्यात्स्वदीप्यवेगंगूटपायाधरोयावत् २५ कमले देवह्यनिनः कंचुकः सुप्रसन्नमुखः रत्नोज्ज्वलभामण्डलश्च कांतः शुभकरार्कः २६

भवि.पु
१२०

अथतमूर्त्तस्तथाकरोतिचिंतामधोमुखीदृष्टिं २९ सर्वप्रतिमास्वेवमुभाभंभास्करोक्तसमं ब्रह्माकमण्डलुधर
श्चतुर्भुजःपंकजासनस्थः ३० स्कंदःकुमाररूपःशक्तिवरोवर्हिकेनःशुभश्चतुर्विंशतिरूपेणवज्रपाणिस्तु नि
र्यस्तलाटस्थंनृत्तीयमपिलोचनंविभ्रं ३१ इतिश्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.प्रतिमालक्षणोसप्तपञ्चशततमोऽध्या
यः १०७ नारदउवाच ततोधिवासनंकुर्याद्विधिदृष्टेनकर्मणा ऐशान्यादिदिश्वैकुर्यादधिवासनमण्डपं १
चतुस्तोरणसंपन्नंसप्तपञ्चवशोभितं दिशसुविदिशास्वेवंपताकासम्बिभूषितं २ आग्नेयादिदिशिरक्ताःसुःसुः
स्वास्त्युर्गाम्यनैःज्ञाने श्वेतादिशपरस्यांवावायव्यामेवपांडुराः ३ चित्राचोन्नरपार्श्वेनृपीतापूर्वेत्तिरेतथा श्रियमा
स्वष्ट्यंवेववलंबैवयत्नम ४ ददातिप्रतिमाधाररुतादावीनसंशयः हितायसर्वलोकानांमन्मखीप्रतिभवेत्
५ क्षेमंमुभिसवकरःप्रतिमामणिमयीभवेत् गांगेयापुष्टिदास्यादौरौष्याकीर्तिविवर्द्धनी ६ प्रजावृद्धिताम्रमयी
कुर्याद्विद्धिनसंशयः भूमेर्लोभंविपुलंकुर्यात्तन्मन्मयीतथा ७ प्रधानंपुरुषंहन्तिशश्लोयहतासदा क्षयंतपत्र
रात्रोगांकुर्यात्क्षत्रमयान्मु ८ सर्वदेवमयस्येयमर्वाकार्याप्रयत्नतः शंखउवाच सर्वदेवमयत्वंहिब्र
हिमेभास्करस्यनु ९ सर्वदेवमयोह्येवकथंनारदकथ्यते नारदउवाच शंखशंखमहावाहोभृणुमेपरमंव

रामः
१२०

वः १० भूतःसोसौस्थितौनेत्रेललारेवैश्वरःस्मृतः सचत्रेषुःशिवस्तस्यकंठेनस्यवनस्यतिः ११ एकादशतथारुद्रः
कंठमध्येसमाश्रिताः नक्षत्राणिग्रहाश्चैवशमेगसमाश्रिताः १२ धर्माधर्मैर्निधैवास्यओष्ठसंपुटकेस्थितौ सर्वः
शास्त्रमयीदेवीजिह्वायांनसरस्वती १३ दिशश्चविदिशश्चैवसर्वाःश्रोत्रेषुसंस्थिताः ब्रह्माक्षोभालदेशेनस्थितौदे
वैश्वरजितौ १४ आदिन्याद्वादशविभोभ्रुवोर्मध्यंसमाश्रिताः अथयोरोमकूपेनसमुद्रजठरेस्थिताः १५ यक्षकिं
न्नरगंधर्वाःपिशचादानवास्तथा राक्षसाश्चारणाःसिद्धाहृदयेस्यस्थितारवेः १६ नद्योवाङ्मगताश्चैवनगाःकक्षांत
रेस्थिताः एष्टमध्येस्थितेमेरुस्तनयोरंतरेरुजा १७ तस्यपुत्रोधर्मराजस्थितोवैनाभिमण्डले कटिदेशेष्टयिद्याशालिं
गेष्टिःसमाश्रिताः १८ जानुनीचाश्विनौदेवौडरुतश्चावलाःस्थिताः सप्तपाताललोकाश्चनखरेषुसमाश्रिताः १९
ससागरानुष्टयिबीयादावस्यप्रकीर्तिताः देवःकालाग्निरुद्रोयोदन्तांतेसुसमास्थिताः २० सर्वदेवमयोभानुःसर्वदे
वात्मकस्तथा अंगेषुवायवश्चैवलोकालोकंचराचरं २१ तंवाप्तमशरीरेषुवायुरेवयथाविभो सरुषभगवा
नर्कोभूतस्यानुग्रहेस्थितः २२ एतन्नेयरमंज्ञानमेतन्नेयरमंपदं तस्यस्थानविभागेनप्रतिमास्थायनंयथा २३
तन्नेसर्वप्रवक्ष्यामियथोक्तंब्रह्मणपुरा २४ इतिश्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.प्रतिमायांविश्वरूपकथनेऽष्टाधिकश

भवि.पु
१७१

ततमोऽध्यायः १०८ नारद उवाच प्रतिपदावद्वितीयावतुर्थापंचमीतथा दशमीचतुर्थोदशीपौर्णमासीप्र
कीर्तिताः १ सोमोहहस्पतिश्चैवशुक्रश्चैवासुरस्तथा एतेसौम्यवहाओक्ताःप्रतिष्ठायज्ञकर्मणि २ त्रिकर्त्तरसुरे
वत्यामश्विनीरोहिणीतथा हस्ताघनर्वसुश्चापिपुष्येनैश्वर्येणच ३ भरण्याश्चैवनक्षत्रेभानोःस्थापनमुत्तमं र्शे
धयित्वाततोभूमिंनुषकेशविवर्जितां ४ बालुकांगारयाघाणाअस्थिहीनांविशोध्यच चतुर्हस्तसमायुक्तावेदींवि
स्तारतोभवेत् ५ मण्डपकुप्रमाणेनदशहस्तप्रमानतः मण्डपश्चोर्द्धशाखाभिःकारयेद्विधिपूर्वकं ६ नदीसंगम
तीरस्थांबालुकांतत्रकारयेत् उपलिख्यततोभूमिकारयेत्कुण्डमुत्तमं ७ बज्ररत्नंश्रियायुक्तंपूर्वकुण्डंनुकारयेत्
दक्षिणोबाहुर्द्वंद्वंस्याद्धारुणांदिशिवर्हणं ८ पद्माकारंनुवैकुण्ठ्याउत्तरेणविवक्षणाः तोरणानिततःकुर्यात्पंचह
स्तानिमुब्रत ९ न्ययोधोदुंवरश्चैवविल्वपाशाएवच अश्वत्थश्चसमीचैवचंदनोत्तपनस्तथा १० शुक्लवस्त्रसमा
युक्तादर्भवीरसमन्विताः अष्टाशधितसर्वाणितोरणानिविवक्षणाः ११ अग्निमीडेतिमंत्रेणादद्याद्दैर्घ्यंनोरणं
श्वेत्वेतिवमंत्रेणादद्यादक्षिणानोरणं १२ अग्न्यायाहिमंत्रेणपश्चिमंनुप्रदाययेत् शन्नोदेवीतिमंत्रेणादद्यादुत्त
रानोरणं १३ कलशांस्तुसमादायहेमगर्भसमन्वितान् उकूलैश्चित्रपटैश्चवेष्टयेत्तंभमालिकां १४ श्वेत्तचंदन

रामः
१७१

पंकेनकंठेस्त्वस्तिकभूषितान् यवशालिशरावैश्वस्त्रालंकारविग्रहान् १५ आजिघ्नइतिमंत्रेणाकलशांस्तुनिवेश
येत् भवद्वादशपताकाभिश्चाभरैस्तुविनानकैः १६ शंखनिनादैश्चघोषैर्गैर्ममंगलवाचकैः तर्पभैरीनिनादैश्चकार
यितमहोत्सवं १७ पताकाभिर्विविचित्रभिर्ध्वजमालोपशोभितं विविचित्रस्त्वितानाद्यंप्रकीर्णकुसुमोत्तमं १८ तन्म
ध्येनुकुशास्तीर्णदेवार्वास्थापयेदुधः पताकापीतवर्णचिपूर्वैर्गोत्रादाययेत् १९ आग्नेयारक्तवर्णाभंयाम्यांवय
मसन्निभां नीलांजनसमप्रख्यानेत्रायांवैप्रदाययेत् वारुणाभिंदुवर्णाभांरुसांवायव्यगोचरे हरितांयक्षराजा
यक्षेशान्यांसर्ववर्णिकां २० श्वेतरक्तकवर्णैश्चदेवीमालिख्ययत्नतः वैशाखैवतुमंत्रेणावेशामालंभनंभवेत् २१
पूर्वाग्रानुत्तराग्रांश्चकुशनास्तीर्ययत्नतः योगेयोगेतिमंत्रेणकुशैश्चास्तराणंभवेत् २२ शय्यातत्रैवकर्त्तव्याकुशास्त
राणामिताः गंडकेद्विपिवित्रेणुतन्मध्येस्थापयेदुधः २३ दीपमालाविविचित्राभिर्भस्मोत्पान्नपानकैः पूयकांश्च
विविचित्रान्वैमोदकांश्चप्रदाययेत् २४ पायसंरुसरांश्चैवदधौदनसमन्वितान् कालजांश्चसुसंप्रख्यांशुभंछत्रं
विन्यसेत् २५ इतिश्रीभवि०ब्रह्मे०सप्तमी०सूर्यप्रतिष्ठाभरणविधिर्नामनवाधिकशततमोऽध्यायः १०८
नारद उवाच अतःपरंप्रवक्ष्यामिस्नानकर्मविधिंतव स्नायकस्तुमहाप्राज्ञोब्राह्मणोवेदपारगः १ अभिः

भवि. ५
१७२

शः शौरशस्त्राणामारुणोयदिसुप्रत भोजकोभोजकश्चार्थेऽर्च्योश्चतथावतः २ दिशांभागेमण्डपस्यलेशान्येवैयः
थाक्रमं हस्तमात्रप्रमाणंनुभद्रपीठंनुविन्यसेत् ३ हस्तिनाशकटेनापिदीर्घावरयेनच मंडलैर्ब्रह्मघोषैश्चदेवं
प्रासादमानयेत् ४ भद्रपीठंसमादायभद्रंकरेणितिमंत्रितं सूत्रधारस्ततःप्राज्ञःशुक्रांवरधरःशुविः ५ स्नापये
त्कलशंरूपदेवदेवंविभावसुं मरुतस्वाभिधिंचनुभक्तिमात्रोदिवस्यते ६ मेघतोयादिपूर्णेनद्वितीयान्कलसेन
नु सारस्वतासुपूर्णेनपूर्णेनसुरसत्तम ७ विद्याधराभिधिंचनुतृतीयकलशेननु शक्राशास्त्रभिधिंचनुलोक
पालाःसुरोत्तम ८ सागरोदकपूर्णेनचतुर्थकलशेननु वारिणापरिपूर्णेनचपरेणसुगंधिना ९ पंचमेनाभिधि
ंचनुनागास्त्रांकलशेननु हिमवद्धेमकूटाशभिधिंचनुपर्वताः १० निर्ऋरोदकपूर्णेनषष्ठेनकलशेननु सर्व
तीर्थीसुपूर्णेनचपरेणसुगंधिना ११ सप्तमेनाभिधिंचनुअधयःसप्तखेचराः वसवश्चाभिधिंचनुकलशेनाष्ट
मेननु १२ अष्टमंगलपूर्णेनदेवदेवनमोलुते ननोनैःकलशैर्दिवैःस्नानकर्मसमाचरेत् १३ समुद्रंगह्वयस्यो
क्तंमंत्रमेतत्तदीरयेत् इमेगंगेति यस्योक्तंमंत्रमेतदुदीरयेत् १४ समुद्रंज्योतिर्मंत्रेणक्षालयेन्मृत्तिकावित्तं शि
नीवालीतिमंत्रेणदशाक्षरीकर्मनिकां १५ शम्भुद्वारमन्त्रंयन्मयोधंचयलासिकं यज्ञयेदितिमंत्रेणहरेनामु
सं

रामः
१७२

भाजनं १६ गायत्र्याचैवगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयं आप्यायस्वेतिचक्षीरंदधिकाक्रोदधिस्रतं १७ नेत्रोसिभुक्
मित्याज्यंदेवस्यत्वाकुशोदकं स्वमादिविधिर्पुक्तंयंचगवांप्रकीर्तितं १८ याओषधीतिमंत्रेणस्नानमोषधिभि
ःकुरु इयदादिपुनस्तस्यकुर्याद्युत्रनोव्यहृत्यजावरंनथा सारस्वतंजलंपुण्यंचंद्रभागंससैंधवं २० पुष्करस्यजल
ःस्वर्णगिरिस्रवणोदकं अन्यद्वाशुवियत्तोयंनदीनदतडागजं २१ यथाशक्त्युपाहृत्यकलशैःकांचनादिभिः
भोजकावष्टभिसुकलशैःस्नापयंतिवै २२ ततस्तुमणिरत्नानिसर्वदीजौघधैस्तथा सुगंधीनिचमाल्यानिस्थल
जान्यंयुजानिव २३ चंदनानिवपुण्यानिगंधाश्चविविधास्तथा ब्राह्मीसुवर्चलांपुष्पांविभुक्रांतांशनावरीं २४ उ
र्वीचशंखपुष्पीचप्रियंगुरजनीवचां संहृत्यैतांसुसस्थानास्थानकर्मविधानवित् २५ वराभ्यश्चिरीयाणांयष्ट
वैःकुशसंमितं कलशोपरिविन्यसेत्तैर्ज्ञेयंस्नानोदकरवेः २६ कांचनैराजतैस्ताम्रैर्ममयैःकलशैस्तथा साक्षतैश्चहिर
त्पैश्चसर्वैर्विधिसमन्वितैः २७ गायत्रीपरिपूतेनघोडशैःस्नापयेद्भुवि कुशोत्तरांस्ततःहस्तावेदींयष्टैकामयीं २८
तस्यावेशांसमालोच्यपरिधाप्यचवाससी प्रतिमामभ्यसिंचेत्तासापरासप्रयत्नतः २९ मूर्ध्नि सर्वोषधीरुत्वातथै
वामसकानिव मंत्रेणमृत्तिकांवापिमंत्रतश्चजलंतथा ३० त्वंभूदेवंदितादेवैःसकलैर्देवदानवैः तेनत्वंस्थापिः

भवि. ७
१७३

नामूर्धिसयादेवस्यमुच्ये ३१ आदित्यं सर्वभूतानां देवतानां च सर्वशः रसानां पतये नृभ्यं मंत्रेण हि हृतं त्वया ३२
इत्थं यो एणि कैर्मंत्रैर्वैदिकैश्च विशेषतः कार्यं हि वारुणैः स्नानं देवस्य यदुनंदन ३३ इमांश्च ब्राह्मणं च वक्र्यतां
न विवक्षणाः देवस्य मभिधिं वं नृबलविभुशिवादयः ३४ यो मगंगां वृषोर्नि कलशेन सुरोत्तम येन स्नानं ततो द
शा मानसो केति मंत्रितं विष्णोराट् मंत्रेण दशाङ्गो दकं शुभं ततो ननु दकं नैव क्षालयेत् कुट्टवारिणा ३५ ज्ञातवेद
शमु शार्यवल्लपूनेन वारिणा ततो ह्यावाहयेद्देवं रक्तमाल्यां वरं शुभं ३७ एषे हि भगवान्भानो लोकानुग्रहकारक
यज्ञभागं प्रगृह्णन् स्वार्कं देवनमोस्तुते ३८ हिरण्येन नृपात्रेण मर्घ्यपाशं प्रदाय येन पार्थिवैराशकलशैः स्नापये
ज्ञात्वा वृधः ३९ ततस्ते दुर्वरैर्वीरजानैस्तेजदन्तरं ततस्तुकां च नैर्देवं स्नापयेद्यदुनंदन ४० सर्वतीर्थजलैर्गु
क्तं सर्वैर्घृधिसमन्वितं शंखमादाय देवस्य ततो मूर्ध्नि शंकरेत् ४१ द्वाक्षा पुष्पाणि देवस्य मूर्ध्नि यत्नान्विवक्षणा
धूपमुक्षिप्य यत्नेन ततः स्नानं समाचरेत् ४२ प्रथमं स्नापयेद्देवं वारिणाय दुनंदन ततस्तुपयसाराज्याय से
नतस्तुवै ४३ घृतेन मधुना वापितथैवैशुरसेन च अग्निष्टोमस्य देवस्य गोविंदस्य च सुव्रत ४४ ज्योतिष्टोम
स्य राजेन्द्राजयेयस्य वा विभो एजस्य श्वमेधाभ्यां घृताद्यैर्लभते फलं ४५ यस्तु कारयते स्नानं यस्तु भक्त्या प्रयच्छति

रामः
१७३

क्रियमाणं देवस्य स्नानं यदुल्लोद्धह ४६ यत्र ते कथिता यज्ञे सतेषां क्रमशः फलं स्नानं नृयत्नतः कार्यं देवदेवस्य
सुव्रत ४७ यथानलं घयेत्कश्चिद्देवस्य स्नपनं विभो न प्रशान्तियथा काशः शौरलोकनिवाहितः ४८ स्नानो दकं नु देव
स्य अथवापनस्वहि भूमौ गतं यदा द्यावै स्वाशतयदुनंदन ४९ रोगं प्राप्नोति कर्तव्यं दुःखकारि तवास्तथा तस्माद्यत्नेन क
र्तव्यं देवस्य स्नपनं विभो ५० स्नापयित्वा क्रमेणैषां स्नानकर्मविधिर्भवेत् ततो वर्धनिका गृह्य वारिधारामनुसृजेत्
५१ निवस्तु पुरतोर्कस्य आचमस्वेति बाहुवन वेदोसीति च मंत्रेण उपवीतं प्रदाय येन ५२ हहस्यतेति मंत्रेण वस्त्र
पुष्पं प्रदाय येन धारसीति च मंत्रेण धूपं दद्यात्सगुणं ५३ समिधोजनमंत्रेण अंजनं नृप्रदाय येन पुंजासीति च
मंत्रेण रोचनां तस्य दाय येन ५४ आरक्तं चैव वैकुर्याद्दीपान् पुष्पांश्च वर्धसे स्नानकर्म इदं प्रोक्तं भास्करस्य महात्मनः
५५ भोजकांश्चास्त्राणांश्चैव क्रियां कुर्युः प्रयत्नतः वंधुरो धर्वाणश्च श्वो मोगो धूर्यरेव च ५६ विक्रान्तिये मूर्तिधराः
ब्रह्मणो ब्रह्मस्य ततः तेषां प्रवक्ष्यामि विभो शृणुष्वैकमना खिलं ५७ संपूर्णा गात्रो मतिमान् छात्रज्ञः प्रियदर्शनः कुली
नः स्वविधानश्च आर्यदेशसमुद्रकः ५८ नक्षत्रलक्ष्मदीर्घगिः शौरशास्त्रविशारदः पंचविंशतितत्त्वज्ञः स्थापकः समुदा
हृतः ५९ वर्जनीयांस्तु वक्ष्यामि येस्तु कर्मन कारयेत् हीनां गश्चाधिकां गाश्च वामनो विकटस्तथा ६० नातिगौरातिरुम

भवि.पु
१२४

अस्थापनायप्रयोजयेत् कर्धीकोयावकश्चैव नित्यंगो मुखदंभकः ६१ मनस्यथायवेदांतो सुशुचिब्रह्मसंगुतः रो
गमुक्तो धवावालो मृग्यचैवातिरुद्धकः ६२ श्वित्रीकुसुमावरणीचकानो दुर्मतिरेव संकीर्णहीनजातिश्च तथा च
हृषलीयतिः ६३ कुसुमांभश्च खल्वीरो व्यांगावैविकलेन्द्रियः अविनीतो दुरात्मा च विकलः पंगुरेव च ६४ तिथि
नक्षत्रयोगानां वाराणां वतथा विभो भूचको जीवितार्थं हियश्च मूलो न दाययेत् ६५ ईदृशान्स्थापकान् सर्वान् चर्ज
यति प्रयत्नतः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन परीक्षः स्थापको बुधैः ६६ इति श्री भवि. ब्रा. सप्त. सूर्यस्नानविधिर्ना
मदशाधिकशततमोऽध्यायः ११० नारद उवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि अधिवासनमुत्तमं सहस्रशीर्षागुरु
घोमण्डपं यत्नतो विद्वेत् १ ततो न्यत्र श्रुचौ देशे सुसंस्मृतो यत्नेन मण्डपं पंचवर्णैस्तु आलिखेच्चतुरस्रकं २ प
ताकानोरणाच्छत्रध्वजमाल्याग्रलंकृतं विविचस्त्रक्षितानां प्रकीर्णकुसुमोकरैः ३ तस्य मध्ये कुशास्तीर्णैर्मूर्तिस्था
प्या विवस्वतः तत्रास्यावाहनं कृत्वा दद्यादर्घ्यं प्रयत्नतः ४ सुवर्णमधुपर्कदि सुमनो धूपदीपकैः देवस्य सशियेष्टां च
सवत्सरोहिणीं शुभां ५ नमोगोपतये तुक्ता सहस्रांशोऽसीदमे स्वमर्घ्येण संपूज्य परिधाय च वाससी ६ यज्ञो
पवीतमावेष्ट्या ददौ त्संगंत्यैव च वत्सरे वत्सरे तस्य नवमभ्यंगमाविशेत् ७ आचरणे मासिराजेंद्रपवित्रं तस्य तति

रामः
१२४

धौ आचरणभोजयित्वा नुवर्षेवर्षे प्रयोजयेत् ८ अभ्यंगं यदुशर्त्तु आचरणे मासि भास्करे सर्वगंधैः समालभ्य
चंदनागुरुकुङ्कुमैः ९ अलंकारैरलंकृत्य कुसुमैश्च सुगंधिभिः मालाभिश्च विविच भिरावदभिः समंततः १० त
तो धूपं निवेश्य श्रुचौ प्रदीपैश्च प्रयत्नतः सहस्रशीर्षागुरुघोमण्डलं नु प्रवेशयेत् ११ संभाषयेति मंत्रेण शय्यायां विनि
वेशयेत् विश्वतश्च श्रुतिरित्येवं कुर्यात्सकलनिःफलं १२ पुनरेव प्रवक्ष्यामि सकलांकारां शुभं स्थापकैस्तु सदा का
र्यं स्वदेहान्यासमुत्तमां १३ प्रतिमायां तथा कुर्यान्मंत्रस्यालभनं बुधः ॐ हं खं खं खोल्काय नमो मूलमंत्रः प्रकीर्त्ति
तः १४ अदितो यं स्वयं देवग्रक्षारणोपहं हितः ॐ कारस्तु न्यसेन्मूर्तिं हंकारं नासिकोपरि १५ खंकारस्तु ललाटे नु
खंकारं वदने न्यसेत् खोकारं चैव कंठे च अल्कारं हृदये न्यसेत् १६ यकारं हृदये वामे नकारं दक्षिणे भुजे मकारं वा
मकुक्षौ नु क्रींकारं दक्षिणे न्यसेत् १७ क्रींकारं वामपार्श्वे नु मकारं दक्षिणं न्यसेत् ॐ कारस्तु सदा ध्यायेत् ज्वाला माला
समाकुलं १८ हकारं मुण्डवर्णाभां प्रभावं तं जनं शुभं खकारं चिंतयेत् प्राज्ञो भिन्नां जनसमप्रभं १९ तरुणादिन्यवर्णा
भं खकारं चिंतयेत् बुधः नकारं हिमकुंदाभां मकारं ममृताक्षरं २० नकारं विष्णुसंकाशं क्रींकारं पीतवर्णकं क्षीरवर्णं स
कारं चिंतयेत् सततं बुधः २१ नकारं लवणाद्रं नु मकारं कनकप्रभं ततो देवं महात्मानं सहस्रकिरणं रविं २२ प्रसादा

भवि. ७ १७५ भिमुखं देवं शयनीये निवेशयेत् अग्निकार्यं ततः कुर्यादग्निं कुर्यात् पुर्वोद्धिजः २३ ततो रणोऽसमुऽध्याप्य शनि सौर्यादः
 धापिवा प्रज्वाल्याग्निं विधानेन कुर्याद् होमं विवक्षणाः २४ बहुचः पूर्वकुर्यात् पुनर्यामां माध्यादिनं तथा यश्चिमेनै
 बह्वंदोग उत्तरेथर्वणोगतः २५ मध्येन भोजकः कुर्याद् होमं प्राज्ञो यद्वत्तम शमीपलाशो दुर्वर्य अपामार्गस्तथैव च
 २६ द्वादशैव सहस्राणि सद्यो च खान स्वच अग्निर्भूदिति मंत्रेण कुर्यात् स्यात् लभनं भवेत् २७ उद्धिख्याभ्युक्षणे चैव
 अग्निरुतं इति स्मृतं सप्तव्याहृति मंत्रेण गर्भाधानं च कारयेत् २८ सीमंतेति सहस्रेण महामंत्रेण होमयेत् जातकः
 र्मतथा प्रोक्ता प्राणायामेति विदुर्बुधाः २९ नमः स्वाहेति मंत्रेण नामकरणं जुहोमयेत् ब्रह्मयज्ञेति मंत्रेण निःक्रमं तत्र
 होमयेत् ३० अन्नप्राशन मंत्रेण अन्नप्राशनमादिशेत् ज्येष्ठासामेति मंत्रेण तेन हृदोपकर्मणि ३१ व्रतबंधनः
 मंत्रेण व्रतबंधनमादिशेत् यत्नी संयोजनं चैव त्र्यायस्वेति प्रकल्पयेत् ३२ अग्निहोमादिकं चैव कर्मणि यानि यानि च
 महाव्याहृति मंत्रेण होतव्याधिसमंततः ३३ मातृणां यज्ञभूतानां बलिकर्म प्रदाययेत् सर्वकामसम्पत्त्यात्मकारयेद्
 धिवासनं ३४ त्रिरात्रं पंचरात्रं वा अहोरात्रमथापि वा तत्तत्त्वलं कृतां स्नातां मणिरत्नविभूषितां ३५ तत्र रक्षाप्रय
 त्नेन प्रतिमां धिवासयेत् देवागारादथैशाने दिभागे दिव्यसंज्ञिते ३६ कृत्वा कुशपरितीर्णं रवेस्तरेण संवृते पूर्वशी

रामः
 १७५

र्वातिथाशयांशुक्तशुक्लां वरोत्तरां ३७ तस्यामावेशयेत् सम्यग्महाध्वेतामुदाहरन् निशुभादक्षिणोपार्श्वं वामे रात्री प्रकीर्त्ति
 ता ३८ दाउपिंगलकौशस्थितौ पादप्रवेशतः तस्यां सा सुशितायां शुश्यायां प्रतिमारवेः ३९ वशेत्तारजनीं तत्र त्वयमा
 नाश्च नृदिशं ब्राह्मणैर्विधिभिश्चापि मीतज्ञैर्भरौस्तथा ४० कुर्याज्जागरांतत्र सूर्यभक्तिसमन्वितः प्रभातायां शुशुर्व्यां
 बोधयेद्विधानतः ४१ हविष्यं भोजयित्वा तु ब्राह्मणाभोजकांस्तथा दक्षिणाभिः समुत्तरज्यतैः कृते स्वस्तिवाचने ४२ त
 तो गर्भगृहस्थाथ मध्ये कृत्वा नृपिण्डिकां अवटे चापि सौन्यं सेत्सदृशं ४३ सर्ववीजौषधिश्चैव तत्र कृत्वा विधानवि
 न् दत्वा धर्मं स्थापयेत् तत्र यजमानः सहायवान् ४४ शंखं दुंदुभिनिर्घोषैर्जनधारसहासतैः कृत्वा पुण्याहं शंखं आ
 लस्य प्रदक्षिणं ४५ शुभे लग्ने दिने धासे पूर्वाह्ने भावरक्षणे गुरुर्त्तैश्च शुभे भानोः प्रतिमां स्थापयेद्बुधः ४६ नाधो मु
 खी नोर्ध्वमुखी न पार्श्वं विनतां तथा समामति तिथीयेमां प्रतिमां वै निवेशयेत् ४७ यत्नो वा स्य ततः सम्यक्पार्श्वयोर्वि
 निवेशयेत् निशुभादक्षिणोपार्श्वं रवे रात्री जुवामतः ४८ ततस्तदुपहारार्थं संभावैः प्राकृसमाकृतैः मोदकोन्नापिका
 पूयशदलाभूतशीर्षकैः ४९ कृशरापयसोन्मिश्रैः सर्वदिशुः क्षियेदलीं इंद्राय देवपतये वलिने च क्रुदाक्षिणे ५०
 शतयज्ञाधिपे तस्मिन् पूर्वेंद्राय वै नमः प्रातारमिंद्रमंत्रेण इंद्रस्यावाहनं भवेत् ५१ अग्नये रक्तनेत्राय ज्वाला मालाः

भवि.पु
१७६

वितायवे शक्तिहस्तायनीलायनमोवैरुसवर्त्मने ५२ सूर्यपुत्रायदेवायधर्मराजायवैनमः यमायत्नामवायत्नाः
मंत्रसत्सैप्रकीर्तितः ५३ निम्नतेकुंतहस्तायनीललोहितकायच सर्वरक्षोधिपायेहविरूपास्यायवैनमः ५४ आयं
गौरितिमंत्रेणनैऋत्यांनुप्रकल्पयेत् वारुणापाशहस्तायवृषारूढसितायच ५५ निम्नगायतयेवीरवरूपायचवैन
मः मंत्रेणावाहनंविद्यात्तंचनयःसरस्वती ५६ प्राणात्मकायधूम्रायसर्वगायानिलायच गदापट्टिशहस्तायसो
मराजायवैनमः ५७ ईशावास्यंदनुहावैसोममंत्रःप्रकीर्तितः गणाधिपतयेदेवनीलकंठायभूलिने ५८ विरूपा
सायनीलायत्रैलोक्यपतयेनमः अभित्वाभरणोमंत्रईशानायप्रकीर्तितः ५९ सर्वनागाधिराजायश्वेतवर्णायभोगि
ने सहस्रशीघेरित्यंतमनंतायनमोनमः ६० नमोस्तुतेसूर्यभ्योवैश्वीतिमंत्रप्रकीर्तितः वज्रमुखायदेवाययन्मासनग
तायच ६१ रुद्राजिनविषत्रायनमोलंबोदरायच पंचरत्नादिविन्यासंप्रपूज्याभिःप्रपूजयेत् ६२ नर्ययेत्सीरपाः
लौक्यस्तुतिस्तोत्रैश्चभास्करं विप्रेभ्योभोजकेभ्यश्चततोदशाब्जदक्षिणां ६३ सूर्यक्षेत्रंसदापुण्यंनैवकुर्याद्भुदक्षिणां
तोष्यतेतोयविधिनातप्तैःप्रतिमास्तथा ६४ सानुहृदिकरीनित्यंसानित्याचसदाभवेत् वज्रगमिपिबर्णानांस्था
पयेशदिभास्करं ६५ सतीर्णसर्वसंसारहृन्मालिनमश्रुते पश्यन्तिमानवायेनुआदित्यस्याधिवासनं ६६ सप्तज

रामः
१७६

नमस्तुतेजातानिरोगाःसंभवन्तिहि त्रिरात्रंयेषुयासंतेभानोर्यत्राधिवासने ६७ गंधमाल्योपहारैस्तुतेषांनुभरणंरवेः
यावत्कीर्तिस्थापुण्यतोभानोःस्थाननिवेशनात् ६८ तावत्सतन्नश्चेष्टसूर्यःपश्यतिपुमान्भक्त्यासूर्यलोकमवाश्रुते
६९ दशानामश्वमेधानांवाजयेयशतस्यच फलंप्राप्नोतिपुरुषःप्रतिष्ठाप्यदिवाकरं ६९ *र्यलोकेमहीयते ७० स्था
पनेवाप्त्यैमंत्रःप्रोक्तोलोकेषुपूजितः ऊवाधैधुवायधिवीधुवंविशमिदंरगा ७१ श्रेयसेयजमानस्यतथात्वंऊवः
तांजज्ञ स्थापयित्वाविंभक्त्याविधिदृष्टेनकर्मणा ७२ मासेमासेकृतुफलंलभतेनात्रसंशयः एकाहेनापियज्ञानोः
पूजायांप्राप्यतत्फलं ७३ नतत्कृतुशतेवीरप्रणम्यमानकैर्भूवि हृत्वातुसुमहत्यापयःपश्चात्सेव्यतेएवं ७४ सयानिस्त
र्यलोकंतुनरोविगतकल्मषः नभवन्तीष्टकायत्वेभानवोभूमिसंस्थिता ७५ स्वर्गमहीयुतेतावत्कारकोदेवरश्मयः गंड
सुरितसंस्थानेयत्फलंप्राप्यतेनवै ७६ नतत्कृतुसहस्रैस्तुप्राप्यतेफलमुन्नमं सिकतामपिगृहंयस्तुकुर्याद्विभावसोः
७७ गोश्रुतानिप्रिययेवंदक्षाद्वैज्ञानेःपुरं ७८ इत्येवंसुरवरःसंस्तुतस्वभानोभूतानांस्थितिनियमान्यसूनिहेतोः श्री
भागीनरोनिकेतकारिकर्मणांवसतिशतंचसूर्यलोके ७९ इतिश्रीभवि.पु.आ.सं.सप्त.सूर्यप्रतिष्ठायामेकाद
शाधिकशततमोऽध्यायः १११ नारदउवाच यःप्रासादंरचयतिपुमान्देवतानांप्रसादात्कीर्तिस्तस्यभ्रमयति

भवि. ७
१७७

विपुलावंशमार्गानुयाता दिव्याभोगान्वलभतिसदाकामतश्चाप्रमेयस्तेताभुक्तापुनरपिभवेच्चक्रवर्तीपृथिव्यां १
येमानवास्त्रिदशभूर्तिनिकेतनानि कुर्वन्ति मातृजनदृष्टिमनोहराणि तेषां मतेष्वमरमात्रानुमशरीरे लोके परं भवति
कीर्तिमयं शरीरं २ इति ते कथितमिदं देवपूज्यस्य सवित्रः स्थापने विधानसाधारणा विधानशृणु देवानां प्रतिष्ठाप
ने वीर ३ स्नातने भुक्तवस्त्रालं कृतां पूजितां कुसुमगंधैः प्रतिमास्वास्तीर्णयां स्थापकः कुर्यात् ४ अभ्यर्च्य कुसुमगं
धाविलेपनैः शंखनूर्यानिघोषैश्च प्रादक्षिण्येन मयेचायनस्य प्रयत्नेन ५ कृत्वा वलिप्रभतमभ्यर्च्य द्वास्तुलांश्च सा
ध्ना दत्वा हिरण्यसकलविनिक्षिपेत्पिंडिकांश्च ६ तस्थापकं देवसंज्ञादिना सम्यक्त्वविशेषतो न्यः व्यासत्यागानाभी
गी भवती ह्यरत्रवी विष्णोर्भागात् ७ एता मगाश्च सवित्रः शंभोः सतस्माद्विजाः मातृतां मपि मातृमशालविदां वि
डुर्वास्त्रिणाः ८ साल्मीयस्य जनस्य भुक्तवसनां वदस्य वक्तां वधरायेयं देवमुपाश्रेताः ९ स्वविधिना सैस्तस्य ६
कार्यक्रिया इह कर्मनिराये सर्वा मुद्राति यानि ब्राह्मणाः सदः १० इदं ते कथितं राजन् प्रतिष्ठापनमादितः यः कुर्या
त्सवित्रः स्थानं नरो याति मनोवती ११ इत्थं कृत्वा नरो भक्त्या सवित्रः स्थापनं दुधः कारयेत् पुरतो भक्त्या सवित्रः पुराण
दभुम् १२ इति हासपुराणभ्यां श्रवणं पापनाशनं नाभ्यां हि श्रवणं दीरसान्निध्यं यानि भास्करं १३ कृतेनुहायः

रामः
१७७

नेतस्मिन्नेवान्येचापि देवताः तस्मात्कार्यदुधैर्नित्यं धर्मश्रवणमादितः १४ वाचकं पूजयित्वा नु ब्राह्मणानुयस्य च
कारयेद्वाचनं वीरपुस्तकस्याग्रतोऽपि १५ सर्वस्वं स्थापके दद्यात्किं विद्मह समाश्रितं गोदानमथ वा दद्यात्तस्य चित्तं प्र
सादयेत् १६ इत्येवं कथितं वीरप्रतिष्ठा कल्पमादितः कृत्वा दद्याच्च भुक्त्वा च यन्नरो कर्मवाश्रुते १७ इति श्रीभ
द्रास्त्रे सप्तः प्रतिष्ठाविधिर्नाम द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ११२ नारद उवाच हं ते कथयिष्यामि ध्वजारोह
नमुत्तमं यदुक्तं ब्रह्मण पूर्वविभवाधिपतेः पुरः १ पुरा देवा सुरे युद्धे योऽहं देवैर्जयेयुभिः कृत्वा नुपरि विष्णुनिवाहना
नि ध्वजानि २ लक्षं विष्णुध्वजं केनुरितिर्यायिनामभिः कीर्तितः सर्वसाम्यत्वे प्रमाणं गदतः शृणु ३ ध्वजवंशसुक
र्तव्यो विरुत्वा तत्र वैभ्रजः प्रसादव्यासनुल्यसु ध्वजवंशप्रमाणतः ४ देवा गारस्य या प्रोक्ता मंजरी कलशादधः अथ
वा तत्प्रमाणसु ध्वजदण्डः प्रकीर्तितः ५ अंतर्गृहस्य या देवी सूत्रतः परिकल्पिताः तस्य व्यासाद्भवेदंशः प्रासादस्य
पश्चिम ६ अथ वा नवसूत्रेण व्यासांतर्गृहस्य नु प्रासाद इत्युक्तमतोऽहं यसन संशयः ७ केनुरेणो भवेदंशो न
भिन्नो नानुत्तथा अथ वंजोरथं चैव नालिका पुरुषस्तथा ८ वज्रहस्तं भवंत्येते प्रशस्ता हस्तनंदन अष्टहस्तप्र
माणसु विंशतिश्च प्रमाणतः ९ सामान्यो ध्वजदण्डसु सर्वसाधारणो मतः दण्डपालध्वजो यस्तु स्मृतो हस्तसु षोडश

भविः ७
१७८

१० विंशहस्तापरंदंडं नकुर्पादिविसंशदि पुग्महस्तलुहर्त्तव्यो ध्वजदण्डो महीविभिः ११ वनुरंगुलविस्तीर्णसुहृत्तो
छंगुलोपरि नातिसस्मोनवस्थलेन कार्येन वपुर्वतः १२ समसर्वानुकर्त्तव्या सुहृदः समस्वर्हि वक्रः पुष्पविनाशा
यस्य त्रणोन्नविनाशनः १३ रोगदोयुग्महस्तलुभिन्नोऽऽखमनंतकं करोति हनिधर्मस्य हीनदंडप्रमाणतः १४ वैश
स्य मम पर्वद्विदशा क्रमधोनतः जयोजयंतो जैत्रेयः शत्रुहलोजयावह १५ नंदोपनंदकश्चैव द्रोपेयस्तथैव च
दशैते कीर्त्तिता भेदा ध्वजस्थानंदसंमिताः १६ द्विहस्तलुजयोदन्नो द्विगुणो नामनामतः जैत्रो द्वादशहस्तलुशत्रुहारस
वान्वितः १७ जयोहस्तलुविंशर्द्धे ध्वजमादित्यसंमितः चतुर्दशायनंदलुद्वंद्वः षोडश उच्यते १८ उपेन्द्रो द्वादशप्रो
क्तस्तथैव विंशतिः स्मृतः भिन्नो वैचैत्रदण्डश्च न कार्ये दण्ड एव च १९ मूलं सत्रेण कर्त्तव्या व्यासोवांतर्गहस्यतु ६
ध्वजदण्डो महाबाहो अथवा धलुमानतः २० मंजरीमानतो वापितदूर्ध्वनाथवा विभो पताका च भवेत्कार्या ध्वजव
शावलोकिनी २१ बोक्ता द्वादशधा वीरमानतो मानतस्तथा अंकुरः पञ्चवक्त्रैव स्कंधशाखास्तथैव च २२ पतार्क
कदली वीरकेतुलस्मजयस्तथा ध्वजश्च दशनः प्रोक्तः सर्वदेवमयोनयः २३ अंकुरे छंगुला प्रोक्ता पञ्चवक्त्रनुरंगु
लाः स्कंधे षडंगुला प्रोक्ता शाखा चाष्टंगुला मताः २४ एकादशपताका तु कदली च चतुर्दश केतुलुषोऽष्टः प्रोक्तो

रामः
१७८

लक्षाष्टादश उच्यते २५ जयो विंशतिवै प्रोक्तो विस्तारदंगुलानि चतुर्दशो ध्वजः प्रोक्तः पताका छंगुलानि च २६
देवागारस्य कुंता द्वै प्रथमा संप्रमार्जनी अंकुरे निपताका सा विज्ञेया यदुनंदन २७ पञ्चवेपथ्वे वेति द्वितीयस्य प्रमार्ज
नी त्रिभागमार्जनी स्कंधः शाखा वैपथ्वमस्यतु २८ चेतुर्दशमः प्रोक्तो जयंतो यदुनंदन हृषस्थाना धमाङ्गीर्णध्वजलुप
रिकीर्त्तितः २९ गजो मेघो थमहिषः कबंधलु हृषस्तथा हरिणो हरणश्चैव नगश्च नरसत्तम ३० स्थानान्येतानि भूमौ तु प्र
पुक्तस्य ध्वजस्य तु दिशस्तावदुधैः पूर्वाक्रमेण परिकल्पयेत् ३१ एवं दशविधा प्रोक्ता पताकास्तत्त्वदर्शिभिः कर्त्त
व्यासा यथा पूर्वतः कृत्स्नराधिय ३२ भृक्तवस्त्रमयी विक्रासु घण्टा स्वमनोरमा नानातुण्डसंयन्ना किंकिनी जाल
मंडिता ३३ ध्वजाग्रैश्चैव कर्त्तव्या देवतालिंगसत्त्वकः कांचनो वाथ वारौण्यो मणिरत्नमयोऽपि वा ३४ रंगकालिखितो
वापितहाहनसमाकृतिः ध्वजदण्डाय विन्यासः कर्त्तव्यो यदुनंदन ३५ गरुत्मानु ध्वजो बिलोरीश्वरस्य ध्वजो हृषः ब्रह्म
हायंकर्त्तव्यं कार्यं रवेर्द्धर्मस्मृतो ध्वजः ३६ कुंजरो देवा राजस्य यमस्य महिषो ध्वजः बलदेवस्य नालश्च कामस्य मकरः स्मृतः
३७ ध्वजः सिंहलुङ्गीयाः कीर्त्तितो यदुनंदन गोधा वापिमहादेव्यारेवंतस्य हृषः स्मृतः ३८ हंसलु वरुणास्योक्तो वात
लु हरिणो मतः पावकस्य तथा मेघो मूषो गणायते स्मृतः ३९ ब्रह्मर्षीणां कुंजः प्रोक्त इत्येष ध्वजकल्पना यस्य यो वा

भविः ५
१७८

हनः प्रोक्तः सतस्य ध्वज उच्यते ४० विहोर्ध्वजस्य सौपरीं दण्डं कुर्याद्विचक्षणः पताका अपि पीता स्याद्गुरुस्य समीपगा ४१ ईश्वरस्य ध्वजो दण्डो राजतोय उच्यते पताका अपि शुक्ला स्याद्दृष्टव्यस्य समीपगा ४२ पितृमहध्वजो दण्डो स्मृतस्तथा मयो बुधः पञ्चवर्णीयता कास्यात्यं कजस्य समीपगा ४३ आदित्यस्य च सौपरी ध्वजो दण्डः प्रकीर्तितः पञ्चवर्णीयता कास्याद्दर्मस्यारोगता स्मृता ४४ किंकिनी जालसंयन्ना नाना रानीभि रारुता किंकिनी जालसंयन्ना नाना उदुद सन्निभा ४५ पुष्पमालोपसंयन्ना नाना रानीभि रारुता इन्द्रध्वजस्य दंडोक्तः कांचनो य उच्यते ४६ पताका रक्तवर्णा स्यात्कुंजरस्य समीपगा आयसश्चापि दंडोक्ताय मविंशति विचक्षणैः ४७ पताका वर्णितः कृष्णो महिषस्य समीपगा जलाधिपध्वजो दण्डो राजतः परिकीर्तितः ४८ पताका वर्णितः श्वेता आत्मा वंशस्य कथ्यते ध्वजे वापि कुबेरस्य दंडो मणिमय स्मृतः ४९ पताका वापि रक्ता स्यान्नरपादसमीपगा बलदेवध्वजो दण्डो राजतोय उच्यते ५० पताका वर्णितः शुक्ला तालस्याधोगता स्मृता कामध्वजो त्रिलोहस्या दण्डो य उच्यते ५१ पताका रौहिणी तत्र करस्य समीपगा मयूरं कार्त्तिकेयस्य चिह्नं लोके प्रगीयते ५२ त्रिलोह दण्डो मारुतं वज्रं लविभूतः धितः वज्रं लविचित्रानुपताका कथिता बुधैः ५३ हस्तिदंतं तथा रक्तं कुर्यात्क्रियायतेर्नृप ताम्रदण्डो समाहृतं

रामः
१७८

सुश्रुधं सुमनोहरं ५३ शुक्ला पताका कर्त्तव्या स्वप्रमानो महीयते मातृणां वापि कर्त्तव्यो नेकरूपो ध्वजो बुधैः ५४ पताकाभिरणोकाभिर्वज्रवर्णाभिर्वर्णितः रेवंतस्यापि कर्त्तव्यो ध्वजो वाजीनराधिय ५५ रक्ता पताका तत्रापि कर्त्तव्यो य उच्यते नंदन चाशुभमणिरेकार्या शिरोमाला कुलो ध्वज ५६ नाना पताका कर्त्तव्यो दण्डो लोहमयस्तथा रीतिमयस्तु मातृणां रेवंतस्य च कारयेत् ५७ गौर्या ध्वजस्तान्मयः पताका गोपसन्निभः सुवर्णी दण्डो वीरस्य ध्वजो मेघसमन्वितः ५८ पताका वज्रवर्णाया कर्त्तव्या य उच्यते स्वाश्वसारमयो दंडो ध्वजो वातस्य स्य उच्यते ५९ पताका रक्तवर्णा नृहरिणस्य समीपगा भगवत्या ध्वजो दंडो मणिरत्नमयः स्मृतः ६० पताका च त्रिवर्णा स्यात्सिंहस्याधोगतान्य एवं विधिभिर्दंष्ट्रा ध्वजं लक्षणं लक्षितं ६१ अधिवासं ततो राजस्तत आरोपयेद्बुधः ततः सर्वो ध्वजीभिश्च साय वित्रा प्रयत्नतः ६२ समालभ्य श्वध्वीयान्मधो प्रति सरां नृप कल्पयित्वा शुभां वेदी कलशैरुपशोभितां ६३ तस्यां विशां समारोप्य तारा त्रिमधिवासयेत् नाना कुसुमविभ्रान्तं स्रजं तस्यावलंबयेत् ६४ अभ्यर्च्य विप्रयत्नेन धूपमस्य निवेदयेत् बलि कर्म ततः कृत्वा रुद्राण्यकादिभिः ६५ पललोत्थापिकाभिश्च दधियाय सलङ्कैः उद्दिश्य लोकपालेभ्यो वलिं कृत्वा नृपा यसेः ६६ ब्राह्मणां स्वस्तिवाचा य कृत्वा पुण्याहमंगलं वादिन रुत निर्घोषैर्जलशोषारसाहुतं ६७ नाना उदुदसंयन्

भवि. ७ वेष्टितं नववाससा अभेलग्रेदिनेऽससेध्वजां आरोपयेदुधः ६८ विन्यस्य स्वर्णकलशं अभेरज-ध्वजस्य तु स्वमारोप
 १८० येषु ध्वजं देवालयोपरि ६९ श्रियासाव-रुतेनित्यं प्राप्नोति परमांगतिं असुराबलुमिच्छन्ति ध्वजं हीनं न धारयेत्
 ७० मंत्रं च स्थापने प्रोक्तो विधानस्तैः ध्वजस्य तु एहो हि भगवन् देववाहनं रवगमीश्वर ७१ श्रीनिवासे शयैर्देवैर्ध्वजैश्च
 रोयशोभितं व्योमरूपमहारूपधर्मात्मस्त्वं च तद्गते ७२ सान्निध्यं कुरुदण्डेऽस्मिन् सासीव-ध्वजतां व्रज कुरुदण्डिं सदा क
 र्तुः प्रासादस्यार्कवत्प्रभः ७३ एहो हि भगवन् त्रीश्वर विनिर्भितो परिवारवापुर्मार्गानुसारि श्रीकर श्रीनिवासरिपुध्वंस
 पक्षिनि लयसर्वदेवप्रियं कुरु सान्निध्यं शान्तिशान्तस्वल्पं तु परमं च मे भवतु सर्वविघ्नान्यपनय ७४ मंत्रेणानेन राजेन्द्र
 अभेदं दुनिवेशयेत् पताकापूर्वमंत्रेण स्थित्वा पूर्वमुखेन च ७५ क्षिपेद्दृष्टमया काशं प्रासादशिखरादिभ्यो पवमानां
 ततः कृत्वा पताकां यदुनंदन ७६ प्रासादपुरतो वीर्यपताकापतयेद्यदि आग्नेय्यामग्निलोकलुयाभ्यां यमसदो भवेत्
 ७७ एवं यः कारयेद्भक्त्या ध्वजस्यारोहनं रवेः सनुभुक्ता परभोगाः सूर्यलोके महीयते ७८ तेजसां व्रजसंकाशः कां
 त्यावां व्रजसन्निभः द्विजैर्दनुष्यः प्रभया विक्रमेण च गोपते ७९ इति श्रीभवि. ब्राह्मे. सप्त. ध्वजारोहनविधिर्नाम
 त्रयोदशधिकशततमोऽध्यायः ११३ ॥ शंवडवाच ॥ त्वत्प्रसादात्तया प्राप्तरूपमेतत्सनातनं प्रत्यक्षदर्शिनं वा

रामः
 १८०

पिभास्करस्य महात्मनः १ सर्वमेतत्संप्राप्य पुनश्चिंताकुलं मनः देवस्य परिचयं विपालकं कः करिष्यति २ उवाच
 कंहि जं किंचित्समत्वं परिपालने ममैवानुग्रहोऽस्मिन् विचिंत्याख्या ३ एवमुक्तुः शंवेन नारदः प्रत्युवाच ह
 नहि जाः प्रतिगृह्णन्ति देवस्य स्वीकृतं धनं ४ विद्यते वचनं तत्र गुरुश्चाथ प्रतिग्रहः देवचर्या गतैर्दुःखैः क्रियाब्रह्मीन
 विद्यते ५ अविज्ञाय च कुर्वन्ति ये क्रियालोभमोहिताः अयां क्लेया भवन्तीह ते वै देवस्य काहिजाः ६ देवत्वं ब्राह्मणत्वं
 वयो लोभादुपजीवति यमाया --- लोकगृध्रो --- न जीवति ७ ततो न ब्राह्मणः कश्चिद्देवचर्यां करिष्यति विधि
 शं ज्ञानवंतश्च परित्यज्य समं तथा ८ देव एव तवाख्यातं तस्मात्तं शरणं व्रज अथवा यदुशाहं लिङ्गं प्रसेनपुरोहितं ९
 गत्वा ब्रह्मि महावा होय यसौ कुरुते न घ नारदेनैव मुक्तुः शं वोजां ववती सुतः १० सुखासीनं गृहं वीरविप्रंगौरमु
 खं न च विनयेनोपसंगम्य शं वोवाक्यमथाब्रवीत् ११ मया भानोः प्रसादेन कारितं सविजुर्गृहं सपत्नीकं ससैन्यं च
 पृथिव्यां श्रीधरं स्थितं १२ सनुतस्मिन्मया दत्तं कृतं मूर्तिचमंडलं तस्मादिष्टं विशिष्टं भोदानं देयं मनोगतं १३ तस्य रं
 ममसं प्रीत्या गृह्णाण त्वं महापुने शं ववाक्यमिदं श्रुत्वा प्रत्युवाच महापुनिः १४ गौरमुख उवाच ब्रवीम्यहमशेषं
 च यथा वदतु पूर्वशः अहं विप्रो भवन्नसा देवदेव परियुहः अयं स्मरमेवर्णग्रहणं मे विरुध्यते १५ ब्रह्मविद्याप्रणी

भवि.पु
१८९

तानि स्वकर्माणि हि ज्ञातव्यः कुर्वीतानां प्रहीयन्ते अथवा भिन्नहृत्तयः १६ शांतिरध्ययनं जायः सत्यं च यदुनंदन
एतानि विप्रकर्माणि न देवार्वापरिग्रहः १७ यदि देवान्न दानं स्यात्ततो देवलको द्विजः देवद्व्याभिलाषा ब्रह्मास्त्रं
एतन्नुविमुच्यति १८ देवस्मरेणाय दानं ब्राह्मणाय प्रयच्छति दानेनौपायकर्तारौ आत्मदोषेण मानवौ १९ देवान्नं
दानवांस्ते यंत हृहीत्वा द्विजोत्तम आदेवाय दिवासत्रेन नुहोति ददाति च २० भिन्नहृत्तो द्विजः पापो राक्षसः सो भिजा
यते द्विजो देवलको यत्र यः क्षांभुं के महामते २१ एतन्वाह्य एतन्वापिसापंकेः हृदुमाचरेत् द्विजो देवलको यत्र
संस्कारसंश्रयच्छति २२ बाधो मुखपितृसर्वानां क्रम्य विनियतयेत् आत्मानं पातयेद्यस्तु सो न्यानुत्तरते कथं २३ उ
त्तरिष्यति वात्मानं मित्येव तत्तज्जन्मना यो हठाद्बुभयाञ्चैव कुरुते एविवेश्मनि २४ विद्यते तानि विप्रेभ्यः यतते विप्र
हृषकः सप्रतिग्रहमात्रेति द्विजो याति प्रतिग्रहं २५ देवप्रतिग्रहार्थं नु देववाक्यं न विद्यते तस्माद् राजानं देवान्नं
विप्रे दद्यात्कथंचन २६ ब्रह्मसूत्रमिदं स्थित्वा गमिष्यामीति गम्यतां शंख उवाच अग्राह्यं च द्विजातिभ्यः क
सौ देयमिदं मया ३७ श्रुतं वा दृष्टं पूर्ववा तन्मे व्याख्यातुमर्हसि गौरमुख उवाच मगाय संश्रयच्छत्वं पुरतस्ते
शतं विभो २८ तस्याधिकारे देवानां स्वदेवानां च पूजने शंख उवाच कोयं मगेति वा प्रोक्तः कृत्वा सौ वसते वि

रामः
१८९

भो २८ कस्य पुत्रो द्विजोऽयं किमाचारः किमाकृतिः गौरमुख उवाच यो ये मगेति वै प्रोक्तमगो वीरं द्विजो मतः नि
शुभाग्रिभुतो वीर आदित्यात्मज उच्यते शंख उवाच कथं सनि शुभापुत्रः कथं वीरः श्रुतस्तथा ३१ कथं वादित्यजनयो म
गो सौ तु ध्यते न घ गौरमुख उवाच मानुषा त्वंगता देवीनि शुभाकिलभारत ३२ गता आपवदाप्येह भास्करा लोकपूजित
र गोत्रं मिहिरमित्याहुर्जतं वै ब्रह्मभुजं ३३ अन्वं कोनामधर्मात्मा जगि रासी मुरानघ तस्यानुज्ञासमुत्पन्नानि शुभा
यावरांगना ३४ रूपेण प्रतिमालोके हावलीनामनामतः पितुर्नियोगात्सा कन्या विरहे ज्ञातवेदसं ३५ विचरं त्या
यथान्यायं समिद्धः पावकस्तदा अथ तां देवदेवेशो अंशुमाली ददर्श ह ३६ रूपयौवनसंपन्नांततः कामवसंगतः
चिंतयामास तन्वंगी कथं तां वै भजेदहं ३७ अनया विधृतो यो यं पावको देवपूजितः स्वमाविश्य तन्वंगी भयेयं लो
कपूजितं ३८ इति संचिंत्य देवेशः सहस्रांशुर्दिवस्पतिः विवेश पावकं वीरतदा तं विभवाननं ३९ ततो विलासला
वण्य रूपयौवनशालिनी समिद्धं लंघयित्वा प्रिजगामाय तलोचना ४० भानुः स्वरूपमास्थाय दृष्ट्वा कन्यां सपीडितः
करं करेण संगृह्य ततस्तो हृद्यवाहनः ४१ उवाच यदुशार्हलवोदितो भास्करेण न वेदोक्तविधिमुत्सृज्य यथा हं लंघि
तस्त्वया ४२ तस्मान्मत्तः समुत्पन्नस्तव पुत्रो भविष्यति जलशय्य इति ख्यातो बंशः कीर्तिविवर्धनः ४३ अग्निजाता

अवि.पु
१८२

मगाः प्रोक्ता सोमजाता हि जातयः भोजकादित्यजाता हि दिव्यास्ते परिकीर्तिताः ४४ तामेव मुक्ता भगवानादित्यो नर्द्धे
प्रिमान् अथोत्पन्नां प्रजो ज्ञात्वा ध्यानयोगेन वैश्रविः ४५ पिता तस्या महातेजाः स्रज्वंगस्तु महा मुनिः शाय
पुत्रस्य तेजसी स्रज्वंगो वाक्यमब्रवीत् ४६ आत्मा परोधात्कामि न्यायथा गर्भे न लाडव संभूतः समहा भागा पू
ज्योयंते भविष्यति ४७ पुत्रश्लोकाभिसंतप्ता वाच्य पर्यकुलेक्षणः चिंतयामास दुःखार्त्ततमर्कं ज्वलनाकृतिं ४८
सुतो देववशिष्ठस्य मम योनिस्तमुद्भवः अयं दत्तो महायस्तु अपूज्यंते सुते किम् ४९ कर्तुमर्हसि तं देवं यथासौ त्र
ल्योनिज नभवेदति पूज्योयं पुत्रो देवतथा कुरु ५० एवं नु चिंतयामास भगवानन्यमा किल आग्नेयं रूपमाश्रि
त्य इदं वचनमब्रवीत् ५१ क्षिप्रं गंभीरं निर्घोषं सिद्धसाक्षरं समन्वितं स्रज्वंगः समहा तेजा धर्मचरति सुव्रत ५२ ते
नोत्तरज्यमिमं शायं नान्यथा कर्तुं मुत्सहे किं नु कार्यं गरीयस्त्वादात्मशायोत्संमतं ५३ तव पुत्रं विधाष्यामि अपूज्यं
वेदपारंगं वंशश्च त्वं महात्मा तस्य निवस्यति बभूतले ५४ मगानाममहात्मानो वरिष्ठो ब्रह्मवादिनः मध्यायनामस्त
जनाम इत्तामत्यारयणाः ५५ मम शुश्रूषकाश्चैव मम व्रतविधायिनः त्वांच मां च यथा न्यायं वेदतत्त्वार्थदर्शिनः ५६
पूजयिष्यंति निरताः सदामद्रावभाविताः मत्कर्मणा मत्संगमात्सद्रावविनिवेशनात् ५७ निरता मत्पुसादेन मामेवै

रामः
१८२

सत्यसंशयः श्मश्रुवंगधरानित्ये त्रिसंध्यं मत्परायणं ५८ पंचकालविधानतो विरकालस्य यज्विनः पूर्णकंदक्षिणोपा
णौ वशावात्मन धारयन् ५९ याति दानेन वदनं प्रकाशयितः शुचिः प्राणो हि मत्कृतं कृत्वा ततो भुंजीत वाग्यतः ६०
अज्ञानाच्च प्रमादाच्च बाहुल्येन्द्रियचेतसः विधिहीनममंत्रं वा ये यजिष्यंति यांगणाः ६१ ते पितृर्गजितो ह्यंता रमंते सू
र्यसन्निधौ एवं विधास्तव सुता भविष्यंति नरोत्तमाः ६२ मम वंशे महात्मानो वेदवेदांगपारगाः एवमाश्वास्यतां देवी
भास्करो वारितस्करः ६३ अंतर्द्धे महातेजाः साहर्षं मवाप ह एवमेतत्समुत्पन्ना भोजकाः कृष्णनंदन निशुभाग्रस्तदा
दित्या इत्यत्रालोकप्रजिताः तेषामेतत्पुं देहि पर्याप्तस्तत्परिग्रहे ६४ त्वदीयस्यास्य वैवीर्यतस्मान्नं शरणं व्रज त्वदीय
स्यास्य वैवीर्यतथा भास्करपूजने ६५ तस्य गौरमुखस्येदं वाक्यं श्रुत्वा सयादवः शोबो जां ववती पुत्रः प्रणम्य शिरसो कृतवान्
६७ कृतवसंते महात्मान एते भास्करपुत्रकाः भोजका हि जगद्गर्हयेन तानानयेत्सहं ६८ गौरमुख उवाच नाहं ज
ने महाबाहो वसंते यत्र वै मगाः रविस्तान्नानते वीर्यतस्मान्नं शरणं व्रज ६९ आसुरो नैव मुक्तस्तु प्रणम्य शिरसा रविं १
जगाद भास्करं शोबः कले पूजां करिष्यति ७० विज्ञप्तस्त्वथ शोबेन प्रतिमा तमुवाच ह न योग्यः परिवर्षायां जवूदी
ये ममानघ ७१ मम पूजा करणात्वा शाकदीपादिहानय लवणोदात्परे चैव क्षीरो देना समाहृतं ७२ जवूदीयात्

भवि.पु
१८३

परस्तस्मात्साकृद्दीपमिति स्मृतं तत्र पुराणजनयदाश्चानुर्वर्षिसमन्विताः ७३ मगाश्चमगमाश्चैवमानसामंदगास्तथा म
गाब्राह्मणभूयिष्ठामगमाक्षत्रियाः स्मृताः ७४ वैष्णवमानसाज्ञेयाः श्रुतास्तेषां तु मंधगाः न तेषां शंकरः कश्चिद्वर्णा
श्रमकृतः क्वचित् ७५ धर्मस्याव्यभिचारित्वादेकांतमुचिताः प्रजाः तेजसा तेन दीप्तेन निर्मिता विश्वकर्मणा ७६
तेभ्यो वेदानुचत्वारः सरहस्यामयोदिताः वेदोक्तेर्विविधैः स्तोत्रैः परैर्गुणैर्मया कृतैः ७७ मामेव तेभिर्ध्यायंतियजं
ते मां च निम्पशः मज्ञावनाममपरा मज्ञा मत्परायणाः ७८ मम शुश्रूषकाश्चैव मम च व्रतचारिणः अव्यंगधारि
णाश्चैव विधिदृष्टेन कर्मणा ७९ कुर्वन्ति ते सदा तत्र मम पूजा मनोजुगां तथा देवाश्च गंधर्वाः सिद्धाश्च सहचारिणोः
८० विहरन्ति एतन्ने च दृश्यमानैश्च तैः सह ब्रह्मदीपे ह्यहं विष्णुर्वेदवेदांगपूजितः ८१ शक्रो हं शास्त्रमलीदीपे कौवदीपे ह्य
हं वगः प्रसादीपे त्वहं भानुः शकदीपे तु भास्करः ८२ पुष्करे हं स्मृतो ब्रह्मा ततश्चाहं महेश्वरः तान्मगान्मम पूजार्थं शा
कदीपादिहानय ८३ आरुह्य गुरुं शं वशीं गुंगच्छ विचारयन् तथेति गृह्यतामाज्ञां रवेर्जीववती सुतः ८४ पुनर्दी
रवती गत्वा कां त्यातीव समन्वितः आख्यातवान्निभुः सर्वस्वकीयं देवदर्शनं ८५ पश्चाच्च गुरुं नत्वा ययौ शं वोभिरु
ह्यहं शाकदीपमनुप्राप्य संघरुष्ट नरुहः ८६ तत्रापश्यथोद्दिष्टान् शं वस्तेजस्वितो महान् विवस्वतं पूजय

रामः
१८३

तो धूपमाल्यादिभिः शुभैः ८७ सोभिवायनुतान् पूर्वकृत्वा वैष्णवां प्रदक्षिणां पृष्ठावानामयन्तेष्वां प्रशंसासामपूर्वकं ८८
सूर्ये हि पुराणकर्माणो दृष्टव्याश्चंडभार्थिभिः देवतार्कस्य पूजायां येषां चैव वरप्रदः ८९ तनयं विद्धि मां विष्णोः शवं
नाम्ना च विष्णुतं बंद्वा भागात् देवायि मया सूर्यो निवेशितः ९० तेनाहं प्रेषितश्चात्र उत्तिष्ठत्वं ब्रजाम्पहं तेन मूवत्ततः
शं वं वयं येतन्न संशयः ९१ अस्माकमपि देवेन व्याहृतं पूर्वमेव हि अष्टादशकलानीह मगानां वेदवादिनां ९२ यास्यं
ति ते त्वया सार्द्धं यथा देवेन भाषितं स तु पूज्य दशाष्टौ च कलानीह समंततः ९३ आरुह्य गुरुं शं वः परितः पुनरभ्यगात्
सौम्येनैव तु कालेन आसौ मित्रवलंततः ९४ कृत्वा ज्ञातां रवेः शं वः कृतेत्येवं न्यवेदयत् रवेः शोभनमित्युक्त्वा प्रसन्नः शं
वमब्रवीत् ९५ मम पूजाकराद्येते पूजानां शान्तिकारकाः मम पूजा करिष्यन्ति विधानोक्तं यत्तम ९६ मरुतेन पुनश्चिंता
स्तव काश्चिद्विष्यति ९७ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. भोजकानयनो नाम चतुर्दशधिकशततमोऽध्यायः ११४
सुमंजसुवाच एवं स आनयित्वा नुमगान् शं वो महीयते समहात्मा पुरा शं वश्चंडभागा नदी तटे १ पुरं निवेशयामास स्था
पयित्वा दिवाकरं कृत्वा मनसमुद्धतं भोजनानां समर्पित २ सत्कृत्य स्थापितः सर्वे आत्मानामां किं ते पुरे मगानां
सदा चारान् दृष्ट्वा दाराकुलोचितान् ३ देवशुश्रूषां गीतं वेदोक्तेन च कर्मणा कृतकृत्यस्तदा शं वोधनं लब्ध्वा पुनर्पुवा ४

भवि. ७
१८४

आदिदेवसुरश्रेष्ठमादित्यं प्रणिपत्य वै अनंतरं मगा सर्वांश्च प्रणिपत्य अभिवाद्य च ५ प्रस्थितो निर्मलः शोकः पुरीं हारवतीं
दा मगानां कारणैर्न प्रार्थिता भोजवेशजाः वसुदेवस्य पौत्रेण गोत्रजेन महात्मना कन्यादानं कृतं तेष्वां मगानां भोजसः
तमैः ७ सर्वास्ताः सहिताः कन्या प्रवालमणिभूषिताः अर्चयित्वा नृताः सर्वाः प्रेषिताः सविजृम्भं ८ पुनर्गता नृशोवे
न एष्टो देवो दिवाकरः मगानां ज्ञानमाख्या हि वेदान्वेदांगमेव च ९ शोवस्य वचनं श्रुत्वा भास्करे वाक्यमब्रवीत् एकत्वं
नारदंगत्वा स ते सर्वं वदिष्यति १० एवमुक्त्वा यवैशोवो गतवा नारदं प्रति गत्वा हृत्स्मिदं सर्वं तस्मै तेन निवेदितं ११
स वाप्याह ततः शोवं न जाने ज्ञानमुत्तमं भोजकानां यदुश्रेष्ठं ज्ञातव्यं सौमहा मुनिः १२ त्वंगत्वा परिएष्टं प्रणम्य
शिरसा मुनिं हृत्स्मिदं ध्यात्वा सर्वं स वदति न संशयः १३ नारदे नैव मुक्तं शोवो जावती सुतः व्यासाश्रमं स गत्वा नृ
प्रणम्य शिरसा मुनिं १४ कृतांजलिपुटो भूत्वा इदं वचनमब्रवीत् शाकदीपं मया गत्वा आनीता मगपुंगवाः १५ ६
वाला यौवनसंपन्नाः सन्निविष्टा मगोत्तमाः सत्कृत्य पूजयित्वा नृपुरं तेष्वां समर्पितं १६ संप्राप्य नृपुरं ते वै श्रेष्ठमध्वे
कनीयसः भोजवंशसमुत्पन्नाः कन्यकाः समलंकृताः १७ वरयित्वा कृतं तेष्वां विधाय विणाय नृशुभं अहो सभागा
ः श्लाघाश्च कृतपुण्याश्च ते सदा १८ पूजायां ये रता भानो र्येषां वै स वरप्रदः पर्याप्तं सर्वमेतेषां मिह चाशुभिकं फलं

रामः
१८४

१९ अनित्ये सति मानुष्ये देवपूजा रताश्च ये किं नु चिंतयतः सूर्यं चिंतयित्वा नृभोजकान् २० ज्ञानं प्रति तेषां वैष्वां हृदये
स शयो मम कथं पूजा करायेते किं मगाः किं भोजकाः २१ ज्ञानं च किं यस्मै तेषां ज्ञेयास्तेषां कस्य नृ देवैति ते कथं प्रोक्तं
किं नृ कुर्वन् एषाः २२ मौनं जतं किं मर्थं ते पूजार्हास्ते कथं स्मृताः किं मर्थं ते स तेजस्का वेदज्ञाश्चैव ते कथं २३ अमोह
कं च कस्यां किं प्रणमं च तस्य वै धर्मश्च के स माख्याता भोजाय त्वं कथं स्मृतं २४ कथं वेदांश्च गायंति यज्ञं कुर्वंति ते कथं
अग्निहोत्रं च किं तेषां पंचवेलाश्च काः स्मृताः २५ स त सर्वं समाख्या हि भोजकानां विवेक्षितं शोवस्य वचनं श्रुत्वा हृत्स्मि
दं ध्याय नो मुनिः २६ काली सुतो महातेजा उवाच परमेव च साधु साधु यदुश्रेष्ठं साधु एष्टोस्मि सुव्रत २७ उर्जयं वेदि
नं किं नृ भोजकानां न संशयः भास्करस्य प्रसादेन मया पिस्रति मागतं २८ यथा ख्यातं वशिष्ठेन तथा ते बभूवुः कृतमशः
मगानां चरितं श्रेष्ठं शृणु त्वं हृत्स्मिदं २९ ज्ञानवेदिनस्यैते कर्मयोगं समाश्रिताः पूर्वकास्ते विप्रोक्तं वचनं तस्मात्प्रहं
३० विपर्ययस्तेन वेदे मगा गायं त्यजो मगाः अकसाम यजुर्मंत्रैश्च विपर्ययस्ते लुप्तमशः ३१ गायं त्यक् विधानेन मगास्ते
न च ते स्मृताः ब्रह्मधारयते धार्द्धधारयश्च तपो धनाः ३२ यवानां कृतिर्भगवाः कृष्णधारयते रविः तस्मात्स श्रुतिरत्यंतं कर्त
व्यं कुर्वन् धारणं ३३ श्रूयते अथ यः सर्वमौनेन नियमस्थिताः भुंजते चापि मौनेन मौनिनस्तेन भोजकाः ३४ मुनिवर्णास्त

भवि.पु
१८५

लेपिशकदीयनिवासिनः तस्मान्नोनेनभोक्तव्यंनग्नंवासिद्धिमिच्छताः ३५ वचःस्वयंसमाख्यानःकारणंवचधस्तथा
अन्वयंतिवधंनित्यंवधार्त्तास्तेनतेस्मृताः ३६ भोजकन्यासुजातत्वाज्ञेनकास्तेनभोजकाः ब्राह्मणानांयथाप्रोक्तावेदा
श्रुत्वास्वतः ३७ अग्नेदोषयर्जुवेदःसामवेदोथाथर्वणः ब्राह्मणोक्तास्तथावेदामगानामपिसुव्रता ३८ नएववि
परीतास्तुतेषांवेदाःप्रकीर्तिताः नवेदोविनदश्चैवविद्वदंतिरसस्तथा ३९ वेदास्तेनेमगानानुपुरेवावप्रजायतिः
मगाद्वेदमधीयंतेवेदज्ञास्तेनतेस्मृताः ४० शेषोनागोमहानागं सर्वसत्त्वसुखावरुः ससूर्यरथमासाशरश्मिभिःसह
वर्षति ४१ यस्तस्यपुननिर्मेक्तःसरवेसुल्यमाहकः बलिजव्योनगानानुअस्त्रमंत्रेणनित्यशः ४२ रथापुंजोद्धिजा
नानुव्रतकालेषुदीयते अमाहकंतथातेषांमगानानुप्रदीयते ४३ सर्वसंस्कारयज्ञेषुयथादर्भीद्धिजातिषु पवि
त्राःकीर्तितास्तेषांतथावत्समगेत्विह ४४ ताभिर्यजंतिभूयिष्ठंनस्मिन्नेतुमगाधियाः विद्यावंतंकुलश्रेष्ठंशौचाचारसम
न्वितं ४५ यष्टारंसूर्यभक्तंव्रजपंतंमंत्रमादितः प्रियास्यभास्करस्येहभोजकायउभंदन ४६ अश्वमित्येववैमंत्रोवेदादौ
परिपद्यते सर्वैवब्राह्मणानानुसावित्रीपरिकल्पते अस्माकंचयउश्रेष्ठमहाव्याहृतिपूर्वकं अमाहकेनाथविनानभुं
जीतयथात्रमुक्तं ४८ नवापिकिंचिन्मृतकंस्मृशेतरजस्वलांनैवारसंस्पर्शेत् श्वसंतमूर्ख्योपरिनिक्षिपेत्तवाविष्टसूर्ये

रामः
१८५

नुमगुप्रयेत ४८ यथासुधांमहायाज्ञविश्रामंत्रपुरस्कृता पिवंतिनचउष्यंतिवेदप्रोक्तेनकर्मणा ५० तद्वन्मयंमगा
नानुविधिमंत्रपुरस्कृतं हरिःसंयायतेयस्मान्नेनदोषो नविद्यते ५१ यथाग्निहोत्रंद्धिजानांतथास्वहोममगानां अप्रष्टनामे
नितदंनुदस्य-नि-पन-यविनीयः ५२ पंचधूयाःप्रदानव्यामिहिरस्येहसर्वदा दण्डनायकवेलेद्धिस्त्रिसंध्यंभास्करस्यनु
५३ इतिश्रीभवि.ब्राह्मे.सप्त.भोजकोत्पत्तिर्नामपंचदशधिकशततमोऽध्यायः ११५ शोबडवाच भोजकानांय
सबोक्ताअभ्यंगोवेदसाधकः करिंभरसौरक्तस्तेषांजातिश्चकामता १ व्यासउवाच तेष्टथाभवतासर्वभोजकानांकुमार
काः किमाख्यातंततस्तेस्तुतत्त्वमेवदहृत्स्वशः २ शोबडवाच सन्निवेश्यमयाप्रोक्ताभोजकास्तेसमंततः समैतदु
ततत्वेनकेवावर्णाःकथंस्थिताः ३ तेषांत्वेकस्तुमांसाहवाकंवाक्यविशारदः येत्वाहेहाकृताःशोबअष्टादशकुमार
काः ४ दशावैतेमगाज्ञेयाअष्टौश्रुश्रुमंदगाः एतकुत्वानुवचनंप्रणाम्यशिरसारविं ५ दत्ताभोजकुलोत्पन्नाद
शभ्योदशकन्यकाः ततस्तुमंदगोद्यापिदत्ताष्टौशककन्यकाः ६ ततोनिवेशितंतेषांमयाशोबपुरंपुरं शककन्यासुया
स्यष्टौभोजकन्याश्चयादश ७ एतास्तेषांकुमाराणांज्ञेयाष्टादशयत्नयः तस्तेभोजकन्यासुद्धिजैरुत्यादिताःसुताः ८ भो
जकांस्ताभ्रनाःप्राकृर्वास्त्रिणादिव्यसंशितान् शककन्यासुयेजातामंदगौरात्मजापुने ९ मंदगानांमतेज्ञेयातेषांकोत्तुहर्त्त

भवि. ७
१८६

चितः एकमितांदिजश्रेष्ठतेषांजातिप्रकीर्तिवै १० कतिबंधोयमवंगंकथितोमुनिसत्तम कृतस्वसमुत्पन्नः क
स्मात्तुष्टिः स्मृतः ११ बंधनीयः कदावायं किमर्थं वैवधार्यते किंप्रमाणश्च कर्तव्यो अवंगंश्च किमुच्यते १२ शु
वैवं बन्धनं व्यासो जाववत्याः सुतस्य च उवाच ब्रह्मशास्त्रं लक्षणं काली सुतो न घ १३ व्यास उवाच स्वमेतद्य
थात्मत्वं जातिमेषां न संशयः अवंगस्यापितेव क्षिलक्षणांगदतः शृणु १४ देवतात्रययोनागागंधर्वाप्सरसांगण
ः यक्षरक्षांसि वैभानौ निवसन्ति अनुक्रमात् १५ तत्राथ वासुकी स्य दंडु स्य सूर्य रथं जवार स्वस्थानमाजगामाशु
निर्मोको गे ततश्चुतः १६ अनुरुत्तंततो गृह्य नागराजांगसंभवः अवंगमेव सूर्याय प्रीत्यर्थं वै समर्पयत् १७
गांगेयं भूषितं दिव्यं मणिरत्नचितं शुभं बंध चारवेः प्रीत्यै मध्यभागे तमात्मनः १८ नागराजांगसंभूतो धृतो यस्मा
कुभात्मना पवित्रो यं स्मृतस्तस्माद्धार्यते सूर्यपूजकैः १९ विधिनानेन वर्द्धेन शुचिर्भवति भोजकः नित्यं वधार
णात्तस्य भवेत्प्रीतो दिवाकरः २० नधारयति ये त्वेन भोजकाः पूजकारवेः शौचहीन हि ते ज्ञेया उच्छिष्टानां संश
यः २१ न ग्राह्यते स्मृता वीरविना हति पूजितं पूजयंति रक्षिते हि न रकं याति रौरवं २२ न चेह संतति स्तेषां न वा
रोप्यं भवन्ति ते इत्थं ज्ञात्वा न संपूज्यो अवंगेन विनारवेः २३ नागराजस्य निर्मेकः शुचिरस्तेन संस्मृतः गभीष्टा मनुवै

रामः
१८६

वर्द्धिधर्मीयस्तु पुंजरन् २४ एकवर्णः सकर्तव्यः कार्पासिकमथपि वा प्रमाणेनांगुलानां नुशतं द्वात्रिंशदुत्तरं २५ उच्छि
तो यं प्रमाणेन मध्यमो विंशदुत्तरः शतमष्टोत्तरं कृत्वा ननु कृत्वा न स्ततः २६ तत्राहतिः कृतश्चायं निर्गुक्तो विध्वक् कर्म
णा संस्कारो भोजकानां नुपरमः सतदाकृतः २७ असंस्कृतो विना तेन नाचरे देवमादितः संस्कृतो न विना तेन शुचित्वेव
भवत्युतः २८ तेनास्य धारणाद्विरेव सदा भवेत् हविर्होमादिकाः सर्वा भवत्यस्य क्रियाः शुभाः २९ अवंगं शुचि
पतिता अवंगोऽथ अमाहकः एव सारसमश्चैव ज्ञेयः पर्यायनामभिः ३० अहेरंगात्समुद्भूता अवंगं सुततः स्मृतः यवेद
स्यांगमवंगमयांगस्तेन चोच्यते ३१ अहेति पूजया धातोः प्रत्ययो स्यामकः स्मृतः पूजितश्च यवित्रश्च यस्मान्मा
दमाहकः ३२ सारः सत्तः स्मृतं रूपं प्रधानं सार उच्यते मध्यभागात्समुत्पन्नः प्रधानः परिकीर्तितः ३३ तं सारं भज
ते यस्माद्भवः सारेण पूज्यते येन भक्तो स्मृतो धातुस्तस्मात्सारसमः स्मृतः ३४ यस्योपचितं यंगस्तु सुवर्णमणिमो
क्तैः स ज्ञेयो यतितांगस्तु नियमांगैरुदाहृतः ३५ इत्येव कथितो वीर अवंगवंगलोचनः अक्षिहृदिकरो नि
त्यं कायश्चिकरस्तथा ३६ सर्ववेदमयश्चायं सर्वदेवमयस्तथा सर्वभूतमयः शां व सर्वलोकमयस्तथा ३७ म
ध्यस्थसंस्थितो ब्रह्मा मूले विष्णुर्महामते शशांकमौलिमये नु संस्थितो ब्रह्मसूदनः ३८ अग्नेदोऽस्य स्थितो मूले य

भवि.पु
१८७

जुर्वेदश्चमध्यगः अग्रेस्थितः सामवेदो ग्रंथिमांगिरसो नद्य ३८ एधि वीभूतमाश्रित्य स्थितानित्यं यस्तम मूलाः
संक्षुल्यः शां व मध्ये देवो विभावसुः ४० तेषामनंतरं वात आकाशेऽग्निसमाश्रितः मूले स्थितस्तु भूर्लोको भुवलोको
अमध्यगः ४१ स्वर्लोकोऽथाग्रमाश्रित्य स्थितो व्यंगस्य यादव एवं वेदमयं शां व एवं लोकमयस्तथा ४२ धारणीयः
सदा शां व पूजकैः प्रीतये रवेः पूजयंति रविं ये हि विमाने न यस्तम ४३ पूजाफलं न तेषां स्यान्न रकं च ब्रजंति हि
अश्रुचित्वं तथा तेषां संतते हानिरेव च ४४ अतो नु धार्यते वीर अभ्यंगं भोजकैः सदा त्वाग्नेमैश्च न काले नु सून के च
नरोत्तम ४५ नान्यकाले यदुश्रेष्ठ इत्येतत्कथितं तव वंधने कारणे वीरता त्वयै वास्य सुव्रत ४६ इति श्रीभ
वि. ब्राह्मे. सप्त. अभ्यंगोत्पत्तिकथने षोडशधिकशततमोऽध्यायः ११६ सुमंतुरुवाच शुभैव यादवः
शां वो व्यासास्तत्पत्नी सुतात् आमाह कस्य उत्पत्तिं पुराणागान् महात्मनः १ अथागत्य महातेजाः शां वो गत्वा श्र
मं पुनः नारदस्य महाबाहो नारदं वाक्यमब्रवीत् २ कथय स्वक्रिया धूपं भोजकः सविनुर्मुने स्नानमाचमनं चै
व अर्घ्यदानं तथैव च ३ शां वस्य वचनं श्रुत्वा नारदोऽब्रवीत् सत्तमः उवाच कुरु शां वं ज्ञां व वती सुतं ४ हेत
ते कथयाम्येष रवेर्धूपविधिक्रमं स्नानमाचमनं चैव अर्घ्यदानं तथैव च ५ अथ मूर्तिर्निरोस्त्रात्वा वाससी निर्मले

रामः
१८७

शुभे अनादे सदशैव शां विद्या परिधाय च ६ प्राङ्मुखो दक्षुरवो वापि आचमेत प्रयत्नतः अस्तु सर्वस्तथा श्रिश्च नागादे
वी सरस्वती ७ तस्मादुत्तीर्णाचारमोऽप्यहं न्याजलाभयात् उपविश्य श्रुतौ देशे प्रयत्नात् प्राग्दं मुखः ८ पादौ प्रक्षाल्य
हस्तौ च अंतर्जनुस्तथा च मेत प्रसन्नस्त्रिः पिवेदाय प्रयत्नस्तु समाहितः ९ प्रमार्जनं च द्वि कुर्यात्त्रिभिर्भुक्षणं पुनः
मूर्द्ध्नि मंत्रानि वात्मानं उपस्थानु पूर्वशः १० आवांतोर्कचमस्कृत्य शौचेऽप्युः श्रुतिना मियात् क्रियां यः कुरुते मोहाद
नाचाम्यहनास्तिकः ११ भवन्तीह वृथा तस्य क्रियाः सर्वानसंशयः श्रुतिकामो हि वै देवान् वीरैरेव मुदा हतं १२ ना
स्तिकं वा श्रुतिं चैव वर्जयंति सुराः सदा श्रवयः पितरश्चैव सर्वे देवाश्च यत्नतः १३ शौचमेव प्रकाशं निशौचाज्ञानं
विधीयते आवांतो मोनमास्थाय देवा गारंततो विशेत् १४ श्वासरोधनिमित्तस्तु घ्राणाभासाद्य वाससा शिरः प्राह
त्य यत्नेन कुशोदकं निवर्तयेत् १५ ततः पूजारेवेः कुर्यात्सुषोर्नानादिधैः शुभैः गायत्री शिरसा वीरजयमानः प्रय
त्नतः १६ धूपं ततो ग्रये दत्वा प्रथमं गुणुलाकृतं पुष्पाजलितं तो गृह्यत किंवायां प्रधूप्य च १७ रवेर्मूर्ध्नि ततो
दद्याद्वाचमेतामुदाहरेत् अं व्रते लयं व्रतिनो वर्द्धयंति देवामनुष्याः पितरश्च सर्वे तस्यादित्यस्य प्रसवमनामहीय
स्तेजसः प्रथमा जा विभाति धूपवेलाः स्मृताः पंच धूपेऽप्येव नृपंचसु १८ महाविश्वस्तु यः पंच वक्षिष्येतामहं पुनः

भवि. ७
१८८

दंडनायकवेलानुप्रसवेऽक्षदर्शनात् २० रात्रीवैबाप्रदोषेनुतद्वर्क्याविज्ञानता त्रिकालं गुरवेः पूजाकर्त्तव्यं
सूर्यदर्शनात् २१ अर्द्धादितेयमध्यस्थेतथा र्द्धास्तंगतं विभो मिहिरायते पूर्वार्द्धे मध्याह्ने ज्वलनाय च २२ अ-
र्घ्यार्घ्यमंडले देयोनीवाक्रे वरुणाय च रत्नचंदनमिश्राणि गंधोदकपुतानि च २३ यन्मानिकरवीरहितधारतो
मलानि च कुंकुमोदकमिश्राणि तथा कौहठकानि च २४ गंधाद्यान्यथ दिव्यानि कृत्वा वैताम्रभाजने धूपं दत्वा
त्रये वीरप्रयत्नाङ्गुलाङ्गुलिः २५ अर्घ्यपात्रं तथा गृह्य कुर्यादावाहनं रवेः सहिसूर्यसहस्रांशे नेत्रोराशे जगत्
ते २६ अनुकंपां हि मे कृत्वा गृहाणा ध्यं दिवाकर अनेनावाहनं कृत्वा जानुभ्यां धारणी गतः रवेर्निवेदयेदर्घ्यमा-
दित्यहृदयं जपन् अं नमो भगवते आदित्याय रवीशाय वरेणाय ब्रह्मलोककर्त्तृणे २७ अं ईशानाय पुराणाय पुरा-
णपुरुषाय अं सामाय अग्नयै नमः २८ अं भूः अं भुवः अं स्वः अं महः अं जनः अं तपः अं सत्यः ब्रह्माण्डमध्यपरतः
आदित्यायेति नमः २९ नारद उवाच सावित्र्या परिपूज्यते नवारिणो ह नतः परं परितः परिगृह्य धूपभाजनम-
क्षिपेत् ३० निवेदयेत्ततो धूपं अस्त्रमेतामुदाहरन् त्वमेको ह्यद्राणां वसूनां पुरातनो देवानां गीतिस्तुतः शो वतो दिवि
३१ सर्वार्द्धेः नैनमंत्रेण मध्याह्ने कपरेण नु अं नमो भगवते ज्वाला माला कुलंतद्विष्णोः परमं पदं ३२ सदा यश्नंति

रामः
१८८

भूरयो दिवी वचसु राततः सायाक्रे वायने नमंत्रेण अर्घ्यं निवेदयेत् ३४ अं नमो वरुणाय आहूते नरजसावर्त्तमानो-
निवेशयन्मृतं मर्त्यं च हिरण्ययेन सवितारथेना देवो याति भुवनानि यश्नन् ३५ अनेन विधिना दत्वा धूपं सूर्याय भोज-
कः आहूते नैव धूपेन विशेद्भृङ्गरुहं नतः ३६ ततः प्रविश्य धूपं नु प्रतिमायै निवेत् मंत्रेण मिहिरायेति निशुभाये ह नित्य-
शः ३७ ततो रात्री नमस्कृत्य निशुभायै ततो नमः दंडनायकसंज्ञाय पिङ्गलाय च वै नमः ३८ तथाराजाय श्रोत्रसेकल-
मघाय गरुत्मते ततः प्रदक्षिणां कुर्वन्दिग्देवेभ्यो निवेदयेत् ३९ दिशि नेच ततो दद्याद्देवंताय यरुत्तम ईश्वराय त-
तो दद्यात्तथा बोमाय यादव ४० अं विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमः अं रुद्रेभ्यो नमः अं पितृभ्यो नमः अं अग्निभ्यो नमः अं ब्रह्म-
होतृभ्यो नमः ४१ आदित्याय पुरुषे धराय नमो नमः अनेन कांत्या नंताय शेषाय बासुकितसकककोटकपप्रशं-
खकुलिकेभ्यो नागराजेभ्यो नमः ४२ भास्वतानपाताल आसान विशालरसातलादिभ्यो दैत्यदानवपिशाचेभ्यो नमः ४३
ततः प्रदक्षिणां कुर्याद्भोमाय नमः अं ग्रहेभ्यो नमः अं दण्डनायकाय नमः अं माठराय नमः अं विनायकाय नमः ४४ ए-
वमुद्दिश्य नामानि धूपं दत्वा धराधरः उक्तुष्टाय त्रवैभूयो उक्ता तत्रैव तं पुनः ४५ सूर्यगुह्यैरभित्यस्य स्वं विज्ञापये-
त्ततः अर्चितस्त्वं यथा शक्त्या मया भक्त्या विभावसोः ४६ ऐहिकी मौष्मिकी नाथ कार्ये सिद्धिं वदस्व मे एवं त्रिषवः

भवि. ७
१८८

हं ह्मात्वा योर्वये सुयतो रविं ४७ विधिना नुयथोक्तेन सोममेधफलं लभेत् यथैवं कुरुते नित्यं यथोक्तं धूपविस्तरं ४८
समुद्रयो --- वसुतः संलीयते रवौ विधिना हियथोक्तेन क्रियमानि नियततः ४९ सर्वकार्याणि सिद्धं तिसफला
निभवंति च पुष्पं श्रेष्ठं यथानस्यात्पत्रं समुपहारयेत् ५० यत्र न स्यात्ततो धूपं धूपेन स्यात्ततो जलं सर्वव्याघदा
तेन प्रणिपातेन पूजयेत् ५१ अशक्तप्रणिपातलुमनसा पूजयेद्भवि असंभवे तु इव्याणां विधिरेव प्रकीर्तितः ५२
इव्याणां संभवे चैव सर्वमेवोपहारयेत् मंत्रोत्रकथितोयेतु पुष्पधूपनिवेदने ५३ इव्याणां स्मरश्चैव तेष्वां प्रीतो
भवेद्भविः शिरोमुखं नासिकां च भृशमाहृत्य यत्नतः ५४ पूजयेद्वास्करं वीरशिथिललुनकारयेत् शिथिले कृत
राजेंद्रश्चासंयाति दिवाकरं ५५ विनाशाय भवेत्कर्तुं कृतः श्वासं दिवाकरं तस्माद्यत्नं सदा कार्यं ग्राह्यं प्रादुरागो विभो
५६ पश्यंतिये सदा भक्त्या पूज्यमानं दिवाकरं तेष्ममेधफलं प्राप्य सूर्यलोकं व्रजंति च ५७ धूपेन च पूज्यमानं नराः प
श्यंतियादव यांतिते परमं स्थानं यत्तत्पश्यंति शूरयः ५८ क्रियमाणं तथार्च्यं च भक्त्याः पश्यंतिये नराः सर्वान्का
मानि ह प्राप्य ते यांति परमं पदं ५९ इति श्री भविष्य-ब्रह्मे-सप्त-धूपविधिर्नाम सप्तदश अधिकशततमोऽर्ध
यः ११७ सुमंतुत्वाच्च अथाजगाम भगवान्वासो ह्यारवतीं पुरीं इष्टुं नारायणं देवं शंखचक्रगदाधरं १ त

रामः
१८८

मागतमधि दृष्ट्वा वासुदेवो विशंपते अभुज्याय महातेजाः पूजयामास भारत २ अयमेवासनं दत्वा पाद्यमर्घ्यं तथैव च
पुष्पं प्रयतो भूत्वा व्यासं सत्यवती सुतं ३ कस्ते भोजका विप्र आनीता न सुतेन वै शाकदीपमि तो गत्वा ज्ञानिनो भोक्षणा
मिनः ४ तान् दृष्ट्वा विशन्तो विप्र रूपः कर्ममतस्तथा कौतुहलं समुत्पन्नं हर्षं च परमं मम ५ कथमेते क्षणमपि तिष्ठंति पृ
थिवीतले येष्वां रविः सदा पूज्यो येष्वां मुक्तिः सदा विशेत् ६ नात्वा भोजकानां हि मोक्षमाप्नोति कश्चन इमं मे मनसो ब्र
ह्मसदा सं प्रतिभाति हि ७ व्यास उवाच एवमेतद्यथार्थं त्वं शंखचक्रगदाधर धन्यायेते महात्मानो भोजकाना
व संशयः ८ ये पूजयंतिसततं भानुमंतं दिवाकरं ज्ञानिनः कर्मनिष्ठाश्च सदा मोक्षगतिं गताः ९ यजंतिसततं भानुं
बलिपुष्पफलं तथा अन्नैरोषधिभिश्चैव आज्यहोमैश्च केशव १० होमं च शास्त्रजं कृत्वा परं होमं नतः स्मृताः परं होमस्य
दानाच्च पूतात्मानो ह्यकल्मषाः ११ विशंति परमां दिव्यां भास्वतीं तेजसीं कलां कर्मणः साधने चैकांतजुरग्योऽतिष्ठिता १२
मायुमार्गस्थिता योऽग्निदिनीया नु प्रकाशिका ततः परं तृतीयायां ततः स्मृतं सूर्यमण्डलं १३ अग्न्यं मण्डलं तच्च दिव्यं ह्य
मलमव्ययं तस्यासौ पुरयोर्मध्ये योसौ सदसदात्मकः १४ क्षराक्षरलुचिज्ञेयो महासत्सत्तथैव च निःसरः सफलश्चा
पि दैतं तस्य प्रकल्पितं १५ अक्षरः सफलश्चैव सर्वभूतव्यवस्थितं सततः सकलः प्रोक्तस्त्वत्तद्दीनलुनिःफलः १६

भवि.पु
१५०

रत्नगुणलताहृदयसिंहद्विपादिज्ञान सुरसिद्धमनुष्याश्चथलजाञ्जलजानुरे १७ व्याप्यस्थितःससर्वत्रस
र्वसमांतरात्मनि यदाकालात्मकश्चैवद्वितीयांतरनुमाश्रितः १८ निःफलसुतदाज्ञेयःसंश्रितस्तेजसीकलां हिमंघ
र्भववर्षवर्षैल्लोकोद्गृह्णतेतदा १९ तृतीयायांतरतस्तस्यअक्षरंपरंपरं तेजसांतुपरंस्थानंकर्मयोगेनसंस्थिताः २०
आदित्यसिद्धांतरताःसंख्यायोगविदश्चये नेहगच्छन्तिनस्थानंसर्वमोक्षःप्रकीर्तितः २१ निर्द्वंद्वोनिर्ममश्चैवत
त्रागत्वानशोचति वेदेषुवदंतीयंत्रयीधर्ममवस्थिताः २२ गायत्र्यांचवनुर्विंशत्यक्षरपरिकीर्तितं पंचविंशति
तनुस्थंध्यायंतेतत्त्ववेदिनः २३ अंकारस्थंततश्चापिध्यायंतेपुरुषोत्तमाः अक्षरंरचतमोकारंसार्वमात्राद्येस्थि
तं २४ वदंतिवार्द्धमात्रस्थमकारंयोजनात्मकं ध्यायंतिचमकारंयेज्ञानंतेषांसदात्मकं २५ मकारोभगवान्दे
वोभास्करःपरिकीर्तितः पंचविंशतितत्त्वस्थंध्यायंतेतत्त्ववेदिनः २६ मकारध्यानयोगाच्चमगाद्येतेप्रकीर्तिताः
धूपमाल्यैर्यतश्चापिउपहारैस्तथैवच २७ भोजयंतिसहस्रांशुलेनतेभोजकाःस्मृताः २८ इतिश्रीभवि.ब्रा.
ले.सप्त.भोजकोत्पत्तिर्नामाष्टादशधिकशततमोऽध्यायः ११८ वासुदेवउवाच शानोपलब्धिंविधेयंभोजका
नामहामते ब्रह्मसर्वद्विजश्रेष्ठकौतूहलपरमम १ व्यासउवाच इमांशानोपलब्धिंचनिबोधगदतोमम

रामः
१५०

अस्थिस्थलंस्नायुयुतंमांसशोणितलेपनं २ वर्मविरत्वंदुर्गंधिःपूर्णमूत्रपुरीषयोः जराशोकसमाविष्टंरोगायतन
मानुरं ३ रजस्वलमनिसंचभूतावासमिमंत्यजेत् कपालंहृदयमूलानिदुर्बलमसहायतां ४ ममतांसर्वभूतेषु
तद्युक्तस्यलक्षणं तिलतैलदधिसीरकाष्टेषावकसंततिः उपायश्चित्तयेदस्यधियाधीरःसमाहितः प्रमाथिनंप्रय
त्नेनमनःसंयम्यसंचरं ६ बुद्धींद्रियाणिसंयम्यशकुंतानिवयंजरे इन्द्रियैर्नियतैर्देहीधारभिरिहत्यते ७ सत
तममृतस्येवजनार्दनमहामते प्राणायामैर्दहेदोषाधारणाभिश्चकित्स्विघं ८ प्रत्याहारेणसंसर्गान्ध्यानेनचेश्व
रान्गुणान् ध्यायमानस्यदह्यंतेवानैर्देवायथाग्निना ९ तथेन्द्रियहृतादोषादह्यंतेप्राणनियहत् चित्तंचित्तेनसंशोध्य
भावंभावेनशोध्यतु १० मनसुमनसाशोध्यदुर्दिशोध्यानुशोधयेत् चित्तस्यातिप्रसादेनहंतिकर्मशुभाशुभं ११ शुभाशु
भविनिर्मुक्तोनिर्द्वंद्वोनिःपरिहः निर्ममोनिरहंकारस्ततोयातिपरांगतिं १२ पूर्वाक्क्रेलोहितेरूपंप्रथमंअश्रयंस्मृतं
यदुर्मयंद्वितीयंनुशुक्तमाध्याक्रिकंस्मृतं १३ हृत्तंतृतीयंसायाक्रेसार्वभोरूपंततःस्मृतं प्रथमेराजसंवीरद्वितीयंसात्विकं
स्मृतं १४ तृतीयंतामसरूपंत्रैलुण्यंतस्यकल्पितं त्रयाणांअतिरेकेनचतुर्थंसूर्यमण्डलं १५ ज्योतिःप्रकाशकंसूर्यसंज्ञो
क्तंदेवंनिरंजनं चतुर्वेदविदःसूर्यसूर्यसिद्धांतवेदिनः १६ अंकारप्रणवैर्मुक्तोध्याननिर्द्वंद्वकल्मषाः स्थितायमासने

भवि. ७
१८९

वीरानातिसंन्यस्तपाणयः १७ सुपूर्णनाभिमां चक्रं भरे चक्रपरकैः त्रिभिः संशोध्य तान्येव आत्मनो देहमध्यगान् १८
पादांगुष्ठान्ततश्चित्तमूर्द्धमुक्तामयेत्क्रमान् नाभिदेशे नुतं दृष्ट्वा देवमग्निमनिधनं १९ सोमं च हृदये दृष्ट्वा मूर्द्धि चापि
शिखीततः वातरश्मिभिरापत्युतं भिन्नामण्डलं पुरं यंच गत्वा न शोचंति तस्यौरं परमं पदं देवार्चनं महावाहो कीर्तितं
केशिसूदन २० प्रथमं हृदये स्थानं द्वितीयं चाग्निमाश्रितं तृतीयं कामशंखस्थं चतुर्थं सूर्यमण्डलं २१ स्थानं चतु
र्थं परमात्मसंस्थं भानोः सुरेशस्य वदं त्यनुज्ञाः श्रेयः समोक्षश्च नराणां स एव काशारवी हंति परं मयं नर २२ इदमम
तसमं परस्य वेशं किरणसहस्रभूतो हि ते जनानां अविचरितमचिंत्यतत्त्वसारं व्यापहनधियः प्रयांति मोक्षं २३ इदं
मगानां चरितं नराणां प्रख्यापितं ज्ञाननरेण युक्तं ज्ञात्वा त्विमं मोक्षविदो वदंति सिद्धाश्च न स्थानमवाप्नुवंति २४ म
या प्रोक्तमिदं ज्ञानं देयं अद्वावतां नराणां नास्तिका वामदुष्कीनां न देयं भूतिमिच्छता २५ सुमंजुरुवाच इमुक्त्वा
भागवान्यासो भोजकज्ञानप्रत्तमं नारायणं महावाहो जगामायतनं हरेः २६ त्वांति यदि हलोके पुगंगायां परिशो
भितं वदर्यामंडितं वीरनरनारायणश्रमं २७ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. भोजकज्ञाने स्कोनविंशत्यधिकश
ततमोऽध्यायः १९८ शतानीक उवाच स एते भोजकां प्रोक्ता देवदेवस्य पूजकाः ना- तास्ममैवेस्तेषां ब्राह्मणो

रामः
१८९

सुकथंवन १ भास्करस्य प्रियास्येते दिव्यत्वं च तथा गताः दिव्याश्चैते स्म तत्र विप्रा आदित्यो गसमुद्रवाः २ अतो भ्रूदं कथं
यांति भोजकास्तद्वदस्वमे विक्रवाणास्तथा कर्मभोज्यतां यांति मेव द ३ सुमंजुरुवाच इदमर्थं पुरा पृष्टो वासुदेवो म
हीयते कृतकर्मणा पुरा राजन्यदहं भवतान्नप ४ वासुदेवः पुरा राजंस्तथा शंखो महाबलः गतौ शंखपुरं वीरौ तथा नारद
पर्वतौ ५ उक्तवंतौ गृहे सर्वे भोजकस्य महात्मनः - आदिशर्मयो लोके - धार्तराजातिमागतः ६ तेन ते पूजिताः सर्वे
भक्षभोज्यैरनेकशः आगतानां पुरीं वीरपुण्यं द्वावतीं विभो ७ तादृशी दिवमारुगैराजन्नारदपर्वतौ वासुदेवं महा
तेजाहादिको वाक्यमब्रवीत् ८ यत्र ते भोजका हससं देष्टा भास्करस्य तु अन्नमेषां कथं विप्रो भुक्तवंतौ जनार्दनः
९ तादृशी देवविख्यातौ गतौ नारदपर्वतौ अतो ह्यः किल सर्वे ते ब्राह्मणानां जनार्दन १० वासुदेव उवाच
न ते भोज्या महावाहो भोज्या भोज्यश्च सर्वदा अभिवंशाः प्रयत्नेन यथादित्यो महामते ११ आचरंतश्च यत्कर्म अ
भोज्यत्वं व्रजंति ते न ह्युपतां यदुश्रेष्ठयत्कार्यं वापितैर्विभो १२ यतमानैर्महावाहो तदिहैकमनाः भृशं हृषलीय
स्य वै भार्या यस्यास्य गंगं न धारयेत् १३ अतो ह्यः सनुविज्ञेयो भोजको हृदि कायज ज्ञातकर्मादयो यस्य न संस्काराः ह
तां प्रभो १४ आरुणैर्यस्य सावित्री न नृयः प्रयतः पठेत् अभोज्यः सनुविज्ञेयो भोजको नात्र संशयः १५ अर्थतः पू

भवि. ७
१८२

त्रयेऽस्तु तथा न्यः शास्त्रवर्जितः आदित्यं यदुशार्हलितथाचविधिनाविभो १६ सेवको यस्तु भूद्रस्य भूद्रान्नं यो हि भुं
जते हविं च कुरुते यस्तु देवान्नं यस्तु वर्जयेत् १७ तस्य गेहे न भोक्तव्यं संगश्च परितर्जयेत् तस्य गेहे द्विजो भुक्त्वा ह
कृपा देन शुच्यति १८ पितृदेवमनुष्याणां भूतानां भास्करस्य तु अहन्त्याविधिवत् पूजां यस्तु भुंक्ते स धर्महा १९
अव्यांगमविहीनो यः शंखहीनस्तु माधवः शिरोजाधारये न्केशान्सजेया भोजकाधमाः २० देवार्चनं तथा होमं स्ना
नं तर्पणमेव च दानं ब्राह्मणपूजां च कुर्वतो भोजकस्य तु २१ अव्यांगेन विहीनस्य सर्वं भवति निःफलं सर्वदेवमयो
ह्येते सर्ववेदमयस्तथा २२ अव्यांगो यदुशार्हलितपवित्रं परमं स्मृतं भोजकानां यदुश्रेष्ठं यस्य मूले स्थितो हः २३
मध्ये ब्रह्मा महातेजा अग्रे गोश्रुतिभूषणः ऋग्वेदो यस्य मूलस्थो मध्ये सामानि हूतस्तथा २४ यदुर्वेदस्तथा ग्रे तु
अथर्वसहितः स्थितः त्रयोऽग्नयस्तथा राजसूयोलोकाः स्थिताः क्रमात् २५ एवमेष्टविचित्रं च अव्यांगो भोजकस्य तु
यत्त्वेनैव विहीनस्तु भोजको भोजकाधमः २६ अभोज्यस्तु विज्ञेयः सोऽश्रुविर्नात्र संशयः निर्मात्य मथ नैवेद्यं कुंक
मंदेव गेहजं २७ येष प्रयच्छन्ति भूद्राणां विक्रीणां च भोजकाः ते धर्मभोजका ज्ञेया ये च देवमहामखाः २८ न पूजयं
ति देवेशं देवत्वं भक्षयन्ति च मतो देवप्रियास्तात विज्ञेयो भोजकाधमाः २९ अभुक्ता यस्तु नैवेद्यं भोजकोऽस्मातिमान्

रामः
१८२

६ तदन्नं भुंजतस्तस्य नरकाय न शान्तये ३० नैकोपि भक्षयेत्तस्माद्भास्करस्य नरः सदा प्रथमं यदुशार्हलितसदा देहो विशो
धनं ३१ ब्राह्मणानां यदा वीरपुरोडासाय शोधनं भोजकानां तथा वीरनैवेद्यं कायशोधनं ३२ इति श्री भवि. ब्राह्मे
सप्तमी. शंखोपाख्यानैविंशधिकशततमोऽध्यायः १२० वासुदेव उवाच अत्र एष्टुः पुरा देवो भास्करो लोकप्रजितः
अरुणेन महाबाहो के प्रिया भोजकास्तव १ पूजायां तव के योग्याः केन योग्या भवन्ति वै इति एष्टुः स भगवानरुणेन दिवा
करः २ यदुवाच महाबाहो तदिहैकमनाः शृणु भास्कर उवाच परदारान्परद्रव्यं येन हि संति भोजकाः ३ ते प्रि
याममवै नित्यं येन निंदन्ति देवताः वाणिज्यं हविसे वन्ते देवानां निंदनं च ये ४ कुर्वन्ति भोजका ज्ञेया सर्वे ते मम शत्रवः
येषां भार्यासंग्रहणकर्षणं ये प्रकुर्वन्ते ये च सेवां खगश्रेष्ठ विज्ञेयाः पतितास्तु ते भुंजते ये च भूद्रान्नं ज्ञेयास्ते शत्रवो म
म ६ पूजा कृतास्तु यातेस्तु तथा र्घ्यं च खगोत्तम पूजांतामहमर्घ्यं च नाहं गृह्णामि खेचर ७ ये वाप्यंगे विहीनस्तु ये च
शंखविवर्जिताः निर्मात्य ये मदीयं तु नैवेद्यं कुंकुमं तथा ८ भूद्राय ये प्रयच्छन्ति विक्रीणां च ये खग यच्छन्ति ये च वेश्णा
भ्यो भोजकास्ते न मे प्रियाः ९ जयन्ते येन सा वित्री महाश्वेतां च गोपते येन जानन्ति मे मुद्रां किरणानामनामतः १० यत्र
ते कथिता वीर भोजकास्ते मया खग पूजयन्ति तु शक्ता ये ते प्रिया मम भोजकाः ११ तां शृणु खग श्रेष्ठ भूत्वा एकायमा

भवि.पु
१८३

नसः वेदद्विजमनुष्याणां पितृणां वापि पूजकाः १२ ते प्रियाममवै नित्यं शक्ता पूजयितुं रवेः येषां भ्रुणं शिरो नित्यं ये
वावाच्यसमन्वितः १३ वादयन्ति च ये शंखं दिव्यास्ते भोजकामताः त्रिकालं ये च मां नित्यं सुस्नाताः क्रोधवर्जिताः १४
पूजयन्ति द्विजश्रेष्ठ ते प्रियाममभोजकाः वारं मदीयेन क्तं तु येषां ये च प्रकुर्वते १५ सप्तम्यां भुषवा संनुतथा संक्रम
णारवेः दिव्यास्ते ब्राह्मणा ज्ञेया भोजकाममवस्त्रभाः १६ पूजयन्ति च ये विप्रान्मङ्गलामन्तरायणाः ते प्रियाः सततं मयं
भोजका गुरुऽग्रज १७ मयि भक्तिं न कुर्वन्ति ब्राह्मणा विनतास्तु न ते पूज्या न वंशाश्च ये द्विषन्ति च मां सदा १८ ये कु
र्वन्ति महायज्ञा भोजका गुरुऽग्रज पितृदेवमनुष्याणां पूजार्थं सततं खग १९ प्रियास्ते सततं वीरभोजकानां तथोक्त
माः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पंचयज्ञाः अवर्त्तयेत् २० एकभक्तेन ये नित्यं वर्त्तन्ते कश्यपात्मज भुंजते न च ये रात्रौ भोज
कास्ते मतामम २१ मम वारे च ये वीरतथानक्तं च रेचर न रात्रौ भुंजते विप्रामयि प्रेप्सुर्मगः खग २२ प्रति संवत्स
रं ये भुजका गुरुऽग्रज न यच्छन्ति पितुर्मनुर्दिवसे तेन प्रियाः २३ इत्थं भूता भोजका ये माघे मासे च सप्तमी पु
ष्याणां करवीर एणिता च रक्तचंदनं २४ वाचको ब्राह्मणानां तु नैवेद्या मोदकास्तथा यथा हृता भोजकेन पूजां प्री
णाति मां सदा २५ नाम्येन देवताधिष्ठाकर्त्तव्या भोजकेन तु स्वभोज्या भोजकालु ननु भोज्या कदाचन २६ अनुष्ठान

रामः
१८३

विहीना ये तेन भोज्यास्तु भोजकाः भौमापि ब्राह्मणा ये तु अनुष्ठानविवर्जिताः २७ नेप्यभोज्या भवन्तीह विकर्मस्था विशेष
तः भोजके पूजिते राजनादित्यः पूजितो भवेत् २८ यस्य भुंजन्ति वैगेहे भोजका यदुनंदन तत्र भुंक्ते स्वयं भानुर्ब्रह्मविष्णु
ः शिवस्तथा २९ यथेह सर्वसत्त्वानां प्रधानत्वे स्थितो हरिः तथेह सर्वपूज्यानां भोजकः पूज्य उच्यते ३० भर्त्ता पूज्यो
यथास्त्रीणां शिष्याणां च गुरुस्तथा भोजकस्तु तथा पूज्यः सौराणां हृदिकात्मज ३१ यस्य भुंक्ते भोजकस्तु गंधपुष्पादिनार्श्चि
तः तस्य भानुर्गृहे भोक्ता सत्यं हि हृदिकात्मज ३२ ये सौरा भोजकस्यान्त्रं भुंजते निर्विकल्पितः ते सर्वपापनिर्मुक्ता यांति
सूर्यस्य लोकतां ३३ कथितो ह्यत्र यो भोज्यो यथा भोज्यः सवर्जितः अथ किं वदुनोक्तेन श्रूयतां वचनं मम ३४ नास्ति वे
दात्परं शास्त्रं न सूर्या देवता परा नास्ति पुण्यसमो बंधुर्नास्ति पुत्रात्समं सुखं ३५ नास्ति पित्रा समो देवो नास्ति मातर समा
गतिः यथैतानि समस्तानि उन्नमानि यद्भूतम ३६ तथोन्नमा भोजकस्तु यः प्रोक्तो भास्करेण तु ३७ इति श्रीभवि
० ब्राह्मे ० सप्त ० भोजकलक्षणो एकविंशः अधिः शततमोऽध्यायः १२१ सुमंजसुवाच अथ शांवी महाबाहुर्भक्त्या भा
नुं प्रणम्य च ज्वालामालाकरालस्तु महातेजः समन्वितं १ प्रयच्छन्ति तं शांवी भक्त्या प्रह्लादसमन्वितः कुतस्तात त्वया
प्रोक्तं चक्रमादित्यसन्निभं २ किमर्थं बहसे देव दिव्यमायुधमुत्तमं एतदारब्धा हि मे सर्वश्रेष्ठोऽनुकामस्य कौतुकान् ३

भवि. ७
१८४

वासुदेव उवाच साधुवत्समहाबाहो साधुपरोस्महंतया शृणुष्वेकमना पुत्रचक्रस्यास्य विनिर्णयं ४ दिव्यं वर्ष
सहस्रं नुभानुमाध्याश्रया श्रांतं चक्रं मया भक्त्या भास्कराद्योक्तं प्रजितम् ५ नाभौ नृपं कजारूहः स्थितः साक्षाद्विवाक
रः ग्रहाः सोमादयस्तत्र संस्थितो नाभि मंडले ६ आदित्या द्वादश सदा आरेषु क्रमशस्तथा शान्तः प्रविष्टं तत्त्वानि पृथि
व्यां परिकीर्तितः ७ नक्षत्रं सर्वपरिब्याप्तं चक्रं कालात्मकं परं संक्षेपतो मया रखातं दंतश्चक्रमिवापरं ८ शां वडव
व कथं कालमयी चक्रं चक्रं कमलपुष्पते इदं तावन्ममाचक्ष्व शानुमिच्छामि तत्त्वतः ९ वासुदेव उवाच काम
लं धातुभिः स्रद्धं लं धायस्व तं पुरुषे धिष्ठितं तद्धिनभस्यार्धे रविस्थितः १० यच्च कालत्रयं लोके तत्राभि त्रयमुच्यते
मासा वैवामहाबाहो पक्षमाश्रयधयस्मृताः ११ नेमी चैवापरे प्रोक्ता प्रधानं दक्षिणे तरे प्रधिनभिस्तु योगाश्च यो
गाख्या लुपरादिभिः १२ नक्षत्रादिग्रहाश्चैव सदा बानु -- स्मृताः एतैर्व्याप्तं दिगं चक्रं स्थूलसूक्ष्मप्रभेदतः १३ त
तो दिव्येषु कालेषु येनोद्दिष्टो मया तव नृप्यादिकल्पपर्यंतः सोऽपि वा त्रस्थितः क्रमात् १४ यत्ने कालात्मकं चक्रमि
दं संक्षेपतो मया कथितं तद्धिनिःक्रांतं प्रदीप्तात्सूर्यमण्डलान् १५ असुराणां वधाये दं मया लब्धं दिवाकृतं आत्मा
ध्यातयसात्सूर्यं पुरा कल्पे जगद्गुरुं १६ अतः संप्रजयाम्येनं ग्रहैस्तदा दृष्टं सदा अर्कभक्तो हि चक्रस्थं यः पूजयति भ
रामः
१८४

क्लिमान् १७ नेत्रसारविसंकाशनकेतनपुरं ब्रजेत तस्मात्त्वमङ्गलानंद आद्यसंप्रजया युतं १८ ग्रहैस्तत्त्वैर्हतं भक्त्या सर्व
मंत्रैस्तुतं विभुं सप्तमं चक्रमालिख्य ये यजंति दिवाकरं १९ रक्तचंदनपूर्णेन कुंकुमेन सुगंधिना भवंति नियतं शां वतस्य
सानुग्रहाग्रहाः २० सर्वरोगविहीनश्च सर्वदुःखविवर्जितः स च जीवति वर्षाणां सर्वैश्चर्यसमन्वितः २१ प्राप्य वैर्भ
क्तं लोकं देवैश्च परिपूजितः २२ इति श्री भवि. ब्राह्मे. सप्त. शां वो पारव्याने द्वाविंशधिकशततमोऽध्यायः ।
१२३ शां वडवाच आदित्यमण्डले दीक्षा कस्य कार्यं कथंचसा कथं कस्य किमर्थं च कथयेदं ममाखिलं १
वासुदेव उवाच आत्मणोऽक्षत्रियं वैशंपकुलीनं क्षत्रियं तथा वैशंपवाधनवंतं च कुलीनं श्रद्धमेव वा २ पुरुषं वास्त्रि
यं वापि दीक्षयेत्सूर्यमण्डले स्वयं भक्त्युपयत्नश्च प्रणिपत्य गुरुं तथा ३ गुरुस्तं दीक्षयेद्द्विप्रः कल्पज्ञः सत्यवान् शु
विः वेशामभिसमाधाय पूर्वोक्तविधिना क्रमात् ४ संप्रज्यार्कततः हत्वा सर्पिषा हविषा हविः शिष्यं स्नातमथा
वातं खखोल्कृतं विग्रहं ५ अंगिरालम्भमंगेषु दत्तैरक्षिस्तथा क्षतैः पुष्पैः संप्रज्या चामानि दद्यादर्करहंतथा ६
आदित्यश्च रूपां त्रिसाधितो हृदयेन च भवेद्युतदधि क्षीरैस्तं दुलैश्च प्रमानतः ७ त्रिभिर्जलिभिर्दत्त्वा देवाया
ग्नौ हुतं पुनः दत्त्वा शिष्याय भक्तिश्च दत्त्वांते दंतधावनं ८ क्षीरिहक्षोऽवतंसं द्वादशंगुलसंमितं दंतक्षिणोपनी

भविष्य १८५ तेवदिशि प्राच्यां क्षिपेत्ततः ९ दंतधावनमस्यां वतदातस्य परीक्षयेत् भैत्रं वारुणमीशानं चक्रं सौम्यं समाश्रितं १०
 प्रशस्तं दंतकाष्ठस्य मुखमन्यत्र निर्दिष्टं यं दिशं दंतकाष्ठस्य मुखमन्यत्र निर्दिशेत् ११ अर्घयेत्तेन शान्तिः स्यादित्युक्तं
 भानुना स्वयं पुनस्तद्वत्तत्र हवाभंगैरालभ्य चक्रमात् १२ संप्रज्यलोचनेनेत्रे संविन्य परिजप्य च कारयित्वाथः
 संकल्पं तत्रावेन्द्रियसंयमं १३ स्नापयेत् --- वापिवरं भुक्ता समाहितः आचम्य हतवस्त्रश्च कृतद्रव्याधिवासः
 १४ हृदयेन नयेत्प्रातः स्नात्वा कृत्वा कृताशनं स्मययेच्च यथा दृष्टं शुभं संस्थापयेत्स्वयं १५ हृदयेनाशुभे दृष्टे
 तहोमं समाचरेत् स्वप्ने यश्च पतिहर्म्याणि देवतानां कृताशनं १६ नद्योवनानि रम्यानि तथैवोपवनानि च यत्र पु
 व्यफलाद्यानि विप्रवादे दयारणं १७ एतानां सौर्यसंपन्नं संपन्नं वा विशं नरः शुश्रूषणपरं शुभं यदि तद्भव्यमावि
 शेत् १८ प्रशस्तभाषणं वैवयथा संभवतो मतं एतैः स्पर्शनिमेतेषां श्रेष्ठमारोह नंततः १९ वाहनानि प्रशस्तानि प्रासा
 दनावमेव च पर्वतं च समाहूय विपुलं भार्गवीलभेत् २० पीत्वा मुरासमुद्रं च दध्याज्यं क्षीरमेव च सोमं मांसं हविर्भु
 क्ता आत्रेयीलभते नरः २१ लक्षारत्नानि वस्त्राणि विविधानि च वाहनानि महिगां च धान्योषकारणानि च २२ सप्त
 माशु यादेतत्स्वप्नानां दर्शनं शुभं शुभकर्मजुगं यच्च तत्सर्वं शुभमुच्यते २३ तस्मादेवादिनिर्णयं स्यात्तस्यापुक्ता प्रतिक्रिया

रामः
 १८५

सप्तम्यां चक्रमालिख्य तत्र संप्रज्य भास्करं २४ दर्शयित्वा दिवा शिष्यं सालं च पूर्ववद्गुरुः सृष्टिक्रमेण हत्यर्थं स
 पुक्ता नान्यथानयेत् २५ दिवा करात्समारभ्य पुरुषाय यथाक्रमं सर्वग्रहेषु तत्वेषु यथाहृतं नियोजयेत् २६ वि
 श्वेदेतु विश्वं दंतं स्नात्वा वादित्यं च क्रमात् वियोजयेत्स्थित्यां च केतोः प्रभृति सर्वशः २७ आदित्यमंडलं शुद्धं स
 वैर्भुक्तं विशोधयेत् एवं तु मनसा ध्यात्वा जुहुयाच्च शतं क्रतुं २८ सर्वैर्मन्त्रैः क्रमादेव दीक्षा प्रोक्ता परा परा कृत्वेवं पुष्यं
 घातं च तस्मिन्नादित्यमण्डले २९ यथास्य मण्डले पुष्यं यदा दशादमंति तं क्षिपेद्दैकनसिद्धार्थं नामार्थं च विशेषतः
 ३० यत्र यत्पतितं पुष्यं तत्र तत्फलमादिशेत् नामवादित्यसंयुक्तं इत्युक्तं भानुना स्वयं ३१ संप्रज्य आवयेत्तत्र
 समयानर्कभाषितान् प्रातः सायं च मध्याह्ने रवेरभिमुखस्थितः ३२ उपस्थानं सदा कुर्यादूर्ध्वं च सदानघ सुड
 ष्ठान्नं भोक्तव्यं दिवा रात्रौ कृताशनं ३३ दृष्ट्वा भोक्तव्यमकीर्य न भोक्तव्यं कदाचन न तत्पञ्चांशं शोद्धत्तमासनं प
 रिवर्जयेत् ३४ नलं ध्यात्वा प्रतिमां छायां न निर्देतिथयः क्वचित् नक्षत्राणि ग्रहा ये शोभासानामाधियाश्च ये ३५ अ
 यनौ क्रतुपथांश्च तथैव वसनानि च कालः संवत्सरश्चापियः कश्चित्काल उच्यते ३६ अभिनंशः न सतो वै न मस्यः प्र
 ज्यस्य च यस्मात्कलाधिपः सूर्यः स्वयं कालश्च पच्यते ३७ ज्योतिर्गणस्य सर्वस्य स्थावरस्य चरस्य च वेतनाचेतनश्च

भवि. ७
१८६

पिसर्वात्मायंप्रकीर्तितः ३८ लुप्तोवंधः सदा पूज्यत्वयाहं सर्वधा त्रिधा कर्मणा मनसा वा वापुष्ये भवमनुत्तमं ३९
प्रयिताचनिर्माल्यंदत्वा न्येभ्यो निवेदयेत् प्रक्षाल्य हस्तं पादौ च नमस्कृत्य दिवाकरं ४० इत्येष परमादीक्षान्तवसंक्षेप
तोमया भुक्तिमुक्तिकरीयाधिकथिता प्रविभागतः ४१ इति श्री भवि. ब्राले. सप्त. शां बोधोपाख्याने त्रयोविंशधिक
शततमोऽध्यायः १२३ वासुदेव उवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि यथा पूज्यो दिवाकरः स्थंडिले यदुशालिनिबोधैका
ग्रमानसः १ माण्डौ एभिः कार्यं वक्रं कालात्मकं शुभं मध्ये यन्माहूतिश्रुते आरौहीदशभिर्गुतं २ दक्षिणे पूजयेद्देवीं
निज्जतीं भास्करस्य तु एवं तं पश्चिमे यान्ते उत्तरे विंगलं सदा ३ संज्ञां वयदुशालि श्रेयसे सततं तु धैः आग्नेयां लेख
को वीरपर्वतः पूजयेद्द्विपत् ४ दक्षिणे नयनां देवीं पश्चिमे मरुतं तथा उत्तरे नागराजानं पुत्रमेव तं शुभं ५ आग्ने
यां पूजयेद्देति प्रहेति नैऋतेस्तथा वायव्यां मुर्वशीं देवीं ईशाने विनतां तथा ६ तृतीयावरणे पूर्वपूजयेद्दक्षमादरात्
आग्नेयां श्रुंतिनीं पुत्रं दक्षिणे दक्षिणाधिपाः ७ विरूपाक्षं नैऋते वैजलेशं पश्चिमे तथा वायव्ये वासुदेवं वसतं
पूजयेन्नरः ८ ईशाने देवमीशानं पूजयेत्सततं तु धः उत्तरे यक्षराजानं ऊर्वे पूजयेद्दुधः ९ पंचमे पूजयेद्दीरस
दा आदरणोद्भिजः पूर्वतः परमां देवीं महाश्वेतां महासतीं १० श्रियं शक्तिं विभूतिं च मतिं चैवोन्नतितथा पृथिवीय

रामः
१८६

उशालि महाकीर्तितं धैवच ११ इंदं विष्णुं तथा पूज्यं भगमर्यममेव च विवस्वतं तथा कंचित्त्वष्टारं विमलोज्ज्वलं १२
पूजयेद्दरणे च देस्वमेतां दिवाकरान् शिरोनेत्रे तथा धर्मस्त्रेयं वयदुनंदन १३ किरणोसारथी वीर अष्टमे पूजयेत्
सदा तथा श्वान्यदुशालि सदा आचरणे तु धः १४ यक्षराक्षोसिगंधर्वाभासान्यक्षा बहानि तु संवत्सरं तथा पुत्रस
तान्सं पूजयेत्तथा १५ यस्य पूजयेद्देवं देवेशं सततं नरः सगच्छेत्परमं स्थानं यत्तन्मोक्षारथ्यममुतं १६ अंखवोऽ
त्कायनमोऽस्ते पूलमंत्रमुदाहृतं अकाराद्यक्षरानीह अंगानि परिचक्षते १७ अनेन विधिना यत्पूजयेत्सततं रविं
नित्यमुभयसप्तम्यां सगच्छेत्परमं पदं १८ इत्युक्त्वा भगवान् देवो जगाम स्वर्गहं रविं १९ इति श्री भविष्य. ब्रा
ह्मे. सप्त. शां बोधोपाख्याने चतुर्विंशधिकशततमोऽध्यायः १२४ सुमंत्र उवाच इति ते कथितं राजन्सप्तमी कल्प
मादितः माहात्म्यं च तथा राजभास्करस्य विशांपते १ यकुत्वा मानवो राजमुच्यते ब्रह्महृत्पया तथेदं प्रथमं पूर्व
कथितं ब्रह्मसंज्ञितं २ यकुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवो नृप अश्वमेधसहस्रस्य वाजयेय शतस्य च ३ सर्वती
र्थभिर्गमने वेदाभ्यासेन यत्फलं यत्फलं पृथिवीदाने प्राप्नुयात्तत्फलं नरः ४ राजसूयसहस्रस्य वाजयेयार्बुदस्य च
सहस्रशतदानस्य फलं विंदति मानवः ५ लिखित्वा ब्रह्मणो गच्छेत्स्त्रियो विप्रतां ब्रजेत् वैश्योऽपि क्षत्रतां याति शूरो

भवि.पु
१८७

वैश्वमेव ६ सूतमागधवंशाश्रयेवान्येसंकरोद्वाः तेषां मुनमंपुराणश्रवणविभो ७ इतिहासपुराणाभ्यां
नृत्तं पावनं नृणां येषां श्रवणमात्रेण मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ८ विधिना राजशार्ङ्गलश्रवतां यत्फलं किल यथोक्तं
मात्रसंदेहपठतां नात्र संशयः ९ शतानीक उवाच भगवन् केन विधिना श्रोतव्यं भारतं नरैः वरितं रामभद्रस्य
पुराणानि विशेषतः १० कथंच वै स वा धर्माः शिवधर्मानुशासनः सौराणां वापि विधेः उच्यतां श्रवणे विधिः ११ ६
वाचनीयः कथां वापि वाचकोपि विद्विजोत्तमः लक्षणं वास्य मे ब्रूहि वाचकस्य महात्मनः १२ फलं च पूजिते किं स्याद्वा
को विधिर्वद्विज पारणोपारणो पूज्यो वाचकैः श्रावकैः कथं १३ समाप्ते भगवन् किं वादेयं पर्वणि पर्वणि सुमंज
रुवाच संम्यक् रक्षोस्मिराजेंद्र इतिहासपुराणयोः १४ श्रवणे विधिर्महाबाहो श्रूयतां यन्मया पुरा एषो वाच महा
तेजा विरिचो भगवान् गुरुः १५ अहं ते कथयिष्यामि पुराणश्रवणे विधिः इतिहासपुराणानि श्रुत्वा भक्त्या विशोष्यते
१६ मुच्यते सर्वपापेभ्यो ब्रह्महत्यादिभिर्विभो सायं प्रातस्तथारात्रौ शुचिर्भूत्वा श्रुणुतियः १७ तस्य विमुक्तथा वृत्तं
मुच्यते शंकरस्तथा अतूष्णे भगवान् ब्रह्मादिनां ते नुच्यते हरिः १८ महादेवस्तथारात्रौ श्रवतां पुष्टिमाप्नुते पारणा
निदशद्वेच समैके श्रुता विभो १९ भवन्ति राजशार्ङ्गलश्रुतेषां यथाफलं विधानं वाचकस्येह श्रुता वद्विशांयते ८

रामः
१८७

२० श्रुत्वा सागरहादेत्यस्थानं यत्पयसा चितं प्रदक्षिणांततः कृत्वा यस्तस्मिन् देवस्वर्गहि २१ नात्पूर्द्धनानि नीचं च आस
नं भजते ततः आसनं तस्य वैराज्याचकस्य सदानय २२ वंदनीयं प्रपूज्यं च श्रावकैः कुरुनंदन यासपीठं हितस्योक्तं ग
रोरासनमादिशेत् २३ नस्थेयं श्रावकैस्तस्माद्वाचकस्यासनेन य यथा शिष्यैर्गुरोर्वीरसतेषां हि गुरुर्यतः २४ राजास
ने यथा भर्तृपैर्यथा पुत्रैः पिनुर्मय देवार्चामग्रतः कृत्वा ब्राह्मणांश्च विशेषतः २५ उपविष्टस्ततः पश्येत् कृत्वा काना
गतान् य समस्तानां गता भूत्वा ततः पुस्तकमादधेत् २६ प्रणम्य शिरसा तस्य पुस्तकस्य विशोष्यते ग्रंथिं च शिथि
लं कुर्याद्वाचकः कुरुनंदन २७ पुनर्वध्नाति तत्सूत्रं न मुक्त्वा वाचके क्वचित् त्रिदिवं पुस्तकं विद्यात्सूत्रं वा मुक्तिरुच्य
ते २८ पत्राणि भगवान् ब्रह्मा अक्षराणि जनार्दनः शंकरस्तथा सूत्रं पत्रयः सर्वदेवताः २९ पावकोऽस्य तथा मूले
मध्ये भानुः समाश्रितः अग्रे स्थिता ग्रहाः सर्वे दिशश्चांतस्तथा विभो ३० स्मृतमेतस्तथा शक्रश्चिद्रमाकाश उच्यते
पत्रद्वयं काष्ठमयं तलोर्द्ध्वमुदाहृतं ३१ घ्रावाप्य धियोतो शंकुस्तथा चंद्रमुदाहृतं इत्यं देवमयो ह्येषः पुस्तके देवपू
जितः ३२ नमस्य पूजनीयश्च ग्रहेऽप्यो विभूतये योऽस्य सूत्रं हृत्कृत्वा प्रयच्छति नरो नय ३३ स याति परमं स्थानं
यत्र देवो दिवाकरः निरूप्य पत्रं राजेंद्रकराभ्यां गृह्यवाचकः ३४ प्रणम्य शिरसा सर्वांश्चात्रादीन् वासमेव च वाल्मिकिं

भवि.पु
१८८

वतधारजनिधुंविष्टुंतधारवि ३५ नमस्कारमथैषानुपठित्वाकुरुनंदन ततःप्रवाचयेद्विप्रोवाचकःश्रद्धयान्वि
तः ३६ अवलंबितमानोयस्तमुतंधीरमूर्जितः असंसक्ताक्षरयदंरसभावसमन्वितं ३७ समस्वरसमायुक्तंका
लेकालेविशंपते प्रदर्शयन्नुसान्सर्वान्वाचयेद्वाचकोनृप ३८ ईदृशान्वाचकान्विप्रोश्रुत्वाश्रद्धासमन्वितः इति
हासपुराणानिरामस्यचरितंतथा ३९ नियमस्थःशुचिःश्रोताशृणुर्यत्फलमश्रुते ब्राह्मणःसत्रियोवैश्यःशूद्रश्चापि
विशेषतः ४० अश्वमेधमवाप्नोतिकामान्सर्वान्निवाश्रुयात् वेसोभंमुच्यतेसर्वमहापुरुषंविंदते ४१ सगच्छेत्
परमंस्थानंब्रह्मस्थानमुत्तमं समागच्छेद्गृहादेतेस्थानंतद्वाचकस्यनु ४२ प्रणम्यशिरसाविप्रंवाचकंश्रद्धया
नृप नासनानिसमाश्रित्यस्थातव्यंवाचकस्यनु ४३ संमुखंराजशार्ङ्गलवाग्यतःसुसमाहितैः वाचकेननमस्कारे
स्तव्यासस्यभूयते ४४ नवक्तव्यंतत्रकिंविक्लवाचकःसंशयारते संशयेसतिवक्तव्यंवाचकःसंप्रसाद्यनु ४५ यतश्च
सगुरुस्तेषांधर्मतोबंधुरुच्यते वाचकेनापिवक्तव्यंसम्यक्तेषांप्रबोधयेत् ४६ अनुग्रहायसर्वेषामशेषंगुरुव
नृप नमस्कारादथआव्यंशिवमरुत्वतिसर्वतः ४७ वाग्यतेनपशार्ङ्गलवर्णैःसर्वैर्महीयते शूद्राणांपुरतोवैश्योवै
श्यानांसत्रियःपुरः ४८ सत्रियानांतथाविप्राःशृणुतेतेयतःसदा मध्येस्थितोयसर्वेषांपाठकोवाचकेनृप ४९

रामः
१८८

येचशंकरजाराजन्नरास्तेशूद्रपृष्ठतः ब्राह्मणांवाचकंविद्यान्नान्यवर्णजिमादरात् ५० श्रुत्वान्यवर्णजान्दोषान्वाचका
चारकंउजेत् इत्यंशिष्टुतांतेषांवर्णमिनुपूर्वशः ५१ मासिमासिभवेशजन्धारणांकुरुनंदन श्रेयार्थमात्मनोराजन्यज
येद्वाचकंबुधः ५२ मासिपूर्णेद्विजश्रेष्ठेदातव्यंस्वर्णमासकं ब्राह्मणेनमहावाहोद्वेदेयौसत्रियेननु ५३ वाचकस्य
द्विजश्रेष्ठेवैश्येनापित्रयंतथा शूद्रेणाप्यथचत्वारोदातव्यंस्वर्णमासकः ५४ मासिमासिद्विजश्रेष्ठुश्रद्धयावाचकस्य
नु प्रथमेपारणोराजन्वाचकंपूर्वशक्तिः ५५ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलंविंदतिमानवः कार्तिकादिमहावाहोर्क
र्तिकंयावदद्युत ५६ अग्निष्टोमंगोरसंचज्योतिष्टोमंतथानृप सौत्रामणिंवाजपेयंवैष्णवंचतयाविभो ५७ माहे
श्वरंतथाब्राह्मणैरणीकंचभूयते आदित्ययज्ञस्यतथावाजपेयाश्वमेधयोः ५८ फलंप्राप्नोतिवैराजन्मासैर्द्वादश
भिक्रमात् इत्यंयज्ञफलंराजम्यातिलोकंतथोत्तमं ५९ वज्रवैदिकसंपन्नंमणिरत्नविभूषितं विमानेषुस्थितोरा
जमोदतेशक्रमंदिरे ६० ततोदत्तस्यभवनेपुष्यस्यभवनेतथा शौरींग्रहेशंगत्वावैगच्छेदेलविलंग्रहं ६१ धिष्ण
स्यग्रहपश्चात्ततश्चित्रशिखंडिनां मृतश्रवसमासाद्यततोभीमग्रहंविशेत् ६२ विषुवश्रवमासाद्यगच्छेत्कजजमंदि
रं स्वमेवनृपश्रेष्ठनात्रकार्याविचारणात् ६३ फलमेतत्सुद्विष्टंयत्तत्वंशृणुतंनृप एतत्फलंवसरेणशृण्वानो

भवि. ७ विंदतेनय ६४ स्तानिषारणानीहवसरेणभवन्तिवै शृणुतांनयशार्हिलवदतांवाचकायवै ६५ मासकंदौतथात्रीः
 १६६ शिवत्वारविशंपते दातव्यावाचकायेतिमासेमासेनराधिय ६६ ब्राह्मणाद्यैर्नयश्रेष्ठसर्वैर्वर्तैर्विभागशः स
 मासपर्वलितथास्वशक्त्यातर्पयेन्नय ६७ वाचकंब्राह्मणांश्चैवसर्वकामैः प्रपूजयेत् गंधमाल्यानिदिव्यानिधूपदी
 पादिदापयेत् ६८ वाचकायप्रदत्तानुत्तमोविप्राश्चपूजयेत् हिरण्यंरजतंरुक्मंगोवैकंस्योपदेहना ६९ दत्तानु
 वाचकायेहश्रुतस्यावाप्यतेफलं यथादक्षिणंमनुश्राद्धकालेप्रकीर्तितः ७० तथाशुभंनयश्रेष्ठसदक्षिणमुदाह
 तं वाचयेत्पूजयेत्तस्मान्नासिमासिनराधिय ७१ समासपर्वलिविभोविशेषेणसदार्चयेत् वाचकः पूजितोयेन
 असन्नास्तस्यदेवताः ७२ वाचकःपरिनुष्टेनुममप्रीतिरनुत्तमा इतिवेधासदाप्राहदेवानांपुरतःपुरा ७३ अग्नि
 रुद्रगत्सर्वेनुष्टंभवतिनित्यशः तस्माद्वैपूजयेन्निग्यंवाचकंश्रुयान्वितः ७४ ननुत्यंवाचकेनेहपात्रदानस्यविद्यते
 तिष्ठतेनयस्यशास्त्राणिजिह्वाग्रेपृथिवीपते ७५ दृष्ट्वागोचरेतातकस्तेनशद्वशोद्विजः ननुत्यंविद्यतेनेनभुविपात्रं
 द्विजेषुवै ७६ तस्मादानंसदापूर्वतिस्यदेयंविदुर्धुधाः आर्चयेत्स्ववर्भुंक्तेवाचकःश्रुयान्वितः ७७ भवतिपितरः रामः
 तस्यरप्तावर्षशतंनय यथेहसर्वदेवानांभास्करःप्रवरःस्मृतः ७८ विस्पष्टमनुत्तंशानंस्यशासरपदंतथा कालस्व १६६

रसमायुक्तैरसभावसमन्वितं ७९ बुद्धमानःसदात्यर्थग्रहाद्वक्तृत्वंशोन्नय ब्राह्मणादिषुवर्गेषुग्रहार्थपार्वणोन्नय ८० य
 एवंवाचयेद्राजसविप्रोव्यासउच्यते अतोन्नथावाचयतेज्ञेयासोपितृनामकः ८१ इत्यंभूतोवत्सरेस्मिन्वाचकोव्याससंमितः
 देशोद्ययहनेराजसदेशःप्रवरःस्मृतः ८२ तेधन्यास्तेकृतात्मानस्तेकृतार्थिनसंशयः वसंतियहनेतस्मिन्वज्रव्यासावसेतु
 वै ८३ नशोभतेपुरंवीरव्यासहीनंकदाचन यथोर्कहीनोहिदिनंवद्रहिनायथानिशा ८४ नराजसरोयद्वत्पद्मनीरहि
 तंतथा तथाचव्यासहीनंनुनराजपुरंकुचिन् ८५ प्राणम्यवाचकंभक्त्यायत्फलंप्राप्यतेनरैः नतक्रुसहस्रेणप्राप्यते
 कुरुनंदन ८६ यथेकतोग्रहाःसर्वेएकतस्तुदिवाकरः यथावेदससन्नास्तिआरामंभुविकिंचन ८७ यथाव्याससमोनास्ति
 ब्राह्मणोभुविकश्चन कुरुक्षेत्रंसमंतीर्थेनद्वितीयंप्रचक्षते ८८ ननदीगंगयानुत्पानदेवोभास्करान्नय नाश्वमेधसमंप्राणं
 नयापत्रसहस्रया ८९ पुत्रजमसुखंनुत्यंनसुखंविद्यतेयथा तथाव्याससमोविप्रो नक्षत्रावित्याप्यतेनय ९० देवैकर्मः
 शिपिश्चेवपावनंपरमंनय नास्तिव्याससमंशिष्टमितीयंवैदिकीश्रुतिः ९१ अथविप्रसहस्राणांसहस्रायास्यबंधुभिः
 उपविष्टोयदाभुंक्तेपूतस्याद्विप्रमण्डलं ९२ आर्चेतातपविज्राणिकथितानिपुरामम ब्राह्मणाराजशार्हिलशृणुतानि

अवि.पु
२००

यथाविधि: ६३ मधुपायसकालाभाशकंतिलाध्यः कृतया: राजतंवापिपात्रेषुवासरौषुचवाचकः ६४ दैवेकर्मणिपे
त्रेचपत्रीयः पंक्तिपावनः वाचकश्चयतिश्चैवतथायश्चषडंगवित् ६५ एते सर्वे नृपश्चैव विज्ञेयाः पंक्तिपावनाः वा
चकास्तु विशेषेण योगतो व्यासतां नृप ६६ जयोपजीवी व्यासश्च ज्ञेयः पुस्तकवाचकः नमनीवाचकस्यैते शृणुष्वार्थ
मथैतयोः ६७ इतिहासपुराणानां जायते विदितानि वै उपजीवितियस्माद्वै वाचयानो द्विजो नृप ६८ जयोपजीविते
नासौ गतः रघातिसवाचकः विस्मयमदुतं शतं स्पष्टाक्षरपदं तथा ६९ कंठे स्वरसमायुक्तं सच भावसमन्वितः बुध्
मानोऽन्योन्यार्थं ग्रंथार्थं हृत्स्वशेन नृप १०० ब्राह्मणादिषु वर्णेषु ग्रंथार्थं वाचयन्तथा यस्त्वं वाचयेद्राजसविप्रो व्या
स उच्यते १ अतो न्यथा वाचयतो न गच्छेद्वा सतां क्वचित् त्रिदिवं वाचकं विशासदा वै गुराभेदतः २ द्वावेतौ कथं
मानौ त्वं निबोध गदतो मम अभिदुतं तथा स्पष्टं विवाचं सच वर्जितं ३ पदच्छेदविहीनं वतथा भावविवर्जितं अ
बुध्यमानो ग्रंथार्थं लोभिष्टो मोहवर्जितः ४ ईदृशो वाचयेद्यस्तु वाचकः क्षमाधियेश्वरः क्रोधनोः क्रियवादी च अज्ञानाङ्ग
धरवाचकः ५ न च बुध्यतिकृष्टानि सज्ञेयो वाचकाधमः विस्मयमदुतं शतं वसभावसमन्वितं ६ अबुध्यमानो ग्रं

रामः
२००

थार्थं वाचयेद्यस्तु वाचकः सज्ञेयो राजसो राजनिदानी सात्विकं शृणु ७ विस्मयमदुतं शतं स्पष्टाक्षरपदं तथा का
ले स्वरसमायुक्तं सभागसमन्वितं ८ ग्रंथार्थं बुध्यमानस्तु ग्रंथार्थं हृत्स्वशेन नृप ब्राह्मणादिषु वर्णेषु अर्थयन्विधि
व नृप ९ यत्र स्वं वाचयेद्राजसज्ञेयः सात्विको बुधैः श्रद्धाभक्तिविहीनो यो लोभिष्टो वै कस्तथा १० हेनुवा
चरो राजसत्तया सत्या समन्वितः नित्यनैमित्तिकी काम्या मदत्वादक्षिणानृप ११ वाचकाय महाबाहो शृणु यार्थं तु मा
नवः सज्ञेयस्तमसारान् श्रावको मानवः सदा १२ न तस्य पुरतो वीरवाचयेद्राजस एव हि असंगाच्छ्रवयापुस्तु
द्वाभक्तिविवर्जितः १३ राजकौतुकमात्रेण सज्ञेयो राजसो भवेत् संत्यज्य सर्वकार्याणि भक्त्या श्रद्धा समन्वितः १४
सततं पूजयानं तु वाचकः श्रद्धयानृप नित्यनैमित्तिके काम्ये गुरुवद्देवतस्तथा १५ सस्वं शृणु याद्वीरसज्ञेयः सा
त्विको बुधः व्यासः पूज्यः श्रावकानां यथा व्यासवचो नृप १६ तस्मात् पूज्यतमो मान्यः श्रावकानां न यो नम यतश्च स
गुरुस्तेषां ज्ञानदाता सदानृप १७ वर्णानामिह वर्णानां न यो वर्णः प्रवक्ष्यते व्यासाहतेनृप श्रेष्ठ इतीयं वैदिकी सति
१८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजयेद्वाचकं सदा सगुरुः सपितामातासवंधुः सगुरुस्तथा १९ वाचको नृप शार्ङ्गलविप्रादीर्न

भवि.पु
२०१

प्रशेषतः इत्यंभ्यासो गुरुर्ज्ञेयः पूज्यो मान्यो द्विजातिभिः १२० शृण्वन्ति येन वाराजसतेषां गुरुव्यते प्रजार्थतस्य
समयः श्रावकानां मुदाहृतः २१ ये शृण्वन्ति नृपश्रेष्ठमासिमासिवदन्ति ये सुवर्णमासमेवास्मै वाचकाय पृथक् पृथक्
कृ २२ द्वादश्यायां त्वमावास्यामथ वारवि संक्रमे सानित्यादक्षिणा तस्या दयास्त्रेयां नुमात्मनः २३ अयने विष्णुवैव
वं इत्यस्य ग्रहे तथा प्राप्तिवापरयक्षे वदानंतस्मै स्वभक्तिः २४ देयं स्यात्प्रावकैस्तान्तमुत्कानान्यतो नृप प्रथः
मंतस्य दातव्यं श्रेयोर्थं प्रावकैस्तथा २५ अदत्त्वा तस्य ये यस्मै प्रयच्छन्ति हि श्रावकाः त्वरमानं कृतास्मै सुवाचकस्य
भवेन्नृप २६ कृत्वा त्वमानामथ वै प्राप्यते यत्फलं नृप ज्ञात्वा तस्यै समस्तैस्तु तच्छृणु च वारानन २७ शृण्वन्ति वा
स्ततो याति अन्यश्च का कथां यजेत क्षत्रियस्य वा वैश्यः शूद्रश्चार्णालतां व्रजेत २८ तस्मात्पूज्यो द्विजश्रेष्ठ प्रथमं
वाचकोत्तुधैः आपत्काले वरुहैश्च यतश्चासौ गुरुः स्मृतः २९ वैशाख्यामयने वीरत्तृतीयायां च सुव्रत ३० का
र्त्तिकामथ माघां च संपूज्य प्रथमं भवेत् १३० पर्वस्वनेषु च रितो स पूज्यो धर्मतः स्मृतः हिरण्यं च सुवर्णं विधानं रामः
धान्यं तथैव च ३१ अनं वापितथापक्वं मासं च कुरु नंदन दातव्यं प्रथमंतस्मै श्रावकैर्नृपस्तनम ३२ गंधं २०१

पुष्यं फलं तोयं पत्रमिंधनमेव च सारभूतं च यच्चान्यतस्मै देयं समंततः ३३ अथ सर्वे स्तथा कार्यं श्रावकैः पूजनं नृप
वाचकस्तु यथानित्यं सुखमास्तेन राधिय ३४ नयीं श्रते यथा द्वंद्वे स्तथा कार्यं धराधर हेमं ते लोमसा देया छत्रं प्राट्
धिसत्तम ३५ उपानहौ कालयोग्यो कालो वैराथ लोमसी इत्यंद्वे द्विनिर्मुक्तः सर्वेषां वाचकानृप ३६ ते धन्याः श्रा
वकालोके ते गता परमं पदं आत्मनस्तु कथं वीरसुखमिच्छेद्विचक्षणः ३७ विषसेषां गुरोराजन्यतश्च स गुरुः स्मृतः
वाचकः श्रावकाणां नृप तस्माद्वंद्वं विधातयेत् ३८ यत्नः कार्यः श्रावकैश्च वाचकस्य जनाधिय इत्थं पूज्यः सदा व्यासः श्रे
यार्थं परमं मतः ३९ भर्ता पूज्या यथा स्त्रीणां सेवकानां यथानृप श्रावकानां तथा राजन्वाचकः पूज्य उच्यते १४० यथो
पाध्यायः शिष्याणां यथा भागवतां हरिः सौराणां यथा भाजुः शैवानां शंकरो यथा ४१ श्रावकस्तु तथा पूज्या वाचकानां
राधिय दक्षिणा नृप ददन्ति तं श्रोतव्यं भूतिमिच्छता ४२ पूर्वोक्तं मासकं तस्य वाचकस्य नराधिय यदा दातुं न शक्नोति मा
सकं काचन स्य नृ ४३ रजतस्य तदा दद्यान्मासकं श्रेयसेनघ तदभावे हिरण्यं च विज्जशार्थं विवर्जयेत् ४४ मृत्तिका
अपि दातव्या कुर्वता सफलं भुते इत्येषा दक्षिणा नित्यामासिमासि भवेन्नृप ४५ नैमिषिकी भवेद्राजगुरुणादिषु सर्व
सु अमले वा ससीराजनां धर्माल्यं विभूषणं ४६ समाप्त्यर्वाणि विभो दातव्यं भूतिमिच्छता ज्ञात्वा सर्वसमाप्तिं नृप

भविष्य
२०२

जयेदावकं दुधः ४७ आत्मानमपि विक्रय्य दृश्य फलं स्मृतं नैमिन्नि कींच नित्यां च दक्षिणां न ददौ नृप ४८ शृणो
ति वसदाता ततस्य वै निःफलं स्मृतं यथान दक्षिणा हीनं यज्ञं सफलमुच्यते ४९ तथा श्रुतं नृराजेंद्र दक्षिणा रहितं स्मृतं
च नृगुणा भवेद्राज न्यानि त्वादक्षिणा विभो १५० समाप्ते पर्वणि विभो इत्याह भगवान् शिव इत्येष कथितो राज नृ
राणे श्रवणे विधिः ५१ यतश्च विधि हीनस्तु न कर्म तु विविद्यते स्नानं दानं जपो होमः पितृ देवाभि पूजयेत् ५२ वि
धि पूर्व स्मृतं यद्दद न्यथा निर्गुणं भवेत् फलं दन्यशा र्हिल पुराणे श्रवणे तथा ५३ अतोर्थं कथितं तु भयं सर्वपाप भया
पहं मया ते कथितं ज्ञानं यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ५४ सकाशाद्ब्रह्मणो राज नः सर्वलोकेषु पूजितं यथा श्रुतं महावाहो
तथेदं कथितं तव ५५ भास्करस्य च माहात्म्यं कथितं वाचकस्य तु तथा च सप्तमी कल्पं सर्वपाप भयापहं ५६ अने
न विधिना यस्तु भूयास्ततः तनरः वरलोकं समासाद्य हृदये क्लेशो महीयते ५७ ततो र्कलोकं गच्छेद्देवतं तत्र शिवं लि
नं तस्मादपि महावाहो लोका गच्छेद्दि भावसोः ५८ कारय स्य ततो याति ततो सो लोके मम श्रुते इन्द्रस्य लोकं वै गच्छेत्कंज
जस्य ततः पुरं १५९ इति श्री भविः ब्राह्मे सप्त वाचक श्रावक विधिर्नाम पंचविंशाधिकशततमोऽध्यायः

राम
२०२

१२५ ब्रह्मोवाच श्रुत्वा यक्षेण सप्तम्यां नक्षत्रं सविनुर्भवेत् यदा प्रथममेवेशं सतदा हृत्तां व्रजेत् १ स्मयनं दे
वदेवस्य घृतेन कथितं तु धैः क्षीरेण च तथा धीरपुनरिहुरसेन च २ स्नाययित्वा नृदेवेशं चंदनेन विलेपयेत् दग्धा
जुगुलुं धूपं तस्मै दद्यात्तथाग्रतः ३ गोधूमचूर्णं निष्यन्नं विमलं शशिसन्निभं सर्वत्र सगुणं चैव रक्तपुष्पोपशोभि
तं ४ यदस्य शृंगमीशानं तत्र वैमौक्तिकं न्यसेत् यदाग्रे यंत न्माणि कं न्यसेद्दालोहितं मणिं ५ गांगेयमंत्रमंस्तस्य
स्वशक्ता सन्यसेदुधः चतुर्थी मेकभक्तं तु पंचम्यां नक्षत्रमादिशेत् ६ घट्यामया चितं प्रोक्तं भूय वासमतः परं पारव
लि नो विकर्मस्थाने शालवृत्तिकाच्छृणु ७ कुर्यान्वाहुषितां शूतां कन्यां श्रुतां च लोलुपान् सप्तम्यां नानयेत्प्रो
क्तं सर्वपापविवर्जयेत् ८ इति नंदा कल्पं ब्रह्मोवाच श्रुत्वा यक्षेण सप्तम्यां नक्षत्रं सविनुर्भवेत् यदा प्र
थममेवेशं सतदा हृत्तां व्रजेत् ९ स्मयनं तत्र देवस्य घृतेन कथितं तु धैः क्षीरेण च तथा धीरपुनरिहुरसेन च
१० स्नाययित्वा नृदेवेशं चंदनेन विलेपयेत् दग्धा च जुगुलुं दद्यात्तत्र देयं तथाग्रतः ११ गोधूमचूर्णं निष्यन्नं
विमलं शशिसन्निभं सयवं सगुणं चैव रक्तपुष्पोपशोभितं १२ यदस्य शृंगमीशानं तत्र वैमौक्तिकं न्यसेत् यदा

भवि. ७
२०३

मेयंतमालिकान्यसेहालाहितंमणिं १३ नैऋतेमरकतंदद्याद्वायवेयमरगिणं गांगेयमंतकंतस्यस्वशक्ताविन्यसे
दुधः १४ वनुर्धामेकभक्तं वपंचम्यांनक्तमादिशेत् वक्ष्यामयाचितंशोक्तमुपवासमतःपरं १५ पाखंडिनेविकर्म
स्थानैतालव्रतिकाच्छठान् कुराष्टतकरान्वाहुषिकान्कन्याशुक्लोलुपान् १६ नस्तिकात्रिंदकान्क्रीवास्तेशिवनि
दिकाच्छठान् सप्तम्यानानयेत्माज्ञोदिवासुसंववर्जयेत् १७ इतिश्रीभविःशास्त्रेः सप्तः निषेधविधिनामव
हिंसाधिकशततमोऽध्यायः १२६ समाप्तधायं ब्रालेपर्वसप्तमीकल्पः अथाष्टमीकल्पः शतानीकउवा
व कथितंभवतापूर्वसप्तमीकल्पमादितः माहात्म्येवापिदेवस्यभास्करस्यमहात्मनः १ कथ्यतामष्टमीकल्पमा
हात्म्यंशंकरस्यच किमर्थंदेवदेवस्यअष्टमीवकुलाप्रिया २ सुमंतुरुवाच अष्टमीदेवदेवस्यशंकरस्यति
थिप्रिया ह्रस्वाष्टमीविशेषेणलिंगमाप्तंहितत्रयै ३ शतानीकउवाच लिंगंप्रयातंदेवस्यपुनश्चप्राप्तिमे
वच अष्टमीवकथंतस्यदेवस्यदयितानिधिः ४ एतद्वदस्वकास्तेनमहामोहकरंमम अत्युत्तमहाश्चर्यमृषी
णांचतयस्विनां ५ सुमंतुरुवाच पुराहृतपुंगेराजब्राह्मणःसंशितव्रताः मारीवाकाशपयागार्ग्यगौतमांगि

रामः
२०३

रसस्तथा ६ पाराशर्याथवाशिष्ठामार्कण्डेयाथगालवाः एतेवान्येचबहवोब्राह्मणाःकोटिशःपुरा ७ तयःस्वाध्या
यनिरतावानप्रस्थविधानतः देवदारुवनेरम्येकृतवामाःकृताश्रयाः ८ परेणतेजसायुक्तास्तयसाचतथान्य ९
पूजयेतोहरेर्भक्त्यातस्यदर्शनकांक्षिणः ९ अश्मकुहाशनाःकेचित्शीर्षार्णशानःपरं अध्यावायुभक्ष्याश्च
निराहारस्तथापरे १० देवदर्शनकामास्तेशंकरंनुत्रिभूलिनं बहून्वर्षगणांसेहिक्रिश्यमानास्तपोधनाः ११
ततस्तेषांकुशंगानांतयसाभावित्तात्मनां अनुग्रहायदेवेशोजगामानुपलक्षितः १२ रूपंस्वरूपंकृत्वानुदिग्भा
गोभसमुदितः जटाभरेणमहताचंद्रार्द्रकृतशेखरः १३ भिक्षायात्रेगृहाणत्वभिक्षाटनमथाकरोत् तेषांच
जंतुसिद्धानांमुनीनांभावितात्मनां १४ आश्रमाण्यमवसेषांदधिनाक्षोभयन्नदा त्रिधियत्यस्तुतंदृष्ट्वातस्यरू
पमनुत्तमं १५ कामोन्मथितसर्वासाविकृलाश्चाभवन्ततः स्वकर्माणिपरित्यज्यब्रह्मत्वःकाममोहिताः १६ अष्टोत्तरी
यवल्गाश्चअष्टप्रावरणाःस्वराः अष्टचारित्रकामार्तापिवन्द्यंजलीपुटेः १७ कविद्रिस्ताप्रदानेनगृहीतेनांगनास्थि
ताः एतेहिहिभगवन्नामामांयक्तान्यतोव्रज १८ कांचिकृहीत्वानुनयमधःसारोशिरोगतं पूज्यागृहीत्वाकामार्ताः
दृष्ट्वातंभगवन्नेदा १९ सस्रजश्चस्थितान्यास्तुपश्यमानाखिलोचनं तिर्यग्गृहीत्वातनयंतकृतेनांतरात्मना २० ।

भवि. ७
२०४

तत्कान्यरूदमानसुगतादेवंनिर्गितुं द्वांगृहीत्वानुपरविपरीतामधस्थिता २१ अपराविपरीतंनुसर्पमादायविष्टि
ता कार्याधमलवसनंगृहीत्वाधावितापुनः २२ काचिन्मथंनुतसांगीलजिताहिनिररुता नशोदुंशेकिरेषासंभगव
भगभूषिताः २३ उर्ध्वस्थितंनुतलिंगंयश्पसाथवरानना समीपस्थासखीवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदन २४ हंतपश्यामि
लिंगंवैअल्पोर्ध्वलिंगिनःस्थितं नातिदीर्घमहःस्थलंशिवलिंगमिवापरं २५ तन्वाकृतिमहाबाहोस्थितंमेरुमिवापरं
तस्यानुवचनंश्रुत्वासायरावाक्यमाददे २६ एवमेतद्यथार्थत्वंलिंगमस्यसुशोभनं दृष्टयानःसखिगत्वागृह्य
नेनंश्रमाहमे २७ तथान्ययश्पमानातंलिंगंतद्गतमानसा प्रस्विन्नजघनासयःस्थितायोगीवनिश्चलाः २८ तर्ज
न्यादर्शयन्नन्यासखीनांविस्मयान्विताः हसमानास्थितासौचोरालयस्यसमीपतः २९ भ्रभंगेनापरावासामहेश
किलमाक्षियेत् दर्शयंतिस्वकंगुह्यंलिंगंवक्तिकरेणच ३० एह्येहीत्यपरावालाभगवंतमुवाचह विश्रामोतर्ग
हंलिंगंमैथुनायदयांकुरु ३१ अपरामुक्तकेशानुलंवमानपयोधरा अनुगच्छंतितंदेवमग्रांगशरपीडिता ३२ ए
वंतासांश्रुतिस्त्रीणांएवंताःस्वस्वभावाश्चसुव्रतास्वतपस्विनीः ३३ भर्तारमनसोनार्यःशोभिताशोभितेन्द्रियः अश्रो
त्याःशोभितादृष्टामुदाराभशकोपनाः ३४ ब्राह्मणाःकृषिस्तस्यहरस्यामिततेजसः दृष्टारूपंमहाबाहोपरंचैवभिन्ना

रामः
२०४

नुषं ३५ अथतैर्दारुहस्तसुकुंठितावग्रयाणयः कृष्णजिनोत्तरीरूसादाराधर्षणकोपिताः ३६ समाक्षिप्यमहादेवमि
दंवचनमब्रुवन् कस्मात्सोभयासदारानक्षोभ्यादैवतैरेषि ३७ अस्मदीयाविशेषेणभस्मीभूतोनिराश्रमी शिवलिंगः
कलिंगोदंष्ट्रियादशायमोहिताः ३८ येनास्ममोदितादारासुचरित्रविभूषकाः तस्माद्विद्रुमस्मोघःसयःप्रापततं
क्षितौ ३९ एवमुक्तसुमुनिभिःसकोधैःसलिलाक्षितैः वाक्यावसानेनस्याथययातभुवितक्षणात् ४० लिंगंदेवस्यत
त्रिद्रुमशायान्महीपते पपाततक्षितौराजदेवदेवस्यशूलिनः ४१ तेजसाज्ज्वलमानोवैदिवाकरहरण्यरुः शायो
तमंतरावायसार्द्धनारीनरःस्थितः ४२ प्रोवाचतानुनीसर्वाकोपायहतचेतनात् अर्द्धनारीश्वरवपुःपुनर्दृष्टवभा
स्थितः ४३ शूलपाणिर्महादेवःकपालकृतभूषणः पुनःपुनर्महादेवस्तर्जयंस्तेपुनस्तथा ४४ दृष्टान्तामासखायां
तंहृषस्थंशूलपाणिनं कृतांजलिपुटाःसर्वेकोयमुत्सृज्यहरतः ४५ समस्वदेवदेवेशचापलार्थमुदीरितं संस
रमायामग्रानामस्माकं हृषवाहनः ४६ त्वंनोगतिःपरादेवत्वदर्शनपरावयं त्वच्छानिनस्थमनसःपरमेणजगत्पतेः
४७ अथवावकुनोक्तेनकिं ह्योदीरितेनच अंतरामासिसर्वेषांजगतामीश्वरेश्वर ४८ सर्वप्रजापतिभवाःसमादन्नो
महामते दीनानांरूपनानांचक्रुस्त्वपरमेश्वर ४९ अज्ञानमोहरागान्चैस्त्वायसैश्वर्यलैःखलैः अश्रितैर्वि

भवि. ७
२०५

धर्मीशैर्नृजानैःस्कलमवै ५० नास्तिदेवभयोस्मासुनचकर्मफलंतथा यत्तुंदेवनवज्ञातोबहु रूपोऽसुदुष्टिभिः ५१
उक्तं च वशोस्माभिलिङ्गंतेपततांभुवि मृषाभवनुसावाणीयत्परंपरमेश्वर ५२ भवप्रसादादेवेशनराधर्ममवाप्नुयुः
एवंतानुवतोविप्रान्देवेशंमुनयोवचः ५३ प्रोवाचब्रह्मसन्नेवंतानृषीन्शंकरोरिहा नान्यथाभवतांवाचाभविष्यंति
मृषाकृषिर ५४ भवस्तिविहयसोक्तंभूमौलिङ्गंयतस्त्विति तत्सत्यंभवतांहेतुनचमिथ्याभविष्यति ५५ लिङ्गंवेदं
मदीयंवेयैभूपासंलतांगतं पिण्डीभूतंयैभक्त्याअर्चयिष्यतिकर्हिचित् ५६ स्थापयिष्यंतियेवान्येविधिवत्पिंडि
कागतं कृत्वादेवकृतंतीर्थनासौसंसारभागभवेत् ५७ स्तूपनयेकरिष्यंतिममलिङ्गस्यमानवाः दधिहीरघृतैर्दिव्यैर्न
तेषांनरकाद्रयं ५८ अर्चनंस्थापनंस्नानंमंत्रैर्मंत्रविधानतः विधानंतश्चभवतांप्रासादसिद्धिकारकं ५९ संस्थिता
वप्रदास्यमिमंत्रांश्चविधिविधानिमान् मुक्त्यर्थंभवतांचैवलिंगकोटिंददाम्यहं ६० एवमुक्तंमुनेसर्वेमाषयोपुत्रलो
चनाः शिरस्यंजलिमादायएवमस्त्वितिवाचुवन ६१ नतोलिंगसहस्राणियेषश्चसर्वतोदिशं विधानतश्चविधिना
दत्तंदेवेनशंभुना ६२ एवंसर्वमहाराजहृत्माहृत्मासहसुरा लिङ्गोपलब्धिपतनंदेवदेवस्यभूलिनः ६३ अतोदेवस्य रामः
दयिताअष्टमीवकुलानप उपोषितोनिराहारोनक्ताहारोपिवाभवेत् ६४ तदास्यदेवोवरदईप्सितांसंप्रयच्छति फलं २०५
वास्यपरत्रेवैमुख्यदेवोददातिच ६५ इतिश्री०

रामः
२०५

इतिश्रीभविष्यपुराणोत्तरमीकल्येशिवमाहात्म्ये १२७ शतात्रीकउवाच अतोमाहाबलंपुराणंकथितंलिङ्गसूत्रे तस्मान्ब्रूहि
प्रतिष्ठापेदेवलिङ्गस्यविस्तरात् १ सुमनुरुवाच कीर्तयिष्येमहाबाहोप्रतिष्ठामदितस्तव लिङ्गस्यराजशाईलपुरायाकथितं
नप २ तयावैदेवदेवेनशंकरेणमाहात्मना ब्राह्मणंपूज्यं स्तावन्मन्त्रता स्तथा ३ कैलासशिखरेरम्येनानाधानुरिवत्रि
ने तत्रासीनमहादेवंब्रह्मावचनमब्रवीत् ४ केनोपायेनयस्तवंपूजादेवबुधस्य देवतानामृषीणांवेदस्मदानवराक्षसां
दुराणांमानुष्यैरायथावद्व्रजमर्हसि एवमुक्तःसुरश्रेष्ठोब्रह्मणावृषभध्वजः ५ प्रत्युवाचमहातेजोभक्तानामनुकम्पया
श्रूयतामभिधास्यामिपादशंममपूजनं ७ यस्मिंश्चपूजितेनित्येपूजितोहंभवेत्सह लिङ्गकृतिंप्रपद्यस्वविभुद्रेताकरात्मना
८ तेनस्वर्गमवाप्नोत्यपश्चात्सोऽक्षमवाप्स्यसि यंत्रपूजयतेलिङ्गंदेवादीनांजागृते ९ ब्राह्मणक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवाम
त्ययथाः तेषांप्रोतःसदास्यामिश्रभालोकाननुत्तमान् १० नहिरेषांविनाशःस्यन्नलिङ्गंस्माश्रिताः एवमुक्तंमुदेवेन
सुरश्रेष्ठपितामहः ११ प्रत्युवाचमहादेवंलोकानंहितकाम्यया भगवान्नातत्रध्येयंलिङ्गस्यामिततेजसः १२ यत्रैवपर
मंत्रैःप्रतिष्ठांमहात्मनः केनद्रव्येणकर्तव्यंकंप्रमानस्त्वमोभवेत् १३ केवाप्रशस्ताशैलेनूवर्तीयाप्याभवकीदृशा दृष्ट

विपु
२०६

लोपविराणां वरानां वयथाविधि १४ सोमरीरजतानां वयथाविधि १५ शान्तिकं
 चौरिकं चैपितथैवाप्यभिचारिकं देवनेभक्षणेवापिमेवोभवति कीदृशः १६ किमु कानां मुनीनां वयथाविधिप्रमो
 ग्रामोथनगरोवापिप्रवेशेकोविधिः स्मृतः १७ उदात्तकीदृशीशान्तिमेवकारश्चकोनयेत् स्वमुक्तो विरुपासकं जनेन महात्मना
 १८ प्रमुखावमहादेवीधीरयस्यपितानुप महादेवउवाच आयतामनिधाम्यामिलिङ्गानां परमं विधिं १९ यद्रूपं यत्प्रमानं च
 यद्रूपं यद्रूपं नक्षत्रकराणां कालं तिथिं मंत्रां च कथ्यते २० कथयाम्येष यत्सूयं यत्पुण्यं न पुण्यते पार्थिवं दारुजं शैलं
 कौसुमं रत्नांधकं २१ धातुजाति ससुत्थं रत्नं ससुविधं स्मृतं सर्वेषामवलिङ्गानां पार्थिवं दारुजं च २२ भुक्तिभुक्तिप्रदं
 त्रिसं प्रदिष्टं मेनवानद्य दारुजं मंत्रसिद्धार्थं कीर्तितं लिङ्गं तदिदं २३ भूतये मुक्तये चैव शैलमप्रतिभूषितं प्रासादेषु त्रियो
 रूपा लयेषु तद्वितं २४ कौसुमं गभजश्चैव स्थण्डिले मण्डले च २५ सर्वकामार्थजननं लिङ्गं मणिमयं स्मृतं २५ सोव
 रीरजतं चैव भूतिकामः प्रकल्पयेत् २६ प्राचीनां जं कुर्यादारुजं पुष्टिर्वर्जनं २६ त्रिलोहं शत्रुनाशाय कुर्यादयसमेवरा
 कांश्च मुखादेनेलिङ्गं प्रकल्पयेत् २७ त्र्यम्बकं पायसादिनिषुद्रकर्मणि योजयेत् लिङ्गं सप्तविधं श्रेतुपदिष्टं

रामः
२०६

सामाधिनः २८ शैलसहजलिङ्गानां पुनर्वीरविनिर्माणं हिमवा-प्रथमे प्रोक्ता विध्यं सप्यस्तथापरः २९ महेन्द्रो मलयश्चैव
 मलयो गोवर्द्धनो गिरि महीधरो थगोपेन्द्रो स्वयं ३० अंजनोऽथर्वुधश्चैव शुक्तिकानथपर्वतः अस्मदपि च ग्राण्या वै
 शैलपातालि लज्जभा ३१ कुमह्याया वरुहाराश्याया नीर्धामेषु व शाशोनभूमि निलया पश्चिभिश्चाभिधातिनः ३२ अन्य
 कर्मोपयुक्ता वातथाशवाप्रभृतिना अग्निश्चालावलीया वातप्रावाभास्करांशुभिः ३३ एवं विधा शिला मन्त्री प्रयत्न न विदुः ज्ञेये
 त् शाशानभूमि निलयां प्राग्य्य शुशिलानरः ३४ करकंच स्पभवति नृपस्य नृपसत्तम पश्चिभिर्घातिताया नृतां प्राग्य्य सुखी नरः
 ३५ उर्मिस्तं समवाप्नोति तेन दोषेण भूषितः अन्यकर्मोपयुक्ताया गृहीताया मलमते ३६ त्रियस्युर्ध्वं चारितोपाविशिष्टो अपि नि
 यशः शाराम्भूषिताया नृभनादृष्टिभयनिशेत् ३७ अग्निर्जलावलीयायां जग्निदाहमयं दिशेत् मृता भवति सर्वस्य तप्रा
 यां भास्करांशुभिः ३८ येव सायस्यवरीस्य शिलायाश्च कीर्तिताः ते समासेन कथ्यन्ते शुभावायदिवाशुभा ३९ श्वेताशिला नुविप्र
 स्वरकाराः प्रशश्यते वैश्वस्य विहिता पीता कृष्णाश्च द्रव्यकंचना ४० विप्रश्चेतेन लिङ्गेन लभते फलमीप्सितं तदा सर्वमथालाभं
 कर्तव्यमविचारितः ४१ किंतु तद्वर्णजननं कर्तव्यं शास्त्रोदितं एजाशतेन वर्णनवर्णानामनुपूर्वशः ४२ श्वेतोमानसदेव

नवि-७
२९३

मोक्षलक्षणानां प्रकीर्तिनः मृगाङ्गस्य नक्षत्रं कीर्तिनं कीर्तिमंशुभिः ४३ सवेरकैस्त्रपापाणाः स्मृतारज्ययो नयः इन्द्रो देव न
नेतेषां ज्योत्स्नानक्षत्रमुच्यते ४४ पीतवर्णस्तथा वैश्वानक्षत्रं फल्गुणीमतं मातुतो देवतायस्य यथा वयोरिकीर्तिता ४५ तेषामप्य
श्विनी प्रोक्तानक्षत्रं गतावतरं मधुको देवदाहश्च समीचन्दनस्वव ४६ ब्राह्मणानां स्मृत्याप्येते तेनरः पुष्टिवर्द्धनः प्रसवदशभ
विश्वश्चरदिरोदीक्षस्वव ४७ क्षत्रियाणामिमदृशाः प्रतिष्ठाः पुष्टिकारिणः बीजकश्चम्यकश्चैव वकुलः शिशुपातया ४८ वैश्या
नां पुष्टिदाप्येता प्रतिष्ठास्तत्तजातयः शालिश्च वारिणकारश्च लोचसर्ज्जर्जनस्तथा ४९ तिष्ठन्नुकां वनलित्वा श्वश्रुद्वारा मथदा
स्मृताः श्रवो देशे समुत्पन्नः पुष्टितः फलितपिवा ५० स्त्रियधनुकदर्शनीयश्च लिंगनां शस्यते दुमः अग्निदयं स्तथा श्रुत्वा प्रठिकोर
संरतं ५१ प्रक्षेपहीनं चलितं रुक्षं वपरिवर्जयेत् श्रुत्वा पक्षस्य च तथो नक्षत्रे लग्नपूजिते ५२ श्रुत्वा साः श्रुतिः स्त्रात्वा कृत्वा प्रस्था
निकां वरुं वायवे नमः त्रैलोक्ये कृत्वा तेनोपपावकं ५३ जित्वा मंत्रिवाचयित्वा दक्षिणं श्रुतिः प्राप्य वैवर्तिमधुरं विधायातुः श्रुतिः
शिवं ५४ स्मृत्वा पुण्याहशकुनेर्या दनमना कुलः तत्र वृक्षशिरां वापि परिप्य निपुनं वृधः ५५ लक्षयित्वा वनुर्दिक्षु यथावत् पदि
वासयेत् पूर्ववृक्षस्य यत्पार्श्वमैन्दुत्वपदमिष्यते ५६ दक्षिणं यमदेवत्वं वृक्षस्य समुदाहृतं यदेवस्य भवेत्पार्श्वं लक्षयेत् तत्र भैवव

रामः
२०७

चैतन्य

कृत्यमानविपर्ययनाशयत्तर्कसंयमान् तस्मात्संनप्रयत्नेनादिशब्दविकारयेत् ५८ शिलानामप्यपञ्चोक्तं पञ्चिका
नां वयद्विधिः साधकानां हितार्थं यथा वैपरमात्मना ५९ ततोपाश्रितसंशोधमंत्रिगोमयवारिणा क्रोशयेद्द्विजदी
श्वेततोयेन वसमंततः ६० मंत्रश्चात्र असुप्रोक्षतमस्तु दक्षमालन्यमंत्रेण परिधाय परासमी तस्य पार्थिवमंत्रेण साधयेत्पूर्व
वचनं ६१ तेन कृत्वा नतं मंत्रिबलिंदत्वा च भोतिकं दर्भवधः सुपेन स्य स्वप्ने हृदमनुमवं ६२ नमः शंभो त्रिनेत्राय पिङ्गलाय म
सत्तने वामाय विश्वरूपाय स्वप्नाधिपतये नमः ६३ कथयस्व महादेव प्रसन्नोऽस्मि नर्वातिकं स्वप्ने सर्वशक्ति कार्याणि हृदि स्थानि च
कारयेत् ६४ अहिलिखलपाणिने स्वाहा अनेन मंत्रमत्वेयं कुर्याद्विधानतः प्रयतशंकरमतिस्मंगतेनांतरात्मना इति श्री
मविष्णुपुराणे अष्टमी कल्पे महेश्वरमाहात्म्ये प्रतिष्ठाविधाने लिंगलक्षणां १२८ सुमकुत्वा च यदा शिलां वक्षलंतं पुष्टितं फलितं
दुमं स्वप्ने पश्यति पुक्ता ता ज्ञेयतत्पुण्यदर्शनं १ महेश्वरं नमस्कृत्वा प्राप्नुवोपुनरामुखः स्थापकाः शिल्पिभिः सार्धं बलिं कृत्वा
समाहित २ शत्रुसाहस्राणि सर्वाणि गन्धपुष्पैः समर्चयेत् शिलाया पूर्वभागे तु शिवो देशप्रकीर्तितः ३ अयनं नक्षत्रं ज्ञेयं ततो ज्येष्
थिसंज्ञिते अथोभागे तु पुरतः तत उर्ध्वं तु पृष्ठतः ४ शिल्पिवाय द्वादशैकं तत्कुर्याद्विषं जितः अग्रतः पृष्ठतश्चैव कुर्यात्तद्विहं च

अवि. ७
२०८

वर्दिशं ५ वन्रुकं च यथा स्यात्संतेये खववर्दिशं अहोवर्णी नुविशेयाशिलावर्णी भुशोननाः ६ श्वेतश्चपञ्चवर्णी श्वणारुशो मुकुसं
निभिः मुकुशोमासवर्णी श्वकथितो भृंगसंनिभः ७ श्वनैविशानुवर्दिशं च न धानौ न संशयः क्षत्रियांश्चापि वर्दिशं च न धानौ न सं
शयः ८ नानाद्वारापवर्दिशं पञ्चपत्रनिभेन नु कुमुदेवैश्च वर्दिशं गोभिर्द्वा न च धनेन नु ९ माषवर्णी न वर्दिशं न श्वः श्वरूप
गोरताः निरामयं पांनुवर्णी वलकासं प्रवर्दिशं १० लिंगहरितवर्णी भेराजानुपथिवीं वयेत् कापोतेवर्णी नु स्वप्ने न भृंगजोत्रियः
११ वृक्षदेयमिदानीं नु कथ्यमानं निरोधमे भीमं देवं न मस्कृत्या प्राप्नुयः स्वममाहितः १२ स्थित्वा दुर्गमं शिलां वापि यथा न्यत्र प्र
पीद्यते पातयेदुत्तराग्रं नु पूर्वाग्रं वा यत्नतः १३ पीद्यमानं वतन्मन्त्रिप्रपत्ये यत्नतः उधः पाद्यमानो यदि न ह्यन्यथा देशादिशी
र्यते १४ तदा कर्तुं विजानीयाद् वृक्षपतनं ध्रुवं पश्चिमाग्रे निपतिते निर्दिशे न्याध्युपद्रुमं १५ द्रुवाहर्नि वने मत्पमना
वृष्टिश्च निर्दिशेत् वायव्ये देशपतिते स्वजन नु यमादिशेत् १६ दक्षिणाग्रे वापीडा पतिते दुर्गे अग्नेयां पतिते वृक्षे
भयं भनलसंनिभं १७ ऐशान्यामुत्तराग्रे नु पूर्वाग्रं वादिशे भयं पातयेदुत्तराग्रं नु वृक्षमेव १८ पातयेत्वं च नु चेति शि
लां भिंशो च यत्नतः इदं नैव क्षणे वैवदपते मण्डलं भुवं १९ सगर्भं न विजानीयाद्विरूपाक्षवक्षो यथा मंजिष्ठातेन वर्णी न गर्भे

रामः
२०८

भवति ईरः २० पीनेनोर्व विजानीयात् कस्माच्चैव नु जंगमात् कपिले मूषिके दद्यात् ककलासंतधारुणो २१
गुत्रवर्णी नु पाषाणो कापो नारुणो धिकां उदकं श्यामवर्णी भोमण्डले भवति ध्रुवं २२ विचित्रे वृष्टि के दद्यात् उर्ध्व
न नीलपीतके स्वद्योतं व च वर्णी भे सर्ववर्णी नु बांधकं २३ मंडले निर्दिशे मंत्रि न रुषे व शिलां स्वपि मंडको दृश्यते यत्र
तत्र तोयादु यं पिडुः २४ गोधाशाल्याग वापीडा भुजंगमारुपक्षयं मूषिके तत्करं भेयं ककलां शाचमुधुत २५ वृत्तती
भवतीं दुर्भिक्षं स्थापकस्याप्यतिवृत्तिः अनावृष्टिश्च पाषाणे गृहो धानि दर्शने २६ पीप्रते विषयानि त्वं ज्ञेयर्थं वाध्यु
पद्रुवैः एतद्गर्भविजानीयाद्गर्भं श्रावमसंशयं २७ वृष्टिके वृष्टिकोपंचसलभे सस्यसंभयं स्वद्योते निभयं दशा
उत्थिता गर्भदर्शने २८ तत्करैर्पीद्यते राहुमनाप्येव समंततः एतदोषाः समाख्याता गर्भाणामनुपूर्वशः २९
तस्माद्द्वयं प्रयत्नेन पारितोषेति च शताः परिहरेति यत्र मंत्रि वृक्षपाषाणमेवरा ३० लिंगं तत्र प्रवृत्तिमध्यामन्तम
कल्पसं एकस्मिं द्विस्मिं त्रिस्मिं चैव कल्पशः ३१ वन्रुः पंचकरं श्रेयं न व हस्तेन योत्रमं न व हस्तेन रं लिंगं न कु
र्वीत कदाचन ३२ कर्तव्यमनुयत्नेन साधकेन हितेपिण यवंतः कल्पिता केचित् प्रासादां चोदिताः ३३

अवि. ७
२०६

वतुर्भागसमस्तैर्वायिलालिंगमिष्यते देर्घ्यालिस्मयिलारं निजागसदृशं भवेत् ३४ प्रविजयेततः कुर्याच्चतुरस्रं
समंततः वतुरस्रिचसदाकौर्भागद्वयमथापि वा ३५ साङ्गं वति प्रकुर्वीत षोडशायमनिर्दिष्टं केचिद्विभाग
मिदं निजिजागमपरेजनाः ३६ केचिद्वर्द्धप्रशंसंति लिंगस्य बनिवेशने द्विभागं संस्थितो लिंगकृत् शिल्पिज
नैः सह ३७ परामृष्टिमवाप्नोति चातुर्वर्ण्यं च निश्चयं एकभागतिविष्टेन प्रतिष्ठाविधिपूर्वकं ३८ त्रयः प्रमु
दितावर्णाः श्रीगुणे कर्तुमिः सह त्रिविष्टेनाङ्गभागो मराजा विजयमोदरेत् ३९ वतुर्गोदाश्ववर्द्धने प्रजा वा
स्यमहीपते स्वपुत्रं तु लिंगं तु भागत्रयविभाजितं ४० वतुरस्रं तथा षोडशायमनिर्दिष्टं कारयेत् वतुरस्रं
शिलासंस्थं भस्त्रासंवेदिमध्यमं ४१ षोडशसं तु पूजार्हा कारणीतस्वमंडलं एवं विधं यदालिंगं स्थापयेत् तदा
लांतिनं ४२ तदा भूय प्रजाकर्तुं शिल्पिनां सुखदं भवेत् हेतुमात्रेण यत्पुत्रं यत्पुत्रं नैत्यवाह्यां ४३ एकविंशं
गुलं वै वतुर्पुं गुलं तथा षडस्रं ह्यैरितस्तिन्वा मणिरत्नादिधानुजं ४४ मणिरत्नसमुत्थानं शैलमूर्द्धी भु
जस्य तु प्रासादं प्रतिमानां च कामतः परिकल्पयेत् ४५ शैलं दारुमयं वै वप्रयत्नेन विवक्षताः सर्वलक्षणा

रामः
२०६

संघनं वास्तुविद्याप्रवर्तिनं ४६ प्रासादं कामतः कुर्याल्लिंगमभ्युदयावहं लिंगं मानाधिकं हीनं हलं कशमथापि वा ४
७ स्थूलस्थूलाकृतिशिवः कृमकश्चलनेष्यते पक्षनाशोतिमानेन स्थूले व्याधिभयं नृप ४८ मानहीने कषे वै वद्वयनाशं
विनिर्दिशेत् कर्तारं नाशयन्नाश्रुलिंगस्थूलाकृतिस्थितं ४९ त्रिविष्टेस्थूलशिरसि स्थापकस्य भवेदुधः शत्रुपंकशम
येतु व्याधयः संनवंति च ४० राजनस्करदुर्भिक्षसर्वपीडावसर्वदा एतस्मात्कारणाल्लिंगं कुर्यात्प्रासादमाततः ४१
लिंगमानेन रास्त्रोणां प्रासादं परिकल्पयेत् एवं प्रासादतो लिंगं लिंगाद्वा तु परिग्रहं ४२ वायवं वै वकौ वेरैश्च नं ज्ञास्ये
यव वै वमवं वै वशौरं वै वसं वै वयथा क्रमात् ४३ लिंगमेतं तु संस्थानैः स्वकीयेत्पुत्रस्येत् हेतुं ४४ वतुर्गोदाश्ववर्द्धने प्रजा वा
विषमंतथा ४४ तपिरं याम्यमुदिष्टं स्थूलाग्रं नैः मतं भ्रमं वाह्यां कंभसंस्थानं मलिनं स्यमायतं ४५ कौवेरमण
लंगते मेशानं वतुमं प्रतं जालं तु पमं स्थानं दीर्घपीतं च वै वमवं ४६ रेखाभिः किरणकारं सौम्यं सौरं च वतुर्लं इति
श्रीमद्विष्णुपुराणे विष्णुपर्वणि अष्टमोऽध्याये महेश्वरमाह तेलिंगप्रतिष्ठाविधिः १२६ सुमनुरुवाच हेतुं तुल्यमतेराज्ये मा
नेष्वेव सवर्वसं याम्यं शत्रुविनाशाय नैः मतं शत्रुकर्मणि १ वाह्यां पुष्टिसिद्ध्यर्थं वयोत्वाटने हितं कौवेरमनुजानेन
मैश्वरीनायागसिद्धिदं २ प्रास्त्राणां तिकरं प्रोक्तं वै वमवं मुक्तिदं स्मृतं सौरं रोगविनाशाय सौरं सौभाग्यवर्द्धनी ३ लिंग

नवि-७
२९०

येतैर्गुह्यैर्गुह्यदिशानिपथाक्रमं संहस्यैश्चतमयेषप्रसर्गितपरिस्थित ४ यस्यसादृशमाशम्पन्नंभवतिभारत स्व
स्त्रिकंतोरतां वैशाखवर्गं च जोषिवा ५ संभलनेत्रं वक्रमथां कशं वषोक्षसूत्रं शशिनं शशं वैवकमराः
कुं ६ शक्तिरिंद्रः धनुंसर्पः कूर्मः पूर्णोदमण्डलं उपवीतंसवनयं कुण्डलाभ्यांगदानिव ७ चिह्नैरेतैः समापुत्रं लिं
गं संस्थाप्य वयदा नारायणस्य मस्तौ चक्रः संजयते नृप ८ कर्त्तुं श्रियमवाप्नोति वागुवर्षिचिदिति भवत्यरो
गोः सुप्रीताः कारकाः सह किं नरैः ९ स्थापकस्य परां वृद्धिं प्राप्तादं वैव नंदति लिङ्गपुत्राहताया निपूना कर्त्तुं श्र
निर्वृतिः १० समुद्रो मिलिता यत्परेखा लिङ्गस्य दृश्यते कर्त्तुं श्र कर्त्तुं वृद्धिं सुखिणो ब्राह्मणे ११ कुले भुक्ते
नवापीडापीते पीत नारायणे कर्त्तुं कर्त्तुं नरा वैवसा सुखाय न दोषता १२ इन्द्रायुधस्य मारेखा सर्ववर्त्तु सुखा
वहा कर्त्तुं माजित निभाराज नृप दारुण निवरा स्यते १३ ये वा मे शोभना वरा रिखा सुपरि कीर्तिताः श्रमां वैव
सनां शरीरा कर्त्तुं नृप १४ तां प्रयत्नेन गृहीयादभ्यांत परिवर्त्तयेत् काका कुशमात्रं रवक गोमायु
संनिभाः १५ शरीरनिः सता वैव श्रुका कर्त्तुं निश्चयाः खरो ह्यनूक कपाश्च मगपक्षिगताश्च याः १६ कृपा
रातां वसर्वेषां माकारेण भवन्ति या ताः प्रयत्नेन मेधावीरुरतः परिवर्त्तयेत् १७ लिङ्गं च यरीयारेखा विपरीता त

रामः
२९०

५

वंति हि ७ श्मा कपाश्च सलाश्च वर्त्तयेतां प्रयत्नतः १८ सवीत्यनिष्टास्य रेखा स्वकर्त्तुं सा विनिर्दिशेत् देशाणां प्रकुर्व
तपुष्पाणां भवन्ति हि १९ विह्वल्य तारेखा सुगहे कलहमादिशेत् पुत्रनाशे सुहृदे विह्वेदे मानसं क्षयं २० त्रिदि
श्र्याणां तरेखायां यजमानो विनश्यति वक्रुद्धेदे भवत्याश्रधनधान्यविपर्ययः २१ करोति क्षिणावर्त्तमश्मासा न संक्ष
यं उत्तरीयं विनाशं वपश्चि मश्चाप्य निर्वृतिं २२ पूर्वीवर्त्तश्च कर्त्तुं प्रलयं दुःखमायतं कृत्वा क्षणे शेता नुं वनि
दिशेत् कर्त्तुं मागतं २३ वामावर्त्तश्च विज्ञेयामंगल्यः सुमुखवहा सतदावर्त्तरेखा भालं शलं समुदाहृतं २४ ही
नपाश्चादं नृपे जनु विंदुमिश्च समनितं कलंककाकां पदक वामरेखा विभूषितं २५ वृत्तमंडलं संकीर्णं पीदृशं प
रिवर्त्तयेत् निर्दोषं रत्नं लिङ्गं स्थापयेदपरिहितः २६ परिक्षमा सरत्नानि सेन्यादीनि निवेशयेत् इति श्रीम
विष्णुपुत्रो ज्ञेयो कल्पे महादेव माहात्म्ये १३० सुमंतुत्वाव वृत्ताशे लमयं लिङ्गमर्हते सर्वकामार्थं धनदः
कां वनराज नृपि च देवाश्च राजते १ माहता पारसं नृपं वसुधः कां शिकं नृप अश्विनौ मन्त्रयं लिङ्गमिदृशी लम
यं हरि २ गुणिका स्फारिकं लिङ्गं ह्यमर्त्तमयं तथा आदिता ताश्रु कं राजनं गंधर्वी दारुसंभव ३ सि
कां प्रवालं संभूतं नागविद्याधरा शयेत् यमः कर्मयसं लिङ्गं समर्हति श्वराक्षसः ४ मणयः सर्वमर्हति पिशा

भवि-पु
२९९

वास्त्रपुसीसजं रुकांगलात्समारभ्ययावन्तिंगप्रमाणतः ५ तावन्मानेनकर्तव्यापिणिकायागुणा
 न्निता शैलाशैलस्यभिहितापार्थिवस्यवमन्मयी ६ दार्वादास्यस्योक्ताधातुलिंगस्यधातुजा वत्तलिंगस्य
 स्फाटिकस्यचतुर्दिमान् ७ स्वयोनिसंभवाकार्याधातुजावाप्यसंभवा भद्रापद्रावनापक्षित्रिकोणापरिमंड
 ला ८ वेदीपद्माद्रिवंशोवस्थंडिलाभिहिताहमी चतुरस्याभवेक्षुद्रामेखलाहयभूषिता ९ पक्षित्रिमेखला
 मेयाकुशमध्यावकीर्तिताः षोडशास्याभवेद्विपचापकाकतिर्नप १० पूर्वोन्मुमंडलाकारापूर्णाचन्द्रानिमग्नते
 अर्धचन्द्राधनुर्गुल्यावेदिसदुपदृश्यते ११ भृंगाटकनिभाराजनत्रिकोणापरिकीर्तिता स्थण्डिलेकोसुमेलिङ्ग
 गंधजेनमुमुक्षुभिः १२ प्रकल्पतेध्वरविधोदेवदेवस्यभूतले भद्रायोगप्रदोक्तापक्षि १३ स्वस्यस्यदा
 स्मृतोवर्षिष्यसासौभाग्यवर्द्धिनी धनधान्यप्रदापूर्णापुत्रदाहृदुसंनिभा १४ त्रिकोणाशत्रुनाशवस्थिगुलासर्वकामदा
 निष्ठांबोत्तरतः कुर्यालक्षालक्षजलान्वितां १५ सुत्रमध्यामनेनैवप्रमाणेनविभूषिता पिण्डकालिंगमानेनवेदितस्यप्र
 माणतः १६ गर्भाद्रिमानतोवापिविस्तरेणालिखेत्तुधः सुत्रमर्द्धीकृत्यसमंजलमांगविकारयेत् १७ लिंगस्यवयथादा
 र्शनातिक्रान्तिपिण्डिका यदातुपिण्डिकाछायांलिंगस्यातीरवर्तते १८ आधिभिःपीयतेकर्तव्यापकस्यसदा

रामः
२९९

सूक्तः प्रासादगर्भहृदयात्भूमिमुत्तरपर्वतः १९ किंविमात्रनुसंपीयसूत्रयेद्वेदिमण्डलं पूर्वोत्तरेतुदिभागेनिगांसंस्थाप्य
 तेयदा २० नदाप्रजाप्रमुदिताक्रितनेकभूमिःसह सपिप्रोत्तरतोर्गर्भायदानिगांप्रकल्पयेत् २१ त्रिपत्तिराप्रवर्द्धितेसौ
 भागपुत्रसम्पदैः वायवादिषथाहोदाहकानामसंभयं २२ राज्ञश्चजायतेदुःखमविरात्राणाशोषणं पश्चिमेतुदि
 शोभागेनिगांसंस्थाप्यतेयदा २३ तदासुमिश्रंवृक्षाद्यैर्नदन्निमुदिताप्रजाः नेत्रतेतुदिशोभागेयदालिंगंप्रकल्पयेत्
 २४ त्रियोभवंतिदुःशीलास्मरतोगात्रदप्रियाः निगांननदिभागानुदक्षिणःपीयतेयदा २५ भवत्यनितरांशोकारो
 गःप्राणाशयोपिका अग्नेयेवदिभागेतुनिगांसंस्थाप्यतेयदा २६ तदास्वस्तिसुमिश्रंवसुमिश्रंवेवजायते दिग्भागेतु
 यदापूर्वेनिगामेशंप्रकल्पयेत् २७ तदादिज्ञातयंसर्ववर्द्धितैथकलापुचैः हृदयस्ययदामधेनिगांसंस्थाप्यतेविभोः
 २८ तदाप्रजाःसदेवेन्द्राःपीयसहवदानवैः सुतकारणमन्त्रिणमंत्रिद्वयमंडलात् २९ किंविद्वैपूर्वदिभागंलिंगं
 संपीयकारयेत् दोषाणोर्वविद्यान्दृष्टालिंगगर्भस्थितेसति ३० तस्मान्नस्थापयेगर्भगर्भसूत्रार्थकामयेत् विवि
 धानिचतुर्दिशुसहस्रस्रतमेवच ३१ पीठस्याधःशानाईवाशक्तिःसंनिधापयेत् शैलदाहजनिगानांसदैधादृष्ट
 मानतः ३२ कारयेदधिकंवापिरत्नादीनांवकामतः अंगुलाधिकमानानुलिगास्यपरिनःसहः ३३ ससूत्रामुक्त

भवि.पु
२१२

राजान्स्थापयेत्तद्वपराः शिलां लिङ्गदेवावशिष्टान्निधीनामुपरिस्थेत् ३४ न्यस्यचित्राणि रत्नानि धातुश्च यथा
क्रमं राजानि च सुवर्णेन शतोपरि निवेशयेत् ३५ वज्रमण्डपसमं त्रिमौक्तिकं चरणौ चरे याम्यायां वैवैदूर्यं नैऋत्यं
शंखमज्ज्वलं ३६ वारुण्यां स्फटिकं दशातपुष्परागं तन्वा निले इन्द्रीलं च कीर्यामैशान्यां नीलमौक्तिकं ३७ वस्त्र
स्थानेन मनोमान् भोजगं कल्पयेन्मणिं विन्यसेत्पुष्परागम्बारत्नधातुसुशोभनं ३८ सोवर्णीवृषभं वापि कूर्मं कंचन
मेव च विन्यसेत्योगपीठस्य मध्यसंतपुरः स्मृतं ३९ रत्नानि योगपीठस्य धातुविद्येश्वरस्तथा लोकपालेश्वरीजा
नि विन्यसेन्मन्त्रतो नृप ४० इति श्री भविष्यपुराणे अष्टमी कल्पे लिङ्गप्रतिष्ठाविधौ १३९ सुमंतुरुवाच अतः परं
वक्ष्यामि दिशा राजान् विभागतः मंत्रराजानि सर्वाणि यथावदनुपूर्वशः १ अं ईशाय सुराधिपतये नमः अं अग्नये तेजा
धिपतये नमः अं यमाय प्रेताधिपतये नमः अं नैऋत्याय परक्षाधिपतये नमः अं वरुणाय जलाधिपतये नमः अं वा
यवे प्राणाधिपतये २ अं कुबेराय धनधिपतये २ अं ईशानाय लोकाधिपतये २ हरि तालं न्यसेदिदं अग्रे यीतुमन
ः शिला याम्यायां च नं राजान् नैऋत्यां च कस्तथा ३ वारुण्यां वैवकाशी पंचावतं मारुते ध्वनि सोराष्ट्रकं च सोव
र्णमैशान्यां च हिरो वरां ३ गर्भस्थानेन मणिकुलान् गौलिकं परिकल्पयेत् मंत्रमंत्राभिर्गुजीयादेतद्रूपानि मंत्राणि ४

रामः
२१२

अं नमो भगवते रुद्रायो नमः पूर्वतोऽर्चयन् ध्वजं चैव सवत इति सर्वेभ्यो नमस्ते रुद्रेभ्यः स्वाहा श्रीहिंनु पूवाभागे श्यामकं च विनिर्दिशेत् नि
ष्पादान् दक्षिणे वैवमुद्रां च विनिवेशयेत् ५ वंशवीजानि वारुण्यां यवांश्च परिकल्पयेत् प्रियंगुं पुनरेदशात् श्रीपार्ष्णिपतसंयु
तं ६ आग्नेयां विन्यसेन्नाषान् मसूरांश्च विवक्षणाः तिलां च कौंश्च कृष्णांश्च नैऋत्यां संनिवेशयेत् ७ निराहारांश्च गोधूमैर्वि
न्यसेन्नाहताध्वनि ऐशान्यां विन्यसेत्क्षालं विभंगकशासनतान् ८ सर्ववीजानि गांधांश्च ब्रह्मस्थाने निवेशयेत् बीजगावेन कू
र्वति मंगलार्थं निदं न्यसेत् ९ बीजगावेन यं रोगा कृमि मणिं च तातथा जयते विपरीतैश्च विन्यसेत्तरनुधावति १० अं नमो भ
गवते रुद्राय हिरण्यपरे तस नमो नमः द्रव्यरत्नानि च विभोश्च द्रव्या विनिवेशयेत् तद्भावे च विनासाध्यं शेषं द्रव्यमुपाहरेत् ११
रत्नानां वै सुवर्णां च वै वास्य च संभवेत् अलाभे चैव बीजानां कुर्वति मनोमानुचः १२ यवागर्भे स्थाने सुविन्यसेत्प्रयतस्तथा
विद्यमानेषु सर्वेषु रत्नेषु च विदोषतः १३ मोहितो यो नरो राजान् न करोति विधानतः यथोक्तं पुरुषश्चेष्टफलं तस्य कृतो रिवलं
१४ विमूरुमनसो राजान् इह लोकरतस्तथा परलोकविहीनस्तथा र्थहीनस्तथा वैवहि १५ विधिहीनं तथारत्ने संस्थापिनमिदं
यथा लिङ्गदेवस्य सर्वस्य तस्य नैव सुखा वहं १६ कर्तृश्रेयो विद्यातापनचनेन नृते प्रजाः तस्माद्दिशति रत्नानि निधयश्चै
व शक्तिः १७ स्वर्गधानेन देवस्य निवेशानि फलार्थिता इति श्री भविष्यपुराणे अष्टमी कल्पे विष्णुपर्वणि लिङ्गलक्षणं

अवि.पु
२९३

सुमंतुरुवाच अतः परंतुलिंगानां प्रविवेशविधिः क्रमः प्रसाधनविधौ चैवान् प्रवक्ष्यामि समस्तः १ अथ शोभन
मादायशीलवर्गिणोऽर्पितं लिंगमात्रापयेत्तत्र योमयोमपदं स्मरेत् २ तोरणानि ध्वजांश्चैव पाताकांश्चोश्चैव यथि शं
खवादित्रिनिर्घोषैः गीतपुराणाहनिःस्वनैः ३ आपजुः सामशब्दैश्च पृथग्विधैः समाचरेत् वाचयित्वा द्विजान् मंत्रिज्ञानकैः स्व
प्रदं नयेत् ४ रथमारोपते लिंगरथांभिः शृतेयति वृषः पतितभूमौ वा विमूढो भूषितेऽपि वा ५ पताकाध्वजयष्टीनां
भांगं पतनमेव वा अकस्मात्कलिसंरंभकस्य विद्याप्रजायते ६ तदा विमुच्यते धर्मैर्जितयित्वा चरालयं अघोरेनाकुतो
सप्तजुह्यात्तत्प्रशंतये ७ अतिभ्यश्च यथाशक्त्वा दक्षिणप्रतिपादयेत् तेषामाशीतिरयुतं होमाद्राजत्रयीयते ८
ततस्तं लिंगमादाय यथा लक्षितं दिशुर्ब्रूयात् प्रासादस्योत्तरे पाश्चिमेऽप्येते वकारयेत् ९ अल्कवासांश्च विस्तार्य वस्त्रे वा
रिद्धते स्थितः विदध्या दत्तं ज्ञाप्य ज्ञाप्यथा वक्ष्ये वलिं हरेत् १० प्रयत्नमात्मा यशस्ते प्रणिमिरेव वा प्रसाधयेद्यथो
क्तेन कर्मणा विधिपूर्वकं ११ प्रसाधितं तु तस्मिन् प्रमाणकं त्रिलक्षितः स्थापयेद्विधिबन्धमंत्रिमंत्रांगीर्गुरुभिः सह
१२ इति श्री भविष्यपुराणे अष्टमी कल्पे महादेवमाहात्म्ये लिंगार्चनविधिः १३ सुमंतुरुवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि
अधिरासविधिः क्रमं तिथिनक्षत्रयोगांश्च स्थापकस्य बलक्षणं १ व्यसनी वामनः कुक्षुः क्रोधनः कुनरिविशवः

रामः
२९३

अपसंख्यलभ्यैव हि नागः श्वकः शयी २ बाधितः ताकि कोराजन्मिथा वा बोधकं व्रती काकस्वरोपविदुश्च मत्सरिकामया युतः
३ जितसाहसिको लुब्धः क्षमदं नो जितेन्द्रियः गुरोर्देवद्विजातीनां निंदको वृषलीपतिः ४ धान्यविक्रयिकः पिशुनः कतघ्नकं
मतत्परः पराजयी वीचा दुषिकः कुक्षुदोनासिकस्तथा ५ वृषः कीवश्च क्रोरो वै कतघ्नश्च तथैव च स्वकर्मकीर्तयति यः पुरो
धासेव कस्तथा ६ परापेक्षि च भवेत्पारिपरदारकस्तथा ७ हिलोन्मोहवदानी धास्त्वश्रुतिनाप्यसंकृतः ८ पुत्रकाचार्य
विद्वेसा स्थापकं परिवर्जयेत् श्रद्धधानो जिनक्रोद्यो प्रसन्नवदनैश्च नः ९ अविर्विद्वानसंतुष्टः कतघ्नः सजितेन्द्रियः शा
न्तात्मा शिवभक्तश्च सत्यवादि दृढव्रतः १० सहस्रभोजितमतिः जिनद्वंद्वो गतस्मृतः समसर्वेषु भूतेषु ज्ञानी विगतसंशयः १
० सदापुनः परेतत्वे विरागी वीरमत्सरः सर्वशस्त्रार्थकुशलः शिवशासनतत्परः ११ संसारगतिविद्वेदकृत्तीकास्तिकस्तथा
१२ मिताशी गतसंगश्च विद्वत्सत्त्वः क्लृप्तोऽपः व्रतोपवासनियमैः संयुक्तात्मा प्रपन्नवान् १३ वीर्यविश्रावर्तसंयुक्तसाधु
संयमपालकः शापानुग्रहकृत्ती वज्रहस्ता गुरुपूजकः १४ इति हासपुराणे शोकास्तरणो मान्यवरीजः शिवविशानुरित्यादि
शशिनः स्थापकः स्मृतः १५ सर्वयदा सदा कार्ये स्थापयेत् लिंगमैश्वरं तदा सर्वफलप्राप्तिं प्राप्नोति १६ वृद्धिं
प्रयच्छति यतो नंदते सर्वतः प्रजा प्राप्नुवन्ति परो भोगान् राजानः स पुरोगमः १७ स्थापकं शिल्पिनश्चैव मोदते स पूजितैः प्रा

भवि. पु
२१४

लिङ्गः कुर्याद्वाच्यः संस्थानं विभो यथा

सादसंस्थितामेतिलिङ्गं पूज्यसदाभवेत् १८ यदागुक्तं लिङ्गं कुर्याद्वाच्यः संस्थानं विभो यथा १९ तस्मात्परिहृयेद्यत्नादाचार्यगुणवत्तरं यः स्थापयति देवेशं आगमोक्तैर्न कर्मणा २० स एवाप्यधिर्वा
नुत्वाशिवलोके च मोदते इति श्रीभविष्यपुराणे भस्मोक्त्ये प्रतिष्ठाविधिः १३ सुमंतुह्वाच फाल्गुने सासिचैत्रे वा ज्येष्ठे
वैशाख्योरापि लिङ्गसंस्थापनं मंत्रिकुर्याद्द्वैसंवत्तं द्वितीयः १ हो सुमनः कर्तव्यं देवाय स्थापनं बुधैः कर्तव्यं संविद्वेदेन हंसे
वापुत्रांगते २ दक्षिणे चोत्तरं राजन प्रतिष्ठमनलक्ष्यं त्रिदशनाम होरात्रमेतद्विपरिकीर्तितं ३ सर्वकामसमृद्धार्थं
स्थापयेत् पुत्रायणो वर्जयेत् सर्वयत्नेन मंत्रविद्वद्विष्णुपुत्रे ४ अरूपक्षद्वितीयायां स्थापयेत् परमेश्वरं तृतीयायां चतुर्थं
वापं च म्यां वासमाहितः ५ सप्तम्यां च दशम्यां त्रयोदश्यां च मंत्रविद्वत् स्थापयेत् सौरमास्यां वा हस्तेन चतुर्थेन वा ६ उत्तरा
सुवसर्वा सुमूले ज्येष्ठानुराधयोः आशुपुष्पयोगे वा षडशीतिमुखेपि वा ७ अभेषु ग्रहयोगेषु विष्णुवेदे च संवेपु च स्था
पिते विधिर्वालिङ्गसहस्रं स्थापितं भवेत् ८ अभिचारप्रसिद्धार्थं स्थापयेद् दक्षिणामुखं चंद्रसूर्यपरां च लिङ्गं वपरि
कल्पयेत् ९ स्वर्गहे स्थापिते लिङ्गे वा ध्यंते व्याधिभिः प्रजाः कुमारश्चैव पित्रोर्नैकं न्यासनिश्चयापते १० राजानश्च
प्रकृष्यंते जायते वर्गाशंकरः कलहश्च सदा भर्तुर्गृहे भवति दारुणः ११ तस्मान्न स्थापयेत् लिङ्गं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः तिथि

रामः
२१४

नक्षत्रयोगेषु अभेषु परिकल्पयेत् १२ प्रासादस्याग्रतः पूर्वमनिंशे भिमतांवरः प्रागुत्तरतः पूर्वमिंशे भूमीसंशोध्य यत्न
तः १३ त्रिसंस्तं सत्रतथा विंशतिसंख्यया दशषोडशहस्तं वामं उपं कामतेपि वा १४ विविधस्तं भविं न्यासेः कारये
त्समनोरमं कटकैश्चादिका भागं पताकाभिर्द्रुजैरपि १५ चतुर्हस्ता भवेद्देदी चतुर्भिस्तोरैर्युता उपलेप्या कृतैस्त
त्रशंभो न भसि मालिखेत् १६ चतुरस्रं चतुर्द्वारं समस्तत्रमनिन्दितं तोषैव सहिरण्यैः कलशैरुपशोभितं १७ पूर्वद्व
पुधनिहादभ्रमेयामग्निवर्चसं कृष्णादक्षिणतो राजन हारिता चैव नैऋते १८ वारुणोऽथ कपिजं भापीता वानीलगोचरे
उत्तरे गोपकनिभा पताकाश्चैव श्वरे स्थिता १९ दरावुके पंचदशहस्तैश्च जानपि विज्ञाविन्यस्पदि भागे मये वेदीं प्र
कल्पयेत् २० प्रदीपदीपिभिश्चैव घण्टाभिश्चामरेस्तथा विज्ञैः पटवितानैश्च रत्नविहरितांवरैः २१ विविधैर्वस्त्रवि
न्यासैरुद्दालैर्मनसः प्रियैः २२ अलभिश्च मर्निभिस्तं भाशकैश्च दर्पणैः २३ हारैः प्रलंबमानैश्च विद्रुमस्तवकैस्तथा
फलस्तवकैर्विन्यासेः पद्मैश्च पृथक् विधेः २४ घण्टा मचामराभिश्च समंताद्भवनं नृप भूषयित्वा पथात्तामंतत्रे शान्तिं
वेशयेत् २५ नीलवर्मान्समादाय गन्धोदकपविष्मतां प्राशतग्रानुदग्रौश्च विद्यामुपरिविन्ध्यसेत् २६ करीकायां
ततस्तूनीं प्रहाद न पतान्वितां शिरोपधानसहितां मंत्रं स्मृत्या निमोजयेत् २७ पार्श्वे तथा निदंडा निदिक्षस्तसूविचक्ष

भावि. ७
२९५

राः प्रकल्पयेद्यथोक्तानि च त्वार्थवकथापि वा ३७ आचार्यो मंत्रतत्त्वज्ञानक्षेत्रे मूर्तिधरा मुनिः कारयेत् पुत्रकानां पि
तदभावे हटव्रता २८ प्रकल्पयेव समुद्दिष्टः स्थापयेदेवमादितः इति श्री नविष्णुपुराणे सप्तमी कल्पे महादेवमाहा
त्मविष्णुपर्वणि लिंगप्रतिष्ठाविधौ १३३ सुमंतुत्वाच्च तनस्तस्य परे पाश्चैकः क्वास्थं इति मपतं अक्षतैश्चतुरस्रं च स्वस्ति
कांकितविग्रहं १ चतुर्दशं लिखेन्मंत्रिचतुर्भिस्तोरणैर्युतं सौवर्गा राजतं ताम्रं दाहजं काश्पमेव वा २ तस्य पीठं न्यसेन्मध्य
यथा कालमनिर्दिष्टं दध्यक्षत समीपत्र फलांबु कुसुमादिभिः ३ प्रजान्मसौ सुवर्णानि दिक्षु स्थाप्य निवेशयेत् विन्यासरे
ण धिपात्रैरक्षवस्त्रयुगं शुभं ४ अहोत्सर्गपत्रेणारोचनालकरैर्युतं शरीरो वर्तनं राजन्यवगो धूमसंनवं ५ मास
पिंडमयं वापि गन्धादिभ्यमुपाहरेत् ५ र्जता मांस्युपेतं च देवस्यामलकानपि ६ विलेपनं च विविधमाहते तनराधिप
कुसुमानि विविधानि रत्नान्याभरणानि च ७ विविधानि चरंस्त्राणि पूजार्थमुपकल्पयेत् स्त्रियश्च विविधास्तत्र
चतस्रसमलंकृता ८ आहरेद्वास्त्रा कुलान्गल्यावयवतियाः अस्यांश्च कुसुमान् सर्वांश्चाग्नौ श्वपृथग्विधान् ९
दिक्पालकौ स्तथा वा न्यानाहरेत् तनराधिप सर्वोपकराण्येव समाहृत्य दनंतरं १० गोमयेनापरं मंत्रिकृत्वा मंडलकं
पुनः तत्र लिंगं समानीय घृष्टं सुमुपरीक्षितं ११ वल्मिकमूर्त्तिकाभिश्च गोमयेन सभस्मना क्षालयेद्दिग्धिसंस्पृशेत्

रामः
२९५

शेषानामुपशान्तये १२ ततः शुभेन मंत्रेण प्रासंग्यमुपाधिना पश्चिमाग्रं तु विन्यास्य गर्भमानविधानवित् १३ रोक्वनालिप्य
सूत्रेण गर्भमा कल्पयेत् नृप अतर्द्धविभागं तु त्रिभिर्भागैर्विभाजितं १४ क्वास्थं स्यात् लिखेद्भुजमधो भागं तु लक्षणां गोकर्तीश
दशाकारं तीक्ष्णाग्रं वा समं लिखेत् १५ भिन्नतत्कामभेदेन त्रिधा व्रततयोः स्थितं शुभं गोकर्तीश दशाकारं तीक्ष्णाग्रं मभिवा
रेण वृतं १६ सर्वार्थसामभागा द्विभाजितं भागौ भागादूर्ध्वमितस्ततः तत्कातृतीयभागस्य मूलरेखां समाश्रुतां १७ नतेषां ना
म्रचोत्तरं नवक्रांसर्वतः समां ज्येष्ठतस्यायवघ्रायां मणारेखां प्रकल्पयेत् १८ शेषाणामपि लिंगानां रेखां चैवानुकाश्रुताः
तेजसानां तु लिंगानां विदित्वा पादवित्तरे १९ कारयेद्वा नरामं पीलक्षणां सूक्ष्ममीलिता मृदा ह्यौ ललिंगानां लक्षणां समु
दाहृतं २० लक्ष्मीतु कृते लिंगं तत उर्ध्वं नधारयेत् अहादूर्ध्वं विनेष्टुं पूजाहं लभते नदा २१ सिद्धिं वशं करोश्याश्रयाध
कानां न संशयः तस्मात्सूनिपुणे मंत्रिस्वशुभे हति यत्नतः २२ अक्षवासांश्चिह्नातो मणारेखां प्रकल्पयेत् कांश्चिदोहांतु
रौप्यैर्हमं भृंगीत पस्विनीं २३ गां दत्वा स्थापकस्येष्टां मणारेखां समालिखेत् ननरेव न च काष्ठेन नांगारेण न भस्मना २४
लक्षणां कल्पयेद्दं नोर्ध्वं कानां नोर्ध्वं भुभिः सौवर्गांश्चिमादाय प्रयत्नेन नराधिप २५ सूत्रमात्रं प्रकुर्वीत ततः कुर्याद्यथेष्ट
या ३ नमो भगवते रुद्राय हरिस्तपरेत सौ पराय परमात्मने २६ विश्वरूपाय उमा प्रियाय नमो नमः अलक्षणां यतो लिंगं न भव

भवि.पु
२१६

मर्थसिद्धये २) तस्मात्सर्वप्रयत्नेन लक्षणं परिकल्पयेत् नानि स्थूलं कृत्वा राजन विषमं विकृतं यथा २८ मध्यमं लक्षणां
नत्र पूरयेत्तु सर्पिषा इति श्रीभविष्यपुराणे अष्टमी कल्पे महादेवमाहात्म्ये १३ सुमंतुर्बुधो नदीकुलात्समादाय वल्मीका
चमृदंभं तानिर्गंधोदकाकाभिः शालयेत्त्रिंशमादितः १ नम्रहेशाभिजनेन पंचशयेन बुद्धिमान् स्थापयेद्गंधादिगंधैश्च क
षायैः क्षीरदक्षजैः २ कुंडमात्रेण तोयेन प्रक्षाल्य तदनंतरं गंधमाल्यैः नलंकृत्य चंदनागुरुधूपितं ३ वाचयित्वा द्विजवरा
रुद्रवाये निमनुं स्मरेत् शकैर्लिंगसमुद्रस्य पीठस्थापनं विन्यसेत् ४ तस्य दक्षिणतः स्थित्वा शिवमात्मानमेव च मानसीवृत्त
मास्थाय कुर्यात्सकलशक्तं ५ सकलीकृत्य देवेशमेव मर्त्यादिपूर्वकं रत्नवस्त्रमुगां वा स्पृश्यामेन परिधाय च ६ ततो रो
वनया लिंगं मनुष्यतुष्टाक्षया आशुके श्वरुद्रादि संस्पृशेत्सुगंधिभिः ७ वतस्तथाः त्रिभुवः श्रेष्ठक्रमादर्थभिः पूर्वकं
सव्याप सव्यसूत्रेण संस्पृशेत् कुशैर्भर्घपात्रं ८ ततो येन वस्त्रलब्धेन बुद्धिमान् स्पृश्यातो सूत्रयशोभोतां वैवाध्यं प्र
दापयेत् ९ वस्त्राणि चैव विधिवत्तदधि क्षीरघृतादिभिः स्थापयेद्दीश्वरं मंत्रियथा लाभमनुक्रमात् १० उदये तु ततो
लिंगमंगादूर्ध्वं नैऋतैः तेजस्तेजयथा लङ्कादिभ्यश्चामलकादिभिः ११ चतुर्भिः कलसैर्दिव्यैरसुभिर्ददनंतरं स्थाप
येद्देवदेवेशं परिमृक्य सुगंधिना १२ चंदनेनारभेत्स्नानं गंधर्वाद्यैर्मंत्रितैः ततो मूर्तिं ध्यानं चोभंगुलीयकमंडलैः १३

स्ततः ८

रामः
२१६

११

भारुयवस्त्रमुगालैर्गंधमाल्यैश्च पूजयेत् तैः सुमंत्रि नमीशानमुद्रुत्पकलसैः श्रुतैः १४ पर्वस्थितपदं स्मृत्वा शयने संनियोज
येत् श्रुतेन शितवस्त्राणां पुष्टेयं न संस्मरेत् १५ कादयेत्पूजयित्वा तु कुसुमैर्विविधैर्वर्तं लोकपालां त्रसंयुक्तं संगले श्वसमं
ततः १६ तर्पयेद्विधैर्भक्त्यैव धिरास्पृश्यामीश्वरं देव्यं विष्णुं गंगां राजनृपिंडिकारूपधारिणीं १७ शिवदुर्लभं च सवलां सुमंत्रेणाधि
वासयेत् पिंडिकाभिर्हिता देवीलिंगा देवः प्रकीर्तितः १८ तयोर्गंधः कुरुते योगसंगच्छे परमं पदं वामदेवस्य देवाश्चक्रियोगोक्ति कदाच
न १९ ततो र्धमनयोगश्च क्रीयते समकालिकः पिंडिका सहितं लिंगं स्थापितं विधिना पिपत् २० न कल्पयेच्च तान्निध्यं पूजां
गृह्णाति नैव च शोकमाहरते कर्तुः पूजकानामतिवृत्तिः २१ तस्मात्तथाप्ये लिंगं पिंडिकारहितं बुधः यः स्थापयति शो
भेति न वमं पापकर्मकृत् २२ वाहनं च महेशस्य धर्मवृषभलक्षणां गंधपुष्पोपहारैश्च आप्यतमं धिवासयेत् २३ अ
नेनैव विधानेन मंत्रिस्त्वं दिवनायकं स्थापयेद्देवतां श्रान्तां मंत्रैश्च पितामह २४ अधिवास्पततो देवं देवीवृषभमेव च
गणानां विधिवद्दद्यादलिदिक्षुश्च २५ तत्र देवाः सगंधर्वास्यक्षोरा राक्षसाः पिशाचा मातरः सिद्धाः गणा विद्या
धरस्तथा २६ भूतानि पितरश्चैव ऋषयो न्याश्च देवताः परिचार्य हतिं हंति देवेशमधि तिष्ठति २७ शंकरः सर्वदेवां
श्च पूज्यो वंशः परो गुरुः तस्माद्देवं विधानज्ञः पूजयेद्दलिभिः पुरा २८ शीते श्रीषधस्तस्माद्देवधानैर्जितो द्रव्यः मो

अवि. ९
२९७

नीतस्मांतसाप्रातप्रसन्नवदनैश्चराः २८ कुण्डलघनमधीःसम्पकजनयित्वाकृताशनं अग्निकर्मन्ततःकृत्वा मंत्रीमूर्ति
धनैःसह ३० शिवांगशस्त्रविद्येसलोकपालास्तसंयुतैः होमप्रकल्पयेन्मंत्रोपधाशास्त्रमभिहितः ३१ पूर्वशावे
लभिर्होममंगैर्दक्षिणातस्तथा विश्वद्वौःपश्चिमेनैवलोकपालैस्तथोत्तरे ३२ अत्रैर्विदिसुगीयशास्त्रैश्चैवसहि
तोकृयेत् शिवेणसहमंत्राणांमंत्रैर्पूर्णाकुण्डलंक्षिपेत् ३३ धृतेनपलाकापितिलैराज्यपरिष्कृतैः कुर्याद्यथालोभमंवगो
धूमेगोविधानवित् ३४ पालाशीभिःसमिहिर्वत्पक्वाभिर्द्युतसंक्षया सारवृक्षोहवाहिर्बालाजैर्दुर्वाभिरेरवा ३५
अकृतैस्तंदुलैर्वापिफलैःपुष्पैःसमन्वितैः तर्पयेद्भक्तभोज्यैर्वाद्युतालाभेशिवानने ३६ मंत्रैर्मन्त्रैकमेकंदुकृत्वावि
शतिसंख्याया त्रिःकृत्वासंस्पृशेद्देवशिरसुरासिपादयोः ३७ व्रतहोमेनसकलःप्रीतिमेतिसदाशिवः निस्क्लेशश्च
सदाकृत्वाप्रीतयेपरमेश्वरः ३८ तुष्टिर्मत्स्यगहोमेनसर्वरुद्रस्तनुःशिवः व्रतविष्णुशरीरश्चविश्वेशःप्रीतिमेतिवै ३
९ सर्वदेवतनुश्चैवअपिभूतैरमीश्वरः तुष्टिर्मत्स्यगहोमेनसर्वरुद्रस्तनुःशिवः ४० श्रीविलोकनपालानांहोमेनांवि
क्यासह ४० अत्रहोमेनभगवान्सर्वभूतमयोद्युतः अयमेवपराप्रीतिमायातिपरमेश्वरः ४१ एवमेतेनविधिना
मोधिवासयतीश्वरं तर्पितांश्चार्चितंतेनजगदेतच्चराचरं ४२ तर्पयित्वा महेशानमेवमग्निशरीरिणं संस्तुत्यहृदये

रामः
२९७

१२

व्योम्निशिवानलमतंपरं ४३ फलार्गधर्वसंहत्यवलिनैर्वेशमेवच अर्चयेत्सापयेद्राजनपूजयेच्चयथाविधि ४४
इतिश्रीनविष्णुपुराणेअष्टमीकल्पेमहादेवमाहात्मेलिंगप्रतिष्ठाविधिः १३५ सुमंतुरुवाच सर्वेनस्तापनंकुर्या
द्वारेणाविलेपनं वामेनवल्लुविन्यास---मार्चयेत्स्थिरं १ पुष्पैर्नानाविधैर्दिव्यैःपणैर्द्विदयहारिभिः मुकुटैर्म
शिरास्त्रादिमौक्तिकैर्नवितानकैः २ विचित्रहारकटकैःकेयूरैर्करिस्त्रकैः मंडलैरुपनीतैश्चसौवर्णैर्मणिभिर्पुतैः
३ शिवमेवमलंकृत्यवस्त्रेणार्घ्यनिवेदयेत् प्रणिपत्यपथात्पायंवाधयित्वादिजोत्तमान् ४ अष्टाभिरालभेन्मंत्रैर्पु
गपत्स्वासुमुर्तिषु स्वयंमुर्तिधनैश्चैववतुर्भिसमलंकृतं ५ पुराणाहशब्दनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः देवशब्दक्रमा
शीभिःपरितन्नुनिवर्तनैः ६ सद्योजातमनुस्मृत्यनस्मादुत्कृत्यभूतलात् स्वयंत्रितंनयेन्मन्वीसममस्वलितंविभुं ७
प्रियमानेनदेवेशसातपत्रेणामूर्द्धनि चित्रैःपटवितानैश्चप्रियमानैर्मनोरमैः ८ वामरैर्हस्तैश्चैववीजमानमित
तस्मिन् स्वस्तिवाच्यवतुर्दिक्षुपुरैकृत्वाप्रदक्षिणां ९ अथवाक्रतुचंद्रांचनदुतंनविलंबितं प्रवेशयेन्मृगपत्नेनपूरमा
नीयमीश्वरं १० नक्रद्वेनचर्दिनवाप्रतन्ममुखलोचनः समस्तत्रुनिपन्नमबलासनमीश्वरं ११ शनेवसुशिलायां
तुष्ट्यमंत्रेणविन्यसेत् पिंडिकामप्यनेनैवमंत्रेणविधिपूर्वकं १२ न्यसेदुपरिदेवस्यपथांलिंगंनपीदितं पिंडि

भवि. ७
२१८

कायाप्रसंगेन यथा स्फुटितमस्तके १३ अशब्दं वा सशब्दं वा तत्र राजा विनश्यति उदरे स्फुटिते लिंगे शर्मिष्ठ उपजायते १
४ पृष्ठतः स्फुटिते लिंगे --- भवेत् स कलमुं वति यदा तदा वा र्थे विनश्यति १५ एतस्मिन्मित्रसमनं शिवे नांगे श्वमं
त्रिविद् उदरे स्फुटिते लिंगे दाहति स्तत्र शान्तये १६ तिर्यगात्ते वा शानिते स्फुटिते नमिते पिवा नेष्टु स्रोत्रे स्वेष्टा सृष्टि
हेत्र समागते १७ कल्पिते च लिते वक्रसशब्दे पत्रनिःसृते पत्रसंगो दिशां ह्ये निधीतो कल्पिते १८ नोदतारो वरा
याश्च नने प्रकेतुदर्शने स्फुटने वेदिकर्मात्मा लिंगे वेदिसृते यथा १९ पाषाणे वृष्टिपतने तथा स कवृष्टिदर्शने भूमि
कंपेमहाराजमहावृष्टिनिपातिते २० पानशे सा कशकिशे - लज्जे वेदिलिंगयोः संध्या नाशे यतो पाते गालिभृंगनिपाति
ते २१ अंगारवृष्टिपतने महाभीमानदर्शने वदभिश्च भृंगाले च विभृष्टश्च शिवास्तेः २२ समंताश्च महाक्रंदे -
--- जनस्य च महाजननविधे च लिंगकश्चित्ते तथा २३ अशमीपांशुपातैश्च श्रमार्गवदाहो आहूते रत्नकूपा
तैः यदालिंगं प्रकल्पयेत् २४ तदा विनतिराजाराक्ष्मभंगश्च जायते एतौ चाम्यौ च मेधावीः सक्षोपानात्समुत्थिता २५
अघोरेणाहूतिशतं जुहुयात् प्रशान्तये संस्थाप्य परमीशाने मेव मुत्पातवर्जितं २६ पूजयेद् द्विधिवत् पूजयेत् सर्वापकरणैः
विर्तुं स्थापयेत् पञ्चमश्चैव शिववक्त्रं समंततः २७ पूजयेद् द्विधिवत् पूजयेद् द्विधिवत् पूर्वकं स्थापयेद् द्वारपालौ च विधिवत्

राम
२१८

तदनंतरं २८ यजचंडेश्वरं देवं यथा वच्चगजाननं उमां भागवतीं दुर्गां यथा भृंगिराजं नृप २९ अतः परं चतुर्ध्वजिद्वितीये वासः
माहितः अस्मिन् हन्यसुद्धिश्चिद्विद्युश्चतुर्थो ममाचरेत् ३० लेखनं सुशरणाद्येन कर्मणा विधिपूर्वकं कृत्वा वशिनं गोरीं
पर्युधुजुहोतमः ३१ त्रिभिर्धा वहुभिः पूर्वकृत्वा निमनसा सकृत् ३२ पुष्टकाराभिजपेन तोयेनात्पुष्टया वक्तुं ३३ आ
हूतिः पंचगायत्र्या भद्रके पंचपंचव एकैकां वस्तुनिर्दिष्टा स व्याहृतिभिः उपनः ३४ पूर्णाहूतिं शिषे नैकांदत्वे परिधाय विधि
कृतहोमप्रमथ्य च प्रणिपत्य विवर्जयेत् ३५ कृतकृत्यततः कर्ता प्रसन्नवदने क्षण पूर्वमूर्तिं धत्वा सर्वान्देशिकान् च समागतान्
३६ ततः प्रवर्जितौ चाम्यावगता विप्रांसकारुकां वादकां गायकां चैव पूजयेद् द्विधिवत् कृत्वा ३७ इष्टैर्मूर्तिधरैः सम्पददे
शिकैश्च समाशतैः मुखोपविष्टमाचार्यमर्चयेद् द्विधिवत् ३८ सुशुभैर्वस्त्रयुगलैर्मणिरत्नादिभंडैः सौवर्गैरुपवीतैश्च कट
कैः करिस्तत्रैः ३९ हस्त्यश्वरथयानैश्च गोधूमिरजतादिभिः सह स्यद्धिणाभिश्च पूजयेद् द्विधिवत् ४० पूजिते च गुरोराजन्
प्रतिष्ठासकला भवेत् इति श्री नविष्यपुराणे अष्टमी कल्पे विष्णुपर्वणि लिंगप्रतिमाचार्यलक्षणे पूजनं च १३६ सुमंतु
रुवाच संक्षेपां कृणु भूतेश प्रतिष्ठापरमादितः कृत्वा तुर्मंडलं दिव्यं शास्त्रोक्ते सुप्रतिष्ठितं १ दीपमालापरिष्ठापनं च १३६ सुमंतु
पवित्रं प्रकृष्टसावाक्यकलानुद्वावेष्टि हरिवेशयेत् २ वस्त्रपूतेन तोयेन पूरयित्वा विवक्षणाः मंत्रपूतस्ततः सर्वान्क

भवि.पु
२९६

वीतिस्थापकः श्रुतिः ३ वतुः समुद्रतोयेन गेष्वायातीति मंत्रितः वतुभिर्मन्त्रिरेताभिः क्रमादिप्रार्थनमंत्रयेत् ४ सर्वासु दिक्षु सं
बंधानुनरन्यत्र मण्डपे कृतलक्ष्यं दालिङ्गमानय उत्तरामुखं ५ वायव्यमण्डलकं न्यस्य रक्षां कुर्वीत्यलतः ततोर्वये
नमः भुनावदद्यान्मूर्धनि सेचनं ६ वासांसि वमहा हर्षि मंत्रेण प्रतिपादयेत् मंत्रो दीक्षातपसा भूवभूवेति ग्रहेण च ८
७ पातयामा निवस्त्राणि अन्यदेवहृतानि च हविताखुतिकार्याणि न दद्यात्तानि संभवे ८ अर्घ्यं दत्वा र्वयित्वा च नमः
कृत्वा समाहितः ततस्तुल्यमह इव पापुक्तं मण्डपं नयेत् ९ शष्पो दधं जु कर्त्तव्यं शैलजेन विशेषतः पूर्वाग्रमुत्तराग्रं
वाकुशैः कृत्वा नु संभवं १० शोभने नैव वस्त्रेण समंतात्परिवेष्टयेत् प्रासादाभिमुखं कृत्वा मंत्रं पूर्वमुपानयेत् ११
नमः स्वापशोदेवेभ्यो जाग्रदश्वनमो नमः ओं पुं वरं तु कलशं पूरयित्वा नु मंत्रतः १२ शिवस्थाने नु दातव्यो देवस्य
त्वेति सुव्रतः ताग्रपात्रं ततो देयं पादस्थाने विशेषतः १३ क्षीरक्षौद्रघृतं दत्वा मंत्रमेतदुदाहरेत् असीते नैव वस्त्रेण
समंतात्परिवेष्टयेत् १४ प्रासादाभिमुखं कृत्वा मंत्रः पूर्वमुपानयेत् नमः स्वापशोदेवेभ्यो जाग्रदश्वनमो नमः
१५ ओं पुं वरं तु कलशं पूरयित्वा नु मंत्रतः अपश्च सुसमेव ते विधत्तः सोमहृद्यातां १६ ततः सर्वप्रयत्नेन शय्याम
नुप्रदापयेत् छत्रं पताकयो येतं मंत्रं पूर्वमुदापयेत् १७ इह स्य ते शरं वेशीति विश्वरूपं जनयित्वा नु मोहशान्तिक

रामः
२९६

१४

माचरेत् १८ ततस्तेजः श्रद्धावेति शमीपलाशमग्नौ धोष्वथो पुंवर्यः सहस्राणि पंच कृत्वा अयुतानि घृतं नुतं १९
महाव्याहृति मंत्रेण जुहुयात्स्थापक इति सत्यक कृत्वा देवस्य मूर्धनि संस्पृशेन्नदा २० कुशोदकं गृहीत्वा वज्रा
योहिष्ठे त्रिधा क्षिपेत् भक्षभोग्योपहारैश्च वलिं कृत्वा समाहितः २१ अन्याकीर्णाश्च दातव्यं कर्त्तव्यं देवसन्निधौ
श्रवकं यजामह इति प्रकीर्णादात्तव्याभूतेभ्यो मातृपूर्वकं २२ सर्वतंत्रवलिं कृत्वा दिक्षु सर्वासु निक्षिपेत् दिशास्वपि
सुसर्वासु ब्रह्मानंतौ प्रपूज्यतु २३ ब्राह्मणाभोजयित्वा नु शैलान्याश्रयतां स तथा गृहस्थाश्च ततः शस्त्रादत्वा तेभ्य
श्च दक्षिणां २४ नीलरुद्राजयेत्तत्र नीलसक्तं तथैव च अथ वीशिरसश्चैव सर्वे मातृप्रशान्तये २५ रुद्रान्पुरुषस्य
कंच श्लोकाध्यायसश्रुक्रियं ब्राह्मणानंजविद्याश्च मध्वर्युर्दीक्षिणो जयेत् २६ देवव्रतं पुरुषगतिं ज्येष्ठसासरथं
तवं वामदेवस्तथा सक्तं छंदगोत्तु नरं जयेत् २७ स्थापकस्तु ततः साध्यं सामधुवमनोयमं उरुरुहप्रियाभि
तिजयेत्स्थापकपूर्वकं २८ जयतस्तस्य विप्रस्य यस्तु स्थापनके भवेत् वामतश्च तथा साधो समावेतौ ध्रुवौ स्मृतौ २९
गायने नर्तने नैश्चैव रात्रौ कुर्यान्निहोत्सवं हृष्टः प्रसन्नो होरात्रं वामदेवाधिवासयेत् ३० देवाधिवासनं कृत्वा भक्ताश्च द्वास
प्रवितः गणानायाति सायोऽन्यमपि यः पापहृद्भवेत् ३१ अधिवासनं विधिवत्कृत्वा वैभक्तितो द्विजः अश्वमेधस्य यज्ञस्य

भवि ७
२२०

फलं ह्यनुमानवः ३२ इति श्रीभविः विष्णुः अष्टः लिंगप्रतिष्ठाविधौ अधिवासने सप्तत्रिंशधिकशततमोऽध्यायः
१३७ सुमंजसुवाच अधिवासनं ततः कृत्वा देववेशमनुपक्रमात् पूजयित्वा नुसत्राणि परिमृष्टानि च १ इदानीं
नुसत्रं स्रज्यस्रजं च देवजुलक्षयेत् होमशान्तिश्च कर्त्तव्या स्रजं च देवि शोभयेत् २ अर्वायां पूजयेद्यो वा विष्णुर्भवति पूजितः
अर्चितामर्त्तयः सर्वायेन लिंगं समंत्रयेत् ३ पटेन महता चैव समन्तात्परिवेष्टयेत् सुरक्षितं नु कर्त्तव्यं विष्णोः त्रभवं
ति वै ४ सप्ताहे नु तथा होममंत्रेणोत्थापयेद्विंशति उतिष्ठ ब्रह्मणस्य ते ५ स्नपनं चात्र कुर्वीत विधिदृष्टेन कर्मणा
पुनरन्यानि वासांसि दद्यात्प्रयतमानसः ६ लिंगं सुमंत्रितं कृत्वा रज्जुभिश्च यथाविधिः अविभिर्वा स्रणैर्हृद्दैः सर्व
शास्त्रविशारदैः ७ प्रदक्षिणां ततः कृत्वा देवदेवं प्रवेशयेत् द्वारस्थाने नु देवस्य अर्घ्यं दत्त्वा समाहितः ८ प्रवेशयेत्
तः क्षिप्रं मंत्रं वेदं मुदा हरेत् विश्वं भवसीति ९ तत्र पीठे ततो न्यस्य पुनः स्रज्जालं लक्षयेत् आश्रितं किंचिद्दीशाने मंग
लार्थं भवेति वै १० पायसेन च मधुना मूलं देवस्य लेपयेत् मधुवाता इत्यनेन मंत्रेण ११ निमित्तमश्रुभंदष्टा किंचित्
कालं विधारयेत् आवाहयेत्ततो देवमर्घ्यं दत्त्वा समाहितः १२ यस्य सिंहारथे युक्ता व्याघ्रभृतगणास्तथा अघयो लोक
पालाश्च देवाः स्कंदहृहस्पती १३ गणाश्च मानरश्चैव विष्णुसोमयितामहाः नागायक्षाश्च गंधर्वा येन विद्यानभश्चराः १४

रामः
२२०

तमहं द्रक्षमीशानं रुद्रमावाहयामि वै आगच्छ भगवन् देवलोकानुग्रहकाम्यया १५ इदमासनं महादेव ब्रह्मणा विहितं
तदा शिवो भव विश्वं भव भ्रुवमाश्रमनामिति प्रतिष्ठापयेत् १६ ॐ भ्रुवायौ भ्रुवायुधिवी भ्रुवासः सर्वता इमे भ्रुवो
यजमान भ्रुवो राजा भ्रुवं विश्वमिति नमो नमः १७ स्थापयेत् निःप्रकं यं नु निःशब्दं निश्चलं तथा स्थाप्य मालयदालिङ्गकं
पतेन मतेपि वा १८ तदा शान्तिं नु कर्त्तव्या पौष्टिकीनाभिचारिणी दिशमेवान्समुद्दिश्य दिशसु चलिते तथा १९ ऐं ह्रीं
नुकारयेच्छान्तिं ह्रस्वभं ब्राह्मणे ददेत् आग्नेयीं कारयेच्छान्तिं हिरण्यं ब्राह्मणे ददेत् २० याम्यां च कारयेच्छान्तिं मध्वं च ब्रा
ह्मणे ददेत् राक्षसीं कारयेच्छान्तिं रथं च ब्राह्मणे ददेत् २१ वारुणीं कारयेच्छान्तिं वस्त्रं विप्राय दाययेत् वायव्यां कारयेच्छान्तिं
विश्वं विप्राय दाययेत् २२ यस्यां यस्यां च ले लिंगं तस्यां शान्तिं नु कारयेत् आवाहयेत्ततो लिंगं अर्घ्यं दत्त्वा यथाविधिः २३
अपः क्षीरं कुशायाणि अक्षतादधितं दुग्धाः तिलाः सिद्धार्थकश्चैव अष्टांगार्घ्यः प्रकीर्त्तितः २४ पंचगव्यं गंधं चैव क्षी
रं च सघृतं तथा रत्नोदकं गंधवारिकुशोदकं फलोदकं २५ उपमालिकास्तत्रापि कारयित्वा विचक्षणः स्थापयेत्सहि
तामंत्रैः सर्वैरेव समाहितैः २६ तस्यावाहनमंत्राः यस्य सिंहारथे युक्ता व्याघ्रभृतगानुगायिनः तमहं द्रक्षमीशानं रुद्र
मीशानं रुद्रमावाहयामि वै ३७ आगच्छ भगवन् सर्वसगणपरिवारस्यार्घ्यं दत्त्वा गतं भगवते महादेवाय रुद्राय सपार्घ्यं

भवि.पु
२२९

दायस्तेभ्योनमोनमः २८ इमा आपशिवाशिवतमाशांताशांततमाअमृताअमृततमाइत्यनेनमंत्रेणाघ्यं दद्यात् २९ न
मस्तेसुअसुमामाहिंसीःशिवोनःसुमनाभव इतिपंचगव्यमंत्रः ३० पंचनशःसरस्वतीतिघृतमंत्रः तेजोसिष्णुक्लम
सित्येवमधुमंत्रः ३१ मधुवाताइत्येवमादिसावित्राक्षीरमभिमंत्रयेत् उपमानानिवैकायैर्दरस्योघर्तनंस्मृतं ३२ र
त्नोदकमंत्रः हिरण्यगर्भइत्येवमादिउपमानिकामंत्रः शन्नोदेवीरभिष्टयइत्येवमादि ३३ शांतोदकंनुकर्तव्यं कुत्वाग्नौ
विधिवद्विजैः आशुःशिशानोहृषभोइत्येवमादिनेजसान्यर्घ्यान्नाशिम्नयानिवाददेत् ३४ सौवर्णावाभवेत्स्वर्चैरौ
प्याशाताम्रमेववा अन्यथाक्रियमाणेनवियरितफलंलभेत् ३५ अस्नातेतिद्विजाब्रह्मःसर्वेतेव्रतिनस्तथा गंधपुष्पा
णिदेयानिधूपोदेयस्तथैवच ३६ दीपंप्रज्वाल्यमंत्रेणानामांकितमुदाहरेत् इव्यंहीनंनकर्तव्यंमंत्रहीनंविशेषतः ३७
इमेगंधाशुभाशीतासूक्ष्माशुभगंधिनः पुत्राब्रह्मपवित्रेणप्रतिगृह्यथाविधिः ३८ इमांसुमनसोदिव्यांगंधर्वग
णसन्निभां पूतांगंधपवित्रेणप्रतिगृह्णानुशंकरः ३९ इदंवनस्पतिरसंदिव्यंगंधायामुन्नमं आहारःसर्वदेवानां
धूपोयंप्रतिगृह्यतां ४० ततश्चतुर्विधैर्मंत्रैर्वस्त्रपुष्पैश्चछादयेत् पूर्वैराण्यजं दद्याद्दक्षिणेनतु ४१ पश्चिमे
ननुकार्पासंउत्तरेणचवल्कजं रोविष्णुरसीयादर्शदर्शयेत् ४२ नैवेशंवास्यदातव्यंसष्टतंपायसंस्मृतं देवस्यत्वेतिमं

रामः
२२९

त्रेण ४३ विधानंनुवलिंकृत्वातर्पयेद्भूतपान्गणान् गंधमाल्यैश्चवल्लैश्चपूजयित्वाद्विजोन्नमान् ४४ शांतोदकंचगृ
हीयाद्वास्त्रलोभ्यःसकामतः वंडेश्वराययज्ञंनुकर्तव्यंतदनंतरं ४५ शयानासनवल्लैश्चपूजयेत्स्थापकंस्वयं पूजया
नंकृतंकृत्वाततोदेयास्यदक्षिणा ४६ इदंगलमदं दद्यादश्वंवाहेमभूषितं ग्रामह्यपिसुनिःपन्नंस्थापश्चसमाश्रयेत् ४७
नित्यंपूज्यंचमाल्यंचसविसर्ज्यंतथैवच तवप्रसादादिप्रेक्ष्यदुःप्राप्तंप्राप्तवानहं ४८ प्रणम्यशिरसाकृयात्प्रसीदेतिपुनःपुनः
अधिवासनवल्ल्याणिशय्याछत्रंवितानकं ४९ कलशश्चार्घ्यपात्राणिसर्वाणिस्थापकस्यतु प्रतिस्थापनयद्दत्तंयावद्
शमिकाभवेत् ५० स्थापकस्यनुमादेननात्रकार्याविचारणा स्थावरगणितभूतानिउपयुक्तानियानिच ५१ तेषामपि
गतिःप्राणत्वम्यसादाहविष्यति ॐ नमोमहेश्वरायस्वाहाइत्यनेनमंत्रेणलिंगस्याभ्यंगं कुर्यात् ५२ चतुर्थिकानुवैकुर्या
त् अर्घ्यंलुविविधाकारैःकारयेत्पिण्डिकारहणं ५३ विविधंचैवकर्तव्यंभोजनंप्रतिनंप्रति एषस्वविधिःकार्यःप्रा
प्तुदशमेहनि ५४ वर्द्धमानानिकुर्वन्तिसामान्यंयौषिकंतथा स्थापनैर्विविधाकारैःकुर्याद्वर्धनुपूजनं ५५ प्रति
मास्यपिविशेषंएषस्वविधिःसदा महाकालादिसर्वासुअर्क्षनारीश्वरस्यच ५६ भूयश्चष्टणुराजेइयुक्तंविश्वयोनि
ना ईश्वरेणमहावाहोएवमुदिश्यकारणं ५७ इतिश्रीभवि.विष्णु.अष्ट.महादेवप्रतिष्ठाविधौअष्टत्रिंशद्वि

भवि. ७
२२२

कशतमोऽध्यायः १३८ ईश्वर उवाच इदं नृपरमं गुह्यं शृणु ध्वेकमना परं देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसयन्त्रगाः
१ ताराग्रहमण्डलः सर्वे पिशाचा सहमानुषाः नार्चयन्ती ह्यो लिंगं ये मायामोहिता मया २ भवान्विष्णुं व हं श्वैव च नृप
नोपपद्यते स्नाने भवानहं लिंगे विष्णुर्वा सुपूज्यते ३ विष्णुं च प्रकृतिं विशागुरुषो लिंगमुच्यते तस्माद्गुरुमयं लिंगं शै
लेपार्थिवमेव च ४ स्थापयित्वा नृपो लिंगं विधिदृष्टेन कर्मणा पर्यापूरय भक्त्या धूपमाल्यानुलेपनैः ५ सुखी भ
वति लोके स्निग्धत्रलोके सगच्छति यो यः स्वैकान्समास्थाय स्थापकः प्रतिभाषते ६ तस्याहं तस्य यच्छामि आत्मा संस्थं
करोमि च न तेष्वां प्रभवे किंचिदौ लु लिंगं समाश्रितः ७ सर्वलोके च रादिद्याः कामगः कामरूपिणः मम लिंगं प्रसन्ना
लुबालिखित्यास्तपोधनाः ८ ते नृप्राप्ता परं ब्रह्म नृमुह्यंति कदाचन विधानेन यथोक्तेन यो मे लिंगं प्ररोपयेत् ९
कल्पकोटि सहस्राणि हृद्भ्यो लोके महीयते तस्यांते पुनरावृत्त्यर्थं विजयाय ते महान् १० शूरश्च वज्रभृत्यश्च ब्राह्म
णो मत्परायणः एकस्य विधिः कार्यः पुराणायतनेऽपि ११ निवृद्धः संपदं कुर्वन् विवर्तकं च गच्छति नृपे मयि
सुरश्रेष्ठयत्परं सद्भिर्जितं १२ विशीर्णेऽप्युच्यते सतां वायतनेऽपि पुरस्कारककर्त्री हि मौलिकं लभते फलं १
१३ ब्रह्मोवाच शैलजेऽपि विधिः प्रोक्तो यथा वद्म गवस्त्वया सौवर्णराजतानां च वज्रमहस्यशेषतः १४

रामः
२२२

ईश्वर उवाच सौवर्णराजतं ब्रह्मनामुपैतलमेव च यथोत्पन्नानि स्थाप्यानि नात्र कालो विधीयते १५ प्रक्षेपान्नात्र रत्नानां वि
ज्ञानं च विशेषतः न हिरण्येन रत्नानां प्रक्षेपः शस्यते क्वचित् १६ वर्णनाथेन यं लिंगं कुर्याद्भक्तिपरायणः तस्य ते नैव यो सो हि
पिंडिका गुडलक्षणा १७ सर्वसंस्कारसंयुक्तं यो मे लिंगं प्ररोपयेत् ब्रह्महत्याकृतात्यायामुच्यते नात्र संशयः १८ मधु
रं च नेदशादिपुलं फलमिच्छता आसनं सर्वपुत्राणां कुलस्य च विदुर्धृमे १९ रोष्ये च चंदनं दद्याद्विप्रं यजति सर्वतः गो
भिरश्वैश्च भृत्यैश्च मोदते नात्र संशयः २० रत्नानि दापयेत् कैलेधात्वरथि वि सर्वशः प्रयत्नेनैव कुर्वीत शैलजेऽपि विशेषतः
२१ अथ सर्वसमं श्रेष्ठं यवमधं वरप्रदं अधलादिपुलाः पुत्रा उच्यतावहवः स्त्रियः २२ अधोवक्त्रेऽपि पुत्र उच्यते वक्त्रेऽपि पुत्रो
धनं वर्ममांसकपालेषु नृषभस्माद्विरोमसु २३ ह्यया सुविपरीता सुस्थापयेत्तु अभिचारकं रुद्राय कुटीवज्राय लोहमया च रु
द्राय २४ श्वश्रेतांश्च विनिक्षिप्य स्थापयेद्विधिवद्भिज स्थापकाश्च सुस्थाप्यंते रुद्राय च नृपदंशी २५ सकलानि स्वशान्तिश्च कर्त
व्यं विप्रभोजनं सिद्धं तां सर्वकार्याणि पूजिता येन पूजिताः २६ समीभिरभिहृक्ताभिः खादिरेभिर्विशेषतः एवमेतानि ज्ञानी
यादभिवारिकपौष्टिकं २७ पुरुषाश्चिकपालेषु स्थापयित्वा कदाचन शत्रवस्तेन वर्द्धते दौमासौ च भयं भवेत् २८ पलाशं
प्रज्जिकामस्य लिंगं शान्तिकरं भवेत् सर्ववीजानि प्रक्षिप्य मासाहर्द्धेन धावयेत् २९ असादानुभवेन्नासप्रयत्नं नृशिवं भवेत्

भवि.पु
२२३

सुखनित्रीशिपर्वस्यचतुर्थोत्तोपयश्चते ३० अलोचनानिकर्णनिअनासानिभूतानिवै अधस्तादुपरिष्ठाचमधोवापिविनिर्दि
शेत् ३१ स्थापकोहतपुग्मंतुसोपवासःसमाहितः समुवर्णेनिहसेनरत्नादीनिविनिक्षिपेत् ३२ अद्याकूलःसुविश्रद्धो
पुक्तःक्रोधोदिभिल्लथा वज्रं च हरितालं च विहीःश्यामाकमेवच ३३ ऐंश्यानिक्षिपेद्विद्वान्सम्यक्शान्तिरुनीभवेत् मंत्रः
ॐ पुरुषावीतःपुरुषवरःसर्वदेवाधियोमहान् ३४ वज्रहस्तोमहासत्त्वसस्मै नित्यं नमो नमः संपुक्तं सशिनारूपं ग्राह्यारणा
कर्मौघधं आग्नेय्यानिक्षिपेद्विद्वान्सद्व्राभोजयंविधिः मंत्रः अग्नये पुरुषो रक्तःसर्वदेवमयोव्ययः ३६ धूम्रासक्तुतथा
हस्तस्मै नित्यं नमो नमः स्वर्गवेधुकाश्चैव वैदुष्यं चिंदनं तथा ३७ याम्यायामप्रवाहाश्च निक्षिपेज्जीवितान्वितः मंत्रः
यम्यं नीलोत्पलाभेयपुरुषो घोरदंडधृक् ३८ कर्मसाक्षी विष्णुः क्त्वा तस्मै नित्यं नमो नमः जर्तिनो ह्यतिमांश्चैव त्वं वै श्यामाकमे
वच ३९ नैऋत्यांदिशिदातव्यं प्राणिमाभ्यत्यमावहत् मंत्रः नैऋत्यां नीलवर्णियां पुरुषो नीलविग्रहः ४० खरकर्माकर
ःखरस्तस्मै नित्यं नमो नमः यवान् च शयवांश्चैव काशीशस्रुटिकस्तथा ४१ वारुणांदिशिदातव्यं सम्यक् सिद्धिप्रसाधकं
मंत्रः वरुणः शवलो विष्णुः पुरुषो निष्कगाधियः ४२ पाशहस्तो विनीता तस्मै नित्यं नमो नमः प्रियंगवो यनीवारायाव
दं पुष्पपीतकं ४३ वायव्यामनवशांयां निक्षिपेत्कामहृदये मंत्रः वायव्यश्यामवर्णो यं सर्वगंधवहो हरिः ४४ सर्वः पुरु

रामः
२२३

षःक्रोधश्च तस्मै नित्यं नमो नमः गोधूमासर्वयाश्चैव चंद्रकांतिमणिं तथा ४५ सौराख्याचसौम्यायां निक्षिपेत्सविचक्षणाः अ
माणपुक्तं कुर्वति स्थापयेद्विधिवद्विजाः ४६ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रमाणास्थं नु कारयेत् ईदृशे स्थापिते पूये राजा राज्ये च वर्द्ध
ते ४७ एष्यस्य विधौ पूषो मया प्रोक्तं त्वानघ एतेषामेकमाश्रित्य यथाकामं यजस्व मां ४८ अस्मिन्माहेश्वरे यज्ञे रहस्यं तु
इदं मया अद्याख्यांतरनो केशलोकानां हितकाम्यया ४९ भक्तानां च विशेषेण यज्ञेक्षणसुराधिय ५० इति श्रीभवि०
विष्णु० अष्ट० एकोनचत्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः १३५ ईश्वर उवाच हंत ते हं प्रवक्ष्यामि पिंडिकायास्तुलक्षणां
तथा च श्रीमान्भवति तस्मै निगदतः शृणु १ तदा वेदनुकर्त्तव्या इष्टकलक्षणां चिता द्वादशंगुलविस्तीर्णा चतुर्विंशंगु
लायता २ चतुरंगुलउत्सेधां कारयीत विचक्षणाः सुसंहता यत्नवता संस्कारैर्गोमयान्विता ३ अययद्वाभिर्द्विराभिः पिंडि
कारचये कुभां पिंडिलीचापि देवीचपक्षिणीचापुस्वच ४ मण्डलापूर्वचंद्रां च वज्रां च मंत्रं तथा विभो अर्द्धचंद्रत्रिको
णां च इत्येतादृशपिण्डिका ५ चतुरस्रं स्थंडिलानुमेखलाभिर्विवर्जिता द्विमेखलाभवेद्देदीयक्षिणीनुत्रिमेखला ६
वायानुशदृशी वापी किंचिदव्याचयाश्चतः अर्वा सुयोजयेत्ताप्रेर्नलिङ्गे पुकदाचन ७ अज्ञाना स्थापको वापीं लिङ्गे पु
रियोजयेत् अघोषघातं लभते पूजाचत्रेन विद्यते ८ षष्ठिकायटनश्चैव मेखलाच विशेषतः सर्वतो मेखलायानुमेख

भवि.पु
२२४

लाभाविद्वर्जितः ८ मण्डलायतुविज्ञेयागणानां शततं प्रिया हनचंद्रनिभाकारमधो द्रुत्वादिमेखला १० पूर्णचंद्रनि
भाकाररुद्रस्य दधितानुसा घडत्वात्तदवेदे जामेखलानुसुदधिता ११ समास्तीनुभवेयमाकिं चिद्रुत्वात्तुमूलतः वा
लक्षं इति भायानु अर्द्धचंद्रेति सास्त्रता १२ त्रिकोणा उर्ध्वतो द्रुत्वात्तुमूलस्य सदृशचसा प्रणालिका च सौम्यां चोपजाय
त्यां नुकारयेत् १३ निम्नामुत्तरपूर्वैर्गालक्षलक्षणलक्षिता त्रिकोणा दक्षिणे निम्ना अग्रेयानु प्रणालिका १४ आरे
ग्यं स्थडिलादशा हनंधान्यं हि पुस्कला गोमहिष्यादिकं यक्षावापी सर्वार्थसंयदा १५ मण्डला कीर्तिमण्डानां पूर्णचं
शवरप्रदा वक्रा अयुष्मज्ज्ञेयायमाचारोग्यदायिनी १६ अर्द्धचंद्रानुवैपुत्रानिर्वाणं शत्रुसंक्षयं त्रिकोणानि
त्यमारोग्यं यजमानस्य यच्छति १७ पृथिवी धारणाया देवदेवस्य स्वाभनं शैलेन योजने लेखे ल्यं पार्थिवे वैवप
र्थिवौ १८ रत्नेषु योजयेत्तुल्यं दारवे चैव दारकं अन्यं नान्येषु पुंजीतयदि छेत्ति रुमात्मनः १९ अग्नि सोमोपि स
र्वे दंजगत्स्थावरजंगमं स्वस्तिकं सर्वबीजनिपाय संरुशरं स्तथा २० लाजावस्त्रपुगं चैव गंधमाल्यानुलेपनं भ
क्षभोजनं तथा सर्ववलिमेतां निवेदयेत् २१ अनेन विधिना यत्तु कारयेत्पिंडिकां शुभां यथेष्टां ह्यभते कामा सुव
र्णधनभागभवेत् २२ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. लिंग प्रतिष्ठायां पिंडिकालक्षणोचत्वारिंशधिकशततमोः

रामः
२२४

ध्यायः १४० सुमंजुरुवाच इत्युक्तभगवान् देवः शंकरो लोकशंकरः सुरश्रेष्ठाय देवाय तत्रैवांतरधीयत १
शतानीक उवाच प्रासादलक्षणं ब्रह्मसमासव्यासयोगतः येनाहंकारयेद्विंशं प्रासादं भूलिनां शुभं २ सुमंजुरुवा
च हंतते हं प्रवक्ष्यामि प्रासादानां तुलक्षणं यत्तु विष्णुना पूर्वविश्वकर्मास्यधीमतः ३ इममर्थं पुरा विष्णुः प्रणम्य शि
खाविभो प्रोवाच लिखनं देव एष्टो वै विश्वकर्माणा ४ विष्णुरुवाच हंतते वर्त्तयिष्यामि प्रासादानां तुलक्षणं प्रा
सादविंशतिः प्रोक्ता ये छुति छुति देवताः ५ येषां नामानि वक्ष्यामि प्रमाणं च निबोध मे मेरुश्च मंतरं चैव कैलाशं हं भस्वच ६ श्री
हंसकस्तथा वृषः पद्मकोवर्जुलस्तथा सर्वभद्रस्तथा सिद्धो नंद तो नंदिवर्द्धनः ७ हंसो वृषो यगरो महापद्मः समुद्रकः प्रासाद
विंशतिर्येषु विभागं चैव मे भूत ८ शतशृंगे च नुर्द्धारो भूमिको द्वादशोऽक्षितः विवित्रशिरवरा कीर्णं प्रासादे मे रुरुच्यते
९ मंदरे दश भूमिस्तु कैलासे नैक भूमिकः अष्टभौमस्तु कर्त्तव्यश्च नुर्द्धाराय तस्तथा १० जलांतरगवाक्षजालाविमान
छंद उच्यते सप्तभौमस्तु कर्त्तव्यो नंदिनो नंदिवर्द्धनः ११ विटपैः षोडशैर्गुक्तः षड्भौमो नंदनस्मृतः अनेकशिरा कीर्णः स
र्वतो भद्र उच्यते १२ वलभी छंदकः कार्यो दक्षिणे न्नरभागतः प्रायी वेल त्रिशानेन चंद्रशालात्रयेव च १३ गृहराजोतिवि
ख्यातो भूमिके त्वेनुसाधिके एकेन चंद्रशालेन राजप्रासाद उच्यते १४ पर्यस्था गृहराजो वै गरुडो नाम नामतः अभ्यंतरघडत्वा

भवि.पु
२२५

नुचनुरस्त्रीनुवाह्यतः १५ हंसोतरतिनाम्नायंसाधिकेभूमिकत्रयं प्रासादमन्यं कर्त्तव्यं सर्वलक्षणासंयुतं १६ वर्तुलं पुरुषश्रेष्ठः
भ्रमंतीभिर्लिभित्वा पार्श्वयोर्भयश्चैवस्तंभैश्चैव सुशोभनं १७ चतुर्भिरष्टभिर्द्विपिद्वादशैश्च विशेषतः चतुर्भिर्विद्वाद्याया
पंचभिर्विशेषतः १८ -----स्तंभैश्चैव सुशोभितं चतुर्भिरष्टभिर्विपिद्वादशैश्च विशेषतः १९ मण्डपास्तत्र वैकार्यं
एकौहारात्रयस्तथा देवस्यार्थेन दाकार्यं देहल्यां देवतात्रयं २० शेषश्च भगवान् देवो वरिष्ठो नागरांस्तथा देहल्यां मुपरिष्ठौ च ब्रह्मा
विष्णुमहेश्वराः २१ तेषामुपरि कर्त्तव्या ग्रहानवमहामते पार्श्वयोर्भयश्चैव कुमारोऽथ विनायकः २२ शक्त्यश्चापि कर्त्तव्यं
यस्या देवस्य यास्मृताः ताश्च सर्वा प्रकर्त्तव्या यथावा न्यदचेप्सितं २३ विश्वकर्मा च कर्त्तव्या श्रीः कीर्त्तिश्च सरस्वती धृतिर्मति
स्तथा कीर्त्तिर्देहरात्र देवताः २४ अन्ये चापि च ये देवाः सर्वे शक्ताश्च कारयेत् एवं गर्भं गृह्णन्वाततदुर्द्धमुपक्रमात् २५ उ
परिष्ठाञ्च कर्त्तव्या सिंहादृषभयक्षिणाः यथारूपं प्रकर्त्तव्या ततदुर्द्धं प्रकारयेत् २६ तस्योपरिततः कार्यं विचित्रं रूपकैः पृथक्
नाना प्रकारैः सुशोभिः समन्तात्परिवारितं २७ सर्वपृष्ठे कर्त्तव्यं मण्डलं मुपसह्यकं सौवर्णं राजतं वा पिताम्रं वापि प्रयत्नतः
२८ फलानि वात्र देयानि यथा लिंगं यथा गुके ध्वजमत्र प्रकर्त्तव्यं कौशेयादिभिरेव च २९ कार्याश्चैः पट्टैर्वापि नान्यैः फ
लमभीप्सितं दातव्यं देवदेवस्य यथा शक्ता प्रयत्नतः ३० चतुर्ध्वजैव देवदेवेषु देवानां स्थानकांशुभां चत्वारो भागकैस्तान् चतु

रामः
२२५

भिः सुविशेषतः ३१ यावत्प्रमाणं प्रासादं तस्माद्भागेन नित्यशः चतुर्थेन हि कर्त्तव्यं सुप्रमाणं प्रमाणतः ३२ तेनैव च संस्थानेन स्तंभ
स्थापितथैव च एवं प्रासादवानुष्कं कर्त्तव्यं देवराज्यतः ३३ तत्र वापि प्रतिष्ठाप्या आदित्योऽथ विनायकः उर्गा देवी तथा देवा विश्वकर्
मामहामतिः ३४ यथा शक्ताश्च कर्त्तव्या स्थाने चैतेषु देवताः ततो मुख्यां दिशां पालाः प्रकर्त्तव्या विशेषतः ३५ चतुर्दिक्षु महागु
हे कौशानां मानमाश्रिता स्तंभादिके तथैवात्र अंडकांतविशेषतः ३६ कर्त्तव्या देवदेवस्य राज्ञोऽनुमेव च देवस्य संमुखो
यस्तु दिशां पाला भवेत्प्रभो ३७ सभिषेकार्क कर्त्तव्यो हारमत्र प्रकारयेत् शोभनं शक्तिचित्रं च स्वं दैश्चैव विशेषतः ३८ स्तंभै
र्विचित्रैर्वकुभिर्नानाकारैर्विभूषितां एवं देवगृहे कार्यं शिवस्य परमात्मनः ३९ विष्णोः सूर्यस्य देवस्य दुर्गाया ब्रह्मणास्तथा
वाह्यतश्चास्य दातव्या परिवेशः समन्ततः ४० सर्वदोषप्रशान्त्यर्थं शोभार्थं बुद्धिकारणात् कर्त्तव्यं देवदेवस्य परांभूतिम
भीप्सितं ४१ प्रासादस्यैव तेन ब्रह्मं ब्रह्मणं मध्यमेव हि कथितं तच्च सामान्यं सर्वत्रैव सुशोभनं ४२ अयं त्रय्यदिशा कार्यं
प्रासादासाध्यं सामहत् लक्षणां वात्र देवेश रतासु ब्रह्मा ब्रह्महत् ४३ त्रिहस्ताश्चैव कर्त्तव्या द्विहस्ताश्च तथा परे त्रिहस्ता
श्चैव वै प्रोक्ता द्विहस्ताश्चैव सुव्रत ४४ यक्षरक्षपिशाचानां तैरे श्रेया प्रतिश्रयाः हृष्योऽप्यनुत्पल्य सर्वतोऽपि विवर्जितः
४५ सिंहाकृतिर्भवेत्प्रीतो स जनल्यप्रमाणतः कुंभाकृतिर्भवेत्कुंभो भूमिशंकाशमुक्लितः ४६ चतुरस्रः प्रकर्त्तव्यो भूमिके त्वेति

भविः ७
२२६

साधिके ससत्त्वदंनुविशेषः पंचतांतविभूषितः ४७ अंजनं प्रकटस्थानघोडशासः प्रकीर्तितः पार्श्वतस्तुचतुःशालाभूमिद्वयः
विभूषितः ४८ शतलीनुमहाप्राज्ञः भूमिकोषोडशोद्धितः विचित्रशिखराकीर्णः प्रासादः सुमनोरमः ४९ नवशाखस्तुकर्तः
व्यः प्रासादस्यानुरूपतः अंगुलाशतषष्ठततदेवोनतिधिर्यथा ५० बहुप्रवेशोद्धारस्य समंतात्परिकीर्तितः शतपंचाशतं
वैवचत्वारिंशतथापरः ५१ त्रिंशोत्तरं सविंशंनुचतुर्थसंप्रकीर्तितं दशोत्तरं शतं चान्यत्पृष्ठं वैवोडशोत्तरं ५२ सप्तमं
शतमेकंनुमध्यमस्योक्त्यः स्मृतं दशानां शतमेकं च अन्यदेतत्कनीयसं ५३ उद्धृयाईभवेन्नित्यं प्रमाणं द्वारतोराणं सप्त
तिंवैवषष्ठिचपंचाशीतिनथैवच ५४ द्वारबंधेन ते कार्यं प्रासादानां तथैवच प्रमाणहीने दुर्भिक्षं मृत्पुष्पाधिधनक्षयं
५५ दौर्भागंनुतथावंधेषडेते दोषकारकाः रोहिणा मुत्तराभिर्वाध्रवोयोगेनथागते आरंभेनुततोवीरगृहकर्मजगत्येव
५६ इति श्रीभविः विष्णुः अष्टः प्रासादलक्षणैः एकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४९ विष्णुरुवाच अथ
स्नानविधिं वक्ष्ये चतुर्विधमनोयमं अर्घ्यपाद्यमार्जनं च तथा च मनिकां परां १ वासांसि कलशो दिव्याः कलायामूर्त्तिकालथा
चतुर्विधानि चैतानि सर्वाण्येव भवन्ति हि २ व्रतैः स्नानविधिः कार्य ईश्वरस्य महात्मनः लिंगस्येह प्रतिष्ठायां ब्राह्मणैर्वेदपार
गैः ३ संपूर्णैर्मासिकेन च चतुर्मासिक आगते घाण्मासिकेन च पक्षांते वैशाखे प्रजायते ४ अनुपूर्वेण कर्त्तव्यं इत्यविधिना

रामः
२२६

विभो चतुर्विधं यदुक्तं हि वात्स्यंतदिह मुच्यते ५ व्रतैर्दितं तं घनं चान्यच्चतुर्थं सुशिवं परं तत्र यद्वितयं प्रोक्तं स या भवविशेषतः ६ स
लक्षं वक्षिते स्यात्समाधानयमुव्रत मृदंगादंगराश्चैव तथा च पटहादिकं ७ भेरिशङ्खनिराशारवाकुक्कुटाश्च विशेषतः उमरु
कानि वित्राणि तथा गणवकानि च ८ सौख्यापरममुद्दिष्टं विततं परिकीर्तितं अक्षताडनकरताडनकरतालादियद्भवेत् ९
नवमेव स मुद्दिष्टं भवप्रीतिकरं परं सुखिरसामघट्टप्रोक्तं शृणुतस्यापिलक्षणां १० सुखवाद्यादिशंखासंशरवंशादियद्भवे
त् एवं वाद्यविशेषैश्च देवाय तननिष्ठुमा ११ अदेशभूतधारभः क्रियते यं डितैर्विभो चतुर्विधमर्घ्यमिति यद्वक्तं तन्निबोधमे
१२ चतुर्विधं वाद्यपात्रं तत्सुखेयप्रदाययेत् सौवर्णं राजतं ताम्रं चतुर्थं कांस्यमुच्यते १३ सौवर्णनामभावेन राजतनि निवेद
येत् राजतनामभावेन दद्यात्ताम्रमयानि तु १४ ताम्रकानामभावेन कांसिकानि निवेदयेत् सौवर्णनामभावेन यात्रमेकं प्रक
ल्पयेत् १५ कृत्वाष्टौ तत्र बीजानि अर्घ्यं दद्यात्प्रजायते अपोदधितथासीरं भुक्तसिद्धाथकाविभो १६ मेव कृत्वा तिस्रां गंधा
नंदुलाप्रघृताविभो पुष्पाणि च सुगंधीनि कलानि विविधानि च १७ सप्तान्यात्रे समासाद्य गंधपुष्पार्वितानि विभो परिधृष्य गृहं
कृत्वा आयोहिष्ठाभिर्मंत्रितं १८ वास्तुनेन नुमंत्रेण यश्चात्तमभिर्मंत्रयेत् कयानमभिश्चित्रेति उत्तराभिश्च मंत्रयेत् १९ अथ
वाचनुर्णीवेदामासाभिर्मंत्रयेत् ओंकारपूर्विकाभिर्महाबाहूनिर्मंत्रयित्वा तद्धिवसुपानयेत् २० भगवतो महेश्वरेभ्योति

भवि. ७
२२७

नाम्यस्येति पश्चिमपूर्वदिशि सप्तपारयेत् ततोऽपि त्रदक्षिणतो रुद्राधिपतये नमः २१ पश्चिमतो वरुणाधिपतये नमः उत्तरतो
हिमं देवाधिपतये नमः अधोऽन्ताय शेषाधिपतये नमः २२ उत्तरपूर्वायां ईशानाधिपतये नमः दक्षिणपूर्वादिरेन्द्राधिपतये
नमः अधोऽन्ताय शेषाधिपतये नमः २३ खमूर्त्तये उर्ध्वं ब्रह्मणे नमः तमेवाश्वं प्रदक्षिणं कृत्वा देवस्योपरि पानयेत् २४
तत्र यायाता स एषि वीशावायष्टाविष्णुः यतः क्षीरं तदौषधि वनस्पतयः यदधिसमं वत्सरः २५ ये दधीस्ते ध्याय्योऽसि द्वात्मकाः
सगंधर्वाश्चर्मः येति नास्ते पितरो याहि फलानि तानि निबुधः २६ तत्र यानि यत्राणि तान्येन्द्रदेवतानि दक्षिणेन यानि तानि
यमदेवतानि २७ यान्युत्तरपूर्वेण तान्यैशानदेवतानि स्वमर्घ्यमष्टदेवतं दत्त्वा दशगंभवति २८ तदिदमनेन
विश्वेदेवाग्रहानक्षत्राग्नित्रयोग्रयः ब्रह्मरोवेदाः सप्तलोकाः प्रमाणं कुर्वन्ति तस्मादग्रपूर्वतो देवस्य कारयेत् २९ अ
र्घित्वं दत्ते स्नापनं भवति यथोको रमृतो वेदानां मंत्रो ह्यारं भवति ३० स्वमर्घ्याभूते स्नानं न भवति तत्फलं सप्तसोम
संभवति अथ चतुर्विधाऽयमालिका भवन्ति ३१ तथारक्तापीता हस्तावित्रेति अथ चतुर्विधामूर्त्तिकोपमानिका भ
वन्ति ३२ तथयापार्वतीनाशावाल्मीका कुशस्तस्तमूर्त्तिका चेति कुशोदके प्रदक्षिणं उत्तरे विसर्जयेत् ३३ अथवा
चतुर्विधास्त्रेहाः स्नपने भवन्ति तथायवांस्तपनं द्वितीयं घृतं तृतीयं चतुर्थं क्षीरमिति ३४ पंचमं सहतोदकं सप्तमं

रामः
२२७

वैदिकमिति तत्र प्रथमं पंचगव्येन स्नापयेत् ३५ पश्चादिभिः स्नापयित्वा घृतेन स्नापयित्वा उद्धर्त्तयेत् कषायी उद्धर्त्तयेत्
चतुर्विधः ३६ कषायः क्षसन्मग्नो धूमधुकश्चिषिषा इति कषायैरुद्धृत्यांभसा स्नापयेत् तथा पयश्चतुर्विधा भवन्ति ३७ तथ
धान्यस्तग्नागासरसः पक्षवानां चेति सर्वपलायचूर्णं दध्नेत् ३८ सर्वौषधिकलमूलानि भवन्ति ततश्चतुर्धा कलशः सौ
वर्णाश्चत्वारः रजताश्चत्वारस्ताम्रमयाश्चत्वारः ३९ कांसिकाश्चत्वार इति तत्र प्रथमे कलशे पंचगव्यं क्षिपेत् द्वितीये क्षीरं
तृतीये दध्नि चतुर्थे घृतं पंचमे सतोदकं ४० सप्तमे फलोदकं अष्टमे गंधोदकमिति तत्र पंचगव्ये अग्नेवेदः घृते यजुर्वेदोद
धिसामवेदः क्षीरे अथर्ववेदः ४१ असतोदके ब्रह्मा फलोदके रुद्रः रत्नोदके विष्णुर्गंधोदके सोमस्त्वमेते अष्टौ कलशाः सर्वे
स्नानकाले सन्निहिता भवन्ति ४२ नवमे कलशे रुद्रः दशमे वसवः एकादशे आदित्याः अश्विनौ त्रयोदशे अंकारश्चतुर्दशमे
तक्षकः ४३ पंचमे दशमे वासुकिः षोडशे रुद्र इत्येति सप्तदर्शमे यक्षाः अष्टादशमे विशाखाः ४४ सिद्धादभेदकं अथ
योजयेदके मंत्रः शेषा कलशानक्षत्राहानां परिग्रहाः ४५ पूर्वोदककाले छविर्महं वा सो देयं स्नापयित्वा गंधपुष्पैश्चा
भ्यर्चयेत् ४६ तत्र गंधांभश्चतुर्हस्तकृतीवेव अगुरुचंदनसमं रुद्रगंधा अथ पुष्पाणि भवन्ति ४७ तथ्यातिलकार्ककुरव
काधस्त्राकर्करवीरउत्पलचम्यकाशोकपुत्रागोगणागकुसुमस्तेषां गंधपुष्पाणां वसमूह ४८ गंधपुष्पैश्चाभ्यर्चयेत्

भवि. ७
२२८

वाधूपयहणं हत्वा निवर्त्तयेत् नल्लदधाक्षनेर्दलिगुपाहरेत् ४८ तस्मिन्नुदीयमाने सर्वे वेदाससाभिधं भवन्ति वासांसि न यथा अ
एजं या सकालजमिति ५० तत्राणजं कौशेयमिति कार्पासिकं वानजं क्षौममिति तत्र पूर्वमूर्तिषु आणजं दद्यात् ५१ दक्षि
णे मूर्तिषु आणजं पश्चिमे त्वाणजं दद्यात् देवदेवाय ईश्वराय उत्तरे रुक्मं दद्यात् ५२ अथ चतुर्विधाश्चरवो भवन्ति न यथा
पायसं हृशं रोदनमिति यावकां दध्योदनं तत्र पूर्वमूर्ते हृशं ५३ पश्चिममूर्ते पायसं उत्तरमूर्ते दध्योदनमिति एवं कृते
सर्वदा संपूर्णफलमाप्नोति यत्र यत्र जागो गाणयत्यमाप्नोति ५४ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. लिंगप्रतिष्ठायां द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४२ विष्णुरुवाच सविस्माने अश्वमेधंगोमयेन गोमेधंगोमूत्रेण राजसूयं दध्यापुण्डरी
कं क्षीरेण सौत्रामणिं १ ज्योदकेनाभिमात्रं वाजयेय फलं तथा असंभादिवसेऽष्टानां क्रतूनां फलमाप्नुयात् २ शिवार्च
नरत्ने नित्यं भक्तिमान् शततनूः आप्नोति नात्र संदेहः शिवलोके प्रजायते ३ विस्तरेण मया प्रोक्तं विश्वकर्मसंमततः लिंग
प्रतिष्ठानुविधौ स्त्रापनस्योक्तमो विधिः ४ सुमंतुरुवाच इति पूर्वभगवता कथितं प्रतिविष्णुना लिंगप्रतिष्ठानवि
धिराख्यातविश्वकर्मणे ५ विष्णुरुवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि साधिकां नुग्रहं प्रति जीर्णलिंगस्य विधिवदुत्तरं शास्त्र
वेदितं ६ जीर्णकाले च महता प्रचले दासना यदि वरणावाप्तुत्वेन प्रासादाय तनेन वा ७ वारिणा चित्रमूल अत्र भ

रामः
२२८

वाक्ष्यमागतं यत्तितं च पराह तं लिंगमा कुर्म्यप्यहं ८ यथा जीर्णनराः प्राणा संत्यजन्ति तनुक्षये शिवजीर्णतथा लिंगं सं
त्यजेदविचारितः ९ यथा शिवस्तथा सूर्यो व्योममर्वा विशेषतः किरणैर्विभिन्नार्वा व्योमभग्नजटा तथा १० विरूपाय
जयेधनुर्वाजकाभास्करितं विशेषतः यथा हिनां सयाति नरकं परं ११ यत्तितं चापि जीर्णं वा यत्तौ लिंगं विनायकः प्रवि
शंति महाघोरा विघ्ना ये ह शरीरिणां १२ अर्चिता न्ययित्यत्नेन जीर्णलिंगानि साधकैः विनायकैर्गृहीतानि न यच्छंतीत्यतः
फलं १३ जीर्णलिंगं समाश्रित्य यतो लिंगं विनायकाः पूज्यन्ते नियतं तस्मान् जीर्णं न प्रतिपूजयेत् अन्यथाैवं विधाकाराः प्र
तिमाः शैलदाहजाः वर्जनीयाः पुण्यत्नेन साधकैः शिवलिंगवत् १४ आत्मनः शिवकायेन राजसद्विषयस्य च मंत्रिणा
लिंगमुद्धार्य यथावद्विधिपूर्वकं १५ ब्राह्मणां द्विवर्णांश्च पूजयित्वा यथाविधिः भोजयेच्च तथा सिद्धान् शंकरः प्रीणा
नायकैः १७ प्रीयतां शिवमुक्तादक्षिणभिः पूजयेत् उर्वजालाद्यगंधाश्च धूपं पुष्पविलेपनं १८ आहृत्य स्त्रापयेद्धि
गंजया श्रीमंगलं तथा शंखवादित्रनिर्घोषैर्वैदगीतस्वनैस्तथा १९ प्रगृह्यतां प्रकलशंतो यमूर्णमकुत्सितं सर्वबीजा
निगंधाश्च धातुंश्चैव यथोचितान् २० सर्वाणि देवराजानि वृषभश्च हिरण्यं प्रक्षिप्य कलशेन तस्मिन् भविस्तरसंयुतं २१
अनुद्धितः शुचिर्भूत्वा मंत्रमेतदुदाहरेत् जीर्णलिंगमिदं न्यज्य महेश्वराय २२ सर्वजुक्लशैर्देवं स्त्रापयित्वा समा

भवि.पु
२२६

हितः संप्रज्यगंधमालैश्चवलिकृतानुशक्तिः २३ हृषस्यककुदं पुण्यं शिवलिंगं प्रचालयेत् शौएनरमुसत्रेण समेन सु
हरेन च २३ शिवेन वस्त्रपुग्मेन वेलाक्षानितेन च द्विजः संप्रज्यतस्त्रिगमुदके सन्निधाययेत् २४ अष्टौ तु तस्त्रिषे देवेषु
तपुक्रमतः परं ब्राह्मणाभ्युपेतः कृत्यामंत्री संयमितेन्द्रियः २५ न तस्तु दक्षिणां दद्यात्स्थापकस्य यथोदितं हृषभैकादशा
गाश्च दद्यात्सु पुगाष्टकं २६ शय्यासनं सुवर्णादिकुण्डले मणिभूषिते अन्यान्यपि च वस्त्राणि यान्यभीष्टतरेण च २७
तस्तु गुरवे दद्यात्तु धमाल्यपवित्रकं इत्येवं धानुरत्नादिशैलजानां समाहितः २८ लिंगानां जंतुभिन्नानां यद्विधागवि
धिः स्रतः त्रीणि संप्रजने स्थानां चानुर्वर्णनैः सह २९ विरुध्यते भूभेतश्च समामादिभिर्पूजिते आत्मनश्च परं तुष्टिर
र्थो सिद्धिश्च जायते ३० प्राप्यते शिवयोगश्च परं निर्वर्णमेव च ३१ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. लिंग प्रतिष्ठायां त्रि
वत्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः १४३ शतानीक उवाच लिंगार्चनविधिं पुण्यं भोजमिच्छामि सुव्रत त्वत्पुसादा
द्विशेषेण ब्रूहि मे द्विज सत्तम ५ सुमंतु रूवाच अत्र ते वर्त्तयिष्यामि संवादं पापनाशनं सनत्कुमार कृत्वा भ्यां य उ
क्तं भूधरे पुनः २ सुखासीनं पुण्यं विष्णुं पर्वते गंधमादने पुण्येव दरिकाख्ये नु आश्रमे कुरु नंदन ३ पुण्यं शिरसा देवं शं
खचक्रगदाधरं ब्रह्मपुत्रा महातेजा इदं वचनमब्रवीत् ४ सनत्कुमार उवाच देवदेव जगन्नाथ मधुसूदन वाम

रामः
२२६

न ब्रूहि मे देवदेवेश माहात्म्यं शंकरस्य तु ५ यत्पुण्यं स्थापिते लिंगे कृते यश्च शिवालये संमार्जने च यत्पुण्यं यत्पुण्यं मुपलेयने
६ नीराजनौषधीन्वीजस्नानमंगलवादाने पुण्यं यच्चार्घदाने न तोयस्नाने न यद्भवेत् ७ घृतेन स्नानेन यत्पुण्यं घृताभ्यक्तेन य
द्भवेत् मधुस्नानेन यत्पुण्यं पुण्यमिषुरसेन च ८ उद्धर्तने भस्मस्नाने कुशपुष्पोदकेन च सुवर्णरत्नतोयैश्च गंधचंदनवारिभिः
९ कर्पूरागहतोयैश्च गंधतोयैश्च यत्फलं विलेपनैश्च गंधाद्यैर्विलिप्तैर्यत्फलं भवेत् १० तालवृक्षप्रदानेन प्रदाने चामरस्य च
त्यक्तपुष्पाचने यश्च मालया लिंगपूरणे ११ पुष्पमण्डपिकायां च पुष्पमाला तथा मुने पूजाभक्तिर्विशेषैश्च नैवेद्यैश्चैव यद्भवेत्
१२ पुष्पजातिविशेषेषु धूपैश्च पिचयत्फलं वस्त्रालंकारदानेन तथा दर्पणदर्शने १३ भक्षभोज्यान्नदानादि फलादिनिनिवेदने
प्रदक्षिणेन मस्तकैः प्रमाणस्तोत्रयोः फलं पताकाध्वजपाताश्च स्वर्णवादित्रशंखयोः वितानवस्त्रपूजायां वलिहोमक्रिया
सुच १५ गवाश्च भृत्यदानानां भूमिदाने च यत्फलं ग्रामखेदपुण्यानां देशदाने च यत्फलं १६ यत्फलं चोपहारेषु पुण्यामु
ण्यं च यत्फलं यतीनामन्नदानानि मंत्रोपकरणानि च १७ दत्वा वै किं भवेत्पुण्यं दत्वा वा तत्पुण्यं यदप्यन्यद्भवेत्स क्षामज्ञा
नातंत्रचोदितं १८ तत्सर्वकथयास्माकं भक्तानामनुकंपया विष्णुरुवाच सर्वेषामेव पात्राणामतिपात्रं महेश्वर १९
यतनात्रायते यस्मादतीव नरकारिणोऽत्र पात्रस्य तेन पात्रत्वं निर्वाच्यमिदमेव हि २० तस्य माहात्म्यं दत्तस्यादक्षयं द्विजसत्तम

भवि.पु
२३०

तस्मान्नसैसदादेयमन्त्रमेव फलार्थिभिः २१ निवेदने कुतेजसे बलिपूजानि वेदनं एकांततो ननु भवेत्तत्र तत्र न संशयः २२
भक्त्या विज्ञानसारेण कुर्यात्प्रासादमुत्तमं अल्पे महति वैपुल्यमाद्यभं च दरिद्रयोः २३ विज्ञानशब्देन यः कुर्यात्तुर्मसाधोपि
यो द्विज न स तत्फलमाप्नोति प्रलोभाक्रान्तमानसः २४ तस्माद्विभागं इव व्यस्य जीवनाय प्रकल्पयेत् भागद्वयं च धर्मार्थे अ
नित्यं जीवितं यतः २५ भक्त्या प्रवोदितः कुर्यादल्पविन्नोपियो नरः महाविभवसारेण विन कुर्यात्प्रतिवर्जितः २६ न ते भक्ति
विभागस्याभक्तिरेवात्र कारणं न तन्नयोभिरन्यत्रैः सब सर्वैर्महामखैः २७ गच्छेद्विदुः पुरंतत्र पुक्ता भक्तिशिवात्मिकां मया
विष्टकशैलं वायः प्रकुर्याद्विवालयं २८ त्रिसप्तकुलसंयुक्तः शिवलोके महीयते मृगमया कोटिगुणितं फलं यदा रुभिः कृतं
२९ कोटिकोटिगुणं प्रोक्तं मृदावादिष्टकामये ऐष्टिकाश्चापि द्विगुणं शैलजे स्याद्विवालये ३० अष्टेष्टकसमायुक्तं योपि कुर्यात्
विष्टकशैलं विधूतपापसंघातं स गच्छेच्छंकरालयं ३१ क्रीडमानोऽपि यः कुर्याद्दालभावाद्विवालयं रुद्रलोके स लभते वि
मानं सर्वकामिकं ३२ पुष्पमालापिविषिप्तं दिव्यांगधर्वशोभितं पुक्तादामविमानेन शोभितं शुभकर्मभिः ३३ नाना रत्नवि
तानेन शोभितं सूर्यसप्रभं अस्मरेणानुसंकीर्णं सर्वकर्मशुभप्रदं ३४ ततोऽपि त्वामहाभागः क्रीडमानः सदा सुरैः पुनरेवा
गत्य लोके राजा भवति धार्मिकः ३५ पश्यन्परिहृणञ्जन्तुर्दुर्धर्षमहामते शैलैः संमार्जितं कुर्यात्त्रांशयणफलं लभेत् ३६

रामः
२३०

३२

नाहारवरसंकीर्णं यद्यायानवभारत रोगान्नायानसत्तायानगोः संस्कृतमाहरेत् ३७ यसंस्थंगोमयं गृहस्थाने वापतितं शुभं
उपय्यापरिहृतः प्रत्यस्वजंतुवर्जितं ३८ वस्त्रपूतेन तोयेन यः कुर्यादुपलेपनं पश्यन्परिहृणञ्जन्तुर्दुर्धर्षमहामते शैलैः संमार्जितं कुर्यात्त्रांशयणफलं लभेत्
३९ यः कुर्यात्सर्वकार्याणि वस्त्रपूतेन वारिणा समुनिः समहासाधुः स योगी स शिवं व्रजेत् ४० क्षरंति सर्वदानानि विविधा
नि विलिक्त्रियाः न क्षरेत्समहानादानसभयं सर्वदेहिनां ४१ नैरंतयेणायः कुर्यात्पक्षंसंमार्जनार्चनं पुगकोटिशतं साग्रं शिव
लोके महीयते ४२ तस्मान्नवचतुर्वेदः स्वरूपः प्रियदर्शनः आद्यः सर्वगुणोपेतो राजा भवति धार्मिकः ४३ सक्रयेणापि यः
कुर्यान्नरः कुर्याद्विवालयं सोऽपि देहजसज्ज्ञानं वाप्यशांतिमवाप्नुयात् ४४ रुद्रदेवनि कायेषु कश्चिद्ज्ञानमवाप्नुयात् ६
तावद्रमंति संसारे दुःखशोकभयाप्नुयात् ४५ न भवन्ति शिवे भक्त्या यावत्सर्वेऽपि देहिनाः समास्तुं यथा चिन्तं जंतोर्विषयगो
चरे ४६ यदि नाम शिवे व्येवं को न मुच्येत बंधनात् खण्डस्फटिकसंस्कारं यः कुर्याच्छंकरालये ४७ अवाभावसथाद्येषु लभ
ते मौलिकं फलं नास्ति रुद्रः समो देवो नास्ति रुद्रः समो गुरुः ४८ नास्ति रुद्रः समं ज्ञानं कृतः शिवसमंततः सत्यं सत्यं पुनः सत्यं
मुक्षिष्य भुजमुच्यते ४९ नास्ति गंगा समं तीर्थं न गतिः शंकरालये तस्मात्सर्वप्रयत्नेन देवदेवं महेश्वरं ५० विहाय सर्वका
र्याणि हृदानैव परित्यजेत् निर्दूतमलयं कायस्वभावमनदीप्तये ५१ शिवभंगाय देहाय देवेशाय नमोस्तुते नीलकं

भवि. ७
२३९

अथ सर्वयजमानतर्जये ५२ बहुरूपाय शान्ताय कान्ताय च नमः यत्नेवं कीर्तयन्निजं प्रसादाध्यायमुत्तमं सर्व
दोषविनिर्मुक्तोगानयनमवाप्नुयात् ५३ इति श्रीभवि. विष्णु. अष्ट. शिवमाहात्म्ये चतुर्विंशधिकशततमोऽध्यायः
१४४ विष्णुर्वाच लिंगमूर्तेर्महेशस्य शिवस्य परमेष्ठिनः स्नानकाले प्रकुर्वीत जयशब्दादिमंगलं १ त्रिभूल
वज्रपङ्काद्विष्णोर्वत्सस्वस्तिकादिभिः अष्टम्यादिषु पर्वेषु दिवसे दिवसेषु च २ पर्वकालेषु पुण्येषु च नृदंशं विशेषतः ३
शंखचक्रादिनिर्घोषैर्महद्भिर्गेयसंयुतैः ३ कुर्यान्निराजनं लिंगे शिवमुद्दिश्य संगतैः यावत्सर्वाणि विधिना कुर्यान्नीराज
नं शिवे ४ भवेद्युगसहस्राणि रूद्रलोके महीयते स्नानकाले त्रिसंध्यं नुयः कुर्याद्गीतवादिनं ५ नृत्यं वा मुखवाद्यं वा
तस्य पुण्यफलं भूय यावन्महानि कुरुते गेयनत्पादिवादनं ६ तावद्युगसहस्राणि रूद्रलोके महीयते कपिलाय
वगद्येन दक्षिणीरघतेन च ७ स्नापयेन्मंत्रपूतेन ब्रह्मस्नानं ततः स्नतं एकाहमपि यो लिंगे ब्रह्मस्नानं समाचरेत्
८ विधूय सर्वपापानि रूद्रलोके महीयते स्नानं शतगुणं ज्ञेयमितोषानसंशयः ९ देवाग्रिकार्यमुद्दिश्य कपिनामाहरे
त्सदा बंदनाद्यंतथा ब्रह्मन्महापातकनाशनं १० बर्षकोटिसहस्रेषु यत्पापं समुपार्जितं घृतस्नानेन लिंगस्य तस्मिन्
लादेवनश्यति ११ कृष्णाष्टम्यां घृतं दत्त्वा स्नानेन लिंगसन्नरः कृत्स्नैकविंशमुत्तार्य शिवलोके महीयते १२ अयुतं यो

रामः
२३९

गवां तशादोऽग्नीनां वेदधारणे वस्त्रहोमादिपुक्तानां क्षीरस्नानैः समं फलं १३ सकृदाटकेन ययसा यो लिंगं स्नापयेन्नरः
राजतेन विमानेन सोमलोकं सगच्छति १४ स्नाप्य दध्ना समं लिंगं ममलोके महीयते मधुना स्नापयित्वा तु वीरलोके महीय
ते १५ स्नापयेन्निलतैलेन इष्टमंत्रोद्भवेन च घृतपातैर्लुपिदैर्वा वायुलोके महीयते १६ स्नानमिषुरसेनेह यो लिंगे सकृ
दाचरेत् लभेद्दशाधरं लोकं सर्वकामसमन्वितं १७ फलोदकेन यो लिंगं सकृत् स्नापयते नरः ५८ त्र्यपायकलिलं पितृ
लोके महीयते १८ सितेन भस्मना स्नाप्य सकृद्विंशं प्रमोदते वंशशुनिर्मलः श्रीमान् शिवलोके महीयते १९ वस्त्रपूते
नतो येन यो लिंगं स्नापयेत् सकृत् सर्वकामसत्त्वात्मा वारुणं लोकमाप्नुयात् २० सर्वैषधीभिर्यो लिंगं सकृत् स्नापयते क
चित् कांचनेन विमानेन ब्रह्मलोके महीयते २१ गंधचंदनतोयेन स्नापयेत् सकृद्दीश्वरं गंधर्वलोकमाप्नोति गंधर्वैश्चैव
पूज्यते २२ पुष्पोदकेन गायत्र्या कौबेरो हेमवारिणा एलोदकेन वैधात्रं लोकं प्राप्य समोदते २३ पटेलोत्पलपत्राणि
करवीराणि सर्वदा स्नानकाले प्रयोज्यानि स्थिराणि सुरभीनि च २४ एषामेकतमं स्नानं कृत्वा वैशक्तिः शिवे विधूय
पापकलुषं शिवलोके महीयते २५ कर्पूरागुरुतोयेन यो लिंगं स्नापयेत् सकृत् सर्वपापविभ्रंशमाप्ति शिवलोके महीयते
२६ मंत्राष्टशतजपेन विमानेनाभसा शिवं स्नापयित्वा सकृद्भस्मा शिवलोके महीयते २७ स्नाप्य लिंगं सकृद्दध्ना कृष्णा

भवि. ७
२३२

कृष्णमुपोषितः कृलैकविंशमुत्तार्यशिवलोकेमहीयते २८ लिंगं सितांशुना स्नाप्य धरोष्ठययसाततः स्नाप्य यथा घृतं स्नानं कृतं
मेतद्भविष्यति २९ एतस्नानत्रयं कृत्वा पूजयित्वा नुभक्तिः अश्वमेधसहस्राणि फलं प्राप्नोति मानवः ३० घृतं कुंभैः स्नाप्य जैश्व
कुंभैः शतगुणोत्तरं प्रोक्तं हेमैः कोटिगुणं रौप्यैः कुंभैः सहस्रं क ३१ लिंगस्य दर्शनात्पुण्यं दर्शनात्स्पर्शनिर्वां स्पर्शनादर्चनं श्रेष्ठं घ
तस्नानमतः परं ३२ देहिकं मानसं पापं घृतस्नानेन देहिनां क्षीयते शकरो यस्मान्नास्मात्स्नानं समाचरेत् ३३ दशापराधास्तोयेन
क्षीरेण शतं क्षमेत् सहस्रं क्षमेत् दध्ना घृतेन नापुष्पं क्षमेत् ३४ नैरंतर्येण यद्दं घृतस्नानं समाचरेत् एककिंशुकलोपेन
वेदैश्च ईश्वराय दातु ३५ स्नानं शतफलं ज्ञेयं मभ्यंगं पंचविंशतिः यत्नानां द्वे सहस्रे नु महास्नानं प्रकीर्तितं ३६ घृतांशु
गोघृतस्नानं तद्विंशं विरुक्षयेत् यवगोधूमजैश्च रौप्यैः कषायैर्गंधयोजितैः ३७ सुमुखे वांशुना वापि स्नापयेत्तदनंतरं घर्ष
येद्विल्वपत्रैश्च पद्मपीठं विशोधयेत् ३८ दशधेनुसहस्राणि यदत्वालभते फलं तत्फलं लभते सर्वलिंगस्योद्धर्तने कृते ३९

इति श्री भवि. विष्णु. अष्टमी. शिवस्नानफले पंचचत्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः १४५ विष्णुरुवाच अर्घ्यपुष्पं
जनोपेतं यः शिवाय निवेदयेत् सः पूज्यः सर्वलोके स्मिन् शिववन्दनोदते दिवि १ सर्वतोयेन संमिश्रमुदकांशं दशोत्तरं पंचगव्यं
समापुक्तं अर्घ्यं शतगुणोत्तरं २ योऽष्टांगमर्घ्यमापूर्य लिंगमूर्ध्नि विनियोजयेत् दशवर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते ३ आ

रामः
२३२

पक्षीरं कुशाग्राणि दध्ना स घृततंतुलैः तिलैश्च सर्वपैश्चैव अष्टागवर्गः प्रकीर्तितः ४ ताम्रपात्रार्घ्यदानेन पुण्यं शतगुणोत्तरं यत्ना
श्च पत्रपात्राणां तावदात्र समं भवेत् ५ रौप्यात्रेण विज्ञेयं मर्घ्यं लक्षगुणोत्तरं स्वर्गापात्रं विनिर्दिष्टं सर्वकोटिगुणोत्तरं ६ प
लकोटिमुवर्णस्य यो दशाहं दयारो शिवायैकं पलं दत्त्वा अधिकं फलमश्नुते ७ तुल्यमेव फलं प्रोक्तं शिवेनाथदरिद्रयोः तयो
रभ्यधिकं तस्य यः शिवे भावनाधिकः ८ तस्माद्यत्र फलैरेव रशमायैश्च यत्कृतं तदनंतफलं ज्ञेयं भक्तिरेवात्र कारणं ९ लिंग
स्य लेपनं कुर्याद्विद्यैर्गंधैः सुगंधिभिः वर्षकोटिशतं दिव्यं रुद्रलोके महीयते १० गंधानुलेपनं पुण्यं द्विगुणं वंदनस्य च वं
दनादीनां देवं पुण्यमष्टगुणं अधिकं ११ कृष्णगुणैर्विशेषेण द्वितीयं फलसिध्यते तस्माच्छतगुणं पुण्यं कुंभस्य विधीय
ते १२ वंदनाग्रहकर्पूरैः श्रक्ष्णापिष्टैः सङ्कुंभैः लिंगं यथा समालिप्य कल्पकोटिर्वसेदिवि १३ संवीक्ष्य तत्फलं तेन लिंगं गंधैः
प्रलेपितं दशवर्षसहस्राणि वा रुद्रलोके महीयते १४ मायूरव्यजनं कृत्वा शिवयात्री विशेषं न वर्षकोटिशतं दिव्यं रुद्रलोके म
हीयते १५ वामरं यः प्रयच्छेत् शिवे रत्नविभूषितं हेमरौप्यादिदण्डं तस्य पुण्यफलं भृशं १६ वामराशकृत्वा यद्विद्युत्पत्नी
परिवारितं महाभोगविमानं स विरं शिवपुरे वसेत् १७ पुष्पैरारण्यसंभूतैः पत्रैर्वीजैः संभवैः अययुषितो यैश्च बोधितैः
जैर्नुवर्जितैः १८ आत्मवासो भवैर्वीजपुष्पैः संपूजयेच्चिवं पुण्यजातिविशेषेण भवेत्पुण्यं विशेषतः १९ ज्ञेयं पुष्पांतरं ज्ञेयं यः

भवि.पु
२३३

धास्याननिबोधन अर्कपुष्पसहस्रेभ्यः करवीरं विशिष्यते २० कुशपुष्पसहस्रेभ्यः पद्मपुष्पं विशिष्यते करवीरसह-
स्रेभ्यो वक्रपुष्पं विशिष्यते २१ वक्रपुष्पसहस्रेभ्यः कंधुल्लरकं परं धुल्लरकसहस्रेण शमीपत्रं विशिष्यते २२ सर्वे
षां पुष्पाणां जातीनां प्रवरं नीलमुत्तमं नीलोत्पलसहस्रेण यो लिंगं संप्रयच्छति २३ शिवाय विधिवद्भक्त्या तस्य पुराण्य
लंश्रण कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च २४ वसेखिवपुरे श्रीमान् शिवजुल्य पराक्रमः शेषाणां पुष्पजाती
नां यत्फलं तदकीर्तिं २५ सतत्फलानुसारेण शिवलोके महीयते करवीरसमाज्ञेया जाती विजयपाटला २६ चेतमा
प्राकुसुमं शितयं च वतसमं नागपुष्पकपुष्पाणां धुल्लरकसमास्मृता २७ केतकी अतिमुक्तशुद्धं पुष्पमदंति
का शिरीषमर्जवं ध्रुवकुसुमानि विवर्जयेत् २८ अकुलीपत्रकुसुमं कुंजरैश्च तत्तुल्यं विभीतकानि पत्राणि कुसु
मानि विवर्जयेत् २९ निर्गंधान्यतिगंधीनि कुसुमानि विवर्जयेत् गंधहीनमपि च यत्पवित्रकं कुशादिवत् ३० शा
निकंतं हि कुसुममपि विवर्जयत समं कनकानि कंदानि रात्रौ देयानि शूलिने ३१ दिवसे यानि देयानि दिवारात्रौ
वमद्विकां प्रहरति कुते जाती करवीरं महर्निशं ३२ केशविद्याविधानि शीतनेन पयसि विधानि च स्वयंपतति पु
ष्पाणि यजेत् उपहतानि च ३३ वकुलैर्न चिद्ये देवमपहं न निवेदयेत् फलानामप्यभावे तु तृणगुल्मोषधौ च ३४

रामः
२३३

औषधानामभावे तु भक्ता भवति पूजितः प्रत्येकमुक्तपुष्पं तु दशसौवर्गिकं फलं ३५ संग्रथिते कुते खेवं द्विगुणं फलमिष्य
ते सुगंधैर्मुक्तकुसुमैः सम्यग्लिंगं प्रयजयेत् ३६ मालाभिर्वीधिसुघनं सोनं तं लभते फलं विल्वपत्रैरेखंडैश्च सहस्रं द्विगुणं
प्रयजितः ३७ सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते धुल्लरकैश्च यो लिंगं सहस्रं यजेत् नरः ३८ सगोलसफलं प्राप्य शि
वलोके महीयते इह ती कुसुमैर्भक्त्या यो लिंगं सहस्रं दर्वयेत् ३९ गवामयुतदानस्य फलं प्राप्य शिवं व्रजेत् मक्षिकोत्पलपु
ष्पाणि जाती पुष्पागचं यकैः ४० अशोकश्चेतमंदारकर्णिकानि वकानि च करवीरार्कमंदारशमीतगरकेशर ४१ कुंदपा
-- पुदककदंबोदोदोणजैरपि पुष्पैरेतैर्यथा लाभं यो नरः पूजयेत् किं वं ४२ सयत्फलमवाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु स
र्यकोटिप्रतीकां शैर्विमानैः सर्वकामिकैः ४३ पुष्पमालापरिशिष्टैर्गतिवादित्रनादितैः तंत्रीमधुरवायैश्च स्वच्छंदगमनैस्त
था ४४ रुद्रकन्यासमाकीर्णैर्देवतानुडुंडुभिः गोधूयमानश्चामरैः शिवलोके महीयते ४५ शिवस्योपरि यः कुर्यात्सु
घनं पुष्पमण्डपं शोभितं पुष्पस्रद्धामवापी बांतः प्रलंबितैः ४६ अत्याश्चर्यैर्महायानैर्दिवा पुष्पोपशोभितैः सर्वपरि
वरश्रीमान् समष्टे खिवपुरं सुखी ४७ अनेकाकारविन्यसैः कुसुमैश्च शिवे गृहे यः कुर्यात्पर्वकालेषु यवित्रं कुसुमोज्ज्वलं
४८ सपुष्पकविमानेन सहस्रपरिवारितः दिव्यस्त्रीसुखसंभोगक्रीडारतिसमन्वितः ४९ अक्षया लभते लोकान्सतिर

भवि.पु
२३४

स्कृतमानसः शिवादिसर्वलोकेषु यत्रेकतत्र जातिसः ५० पूजादिभक्तविन्यासवर्चनादिषु सर्वतः फलमेव समा
ज्ञेयं ज्ञेयं विज्ञानुसारतः ५१ इति श्रीभवि.विष्णु.अष्ट.पुष्पजातिविशेषे पंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः
१४५ विष्णुरुवाच मालाभिर्वेष्टयेद्देदीलिंगं संपूज्य यत्नतः शिवदेव्या स पुत्रस्यात्तदस्यात्स वतिष्ठति
१ लिंगावेदी भवेद्देवीलिंगं साक्षात् महेश्वरः भवेत्संपूजिताभ्यां नु देवो देवी च पूजितः २ स्वयमुत्पाद्य पुष्पानियः
शिवं पूजयेत्स्वयं तानि साक्षात्पुण्ड्रकानि तद्भक्ताश्च ततः शिवः ३ कृष्णगुरुसकपूरं धूपं दद्यात् महेश्वरे नैरंतर्य
णमासा र्द्धतस्य पुण्यफलं शृणु ४ कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च भुंक्ते शिवपुरे भोगान्नस्यांते वमः
हीयति ५ गुग्गुलं घृतं संपुक्तं साक्षाद्भक्तितोषकं मासा र्द्धमासदानेन शिवलोके महीयते ६ कृष्णपक्षे च नुर्द
शांयः साक्षात् गुग्गुलं दहेत् सयाति पुरां स्थानं यत्र देवः पिनाकधरः देवदारुन मेरुं च सज्जधीवास दुंदुरं श्रीफ
लं वाज्यसंमिश्रं दध्वा प्रोतिप्रां गतिं ७ अभ्यः सुगंधिकं धूपं घृहस्वर्गणोत्तरं गुग्गुलं दशसाहस्रं सघृतं द्विगुणं भ
वेत् ८ त्रियंबगुग्गुलं नित्यं साज्यं पुक्तं विशेषतः द्वे सहस्रकलानां नु महिषाक्षस्य सुव्रत ९० दग्ध्वा वाज्यसमे
तं नु शिवं नृत्यं प्रजायते तमेकं घृतं समिश्रं दध्वा विल्वमथापि वा ९१ अग्निष्टोमस्य यः कुर्यात्फलं प्राप्नोति मानवः

रामः
२३४

साधयेत्सायं संपुक्तं कायिकं नात्र संशयः ९२ कृष्णगुरुभवो धूपः प्रस्थापितिरिव कांचनं यो विलिप्य शिवपुरं धूपगंधैः
प्रलेपयेत् ९३ कपाटद्वारकूटाश्च अधश्चोर्ध्वं सवेदिकं वासयेत्पुष्पमालाभिर्धूपैश्चापि सुगंधिभिः ९४ यः करोति
नरो नित्यं तस्य पुण्यफलं शृणु सर्वकामसमाकीर्णैर्महायानैः सहस्रशः ९५ अपूरयन्दिशः सर्वाः श्वा सामोद्रेः सुगं
धिभिः कल्पकोटि शतं दिव्यं शिवलोके महीयते ९६ तस्यांते कर्मणा विप्रमहाजनमवाप्नुते ध्यता ह नो नृपः कुर्यादि
व्यंगंधैः शिवालये ९७ ससमस्तकुलोपेतः शिवनृत्यः प्रजायते त्रिशूलं भुक्तं पीतं च घृहस्वर्गादिनिर्मितं ९८ दत्तो
पवीतं रुद्राय भवेद्देदांतगः सुखी वासांसि च यवित्राणि सारवंति च मूर्ध्नि ९९ धूपितानि शिवे दद्याद्विकेशानि मरा
धिय यावत्तद्वस्त्रं तं तनां परिमानं विधीयते २० तावद्गुगुलं सहस्राणि शिवलोके महीयते भुक्नुदीमात्रं नु यो दद्याद्दे
संलिंगस्य मौक्तिकं २१ इन्द्रस्यार्द्धमनीभवश्चावदिंद्राश्च नुर्दश एवमेवानुसारेण फलं ज्ञेयं समासतः २२ सर्वेषां
मेव यात्राणां पुण्याभावाच्च सर्वशः यो कस्य च पुटं कृत्वा मधुपर्कस्य मंत्रतः २३ निवेदयत्स्व शर्वाय सोमं मेधफलं
लभेत् शालितं फूलं प्रस्थं च कुर्यादन्नं सुसंस्कृतं २४ शिवाय तत रुद्राय नुर्दशां विशेषतः हरिश्च रुद्रांश्च कृत्वा पा
यसं यावत्कंतथा २५ गुडं गुग्गुलं समिश्रं स्वमादिष्य कल्पितं यावत्तलं डुलास्तस्मिन्नेव शाय रिसं खया २६ तावद्

भवि.पु
२३५

र्षसहस्राणिह्रस्वलोकेमहीयते तदन्नंसलिलस्यापिवासितस्यनिवेदये ३७ मानुलुंगंकलाह्यानिमुपक्रान्तिनिवेदयेत्
शिवायतत्फलंतस्ययज्ञक्षणांनिवेदने ३८ घृतदीपप्रदानेनशिवायशतयोजनं विमानंलभतेदिव्यंसूर्यकोटिसमप्र
भं ३९ यःकुर्यात्कार्तिकेमासिशोभनादीयमालिकां घृतेनसचनुर्दशामवावास्यांविशेषतः ४० सूर्यायुतप्रतीकाशते
जसाभाशयन्दिशः तेजोराशिर्विमानस्थोजगदंशाभवेत्सदा ४१ यावदीपप्रसांब्यानुघृतेनापूर्यबोधिना तावद्युगस
हस्राणिह्रस्वलोकेमहीयते ४२ दीपहृक्षंसमुत्बोध्यशर्वस्यायतनेशुभं पुण्यंमुमहदाप्नोतिशिवलोकंसगच्छति ४३
शिरसाधारयन्दीपंसर्वांरात्रिंशिवायतः ललाटेवाथहस्ताभ्यांसेधुक्तमथोरसि ४४ सूर्यायुतप्रतीकाशैर्गोर्धमानैःसस
मन्वितः कल्पायुतशतंदिव्यंशिवलोकेमहीयते ४५ शिवस्यपुरतोदत्वादर्यणानुसुनिर्मलं पर्यन्तिंशोभितंरुत्वाभ्येत
माल्यैःसचंदनैः ४६ वंशशुनिर्मलःश्रीमान्शुगंधःकामरूपधृक् तस्माद्युगसहस्रंशिवलोकेमहीयते ४७ रुत्वाप्र
दक्षिणंभक्ताशिवस्योभयतो नरः अश्वमेधसहस्रस्यसम्पत्तिरस्ययत्फलं ४८ नमस्कारस्मृतोयज्ञःसर्वयज्ञोत्तमःशुभ
ः नमस्कृत्वामहादेवमश्वमेधफलंलभेत् ४९ प्रणम्यदण्डवद्भूमौनमस्कारेणयोर्वयेत् सतांगतिमवाप्नोतिसतांयज्ञ
शतैरपि ४० सर्वदानोपवासेषुशिवेभवतियत्फलं सुतिजयोपहारेणशिवेनफलमाप्नुयात् ४१ श्वेतमहाध्वजंरु

रामः
२३५

त्वादत्वावैगैरिकेननु सयातिपरमंस्थानंयज्ञदेवःपिनाकधृक् ४२ ध्वजमालाकुलंकुर्याद्यःप्रांतेषुशिवालये महाध्व
जाष्टकवापिविदिसुविनिवेशयेत् ४३ विमानंबसहस्रेषुदिव्यध्वजमुशोभितं कल्पायुतशतंदिव्यंमोदतेशिवरुद्रवत्
४४ शरद्वंशशुनिर्मलंशुक्तादामोपशोभितं विमानशतसंभोगैश्चिरंशिवपुरेवसेत् ४५ अथचंद्राज्यमाकांक्षोसादेहीर्क
लपर्ययात् भुंक्तेसमुद्रपर्यन्तामेकच्छत्रांवसुंधरां ४६ यःशृंगबलासमायुक्तमहाघंतामहास्वनां कांस्यलौहमयावापि
वध्नीयामोदतेशिवा ४७ घंटाकर्णगणःश्रीमान्शिवस्यातीववह्मः तस्यनुत्पल्लवलोभत्वाशिवलोकेमहीयते ४८
श्रीसंगीतकदानेनसनाद्येनविशेषतः यथेष्टमीश्वरेलोकेक्रीडतेकालमक्षयं ४९ महास्वर्णस्यवैदत्वाशखयुगमंशि
वालये युगकोटिशतंसाग्रंशिवलोकेमहीयते ५० वित्तानंशितपद्माभंमध्येकमलभूषितं विचित्रमेकवर्णवानवव
त्त्रोपकल्पितं ५१ किंकिनीवरसंपुक्तंकंदुकैश्चाभिषोभितं लंघितैःसूत्रदामैश्चघंटाचामरभूषितं ५२ शिवस्योपरि
शुक्रांशुमुरतोवापिकल्पयेत् रुद्रवत्सर्वलोकेषुयुगकोटिसमोदते ५३ शिवस्योपरियःकुर्यात्सर्वलोपशोभितं मं
डलमौक्तिकंश्रीमन्स्यपुण्यफलंशृणु ५४ कोटिकोटिविमानानांसर्वकामसमन्वितः अभूदसंप्रवयावहसंछिवपु
रेसुखी ५५ शर्वस्यायतनेकुर्यादस्त्रपूजांचयो नरः वज्रनयदनेत्राद्यैर्वस्त्रैर्वर्णकान्वितैः ५६ वस्त्रादिवहंतानां

भवि.पु
२३६

यावत्संख्यविधीयते तावद्धर्षसहस्रं तु शिवलोके महीयते ५७ शिवाङ्गमात्राङ्गकृतं हृदि ध्यातेन धारयेत् यत्सत्रा
यत्र गन्तुं पमत्रि कार्येण तत्र भवेत् ५८ यः कुर्याद्दिक्काकारं रुद्राग्नेरतिशोभितां सकृत् कृत्वा त्रिकार्यं नुरुद्रसायुज्य
तो व्रजेत् ५९ शिवाग्रिकार्यं यत्कृत्वा कुर्यात्सुषुमात्मनि मृच्यते यातकैः सर्वैः स्युः शिवाशितभस्मना ६० कृत्वा
शिवालये प्राप्ते दंशमण्डलिकानि तु सर्वाग्रयाकसंयुक्तं तेषां निधं बलिं हरेत् ६१ पुष्यधूपजलोपेतं ताप्रयात्रं प्र
कृत्या च रुद्रमातृगणादीनि दिग्दिगीशाश्च सर्वतः ६२ यः कुर्यात्सकृदाप्येव दशदिशु बलिं क्रिया दशवर्षसहस्रं
शि शिवलोके महीयते ६३ ऐं ह्रीं सं ध्यावलिं दत्वा नित्यं पर्वसु दानि शि कृत्या पुनश्च तं साग्रं शिवलोके महीयते ६४

इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. शिवपरिचर्यायां षड्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः १४६ विष्णुखाद्य
दधिपात्रमयं लिंगं हेमपात्रादिस्थितं पुष्यधूपार्चितं कृत्वा वित्तानोपविशोभितं १ शिरसाधार्य तत्पात्रं शनैः कृ
त्वा मुदक्षिणं शिवाय तनयं तैश्च शिवभेरीदिनिःस्वनैः २ दर्पणं ध्वजमालाभिर्गेयनत्पादिशोभनं छत्रचामरधूपा
द्यैर्यदि कादिभिस्तथा ३ तच्छेषदधिभक्तेन लिंगस्य परतस्थितः पुष्यारुतविचित्रेण सर्वदिशु बलिं हरेत् ४ तेन रामः
वैमानसे रुद्राशिवो माघरपुखादयः शान्तिं कुर्वन्तु सुधीताः शिवेन बलिना सदा ५ शिवमन्यायनयनं पूजांते च प्र २३६

मार्जनं एकैकं वैवतनुत्पचां शयणफलेन च ६ शिवस्य मण्डलं हृतं हस्तमात्रं प्रमाणतः अवकीर्य क्षतैः पुष्पैः पत्रैः
वाप्यथ केवलैः ७ मुरूपः सुभगः श्रीमान्नेजस्वीवेदविमुखी चतुर्वेदग्रहेजन्मसकृत् कृत्वा व्रजेन्नरः ८ कृत्वा वार्णिक
पिष्टाद्यैस्ततः शतगुणं फलं शिव्यशोपकरणं कृत्वा लंप्यदिवा वक्र ९ यावद्विज्ञानसारेण शिवलोके महीयते शिव
मुदिश्य यद्धनं सर्वकारणकारणं तदंतरं फलं दानुर्भवतीति किमहुतं यदि वेष्टं च विशिष्टं न्यायेन यदुपागतं ११
तच्छिवाय निवेशं स्याद्भक्त्या नतफलार्थिना कर्मसाध्येन यः कुर्यान्मूल्येन पि शिवालये १२ तेषां ध्यादिवं यानि कर्म
णायापवर्जिताः हंकारमप्रमाणैश्च शिवाय तनयकर्मणि १३ उपयुक्तानि भूतानि लिखनोत्पाटलादिषु कामतो
कामतो वापि स्थावराणि चराणि च १४ शिवं यांति न संदेहः प्रसादात्परमेश्विनः क्रोशमात्रं परं क्षेत्रं शिवस्य परमात्म
नः १५ देहिनां तत्र यंच त्वं शिवसायुज्यकारणं मनुजे स्थापिते लिंगे क्षेत्रमानमिदं स्मृतं १६ स्वयं भूते सहस्रस्या
दार्ढ्यकेतदनतिकं पापाचारैः पि यस्तस्मिन्पायाद्विदपुरं नरः १७ तस्मादावसथः कुर्याद्विष्वक्क्षेत्रं समीपतः शिव
लिंगं समीपस्थं योनदीवाहयेत् सदा १८ शिवगंगेव तद्भूयं तत्र स्नात्वा दिवं व्रजेत् यः कुर्याद्दीर्घिकां वापि कूपं वापि
शिवालये १९ त्रिःसप्तकुलसंयुक्तः शिवलोके महीयते तेजसामधुसैकाग्रः प्रभया एजसन्निभः २० इति

भवि.पु
२३७

श्रीभवि० विष्णु० अष्ट० शिवप्रसंशायां सप्तचत्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः १४७ सनत्कुमारउवाच सर्वेषां
मेवदेवानां मुत्तमांगं प्रयुज्यते लोकेन तन्महर्षिगमुद्भूतं तन्मस्कृतं १ किंफलं च भवेत्तस्मिन् भक्तिने देवसाधने
किं प्रमाणं च तद्धिं गं किमात्मकमुदाहृतं २ एतत्सर्वं प्रयत्नेन कथयस्व प्रसादतः शिवलिंगस्य या पूजा भद्रमेत
न्न संशयः ३ विष्णुरुवाच शृणु दिव्यकथां दिव्यां सर्वपापभयाय हा यदर्थं पूजयंती हलिंगमीशास्य देवताः
३ तन्ने सर्वं प्रवक्ष्यामि समासाद्धिजसन्तम महादेवः पुरा विप्रगौरी च परमेश्वरी ४ कैलासशिखरे रम्ये रस्य मु
पजीवतु दिव्यवर्षसहस्रं तु तावुभौ तत्र संस्थितौ ५ तत्र गौरी हि जगद्देवदेवमुपावहत् स्त्रीधर्मार्थं च सर्वेण
संप्रयोगस्य कारणात् ६ न चापि देवदेवस्य लिंगे भावमुपयोजितवान् एवं संवेदमायाते कोपमया ददेशनैः ७ ए
तस्मिन्नेव काले तु देवाः सैन्ध्राः समागताः आराधनाय देवेशमर्कते समुपागताः ८ तानागतान् देवगणान् दृष्ट्वा दे
वो दिवाकरः ब्रह्मणां मांतथे इंच इदं वचनमब्रवीत् ९ दूर्यं देवगणाः सर्वे निरमागत्पुरुस्तशः दृष्ट्वा मां पूजयि
त्वा च पुनः सर्वे पि गच्छथ १० महादेवो महाभाग पूजयानोऽपि यो भवेत् किल लायाति किमर्थं देवदेवपि नाकधृक्
११ श्रुत्वा तद्वचनं तस्य वाक्यमाह पितामहं एवमेव सुखार्थं त्वं प्रथमेव वचनं विभो १२ स देवो देवदेवेशः सह दे

रामः
२३७

व्याकिलो मया सममानो महातेजाः कैलासशिखरे भूमे १३ ब्रह्मणो ब्रह्मणः श्रुत्वा तत्र स्थो मुनिसन्तमः श्रुत्वा तु वचनं ते वां नार
दो वाक्यमब्रवीत् १४ महेश्वरं महादेवं हि जः कलिकलप्रियः यस्ताभ्यां देवशालिरमता संभविष्यति १५ नमस्कृत्या हि
भवता भविता समने विभो अहो वते इकथनेन सति कृतिनारद १६ त्रैलोक्यलभतां रासं भवेन्नाजठरे हि सः क्रियते तत्र
देव्या वै तेजः सर्वस्य शाश्वतं १७ सन्नं भविता वै द्रोमहावलय एव क्रमः त्रैलोक्यमपि तेजोसौ श्रुतिमेधीयते मतिः १८ तस्य
तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवः प्रभाकरः एवमित्याह भगवांस्तदा देवसंसदि १९ तत्रैव वचनं श्रुत्वा शक्रः पावकमब्रवीत् ग
च्छत्वमग्रे संक्षेपान्नस्य भुक्नुयानुदः २० एवमुक्तस्तदा तेन पावको लोकपावकः शिवस्यांगं निवेश्य गतो यत्र उमापतिः
२१ वेपमानो भयाद्धि प्रकैलासं पर्वतोत्तमं एतस्मिन्नेव काले तु भावं देवोऽप्युपाददे २२ संप्रयोगश्च विधिना परं भावमु
पाययौ प्राप्ते भावे तु देवस्य पावके समुपस्थिते २३ लज्जान्विता तदा देवी सकोपावा भवत्तदा वैपरीत्यमहादेवतथा
स्मान्मुहुरः परः २४ दिव्यवर्षसहस्रेण इदानीं भाव आगतः आगते पावके वीरवीडा काले च संप्रति २५ अहो कामस्य
कारुण्यं प्रति लोम्यमिदं महत् इत्युक्तः समहादेवः सशङ्खं प्रजहास वै २६ व्रीडया व्रीडुं देवं तु लिंगं वामेन पातयत् अथो ल
कल्पकरं लिंगं सुखितं तनुवे गितं २७ कंपमानं मुकुटवीर्यं अधुर्धमधः पुनः दृष्ट्वा तु स्थितं देवी देवलिंगमनौयमं २८ अशो

भवि. पु २३८ कपुष्यसंकाशंतिरोचानंरुवह देवाचद्विजशालिचंइविंवमिदशुते २६ तिरोभूतेतदालिंगेददर्शहुरिग्रतः शशाय
 तंदिजश्रेष्ठकुहासापार्वतीततः ३० यस्मान्ममत्वयावक्रेचिक्रीडत्याहरेणह विघ्नमावरितंमूरसमैवपावकंततः ३१
 समैवपावकंदेवीददर्शत्रिपुरांतकं लिंगाहीनेद्विजश्रेष्ठपादहीनमिवाचलं ३२ जगामपरमंशोकक्रोधहीनाजगादच
 अहोवतमहत्कष्टं सपापाकमिदंरुतं ३३ अथवानैवकुहस्यअकर्तव्यमिहास्तित्वे अज्ञाधैर्यवलंसत्त्वपांडित्यंचकु
 लंतथा ३४ नजानातिनरःकुहोनात्मानंपरमंतथा अवधान्येनहंतिहिवास्त्राणांगंगुहंतथा ३५ तस्मादेनंमयात्मा
 नंहंतंलिंगनियेतनात् इदानींकिंकरिष्यामिहगच्छामिमुनिंघृणा ३६ भविष्यामिकथंचेहसाधनेनविनाकृता सर्व
 धादृष्टमेतद्विममपूर्वकृतभृशं ३७ देवेनोपहतानारीयथापिहृषोभवेत् सभूत्वादैवपरतोदैवशरणमब्रजेत्
 ३८ तस्मादेनंमहादेवंभर्तारंदैवतंग्रहं गच्छामिशराणंशंभुंरुथात्रकृतभूषणं ३९ सर्वेषामेवलोकानांमेषपूज्यतमः
 सदा विशेषतश्चमेनित्यंभर्तेतित्रिपुरांतकं ४० भर्तारंदेवतानारीलोकोद्वाहणदेवतः अग्निदेवमुवैविषाः प्रजाश्च
 नृपदेवताः ४१ एवंसावित्रितितानुमादेवीमहामते नृष्टावदेवदेवेशंशंकरंत्रिपुरांतकं ४२ असंविहृषरूपाक्षं
 शिवंशान्तंजगत्पतिं प्रपद्येभवमीशानंशरणगतवत्सलं ४३ महादेवोपितादृष्टाप्रणतानतकंधारं पार्वतीजगता

रामः
 २३८

का ५

मीशमिदंवचनमब्रवीत् ४४ उत्तिष्ठोतिष्ठभद्रंतेभद्रैरुष्टोस्मिमुब्रत शुत्वानुवचनंदेवीमहादेवस्यधीमतः ४५ सः
 श्रीशप्रणतावाक्यमब्रवीद्विजसत्तम प्रसादंरुदेवेशलिंगमन्यत्प्रकल्पय ४६ नाहंलिंगमतेदेवगुरुर्नमपिबर्त्तये
 कामंलोकोदयंरुत्संस्त्रष्टंशक्रोसिमुब्रत ४७ किमस्त्वमपरंलिंगंतस्मात्तजमहामते तस्यास्तद्वचनंशुत्वादेवदेवह
 वाक्यः ४८ ग्रहस्यदेवदेवेशइदंवचनमब्रवीत् कुतोदैव्यपरंलिंगंकुतोवातसुरातनं ४९ यदुपायत्वयादेविबिस्र
 ष्टंयथिवीतले एवंत्वेकंकरिष्यामिप्रणतांअनुग्रहं ५० प्रयोगंतेनलिंगेनतथानेनचभाविनी येनतेनवियोगंस्यात्क
 दाचित्यत्तिमुब्रते ५१ कालेनभविताभर्तुरिदानींनगनंदिनी विष्णुरुवाच देवदेवविसादेतत्ततःपरमयाशिवा ५२
 उवाचप्रणतादेवंदेवंत्रिभुवनेश्वरं कदानभवितादेवसंयोगोममतेनवै ५३ महादेवउवाच भवितावैयः
 दादेविअहंकारविमूरयोः देवयोर्वैमहादेवकंजजायुतयोर्भृशं ५४ सभवितामहादेविभित्वाधरणिमण्डलं प्रबो
 धार्थंतदादेविभित्वापातालमादरात् ५५ तदात्वंभवितापृथ्वीअहंलिंगोनसंशयः यदादुर्विज्ञेयमतिप्रमाणागति
 स्तथा ५६ तदाचप्रतिमांलोकेलिंगमूर्तिंनरोत्तमाः पूजयिष्यतिभेष्यपिण्डिकांत्वांप्रकल्पयेत् ५७ एवमुक्त्वानुसादे
 वीदेवेनामिततेजसा जगामपरमंहर्षदेवदेवंविशंपते ५८ पावकेपिगतेविप्रदेवाःसप्तसवेपथुः ब्रह्मादीमाप्राविः

भवि.पु
२३८

प्रदेवतानामवेदयत ५८ इति श्रीभवि. विष्णु. अष्ट. शिवलिंगमाहात्म्ये, पृथक्त्वारिंशधिकशततमोऽध्यायः
१४८ सनत्कुमार उवाच कथंते ब्रह्मणा साहं पुरा देवो बभूव ह उवाच येन महादेवो लिंगमूर्तिरधारयेत् १
विष्णु उवाच षष्ठ्यैकमना ब्रह्म कथयाम्येष शान्तिदं प्रवोधा र्थं यदा स्माकं लिंगरूपो हरो भवेत् २ पूर्वमेकार्णविको
रेनष्टे स्याद्वरजंगमे नष्टं चार्कपवने ग्रहनक्षत्रतारके ३ तमस्य धेमहाबाहो अहं पूर्वः समुत्थितः ततो न जाने रूपं स्वं
किमहं कारमेमतिः ४ किं कार्यं वभयानित्यं क्व चाहमागतो भवेत् तत्र सर्वं विदित्वा ह भ्रमामि पृथिवीमिमां ५ नष्टं
पूर्वमहावीर्यं नष्टं च ग्रहं तथा पानीयेन समाकीर्णं नापश्यं किं विदय्यहं ६ जंजुं चतुर्विधा ब्रह्म न ज्ञातुमथ वा एतज्ज
संवेदजां वारिपूर्वं उद्भिजं वा कथंचन ७ ततो मे पश्यतस्तत्र अहंकारो भवन्महान् अहमेवेह नान्यो लिकश्चनेति
महामते ८ ततो मे भ्रममाणस्य ब्रह्म चर्षगणाचिभो अतीतं न च पश्यामि किं चिदप्यद्विजोत्तम ९ ततो मे भ्रमन्तः
स्तत्र अंडा उद्भवन्महान् सौवर्णं अजमाणं च दृष्ट्वा हंतं महामते १० चिंतयामि कृतो ह्येष प्रादुर्भूत इति प्रभो तत
स्वस्यातिमहतो अंडस्य पुरुषवर्धन ११ मध्ये हं दृष्टवानेकं पुरुषं साधु लक्षणां ततो सौ पुरुषश्चेष्टपृष्टस्तत्र मया वि
भो १२ कासिभो पुरुषश्चेष्टकृतो वासिमयागतः किं कार्यं निहते ब्रह्मिष्ठेष्टस्वमयाहिसः १३ उवाच सौ त्रीर्यमु

रामः
२३८

ता १

वः कथं तत्र भवानिति अहमेवेह नान्यो लिकश्चनेति भवानत्र कृतो भवेत् १४ मया सोक्तो भगवन्त्वमेव भगवान्कृतः अहं कर्ता
अहं हर्ता निमज्जाम्योजगत्प्रभुः १५ एवमाह समा ब्रह्मन् ब्रह्मणामहमप्युत ततस्तयोः प्रधानार्थं दर्शनाशाय चानुत्त
१६ मध्ये समुत्थितं लिंगमैश्वरं तेजसोज्ज्वलं ज्वालामालामृतं दिव्यमप्रमेयमनौयमं १७ योजनायुतविस्तीर्णस्थि
तंतद्विमलं भसि ज्वालाभिर्मोहितां वाचालिङ्गस्य सुभ्रशं द्विज १८ आवां विस्मयमायनौ पश्यमानौ द्विजोत्तम गतह
रुमधस्तस्य सूर्यः सूर्यं परं १९ अधोपलक्षयेत्वा हांतश्चोर्द्ध्वं पितामहः अदृष्टा तमधश्चोर्द्ध्वं समेधावां परस्यारं २०
पुटांजलि कृतो भूत्वा आवां स्तेत्रनतौ स्थितौ लिंगमध्ये परं लिंगं स्थितं प्रादेश संमितं २१ समाविष्टोक्तसंयनौ दृष्टवं
तौ शिवात्मकं लक्षमात्रस्थितं शांतं केवलं तद्विवात्मकं २२ नृष्टस्यारयो देवः प्रददौ वरमुत्तमं कारणत्वमनुज्ञा
यतत्रैवांतरधीयत २३ प्रांजलिः प्रणतो हं च ब्रह्मापि ब्रह्मतत्परः पूर्वलिंगं समभ्यर्चयितुं कार्याणि चक्रतुः २४ ब्र
ह्मा ब्रह्माक्षरौर्दिव्यौ लिंगं पूजयते सदा गंधपुष्पादिभिर्नित्यं लिंगं शैलमयं शुभं २५ तस्य संपूजनान्नेन प्राप्तं ब्रह्मन्
उत्तमं पुक्ताफलमयं लिंगं सोमः पूजयते सदा २६ तेन सोमोऽपि सोमत्वं प्राप्तः स भद्रमुज्ज्वलं प्रवालकमयं लिंगं पू
जयते यन्नगाधियः २७ तेन नागास्तु विख्याता भोगाद्याः परिकांक्षिणः कृष्णाय समयं लिंगं पूजयंत्यसुरोत्तमाः २८ रा

भवि.पु
२४०

ससाधुमहात्मानस्तेन ते मितविक्रमः त्रुसी समर्थं लिंगं पिशाचाः सर्व एव हि ३८ संपूजयंति भक्त्या तु तेन जाताः परंपदं त्रै
लोहिकं सदा लिंगं पूजयंति वगुहकाः ३९ तेन भोगवलोपेताः प्रयांती श्वरमंदिरं वज्रलोहमयं लिंगं पूजयंति च मा
तरः ३९ मातृत्वं प्राप्य ताः सर्वाः प्रयाताः परमं पदं एवं सा परा गंधर्वपिशाचाश्च सपन्नगाः ३२ पूजयंती सदा ज
हन्ती शानं सुरभुजं सर्वलिंगमयं लोकं सर्वलिंगे प्रतिष्ठितं ३३ तस्मात्सदा र्वये लिंगं य इच्छेद्देयमात्मनः लि
गदेवो महादेवः सर्वदैवव्यवस्थितः ३४ अनुग्रहाय लोकानां तस्मान्नित्यं पूजयेत् योनपूजयते भक्त्या लिंगं त्रिभु
वनेश्वरं ३५ न स स्वर्गस्य राजस्य न मोक्षस्य च भाजनः यत्पूजयते लिंगं नित्यं त्रिभुवनेश्वरं ३६ स स्वर्गस्य मो
क्षाणां सिद्धिं भवति भाजनः तस्मात्सौम्यमयो भूत्वा यावज्जीव विधाति ज्ञया ३७ अर्चयति सदा देवमात्मनो धिनरो मुने
वरं प्राणपरित्यागाः क्षिप्रसोपि च हृदयं ३८ अनभ्यर्चनं भुंजीत भगवंतं त्रिलोचनं सूर्यं निर्वहयेद्यस्य याव
जीवं शिवार्चनं ३९ मनुष्यधर्मणा तुल्यं बभूवुस्तत्र न संशयः न हिलिंगादन्य किंचित्पुण्यं च अधिकं कृत्वा इति वि
ज्ञाय यत्नेन पूजनीयः सदा शिवः परं गुरुं शरिरे च लिंगं क्षेत्रमनाधिकं ४१ अर्चयति भक्त्या तेन जस्तु लिंगं पंच संज्ञितं
कस्यां तेन तस्य नीयंते लीयंते सर्वदेवताः ४२ दक्षिणे नीयंते ब्रह्मा वामतश्चानहं विभो हृदये चैव गायत्री सर्वदेवो

रामः
२४०

नमः शुभाः ४३ लीयंते वैश्वदेवाः सघडंगपरिक्रमाः जठरे नीयंते सर्वजगत्स्थावरजंगमं ४४ पुनस्तु यत्नेन य
त्नाहुस्माद्यं स चराचरं आकाशलिंगमिमांशुः पृथिवी तस्य पीठकाः ४५ पुनयः सर्वभूतानां नियमास्त्रिगुच्यंते न
स्मास्त्रिगुं प्रतिष्ठाप्य सर्वदेवोद्भवं ४६ स्थापितं तेन सर्वस्यात्पूजितं च न संशयः यो लिंगं दृष्टि संवाहात् सर्वदेवनमस्कृतं
४७ नरो नरकगामी स्यात्तस्य संभाषणादपि लिंगमिदं प्रतिष्ठाप्य सर्वयत्ने विधानतः ४८ यत्पुण्यं फलमाप्नोति तदेका
ग्रमनाश्च सर्वयज्ञतपोदानं तीर्थं वेदेभ्यस्तुल्यं ४९ तत्फलं कोटिगुणितं स्थाप्य लिंगं लभेन्नरः यो लिंगं स्थापयेदेक
विधिपूर्वं सदा लिंगं ५० सर्वागमोदितं पुण्यं कोटिकोटिगुणं लभेत् मातृजायितृजाश्चैव यांच उद्धहते स्त्रियं ५१ कु
लैकविंशमुत्तर्य हृदलोके महीयते भुक्तानुविपुला भोगाश्च राये स मुपस्थिते ५२ ज्ञानयोगं समासाद्य स तत्रैव वि
मुच्यते ५३ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. लिंगप्रतिष्ठायामेकोनपंचाशताधिकशततमोऽध्यायः १४८
विष्णुहवाच अथ वाराज्यमाकांक्षे जायते स भवार्णवे सप्तदीपसमुद्रायां सितावधि यतिर्भवेत् १ यः कृत्वा पार्थिवं
लिंगमर्चयेत् स वेदिकं इहैव धनवान् श्रीमान् मोक्षरूपे भिजायते २ त्रिसंध्यो र्वये लिंगं कृत्वा विष्टे शयार्थिवं दशै
कादशिकां यावत्तस्य पुण्यफलं ३ अनेनैव स देहेन हृदः संतिष्ठते क्षितौ पापहा सर्वमर्त्यानां दर्शनात् स्पर्शनादपि

भवि. ७
२४९

४ उद्धत्यदिविसंस्थाप्य कुलानामेकविंशतिं सहायैः सहितो नित्यं मोदते दिवि ह्रस्वत ५ यो हि पिष्टमयं सिंगं सर्व
गंधोपशोभितं कुसुमैश्च सुगंधैश्च फलैश्च विविधैस्तथा ६ भक्षभोज्यैश्च शेषैश्च घृतदीपैश्च संयुतं तस्मिन् दक्षिण
र्धे नुविन्यसेदग्रं तु धः ७ दद्यात्पश्चिमभागे नु सुशोभां नु मनः शिलां उत्तरे वंदनं दद्यात्पश्चिमं च पूर्वतः ८ स
वं विज्ञानुसारेण कृत्वा विभववित्तरं कृत्वा पक्षे च नु दर्शयामासर्वमार्गं शिरो तथा ९ चैत्रे मासितथे शानमुग्रं माघे प्रकी
र्तितं वैशाखे नीलकण्ठं तु ज्येष्ठे नाभा भवं मतं १० महादेव तथा वारेश्चावरो ग्रं वकं द्विज एतानि मासानि प्राश
नानि निबोध मे ११ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिकुशोदकं गोरोचनापंचगव्यं पुष्पं चोन्नतकस्य तु १२ तिला
यवांसुथावीर्याशयेत्कायपुष्टये वक्षिपुष्पानिते वीरदेवदेवस्य प्रीतये १३ करवीरं तथा वीरउत्पलानिकदंब
कं उन्नतकं तथा विल्वं समीपत्रं वकं तथा १४ मालतीकुसुमं विप्रतथा वैवकुलस्य च कुशपुष्पं काशपुष्प
मगल्पकुसुमं तथा १५ सिद्धकं विजयं धूपं महिषाक्षं वगुगुलुं य एवं पूजयेद्देवं शंकरं त्रिपुरांतकं १६ त
मेकमेतं विप्रं द्रुसयाति परमं पदं ब्राह्मणं पूजयेत्सुखाचकं च विशेषतः १७ महादेवस्य वैभक्त्या भक्त्या भु
पतांस्तथा स्वयः कुरुते श्राद्धमष्टम्यामष्टकासु च १८ पूजयित्वा तथे शानं शिवप्रीत्यैर्मनीषिभिः तप्यतिपि

रामः
२४९

नस्तस्य वर्याणि दशपंच च १९ दिव्यानि तानि शालिसं सप्तसप्ततिसप्त वै य एवं पालयेद्भक्त्या व्रतं कृत्वा सुमीपारं २०
यं यं काममभिधायेत्तं फलमवाप्नुते पुत्रकामो लभेत्पुत्रं धनं कामो लभेद्भूतं विशार्थं लभते विशांकन्यार्थं कन्य
कामं लभेत् २१ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. अष्टकाष्टम्यां पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५० विष्णुहवा
च कार्तिके मासि विप्रं द्रुपुत्रकामो नरो मुने अष्टम्यां कृत्वा पक्षे नु पूजयेद्दिधि वद्विं १ उमया सहितं देवं कृत्वा अ
र्चयिष्यति गंधपुष्पोपहारैस्तु वा सोभिर्भक्षणैस्तथा २ नीलवैद्यं संकाशां समूर्त्तां पुष्पवर्जितां वित्तस्तिकां तथा स
ग्रामं द्रुजिह्वा सत्तम ३ गृहीत्वा कारयेद्देवं नीलकण्ठमुपागतं उमां वतां सतीं देवीं विधिबद्धि सत्तम ४ पूज
येद्गंधपुष्पैश्च फलैर्भक्षैरनेकैः नानाप्रकारैश्चैव मुखवायैश्च सर्वतः ५ य एवं कुरुते भक्त्या उमा माहेश्वरं व्रतं
नैवेद्यं पायसं दद्यात्मासि मासि सप्तमं सप्तमं ६ चतुर्भिः पारणैरेकं समेकं परि कीर्तितं प्रथमं नु त्रिभिर्गवैः पारणं का
र्तिकादिभिः ७ कार्तिके मार्गशीर्षे नु यो घे मासितथा मुने उन्नतकस्य पुष्पैस्तु पूजयेद्दिधि वद्विं ८ श्रीखंडं च
दत्तं मिश्रं देवं शं नु विलेपयेत् साज्यं वगुगुलुं चैव नैवेद्यं पायसं परं ९ स्नानं च पंचगव्येन प्राशनं नु प्रवर्त्तये
त् महादेवेति वैनानाम देवा गौरीति यच्चेत् १० माघे नु फाल्गुणे मासितथा चैत्रे द्विजोत्तम मालतीकुसुमैर्देवं कुरु

भवि. ७
२४४

सुमैर्वकुलस्य च ११ पूजयेद्दिधिवदेव धूपेन गुरुणा विभुं कुंकुमेन तथा भस्मा विधिवदगुरुलेपयेत् १२ दध्ना शाल्योदनं द
हानैवेष्टा भूलपाणिने इति दकं तथा श्रीयादात्मनः कायधूपये १३ विरूपाक्षेति देवस्य देव्यानामधमेति वा वैशाखे तु
तथा ज्येष्ठे आषाढे पूजयेद्दूरं १४ करवीरस्य पुष्पैस्तु तथा रक्तोत्पलं मुने प्राजापत्येन धूपेन रसना मोदकैस्तथा १५
शिवशिवेति वैनाम्ना तयोर्विधैः प्रकीर्तयेत् स्नानप्राशनयोः शस्तास्मताः हस्तालिलावधेः १६ अगुरुं सिद्धकंधं धूपं
प्राजापत्यमिति स्मृतं आवणादिभुमासे पुजाती पुष्पकदंबकैः १७ पूजयेद्दिधिवदेव त्रिपुरांतकरं विभुं वतुः समेन
तंदेवं अर्चयेद्दिधिवत् मुने १८ धूपेनागुरुमिश्रेण हृशरापुष्पपायसैः एवं यः पूजयेद्देवं वतुर्भिः पारणोर्गुरु १९
वतुर्वर्गमवाप्नोति कामयानो न संशयः अकामयानस्तु पुनर्लुरीयं केवलं लभेत् २० कामयानो यथा कामं काम
माप्नोति मानवः पुत्रकामो लभेत् पुत्रं इष्टार्थं लिभते धनं २१ विशार्थं लिभते विशां नूनं प्राप्नोति शंकरात् हृत्वेव व
र्षमेकं तु वर्षाति श्रीराणयेद्दूरं २२ नानाविधैः प्रेक्षणकैर्भक्षभोज्यैरेकशः कुंभरत्नादिवस्त्राणि अलंकारादिनयनैः
२३ भोजयेद्भिज्जदां पत्यं श्रीराणयेद्दूरं कल्पज्ञानवाचकं तु सपत्नीकं विचक्षणं २४ वाचकं कल्पयेद्दूरं
तत्पत्नीललितां मुने श्रीराणयेत्तदनुदां पत्यं भक्षभोज्यैरेकशः २५ कुंभरत्नादिवस्त्राणि ताभ्यां दद्याद्भिज्जोत्तम

रामः
२४२

दक्षिणां नुपरं दद्याद्दद्याद्दसर्गमही ३७ वाचकाय महादेवं तां पत्नीं ललितां मुने एवं संपूजयेद्दूरं भक्तिप्रसादम
न्वितः २८ सदियं यानमारुहः शुक्लाभो भवसन्निभं तेजसा त्वर्कसंकाशः प्रभया हरि सन्निभः २९ गच्छेदुपरि संस्थान
मनघं भूलपाणिनः तस्मादेभ्य भवेद्दशाभूता लक्ष्म्याधिपेश्वरः ३० इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. शिवमाहात्म्ये द्वां
पत्यपूजने यं दशताधिकशततमो ध्यायः १५० विष्णुहवाच ज्येष्ठे मासि द्विजश्रेष्ठ हृत्माष्टम्यां त्रिलोचनं यः पू
जयति देवेशं शिवलोके वसेन्नरः १ पूजयेच्चतुरो मासात्र क्तोत्पलकदंबकैः त्रिपुरांतकरं शंभुमसुरांतकभूलिनं २
मंधानां कुंकुमेनैव पूजयेद्गुणलेन वा अगुरुं गुणं विप्रप्राशयेत्कायशोधनं ३ नत्वा तं कीर्तयेन्नामशं करोति पु
नः पुनः मासे अश्वपुजे विप्रकार्त्तिके च तथा विभो ४ मार्गशीर्षे तथा मासि पौषे च देवती तथा पूजयेद्दिधिव
द्रुक्ता उन्मत्तकुसुमैर्विभुं ५ कर्पूरागुरुधूपेन देवेशं पूजयेद्दूरं विरूपाक्षेति वैनाम प्राशयेद्दिधिवत् सुरान् ६
सिद्धकंधं प्रवारं धूपेनैवेष्टं घृतपायसं माघे वै कालगुरो मासि हृत्माष्टम्यां त्रिलोचनं ७ चैत्रवैशाखयोर्भक्ता श
तपत्रैः समुद्रवैः पूजयेद्दिधिवत् कुंभं त्रिपुरांतकरं हरं ८ महाधूपेन धूपेन विधिवत् कथितेन तु श्रीखण्डं भू
षणं गंधमगुरुं सिद्धकंधं शशिं ९ शर्कराच तथा विप्रमहाधूप इति स्मृतं नैवेष्टं खंडवैष्टं च नाम न १० य एवं

भवि-पु
२४३

पूजयेदेवं हस्माद्यम्पामहेश्वरं सुमेरुमेरुविद्येन्द्रसयातिपरमं पदं ११ यदिष्टं तस्य देवस्य तच्छृणुष्वदिजोत्तम
उन्नतकं तु पुष्पे धूपं कृत्वा गुरुतथा १२ श्रीखण्डं सर्वगंधेषु नैवेद्यं पायसं तथा पूजाकरं पाशुपतं सर्व
भोगविवाजितं १३ कल्पज्ञं ब्राह्मणं नानुवाच कंतस्य वद्वभ एवं यः पूजयित्वा तु सर्वतं विधिर्वर्द्धनं १४ सं
वर्त्तति महापूजां पुस्तकं चैव वाचकं यः कारयति वै भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु १५ गोलोकं समवाप्नोति ते
जसा ह्येकसन्निभः एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वा दिजोत्तम १६ ये स्मरन्ति विरूपाक्षो विज्ञेयास्ते गणेश्वराः
सर्वपापैः प्रमुच्यन्ते सप्तजन्मकृते रयि १७ ये र्वयन्ति सदा रुद्रं श्रद्धाभक्तिपुरस्कृताः रुद्रलोके परं श्रेष्ठं सास्ते रु
द्रनात्र संशयः १८ नारुद्रसंशये रुद्रं नारुद्रो रुद्रमर्चयेत् नारुद्रः कीर्त्तयेत् रुद्रं नारुद्रो रुद्रमाप्नुयात् १९
शिवधर्मस्य सारो यं शिवे भक्तिमुनिश्चलाः यावाद्यमीशिवे नोक्ता कार्या नित्यं प्रयत्नतः २० एवं किल पुरा प्रा
ह शिवः शिवकरो नृणां मद्भक्ते जनवात्सल्यं पूजय्याश्चानुमोदते २१ स्वयमभ्यर्चनं भक्त्या ममाग्रे त्वंगवेष्टनं
ममानिस्मरणं नित्यं यश्च मां चापसेवति २२ भक्तिरष्टविधा खेद्यायस्मिन्तो ह्येव वर्त्तते समुनिः स च विद्येन्द्रः सजा
तिः स च पंडितः २३ यो मां स रगतं पश्येत्तत्सर्वं मयि पश्यति तस्याहं नित्यमात्मस्थः स च नित्यं मयि स्थितः २४

राम
२४३

इत्युक्तवान् महादेवः पुरा देवो महामतिः तस्मादेवं विदित्वा तु पूजयित्वा तु तं शिवं २५ सनत्कुमार उवाच
उर्ध्वभावश्च शिवे भक्तिर्दुर्ध्वं च शिवार्चनं दुर्ध्वं च शिवे दानं शिवहोमं च दुर्ध्वं च २६ दुर्ध्वं च शिवे ज्ञानं जय
ध्यानं शिवात्मकं दुर्ध्वं च शिवे प्राप्तिस्तस्मात्प्राप्तुं सुदुर्ध्वं च २७ सुदुर्ध्वं च भूमिदं ज्ञात्वा शिवे भक्तिं सदा कुरु
विष्णुरुवाच शिवभक्त्या महत्वाहो शिवार्चनपरायणः २८ संयताधर्मसंयन्त्राः सर्वार्थान् साधयन्ति ते सर्वं
हमहावीरनित्यमुक्तचेतसः २९ परोपकारनितास्तव श्रुश्रुणो रता आर्जपामार्जवाः स्वस्था अनुकूलप्रियंवदाः ।
३० अमानिनो दुर्द्धमं तस्य क्रस्य श्रेष्ठतापहा शान्तनित्यसुखाः सर्वे सर्वस्वागतवादिनः ३१ अल्पवाचो लघुवक्ताः शूरा
योगविशारदाः शोचाचारान्नानित्यं दायदक्षिणा गोचराः ३२ दंभः सत्यनिर्मुक्ताः सततं विजितेन्द्रियः संचितानिवृण
निनाशं प्राप्या विशेषतः ३३ विषयेष्वपि ते शक्ता यत्र यत्र मिवांभसा निर्लिप्यन्ते महात्मानः सदा शिवपराय
णाः ३४ नदीनानातिमलिनापारावारागानुगाः भवंति भावितात्मानः सुस्निग्धा साधुसेविनः ३५ बापला
निप्रकुर्वन्ते सर्वव्यासंगवर्जिताः रुद्रात्मानो रुद्रपरा रुद्रासारुद्रभावितः ३६ इत्याचारसमुशक्ता ते भवितं भ
वंति हि एकांतभक्तिमाध्यायपरापरविभूतये ३७ पूजनीया शिवे नित्यं गणेष्वेतेषु वर्त्तते सर्वेषामेव पात्रा

भवि.पु
२४४

लांशिवपात्रमनोपमं ३८ पतनात्रायतेयस्मादतीवनरकार्णवात् नास्तिरुद्रसमोदेवोनास्तिरुद्रसमोऽगुरुः ३९
नास्तिरुद्रसमो ज्ञानं नास्तिरुद्रसमंतपः निर्भूतमल्पकात्पापात्सुवासुवलदीप्तये ४० सितभस्मांगदेहायशिवा
यचनमोक्षुते नीलकंठायशर्वायअजायामितमूर्त्तये ४१ वङ्गरूपायशांतायकांतायचनमोक्षुते यस्यैवपूजये
देवंगणेशत्रिपुरांतकं ४२ सगच्छेद्यानमाह्वः कार्त्तुरंतस्यमंदिरं जययत्तदेहायजयतप्पायतेनमः ४३ ज
यलक्ष्मीनिवासायजयकांतिविधारिणे जयवाक्कविशिष्टायअजितायनमोनमः ४४ जयत्रिशूलहस्तायजय
खट्वांगधारिणे जयनिर्जितलोकाययज्ञरूपायतेनमः ४५ जयशांतार्द्धदेहायजयचंद्रार्द्धधारिणे जयदेवाति
देवायजयरुद्रायतेनमः ४६ जयत्रिभुवनेशायजयविख्यातकीर्त्तये जयरुद्रायशुद्धायसर्वज्ञायनमोनमः
४७ यश्चदंष्टतेस्तोत्रंशृणुयाद्वापिमानवः सर्वदुःखविनिर्मुक्तः प्रयातिपरमं पदं ४८ इति श्रीभवि.विष्णु
० अष्ट. विष्णुरुज्जितशिवस्तोत्रं नामैक्यं चाश्माधिकशततमोऽध्यायः १५१ विष्णुरुवाच येस्मरंतिसदाका
लमीशानं पूजयंति वा रुद्रलोकपरिभ्रष्टा विज्ञेयास्तेमहेश्वराः १ अग्निहोत्राश्च वेदाश्च यज्ञाश्च वङ्गदक्षिणाः
शिवलिंगार्चनस्यैतेकोद्यंशेनापि नाकुत २ सस्यजतियज्ञेन सदानं यः प्रयच्छति सदा एवापुमक्षयस्यात्सदा

रामः
२४४

येर्वयते शिवं ३ यः शिवं पूजयेन्नित्यं प्राणमेवापि भावितः तस्य भोगं च मोक्षं च शिवः प्रीतः प्रयच्छति ४ यः कृ
यां दर्चनं मासमेकाहारे जितेन्द्रियः स यत्फलमवाप्नोति न तत्सर्वं महामखैः ५ यो र्णमास्यां च नुर्दश्यो मष्टमी
पुत्रसर्वशः स्नापयित्वा महालिंगं सर्वयज्ञफलं लभेत् ६ कृष्णयज्ञे च नुर्दश्यां यो धेमासि महेश्वरः प्रातर्मध्या
ह्नयाः पूजां च नुर्दश्यां समाचरेत् ७ पंचगव्यं सपीत्वा दौहविभुं जीतमानवः दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति
शाश्वतं ८ तमुपोश्याष्टमीमेव मर्चयित्वा नुशंकरं प्राप्नोति परमं स्थानं यत्र देवो महेश्वरः ९ वक्ष्णावीशुचि
र्भूत्वा ग्रहं योर्वयते शिवं सप्तवंशान्समुद्धृत्य शिवलोके महीयते १० दानोपवासनियमैः पूजा जागरभोज
नैः महास्नानादिविधिना शिवं पूर्वस्वपूजयेत् ११ दिनानि पर्वकालेषु यावत्पूजयेत् हरं तावद्धर्षसहस्राणि
शिवलोके महीयते १२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन यथाविभववित्तैः पूजनीयः शिवो नित्यं महापुण्यजिगीषया
१३ यदुशीतिमुखेयसुविभुवादिषु यत्नतः मासैश्च नुर्भिर्यत्प्राणं विधिना पूज्यं शंकरं १४ तत्कार्त्तिकं भवेत्
प्राणं पौर्णमास्यां शिवार्चनार्त्तं प्राणं तदेकफाल्गुणं माघाषाढायांतथैव च १५ चानुर्मासं च न ह्येतन्महापुण्य

भवि.पु २४५ फलपरा मासेमासेसमापुक्तत्रिसंध्योर्वयेद्विवं १६ लभेत्प्राणमासिकं पुण्यमासेनैव न संशयः यथा माघे
 तथा घाटे कार्तिके च विशेषतः १७ त्रिपुण्यं समं ज्ञेयं मासेष्वेतेषु यत्कृतं चतुर्मासे कृतं पुण्यं पुण्यमासा
 र्चनात् लभेत् १८ चैत्र फाल्गुणयोः पुण्यं त्रिमासजनितं भवेत् चतुर्दशमासमावास्यां पौर्णमास्यां च पाक्षिकं
 १९ पुण्यं सप्तपुण्यं ज्ञेयं अष्टम्यां योर्वयेद्विवं मेरुमंदरमाप्नोति राशिः पापस्य कर्मणाः २० ईश्वरं वै श्रमा
 साध्य न शक्नोति उष्ट्ररोगवत् शिवार्चनं नो नित्यं महापातकसंभवैः २१ दोषैर्हृत्तैर्न लिख्येत्तपःपत्रमिवं भ
 सा शिवपूजार्जो नित्यं शिवार्चनतः सदा २२ भुक्ते सर्वपापेभ्यो दशजन्मशतैरपि अत्रैव राजशालिलतव
 पूर्वशिवे कृते २३ मया श्रुतो महाबाहो तन्निरास्वखिलं मम विलुपार्थं यथा पूर्वमुवंतौ नुमहे श्वरं २४
 हस्तर्जुनावचतुः नमो भवाय सर्वाय हृदयवरदाय च यश्च नापतये नित्यं पुण्याय च कर्पादिने २५ म
 हादेवाय भीमाय त्र्यंबकाय शान्तये ईशानाय भगवाय नमस्तुभ्यघातिने २६ कुमारगुरवे नित्यं नीलपीवा रामः
 यवेधसे लोहिताय च धूम्राय व्याधाय न पराजिते २७ नित्यं नीलशिरवंडाय शूलिने दिव्यचक्षुषे इन्द्रगो २४५

श्रेति मैत्राय व्याधाय त्र्यंबकाय २८ अविंश्यां विकामर्त्तैः सर्वदेवसुताय च हृषध्वजाय लिंगाय जटिने ब्रह्मवा
 रिणे २९ तप्यमानाय शलिले ब्रह्मणाय जिताय च शिवात्मने विश्वस्तुते विश्वमहत्पतिष्ठते ३० नमो नमस्ते व्या
 षाय भूतानां पतये सदा ब्रह्मरुक्ताय सर्वाय शिवाय शंकराय च ३१ नमो सुवाचस्य तये प्रजानां पतये नमः नमो
 विश्वस्य पतये महतां पतये नमः ३२ नमः सहस्रशिरसे सहस्रभुजमन्यवे सहस्रनेत्रपादाय नमो संख्येयकर
 मणे ३३ नमो हिरण्यवर्णाय हिरण्यकवचाय च भक्तानुकंपिने नित्यं सिध्यतां नो रवप्रभो ३४ सुमंतुरु
 वाच एवं सुत्वा महादेवं वासुदेवं सहस्रर्जुनः जगत्तुः परमां सिद्धिं महादेव प्रसादतः ३५ तदेतत्कथितं तुभ्यं स
 वंपापप्राणाशनं प्रातरुत्थाय जप्त्वा शिवस्य परमात्मनः ३६ सर्वान्कामान्वाप्नोति मानवो भक्तिसंयुतः शिवा
 र्चनं तु यः कृत्वा भक्त्वा देवाय चाग्रतः ३७ स बभूव तत्कीर्तयति तस्य पुण्यफलं शृणु अश्वमेधस्य यज्ञस्य सम्पत्तिश्च
 स्य मानवः ३८ फलं प्राप्नोति यत्नेन पठनादस्य मानवः ३९ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. हस्तर्जुन कृत शि
 वस्तोत्रनाम द्विंशति अध्यायः १५२ सुमंतुरुवाच भूयश्च शृणु राजेंद्र शिवमाहात्म्यमुत्तमं
 यज्ञगादपुण्यविप्रो मार्कण्डेयो महातपाः १ तत्रैवं वर्त्तयिष्यामि शिवभक्तसमन्वितः अनेकजन्मकोटीभुजं
 तोर्विषयगोचरे २ श्रद्धस्य सर्वपापेभ्यो शिवे भक्तिः प्रजायते उत्पन्नानुशिवे भक्तिरनन्या सर्वभावकः ततः सर्व

भवि.पु
२४६

सौरव्यानां भाजनं भवते नप प्राहृषीव प्रहृष्टेषु पर्यन्तेषु महीयते ४ महीभवतिलोकानां सर्वसंख्येषु शालिषु भजनात् ५
दीशानभक्तिर्भवति मानवः ५ द्वितीयाभित्वास्वभूतानि हत्वा सर्वमिदं जगत् यजेदेकं विरूपाक्षं न स यापैर्लुलियते ६ स
र्वावस्थागतो वापि मुक्तो सर्वत्र पातकैः शिवं दृष्ट्वा नः सोऽपि प्रयाति परमं पदं ७ हृद्रे ब्रह्माहरेर्मन्त्रो बतस्त्रेह प्रकीर्त्तिताः
दक्षिणांगगनो ब्रह्माहर्निर्वा मांगसंभवं ८ हृदये नीलरुद्रश्च ब्रह्मा विष्णुपुरोधकः जगत्पट्टिकरो ब्रह्मा विष्णुर्लोकविमो
हकः ९ अनुग्रहकरो नित्यं नीलरुद्रः शिवात्मकः त्रिभिरेतज्जगद्भासं कारणो नात्मकर्मभिः १० तस्यात्मनः शिवस्ये
ते सर्वलोकप्रपूजिताः अतएव त्रयो लोकस्त्रयो वेदास्त्रयो गन्धर्वः ११ त्रयो गुणान्निदिवश्च यज्ञान्ये जगति स्थितं अ
र्द्धमात्रात्परा रुद्रः शिवः कारणकारणः १२ तस्मादेतत्समुत्पन्नं जगत्कारणं त्रयं सर्वयज्ञपरः शुद्धो नमस्कारो मदाग
णः १३ नमस्कारात्स यज्ञेन तस्मात्संपूजयेच्छिवं अज्ञानमशिवत्वात्प्राप्तं सर्वदुःखालयं यतः १४ स्वभावान्नदवाप्तं हि
यस्मादस्मान्नतो शिवः नमः शिवाय शान्ताय कारणत्रयहेतवे १५ निवेदयामि वात्मानं त्वंगतिः परमेश्वरः निवेदनमि
दमेव पादयस्ते वशंकरः १६ कृत्या नमः शिवायेति मुच्यते सर्वपातकैः यस्मात्तस्मात्सदा कालमोहं कायमनुस्मरेत्
१७ अंकाराय नमः कृत्या मुच्यते सर्वपातकैः यः स्वयं प्रतिबुद्धे तप्राणस्यांते नु संस्मरेत् १८ अं नमः शिवायेति वसग
हृत्परमांगतिं अपवित्रय वित्रो वा सर्वविस्थागतोऽपि वा १९ यः स्मरेत् सहस्रारुद्रं न स यापैर्लुलियते स्मरणादेव रुद्रस्य

रामः
२४६

पापसंघातपंजरं २० शतधा ते दमायाति गिरिर्वज्रहृतो यथा सर्वेषां शिवभक्तानां श्रेयार्थं प्रति सिद्धये २१ मंत्रं निवे
दयेद्विषयविधिवत्प्रतिपूजितः तं बीजं सर्वविद्यानामाद्यं ब्रह्मपादं २२ सर्वार्थसाधकं मंत्रं शिवसूत्रं घडक्षरं भाष्य
मस्यैव सूत्रस्य सर्वज्ञानानि शंभुना २३ यश्चात्परावानीह व्यक्तयेगदितानि तु तस्मादनेन मंत्रेण प्रकुर्वीत शिवार्चनः
२४ संध्यायां च जपेन्नित्यं सर्वपापविशुद्धये गृहाच्छतगुणं पुण्यं संध्यायां तु जलाशये २५ शिवदक्षिणामूर्तौ नित्यं
पुण्यमयुजाधिकं तस्माच्छिवालये संध्यामुपासीत विवश्रणाः २६ शिवमंत्रेण सर्वत्र सर्वकामस्य शुद्धये जितेन्द्रि
यः शान्तमनः शिवमंत्रेण योर्वचयेत् २७ न तस्य शक्यते पुण्यं वक्तुं वर्षशतैरपि एतावच्छक्यते वक्तुं यस्मिन् देशे वसे
दयं २८ सोऽपि देशो भवेत्पूतः किंपुनस्तस्य बांधवाः न तत्र देशे दुर्भिक्षं न च मारं प्रवर्त्तते २९ नाकाले म्रियते कोऽ
पि पूजते यत्र शंकरः यः शिवं पूजयेन्नित्यं स तस्य संधोजितेन्द्रियः ३० भावेन च समायुक्तः स याति परमांगतिं ब्रह्म
वारी सहस्रेभ्यो वेदाध्यायी विशिष्यते ३१ वेदाध्यायी सहस्रेभ्यो अग्निहोत्री विशिष्यते अग्निहोत्री सहस्रेभ्यो यज्ञे
याजी विशिष्यते ३२ यज्ञयाजी सहस्रेभ्यः सत्रयाजी विशिष्यते सत्रयाजी सहस्रेभ्यः सर्ववेदांतपारागः ३३ सर्व
वेदांतवित्कोट्याः शिवभक्तो विशिष्यते यस्मादेवं शिवस्तस्मादर्वयेत्सांतमानसः भैत्रः कारुणिको यत्र प्राप्नोति परमं

भवि ७
२४७

बंद ३४ इतिशिवमाहात्म्ये विष्णुर्वाच एधिवांयानितीर्थात्रिपुष्पाण्यायतनानिच ३५ लिंगमेवसदा
तानितस्माद्विंशंसदाव्येत् सस्नातःसर्वतीर्थेषुससर्वोपरिसंस्थितः ३६ यस्तुप्रजयतेपुण्यलिंगंसर्वार्थसाधकं
घृताभिषेकंयःकुर्यादहोरात्रंशिवस्य ३७ श्रुद्धारेणभारणेनपुष्पभासेद्धिजोत्तम गीतनृत्योपचारेणाशंखवा
दित्रनिःस्वनैः ३८ कुर्याज्जागणांतत्रप्रदीपानांचशोभया समस्तफलनिर्मुक्तःसमस्तकुलसंयुतः ३९ समस्तभोग
संपन्नःसमस्तगुणसंयुतः ज्वलद्भिसमहानेववासंख्येयैःसुनोयवैः ४० पुक्तःशिवपुरेनित्यंमोदतेशिववत्सुखी
ग्रहणोविष्णवेवैवपुण्येषुदिवसेषुच ४१ शताभिषेकंयःकुर्यान्महापुण्यमवाप्नुयात् घृताभिषेकंयःपश्येदहोरा
त्रमुपोषितः ४२ विधूयसर्वपापानिशिवलोकेमहीयते एकःप्रजयतेभक्तानाम्यःपूज्यःप्रपश्यति ४३ नृत्यमे
वफलंताभ्यांभक्तिरेवात्रकारणं यःकुर्यात्पर्वकालेषुमाहिमायाःप्रवर्तनं ४४ शिवस्यथयात्रायांदिनरात्रिपिक्क
मात् सदिव्ययानमारुह्यकिंकिनीजालनादितं ४५ तेजसाहकसंकाशःप्रयातिशिवमंदिरं कांत्याचोवृजसंकाशो
वेगेनहरिसन्निभः ४६ प्रयातिलोकमवलनसराजालभस्य ४७ सनत्कुमारउवाच एथयात्राकथंकुर्यान्महादेव
स्यकेशव ४७ विष्णुर्वाच सनत्कुमारभद्रंज्ञेसाधुपृष्ट्वेष्टोस्मिसंप्रतं एथयात्राश्रितंविप्रमहादेवस्यनेद्धिज ४८

रामः
२४७

रुक्मेशः=१

शृणुधैकमनाःकृत्स्नगदतोममवैद्धिज यौधेमासिसितेपक्षेअष्टम्यांद्धिजसत्तम ४९ पूजयित्वाभहादेवंगंधपुष्पो
पहारतः महापाश्रुपतान्विप्रानश्चैवश्रुविधिवद्धिज ५० भोजयित्वायथाशक्त्यादेवमारोपयेद्वे दीनांधरूपणा
सर्वान्ब्राह्मणांश्चविशेषतः ५१ भोजयेत्पूजयेत्कृत्स्नानानाभक्षैर्विधानतः तिलकार्पासबस्त्रैश्चशालमलेयसदा
हरेत् ५२ कृत्वाभक्त्यानुतंवीरेदेवमारोपयेद्वे कुर्यात्प्रजागरंनित्यंनानाप्रसराकैर्द्धिज ५३ परिवाजकरौलुभं
नृत्यमग्रेसमंततः एवमहोत्सवंकृत्वाशिवस्यसुमहात्मनः ५४ कृत्वाष्टम्यांततःपौषेदेवंतंध्रामयेत्पुरे नानाप्र
सराकैर्विप्रब्रह्मघोषैश्चरुत्तनशः ५५ हुंदैःपाश्रुपतानांचनृत्यमानैःसमंततः बालिपुष्पोपहारैश्चधूपैश्चविधि
वद्धिज ५६ लेप्यर्द्रमयैयंत्रैर्मन्त्राक्षोगणादिभिः उद्यानपानखानाद्यैर्महोत्सवसमन्वितं ५७ महाजनपदा
कीर्त्तयथाविभवकल्पितं ससर्वदानपुण्यनिसतीर्थांनियलानिच ५८ अत्युग्रतपसःपुण्यंसर्वज्ञानफलानिच
लभतेसनरःश्रीमान्शिवयात्राप्रवर्तनात् ५९ शिवलोकेमहाभोगैःशिववन्मोदतेसदा तस्यांतदेवराजत्वंसुखिं
कालमाप्नुयात् ६० त्रंबुद्धीपाधियःश्रीमान्स्यान्तेभवतेपुनः ६१ इतिश्रीभवि०विष्णु०अष्टमी०महादेवस्थ
यात्रायांत्रिपंचाधिकशततमोऽध्यायः १५३ विष्णुर्वाच आलिंगेवेदियर्पतेयेदयात्घृतकंवरं घृतधा

भविः ७

२४८

एकलंतस्यमाद्येयौर्णिसयवर्णि १ मन्वंतरं शतं सायंरुद्रलोके महीयते सम्यक्प्रेक्षणाकंदत्वारुद्रलोके महीयते २ सूर्य
परूपकः श्रीमान्परिभ्रष्टो भिजायते रूपं पिष्टमयं कृत्वा त्रिनेत्रं यत्र भूषितं ३ अक्षोपवीतसंयुक्तमेकपादं विशेषा
तः दंतेषु मौक्तिकं तस्य प्रवालमधरोष्ठयोः ४ दद्यात्तद्वृचनेत्राभ्यां वैदूर्यं वायुसंभवे हेमं रौप्यं च हस्ताभ्यां ताम्रपा
त्रेषु कारयेत् ५ अंडजो जलजैर्वै विविधैः परिवेषयेत् विविधैर्भक्ष्यभोज्यैश्च लिंगपूजां प्रकल्पयेत् ६ भोज
येष्ट्विभक्तं श्वभक्ष्येष्ट्विजपुंगवान् प्रीयतां मे महादेवो भक्तान् स्नानक्षालयेष्ट्विजान् ७ तैरेव सार्धं विष्टं द्रैस्तद्
पंचशिवालये नीत्वासमर्पयेद्देयां शिवलिंगं समीपतः ८ सर्वयज्ञफलं तस्य सर्वदानफलानि च सूरूपो रू
पदानेन शिवलोके महीयते ९ दद्यात्कृष्णतिलानां च प्रस्थमेकं तु मागधं अर्चयित्वा विधानेन पौर्णमास्यां वि
शेषतः १० पुगायुतसहस्राणि शिवलोके महीयते प्राणक्षयादिहागत्य समुद्धो जायते कुले ११ मेधावी सुभग
ः श्रीमान् वेदवेदांगपारगः इति महादेवरूपव्रतं विष्णुह्वाच पौर्णमास्यामाघादस्य लिंगं संपूजयत्नतः
१२ उपवीतं शिवे दद्यात्स्त्रिवभक्तं श्वभोजयेत् पुनरेव च कर्त्तव्यं पूजयित्वा क्षमापयेत् १३ यतीनां दक्षिणा दद्यात्
सर्ववस्त्रादिकल्पितां यः कुर्याद्विभवं भक्तावानुर्मासीपवित्रकं १४ कल्पकोटिशतं दिवं रुद्रलोके महीयते यागां

राम
२४८

पयस्विनीं दद्यात्तूरणीं हृद्यसंपुतां १५ शिवाय तेन दत्तं स्याज्जातसर्वं चारुं हृद्यभं परिप्राणं गिमुदां च शशिप्रभं १६
गोपतिनीलवर्णं बाययेष्ट्विनिवेदयेत् यावच्छरीरो माणित्यस्तिकलेषु च १७ तावद्युगसहस्राणि रुद्रलोके म
हीयते शिवाभिस्थानकार्यार्थं सूरूपं तु तपस्विनी १८ कुलीनारूपिणी दत्वा क्षतं भवति गोशतं यत्नेन कपिलां दत्वा
शिवाय विनिवेदयेत् १९ पयस्विनी सूरूपां च दत्वा शिवपुरं व्रजेत् विष्णुह्वाच अतः परमिदं गुह्यं वक्ष्यामि
मुनिसत्तम २० पुण्यातिवयसं युक्तं सर्ववेदैरनुस्थितं असृणा विष्णुना देवा वंदे रावय मे न च २१ बहूणां दित्य
सोमाग्निर्युधनदनारदैः धर्मश्रीशुभनक्षत्रैरलोहितशनैश्चरैः २२ विश्वामित्रवसिष्ठादिर्वागीरसहस्यतिः श्वे
तागस्त्यदधीच्याधैः सर्वैश्च मुनिसत्तमैः २३ भृगुरत्रि महायोगी गणेश्वरा गणाधिपैः हृद्यवासुकि कर्कोटकुलीरं ते
चतस्रैः २४ यज्ञशंखमहापद्मैरन्यैश्चापि वनौकसैः सिद्धैर्यक्षैः किंपुरुषैर्वसुभिश्च महात्मभिः २५ अमरोदे
त्यगंधर्वैर्यक्षैर्भूतगणैरपि शिवं वेति यथा सर्वं दद्यात्तथा भिजायनी २६ महादेव प्रसादेन तथा शृणु विधिं यां
अक्षुब्धं दत्तं तोयेन स्नाप्य लिंगं विलिप्य च २७ श्वेतैर्वा वासितैः पुष्पैः संपूज्य प्रणिपत्य च तत्र पद्मे शितैः सौम्ये निदि
ष्टुं प्रार्थयेत् शिवे २८ यन्मकेश जालस्य स्नाप्य लिंगं कनीयसं अंगुष्ठमात्रं विधिवत् सर्वगंधमयं शुभं २९ स्थाप्य द

भवि.पु

२५०

ज्ञानस्य पुण्यफलं भृशं ५७ सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः वसेच्छिवपुरे नित्यं न च ह्यायानिकर्हि चित् ५
८ पुराणेष्वहः सुसर्वेषु विषुवद्यहणादिषु दानोपवासहोमाद्यमक्षयं जायते कृतं ५८ इति श्री भवि. विष्णु. अ.
ष्टमी. शिवमासनामकथने वतुपंचाशताधिकशततमोऽध्यायः १५४ विष्णुरुवाच यः शिवो ब्रह्मचारि स्या
क्षिवाचनपरः सदा हृद्रक्षकराणं हस्ते जटावैकाकमस्त्रिगं १ शिवाय वैवसंस्थानं भस्मना च त्रिपुराण्डकं हस्ते मूर्ध्नि
परीतेषां हृद्रक्षसंधारयितव्यः २ अतीत्य सर्वलोकान् वैरुद्रलोकं स गच्छति सितेन भस्मना कुर्याद्विसंधं यस्त्रिपुराण्डकं
३ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः शिवेन सह मोदते शाशनं सर्वदुष्टानां सर्वपापविशोधनं ४ योगी सर्वगिकं स्थानमा-
पादतलमस्तकात् त्रिसंध्यामाचरेन्नित्यमाश्रययोगमवाप्नुयात् ५ यः स्नानमाचरेन्नित्यमाग्नेयं संयतेन्द्रियः ६
लैकविंशमुत्तार्य स गच्छेत्परमां गतिं ६ भस्मस्नानं जलस्नानादसंख्येयं ७ तस्माद्धारुणमुत्तरज्ज्वास्नानमा-
ग्नेयमाचरेत् ७ सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलं तत्फलं लभते सर्वभस्मस्नानान्नसंशयः ८ महापातक
संयुक्तो युक्तो वा सर्वपातकैः तेन स्नातो विध्वं विप्रं मुच्यते नात्र संशयः ९ भस्मस्नानात्परस्नानं पवित्रं नैव विद्यते
उक्तं बभूविना तेन स्नातो देवशिवः स्वयं १० तदा प्रभृति ब्रह्माद्या मुनयश्च शिवार्थिनः तस्मादेतच्छिवस्नानमा

रामः

२५०

गा.२

ग्नेयं वसमाचरेत् ११ अनेनैव स देहेन भवेदुद्रोन संशयः दुःशीलः शीलयुक्तो वा रामो वा सोप्यलक्षितः १२ सृति
सासनसंयोजस्य ज्योराजवत्सदा अविकल्पमते स्तस्मात्प्रजयेच्छिवशासनं १३ छद्मनापि हि यो धर्मस्नाति शा-
सनमैश्वरं स यां गतिमवाप्नोति न तत्क्रतुशतैरपि १४ अविमेतो यं विधिना निर्मलं सितभस्मना गंधलेपपरि-
हीनेनापि दुष्टेन शुद्ध्यति १५ भावशुद्धौ भवेच्छुद्धः शुद्धभावस्ततो भवेत् उदकं भसहस्त्रेण मृदारकशतेन च १
६ अपि वर्षसहस्त्रेण भावदुष्टेन शुद्ध्यति भावपूतं चरेच्छैवं वस्त्रपूतं पिबेज्जलं १७ दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं सत्पादं
वदेद्वचः जटीमुंडं शिखीवापि भिक्षाशीरिगतस्य हः १८ मौनी भूतानुकंपी च यतिः शान्तमतिश्चरेत् साधुकारी च
द्विमेकार्थं परिवर्जयेत् १९ उपवासपरं भैक्षमेकं च ग्रहिणामनी सर्वसंगविनिर्मुक्तः श्रद्धः शिवपरायणः २०
सोपी हृदयनं कृत्वा योगी श्रानुचरो भवेत् वसेदायतने नित्यं स गणाः शिवधार्मिकः २१ शिवे भक्तिः सदा सांतिरहिं-
सानुसदा समः संतोषः सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यं तथा हर्म २२ यथा संभव पूजाभिः कर्मणा मनसा गिरा शिवे भक्तिः
सदा कार्या न दुश्च शिवयोगिषु २३ स्वदेहनिर्विशेषेण शिवभक्तांश्च पालयेत् भयदारिद्र्यरोगेभ्यस्तेषां कुर्यात्त्रिधा
शिव २४ शिवस्य परिपूर्णस्य किन्नाम क्रियते परैः यत्कृतं शिवभक्तानां तत्कृतं स्याच्छिवे सदा २५ स ह्यरमणिगंतव्यं

भवि. ७
२५१

यत्र देवो महेश्वरः तत्रैव मणिगंतव्यं यत्र माहेश्वरो जनः २६ यत्र तेनापि गंतव्यं यत्र सन्निहितो हरः महेश्वरस्य भक्त
स्य शिवार्चनरतस्य च २७ आज्ञां कृत्वा यथा ध्याय मध्वमेधफलं लभेत् नित्यं भक्तपाश्रेषु नित्यं शिवपरायणः २
८ अर्चयित्वा यथा न्यायं गारापतिगतिं लभेत् शिवश्रमरता भक्तः शिवभक्तान् प्रजयेत् २९ स्वागतासनपाशा
घैर्मधुपर्कादिप्रजनैः यस्वागतनमस्कारैः कुर्यात्त्राय्यभिवादनं ३० दशवर्षसहस्राणि बुधलोके महीयते प्रा
प्तये शिवभक्ताय पादौ प्रक्षाल्य यत्नतः ३१ वर्षकोटिसहस्राणि सोमलोके महीयते प्राप्ताय शिवभक्ताय यो दद्या
दासनं स्वयं ३२ विंशद्वर्षसहस्राणि धरलोके महीयते यत्नेन यक्षतौ यश्चाद्विष्णुलोके महीयते ३३ अनुत्पमपि
कारुणपादं तं भवति वासयं तस्मात्सर्वेषु कारुणपाजायते ज्ञानमुत्तमं ३४ अभावे तदणभूष्यं ते पात्रे वनफलानि च
दत्वा गतार्थं च नृणां स्वर्गं यांति प्रमाणाव ३५ सहस्रकृत्यस्वसोपानं यथा लोकप्रियंवदः इहामृतं शुभं ते वां ये वां
वमधुराणि ३६ अमृतस्यं दर्नी वाचं चंदनस्य रंशीतलां धर्मीरिवो धिनीं भुक्त्वा सुखमक्षयमाप्नुयात् ३७ अन्न
दानेन विप्रैः प्रयत्नमानो धनेन वा इदं स्वर्गसोपानममासु च प्रियंवदः ३८ सपूर्वाभिभाषणं दृष्टिः प्रत्येकं स्वर्गहे
तवः संगच्छेदागतं भक्त्या सोमेन वचसा हि ज ३९ गमनेष्यस्य गंतव्यं यथा नः संतुते शिवा शिवं भवतु ते नित्यं अक्षे

रामः
२५१

वार्थं वसाधकं ४० आशीर्वादमिदं वाक्यं कार्यं वसर्वदा नमस्काराभिवादेषु स्वस्तिवादेषु संगतैः ४१ एवमादि
शिवा वारमनुष्ठाय शिवाश्रमी अशेषयापनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ४२ शिवभक्तेषु या भक्तिस्तु नैः क्रियते नरैः
शिवं भक्त्यश्रानित्यं भक्तिभावैरनुष्ठिता ४३ मुकुटादिना वापि यो नाक्रोशेन ताडयेत् न्याति विप्रियां सुस्थं क्षांति
रेषा सुकर्मणा ४४ ज्ञानयज्ञतपो जययोगदानादिसंक्रिया क्रोधनस्य हृथाय स्मान् स्मात्तत्परिवर्जयेत् ४५ धर्मा
स्थिप्राणा हृदयं निर्देह्य दयं वचः न वाच्यमप्रियं तस्माच्छिवभक्तैर्विशेषतः ४६ क्षमादानं क्षमासत्यं क्षमाहिंसा क्ष
माश्रुतं क्षमास्वर्गं वशोर्क्षं वक्षमयेत जगद्गुणं ४७ सशूरः शान्तिदो विद्वान् सतयस्वी सयं डितः येनाशुक्षांति खड्गेन क्रो
धशत्रुर्निपातितः ४८ आत्मवत्सर्वभूतानां यो हिताय शिवाय च सर्वथा वर्तते ब्रह्मसाहिता समुदाहृता ४९ सर्वभू
ताभयं दत्वा यश्चरेच्छांतमानसः इहैव सर्वभूतेभ्यो न भयं तस्य विशते ५० उत्पन्ने हर्षशोको यः समंतो यं प्रकीर्तितः
अतीनानागतास्तेषु वर्तमानेन स जति ५१ नाजुस्मरति चात्मानं समंतो वः प्रकीर्तितः ब्रह्मवर्धे स्थितं स तं ब्रह्म च
र्ये स्थितं तपः ५२ ये संस्थिता ब्रह्मवर्धे ते नित्यं संस्थिता शिवे शिवाग्र्यतिथिगुर्वर्थे प्रतिगृह्णाति यस्ततः ५३ न प्रति
ग्रहदोषेषु लियते वृजपरां वत् कविर्ब्रह्मन्यादापश्ये हिवलिंगमुपूजितं ५४ यस्तु पूजयते भक्त्या स रूरो नात्र संशयः

भविष्य २५२ दृष्ट्वा यतनमाक्रम्य नमस्कृत्वा शिवं व्रजेत् ५५ वज्रः पथनदीशैलकंदरेषु च सुखतं अवतीर्य नमः कुर्याद्दृष्ट्वा लिंगं दृष्ट्वा
 तः ५६ हस्तियागसनाभ्येभ्यः शिवयोगीतपस्विनः सर्वदानेन तपसा अश्वमेधायुतेन च ५७ फलं प्राप्नोत्ययत्नेन नमः
 त्प्राप्तं सस्यवर्जनात् सर्वदोषाभ्रयं मत्स्यं हरतः परिवर्जयेत् ५८ कर्मस्य कश्चिदेभक्तिः काशैश्च कश्चिद्वर्जनं सर्व
 तीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ५९ तत्फलं लभते सर्वमत्स्यमांसस्य वर्जनात् नगोजालाभस्माग्निशिखिणा
 यो यदा हृत् ६० नलं घनीयं निर्माल्यं अघ्नति चेदं दलग्नं के धारयेच्छिव निर्माल्यं भक्त्या च वंदतां लयेत् ६१ भक्षणा
 नुराधकं गच्छेत्तद्विलंघ्य च भूरधीः नतत्र स्नानं पूजां च प्रतिगृह्णाति शंकरः ६२ यत्र नैवेद्यं निर्माल्यं लंघ्यते वा ल्यप्यु
 द्दिभिः यत्र नैवेद्यं निर्माल्यैः संकीर्णं कलशादयः ६३ स्नानं भक्त्यापि क्रियते नतद्रुह्णाति शंकरः मर्त्यो या शिव
 स्पादौ ताम्रलिंगां विवर्जयेत् ६४ गुरोश्च शिवभक्तानां नृपसाधुतपस्विनां अग्निमन्त्रिजविप्राणां केशवस्य वसुध
 तः ६५ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां पक्षयोर्भयोरपि श्मश्रुकर्मोत्तनाभ्यंगप्रस्थानं मैथुनं त्यजेत् ६६ योऽस्मीयादन्नमर्ल
 तः पापस्यो समुद्रकेवलं तस्मात्स्नात्वा प्रभुं जीतभस्मना सलिलेन च ६७ प्रीतः स्नात्वा भसागच्छेद्भस्मना वा शिवा रामः
 लयं देवे सर्वो तस्येवाद्देवगणेषु दिवसेषु च ६८ शिवं संपूज्य नैवेद्यं भोजयेच्च स्वयोगिनं पितरः सर्वदेवांश्च शि २५२

वमाश्रित्य संस्थिताः ६९ प्रीते शिवे तु सर्वे ते सुप्रीतास्तुर्न संशयः तस्मान्नित्यं व्रतस्थस्य दिवसेनापि यत्फलं ७० नत
 कृत्वा गृहस्थेन ननु वर्जयेत्तैरपि नयस्यंदियद्नामान्द्वेष्टिनैव कांक्षति ७१ शशादि विषयाभोगान्सर्विज्ञे
 योजितैरिन्द्रियैः ज्ञानवैराग्यसम्यक्त्रः शिवः शान्तेन वेतसा ७२ युक्तेषु दुर्गयोगेन शिवयोगी संकीर्तितः शिवधर्मोऽयं
 ज्ञानं ज्ञानाद्वैराग्यवर्जितं ७३ शिवयोगी च सर्वज्ञः परिपूर्णः सुनिर्हृतः स्वात्मन्यवस्थितः भूयः शिववत्स शिवो भवेत्
 ७४ सर्वयज्ञतपोदानैस्तज्जहोऽथ तत्फलं तत्फलं लभते सर्वसंपूज्य शिवयोगिनं ७५ यथाग्निद्रव्यकान्द्रव्यद
 क्षिणाहविज्ज्वलिजः अग्नयुः सामवेदेन वेदयज्ञः प्रकीर्तितः ७६ ब्रह्मचर्यतपोमौनशान्तिवातावलावर् इत्येतन्न
 यत्सौरूपमघोरं पंचलक्षणं ७७ यदिष्टं च शिवेष्टं च न्यायप्राप्तं च यज्ञवेत् तत्र गुण एतो देयमित्येतद्दानलक्षणं ७८
 बहुनात्र किमुक्तेन शिवभक्त्या प्रयोजयेत् शिवभक्तेन यजुक्तेन तजुक्तेन च शिवेन वै ७९ विज्ञानां वेदविदुषां कोटिं
 संभोजयत्यफलं तत्सर्वं कोटिगणितं संभोजयति शिवयोगिनं ८० तस्मात्कुर्वे विशेषेण पुण्येषु दिवसेषु च शिवमुद्दिश्य
 विष्टं शिवभक्तं प्रपूजयेत् ८१ असंयतसंयतो वा सर्वावस्थागतोऽपि वा यो वा सो वा शिवे भक्तः शिववत्प्राप्तमुत्तमं
 ८२ ब्रह्मवारी समाधिस्थः शान्तिशीलपरायणः अहोरात्रं नक्तं भुंजी चोपवासस्य लक्षणं ८३ रुद्रस्यायतनस्थानि पु

भविष्य स्थानानि निर्दिष्टेन भूतान्तेषु बह्वर्त्तुत्वात् इत्याहुः कारणं ८४ कुङ्कुमाभिरुद्राङ्गवमाकोटमण्डलेश्वरं कालंजरां
 २५३ कुङ्कुमाभिरुद्राङ्गवमाकोटमण्डलेश्वरं कालंजरां ८५ कुङ्कुमाभिरुद्राङ्गवमाकोटमण्डलेश्वरं कालंजरां ८६
 गयाचैव कुरुक्षेत्रं वारं कनखलं तथा विमलेश्वरं हस्ते महेन्द्रं भीमकेश्वरं ८७ एतद्गुह्याष्टकं नाम महापापघणनाश
 नं गत्वा ते पुनः श्रीमान् प्राप्नोति परमं पदं ८८ शिवमंदिरमासाद्य मोदते भद्रसर्वतः श्रीयर्वतं हरिपर्वमहाकालव
 नंतथा ८९ आश्रात केशं केदारं महाभैरवमेव च जल्पीशं मध्यमेशं च सर्वदुःखविनाशनं ९० एतद्गुह्यातिगुह्या
 त्वमष्टमं परिकीर्त्तितं अमोक्षं प्रभासं च नैमिषं पुष्करं तथा ९१ आवाटिकं चैव भारभूतिभवनं भवोत्तिकं नकु
 लीशं च विख्यातं तथा प्रत्याक्रिको महान् ९२ प्रीत्यष्टकमिदं क्षेत्रं सदा रुद्रस्य कामिकं तत्र यांति मृता सत्त्वा दुःस्य च
 रमं पदं ९३ प्रयानसकूपो यानंतथा च देवता गृहं तीर्थे दत्तेषु यः कुर्यादक्षयं लभते फलं ९४ क्षांतिस्थले दयास
 त्पदानशीलं तपःश्रुतं तदष्टास्वर्गमुद्दिष्टं परंपरायां त्रयलक्षणं ९५ विष्णुरुद्राक्षवभ्राणं धत्ते मालां सदा करे शतार्क्ष
 र्द्धं प्रमाणेन स रुद्रो नात्र संशयः ९६ प्राणवोपि हि रुद्राक्षैः संयुक्तो यांति रुद्रतां तस्माच्च धारयेन्मालां रुद्राक्षारणां
 द्विजोत्तम ९७ ----- कल्पस्य मंडलं महत् शोभितं गंधपुष्पाद्यैर्न्यासं तत्रासनं गुरोः ९८ शोभितं पुष्प

रामः
 २५३

वस्त्राद्यैर्वचिकस्य महासनं अष्टमी कल्पपरत्कारं वाचकं पूजयेत् सदा ९९ शिववर्द्धि वधर्मचतुल्यमेतदनन्ययत्
 एवं यो ध्यायते शिवधर्मं यश्च श्रणोति वै १०० आयुर्विंशायशः सौराक्षरीरं ते शिवं व्रजेत् सर्वेषां शिवभक्ता नाम
 यं वाचो विज्ञानता १ यावदस्योपदेशेन शिवधर्मं समाचरेत् तव तस्यापि तत्पुण्यं उपदेशं न संशयः २ उपदेशं
 विना यस्माद्धर्मो ज्ञातुं न संशयः नावत्कर्तुं न विज्ञातं तस्माच्चतुल्यं फलं तयोः ३ गोहिरण्यध्वनागानां गोहिरण्य
 सवाससां भवेत् सर्वं निरुद्धां नाना नान्या यो नृपालनं ४ दानुमस्यधिकं दत्तं यस्तु नृपालयेत् अपालितकु
 लं यस्मात्क्षिप्रमेव विनश्यति ५ तस्मादुपदिष्टो धर्मस्वयं चापि समाचरेत् कारयेदपरैर्नित्यं कृतमन्यैश्च पालयेत्
 ६ सर्वतरुणि दुर्गाणि सर्वभद्राणि पश्यन् सर्वसुगतिमाप्नोति सर्वसुखमनुत्तमं १०१ इति श्री भविष्यविष्णुः अ
 ष्टमोऽध्यायः १०२ शिवमाहात्म्ये पंचमोऽध्यायः १५५ विष्णुस्त्वाच श्रयताम विधास्यामि साधुपुष्टो
 स्मि सुव्रत * सनकुमार उवाच देवदेव जगन्नाथ शंखचक्रगदाधर शिवार्चनविधिं ब्रूहि समासव्यासयोः
 गतः १५ शिवमंत्रं गणैः सर्वपवित्रं पापनाशनं १ ॐ नमः शिवाय शिवे ॐ सर्वाय क्षितिमूर्तये नमः ॐ भवाय
 जलमूर्तये नमः ॐ रुद्राय अग्निमूर्तये नमः ३ ॐ ग्राय वायुमूर्तये नमः ॐ भीमाय आकाशमूर्तये नमः ॐ पशुपतये नमः

भवि. ७ २५४ त्रिमानमूर्त्तयेनमः ॐ महादेवाय सोममूर्त्तयेनमः ४ मूर्त्तयोद्यौ शिवस्यैतापूर्वादिक्रमयोगतः आग्नेय्यांताप्रगृह्यांतर्वेद्यां
 लिंगशिवं जपेत् ५ तस्यैवमूर्त्तयः पंचदेवदेवस्यधीमतः अनुगृह्णीयानिस्तु जेतुं संहर्तेतथा ६ स्याद्भगवतोमूर्त्ति
 श्रृंगार्द्धरुजसेखरा सासुरीसर्वभूतानां रमते सोमया सह ७ द्वितीया तस्य यामूर्त्तिः यावका कसमप्रभा पावकेनप
 रिक्षिता तप्यते सामहन्तयः ८ तृतीया तस्य यामूर्त्तिरुद्धरो मभयानकाः पिगाक्षीरुद्रकर्मवसेमांसंहते प्रजाः ९ चतुर्थी
 तस्य यामूर्त्तिः शिवाय परमाताः तया समुद्धृतं सर्वत्रैलोक्यं सचराचरं १० पंचमी तस्य यामूर्त्तिस्तद्वैब्रह्म परंपदं तोहि
 पश्यंति विद्वांसो ध्यानयोगपरायणाः ११ हरपीठोपरि त्यक्ता वेदांगैः परिवर्जिताः वेदैश्च सापरि त्यक्ता तस्मै ब्रह्म नमोन
 मः १२ इत्येष भगवन् देवः पंचधा परिकीर्तितः लोके वेदे च सांख्ये च योगे चैव पुनः पुनः १३ शृणु विप्र महापुरुषं संवादं
 शिवयोः परं यं श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मानवो भुवि १४ सुखासीनं पुरा देवं त्रिपुरांतकां हरं प्राणायामपादयोर्देवी उमाव
 वनमब्रवीत् १५ उमोवाच यत्त्वयि स्थापिते पुराणमर्चिते यजिते तथा कथयस्व प्रयत्नेन मम देव जगत्पते १६
 महादेव उवाच हंत ते कथमास्येधयन्मां त्वं परिच्छसि स्थापिते मयि यत्पुराणमर्चिते यजिते तथा १७ सगारः सम रामः
 येराजा यस्य पुत्रास्तु सागराः यैरियं खलिता भूमिः सागराश्च निवेशिताः १८ अश्वमेधं स हतवान्संपूर्णविदुर्दक्षिणां शा २५४

त्वद्वेन विधिना यथावत् पुरुषर्षभः १९ अनुष्ठानेन महता महर्षिर्विहितेन च तेषां शतसहस्रस्य यत्फलं सुरसुंदरि
 २० तत्फलं स्थापिते लिंगे नित्यं ते कथितं मया स्थापयंति च ये देवि आदित्यं केशवं विभुं २१ अहं ते स्थापितो नित्यं स्वयं
 सर्वसुमूर्त्तिषु स्थापयंति च मे रुद्रं देवं द्राणि समानवाः २२ ते भवंति नाः सर्वत्रिनेत्राः शूलपाणयः यावन्ति स्मृति
 तद्धिंगं मर्त्यलोके वरान्ते २३ तावन्ति स्मृति ते सर्वे ममाग्रे गणनायकाः उमोवाच कलौ अल्पसंख्येनां दारि
 शोमानवः प्रभो २४ यथोक्तं वैवस्वता दं न शक्यः कर्तुं मेव हि महादेव उवाच प्रासादाय मया प्रोक्ता उत्तमा
 धममध्यमाः २५ अधमानपि तत्कुर्याद्विज्ञायां विवर्जयेत् वित्तवित्तानुरूपेण यः करोति शिवालयं २६ तस्या
 हं देहमाश्रित्य तिष्ठामि सततं श्रमे सर्वरत्नमयं राजा प्रासादं यः प्रकारयेत् २७ तदा छन्नं दारिद्र्यं समभर्त्तुमुच्यते ६
 धर्मयत्रैर्दरिद्रोऽपि भानवे कुरुते गृहं २८ सोऽपि रुद्रं समायाति कुलं वापि समुद्धरेत् उमोवाच कानि पुण्याणि ते देव
 इष्टानि जगतीयते २९ अनिष्टानि हि मेऽहिलोका नृग्रहकाम्यया ईश्वर उवाच पुण्याणि कथयाम्येध इष्टानि
 निसुंदरि ३० करवीरो वक्त्रे चैव अर्क उन्नतकस्तथा पाटला हृती वैवतथा च गिरिकर्णिका ३१ तथा काशस्य पुष्पा
 शिमदारश्चोपरजिता शमी पुष्पाणि धन्यानि कुड्मकास्तथा ३२ अपामार्गं तथा पञ्जती पुष्पसमौघकं चंपकापिंड

भवि-पु २५५ तगरतथाकं नागकेशः ३३ पुत्रागकिंकिरातश्चोरापुष्पंतथाश्रमं शिंशपातुं वरं वैवसाभावंदितथैवच ३४ पुष्पाः
 शिप्यज्ञहृक्षस्य सदाविल्वप्रियंश्रमे कुसुंभस्य च पुष्पाणि तथा वैकुंठमस्य च ३५ नीलाद्रुकुमुदं वैवतथारक्तोत्पलानिव
 सुरभीनिचपुष्पाणि स्थलजान्यं वृजानिव ३६ भावेनेह प्रदत्तानि सर्वाणि कुसुमानिव गृह्णामि क्षीरसादेवियोनो भक्तो नि
 वेदयेत् ३७ इति श्री भवि-विष्णु-अष्ट-शिवस्थापने पुष्पानिरूपणे षष्ठं वा शताधिकशततमोऽध्यायः १५६
 देवुवाच सामपुष्पाणि मे झहिये पुमासेषु यत्फलं प्रजिते त्वयि देवेश तथा स्नानफलं वद १ ईश्वर उवाच शृणु
 देवि महापुण्यं मास पूजाफलं श्रमं पुष्पाणि च तथा वस्त्रास्नानफलं वरं २ श्रावण शुक्ल पक्षस्य अष्टम्यां यज्यो-
 धितः स्नापयेत् घृतक्षीराभ्यां करवीरैश्च पूजयेत् ३ कृत्वा त्रिकार्यं विधिवत् तथा वास्नानं भोजनं कन्या कर्त्तितस्तत्रे-
 ण कारयित्वा यत्किंच ४ कृत्वा विवित्रं गंधैः सुकुंठमागुरुचंदनैः कृत्वा पवासससम्प्लामष्टम्यां विप्रभोजनं ५ आ-
 रोपयति यो भक्त्या सोऽग्निहोमफलं लभेत् पुनर्भवति वैराजा भूपालो नात्र संशयः ६ मासि भाद्रपदेष्टम्यां शुक्ल पक्षे
 वरानने स्नापयित्वा नृमां भक्तापयसा वष्टतेन च ७ अपामार्गेण कृत्वा नृपूजां देवि विधानतः हंसयानं समाहूय रामः
 मम लोकं व्रजेतु सः ८ मासि चाश्वयुजेष्टम्यां अर्कपुष्पैः सुयोर्वयेत् स्नापयेद्दधि क्षीरेण कुंकुमेन विलेपयेत् ९ गौरि २५५

कंयानमारुह्य ध्वजमास्तुलंश्रमं मयूरप्रवरैर्युक्तं मय्यातिसमं दिवं १० कार्तिकस्य तु मासस्य शुक्लाष्टम्यां नृपो नः स्ना-
 पयेन्मधुक्षीराभ्यां जातीपुष्पैश्च पूजयेत् ११ कार्त्तुरयानेमारुह्य किंकिनीजालमंडितं सयति मत्पुं देवि गंधर्वीप्सरसां
 प्रियः १२ मार्गशीर्षे तु मासस्य च गव्येन यो नः स्नापयित्वा र्वयेत्तत्रावकपुष्पैर्वरानने १३ कृत्वा पवासससम्प्लामष्टम्यां विप्र-
 वृत्त्या विधिवत्तः सत्रैर्लोकमतिक्रम्य यत्राहं तत्र गच्छति १४ पौषे मासे तु योष्टम्यां भक्त्या पूजयते नः उन्नतकस्य पु-
 ष्यैः सुस्नापयित्वा घृतेन च १५ सयानं दिव्यमारुह्य पुष्पाकं नामनामतः ममालयं समासाद्य मोदते शाश्वती समा १६
 माघे मासि तथाष्टम्यां विल्वपत्रैश्च योर्वयेत् स्नापयित्वा नृमे भक्त्या देवि इशुरसे नमः १७ प्रभयार्कसंयानं दत्तात्रेय
 समंतथा आहूय मोदते नित्यं ममलोके न संशयः १८ फाल्गुणस्य तु मासस्य गंधतोयेन यो नः अर्चयेद्दोरापुष्पैः सु-
 चंदनैः सनं लभेत् १९ वैश्रमासि तथा देवि पुष्पातोयेन यो नः स्नापयित्वा र्वयेत्तत्रावकपुष्पैः सुसुंदरि २० वक्र-
 वलीस्य मयूरस्य विंदते सफलमहत् सयदा जायते चेह तदा पुत्री भवेन्नाः २१ वैशाखे तु मासे अष्टम्यां यस्तु मा-
 नवः कर्पूरागुरुतोयेन स्नापयित्वा विधानतः २२ अर्चयेच्चक्रमंदारैश्च मेधफलं लभेत् गत्वानमपुं देवि की-
 उते सगरीः सह २३ ज्येष्ठे मासि ततोऽष्टम्यां दधिना स्नापयेत् नृमां पूजयेत्तत्र पुष्पैश्च सगच्छेत्परमां गतिं २४ आषा

भवि-पु २५६ टेयो नरो ह्यमो नानातीर्थो दैवैः स्नापयित्वा र्वये इत्था प्रथोः कुरुवकस्य च २५ गंधर्वो रगयक्षैः सुपूज्यमानो वि-
 धिः क्रीडते समयासां ह्यावदिंशश्च नृदश २६ य एवं वत्सरं देविकारयेदष्टमी व्रतं न तस्य पुनरुत्तिः सत्यमे-
 तदुवीम्यहं २७ नीलकंठं हरं शंभुं सर्वभीमं महेश्वरं विरूपाक्षं महादेवं उग्रं शंभुं कमेव हि २८ ईश्वरं च शिवं
 देवि सर्वलोकस्य पूजितं एतानि शिवनामानि मासेष्वेतेषु कीर्तयेत् २९ मुच्यते सर्वपापेभ्यः शिवलोकं स गच्छ-
 ति ईश्वर उवाच यौघे मासि यदा देवि शुक्लाष्टम्यां बुधो भवेत् ३० तदा तु सामहापुराणमहाभद्रं इति कीर्त्ति-
 ता तस्यां स्नानं जयमोहं तर्पणं विष्णुभोजनं ३१ मत्प्रीत्यर्थं कृतं देवि शतसाहस्रं कर्मेव त तस्यां तस्यां सदा देवि
 प्रत्यहं विधिवद्भवेः ३२ गंधपुष्पोपहारेण ब्राह्मणानां च तर्पणैः इति भद्राष्टमी ईश्वर उवाच पुष्प-
 मासे यदा देवि शुक्लाष्टम्यां वरानने ३३ लक्षं जयते पुण्यं यत्त्र्योके तैः प्रच्यते तदा तु सामहापुराणजयंती वाष्ट-
 मी स्मृता ३४ तस्यां स्नानं तथादानं जयमोहं च तर्पणं सर्वकोटिगुणं देवि कृतं भवति कृतज्ञः ३५ तस्यां मे पूजनं
 दैविकं त्वयं विधिवन्नरैः पुष्पमासेष्टमी पुण्यानभस्यश्च पुजेव ३६ सप्तमी माघमासे नृवैत्रे मासि त्रयोदशी रामः
 तृतीया चापि वैशाखे षष्ठी भाद्रपदे व ३७ कार्तिकी पौर्णमासी नृदादशी कार्तिके व ३८ एवं समेषां सततं पुष्पा २५६

मासेऽष्टमी शुभा ३८ यथेह सप्तमी नित्यं माघे कस्य महात्मनः ३९ इति श्री भवि-विष्णु-अष्ट-जयं सप्त-
 मी कथने सप्तपंचाशताधिकशततमोऽध्यायः १५७ देव्युवाच देवताशास्त्राः सर्वे सिद्धाविद्याधरो रगाः
 गंधर्वाय सरश्चैव मृगयक्षी सरीसृपाः १ पर्वताश्च समुद्राश्च सप्तदीपाश्च मेदिनी वेदश्च अग्रयः सर्वकथं जानासु-
 रेश्वर २ सहस्रं ह्यमृदं निजं मम स्थावराणि च कथमेतमुन्नं देवा वक्षसमासतः ३ ईश्वर उवाच पूर्वमे-
 कार्णवेद्योरे नष्टे स्थावरा जंगमे एकोहमस्मि त्र्योके नृनानावीजं हि दृश्यते ४ नैव देवा नृगंधर्वान्यक्षानैव च किं नरा-
 न् नैव देवा नृगायत्री न ब्रह्मानैव चाप्यहं ५ नैव ते नैव संप्राश्नयोगो न च योगिनः नैव कालाग्रिरुद्राश्च नाधर्मो ध-
 र्म एव च ६ नैव मातृगणाः सर्वे न नामा गहो न च नम्रक्षारिण चंद्रश्च नादित्या द्वादश भवन् ७ न धर्मो न च मेघा-
 श्वनशीतं न च दुर्दिनं न पशुनैव धान्यानि न प्रजानैव मानुषाः ८ अहमेकः स्वयं देवि न द्वितीयोऽस्ति कश्चन अनादि-
 निधनश्चाहं सर्वो मः सर्वगः स्थितः ९ ममाभ्युदयवित्तेन एकेनैव हे सुंदरि चिंतितं नृप्रजाः कार्यं शीघ्रं च विसृजा-
 म्यहं १० दिव्यं वर्षसहस्रं तु ध्यातुं वरुणो मया मम गात्रात्समुत्पन्नो वरुणः स्वेदसंभवः ११ को नु समया देवि
 पुत्रवत्पारिपालितः दिव्यवर्षसहस्रं तु अंगुल्या मथितं ततः १२ न तस्य बुद्धो जातो बुद्धदात्कललं तथा सख्यमांसेन

भविः ७ तौदेविब्रह्माण्डं तद्विधीयते १३ वक्ष्यामि तान्नतश्चाण्डसंपूर्णकालयोगतः तन्मयायोधितं देवि तत्पन्नश्चतनः परः
 २५७ १४ प्रथमं तत्र वैवस्वादेवः पंचमुरवो विभुः गायत्री च समुत्पन्ना वेदत्रयसमन्वितः १५ ततो ब्रह्मा समुत्पन्ना अ-
 म्यक्षय एवह पर्वताश्च ततोत्पन्ना भुवनानि चतुर्दश १६ कामक्रोधा वहंकारा ब्रह्माण्डा विनिःसृताः ततः का-
 लाग्रिहृद् अथ कर्मश्चैव महाश्रुतिः १७ ॐकारश्च समुत्पन्नो द्वादशादित्य एव च अन्ये च शतशो रुद्रादिशायारक्षया-
 लकाः १८ असंख्याता सहस्राणि ये च रुद्रा महीतले ब्रह्माण्डे नु समुत्पन्ना मम गात्रादिनिःसृताः १९ सत्वरजस्तम-
 श्वैव कांतिश्चैव धृतिः पराः प्रजालोकस्य चान्यानि वीजानि विविधानि च २० यन्मां पृच्छसि लोकस्य माते वहित् कारिणी
 लोकस्य भारवतर पृच्छ पृच्छेति वा पुनः २१ देवुवाच यत्त्वया मम देवेश तानुज्ञामहे श्वरः प्रणयेन नु हस्मां गी-
 द्वा मिवा त्रिलोचन २२ कथं विनश्यते भूयो जगत्सर्वं जगत्पते कथं गच्छंति ते देवा भूतानि च कथं विभो २३ कुतो हि गच्छ-
 ने ब्रह्म पुत्र गच्छंति केशवः वेदास्ते कुत्र गच्छंति स वडंग पदक्रमाः २४ अग्रयः पर्वताः सर्वे समुद्रा दीपसंयुताः सिद्धाः स-
 र्वीणि जक्षाणि सचंद्राः सदिवाकराः २५ ईश्वर उवाच हं ते वामि परं गुह्यं सृष्टिं संहारकारणं प्रलये सर्वभूतानि रामः
 स्थावराणि चराणि च २६ मम गात्रेषु लीयंते सर्वे ब्रह्मादयः सुराः भूयं चैव तद्भवति जगत्स्थावरजंगमं ३७ अधस्ता २५७

कालरुद्रश्रुतिष्ठते समहीतले सहितौ गिरा देवेन प्रलये दीपये जगत् २८ शिखासप्तचवर्त्तनो शतकोशार्कसन्निभा
 ते नैव दहते सर्वत्रै लोकं सचराचरं २९ यदा नु तिष्ठते वक्रिर्विस्फुरन् चैत्यनेकशः ततो दहति गायत्री वेदादयः समन्वितं ३०
 ततो योगेश्वरं दिव्यं कर्मरूपं महाश्रुतं दहते नरकावस्थायदासौ लभते प्रभुः ३१ यदा धावैव पातालनगा विभुवनानि च का-
 लरुद्रादयः धानि भुवनानि चतुर्दश ३२ बालामालाकुलीभूतं वा अग्रयं सचराचरं विनष्टं व्यापके स्थाने स शैलवनकानने ३३ मा-
 याते ह्ये विनष्टे नु त्रैगुण्यं प्रलयंगतः ब्रह्मा विनश्यते देवि देविभिः सर्वभिः सह ३४ विनाशयित्वा भूतानि ब्रह्माण्डं सह देवतै-
 र्स्वर्गादिभिर्मध्यस्थश्यामि नगनं दिनी ३५ यदा शय्यास्यं हं देवितदा हृत्तं शये दिदं विबुधसि यत्तदेवितदा सर्वं विबुध-
 ति ३६ यदा सृष्टं मया देवि जगत्स्थावरजंगमं संहारमियथा चाहं तत्सर्वं कथितं मया ३७ देवुवाच स्वप्नं नित्येन रा-
 देवस्वप्ने यत्प्रतिमेषु तथा ब्रजस्वरमध्वानं तथा ब्रह्मसुरेश्वर ३८ वनस्पति तडागांश्च ग्रामांश्च नगराणि च हस्त्यश्वाश्च
 नानि प्रासादांश्चैव माणि च ३९ सारजुह्ममध्वानं नदी जलवज्रलाशयं कोदे हेतिष्ठते देवको वादो शंतरं ब्रजेत् ४०
 ईश्वर उवाच त्रिधा नृकं शरीरं वै मानुषस्य च देहिनां वायुपित्तं श्लेष्माणं च त्रिभिर्देहं सदा धृतं ४१ यादा नु प्रवलो वायुरि-
 देशं तं ब्रजेत् पित्तेन हि सुवर्षस्य श्लेष्माणां नु जलाशयात् ४२ संजीवे मानुषाणां नु देहं तत्कायशक्तिनी अप्राप्ते व नुकाले

भवि.पु
२५८

नभिर्गच्छतिममप्रियं ४३ मनःपतितैरदेशाग्रामाणिनागएणिच सहितोवायुनादेविशीघ्रंभवतिमेदिनी ४४ पंचभक्ताः
निदेशं चयंचकर्मद्रियाणिच ज्ञानेन्द्रियाण्यंचैवयंचसूक्ष्माणिशोभने ४५ अहंकारंमनोबुद्धिः प्रकृतिःपुरुषस्तथा यं
ब्रविशात्मकं ह्येतन्निमित्तं त्रिगुणंमया ४६ अश्वेदेयेनवक्तव्यंयथानस्यपरोक्षिभुः सर्वहिश्रद्धातव्यंयथाहंकथया
मिते ४७ वायुनासहगच्छतिसूक्ष्माणिमनसातथा त्वग्धधारंतथाभांसंस्वदेहेतिष्ठतेभुवं ४८ यश्चपतेसुरवडुःखानि
नह्येवंनरकंतथा नृत्पगीतानिकुर्वीतिवरूनांस्फोटनानिच ४९ भयंविषादंलज्जांचमैथुनंभूर्यमेवच स्वप्नांतपः
श्चपतेसर्वमैषतेप्रत्ययोऽक्षयः ५० मनश्चेंद्रिययुक्तेनसहितेनांतरात्मना वायुनापेरितोगच्छेद्यावत्तत्रैवगच्छति ५१
समलोकंसमासाद्यसप्तद्वीपांचमेदिनी क्षणेनभ्रमतेदेविमनसावायुनासह ५२ योवैषपतिस्वप्नंवैयोवादेशं
तं ब्रजेत नमयाकथितंतत्वंकिंभूयःपरिएच्छसि ५३ इतिश्रीभवि.विष्णु.अष्ट.सहस्रसंहारादिकथनेऽष्टां
शताधिकशततमोऽध्यायः १५८ देवुवाच तीर्थानिमर्त्यलोकेचसंतिनानाविधानिच भस्मस्नास्यकिंपुराणं
येनस्नांतिभवान्सदा १ ईश्वरउवाच महापुरुषंस्नानमिदं दुर्वाच्यं देवतैरपि कोविदुश्चोदिदंस्नानं वर्जयित्वा न
मांप्रिये २ यत्फलं सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु यत्फलं तत्फलं लभते देवि कृत्वा स्नानं नृभस्मना ३ दीक्षां संप्राप्य यो देवि

६

रामः
२५८

गुरोर्लक्षं समाचरेत् न तस्य उरितं किं विज्वलेन गंगंदिनि ४ भस्मयोर्मंत्रसंयुक्तं गुरुभक्त्या लभेत्त्राः लभते मुक्तिम
त्स्नानं भस्मं परम दुर्धभं ५ दिनमेकं तु यो भस्मसमं त्रं धारयेत्तः सो त्रिष्टोमफलं देविलभते मात्रसंशयः ६ ब्रह्म
सूचयेण यो भस्म एकात्रं तु धारयेत् सो त्रिष्टोमस्य यज्ञस्य सफलं विंदते सह ७ त्रिकालं वापि यो भस्मया वज्जीवं
हि धारयेत् तस्य मोक्षं भवेद्देविसत्यमेतत्तमोदितं ८ भस्मोदिलिप्तदेहं तु यस्तु सेवेत मैथुनं यावद्देहाग्रमाणां
स्यान्नावसनरकं ब्रजेत् ९ जयामुक्रुटधारी नृभस्मादिधध्वसुवती सेवते मैथुनं यस्तु तस्य पापं निबोधमे १० ज
यकेशेषु या संख्या परिमानस्तु या मुच तावद्वर्षसहस्राणि नरकेषु सपद्यते ११ देवुवाच को देवी भो भवा
देवः का वाहंकाचमेगतिः इत्येतत्को तु कं देव प्रसीद कथय स्वमे १२ ईश्वरउवाच किमब्रुवसि आत्मानं
लोकसंतानकारिणी माता त्वं सर्वभूतानां स देवा सुराक्षसा १३ उमागौरी ववाच त्वं गायत्री स शिवस्तथा का
लिका कालरात्री व सर्वशाचपरायरा १४ वरेण्या वदा देवी सततं भक्तिवत्सला कात्यायनी तथा सिद्धा वेताली सिं
हवाहिनी १५ रौद्री तु भद्रकाली तु दुर्गा च त्वं वरानने ब्रह्माणी वैव कौमारी तथा माहेश्वरी भुभे १६ वाराही वैष्ण
वी च त्वं ऐं श्री वा शुं डया सह वारोश्वरी अनंता च विशासिद्धा एतिस्तथा १७ प्रिया देवि सदा त्वं हि सरदिलक्ष्मी च

भवि. ७
२५८

नित्यथा मेधागुहिकृत्वा वनिद्रापीति विवर्तकी १८ लज्जापीति हिंसा वप्रकृतिस्त्वंपकीर्तिः मंदकिनी तथा गंगाः
यमुना चैव नर्मदा १९ गोदावरी ययोत्पावतापी भीमवती तथा तुंगभद्रा नृणां देवी पुण्या चैव सरस्वती २० महापुण्या विपा
शान्तमहानदी तथा चैव मुनी पुण्या सिंधुश्च परमानदी २१ कावेरी कपिला देवी अन्याश्च विविधास्तथा सर्वतावस्थिता देवी
उज्ज्वलविष्णुच २२ दिक्षासुरमसे च त्वं सीतान्वंद्रौ यदीति तथा वारणास्य पुता त्वं मंदोदर्या यशस्विनी २३ भूतर्नेके अंत
रीक्षे च पाताले गोमती तथा सर्वत्रावस्थिता देवी यथा हं सर्वतो मुखी २४ त्वया मया विना देवी न किं विदयि विद्यते
देवुवाच यश हं सर्वलोकेषु स्थिता सर्वेषु जंतुषु २५ उमावा अथ वागौरी धरणी लोकधारिणी यत्नी च वामदेवस्य उहि
तारा वारणास्य च २६ तं किमर्थं कृता तेन एव तेन उरुत्मना ईश्वर उवाच विद्यावसुर्नाम मुनिर्ब्रह्मणः कुलसंभवः
२७ तस्य पुत्रो महायोगी दशग्रीवो महाबलः दशवर्षसहस्रगणिवामक्षेण सुंदरी २८ आराधितो विधिना शिरां
सि विनिहृत्य च पश्चात्तुर्ध्वशब्देन तुष्टो हंतस्य सुव्रते २९ ततो मया सोभिमतसुष्टेन नगनंदिनि प्रार्थय स्ववंपु
त्रय दिष्टं तद्ददाम्यहं ३० पातालं मर्त्यलोकं च स्वर्गलोकं तथा परं देवावश्या भविष्यं तिगंधर्वैरगाराक्षसाः ३१ ए
वं मया सोभिहितः प्रणम्य प्रांजलिस्तथा भक्त्या परमया पुक्तो मत्प्रसादा सुरेश्वरि ३२ प्राप्तवानखिलं सर्वं त्रैलोक्यं स

रामः
२५८

वत्तत्तं त्रैलोक्यैश्चर्यसंपन्नः श्रिया परमपद्यतः ३३ हतंच देवा राजस्य लंकां पुष्पकमेव च ततः सराजधानी वैवस्वता रती वशोभ
नां ३४ समुद्रमध्ये वक्षेद्रो अयं ह्यस्यो महाबलः तस्या भवन्महादेवी शक्रस्य च शची तथा ३५ मंदोदरी नाम शुभामहिषी
दंशमा तया सरममानसु लंकायां राक्षसेश्वरः ३६ कालेन गुर्विनी जाता तस्य सामहिषी तदा तत्र सा देवयोगेन प्रसूता
वावर्णिनी ३७ ज्येष्ठा सुमनसां मध्ये उत्पन्ना स्युता तदा रूपश्रिया भाषयंती लंकां सर्वमनोरमा ३८ तां दृष्ट्वा च समुत्पन्नं
दैवज्ञा रावणस्य ये लक्षणा निपरिक्षास्या निर्वेदं परमं ययुः ३९ कथनीयमिति ज्ञात्वा एकांते रावणास्तदा अब्रवीत्तस्य धर्मज्ञः
कान्येषामशुभानव ४० सर्वप्रकारसंग्रहयदिवे सिववोहिनः समुद्रपारे सर्वज्ञ स तथेत्यब्रवीत्तदा ४१ व्यादिष्टा किं करस्तेन
तथा च कुर्महामते समुद्रपारे ज्ञानी त्वामं ब्रूयाणं प्रयत्नतः ४२ ततः परिषुष्टास्तदा लंकां सहस्रशः ततः सा तत्र प्रसिद्धा
अंगुल्यग्रं मुखे तदा ४३ निक्षिप्य ब्रूयंती सा संतिष्ठति तदा सती ब्रह्मवर्षगणास्तत्र नमभारं विस्मिता ४४ ततः कालेन मह
ताजनकोत्पसन्नमः यशार्थं भूमिभागं नुकल्पयामास सर्वतः ४५ श्रुत्वा र्थं तस्य देशस्य तृणानि सुवहूनि वै संयोज्यामा
स तदा हालिकां च ब्रूयास्तदा ४६ हालिके तत्र मालक्ष्मीः सीताया नगनंदिनी ततः सा दर्शिता रात्रे जनकस्य महात्मनः ४७
उहितत्वेन सा तत्र कल्पिता परमासती एवं सा तत्र वर्द्धती रामाय प्रददौ विभुः ४८ रामो पितुं समासाद्य रूपयौवनशालि

भवि.पु
२६०

नीं कृतकृत्यमिवात्मानं मेने सपुरुषोत्तमः ४६ ततः सादंडकारणात्सर्पनखाप्रबोदितः कृतवात्रावरणं सीतां एभो
प्येनं ममारयत् ५० तां वायुसाञ्चकार सोतेनासि नगनं दिनि त्वया सीतेति शिरस्य पत्नी वं एव सास्यहि ५१ उहिता
स्वस्य नामासि संशयो वरवर्णिनि ५२ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. उमाभिहिमायामेकोनषष्ठ्यधिकशतत
मोऽध्यायः १५८ शतानीक उवाच पुनर्मे इह विप्रेंद्र गौर्यामाहात्म्यमुत्तमं भद्राख्या नृत्तीयायां कल्पेहि
अवरोत्तम १ तत्रोत्पन्ना महादेवी किंवा कालीति बोधते किं गौरी उच्यते विप्र कथय स्वममाखिलं २ सुमं
रुवाच इदमर्थं पुरा देवकार्तिके येन धीमता प्रणम्य शिरसा पृच्छो महादेवो महीयते ३ यथा ते न पुरा व्यातं स्कंद
स्य सुमहात्मनः तथा ते वक्षिनि खिलं निबोध गदतो मम ४ कैलाशशिखरे रम्ये देवदेवो महात्मनः ब्रह्मं विष्णुस
हितं गणैश्च परिवारितं ५ प्रणम्य शिरसा स्कंद ए कृते गौरि संभवः देवदेव महेशानमशेषं कथय स्वमे ६ उज्जोत्प
न्ना देवी किंवा कालीति कथ्यते गौरीति बोधते किं ते इदं कौतूहलं मम ७ एतन्मे परमं गुह्यं वक्तुमर्हं सिसुव्रत
पूजनं वयं गौर्या गंधपुष्पादिभिः क्रमात् ८ मंत्रं च मंडलं चैव दीक्षा समयमेव च एतत्सर्वं यथा न्यायं कथय स्व
ममाखिलं ९ स्नानं घण्टिकया देवं संक्षेपेण ब्रवीहि मे ईश्वर उवाच शृणु पुत्र महाभाग गौर्या व्रतमुत्तमं

रामः
२६०

यन्त्राख्यातं मया पूर्वब्रह्मादीनां दिव्योक्तं तमहं संप्रवक्ष्यामि पुत्र स्नेहात्प्रयत्नतः ११ क्रियाशक्तिर्मया प्रोक्ता पुरा
सिद्धांतभाषिता सा शक्तिर्निष्कला सक्षमा सदा शिवमनोरथाः १२ सातिशक्तिश्च संभृता दक्षस्य उहिनेति वै उमाच
मम भार्या नु प्रिया चार्द्धशरीरिणी १३ उमोत्पत्तिः स माख्याता कालीति शृणु सांप्रतं दक्षेण यज्ञप्रवरस्तत्राहमनुमंत्रि
तः १४ ततो रूपा उमा देवी संभोहातिप्रकोपना यज्ञविधं सिता देवः पितुर्ममानिनः प्रभो १५ येन स्य वभृता देवभ
वांश्चैव विमानितः एवमुक्ते निवचसि मया दक्षस्य तं भवं १६ विधं सितं वीरभद्ररूपेणो वचभक्षितं विनासिते यज्ञ
इव दक्षो मां शरणगतः १७ यज्ञो मम प्रसादेन संपूर्णस्तस्य सोभवत् ततो यज्ञं स यज्ञतिदक्षो मम प्रसादतः १८ त
तो देव्या तिसंतप्ता ये वाहं पापकारिणी पितुर्यज्ञं मया ध्वस्त आत्मानं शोधयाम्यहं १९ ज्वलंतं चिंतयित्वा तु आत्मानं
बद्धि मंडले ज्ञानाग्निना च सा देवी निर्गन्धा भस्मतांगतः २० पुनरेव तथा याता हिमवतं गृहे शुभा ततः कृष्णा भवत्सा
नु अग्निदाहेन घणमुख २१ एवं काली स माख्याता पुनर्गौरीति बोधमे हिमवतं गृहं स्नायास्ततो वृद्धिरजायत २२
अथ भक्तवती सा नृपितरं स्वं न गोत्तमं तपोवनमहंगच्छे इतीरं दुर्माश्रये २३ विमले श्वरं ततो गत्वा चकार तपः
जमं दिव्यं वर्षसहस्रं नृतपः कृत्वा सुदारुणं २४ ततो गौरी भवेत्सानुश्रुत्य टिकसन्निभा पंचातपप्रभावेन देवी

भवि-पु २६९ गौरीतिसाभवेत् २५ गंगाद्वारेप्रयागंचसिद्धिसेत्रंचधरामुख अस्मिन्क्षेत्रेस्थितादेवीश्रद्धंक्षेत्रंसुदुर्लभं २६ एवं
 तेकथितंक्षेत्रंगौर्यादेव्यासमुद्रं यदन्याएछमेकिंचित्तत्सर्वकथयाम्यहं २७ स्कंदउवाच यथैसाकथि
 तागौरीदेवदेवमहेश्वर अस्यावीर्यप्रभाणंचरूपंचैवजगत्प्रभं २८ श्रोतुमिच्छामितत्वेनलोकानांहितकाश्यपा
 एतत्सर्वयथान्यायंकथयस्वममाखिलं २९ ईश्वरउवाच शृणुधरामुखतत्वेनयथावदनुपूर्वशः शिवसंज्ञा
 पराशक्तिक्रियाज्ञानंचयाभवेत् ३० साशक्तिःपरमास्सक्ष्माभानोरिवमरीचिनी अवाक्ताव्यक्तरूपाचकामिका
 सूक्ष्मतन्मया ३१ साशक्तिर्वापयेत्सर्वजगत्स्थावरजंगमं पृथिव्याप्लुतथातेजोवायुआकाशमेवच ३२ व्याप्तं
 शक्तातयासर्वसत्त्वसत्त्वराचं नास्तिशक्तेःपरंकिंचित्पराणंभविपुत्रक ३३ शक्तिसुपरमास्सक्ष्माशिवदेहादि
 निःसृता अलक्षालसनिर्मुक्तासुसूक्ष्मानिःकलापरा ३४ बालाधलक्षगुणितालक्षालक्ष्यगुणापुनः प्रभुशक्ति
 श्रसावत्सत्त्वजनेसत्त्वराचं ३५ तत्रसुशिवसंगांशनिःसृतासूक्ष्मतन्मया विग्रहीभवतेसानुकल्पेःपंचभिराह
 ता ३६ ततःक्षोभयतेबीजं-पानिर्वीर्यसंशयः ततस्तस्यासुसंक्षोभान्नसाभवतिसामही ३७ तेजसानुपुनस्तः
 स्मापिंडा-यतिसोततः वायोएपिचसंयोगात्सरूपंवलुसंस्थितः ३८ आकाशःस्वशिवेनैवततःश्रुचीप्रजायते

रामः
 २६९

यथैतेभूतसामग्राशक्त्यापानुप्रजायते ३९ एवंसर्वमिदंव्याप्तंशक्ताचैवचराचं एषाशक्तिर्महवीर्यागौरीदेवीनुसाम
 वेत् ४० सर्वभूतशरीरस्थाजंगमाजंगमेषुच एषावैकथितागौरीउमाकालीचमुवता ४१ अंगहीनानसिद्धांतरूपः
 हीनास्तथैवच कथयामिमहावाहोयदुस्त्रंपरमंहृदि ४२ ईश्वरउवाच शृणुपुत्रमहाप्राज्ञमंत्राणांलक्षणांय
 रं संक्षेपात्कथयिष्यामियथावदनुपूर्वशः ४३ कवर्गस्यतृतीयंचषष्ठस्वामधोमतं त्रयोदशांतोपरिस्थात्सप्त
 नेननुभेदयन् ४४ सप्तवर्गद्वितीयंचचतुर्थस्वरभेदितं एतद्बीजंद्वितीयंचगौर्यादेव्याप्रकीर्तितः ४५ अंकार
 दिसमायुक्तंनमस्कारांतयोजितं मूलमंत्रंसमारब्धांतंअंगानांलक्षणांश्रुभं ४६ तदेवपूर्वबीजंनुकवर्गंनृत्तीयकं
 यत्तत्सुयावत्सर्वपूर्वमेवप्रकीर्तितं ४७ परमेष्ठाप्रकर्तव्यंस्वरभेदेनधरामुख द्विचतुर्थेनिभिन्नसुषुप्तेन
 तथैवच ४८ द्वादशेनसमायुक्तत्रिपंचंनुकसंयुतं पंचांगानिशिवादेव्याहृदयानिप्रकल्पयेत् ४९ नेत्रंनुरिस्व
 संयुतंविज्ञेयंवसमासतः सविसर्गंभवेद्यसुसर्वउष्ट्रनिवारणं ५० हृदयंनुतदाज्ञेयंशुद्धस्फटिकवर्चसं ध्यात्वा
 ईदृशंस्कंदसर्वपापैःप्रमुच्यते ५१ शिवगोरोचनात्परांपविज्ञेयसुसमंजतः शिवानीलोत्पलश्यामाध्यातव्यानुविच
 क्षणाः ५२ कवचंचतुर्वर्णाभंनेत्रंरत्नसमप्रभं हृल्लमस्त्रविजानीयात्सर्वसत्त्वभयंकरं ५३ एवंरूपंसमासेनकथ्यते

भवि.पु २६२ वशिखंडिज देह्यासंप्रवक्ष्यामियथावद्विधिनाशुभं ५४ अस्त्रेणसोधयेत्पानींसव्यासवेविधानवित् अंग
 षांगकनिष्ठांतहृदयादिप्रकल्पयेत् ५५ कशरावादिमारभ्यमालबंधस्तुयावतः हस्तेन्यस्ततथादेहेहृदयेहृद
 यंन्यसेत् ५६ शिवःशिवेतिविन्यस्यशिरायांविन्यसेन्मुखे कवचंउवसिन्यस्यवाङ्मूलां वसनांतरे ५७ अस्त्रं
 हस्तप्रदेशेषुदिशासुविदिशासुच मूलमंत्रंनतःपश्चाद्विन्यसेत्तुविचक्षणः ५८ पादादारभ्यविन्यस्यद्वौहस्तौः
 यावन्मूलकं सन्त्यासंभयाप्रोक्तं संक्षेपेणानुष्णमुख ५९ न्यासंरुत्वायथान्यायंयज्ञार्थं कर्मकारयेत् मंडलं
 प्रवक्ष्यामिसर्वकामफलप्रदं ६० शुक्लपक्षेत्तीयायांचतुर्थ्यामथवापुनः गौर्यामण्डलमालिख्यपूर्वोक्तेनविधान
 वित् ६१ एवंहस्तादितरुत्वायथाकामंसमालिखेत् पूर्वोक्तेनविधानेनसूत्रयेतद्विचक्षणः ६२ स्वसूत्रंतेजतःकुं
 र्याद्भजःपातंघडानन कुसुंभजचूर्णेननागकेशरजेनवा ६३ श्वेतचंदनयोर्वीपिरक्ततंडुलजेनच मध्येनयप्रमालि
 ख्यअष्टपत्रंसकर्णिकं ६४ कर्णिकाप्रथमेभागेकेशराशिद्वितीयके दलानिचतुर्तीयेनयप्ररेखानुवाह्यतः ६
 ५ पद्मरेखापरत्वेनद्वारं कल्पंविचक्षणैः एवंरुत्वाविधानेनयश्चाश्वजनमालभेत् ६६ अकारं कल्पयेत्स्वर
 उकारं नाममेवच एकावर्णभवेत्पद्मकारं कर्णिकापुनः ६७ - लमिति कर्माद्यावपनरत्नगात्रयः ओओ

रामः
 २६२

कारौनुद्धदनंअकारंअसनेततः ६८ आवाहयेत्ततोर्गौरीमूलमंत्रेणघणमुख ततःस्नानादिकंकर्मघटतक्षीरादिभि
 :कमात् ६९ वस्त्रपूजेनतोयेनस्नाययेत्तद्वतवारिणा कर्पूरागुरुगंधैश्चकुंकुमेनविमिश्रितैः ७० गौरीविलेपये
 दिवांगंधं वैवसुगंधिभिः अर्चनंनुततःकुर्यान्मूलमंत्रेणसाधकः ७१ विल्वपत्रैर्यामांगैर्भक्त्यैश्चैवअर्चयेत् जातीपु
 ष्यैश्चवकुलैस्तिलकैश्चपकैस्तथा ७२ तगौरैःकुंदपुष्पैश्चकुटजैरर्चयेद्बुधः रत्नपद्मेस्तथाश्वेतैर्भक्त्यानीलोत्पलै
 स्तथा ७३ आग्नेयाहृदयंपूज्यंशिवईशानगोचरे शिखानुनैत्रतेपूज्यवायवांकवचंस्तथा ७४ अस्त्रंदिश्यः
 सुविन्यस्यपूजयेच्चप्रयत्नतः नेत्रचोपरिवेदशाङ्कोर्यवैनात्रसंशयः ७५ जयास्वविजयास्वैवहृदयेनाभिपूजयेत्
 आग्नेयांनुत्रयापूज्याऐशान्यांविजयातथा ७६ पूजयित्वाविधानेनधूपमुक्षिप्यदेशिकः चंदनागुरुमिश्रेणानुक्षेपा
 नखेनच ७७ तथाचगुग्गुलं चैवघटमिश्रेणघणमुख अथवाविल्वपत्रेणघटतपुक्तेनदाययेत् ७८ धूपंदत्वावि
 धानेननैवेद्यंदाययेद्बुधः पायसंकृशारपूपांश्चडुकांभण्डुकांस्तथा ७९ घृतपूर्याअशोकाश्वस्तथापांशुमुखाशु
 भा वटकानिचसकुल्यपूपांश्चांस्तथैवच ८० खण्डवेष्टास्तथापिंडानानाभक्षांश्चदाययेत् दधिक्षीरतथापुक्ता
 चक्षिकान्कलशस्तथा ८१ अटवानिचडवानिदानव्यानिस्यनुक्रमत् विल्वपत्रंसकालावुमानुलुंगंसजंजुकं

भवि. पु ८२ जवंगाधैवजंवीरादाडिमांशुतथादिजः अविलंबालसवदवान्कपिथोडुंवरणिच ८३ खर्जरानारिकेलांश्च
 २६३ शक्षामधुरमेवच उत्तरांलिलकांश्चैवभृंगारककशेरुकान् ८४ वटाश्वलद्वीधैवपिप्यलानितथादिज एवमन्याश्च
 याकाश्चिदटवाड्वयजातयः ८५ ताःसर्वाविनिवेशास्तुःकालेकालानुरूपतः एवंदद्यात्सदादेवैर्नैवेशंविधिवः
 ८६ नतलांदेवशार्दिलयेप्रविष्टास्त्रमण्डले उपदेश्यततोवीरशिष्याणिविधिवत्क्रमात् ८७ समयांकारयेद्दि
 र्गौर्याश्चैवश्रुतोबुधः उद्वखलंनुस्वरवलंशोधनीं चूर्णमेवच ८८ नलंघयेन्नापविशेन्नचपादेनसंस्थशेत् अ
 र्कयत्रैर्नभुंजीततरपत्रैस्तथैवच ८९ नाभक्षंभक्षयेत्प्राज्ञः कोहत्वानुवामके नदेयं वामहस्तेनयत्किंचिदानुमिच्छ
 ति ९० दृष्ट्वां च सदा वंदे त्रिःकृतवानुप्रदक्षिणां नतां विंदेत्समयिनो न च गां संस्थशेत्तदा ९१ नस्त्रियेन्वापमानेन
 कुमारीं वनगर्हयेत् अश्वत्थमभिवंदेत्पूर्वाक्रात्यहरद्वयं ९२ अतडुर्जनं वंदेत्त अश्वत्थं नुघडानन ततोपि तांश्च
 येके विज्जथाप्रव्रजितानः ९३ नत्वंतरीक्षवाहोयदेशिकं शुद्धकं तथा भगिन्यसमयेयाश्चभ्रातरश्चक्लान्ति
 त ९४ उत्तरेद्वयलाभेव पूजयेत्सततं गुरुं ननिंदेद्देशं शास्त्रं यन्मयोक्तं विधानतः ९५ नगोधां विहनेत्प्राज्ञो रामः
 दृष्ट्वा वंदेच्च निस्पृशः दृष्ट्वा नुवदनीयासायथेष्टं विचार्यपि ९६ गोधां वीर्यतां दृष्ट्वा संस्कारत विधानतः नैवेशं २६३

चैवयत्किंचिज्जौर्यास्तुविनिवेदयेत् ९७ तत्सर्वं विधिवद्दीर्भक्षयेत्समयिसह पुनश्चाग्रधान्वकांश्चयेवान्येषां
 शास्तथा ९८ नतेषां दापयेत्प्राज्ञो नैवेशं चैव घणमुख समाप्ते मण्डले वीरभोजनं परिकल्पयेत् ९९ आचार्यंश्चैव भ्रातं
 श्रवदनीयाश्च निस्पृशः भोजयेद्विधिवद्दीर्भक्षेर्नानाविधैः शुभैः १०० गंधपुष्पैश्च वस्त्रैश्च यथाविभवशाश्वतः कुमार्या
 स्सर्ववर्षास्तु भोजनीयांस्तथैवच १ भोजिताभिः कुमारीभिर्गौरीं नुवरदाभवेत् यद्देहे हि पुलाभोगान् यद्देहे सिद्धिमु
 त्तमां समयान्यालयेत्सोहिसिद्धिकामः घडानन १०२ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. गौरी माहात्म्ये षष्ठ्याधि
 कशततमोऽध्यायः १६० ईश्वर उवाच समयान्यालयेद्यस्तु स ध्रुवं स्वर्गमश्नुते शृणु घणमुखतत्वेन स्नानं घ
 टिकयापरं १ धारयिष्यंति ये वत्सघटिकां देवनिर्मितां समयान्यालयेद्यो हि सौभाग्यं वृद्धिमेव्यति २ पूर्ववन्मंड
 लं कृत्वा गौरीं तत्रैव पूजयेत् हिरण्यं प्रक्षिपेत्तत्र नश्रुत्पांकारयेद्बुधः ३ वस्त्रेणानुसमाहृत्य गंधांस्तत्रैव निक्षिपेत् कुं
 कुमाग्रहकर्मरैश्चंदनेन क्लिपयेत् ४ उशीरं चंदनं मुस्तां बालकं सर्व औषधीं तथा चामलकीं पूर्वाक्षिपेद्गोरोचनां बु
 धः ५ शतमष्टोत्तरं कृत्वा गौर्यां स्थलविवधया ततोभिर्मंत्र्यघटिकां गौरीं मंत्रेण तां पुनः ६ शतमष्टोधिजसेनञ्ज
 भिमंत्रोदकं बुधः ततोभिर्वेदं कुर्याद्द्वयो धितां बालकस्य च ७ घटिकां च भिक्ता विधिवद्यानारी मंडले गृह ९

भवि.पु २६४ भगासाभवेनित्यंनरधविधिवक्तु ८ अयत्रोलभतेपुत्रंसजीवाजीवनीभवेत् अनेनैवविधानेनगर्विणीयदिधारये
 १० यात्रुरूपवतीकन्यावरं प्रा
 र्थयतेयदा घटिकायाभिधेकेनसौभाग्यमुत्तमंलभेत् ११ येनयेनाभिभावेनघटिकांकारयेदुधः नस्यतस्यहि
 भावस्यसफलंविंदतेमहत् १२ यत्रप्रोक्तंभयाकिंचित्संक्षेपेणघडानन तत्सर्वमूलमाश्रित्यअनेनैवनुकारयेत्
 १३ घटिकायाः परंकिंचिदुर्मकामार्थमोक्षदं घटिकांधारयेद्यस्तुसकामानखिलंलभेत् १४ अयत्रोलभतेपुत्रंनि
 र्धनोधनमाप्नुयात् इतिघटिकास्नानं ईश्वरउवाच अतःपरंप्रवक्ष्यामिप्रतिमालक्षणांशुभं १५ श्वेतचं
 दनमर्कवाश्रीपणैवापियालके सिद्धकेचतथाशोकेपुष्पलेयेसुखापिवा १६ मारिकोपमरागेचइंद्रीलेचका
 रयेत् वैश्यकारयेद्देवीमहानीलेचकारयेत् १७ विदुमेराजपट्टेचशुभेचस्यटिकेतथा तथाविज्ञानुसारेणकुर्या
 कुंडंतुशेभनं १८ गौर्यास्तुप्रतिमांकुर्यात्कास्त्रदृष्टेनकर्मणा एकपादस्थितंभूमौद्वितीयंजानुनिस्थितं १९ दक्षि
 णेनूकोकुर्यादक्षस्त्रेणमारिकं दंडिकावामहस्तेनयथावद्विधिनाशुभं २० कर्णेनदक्षिणेकुर्याद्विवाङ्गवावां
 गनां तिलकंचललाटेऽस्याः कर्तव्यंनुविजानता २१ विजयानुप्रतिष्ठायादेवीचदिवसेशुभे रोहिण्यमथवापुष्ये

रामः
 २६४

धनिष्ठायांनुखेव २२ यत्रंरुत्वातुपूर्वोक्तंप्रतिष्ठांकारयेदुधः प्रतिष्ठायांनुतत्रैवविवाहंयदिकारयेत् २३ घटाप
 यित्वातुस्कंदशंकरंशूलपालिनं गोहृषेनुसमारुहं कटिसूत्रेणवेष्टितं २४ एवंरुत्वाहरस्कंददेवदेवंसनातनं प्र
 तिष्ठाप्ययथान्यायंपूर्वोक्तविधिनाततः २५ विवाहंकारयेत्पश्चात्पूर्वोक्तविधिनाततः चैत्रेमासिचकर्तव्यंदिवा
 सेशेभनेगृह २६ देवींरुत्वातुपूर्वोक्तांशुविचित्रांमनोरमां ततोदेवीहृश्चैववेशांचउपवेशयेत् २७ ह्यसंयो
 जनंचैवविवाहंहोमयेत्ततः ह्यमानेनुवैवीरभ्रमयेन्मंडलानिनु २८ वेदमंगलशंष्टैश्चगेयवादित्रनिःस्वनैः म
 दंगशंखशंष्टैश्चकाहलैः पटहादिभिः २९ एवंहृत्तेविवाहेनुपश्चाद्यज्ञंसमारभेत् आचार्यपूजयेच्छक्त्याविज्ञशा
 शुबिवर्जयेत् ३० हिरण्यपट्टगुणैश्चगोयानैश्चसुपुष्कलैः लवणेनगुडेनैवयवगोधूमषष्टिकैः ३१ नानाविधैःपूज
 येद्देवाचार्यगौरिपुत्रकं ब्राह्मणभोजयेत्प्राज्ञोयथाशक्त्याघडानन ३२ गृहंचविधिवद्रक्त्यावस्त्रालंकारमौक्तिकं
 यथाशक्त्यापूजयेच्चविज्ञशांविबर्जये ३३ एवमिष्ट्यामहाप्राज्ञयथावद्विधिनाशुभां ततःपश्चात्कर्तव्यंपूर्वो
 क्तंभोजनगृह ३४ अश्वमेधसहस्रस्यवाजपेयशतस्यच यत्प्राणंभवतेसम्यक्ज्ञातानांनुमहामते ३५ कृतेगौः
 र्याविवाहेतत्तत्तानिचयत्फलं यथोक्तेनविधानेननान्यथाप्राप्यतेगृह ३६ एतत्तेपरमंगृहंचविवाहंनुसुविज्ञं

भवि. ७
२६५

इतिगौरीविवाहः ईश्वरउवाच आख्यातःसंप्रवक्ष्यामिगौर्यावतंघडानन ३७ येनसिद्धाभवैकौरीतज्जातं
कथयामिते त्रिसंध्यास्नायितव्यानुगौरीदेवीविधानतः ३८ दिनेदिनेनुहोतव्यंशतमद्योत्तरंगुह जपितव्यंतथानित्यं
त्रिकालेनुदिनेदिने ३९ इदंनुनित्यकर्मैतिकर्तव्यंसिद्धिमिच्छता पूर्वोक्तेनविधानेनपूर्वयत्कथयामिते ४० कर्तव्यं
प्रतिबुद्धेनतत्कर्मनिरतेनच एवंयःकुरुतेस्कंदपूजादेव्याविधानतः ४१ घणमात्रेनाष्टमात्रेवासर्वकामानवाप्नुते
इदमन्यत्समाख्यातमन्यथाभवतेगुह ४२ अतःसंक्षेपतोवक्ष्येयथासिद्धिस्तुजायते अरण्येविजनेमध्येगवांम
ध्येथवागुह ४३ शक्यावकक्षीरैश्चफलैर्नानाविधैस्तथा साधकस्तुमहाप्राज्ञकारुण्ययत्नैःसह ४४ व्रतंचरेद्दे
देव्यास्तुउमायामकुलोद्भव यादृशाभरणीगौरीतादृशाभरणाभवेत् ४५ वलयैर्भूषयेद्वाकुल्यगर्भनिघंसनं स
मरात्रकृतेवीरततःकुर्याज्जपंतुधः ४६ एकपादस्थितोभूमौद्वितीयंजानुनिस्थितं एवंविधिसमायुक्तोमूलमंत्रं
जपेदुधः ४७ तत्पादशसहस्राणिसर्वकामान्ततोव्रजेत् अतःपंचव्रतेजीर्णैःसर्वकर्मणिचाभवेत् ४८ ॐ हृद्रायदधि
तेनच ॐ एमेश्वरिनमः ॐ हूँ नमः कवचं ॐ फट् नमः अस्तु ४९ ॐ नमः नेत्रं अनेनमंत्रेणकृतेनतत्रकर्मभवति ॐ गौरी हृद्रूपयितेयोगे ॐ फट् स्फुटमूलमंत्रः ॐ गौरी नमः हृदयं ५० कपिलायासवत्सायाघृतंगह्यप्रयत्नतः गौर्याअष्टसः रामः
२६५

व

इत्थंआरुतीनांददस्ववै ५१ दीयतेयस्यनाम्नानुसंवक्ष्योभवेदिह कपिलायाघृतंगह्यसादेव्याशक्रमालकं
५२ बंडस्त्र्योपरागेचवलिंवाहेतथैवच संपुटेकज्वलगह्यजपेदद्योत्तरंशतं ५३ अंजयेद्दक्षिणीवत्ससुभ
गोभवतोभृशं नकुलस्यतुरोमाणिजथासर्पस्यकंचुकं ५४ सैंधवंतुहरिद्रुचसमभागानिकारयेत् धूपमध्या
स्थितंकृत्वानाममात्रंप्रयत्नतः ५५ तत्क्षणादेवविद्वेषंकुरुतेनात्रसंशयः साध्यस्यनुमहावाहोपादप्राश्रयः
गह्यतु ५६ कुंभकारस्यसंवंधिवक्रासंगह्यमृत्तिकां गृहीत्वाप्रतिमांकृत्वाश्रोत्रेनासेनुपूरयेत् ५७ लि
खनेदारदेशेनुकृत्वाविधिप्रतिबुधः विपरीतंगृहीत्वेनुसाध्यंनुगमयाणिना ५८ तत्रोपचारसंगह्यतस्यै
वतुपरिस्थितेन यादेनचअवष्टभ्यपूर्वसंध्यामधिप्रति ५९ यावन्नकुरुतेकाकतावत्सर्वमिदंकुरु जप्तव
त्सहस्रेतुद्विसप्ताहादशोभवेत् ६० गोजिह्वासहदेवायामूलंगह्यप्रयत्नतः बंडस्त्र्योपरागेनुपुष्ययोगे
थवापुनः ६१ गोरोचनासमासाधुजपेदद्योत्तरंशतं कृत्वांनुतिलकंवीरयंयश्पतिससिद्धति ६२ उशीरंत
गरं वैवक्रं चक्रं क्रमंतथा प्रियं गुंचतथावीरसमभागानिकारयेत् ६३ उमायैमहतीपूजार्क्तवस्त्रैः प्रकल
पयेत् एकांतेविजनेस्थानेविवस्त्राभरास्थितः ६४ उमायाअग्रतोवीरउद्धेयेदात्मनंतरं उत्तनंनुसंगह्यस

भविष्य हस्तेणाभिर्मंत्रयेत् ६५ घानेघानेनुदद्यादैधुर्येनचविशेषतः विलेपनंनुतंदद्यात्तांदूलेनविचक्षणाः ६६
 २६६ वशोभवतिसोजंनुर्दासत्वमुपगच्छति वशीकरणमेतन्नतवाख्यातंविशेषतः ६७ उशीरप्रतिमांकृत्वास्तूत्रे
 तावेष्टयेत् औदुंबरोपरिस्थाप्यजातीपुष्पैस्तुयोजयेत् ६८ धूपंदद्यात्तुनैवेद्यंततश्चाभिः प्रपूजयेत् पूर्वभिमुखेनक
 र्त्तवांजयंतेनमहामते ६९ दीपकंज्वालयित्वातुघृतेनलक्तकंनवा पुष्पयोगेनतीयायांचतुर्दशामथापिवा ७० स
 ततंपुष्पयोगेनपक्षयोरुभयोरपि सर्वेषामेवदेवानांविधिरेषः प्रकीर्तितः ७१ एतत्तेकथितंनुभ्यंयोगमत्य
 धिकंगुरु सत्यंसत्यमयाख्यातंनान्यथाभवतेगुरु ७२ इतिशास्त्रमिदंपुराणंनदेयंयस्यकस्यचित् शिवभक्ता
 यदातवांपुराणंगौरीमतंश्रुभं ७३ क्रूरेसत्येअमर्यादेनदेयंनुघडानन गुरुभक्तायदातवांगौरीभक्तायसर्वदा
 ७४ सुमंनुरुवाच इत्युक्तवान्पुराणंमहादेवोमहीयते महाभागपुमायांनुसर्वपापप्रणाशनं ७५
 शिवकीर्तिकपोःपुराणंसर्वपापभयापहं ७६ इतिश्रीभविष्यविष्णुअष्टंगौरीव्रतैकषष्ठाधिकश
 ततमोऽध्यायः १६१ सुमंनुरुवाच हंततेवमिराजेंद्रलोत्रमीशस्यपुराणं सर्वपापहरंपुराणंवित्रसेन
 कृतंश्रुभं १ आराधयाभासपुरावित्रसेनोमहीयते महादेवंमहात्मानंचंद्रार्ककृतशेखरं २ राजपहानिमवाप्ये

रामः
 २६६

हेपुत्रहानिमवाप्यच संसारदुःखनिर्भिन्नः प्रजयित्वाहरंविभो ३ स्तुतिंकारयामांशिरसामेदिनींगतः गर्हयित्वा
 महादेवंनिर्विलोभवसागरात् ४ श्वराणंपरमंदेवनृणावप्रणातस्तदा ॐ नमोदेवादिदेवायशिवायपरमात्मने जन्म
 दुःखविनाशायसंसारार्णवतारिणे स्तुतोसिर्विविधैःस्तोत्रैर्वेदवेदांगसंभवैः ६ धाविभिश्चमहाभागैःसर्वशास्त्र
 विशारदैः अशंकोहंमहाबाहोत्वांचैस्तोत्रंमहेश्वरः ७ प्रसीदममदेवेशभक्तियुक्तस्यनित्यशः जन्मदुःखजरापा
 पैःसर्वतावाहमूर्तिः ८ देहिमेघाभंयोगंसर्वदुःखक्षयंकर आर्जयातवदेवेशभवेयंत्रंवकानुगः ९ नरकंकाम
 यद्धतंसेद्रैरपिसुरासुरैः अंडजःस्वेदजोवापिउद्भिजोथजरायुजः १० संभवामिमहादेवयत्रयत्रतवाज्ञया यतितो
 मत्तजीवोवाप्तर्विआगतोपिवा ११ तिर्यग्योनिप्रसूतोवाहृक्षेवाश्रुकुटवे भरुदेशेपिशाचोवाभावयंशंकरात्र
 या १२ कृमिकीटपतंगोवाग्वायसिसरीसृपा तन्त्रियोगाभमहादेवभवेयंभवसागरात् १३ त्वमनारुचकृतप्रा
 णस्तवज्जलत्वापरायणाः भवेयंदेवदेवेशयावानोवागतः १४ रजस्तमोविनिर्मुक्तंश्रुत्वायमनास्तथा ह्यायं
 वानूगता नित्यंभक्तिर्भवतिशंकरे १५ भवपाशपरिश्रुतःखितंदीनमानसं त्रातुमहसिदेवेशसीदंतदुःखभाजनं
 १६ निर्मर्यादंशवक्रांत्राहिर्मात्रिपुरांतक भगवंतमनारुचकृतघ्नमत्पराजितं १७ अनार्यामसिलुचंचत्रा

भविः ७ हिमांशुभध्वज स्नेहपाशावृत्तं मूरं शानचक्षुर्विवर्जितं १८ अनाथं सचत्वं हि नं त्राहिमां विकल्पते जन्मरत्नज
 २६७ राव्याधिगर्भवासंक्रयोनिसु १९ त्राहिमां पंचभिर्दुःखैर्जितेन्द्रियसुरेश्वर भूमौ शयानं दुःखं विधिहीनं सुदुः
 खितं २० परिभ्रतं खलैर्नित्यं त्राहिमां मधुसूदन विह्वलं विज्वरं कीवमप्रकाशं निराकृतं २१ मृतकल्पं भयो
 द्विग्रं त्राहिमां भुवनेश्वर सत्त्वं चैव दुःखं चारं गुणाहीनं सुमोहितं २२ भुजंगमिव कुंभस्थं त्राहिमां भुजेक्षण स
 काकिनं तु मां देवसुहृदं धुविवर्जितं २३ निश्चसंतं यथानागं त्राहिमां त्रिदशेश्वर सत्यं शौचं परिश्रवं भक्त्या च
 परिवर्जितं २४ लोभमोहावृत्तं मूरं त्राहिमां त्रिदशाधिप नृत्तं न च देवेश न यद्विधिपूर्वकं २५ दत्तं न स्व
 जने मित्रे दुःखिते सुप्रियेषु च नोपांतं वक्रधाविष्टं कष्टाखलुदरिद्रता २६ वियोगदुःखसंतप्तं भयादुद्विग्नचेत
 सं नित्या नित्यं विषादो मे अग्रशत्रो मे हेश्वरे २७ नित्यमेवानुशोचामि अधर्मफलमीदृशं अध्यात्मिकं तथा दे
 वंपुनरेवाधिभौतिकं २८ अधिदैवाधिदुःखानां त्राहिमां शंकरप्रभो नार्थं वापि न कामं च न धर्मं नापि पूजनं
 २९ वृथा जन्मनि नो जन्ममरणं तं हि केवलं पारंगतोऽसि दुःखानां दृष्ट्या पाशां खलीकतः ३० भृत्योऽथायजीवा
 मि विप्रो जन्मनि र्थकं पीतमं जनिना दुःखं दृष्ट्या दीप्तां परस्त्रियं ३१ अशेषभुक्तं मे भवत्येकश्चिवायते

रामः
 २६७

किं त्रयश्च सिमां देवदुद्विग्रं भयविह्वलं ३२ विलपंतं यथोत्पन्नं चिंतयाश्रुपरिप्लुतं न दत्तं न तपस्तप्तं वंधूनां न रु
 तं प्रियं ३३ धर्महीनस्य दिवसायां तिमे देवनिष्फलाः जीवितेन न मे कार्यं वृथा जन्मनि निष्फलं ३४ यस्तु स
 त्रिहितार्थी यस्काहमपि जीवति स जीवति नरो नान्यो वृथा जीवति मानवः ३५ पंचभूतात्मके देहे इन्द्रियग्रामशं
 किते अज्ञानजलगंभीरे मात्सर्यमकरालये ३६ मोहसागरगंभीरे मात्सर्ये गुणपंचजरे किमत्र चित्रं देवेश यज्ञ
 कां ह्यायसे विभो ३७ प्रसन्नचित्तं सुस्थेषु को न तु घोरुणा चित्ते त्वया देव प्रतिज्ञातं दुःखं चारोपि मे प्रियः ३८
 सोऽहं देव दुःखं चारत्वं द्रुतं च विशेषतः त्राहिमां देव देवेश गतिरन्या न विद्यते ३९ आश्रयाशेन बद्धो हंत ह्याजाले
 न मोहितः मोक्षमिच्छाम्यहं देव गर्भसंसारसागरात् ४० उत्पन्नप्रतिपन्नस्य स्वधर्मरहितस्य वा अविनीतस्य मे
 देव कृपां कुरु मे हेश्वर ४१ यत्र स्थितो मूत्रपुरीषमध्ये मासत्रयं सप्तवर्गं भवासे श्लेष्माचयी तोरुधिरेण मिश्रसुप्तो
 स्थितो यातमनुस्मरामि ४२ देव कामाभिभूतेन तस्मै यामोहितेन च दुःखं चारोपायेन भक्तिलेन पुराकृता ४३ ६
 पापौ हं पापकर्माहं पापात्मा पापसंभवः त्राहिमां देव देवेश सर्वपापहरो भव ४४ निर्गुणस्त्विति वादेन निर्वाणेन
 विवर्जितः भवेयं स्वगुणो न तत्र शिवजन्मनि जन्मनि ४५ मामेजन्मकृदेशे तु मामेभवतु सत्यतां स्त्री जन्म मामे

भवि. ७ भवतु मामेभवतु दासता ४६ भोगयुक्तस्य मे देवभक्तिर्भवति नान्यथा अज्ञानपंके मलिनस्य विमलमेव तच्छुद्धिः
 २६८ देहि भगवन्मम दुःखितस्य त्वया दयप्रपन्नितस्य निराश्रयस्य शंभो भवाद्यशरणं शरणागतस्य ४८ स्वकर्मणि
 जितैः पुण्यैर्योन्यां योनिव्रजाम्यहं तस्यां तस्यां विरूपाक्षभक्तिर्भवति मे त्वयि ४९ अज्ञानाज्ञानतो वापि यत्पापं कुरु
 तवानहं तत्सर्वं समभरत्यस्य क्षम्यतां परमेश्वर ५० एवं हि स्तुतस्तस्य चित्रसेनस्य धीमतः असन्नो भगवान्
 देवमैश्वरं शिरसान्वय ५१ वरं वारय भद्रं ते त्वमिच्छसि सुव्रत वीर्यमकेशवः श्रुत्वा चित्रसेनो महिष्यति प्रण
 म्य शिरसा देवमब्रवीत्त्रिपुरांतकं अवलां देहि मे भक्तिः सदा जन्मनि जन्मनि ५३ मोक्षं मे देहि अस्या सुसंसारणी
 वसागरात् चित्रसेनवचः श्रुत्वा भगवन्नेत्रहरो हरः ५४ उवाच परयाप्रीत्या चित्रसेनं महिष्यति चित्रसेनो महाबा
 हो निबोध गदतो मम ५५ सर्वं ते भविता तत्तत्तुक्तवानसि मां यथा मोक्षं वप्राप्यसे वीर्यसादान्मे न संशयः
 ५६ सुमंजुस्त्वा च इत्युक्तार्थं महादेवश्चित्रसेनं महिष्यति तीर्थयात्रां जगामा सुशंभुर्देहविशुद्धये ५७
 कारुण्यं विजयानाममहापातकनाशनं चित्रसेनकृतं स्तोत्रं ये पठन्ति इमानराः ५८ सिद्धिमायांति ते सिद्धिं रामः
 कामकामानसंशयः यश्चेदपठते नित्यं जन्मदुःखक्षयं कुरु स प्राप्नोति परं स्थानं यत्तन्मोक्षार्थमुच्यते ५९ ६ २६८

इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. चित्रसेनकृत शिवस्तोत्रं नाम द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६२ शता
 नीक उवाच किमर्थं देवदेवेश तीर्थयात्रा कृता हि जगदक्षिणं कुर्वता वैश्याः श्रमलपानिना १ सुमंजुस्त्वा
 च नानाविधानि पापानि नश्यन्ति यस्य कीर्तनात् तस्यापि यदि विप्रं द्रव्यं हृत्पातं कृतं प्रभो २ पापं स्य शतित
 स्य स्निग्धहृदश्चर्यमित्युतः प्राप्यश्चित्तं चकारापि यत्र देवो महेश्वरः ३ तस्मान्मे ब्रूहि विप्रं द्रव्यायश्चित्तान्यनेकश
 : नानाविधानां पापानां वक्रसूक्ष्मादिभेदतः ४ सुमंजुस्त्वा च इममर्थं पुराणेषु महादेवो महिष्यते ६
 प्राणम्य शिरसा देवं कार्तिकेयेन धीमता ५ कैलाशशिखरे रम्ये सुरवासीनं महेश्वरं उवाच प्राणतो भूत्वा का
 र्तिकेयो महाबलः ६ स्कंद उवाच किं कुर्वन् किमकुर्वन् किमर्थं देवदेवेन पृथिवीमृता त्वया ७ तीर्थ
 यात्रा कृता देवकृत्वा शिवशिरोध्वजं ईश्वर उवाच ब्रह्महत्या विप्रश्चर्य प्राप्यश्चित्तं कृतं मया अदत्ता पृथिवीं सर्वा
 तीर्थयात्रां कुर्वता ८ स्कंद उवाच ४ वै प्राप्यश्चित्तीयते नराः ५ किं कुर्वन् किमकुर्वन् वै प्राप्यश्चित्तीयते नराः प्राप्यश्चित्तं
 वतं कुर्यात्कथं देवद्विजोत्तम १० ईश्वर उवाच त्रिविधं कर्मणो वीरप्राप्यश्चित्तमवाप्यते निषिद्धसेवना
 दीरविहिता करणान्नथा ११ तथान्यब्राह्मणादीनां वधं प्राप्नोति वै त्रिधा कर्म ते कथितं पुत्रप्राप्यश्चित्तकरं परं

भवि. ७ १२ अग्रिहोत्रादियत्कर्मविहितं तदिहोच्यते अभक्षभक्षणाद्यैर्निर्दिष्टं तत्प्रकीर्तितं १३ पंचानां लवणादीनां
 २६८ विक्रयादाभिषेकस्य च अशनं गंजनादीनां निषिद्धमिति गीयते १४ अग्रिहोत्रप्रवृद्धादिब्राह्मणः कामकारणः ६
 बांश्यायणं चोन्मांसं वध्यासमं हितं ततः १४ अकुर्वन्विहितं कर्म निर्दिष्टं च समाचरेत् क्रोधेन सह सा कुर्वन्प्राय
 श्चिन्तनीयते नरः १५ अकामतः कृते पापे प्रायश्चित्तीयते तदा कामकामं कृतं प्राकुरे के श्रुतिनिदर्शनात् १६ अ-
 कामतः कृतं पापं वेदाभ्यासेन शुद्ध्यति कामतस्तत्कृते मोहाद्यायश्चित्तैः एतद्विधैः १७ प्रायश्चित्तीयतां देवात्का-
 मेनैव कृतेन वा न सत्संगे रजे सद्भिः प्रायश्चित्ते कृते सति १८ विहिता कारणा देवप्रायश्चित्तमवाप्नुते निषिद्धसे-
 वनाच्चापितथा क्रोधकृतेन च १९ तस्मादेवं विदित्वैव विहितं न त्यजेदुधः न चरेद्दैनैर्निषिद्धं तु विपाकफलभीति-
 तः २० इह सञ्चरितैः केचित् केचित् पूर्वकृतैस्तथा प्राप्नुवन्ति दुरात्मानो गृहस्थविर्यय २१ विहिता कारणात्पुत्र-
 निषिद्धस्य च सेवनात् प्रेतो भवति वा भाषी उल्का मुख इति स्मृतः २२ उच्छिष्टाशी अल्पमुखो वेतालो ब्रह्मराक्षसः
 श्रकारश्च तथा पुत्रवेतालीयारि कीर्तितः २३ एवं दुश्चरितैः केचित् पूर्वकर्मकृतैस्तथा सुवर्णचौरः कृन्तवीसुरायः राम
 श्पावदंतता २४ ब्रह्मराक्षस्यो गित्वं दोश्चर्म गृहस्तल्पगः पिशुनः प्रतिनाशत्वं भूत्वाकः प्रतिवक्रतां २५ कन्या २६८

वौरेंगहीनश्चरति रेकानुमिश्रकः अन्नहर्ता मया वित्तमौघं नाशो महावकः २६ एवं कर्म विशेषेण जायते कर्मग-
 हिताः जडमूकांधवधिराविहता कृतयस्तथा २७ चरितं अमती नित्यं प्रायश्चित्तं विभ्रुचये निर्दिष्टैर्लक्षणेभ्यो
 जायते निहृतिर्न सः २८ यथा व्यतिक्रमात्पुत्रदोषोत्पत्तिरुदाहृताः प्रायश्चित्तादधो वीरदोषक्षय उदाहृतः २९ ब्रह्म-
 हत्याप्राणघातः स्तेयं गुर्वंगनागमः महान्तिपातकान्याहुः संयोगश्चैव तैः सह ३० ब्रह्महत्या दशाष्टानि कृत्वा वनेनैव
 सेतु भक्षमात्मविभ्रुचार्थं सर्वसर्वसिरोध्वजं ३१ स्कंद उवाच यदेह दशाष्टानि ब्राह्मणां चरितं व्रतं कथमे-
 तं नियोज्यं मे प्रायश्चित्तं जगत्पते ३२ ब्रह्महत्या ब्राह्मणान् कृत्वा ब्राह्मणी चैव वा विभो कः करोतु महादेव यदत्र संश-
 यो महान् ३३ हत्वा विप्रं करोत्येवं किं वा द्वाभ्यां त्रिधांसकः वरूनां घातकं किं वा कथमेतद्विकल्प्यते ३४ ब्रह्महा-
 ब्राह्मणयोश्च ब्राह्मणानां विघातने प्रायश्चित्तस्य देवस्य एकत्वं समुदाहृतं ३५ यो यं शब्दो ब्रह्म हेति वदन् वाचकलक्ष-
 णं न वात्र कल्पनाकावित्कृतैकवचनादिका ३६ ईश्वर उवाच ब्रह्महत्या दशाष्टानि यत्कृतं भवते मया एकः
 स्य च वरूनां च हन्युर्गुणेन कालतः ३७ अब्रह्म ब्रह्मयो हत्वा ब्राह्मणानां च कर्मणः एतदेव नरः कुर्याद्युगपद्यदि हिंस-
 ति ३८ स्कंद उवाच यातकाख्यानि कर्माणि यान्पुक्ता निजगत्पते उत्तमाधममध्यानां तानि मे ब्रूहि कृतमशः

भवि. ७ ३९ ईश्वर उवाच ब्रह्महत्यासुरापानं स्तेयं गर्विण्यगमः महंति पातका न्याहुः संयोगश्चैव तैः सह ४० अतः
 २७० त्वं च समुत्कर्षं राजगामि च यैश्च न गुरोश्चालीकनिर्वधः समानि ब्रह्महत्याया ४१ ब्रह्मोक्तवेदनिंदां च कौटसारं च
 हृत्तः गर्हितान्नाश्रयोजयिष्यस्यसुरापानसमानि घट्ट ४२ निक्षोपस्यापहराणं न एव रजतस्य च भूमी रजतमणीनं
 हृत्तलेयसमं स्मृतं ४३ रेतः सैकस्वयोनिस्ते कुमारिण्यं तज्जायुच सख्यः पुत्रस्य बस्त्रीषु गृह्यतल्पसमं स्मृतं ४४ गोव
 धे योज्यसंयोज्यं पारदार्यस्य विक्रयः गुरुमातृपरित्यागः स्वाध्यायाग्नौः सुतस्य च ४५ परविज्ञानपुज्येन परिचे
 दनमेव च तयोर्दानं च कन्यायास्तयोरेव च योजनं ४६ कन्यायाः स्पर्शं चैव वार्धुचितं व्रतच्युतिः तडागारामदा
 रणामपत्यस्य च विक्रयः ४७ वाच्यं तावां धवत्पगोहृश्यायापनमेव च भृत्याश्चाध्ययनं दानमपत्यानां च विक्रयः
 ४८ सर्वाकारेण अधिकारो महामंत्रप्रवर्तनं हिंसा धीनां स्वाजीवो भिचारो मूलकर्म च ४९ इधनार्थमश्रुक्षानं
 इमानां चैव पातनं अन्नार्थं च क्रियाभोगा हिंसा दानं तथा ५० अनाहितास्ते समयं मूलानां वणिजक्रिया अस
 कृताधिगमनं समिरो वासनक्रिया ५१ धान्यकृष्णपशुस्तेयं मद्यपस्त्रीनिषेवनं स्त्रीसंस्पर्शसत्रबंधो ना रामः
 स्त्रिकां चोपपातकं ५२ ब्राह्मणस्य राजः कृत्यं प्रतिवादेयमशयोः जैलं प्रंसिचमैथुन्यं जातिभ्रं स कं स्मृतं ५३ ६ २७०

स्वरोष्ट्रोश्च श्लोभानां अजाधिकारं तथा संकाराकारां गेयं गीनाहिमहिषस्य च ५४ निंदिते वधनं दानं वणिज
 ज्यं श्रुतसेवनं अपात्रीकरणं गेयममेधस्य च भाषणं ५५ रुमिकीरवयो हृत्पामभ्यान्नग्नभोजनं फलेखसुम
 स्तेयमावैयं च मनाहतं ५६ एतान्येनां सिसर्वाण्यथोक्तानि समासतः पृथक् पृथक् योक्तानि समासव्यास
 योगतः ५७ यैर्यैर्वर्तैर्यो ज्ञापितानि ते वचिहृत्तनशः महंति पातका न्यात्र प्रथमं कीर्तितानि ५८ ततो न्या
 निमहावाहो मध्यमा अधमानि तेषां नु प्रथमाया नु ब्रह्महत्यायै तिकीर्तित ५९ प्रथमे ब्रह्महत्यायाः प्रायश्चि
 त्तं शृणु यवै अष्टादशे पुराणेषु या निवाक्यानि पुत्रक ६० तान्यालोका महावाहो यथा स्मृत्यंतरेषु च मन्वादि
 कृतयो या सुषट्त्रिंशत्परिकीर्तितः तासां वाक्यानि क्रमशः समालोका ब्रवीमि ते ६१ इति श्री भवि. विष्णु.
 अष्ट. प्रायश्चित्तादिकथने त्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६३ ईश्वर उवाच प्रथमं ब्रह्महत्याया निमित्तं
 गदितः शृणु मन्वादीनां मूर्खीणां नु प्रायश्चित्तं विनिर्णये १ प्रायश्चित्तानि ब्रह्महत्यायाः अष्टादशे पुराणेषु
 दश पुराणेषु तथा स्मृत्यंतरेषु च २ प्रथमं ब्रह्महत्यायाः अष्टादशे पुराणेषु तथा स्मृत्यंतरेषु च ३ मनुना ब्राह्मणावधे प्रथमं कीर्तितानि
 त्रयोदश महावाहो प्रायश्चित्तानि हृत्तनशः ४ ब्रह्महत्या दश
 प्रायश्चित्ता = २

भवि.पु २७९ शानिकुटीं कृत्वा वने वसेत् भैक्ष्यमात्मविशुद्ध्यर्थं कृत्वा च सशिरोध्वजं ५ लक्ष्मणसुभृतां वस्यो द्विवर्षमाह्वया
 ततः प्रास्येदात्मानमग्नौ वासमिच्छेन्न विवाकरा ६ यजेद्वाचाश्वमेधेन स्वर्जितागोसवेन च अभिजिह्विष्वजि
 श्चां च त्रिवताहिं धत्तायिवा ७ जपन्वान्यतमापेक्ष्य योजनानां शतं व्रजेत् ब्रह्महत्यापनोदाय हेतुकं नियतं द्रियः
 ८ सर्वस्ववावेदविदे ब्राह्मणायो यपादयेत् अवं हि जीवनायानं गृहं वा सपरिहृदं ९ हविष्यभुग्वानुचरेत्
 निस्त्रोतः सरस्वती जपेद्वा नियताहारं सुवेदस्य च संहितां १० कृतयोगंश्च निवसेद्भामांते गोव्रजेपि वा आश्रमे ह
 क्षमूले वा गोब्राह्मणहिते रतः ११ ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा सद्यः प्राणान्परित्यजेत् मुच्यते ब्रह्महत्याया गोप्ताया वा
 लाणस्य च १२ अवरं प्रति गर्वा वा सर्वस्वमजयेत्य च विप्रस्यतन्निमित्ते वा प्राणालाभे प्रमुच्यते १३ एवं हरव्रतो
 नित्यं ब्रह्मचारी समाहितः समाप्ते द्वादशे वर्षे ब्रह्महत्यां व्यपोहति १४ सिद्धो भूमिदेवानां नरदेव समागमे भूत
 नावभृथस्त्रातो ह्यमेधेन शुद्ध्यति १५ धर्मस्य ब्राह्मणो मूलमग्रं राजन्य उच्यते तस्मात्समागमे तेष्वां मनो विव्याप्य
 शुद्ध्यति १६ ब्राह्मणः संभवेनैव देवानामपि देवतं अमाणेनैव लोकस्य ब्राह्मणो वहिकारणं १७ तस्माद्देवविदो रामः
 ब्रह्मस्त्रयोप्येन सुनिःकृतिः स तेष्वां पावनाय स्याथ वित्रा विडवाहिकः १८ अतो न्यतममास्थाय विधिं विप्रसमाहि २७९

श्चिउवाच ६

तः ब्रह्महत्याकृतं पापमपोहन्यानुवर्त्तया १९ हत्वा गर्भमविज्ञातमेतदेव व्रतं चरेत् राजवैशंपौचजानीयाद्भुवाम्ये
 वचनस्त्रियं २० यापकृत्य च निक्षेपं स्त्रीभूदस्य नृपातकं इयं वै शुद्धिरुदिता प्रकामा कामतो द्विज २१ कामतोर्ध्व
 लाणावधे निःकृतिर्नाभिधीयते इत्युक्तवान्मनुः पूर्वप्रायश्चित्तानि कृत्स्नशः २२ त्रयोदशमहाबाहो ह्यशास्त्रं किल
 पुत्रहा ब्रह्महत्याविशुद्ध्यर्थं गुरुणि च लघूनि च २३ अष्टादशपुण्यानि विदित्वा ब्रह्मणोपि हि मुच्यते ब्रह्महत्या
 यारुद्रस्य वचनाश्रया २४ स्कंद उवाच यान्यतो निजगन्नाथ प्रायश्चित्तानि कृत्स्नशः नानाविधानि वैतात
 गुरुणि च लघूनि च २५ स्थाप्यानि कथमेतानि अत्र मे संशयो महान् ब्रह्महा द्वादशाष्टानि कुटीं कृत्वा वने वसेत्
 प्रास्येदात्मानमग्नौ वासमिच्छेन्न विवाणिवा लक्षंश्च सुभृतां वा स्यादश्वमेधेन वा यजेत् २७ जपेद्वा नियताहारः
 त्रिवेदस्य च संहिताः गुरुण्येतानि उक्तानि लघूनि च निबोध मे २८ कृतवासो वनांते वा ग्रामांते गोव्रजेपि वा जप
 न्वान्यतमं वेदं योजनानां शतं व्रजेत् २९ सर्वस्ववावेदविदे ब्राह्मणायो यपादयेत् अन्यान्यपि महाबाहो लघूनि
 विविधानि च ३० दृश्यंते हि पुण्योत्सवं स्मृत्यंतरेषु च स्थाप्यानि कथमेतानि ब्रह्महत्याविशुद्ध्ये ३१ मनुर्नैकेन
 उक्तानि एकस्मिन् विषये तथा न वैष्वांशक्यते वक्तुं स गुरांशुणां कृतिर ३२ सर्वाणि वै प्रमाणा नि प्रामाण्यं हि प्रप

भवि-पु २७२ यते एवमेतद्यथार्थत्वं किं नु मे गदतः ३३ यान्येतानि तवोक्तानि प्रायश्चित्तानि पुत्रक तानि सर्वाणि विप्रैः
 इयथास्थाप्यंति तच्छृणु ३४ निरूप्य विषयं वत्स अन्वर्थं द्विगुणादिकं ततो विषयभेदाद्वैतं नु स्थाप्यानि पुत्रक ३५
 प्रायश्चित्तानि सर्वाणि गुरुणि वलघूनि च अन्यथा हि महाबाहो लघुना भुयः देशतः ३६ गुरुणा भुयः देशाद्विनिः
 प्रयोजनता भवेत् निरुमाने लघुलघुप्रतिस्वोतो सरस्वती ३७ गुरुणि हि कथं कुर्यादग्नौ शक्तिरितीह वै तस्मादे
 वं विदित्वा नु निरूप्यो विषयः सदा ३८ पुराणानि समा लोकात् तथा सत्यं तराणि च निरूपणीयो विषयः क्षमाभासः
 च कल्पनां ३९ सत्यं एव नि आलोच्य पुराणानि विशेषतः अत्रोक्तानां गुरुणां नु अनुवाक्यं भवेद्यदि ४० अन्येषां
 मपि विज्ञेयं यस्मान्नामिह सर्वशः न वेद धर्मशास्त्राणां ब्राह्मणां सुरेश्वर ४१ व्यवस्थाशक्यते कर्तुं वंदशा यो विज्ञे
 यतः न वा पुंभुयः गंतुं वै व्यवस्थाशक्यते क्वचित् ४२ तस्मादत्र पुमानं नु विद्यते न हि किंचन सत्यं तराणि वै न
 स्मात् पुराणानि च कृतज्ञः ४३ आलोच्य विषयः पुत्रवर्णनीयः प्रयत्नतः ४४ इति श्री भवि-विष्णु-अष्टमी-
 प्रायश्चित्तानुक्तं च ननु यथाधिकशततमोऽध्यायः १६४ ईश्वर उवाच अत्रैव ब्राह्मणवधे गोतत्वेनापि रामः
 सुव्रत प्रायश्चित्तत्रयं प्रोक्तं गदतस्तन्निबोध मे १ प्रायश्चित्तमग्नौ शक्तिवत्सं चि वने छातस्तस्य लक्षणानायादय २७२

शस्त्रं भृतां खर्गपर्वीक्षादशसंवत्सरं ब्रह्मपरिक्षायै ग्रामं प्रविशेत् कर्मविचक्षणाः २ यथोपक्रमे संदर्शनादाय स्यात्
 नासनाभ्यां विचरणाश्च शोने पुदके यस्य शश्रुश्चेत ३ प्राणालाभे वार्त्तानि मित्रे ब्राह्मणस्य द्रव्यापचये एवंप्रतिव
 धोश्च मेधावभवे यज्जप्यग्निष्टुतं ४ सत्यं चैव ब्राह्मणवधे हत्वा एतरेयं चौरगते वा विज्ञाते ब्राह्मणस्य सज्जनान्यवधे
 षड्वार्षिकं प्राकृतब्रह्मचर्यं त्रयमैकसहस्राश्वगां दद्यात् ५ वैश्वत्रैवार्षिकं ब्रह्मचर्यं मृषभैकाश्वतां दद्यात् कूडे
 संवत्सरं मृषभैकदेशांश्वगां दद्यादलाभे त्रेयीचैव गां च वैश्ववत् ६ एवं प्रायश्चित्तं कुर्यान्न वेन रकं अगच्छति स्व
 त्वयं पुह्यो यो येन कर्मणा न लिप्यते ७ यथैवा अयाजकमभक्षनभक्षनमवाच्यवचनं शिष्टः कुर्यान्न कुर्यात्
 दिति मिमांसा कुर्यान्न हि कर्म क्षीयत इति ८ कुर्यादिभ्यो रे पुनस्तोमेनेष्ट्या पुनः सरलमासांतीति विज्ञायते आत्य
 स्तोमेनेष्ट्या भवति सर्वपापान भवति ब्रह्महत्यां ९ योऽश्वमेधेन यजते अग्निं सुभाति शस्यमानं योजयेदिति १०
 चलतस्य निरुपानानि जपस्तपो होमश्च मग्न्यवासोदानं भुयनिषदो वेदादयो वेदांताः ११ शश्रुश्चेतः अहिंसा मधीत्याद्य
 मर्वणवधवर्षशिवोरुः पुरुषस्तुं एज न धौ हिण सामनी वृत्रहथ पुरुषगतिमहानाम्रो महदैराज न सह धिधा कीर्त्तसा
 भ्रामन्यत महद्दहस्यवमान कुष्माण्डानि पारमान्यः सावित्री चेति पावनानि १२ ययोर्वतानां शकशावभक्षभाष

भविष्य २७३ भूतयावंतोवाहिरण्यप्राशनं सोयानमिति १३ मेधान्यमेध्याः सर्वशिलोच्चयाः सर्वसवंतपुण्याद्रुदात्तीर्थानि १४
 पार्थिवानिवा १४ सागोष्ठ्यरिस्कंदाश्निदेशाः ब्रह्मवर्चसस्त्यवचनं सवने सपकोयस्यर्शनमाद्रवस्समधः १५
 शयितानां शक इति तपांसि हिरण्यगोवासोभोभूमिस्तिलाघृतमिति देयानि १६ संवत्सरश्चषण्मासाश्च द्वा
 वेकाश्चतुर्विंशत्यहो द्वादशाहः षडहत्र्यहोरात्र इति कालाः १७ एतान्येवाचारदेशे विकल्पे वक्रियेरत्नेन सिग
 ह्मणि निरुच्छातिरुच्छोचां शयणमिति प्रायश्चित्तं १८ स्कंद उवाच यदेतद्भवता प्रोक्तं अग्नौ शक्तिर्जगत्पतेः
 त्रिरवच्छातस्येति वनिरुक्तं एतन्मेवद १९ ईश्वर उवाच त्रिरात्राणां क्षिपेदग्नौ अधच्छाद्य उपोषितः ल
 क्षं वा शमितौ द्वाद्वै द्वादशाष्टानि वाचरेत् २० इत्येतानि महावाहो प्रायश्चित्तानि रुद्रशः उक्तानि च पुराणानि
 गोतमेन स्मृतानि च २१ ब्रह्महत्याविश्रुद्धार्थं संक्षेपेण मया तव तथा त्रैववसिष्ठोऽपि प्रायश्चित्तत्रयं गृह २२
 स्मृतवान् ब्राह्मणवधे महापातकनाशनं द्वादशातै द्वाख्यसैर्वमग्नौ शक्तिस्तथापरं २३ गवार्थे ब्राह्मणार्थे वा
 समवेयावधं व्रजेत् स्कंद उवाच अन्यत्रापि हि प्रोक्तानि एतानि त्रिपुरांतक २४ कोविशेष इहोक्तं ते वसि
 ष्ठेन महात्मना ईश्वर उवाच द्वादशाष्टेति विख्यातं विशेषोऽयमुदाहृतं २५ भैक्षं च वेदं संकल्प्य सप्तागावा रामः २७३

निपुत्रक अग्नौ शरीरं संक्षेपे विशेषमवधारय २६ घृताहुतिर्भीष्टाभिर्विशेषार्द्धेन उच्यते स्कंद उवाच
 कथमाहुतिभिर्होमकाश्च तासां प्रकीर्तिता २७ एतन्मे अखिलं ब्रह्मवसिष्ठोक्तं सविस्तरं ईश्वर उवाच
 भूराहानं प्रवक्ष्यामि हत्वा भूराहो भवतीत्याहुः २८ अविज्ञातं च गर्भमभिज्ञातो हि गर्भः प्रमांसो भवतीति त
 स्मात्पुरस्कृत्य जुहुति २९ यद्यप्यत्र ब्राह्मणं भूरोऽनिकथितं तथा व्याख्यातं गर्भातं गर्भाधानं विकलं स्त्रियो
 षोऽनिकथ्यते ३० भूराहानि भूयसमाधाय जुह्यात् लोमानि सत्योत्वं नेमिसोमानि मृत्युं वायसमिति ३१
 प्रथमाहुतिस्त्वेवं मृत्योर्जुहोमिन्मवा मृत्युं वायस इति द्वितीया लोहितो मृत्योर्जुहोमि लोहितेन मृत्युं वायस
 इति तृतीया ३२ मांसानि मृत्योर्जुहोमि मसै मृत्युं वायस इति चतुर्थी मृदो मृत्योर्जुहोमि मृदासा मृत्युं वायस इ
 तियंचमी ३३ स्नायुं मृत्योर्जुहोमि स्नायुना वायस इति षष्ठी अस्थीनि मृत्योर्जुहोमि अस्थीनि मृत्युं वायस इति
 सप्तमी ३४ लज्जामृत्योर्जुहोमि लज्जया मृत्युं वायस इति अष्टमी राजार्थे गवार्थे वा संग्रामे संग्रामेति अथ आ
 त्मानं घातयेत् ३५ त्रिवंजितो वा पराध्वस्तो भवतीति विज्ञायते द्वादशवर्षाणि च अनादि रापग्रामे अरण्ये वा
 वसेत् ३६ स्वहं गी कपालपानिः सप्तागाराण्यसंकल्पितानि च वाभक्षं भूराहवाभिर्क्षां देहीति ३७ स्वक

भविः पु
३७४

मवेदयमानो विज्ञायते हि निरुक्तं येन कनीयो भवति अथाप्यत्रोदाहरंति यतिनं पतिनेत्युक्ता वौरं वौरं इति वा पुनः
३८ वचना नुल्य दोषस्याभिध्यादिद्वेषतां व्रजेत एवं राजन्यहत्वा अद्यैव वर्षा भवेत् ३९ यद्वैश्यं त्रीणि भूद्रा
ल्लणी वत्रयं हत्वा भूरा हत्वा यात्रायश्चिन्नं शरणगतौ राजन्यवैश्यौ अत्रेयं च वक्ष्याम ४० राजस्वला मृदुस्मात्ता
मात्रेयी विदुः तस्यामेवामप्यतं भवति सा चात्रेयी ४१ राजन्यहिंसायां राजन्यवैश्यहिंसायां वैश्याः भूद्रहिंसा
यां भूद्राः अथावल्क्यं पुरुषो मित्याकारयश्च माजं ४२ वाजयन्त्याहं वा गृह्णात्यनदयनीयं यास्नात्यना
वनीयं वा भवति ४३ भद्रप्रायश्चित्तं कुर्यादित्येकेन हि कर्मक्षीय इति न कुर्यादित्येकस्मा कृतिवचनात् ४
४ भवति सर्वपापानि भवति भूरा हत्वा योऽश्वमेधेन यजते यावज्जीवतीति चतस्रिभिः शास्त्राणां गोषवेनासावग्नि
सुभावाय जेत ४५ तस्य निष्क्रयानां निजपक्षपो होम उपवासोदानं उपनिषदं वेदादयो वेदांताः सर्वछंदः
सुसंहिता ४६ अघमर्षणमधर्वशिवोरुद्राः पुरुषस्तुं राजन्यरौ हिण्य सामनी कृष्णा डीया च मात्रा गायत्री
वेति पावनानि ४७ तद्यथा बुदाहरंति वैश्वानरी प्रतपतां पतित्रेष्टांतथैव च धाता हनोऽप्रयुं जानः पुनाति द
शपूरुषं उपसन्नासेन योजतानि ४८ शाकभक्षता प्रस्तुतया वंतौ हि राण्यप्राशः सोमपानमिति मेध्यानि स

रामः
२७४

वीशिलोत्रया सर्वास्त्रवंतः ४९ पुण्ड्रदास्तीर्थनिर्वर्जनिवासाः गोष्ठेयस्त्रिंशदिति देशाः संवत्सराः ५० वसमासाश्चत्वार
स्त्रयो द्वावेकश्चतुर्विंशत्यहोरात्राणि द्वादशाहः षडह्यहोरात्र इति कालाः ५१ एतान्येतानि देशक्रमेण न एतानि
गुरुणि लघुनि कृत्वा तिरुद्धो वां द्रायणमिति प्रायश्चित्तमिति ५२ इत्युक्तानि महावाहो प्रायश्चित्तानि कृत्स्नशः
वशिष्टेन स्मृतानीह श्वशास्त्रेयाणि पुत्रक ५३ इति श्री भविः विष्णुः अष्टमीः भूरा हत्वा प्रायश्चित्ते पंचम
अधिकशततमोऽध्यायः १६५ ईश्वर उवाच अथात्रैव महावाहो प्रायश्चित्तमनुस्मृतं विधिवद्वादशाष्ट
निशंखेन लिखितेन तः १ अत्रोप्ययं निषेधलुनिबोधगदतो मम मोसहस्रप्रदानोक्तमधिकं ब्राह्मणेषु वै प्रा
चे संचयते द्वीरा प्रायश्चित्तविशुद्धये ब्रह्मघ्नस्य महापुण्यं कीर्तितं यापनाशनं ३ तथाप्येष विधिः प्रोक्तो वीरद्वार
दशवार्षिकं शंखकेन नुयत्योक्तं तथा तद्विखितेन च ४ प्रक्रांतानां मथैतासां निस्कृतीनां परंतप द्वादशाष्ट
कालानां समाप्तिरिष्टीरिताः ५ पुत्राणां च विना पुत्रनिमित्तेन नुप्रयासः यस्मादिदं श्रूयते च धर्मशास्त्रे पुरुषस्तु
६ ब्राह्मणार्थं गवामर्थं संत्यः प्राणान्यरित्यजेत भवंति ब्रह्महत्याया गोप्ता गोब्राह्मणस्य च ७ पुनरेष ब्रवीत्येष
यश्चित्तं सुरेश्वर यद्विभक्तं वसिष्ठेन महापातकनाशनं ८ अथापरं भूरा हत्वा या द्वादशां वा अशुतंगे नु कृत्वा द्वादश

भविष्य २७५ एतन्वोपवसेत् अश्वमेधावभ्यगच्छेत् ८ एतेन च वंडालीव्यवायाव्याख्यातः यत्रोक्तदशरात्रमुपवसेत् अत्रवि
 शेषमुच्यते १० द्वादशवर्षादेवेन्द्रप्रबोधं क्षीरमश्रुते तथा च द्वादशाहं नुनिराहारो भवेदिति ११ तथैवात्र महावा
 हो प्रायश्चित्तानियं च वै उक्तवानं गवापुत्रतानिव तव हृत्तमशः १२ प्रायश्चित्तमकामानां कामानां प्रोतिमानवः
 विहितं यदकामानां तथैव द्विगुणं भवेत् १३ दस्यनयंश्चानुतापं कृत्वा पापानि मानवः शौचमानमहारात्रिप्रा
 णायामेव सिद्ध्यति १४ वर्षाणि द्वादशवने ब्रह्मचर्यं समाचरेत् ब्रह्महा गुरुतल्पी सुराप्यश्च नामृतशुद्धिमहति
 १५ प्रतत्कालं तु भुंजानश्चरेत्तत्समाहितः ब्रह्मचारी सदो धितः १६ अश्वः शायी च स ततं कर्मलोके प्रकाशयन्
 दूर्गे द्वादशवर्षे च ब्रह्महा विप्रमुच्यते १७ षड्विंशं वर्षं कृच्छ्रचारी ब्रह्महा प्रयतेनारः मासे मासे पावकेन त्रिभिर्वा र्षे
 व्यपोहति १८ संवत्सरेण मासीनां त्रिसंशयः क्रतुना वा श्वमेधेन गोसवेन तथैव च १९ ब्राह्मणार्थे हतो युद्धे मु
 च्यते ब्रह्महत्या गवांसहस्रं विधिवद्विप्रेभ्योऽपि प्रदापयेत् २० अभिजिह्विश्च जिह्वौ कृत्वा सम्पद्यथा विधिः
 ब्रह्महा विप्रमुच्येत सर्वपापेभ्य एव च २१ पुनर्निबोधं वकुलीः क्रमशः कृत्तिसंस्कारैः संस्कृता गर्भिणी तथा २२ रामः
 पंचाग्निपत्नी च सती आत्रेयी ब्राह्मणी च या अविज्ञातगते गर्भे सरने चैव निर्दिशेत् २३ स्त्री वध्या वैश्य वध्या वा अ २७५

सगोत्रा च ब्राह्मणी अथ पूर्वेषां दातव्या यथा शक्ता च दक्षिणा २४ गोसहस्रं शतं चैव दशपंचत्रयं तथा एवं ब्राह्म
 णपुत्राणो प्रायश्चित्तानि पुत्रक २५ पितामहेन प्रोक्तानि ब्रह्महत्या विप्रमुच्ये ब्रह्महा शस्त्रभृत्तत्वा रवद्वंगी च कपाल
 बान् २६ ग्रामं विशेच्च भिक्षार्थं स्वकर्मपरि कीर्तयन् वने द्वादशवर्षाणि वने संश्रमितींद्रियः २७ गोब्राह्मणानि मित्रं
 च प्राणानां श्रुपरित्यजेत् दत्त्वा द्विजाय सर्वस्वं यजेद्वाग्निं शुदादिभिः २८ तथा श्वमेधावभ्येस्मात्वा शुद्धिमवाप्नुयात्
 स्वमेव तथा त्रेयीहत्वा गर्भं समाप्य च २९ वर्षद्वयं क्षत्रियं च वैश्यमेकं नवत्सरं हत्वा शूद्रं नवषण्मासान् एतदेव प्रत
 माचरेत् ३० एषा कामकृते शुद्धिः कामतो नास्ति निःकृतिः उद्धाहो वैदिको यस्मात्संस्कारे यो धितां स्मृतः जायंते च
 द्विजास्तस्मान्नाशूद्रेण समास्त्रियः राजन्यवध्य ब्राह्मणी क्षत्रियं चैव वैश्यवत् वैश्यां च शूद्रवद्विशाः शूद्रं शूद्रविधानव
 त् अपुनः कारणानां ख्यापनादात्मगर्हनात् ३१ व्यपैति महदप्येन प्रायश्चित्तेन केवलं गोक्षेपे कसहस्राश्च गा
 वो दद्याद्विप्रमुच्ये ३४ कालाच्च शस्त्रपेक्षेयं प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् एवमेतानि ते पुत्रकथितानि विभागमाः ३५
 यानुक्तानि प्राणो नु व्यासेन गणानंदिनि प्रायश्चित्तमेवं कृद्धिस्त्रायत च तत्र कृच्छ्रप्राणांतिकमिति कृच्छ्रविकल्पः
 कृच्छ्रमिति ३६ प्राजापत्यं पूर्वाङ्गे अहमपराङ्गे देव्यं हविष्यं भेष्यं भुंजीत त्र्यहं भुपवासश्चेति वरूणत्रिकं प्राजापत्यं

भवि. ७
२७६

तदेवानविधानं वान्यं ३७ अहंगोमयावसं त्रहमुर्ध्वं तं त्रहं दत्तोदकं त्रहमुपवसेत्तेति रुक्मं केवलं द्वादशो घवासाः
रुक्मं तिरुक्मं ३८ उन्नतचर्या भुशुनघातं वसुमैधवालिङ्गे लंतप्तलोहपानं गवां ग्रहणे प्राणाघातार्थं वा प्राणविसर्गं
श्वेति ३९ प्राणांतिका निवांशयणं शान्तपनं यावकपायसोदकानि रुक्माणि वांशयणं द्विविधं ४० यवमध्यं पि
यीलिकामध्यमिति एकग्राममावास्यादियवमध्यं च दशग्रासा ४१ पौर्णमास्यादिपिपीकामध्यं रुक्मं द्वादश
प्रमाणं ग्रासप्रमाणं यद्वा मुखमंगुल्याग्रे प्रवेशयेदिति ४२ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधिसर्पिः रुक्मोदकं एकात्रोप
वासं वससाहं च त्रहं त्रहं निषेवनं ४३ शान्तपनं यवानामप्यसाधितानां सप्त एतन्पक्वमासं वा प्राशनं शावकं एते
नयावकपायसोदकानि व्याख्यातानि ४४ यावकपायसोदकानि प्राजापत्यविधाने व्याख्यातानि भवन्ति ततो ब्रह्म
हत्यायामनिकेतवासी ४५ मन्मथकपालभोजी खड्गंगी सवोयभोगांत्यागी स्वकृतमुद्योतयन्निशाचवत् ४६
रुक्मं मही द्वादशवर्षाणि धरिभ्रमेदितु न्नतचर्या तपापात्रमुच्यते ४७ अश्वमेधावभ्रथस्नानेन वा ब्राह्मणैरुपदि
ष्टेन प्रायश्चित्तेन किल्बिषी केवलं मुच्यते पापाद्यथोक्तमनुपालयन् ४८ वरूनां शतधा गच्छत्यापंतपपरिस्थितं त
स्मापरीक्ष्य वरूधानि स्मृतिं वक्षवेवते ४९ यस्योददनभिसंधाय पापं कर्म सहकृतं तस्येयं निरुक्तिः प्रोक्ता धर्मः

रामः
२७६

तीयं

विद्भिर्मनीषिभिः ५० विधेः प्राथमिकान्तस्माद्विग्रहं विग्रहं स्मृतं तृतीये त्रिग्रहं रुक्मं चतुर्थे मास्ति निरुक्तिः
५१ अथ वानि रूतिः प्राङ्मुखसंधिः कृतेपि च अभिसंधिः कृते पापे सहकृतानेह निरुक्तिः ५२ रुक्मेनादायको
राजानं धर्मपाठकः अपराधी प्रयोक्ता चरसिता रुक्मपाणकः ५३ नम्यः साक्षात्सीमनुष्मणाभिष्यते पुण्य
पापयोः दैवतान्यांतवा श्रीणां जंतोः मुकृतसाक्षिणः ५४ कथं परकृतपापं परे जानंत्य कीर्तितं किल्बिषं हि सु
दुर्गेयमात्मना ज्यपुनः कृतं ५५ तस्मात्साक्षी स्वयं भूत्वा मुकृतस्येह पापमनः तदा प्रकुर्वते तोषयित्वा द्विजोत्तमा
न् ५६ कुनघोडशवर्षेणाय दान्ये किल्बिषं कृतं यश्चात्सुर्मप्रहतेन तत्सर्वमुपशाम्यति ५७ सोमसूर्येयिमका
लोमहाभूतानि पंच च दैवतानीह जानंति जंतो रुक्मं शुभाशुभं ५८ ज्ञात्वा पापमविज्ञानाद्ब्रह्माहत्यादितत्पुनः
निरस्योद्धिमहायज्ञैरथवाती रचर्यया ५९ अथ गंगा सरस्वती यमुनानर्मदा तथा विपासा वितस्ता कोशिकी नंदनं
दावरी चंद्रभागा ६० इरावती सरयू रूपलावती सिंधुरांगनी वेङ्गाशोणातापी पारवती योक्षी पावाणावती ६१
गोमती गंडकी वाकुदायस्या देविका गोडावरी ताप्त्रयणी चर्मवती वेत्रवती इमारं वरूणाचेति महानद्यः प्रणपतमाः ६२
गंगा द्वारं कणावर्लं शौकं प्रयागं केदारं पौष्करं नैमिषं गंगासागरं रुक्मं सेतुं एतानि महाप्रणपानि ६३ अतो गंगा द्वा

भवि. पु १७७ रंकनखलंसौकरंगंगासागरमिति गंगायास्तीर्थानिसंप्रपञ्चप्रखण्डकल्पकं ६४ सारस्वतमादित्यतीर्थंकर
 पावनं वैजयंतं पृथग्दकं नैमिषं विनशनं च भसादेदं प्रभासमिति सारस्वतानि तीर्थानि ६५ पुष्करमाकाशे
 गंगागयाशिवः कुरुक्षेत्रं प्रयागमिति हस्तागक्षेत्राणि ६६ वारनसी महाभैरवं देवदारुदानं केदारमध्यमं ह
 रमहालयं वस्त्रावतागच्छां तुलं विष्णुशिवं महाकालं जंजुमां चायतनानि ६७ हिमवान्निधोमाहेंद्रिभिर्
 पुष्पं द्रुः शतशृंगो वेदपर्वतो विवेषेति पुण्यपर्वतानि ६८ एवमेतानि विष्णुप्राणोक्तो निबोध पुनस्ते वशिष्ठा
 यश्चिन्तमनन्यमार्कण्डेयप्राणो उक्तवान् विसृज्य ६९ द्वादशवर्षाणिकाले भैक्षं वरससागाणि गर्भदभा
 जिनी प्रख्यापयन्नात्मदुष्कृतानि ७० गोबोष्टोऽक्रमेण प्राणान्परित्यज्य निःपरीहारे निहतो वापूतो भव अथ
 मेधावभयस्नात्वा स राजगोब्राह्मणं दृष्ट्वा परितस्मादेन सो मुच्यते शरणगतं राजन्यं ७१ आत्रेयी ब्राह्मणीं चैव
 भूराष्ट्रे मणान्तं इत्युक्ते महात्मानामन्नपानाद्युताशुभः ७२ ब्रह्महत्याविश्वरूपं प्रायश्चित्तार्थं पुत्रक
 अनुचारं ब्राह्मणमतिक्रम्य मरणेन शुद्धातीति मानवः ७३ गर्भमिदं ज्ञातं मविघ्नं ब्रह्महत्यासंबन्धिना पापेन युज्य
 ते के शशमश्रुनवादीनामपुनर्यत्नं वा वार्षिकं ब्रह्मवर्षं वर्णाशुच्यति ७४ ब्रह्महत्याप्रतिलोभां च सारस्वतीं

रामः
 २७७

त्वानियताशी ब्राह्मणशरणान्मोक्षयित्वा गावे वा द्वादशवर्षाण्येव ७५ अरण्ये नियताहारो निष्कृता वेदसंहितां
 मभ्यस्यन्नश्च मेधावभयस्नातो वा विशुद्धेत ७६ इत्युक्तो देवशास्त्रप्रायश्चित्तानि भागशः वाराहेन प्राणो वै
 हृत्स्यति हृदये ७७ विहिता करणप्रतिसिद्धप्रायश्चित्तनिमित्तं यादिद्रव्यक्रियाश्रयपदोपलक्षणार्थं नि
 मित्तनैमित्तिकं ७८ उत्तरकर्माधिकारत्वं निमित्तकर्मगी ब्राह्मणवधे द्वादशवर्षिकं सुरापाणेन मरणकुटि
 ७९ अनुरक्ते रुद्रवांशयणशोभधने जातिशक्तिगुणसहस्रमतिः पूर्वमभिसंधानुबंधाधिकं निरूप्य प्रायश्चित्तं
 प्रकल्पयेत् ८० अकुर्वतो गौरवादिगमनं कुर्वतः सिद्धिरिति इत्युक्तानि महाबाहो प्रायश्चित्तानि धीमता ८१
 भारद्वाजेन ऋषिणा प्राणो शिवनिर्मिते ब्राह्मणसुनहतव्यः सुरान् च पिबेद्द्विजैः ८२ ब्राह्मणसुवर्णहारं कथं
 वनं गुरुपत्नीं न गच्छेत्संसर्गं विवर्जयेत् ८३ महापातकसंगानुनिर्दिष्टानुमनीषिभिः वत्सरत्रितयं कुर्यात्
 नरः रुद्रं विशुद्धये ८४ आत्मनुत्पसुवर्णं वैदशाद्यापि प्रनुष्टिदं नुरीयं ब्रह्महत्यायाः क्षत्रियस्य वधे स्मृतं
 ८५ वैश्येष्टमीसाचनवत्तस्ते शूरेयं गोयषोडशः अनुलोमेष्टुभक्तं प्रतिलोमे नुरीयकं ८६ दासप्राते नुष्ट
 पादीशोधनं पूतनायते ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थोऽथ भिक्षुकः ८७ एतेषां घातनं कुर्यात्पिंडपादपूर्वकं

भवि.पु २७८ मनुः आदिदेशिकयुक्तानां वांशायणादृतं त्रयं ८८ तत्समनेद्वयं प्रोक्तं एकस्या उपधातकं शंकरायात्रकृत्या
 २७८ श्रमासः शोधनसैधवं ८९ मलिनीकरणे रुद्धे जातिभ्रंशकृते तथा अतिपातकयुक्तानां प्राणान्तिकमुदाहृतं
 ९० अनुरक्तेन रुद्धं त्रिणेत्रं घडहोयिवा अहोरात्रमेकभक्तं विवेकस्याथशुद्धये ९१ त्रयोधमर्षणानां च सु
 एवात्मानुशोधना प्राकाशमपि विज्ञेयं रुद्धं वांशायणादिकं ९२ भासद्वयं च नृकं वा घमवद्वादशापि वा
 त्वाष्ट्रे पुराणोक्तानि गार्गेनोक्तानि सुव्रत ९३ प्रायश्चित्तानि त्रिभिर्लोकानुग्रहकाम्यया ब्रह्महा एकका
 लं वा भुंजन्कपालहस्तो ध्वजीभिः सामटेत् ९४ श्रम्यागारे पर्वतहस्यमूलानि केचित्पेवं त्रयोदशवर्षे ततः शुद्धिं
 वाप्नोति ९५ इत्युक्तवान्धाधिप्राचेतसं पुराणो ब्रह्मवैवर्ते लोकानुग्रहकाम्यया ९६ ब्राह्मणवेन हंतव्यः सुरा
 पेयानघद्विजैः ब्राह्मणं स्वर्णहरणं न कर्तव्यं कदाचन ९७ गुरुपत्नीं न गच्छेच्च संसर्गं परित्यजेत् महापात
 कसंज्ञानुनिर्दिष्टेषामनीषिभिः ९८ वत्सत्रितयं कुर्यान्नरः रुद्धं विशुद्धये आत्मन्युत्पसुवर्णं वा दद्याद्विप्राय
 भक्तिः ९९ जातिशक्तिगुणपेक्षं सरुद्धं कृतं तथा अनुबंधादिविज्ञेयं प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् १०० रुद्धं रमः
 शयणो प्रोक्ते सर्वपापविशोधके फलप्रदेव साधूनां फलमिष्टं वलभ्यते १ ध्यानयोगस्तथा मौनं निषिद्धपरिव २७८

जनं विहितक्रियाणि न छत्रं दृष्टादृष्टफलफलं २ इत्युवाच महातेजा असितोऽमघिसत्तः ३ प्रणेभागवते पुत्रपुराणे
 लोकप्रजिते १०३ इति श्रीभक्तिविष्णुः अष्टः प्रायश्चित्तेष्वष्टस्यधिकशततमोऽध्यायः १६६ ईश्वर उवा
 च पर्वयोर्वर्णयोर्वेदाध्ययिनं हत्वा शरणगतं वा भिसस्य ब्राह्मणमात्रं गर्भं च तस्य विज्ञातमात्रेयी च तस्य निर्देशः १ आ
 रापकृती कृत्वा वा गतः स च शिरो ध्वजो र्द्धशाली च सुषोवाला ह्यपया द्वाद्यतस्याः पश्चान्नवर्त्मनि दृष्ट्वा वारणमभि
 क्रमेत् २ खंडललोहितकेन गणवेन ग्रामप्रतिष्ठेत् कोभिश्चास्थाय भिक्षां दद्याद्ब्रह्मघ्रायेति सप्तगणानि चोत्त
 ३ त्रयोधमर्षणेशोपवासः स्वरक्षेत्तमानि क्रमणप्रवेशाद्वितीयग्रामे विशेषद्वादशवर्षाणि च दत्त्वा शुद्धिः ४
 सद्भिः संप्रयोगं गच्छेत्त्रिमध्ये वा कृती कृत्वा ब्राह्मणगावोजिगीषमाणः ५ शस्त्रिप्रतिवधोऽविजित्या च युक्तः
 अश्वमेधं ध्वजं वा वभ्रथमेत्युच्यते यस्माच्च स त्रिपाते ग्राहितदेव ६ स्कंद उवाच यदेतद्भवता प्रोक्तम
 र्घ्याहिणास्वहि एतदेवं भवेत्पुंसः प्रायश्चित्तं सुरोत्तम ७ प्रायश्चित्तमकृत्वा न कथमेतद्भवेदिदं एतन्मे ब्रूहि
 निखिलं समासव्यासयोगतः ८ ईश्वर उवाच धर्ममर्थं च कामं च यथाकालं चरेद्बुधः आपीडयन्मिथः सर्वा
 सततं धर्मशास्त्रतः ९ पीडयन्नर्थकामौ नुग्रहस्तत्तं भजते सदा अनया हि सुराश्च ब्रह्महा सहि उच्यते १० एवमर्थं

भवि.पु
२७६

वकामंचधर्मवाप्याचारः इहामुत्रवनिःशून्यः सुखमयंतमश्रुते ११ किंस्यात्पत्रयोगंवकार्येयमित्यजायते
नवानुघ्नसुरवंवेत्तिनसिंछिष्टाव्यवस्थिता १२ त्रिवर्गसाधनंयस्माद्द्वयोरेकस्यवापुनः कार्यतदपि कुर्वन्तिनतैवर्थ
त्रिवाधकं १३ धर्मार्थयोर्विवारेणविशेषाद्भजसंसदि धर्ममन्त्रार्थग्राहिस्याद्यः सर्वैर्ब्रह्महाभवेत् १४ अतोर्थ
पुक्तंभवतोअर्थग्राहिनमेवहि एतदेवभवेत्पुत्रप्रापश्चित्तंविशुद्धये १५ इतिश्रीभवि.विमु.अष्ट.प्राय
श्चित्तेसप्तषष्ठ्याधिकशततमोऽध्यायः १६७ स्कंदउवाच पुनरुक्तमहंतत्तेष्टुहामीहकृतहृत्नात् जडत्वा
द्विशेषेणतन्मेदूहिसमासतः १ नैमित्तिकानांधर्माणांविषयंतत्ततः किल किमुयतेनिमित्तंहि नैमित्तिक
मथप्रभो २ ईश्वरउवाच निःक्रांतात्रिमित्तंनुतद्वैप्रोक्तंमहामते तन्निबोधसुरश्रेष्ठसमासाद्भुतमम
३ विहिताकरणांपुत्रनिषिद्धस्यचसेवनं अन्यथाहिकविद्धिस्यान्निमित्तंसुरसत्तम ४ यथाचेहानिसंस्था
नामन्येषामघचारिणां विहिताकरणात्पुत्रदोषोत्पत्तिरुदाहृता ५ विहिताकरणात्तद्वन्निषिद्धस्यचसेव
नात् विहितंनतपुत्रेनस्मान्निषिद्धंनसमाचरेत् ६ श्रुतेफलविपाकस्यविहिताकरणादयः विज्ञायतेभवत्पा
तुरुतएवंविभाव्यते ७ खेभ्यःखेभ्यस्तुकर्मभ्यश्रुतावर्णान्मुनायदि पापान्संश्रित्यसंसारोद्येयतांयांतिदस्युव

रामः
२७६

त ८ बांतासुक्ताश्रुवाप्रेताविप्रोभवतिवैद्युतः अमेध्यकरणोयसीक्षत्रियः कठपूतनः ९ मैत्राख्योहेतिकः प्रे
तोवैश्योभवतिपुत्रक वैलासकश्चभवतिशूद्रोधर्मात्मकाच्युतः १० तस्मान्नसंतपजेत्प्राज्ञः स्वजातिविहितंग्रह वि
हिताकरणाश्रमान्नरकंगच्छतेनः ११ निषिद्धाचरणान्नद्वत्सविशेषं च गच्छति यथायथाह्यभ्यसनेनिसिद्धं कर्म
सुरतः १२ तथातथावरोयान्निरकं कृतस्मशः क्रमात् यथायथानिषेवंतेविषयान्विषयात्मकान् १३ तथातथाकु
शलजातेषांतेषूपजायते तेभ्यस्तनवकर्मणांतेषांपातानवुद्धयः १४ संप्राप्नुवंतितासुतास्त्रिहयोनिपुतासुव
प्रायश्चित्तमकृत्वेहदुःसत्तानोनराधमाः १५ प्राप्नुवंतिमहाबाहोनरकायविषयंयं अन्नहर्ताअयावित्वंसौख्यं
वागमहारकः १६ वस्त्रापहारकश्चात्रय्यगुतामश्वहारकः एवंकर्मविशेषेणाजायंतेसद्भिर्गर्हितं १७ जडांधमू
कवधिराविकृताकृतयस्तथा येनकुर्वन्तिगांगेयप्रायश्चित्तंनराधमाः १८ तेदोषफलपाकेनएवंभूताभवन्तिहि
प्रायश्चित्तंवधर्मज्ञंनरैर्दोषसमन्वितैः १९ कर्तव्यमेवसततंयथाशास्त्रविज्ञानता दोषसयायभवतिक्रियमानंनसं
शयः २० अतोमयात्रकथितंतववध्वंसमंततः रूपानायेहदोषस्यतस्मादेतद्वचःशृणु २१ सदोषः कर्मणःपार्क
जायंतेकुत्सिनानराः चरितव्यमतोनिर्गप्रायश्चित्तंविशुद्धये २२ यथायथाचेहनरः प्रतिसिद्धं समाचरेत् तथातथा

भविष्य २८९ नामपिनधर्मशास्त्राणां वार्ताविशेषाविशेषेणावा ५१ गुरुषाडपगमपक्षिराव्यवस्थाश्रुपगभेशकाप्रमाणभावात्
 त प्रायश्चित्तं लघुस्यार्थं गुरोहि ५२ मनुनोक्तं प्रयाणां हि अग्रमाणां तु भार्गवं कवशाखाप्रमाणं तु प्रप्रधानं त
 थाविडुः ५३ एतदुक्ता कथं पुत्रसक्तुर्वेति मनीषिणा स्मृतं त राशिर्वेतस्मात्सर्वाणामलोकपुत्रक ५३ विषय
 योत्तर्णीनीयः स्यादुत्तजात्याद्यपेक्षया मातरं पितरं हत्वा सोऽप्यं भ्रातरं तथा ५४ गुरुहत्वा श्रोत्रियं च सहिताग्निप्र
 थापिवा अनेन विधिना पापं कीर्तयन्त्यापमात्मनः ५५ एधिर्वीमदतां सर्वं शृणुष्व गदतो मम अरण्यपतुः कृदीक
 वावाप्यतः सच शिवो र्द्धस्मान् शुषासाला ५६ बोलाप्युपविजान्वा छाद्य तस्य यंथा अंतर्वनिदृष्टान्यमतिक्रमे
 त ५७ खरोऽनलोहितकेशवान् ग्रामे प्रवेशनाको भिक्षुस्थाय भिक्षां ददाति साह निरणो चोघवासः ५८ अने
 न विधिना अतस्तमा ऊर्ध्वसा नुवस्थाना स्यात्सिंहोके पुनः ५९ पारवेपत्तिर्विद्यते कलमघलहत्वेति सामन्यतो
 यथाहत्वा ब्रह्मणा सुरसत्तमं प्रायश्चित्तं नुवैहत्वा विधिवद् दशादिकं प्राप्नोति शुद्धिं जीवन्वैसंगो वस्वजनैः
 सह ६१ न तथा योगरूहत्वा जीवन् शुद्धिं भवाप्नुते एवं यथा युवानेऽस्मिन् प्रायश्चित्तानि पुत्रक ६२ विरुद्धान्यवि रामः
 रूद्धानि तेषां वक्ष्यामि निर्णयं व्रीहिभिर्वाप्य वैवापियजेदिति निदर्शनं ६३ व्यवस्थाचमहावाहो गणजात्याद्यपेक्षया २८९

वेदितव्यावतैर्निर्मयथावश्रणुमुवत ६४ गृणाद्यब्रह्मणावधेऽद्विपूर्वकृते गृह न ब्राह्मणो यदाहंता गुरोश्चापरिवर्जित
 प्रायश्चित्तं तदा तस्य दातव्यं शृणुयाद्दशं प्राणांतिकं महावाहो न जीवन् शुद्धिं भवाप्नुते ६५ आपस्तंबप्रणीतेन विधिना
 सुरसत्तम अतत्त्वमा ऊर्ध्वसा न वस्थानमिति श्रुतिः ६७ ऊर्ध्वमानीतियः प्रोक्तः सुप्तभिक्षातिलक्षितः लोहित
 केन खंडेन शवावेणातिवैरावत ६८ अग्नौ वा कुरु शार्ङ्गलशरीरघ्राशनं कृतं मनुर्गोतमवासिष्ठो विधिरेषः प्रकी
 र्त्तितः ६९ लक्षं शस्त्रभृतां वा स्याद्विडुषामिच्छयात्मनः प्राश्येदात्मानमग्नौ वासमिच्छेन्नित्रिवाकशिराः ७०
 सुभं नु रूवाच महादेव वचः श्रुत्वा कर्तव्यं किं यो महीयते कर्णोऽपि धाय पाणिभ्यामिदं वचनमब्रवीत् ७१ अहो महत्क
 र्तव्यं कुरुते कामवधे कथं वक्ष्याम्यमहादेव हंतुं वै निःकृतिर्भवेत् ७२ कामतो ब्राह्मणावधेन मुक्तिर्निःकृतिर्विभो
 इति मे भाषितं वित्तं अथ वा श्रणु मे वच ७३ इयं विशुद्धिरुदिता प्रमादाप्यामतोऽदिज कामतो ब्राह्मणावधे निःकृतिर्त्राभि
 धीयते ७४ ईश्वर उवाच एवमेतद्यथा तव किंतु मे वचनं शृणु कामतो ब्राह्मणावधे यदेतद्भवतो दितं ७५ एकांत
 तो विप्रवाधवर्जनार्थं मुदा हतं क्षिप्रमेव मपि गोविंदं न हन्याद्वै कथंचन ७६ यद्वादिषु क्षत्रियेऽपि विषमे वचनं वि
 डुः हननादस्य विषेऽलक्षते नात्र संशयः ७७ गृणाचित्तं तपे विप्रगुरोहि न सुक्षत्रियः क्षिणवाते बुद्धिपूर्वचनम

भवि. ५ वेत्तस्य निःकृतिः २८ कृत्यान्वर्षविधानं नु प्रायश्चित्तं मनीषिणा मय्यहंतिवैतस्य नेहवकामतो द्विजान् २९ वि
 २८२ दृष्ट्वा राणां विशेषेण शृणुतां कामतो द्विजान् यस्मात्कृतेपिनो भुविर्भवतो सुरसत्तम ८० एषां वै निष्कृतिस्तोषां
 कृच्छ्रंति निराशिषः पुत्रदा एपरित्यक्ता जातिभिर्नैव कृत्स्नशः ८१ प्राणांति के भवेत्पुत्रकामतो निर्गुणो हने सगु
 णो निहते कामान्निष्कृतिर्नैव विद्यते ८२ प्राणांति रेखा देवं इति निष्कृतिर्जात्र संशयः स्वजनैः परित्यक्तो भ्रमेदा प्रा
 णगोचरात् ८३ यः कर्त्वा तपवित्रश्च ज्ञातिभिर्यश्च वर्जितः प्रवादी सततं यश्च सर्वे ते मृत्युगोचराः ८४ सगुणं ब्रा
 ह्मणं बालं मातरं पितरं गुरुं यो हन्यादुद्धिपूर्वेण भवेत्तस्य प्रवासनं ८५ तदेव मरणान्नस्य यद्विना निष्कृतिं गृह
 प्रवासनमरणे नुत्यक्तस्य स्वजनैरिह ८६ स्वजनानां गवां न स्त्री हिंसका संपिबेव नु नीर्णवित्तानपि सदानाचरेत्
 सममालिने ८७ बालघ्नाश्च कृतघ्नाश्च विप्रवानपि धर्मतः शरणागतं हंतंश्च स्त्री हंतश्च न संवसेत् ८८ एवं यो
 बुद्धिपूर्वो हि विशिष्ट ब्राह्मणं हनेत् तन्निष्कृतिर्भवेत्तस्य भावनिर्वसनं परं ८९ यस्मादेतानि वाक्यानि श्रूयन्ते ब्राह्म
 णस्य नु हंकारं ब्राह्मणस्योक्तां हंकारं वगवीयसः ९० स्नात्वा न ग्रन्थः शिवमभिवाद्य प्रसादयेत् ताडयित्वा राम
 तणो नापि कारेण वा वध्यवाससी ९१ विवादे वा विनिर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् प्रायश्चित्तं चाष्टशतं सहस्रमभिह २८२

न्यते ९२ त्रिघांसया ब्राह्मणस्य नरकं प्रतिपद्यते शोणितं यावतः पांशून् सगृह्णाति द्विजन्मनः ९३ तावत्पृथक्
 हस्त्राणि तच्छतो नरके वसेत् अरुणदीचरेत् कृच्छ्रमिति कृच्छ्रन्यातने ९४ कृच्छ्रंति कृच्छ्रं कर्त्वा तं विप्रस्योत्पाद्य शोणि
 तं एवं ब्राह्मणं तत्त्वहिकथं तस्य वधे गृह ९५ निष्कृतिः स्यान्महाबाहो विशेषाद् बुद्धिपूर्वतः तथाप्यालाभुवन्तीह
 भवेद्वै निष्कृतिं कुर्वं ९६ कामतोऽकामतश्चैव ब्राह्मणस्य वधे गृह तस्मादेतद्धोवीर्यमस्मिन्नेवा ब्रवीन्मनुः ९७
 अकामतः कृते पापे प्रायश्चित्तं विदुर्गृधाः कायका वकृते य्याङ्गरे के भुतिनिदर्शनार् ९८ ब्राह्मणं कामतो हत्वा द्वा
 दशा दशानि वैचरेत् गुराण्यमपि हत्वा वै बुद्धिपूर्वच सुव्रत ९९ कपनी द्वादशा दशानि चरेत् हुल्लहं व्रतं हत्वा नुप्रह
 रंतं वै ब्राह्मणं वेदपारगं १०० कामतोपि चरेद्दीर्घा द्वादशा दशान्यमुत्तमं कृतमेवं निबोधत्वं गदतो मम पुत्रक १
 आततायिनमायां नमपि वेदांतपारगः त्रिघांसं तं त्रिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा भवेत् २ अतो मयोक्तं तत्त्वज्ञ द्वा
 दशा दशानि वैचरेत् ३ इति श्री भवि. विष्णु. अष्ट. ब्राह्मण वध प्रायश्चित्तेः षष्ठ्याधिकशततमोऽध्यायः
 १६८ ईश्वर उवाच स्त्रीवधा ब्राह्मणघ्राणां प्राणांति कमुदाहृतं प्रायश्चित्तं महाबाहो प्रवासनमिति श्रुतिः
 १ एतद्गुराण्यविप्रो हतवै कामतो गृह कृत एतस्यादिति चेन्निबोध गदतो मम २ आपस्तवस्य वचनान्न हल

भवि. ७ स्त्रेयकीर्त्यते मातरं पितरं वा पित्रोऽत्रियं वा कर्म समाप्तिक ३ हत्वे ह देवशार्ङ्गलशुद्धिपूर्वववैचरेत् गृणाश्चमपि
 २८३ हत्वा वैः अटंतमात्वं उद्धृत्वा सात्कथं नीयनगोचरः ज्ञातमात्रेण विज्ञेयकामतो यद्भवेच्छुण्ण ५ बरेद्वादशवर्षा
 शिरुत्वासवशिरोध्वजं हनंते गुणवर्त्तश्च एतदेव प्रकीर्त्तितं ६ अकामतः सुरश्रेष्ठत्राविभिर्गौतमादिभिः क
 त एतन्निबोधत्वं वचनं संवभाषितं ७ ब्राह्मणं जातिमात्रं तु कामतोऽपि निपात्य वै बरेद्वादशवर्षाणि हंतानि
 गुणस्त्वच ८ कापाली देवशार्ङ्गलभिक्षाशीकालशुद्धये हन्याद्वै गुणावांश्चीरअकामां निर्गुणो हतः ९ क
 र्त्तव्यतामानवीतिगुक्तो वै अश्वमेधिकी ब्रह्महाद्वादशाष्टानि कृतीं हत्वा वनं वसेत् १० गच्छेद्देवाभृतं वापि अर्क
 मानिर्गुणो हते लक्षं शस्त्रभृतां वास्यादि दुष्पामिच्छयात्मनः ११ यदेतत्कीर्त्तितं वीरत्राविभिर्गौतमादिभिः स
 तद्वै सत्रियादेवं विषयं वै विदुर्बुधाः १२ विशिष्टं ब्राह्मणवधेमतिपूर्वैर्नराधिप कृत एतन्निबोधत्वं मनुजैः
 कर्मनोपमं १३ हत्वा तु सत्रियो विप्रगुणाश्चमपि कामतः प्रायश्चित्तं बरेद्दीरविधिवत्कायशुद्धये १४ लक्षं
 शस्त्रभृतां वास्यादि दुष्पामिच्छयात्मनः यदेतत्कीर्त्तितं प्रायश्चित्तमपि त्रिवाकशिरा १५ यजेद्वा अश्वमेधेन सत्रि
 यो विप्रघातकः प्रायश्चित्तं कृतं ह्येतत्सेत्रियस्य प्रकीर्त्तितं १६ विप्रं त्रिषांसते वीरब्रह्महत्याविनाशनं सत्रियो

रामः
 २८३

निर्गुणो वीरलक्षशस्त्रभृतां भवेत् १७ वज्रवदविदं वीरब्राह्मणमग्निहोत्रिणं निहत्वा कामतो वीरक्षियेदग्राववा
 कशिरा १८ निर्गुणं ब्राह्मणं हत्वा कामतो गुणावान्गृहं यजेद्वा अश्वमेधेन सत्रियो यामिनीयतिः १९ यस्तुरा
 जाहने द्विप्रसत्रियं सगुणो हतः लक्षं शस्त्रभृतां वास्यात्कामतः पावकं विशेत् २० विशिष्टं ब्राह्मणवधेमतिपूर्वै
 सुराधिप एतदुक्तं महाबाहो अथ वास्तं वभाषितं २१ यद्वा स्तं वप्रणीतेन धर्मणामराणां तिकं लोहितखंडशरा
 धेन वरोदा प्राणमोक्षणात् २२ पर्यद्धिधानं वक्ष्याम उन्नमंगिरसे ननु द्विगुणं सत्रियाणां तु वैश्यानां त्रिगुणानु
 सा २३ वज्रगुणानुश्रुशराणां यवउक्तं महात्मना पर्यन्यसततं प्रोक्तं शुद्धये यापकर्मणां २४ अनेन ज्ञायते वीर
 वर्णानामुन्नमादृते अधमानां तु वर्णानामुत्कृष्टाहनने गृह २५ दोषो गृहभावाज्ञेयः क्षत्रीदीनानसंशयः नि
 घ्नतां ब्राह्मणं वीरकामतोऽकामतस्तथा २६ अतः प्रायश्चित्तमपि तथैव परिकल्पयेत् निघ्नतामुन्नमं वसं मेध
 मानां सुराधिप २७ अश्वमेधस्यानुष्ठानं ज्ञेयं वामतिपूर्वके व्यापादने गुणावतो ब्राह्मणस्य विदुर्बुधाः २८ अ
 श्वमेधप्रतिष्ठानं ज्ञेयं वा वभृतं गृहं प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं गुणिनो ब्राह्मणस्य तु २९ यदानुगुणावान्विप्रो हन्या
 तन्निर्गुणं पुनः अकामतस्तदा गच्छेत्स्नानं तत्राश्वमेधिकं ३० यदानुनिर्गुणं विप्रं निर्गुणः सत्रियो हनेत् तदा सौ

भवि.पु
२८४

वाजिमेधेनयजेत्स्वर्गपूर्वकं ३१ तर्जितादेश्वतर्क्षीरकर्मणः पूतनायते अजुष्टानंदिजातीनां चरेत्स्वमतिपूर्वके
गुणवान्गुणवत्तस्थुर्नियोज्यं च यथाश्रुत् दक्षिणानां विशेषेण नियोज्यं विधिवद्भुधैः ३२ ब्राह्मणं जातिमात्रं जुह
त्वास्वमतिपूर्वकं यजेद्वै गुणवान्वीरस्वर्जितागोसवेन वा ३४ मतिपूर्वयदाह न्याद्ब्राह्मणं जातिमात्रकं गोसहस्रं
शतं दद्यान्निर्गुणः स्वर्जिताय जेत ३५ सखिनोक्तं यदावीरप्रायश्चित्तं महात्मना तद्वदशशतं विप्रविनाशे परि
कीर्तितं ३६ ब्राह्मणं ब्राह्मणो हत्वा जातिमात्रं गुणान्वितं प्रायश्चित्तमिदं कुर्यादेकः पापविशुद्धये ३७ ब्रह्महा
द्यादशाष्टानि कुटीरुत्वा बने वसेत् अत्रुद्धिपूर्वाभिकाशी कृत्वा शवशिरोध्वजं ३८ क्षत्रियो ब्राह्मणं हत्वा जाति
मात्रं द्वयं चरेत् यजेद्वाचाश्वमेधेन स्वर्जितागोसवेन च ३९ प्रायश्चित्तत्रयं वैश्वो हत्वा विप्रं सुगन्धिप चरित्वा
द्वादशाष्टानि भिक्षाशी वनगोचरः ४० जपश्चान्यतमं वेदं योजनानां शतं व्रजेत् ब्रह्महत्यापनोदाय मितश्रमिय
तैश्चिः ४१ कृतवामनो निवसेद्भ्रामंते गोव्रजे पिवा प्रायश्चित्तत्रयं ह्येतद्वै श्वस्य परिकीर्तितं ४२ भूशे वै ब्राह्मणं ह
त्वा प्रायश्चित्तं च नुष्टयं कुर्यादात्मविशुद्धयर्थं यथा तच्छृणुष्वत ४३ हत्वा वेदविदां विप्रैः सर्वस्वं प्रथमं गृह ह
विष्य भुञ्जेत्पश्चात्प्रतिश्रोतः सरस्वतीं ४४ स च नुर्थं ततो गच्छेद्भिक्षार्थं कृतवापरः ब्राह्मणार्थं गवामर्थं सशः

रामः
२८४

प्राणान्परित्यजेत् ४५ ब्राह्मणो ब्राह्मणं हत्वा सरणास्थमकामतः प्रायश्चित्तद्वयं कुर्यात्कृतस्तत्रिवोधवै
द्विगुणं सवनस्थे नृराक्षशे व्रतमादिशेत् निहते सुरक्षा हलं नुं वै ब्राह्मणं तु वा ४७ अथ वा गुरुविषयं प्रा
यश्चित्तमिदं बुधः वचनाद्देवशार्दूलतद्वचसे ब्रवीम्यहं ४८ गुरुवालानहं च हत्वा वै चाप्यनागसः बालं ह
दं गुरुं चैव प्रियं वीरजस्वलां ४९ ब्राह्मणं यजमानं च हत्वा निष्कृतिमाचरेत् चरित्वा द्वादशाष्टानि वीरब्रह्म
हणं व्रतं ५० गोसहस्रं ततो दद्याद्ब्राह्मणेभ्यः शताधिकं अथ वा कल्पयेद्दीरहं नुद्रव्यश्च पेक्षया ५१ प्राय
श्चित्तं महाबाहो यथा तच्छृणुष्वत इत्यहिने यदाहं तावालादीनां सुगन्धिप ५२ चरित्वा द्वादशाष्टानि से
नुबंधं प्रयश्चति हिंसार्थकानां सर्वेषां कीर्तितानां मनीषिभिः ५३ प्रायश्चित्तकंदवानां दानं प्रथममुच्य
ते कृतस्तत्रिवोधत्वं गदतो मम मानद ५४ घृतकुंभं वराहे नुतिलद्रेण नुतिन्तिरे श्रुके दिहाय नं वत्सं क्रौं
चं हत्वा त्रिहायणं ५५ हत्वा हंसं वलाकं च वकं बर्हिणमेव च वानरं श्वेन चासौ च स्पर्शयेद्ब्राह्मणाय गं ५६

भवि.पु
२८५

वासोदत्ताहयं हत्वायं च नीलान्दधानं अजमेघावनहिरवरं हत्वाैकपादनं ५७ ऋग्वेदाद्यष्टमगान् हत्वा
धेनुं दद्यात्पुण्यस्त्रिणी अक्रव्यादेव सतरं उष्ट्रं हत्वा नृक्षमं ५८ जनकत्वेकवस्त्रादीन्यथ गृह्णाविश्रुद्धये
वनुर्णामपि वर्णानां नारी हत्वा व्यवस्थितां ५९ दानेन च वलिर्मेकं सूर्यदीनां न शक्नुवान् एकैकस्य रुद्रं
द्विजः पापानामप्यनुत्तये ६० एवं सर्वे वत्सलेश प्रायश्चित्तेषु कृत्स्नशः दानं प्रथममुक्तं हि शोधनं पापना
शनं ६१ आपस्तंबप्रणीतो हियो विधिः परिकीर्तितः स संयुक्तस्य विविधैर्योनामसंधस्य पुत्रक ६२
देशं कालं च यः शक्तिं पापं वा वेक्ष्य यत्नतः प्रायश्चित्तप्रकल्पि स्यात्पुत्रश्चोक्तानि निष्कृतिः ६३ इत्यादेश्च
यदा शक्तस्तदा तस्य तपो भवेत् जातिमात्रं यदा विप्रं हन्यादमिति पूर्वकं ६४ वेदविदग्निहोत्री च तदा त
स्य भवेदिकं जपन्वान् यतमं वेदं योजनानां शतं व्रजेत् ६५ ब्रह्म हत्यापनोदाय भित्तभुग्नियतेन्द्रियः जाति
मात्रं यदा हन्याद्ब्राह्मणं ब्राह्मणो गृह ६६ वेदाभ्यासविहीनो वैवलवानग्निवर्जितः प्रायश्चित्तं तदा कुर्यात्

रामः
२८५

दिदं पापविश्रुद्धये ६७ सर्वस्वं वा वेदविदे ब्राह्मणायो यया दयेत् धनं हि जीवनाया लंग्गं हं रामपरिच्छदं ६८ यदा
पराशरोक्तेन प्रायश्चित्तेन श्रुद्धानि यशुतरेव सेत्याभवे विंधस्य सुरसत्तम ६९ दक्षिणे वसतश्चेदं न भवेदिति त
च्छृणु क्तविश्रापयन्नश्च ब्रह्महा गुरुतल्पगः ७० सेतुदर्शनसंयुक्तं प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् सेतुबंधयथेभैश्च
नुवर्णसमाचरेत् ७१ विद्यापयन्त्वं कर्म ब्रह्महापुण्यरुत्तमः अहं दुष्कृतकर्मा वैमहासहस्रकारकः ७२ वैश्वदेव
रेतुतिष्ठामि भिक्षार्थां सुमियासितः पर्यटन्वै सुतीर्था निष्पणानि विविधानि च ७३ सेतुबंधं ततः यश्चेत्काममार्गं
ग्रहोदधौ द्वायोजनविस्तीर्णं शतं योजनमायतं ७४ रामभद्रसमादेशात्कलशं च रसांचितं सेतुं दृष्ट्वा महापुण्यं
ब्रह्महत्याप्रणाशनं ७५ ब्रह्महत्याविश्रुद्धात्मा अवगाहेन महोदधिं सेतुबंधनसंप्राप्तो राजानं पृथिवीपतिं ७६
अजंतमश्वमेधेन दृष्ट्वा सद्यः श्रुचिर्भवेत् गवांचैव शतं ददन्वानुवर्णाय दक्षिणां ७७ एवं श्रुद्धिमवाप्नोति परासरम
तं यथा यस्य विंधा दुत्तरतो निवासः सुरसत्तम ७८ तस्येदं कल्पयेद्दीर्घप्रायश्चित्तं विश्रुद्धये जातिमात्रे हते विप्रे हं
वै निर्वर्द्धनस्य ७९ प्रायश्चित्तमांगिरसं त्रैवार्षिकं मुदा हतं अकामतो हते वीरन त्रिवोधसुरोत्तम ८० एककालं तु
भुंजानश्चोद्भिदां स्वकर्मणा कपालपाणिः खट्वांगी ब्रह्मचारी समाहितः ८१ अधः शायी च स ततं कर्म लोके प्रका

भविष्य शयन पुरोहितदशोवर्षे ब्रह्महत्याविमुच्यते ८२ षड्विधैः कृच्छ्रचारी ब्रह्महास्तनावतः मासेमासेपराकेण
 २८६ त्रिभिर्वर्षैर्वयोहति ८३ संवत्सरेणानुमासानुशीयतेनात्र संशयः जातिमात्रे हने विप्रे प्रायश्चित्तमुदाहृतं ८४
 हन्ताप्यदावेदहीनो धनहीनो भवेद्गृह तदेकं कल्पयेत्तुल्यप्रायश्चित्तं निबोधमे ८५ हविष्यं नुचरेदीरुः प्रति
 स्रोतः सरस्वतीं सुमंजुनोक्तमथवा कल्पयेत्तन्निबोधमे ८६ ब्रह्मसंवत्सरं कृच्छ्रचरे दधः शायी त्रिंशद्वर्षाभिः
 साहारो दिव्यनदीपुलिनसंगमाश्रमगोष्ठे पर्वतप्रस्रवनतपोवनविहारी स्या ८७ स्थानवीरासनी संवत्सरेषु
 रौहिण्यमणिगोष्ठवान्तिलभूमिसर्पिषि ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्पूजो भवति ८८ अश्वमेधावभृतस्नानेन एषिदा
 त्पथं पुरोहिणो गायत्र्यापि हिवर्जितः ८९ निहतोऽकामतश्चैव तदायत्स्यान्निबोधत तपसमन्त्रश्च तदेवं
 यदि कल्पयेत् ९० वसिष्ठेन समारब्धानं ब्रह्महत्यां व्यपोहनं द्वादशरात्रमनूक्तो द्वादशरात्रमुपवसेदिति ९१
 अथः क्षीरं पयः प्रोक्तं ये प्रोक्तावसुधाधिप नवारयित्वा वितथेत्ते तस्मादसुधाधिप ९२ प्रायश्चित्तं लघुत्वाच्च
 गृह्णत्वात्मातकस्य तु उपवासस्य पर्यायमनूक्तैरिति युज्यते ९३ जातिमात्रं यदा हन्याद्विप्रत्वमतिपूर्वकं ब्राह्म-
 णोऽप्यंतर्गता स्थसु देवं परिकल्पयेत् ९४ जपेद्वै नियताहारं त्रिरुद्वेदेदसंहितां अचो यज्ञं धिसामानि विशाखांसुर

रामः
 २८६

सत्तम ९५ स्कंद उवाच यमुद्दिश्य द्विजं हन्याद्ब्राह्मणः स्वयमेव हि आत्मानं सहसा क्रोधात्तस्य किं भवेत्तु गुरो
 ९६ संवंधेन विना देवशुक्लवादे च कोपितः प्रहृन्नवनमृते विप्रविषयादिर्गणाधिप ९७ ईश्वर उवाच के-
 शश्मश्रुनखादीनि कृत्वा निर्वपनं गृह ब्रह्मचर्यं चान्विप्रो वधेनैकेन शुद्ध्यति ९८ स संवंधं यदा विप्रहत्वात्मानं
 मृतो गृह निर्गुणः सहसा क्रोधाद्ब्रह्मक्षेत्रादिकं विभो ९९ त्रैवार्षिकं ब्रह्मचर्यं कृत्वा शुद्ध्यति ब्रह्महा प्रतिलोमां
 सरस्वतीसंगच्छेन्नियताशनः १०० अत्यर्थं निर्गुणो विप्रो वा तथर्था गुणिनोपरि संवंधेन विना पुत्रप्रियते यदि पुत्र
 क १ प्रायश्चित्तं तदा कुर्यादिदं पापविशुद्ध्यै वत्सरात्रितयं कुर्यान्नाः कृच्छ्रं विशुद्ध्यै २ आत्मनस्तुल्यसुवर्णं वा द-
 द्याद्वै विप्रमुष्टिदं वा गृह्णत्वा वा पितृशत्रुं हत्वा विप्रक्षयं गतः ३ स यदि प्रियमाणो नुपापानि समुपेक्षते तस्य ते निष्कृ-
 तिं वक्ष्ये निर्गुणस्य विशेषतः ४ स शिखं वपनं कृत्वा घृताभ्यक्तस्तथा गृह आत्मानं निर्दहेदग्नेर्वा पादतलमस्तकं
 ५ यदैकं ब्रह्मो विप्राग्रंति विप्रं कृतागसं तदैवां निष्कृतिं वक्ष्ये शृणुष्वैकमना गृह ६ तेषां यस्य ब्रह्महारेण स वि-
 प्रो निधनं गतं सरस्वतीं प्रति स्रोतः स चरेत्पापशुद्ध्यै ७ कुर्यात्कृच्छ्रं हि व्रणमासान् चानुर्विद्ये मृते गृह सिंहादयस्त-
 था स र्यो राजा विप्रकंदं वकं ८ नैते दोषेणालिप्यंते घ्नतोपि सकलं जगत् प्रहृत्युं प्रति युक्तमर्थं नृदिर्न जायते ९

भवि.पु
२८७

प्रतिपूरणं तवेन्द्रजपादिभिर्हृदाहृतं जपादीनां तु सर्वेषां धर्मशास्त्रेषु कृत्वा ११० प्रायश्चित्तविशेषेणानिष्कृतिसं
प्रकीर्तिता प्रायश्चित्तस्य शेषत्वं सर्वेषां मिदमुच्यते ११ शोधनं देवशार्ङ्गलजपहोमादिकं मतं जपस्तपस्तथा होमः
सर्वेषां गोघ्नमर्षणं १२ ज्ञानाज्ञानकृतानां च पापानां शोधनं परं अन्यशास्त्रोक्तं नमपि निष्कृतीनां सुराधिप १३
उक्तं प्रोक्षे विषयो ह्येवं सततं गृह्णाद्यवे हन्यमानगुणोपीतश्च दवस्थानि रीक्ष्यते १४ भावतन्येतथा हं तु सर्वं विनिहत
स्य च विद्यमानविशेषत्वा उभयोः सुरसत्तम १५ तस्य ज्ञात्वा विशेषं तु प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् हं ता किंजातीय इति कर्म
णा केन वर्तते १६ यश्चापि निहतो वीरह्योऽपि निरूपयेत् स्वजातिविहितं कर्म सानुष्ठानं करोति किं १७ ततस्तद्विपरी
तायेकस्मानुष्ठानमाचरेत् अभिसंधानुबंधादिसंयोज्यपरिकल्पयेत् १८ नानाशास्त्रोक्तलिंगानां दर्शनात् सुरसत्तम
शृणुष्वेतानि लिंगानि समासात् कीर्तयामि ते १९ सममब्राह्मणो ज्ञानं द्विगुणं ब्राह्मणोऽप्युवे सहस्रगुणमाचार्ये अनंतं
वेदपारगे १२० समं सहस्रद्विगुणमानं तं च यथाक्रमं दानात्फलविशेषः स्याद्विंशयो ह्येव ये वरि २१ तथा गृहं वा
लघुद्वौ ब्राह्मणं वा वज्रश्रुतं आततायिनमायांतं हन्यादेवा विचारयन् २२ नाततायिवधे दोषाहं तु भवति कश्चन
प्रवासं वा प्रकाशं वा मन्यस्तं मन्ययच्छति २३ आततायिनमायांतं मपि वेदांतपारगः त्रिधा संतं त्रिधांसीयान्न तेन

रामः
२८७

ब्रह्महमवेत् २४ तथा चान्यदिदं प्रोक्तं परमं लिंगमुत्तमं ब्राह्मणोऽथ वनस्थे च द्विगुणं व्रतमाचरेत् २५ अनुवादप्र
भूतत्वादिपाकश्रवणात् तथा प्रतिषेधस्य वा कृत्वा द्वाऽस्याल्पप्रभूतया २६ क्वचिदात्मानं एवेह असंतोषा प्रकल्प
येत् प्रायश्चित्तं महाबाहो सदा विषयभेदतः २७ इति ते कथितं सर्वं प्रायश्चित्तकदंबकं देवेन्द्र ब्रह्महत्यायानानावि
षयकल्पितं १२८ इति श्रीभवि.विष्णु.अष्टमी.ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तनामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः
१६९ ईश्वर उवाच अधुना देवशार्ङ्गलनिबोध गदतो मम सुरापप्रायश्चित्तानां समासाद्विषयं गृह १ गौडीयै
स्त्रीवमाध्वीचविज्ञेयास्त्रिविधा सुरा यथाचैकान्तथा सर्वानपातव्याधिजो नमै २ सुराचपैष्टीयथोक्तान्न तस्यास्ति
तरे समे पैष्ट्यापाने तु वैतासां प्रायश्चित्तं निबोध मे ३ मनुनोक्तं महाबाहो समासव्यासयोगतः सुरापीत्वा द्विजो मो
हदग्निवर्त्मसुरां पिवेत् ४ भयासकाये निर्दग्धे मुच्यते किल्बिषात्ततः गोमूत्रमग्निवर्णां वा पिवेत् दुदकमेव च ५ य
यो घृतं वा भरणं दोषरुद्रसमेव वा कणान्वाभक्षयेददं पिण्याकंठा सकृन्निशि ६ सुरापानाय नृत्पथं वा वीरासाकं
दीध्वजं सुरावैभलमात्मानं पाप्माचमलमुच्यते ७ तस्माद्ब्राह्मणराजन्यौ वैश्वश्च न सुरां पिवेत् रक्षोयक्षपिशाचा
नां सुराभासं तथा सवं ८ तद्ब्राह्मणेन नानुत्पद्ये देवानामश्रुतां हविः अमेधवायतो न ते वैदिके नाप्युदाहरेत् ९ ६

भवि. पु २८८ अकार्यमन्यकुर्यावैत्रासुराणोमदमोहितः यस्य कामयते ब्रह्मन्मयेनाप्राव्यतिसकृत् १० तस्य वाप्येति ब्राह्मणं
 श्रुत्वा च नियच्छति एषा विचित्रा विहिता सुरापानस्य निष्कृतिः ११ किं नु प्राणांतिका प्रोक्ता पिवतः कामतो गृह
 स्वकं पीत्वा द्विजो मोहादग्निवर्णां सुरां पिवेत् १२ तयोऽस्यंता ये निर्दग्ने मुच्यन्ते किल्बिषा ततः गोमूत्रमग्निवर्णां वापि
 वेडुदकमेव वा १३ पयो घृतं वामराणां जोसहस्रं प्रदाययेत् गोसकृत् सपानं च कर्त्तव्यं सततं नृप १४ गौतमेना
 पिवतथा प्राणांतिकमुदाहृतं रुद्धिपूर्वमपि पिवतः सुराप्येष्टी सुराधिप १५ तद्यथा सुरापस्य ब्राह्मणस्य सोऽहमाभा
 सिंचेयुः सुरामांसे मृतः शुद्धादिति १६ शंखेनापि महावाहो प्रायश्चित्तमुदाहृतं येष्टीपानेन नृप विभिर्नेतृणां
 कदाचन १७ प्राणा प्राणांतिकं प्रोक्तमथ वागदतः शृणु यथा हि गौतमेनोक्तस्तप्तकद्रुस्तथापरः १८ तन्निबोध
 सुराश्रेष्ठ गौतमीयं विशेषनं अमृतपानं च पयो घृतमुदकं वापि १९ अहस्तृणानि सकृत् कुरुस्तथास्य संस्कारः ६
 मूत्रपूरीषवेतं च प्राशने २० वशिष्ठेन तथोक्तं वै प्रायश्चित्तं सुराधिप अकामतो मद्यपाने सुरामांसाः कथंचन मद्य
 पाने ह सुरायाश्चाशाने रुद्धातिरुद्धौ घृतप्राशः पुनः संस्कारः २१ अभ्यासां वः सुरायाश्च अग्निवर्णां सुरां पिवेत् काम एतः
 तो मद्यपानं नृसकृत् कृत्वा सुरोत्तम २२ रुद्धातिरुद्धौ कृत्वा वै पुनः संस्कारतः श्रुतिः कामतश्च सुरां पीत्वाप्येष्टी मत्स्र २८८

नंदन २४ रुद्धातिरुद्धौ कृत्वा वै पुनः संस्कारमर्हसि कुर्याद्वै पुनः संस्कारतः श्रुतिः २५ कणान्वाभक्षयेदहं पिशाकं
 वा सकृन्निशि सुरापानाय न तथैवालवासा कुटीध्वजी २६ सुरापेमलमात्मानं पाप्मा च मलमुच्यते तस्माद्ब्राह्मणपरा
 जान्यो यत्नतो न सुरां पिवेत् २७ अज्ञानाद्वाहणी पीत्वा संस्कारेणैव शुद्धाति मतिपूर्वमनिर्देश्यं प्राणांतिकमिति स्थि
 ति २८ वनर्थकं भुंजानः सुरापो ब्राह्मणो गृह वर्षत्रयं हि विधिवन्निष्ठे दातुमविश्रुद्धये २९ तस्मान्न पेया विप्रेणा
 सुरामद्यं कथंचन ब्राह्मणा च न पेया वै सुरापोपभयावहा ३० या ब्राह्मणी सुरापीत्यान्त्रतां देवाः पतिलोकं नयति
 इहैव सा रुद्धातिस्तीक्ष्णपणायुः संवत्सरा भवति ३१ श्रुतिका वापत तपश्च शरीरस्य भार्या यस्य सुरां पिवेत् पतितार्च
 शरीरस्य निष्कृतिर्नोपविश्यते ३२ शंखेनापि महावाहो वाक्यमुक्तं महात्मना सुरालभ्युनं पलांडुं गृजने ग्रामश्रुकरं
 ३३ अन्यान्यपि स्थभक्षारिभक्षयित्वा सुराधिप रुद्धातिरुद्धौ कृत्वा नृप पुनः संस्कारतः श्रुतिः ३४ पेष्ट्यापाने कामतः
 सुमराणांतिकमादिशेत् गृह्यंतोक्तवचनान्तर्वाक्यं गदतः शृणु ३५ सुरां पीत्वा द्विजो मोहादग्निवर्णां सुरां पिवेत् तथा
 स्य काये निर्दग्ने मुच्यन्ते किल्बिषा ततः ३६ मोहशब्देन देवं रुद्धिपूर्वमपि तत्क्रमः उच्यते यं डितैर्निर्त्यं पुरारोशां
 सपायने ३७ हत्वा विप्रं तथा मोहादायुधैर्मुक्कुरादिभिः आत्मानं प्रक्षिपेदग्नौ ततः शुद्धिं मवाप्नुते ३८ अज्ञानतः

भवि-पु
२८८

सुरापानेजीवतः शुद्धिरुच्यते स्मृत्यंतरोक्तवचना उपवाकनिबोधमे ३८ कणान्वाभक्षयेददं पिण्याकं वासन्निशि
सुरापानाद्यशुद्ध्यर्थं विनवासाजदीध्वत्री ४० अथवा न्यभवेद्विरअथर्वगिरसोदितां प्रायश्चित्तं महावाहो सुरापानात्
घृताशनं ४१ महापातकसंयुक्तो वर्धेः शुद्धांतिते त्रिभिः आपस्तंबोक्तमर्थं वा इष्टव्यं पापनाशनं ४२ वनुर्यकालो
भोक्तव्यं वा ददृत्रयं बुधः तथा सिंध्यवविषये वा सिंध्यपरि कीर्तितं ४३ यदि रोर्द्धभवेद्भुजेनेतरस्य कदाचन सुराप
नेन वा ज्ञाने रुद्धातिरुद्धोक्तः प्राशः पुनः संस्कारश्चेति ४४ रुद्धश्चात्र सुराश्रेष्ठतप्त रुद्ध उदाहृतः स्मृत्यंतरोक्तवचनं
तत्र मे गदतः शृणु ४५ गौडी माध्वी सुविज्ञानाया पादिति जस्तदन पुनः संस्कारसहितस्तप्त रुद्ध उदाहृतः ४६ अज्ञा
नाद्यासुणीपीत्वासंस्कारेणैव शुद्ध्यति मतिपूर्वमनिर्देशं प्राणान्तिकमुदाहृतं ४७ तप्त रुद्धा चित्तेनेह केवलेन विशुद्ध्य
ति प्रमादान्मध्यमसुरां सहृत्पीत्वा हि ज्ञोत्तम ४८ गोमूत्रयावकाहारे दशरात्रेण शुद्ध्यति अज्ञानान्मध्यपानं नुस
रुद्धत्वा हि ज्ञोत्तमः ४९ तप्त रुद्धं समातिष्ठेद्यतं प्राश्यततः शुचिः प्रतिषेधसुरापाने सत्यस्य च सुराधिप ५० हि
ज्ञोत्तमानामेवोक्तं सततं गौतमादिभिः अत्रुद्धिपूर्वपानेन गौडी माध्वोस्तदापाने मतिपूर्व रामः
कृते गृह शंखोक्तं तत्र विज्ञेयं सर्वपापहरं शुभं ५१ असुरामध्यपानेन कृते विप्रसुकाभतः वांशयनमभ्यसेद्वै शुद्धि २८८

कामार्थशुद्ध्ये ५३ यदा सिन्नेव विषये मानवीयं प्रकल्पयेत् कनान्वाभक्षयेददं पिण्याकं वासन्निशि
५४ सुरापानानुद्ध्यर्थं विनवासाजदीध्वत्री तप्त रुद्धातिरुद्धोवा अरण्यकल्पयेद्बुधः ५५ सत्यापानेन दुः
सुराकृते विज्ञानतो गृह रुद्धातिरुद्धो भवति पुनः संस्कार एव च ५६ अज्ञानाद्यै सुरायाश्च कृतपाने सुरोत्तम
एतदेव भवेत्त्रितयं प्रायश्चित्तं न संशयः ५७ गौडी माध्वोस्तथा ग्रामे प्राणान्तिकमुदाहृतं अभ्यासे दुः सुराया
नस्ततो वाग्निनिभां पिवेत् ५८ माध्वीपीत्वा प्रमादेन सहृद्धिप्रः सुराधिप गोमूत्रयावकाहारे दशरात्रेण शुद्ध्य
ति ५९ सहृत्पीत्वा तथा गौडी न ज्ञाना सुरसत्तम रुद्धातिरुद्धो भवतां घृतप्राशनमेव च ६० गौडी मज्ञा
नतः पीत्वा ब्राह्मणो ब्राह्मणप्रियः तप्त रुद्धं नुवैरुत्वा पुनः संस्कारतः शुचिः ६१ माध्वीपीत्वा महावाहो अज्ञा
नाद्धि जस्तमः शुद्ध्यते तप्त रुद्धेण विवर्णागमनात् तथा ६२ अकामतः कृते पाने गौडी माध्वोर्विशेषतः तप्त
रुद्धाभिधानं स्याद्ज्ञोत्तमेन यथोदितं ६३ मतिपूर्वयदा गौडी पिवेद्विप्रकथं च न तदा वांशयणां रुत्वा गांवद
याद्धि जस्तमे ६४ सुरापोत्रिसमां पीत्वा सुरां शुद्ध्यति कामतः अज्ञानाद्भक्षयेददं ज्ञानान्नरका कणा न्पिण्याकमेव

भवि.पु
२६०

वा रेतोमूत्रपुरीषाणां गौडीमाध्योलुप्राशने ६६ क्रव्यादाश्चर्विताविप्रासंस्कारकुट्टिरिष्यते सुरापाने ब्राह्म
होरूप्यताम्रमीषाणामन्यतमग्रिकल्पं पीत्वा शरीरत्यागात्प्रयते ६७ अत्युष्मांसुरामेव वा सुरापोऽग्निरणीययः
पीत्वा प्राणपरित्यागात्कुट्टोऽकामतः सुरापोऽग्निरणीसुरां पीत्वा आयसेन रापात्रेण तयामकाये निर्द्धे प्राणा
त्यागेन श्रुति ६८ सुरापानं स कृत्वा अग्निरणीसुरां पिवेत् सतायत्यात्मानमिह लोके परत्र च ७० भृगु
ः प्रपातप्रपते ज्वलनं वा समाविशेत् महाप्रस्थानमग्निं नृमुच्यते किल्बिषात्ततः ७१ एतानि पैष्यापाने नृका
मतः संप्रवर्तते प्रायश्चित्तानि प्रोक्तानि गौडीयापे निबोधमे ७२ हहस्यतिसवेनेष्टामशपो ब्राह्मणः पुनः सम
वं ब्राह्मणैर्गच्छेदित्येवा वैदिकी श्रुतिः ७३ एवमन्येपि विविधो प्रायश्चित्तानि भागशः यान्युक्तानि सुराश्रेष्ठमशयाने
च पुत्रक ७४ कामतो कामतश्चैव पुत्रवंध्याश्च पेक्षया अभ्यासात्पवकृत्वा च वेदितव्यानि पंडितैः ७५
इति श्री भवि.विष्णु.अष्ट.सुरापानप्रायश्चित्तनाम सप्तमधिकशततमोऽध्यायः १७० ईश्वर उवाच (रामः
महापातकनिर्देशे तृतीयं स्तेयमुच्यते श्रुत्येन स्पयानीह प्रायश्चित्तानि पुत्रक १ उक्तानि त्रयिभिर्वा वगृह्य २६०

शिवलघुनिच विषयं वक्षिस्तेषां शृणुष्वैकमना धुना २ स्कंद उवाच स्तेयं किमुच्यते देवकस्यास्य विष
यास्तथा स्तेयशब्दनिरुक्तं मे प्रथमं ब्रह्मरुतशः ३ ईश्वर उवाच स्तेयं यो र्यसमुद्दिष्टं तन्नानाविधं मतं
विशेषात्स्वर्गाहरणो स्तेयशब्दं प्रकीर्तितः ४ उक्तं विबुधशार्दूलतन्मे निगदितः शृणु ब्राह्मणं स्वर्गाहरणो विशेषं हि
विशेषतः ५ अविशेषितमेवेदं द्रष्टव्यं स्मृतिवाक्यतः गृह्यतल्पं सुरापानं भ्रूणाहत्या सुराधिप ६ ब्राह्मणं स्वर्गा
हरणं महान्तिपातकानि वै प्रायश्चित्तप्रकरणो ह्येतदुक्तं मनीषिभिः ७ उक्तं विबुधशार्दूलतन्मे निगदितः शृणु कृ
त्वा विप्रसुवर्गं निगृहीत्वा मुषलंतथा ८ प्रकीर्णकेशो राजानमभिगच्छेद्विष्णुं इत्येवं स्तेयशब्देन परस्वहरणं
विदुः ९ मयापुनरुद्दिष्टं नृहीयते न च क्वचित् पातकत्वं च विशिष्टं वसंति त्रययोगह १० इत्यर्थं विशेषादे
वैदं क्रियमाना विशेषतः अर्थस्यार्थप्रमालाश्च विशेषान्निवृत्तिर्भवेत् ११ विप्रद्रव्यविशेषाश्च प्रयोजनविशेषतः
अनुबंधादिविशेषात्प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् १२ श्रेष्ठं विप्रसुवर्गस्य हरणं यदि पुत्रक कार्षीयणशते मूल्यं यदुक्तं हिततो
धिकं १३ परिमेयाणां हि शतं दधिकेव धन्युत अस्माद्धिगात्तद्वसंति ब्राह्मणा ब्रह्मविज्ञमा १४ अत उर्द्धं प्रवक्ष्यामि सुव

भवि-७
२८९

एतस्तेयनिष्कृतिं सुवर्णस्तेयकृदिप्रोराजानमभिगम्यतु १५ विख्यायकर्मसङ्ख्याद्वान्नामनुशास्त्रिनि गृहीत्वा
मुषलराजासकृच्चन्पातुतस्वयं १६ वधेनश्रुयतेस्तेनोब्राह्मणास्तपसैवच वीरवासादिजोराण्यचरेद्वलहनव्रतं
१७ एतैर्वैमैरपोहेतपापस्तेयकृतंदिजः ब्राह्मणास्वर्णहरणोभुक्तकेशीत्राशान्महीमभिधारेत् राजानमभिदुत्यभा
वेत् स्तेनास्मिभोःशालुमांभवानिति १८ तस्मिन्नाजाओडुंवरंशस्त्रंदद्यात्तेनात्मानं प्रमापयेत् प्रतोभवतीतिज्ञा
यते २० निष्कालकोवाघतोक्तोवासोमयादावतिगृह्यात्मनंददेत् प्रतोभवतीतिस्तेयंकृत्वासुवर्णस्यस्तेनोराज्ञ
मुषलसमर्पयेत् २१ स्वकर्मस्वापयंस्तेनोहतोभुक्तोपिवाश्रयिः अनारव्यायनयेश्रुष्टोसुरापव्रतमाचरेत् २२
आत्मनुत्पसुवर्णवादशादिप्रायनुष्टये स्कंधेमुषलमादनस्तेनोराजानमब्रवीत् २३ सुवर्णहास्मि एजेंद्रतस्मात्त्वं
शालुमर्हति सतेनराज्ञाहंतव्योमुषलैरेवपापकृत् २४ अनिघ्नस्तेनिनराजाभवेद्राजनिक्लिषं भुच्यतेक्लिषं
घास्तेनोनात्रास्त्रीहविचाराणा २५ एजनिर्हंतदंडश्चकृत्वापापानिमानवाः निर्मलाःस्वर्गमायांतिसंतः प्रकृतिनोय
था २६ स्तेनप्रकीर्णकेशाश्चदण्डीराजानमामिति आचक्षोणःस्वकंकर्मतंवहन्यान्त्रपःस्वयं २७ पूतश्चवधमो

रामः
२८९

शाभ्यांसतेनोभवतीतिहि ब्रह्महत्यां व्रतंवासौचरेददं समाहितः २८ स्वर्णस्तेयाभुषलंस्कंधेनादायराजानमु
पसृत्यब्रूयात् अहंस्तेनप्रशाधिमामितितेनदण्डेनाहतःस्तेनःपापात्प्रमुच्यते २९ अदंडंमंतस्तेनपापंराजा
नमर्हति वलिनोपिशताक्षीरमूलादभ्यधिकेवधः ३० हनुरुक्तोभवेक्षीरअनुवधाद्यपेक्षया क्षत्रियादि
यदाहर्त्ताधूतार्थं वययोजनाः ३१ सवबंधोजहास्यतदेवश्रुद्येचरेत् निष्कालकोवाघताक्तोगोमयाग्निनापादा
न्यत्पात्मानमेवयन्मवनात् ३२ प्रतोभवतीतिज्ञायते कृत्वासुवर्णराजन्मोब्राह्मणास्याग्निहोत्रिणाः ३३ रोमही
नेघताक्तलुआत्मानंपावकेक्षिपेत् विशिष्टविप्रद्रव्यस्यहरणोपूतनायते ३४ दोषोगुरुतरःस्यादैक्षत्रियाथे
मुहंतषु तथास्मिन्नेवविषयेवौर्ययदिसुरोत्तम ३५ मूर्धाभिषिक्तोगुणावानृतथा कृतंविप्रसुवर्णविप्रा
यश्चित्तमिदंचरेत् ३६ ब्राह्मणास्वर्णहरणोप्रकीर्यकशोराजामाभगच्छेत् स्तेनाग्निसालुमांभवानितितस्मै
वाडुवरंशस्त्रंदद्यात् ३७ तेनात्मानं प्रमापयेन्मरणात्प्रतोभवतीतिविज्ञायते अपकृत्यप्रमानंनुब्राह्मणास्य

भवि.पु
२८२

सुराधिप ३८ पंचनिष्कप्रमाणं नृराजानः क्षत्रियो व्रजे तस्मादौ दुर्वंशं प्राप्यात्मानं निमीलिताक्षो जठरे स्व
शक्त्या भरणाय यदि निर्गुणस्तु मदास्वामी हर्ता च क्षत्रियस्तथा ४० प्रायश्चित्तमिदं कुर्यात्तदा शुद्ध्यर्थमात्मनो ग
हीत्वा मुषलं राजा सकृच्छ्रुत्वा नृपतं स्वयं ४१ वधेन शुद्ध्यति स्तेनो ब्राह्मणस्यैव वा निशं निःशं केनापि चेद्वा जाह
तो न ध्रियते गृह ४२ पुनात्येव न संदेहो यदि जीवति स हि जः स्तेयं कृत्वा सुवर्णस्य स्तेनो राज्ञे निवेदयेत् ४३ ए
जा मुषलमादाय ते हन्यात् नृशतं नृपाः यदि जीवति स स्तेनस्ततो मुच्येत किं त्विषात् ४४ यदेतद्वचनं तात ब्राह्म
णस्तपसा वरा अत्रैव कारणा ब्राह्मणस्य सुरोत्तम ४५ तपस्वेत्यनेनेह प्रतिषेधो बधस्य नृ नदंडं प्रतिषेधो
क्तौ ब्राह्मणस्य कदाचन ४६ स्वयंगमनपक्षे नृ ब्राह्मणस्य नृपं प्रति दण्डदानस्य वा शक्तौ विज्ञेयं हितयोग
ह ४७ तपः सहस्रशक्तश्च दंडेनैव विशुद्ध्यति एवं विप्रवधस्येह प्रतिषेध उदाहृतः ४८ अनीयते वनाद्या
स्तु स्तेनो वै पार्थिवं प्रति प्रायश्चित्तं नृनस्योक्तं दंडश्च सुरोत्तम ४९ प्रायश्चित्तमकुर्वाना पूर्ववर्णायथोदितं

रामः
२८२

नाश्वारा जालालाटे दीप्याघ्नं तमसाहसं ५० इतरेषामपि तयोर्न वीर्यप्रतिसिद्ध्यति वा शस्त्रहणादी रतपो वै ब्रा
ह्मणस्य नृ ५१ दण्डो वा कीर्तितस्तप्तेन वधस्तु कदाचन वधो वा क्षत्रियादीनां दण्डो वा भयस्व वा तपश्च मनुना
प्राक्तं क्षत्रादीनां निबोधते गदतः सुरशार्ङ्गलसमासव्यासयोगतः ५३ तपसा यन्नर्थं यस्तु सुवर्णस्तेन शानिने वीर
वासा द्विजो राणे चरे द्रुलहनं व्रतं ५४ बहुक्तं ब्रह्महत्याया कृतं द्वादशवार्षिकं मनुना सुरशार्ङ्गलमहापातकनाशनं ५५
क्षत्रादीनामिदं वैवर्णिकं निर्गुणं स्वामिनो गृह क्षत्रियः शुद्धिकामस्य स्वर्णाय हरे भवति गुणिनि ब्राह्मणे ५६ निर्गुणस्य नृ
विप्रस्य कृत्वा जां वृनदं गृह क्षत्रियः शुद्धिकामस्तु चरे द्रुलहनं व्रतं ५७ कृत्वा च कांचनं विप्रो गुणिनो ब्राह्मणस्य च दद्या
द्वज्रधनं वीरचरे द्रुलहनं व्रतं ५८ यदानु निर्गुणस्वामी क्षत्रियो वै श्वस्व वा हर्ता च ब्राह्मणो वीरतदापस्तं वभाषि
तं ५९ स्तेयं कृत्वा सुरापीत्वा गुरुतल्पं वगत्वा ब्रह्महत्यां च कृत्वा च नृथं कालमित्तभोजनास्युरथा स्वाक्षेयः ६०
सकलानु कल्पं स्थानादनाभ्यां विहरंत एते त्रिभिर्वर्षैः पापं हरंति क्षत्रियस्य सुरश्रेष्ठगुणो हीनस्य कृत्तशः
कृत्वा नृकांचनं विप्रः प्रायश्चित्तमिदं भजेत् ६२ वनृथं कालं भुजानस्त्रिकालस्नानमाचरेत् स्थानादनाभ्यां विह
रं त्रिभिर्वर्षैर्विशुद्ध्यति ६३ क्षत्रादीनां गुणो वत्तमल्पे स्वपकृते गृह अल्पार्थं वधे च तथा सतदेव भवेद्दिभो ६४

भविः ७
२८३

यदास्मिन्नेवविषयेब्रह्मक्षेत्रस्यबोभयोः प्रायश्चित्तंभवेदीरयउक्तंपावकेननु ६५ महापातकसंगुक्तोवर्धैःशुच्यंति
तेत्रिभिः पातकेननुयुक्तानांमासैःशुद्धिर्भवेत्रिभिः ६६ श्रेष्ठवर्णसुवर्णानुप्रभृतमपहृत्यवै तदविष्टानुबंधं ब्रह्म
णोघतवर्णतः ६७ प्रायश्चित्तमिदं कुर्यान्निबोधगदतोमम लोमहीनोघतक्तसुआत्मानंपावकेत्यजेत ६८ हत्वा
नकांचनंवीरसत्रियं ब्राह्मणस्यनु सानुबंधगुडबोदवपरोग्रह ६९ आत्मानं सहनेदीरशस्त्रेणोडुवरेणनु ततःशुद्धि
मवाप्नोतिदृष्टान्तःप्राणवर्जितः ७० हत्वा नकांचनंरौप्यागुणानो ब्राह्मणस्यनु ब्यसनीगुणहीनसुसानुबंधसुराधिय
७१ तद्वज्रःसत्यजेत्प्राणानततःशुद्धिमवाप्नुते यदाश्रेष्ठस्यविप्रस्यशूद्रोहरतिकांचनं ७२ हत्वाःसतदाराज्ञःपुंग
सारेणमूर्द्धनि यद्यस्यापहृतंस्वयंतत्तस्मैविनिवेशनु ७३ प्रायश्चित्तंततःकुर्यात्ततःशुद्धिमवाप्नुयात् चरेत्सांत
पनंरुद्धंननिपात्यात्माशुद्धये ७४ तनुत्पागेचतद्वाकंप्रवदंतिमनीषिणः तत्सर्वयोगस्तेयस्यस्त्वकंनत्रात्र
संशयः ७५ दण्डप्रकरणेप्येवंमुक्तोधीरमनीषिभिः निबोधगदतस्तन्मेसमासात्सुरसत्तम ७६ हत्तंवौरेणाय
स्वयंतत्सर्वदाययेकुह शेषोप्येकादशगुणांदाप्यलस्यचतुर्दश ७७ सत्रादयस्त्रयोवर्णानिघृणाशूततयाः ६
गुणायस्यनुविप्रस्यपंचनिष्कारुरति यत् ७८ निष्कारनेकादिविधिनादध्वात्मानंनुपावके शुच्यतेमरणंवीर
तंनिर्यात्यस्यतस्यते ७९ जातिमात्रस्यविप्रस्यस्त्वयंवेत्कांचनंरुद्धं सत्रियेणगुणाद्येनतदिहपरिकल्पयेत्

रामः
२८३

८० गृहीत्वाशुघलंराजासहस्रान्स्वशक्तिः यदिजीवतिसस्तनस्ततोभुवेतकिल्बिषात् क्षत्रियस्यनुबालस्य
ब्राह्मणोहरतेयदि पंचनिष्कप्रमाणंनुसुवर्णकैतवंप्रति ८१ हत्वाजिनीजटादंडीमिताशीविधिनेवसेत् त्रयमार
नोकिस्तक्तनुवरेदुल्लहणंव्रते ८२ क्षत्रियस्यगुणायस्यहत्वाविप्रसुनिर्गुणः चतुर्थकालेभुंजानस्त्रिभिर्वर्धैर्विशु
च्यति ८३ सत्रादयोपिधिभुनोतथान्यत्पानुसंधिनी हत्वावैचौर्यमानेवशुच्यतेनात्रसंशयः ८४ विप्रस्यगुणा
वान्विप्रोनिर्गुणस्योपहृत्यतत् चतुर्थकालेभुंजानस्त्रिभिर्वर्धैराशुच्यति ८५ ब्राह्मणस्यगुणायस्यहत्वाविप्रसु
निर्गुणः प्रभृतंसानुबंधंशुच्यतेकिल्बिषाग्निना ८६ गुणावा ब्राह्मणोहृत्यनिर्गुणंक्षत्रियस्यनु चरेत्सांतपनं
रुद्धंनिर्यात्यायविशुद्धये ८७ एवमन्यानपिग्रहप्रायश्चित्तानिरुत्तशः सुवर्णस्तेयविषयेस्थापनीयानितत्त
तः ८८ गृह्यतपगेयपापंप्रायश्चित्तानिरुत्तशः एवमेवमहावाहोक्नीयानिचसर्वशः ८९ आलोक्यस्मृतिशास्त्रा
णिविभागंविषयस्यच प्रकल्प्यवज्रधाविप्रगुल्लाघवमेवच ९० एवमेतन्मयानुभ्यंस्मृतिशास्त्रसमुद्भूतं प्राय
श्चित्तविधिंरुत्तमंकथितंवज्रशस्तव ९१ मानवानांहितार्थायशुच्यर्थंन्यायतःप्रभो ९२ सुमंजसूवाच एवं
पुरादेवदेवस्त्रिपुरांतकरोहरः प्रोक्तवान्कार्तिकेयाययःपृष्टःपारधार्मिकः ९३ मयानुकथितंनुभ्यंपृष्टेनभवतावि
भो अष्टमीकल्पमखिलंसमासाद्यासयोगतः ९४ इतिश्रीभविःअ० एकसप्ताधिकशततमोऽध्यायः १७१

अष्टमीकल्पसमाप्त

भविष्य २८४ शतानिकडवाच॥ कथितं भवता सर्वमष्टमी कल्पमादितः॥ महात्म्यं चापि देवस्य शंकरस्य महात्मनः॥ कथितां नवमी कल्प
 रहस्यं च सुगिष्ठं॥ महात्म्यं चापि दुर्गाया श्रोतुं कामस्य ते हि जः॥ २॥ सुमनुरुवाच॥ श्रूयतामभिधास्यामि नवमी कल्प उच्य
 ते॥ महात्म्यं पि दुर्गाया महापातकनाशनं॥ ३॥ कथितं विष्णुना पूर्वं व्यासेन भित्तने जस्य॥ व्यासेना समाख्याता सराज नमहा
 त्मना॥ ४॥ दुर्गा देव्या महाबाहो सर्वेषां प्राणिनां नृपः॥ चण्डिका परपोतो नरानां मुक्तये सदा॥ ५॥ ये रिदं ज्ञानं चित्तस्य सो
 पवासैर्यो न बुतैः बुतैः॥ संपूजये महादेवी प्राप्स्यते परमं पदं॥ ६॥ पुण्येषु बाधमध्याह्ने सायाह्ने वापि यो नरः॥ स्मरते श्रद्धया
 देवीमहिबासुरनाशिनी॥ ७॥ स नरो नरेशा दूल सर्वपापवि वर्जितः॥ याति तत्परमं स्थानं यत्र सामोदते शिवा॥ ८॥ कीर्त
 यंति वये दुर्गा सकृदेव ह्यमानवाः॥ सर्वपापैः प्रमुच्यते शोभनं जन्म शतैरपि॥ ९॥ ये च यन्ति महादुर्गमानवा श्रद्धया न्विताः
 तेष्वां सदा भगवती विज्ञेया देहमाश्रिता॥ १०॥ ये स्य नामाश्रिता देहं तसतः स्मरत क्वचित्॥ नवतां पूजयेद्दीरयस्य मा ला
 श्रितापरे॥ ११॥ नतया हीन देहं नु कीर्तयेत्तत्र नरं क्वचित् संपूजयेद्देवीमनदेहमाश्रयेत्॥ १२॥ नवमी कल्पसारे
 यं यद्भक्तवचना नृपः॥ कीर्तयेत्मानवैर्नित्यं दुर्गाया श्रद्धया न्वितैः॥ १३॥ मानवः श्रममप्रोक्ताः पुरा देव्या नृपोत्तमः॥ न इ
 क्त जनबाहुल्ये सपुत्रानां च दर्शनं॥ १४॥ स्वयं च पूजनं भक्त्या यथा कामपुनरेतन्॥ मातृमंदलविज्ञानं महिषाजनिपाति
 पातितं॥ १५॥ भक्त्या श्रवणे भक्ति वलिनिदा सकृत् शतः॥ देवब्राह्मणवेदानां अनिदा पार्थिवस्य च॥ १६॥ न चांगाम

रामः
 २८४

किरित्येषा यस्मिन्नेहेति वर्तते॥ स ह्येष्टो मुनिश्चामान् लोहं साक्षात्स्य यं स्थिता॥ १७॥ तस्य देहे मयानित्यं अहं स च मम स्थि
 तः॥ न भेदे जायते न स्य मया तस्य कथं न च॥ १८॥ पत्रपुष्पफलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति॥ तस्याहं प्रणम्यामि स च मे न प्रयच्छ
 ति॥ १९॥ यो मां सर्वगता पश्येत्सर्वं च मयि संस्थितं॥ तस्याहं नित्यं देहस्था स च नित्यं मयि स्थितः॥ २०॥ न पश्येत्सर्वगायं
 गुतं सर्वमयि स्थितं॥ स मां पर्वत दुर्गेषु मार्गमानो विनश्यति॥ २१॥ इत्युक्ते मे पुरा देव्या पूया विधिलक्षणं॥ श्रूयतां परमं
 वाक्यं सारभूतं नराधिप॥ २२॥ दुर्गेना चण्डिका भक्ति दुःखं चण्डिका चने॥ दुःखं चण्डिकादा तं होमं चापि सुदुःखं
 दुःखं न नरतं वीरं मंडलं ज्ञानमुत्तमं॥ सुदर्शनं तथा वेदं तस्याभ्यासेऽपि दुःखं॥ २३॥ सुदुःखं नरं ज्ञात्वा मातृमण्डल
 पूजते॥ तस्मात्तमभ्यसेत्तदा दुर्गा भक्ति समाश्रिता॥ २४॥ ॥ शतानिकडवाच॥ मातृमण्डले पूजाया विधानं वक्तुमहि
 सि॥ रजोरूपं पुमानं च सौम्यं कूरं च मध्यमं॥ २५॥ चण्डिकाय तर्न यस्तु कारयेत्श्रद्धया या न्वितः॥ फलं तस्य ह किं
 प्रोक्तं यः श्रुत्वा स्थापयेत्तदानीं स स्मार्जनक्रियां यस्तु दध्ना इक्षरसेन च॥ भक्त्या भगवति देवी लभते लभते किं फलं न
 रः॥ २६॥ कुर्याद्देव चण्डिका गेहे तस्य पुण्यं फलं महत्॥ उपलेपनं कर्त्ता च किं फलं लभते नरः॥ २७॥ नाना विधौ वधी
 भिश्च नाना तीर्थोदके नरः॥ कृत्वा स्नानं तु दुर्गायाः किं फलं लभते हि जः॥ २८॥ यथागव्यपयः स्नानादप्युत्तमेन

भवि. ७
२८५

यत्फलं॥ घृतस्नानेन यत्तुल्यं घृतान्येन यत्फलं॥ ३१॥ मधुना स्नापयेद्यसु दध्ना इक्षरशेन च॥ भक्त्या भगवति देवी
लभते किं फलं नरः॥ ३२॥ उद्धर्तनादिभिर्विप्रकुशपूष्योदकेन च॥ सुवर्णरत्नैर्यैश्च गंधचंदनवारिभिः॥ ३३॥ कर्पूरगु
हमिश्रैश्च सक्तो यैश्च यत्फलं॥ ३४॥ नानाविलेपनैर्देवीं गंधैश्च विलिप्यते॥ तालवज्रनदानेन प्रदाने चामरस्य च
मुनिविदू ममानिक्य पद्मरागैर्युज्यते॥ नानापूष्यस्य मालाभिलंबमानाभिर्मंदले॥ ३५॥ पूजनात्स विशेषैश्च स
वीर्येन पूजने॥ नानापूष्यविशेषैश्च धूपदीपैश्च यत्फलं॥ ३६॥ वस्त्रालंकारदानैश्च रत्नार्पणैर्दरीतैः॥ भक्षभोज्यैस्त
थाप्यैः स्यैर्लोकैश्च सत्ततः॥ ३७॥ यस्तु प्रीनयते भक्त्या चण्डिकां तस्य किं फलं॥ प्रदक्षिणं नमस्कारपुण्यमास्तोमीतकै
३८॥ पूजयेद्यस्तु भक्त्या च विधिवत् सर्वमंगलं॥ नानाध्वजपताकाभिघण्टावादित्रयैः स्वैः॥ ३९॥ वेदवाद्यस्वरैः पु
ण्यैः शक्यैश्च निस्वैः॥ विता वस्त्रपूजाभिः पुण्यश्रवणैः स्वैः॥ ४०॥ बलिहोमक्रियाभिश्च दुर्गापूजतां नृणां॥
गवाश्चरनागानां भूमीदानैश्च पुण्यैः॥ ४१॥ प्रीणयतीह मे दुर्गा भक्त्या महिषनाशिनी॥ कूहि मे विफलं ते वां नृणां
मिह ज्ञायते॥ ४२॥ ग्रामखेटपुराणां च देशानां नगरस्य च॥ दानैर्यः पूजयेद्देवीं तस्य किं जायते फलं॥ ४३॥ फलाहा
रे च यत्तुल्यं तत्तुल्यं च यदुवेत्॥ मातृमंदलपरिस्तुत्राणां च पूजनैः॥ ४४॥ पूजने च कुमारीणां किं फलं स्यादि

रामः
२८५

तमोऽध्यायः १७२

दिजेत्तमः॥ एतमे सर्वमा चक्षुसमास व्यासयोगतः॥ ४५॥ येनाहं पूजयेद्भक्त्या देवीं भगवतीं सदा॥ ॥ इति श्री भवि
व्यपुराणे नवमी कल्पे द्धिसप्ताधिकशतं॥ ॥ सुमनुरुवाच॥ साधुपुष्टोऽस्मि भद्रं ते देव्या महात्म्यमुत्तमं॥ ॥ हंत ते
कथयिष्यामि चण्डिका पूजने फलं॥ १॥ यस्मादतीव भक्तो सिद्धिं दुर्गाया स्ते नृपोत्तमः॥ श्रुत्वा च कमना वीरदुर्गा पूजां फ
लं महत्॥ २॥ पुरा देवा सुरे युद्धे वर्तमाने महाहवे॥ तारकामय संग्रामे देवानां लोमहर्षणैः॥ तत्र देवा जिताः सर्वे कार्त्तिके
मुखास्तदा॥ तारका ख्यैर्देवैर्न दानेन नराधिपः॥ ३॥ विध्यमानास्ततः सर्वे ते देवा दैत्यदानवैः॥ तारका प्रमुखैर्देव
मयेन च जगत्पते॥ ४॥ जगुस्ते शनं देवं सुश्रेष्ठं चतुर्मुखं॥ पुण्यनाम महात्मानं भूचूतेन भक्तं चरः॥ सुश्रियं सर्वस
र्वभयभातामहीपते॥ देवदेव जनाथ सुरश्रेष्ठ चतुर्मुखं॥ ५॥ शरणं भव देवानां पश्य यो निनमोस्तुते॥ जिता सर्वे व
यं देवसंग्रामे दैत्या दानवैः॥ ६॥ तारका प्रमुखैर्देवमयेन च जगत्पते॥ निर्विशितश्च देवे दुस्त्वस्थाना दसुरैर्विभो॥ ७॥
भवन्तं शरणं प्राप्तास्तस्मात्तं शरणं भव॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा इन्द्रादीनां सुरे त्तमः॥ उवाच पश्य यो निर्वै प्रतियो निर्यथा
विधिः॥ नासुरानां महं नाशं समर्थः सुरसत्तमाः॥ ११॥ पिता किं नं देवदेवं समर्थं बध्वं धनैः॥ त्रैलोक्यस्यापि कुत्सभस्य
किमुतेषां महाबलः॥ तस्मात्तु गच्छामहे सर्वं महादेवानि कंसुराः॥ वेद्यं सो वचनं श्रुत्वा देवा इन्द्रपुरोगमाः॥ १३॥ तथे
त्यर्चमहाबालो बुद्धानं ब्रह्मण्यपि यः॥ अथ देवगणाः सर्वे बुद्धेः सहिता विभो॥ १४॥ गंतुं प्रवेत्ताः सर्वे ते ते न देवा लयं

भविः ७
२२६

शुभं॥ आदित्या वशवोरुद्रा अग्निर्नो मरुतस्तथा॥ १५॥ विश्वे देवा महात्मानो यहाश्चैव नृपोत्तमा॥ गंधर्वा अप्सरा
श्चैव यक्षा राक्षसकिन्नराः॥ १६॥ नागाः सपर्णा क्रवयः पक्षगाश्चैव नराधिपा॥ कैलाशिररेरमो नाना वातुविचित्रि
तैः॥ १७॥ नाना सिद्धगणा कीर्णा धावकिन्नरसेवितैः॥ सुरासी नमहात्मां महादेवमुमापतिं॥ पुण्यो चूर्णपश्रेष्ठ
ब्रह्मेन्द्रपुमुरवाः सुराः॥ देवदेवजगन्नाथ चंद्रार्द्धकृतशेषरा॥ १८॥ प्रसादं कुरु देवेश॥ पुण्यं तर्ति विनाशो तद्देवा
दैत्यगणैः सर्वे स्तारका प्रमुखैर्विभो॥ २०॥ सर्ववर्ष निर्जिता - संग्रामे च विवर्जिता॥ जहिता नृदानवान् सर्वा नश्वे
यसेभ्यजगत्पते॥ २१॥ शरणं भवतो देव प्रपन्नानां प्रसादतः॥ ते वा मरुचनं श्रुत्वा ब्रह्मादीनां नराधिपा॥ उवाच मधु
रं वाक्यं परमेशो महापते॥ पूजयित्वा सुतां सर्वान् विधिवत्पुण्यपत्तयः॥ २३॥ पाशोर्ध्वं प्रदद्यात्तेन आसने न च भारतः॥
यैर्युयं निर्जिता युक्ते दानवै स्तारकादिभिर्घाते सार्द्धं नमया युक्ते कर्तव्यं तारके नवा॥ यस्माच्छ्रुत्वा पुण्येन तारके न सुरोत्त
माः॥ अवाहिता हि विधिना तप्यते तप दुत्तमं॥ दिव्यं वर्ष सहस्रं तु वा ताहारेण केवलं॥ २५॥ तुष्टे जहि मयत्तस्य वरो दत्तो
महात्मनः॥ तस्मात्तस्य वधोपायं न हि स्याद्दैकथं न च॥ २६॥ नाना देवान् महादेवा शेषचक्रगडा धरन्॥ अतो गच्छानवे
सर्वयत्र देवो जना र्दनः॥ २७॥ सहता भविता तेषां दैत्यानां देव सत्तमाः॥ तारका प्रमुखानां वै दानवानां महामुखे॥ २८॥ ॥

रामः
२२६

सुमनुरुवाच॥ ततो देवगणा सर्वे श्रुत्वा वाक्यं शिवस्य च॥ तथेत्तू चूर्महादेव देवमुमापतिं॥ २९॥ प्रस्थितानो ततः सर्वे द्रष्टुं दे
वं जनार्दनं॥ ब्रह्मेन्द्र समरेता स्ते कर्तव्ये यपुरे गमाः॥ ३०॥ क्रम नासः सर्वसो राजन् पर्वतां श्रवणानि च॥ प्राप्ता वनो महा
दीपस्वेत दीपं महात्मनः॥ ३१॥ ददृशुश्च महात्माने शंखचक्रगडा धरं॥ शशिकुंदे दुर्गा का स नाना देवगणवत्॥ ३१॥ नरा
श्च तत्र वै सर्वे शंखचक्रगडा धिराः॥ ३२॥ शंखकुंदे दृष्टुं शंकाशो मनि कुण्डलमण्डिताः॥ स्वेतचंदनदिग्धं गास्वेतमालोप
सोभिताः॥ ३३॥ ततुर्भुजा महात्मानो हरि तुल्यपराक्रमाः॥ दृष्ट्वा ते महात्मानं सर्वे देवगणास्तदा॥ ३४॥ विस्मयं पातमः
प्राप्ता ब्रह्मे सानुपुरे गमाः॥ पुण्यं ते हरिं सर्वे शिवो भिक्षुराणी गताः॥ ३५॥ ब्रह्मेन्द्रे शपुरे गा स्ते मधुरं वाक्यं मधुवीत॥ ना
रायण निरोधत्वं शंखचक्रगडा धर॥ ३६॥ यनागता वयं सर्वे त्वत्समीपं गडा धर॥ शौ सौ दानवो दैत्यानां नायको देव सत्तमः
तारकेति समारब्धातो अग्रजः समयस्य सः॥ तेन सर्वे जिता देवाः संग्रामे देव सत्तम॥ ३७॥ स्वस्थाना व्यापिता सर्वे शतक्र
तुपुरे गमाः॥ उवाच महात्मानो देवा प्राणयनो वत॥ ३८॥ महादेवं सुरश्रेष्ठं सुरश्रेष्ठं विभावसु॥ ममामहे सुरश्रेष्ठ
तक्रतुपुरे गमाः॥ ३९॥ जहिता नृभक्तिविभो सुररात्रुं महाबलं॥ भव शरणं प्राप्ता भयभीता जनार्दनः॥ शरणं तव देव
शजहि दानव राधनं॥ ४०॥ अन्येऽपि ये दुष्टधर्मा सर्वभूता जनार्दन॥ त्वया भो निरुता सर्वे हिरण्याक्षपुरे गमाः॥ ४१॥

भवि.पु
२६७

तन्मादेवंजहिविभो सुरशत्रुं महामवलं ॥ प्रपन्नानां जगन्नाथशरणं भवनो हरे ॥ ४३ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी
कल्पे त्रिसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा पद्मनाभो जनार्दनः ॥ उवाच प्रणतो भूत्वा
गिरामधुरयाशिवा ॥ य एते कथिता दैत्या भवद्भिर्ममदानवाः ॥ नैतेशक्यामया हंतुं न भवद्भिरुक्तं नैव ॥ २ ॥ जेतुं नरकं
सहस्रमहात्मानो महाबलाः ॥ एकैतेषां समर्था जेतुं स गाममूर्खनि ॥ ३ ॥ वधे वधे न च शिवा दुर्गा भगवती शुभा ॥ माया ता
सर्वलोकानां धरा च धरणी च या ॥ ४ ॥ वृक्षादीनां च यामाता देवानां लोकपूजिताः ॥ संग्रामे यदहं देवो दैत्या दानवरक्ष
सां ॥ ५ ॥ अस्माकं श्रेयसे हस्तिनसा शक्तिर्ममेह वै ॥ निमित्तमत्र स्तदहं हृदि ता श्रुत्वा सदा ॥ ६ ॥ दैत्यदानवयक्षानां
राक्षसां तु संयुगे ॥ कसमर्थं जयेतेषां वधे वधे जये सुराः ॥ ७ ॥ नाम ते चण्डिका देवी चण्डमुण्डविनाशिनी ॥ यदहं दुर्जे
ये लोके संग्रामेषु सुराक्षमाः ॥ ८ ॥ तेषां वृंहितदेहं तदंशततं हृदि दानवान् ॥ सामशक्तिश्च भलंतमेसावीर्यसायसा
रं ॥ तनयानहं तदंशतु कर्तुं कथंचनः ॥ तस्मात्तु जामशरणं देवी भगवति शिवा ॥ ९ ॥ आरधयामस्ता सर्वतपसा
परमेश्वरी ॥ आरुपिता तु सा देवी विधिवत् श्रद्धया शिवा ॥ १० ॥ सा भविष्यति न सुखावरदा सा भविष्यति ॥ तुष्टया च
तया देव्या स्वशक्त्या वृंहिता वयं ॥ ११ ॥ हृदि व्यामो रणे दैत्या नमसः प्रास्यामपुष्कलं ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ अथ देवग

रामः
२६७

गणाः सर्वे बुद्धेशानुपरो गमाः ॥ १३ ॥ नारायणवश्रुत्वा इदं वचनं वचनं ॥ एवमेतच्च संदेहो यथावसि केदावा ॥ १४ ॥ संसारा
र्णवमग्नानां दुर्गेका परमं पदं ॥ दुर्गेका देवतां सर्वा दुर्गेका कर्म वैदिकं ॥ १५ ॥ दुर्गेका परमं तत्तं दुर्गेका पदं वलं ॥ न ते
यावदहं भूतं स्थावरं जंगमं तथा ॥ १६ ॥ तस्मादा रधयामेष चण्डिका चण्डनाशिनी ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ तेषां तद्व
चनं श्रुत्वा पद्मनाभो महीपते ॥ १७ ॥ तथेत्यागान् सुरान् सर्वान् कुले शानुपरो गमान् ॥ उवाच च महाबाहु देवो नारा
यणो विभुः ॥ १८ ॥ महादेवं सुरज्येष्ठं पुरतः विभावसुं ॥ गच्छामहे सुरज्येष्ठयत्र देवी वा वस्थिता ॥ विध्यंगिरिव रं
ष्टं नानाधातुविचित्रितं ॥ नानावृक्षगणाकीर्णं नानाकूटसमन्वितं ॥ १९ ॥ तत्र गत्वा वयं सर्वे चण्डिकां सिंहवाहिनीं ॥
आरधयाम वै सर्वे पूज्यं पूजयित्वा ॥ २० ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ तथेत्याहुर्नृपश्रेष्ठ निशंम्य वनं हरेः ॥ प्रस्थिता
श्रुतुः सर्वे च विध्यं महाभिरिं ॥ २१ ॥ सर्वेषां पुरतो याति बासुदेवो महाबलः ॥ मेघारूढो महाबाहु ध्यायमानो नु
चण्डिकां ॥ २२ ॥ आमन्त्र्य पाकं तु ह्युमा रुज्यं गच्छति ॥ ध्यायमानो महादेवी श्रद्धया परयाशिवा ॥ २३ ॥ तदनंतरं यमे
याति महिषारूढ एव च ॥ ध्यायमानो शिवमार्यां श्रद्धया परयाविभो ॥ २४ ॥ तदनंतरं जलेश्वर आरूढं मकरं प्रभुः ॥ ध्या
यमानो नरश्रेष्ठ चण्डिकां मुण्डाक्षरिणीं ॥ २५ ॥ तदनंतरं धनदः पूज्यं कंयानमस्थितः ॥ याति देववरो देवी ध्यायमा

भविष्य
२८८

नेविभावरौ॥तस्मात्तदंतरंवीरमहादेवश्रगच्छति॥ध्यायमानोमहातेजादुर्गादुष्टं गतो नृप॥२८॥तदनंतरंमहेदोविही
पमारुह्यगच्छति॥ध्यायमानस्तुतां देवीं भक्त्या भगवति शिवा॥२९॥तस्मात्तदंतरंयातिराक्षसाधिपतिर्नृप॥विधातो ध्या
यमानं तु मत्स्यारूरः शिवां शुभं॥३०॥तदनंतरंमायातिहंसारूढप्रतापवान्॥ब्रह्मा वै ध्यायमानं नृप भक्त्या देवीं शुभांत
दा॥३१॥तस्मादनंतरंयातिशंखचक्रगडाधरः॥ध्यायमानं तुतां देवीं गरुडाकूटस्थं॥३२॥तस्मादनंतरंयाति कार्ति
केयो महाबलः॥ध्यायमानः शिवां दुर्गां शान्तां चित्रवर्हि नमाश्रितः॥३३॥एवं देवगणः सर्वे ब्रह्मविष्णुशिवा द
यः॥गतादुष्टं धरा देवीं चण्डिकां चण्डरूपिनीं॥३४॥तं विष्णुं पर्वतश्रेष्ठं गोभितं नर्मदाजलैः॥सिंहवाघुगणैर्वीरै
वितं यक्षराक्षसैः॥३५॥तत्र गत्वा पुरा सर्वे त आस्था य भूपते॥दुर्गां मा एधयामासुः पूज्यं धातुं लयैः॥३६
ब्रह्मविष्णुमहादेव इन्द्रोऽग्निश्च मयेव च॥विष्णुपाक्षश्च वरुणे वायु देवो नराधिप॥३७॥अन्ये सुरगणः सर्वे
श्रद्धया परमान्विताः॥आ एधयंति तां भक्त्या चण्डिकां विधिवन्तः॥३८॥आदित्या वसवो रुद्रा अश्विनौ मरुत
था॥विश्वे देवास्तथा साध्या ग्रहाश्च कुरुनंदनः॥३९॥गंधर्वाप्सरसः सिद्धा यक्षा एक्षसकिं नराः॥सुवर्णा धा
त्र्यश्चैदुर्गां मा एधयंति हि॥४०॥पद्मासनगतो ब्रह्मा ध्यायमानो नराधिप॥विधिवत् चण्डिकां ध्यात्वा दुर्गा

रामः
२८८

५

१३

मा एधयंति हि॥४१॥एव हीनव्यतांतेषां विध्यस्पृशिवरे स्थितः॥स्तुवमानस्ततो ब्रह्मा वाक्ये वेदसमं न्वितैः॥४२
नारयणोऽपि राजेंद्र ध्यायमानं तु चण्डिकां॥स्तुवमानः सतां दुर्गां चकार विपुलंतपः॥४३॥उर्ध्वं वाहूः स्थितो वीरसंय
तेन्द्रियमानसः॥आध्यामास हरिश्चण्डिकां विधिवन्तः॥४४॥एकपादस्थितश्चापि चकार विपुलंतपः॥ध्या
यमानः श्रियं देवीं स्तूयमानं च देवतैः॥४५॥आ एधयानो विधिवत् स्थानुवत्संस्थितो हरः॥निरुद्ध सर्वद्वाराणि मश
यम्य भारतः॥४६॥दिव्यं वर्षसहस्रं तु चण्डिकायाश्चतुष्टये॥त्रैद्रेऽपि जलमाश्रित्य चकार विपुलंतपः॥४७॥चण्डिकां
ध्यायमानमानश्च श्रद्धया परयानृप॥मनसा च लविधिना स्तूयमानश्च भावतः॥४८॥एवं हितव्यतांतेषां यदमा
सैति दर्शनं॥ब्रह्मादीनां नृपश्रेष्ठ देवतां देवता शिवा॥४९॥नृपता तु ते तपः सर्वे विसादं परमं गताः॥समेत्य च महा
बाहो नारयण मथाबुवन॥५०॥कृष्णस्तस्य महाबाहो शृण्वानपरमं वचं॥दिव्यं वर्षसहस्रं तु तपस्तप्तं महामते॥५१॥
आरुधनाय विधिवत् सर्वे देवैस्त्रिविक्रमः॥नापेति दर्शनं दुर्गां अस्माकमिह केशव॥५२॥एवं स्थिते जगन्नाथ विं
कार्यं देवतैरिष्टैः॥किनु कर्म कृगच्छामः कथं बलं सुकृतं भवेत्॥५३॥तेषां स्तुतवचनं श्रुत्वा शंखचक्रगडाधरः॥चिंन
यित्वा चिरं कालं वाक्यमेतदवाच हः॥५४॥मानिर्वंदं कुरु ध्वं वै सुरश्रेष्ठ निबोध स॥आ एधया यतां दुर्गां मा स्थाय वि

भवि-७
२८८

पुलंतपः॥ब्रह्माविष्णुमहादेवो नर्मदायास्तथाश्रमं॥५५॥आरुषितानुसादेवीनूनंभगवतीपरा॥प्रचरंततपोचोरंप्रवि
श्यकुरुनंदनः॥५६॥दिव्यवर्षसहस्रंतुधायमानास्थधानप॥श्रुत्वाद्यसुराश्चान्येविंध्यस्थिशिवरेषुवै॥५७॥अकुर्वत
तपोचोरंसविष्णुधायमानंतुचंण्डिकां॥स्थिताःकुरुकुलश्रेष्ठगधर्वोरगसाक्षसाः॥५८॥इत्येकुर्वतातेषांतपोचोरंदिवौ
कसां॥ब्रह्मादीनांकुरुश्रेष्ठनर्मदायास्तटेषुमे॥५९॥दिव्यवर्षसहस्रेतुगतेभरतसत्तम॥अहोआशीन्महाचोरेदेशसं
कम्पमानोमहिंसर्वीसपर्वतवनानप॥६०॥आदित्यगगणंसर्वंपूरयंतीवुभारतः॥तेनशयेनएजेदुब्रह्मविष्णुमहेश्व
रः॥नर्मदाजलमुत्सर्ज्यनिर्गताःसरएवहि॥६१॥
॥इतिश्रीभविष्णुपुराणेनवमीकल्पेचतुःसप्तधिकशततमोऽध्यायः॥
१७४ सुमंतुरुवाच॥ददृशुस्तेसुराःसर्वेकम्पमानावसुधरां॥सपर्वतवनावीरससमुद्रांसपत्तनां॥१॥नभश्चतेन
संयुक्तकंपमानसमंततः॥आदित्यमंडलंसर्वसार्कचंद्रसमंततः॥२॥तेदृष्ट्वामहदाश्रयवृत्तिदोशंकरस्तथा॥उरु
नारयणदेवंसर्वदेवगणस्तथा॥३॥किमिदंदेवदेवेशाश्वचक्रगडाधरः॥रवतेभैरवंनादंकिमर्थंकम्पतेमहि॥
४॥
॥सुमंतुरुवाच॥श्रुत्वातारयणेवाक्यंब्रह्मादीनांदिवौकसां॥शक्यनिरूप्यसुचिरंकरुणामामहावला॥५॥
५वाचमधुरंवाक्यंदेवान्सहस्रयन्निव॥मानैष्टुवृत्तिरुदेद्राभद्रवःसमुपस्थितं॥६॥दिष्ट्वाभगवतीप्राप्तायुस्माक

रामः
२८८

श्रेयसेशिवा॥सिंहमारुह्यआयतिचक्रभूलासिधारिणी॥७॥सवासांगधरादेवीनानाभरणभूषिता॥तस्ययोवा
हनःसिंहोमृगेन्द्रोवरुणसनः॥८॥तस्यैवशकेनदतःश्रूयतेभैरवस्वनः॥कंपमानोधरांसर्वीपर्वतःसःसद्रकां॥
९॥युष्माकंश्रेयसेदेवाविनाशायसुरद्विषां॥नदत्तेषमहाद्योषघण्टामाकुलाननः॥१०॥उर्ध्वमुखिपलांगुल्यमि
द्रायुधमिवापरं॥
॥सुमंतुरुवाच॥अथदेवगणःसर्वेप्रोत्फुल्लयनानप॥११॥प्राणम्यशिरसादेवीविष्णुर्व
चनमब्रुवन्॥अहोधन्यावयविष्णोसुप्रभातायसर्वरी॥१२॥यदस्माकंमहादेवीचण्डिकादर्शनंगता॥एवंहिवद
तांतेषांब्रह्मादीनांदिवौकसां॥१३॥विष्णुनासहदेवेदृचण्डिकापुरतस्थिताः॥सिंहारुहाशूलधरादिव्याभरणभू
षिता॥नानावर्णेषुधरास्वरूपाधिविरूपिणी॥सर्वदेवमयीदेवीसर्वदेवमयीतथा॥१४॥दृष्ट्वातांविश्वरूपांतु
देवाब्रह्मादयस्तथा॥चण्डिकांतुष्टुवुःसर्वेशिवोभिरवनीगताः॥१५॥ब्रह्माविष्णुर्महादेवइन्द्रोऽग्निर्यमरुच॥वि
रूपाक्षोजलेशश्चमार्हतोऽधनदस्तथा॥१६॥आदित्योवसवोरुद्राअश्विनौमरुतस्तथा॥विश्वदेवास्तथासाध्या
गधर्वोरगसाक्षसाः॥१७॥
॥ब्रह्मेवाच॥अस्यतेस्यमृताधारेपद्मेदमनिभेक्षणे॥पद्मेपद्मकरेचैवपूर्णचंद्र
निलाननने॥१८॥सिंहासनेसिंहप्रियंवदसिंहगणवते॥प्रशीददेवदेवेशप्रपन्नानमोस्तुते॥२०॥
॥विष्णुरुवा

भवि.पु
३००

चा॥ शान्तिशान्तिकरे देवी शान्ति दे भुभ दे शिवे॥ शान्तिकुरु प्रयत्ना नां ब्रह्मादीनां दिवौकसां॥ २१॥ सर्वमंगलमांगल्ये
शिवे सर्वार्थसाधिके॥ शरण्यं च के गो शी नारायण नमोस्तुते॥ २२॥ ॥ ३२॥ श्वर उवाच॥ भद्रकाशिमहालिङ्गे व
षभाष्टमहा नने॥ भद्रोद्गुली तदे हागे श्म शान विनयः प्रिये॥ २३॥ दानवानां करे घेरे कपालवरधारिणी॥ प्रसी
द मे महा देवि प्रयत्नस्य नमोस्तुते॥ २४॥ सर्वदेवमये देवि सर्वदेववन्द्ये॥ श्रिये गौरि उमा देवी त्रिलोके शी त्रिलोकच
ने॥ वज्रहस्ते महासत्वे प्रभिन्न गजवाहिनी॥ प्रसीद मे प्रपन्नस्य शिवदूतीनवाशिनी॥ २५॥ ॥ वैश्वानर उवाच॥
ज्वालामालाकुले देवि नाना रूपरायणे॥ प्रशान्ताने वे शि सहस्रादित्य सन्निभे॥ २६॥ ॥ वायु उवाच॥ मेघा
रूढमरुतप्रिये नानारत्नविभूषिते॥ शरण्ये देवदेवे शि भवमेत्वं नमोस्तुते॥ २७॥ ॥ जम उवाच॥ नानाप्रेतम
ये देवि नानाना नाप्रेतगणा वृते॥ प्रेतरूढे मुण्डधरे नानावेतालवज्रभे॥ २८॥ ॥ नानापितृगणकीर्णशततं पि
तृवज्रभे॥ सुधाप्रिये सुधारे वप्रसीद त्वं सुरात्मने॥ २९॥ ॥ विरूपाक्ष उवाच॥ नीलोत्पलदलक्ष्या मे नीलोत्पलद
लेक्षणे॥ महिषासुरदेहाने नानारथोगणा वृते॥ ३०॥ सिंहकांतधरे देवि सर्वदेवनमस्कृते॥ प्रसादं कुरु मे भदे
नमस्ते लोक पूजिते॥ ३१॥ ॥ वरुण उवाच॥ नानामेघगणकीर्णानां वह्निगणा वृते॥ मेघवाहे मेघघोषे

रामः
३००

देवि सागरवाशिनी॥ शंखकुन्दे नुसंकाशे मुक्ताहारोपशोभिते॥ प्रणतार्तिहरे देवि प्रसीद शिनमोस्तुते॥ ३२॥ ॥
निऋतिरुवाच॥ स्वगेरवे गोशोका के शो देवेश भगवाहिनी॥ ह्रस्वदीर्घपुते देवि अर्द्धमात्रार्द्धरूपिणी॥ ३३॥ एकक्ष
रे त्र्यक्षस्वशब्दाख्ये शब्दवर्जिते॥ ३४॥ मनशब्दमहा देवि भुक्तेव ज्ञेयते शिवे॥ ३५॥ ॥ धन उवाच॥ धर्मधर्म
मये देवि प्रपन्नानां वरानने॥ कामवाहिका मप्रिये कामदेव कामरूपिनी॥ ३६॥ धने धने शोधन दे धरणी धरवज्रभे
महाशंखे महापद्मे नमस्ते पद्ममालिनी॥ ३७॥ ॥ आदित्य उवाच॥ दिने शो दिनरूपे च संध्या रूपे विभावेरी
मासार्द्धमास रूपे सिद्धे देवि संवत्सरान्तिके॥ ३८॥ प्रसादं कुरु मे देवि प्रपन्नानां वरानने॥ ३९॥ ॥ वसव उवाच॥ वसुना
मधिपे देवि वसुधारे वसुप्रिये॥ ४०॥ ललिते ललिता देवि दिव्या भरणभूषिते प्रसादं कुरु मे देवि प्रपन्नानां वर
नने॥ ४१॥ ॥ अथ यदुचुः॥ स्वेतस्वेतांगरूपा सिमहास्वेता सिंहाविनी॥ नानाकपालभरणे रुद्राक्षमणिभूषि
ते॥ ४२॥ विश्वलखट्वांगधरे निभुंजासुरमर्दिनी॥ नमोनमस्ते वरदे ववं देहि वरानने॥ ४३॥ ॥ अग्निरुवाच
एकग्रीवे महाग्रीवे बहुग्रीवे महाबले॥ ह्यग्रीवे ह्यारूढे वडवारूपधारिणे॥ ४४॥ वधवानलपासिदसहस्रकि
रणो ज्वरे॥ प्रसीद वां ह्यग्रीवे नमस्ते रविवज्रभे॥ ४५॥ विश्वाधारे विश्वाधारे विश्वाधारे विश्वरूपिनी॥ विस्फुल्ल

शमः
३०९

CMTS

5

10

15

20

2.5

30

35

भवि.पु
३०२

शेदा न दानवान् सप्रमहनि ॥ ते जसां से न देवेंद्रमाहयित्वा इमा सुरैः ॥ १० ॥ देवो ह्यंतरं कं देवा वा सुदेवा हनिष्यति ॥
मद्रुक्ता ध्यायिते वा देसं ग्रामे रोम हर्षणे ॥ ११ ॥ तथा न्यो दानवान् सर्वा न् सर्वेयं हनिष्यथा ॥ मया स्थायित तो देस
स्वशक्ता देव सत्तमाः ॥ १२ ॥ एवमुक्ता सुते सर्वे देवा ब्रह्मपुरोगमाः ॥ हर्षमायुर्महाराज न न तु श्वाप्सरे गणाः ॥
१३ ॥ चण्डिकावरदानेन प्रकृष्टमनसस्तदा ॥ गायन्ति चापि गंधर्वास्तुवंतश्चाण्डिकां मुदा ॥ १४ ॥ दवी च पूजयित्वा
तान् वरदानेन मानदा ॥ सर्वा न् देव गणान् सशस्तत्रैवान्तरधीयतः ॥ १५ ॥ देव्या श्चापि महाराज त्वत्वात् न मर्दा
तटं ॥ क्षामयित्वा ततं दिवं प्रयाता गंधमादनं ॥ १६ ॥ पुष्करे तु सितो ब्रह्मकैलासे शङ्करस्तथा ॥ सिद्धे देव गणे
साई पर्वते गंधमेदने ॥ १७ ॥ स्थितो नारायणो देवो लोकपालैः सह चुतः ॥ एतस्मिन् नरैरेतेषां वसतां तत्र पर्व
ते ॥ १८ ॥ इन्द्रादीणां सुगणं तु सप्रमहनि भारते ॥ आगता दानवास्तत्र तारकः प्रमुखाः सुराः ॥ १९ ॥ यो द्रुक्तामाः
सुरैः साई सासेत्वा श्रयजे नृप ॥ शुक्लपक्षे न वम्यां तु प्रवृत्तं युद्धमद्रुजं ॥ २० ॥ देवदानवयक्षाणां दैत्यादीनां नरा
धिपः ॥ निहता दानवा सर्वे देवैरिन्द्रपुरोगमैः ॥ २१ ॥ दैत्याश्च कुरुसाई ल देवाश्च पुपवंहितैः ॥ तारकश्च महोदे
त्यो निहतो विष्णुनारणे ॥ २२ ॥ स ध्यायित देहेन स्वशक्ता दुर्गयातदा ॥ मया श्रानिह तो राज न दान देन्दो महाबल

रामः
३०२

तमो ध्यायः ॥ १७६ ॥ २५

एवं ते निहता सर्वे दैत्य दानवपुंगवाः ॥ चण्डिकावरदानेन नारायणमुरैः सुरैः ॥ २४ ॥ प्राप्त्रं च राज्यमिन्द्रेण चण्डिः
कारधनागपास्त्वानिधिभो निचान्यैस्तु प्राप्ता नि सुरसत्तमैः ॥ २५ ॥ एवं देव गणाः सर्वे पूजयित्वा सुरोत्तमाः ॥ निह
त्य चरणे दैत्यान् पुनः स्वर्गमुपागताः ॥ २६ ॥ तस्मात् पूज्यत मानान्या देवी भगवति मते ॥ पूजयित्वा तु नां भक्त्या देवाः
स्वस्थानमागताः ॥ २७ ॥ पूजयंतश्च निष्ठति नाना रूपांस्तु चण्डिकां ॥ नाना पृष्ठोपहारैश्च तपस्तनियमैस्तथा ॥ २८ ॥
इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे षष्ठ्याधिकशतम् ॥ ॥ शान्तानि कडवा च ॥ ब्रह्मादयः सुराः सर्वे कीदृरूपा
श्रियं नृप ॥ पूजयन्ति कथंचेते तिथिना केन चण्डिकां ॥ १ ॥ ॥ सुमंतु रुवा च ॥ ब्रह्मा पूजयन्ति तं चण्डिकां सौम्यरूपिणी
कैलासमयं शान्तं पद्मासनगतां शिवी ॥ २ ॥ अक्षयुजधरं देवी चण्डिकां व्यग्रहस्तिकां ॥ गायत्र्या ब्रह्मसूत्रैश्च त्रिसं
ध्यं पूजयेत्तप ॥ ३ ॥ पूजना चण्डिकायां तु दीर्घमायुवराप्रदानं ॥ ब्रह्मकुरुकुलश्रेष्ठे सर्वपापभयापह ॥ ४ ॥ शक्रपू
जयते दुर्गी पद्मरागमयिं नृप ॥ सहस्रनयनां वीरमनुदीरदगमिनी ॥ वज्रहस्तां महाराज रत्नकुण्डलभूषितां ॥
यक्षकर्मदिग्धां गीनानां भरणभूषितां ॥ ५ ॥ एवं संपूज्य राजेंद्र कुंकुमायु रूचं दनैः ॥ भक्त्या भगवती वीरदेवेंद्र त्व
मुपागतः ॥ ६ ॥ लम्बोदरी शक्तिहस्तां शंखपद्मसमावतां ॥ चतुःसमसमालक्षां नानाभरणभूषितां ॥ ७ ॥ धने शी

भविष्य
३०३

धनदोधन्यानि विस्मयव्यवस्थिता ॥ एवमाद्यविवर्धनदशिकान्प ॥ ९॥ धनदशधनाप्राप्तौ चण्डिकावरदानतः ॥ वि
श्वेदेवामहात्मानां कृत्वा रुक्मकण्डिकां ॥ १०॥ अनेकां भरणदेवीं अनोकायुधधारिणीं ॥ पूजयति सदा भक्त्या पूषा ध
योपलेपनैः ॥ ११॥ नानास्तुभ्यपहारैश्च संयते द्रियमानसः ॥ पूजयित्वा तु ते सर्वे विश्वेदेवामहीपते ॥ १२॥ चण्डिका वि
श्वरभक्त्या पितृयज्ञमवापदुः ॥ वायुः पूजयते नित्यं चण्डिकां मृगरूपिणीं ॥ १३॥ वैदुर्यनिर्मितां भक्त्या नानाभरण
भूषितां ॥ आशुधयित्वा एजेंद्र चण्डिकां पवनः शिवां ॥ १४॥ घृत्तं लोकपालात् व्याप्तिं व्यापवात् ॥ कृत्वा चतु
र्भुजां देवीं मीढनीलमयीं नृप ॥ १५॥ तदा पूजयते विष्णुः पाशनाशिवधारिणीं ॥ देवदानवयक्षाणां गंधर्वीरग
वक्षसां ॥ १६॥ दुर्जयत्वं गते लोके चण्डिकारधनान्नृप ॥ वसवं सर्वसौवर्णीं चण्डिकां कृतुजाकातिः ॥ १७॥ पूजयति
सदा भक्त्या भूलसर्गसिधारिणीं ॥ एवमाद्यते दुर्गा नानापूषोपलेपनैः ॥ १८॥ सर्गचप्रपन्नस्ते चण्डिका
वरदानतः ॥ कृत्वा तु मृन्मयि देवीं दुर्जामश्वहातिनीं ॥ १९॥ अश्वग्रीवामश्वमुखीं - गंजीरकदिनीं ॥ आगध
येतां शततंश्च श्रद्धया परया च तैः ॥ २०॥ आरधनात्ततौ देवौ यज्ञभागमवापदुः ॥ मुक्ताफलमयीं कृत्वा शंखकुण्डल
सन्निभां ॥ २१॥ वरुणे च यते दुर्गां श्रद्धया मकरध्वजः ॥ पाशहस्तां च लुमुखिं नाना रत्नविभूषितां ॥ २२॥ प्राप्ताश्च

रामः
३०३

सौजलेशतंतस्या एव प्रसादतः ॥ कृत्वा पितृमयीं मन्त्रीं चण्डिकां पूजयेत् सदा ॥ २३॥ नानापूषोपहारैस्तु धूपं
धोपलेपनैः ॥ आरधयेत्तु तां शस्तु धूपगंधोपलेपनैः ॥ २४॥ ते जस्वितां विभूतं च लोकानां प्रापदुः ॥ कृत्वा
तां मुमयीं दुर्गां पद्ममालोपसोभिनीं ॥ रक्तोत्पलकरां वीररक्तोत्पलकुलस्थितां ॥ पूजयेत् शततं भक्त्या सहस्रकिर
णोरविः ॥ २५॥ रक्तोत्पलैरक्तगंधैर्नैवेद्यैरक्तसन्निभैः ॥ आरधयिष्येदुः कृत्या महाश्वेतां महीपते ॥ २६॥ प्राप्ता वान्
समहाते जा पूज्यत्वमखिले जने ॥ कृत्वा भगवतीं सोमः सौम्यां स्थातिक सन्निभां ॥ २७॥ सदा पूजयते राजन् श्रद्धया पर
यान्विता ॥ श्वेतमालोपहारैस्तु स्वेतगंधानुलेपनैः ॥ २८॥ पूजयित्वा तु तां दुर्गां गतो ध्यक्षा धिराजतां ॥ प्रवालकमयीं कृ
त्वा चण्डिकापद्मोत्तमैः ॥ २९॥ पूजयेत् शतं भक्त्या श्रद्धया परयान्वितैः ॥ स्वेतमालोपहारैस्तु स्वेतगंधानुलेपनैः ॥ ३०॥
पूजयित्वा तु तां दुर्गां गतो ध्यक्षा धिराजतां ॥ प्रवालकमयीं कृत्वा चण्डिकापद्मोत्तमैः ॥ ३१॥ पूजयेत् शतं भक्त्या
श्रद्धया परयान्वितैः ॥ तेन ते पद्मगाः सर्वे रौद्रत्वतदमागता ॥ ३२॥ युज्यन्ते सर्वलोकेषु पयसा पायसेन च ॥ अप्स
रसामयिं कृत्वा पूजयन्त्यसुरोत्तमाः ॥ ३३॥ चण्डिकां विधिबद्धां श्रद्धया परयान्विता ॥ तेन ते दुर्जयान्ति न्यो देवगं
धर्वमानवैः ॥ ३४॥ चण्डिकावरदानेन चण्डिकावरदपिताः ॥ रक्षसाश्च महाबाहो कृत्वा कार्त्तयसीं शिवां ॥ पूज

भ.पु.न
३०४

यंति सदा भक्त्या तेन ते लोक पूजिताः ॥ त्रपुसी घमयी कृत्वा चण्डिका मति भीषणं ॥ ३० ॥ दुर्धकेशी कएलास्यां मानिक्य
भरणे ज्वला ॥ पूजयंति सदा भक्त्या पिशाचोः सर्वेषु वहि ॥ ३१ ॥ पूजयित्वा तु तं दुर्गां नाना रूप त्वमागता ॥ त्रिलोहि
की मष्ट भुजा भक्त्या भगवति नमः ॥ ३२ ॥ पूजयंति सदा रुद्रा तेन रुद्र त्वमागता ॥ सौभाग्यं परमं प्राप्ता रूपा मेश्वर्यं मु
त्तमं ॥ ३३ ॥ कृत्वा गंधमयी भक्त्या चण्डिका मुण्ड रवणिनी ॥ पूजयंती हर्गंधर्वी गंधधूपोपलेपनैः ॥ ३४ ॥ प्राप्ता गंध
र्ववेदानं शरहस्यं समं सह ॥ प्रसादा चण्डिकाया श्रगतास्तु परमं पदं ॥ ३५ ॥ कृत्वा मधुमयी भक्त्या नृत्यगीतादिभि
र्नृपाः पूजयित्वा च विचित्रं सर्वं यत्सरसां गणं ॥ ३६ ॥ सौभाग्यं परमं प्राप्ता रूपा मेश्वर्यं मुत्तमं ॥ देव लोकं च एजेंद्र
लावण्यं यौवणं स्थितं ॥ ३७ ॥ एवं सा पसरं धर्वं स यक्षोरगरक्षसैः ॥ पूज्यते शतं दुर्गा देवै बुलपुरे गमैः ॥ ३८ ॥ चं
डिकैका जगत्सर्वं चण्डिकायां प्रति स्थितं ॥ तस्मात्तामर्चयेन्नित्यं ईयं दे स्वर्गं मुत्तमं ॥ ३९ ॥ विशेषतस्ति शूलं तु दुर्गा
पुष्पांशुभं ॥ त्रिशूलेन पद्मा दूलसाक्षा देवी व्यवस्थिता ॥ ४० ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे सप्तमोऽध्यायः ॥
धिराशततमोऽध्यायः ॥ ॥ सुमं नुरुवाच ॥ सर्वदेवमयी साक्षा त्रिशूले या व्यवस्थिताः ॥ अनुग्रहाय लोकानां तस्मा
न्नित्यं तदर्चयेत् ॥ १ ॥ यो न पूजयते भक्त्या शूलं त्रिभुवेष्वरं ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां न सोऽप्युज्जयते नरः ॥ २ ॥ यस्तु

१७७४२

राम
३०४

११

पूजयते नित्यं चण्डिका शूलमुत्तमं ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां स नरो भाजनं सदा ॥ ३ ॥ तस्माज्जितेन्द्रियो भूत्वा श्रद्धया
परयान्वितः ॥ अर्चयति सदा भक्त्या चण्डिकां शूलधारिणीं ॥ वरं प्राणपति त्यागः शिरसः कर्तुमं वनं ॥ यदपूज्ये हरै
भुक्तं चण्डिकां चण्डरूपिणीं ॥ ४ ॥ आद्राणमोक्षाणां शस्तुकुरुते चं डिकार्चनं ॥ समनुष्यो न वै श्रेयः स्वयं दुर्गा व्यवस्थि
ता ॥ ५ ॥ न हि दुर्गा चनात् किंचित् यत्पुण्यं मधिकं नृप ॥ तस्माद्देवं विदित्वा तु पूजयति सदा शिवा ॥ ६ ॥ यदेतत्करे तले दे
व्या त्रिशूलं दृश्यते वरं ॥ अन्तकाले जगत्सर्वं त्रयी देवी प्रलीयते ॥ ७ ॥ दक्षिणं अस्य वैशाखा अत्र वस्त्रा प्रलीयते ॥ या
वैषा मध्यसाया वै वैशाख नरक्षि बोधमा ॥ ८ ॥ अनुप्रवीरते वीरमहादेवस्त्रिलोचनः ॥ वामतश्च स्थिता यैवा शाकु
लोद्धतः ॥ लीयते स्यां महा एज शवचक्रगडा धरः ॥ शूलदेशे स्थिता ये तु तत्राण्ये देवता गणा ॥ ९ ॥ वर्गसहिता वेदा
सहिष्या पप एकमः ॥ शाखांगेषु प्रलीयते गायत्री सहिवा तथा ॥ १० ॥ पुनरुत्पद्यते तस्मा वस्त्रार्थसचराचरं ॥ स दे
वासुरगंधर्वा पूजितं वज्रगन्धप ॥ यत्रिशूलं द्विषा न्नो हान् सर्वदेवमयं शिवं ॥ नरोत्तमककगामी स्यात्तस्य संभाव
णदपि ॥ ११ ॥ प्रतिष्ठाप्य नरो दुर्गा यत्नेन विधिना नृप ॥ सुमहत्पुण्यमाप्नोति श्रियं च परमानृपाः ॥ सर्वयक्षतपोप
नवेदतीर्थवगाहनात् ॥ अर्थिकं फलमाप्नोति सर्वसंयगुणं नृपाः ॥ प्रतिष्ठापयते यस्तु चण्डिकां विधिपूर्वकं ॥ ता

म.पु.न
३०६

नित्यसुः॥४४॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कलेः सप्तमोऽध्यायः ॥ सुमनु रवाच ॥
 भूतानां भगवतो वीरये योऽप्येधनेनराः ॥ भगवन्मै महाएज नृत्वा एव त्रिण भूतः ॥ १॥ दुर्गा भक्त्या सत्यपरा दुर्गा
 र्चनपरायणाः ॥ जितेन्द्रिया महात्मानः सत्य धर्मपरायणः ॥ २॥ महाबला महासत्ता सर्वद्वंद्वविवाजिताः ॥ सर्वद्वंद्वम
 हावीरनित्यं क्रौरविवाजिताः ॥ ३॥ परोपकार एतानां गुरुभ्यश्च पूजयेत् ॥ प्रिया वाक्यानुकूलं श्रुत्वा स्वदेवाज्ञां व्रजतां
 ४॥ सुसुचिताक्षंतिपरा तन्मा विज्ञेयवधा ॥ अमर्त्यो न भूयाश्च दं नदीनां गतस्य हा ॥ ५॥ नदीनां नातिमलिना
 न कदर्या कौलिनः ॥ सौ चारवतानित्यं शांतिकारकपूजकाः ॥ ६॥ संविभा गवतानित्यं मातृमंडलपूजकाः ॥ पू
 जयानो नरो दुर्गा दुर्गा धर्मपरायणाः ॥ ७॥ अरुक्रमतमो राजन्या पावितथ नित्यशः ॥ न चोशाः पूजयेत्तत्ता चंदि
 काया सदा र्चने ॥ ८॥ सुदानिरतानित्यं चौरा वविवाजिताः ॥ साधा चोमहात्मानो नित्यं च प्रिय वादिनः ॥ ९॥
 इत्याचारसमायुक्ता पूजयंति च चण्डिकां ॥ पूजयानो नरो दुर्गा गुणेभ्यो नृपवर्ते ॥ १०॥ सर्वे व्यामेव भक्तानो पूज्येः
 का च ण्डिका मता ॥ तस्मात्संपूजयेन्नित्यं मुक्तिका मसदा नराः ॥ ११॥ तामुद्दिश्य नरैर्दत्तं हुतं जप्त्वा मुपोषितं ॥ त
 त्सर्वं मक्षयं स्याद्वै यथा ह भगवान् हरिः ॥ १२॥ तस्मादुद्दिष्टां देवीं दानकर्म दिकं कुरु ॥ भक्त्या वित्तानुसारेण

शम
३०६

१३

वृत्त्या दै चण्डिका लयं ॥ १३॥ अलस्यं वा सुमहं हापि दण्डिदृष्ट्वा शूलवहि ॥ तयोः पुण्यफलं प्राप्नोतु त्वसाध्यदण्डि
 योः ॥ १४॥ वित्तसाधो धुनेद विभाक्ति एवा क्रकारणं ॥ वित्तसाधुनयः कुर्यात्तमानवार्थसमं वित्तः ॥ १५॥ न सत्फ
 लमवाप्नोति कर्मणः स्वर्गतस्य तु ॥ १६॥ श्रद्धया चिदितः कुर्यादल्पजीवोऽपि यो नरः ॥ महाजीवोऽपि तदीरन कुर्या
 त्श्रद्धया विना ॥ १७॥ सर्वस्वेनापि यो देवी पूजयेदुक्तिवर्जितः ॥ न तां गृह्णति सा पूजां चण्डिका मानवस्य तु ॥ १८॥ न
 तयोभिर्नयज्ञैश्च न दानैस्तदवाप्यते ॥ यदाप्यते महत्पुण्यं चण्डिका एधना नरैः ॥ १९॥ मन्मथं कारयेद्यस्तु चंदि
 का ये महागृहं ॥ स नरस्वर्गमाहूय राजा भवति भूतले ॥ २०॥ यस्तु कारयेत्त भक्त्या भगवन्मै महद्गुरुं ॥ दर्विष्टकारयेद्
 रसनरेदिविभोदिविभोदितं ॥ २१॥ यस्तु शैले मयं कुर्यान्नानास्तं नैर्दृढवृत्ते ॥ स याति परमं स्थानं यत्र देवी वा व
 स्थिताः ॥ २२॥ मृदः इत गुणं पुण्यं कृतस्या रुभिर्गहं ॥ सहस्रगुणितं वीरकृते शैलमये गहं ॥ २३॥ ययेवं कारयेद्
 क्ता देव्या देवालयं नप ॥ विधूय सर्वपापं चं स याति परमं पदं ॥ २४॥ कीडमानोऽपि यः कुर्यात्कीडमानोऽपि बाल
 कैः ॥ सकृद्वानरकीय यत्र सा कणिका वृजेत् ॥ २५॥ दिव्यं विमानमाहूय दुर्गा लोके महीयते ॥ पूज्यमा लावृत्तं वी
 रनातां धर्ममादितः ॥ २६॥ चक्रदोलाभिसंयुक्तं शयचामरभूषितं ॥ मुक्तौ फलं मुजोभिश्च प्रबालमभिभूषितं ॥

भ. पु. न
३०७

२०॥ अथ एगमा हूटो दुर्गा लोके महीयते ॥ पूषमा लावतं वीर नाना गधर्व नादितः ॥ २०॥ चक्रदो लाभिसंयुक्तं
शंखचामनूषितं ॥ अस एगग संकीर्णय शगंधर्व सेवितं ॥ इदं विमानमाकूटः क्रीडित्वा सुचिरं दिवि ॥ २१॥
पुनर्चेत्यमहा एज एज एजो भवेद्वि ॥ चण्डिका यातने यस्तु न वो पत्न परः सदा ॥ २२॥ कुरुते श्रुया वीर सं
मार्जन क्रियां सदा ॥ यावत्परेणु कानेकाः संमार्जितस्य उज्जुताः ॥ २३॥ तावत्परे वर्षको अस्तु स्वर्गलोके म
हीयते ॥ गोमये ननु यो भक्त्या वस्त्रस्तेन वारिणाः ॥ २४॥ उपलेपन कृद्दीर चण्डिका यास्तु मन्दिरैः ॥ याति या
यानं स समाकूट्य नाना रत्नोपशोभितं ॥ २५॥ सनरो वृत्तलोके सुरे त्यमहीयते ॥ अहं न्यह्निय कुर्यामा
सार्क यवश्र पवश्रया ॥ २६॥ संमार्जनं महा वाहो भक्त्या वै चण्डिका लये ॥ सनरो नरशार्दूल विमाने रत्न भूषि
तं ॥ २७॥ आरुह्य रमते नित्यं सार्क देवगणै दिवि ॥ ततः कुर्यादिदं प्राप्नः सुरूपः प्रियदर्शनः ॥ २८॥ धनवो
नृणामप्येता एजा भवति धार्मिकः ॥ मूल्येनापि हियः कुर्यात्कर्म संमार्जनादिकं ॥ २९॥ कथं न विना एज न
सनतं चण्डिका लये ॥ विमानं सर्वसौवर्णं ध्वजमाला कुलं भूषणं ॥ ३०॥ आरुह्य सनरो याति दिवं दुर्गापुरं न
रणा तावद्दुर्महिसं सारे नाना दुःख समन्विताः ॥ ३१॥ यावन् पूजयंती ह भक्त्या च चण्डिका नराः ॥ असमा

राम
३०७

१४

यत्तच्चित्तायां नराणां विषयेषु वै ॥ ३२॥ कथं न मोक्षमायुस्ते यदि दुर्गा स्थितं भवेत् ॥ खंडस्फुरितसंस्कारं यः कुर्यात्
चण्डिका लये ॥ ३३॥ अमावावसखा येषु लभते मौलिकं फलं ॥ नास्ति दुर्गा समो देवा नास्ति दुर्गा समो गुरुः
३४॥ नास्ति दुर्गा समं ज्ञानं नास्ति दुर्गा समं तपः ॥ नास्ति दुर्गा समो माता नास्ति दुर्गा समं पिता ॥ ३५॥ नास्ति दुर्गा
समो वधुनास्ति दुर्गा समः सुहृत् ॥ - - नितमल देया प्रकृत्यै वसुनिर्मला ॥ ३६॥ नाना भरणसंपन्ना सामोर
क्षतुसर्वदा ॥ दुर्गा यै दुर्गा रूपायै चण्डिका ये नमो नमः ॥ ३७॥ कपालमालिदेवी शरवद्वांगधारिणी ॥ या सदा पा
ह्यै लोके दैवै तस्यै नमो नमः ॥ ३८॥ ययेव पूजयेन्नित्यं धूपमालानुलेपनैः ॥ चण्डिकां सनरो वीरबललोके म
हीयते ॥ ३९॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे एकोनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ सुमनुरवाच
स्तानकाले महा एज नाना वादितमण्डलैः ॥ जयशायै यथापि स्तुतव्यमानो जलादिभिः ॥ ४०॥ पूजयंती नरा भक्त्याः
धंधपूषाधिभिस्तथा ॥ क्रीडंती ते दिवं प्राप्य धैर्यं वीरसांगणैः ॥ ४१॥ चक्रस्त्वस्तिकनखा ध्रुवश्च वत्सादि
भिः ॥ हेमक्षी एदिकलक्ष्मी रसमन्वितैः ॥ ४२॥ अने कवर्णसंयुक्तै रक्षतै स्तिलतंदुलैः ॥ यः करोति न
रो भक्त्या चक्राकारं तमंडलं ॥ ४३॥ चण्डिका यापुरे नित्यं चण्डिका यास्तु मन्दिरैः ॥ सदिव्ययानमाकूट एजते वै

म. पु. न
३०८

पुरैः॥५॥ यद्वा कृतं च यः कुर्यात् मंडलं भगवती गृहे॥ सब्रह्मणः पुरे गत्वा जीउते वास्तवैः सह॥६॥ शिव पूर्णतः
यः कुर्यात् मंडलं विजिज्ञेन प॥ स दिव्य लोकमाप्नुयात्॥७॥ नाना विभूतं संपूर्णं कृत्वा मंड
लमुत्तमं॥ गत्वा महेश्वरं लोकं मोदते सास्वती समा॥८॥ वजा कृति बुद्धिपूर्णः कुर्यात् मंडलं विभो॥ एतत्
समाहृतः सैव गच्छेत् लोकमाप्नुयात्॥९॥ यः करोति नरो भक्त्या दुर्गाया पुरतो महत्॥ शिववर्तनं यः कुर्यात्
शिवत्सादितं मुत्तमं॥१०॥ मंडलं स नरो वीरविमानवरमास्थितः॥ सेवमानो पुरगणैः बुजेत श्रीलोकमुत्त
मं॥११॥ यः करोति नरो भक्त्या मंडलं स्वस्तिकं चितं॥ स वाचद्वारं सार्द्धं यावदाहुतं संपुरं॥१२॥ भक्त्या यच्छिप
दीपाद्यैश्च नरो हृदि पशुवैः॥ ओषधीभिश्च मेघाभिः सर्वबीजैर्यवादिभिः॥१३॥ नवम्यां पूर्वकालेषु यात्राका
ले विज्ञेयतः॥ यः कुर्यात् श्रद्धया वीरदेवो नीराजनं नरः॥१४॥ शंखध्वजैश्च निघोषैश्च महद्भिर्गव्यादिभिः॥ नाना
मंगलनिघोषैश्च यश्चैः प्रदक्षिणे॥१५॥ यावतो हृदि वसानं वीरदेवो नीराजनं कृतं॥ तावत्कल्पसहस्राणि दु
र्गलोके महीयते॥१६॥ दीपेन यो न यो नरः कुर्यात् देवो नीराजनं नृप॥ मण्डलाधिपति वीरसनस्ति हजाय
ते॥१७॥ यस्तु कुर्यात् प्रदीपेन सूर्यलेखं गच्छति॥ लवनेनाक्षतैः कृत्वा विष्णुलोके - - - ॥१८॥ सुवर्ण

राम
३०८

फलफैश्च कृत्वा नीराजनं नृप॥ भगवत्या महाएजब्रह्मलोके महीयते॥१९॥ त्रिकालं यो नरः कुर्यात् दुर्गाया पु
रतो नृप॥ नृत्यगीतादिवाद्यं च तस्य पुण्यफलं श्रुत्वा॥२०॥ यावत्पुण्यं कुरुते नृत्यगीतादिवादिना॥ तावत्क
ल्पसहस्राणि ब्रह्मलोके महीयते॥२१॥ पंचगव्येन यो दुर्गां तथा चंदनवारिणा॥ स्नापयेद्विधिवन्मंत्रैर्गंधस्ता
नं हितस्मृतं॥२२॥ रुकाहमपियो भक्त्या पंचगव्येन चण्डिकां॥ स्नापयेत्तु पशार्द्धं लसद्देवसरणी पुरं॥२३॥
कलापिकपिलावार्जुवीरसर्वदेवमयी स्मृता॥ तस्याः पञ्चसिरेण स्नापयेत्सततं दुर्गं॥२४॥ कपिला पंचगव्येन
दक्षिणैश्च तेन च॥ स्नानं शतगुणं प्रोक्तं मितवत्पुनराधिप॥२५॥ वर्षपद्मसहस्रैस्तु यत्पापं समुपाजितं॥
तत्सर्वं विलयं याति तोये न लवनं तथा॥२६॥ घृताभ्यंगेन दुर्गायाः कृतेन विधिना नृप॥ तस्मादत्यं जयेद्दुर्गा
नित्यं भगवति नृप॥२७॥ नवम्यां भुक्त्वा पक्षेन विधिवद्देवतां नृप॥ घृतेन स्नापयेद्यस्तु तस्य पुण्यफलं॥२८॥
दशापरान् दशापरान् आत्मानं च विशेषतः॥ भवाणं वात्स सुहृत्पुत्रदुर्गलोके महीयते॥२९॥ क्षीरेण स्नापयेद्यस्तु
श्रद्धाभक्तिसमन्वितः॥ चण्डिकां विधिवद्देवदुर्गलोके महीयते॥३०॥ स्नापयेद्यस्तु विधिवत् दद्याद्दुर्गं मही
यते॥ वाजपेन विमानेन शिवलोके महीयते॥३१॥ चण्डिकां स्नापयेद्यस्तु नरेश्वरेश्वरं च॥ गेरिकेण सयानेन

श्रुत्वा

भ. पु. न
३०८

विष्णुलोके महीयते ॥ ३३ ॥ स्नापयेद्यस्तु श्रद्धया फलकारिण ॥ मयानंदिव्यामहस्यया निदुर्गलयं न
नरः ॥ ३४ ॥ स्नापयित्वा नरो दुर्गे गंधचंदनकारिण ॥ चंद्राशुनिमेलः श्रीमान् चंद्रलोके महीयते ॥ ३५ ॥ सुगंधपुष्पतो
येन स्नापयेद्यो हृदी श्वरी ॥ यधर्वलोकमासाद्य गंधर्वा सह मोडते ॥ ३६ ॥ रत्नोदके न विधिवत् स्नापयेद्यस्तु मा
नरः ॥ सादिव्यानां नमो हरे रमते हरिण सह ॥ ३७ ॥ द्रोणपूष्यस्य तोयेन कववीरफलानि च ॥ स्नानकारे प्रथा
यानि कवरी रदैवै प्रीति करणिहि ॥ ३८ ॥ स्वामेकतमं स्नानं कृत्वा वै श्रद्धया न्वितः ॥ न गवतै नरो न ज्ञा विष्णु
लोके महीयते ॥ ३९ ॥ स्नापयेद्यस्तु देवेशी नरः कर्पूरकारिण ॥ सगच्छति परं स्थानं यत्र सा चण्डिका स्थिता ॥ ४० ॥
चण्डिकां स्नापयित्वा तु श्रद्धया गुरुवा विण ॥ ३८ ॥ लोके समासाद्य क्रीडते सह कि नरेः ॥ ४१ ॥ पितृनुदिश्य यो दु
र्गे मधुना पायसे न वा ॥ स्नापयेद्विधिवद्भुक्ता तस्य पुण्यफलं भ्रष्ट ॥ ४२ ॥ तस्मान्न वनिपितर तस्य वधं शतदू
यं ॥ क्रीडते च तथा स्वर्गे सह कि नरेः ॥ ४३ ॥ ययेवं स्नापयेन्नित्यं स्नाने रते न राधिप ॥ युगवद्विधिवद्दीरत
स्य पुण्यफलं भ्रष्ट ॥ ४४ ॥ अश्वमेधं सहस्रस्य वा जपे यशतस्य च ॥ फलमाप्य महाबाहो विष्णुलोके महीय
ते ॥ ४५ ॥ कुम्भे स्नापयेद्यस्तु दुर्गे देवी न राधिप ॥ अग्निहोमस्य यज्ञस्य सकलं विंदते फलं ॥ ४६ ॥ स्नापयि

राम
३०८

तमो ध्यायः ॥ १८० ॥ ५

नाररस्त्रामैर्वा जपेय फलं भवेत् ॥ सौवर्ण स्नापयित्वा चण्डिकां कलशैर्हरः ॥ ४७ ॥ अश्वमेधफलं प्राप्य बुद्धि
के महीयते ॥ दुर्गे यादृशं न पुण्यं दृशनादभि वदनं ॥ ४८ ॥ वंदनात्स्य दृशं श्रेष्ठ पशनादभि पूजनं ॥ पूजनात् स्ना
पनं श्रेष्ठं स्नपनान्नर्पणं परं ॥ ४९ ॥ तर्पनाद्दुःखदानं महिषादि निपातितं ॥ अहं न्यह्नियो दुर्गे पूजयेद्दूषिण्दिभिः
५० ॥ कलानां शतमुद्रुत्पुल्लोके महीयते ॥ स्नानं पलशतं ज्ञेयं मन्त्रं गंधं च विंशति ॥ ५१ ॥ पलानां दसहस्रे तु
महा स्नानं प्रकीर्तितं ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पेऽश्वमेधकशतं ॥ सुमंतु र्वाच
घृतस्नातां घृतान्यत्नां दुर्गे यत्नेन हृक्षयेत् ॥ यवगोधूमचैर्दूर्णैर्मर्षयेत्तत्फलेन वा ॥ ५३ ॥ धाशेभ्यः पयसा प
श्चात् स्नापयेत् ॥ चण्डिकां नृप ॥ विल्वपत्रैर्महाबाहो घर्षयेत् यत्नतः सदा ॥ ५४ ॥ घृतेन पयसा दध्ना स्नापयेत् च
ण्डिकां नृप ॥ विल्वपत्रैश्च गंधाद्यैर्घृते चण्डिकां ततः ॥ ५५ ॥ पंचगव्येन दत्त्वा तु पंच दूदालय बुजेत् ॥ गोसहस्र
गते दत्ते यत्फलं पुष्करं स्मृतं ॥ ५६ ॥ तत्फलं भजे वीर देव्या उद्धर्तने कृते ॥ दुर्गे र्घ्यं विधिवत् कृत्वा दुर्गे ये पुष्पाः
वारिण ॥ ५७ ॥ संपूज्य मानो गंधर्व रमते दिवि देववत ॥ दत्त्वा गंधोदके नेह गंधर्व सदनं बुजेत् ॥ ५८ ॥ द्वादशांगेन यो
र्घ्येण चण्डिकां पूजयेन्नरः ॥ द्वादशपद्म सहस्राणां वर्षाणां मोदते दिवि ॥ ५९ ॥ आपसीरकुशाग्राणि अक्षतो

म. पु. न
३९०

दक्षितं दुल्लसिद्धार्थकाश्वरितिलाः कुंकुमेरेच नाम धु ॥ ८ ॥ दुर्वा च कु रूशा दल्ल दशी गो घं ड च्यते ॥ अनेन पूज
ये शसु सयति परमं पदं ॥ ९ ॥ दारवेशार्घ्य पात्रेण दत्वा र्घ्य विधिव न्नप ॥ चण्डिकाया महा एज अग्निस्तोम फलं
लभेत् ॥ १० ॥ मृत्पात्रेण नरो दत्वा वा जपेय फलं लभेत् ॥ तोम पात्रार्घ्य दानेन पुण्डरीक फलं लभेत् ॥ ११ ॥ पला
शपद्मपत्राभ्यां गोसहस्र फलं लभेत् ॥ ऐष्य पात्रेण दत्वा वै वै भवतु गृहं लभेत् ॥ १२ ॥ दत्वा सौवर्ण पात्रेण
लभेत् बहु सुवर्णकं ॥ एवं स्नानार्घ्य दानेन वलिधूपादिभिः क्रमात् ॥ १३ ॥ पात्रान्तर विज्ञेये एतत्फलं चोक्तं
हेतुने ॥ ताम्र पात्रे पु दानेन यत्फलं वेद पारगैः ॥ १४ ॥ तस्मात्कृत गुणं पुण्यं दत्वा मन्त्र यमादरात् ॥ दुर्गायै प्रा
पुया दीर स्यात्तथा नात्र शंसयः ॥ १५ ॥ गेरि कस्य तु पात्राणि दुर्गायै यः प्रयच्छति ॥ तस्य पुण्य फं प्रोक्तं तार
गण समं दिवि ॥ १६ ॥ तुल्यमेव फलं प्रोक्तं दत्वा सा कुवि दारि दुःखैः ॥ तयो वत्स धिकं तस्यो यस्य भक्ति निर्
कुशा ॥ १७ ॥ तस्मात्पूष्यादिभिर्भक्त्या ये वै चण्डिका र्चनं ॥ कृतं वै नृपशा दल तेष्वां पुण्य म नंतकं ॥ १८ ॥ च
न्दनागुरु कर्पूरं यस्तु दुर्गा पुलेपयेत् ॥ अयमेक शतं दिवा मिन्दु लोके महीयते ॥ १९ ॥ गंधानुलेपनं कृत्वा ज्यो
तिष्ठेत्तम फलं लभेत् ॥ विलिप्य कृत्वा गुरुण वा जपेय फलं लभेत् ॥ २० ॥ कुंकुमेन विलिप्या र्घ्यो गोसहस्र फलं

राम
३९०

लभेत् ॥ चंदनागुरु कर्पूरैः शुद्ध पिष्टै सुकुंकुमैः ॥ २१ ॥ दुर्गामालिप्य विधिवत् कल्प कोटि शतैर्दिवि ॥ वलि प्रां
पूजितां दुर्गा दिव्य धूपाधिवसितां ॥ २२ ॥ तालवत्तेन संवीधुमहासन्न फलं लभेत् ॥ रुक्मदभुविचित्रं यश्चा
मं संम्यच्छति ॥ २३ ॥ सवायु लोक मोता शक्तीति वायुना सह ॥ तोम उंड विचित्रं यो दुर्गाये सं प्रयच्छति ॥ २४ ॥ सग
च्छति परं स्थानं मातृणां लोक पूजितं ॥ सर्व सौवर्ण दंडेन दत्वा चामर मुत्तमं ॥ २५ ॥ दत्वा देवै नृप श्रेष्ठ वृत्त लोके म
हीयते ॥ अर्घ्यायाश्चामरं दत्वा माण्डु विभूषिते ॥ २६ ॥ सौवर्ण ऐष्य वै चित्रं दुर्गा लोके महीयते ॥ चामर शक्ति ह
स्ताभिरस्सरेभ समावृतः ॥ २७ ॥ उपगीयमानो गंधर्वैः क्रीडते चण्डिका गृहे ॥ अरण्य रूष्ये र्यो दुर्गा पूजयेद्दिधि
वन्नप ॥ २८ ॥ सोमि होत्र फलं कृत्वा लभेत् ॥ नात्र शंसयः ॥ विल्व पत्र मुजो मिश्र पूजयेद्यस्तु चण्डिकां ॥ २९ ॥ अश्व
मेध सहस्रस्य फलं विंदति मानव ॥ अपर्युषित निष्कृष्टैः प्रोक्षितैर्जतु वर्जितैः ॥ ३० ॥ आत्मा एमो दुर्वैर्वापि
यस्तु दुर्गां प्र पूजयेत् ॥ स नरो जस्य स्य यज्ञस्य फल मुत्तमं ॥ ३१ ॥ विंदते नरशा दल वृत्त लोकं च गच्छति ॥ ३२
इति श्री भविष्य पुणेन वमी कल्पे एकाशीत्यधिकशतं ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ अग्नि होत्र परे विप्र वेद वेदांग
पारगैः ॥ सुवर्णं स्पृशते दत्ते सुवर्णं नानुयत्फलं ॥ १ ॥ तत्फलं विंदते एज नृ पूजयित्वा तु चण्डिकां ॥ मालाया वि

तमो ध्याय ॥ १८९ x २

न. पु. न
३११

विल्वपत्राणां नवम्यां गुण्यते न च ॥ २ ॥ मालादयेन संपूज्य दुर्गा देवी न राधिप ॥ विल्ववक्षस्य पत्राणां राजन्यत्फलं
लभेत् ॥ ३ ॥ करवीरमुजोभिश्च पूजयेद्यस्तु चण्डिका ॥ अग्निहोमफलं लब्धं सूर्यलोके महीयते ॥ पूजयित्वा न
रोम कृत्वा चण्डिकां पद्ममालया ॥ शोभिषोमफलं प्राप्य सोमलोकं स हति ॥ ४ ॥ समीपूष्यमुजोभिश्च अर्ची संपू
ज्य श्रद्धया ॥ गोसहस्रफलं लब्धं चंदलोके महीयते ॥ ५ ॥ नीलोत्पलमुजोभिश्च पूजयित्वा कपासिनी ॥ वाजपेय
फलं प्राप्य रुद्रलोके महीयते ॥ ६ ॥ सर्वेषामेव पूष्याणां पावनं नीलमुत्पलं ॥ नीलोत्पलसहस्रेण यस्तु मालां प्रय
च्छति ॥ ७ ॥ दुर्गायै विधिवद्दीरतस्य पुण्यफलं श्रेष्ठं ॥ कल्पकोटि सहस्रेण कल्पकोटि ज्ञानानि च ॥ ८ ॥ गोसह
स्रफलं प्राप्य दुर्गाया श्रवणं भवेत् ॥ सर्वेषां पूष्यजातीनां याफलं परिकीर्तनं ॥ ९ ॥ सतकुलानुसारेण दुर्गा
लोके महीयते ॥ अलाभे पूष्यजातीनां पत्रान्यपि निवेदयेत् ॥ १० ॥ पत्राणामप्यभावेन ~~जोषधी~~ निवेदयेत् ॥
जोषधी नाम भावेन भक्षणं भवति पूजिता ॥ ११ ॥ प्रत्येकं युक्तपूष्येषु दशानि कृत्वा फलं नृप ॥ स्वनिबद्धेषु ते चर
द्दिगुणं काचन स्पृश ॥ सुगन्धेन च पूष्येन पूजयेद्यस्तु चण्डिका ॥ नानाभिर्मालया वापि सौश्रमेधफलं लभेत् ॥ राम
मल्लिकामुत्पलं पद्मं समीयुं नागचंपकैः ॥ अशोकं कर्णिकारं च द्रोणं पूष्यं विशेषतः ॥ १४ ॥ करवीरसमीपत्रे

राम
३११

१८

च ३

कुन्तपुनकुन्तागकेशरं ॥ यः प्रयच्छति पूजार्थं पूष्या न्योतानि भारत ॥ १५ ॥ चण्डिकायै नरश्रेष्ठ न तया श्रद्धा समन्वि
ता ॥ सकामानपि लान् प्राप्य दुर्गाया श्रावणं भवेत् ॥ १६ ॥ पूष्ये रे त्रैर्यथा लाभं यस्त्यार्यां पूजयेन्नरः ॥ इह कामा
नवाप्स्यथ स गच्छेत् ॥ चण्डिका लयं ॥ १७ ॥ आदित्यतेजसा तु लोचि यानैः स्वर्णकोणैः ॥ पूष्यमालापरिक्षिप्तैः श्री
तवादित्रनादितैः ॥ १८ ॥ तत्रैव धुरवाद्यैश्च गंधर्वा पसरपूजितैः ॥ नाना सिद्धिगणकीर्णं ध्वजमालाकुले तथा
प्रविशमानश्चामरैः स्तुयमानस्तुरंगसुरा ॥ यावत्पत्रकुशं फलानि विविधानि च ॥ २० ॥ तावत्तु सर्वसहस्राणि
दुर्गानुचरे भवेत् ॥ कृष्णा गुरुं सकर्षुरं चंदनं शिलकं तथा ॥ २१ ॥ भगवत्येनोद्धूपमिदं दत्त्वा न राधिप ॥ इ
ह मानवाप्याग्यां स्वर्गलोके महीयते ॥ २२ ॥ चतुर्वदगृहे जन्म पुनर्गच्छति भारत ॥ गुग्गुलं स घृतं दत्त्वा दुर्गायै भर
तर्षन ॥ २३ ॥ मासार्कं विधिवद्दत्त्वा गोसहस्रफलं भवेत् ॥ सर्वेषामेव धूपानां दुर्गाया गुग्गुलं प्रियं ॥ २४ ॥ घृतगु
क्तं विशेषेण शुक्लं प्रातिविवर्धनं ॥ दत्त्वा शुक्लं नव न्यातु चण्डिका वल्लभो भवेत् ॥ २५ ॥ महिषास्य घृता कंतुदध्ना
विल्वमथापि वा ॥ वाजपेयफलं प्राप्य सोमलोके महीयते ॥ २६ ॥ कृष्णा गुरोस्तु धूपेण प्रातिदा सर्वमंगला ॥ सो
धयेत्पापकलितं तु वा विवकाचनं ॥ २७ ॥ वस्त्राणि शुद्धमा निमृदूति च ॥ यः प्रयच्छति दुर्गायै स गच्छति शिखार
भविचित्राणि

भ. पु. न
३९२

यावन्तस्तुवोवीरतेषु वस्त्रेषु कीर्तणम् ॥ तावद्द्वयसहस्राणि मोडते चण्डिका लयं ॥ २९ ॥ सुवर्णजैस्तेवीपीरस्थूल
जैर्जलजैरपि ॥ पूजयित्वा भगवति गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ३० ॥ नाना पूषोष्ठजोभिश्च चण्डिका परिमण्डयं ॥ यः
कुर्याद्विधिवद्भक्त्या विष्णुलोकं स हति ॥ ३१ ॥ अनेकाकाकारविन्यस्तनानाकुभमविन्दकैः ॥ कुर्यात्पुष्पगहं
भक्त्या विधिवत् चण्डिका रपि ॥ ३२ ॥ नवम्यां चित्रलेखेषु विचित्रकुशुमोज्ज्वलं ॥ विमानवरमारुह्य पूष्यदामो
पसेभितं ॥ ३३ ॥ सेव्यमानस्तु गंधर्वैरप्सरोभिश्च भावतः ॥ अक्षयं मोडते कालं चण्डिका लयमाश्रितः ॥ ३४ ॥ पू
जाविभक्तिविन्यासलवनादिषु भावतः ॥ फलमेव समासेन ज्ञेयं वित्तानुसारतः ॥ ३५ ॥ सुकृता एव पूष्योश्च चण्डिका
कां पूजयेन्नरः ॥ तानि साक्षात्पुण्यं हति नित्यं भगवती नृप ॥ ३६ ॥ नारिकेलैरामवस्त्रैश्च मानुलंगनगावतं ॥ वहु
लाशोकजातीभिः करवीरैः सः कुंकुमैः ॥ ३७ ॥ कदंबवृक्षैश्च शुभैर्वकुलैरुत्तमैः ॥ य एवं विधिवद्भक्त्या दु
र्गाया भरतर्षभ ॥ ३८ ॥ तस्य पुण्यं च सिद्धिं सक्षेपात्तनुविस्तृतं ॥ वेधुकपुष्पकं यस्तु भगवत्येष यच्छति ॥ ३९ ॥
सगच्छति परं स्थानं यत्र सा परमा कला ॥ सौवर्णमक्षिणीयस्तु चण्डिका ये प्रयच्छति ॥ ४० ॥ गोसहस्रं फलं प्राप्य स
र्वलोकं सगच्छति ॥ एवं वित्तानुसारेण फलं यशं समासतः ॥ ४१ ॥ चक्षुःश्रोत्रेणैव मद्यमांससमन्वितं ॥ स

राम
३९२

ध्याकालेन वर्म्यां यो वलिकुर्यान्नरपि ॥ ४२ ॥ चण्डिका ये नरो भक्त्या महिषाजनिपातितं ॥ सगच्छति परं स्थानं यत्र
सा चण्डिका स्थिता ॥ ४३ ॥ गुडस्वच्छज्यसंमिश्रं मन्दतानं नरपि ॥ वैष्णवस्य स ह्यफलं प्राप्य सर्वलोकं महीय
ते ॥ ४४ ॥ गुरुरवन्द्य कृतानां तु तथा शर्करा नृप ॥ घृतेन पिरिपक्वानां प्रदानोद्धरणः पदं ॥ ४५ ॥ शालोदने वसानां
च नदीनां जनदा तथा ॥ यः प्रयच्छति दुर्गायै सगच्छति शिवालये ॥ ४६ ॥ दुर्गां मुदीवानीयं केटकीशशिवाश्रितं ॥
यः प्रयच्छति एजेदुर्गायै याति तत्परं ॥ ४७ ॥ घृतदीपप्रदानेन पूजयेच्चण्डिकां तु यः ॥ सोऽथ मेघफलं प्राप्य दुर्गाया
नुचरो भवेत् ॥ ४८ ॥ तैलदीपप्रदानेन पूजयित्वा तु चण्डिकां ॥ वाजपेयफलं प्राप्य मोडते किन्नरैः सह ॥ ४९ ॥ आत्म
देहवसादीपं चण्डिका पुरतो नृप ॥ प्राधान्यविधिवद्दीपमोदते चण्डिका लये ॥ ५० ॥ यः कुर्यात्कार्तिके मासे
भनादीपमालिकां ॥ चण्डिका यतगे भक्त्या सः सूर्या सयमावजेत् ॥ ५१ ॥ घृतेन कुरुशार्दूल अमावास्यां स्वशक्ति
तः ॥ विशेषतो नववर्षात् भक्त्या श्रद्धा समन्वितः ॥ ५२ ॥ बावदीपं शीतितं नाद्यतो तोषणं यो बोधितं ॥ तावत्क
ल्पसहस्राणि दुर्गा लोमहीयते ॥ ५३ ॥ पुनरेत्युत्तमवीर एज एजो भवेन्नरः ॥ चंद्रो शुनिर्मलं स्वच्छंदर्पणं मनिभूषि
तं ॥ ५४ ॥ पर्यंतो भित्तं कृत्वा नानामाल्योपसोभितं ॥ दुर्गाया पुरतो दत्त्वा श्रद्धया परयान्वितः ॥ ५५ ॥ एजस्य

म. पु. न
३९३

फलं प्राप्य दुर्गलोकं महीयते ॥ संसारितनदेहो योऽंडवत्पतितो भुवि ॥ ५६ ॥ चण्डिकां प्रणम्य रसयाति परमं ग
ति ॥ सर्वयज्ञोपवासेषु तीर्थवेदेषु यत्फलं ॥ ५७ ॥ तत्फलं लभते वीरप्रणम्य शिरसासति ॥ ध्वजं श्वेतपताकारं
मथवापंचरं गिरिं ॥ ५८ ॥ किंकिनीजालसंपन्नं श्वेतच्छत्रोपसोभितं ॥ ननाच्छत्रवत्तं युक्तं महासिंहोपशोभितं ॥
५९ ॥ दुर्गादेवै महावाहोऽदं द्रुलोकं महीयते ॥ शंखदं दुर्गसंकाशं राजते ज्ञानमुत्तमं ॥ ६० ॥ समारुह्य वसेद्दीरवि
द्यवर्षशतं दिवि ॥ ध्वजमालाकुलं यस्तु कुर्याद्देवं चण्डिकां लयं ॥ ६१ ॥ महाध्वजाधिनवापि दिशाभुवि दिशाभुच
सवित्तानसहस्रैस्तु समन्तादुपसोभितं ॥ ६२ ॥ कल्याणो मर्तुदं सोऽपि दुर्गलोकं महीयते ॥ शंखकुन्दे गुरुं काशं प्र
वालमनिभूषितं ॥ ६३ ॥ मण्डितं दमयच्छत्रं दुर्गायै यः प्रकृति ॥ सच्छत्रेण विचित्रेण किंकिनीजालमालिना ॥ ध
र्यमानेन सिरसि द्रुलोकं महीयते ॥ विमानवरसंघाते राष्ट्रक्षततं नृप ॥ ६४ ॥ अप्ससरो गणसंघाते गंधर्व
सेव्यमानः समततः ॥ चण्डिकां यते ने भक्त्या घण्टा नयः कदंबकं ॥ ६५ ॥ कुर्याद्देवं श्वेतलायुक्तं नानावीतिग
णावृतं ॥ मयूरपत्रसंपन्नं सच्छतिसुरालयं ॥ ६६ ॥ विमानवरमास्तु रोच्यं एण चानभूषितं ॥ नेरीमृदंगमुरुजं ति
मिलापतहादिकं ॥ ६७ ॥ विनावंशशतांशं यादेवै सूर्ये प्रयच्छति ॥ सगच्छति महावाहो यत्र देवी व्यवस्थिताः ॥ ६८

राम
३९३

विमानवंशैर्वहुभि रावृतं सततं नृप ॥ कल्याणतशतं सागं दुर्गायानुचरो भवेत् ॥ ७० ॥ पुनरेत्यभुववीरराजा भवति धा
मिकः ॥ कृत्वा हेममयं भूषणं हेमयं त्रादिसंस्थितं ॥ ७१ ॥ पूष्यमालापरिसिंघं विमानवरसोभितं ॥ गृह्णित्वा तु व्रजे दी
रचण्डिकायतनं परं ॥ ७२ ॥ धारयन्ति रसाप्रीतिं नरो वाद्यगणैर्वृतः ॥ कुर्यात्पुष्पक्षिणं चापि प्रणम्य शिरसाशि
वा ॥ ७३ ॥ विन्त्यसेदिधिना वीरदुर्गायाः पुरतो नृप ॥ यत्पूर्वा विन्त्यसे दीरत्रिभूले विधिवन् नृप ॥ ७४ ॥ सगच्छति परं
स्थानं यत्र देवश्चतुर्मुखः ॥ शंखसंस्तिकपद्माद्यैर्भूमिशोभां नराधिप ॥ ७५ ॥ कृत्वा वर्तु कपिष्ठं श्रेष्ठं चण्डिकायत
ने नरः ॥ समारुह्य विमालाभ्यं नानारत्नोपशोभितं ॥ ७६ ॥ मोडते दिवि गंधर्वैस्तथा चाप्सरसांगणैः ॥ दुर्गापूजो
पकरणं दत्वा स्यं यदि वा वहु ॥ ७७ ॥ भक्त्या वित्तानुसारेण यत्र लोकं महीयते ॥ चण्डिकायतने यस्तु श्रद्धया पर
यान्वितः ॥ ७८ ॥ वापी कूपतटागानि दीर्घिकां यश्चकार यत्र ॥ कुलानां शततं शाश्वतं तारयित्वा भवार्णवात् ॥ ७९ ॥
चण्डिकापुरमासाद्य मोडते चंडिकानुगः ॥ यावन्नापेति मरणं यावन्नाक्रमते जरा ॥ ८० ॥ यावतीं द्रियवैकल्यं
तावत्पूजय चण्डिकां ॥ चण्डिकां च नतु स्योस्ति न धर्महिनराधिप ॥ ८१ ॥ इत्थं विज्ञाय यत्नेन पूजयेत्सर्वमंगलां
ये भक्त्या सततं देवीं शिवां शान्तिं त्रिभूलिनी ॥ ८२ ॥ ईहलोकं श्रियं प्राप्य पश्चात्प्राप्तिं परांगति ॥ चण्डिकां पूजयि

अ. पु. न
३९४

त्वाचप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ ८३ ॥ कृतांजलिपुतो भूत्वा इयं स्तोत्रं प्रदीरयेत् ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीमद्विष्णुपुराणे
नवमीकलेख्यश्रीसप्तमोऽध्यायः ॥ ॥ सुमंजसुर्वाच ॥ दुर्गाशिवोऽज्ञातिकरिं ब्रह्माणी ब्रह्मणः प्रियां ॥ सबलोक
प्रणेतारी प्रणमामि सदाश्रियं ॥ १ ॥ मंगलां शोभनां भुवोऽनिच्छलं परमो कलां ॥ विभ्वेश्वरिं विभ्वमातां चण्डिकां
प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥ सर्वदेवमयी देवी सर्वलोकभयापहं ॥ ब्रह्मेशविष्णुनमितो प्रणमामि सदाऽहम् ॥ ३ ॥ विष्णुस्थो
विंध्यनिलया विंध्यस्था वनिवाशिनी ॥ योगिनी योगमातां च चण्डिकां प्रणमाम्यहं ॥ ४ ॥ ईशानमातरं देवीमी
श्वरीमीश्वरुप्रियां ॥ प्रणतोऽस्मि सदा दुर्गासंसारार्णवतारिणी ॥ ५ ॥ य इदं पठते स्तोत्रं शृणुयाद्वापि भक्तिः ॥
समुक्तं सर्वपापेभ्यो दुर्गया सह मोदते ॥ ६ ॥ ॥ सुमंजसुर्वाच ॥ ये स्मरन्ति सदा दुर्गां भक्त्या ये पूजयन्ति हि ॥
ते धन्यास्ते कृतात्मानो - - - - - ॥ ७ ॥ अग्निहोत्रादिकर्मणि वेदायज्ञाः सदाक्षिणाः ॥ चण्डिकाया च
नस्यैते रक्षासेनापि नो सदा ॥ ८ ॥ सदा चारेण मुद्दिष्टो शतपत्नी सती रथिनी ॥ यः सदा पूजयेद् दुर्गां प्रणम्य
पि भक्तिः ॥ ९ ॥ स योगी स मुनिर्द्धर्मस्तस्य मुक्तिकरे स्थिता ॥ पक्षमेकं तु यो दुर्गां पूजयेद् विजितेन्द्रियः ॥ १० ॥ ॥
काहारे महाबाहो सोऽग्निहोत्रफलं लभेत् ॥ भूतपक्षेन वर्यान्तु अष्टम्यां परमेश्वरी ॥ ११ ॥ त्रिकालं पूजयेत् शस्तु

राम
३९४

व १

चतुर्दश्यां नराधिप ॥ स गच्छति परं स्थानं त्रयदेवी व्यवस्थिता ॥ १२ ॥ श्री उचिन्वाचिरं कारं एजा भूतिभूतले ॥ नव
म्यां सोपवासं तु पूजयेद्यो हि चण्डिकां १३ दशानामश्वमेधानो फलं प्राप्नोति शाश्वतं ॥ जितेन्द्रियो बलचारी शु
चिर्भूत्वा तु यो नरः ॥ १४ ॥ चण्डिकां पूजयेद्भक्त्या स याति परमो गतिः ॥ स्नानोपवासनीयमैः प्रजागरसमोजनैः ॥
१५ ॥ पर्वकालेषु सर्वेषु चण्डिकां यः पूजयेत् ॥ स विमानं समाहूय ध्वजमालाफलं नृप ॥ १६ ॥ ब्रह्मलोकम
नोगत्वा मोडते साश्वती साश्वती समाहाते स्मात्सर्वप्रयत्नेन यथा विभवविष्टरैः ॥ १७ ॥ पूजयेत्सततं दुर्गामहापु
ण्यफले ह्यया ॥ अयने विषुवे चैव षडशीतिमुखेनृप ॥ १८ ॥ मासेऽश्वतुर्भियत्पुण्यं विधिना पूज्य चण्डिकां ॥ त
त्फलं लभते वीरनवम्यां कार्त्तिकस्य च ॥ १९ ॥ मासे चाश्वयुजे वीरभूतपक्षेत्रिभूतिनी ॥ नवम्यां पूजयेत् शस्तु
तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ २० ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य वाजपेयज्ञस्य च ॥ सफलं भुंजते वीर दिवि देवगणैर्वृतः ॥ २१ ॥
मासे मासे नरो भक्त्या पूजयेत् शस्तु चण्डिकां ॥ स ऐगी वैद्यमासाद्य नश्यते दुष्टैर्गवतः ॥ २२ ॥ दुर्गां च नरेतो नित्यं म
हापातकसंभवैः ॥ दोषैर्न शिष्यते वीरपद्मपत्रमिवांभसा ॥ २३ ॥ हित्वा हित्वा च मृतानि हत्वा सर्वमिदं जगत् ॥
प्रणम्य शिरसा देवीं न स पापेषु लिप्यते ॥ २४ ॥ सर्वा वस्थां गतो वापि मुक्तो वा सर्वपातकैः ॥ दुर्गां दुष्टानरसोऽपि प्रया

म. पु. न
३१५

तिपरमं पदं ॥ २४ ॥ रुद्रो बुद्धा हरिर्नित्यं पूजयंति सदां विकां ॥ तेषां माता तु सा देवी वैकुण्ठलोकपूजिता ॥ २५ ॥ मो
हनः सर्वलोकानां शंखचक्रगुधरः ॥ लोकानां क्षयकृद्गुदो निर्मुक्तो दुर्गया नृप ॥ २६ ॥ एवमेते त्रयो लोकास्तु
यो वेदास्त्रयोऽनयः ॥ त्रयो वेदास्त्रिवर्गश्च त्रयस्ते जां सिभारतः ॥ २७ ॥ पुष्कलाणि तथा त्रीणि त्रयो मातानरुचि
प ॥ अर्धमात्रा तु याधुक्ष्मा सा होरा च एतिका बुधैः ॥ २८ ॥ तस्यो एव समुत्पन्नं जगतः कारणं त्रयं ॥ बुद्धा विष्णुश्च
वारुणं च चण्डिका तस्य समुद्रवं ॥ २९ ॥ स्वयं तिष्ठति हिव ध्याश्च परस्ते मे सयं नृप ॥ स्मरते सततं दुर्गां सतुमुच्यते वं ध
नार ॥ ३० ॥ शांतेनापि नमस्कारं यः करोति नराधिप ॥ भगवत्ये नरो भक्त्या स गच्छति सुखलये ॥ ३१ ॥ अपवित्रं पवि
त्रो वा सर्वावस्थागतोऽपि वा ॥ यस्माच्च एतिका भक्त्या लभेद्गुह्यं सुवर्णिकं ॥ ३२ ॥ स्मरणं देव दुर्गया पापं यत्पूर्वं सं
चितं ॥ तत्सर्वं विलयं याति तोये न लवने यथा ॥ ३३ ॥ सर्वेषां वीरभक्तानां दुर्गयाः कुरु नंदनः ॥ मुक्तिं हस्तगता
ज्ञेया यथा करतले फलं ॥ ३४ ॥ जितेन्द्रियः शान्तमना योजिनी यो च येन नरः ॥ न तस्य शक्यते वक्तुं यस्मिन्नेदोऽपि
वालये ॥ ३५ ॥ किंपुनस्तोषिदेदो किंपुनस्तस्य बांधवा ॥ न तस्य देहो दुर्भिक्षं न च मारी प्रवर्तते ॥ ३६ ॥ नाकाला
लेषी यते राजा पूज्यते यत्र चण्डिका ॥ यो दुर्गां पूजयेन्नित्यं स्वयं चापि जितेन्द्रियः ॥ ३७ ॥ भवेन च समा युक्तः सो

राम
३१५

२२

पियाति परंगतिं ॥ बुद्धा चारि स हस्तेभ्यो वेदाभ्यां विशिष्यते ॥ ३८ ॥ वेदनिष्क्यो सहस्त्रेभ्यो अग्निहोत्रे विशिष्यते
अग्निहोत्रे सहस्त्रेभ्यः सत्रयजी विशिष्यते ॥ ३९ ॥ सत्रयोजि सहस्त्रेभ्यः पुराणज्ञो विशिष्यते ॥ पुराणज्ञो लह
स्त्रेभ्यः प्रवरे मातृ पूजकः ॥ ४० ॥ यस्मादेवं विधां दुर्गां तस्मात्तां पूजयेद्बुधः ॥ पूजयेत्तानुतां भक्त्या श्रद्धया स
र्वमंगला ॥ ४१ ॥ सयाति परमं स्थानं यत्र देवी निरंजना ॥ इत्थं यः पूजयेद्दुर्गां नियमस्थो नराधिप ॥ ४२ ॥ इह का
मानवाप्याया दुर्गा देव्या लयं बुजेत् ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगात् अधनी धनमाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगात्
अधनी धनमाप्नुयात् ॥ कंन्यार्थि लभते कन्यां मोक्षार्थि मोक्षमाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ वंधनात् मुच्यते वंधो यशोऽर्थी लभ
ते यशः ॥ राज्यको मो लभेद्राज्यं पुत्रार्थि पुत्रमुत्तमं ॥ ४५ ॥ ॥ इति श्री भविष्योत्तरपुराणे नवमी कल्पे मही
प्रधिकशततमः ॥ सुमंतु रुवाच ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुन्या न्या यतनानि च ॥ भूलमेव समेतानि तस्मात्तं
पूजयेत्सदा ॥ १ ॥ सस्नातः सर्वतीर्थेषु चीर्णं देवव्रतं तथा ॥ यः पूजयेत्सदा भूतं महिषासुरं दनं ॥ २ ॥ घृ
तमिधेकं यकुर्यादहोरात्रं नराधिप ॥ श्रद्धा धारेण भवेत्त भगवत्या विचक्षणः ॥ ३ ॥ मासे चाश्वयुजे वीरनवम्यां
श्रद्धयान्वितः ॥ नृत्यगीतनिदैस्तु शंखवादित्रनिःस्वने ॥ ४ ॥ कुर्याज्जागरणं चैव नानादीपोपदेशाभया ॥ सर्व
तमो ध्यायः ॥ १८३

पापविनिर्मुक्तो देवास्तेजोमयः सदा ॥ ५ ॥ विमानवरमारुह्य विमानशतैः ॥ ६ ॥ दुर्गा
 लोके महीयते ॥ ६ ॥ अयने विषुवे चैव चंद्रसूर्यगृहे तथा ॥ ७ ॥ एतेन स्नापयेत्वा चर्चामहत्तु पुण्यमवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ अ
 नेकपूजयेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ एकः पूजयेत्तुर्गं भक्त्या चान्यप्रपस्यति ॥ ९ ॥ तल्पमेव फलैर्तान्या भक्ति
 मेवात्र कारणं ॥ यः कुर्यात्पूर्वकालेषु दुर्गायामहिमानृत्य ॥ १० ॥ अथ वारथया त्रायसगच्छति परंगतिं ॥ नानावि
 धजैश्च त्रैः किं किं नीजालनादि तैः ॥ ११ ॥ विमानध्वजमालाभिघण्टाचामरदर्पणैः ॥ १२ ॥ शंखभेर्यादिनिर्घोषैः गेय
 वेदसुरैस्तथा ॥ १३ ॥ सेपदारुयमैर्मंत्रैर्मन्त्ररक्षागणदिभिः ॥ १४ ॥ क्षाभोजैरलंकारैर्बोहनोत्तमोजनैः ॥ १५ ॥ म
 हातेजपदाकीर्णयथाविभवकल्पितैः ॥ १६ ॥ एवं कुरुते यात्रा चण्डिकाया नराधिप ॥ १७ ॥ तस्य पुण्यफलवक्ष्ये
 ण्येकमनानृत्य ॥ अश्वमेधसहस्रस्य वाजपेयशशानस्य च ॥ १८ ॥ फलमाप्स्ये महाबाहो विष्णुलोके महीयते ॥
 तस्यान्ते देवराजं तु सुचिंत्यं कारमाप्नुयात् ॥ १९ ॥ तस्याप्यने भवेद्वाजासप्तद्वीपाधिपो नृप ॥ २० ॥ मासे चाश्वपुजे वीरशु
 रूपक्षेत्रतं शृणु ॥ २१ ॥ कुतैकपंचपंचम्यामुपवासप्रतपरं ॥ २२ ॥ उपवासपरेष्टम्यां पूजयेद्विकांबुधः ॥ २३ ॥ यम
 वक्ष्ये लोम्यां पूर्णचन्द्रनिभानना ॥ चतुर्भुजो भूलधरां खड्गहस्तग्रहणी ॥ २४ ॥ दत्ते तु मौक्तिके न्यस्य विदूमे

राम

२३

ओष्ठयोर्द्वयोः ॥ कृत्वा क्षिणीवज्रमये मदर्चांगनराधिप ॥ २५ ॥ खड्गदिषु प्रहरेण सुवर्णरजतं न्यसेत् ॥ कार्पासि
 तैरक्षजैश्च वासोभिः पूजयेद्गुमा ॥ २६ ॥ विविधैर्भक्षभोजैश्च फलैर्नानाविधैस्तथा ॥ पूजयेद्वा स्नानं भक्त्या उ
 माभक्तिगतानृत्य ॥ २७ ॥ भोजयित्वा उमाभक्त्या दुर्गमे पुरतो न्यसेत् ॥ यथेवं पूजयेदर्चा दुर्गायाः शुद्धयान्धितैः ॥ २
 २ ॥ सनसर्षयज्ञानी फलं प्राप्य दिवं पुजेत् ॥ पुनरेत्यमहिं राजन् राजराजो भवेत् ॥ पुनरेत्यमहिं राजन् राजराजो भ
 वेत्सदा ॥ तत्स्वरूपः स्वधनधान्यसुपुत्रवान् ॥ २४ ॥ योगांपयस्विनी दत्त्वा तत्तुलीनी लचण्डिका ॥ भगवत्यै म
 हाबाहो अश्वमेधफलं लभेत् ॥ २५ ॥ वषट्परिपूर्णांगमुदासीनं शशिप्रभं ॥ यस्तु दद्यान्नरो भक्त्या भगवत्यै नराधि
 प ॥ २६ ॥ यावन्तिरोमकूपाणि वषट्देहे व्यवस्थिताः ॥ तावत्कल्पसहस्राणि दुर्गालोके महीयते ॥ २७ ॥ स्नापनार्थं तु
 दुर्गायाः यः प्रयच्छति भारतः ॥ कपिलोपयम्बिनी धेनुं यप्रयच्छति गोशतं ॥ यत्नेन कपिलांगं गृह्य भगवत्यै निवे
 दयेत् ॥ निवेशयिष्विदुक्त्या प्रयाति परमं पदं ॥ २८ ॥ गोमालभ्य नमस्कृत्य यः कुर्यान्मां प्रदक्षिणी ॥ प्रदक्षिणी
 कृतानेन सप्तद्वीपावसुधरा ॥ २९ ॥ सुविनीतां स्त्रियं दासिं भक्त्यं कवानराधिप ॥ यः प्रयच्छति दुर्गायै तस्य पुण्यफलं
 शृणु ॥ ३० ॥ एजस्त्याश्वमेधे धान्यां सफलं विंदते महत् ॥ प्रयाति परमं स्थानं यत्र दुर्गा व्यवस्थिताः ॥ ३१ ॥ गजं तिगण

भगुन
३९७

- शितं॥ भक्त्या लंकारभूषितं॥ ३३॥ निवेदयित्वा - देवैतस्य पुण्यपुण्यफलं ॥ हस्तिपानसमारुहो नानाग
जगणैर्वतः॥ ३४॥ कीदृते सहगंधर्वैरिन्दुलोके महीयते॥ यो दुर्गायै जनेपेते सर्वस्य प्रवाहिनी॥ ३५॥ मही मही पते
दद्यात्सयाति परमं पदं॥ यावद्दुःखप्रमोनेन प्रसीदप्रतिपदिता॥ ३६॥ यावत्कल्पसहस्राणि दुर्गीलोके महीयते॥
सकाष्ठत एष्यन्तं समीप सपरिश्रमं॥ ३७॥ नाना कुतुम्बसंपन्नं रमेमामं महर्षिभिः॥ यः प्रयच्छति दुर्गीयै लि
खित्वा ग्राममुत्तमं॥ ३८॥ सोऽश्वमेधफलं प्राप्य इन्दुलोके महीयते॥ विषर्णीयं संपन्नं नाना गजसमाकुलं॥
३९॥ पुरं प्रयच्छते यस्तु महर्षी लोके महीयते॥ दूरप्राकारपविषं देवताय न नान्वितं॥ ४०॥ तिथ्यापनगण कौर्ण
समृद्धजसमाकुलं॥ नगरं यप्रयच्छेत्तु भगवतो न शधिप॥ ४१॥ सोऽश्वमेधफलं प्राप्य इन्दुलोके महीयते॥ अने
कग्रामसंपन्नं मेघचौरविक्रितं॥ ४२॥ सर्वोपद्रवहीनं च नाना घोषसमाकुलं॥ दंडप्रयच्छते यस्तु अद्या परया न
प॥ ४३॥ दत्त्वा तु तपो लोके रमतं अविमिश्रः॥ यो न्यदत्ते हरे दुर्मित्वा लोभा न शधिप॥ ४४॥ प्रयच्छत्यक्षयं
स्थानं नरलोकेषु क्रमेण सः॥ सर्वहिं भूमिहरो ह्यनस्यान्नान्नं सयः॥ ४५॥ भूमिहर्ता स वै तस्मात् नरके काल
लमक्षयं॥ देवस्वानिहरंती ह नरा नरकनिर्भया॥ ४६॥ बुद्धस्वानिचयो मोहात् पच्यते च्यते नरकेषु ते॥ दत्त्वा

राम
३९७

दत्त्वा तु पृथिवी भक्त्या सत्यलोके महीयते॥ ४७॥ तस्माच्छ्रुतगुणं कालं कृत्वा तु नरकं बुजेत्॥ विंशत्यष्टौ च या
कोपो नरकानां सुदारुणं॥ ४८॥ क्रमेण ताश्च पच्यते ब्रह्मण स्वर्णहरितः॥ कालान्तरे समुत्तीर्णं कुमिकी पदि
यो निषु॥ ४९॥ भ्रमंति सुचिरं कालं इह पापेन चोदिताः॥ केनचित् प्रेरिता राजर्भक्त्या मातृषुतेषु वै॥ ५०॥ ततो नि
र्धूत कलुषा सर्ववाधा विवर्जिताः॥ अंगं प्रयाति संमूख शरीरं यातनात्मकः॥ ५१॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे न
वमी कल्पे चतुर्थोऽध्यायः॥ ५२॥ सुमनुरुवाच॥ हनते वक्षि परमं रस्य पापनाशनं॥ धनं यस्य स्या
गुणं सर्वदेवैररुस्थितं॥ ५३॥ बुद्धस्वानिचयो मोहात् पच्यते च्यते नरकेषु ते॥ दत्त्वा
वायुना दित्य सोमाग्निम रुद्रद्वय नारदैः॥ अन्यैश्च देवगंधर्वैः अषिकि नरपन्नैः॥ ५४॥ दुर्गा प्रसारं प्राप्ता यथा
नैर्गीतिरुत्तमा॥ आरुधिता यथा तैश्च कृष्णैर्विधिपरं॥ ५५॥ कृत्वा च नृनका सुप्रतिष्ठां चण्डिकात्मकं॥ स्नापयित्वा तु तं भ
क्त्या कुंकुमेन विलेपयेत्॥ ५६॥ स्वतो विकीर्णैः पूषैः पूजयित्वा पुण्यं च॥ गजे हरे रथे वापि वक्ष्ये वानरशुचिप॥ ५७॥ आ
शेष्यत महाबाहो मणिकोऽनभूषितः॥ नानावादित्रनिर्घोषैर्निर्घोषैश्च सुपुष्कलैः॥ ५८॥ नयेदायतनं देव्याः
सोऽभर्तव्यं समंततः॥ दुर्गायाः पुरं न स्थाप्य विल्वपत्रैश्च पूजयेत्॥ ५९॥ प्रणम्य शिरसा देवीं स्तुत्वा चापि क्षमाप

भ.पु.न
३९८

येत॥ अनेन विधिना देवी पूजयित्वा च चण्डिकां ॥ ९॥ ब्रह्मेन्द्रविष्णु रुद्राद्याः प्राप्तास्ते परमं पदं ॥ ययेवं पूजयेद्दे-
वीं त्रिशूला कुनिमादरात् ॥ १०॥ मुच्यते स नरः पापैः बुद्धलोकं स गच्छति ॥ एतन्महाव्रतं पुण्यं महापातकनाशनं
दुर्गायास्तु प्रियमित्यं यथा प्रतिविबुधेन ॥ ११॥ ०॥ इति श्री भविष्यपुराणेन वमीकले ०
॥ सुमं नुरुवा ॥ मात्स्यं पर्युषितं देव्या अतपेनेतु वस्तुयः ॥ गोसहस्रफलं लब्धं गोलोके च महीयते ॥ १॥ अथ
म्यां च न वम्यां च पक्षयो रुभयोरपि यो यमेकं न भुज्जीत चण्डिका धनेन तः ॥ २॥ अथ मेघसहस्रस्य स लेखा फ-
लमुत्तमं ॥ प्रयाति परमं स्थानं यत्र सा पतस्थिता ॥ ३॥ इह भागानवाप्य गान् परत्र चण्डिकां वुजेत ॥ उपवास
परं भैक्ष्यं भैक्षात् परमयाचितं ॥ ४॥ अयाचितात् परं न कृतं तस्मान्न कृतेन वत्तयेत् ॥ देवैस्तु भुक्तं पूर्वीह मध्याह्ने
मुनिभिस्तथा ॥ ५॥ अणुरेगुल्यदि - - - - - ॥ संध्यायां राक्षसैर्भुक्तं मसुरैश्च महावले ॥ ६॥ तस्मा
त्सर्वमति कंम्य देवां भुज्जीत मानेन तः ॥ योगीश्वरयोगमातान् कृतेनोद्धरते न नात् ॥ ७॥ न वम्यां भुक्तं पक्षे तु कृ-
तेन कृते विशेषतः ॥ सा स आश्वयुजं वीरदुर्गा देवीति पूजयेत् ॥ ८॥ विल्वपत्रमृजोभिश्च द्रोणपुष्पैस्तु सुवृत्ता
गुग्गुलेनाज्यदिग्धेन भक्षभोजैरनेकैः ॥ ९॥ परमानै महिषादि अजानां च निपातनात् ॥ भोजयित्वा न वम्यां

राम
३९८

नु बुल्लण्यकं न्यकां स्तथा ॥ १०॥ ब्रह्मण्यश्च स्त्रियश्चापि यथा विभवशक्तिः ॥ पंचगव्यं ततः प्राप्य फलं प्राप्य दिव वुजेत्
कृतोपवासो अथ म्यां मासे मार्गशिरे नृप ॥ न वम्यां पूजयेद्यस्तु भक्त्या भगवतीं बुधः ॥ ११॥ नाम्ना भगवतीं तेषां व्रजातिपुष्पैर्न
रुपिषा ॥ कर्पूरगुरुधूपैर्न मधुना पायसेन च ॥ १२॥ भोजयित्वा कुमार्यं तु स्त्रियो विप्रश्च शक्तिः ॥ विधिवत् पुण्यं गोमु-
त्रं ततो भुज्जीत वाच्यतः ॥ १३॥ यस्त्वं पूजयेद्दुक्त्या नरो भगवतीं नृप ॥ राजस्य फलं प्राप्य स गच्छेत्परमं पदं ॥ १४॥ पौषे
वं महावाहो न वम्यां स यतेद्विषः ॥ पूजयित्वा विकान् चैतिनाम्नानेन नरः शिवां ॥ १५॥ करवीरस्य पुष्पैश्च कुंकुमस्य च के-
शरैः ॥ निर्वेश्य शैलं कंदीपं नैवेद्यं मांसं पूषकं ॥ १६॥ भोजयेद्दिप्रकं न्यास्तु स्त्रियो विप्रास्तु शक्तिः ॥ विधिवत् प्रोक्ष्य गोमुत्रं
ततो भुज्जीत वाच्यतः ॥ १७॥ स्वयं पूजयेदत्र वाजपेयफलं लभेत् ॥ माघे भुक्तं न वम्यां तु पूजयेच्चण्डिकां बुधः ॥ १८॥ सर्वमं-
गलमालार्यामालतीकुशुमैर्नृप ॥ प्रबोधाख्येन धूपेन अथ वा गुग्गुलेन तु ॥ १९॥ निवेश्य गुडपुष्पांश्च मत्स्यमांसं च भारतः
पूजयित्वा नरो ह्येवं विधिवत् सर्वमंगला ॥ २०॥ कुमार्यः पूजयेद्दुक्त्या स्त्रियो विप्राश्च शक्तिः ॥ श्रगप्रक्षालनं तो पुं वि-
धिवत् पुण्यं सुव्रतः ॥ २१॥ अश्नीयात् वाग्यतो राजन् ध्यायमानं तु चण्डिकां ॥ ययेवं पूजयेद्दुक्त्या विधिवत् सर्वमंगला ॥
२२॥ गोमेधस्य फलं प्राप्य गोलोकेषु महीयते ॥ फाल्गुणे माशि एजेत् चण्डिकेति सदा चयेत् ॥ २३॥ नाम्नां भगवतीं

म.पु.न
३९८

देवीकुण्डपुष्पैस्तु पूजयेत् ॥ धूपेन गुरुणा वीरसिंहकेनापि नार्चयेत् ॥ २५ ॥ नैवेद्यमोदकं दद्यात् मधुना हांसयस्त
था ॥ गौरीरघाशनात् पूजयेत् ॥ भुजितवाग्यतः ॥ २६ ॥ पूर्वोक्तेन भोजयित्वा यथाशक्त्वा विधानतः ॥ एवं संपूज्य विधि
वत् चण्डिकां चण्डपुष्टिनीं ॥ २७ ॥ अग्नियोगमस्य यज्ञस्य पल्लवगुणं लभेत् ॥ चैत्रमासे महावाहो अर्चो भगवती
स्मृताः ॥ २८ ॥ पूजयेद्दिवि वदुक्त्वा परेष्वेकं वदकस्य तु ॥ धूपेन कुंकुमाद्यनङ्गोरेण च पूजयेत् ॥ २९ ॥ प्रासयेत्तु ष्य
तोयं नुतनो भुजितवाग्यतः ॥ कुमार्यो भोजयित्वा तु स्त्रियो विप्राश्च शक्तितः ॥ ३० ॥ य एवं पूजयेदत्र श्रद्धया परया न्वित
स तत्फलमाप्नोति रुद्रलोके महीयते ॥ ३१ ॥ वैशाखे कुरुशार्दूलगौरीनाम्ना प्रकीर्तयेत् ॥ पूजयेद्दिवि वदुक्त्वा परला
इकुशु मेरुमां ॥ ३२ ॥ धूपं कृत्वा गुरुं दद्यात् नैवेद्यं च तूपं च ॥ कुशापुष्पोदकं प्राश्यते तो भुजितवाग्यतः ॥ कुमार्यो
भोजयेत् ॥ स्त्रियो विप्राश्च शक्तितः ॥ ययेवं पूजयेदत्र श्रद्धया परया न्वितः ॥ ३३ ॥ ज्योतिषो मफलं प्राप्य भस्वि
कासनिधौ वसेत् ॥ ज्योतिषो मश्रियां देवी पूयेद्दिवि वन्नप ॥ ३४ ॥ सूयिका कुशु मेरुमां धूपेन त्रिकलेन तु ॥ शाल्या
दनं रक्षात्वं च श्रिया ये वै शमादिशे ॥ ३५ ॥ एवं पूज्य श्रियां देवी दिग्गुलोके महीयते ॥ आचारं शुक्रपक्षस्य नवम्यां पू
जयेद्दुमां ॥ ३६ ॥ कर्तुमोटीति वै नाम्ना लम्बकर्णमहीयते ॥ समीपत्र कद्वैस्तु पूजयेन्नप ॥ कर्पूरगुरुमिश्रेण

राम
३९८

२६

धूपेन च कपलिनीं ॥ पूजयित्वा भगवती कुमार्यो भोजयेत्ततः ॥ ३७ ॥ स्त्रियश्चापि यथाशक्त्वा ब्राह्मणश्च नराधिप ॥
समीपत्र ततः प्राश्यते तो भुजितवाग्यतः ॥ ३८ ॥ एवं पूज्य महाकर्णं एजस्तयमं स भजेत् ॥ नारायणीति वै नाम्ना पूज
यत्स ततं बुधः ॥ ३९ ॥ रक्तौत्पलैश्च वकुलैः ॥ कद्वैश्च नराधिप ॥ स घृतं गुग्गुलं धूपं नैवेद्यं दधिपायसं ॥ ४० ॥ एवं स
पूज्य विधिवत् कुमार्यो भोजयेत्ततः ॥ योषितश्च तथा विप्रान् स्तुतश्च शक्त्वा विधिवन्नप ॥ ४१ ॥ महानंदेति वै नाम्ना पूज
येत्स ततं बुधः ॥ स्वितरक्तैस्तथा पीतैः सर्वधूपैः स गुग्गुलैः ॥ ४२ ॥ विशेषतो भक्षभोज्यो मोडकैः लडुकादिभिः ॥ एवं स पू
ज्य विधिवत् महानन्दं नराधिप ॥ ४३ ॥ कुमार्यो भोजयेत् ॥ स्त्रिया योषितो ब्राह्मणस्तथा ॥ पूजयित्वा ततो विल्वं प्रायसेका
मलोचनं ॥ ४४ ॥ भूमिं तु भोजयित्वा ततो अश्राय वाग्यतः ॥ एवं तु पूजयित्वा शांडिललोके महीयते ॥ ४५ ॥ वषाणे भोज
येद्दिद्वान् दुर्गाभक्तिं परया एन ॥ पायसं मधुसंमिश्रं घृतेन परिपूरितं ॥ ४६ ॥ कुमार्यो भोजयित्वा योदधोत्तामव
तंगलां ॥ कपिलो कुरुशार्दूलशील युक्तां पयस्विनीं ॥ ४७ ॥ वर्षमेकं चरेद्वर्तै रंतर्त्येन योनरः ॥ नमारब्धं नवमीभक्त्या
तस्य पुण्यपलं शृणु ॥ ४८ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः ॥ वसेद्दुर्गापुरे नित्यं न चाहायति वे पुनः ॥
४९ ॥ एवं कुरुते पुण्यं नवमीनाम संज्ञतां ॥ इह कामानवाप्नोति वल्लोके महीयते ॥ ५० ॥ अपुत्रो लभते पुत्र

अ. पु. न
३२०

मधनोचनलभ्यते॥ कन्याधीलभते कन्यायशोधीलभते यशः॥ ५३॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी क
लेपवाशीत्यधिकशततमो॥ १०५ ॥ सुमंतुरुवाच॥ यौषेमासे तु संप्राप्यैः कुर्यान्नक्तभोजनं॥ जितेन्द्रियसत्यवादि काम
कोरविवर्जितः॥ १॥ यः कुर्यान्नवमी स्नान उपवासेन पातेत्॥ त्रिका संपूजयेद्युक्तं गंधपुष्पापहारतः॥ २॥ कत्वा
मिकायै विधिवत् भूमे सय्योपकल्पयेत्॥ मासाने स्नपने कुर्यान्नगवत्यै च तदिनिः॥ ३॥ कत्वा स्नानं महापू
जां च एतकार्यैः पूकल्पयेत्॥ कुमार्यै भोजयेदष्टौ विप्रान् भागवतो स्तथा॥ ४॥ कत्वा मिष्टमयी देवी नाम्नायै
तिष्ठपूजयेत्॥ त्रिका संपूजयेद्युक्तं कुण्डपुष्पैः सगुणैः॥ ५॥ स्नानं कत्वा तीले वीरनिलानां प्राशनं तथा॥ यये
वं पूजयेद्युक्तं तस्य पुण्यफलं ॥ ६॥ सूर्यकोटिप्रतीकां शं विमानवरमास्थितः॥ दोधयश्चामरैः स्नय
मान सुरगुरैः॥ ७॥ प्राप्य दुर्गापुरं रम्यं यत्रास्ते चण्डिकायं य॥ पूजयेत् देवगंधर्वैः यावदाहूतसंप्रवः॥ ८॥ त्रिसप्तकु
लजैस्तर्पणं भोगानां तु यथेप्सितं॥ पुनरेतन् भुवं वीरराजा भवति भूतले॥ ९॥ माघमासे तु संप्राप्यैः कुर्यान्नक्तभो
जनं॥ कुर्यात्पूजयेत् संपुक्तं भुजानः संयनेन्द्रियः॥ १०॥ उपवासयनोऽष्टम्यां पक्षयोर्भवेत्॥ पूजयेद्विंशं
भक्त्या कत्वा गोधूमचर्णितः॥ दुर्गामध्यगुजे वीर अवि कामिति नामतः॥ गंधपुष्पापहारैस्तु सर्वैरक्तैः प्रपूज

राम
३२०

येत्॥ १२॥ धूपं कृत्वा गुरुं दद्यात् मांसं दद्यात्तु माषिणं॥ धन्यासि स्तुत्यं कत्वा स्नाने प्राशने च यवास्तुतः॥ १३॥ वरुवं माघ
मासे तु पूजयेद्विंशं ततः॥ सद्योऽप्यनमाहूरो सूर्यलोके महीयते॥ १४॥ प्राप्यैः कुर्यान्नक्तभोज
नं॥ यवान् भुजमानं तु तस्य क्वावर्णयत् पदं॥ १५॥ कत्वा पवासमष्टम्यां पक्षयोर्भवेत्॥ पूजयेद्विधिवद्गुणैः नाम्नागौ
रीतिवै नृप॥ १६॥ कत्वा तान् मयी वीरधात्री सप्तभक्ता नृप॥ पीतैः संपूजयेत् पूषे श्रद्धा गुरुमिच्छितैः॥ १७॥ दस्यो धने
तु नैवेद्यं धूपार्थं सिंहं के वरं॥ स्नानं श्रावणयोर्द्वयं गोभुजं कायगोधनं॥ १८॥ नवम्यां च महादेवैः स्नापनं च चतुर्दि
भिः॥ कुमार्यै भोजयेदुक्तां बालाणां श्रद्धां शक्तिः॥ १९॥ यत्पूजयेदुक्तां दुर्गा देवीं नृपोत्तम॥ स याति यत्र सा चंदिदु
र्गालोके पुंसं स्थिताः॥ २०॥ चैत्रमासे तु संप्राप्यैः कुर्यान्नक्तभोजनं॥ पिष्टकं पायसा युक्तं भुजानं शालिसं भवं॥ २१
द्विंशं ज्ञाय भुजां कत्वा भक्षभोज्यैः सुपूजयेत्॥ गंधपुष्पापहारैस्तु विंशं भुजसं स्मितां॥ २२॥ ज्ञानमुखे तु वै नाम्ना
कुंकुमागुरुचंदनैः॥ २३॥ धूपं सागुरु कर्पूरं भगवत्यै निवेदयेत्॥ २४॥ दद्यात् पापान्तराश्चैव वैदुर्या तत्र दापयेत्॥ वि
धिवत् पूजयेदेवैः कुमार्यै भोजयेत्ततः॥ २५॥ बालाणां श्रद्धां शक्त्या ततो भोजितवाग्यतः॥ पञ्च एगगणैर्युक्तं सौ
वर्णमणिवेदितं॥ २६॥ विमानवरमारमारुह्य विष्णुलोके महीयते॥ वैशाखमासि एते नवम्यां पक्षयो द्यौ

भ. पु. न
३२९

२५॥ पूजयेत्तरया भक्त्या विधिवत्तत्र चण्डिकां ॥ ततो भगवती त्वेवं कृत्वा चाश्म मया विनो ॥ २६॥ रूपेण भुजं शुभ्रां
पूर्णचंद्रनिभाननां ॥ कुमुदादानामुजोभिसु पूजयेद्देधिवं नृप ॥ २७॥ चन्द्रनागुरुकर्पूरैर्द्रुपेण विजयेन च ॥ नै
वेद्यं गुह्यं मण्यं श्रुतं अथ गुह्यं नृप ॥ २८॥ एवं संपूज्य विधिवत् कुमार्यो भोजयेत्ततः ॥ गोपुच्छं सृजत् एतन् स्नानं प्रा
नयोः स्मृतं ॥ २९॥ हंसकुन्दे नु संकाशं तेजसा चार्कं सन्निभं ॥ विमानवरमारुह्य भुवलोके महीयते ॥ ३०॥ ज्यो
तिष्मासेन पश्येद्युः कुर्यान्नक्तं भोजनं ॥ शाल्यं नमः प्रसाधौ तं भुजानः पयसा सह ॥ ३१॥ उपवासपरो भक्त्या
नवम्यां पूजयेन्नृप ॥ बाललीलितिवैनाम्नास्वेन रूपेण रूपिणी ॥ ३२॥ पद्मपत्रेशं भक्त्या नलिनैर्विविधैर्नृप ॥
अशोषपुष्पप्रमुखैर्नानाभक्षैश्च पूजयेत् ॥ ३३॥ कुमार्यो भोजयित्वा तस्य शक्त्या चैव बालां ॥ गोक्षीरप्राश
नात्पूतततो भुजीत वाग्यतः ॥ ३४॥ भोजयित्वा त्वि यशः कृत्वा कुमार्योऽपि विशेषतः ॥ प्रभयादित्य संकाशं तेज
सादित्य सन्निभः ॥ ३५॥ विमानवरमारुह्य बालोके महीयते ॥ आसादे मासि एजेद् कुमार्यो नक्तं भोजनं ॥
३६॥ भुजानः खेण्डखाद्यादिपायशं च नृपिण ॥ उपवासपरो भक्त्या नवम्यां पक्षयोर्द्वयोः ॥ ३७॥ पूजये
द्बालद्वयादुर्गमैर्दोनाम्ना तु भारतः ॥ एवमवतर्गं भुजां स्वेन पाषाणरूपिणी ॥ ३८॥ कृत्वा स्वर्णमयीं श

एन
३२९

२८

क्त्या सह त्वनयनो ज्वला ॥ नानापुष्पविशेषैस्तु भक्षैर्नानाविधैस्तथा ॥ ३९॥ यक्षकर्मधूपैश्च धूपैरगुरुचं
दनैः ॥ एवं संपूज्य चेदाणीं कुमार्यो भोजयेत्ततः ॥ ४०॥ स्त्रियो विप्रान्यथा शक्त्या ततो भुजीत वाग्यतः ॥ पंचगव्य
कृतस्नाने यथा शक्त्या जपनं क्वचित् ॥ ४१॥ ध्यायमानस्तथा देवी स्वपे भूमे नृपिण ॥ एवं संपूजयेद्भक्त्या भक्तिश
क्त्या सन्निभं ॥ ४२॥ सदैव नमस्करोत्तं नृप्यानुचरे भवेत् ॥ श्रावणे मासि एजेद्युः कुर्यान्नक्तं भोजनं ॥ ४३॥ सीरपि
ष्टिकं भक्तैः सर्वभूतहितै रतः ॥ उपवासपरो वीरनवम्यां पक्षयोर्द्वयोः ॥ ४४॥ पूजयेद्देधिवद्भक्त्या सर्वदा चण्डिकां
नृप ॥ कौमारी निमित्तां देवीं - यत्नतो चयेत् ॥ ४५॥ कृत्वा स्वर्णमयीं शक्त्या सर्वदा चण्डिकां नृप ॥ द्योनां वै पापना
शिनी ॥ करवीरस्तु पूष्ये सुगंधैश्चागुरुचंदनैः ॥ ४६॥ धूपेन च मनोहेन मोडकैश्चापि पूजयेत् ॥ कुमार्यो भोजयेत्
क्त्या स्त्रियो विप्रांश्च भोजयेत् ॥ ४७॥ भुजीत वागतः पश्चात्तत्तिलपत्रकृताशनः ॥ एवं यः पूजयेद्भक्त्या प्रकृत्या परया
नृप ॥ ४८॥ पूजयेद्देवावीं भक्त्या शंखचक्रासिधारिणः ॥ जानीष्येर्महाबाहो सर्वं श्रावणं सन्निभं ॥ ४९॥ श्रीखण्ड
गुरुकर्पूरसिंहेन च पूजयेत् ॥ नैवेद्यं घृतपर्णितु यथा शक्त्या निवेदयेत् ॥ ५०॥ मासेन प्रीणनं तस्या स्नतः पूज्या
श्च कन्यका ॥ गोसकृत् प्राश्य विधिवत्ततो भुजीत वाग्यतः ॥ ५१॥ प्राशयित्वा हि जान्नां शक्त्या योषितश्च नृपिण ॥

म. पु. न
३२२

ययेवंपूजयेदुक्तावैष्णवी सततं नृप ॥ ५२ ॥ विमानवरमा रूढो विष्णु लोके महीयते ॥ एज नश्वर युजेवीर दुर्गाभ
 क्त्वा प्रयत्नतः ॥ ५३ ॥ उपवासपरो भक्त्या न वम्यां पक्षयो र्दयोः ॥ माहेश्वरी तनुं शक्त्वा रुक्म मयी शुभा ॥ ५४ ॥ अ
 वमं चतुर्दशै रश्वेन पूष्ये प्रकल्पनेः ॥ कूपेन खंडरवाद्येन खंडरवाद्यादिभोजनेः ॥ ५५ ॥ अजानो महिषा नो च मेघा
 णं च वभारतः ॥ श्री एयेद्विधि वदेही मशेवै स्तपनैस्तथा ॥ कुमार्यो भोजयेत् कृत्वा बालाणं श्रपितस्तथा ॥ भक्ष
 भोजये विचित्रै रश्विमानैर्विचित्रै र्नृप ॥ पूजयित्वा ततो दुर्गा विलपत्रै रश्वपद्मकैः ॥ विल्वचित्रासनोपेतं तो भुजीत
 वाग्यतः ॥ ययेवंपूजयित्वा तु भक्त्या भगवती नृप ॥ अश्वमेध सहस्रस्य फलं प्राप्य दिवं वुजेत् ॥ ६३ ॥ द्विजा
 नयो तु लोका न्यपूष्य समस्तथा ॥ पूष्य कं यानमा रूढो मोदते सास्वतीः समाः ॥ ६४ ॥ कार्तिके मासि एजे नृपः कु
 र्यान्नृकभोजनः ॥ सीरोदनं प्रवर्ज्य नः सत्यवादी जिनेद्रियः ॥ ६५ ॥ यवान्नपे स मायुक्तं भुजान संयतेन्द्रियः ॥ पू
 जयेत् कृष्णदेवी वाराही वज्रधारिणी ॥ ६६ ॥ शतपत्रिकां भुजो मिश्रं कुंकुमेन विलेपयेत् ॥ कृष्णगुरुं च सिंहु
 चदेवै तत्त्वानि रोदयेत् ॥ ६७ ॥ नैवेद्यं खण्डमिश्रं च न वम्यां पक्षयो र्दयोः ॥ एवं संपूज्य वाराही कुमार्यो भोजये
 त्ततः ॥ ६८ ॥ बालाणं श्रयथा शक्त्वा ततो भुजीत वाग्यतः ॥ प्राययित्वा तिलानवीरदत्त्वा हुत्वा च शक्तितः ॥ ६९

राम
३२२

२९

वं संपूजयित्वा तु वाराही स्वर्गमाप्नुयात् ॥ कीडवे विष्णु ता शार्कं स्नूयमानं सुरसुरैः ॥ ७० ॥ पुनरेत्यभुवं वीरसार्व
 भौमो भवेन्नृप ॥ एज नमार्गशिरे मासयः कुर्यान्नृकभोजनः ॥ ७१ ॥ भुजानः सधुनीनितां जितानां संयतेन्द्रियः ॥ पूज
 येद्विधिवदुक्ता चा मुण्डं च एण्डमुण्डिनी ॥ ७२ ॥ नीलोत्पलै रस्थथापयेत् विस्वपत्रकदंबकैः ॥ चन्द्रनागुरुकपूरै
 रगुणै रनतथानृप ॥ ७३ ॥ भक्षमोज्ये नरे कै सुसुरमां सैर एोकशः ॥ नखरेण तथा वीरशिरेभिर्विचित्रै र्नृप ॥ ७४
 अजाविमहिषा णं च स्वदेहस्य दत्तास्तथा ॥ न वम्यां विधिर पक्षयो र्भयोरपि ॥ ७५ ॥ कुमार्यो भोजयेत् चापि वा
 लणान्योषितस्तथा ॥ पंचगव्यकृतस्तान घृतं प्राप्य विभुषयति ॥ ७६ ॥ ततो भुजीत एजेद्भूमौ कृत्वा तु भोजनं ॥
 ययेवंपूजयेदुक्ता चा मु ॥ एणं सततं नृप ॥ ७७ ॥ सयानि परमं स्थानं यत्र सा परमा कला ॥ सौवर्णयानमारुह्य भवज
 मालाकुलं भुजं ॥ ७८ ॥ मोदते दैवतैः सार्कं यावदिन्द्रचतुर्दिशः ॥ मन्त्रा सो सप्रमो वीर रुरु ध्यागव्यतिष्ठु क्रयोः ॥
 ७९ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कले मंडलीयाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ सुमंजसवाच ॥ शूलं पिष्ट
 मयं कृत्वा सौवर्णकृतकर्णितं ॥ निवेश्य भुजो वीर भगवत्यै प्रपूजयेत् ॥ १९० ॥ कामतोपि भुण्क्त्यापि ददु
 वेत् ॥ तत्सर्वं शूलदानेन दवीनाशयते ध्रुवं ॥ १९१ ॥ विमानवरमारुढो देवगंधर्वपूजितः ॥ कल्पकोटिशतं साग्रं दु

न.पु.न
३२३

दुर्गालोके महीयते ॥३॥ चण्डिकां प्रीणयामि नित्यं यत्नं यत्नं ॥ समा सत्य दया दानं दौ च भिदि य संयमः ॥४॥ दुर्गा
पूजाग्निहवनं सतो वस्ते यवर्जितं ॥ सर्वस्वयं धर्ममास्तान्यो दश दस्थितः ॥५॥ विशेष मपि वक्षामि पुति मां सेव ते
धुधः ॥ ततो मार्ग शिरे मासे हं संपिष्ट विनिर्मितं ॥६॥ गन्धमा लैरलंकृत्य बाल एषे विविधे दयेत् ॥ हंस पूजा समायु
क्तां किंकिणी जाल सो भितां ॥ वर्ष कोटि शतं साग्रे दुर्गालोके महीयते ॥ पौषे गजं च दत्त च गंधमा ल्यो पशो भितं ॥७
कृत्वा रौप्यं स्वशक्ता न्य पात्रेण च हिरन्मये ॥ इन्द्राण्ये विधिवद् कृत्वा दद्यात् दानानि भूषितं ॥८॥ यत्ने वं श्रद्धया भ
क्त्वा इन्द्राणि पूजयेत् नरः ॥ य कोटि - - - देव गंधर्व पूजितः ॥९०॥ माघे कृत्वा तु वैमेष सर्व सुवर्ण मुत्तमं ॥
कृत्वा तु रुन्मये पात्रे ताद्यै विनिवेदयेत् ॥९१॥ नाना गंधै समा युक्तं नाना पुष्पा पशो भितं ॥ विनिवेद्य ततो भक्त्वा
अग्नि लोके महीयते ॥९२॥ दिवा विमान मारुटो ध्वज माला कुलं नशं ॥ पुनरेत्य मही राजा मण्डलाधिपति र्भ
वेत् ॥९३॥ मयूरं फाल्गुणे मासि कृत्वा पिष्ट मयं नय ॥ गन्धमा लैरलंकृत्य को मा र्ये विनिवेदयेत् ॥९४॥ नि
वेश विधिवद् कृत्वा विमानवर मास्थितः ॥ कीरुते देव गंधर्वै - - - ॥९५॥ चैत्रे मासे महा का हो ग
रुदं पिष्ट जं स्मृतं ॥ तं पूजयि जयित्वा विधिवत् वै भव्ये विनिवेदयेत् ॥९६॥ मृगाभिर्विविधै र्दीर गंध पुष्पा पले

एन
३२३

पनैः ॥ तं निवेद्य महावा हो विष्णु लोके महीयते ॥६॥ चित्रया लं समा रूह्य नाना मनि कदवकैः ॥ वर्ष कोटि शतं साग्रे ते
जसा पुत्र लं निवा ॥९७॥ कृत्वा पिष्ट मयं वीर वा एहं विनिवेदयेत् ॥ गंधमा ल्यो पशै सु पूजयित्वा विधानतः ॥९८॥ वारुणे
पूजितं चेह इन्द्र लोके महीयते ॥ वर्ष कोटि शतं साग्रे ते जसा हरि सन्निभः ॥९९॥ वैशाखे मासि गजे न्द कृत्वा देहं नरस्य तु
सर्व नाम मयं शक्ता सुवर्ण मनि भूषितः ॥१००॥ पूजयित्वा विचित्रै सु कथु मैर्यु गले नतु ॥ चामुण्डा येति वेचे रुचि जितं फ
लं ॥१०१॥ प्रयाति च परं लोकं यत्र सा चण्डिका स्थिता ॥ सौ एहि सर्व लोके सु भ का भोगा न शेषतः ॥१०२॥ क्रमादा गन्त लो
के स्मिन् नरे हो जायते चिरं ॥ बहु पुत्रो बहु धनः सर्व शत्रु भयं करः ॥१०३॥ कृत्वा पिष्ट मयं वीर क ह्यं रत्न रत्न भूषितं ॥
पूजयित्वा मृगो भिश्च यक्षान लेपने न च ॥१०४॥ निवेश भक्त्वा वारुण्यै रुद्र लोके महीयते ॥ शंख कुन्दे नु संका शं विमा
नवर मास्थितः ॥१०५॥ वर्ष कोटि शतं साग्रे विजित्वा च नरुधिप ॥ पुनरेत्य मही एजन् मण्डलाधिपति र्भवेत् ॥१०६॥ कृत्वा
मृगं पिष्ट मयं आवारं रत्न भूषितं ॥ सुवर्णं खुरै रौप्य मयं वायव्ये विनिवेदयेत् ॥१०७॥ पूजयित्वा विधिवत् धूप गंधो
पलेपनैः ॥ निवेद्यैव महावा हो वायु लोके महीयते ॥१०८॥ मर्या नं पिष्ट मयं कृत्वा एजन् सु सो भनं ॥ अनेक रूप के पे
तं प्रावने मासि भूषते ॥१०९॥ पूष्प माला कुलं दिवा ध्वज माला कुलं तथा ॥ गंध पुष्पा पशु रै सु पूजयित्वा विधानतः ॥

न. पु. न
३२४

कोटि कौटि निवेद्ये ह अश्वमेधफलं लभेत् ॥ इति परमस्थानं दुर्गादे वी प्रपूजितं ॥ ३१ ॥ कृत्वा भाद्रपदे मासे स
र्वलोक भयविभो ॥ माहिषादिव्य संस्थानं गंधमालोपशोभितं ॥ ३२ ॥ याम्ये निवेद्ये दये द्यै रभगवतै विधान
तः ॥ एव निवेद्ये तं न क्ता सूर्य लोके महीयते ॥ ३३ ॥ मासे चाश्वयुजे वीरम न्मयं वषट् मंथु मं ॥ कृत्वा निवेद्ये दु
क्ता महेश्वर्यै विचक्षणः ॥ ३४ ॥ विल्वपत्र मृजो मिश्र पजयित्वा विधानतः ॥ दा - नैश्चापि गोधूमै र्भक्षभोज्यै
रणेकसः ॥ ३५ ॥ नाना वसु समा युक्तैः कृत्वा मयं पूष्य गृह ॥ चित्रयान समाकूरो रुद्र लोके महीयते ॥ ३६ ॥ कल्प
कोटि शतं शार्ङ्गः जीरित्वा सगर्भैः सह ॥ क्रमादागत्य लोके स्मि ए जा भवति भूतले ॥ ३७ ॥ सर्व धान्य समा युक्तं स
र्व बीजर सादिभिः ॥ नरो धत्ते समा युक्तं सर्व रत्नोपशोभितं ॥ ३८ ॥ बलर द्दु लवीर ताव ह्यत्रोपसेभितं ॥ गंधमा
लैश्च भूषैश्च वरुभिः पूजितं तथा ॥ ३९ ॥ कृत्वा रौप्य मयं शक्त्वा विधिवच्चंद्रमन्त्रं ॥ सवर्णमनिरत्नाद्यै र्हे हि
त्ये विनिवेद्ये तं ॥ ४० ॥ यष्टं वं कुरुते शक्त्वा विधिवच्चंद्रमन्त्रं ॥ भुविष्ठं निधत्ता हारस्तस्य पुण्य फलं श्रुत्वा
वेदागमे च यत्पुण्यं कथितं मुनिभिः पुरा ॥ तत्पुण्यं कौटिगुणि तं प्राप्नुयात्तत्र शंसयः ॥ ४१ ॥ पुण्याति परमं स्था
नं यत्र सा चण्डिका स्थिता ॥ देवदानवगंधर्वैस्तु यमा नं मृगादिभिः ॥ ४२ ॥ कल्पकोटि शतं वीरमोडते स देव

राम
३२४

न

तैः ॥ चंद्रलोकादिलोकेषु भोगान्भुक्त्वा यथेप्सितान् ॥ ४३ ॥ पुण्यक्षयादि हागत्य ए जा भवति भूतले ॥ सूर्यपुत्र
जे नित्यं चण्डिका वरदानतु ॥ ४४ ॥ यान्यान् कामान्मुदिश्य नरनारी मपुसकः ॥ पूजयन्निश्चि यं देवी तं यो सर्व
भवति हि ॥ ४५ ॥ मन्मयं दारवं दौलं इष्ट कटि कृतं ॥ गृहं मथ बा एजे द्यथा विभव विष्टरैः ॥ ४६ ॥ सर्वोपका
रणेषु ते सर्व धान्य उपरितं ॥ भगवतै गृह दत्त्वा सर्व कामानवाप्नुयात् ॥ ४७ ॥ यष्टं वं कुरुते नित्यं स्वमेक - मा
द एत ॥ न वम्यामुपवासं तु यः कुर्याद्विधिवन्नुप ॥ ४८ ॥ रूपाणि यद्दमानं नुप र्वी क्तानि न राधिपः ॥ शृणु यात्
फलमोप्नोति विधानेन प्रपूजयेत् ॥ ४९ ॥ अश्वमेध सहस्रस्य वाजपेय शतस्य च ॥ लक्षा फले महावा हो ब्रह्म लो
के महीयते ॥ ५० ॥ कल्पको सहस्राणि पूज्यमाना सुरा सुरैः ॥ पुन्ये यश्चादि हागत्य पुनरेत्य महीयते ॥ ५१ ॥ एजा
भवति दुर्धर्ष सप्रदोपाधिपो भवेत् ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कले सप्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥
॥ सुमं नुरुवाच ॥ कृत्वा चाश्वयुजे मासे श्च रूपक्षेन राधिप ॥ न वम्यामुपवासं नु दुर्गा देवी प्रपूजयेत् ॥
१ ॥ रूपपूष्यापहारैस्तु वा लण नां तु तर्पणैः ॥ पूजयित्वा रथं दत्त्वा नाना वस्त्रोपशोभितं ॥ २ ॥ ध्वजमाला कुलभि
श्च च चामरदण्डैः ॥ नाना पूष्यो मृजो मिश्रसिंहैः युक्तं मनोहरं ॥ ३ ॥ दत्त्वा स्वर्णमयीं दुर्गामहिषासुरशोभितां

न.पु.न
३२५

विन्यस्यरथमधोतु पजयेत्कुतलक्षणं ॥४॥ नदुथ एजमर्गेण शंखनेर्यादिनिश्चनैः ॥ नवम्यां भ्रामयित्वा तु
नयेदुर्गालयं नृप ॥५॥ तत्र जागरूकजभिः प्रदीपाद्युपशोभितं ॥ नानाप्रेक्षणैर्ब्रीरभ्यमानैश्च पुत्रकैः ॥६॥
सकलशययेद्दीर्घपूजमानश्च चण्डिकां ॥ प्रभाते स्तपनं कृत्वा तदुक्ता नां च शोभनं ॥७॥ तथा सोमासमायुक्ता भ
गवत्यै निवेदयेत् ॥ भुक्ता च ब्राह्मणे ॥ शार्ङ्गं पुण्यम्यार्या गृहे वजेत् ॥८॥ सर्ववृत्ता नां परमां सर्वपापप्रणाशिनीं
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं यत्फलं ॥ ॥९॥ तत्फलं सकलं विद्या नवमीवृत्तपालनात् ॥ कल्पकोटिशतं
सायं विष्णुलोके महीयते ॥१०॥ पुनरेत्यमही एजा सर्वशोभो भवेदिति ॥ सर्वोपकरणैर्युक्तां दत्तचारुमयीं श
भां ॥११॥ शम्पां निवेदयेद्वास्तुभगवत्यै नृप ॥ संपूज्य गंधपुष्पाद्यैः ॥ वस्त्रालंकरणैश्च ॥१२॥ नक्षत्रो ज्यै
रणैर्कैस्तु विधिवच्चण्डिकां नृप ॥ तं पूर्णं भूतवेत्त्राणां रोमसंख्या तु यावती ॥१३॥ तावद्धर्मसहस्राणि दुर्गालोके
महीयते ॥ वषट्कं श्लाघितं यस्तु भगवत्यै निवेदयेत् ॥१४॥ आसप्रमंसतुकुलं गृह्येद्वालयं वृजेत् ॥ सप्तद्वीपां
धरां दत्वा यत्फलं तदवाप्नुयात् ॥१५॥ पादद्वयं शिरैर्हृत्वा यावद्वत्सस्य दृश्यते ॥ त्ववर्जं पृथिवीजैः यातया ता
स्यान्महीपुटः ॥१६॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमीकल्पे

राम
३२५

॥ नवम्यां नववर्षाणि एजन् पितृस नो भवेत् ॥ तस्य तु यो भवेद्देवी सर्वकामप्रदा शुभा ॥१॥ अग्निपुत्रमभुञ्जानो या
वद्दीवं वृती भवेत् ॥ ३ रुचा मुत्र वरदा तस्याने सफलं भवेत् ॥२॥ नवम्यां भुसमायुक्तां देवैः सर्वैः सुपूजिताः ॥
जघान महिषं दुष्टं अर्धं दैवतैरपि ॥३॥ लक्ष्मिमेको बरदाशुक्ले चाश्वयुजस्य च ॥ यस्मान्नास्मादमुग्रा ह्यान
वम्यां चण्डिकां तु चैव ॥ महत्तंहितयः प्राप्ता अत्र देवी सुरेश्वरी ॥ अतो महान वमती नवमी प्राच्यते बुधैः ॥४॥ पूज
यित्वा महादेवी नवम्यां मंत्रचण्डिकां ॥ महत्तमा ॥ ता वां वस्त्रा विष्णुश्चैव शिवस्तदा ॥६॥ तस्मादियं महापुण्या न
वमी पापनाशिनी ॥ उपोष्य तु प्रयत्नेन सततं सर्वपापि वै ॥७॥ मृत्तान्तरेण क्रशेण संयुक्तां विधिवन्तप ॥ गो सु
पर्णाणि एजेंद्रवस्त्राणि विधिधानि ॥८॥ स्वमांसं रुधिरं दत्त देवीनुष्यति वै भर्ता ॥ महिषा छागमेवाणो रुधिरं
तथा नृप ॥९॥ स्वमेकं वददात्त प्राभवति चण्डिका ॥ रुधिरं स मांसेन तर्पिता विधिवत्सुरैः ॥१०॥ अजस्य दशव
र्षाणि रुधिरं प्रतर्पिताः ॥ वहिषेण शतं वीरं त प्राभवति चण्डिका ॥११॥ सहस्रं तपि मायां निस्वदेह रुधिरं
तु ॥ तर्पिता विधिवद्दुर्गं भित्वा बाहुस्वजं घके ॥१२॥ नरेण शिरसा देवी पूजिता विधिवन्तप ॥ त प्राभवेद्दुर्गा दुर्गो
वर्षाणां लक्षमेव हि ॥१३॥ एवन्तातामृच्छगणेः पूज्यते शनैर्धादिभिः ॥ अंगवंगकलिगैश्च कि एतैर्घरकैः श

भ. पु. न ३२६ कैः ॥१४॥ पुरैवानुपशाद्दुलविष्णुनेहावभाविता ॥ पूजयित्वा स्तुतिं कृत्वा महाविन्नाविते नहि ॥१५॥ ॥ शता
 निक उवाच ॥ किमर्थं देवदेवेन विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ स्तुता भगवतो पूर्वै रजिता चापराजिता ॥१६॥ स्तुते मत्स
 र्वदेवानां वन्दे न च महात्मना ॥ कितया च कृतं कर्म तु यथा केशवस्य तु ॥१७॥ ॥ सुमंतुस्त्वा च ॥ साधुसाधु
 महावीरसाधुपुष्टोसि सुवृतः ॥ शृणु वीरयथा पूर्वविष्णुना परजिता सति ॥१८॥ यदर्थं रमहादेवी पुणतेन वि
 भाविता ॥ कृतं च तु यथा युक्ते भया विष्णोर्महात्मना ॥१९॥ आत्मनो न पश्याद्दुलभा एव तरणं प्रति ॥ तस्य तद
 चतं श्रुत्वा विष्णुना प्रभविष्णुना ॥२०॥ भाएव तरणं वीरप्रतिज्ञाते स्वयं नदा ॥ गता च चरणी वीरवत्सं प्राप्य
 महात्मना ॥२१॥ स्वस्थानं हृष्टवदना कृतात्मा लोक पूजिता ॥ देवोपि चितया सा सकथमेतदु विष्यति ॥२२॥
 इन्द्रादयश्चावतीर्णाः सर्वदेवामहावला ॥ करिष्येहं कथमिति अवतारं महीतले ॥२३॥ महत्कार्यमया कर्म
 असहयः स्वसांप्रतं ॥ नासहयस्य कर्मणि सिध्यतीह कदाचनः ॥२४॥ वीरपि ते जसां एसिरे वते परनामते ॥
 एवं संचिन्तयित्वा तु देवो नाएय एस्तदा ॥२५॥ जगाम शरणं देवो पुण्यमशिरसा विभुः ॥ चिन्तया मास एजे
 दुकृत्वा कृष्णसर्पदूतं ॥२६॥ मनसश्चलेन विधिवत् -- आरुचयन्ति च ॥ एवं चितयतो दुर्गा कृष्णस्य च म

रामः
 ३२६

महात्मनः ॥२७॥ जगाम दर्शनं वीरतेजसा प्रज्वलनिव ॥ दृष्ट्वा तामागतां दवीं स्थितां च पुरतो हरिः ॥२८॥ पु
 ण्यमशिरसा वीरभूमौ तुष्टवदस्ववः ॥ नारायणी नमस्यामि देवीं त्रिभुवणेश्वरीं ॥२९॥ मोहं हर्षं च दान्ति उ
 त्प्लाणी वृत्तं प्रियां ॥ त्वहिसिद्धिधृतिः कीर्तिः श्रविशासन्ननिर्मतिः ॥३०॥ मध्या एत्री प्रभानि द्रुक्काल एत्री त
 थैव च ॥ आर्याकाद्यायणी देवी कोशिकी बुलचारिणी ॥३१॥ जननी सिरुसे नस्य उग्रचारी महात्मा ॥ जया च वि
 जया चैव जयंती अपराजिता ॥३२॥ आः कीर्तिश्च तथा देवी उष्टिपुष्टिर्दया तथा ॥ जेष्य नमजिनी तथा कौशेय
 वासिनी ॥३३॥ वरुणो विरूपाच अनेकविधचारिणी ॥ विरूपाक्षी विशालाक्षी भक्ता नां परिरक्षिका ॥३४॥
 पर्वता गेयुर्दूर्युधु नदी सुच मही सुच ॥ वामस्तभमहादेवी वनेषु पवनेषु च ॥३५॥ सर्वेश्वर शवरेष्वैव पूजिते
 सुपूजिता ॥ मयूरपक्षध्वजिनी लोकानक्रसि सर्वज्ञा ॥३६॥ कुर्कुटे श्वागले मयैः सिंहैः व्याघ्रैः समाकुला ॥ घणनि
 नादवज्रलाविध्य वासिनि विभ्रता ॥ त्रिभूलिनी पट्टि क्षिणी सूर्यचंद्र प्रभाविनी ॥ नवमी कक्षपक्षस्य शुक्लस्ये
 कांक्षी तथा ॥३७॥ भगिनी वलदेवस्य जननी कलहपुत्रियः ॥ आवास सर्वभूतानां निष्ठा च परमागति ॥३८॥ नंद
 गोपसुता चैव देवानां विजया तथा ॥ इश्वरी देवि भूतेश्वरस्य सेतुं स्वकर्मभिः ॥३९॥ वीरवासाः सुरसाश्च रा

न. पु. न.
३२७

त्रिसंध्या नमो वच॥ प्रकीर्णकेशी मत्पुत्र तथा मां सोदरप्रिया॥ लक्ष्मीरलक्ष्मी रूपेण दानवा नां वधा वचः॥ अ
नोर्वदीचयज्ञानां अविजयैव दक्षिण॥ ४२॥ मवीणां धर्मबुद्धिर्देवानां मानसी तथा॥ इश्वरी देवि भूतैश्च
यसेत्वं स्वकर्मभिः॥ ४३॥ इन्द्राणी चारुदृष्टि त्वं सहस्रनयनेति च॥ तापसासौ नां च देवित्वं अर्का चाहिताग्निना॥
सुधा च सर्वभूतानां नृपिस्त्वं देवतासु च॥ स्वाहा उष्टिर्धृतिर्मेधा वस्त्रनां त्वं वसुमेता॥ ४४॥ अशा च मोनुषाणां तु
तुष्टिश्च कृतकर्मणां॥ दिशश्च विदिशश्चैव तथा ह्यग्निप्रिया प्रभा॥ ४५॥ शकुनी पूतना च त्वं रेवती मृदुरेव
ती॥ इक्ष्वां सर्वभूतानां मेहनी क्षत्रिया तथा॥ ४६॥ नारीणां पार्वती च त्वं पौण्ड्रिणी अथ ये विदुः॥ अरुचये कम
त्पुणं वृजापतिवचो यथा॥ पर्यायनामभिर्दिक्चैरींद्राणी चेति विश्रुता॥ त्वया प्राप्तिं सर्वजगत्पावरजंगमा॥
४७॥ संग्रामेषु च सर्वेषु अग्निप्रज्वलितेषु च॥ नदीतीरेषु कान्तारे दुर्गेषु गहनेषु च प्रवासे राजवचं च शत्रूणां
च प्रमदं ते॥ प्राणत्यागेषु सर्वेषु त्वं हिरक्षानशंसयः॥ ४८॥ त्वयि मे हृदयं देवि त्वयि चित्तं मनस्त्वयी॥ रक्ष
मिं देवि पापेभ्यः प्रसादं कुरु चण्डिके॥ ४९॥ नृणां वधुवधं वापि पुत्रनाशं धनक्षयं॥ सर्वव्याधिकृते चैव परजि
तं सह मे सदा॥ ५०॥ सुमनुरुवाच॥ एवं हि त्वु वतस्तस्य प्रसन्ना सर्वमक्रता॥ उवाच हरगोविंदं वरदा चण्डि

राम
३२७

कारुहिं॥ ५१॥ वरं वरय भद्रं ते वरदास्मिन्नार्द्धनः॥ किमर्थं च त्वया ध्यात्वा वद पुत्र किमाचरं॥ ५२॥ सुमनुरुवा
च॥ देव्यास्तु वचनं श्रुत्वा प्रणिपत्य जनार्दनः॥ उवाच परया न कृपा कृतो जलिपुत्र स्थितः॥ ५३॥ वरं सुखवसे देवि व
रदा यदि मे शिवा॥ अनुग्राह्योऽस्मि यदि त्वं भक्तो यमिति सुन्दरी॥ ५४॥ नाना जयघकाराणां कस्य नाना वसुंधरा॥
ममानि कं नया प्राप्ता सर्वदेवगणैः सह॥ ५५॥ मया तस्य प्रतिज्ञातं भास्वतरां शिवे॥ सर्वराज कंद वस्यरण्य सु
रप्रजिते॥ ५६॥ तत्र मे कुरु माहुर्यं भगिनी स्वसमे परैः॥ कं सा सुरवधे देवि धेनु कस्य वधे तथा॥ ५७॥ ये मया निहते
दैत्या हिरण्यक्षपुपुरः सराः॥ स ते वैरपराशक्तिर्भूमे मे हृदयं च न॥ ५८॥ गच्छ देवि प्रसादे त्म कुरु त्वं सिंहवाहिनि
षट्भान् देवकी गर्भं योजयिष्यामि॥ ५९॥ स प्रमोदेव की गर्भं बोद्धुं सोऽसौ समागजः॥ स संक्रमेयितव्यं ते
स प्रमेवा सितो हिनी॥ ६०॥ संकर्षणात्ते गर्भस्य स संकर्षणाय वा॥ भविष्यत्यगजोत्तमसीता पुनर्दक्षिणः॥ ६१॥
परितो देवकी गर्भं स प्रमोदं भविष्यति॥ अयमेव मयि गभस्ते कसो यत्न करिष्यति॥ ६२॥ या तु सानंद गोपस्य द
यिता नंद गोपते॥ यशोदानाम भद्रं ते कार्यं गोकुलोद्भवा॥ ६३॥ तस्यास्तु नवमो गर्भः कुले स्मा कं न विष्यति॥
नवम्या मेव संजाता कथं पक्षस्य वैतिथौ॥ ६४॥ अहं त्वमिजिते योगे निशायां यौवने गते॥ अर्जुन मे करिष्या

म. पु. न
३२८

मिगर्भमोक्षं यथा सुखं ॥ ६७ ॥ नवमस्तु मासस्य जातो - चान्ततश्चि - ॥ प्राप्ते तु गृहार्थं विन्यासं प्राप्ते कंसस्य शासनने
यशोदायास्यामिदेवित्वं ब्रजदेवकी ॥ एवं वसानाश्चैव मस्तु पीते तु वसाय सा ॥ ६८ ॥ इति रश्मिप्रकाशे न हारेणे
रश्मिजता ॥ दिव्यमण्डलपूर्णं भ्यां श्रवणं भ्यां विभूषिता ॥ ७० ॥ संपूर्णं इन्दुतुल्येन मुखेन त्वं विराजता ॥ मुकुटेन
विचित्रेण वैशवं धनं शोभिना ॥ ७१ ॥ भुजगामो गिभिः सुखैर्वह्निभूषणं जगत् ॥ ध्वजेन शिखिवाहेन उद्धृते
न समीपतः ॥ ७२ ॥ सहस्रेण मयूरेण सिंहेन वरवाहने ॥ कीर्णभूतगणैर्द्यौरैः प्रचरिष्यसि नित्यतः ॥ ७३ ॥ कौ
मारं व्रतमास्थाय त्रिदिवत्तु गमिष्यसि ॥ तत्र त्वं शतदं कुरु क्रौमत्प्रदिवेन कर्मणा ॥ ७४ ॥ अभिषेकेन दिव्ये
न देवतैः सह मोक्षयते ॥ तत्रैव त्वं भगिनी त्वं गृह्णीष्यसि ॥ ७५ ॥ कश्चि कस्य तु गोत्रेण कौशिकी त्वं भ
विष्यसि ॥ ततः स्थानं सहस्रेण सुपथि वंशे भविष्यसि ॥ ७६ ॥ कृतोत्रयमदत्तस्त्वमित्येमां सवल्लिप्या ॥ तिथौ
नवम्यां भुंजान प्राप्स्यसे परमां गतिं ॥ ७७ ॥ येन त्वं ममादाज्ञापालयिष्यन्ति मानवाः ॥ न तेषां दुर्लभं किंचित् पुत्र
तो धनोपि वा ॥ ७८ ॥ कान्तारेषु वसन्तानां मग्नानां च महार्णवे ॥ दस्युभिः सन्निवृत्तानां त्वं गतिपरमां गतां ॥
त्वां तु तोष्यन्ति येन त्वात्तवार्थं न सुरेश्वरी ॥ ते वा त्वं वरदा देवी भविष्यसि न शंसयः ॥ ८० ॥ अहं च देवतैः सा

राम
३२८

३५

र्ये बुद्ध्यादिभिरतार्पित ॥ अवतारं करिष्यन्ति येन त्वात्तवार्थं न सुरेश्वरी ॥ ८१ ॥ ते वा त्वं वरदा देवि भविष्यसि
न शंसयः ॥ अहं च देवतैः सर्वे बुद्ध्यादिभिरतार्पित ॥ अवतारं करिष्यामि अवतारं महीमयते ॥ ८२ ॥ ॥ सुमं तु ह
वाच ॥ एवं स्तुता तु सा देवि विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ उवाच कुरु शार्दूल विपुलानां महात्मनां ॥ ८३ ॥ सर्वं करिष्या
मिततो वाचने देवसत्तमे ॥ अवतारं करिष्यामि गार्भस्य कर्षणं तथा ॥ ८४ ॥ एवं दत्त्वा वरं देवि विष्णोर्भित्तने जसा
जगामाच्छेन वीरभूतपट्टिशधारिणी ॥ ८५ ॥ इमं स्तवं देवदेव हरिणपरि कीर्तितं ॥ प्रातरुत्थाय च चक्षुषि पठ
प्रयतमानसः ॥ ८६ ॥ त्रिभिर्मौसैः कांक्षितं यत्फलं वैलभते नृप ॥ यद्भिर्मासैर्विरुद्धं तु वरदुर्गप्रयच्छति ॥ ८७ ॥
अर्चितानवभिर्मौसैर्द्विचक्षुः प्रयच्छति ॥ नृणां वंशवधं चोरं पुत्रतो हं धनक्षयं ॥ ८८ ॥ व्याधितो न भयं चै
व पूजिता - प्रतेविका ॥ ८९ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे, द्वाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ९० ॥
शतानि कठवाच ॥ पुनर्मे भूहि संवाचं चण्डिका च्युतयोः शुभो ॥ यच्च कारतयादवीवचनादच्युतस्य सा ॥ ९१ ॥
सुमं तु ह च ॥ पुनर्निबोध संवाचं चण्डिका च्युतयोः शुभो ॥ एवं स्तुता तदा देवी विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ९२ ॥
भगिनी त्वं गता सा तु कालरात्री पुरा नृप ॥ नियोगात्तस्य चोत्पन्ना यशोदायां यशोधनी ॥ ९३ ॥ कंशस्य मोहना

भ.पु.न
३२८

ध्वं वै तेन चोक्तं चकार सा॥ ब्रह्मर्षी नाम देवो यः स्वभावेः कालनि - नः॥ ४॥ ते भक्ताः शततं विभोः पित्रा शक्ताश्च
वैष्णवाः॥ पितरं मां परित्यज्य यस्माद्युं रिरुं मम॥ ५॥ आरुचयाथ वै न त्र्या तस्माद्भूमिगमिष्यथा निवशिष्यथत
त्रैव विशर्मेणे विचेतसः॥ ६॥ एवं शप्तास्वका तत्त पुत्रान् जगामा नपु रं नृपः॥ कालनेमि वयं कंशयुर्व वैरि मनुस्म
अ रन्॥ ७॥ वतीर्णे यदुकुले बाधते सो पुत्रा निमां॥ मया चापि सुदुष्टा त्मा हतव्य न्वत्पु सा दतः॥ ८॥ इत्युक्त्वा नृप
एविष्णुर्देवदेवी जगद्गुरुः॥ तस्य त्वं मोहना र्था य सुरकार्यार्थ सिद्धये॥ ९॥ ब्रह्मर्षी नृदेवकी गर्भक्रमेण विधत्
स्वच॥ कृत्वा वतारं वरमुत्वे नंद गोपे गृहे शुभे॥ १०॥ भगिनी वलदेवस्य मम च त्वं भविष्यसि॥ सुरकार्यं महा
देवि करिष्यसि महत्तरं॥ प्रतिज्ञातो भयो सर्वे यदुक्तं विष्णुना तदा॥ ब्रह्मस्तदा तया कृष्णः किमर्थं गर्भं कुने
नं॥ १२॥ कंसः करिष्यसि विभो पुत्राणां च वयं तदा॥ भयने दासो राजे नृपये मधुर्यागिरा॥ १३॥ सोऽक्तवांस्तद
शेवेन देवकार्यं तथा द्रुतं॥ पुण्ड्रदेवा सुरे पुंके नृवृत्ते सर्वमंगले॥ १४॥ असुर्गनिजीता देवै रवतीर्णमहीत
ले॥ बाधने च पुत्राः सर्वाः विहिंससे च ब्राह्मणान्॥ १५॥ शरभै र्यायु रूपायै च महर्षी श्वरै रपि॥ एवं पुत्रा वा
धमानाः जग्मु शरणं पीथ्वरं॥ १६॥ बुद्ध्या विष्णुदेवाश्च तत्सर्वं श्वनिवेदयेत्॥ श्रुत्वा पुत्रा नामां कं

एम
३२८

नृपुथिव्या भारकारणं॥ १७॥ अवतारं मम तदा च कार सह देवतैः॥ यदंशो अवतां च मम वत्स अथोजयत्॥
१८॥ देवक्या मुदरे चैव मया तदनुमोदितं॥ नारदो भेत्य कंशाय देवमंत्रं न्यवेदयेत्॥ १९॥ ॥ नारद उवाच
हंत एजन्निबोधे हरहस्यं कथयामिते॥ देवतानां तु यो देवः सत्यां किमु वधिष्यति॥ २०॥ देवक्या मष्टमो गर्भः स
ते मत्पुर्भविष्यति॥ एवमुक्त्वा चाष्टमोपि कंशश्चित्तमकरोत्॥ २१॥ तस्य चिंतयतो ह्येवं निष्कलं चैतदेव हि॥ आ
गर्भं चावतान्याव
वोग भपितृषु॥ वधिष्यामि भूताश्च तानि तेन सुनिश्चितं॥ २४॥ तदवस्थ हि देवेश भविष्यति
नशंसयः॥ यशोदाया स्त्वे न वित्री न वम्यां न वर्मा - गा॥ २५॥ विपर्यासे त्वया स्माकं पिता स्माकं भविष्यति॥
त्वयानियोजिते कंशे मधुपीत्वानमोक्षति॥ २६॥ गर्भं कि - ऽहित्वानुना भिमानेन सुचितां॥ देवक्या कं द
मानायाः कन्या कं न्येति दुर्मति॥ २७॥ तस्य सोऽकं दमानाया गृह्णित्वा स्वकं रेणु वैः॥ अपयिष्यति शिलायां वै
त्वं चाकाशं गमिष्यसि॥ २८॥ दूतसंघै र्विवृत्ता च राग्नि सन्तर्य दानवं॥ देवैः परिवृता देवि सुरकार्यं करि
ष्यसि॥ २९॥ गमिष्यसि परं स्थानं सिंहमारुह्य भीषणं॥ कृत्वा दुसुकरं कर्म निवसिष्यस्मि भूतले॥ ३०॥

जपु.न
३३०

मदवेमलयेसेविगहनकंदरे॥ इत्युक्त्वान्पुनरेनशंसचन्नगडाधरः॥३१॥ कर्तृचसर्ववत्तदेव्यातुष्टयके
शवस्यनु॥ ॥ सुमंजुरुवाच॥ कृतेगर्भविमानेनुदेवकीदेवातापमा॥३२॥ जगहसप्रधागर्भन्यथावत्स
उदाहृतान॥ वहुर्भान्नुजस्वस्तस्तारसजघानशिलातले॥३३॥ आसन्नं सप्रमंगर्भमनिलायतुरोहिणी
॥ अर्द्धेष्टे स्थिते गर्भपातयनिरजस्वला॥३४॥ निद्रया सहसा विष्टापपातधरणीतले॥ सा सुप्तानि नर्ग
दृष्टादेगर्भगर्भमागतं॥३५॥ अपतन्ती तु गमने मुहुर्त्नव्यथिता भवत्॥ तामाह निद्रा सन्निवृत्ता नैवेत म
सिरोहिणी॥३६॥ रोहिणीमिव सोमस्य वसुदेवस्य रोहिणी॥ कर्षणे नास्य गर्भस्य त्वदुर्ने हित्य च॥३७॥ सं
कर्षणे नाम विभुस्तव पुत्रो भविष्यति॥ शतं पत्रमवाप्य वंद्य द्वा द्वा धुरवं॥३८॥ विवेश रोहिणी वेश्म सुपुत्रो
रोहिणीयथा॥ यदर्थं स प्रतेगर्भीः कंठेन विनिपातिपातिताः॥३९॥ धिरभुस्तस्य मंत्रिणः॥ हन्तुं गर्भं प्रयत्नने
न धरभुस्तस्य मंत्रिणः॥ सतत्र गर्भवति वसन्तामेक्षया हरिः॥४०॥ यथा कपि समाधत्ते शर्माः कंसेन वि
पातितः॥ गर्भतदहरे वनु॥ विष्णोः सरीरजो निद्रा विप्रप्रिया हितैरता॥४१॥ ततो जगवती देवी देवमाता हरि सि
या॥ विष्णोर्दत्तवरं वीरकुर्वाणस्त्वेक्षया शिवा॥४२॥ विवेश जधरं तस्या देवानां हितकाम्यया॥ गर्भकाले त्वसं

राम
३३०

३०

॥ अथ मेमांसिते स्त्रियो॥४३॥ देवकी च यशोदा च सुसुवाते॥ समंतदायामेवरजनी कुलो यज्ञे यदु कुलोदह॥४४॥ तमे
तमेवरजनी कन्या॥ यशोदायिव जायतः॥ नुल्य कालं हि गर्भिण्यो यशोदा देवकी तथा॥४५॥ देवको जनयद्वि
ष्णुं यशोदायं विकांतदा॥ मुहुर्त्नं भिजिते प्राप्ते अर्द्धेष्टेन राधिप॥४६॥ सागरः समकल्पाने जसश्च धरणी ध
रा॥ जज्वलुश्चाग्नेयशान्ता जायमाने जनार्दनै॥४७॥ शिवा संववुर्भावा प्रशान्तं मतिमदुजा॥ शोतिषि च प्रकाश
नैर्यजोमाने जनार्दनै॥४८॥ अनाहतो दुदुनयो देवानां प्रादंस्तदा॥ आकाशात्पृथक् वर्षन्नुच्यमूचत् त्रिदशा
धिप॥४९॥ गीतिमंगलयुक्ताभिः सुवतः सर्वमंगलाः॥ महर्षयः सगध्वी उपतस्थुमहत्तना॥५०॥ वसुदेवस्तु
तं गृह्णदारं कंक्षी प्रमेल्लतु॥ यशोदाया कर्तुं ह्यत्रो विशेष सुतवत्सलः॥५१॥ यशोदायाः सविज्ञानं तत्र निक्षिप्य
दारके॥ प्रगृह्य अविर्का वीरदेवकी शयनं न्यसेत्॥५२॥ वरिवर्त्त कृते तान्यां कंशस्य भयविह्वयलः॥ वसुदेवः कृ
तार्थे वै निजगाम निवेशनात्॥५३॥ उग्रसेन सुतार्थत्वं कंशाया मकदुदुभिः॥ निवेदया सतदा - कंन्यातां वरवर्त्ति
नी॥५४॥ तच्छ्रुत्वा त्वरितः कंशो रक्षिभिः सह वेगतः॥ आर्गमागृह्णदारं वसुदेवस्य वीर्यवान्॥५५॥ सतत्र त्वरितं
द्वारं किं जातमिति च वृवीत्॥ दीयतां शीघ्रमिदं व वाग्भिः समभितर्जयन्॥५६॥ ततो हाहा कृता सर्वदेवकी भवने

म. पु. न
३३९

स्त्रियं॥ दारिकां पुनर्जातेति कंससमभिगावति॥ ५७॥ शीघ्रम् --- हताः सप्त --- गर्भास्त्यागाः किं दारिकेयं हतं
मोक्षस्य यदि मन्यते॥ ५८॥ दृष्ट्वा कंसस्तुतं कन्यां सविभुमुदान्वित॥ यदा देवा यदा कन्या जातेत्युक्ता वृथा भिति॥
५९॥ सा गर्भं वा ससंक्रिया गर्भा मुक्तिं न मूर्खजा॥ कंसस्य पुरतो न्यस्ये पृथिवी सा स्वती समाः॥ ६०॥ स च तंग्रह्य दु
ष्टात्मा सहसामां विधूय च॥ ६१॥ बसहसा शिलायां यावदेव हि॥ ६२॥ तावदेव महादेवी कंशपादनिजे
ननु॥ हत्वा सिरसि एजे दुर्गादिरमथा ब्रजत॥ ६३॥ हत्वा गर्भं तनुं सानु स हसा मुक्तमुद्रजा॥ सिंहासनगता देवि
दिव्यगंधानुलेपना॥ ६४॥ कन्यैव सा भवन्मित्रं देवैर्देवैरभिषुता॥ नीलपीतांबरधरा गङ्गा यमसस्तनी॥ ६५॥ रथ
विस्तीर्णजगती च नृवक्त्रा चतुर्भुजा॥ विशुद्धिष्य वरणा नावा लाकं स दृशेक्षण॥ ६६॥ पयोधरवती देवी सध्वेव सप
योधरा॥ सा वै निशितमेग्रस्थे सर्वभूतगणा वृता॥ ६७॥ नृत्यती सहती देवी तथा हंकारनादिनी॥ विहाय सिंगतारो
पुष्पपौषानमुत्तमे॥ ६८॥ जहा स च महाहासे सस्वरा रुषिता वीना॥ पतितं भूतलोकं शंवेपमानं मुहुर्मुहुः॥ ६९॥ पादा
नीला हतां देव्या नयसरो स कलमखं॥ कंसकंसविना ह्याय दहं पतिता त्वया॥ ७०॥ सहसा च विनिव्यस्य त्वया स्मा
कंसमूत्रता॥ तस्मात्तवान् काले हं कथ्यमानस्य शत्रुणा॥ ७१॥ पातयित्वा करैर्देहं सुखपात्या मिशोणितं॥ अनुनैव न

राम
३३९

न हन्ति कं यदा नवकुलाधमा॥ ७२॥ हंत यो बासुदेवेन स चानूरसमुष्टिकः॥ प्रतिश्रावितं कंसं तस्या हे नासिन हतो मया॥
एवमुक्ता वचो धीरं सा ध्वक्त्रिषेन कर्मणा॥ आजगा वीर एजे नृपूज्यमाना सुरसुरैः॥ तस्या सभायां कंशो लोतामेव म
मनसा स्मरन्॥ तापेन कं पमान सुखमुदेव ग्रहयौ॥ ७३॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे नवाशीत्यधि
कंशतत गोध्यायः॥ ७४॥ सुमनुर्हवा च॥ एतस्मिन्नेव काले तु सुरज्येष्ठश्चतुर्भुवः॥ उवाच हृष्टो भगवान् सर्वानिद्र
पुण्यमान्॥ ७५॥ किं न पश्यति मामेवा अस्माकं जनीश्वरा॥ आयासिंह मातु रो वरं दत्वा हरेः सुराः॥ ७६॥ मोहयि
त्वा च तं कंशं समुक्ता परमं वच॥ षड्रर्भान् घातयित्वा तु कत्वा शं कर्षणं तथा॥ ७७॥ शीर्षं गच्छा गच्छामहे सर्वपज
यामद्रिलोचने॥ यावन्नेवा सुरास्माभिरम्बिका वरदा वेभन॥ ७८॥ एवमुक्तास्तु ते सर्वे देवा इन्द्रपुण्यमा॥ वृक्ष
णा गजशार्दूलपृष्ठमनसस्तथा॥ ७९॥ नानाविधानि यानानि समाहूय महावला॥ दुर्गायाः संमुखं सर्वे
गतास्तु वृक्षे सहः॥ ८०॥ आगच्छमानास्तां सर्वान् देवान् देवी महीधरे॥ दृष्ट्वा भ्रातृवैचित्र्यं त्वं नरपु
ण्यमा॥ ८१॥ अनामयं सापप्रहं देवा सर्वे तथा विका॥ एवं दुष्टानुसा देवी जगाम सुरपर्वतं॥ ८२॥ देवास्तमनुजगु
प्ते वृक्षविष्णु शिवादयः॥ कूर्कसाज्यये देव्या सर्वे भक्तिसमन्वितः॥ ८३॥ दुर्गायाः पुरतो ब्रह्मा हंसा रूद्र प्रया

अ. पु. न
३३२

तिवै॥ नारयणसुगरुडं वामदेवो वषट्कारं॥ १०॥ वामपार्श्वे महादेवो दुर्गाया दक्षिणे रुद्रि॥ पृष्ठतो गजमातु
रोशनमनुर्महावलः॥ ११॥ आदित्यश्च महातेजा गंडदा शुभसारथि॥ अग्निलुमेव मातु रोयमश्च महिबंत
था॥ १२॥ विरूपाक्षस्तु वेतालं वरुणकछपंतथा॥ चंद्रमारुतमातु रो विचित्रं देवनिर्मितं॥ १३॥ कार्तिकेयो
मयूरसुरेव नश्वश्च मास्थितः॥ १४॥ अश्विना वश्वमातु रो देवानां भिषजैतथा॥ १५॥ रुद्रदेवो महा राज जगुस
र्वमरावति॥ आदित्यो वसवोरुद्रा अश्विनौ मरुतस्तथा॥ १६॥ विश्वे देवस्तथा साध्या शुभमहेश्वरादयः॥
महेश्वरस्तथा साध्या एज न सुमतसांगरुः॥ १७॥ शुक्रादुःकुरदुःशैव वधश्चक्रस्तथा शिखी॥ गंधर्वा वसर
शश्चैव यक्षराक्षसपन्नगा॥ १८॥ अतृगच्छततां देवी दुर्गा देवगणान्तप॥ सुसपर्वतमासा यस्थिता तस्यैवमू
र्धनि॥ १९॥ प्रहृष्टवरदा देवी पर्वतं तं ददर्श हः॥ आगच्छमाना देवाश्च ब्रह्मे दे प्रपेदुःशंकरः॥ २०॥ अथागत्य सु
पुरः सर्वे प्रणे मुर्णत कक्षराः॥ ब्रह्मविष्णुस्तथा रुद्रो भास्करो गजवाहनः॥ २१॥ नगवतै महाबाहो शुद्धया
परयाचिताः॥ पुणमक्षिरसा सर्वे दुर्गाया पुरतस्थिताः॥ २२॥ अथ तान् पुणतान् दृष्ट्वा देवान् ब्रह्मपुरोगमा
न॥ आशीर्वा देन संयोज्य स्वागतेन च नाविनी॥ २३॥ उवाच कुरुशर्दूलवाचा मुरगा स्थिता॥ तिष्ठ च देवतास

राम
३३२

र्वास्वकीयेष्वा सनेषु वै॥ २४॥ एवमुक्तां सुरां सर्वे नया देव्या नराधिप॥ आसनेषु पविष्टास्ते यथा योगं यथा
स्थिताः॥ २५॥ दुर्गायाः पुरतो ब्रह्मा इन्द्रो गणेशो भानुर्वहस्पतिः॥ वामपार्श्वे स्थितो विष्णु दक्षिणे शंकर
स्तथा॥ २६॥ पृष्ठतो न्ये स्थिता देवा गंधर्वा रक्षाक्षसाः॥ उपविश्या शने राजन देवा ब्रह्मपुरोगमा॥ २७॥ पुण
म्यक्षिरसा देवी नृबुधुः कुरुनंदनः॥ ब्रह्मे देवे न्ये देवाश्च -- अथ यः शंकरः॥ २८॥ सर्वलोकगता देवी सर्व
लोकमये शिवे॥ वीणवर्धभक्तप्रिये काद्याय निनमोस्तुते॥ २९॥ चतुर्भुजे विशालाक्षि दुर्गा -- पणजिते॥ म
हप्रभेमहासत्त्वैष दुःशूलधनुर्धरे॥ ३०॥ भीमदंष्ट्रे महाभीमे चण्डाग्रे रुधिनाशनि॥ प्रकीर्णके शिघ्रपा लेटा
रुणे भृकुटीमुखे॥ ३१॥ कोद्यश्च दुर्जयेद्विद्ये कनाशितये ध्रुवे कोमारी वैष्णवी शैली भद्रकाली शनात
ने॥ ३२॥ पुणताः स्मसदा देवी सततं सर्वमंगलां॥ अरीणां हृदयं भीत्या क्षिप्रं च वसमानयः॥ ३३॥ जल्पकस्य
मुखं वक्षान् वक्षो वै शमानयः॥ अप्रमत्तप्रमत्ताश्च नित्यं ब्रह्मस्वकौशिकी॥ ३४॥ नाना रूपरे देवी राक्षसे वि
धिघातुधः॥ चण्डके भवने नित्यं प्रसीणां च सुवेगिनी॥ मत्रै लोकस्य हिते मात सर्वलोक नमस्कृते॥ अनेक
रूपे रूपा ये भद्रकालिनी नमोस्तुते॥ ३५॥ अरण्ये वसवे नित्यं पर्वतेषु कृता लये॥ इमं शान्तिलये दवि देवपत्न्या ल

७लेन्येन्यशीनवरवरयत्तमेवा ॥ ॥ इति सुभाषितम् ॥

ਮ.ਧ.ਨ
੩੩੩

उमे॥ निशुभं भूममथ नीदुष्ट दुः स्वप्न नाहिनी॥ कल्याणं कुरु देवानां शरणे शरणं भव॥ ३८॥ सर्वमंगलमांग
ल्येषि वे सर्वार्थसाधिके॥ शरण्यं च वै के गौरी नारायणी नमोस्तुते॥ ३९॥ ॥ सुमंतु रूच॥ एवं स्तुता तदा देवा
ब्रह्मेन्द्रो पैंद्र शंकरैः॥ ७०॥ अथ शरणसाभक्त्या श्रद्धया परया न्वितः॥ ४०॥ उवाच कुरु शार्दूल मुनय वरदा शिवा॥ आ
शीर्वादेन संपूज्य देवान् सैद्रपुण्यमान्॥ ४१॥ ॥ भगवन्मुवाच॥ दुर्गीया वचनं श्रुत्वा ब्रह्मविष्णु शिवा दयः॥ उ
चु पांजलयः सर्वं चण्डिकां नत कंधराः॥ ४२॥ एष एव वीर देविय दत्ता कंशितानने॥ तुषांसि वर दे दुर्गे शरणगतव
त्सले॥ ४३॥ सो - शानारायणस्य नवपुत्रस्य चर्मिके॥ अ वतीर्णं महातेजाः शक्यं एव महायवान्॥ ४४॥ भगिनी त्व
गता यस्य सांप्रतं त्वं वरानने॥ न स्य त्वं कुरु महात्म्यं - - - कंशकर्मसु॥ ४५॥ दानवा विघ्नो देवी एवतीर्णं महाते
जस्य सादा कृता ये वै संगमे तार कामये॥ अस्माभिर्दानवा दैत्या काले नमिपुण्यमाना॥ ते कंशप्रमुखा दैत्या देवि दैत्यनि
सूदने॥ ४६॥ हनन्त्यास्त न ते देवि वासुदेवे न धीमता॥ निघ्नतस्तस्य माहात्म्यं त्वया कार्यं भूमानने॥ हनिष्यसुरे
नासौ न वशः कृपवहिता॥ न वशः कृपाविहीनस्य कस्य शक्तिर्भवेदिहः॥ ४७॥ संश्रमे दारुणं न हंतुं मुखिकादी
न्महाबलान्॥ देवासुरेषु युद्धेषु यस्मान्निरसुराहता॥ ४८॥ निहन्तासौ महादेवि हिरण्यक्षमुखा पुणः॥ अस्मा

राम
३३३

कंशक्तिरिति तव शक्त्या विभेसु एन ॥ ५१ ॥ हंतुं कमलपत्राक्षि प्रसीदा सुरसूदने ॥ ५२ ॥ ॥ सुमं नुरुवाच ॥ एवमुक्त्वा
नुसा देवी ब्रह्मेन्द्रोपेदु शंकरैः ॥ उवाच कुरु शाईलशं वभ्रलासिधारिणी ॥ ५३ ॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ यदुक्तं देवशा
ईलभावदिः प्रणतेवह ॥ सम्यादयितं तत्सर्वं कंशा सुरवधं प्रति ॥ ५४ ॥ नरकादि वधैश्चापि वासुदेवस्य वैप्रा
माहात्म्यं वै करिष्यामि अन्येष्वपि च कर्मसु ॥ अत्युक्ता तात्सु एन देवि आगता सा हिमालय ॥ स्थिता च तत्र सा देवी नंदो
भद्रा तरी स्मृता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादयो पिते देवा प्रहृष्ट मनसानुप ॥ स्मरन्तः पूजयन्तस्य मनसा चण्डिकां तथा ॥ ५६ ॥ त्वं
स्वस्थानं गताः सर्वे बुद्धि विभुपुण्यमाः ॥ गंधर्वाप्सरश्चैव यक्ष एक्षसः पन्नगाः ॥ ५७ ॥ य इदं पठते स्तोत्रं कृतं ब्र
ह्मादिभिस्तुरैः ॥ तस्य पुण्यफलं वक्षे निबोध गदतो नृप ॥ ५८ ॥ सर्वान् कामानवाप्नोति विष्णुलोके महीयते ॥ अपु
त्रो लभते पुत्रमधनौ धनमाप्नुयात् ॥ ५९ ॥ स रोगो विच्युते रोगात् वध्यो मुच्येत बंधनात् ॥ विशार्थि लभते विशात्रि
वर्जं च सत्पारिवर्त ॥ ६० ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे नवमधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ सुमं नुरुवाच
एवं स्मृता भगवती पुण्यदेवे न विष्णाव ॥ भगिनी त्वंगता तस्य देवानां वरदा भवत् ॥ १ ॥ ॥ भगिनी त्वंगता तस्य देवानां व
रदा भवत् ॥ एवं स्मृता भगवती पूजिता शतं नैरैध ॥ नोन्यपुण्यतपा लोके दवी भगवती मृते ॥ अध्याने ये प्रयश्नते

भ.पु.न
३३४

भक्त्या संपन्नं चण्डिकां ॥ नेषां श्रीविजयसिद्धिश्चमेन समनं बुधा ॥ ३ ॥ यो यथा रथये इन्द्राय तस्य तस्य तथा तथा ॥
कामान् प्रयच्छते देवी वरदा विष्वक्वासीनी ॥ ४ ॥ भुक्ते चाभ्युज्जे एजन् यो पवसो नरो भवत् ॥ निरुजो निर्व्यतिर्दृष्टी
निदुःखसंभवैस्तदा ॥ ५ ॥ यः करोत्युपवासस्तु न वर्या विचित्रं नृप ॥ सकलं प्रप्नुयात्कृत्स्नं एजस्य श्रमे धया
६ ॥ मासे चाभ्युज्जे भक्त्या श्रुत्वा पक्षे न रात्रिप ॥ ग्राह्येयं न वमीषु एषा दुर्गा या शततं प्रिया ॥ द्वादशी त्रयोदशी च
तथा न्यत्वेन रात्रिप ॥ एक भक्ते न तिथयश्चतुरस्रं प्रयोजयेत् ॥ ८ ॥ प्रथमा द्वितीया तृतीया चतुर्थी न रात्रिप ॥
एतास्तु एक भक्ते न प्रवदन्ती मनीषिनः ॥ ९ ॥ पंचमी तु तथा षष्ठी सप्तमी अष्टमी नृप ॥ उपवासपरो यश्च पूजयेच्च
चण्डिकां पुनः ॥ १० ॥ नव रात्रौ पवासे न तथा शक्त्या नृपोत्तम ॥ त्रिंशत्त्रेण एक एत्रेण वा पुनः ॥ ११ ॥ एक
भक्त्युपचर्या षष्ठां न रक्तं प्रवर्तयेत् ॥ अयाचितं तु सप्तम्या मष्टम्यां तु उपोषितः ॥ १२ ॥ कृत्वा दारुमयं दर्गामथ
वापार्थिनी नृपः ॥ झोलजामथ वा कुर्यात्सर्वलक्षणं लक्षितं ॥ १३ ॥ ततस्तं पूजयेत्स्नातो गंधपुष्पविलेपणैः ॥
कृत्वा नानाविधैर्वस्त्रैर्दिव्यैः च मादरात् ॥ १४ ॥ रक्तपीतासितैश्चैतैर्वितारैर्विधैरपि ॥ कुर्यात्पूष्यमयं राम
चापना नापूष्यैर्महीपते ॥ १५ ॥ पूष्यमालां वीरमालां श्रमरैश्च विभूषितं ॥ स्वजमालां कुलं चापि विल्वप ॥ ३३४

त्रोपशोभितं ॥ १६ ॥ दिक्षु सर्वासु एजेन्दुश्चैतकुञ्जोपशोभितं ॥ मुक्ताहारविचित्रस्तु सुवर्णभरणो ज्वलं ॥ १७
दिसिन्धैरयुधैश्चापिशरसक्तुष्टि नो मरैः ॥ निस्त्रिंशैः परिधैश्च लैर्मुकुटैः कार्मुकैस्तथा ॥ १८ ॥ पादौ द्वौ भिन्नि
पालैश्च गजभिर्जुसलैस्तथा ॥ गजैर्हयैरथैश्चापि पदिभिर्भूषितं नृप ॥ १९ ॥ सम्बिभक्तं महाबाहो दिशा सुविदि
शा सुच ॥ प्रोक्षितैर्महिषैर्वीरश्रुजैश्चापि समन्ततः ॥ २० ॥ अदिश्वकलशैः पुण्यैर्भक्ष्यैश्चैरणे कशः ॥ घृतपूणै
रवणुचैः खण्डखण्डैश्च भारत ॥ २१ ॥ मोडकैर्नापिकाभिश्च लैश्चैश्चैरणे कशः ॥ नारिकेलैः फलैर्वीरखण्डै
रंदादिमैस्तथा ॥ २२ ॥ महाकालैर्नागरंगैरण्यैश्च विविधैः फलैः ॥ एवं नानाविधैर्भक्ष्यैः पूष्यैर्वस्त्रैश्च फलैर्नृपः ॥
संपूर्णचण्डिकायास्तु कृत्वा गृहमनुत्तमं ॥ ततस्तं पूजयेद्देवी विल्वपत्रैर्नोपमैः ॥ २४ ॥ जातिपूष्यैर्द्रोणपूष्यैस्त
तथा पक्षैश्च चण्डिकां ॥ माहिषाख्यं गुग्गुलं च मांसं च महिषस्य तु ॥ २५ ॥ कुंकुमागुरुकर्पूरैश्च नृपैश्च विलेपये
त् ॥ कुर्यात्पुजागरं तत्र खण्डवादिन्नित्वनैः ॥ २६ ॥ नानापेक्षेण कैश्चैव नृत्यमानैश्च पुत्रिकैः ॥ वेदशयैश्च वि
विधैः पुण्यैः पुष्पकवाचकैः ॥ २७ ॥ गोदानैर्विविधैर्वीरपूजया तथा च कस्य तु ॥ कृत्वा वैजागरं भक्त्या दुर्गायाः कुरु
नन्दनः ॥ २८ ॥ पूजोत्तेन वर्यां च पूजयेद्देविकां पुनः ॥ गंधपूष्यमये एजन् महिषानां वधैस्तथा ॥ २९ ॥ अजानां व

भ.पु.न
३३५

लिदानैस्तुगेदानैर्विविधैस्तथा॥स्वदेहदेशनाञ्चापि मद्यपानेन भाविभो॥३०॥ पावकानां तथा होमैर्वर्जनीया
चतुर्थे॥ नानावलिबिधानेन आयुधानां चतुर्थे॥३१॥ प्रीणयेच्छृङ्खलकामक्रयाभक्षभोज्यैरणैकशः॥ कुमार्यो
भोजयेत्तपश्चात्वास्त्राणान्योषितस्तथा॥३२॥ एवं संपूज्यविप्रान्मुदशास्त्रेषु च दक्षिणं॥ दीनां च कृपनान् सर्वा
न्प्रीणयित्वा विधानतः॥३३॥ तथा दूतगणान् सर्वावविधिरुल्लिख्य कर्मणः॥ इति संपूजितं विप्रं ततो नुज्ञा नवा
प्यनु॥३४॥ संप्राप्त्यपंचततो भोजितवाग्यतः॥ अलंकृतथायानं कुर्यान्नीराजनं नृप॥३५॥ गृह्यश्वरथसैन्यानां प
दादीनां च भारत॥ गंधपुष्पैरलंकृत्य शोभिभूषिणैस्तथा॥३६॥ तोरणस्य ततो गच्छेदधस्ताकुरुनंदनः॥ कु
दैर्दुर्दिशाभ्येतोरणं - न चास्यनु॥ अथवा भूतरे पार्श्वे कर्त्तव्यं विधिवन्नृप॥ न त्यज्वाभि - नीचं प्रसक्तैर्दीरु
भिर्दूरं॥३७॥ अग्रतः नावह - नु अष्टाक्षरं विष्टरेणानु॥ कर्त्तव्यं त्रिदशारव नु बहुरूपकभूषितं॥३८॥ ध्वजमालाकु
लं कृत्वा किंकीणीजालमण्डितं॥ पद्मदामोपशोभाद्यं अश्वस्थस्य नृपश्च वै॥३९॥ वास्त्राणान्वाचयित्वा तु पूज
यीत्वा तु वाचकं॥ पुञ्चाल्याभयतो वीरततो धस्ताकुरुनंदनः॥४०॥ पुथमं वास्त्राण्युत्तिक्षत्रियास्तदनंतरं॥ हस्त्य
स्वरथबन्धैर्जुर्वत्नाः परमसत्तमः॥४१॥ ततो वैश्यास्ततः शूद्राकन्याप्रभृतये निप॥ स्थियो वक्त्राश्च वालाश्च

राम
३३५

महिषागौरजाविकं॥४२॥ अधस्तात्स्वव्रजनीह तोरणस्य नृपश्च क्रिया॥ अ - एग्नियौघनेग्रहरोगविनायकै
४३॥ नाभिवाधिभिश्चैव न पिशाचैर्न राक्षसैः॥ प्रयाति परमं स्थानं यत्र सा चण्डिका स्थिताः॥४४॥ इत्येवाकथि
ता वीरनवमीलोकविश्रुता॥ यस्त्वस्त्वां पूजयेद्देवीं गोवपंचमहामते॥४५॥ सहसा पारिवलान् कामान् विष्णु
लोके महीयते॥ पुनरेत्यमहीराज नृराज भवति धार्मिकः॥४६॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे एकन
वमधिकशततमोः॥४७॥ सुमनुर्हवाच॥ मासि चाश्वयुजे वीर कार्तिके कार्तिके भवेत्॥ पौषे च पूजयेद्दुर्गां जा
तिपूष्यैर्विधानतः॥४८॥ पूषार्थं गुणलं दद्यात्तैवेयं गृहपूषकान्॥ दुर्गतिरमजप्रव्यं पुरतो यश्च शतं नृप॥४९॥ मा
घे तु फाल्गुणे चैव तथा चैव भवेन्नृप॥ शुक्लपक्षे तु अष्टम्यां मुपवासयेत्तथा॥५०॥ मालती करवीरश्च विल्वपत्रै
श्च भारतः॥ पूषे नाशुह कर्पूरशिरूकैर्भूषणेन च॥ ५१॥ नैवेद्यं पायसं मांसं सक्तं कुरुनिवेदयेत्॥ सर्वमंगल
नामेति जप्रव्यं नाम भारतः॥५२॥ ज्येष्ठ मासे तथा घाटे श्रावणे श्रावणे भवेत्॥ चण्डिकां पूजयेद्दूतया चामुद
गुणैर्मालिनीं॥५३॥ विल्वपत्रैर्वकूलैश्च शतपत्रिकया तथा॥ प्रबोधधूपधूपेनैवेद्यं पायसं न्यसेत्॥५४॥
स्वमेकमेव यस्त्वेव पूजयेदधिकं ततः॥ नवम्यां शुक्लपक्षे तु सोपवासो जितेन्द्रियः॥५५॥ सोऽश्वमेधसहस्रस्य

४२

म. पु. न.
३३६

वाजपेयशतस्य च ॥ फलं प्राप्नोति एजेत् स्वर्गना कंच गच्छति ॥ ९८ ॥ विमानवरमास्तुः सौवर्णिकं किं किं निमित्तं ॥
अथ जमालाकुलं वीरमाना पल्लवशोभितं ॥ ९९ ॥ देवता नांगणैः सार्धं क्रीडते तत्र भारतः ॥ उपगीयमां गार्धवे
गणैरस्मरसां तथा ॥ १०० ॥ कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च ॥ क्रीडयित्वा महाराज राजानवतिभू
तले ॥ १०१ ॥ प्रथमे पारणे दुर्गाद्वितीये सर्वमंगला ॥ तृतीया चण्डिका प्रोक्ता राजानमगवती बुधः ॥ प्रथमे पंचग
व्यंतु स्नानप्राशनयोर्ममतं ॥ द्वितीये विल्वपत्रतृतीये मधुसर्पिषा ॥ १०२ ॥ मासि मासि महाबाहो कुमार्यो वा
ह्मण नूनप ॥ स्वसक्त्या भोजयेत् पूतो भक्षभोजैरणेकशः ॥ १०३ ॥ पारणने महाभोज्ये कर्तव्यं विधिवन्तप ॥
गंधपुष्पापहारैश्च चण्डिकां पूजयेद्बुधः ॥ १०४ ॥ नाना प्रेशणकै वीरबलघोषैश्च पूजयेत् ॥ पुन्याख्या न कथा
मिश्रपूजया पावकस्पृश ॥ १०५ ॥ विशेषतः स्वमेकाने बुते पूर्णे न एधिप ॥ महानवमी विधिवत् भक्षभोजैरणेक
सः ॥ १०६ ॥ नवरात्रोपवासे तु त्रिनेत्रेण थवा पुनः ॥ पूर्वां कृते महाराज महिषाज निपातिनैः ॥ कुमारैर्भोजने वीर
बालाणां चतुर्थैः ॥ गोमहिषाज दानैश्च विल्वपत्रमुगादिभिः ॥ १०७ ॥ एवं स्वमेकमेव नु बुते नानेन योजये
त् ॥ महानवमी सहेन दुर्गाभक्त्या न एधिपः ॥ १०८ ॥ सयाति परमं स्थानं विमानवरमास्थितः ॥ यत्र सा भगवती

राम
३३६

ततमो ध्यायः ॥ १०९ ॥

देवी पूज्यमाना सुरैस्तथा ॥ १०९ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे नवमी कल्पे दिनवत्पदिकशः ॥ सुमनुरुवा
एवं यः पूजयेद्भक्त्या सततं सर्वमंगलं ॥ मातरं सर्वदेवां लोकां वर्तमानां ॥ ११० ॥ सर्वमंगलं मांगल्यवर्णिनि ॥ मात
शुभा ॥ पूजयित्वा नरेभ्यः प्रयाति परमां कलां ॥ १११ ॥ शतानि कडवाच ॥ केयं विप्र त्वपा प्रोक्ता मातका सर्वमंगला ॥
ब्रह्मे हि जज्ञादूलं मानका ज्ञानमुत्तमं ॥ ११२ ॥ सुमनुरुवाच ॥ अथा दशपुराणानि स्मृतयश्च न एधिप ॥ शास्त्रा
णि च तथा न्यानि व्याख्यानि या नि भारतः ॥ ११३ ॥ वर्णमातृका वीरप्रजानि च दुर्गया ॥ अत्राया नि महाबाहो संवाद पा
यना न ॥ ११४ ॥ महादेवस्य वै वीरतथा पंचसिखस्य च ॥ शृणुष्वैकमना भक्त्या गदतो यत्पुरातनं ॥ ११५ ॥ कैलासशि
खरे रमे नाना धातु विचित्रिते ॥ नाना सिद्धगणकीर्णं त्रयिकिन्नरसेविते ॥ ११६ ॥ सुरवाहीने महादेव महिगम्य
महर्षयः ॥ प्रणिपत्य कृत्वा सर्वे शिरोभिरगती गता ॥ ११७ ॥ कश्यपो त्रिर्वसिषश्च तथा पंचशिखो मुनिः ॥ विशेष
तः पंचशिखे प्रणम्य शिरसा हरो ॥ ११८ ॥ स्मृत्वा भगवति भक्त्या पप्रच्छ विधिवन्तप ॥ इदमर्थं पुरा जन्म महादेव प्र
णम्यतु ॥ ११९ ॥ अनुज्ञातो हि ज्ञेः सर्वं रूपा च त्रिपुरा नकं ॥ पंचसिख उवाच ॥ यासां सर्वगतानि त्वा व्यापिनी
सर्वमंगला ॥ भविष्यत्कामिदे देवस्थूलस्थस्मृते ननु ॥ दुर्विज्ञेया सुभूषमा च द्वासा परमा कला ॥ १२० ॥ कथं

पु. न
३३७

कुरुशर्द्धा॥ भवतो दर्शनंगता॥ महादेव उवाच॥ एवमेव सुखार्थत्वे अवाक्का सहि च लुका रूपविशेष
तस्तस्यादुर्विज्ञेयं न शंसयः॥ यतः कलात्मकं रूपं दुर्गया परि कीर्तितं॥ १४॥ अरित्यं च मवित्यं च सनामम नामयं
अशनायै विहीनं च क्रवंशा भवतमे वहि॥ १५॥ अनाश्रितम विज्ञेयमपु त्पक्षं निरंजतं॥ योगिनामप्यगं मयं
देवानै सुचगीयते॥ १६॥ समतो मम देवानां विभोर्वैव स्था स्था॥ कस्याख्यं यन्मया प्रोक्तं रूपं तत्परमाक
ला॥ १७॥ तस्माद्रूपा त्समुत्पन्ना स भगवती हि ज॥ सर्वलोक शरीरस्था शक्ती रूपा सरस्वती॥ १८॥ ज्ञानक्रि
या जेदभि न्ना ज्ञात व्यादि ज देवतैः॥ ज्ञानं क्रिया च शक्ति श्च तत्र स्थे परिकीर्तिते॥ १९॥ अभियोगेन चैक्यं च
षोषां कृष्ण वर्त्मनि॥ जगत्परमार्थं च जगत् हविवेकतः॥ जगत्प्रावर्णं च शुभो कस लं निस्फलं तथा॥ उत्पत्तिः
स्थिति संहर वहु मोक्ष क्रिया सुच॥ सर्गार्थं सकलैर्तु क्रिया शक्ति रिहो चते॥ मनोजवं कामगं चकरणं चारवर्जि
तं॥ भावकं प्रेकरं चैव ज्ञानं दुर्गं समुच्यते॥ देवदानव सिद्धानां नाना किं नर योगिनां॥ २३॥ हस्त्यश्वमगमत्याना
तथा च न चरिणी॥ कोटि कोटि सहस्राणि करोति च॥ २४॥ तस्या ज्ञान क्रिया शक्ति युगपत्ते विनिसृते॥ प्रकाशयति
सर्वार्थं परि तः सर्वतः सदा॥ २५॥ उत्कृष्टा श्रूय प्रकाश भा वा नि न्ना स्य ने कशः॥ उत्पत्त्युग्र हर्ष सा प्रा

राम
३३७

ततो ध्यायः ४१८२

रभा कृति नेदतः॥ २६॥ निष्ठा पार त्रिया शक्ति स्व कार्य कुरुते ८८ शं॥ वीर्ज्य वल पुत्रा वार्थ --- स्वज्ञान तस्तथा॥ २७॥
योगं बुद्धतथै स्वयं कालमात्रा तथै वच॥ एता बुद्ध न मया प्रो क्ता शक्ति पर्याय वा च का॥ २८॥ एक धा शत धै व तथा
ज्ञान सहस्र धा॥ शक्तयः खलु जि शने वहु धा व्यवहारतः॥ २९॥ तस्याः कला य विप्रे द्र स्वे ह्या संप्रकाशिता॥ नाद
शक्ति हि ज श्रेष्ठ कला ते ज समुद्र वा॥ ३०॥ नादा हि नि सृते विंदु सूर्य कोटि स मप्रभा॥ विन्दु शक्ति तथा --- शक्ति
रूपे विनि सृ तः॥ ३१॥ ॐ कार शक्तयः स्ति श्रे नि र्गता प्रसवात्मिका॥ ३२॥ ॥ इति श्री भविष्य पुराणे नवमी कले
त्रिनवत्यधिक शं॥ ॥ श्री भव उवाच॥ वागीश्वरी चतु मे द आ आ स्वयं अस्तथा हि जाः॥ इ ई ज्ये कोटि मे दानु उडु गौरी
दि जो त्तम॥ १॥ अ अ नृ नृ पा प्रो क्ता ई कार प्रव स्म ता॥ अकार श्च इकार श्च ए से शक्ति प्रजे दि जा॥ २॥ अकार श्च उ
कार श्च ओ कार श्च श श्च यः॥ षोडशो शक्तयो हेता अकार याः प्रकीर्तिता॥ ३॥ उकार श्च यथा शक्ति प्रभवा या
विचक्षणैः॥ एता एव --- त्मा ह स्व दी र्घ क्रमे ततु॥ ४॥ व्यापकाः शक्तयः प्रो क्ताः संक्षे पा ले क विंशतिः॥
एता ग्नः सर्व शक्ति मय युगप दु वि नि सृ ता॥ ५॥ चत्वारः शक्तयो मुख्या शकार ह पश्चिमा॥ उन्मान श्च त
स्था स्व स्व वस्था प्रकीर्तिता॥ ६॥ अकारेण यदा यु क्त सदा सा क्षात् भवति ॥ ७॥ पंचा शक्तयो हेता ए

४४

म. पु. न.
३३८

कात्मापरिकीर्तिता॥७॥ कलासातो दुवाबुल नु विज्ञात व्यामनीषिभिः॥ एकोनपंचाशतिभिः रूपं परमे
श्वरी॥८॥ उत्पादिता भगवति -----॥ व्यापिती परमा देवी लोकानां जनीया॥९॥ अस्या शरीरं वि
विमलं॥ शक्तिचक्रदाम्यहं॥ विनुस्तस्याः शिरशोक्तं आललात प्रकीर्तितं॥ अकारं वदनं विष्णुं हंसस्वरसंति
का इति नेत्रे उभेतस्य मनाशा पुणोस्थितौ॥ अंगगणैर्विजानीया उडुश्रुतं लो द्विज श्रेयो श्रेयो श्रेयो विजा
नीया एतदज्ञानपंक्तयः॥ एवं मुखं विजानीया तूष्णीं चोचर शक्तिभिः॥ गीवा त्वत्कंधसंयुक्तं ककारं प
रिकीर्तितं॥१३॥ खकारं कुरित्युक्तं गकारं हस्त उच्यते॥ घकारं कुलय सर्वा उकारं सुनखा स्मृता॥१४॥ जी
वा र्कस्केधसंयुक्तं चकार परिकीर्तितः॥ ह्रस्व इति वा रुविजानीया तजकारं हस्त उच्यते॥१५॥ अकारं कुल
य सर्वा जकारं सुनखाः स्मृताः॥ नितं ध्वनिं श्रुतं जंघा च परिकीर्तिताः॥१५॥ उकारं पादमित्युक्तं टकारं
कुलयः स्मृताः॥ एकारं च नखा प्रोक्ता देवा देवर्षि क्रमेण॥१६॥ वामने च धर्मं चादृतवर्णं परिकीर्तितं॥ धर्म
घोकीर्तितो विप्रदपाद परिकीर्तितः॥ धकारं कुलयः सर्वाः नेकारं सुनखा स्मृताः॥ पार्श्वदक्षिणयो र्यस्त
पवाम परिकीर्तितं॥१७॥ अकारं पृष्ठमित्युक्तं नकारं जठरं स्मृतां मकारं हृदयं देवा सर्वम दोहं सक्षरं

राम
३३८

तद्भात्रेयुयकारे वैरकारं रुधिरं द्विज॥१८॥ लमांसं कीर्तितं बुल नु वस्माय परिकीर्तितः॥ शकारं स्थिविजानीया वम
जा परिकीर्तितः॥२०॥ सशक्तं तु विजानीया तजगत्प्रशवकारणं॥ हकारं सुप्रसादो स्यात् क्रोदो स्यात् क्षुद्रा हनः॥२१॥
एवं बाणमयी देवी सर्वसंदोहलक्षणं॥ अस्याभिनिर्गता बुल नु शक्तयो न्याश्रुतं दशः॥२२॥ वेदाङ्ग निच वेदाश्च
मीमांसान्याय एव च॥ धर्मशास्त्रपुराणं च पंचलक्षणं लक्षितं॥२३॥ अष्टविंशति वर्णस्तु संहितास्त - निर्गता
मातृका देह संभूतं ज्ञत व्यंतदि च लेः॥ संस्कृताः प्राकृता चैव अपभ्रंशाश्च योगिनः॥ अस्याः शक्ति समुत्पन्ना ना
त्र कार्या विचारणतः॥२५॥ सरस्वती ज्ञानरूपा ईशशक्तिः प्रकीर्तिताः॥ परमेश्वरी कलाया तु तस्येयं नादशं
नवा॥२६॥ संकुलं समिता व्याप्या भूतिश्च परमेश्वरी॥ ज्ञानशक्तिरियं सृष्टिः समासात् परिकीर्तिता॥२७॥ परमे
श्वरी कलाया तस्येयं नासप्रद्वया॥ दसं नवा॥ संकुलं समिता व्याप्या भूतिश्च परमेश्वरी॥२८॥ ज्ञानशक्तीरियं सृष्टि
समासात् परिकीर्तिता॥ क्रियाशक्तिश्च वक्ष्यमि सृष्टिशक्ति समुद्रुवा॥२९॥ यासां तस्यां परशक्ति क्रिया व्याप
रि कीर्तिताः॥ सा प्रधानं च विक्षोभ नृणां प्रससर्जः॥३०॥ बुद्धितत्वात्ततो विप्र अहकारस्त्वजातः॥ वैकारिक
सैजसश्च भूतादि त्रिविधा स्मृताः॥३१॥ वैकारिको ह्यहकार ईडिया श्य सृजत प्रभूः॥ एकादशमनो शानि स्व

अ.पु.न
३४०

र्तिते॥ अन्तस्था घततीयेन अधोभागे नक्षत्राभ्युत्पत्तिः॥ ७॥ अनुलपंचमदिव्यं तृतीयपरिकीर्तितं॥ स्पर्शा नामेव विशेयं देव्या
वर्णचतुष्टयं॥ ८॥ अन्तस्थानां तृतीयानुपंचमपरिकीर्तितं॥ स्पर्शानां पंचविंशतुपंचमपरिकीर्तितं॥ ९॥ स्पर्शानां पंचविं
शतुष्टयवर्णमिहोच्यते॥ स्पर्शानां तृतीयानुपंचमेन समायुतं॥ १०॥ सप्रमंतद्विजानीया देव्यार्वसुशोभनं॥ अन्तस्था घ
ततीयेन अङ्कविनियोजितैः॥ ११॥ स्वरेणैकादशेने ह्युक्तं वर्णसुशोभनं॥ इदं तु प्रथमं वक्ष्ये --- वर्णप्रकीर्तितं॥ १२॥
अमंत्राण्यभिभक्तस्थं विशेयं वैद्विजोत्तमं॥ उन्मानं प्रथमं वर्णतृतीयेन समन्वितं॥ १३॥ इकारः स्वरसंज्ञेन अक्षरं परमवि
दुः॥ द्वितीयेन परब्रह्मण्यसर्वसंदो हलक्षणं॥ १४॥ अन्तस्थानां चतुर्वर्णस्वरेणैकादशेन तु॥ मूर्द्धि देवसमायुक्तं
द्वितीयेन परवर्णद्वितीयं परमविदुः॥ इदं वर्णद्वयोपेतं द्वितीयं पदमुच्यते॥ १५॥ अमंत्राण्यभिभक्तस्थं विशे
यं हि सनातनं॥ उन्मानं तु तृतीयं स्यात्प्रथमं त्वक्षरं द्विजानीया॥ तृतीयेन देवदिव्यं सर्वसिद्धिप्रदायकं॥ अन्तस्थानं चतुर्वर्णद्वि
गुणं ब्रह्मसंज्ञितं॥ १६॥ अकुशेन विनिर्जितं --- द्विवर्णसंज्ञितं॥ अकुशेन विनिर्जितं द्वितीयं त्वक्षरं विदुः॥ १७॥ स्पर्
शा नाम सप्रमंतद्वितीयेन समन्वितं॥ अन्तस्थानं मूर्द्धि देवो तृतीयं वर्णमुच्यते॥ १८॥ उन्मानां तु तृतीयं स्याद्वितीयेन समं
न्वितं॥ स्वरेण द्विगुणेनैव चतुर्थं वर्णमुच्यते॥ २०॥ उन्निर्विशतिवर्णानुस्पर्शानामेव केवलं॥ पञ्चमं त्वक्षरं श्रेयं देव्याः सर्वं

राम
३४०

मुरयः प्रदं॥ स्पर्शानां प्रथमं वर्णतृतीयेन समन्वितं॥ स्वरेण मूर्द्धि देवो तृतीयं वर्णमुच्यते॥ २१॥ आमंत्राण्यभिभक्त्या तु
मिदं मप्यनुलं॥ २२॥ यद्वर्णकीर्तितं विप्रसर्वकामफलप्रदं॥ २३॥ उन्मानं प्रथमं वर्णप्रथमं त्वक्षरं विदुः॥ चतुर्थ
यद्विद्वेन भुक्तिमुक्तिफलप्रदं॥ २४॥ अन्तस्थानां द्वितीयं त्वक्षरं परमं विदुः॥ स्पर्शानां पंचदशमं अन्तस्था घ
नसंयुतं॥ २५॥ स्वरेणैकादशेनैव युक्तं वर्णतृतीयकं॥ आमंत्राण्यभिभक्तस्थं चतुर्थपरिकीर्तितं अन्तस्था घततीयेन
अधोभागेन संयुतं॥ स्पर्शानां षोडशमं प्रथमं त्वक्षरं विदुः॥ स्पर्शानां पंचविंशतु अन्तस्थानेन संयुतं॥ तृतीयं
स्वरसंयुक्तं द्वितीयं वर्णमुच्यते॥ २६॥ स्पर्शानां प्रथमं वर्णस्वरेणैकादशेन तु॥ स्वरेण मूर्द्धि देवो तृतीयं वर्णमुच्यते॥
आमंत्राण्यभिभक्त्येव इदं पदमुदाहृतं॥ चतुर्दशस्वरेषु स्पर्शानां तृतीयकं॥ २७॥ षष्ठे पदे तु प्रथमं अक्षरं परिकी
र्तितं॥ तृतीयं स्वरसंयुक्तं अन्तस्थानां द्वितीयकं॥ २८॥ आमंत्राण्यपि देव्यस्ति नृद्विजितं वर्णमुच्यते॥ उन्मानां तु तृतीयं वै
प्रथमं त्वक्षरं विदुः॥ २९॥ अन्तस्थानां द्वितीयं तु द्वितीयेन समन्वितं॥ स्वरेण मूर्द्धि देवो तृतीयं परिकीर्तितं॥ अन्तस्था घ
रंगुणं तृतीयं परिकीर्तितं॥ तृतीयं मक्षरं श्रेयं अन्तस्था घनयद्वेत्॥ ३०॥ स्पर्शानां पंचदशमं तृतीयेन समन्वि
तं॥ चतुर्थं वर्णमक्षरं श्रेयं सर्वसिद्धिसुखप्रदं॥ ३१॥ चतुरक्षरसंयुक्तं आमंत्राण्यपि दान्वितं॥ स्पर्शानां विंशति

भ.पु.न
३४२

तुर्विंशपंचविंशतपरं॥ त्रयत्रिंशचतुर्थतुष्टाव्यं हि पंचमं॥ ६५॥ विंदुरेकारौकारएकारेण समन्वितं॥ ६६॥
जपाद्यानां सारमेतन्नशसयः॥ ६६॥ - नीतिपदं ज्ञेयं पुणवाद्यं स्वरुणिकं॥ भूतीनां हृदयं चेतस्सामान्यं परिकी-
र्तितं॥ ६७॥ अत्र विज्ञानिते विप्रसापतं कथयाम्यहं॥ अनस्थानं च तं मोपि देवानां स्वरभेदिता॥ ६८॥ वीजान्येतानि नृ-
त्तानि जपाद्यानां यथाक्रमं॥ भूतोऽप्याणं च विप्रैस्तु समाक्षानां सविंदुकाः॥ ६९॥ जननं जीवनं चैव तादृशं बोधनं त-
था॥ अमलीकरणं चैव तथा आयतं हि ज॥ ७०॥ अभिषेकं च सप्तांगं क्रिया सर्वस्य कीर्तिता॥ अनयारहिते तत्र
न सिद्धिः संप्रयच्छति॥ ७१॥ तस्मात्तस्य यदा यत्नः कार्यं सिद्धिं न भिषताः॥ मातृकां न अनुरवाये मया ते कथितः पुनः
जननं तस्मात्स्वाते जीवणं शृणु साधनं॥ पुणववीजमित्युक्तं विजये तेषां मंत्रविद्॥ ७२॥ अक्षरक्षरितं मंत्रं ततोऽसौ
विजितो भवत॥ तस्मात्तं विधिवत् कुर्यात् क्षरानुरितं बुधः॥ ७३॥ ॥ इति भवि० नव० पंचनवव्यधिकशतत-
मोऽध्यायः॥ १२५॥ ॥ सुमनुर्वाच॥ ॐ सॐ वॐ मॐ गॐ नॐ लॐ मॐ न्येॐ शिॐ शिॐ वेॐ शंॐ ॐ
ॐ वीॐ ॐ नूॐ ॐ साॐ विॐ केॐ शॐ वंॐ ॐ नेॐ ॐ त्रंॐ अंॐ कॐ गोॐ रिॐ वाॐ योॐ वाॐ नॐ मोॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
जीवने॥ ॥ इश्वर उवाच॥ एकैकं मक्षरे मैत्रीरुत्या च नृणां वारिणा॥ तन्मंत्रं तु समालिख्य नुष्टत - ताल

लु १
राम
३४२

सुच्यते॥ १॥ ॐ यं वीजं न कर्तव्यमिदं कर्म विपश्चित॥ बोधनं संप्रवक्ष्यामि यथा भवति तच्छृणु॥ २॥ करवीर-
स्य संयुक्तं पूष्य नक्षर संक्षया॥ तादयत्तैस्तु मंत्रज्ञो वह्निवीजेन सूचता॥ ३॥ ततः प्रसूच्यते मंत्रः क्षिप्रमेव नशंसयः॥
नमः बोधनं कुशोदकं तु संपूज्य मंत्राक्षरं समालिख्य प्राक्षयेत्तेन सेवावी - मे न यथा मंत्रं॥ ४॥ नमः अमलीक-
रणं ह्येतन्मंत्रस्य हनिद अमलीकरणं प्रोक्तमाप्यायनमतः शृणु॥ ५॥ वारुणे ननु वीजेन अक्षरं नानुरजयेत्॥ म-
त्रमष्टशतं विप्रतत आप्यायितो भवत॥ ६॥ ॐ आप्यायनं न ॐ न बुद्ध्याणी ॐ ठ ठ साहेवरी ॐ ठ ठ वैभवी ॐ ठ ठ
माहेन्द्रि पंचमातरः॥ ७॥ अभिकर्म इदं कृत्वा अभिषेकं नु कारयेत्॥ आलिख्य हि जशादूलं संप्रमष्टदलं शुभं॥ ८॥ मा-
लती कलिका भिस्तु मंत्रस्य क्षरं संक्षया॥ कृत्वा मालां तु विधिवत् स स्थाप्य कर्णिकोपरि॥ ९॥ अस्वस्थपत्रैरहिदै-
स्तन्मात्राक्षरं संयुतः॥ अभिषेकं स्वमंत्रेण यथावत् जयेद्विधिः॥ १०॥ एवं कृत्वा नु तं विप्रसप्तागमनुपूर्वसेः॥ क्षमा-
पयेत्ततो मंत्रं प्रणिपत्य पुनः पुनः॥ ११॥ अनेन विविनायस्तु मंत्रं पूजयेत्तेनरः॥ तस्य संकल्पिता कामाः सर्वसिद्धि-
निताक्षणात्॥ १२॥ मंत्रस्तु मूलमोक्षं लब्धुं विधिस्तस्य तु दुर्लभः॥ विधिहीनोऽपि यो मंत्रो न स सिद्धिप्रयच्छति॥ १३॥
तस्माद् विधौ सदा यत्नं कर्तव्यं तु विज्ञानता॥ विधिहीनं तु विप्रैस्तु - जातं न सिध्यति॥ १४॥ विद्युक्ते प्रज्ञानां सि

भयुन
३४३

सिद्धिप्रयत्नः ॥ तस्मादिधौ सदायत्नः कर्तव्यसुविज्ञानतः ॥ १५ ॥ विधिहीनं तु विषेद -- ज्ञातं न सिध्यति ॥ विधियु
क्तप्रशन्नानां सिद्धिप्रयत्नः ॥ १६ ॥ तस्मादिह हि जः प्रोक्तसदायत्नपरो भवतः ॥ १६ ॥ ॥ इति ० भविष्यं नव ०
षष्ठ्यधिकशततः ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ एवं विधिं मन्त्रसुविधियुक्तो जयेन्नरः ॥ अनुज्ञातश्च गुरुणा अभिसिक्तं
तु मन्त्रवित् ॥ १७ ॥ दक्षिणश्रयथान्पायं विधिदृष्टेन कर्मणाः ॥ जपंतु विविधः प्रोक्तो मन्त्रे स्मिन् चण्डिका न्यतः ॥ १८ ॥
परस्य भववद्वाद्यो हीनसिद्धिप्रदायकः ॥ मन्त्राक्षरसमाविष्टं साधकस्य यदा मनः ॥ १९ ॥ जपध्यानं तदा मन्त्री प्राये
वत्या समाभयेत् ॥ देवीं हृदि समाकृत्वा सर्वज्ञो सर्वमंगला ॥ २० ॥ जपं नरः सदा कुर्यात्संयतेनानुरात्मना ॥ देवीं संपू
ज्य विधिवत्तर्गं धूपमृगादिभिः ॥ २१ ॥ दक्षिणयां स्थितां शुक्लैश्चक्रावरधरभुजिः ॥ अक्षमालाग्रमणोस्तु जपं कुर्यात्
तस्मात्सहितः ॥ २२ ॥ विद्याः वडंगविन्यासैः कृतवृत्तपुयत्नतः ॥ उत्तराभिमुखो मन्त्री जपं पीठानुकर्मणि ॥ २३ ॥ पूर्वदिक्पु
रुषो मन्त्री जपं कुर्यात्पुष्पैश्च ॥ दक्षिणे दनोदने विपुने आत्माभिमुखोऽपि वा ॥ २४ ॥ पश्चिमभिमुखो वृत्तनक्षत्रमाक
र्षणे जपेत् ॥ उच्चादने पवनदिकस्य साध्याभिमुखः सदा ॥ २५ ॥ ध्यानेनोक्तेन स्वरूपेन हृदिसंचिन्त्यमकुलां ॥ विना
गेन स्वरूपेन कुर्यात्तानादिकं पुनः ॥ अन्वधानं भवेत्सिद्धिर्विपरीतेन कर्मणा ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन जपेदेव दिशा

राम
३४३

मुखः ॥ २६ ॥ तर्जनी कुञ्जिता कर्षमध्यमाशान्तिकर्मणि ॥ चौष्टिकेनापिका प्रोक्ता मारणे च कनिष्ठिका ॥ २७ ॥ तथा च
तर्जनी वृत्तं सर्वदा उच्चादने सदा ॥ अक्षमाला भवेद्दुर्लभा त कुम्भं भयीभुजा ॥ २८ ॥ रुद्राक्षवाध-वकलाचपु-स्ता
रे मौक्तिकैः ॥ स्फटिकैश्च कुशैर्विधानि चौष्टिके वशादिषु ॥ २९ ॥ कर्तव्या साधके नैव विपुलं भोगमिच्छता ॥ अभि
चारदिसर्वेषु लोहकेशादिषु च ॥ ३० ॥ मानुषास्थिमयी वापि अक्षमाला विधानवित् ॥ अष्टोत्तरशतं मन्त्री सह
संवापि साधकः ॥ ३१ ॥ पंचाशतं पंचविंशच्च अष्टविंशदपि वा ॥ एकं वापि न रेषु षडे व्यामन्त्रस्य यः स्मरेत् ॥ निय
तं प्रातस्तथायतनस्य सिद्धिर्न दूरतः ॥ सर्वा सामक्षमालानां जपेद्यत्फलमुच्यते ॥ ३२ ॥ तत्फलं शतशो हस्वं जपेनाकुल
पर्वभिः ॥ तस्मादकुलपर्वणि जपार्थं प्रवर्णितं ॥ ३३ ॥ प्रोक्ता निषण्णितैर्विपुलसिंहास्यकरस्य ॥ यत्फलं विन्दते
विपुजपं तु लपर्वभिः ॥ ३४ ॥ न तत्फलमवाप्नोति पुत्रं जीवतु कादिभिः ॥ हन्ते संप्रवक्ष्यामि देव्या यत्प्रभुत्तमं ॥ ३५ ॥
यत्नकस्य चिदाख्यातं तद्दुर्लभं कथयामि ते ॥ आद्ये भूमिपरिक्ते आचार्यः संयतेन्द्रियः ॥ ३६ ॥ अकृष्टरुमपावाणं
केशकेशसिर्जितं ॥ पारिप्लव्यते न शालयेदस्तमन्त्रकैः ॥ ३७ ॥ उद्धृत्य पाशगर्भे स्तु पूरयेत्तेन मन्त्रविश्वविदः ॥ याम
दत्तपिकाभूमिः सा सुभा सर्वकर्मसु ॥ ३८ ॥ कुहिमांकारयेद्भूमिं दर्पणादरसन्निभां ॥ प्रागुद्धृत्य वनारण्यां शान्तिपुषि

भपु.न.
३४५

तितः॥ नैऋत्यां सत्रपाते तु नयेदाशानगोचरं॥ ५३॥ आग्नेयां तु नयेद्विद्वान्याव द्वातस्य गोचरं॥ गर्भनुशो धये पश्चात्
विश्वरुके नान्तरात्मना॥ ५४॥ यद्वा स्य तु चतुर्थीशो कर्णिकां परिकल्पयेत्॥ वृत्तात्तृतीयभागे तु द्वात्रिंशो परिकल्पयेत्॥
शुक्रपद्मं तु कर्त्तव्यं पिठिका नत्र कारयेत्॥ एवमालिख्य भवतं देव्या सम्य सुशोभनं॥ ५५॥ त्रिहस्तं पंचहस्तं वा नवह
स्तं तथापि वा॥ नराणां मुपविष्टानां न कर्त्तव्यं पुनस्ततः॥ ५६॥ चतुरस्रमर्द्धचंद्रचतुर्लंघनुरा कृत्वा त्रिकोणमष्टकोण
वानवकोणमथापि वा॥ ५७॥ शान्तिके पौष्टिके चैव अभिचारे ज्ञात ने तथा॥ प्रतिनियत विधौ मन्त्री मण्डलानि तु योजये
त्॥ ५८॥ शान्तिके पौष्टिके चैव माहेन्द्रे पूजयेद्बुधः॥ परे लोकात्तने चैव त्रिशप्त नवकोणके॥ ६०॥ वर्तुलमष्टचंद्रचव
र्यार्थं कारयेद्बुधः॥ आकर्षकं कारयेन्मन्त्री मंडलं कृत्वा॥ ६१॥ सवाणि समरेखा निशान्तिकादि नि कारयेत्॥ ततः स्नातः
शुचिः सम्यक् साजिकः साकुलीयकः॥ ६२॥ शुक्लवस्त्रपरीधानो यज्ञोपकरणान्वितः॥ ज्ञेयेन कारयद्विद्वान् विश्वरु
कान्तरात्मना॥ ६३॥ प्रविश्य भवतं देव्या उपविश्योत्तममुखः॥ देवीं वृत्तं प्रकुर्वीत आत्मनस्तु विधानतः॥ ६४॥ उ
र्ध्वमुखमधःशारदं सुसीरं कुशुमा कृत्वा॥ शुक्लं विचित्रं मेधावी वह्निमुत्थाप्य मूर्ध्नि॥ ६५॥ दक्षमाने शरीरं तु चि
नयेदेकमानसः॥ ध्यायेत्तद्वत्तलं वीजं ज्वालामाला समाकुलं॥ ६६॥ आवुल्लो कगमित्ये निगीतास्तस्य चार्चयः॥

राम
३४५

निर्दग्धनुततोत्तानं भद्रोज्ज्वलमतींद्रियं॥ ६७॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं भद्रमीभूतमिव स्थितं॥ तस्य मध्ये तनश्चित्तं मण्डलं तस्य
र्यसंनिभं॥ ६८॥ सूर्यमंडलमधोत्तरुक्मा भविश्वरूपिणं॥ सर्वतः पाणिपाद न सर्वतः क्षशिरोमुखं॥ ६९॥ एवं विचित्रं
मेधावी संयतेनान्तरात्मना॥ ततो देवीं समुच्चार्य मनसा तत्र चिन्त्यसेत्॥ ७०॥ ध्यात्वा देवीं न संपूर्णा सर्वज्ञां सर्वमगलां
चंद्रकोटि सहस्रांशं सूर्यकोटि समप्रभां॥ ७१॥ ध्यात्वा केरमी प्रन्यं रवद्वयपट्टिशधारिणीं॥ शरशार्ङ्गं करं देवीं ध्यायेत्सो
मस्य मण्डलं॥ ७२॥ सिंहासनमतां सौम्यां पद्मस्योपरि वैष्णवां॥ हारनूपूरनिर्घोषां सर्वाभरणभूषितां॥ ७३॥ ध्यायेत्तां
वरदां देवीं सज्जानमपराजितां॥ चंद्रकोटि सहस्रांशं ध्यायेत्ज्ञानमयमुक्तिदां॥ ७४॥ सूर्यकोट्युर्विसंकाशां ध्यायेत्पाकर्वकर्म
सू॥ मारुतो ह्यामवर्णां च असुरेभ्यः स्थितां॥ ७५॥ विकराला मतिजिह्वां पन्नगाभरणा न्वितां॥ उच्चातने वृद्धवर्णां च सुवर्णा
मै चंद्रधरायुवां॥ ७६॥ पुष्पार्थं चिन्तयेन्मन्त्री पीतवर्णां सुसोभनां॥ सर्कर्थसाधनीं देवीं चिन्तयेत्स्वर्णवर्णां॥ ७७॥ त्रि
त्राभरणा चित्रांगी भद्राष्टकसमन्वितां॥ सर्वप्रहरणां सामक्षमालावलम्बिनीं॥ ७८॥ चर्मपट्टिशभूलां घातेन नयविभूषि
तां॥ कमण्डलुकरां ध्यायेत्सर्वकामप्रदायिनीं॥ ७९॥ इत्थं रूपवतीं देवीं ध्यात्वा तत्र निवेदयेत्॥ मण्डलां सम्यग् उच्चार्य म
ूर्धाने परिकल्पयेत्॥ ८०॥ वृक्षाणी च समाख्याता सर्वपापभयापहा॥ मन्त्रश्च देववर्ति त्र्यंबके षट्ब्रह्माणी॥ वज्रं वज्रेण सक

अधि. २.
३४६

ल्यो॥ ॐ शरत्पेठ महेश्वरी॥ हृदयं हृदये नतु॥ मंत्रसर्वार्थसाधकः। कोमारीय लुकोमारी मंत्रः। ॐ कोमारी नैमः
निवेष्टनं प्रकल्पयेत्। मंत्रः सर्वमंगलमंगल्येठ ह। वैभवी। ॐ गौरी नमः॥ हृदयं। ॐ नमो नरायण नमः शिरः॥ ॐ
नमो वैष्णव शिष्या। मंत्रः ॐ कवचं चोते फट् अस्त्रं। परं वै मंत्र विन्यासः कर्तव्यं सुविज्ञानता॥ वरुणो संततः कुर्याद् देव्याव
र्णक्रमेणतु। ॐ सठ शिरः ॐ र्वठ हल लार। ॐ मंठ हनेत्र नेत्र दक्षिणं। ॐ गठ ह वामनेत्रं। ॐ नठ ह दक्षिण दशवर्णं॥ ॐ
मंठ ह वामश्रवणं। ॐ गठ ह नासा कपोल सहिता। ॐ नोठ ह वदनं। ॐ मुखमुद्रा हतं। ॐ शिंठ ह ग्रीवा कूर्च दक्षिणं। ॐ वेठ ह
विका। ॐ सठ ह दक्षिणं हस्तं। ॐ र्वीठ ह बाहु॥ ॐ नुठ ह हस्तं। ॐ साठ ह वामहस्तं। ॐ धिठ ह बाहु। ॐ केठ ह हस्तं। ॐ स
ठ ह पयोधरं। ॐ शठ ह पयोधरं दक्षिणं। ॐ रठ ह वाम। ॐ त्येठ ह पृष्ठं। ॐ त्र्येठ ह हृदयं॥ ॐ वंठ ह उदरं। ॐ केठ ह नि
तंबं। ॐ ठठ ह पद दक्षिणं। ॐ ठठ वामं। ॐ नाठ ह दक्षिणं हं। ॐ यंठ ह जंघा। ॐ पादः। ॐ मंठ ह अंगुलः। सर्वनखाः
ॐ ठठ वामेह। ॐ मोठ ह जंघा। ॐ स्तुठ ह पादः। ॐ तेठ ह अंगुलः। सर्वनखाः। परिकीर्तिताः॥ ॥ एवं विन्यस्य मेधा
वीवर्णन्या समनुत्तमं॥ अहं देवी न चात्मानं कल्पयिष्यामि विधानतः॥ ८१॥ पूजनं कारयेत्पश्चात् देव्या सम्यगनुत्तमं॥ स
गो कर्णं ततो वक्ष्यामि विधिं वत्सरं॥ ८२॥ विनाशाच्चाटनार्थं तु मुद्रां संन्यस्य मंत्रं विदुः॥ कालकलिततो वक्ष्यामि

राम
३४६

रेत्मा हेश्वरिं हिजा॥ मुद्रां ध्यायेत्ततो मन्त्री विप्रोपदुवनासनं॥ वक्ष्यामि निष्ठुरं नैवं कोमारी सस्मरे दुधः॥ ८३॥ निष्ठुरं वंका
रयेदिदं विप्रो न शाय सर्वशः॥ वज्रमुद्रात तौ वक्ष्यामि विधानमेव मेव सर्वशः॥ वज्रमुद्रात तौ वक्ष्यामि विधिं वत्सरं
स्मरेत्॥ स्निग्धमुद्रात तौ वक्ष्यामि सर्वोपदुवनाशिनी॥ ८४॥ वारुणं संस्मरे मन्त्री साधकः सिद्धकांक्षया॥ ततो न्यासं प्रकुर्वीत
वक्ष्यामि सर्वमंगला॥ ८५॥ यज्ञोपकरणं सर्वसंज्ञो ह्यकुशुमानि च॥ आवाहनादि बल्यंतं हृदये ननकास्ये॥ ८६॥ आ
ग्नि कार्यं तु ते नैव दशवर्णं शोभनं॥ ॐ अठ ह पद्मं च कल्पयेत्॥ ॐ ठठ कर्णिकां चिन्तये दुधः। ततः कोणेषु निन्यस्य
धमाद्यं चतुरं क्रमात्॥ ॐ मंठ ह धर्मपादमाग्नेयां। ॐ मंठ ह ज्ञानपदं निमितायां। इह ठठ वैराग्यं वायव्यां। ॐ अठ ह
श्रद्धां मेधया॥ ॐ इठ ह वामापूर्वादि कोणे। ॐ ज्येष्ठा। ॐ उठ ह धर्मपादमाग्नेयां। ॐ मंठ ह ज्ञानपदं निमितायां। इ
ह ठठ वैराग्यं वायव्यां। ॐ लंठ ह वामापूर्वादि कोणे। ॐ ज्येष्ठा। ॐ उठ ह हूं। ॐ ठठ काली। ॐ हे कल करणी। ॐ हं ठ
ठ वल विकशिणी। ॐ ज्येष्ठ ठठ वल प्रमनी। ॐ ज्येष्ठ ठठ सर्व भूत प्रमथनी॥ ॐ अठ ह मनोमनी कर्णिकायां निवेशयेत्
एतास्तु शक्तयो या स्वावामाया एतु पूर्वशः॥ पूर्वादारभ्य विप्रो दयावदी शादिकं व्रजेत्॥ केशरीनादि कुर्यात् तत्र
मूर्ध्नि तु विन्यसेत्॥ ८७॥ चित्तज्ञान क्रिया बाधामेषी ज्वाला लिनं तथा॥ वामा ज्येष्ठा तथा रोदी शक्तयो यानवस्थिताः॥

म. पु. न
३४७

एतायदिविपर्यास्तो असन्त्याह्या कमेनतु ॥ ॐ नमः चित्तं ॥ ॐ नमः ज्ञानं ॥ ॐ नमः क्रिया ॥ ॐ नमः धीः ॥ ॐ नमः भित्तं
ॐ नमः ज्वालिनी ॥ ॐ नमः सवामा ॥ ॐ नमः ज्येष्ठा ॥ ॐ नमः इनमः ॥ ज्येष्ठा ॥ ॐ नमः रोहिणी ॥ एता न्यामारभ्य यावन्म
हेतुगोचरं ॥ १२ ॥ केशेषु न्यसेन्मन्त्री ऐंद्री च कर्णिकोपरि ॥ आमंत्रणमंत्रः ॥ ॐ कखगघङ नमः पूर्वपदे च ह्यजरि
चनमः ॥ दक्षिणेन ॥ ॐ दृढदृढ नमः ॥ पश्चिमे ॥ ॐ तथ दधननमः ॥ उत्तरेण ॥ ॐ पफवभमनमः ॥ ऐकान्या ॥ ॐ व
लनदयनमः ॥ कायवा ॥ ॐ सह नमः नैऋत्यां ॥ ॐ क्षनमः ॥ आग्नेयां ॥ एतदासनमुद्धिष्टं मातृकाशरजं मस्तु ॥ मातृका
शरसंभूता ॥ संपूज्य मातृकासने ॥ सिद्धिदा परमा देवी विधेयं सर्वमंगला ॥ १२ ॥ तत्र देवीसमुच्चार्य विंशीं स्वरसंयुत
कर्णिकायोन्यसेन्मन्त्री विशुद्धेनात एतन्मना ॥ १३ ॥ ध्याने क्तेन तु रूपेण ध्यात्वा देवीन्यसे दुधः ॥ अंगन्यासे तु यत्पूर्व
कृतं सम्यक् सुशोभनं ॥ १४ ॥ तदस्यां कल्पयेद्गुह्यं बुद्ध्याणी मयितः प्रभो ॥ अंगानि विन्यसेद्दिक्षान् सर्वानि च यथा क्र
मं ॥ १५ ॥ सर्वमंगलमांगल्ये शिवे सर्वार्थसाधके ॥ शरण्यं त्र्यंबकं गारि नाय श्रीनमोस्तुते ॥ १६ ॥ स्वाहा मूलमंत्रः ॥
कर्णिकां न्यसेत् ॥ ॐ कालिका लिंगेश्वरी लोहदयै हृदयै हृदयै ॥ तत्रैव दापयेद्गुह्यं सर्वमंगलस्था शक्तिं कर्णिके
तो वक्ष्यामि स्मरेत्तस्मिन् शिवरीपुनः ॥ १७ ॥ ॐ शिवे हठ ॥ गुह्यं तु निष्कुरं वक्ष्यामि स्मरेत्तु दुधः ॥ दक्षिणे दत्त सर्वार्थ

राम
३४७

साधकं हठ ॥ वज्रमुद्रांततो वक्ष्यामि सितास्तेनियोजयेत् ॥ १८ ॥ ॐ नारायण हठ शिरः ॥ शिखा मुद्रांततो वक्ष्यामि नैऋत्यां
तुष्टिस्वान्येत् ॥ ॐ नमः शिखा ॥ वर्णमुद्रांततो वक्ष्यामि वायवे कवचं न्यसेत् ॥ १९ ॥ ॐ सुहृद इति कवचं अस्त्राण्योजयेत् ॥
ते परतः प्रसू ॥ ॐ जवमो ॥ ॐ नमः ॥ ॐ जवमो विष्णुः ॥ ॐ धुधुनि हठ देवी लोहदयै ॥ ॐ शख हृदयः पंअपयथाक्रमं ॥ ॐ
कारादिनमस्कारतो देव्या दूत्यश्च नाम्ना तु निवेशयेत् ॥ ऐवं न्यासेत तत्कर्ण्य शोगपीस्य धाधकः ॥ १०० ॥ लो कपालांत
तो मन्त्री स्वनाम्ना बाहुतो न्यसेत् ॥ पुणवादिनमस्कारं स्वयं मंत्रेण पूजयेत् ॥ १०१ ॥ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॐ अग्नये नमः
ॐ यमाय नमः ॥ ॐ निमिषाय नमः ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ॐ कुबेराय नमः ॥ ॐ शानाय नमः ॥ एते लोकपाला
न्मंत्राः ॥ पूर्वी दारभ्य विन्यसेत् ॥ ततस्तु पूजयेद्देवी ननादुद्योपहारकैः ॥ नेवे पै विविधैर्वस्त्रैश्च पद्मप्रगादिभिः ॥
१०२ ॥ कर्पूरचन्दनं सूर्यमकशुभं कुंकुमं तथा ॥ ३ मं विलेपनं श्रेष्ठं कार्यं देव्या महाध्वरे ॥ १०३ ॥ सिंदूरं रोचनं तु
स्य हि श्रेष्ठं कमण्डलुं ॥ तथा तण्डुलैश्च ज्ञेयानि यज्ञेयानि फलानि च ॥ १०४ ॥ विज्ञेयान्मालतीमालामस्त्रिकाकुद
योस्तथा ॥ केशाणि विचित्राणि पंकजान्युत्पलानि च ॥ १०५ ॥ मंजर्यं सहकारस्य प्रियं दुसित्युरवारयोः ॥ तथा कदल
वृक्षस्य किंशुकाश्च कयोरपि ॥ ६ ॥ चंपकस्य मृगाभ्रद्राकुरुण्डकाप्रकाप्रयोस्तथा ॥ दमनकपह्वा चैव विचित्रा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

५७५
३४८

यथिकसुजः॥७॥ केशरं कर्णिकारस्तुवनमा लीकपलवा॥ गुग्गुलुं चंदनं शमकं पदं गुरु मेव च॥ ८॥ गुरुका चाभिधयो
यगन्धयुक्ते कृतस्तथा॥ वदामणिश्चंद्रलेखा मोमनं मानजालिके॥ ९॥ कर्णपरविशेषाश्च स्फुरद्गुमरचुविका॥ कण्डला
निविचित्राणि चित्राश्च मनिविजना॥ मनियुक्ताश्च वित्राश्च कर्णभ्यां परितः खण्डा॥ पतकर्णणिमालाभिरक्तमाल्येभिरिव च
माननायकदारश्च स्तनमण्डले नूषणा॥ केयूरणि वित्राणि वलयानि नथैव च॥ १०॥ अमूलियकनुद्राश्च रत्नमालाभिनोरमा
नूपूरणि विचित्राणि अगुगुलिपीडके॥ ११॥ पादस्थानरणि चित्रितत्सर्वमपपादयेत्॥ शास्त्रनिचविचित्राणि वस्त्रान्याह
कानि च॥ १२॥ अट्टजं सौमजं वस्त्रं रमेजं कर्पजं तथा॥ एवं चतुर्विधमिदं वस्त्रनिधिनिवेदयेत्॥ १३॥ पायसं पंकजं च द्रव्यं चावकं
च सुशोभनं॥ शाल्योदनं मुद्गस्यं च काण्डमूलं च॥ १४॥ व्यंजनानि विचित्राणि स्वादूनि सुकृतानि च॥ सर्वान्त्वेण सुकु
तान्भक्त्या सुकृतांस्तु परिहृदयत्॥ १५॥ कदमूलफलान्सर्वान्याच कौंश्चयथावकात्॥ मधुपात्राणि कौमुद्यावहुविस्त
राः॥ १६॥ चैष्टवेष्टिता चैव खण्डचैष्टा च चैष्टितानां॥ विविधां हारणान्श्च शर्कराखण्डान्श्च॥ १७॥ किनातगर्भा
कृतकर्णयचात्पञ्चान्निकं किंचित् तत्सर्वमुपपादयेत्॥ आपसं वलिपूष्याद्यं कर्त्तव्यं तु महो ध्वरे॥ १८॥ कान्चनैरज्रतैस्ताम्रै
मृन्मयैश्च सपल्लवैः॥ चतुर्द्वारं श्रभां देवीकलशैरुपशोभितां॥ १९॥ एवं संपूज्य देवेही सिद्धिदो सर्वमंगलां॥ क्षमापये

पर्याणि घृतपर्याणि त्रैवहि॥

रातेकस्यनदादयक्षीरस्य न्यविद्रुमनः॥

ततो दधौ प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ ततो निष्कृत्स्नमवनादग्नि कुण्डे समाचरेत् ॥ २४ ॥ ॥ इति० नवि० नव० सप्तनवत्यः
 शिकशततमोऽध्यायः ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ चतुर्विंशंगुलं कार्यं अग्नि कुण्डं विचक्षणैः ॥ चतुरष्टसंमंशुं प्रतेन च ॥ ॥ पिण्डं
 ॥ तत्पुष्पमंत्रजपेन चारिणं तु समततः ॥ पूर्वा मुखे स्थस्य विश्य अग्नि कुण्डं विधानतः ॥ २ ॥ उच्चैरवनंततः कुर्यात् कुण्ड
 स्याद्येण बुद्धिमात् ॥ स्तवणं कारयेत्पश्चात्पूर्वादारभ्य मन्त्रवित् ॥ ३ ॥ अग्नि मूत्रेति मंत्रत्रेण वीरमावाहयेद्बुधः ॥ शि
 पेयस्याहतायेन ॥ ४ ॥ द्विजोत्तम ॥ ४ ॥ आपाहि ह्ये नमबेण प्रोक्षयत्सर्वतो बुधः ॥ उद्धृत्य ज्ञातवेदेशं मंत्रेनावेनाधये
 त ॥ ५ ॥ आश्रयेत्तुलसी श्वरंति मंत्रनाम पूजयेत् ॥ कल्पयेत्तत्र मेघावीमदलयत्पुच्छं दितं ॥ ६ ॥ होमद्रव्यानि सर्वाणि अ
 र्घ्यादीनां समाहरेत् ॥ क्षीरचक्षुमवागृह्य सामं घोद्विजलंगुली ॥ ७ ॥ अवक्रामदनाच्चैव विविधा विधि वद्धिजाः ॥ र
 क्तां सीतातथा पीदा कलससयथाक्रमं ॥ ८ ॥ शान्तिके पौष्टिके चैव वस्त्यं कर्षे च होमयेत् ॥ मारणादिषु होतव्या तथा
 चैव क्रमगुली ॥ ९ ॥ अरिष्टं कंवितं चैव नरास्थं शैव योजयेत् ॥ स्मरुस्तेनाहूतीनां च शतसाहस्रं तर्पयेत् ॥ १० ॥ एवं
 सतर्प्य मेघावीमं मद्युमत्राणं सर्पिषा ॥ ततो दीक्षां प्रकुर्वीत विधिद्वये न कर्मणः ॥ शुचिं सिध्यं समाहूय संयुतं शुक्ल
 वाससां ॥ आत्मना दक्षिणे भागे ॥ उपविष्टो विनिक्षयेत् ॥ शिरसां तु समाहूय पादतयात न स्मृते ॥ वर्णन्यसा

अवि. न
३४८

कसातनुरसाद्यंतस्य कल्पयेत् ॥ आत्मतत्त्वं तु यत्तस्य तत्र वर्णनं योजेत् ॥ १४ ॥ वर्णं वर्णं योजनीयं यावदन्तविषयितः
एवं नियोज्य मेधावी सयते नाना रत्नना ॥ १५ ॥ पूर्णं तु तित्तो दद्यात् मूलमत्रैण बुद्धिमात्रं ॥ ततः सिद्ध्या लुप्तं पूजां देवेषु
कल्पयेत् ॥ १६ ॥ ततः संगृह्यतां दुर्गां नि नि क्रमं दुर्वनात्ततः ॥ क्षमस्व देवि वरदे मंगले परमेश्वरी सर्वज्ञे परमेश्वरी
दुष्टफलप्रदे ॥ एवमा मन्त्रादेवैशी प्रणम्य शिरसात्ततः ॥ १८ ॥ निष्काम्य नवना तस्मा दुष्टविषयविधानतः ॥ आहूय
शिष्यान् विनीतान् समयात् श्रावयेत्ततः ॥ १९ ॥ न निघात्कारणं देवं देवी वा परमेश्वरी ॥ सति चापि सती चापि अग्नौ व
हुं गृह्ययेत् ॥ २० ॥ एतेन समया सर्वं प्रतिपत्त्या श्रयतातः ॥ तेषां पत्रि क्रमं यस्तु कुरुते मदनो हतः ॥ २१ ॥ अपि हस्त
तले प्राप्ते सिद्धिस्त विहृत्यते ॥ इयं दीक्षा समाख्याता सिद्धिदा मोक्षदा तथा ॥ २२ ॥ लक्ष्मीदा पुष्टिदा नैव सर्वं कामफल
प्रदा ॥ गुरुप्रसादास्तु ततो नान्यथेति ककदा च नः ॥ २३ ॥ सा च देवी सर्वगुरु प्रोक्तं कार्यं विचारणा ॥ यस्यैवं निश्चितं बुद्धि
स्तस्य सिद्धिर्वै नृवह ॥ २४ ॥ एवं बुद्धिमेधावी तस्य पूजा प्रकल्पयेत् ॥ दद्यात्तु विषयं दिव्यं नागरं वा सुशोभनं ॥ २५ ॥ या
मंवापि सुसंपूर्णं हस्त्य श्रवकाचनं तथा ॥ यदा त्वं नावो दुष्टस्य तदा त्मानं निवेदयेत् ॥ २६ ॥ एवं फलमवाप्नोति सुकृतस्ये
क कर्मणा ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि मुद्रालक्षणं तु तमं ॥ २७ ॥ यत्र कस्यां चिदा व्यातं व लुण्णकं थयामिते ॥ कश्चादि ग्यौक

राम
३४८

५६

कौकत्वा एका नो सुसमाहिताः ॥ करभुङ्क्षु कुर्वीत तिष्ठे नाना रत्नना ॥ वामाद्यां शक्तयो यास्तु मया पूर्व प्रकीर्तिता ॥ २८ ॥
अगुलिभुजयोक्तव्या अगुलीभ्यामलो न्मली ॥ विभवाश्चास्तथा योद्या अगुयानो क्रमेण तु ॥ २९ ॥ शक्त्या संततः कृत्वा बुद्ध्या
पी प्रभुत्वा न्मते ॥ दक्षिणे तु कृते संम्यक् रूपं चागानिततोपरे ॥ ३० ॥ एवं न्यासमि मे कृत्वा हस्तयो र्भयोरपि ॥ मध्ये नियो
जये देवी सिद्धिदा सर्वमंगला ॥ ३१ ॥ वध्या त्वनेन विधिना यस्तु मुद्रां विधानं विह ॥ तस्य संनिता देवी शरीरे सर्वमंगला ॥ ३२ ॥
यस्तु मुद्रां तु वन्धीया स्तेषां सिद्धि प्राप्नोति ॥ ३३ ॥ ततो नो तु कौकत्वा हस्तयो र्भयोरपि ॥ ३४ ॥ मुद्रां धृततः कृत्वा स्मृत्वा
देवी सुमंगला ॥ ३५ ॥ नां गुह्यं कौबलं न्यत्रैषा सर्वमंगला ॥ ३६ ॥ वध्या त्वनेन विधिना यस्तु मुद्रां विधानतः ॥ तस्य संनिहि
ता देवी शरीरे सर्वमंगलाः ॥ ३७ ॥ वरदा तु भवेन्नित्यं नात्र का र्यो विचारणात् ॥ ददाति वाञ्छितां सिद्धं सर्वकामगुणै
र्यथा ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ततो नो तु कौकत्वा विधुद्धे नाना रत्नना ॥ दक्षिणे वामभागे तु तिर्यक् संप्रसारयेत् ॥ ४० ॥ वामं च द
क्षिणं चैव तौ सिद्धौ मनिव श्रये ॥ तर्ज्या गुह्यं कौयोस्तौ हस्तयो र्भयोरपि ॥ ४१ ॥ प्रासादो गुह्यं सर्वोऽप्युद्धे त्र
शङ्किर्लोकः ॥ पृष्ठे तौ गुह्यः सर्वाः श्रेष्ठयि त्वा परस्परं ॥ ४२ ॥ दध्या नु ततो मुखे कालदंष्ट्रिप्रयो जयेत् ॥ नि
क्षिप्य च ततो दुष्टं मनिमान् हस्तयो र्भयौ ॥ ४३ ॥ स्वसेति ह्यद्वैतस्य कनिष्ठं प्रकीर्तितः ॥ अन्यो न्यास्तु ततः

जवि० न
३५०

कृत्वा सर्वप्रसन्नं यथा क्रमात् ॥ प्रसाध्य मध्यस्थितं तर्जनीभ्यामनामिके ॥ संगृह्य द्रुवकौक्षौ तु पृथगौ संव्यवस्थितौ ॥ व
ज्रमुद्रास्य तां शेषां सर्वसिद्धिप्रदायिनी ॥ ४३ ॥ वामाङ्गुलं संयोज्य मुष्टिना दक्षिणे ननु ॥ शिवाभिच्छादयेत् मुष्टिवा
मस्यैकं करस्य ह ॥ ४४ ॥ तन्मूत्रं दक्षिणाङ्गुलं स्वच्छं त्रैलोक्यं संश्रिताः ॥ इशानस्य समाख्याता सर्वकर्मप्रदायिनी ॥ ४५ ॥
मुद्रापंचसमाख्या तव वृत्तं संपासतः ॥ अनुज्ञासं प्रवक्ष्यामि मुद्राबंधयथाक्रमं ॥ ४६ ॥ उत्तानौ तु करौ कृत्वा साधकः
सयते दिव्य ॥ गृहीयादेकचित्तस्तु कनिष्ठा तु कनिष्ठया ॥ ४७ ॥ तथा तु मध्यसाजं दृष्ट्वा वन्यो न्यावन्नेव मेव नु ॥ विंशि
धनामिके कुर्यात् कुर्याद्देहस्तमधमे ॥ ४८ ॥ तर्जनीपुस्तौ कृत्वा अन्येन्यो जयेदुधः ॥ नियामयेत्ततो गुच्छो न
र्जनीमूलपर्वयोः ॥ हनुद्रोये समाख्याता दुर्गाया परमाश्रया ॥ गृहीयात्मुष्टिना गुच्छं त्रिमासं दक्षिणे ननु ॥ ५० ॥ वे
षयेद्गृहीतस्तु मुष्टिना मकरं ननु ॥ शिरोमुद्रा समाख्याता श्रुतो ग्रादेव दानवैः ५१ ॥ अन्योन्या न्तरिता कृत्वा सर्वांगु
लये विदुः ॥ अन्योन्यं योजयित्वा तु तर्जनीभ्यां तु मध्यमे ॥ ५२ ॥ तथा कनिष्ठिकाभ्यां पंचमी योज्य दुध ॥ अंगुलं कौ
सुसंस्थितं शिखा मुद्रा प्रकीर्तिता ॥ ५३ ॥ अन्योन्या न्तरिता कृत्वा सर्वा एव न भ्रमात् ॥ निर्देहेति यतौ हस्तौ यो
जयेत्तु विधातः ॥ ५४ ॥ धर्ममुद्रा समाख्याता सर्वपुष्टि विमांशिनी ॥ कनिष्ठा नामिका दौ तु अंगुलीभ्यां यथाक्रम

राम
३५०

क्रमात् ॥ प्रकृते हेतुकृत्वा वैमध्यमे विचित्रादिना ॥ अन्योन्यं योजयित्वा तु तर्जनीया कुंथिते तथा ॥ ५६ ॥ मध्यमे हेतुसंली
ने अत्र मुद्रां प्रकीर्तिता ॥ एवमेतास्मात्तामुद्रा देव्याः कर्मप्रसाधिका ॥ ५७ ॥ अत्राहो नोसा निधो मत्रो भवति देहिनां ॥
तस्माद्यत्ता सदा कार्यो मत्रमुद्रा विनिश्चये ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्री जवि० नमी० अष्टनवपधिक शततमोऽध्यायः ॥ ॥
१८८ ॥ ॥ १८९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि पुतिमालक्षणं धुमं ॥ आलेख्य कहिमां
चैव तथा च कहिमां शुभा ॥ १ ॥ अथ दामयं कुर्यात् इमं नीलसंलुप्तं ॥ विल्वजामलजा चैव रक्तचंदनजात
था ॥ २ ॥ निकाषमयी सापि कारयित्वा विचक्षणैः ॥ सिंहनगतां सौम्यां खड्गं चर्मधनुश्च ॥ ३ ॥ परशुभिदिपाल
पाशं वज्रं तथैव कर्मदं लक्ष्मणं कुरुहस्तानथ रोमयदायिनी ॥ ४ ॥ संवृत्तिशती वै प्रोक्ता कुरुप्रहणा यता
नु ॥ जविशितिकर्तव्या अष्टौ घोराश्च सववा ॥ ५ ॥ भुजाय कविभाग नु समासा कथयामि ते ॥ दक्षिणे तु करे वृक्ष
नखं वृक्षाचकारयेत् ॥ ६ ॥ फलकश्च तथा कायोः अक्षश्च चतुर्थकं ॥ एतदक्षिणतः कुर्यात् भुजाविप्रसुशोभ
ना ॥ ७ ॥ कर्मात्तु त्रिंशत्तलं च चर्मखड्गं च वामतः ॥ एव विधात कर्तव्या साधने यथाक्रमं ॥ ८ ॥ सर्वाभरणसं
पन्ना दुर्गा वस्तुविभूषिता ॥ कारयित सदा देवी सिद्धिदा सर्वमंगला ॥ ९ ॥ जया च विजया चैव अजिता अपराजिता

भ. पुन.
३५९

जिता॥ विद्येश्वर्य समाख्याताः विद्यानिर्णय वशातुगाः॥१०॥ खड्गभूलवणकार्यो दुर्भगाद्यास्तुयास्पता॥ दुर्भगाश्च
चैव उट कन्या कलिका॥११॥ सर्वास्तो म्या तु कर्त्तव्या असर्वैरुचैः शुभैः॥ दुर्गाद्यो तु कर्त्तव्या पीठनये तु यो गयेत॥
१२॥ विश्वेश्वर्यस्तथा पार्श्ववहिरष्टनियो जयेत्॥ पद्मासनगता कुर्यात्तथा स्थानं सुशोभनं॥१३॥ यज्ञकालम्
तापेता शक्रयत्नु महावला॥ सर्वपापविनाशिन्या त्वर्लोकेषु पूजिताः॥१४॥ ०॥ इति श्री भविः नवः

पंचशिखडवाच॥ दहनविष्णुहेश्वर आदित्ययमवरुण कुवेरः॥ नाग वि
द्याधर एक्षस सुकवि त्रिशिषी प्रभृतिः॥ रविलुतायाः॥१॥ पाताल गमन वशीकरण विद्धिषोऽज्ञात पादप्रदा
नां तर्जना कास गमन परिगीयते॥२॥ वरं ददाति मर्त्यानां वरदा तेन कार्त्तये॥ अशेषं यज ~~स~~ दुर्गा दुर्गा तेन नि
गद्यते॥३॥ एवं स्तुता तु या परं सर्वदेवगणैर्विजो॥ भगवान् देवदेवैश्च जोषां कृतशासनः॥४॥ सर्वमंत्रविधानज्ञस
र्वसिद्धिफलप्रदा॥ सर्वदुष्टप्रहर्ता त्वं सर्वदुष्टविनाशन॥५॥ सर्वमंगलमांगल्येयं देवी प्रकीर्तिताः॥ जायते परमा
शक्तिरनेनैव कुरुमर्हसि॥६॥ दुर्गाया परमा पुण्या महाभाग्यं भयापह॥ ॥ ईश्वर उवाच॥ अतिशुद्धमाभियुक्तो यं
प्रभं वृत्तात्मनो पमा॥०॥ मनया पूर्वमाख्यातमर्कसं देहलक्षणं॥ अपकाशस्तु जगति तथा विप्रवदामह॥

एत
३५९

५६

म्यहं॥०॥ पुणहिमवतः एते संविवाहे ससुपस्थिते॥ अविद्यु समये प्रप्रेममविप्रमलमते॥८॥ चटुकोटि सखस्य प्र
भातिर्षी मम प्रभो॥ बहिः श्वद्वौः श्वश्वैश्च दुभिः कुजितैर्घृतैः॥१०॥ केदौर्गगणामोदैर्नानागधपणजितैः
छत्राकाण्डिसहसाघनपीनान्तेन च॥११॥ आयतेन ललातेन नातिदीर्घोपशोभिना॥ अलकेन तु स्निग्धेन
हेम्ना चंदुवहिरिणी॥१२॥ नीलोत्पलदलायामप्रानपक्षोपशोभिना॥ शीतेनायतरक्तेन कुलवागेन च शुभा॥
१३॥ विष्णोर्नुगेन तनूनानातिवंशेन शोभिना॥ कर्त्तरिका तुल्येन कर्णयो र्युगलेन तु॥१४॥ विरहस्य विद्रुमच्छाया लोहि
तेन तु वर्त्तते॥ मध्ये तु निम्नरेखाया साधकस्य तु वर्त्तते॥१५॥ सुनिग्धसंक्रुणीतेन नातिस्थूलतमेन तु॥ अपरेणे त्वरे
षेण शोभिना मुखशोभिना॥१६॥ समैस्तोशोश्च दशले पूर्य चंद्रसमप्रभैः॥ नाभिना नालमडुना भातिना च क्रशोभि
ना॥१७॥ पीनया हनुर्गङ्गा न्यासकामायाभिलाक्षना॥ गीवया कम्बुशोभिना पीणल्लिखिप्रपक्षया॥१८॥ सुकोमले
न ~~स्निग्धे~~ न समेन युगलेन च॥ पूजो न समपीतेन वन्तपाश्वोपशोभिना ना॥१९॥ मध्येन तनुना त्वयं त्रिवली नगशो
भिना॥ सुगन्ती रेणुमहापद्मजाधारपरिवर्त्तिना॥१०॥ नाभिर्गुलदेन मृगयासविरजता॥ पीवरेण नितं वेन गुरुभावा
सनेन तु॥२१॥ कदलीददवत्तेन कोमलो र्युगेन तु॥ पीनमत्पथवत्तेन अजातयुगलेन च॥२२॥ स्फुरच्चरणसंप्रदंष्ट्रैर्न

अ. पु. न
३५२

खैरंगलमण्डितैः॥ मडुनापादयुग्मेनपृष्ठीणोक्ततेनच॥२३॥ स्निग्धं रक्तसमं नुगं नखमा॥ लाभि शोभिना॥ एवं विवे
नरूपेण सर्वगेन तु शोभिना॥२४॥ विद्ये श्वरी सहस्रेण मातृभागे पुनस्थिता॥ तां च दृष्ट्वा परां प्राप्सु सर्वत्वं सर्वमेगला॥
एवमस्त्विति देवेश स प्रो वारय सत्त्वनी॥ विवाहमंगलं सर्वसाधिवासनपूर्वकं॥२६॥ सर्वमंगलमा कल्या श्रद्धार
द्युभविष्यति॥ दीप्तिः सूर्यश्च मानूचये का निर्जले प्रीतिः॥२७॥ काला वह्नौ गतिं वीते व्योम्नि त्वं व्यापिनी सदा॥ यज
माने सदा दीक्षाधारणा योगिनामपि॥२८॥ प्रज्ञावता त्वे दुर्बुद्धि हि मरिचिमसरत्त्वनी॥ लक्ष्मी नृपानां त्वदेविसिद्धि
दासमतामपि॥२९॥ दया दयावता त्वहि प्रीति प्रीतिवतामपि॥ एवं सुतानुसा देवी मया भगवती हि ज॥३०॥ प्रज्ञा न्ना
वदा भूत्वा एवं सामेव वीहि ज॥ बरं वरय भूतेश देवपानसूनव॥३१॥ वरदा स्मितवप्राज्ञा प्राह वै त्रिपुरानकं॥ एव
मुक्तो स्मि विषे दुर्गाया पीति पूर्वकं॥३२॥ पुण्यं शिरसा दुर्गा शिवो वचनमुक्तवान्॥ वामाङ्गे ससुत्राणि समनि
त्यं सुनवतः॥३३॥ एवमुक्ता मया सा तु देव देवी सुमंगला॥ उमिति हि जगद्गुल शक्तिरूपा व्यवस्थिता॥३४॥ आरुधि
तामया देवी मया तु गृहका मया॥३५॥ ॥ इति श्री भवि० नव० नवनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१५५॥ ॥

॥ पंचशिखंडवाचा॥ संवत्साममदेवेश त्वयानि गदितं खलु॥ मन्त्रान्संप्रतियज्ञं च विधियुक्तं वदस्व मे॥ १॥ ईश्वर

गम
३५२

उवाच॥ कृत्रिंशाक्षरसंयुक्तो मन्त्रोऽस्याः संप्रकीर्तिताः॥ रव्या नमस्त्रैः समुत्पन्ना खोऽशभिपरिस्थिता॥२॥ सारभूतं परविष्णु
काश्यमानोपमं॥ हृदयं सर्वमंत्राणां सारभूतं प्रकीर्तितं॥ घृतं यथा तु क्षीरस्य यथा तैलं तिलमुवे॥ हृदयं सर्वगे ह्येव सततं
वदमुच्यते॥४॥ ॥ पंचशिखंडवाचा॥ यद्येवं हृदयं देव सारभूतं प्रकीर्तितं॥ वदस्व मम देवेश तदेव विधि पूर्वकं॥ ५॥
इश्वर उवाच॥ शृणु श्रैक्यमना विप्र हृदयं सर्वकामदं॥ यद्विष्णु परमं विष्णु पुष्पाप्यमकृतात्मभिः॥६॥ ओंकारपरमाद्यो तु
कालिकालिपदंततः॥ वज्रे स्वरिपदं चैव लोहदं दपदंततः॥७॥ कालिकालि हृदयं वज्रिणी ठठ शिरः॥ ओं कालि श्वरी ठठ
शिरा॥ ओं कालि वज्रे श्वरी ठठ कवचां ओं कालि दंडाय अस्त्रं॥ ओं कारस्तु तथा तेन वज्रं गानि युगान्वितं॥ वज्रे श्वरी
घोरपवनः परसाधकः॥८॥ लोहदंडयैगु ह्यस्या क्षारदेव॥ इति स्मृतं॥ त्वो ह्येति सद्यो विषेऽपं च वृक्षाणि मूर्तिदः॥९॥ यो
गपीठविदं दिव्यं दुर्गाया परि कीर्तितं॥ अथ पत्रे तु कमलेन वसीयं विज्ञानता॥१०॥ कर्णिकायां मूलमंत्रं प्राकपत्रे पुरुषं न्ये
सेत्॥ अघोरं दक्षिणेशानुपश्चिमं सत्त्वं स्वतः॥११॥ उत्तरे वामदेवस्तु इशानं कर्णिकोपरी॥ हनुमन्तु ततो व ध्या आग्नेयां
हृदयं न्यसेत्॥१२॥ शिरोऽनु ततो व ध्या ऐशा न्यानु ततो न्यसेत्॥ नेत्रांते तु शिखां देवी वायव्ये कवचं न्यसेत्॥१३॥ अस्त्रं च
तुर्दिक्षु शतं कर्तव्यं तु विज्ञानता॥ इशानेन शिरकल्पे वक्त्रं तस्य मुखे तनु॥१४॥ हृदयं स्यादघोरेण गुह्यं वामेन क

म. पु. न
३५३

बुधः

कलस्ययेर॥ स घो जातो नमूर्तिन कलं कल्पयेत् ॥ १५ ॥ सकली करणं स्वेत दुर्गाया परिकीर्तितं ॥ हृदयं हृदये न्यस्य
शिरः शिरसि विन्यसेत् ॥ १६ ॥ शिरवाया नु शिरवादे यावर्म बक्षस्थले न्यसेत् ॥ अस्त्रं पाणि तले देवा न्यसनीयं विज्ञा
नता ॥ १७ ॥ यथा देवा कृतो न्यासस्तथात्मनि शिवं न्यसेत् ॥ तथा सो नैव कर्त्तव्यो होम काले द्विजोत्तम ॥ १८ ॥ कृ
त्वा न्यासमिदं दिवा साधकः संयते दियः ॥ यजनं कारयेत् पश्चात्तं गंधधूपमगादिभिः ॥ निवेद्यं दापयेद् देवा
यथा विभवविष्टरैः ॥ योगी हर्मिदं ब्रह्मन् समासात्परि कीर्तितं ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि भण्डयज्ञमनुत्तमं ॥ ये
नदी नोनसि ध्येत प्रयत्नेनापि साधकः ॥ १९ ॥ आदौ भूमिं परिक्षेत देशिकः संयते दियः ॥ अनन्तरं चामरं च
नां काशकीर्तनं विराजतां ॥ २० ॥ खानयेद् दधुमात्रं नुपां शुभं कृत्वा पूरयेत् ॥ यामुपाश्रयिका भूमिः समस्ता सर्वक
र्मसु ॥ २१ ॥ प्रागुदके प्रवर्त्तयुक्तां कुट्टिमां कारयेद् बुधः ॥ तस्यां भूमौ ततः कुर्यात्साधको ब्रह्मण्डलं ॥ २२ ॥ सुगु
ग्धं चतुर्दिक्षु वस्त्रैर्नैवेद्यं कल्पयेत् ॥ वास्तु तस्तारं लोदि द्यौ च एकाध्वजविमोहितैः ॥ २३ ॥ किं किं जालसंयुक्तं भू
षयेत्सविचक्षणः ॥ वेष्टयेत्कणकैः सम्पक्वा कपसंवरणं बुधः ॥ २४ ॥ सोपवासस्ततोऽन्तरात् सोष्णीषं सांगुलीयकः
शुक्लपत्रं परीधान आचार्यं संयते दियः ॥ २५ ॥ अधिवासं नु कुर्वीत शुक्लाष्टम्यां विचक्षणः ॥ वर्णयोगविधाने

एत
३५३

गंधधूपमगादिभिः ॥ ततश्च हरे प्रकुर्वीत पयसा ददुले सुभैः ॥ ततः शिष्यान् समाहूय सोपवासो दृढव्रतः ॥ शुक्लां व
रधरं पिप्रगुरुभक्तान् जिते दियः ॥ प्रविश्य दधवत देवा दक्षिणं मूर्तिमाश्रितः ॥ आचार्यं ययतो मन्त्रादेवीः
विज्ञापयेत्ततः ॥ संसारं एवमज्ञानानां एव जन्म हेम्वरी ॥ कृत्वा प्रवादितो देवि दीक्षां यस्य करोम्यहं ॥ अनुज्ञा
मम देवे शिवदत्त परमेश्वरी ॥ एवमुक्ता ततो देवी प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ निष्कम्पं भवनात्तस्मात् शिष्यान् संपूज्य
मंत्रं वित् ॥ मंत्रपत्रं च हं कृत्वा ततः शिष्या यदापयेत् ॥ उक्तं व्रतं तं दृष्ट्वा देवा देवता धावनः ॥ प्रक्षवक्षसमुद्भूतं द्याद
शां मुलमायतं ॥ उपस्थितं ततस्तस्मै दद्याद्देवि विधिपूर्वकं ॥ दक्षिणस्यांततो मूर्त्तौ देव्या मंगलं संयुतं ॥ शयीत शिष्यसं
युक्त आचार्यं संयते दियः ॥ मनसा सस्मरे दुर्गं मंगलां ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्री भवि ० नव ० दिशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥
॥ ईश्वर उवाच ॥ अपरेद्युः प्रशन्नात्मा सह शिष्येन मंत्रं विदुः ॥ सुव्रते मंगलं देवा आचार्यं सुसमाहितः
चतुरंगपरं कृत्वा चतुर्दशोपशोभितं ॥ तस्य मध्ये लिखेत्पद्मं चोदशदलं संयुतं ॥ गोक्षमरजसालेखं शालितं तुलजे
नवा ॥ शुक्लपक्षं तु कर्त्तव्यं विपुलां सिद्धिं मिच्छतां ॥ ३७ ॥ सितरक्तपीतकृष्णैश्चतुरस्रं तदालिखेत् ॥ वीथियात्तास्मत्तावु
यथामानेन कल्पितं ॥ ३८ ॥ एवं कृत्वा तु भवनं देवा सम्पक्वुः शान्तं ॥ अग्निं कुण्डं ततो विधत्वा मण्डलं वाग्यतश्चरेत् ॥

मनससर्व

मयु.न.
३५४

नतः स्नात्वा भुविर्भुत्वा समलंकृतविग्रहाः॥ प्रतिप्रयत्नार्थं नववर्णं पूर्वनिर्मितं॥६॥ गंधधूपजैश्वैव सर्वतत्र प्रपूर-
येत्॥ दक्षिणस्यां स्थितो मूर्त्तौ पद्मस्याभिमुखस्थितः॥७॥ मंत्रमुद्रासु सयन्नकृतरक्षः प्रयत्नतः॥ एकैकमक्षरं मन्त्री-
मुद्रायाः सहितं न्यसेत्॥८॥ षोडशेषु च पत्रेषु पुण्यवाद्यं सहजिकं॥ विद्येश्वर्यं च विन्यस्य ऐशा न्यायावदुत्तरं॥९॥
दशवर्णं संयुक्तं मुद्रां वक्ष्यामि मदीं॥ कर्णिकायां न्यसेन्मन्त्रीमूलमंत्रसमन्वितं॥१०॥ कालिकालिवज्रे श्वरीलौह-
दं दायै ठठ॥ ॥ मूलमंत्रं॥ कर्णिकायां ॐ ठठ ॐ ठठ का ॐ ठठ लि ॐ ठठ व ॐ ठठ जे ॐ ठठ श्व ॐ ठठ ॐ ठठ
लो ॐ ठठ ह ॐ ठठ उ ॐ ठठ दा ॐ ठठ ये ॐ ठठ स्वाहा॥ एते विद्येश्वर्यं षोडशयथावत् कीर्तितः॥११॥ ॐ
कारलिंगमुद्रां च विन्यसेद्विदिग्दले॥१२॥ ॐ ऐं ह्रीं ईशानमद्येतु व्यापि न्येकाक्षरं निवृत्तः॥ न्यसेद्विदिग्दले च
मंत्रं शोर्वाणं संयुतं॥१३॥ आग्नये पत्रमध्ये तु कारं नुगदया सह॥ न्यसेत्त्रिवर्णं सयुक्तं घटाग्नेयदिग्दले॥१४॥
वकारं दं मुद्रां च विन्यसेद्विदिग्दले॥ याम्यविन्यस्य यत्नेन कारं खेटका न्यसेत्॥१५॥ भूलं स्वाहा सयुक्तं न्य-
सेदक्षरसंयुतं॥ वज्रं त्रिवर्णं संयुक्तं विन्यसेत्तैः अनेदले॥१६॥ गोवर्णिना सयुक्तं न्यसेदक्षदला नरेत्॥ बारुणे तु न्यसे-
न्मन्त्रीरुवर्णं त्रिसंयुतं॥१७॥ दकारं नु शरेपेतं न्यसेन्मन्त्रीरुतदिग्दले॥ मारुते विन्यसेन्मन्त्रीरुवर्णं नु त्रयान्वितं॥ मा-

राम
३५४

रुते विन्यसेन्मन्त्रीरुवर्णं नु त्रयान्वितं॥ मारुतोत्तरमध्ये तु यैव वर्णं वार्या न्वितं॥ तत्र विन्यस्य मंत्रं शोर्वाणं सहितं मह-
त्॥ स्वाकारं पद्मसंयुक्तं न्यसेदुत्तरतो बुधः॥१८॥ द्विसेदिगुत्तरं मध्ये हाकारं शक्रसंयुतं॥ विन्यस्य यत्नेन विद्येश्वर्यं
विधानतः॥१९॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं सर्वान्तराधिताः॥ दर्वीरूपा स्मृता सर्वमहावीर्या महाबला॥२०॥ शो नयेताम
महाशक्त्या यज्ञकोले विज्ञानगाः॥ सवाचमुद्रा - सुद - नानालंकारभूषिताः॥२१॥ ध्यातव्या साधकैर्देहाविपुलां
सिद्धिं मिच्छया॥ एवं न्यासंततः कृत्वा गंधधूपार्चनदिकं॥२२॥ सुवर्णेन च नैवेद्यं साधकस्तु समाधिना॥ ततो निजं
अभवात् अग्निं कुण्डं समाश्रयेत्॥२३॥ उच्चैरुत्तमतः कुर्यात्सद्योज्ञात्तेन मंत्रं विदुः॥ स्मरणं वामदेवेन विधिवन्तु
ततो च न॥२४॥ अर्घ्यं तत्पुरुषे नैव दद्यान्मंत्रं समाहितः॥ आहूयान्ति तु विधिवदी शानेन निवेद्यायेत्॥२५॥ ततो न्यासं
प्रकृवीत वर्तुयज्ञक्रमेण तु॥ समीपि सीरवक्ष्यामिः सुवर्णैश्चैव लक्षये॥२६॥ जाति कार्मो नु शारेण बाह्यादि यथा
क्रमं॥ अथ प - निवानित्यं फलानामथापि वा॥२७॥ त्रिसंधं स्तोत्रं स्तोत्रं श्वैव निन्यं दुर्वा दलान्वितं॥ अश्वस्थविल्व-
तिलकापलाशो दुग्धरान्विताः॥२८॥ शान्तिके चैविकैश्चैव कर्मस्वेतेषु शोभना॥ मूलमन्त्री कृविधिना शेषमन्य-
समारनेत्॥३०॥ एकैकं तर्पयेद्दूर्वाशतेनाद्योत्तरेण तु॥ पार्श्वोदुत्तिततो दत्त्वा पितृदेवैर्विधानतः॥ ततः शिष्यान् स-

म. पु. न
३५५

य-----॥ आत्मनोदक्षिणे भगेऽपविष्टो निरीक्षयेत् ॥ ३२ ॥ आरुह्य जीवमत्र शो कुशेन विविधानतः ॥ स्वा
हकारयजे घ्रातृसंमगाहुतिमाकृमात ॥ ३३ ॥ वर्णा वर्णमयं योज्ययावत्पुण्यमोचरं ॥ एवमिर्वत्पदिक्षां तु गंधपू
ष्पत्रगादिभिः ॥ ३४ ॥ पूजयित्वा ततः शिष्यं विधिना संयतैर्द्विजैः ॥ ततः शिष्येन सहितः आचार्यसुसमाहितः ॥ प्रवि
श्य नवनविषमं गुडं संप्रवेशयेत् ॥ शिष्यान् विधानं संयुक्तान् पूष्यपूर्णं यत्ता ॥ जर्लिन् ॥ ३५ ॥ उपविश्य ततः शिः
ष्यान् मूर्ध्नि पूष्या जर्लि क्षिपेत् ॥ पुण्यपत्न्यथा न्यायं निष्कुमेदुर्वनात्ततः ॥ ३६ ॥ सप्रेषयेत्ततो देवीपुण्यपत्न्यविधान
विद् ॥ गच्छेद्विद्यथा सौरव्यं पुनरुगमनायतु ॥ ३७ ॥ इयं दीक्षा समाख्याता दुर्गाया सौ सुकारिका ॥ कल्पकोटिस
हस्रेषु नावर्तते कदाचन ॥ ३८ ॥ अस्यायुरपियोजनुगीतो मिह्यपि मण्डले ॥ शतायु भवते विप्रनात्र कार्यवि
रण ॥ ३९ ॥ दरिद्रो दिक्षितो यस्तु सः श्रीमान् जायते नरः ॥ लक्ष्मीसंनिहितस्तस्य पुरुषा निरुसप्रवै ॥ ४० ॥ जा
यते नात्र स देहसौ भाग्यं चास्य जायते ॥ गुरुपुसादा भवते दीक्षेयं सर्वमंगला ॥ ४१ ॥ गुरुर्देवामुरुः स्वामी गुरु
र्नित्रो गुरुः पिता ॥ गुरुर्माता गुरुर्भर्ता तस्य पूजां सदा चरेत् ॥ ४२ ॥ दद्याद्गुरुं सुनिष्पन्नं गजम्वाहेमभूषणं ॥
सवर्णवायथा शक्नोते नवानुष्यते गुरु ॥ ४३ ॥ द्रव्यजातस्य सर्वस्य विना स्नानं निवेदयेत् ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्री

राम
३५५

भवि० नव० एकधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ ४०९ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ अथ मन्त्रो भविष्यति ॐ कालरुडे श्वरी लो
हदे शयै हठ ॥ मूलमंत्र ॥ ॐ कालि ॐ हठ हयं ॐ कालिवज्रे निशिवा ॥ ॐ कारवज्रे श्वरी हठ कवचं ॥ ॐ कालिका लि
कालिलो हठ हयै अस्त्रं ॐ ईशान ॐ कालितपुरुष ॐ वज्रे श्वरी ॥ अघोरलो हठ हठ वामदेव ॐ स योजात पंच
ब्रह्मणि ॐ कालिवज्रे श्वरी लो हठ हयै स्वाहा ॥ एता विद्येश्वर्या इति सर्वमंगलायाः पद्मकोषः मुद्रा बोडशया
प्रोक्तास्ताः पुबक्ष्याम्य शेषतः ॥ १ ॥ लिङ्गमुद्रा व्यापिनी च छत्राक्षा च गडा तथा ॥ घण्टा दण्डा खेटकं च भूलंबज
समन्वितं ॥ २ ॥ वीचखड्ग शर चैव धनुर्वाणं तथैव च ॥ पद्मं शषस्तुमुद्रास्तु बोडशैते प्रकीर्तिताः ॥ ३ ॥ ग्रामये-
न्मन्त्री व्यापिनी लक्षणं स्मृतं ॥ मुखे वध्वानर्जनी नुबाम उडा कृतिं न्यसेत् ॥ ४ ॥ दक्षिणे हस्तमधो नु हत्रा
ख्यापरि कीर्तिता ॥ हृदये शंगुलयः सहस्तयो रुभयोरपि ॥ ५ ॥ अधप्रसारयेद्विप्रान् घण्टामुद्रा प्रकीर्तिताः ॥ विनि
स्तो --- बाहु कन्धादेशे समाहितः ॥ ६ ॥ परामुखं दक्षिणं तु खेटकं परिकीर्तितं ॥ न्यस्ता तु ग्रामये च स्तौ विशिस्तौ
तु परस्परं ॥ ७ ॥ वज्रमुद्रा समाख्याता अमोघा त्रिदशैस्त्वपि ॥ अगुली तर्जनी चैव श्लैषयिता परस्परं ॥ ८ ॥ पाश
रूपेन मेधावी पाशः संपरिकीर्तितः ॥ नमस्कारं तु हृदये शो वध्वामन्त्री समाहितः ॥ ९ ॥ कनिष्ठानामि केने तु अ

न. पु. न.
३५६

अधोभागेनियोजयेत्॥ खड्गमुद्रासमाख्यातासर्वमुद्रासुनायिका॥ १०॥ मुखे वक्षःपुत्रर्जनीनुसं प्रशार्यः शिरस्मते
अंगलीनुनरेव ध्वाहृदे शोतुसमाहिताः॥ ११॥ तर्जनीगुह्यकोसम्पकपृष्ठयोर्नयोरपि॥ प्रसार्ययेजयेद्विद्वान्
धनुमुद्राप्रकीर्तिताः॥ १२॥ प्रसार्यांगुलयः सर्वाहस्तयोर्नयोरपि॥ तिर्यग्मार्गगते कार्ये विशिष्टे वा सदक्षि
णे॥ १३॥ अनामिके कुचयित्वा वीणा मुद्रा प्रकीर्तिताः॥ अंगलीनुनरेव ध्वाहृदे शोतुसमाहिताः॥ १४॥ प्रसा
र्यांगुलयः सर्वा पुष्पमुद्रा प्रकीर्तिताः॥ अन्योन्यं स्थापयित्वा तु सर्वा ह्यंगुलयः क्रमात्॥ १५॥ योजयेत्तु स मध्ये
नुसाकुण्डलं तथा क्रमेण॥ प्रशार्याङ्गुल्यमाश्लिष्टं शंखमुद्रा प्रकीर्तिताः॥ १६॥ एवमेता स्मृता मुद्राः सर्वपापहराश्च
नाः॥ सर्वसिद्धिप्रदाश्चैव सर्वकर्मप्रसाधिकाः॥ १७॥ गंधादिगंधैकैरेह त्वा मुद्राबंधं योजयेत्॥ योन्या कुरु
ते मूर्धन्यं च सिद्धिं मवाप्नुयात्॥ १८॥ ॥ इति श्रुत्वा च॥ अथ भगवत्पासवदेव पूजिताया सर्वमंगलाया हृद
यस्य कल्पं व्याख्यास्यामः तद्यथा शुक्लं नव्यं देवैर्महतीं पूजां कृत्वा दक्षिणायामस्तौ दशसहस्राणि पूजयेत्त
तः॥ कृतः पुरश्चरणो भवति॥ वादोदकोपपतकैर्महापातकैर्मुक्तो भवति॥ ततः ततः - नौज - चैक शरपायस
फलपूर्णैः शकैस्तिलैरवलमुकैरुपधारेः प्रति अक्षरलक्षणं जयेत्ततः सिद्धो भवति॥ सिद्धस्य कर्म भवति अथम

राम
३५६

हानवम्यां अहोरात्रोभितो भूत्वा लोचनाचनमनः सिलादीनां एकतमं कृत्वा चतुर्षु अस्वस्थपत्रेषु स्थाप्य पंचभि
रुपरिसंख्यायामपानिनावच्छेद्य तावज्जपेयं शान्तिविधा सिद्धिं प्रमायते ज्वलती वडव्यायमानेन पादधारीका
समुद्रद्वीपपृथिवीशरणेन गच्छति प्रमायमाने दुर्गो वज्जालते तेनाकाशगमने स प्रभावाप्रमार्गे सरति तिक
ल्यायुर्नवति॥ कल्पावसाने देव्या रविसिंहगच्छति॥ अनेन विधिना वास्ती च वाचं संगृह्यता वर्जयेद्या भुज्यायते
नो प्राप्य सर्वरश्मी प्रवक्ता वा कृपतिर्भवति सकृन्मुक्तिं च गच्छति गृहीतं च न न पश्यति॥ उदकोदि भक्षयेद्यो दोष
दिनाति ततः शुक्लवम्यां देवी पूजयेत्॥ चतुर्षु तिसहस्रं तिनवमीं जुहुयात्ततो वसाने प्रतिव्याजेन देवी पश्यति
सावरं ददाति चतुर्दशमेव लारां पृथिव्यां रज्यं ददाति॥ पुरुषो नर्यावती न देहो देव्या सायु ह्यगच्छती तं द
दाति सर्वदेवानां मध्याह्नो भवति॥ अथ सिद्धाया कर्मणी प्रभवन्ती॥ महासर्वमंगलाया पादवन्द्यं तस्या द
क्षिणायो वस्तौ उदकादिमन्त्रासना दधि मधुक्ता नाषोऽशसहस्राणि जुहुयात्॥ अथ यणी कर्तुं कामं चंपकपू
षानां दधि मधुयुक्ता लक्षं जुहुयात्॥ यक्षिणी वसमानयिति॥ अनेनैव विधानेन नागकेशर समिधानां ल
क्षं जुहुयात्॥ विद्याधरी वसमानयिति॥ दन्तदावतिना लक्षवसमानयिति॥ अथ निधानमुत्पाद्य तु कामो य

अ. पु. न.
३५७

देहो हूयते तत्र गत्वा देवीं संपूज्य तस्याग्रतो न्यग्रो धसमिधानां दशसहस्राणि जुहुयात् अथ्याहृतमुत्पा
तयति। अथ राजकुले वशीकार्तुकामः देव्याग्रतो अधोमुखो भृङ्गक्षरानरितनामलोचनयातिरखं वल्मीक
कुशकुलवत्तिकाया पुनलकं कृत्वा तस्यादले भूर्ज्यपर्वणि सिष्यदेव्याश्वातो अधोमुखो भूमौ निरवनेता तस्य
पर्याग्निपुलकं समिधानां दक्षिणधुघनाक्रानामष्टसहस्रं जुहुयात्। अनेनैव विधानेन यवाहुति सहस्रेण वा
ह्मणं वसमानयति गोधमाहुति सहस्रेण शत्रियं च समानयति। धान्याहुति सहस्रेण वैश्यं माषसहस्रेण मोक्ष
दं सत्रनुत्सादकामः काकपक्षसाकाकवेस्त्रकानां अष्टसहस्रं जुहुयात् सद्यः शत्रुमारयति जातिकुशुमा ना
माहुति सहस्रेण देवव्यगुकन्यालभेत् व्याविघ्नं ते कर्म समिधानां मसहस्रं क्षोजुहुयात् सर्वजनप्रियो भवति
सर्वघातवादीनां हि होमपताकामनामष्टशतमभि मन्त्रितं कृत्वा सैन्ये मध्ये उच्छापयेत् परसैन्यं नयति शे
चनामष्टसहस्राभि मन्त्रितं कृत्वा वस्त्रानेव ध्या राजकुले प्रविश्य व्यवहारे स्वपराजितो भवति। पूष्यमष्टशशम
भि मन्त्रितं कृत्वा शिरशिधारयेत् सर्वजनप्रियो भवति पत्रं तावुलमभि मन्त्रय्यस्य ददति स वश्यो भवति न राज
क्षीकृष्यसंयुक्तां हरितालं शशिप्रभां च द्रुक्ष्यौ पवागेषु पूष्ये सौ भाद्रसंयुते अहो एत्रोषिकतो भूत्वा शु

एम
३५७

॥ ॥

एषा पूर्णनिकारेत् मन्त्रं च संस्मरेद्या सुसमाहितः। आमयच्छत्रुवं मन्त्री व्यापिनी लक्षणां स्मृतं॥ वधिवहृतर्जनी तु
वामदंदा कृतिन्यसेत् पिष्टकंच पेयं येषां कृत्वा तदेव्या भगमे कंतुपेषयेत्॥ द्वितीयं गेरवे दद्यात् विनयाच्छु
यान्वितः॥ १९॥ तृतीयं तृष्टमे चावीयस्य कस्य च दाययेत्॥ इदं केनाथ वास्त्रे नक्षत्रेण सुरसत्तमः॥ २०॥ सुरया
वापि मधुना सर्पिषा च सुसंयतः॥ पीतमात्रे च संकुर्यात्स्त्रै लोकां सचरचरं॥ २१॥ यावज्जीवं द्विजश्रेष्ठ नात्र कार्यं
विचारणं॥ अनेनैव विधानेन तु शिरवां मुखे सिद्धामनसा देवीं पूजयेद्यवहारे तु प्रतिपक्षं भूतिसाधनं मूलं करोति
राजकुले प्रविश्य राजर्न शयानति। जपे येष्वेवं विधिः॥ गजेन्द्रमदसंयुक्तां वा ह्रीं गृह्य च चारुणी॥ २२॥ आश्रयं चा
गसंयुक्तं गजेन्द्रमत्तभाविना॥ मूलादिफलपत्राणां ख्यानपाने तु दाययेत्॥ इत्थीत्यामुपमायाति शक्रतुल्योपि
मानवा॥ देव्या तत्प्रसहस्राभि मन्त्रै कृत्वा प्रदापयेत्॥ २३॥ यावज्जीवनं स देह आत्मनो बध्नन् प्राप्नुयान् मोक्षमाप्नुयान्
वति विप्रेन्द्रयथा कार्यं न शो शयुः॥ २४॥ अतः परं सात्ये प्रतिमा विधिर्भवति॥ निर्माल्य --- प्रति कृत्वा मंत्रविं
दं जपेत्॥ २५॥ साध्यस्याभिमुखो भूत्वा तापयेत् रविदिशि॥ निधुमैज्जालनिर्मुक्तैर्मन्त्रमुच्चार्य मंत्रविदं॥ २६॥ त्रिक
कदुश्रूणि दत्वा कृत्वा पूर्ववत्तापयेद्दिजं॥ सद्यो त्या कर्षते सेवं ध्यानमाग्रेण मन्त्रविदं॥ २७॥ नवमीत प्रतिमां कृत्वा

न. पु. न
३५८

अगुलपर्वतमात्रागतेः संस्पृश्य भक्षयेत् ॥ तथैव समानयति वहिः यच्छून्नेव संकारयति तस्य सर्वत्रोर्वलं
गमासति ॥ चतुर्दिक्षु गतं पश्येत् त्र्यं कमापात्रपात्रितं ॥ ३० ॥ सद्यैव पुनरात्म्यं स्वस्थानं गच्छते क्षणतः ॥ अन्वा
निचाप्यनुक्ता निईदृजालानि कुर्वति ॥ ३१ ॥ रूपयौवनसपत्न्यावे श्याम्याथ कुलस्त्रियं ॥ सुगन्धदिग्धागीसर्वा
भरणभूषिता ॥ ३२ ॥ आहूय भवते रम्ये देव्या कृत्वा महार्चनं ॥ चित्रस्यागतस्तु संस्थाप्य स्वयं चतुसंस्थितं ॥
देव्या असक्तं गृह्य वामा कुक्षे न सखतः ॥ श्वसं देवाय संस्थहि प्रदीपं दीपयेत् पुनः ॥ ३३ ॥ कपालं संपुतं कृत्वा म
हत्तैलं घृतेन च ॥ चंद्रसूर्योपरागेषु कज्जलं गृह्य बुद्धिमान् ॥ ३४ ॥ अश्रुयेदक्षिणां तेन वसे कुर्यात् पुनर्जनं ॥
विश्वं वापि महावीर्यं नरेन्द्रं स्त्रीजनं नृप ॥ ३५ ॥ गुरुपत्नी सपत्ने तु विधिमतन कारयेत् ॥ शुभते दृष्टमात्रे तु त्व
क्लृप्ता भयोजिता ॥ ३६ ॥ सर्वेषां ज्ञानिनामेव बुद्धिमेतां प्रयोजयेत् ॥ सर्वेषां मजनानां च विधेमेति प्रकाशेत् ॥ ३७
तैलमृजविलेपेन पानपाना मेक एव विधिः ॥ ३८ ॥ इति श्री भविः नवः अधिकादिशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥
॥ ईश्वर उवाच ॥ अध्यासा महाभाग मम देहसुधारिणी ॥ प्राप्नुक्ता नमो नुभ्यं स्वयं शंस्तु मुखोद्भा ॥ राम
कार्या र्क्षदक्षिणां तस्या शुक्लवामस्तथाशितं ॥ आत्मानं विनजस्विति मोक्ता देवी त्वयं नृवा ॥ २ ॥ सा तथोक्ता हि ॥ ३५८

धाम्ना शुक्ला कुला च वैद्विजः ॥ स्वाहा स्वधाम हविश्यामे धालक्ष्मी सरस्वती ॥ ३ ॥ अपर्णा त्वेकमूर्त्तिं नुतथा वै
चैकपाटला ॥ उमा हैमवती वषट्क ल्याणि शिवदायिनी ॥ ४ ॥ रव्यातापुत्रा समाख्याता लौकौ गौरीति विश्रुता ॥
विश्वरूपमथार्या या एथ कदेह विभावनात् ॥ ५ ॥ शृणु संक्षेपतस्तस्य यथावद्वनपूर्वशः ॥ अज्ञावे शाली
कस्तुतामसी वाचवी शिवा ॥ ६ ॥ प्रकृतिर्नियता ऐंद्री दुर्गा दुर्गप्रमाथिनी ॥ कालशक्तिर्महामाया रेवती भूतना
यिका ॥ ७ ॥ ह्यपरानुरिका वे सुनामानि मानि मे शृणु ॥ जौतमी कौक्षिकी आर्या चण्डिका द्यायनी सती ॥ ८ ॥ कु
रीनुया देवी वरदोक्तं नपि जला ॥ वहिश्च लक्ष्मीयासी नीबुलवादिनी ॥ ९ ॥ माहेन्द्रे पेद्रु भजिनी वक्षपत्ने क
वत्स्य चक ॥ अपरजिता वहुभुज प्रगल्भा सिंहवाहिनी ॥ १० ॥ रुकालसा दैत्यहरी इत्येद्रु शवर्मादिनी ॥ त्वमेवा
विंध्यमिलया विक्रान्ता गणनायिका ॥ ११ ॥ देव्या नामं वि कावाणि इत्येतानि यथाक्रमं ॥ भद्रकं न्या कथोक्तानि
देव्या नामानि तत्ततः ॥ १२ ॥ एषं पठन्ति नरसेवां विद्यते न परीभव ॥ अरण्ये प्राप्ते वापि पुरे वा यदि वा गृहे ॥ १३ ॥
ब्रह्माणीनां पुज्यं जीतं जसि लेवापि स्थलेपि पा ॥ व्याघ्रकुम्भीरचौररेवा नीस्थाने त्वो वि शेषतः ॥ १४ ॥ आत्स्वयि
ससर्वा सुदेव्यानां मानिकी र्त्तयेत् ॥ अर्भकगृहं तैश्च पूज्यं नामा तमिस्तथा ॥ १५ ॥ अभ्यर्चिता नो वा लानां वक्षा

भगु० न
३५८

मेतां प्रयोजयेत्॥ महादेवी जले - तु प्रज्ञा च श्रीश्वकीर्त्यते॥ आद्यां देवसहस्रकल्पैर्वा प्रमखिलं जगत्॥ तस्मा
संयजयेत् दुर्गां देवानां को निसत्तमाः॥ १०॥ ॥ सुमनुरुवाच॥ ॥ अतुर्कवान् पुण्य एजन् महाभाग्यमनोपमं
दुर्गां शकरो भक्त्या देवयं च शिखस्य तु॥ १०॥ पुनन्निबोधते वक्षिस्त्वा दं पापनासने॥ बुद्ध्या अभिभिः सा
र्द्धं दुर्गामहात्म्यमुत्तमं॥ ११॥ सनकः श्रुत्वा श्रुत्वा सकुमारो महानृषिः॥ सनातनो धृ - तथा न्य अभिसत्तमाः
पद्मासनस्थं देवेश ज्वलंतं तेन तेजसा॥ प्रणियत्यथान्यायं इदं वचनमब्रवीत्॥ १२॥ भगवन् देव देवेश
लोकनाथ जगत्पते॥ उत्पत्तिकथया त्स्माकं चा मुद्रयाः स विष्टरः॥ १३॥ मातृ - एतं वतथा वल्लभ उत्पत्तिकथ
यास्वन॥ रुरेश्वनिधनं ब्रूहि यन्माद्यं पौरुषं तथा॥ १४॥ किं कालेन कुत क - म्पना वक्ष्ये दिवौकसां॥ किमर्थ
मातृमिसस्य युक्तमासीन्मदेवतैः॥ १५॥ ॥ बुद्धोवाच॥ ॥ शृणु सर्वसहिताः सर्वे यद्युपपरिपृच्छथ॥ जन्मादिकं
रुरोः सर्वं पौरुषं कथयाम्यहं॥ १६॥ जज्ञो नामपुरे देवो महोत्तेजामहाबलः॥ आसीद्विजयतनयः तस्य पु
त्रकुशम्भकः॥ १७॥ कजम्भस्य पुत्रकुम्भो निकुम्भस्य चात्मजः॥ १८॥ ॥ अतुर्कवान् पुनरुवाच॥ तस्मादपि रुरभ
त्॥ १९॥ सचकार तपोद्यौरं यास्य न देहमत्तमः॥ आरधयामास तथा भक्त्या भगवतिं शिवां॥ २०॥ उवाच॥

राम
३५८

मे

काले तु पंचाग्निसेवमाननुतप्यति॥ अथावका सोवर्षा हेमने जलसंश्रितः॥ २१॥ मनसा ध्यायमाननु भक्त्या भग
वतिं द्विजाः॥ एवं हितयानस्तस्य तुष्टा देवी तदा विंका॥ २२॥ दानवस्य हि जघ्नेष्टो भक्तिविज्ञायतन्वतः॥ अन
यातव भक्त्या तुष्टा दास्यमिति वरं॥ २३॥ तस्यातद्वचनं श्रुत्वा चण्डिकाया महासुरः॥ ददर्श तां दशभुजां सिं
हासदां महाबलां॥ २४॥ तेजसारविशंकासां प्रभया शशिसन्निता॥ हृष्टा च तं भगवति जगाम शिरसा मही॥ अ
थनां पुण्यं दृष्ट्वा दानवे दं महाबलं॥ तच्छा वचनं ददुर्गं वरं वरयस्त्वृतः॥ २५॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहृष्टो दा
नवोत्तमः॥ उवाच प्रणतो भूत्वा वचसा ह्लादयन्निव॥ २६॥ ॥ रुरुरवाच॥ ॥ एवमववरो देवियस्त्वं दशनमा
गता॥ मम निकमनुप्राप्ता वरदा च विशेषतः॥ २७॥ यद्विष्टया सिं देवे विअतु यत्सोस्मि ते यदि॥ अमरत्वं त
न्नो देहि प्रसीद परमेश्वरी॥ २८॥ तस्यातद्वचनं श्रुत्वा दानवे दसा सा द्विजः॥ प्रहृष्टो वाचतं देवी चण्डिका
लोत्पूजिता॥ २९॥ नामरत्नमरं दप्ती तव दानवसत्तम॥ दानवेष्मि हतनास्ति पुल्लो नयाम्यहम्॥ ३०॥
॥ रुरुरवाच॥ न प्रयच्छसि च देवि वरं मम वरं न मे॥ अमरत्वं तलो देवी तनो गच्छ वत्सं परं॥ ३१॥ देवानां
दानवानां च गवर्षी रम्य क्षसां॥ भवेदहमवध्यो हि मानुषानां च कृत्स्नशः॥ ३२॥ अजेयश्च तथा देवि

नि

सक्यते

भ.पु.० न
३६०

त्वत्पुसादा नृए नने ॥ पुंलक्षणे क्षणाननु अन्ये वामपि सु नरी ॥ ४० ॥ स्त्रीणामपि तथा देवित्वामते लोका
जिते ॥ तथा न पुन पुस कानां च अवधो हे भवे इति ॥ ४१ ॥ ॥ बुद्धो वाच ॥ एवमुक्ता तु सानेन दानवेन बलीय
सा ॥ तथेत्याहमहादेवी जगाम च निजक्षयं ॥ ४२ ॥ एतन्नोपि वरं लब्ध्वा जगानि ह्यं स्वक ॥ आहूय दानवा
न्सर्वा निदं वचनमब्रवीत् ॥ ४३ ॥ अद्योद्यतमहादेत्या मर्त्यलोके समंततः ॥ न होत व्यं न दानव्यं न च पृथ्वा
दिबौकसः ॥ ४४ ॥ एवमाविश्वतां दैत्या मर्त्यलोके च शासनं ॥ एवं समादिश्य रुरु मर्त्यलोकं च चारु ॥ वि
जित्य मर्त्यलोकं स गतश्चासौरसालत ॥ जित्वा रसातलं दैत्यो जगाम त्रिदिवंगतः ॥ ४५ ॥ तत्र युद्धं च कारु सुरैर्वै
रिद्रुपेणैव ॥ तत्र युद्धे जिता सर्वे रुरुणा देवता गणाः ॥ ४६ ॥ आदिन्याव स वो रुरु लोका पालाश्च कृतभशः
जित्वा निर्वीता सर्वे त्रिदिवास्तु दिबौकसाः ॥ ४७ ॥ इन्द्रो यमो धव रुरुणा देवानाम परे गणाः ॥ एवं देवासुरे युद्धे ते
देवानि जितास्तदा ॥ ४८ ॥ येवमाना भयो दिग्गता मत्समीपमुपागम ॥ उचुश्च भयसंविग्ना वक्त्रा कुलितलो
चना ॥ ४९ ॥ भगवन् निर्जिताः सर्वे वयं तेनाल्पबुद्धिना ॥ रुरुणा देवतः श्रेष्ठ भवन्नेत्राणमागताः ॥ ५० ॥ ध्यात्वा
मयोक्ताः सर्वे तेन ह्यसहिता मया ॥ विष्णोरनिकमेवाधुसः कामं करिष्यति ॥ ५१ ॥ एवमुक्तास्तु ते सर्व देवा इ

राम
३६०

रु

द्रुपरेणमा ॥ वारमित्येव सामुक्त्या गता विष्णोरथानिकं ॥ मां कृत्वा पुरतः सर्वे पुण्यमशिरसा हरिं ॥ समाग्रतो य
दुक्तं हि देवाश्चोचुर्हरेरपि ॥ ५४ ॥ अथ देवामहते जाश्रुत्वा वाक्यं दिबौकसां ॥ चिन्तयित्वा विरं कालमवाच व
चनं हरि ॥ ५५ ॥ जातो हं दानवैरैर्दं रुरुलोकेः भुवि श्रुतं ॥ न स कथं समयाह नुं गच्छामसहिता वयं ॥ ५६ ॥ एवमुक्ता
च हरिणा वयं मिद्रुपरेणमाः ॥ भवानिकं गता सर्वे कैलासं विष्णुनासन गत्वा मया यथोक्तं सुदुश्चरो लोकपू
जितः ॥ यद्वृत्तं तेन दैत्येन रुरुणा देवतं प्रति ॥ मद्रुषितं स विज्ञाय ययोगी परमेस्वरः ॥ न हि सममर्थं स्तेजनुं भु
रुरुसंजिते ॥ दर्शयन्त वरं रुरुं महाबलपराक्रमः ॥ गच्छामः शरणं दुर्गा सातं दवी हनिष्यति ॥ ५७ ॥ तस्य तद्वच
नं स श्रुत्वा महादेवस्य धीमतः ॥ दुर्गालयं गतोः सर्वे वयं हरपुरेणमाः ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीभवि० नव० अ
धिक दिशततमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ बुद्धो वाच ॥ मेरोत्तरपार्श्वे तु भगवान्नाम पर्वतः ॥ योजनानां सहस्रासस
प्रतिसमुद्धृतः ॥ १ ॥ तस्य वैशिखरे रम्येना नादू सलाकुले ॥ सिंहवारसंगीते अय्यरेण गणसेविते ॥ २ ॥ नानाधा
त्वकिं रम्ये मृगसिद्धसमाकुले ॥ नूतविश्वधरगणै समना दुपशोभिते ॥ ३ ॥ तत्र दुर्गापुरे रम्या त्रिपुलोकेषु
विश्रुत्वा ॥ नाम्ना न न्यापुरी विष्णो देवगधर्वसेविता ॥ ४ ॥ शतयोजनवीतीर्णा चत्वारिंशत्तथा यता ॥ ५ ॥ नाना

पु० न
३६९

गुह्यगुणी च त्व एष एव सोमना ॥ ७ ॥ कारेण विचित्रेण समन्तात्परिवारिताः ॥ इत न सुत्र कैर्विषु नानात्
तगणतथा ॥ ६ ॥ वामजैजति लैमुणैरुस्वैदीर्घैर्महारदैः ॥ महामायेर्महाकायेर्महावलपरक्रमैः ॥ एवंसा
कीडमानुदृष्टास्माभिर्गणैः सह ॥ सिद्धिरिद्धिस्तथा श्रीश्व कीर्तिदि प्रिश्च सन्नति ॥ ८ ॥ स्वहास्व धातथा
नुष्टिगायत्री वारुणी तथा ॥ एताभिश्च तथा देवी कीडमाना वरानना ॥ ९ ॥ एताभ्याभिर्वरस्त्राभिर्दृष्टास्मा
भिर्दिज्ञोत्तमाः ॥ एवं तत्र गता सर्ववयं देवी निरिस्तिनु ॥ १० ॥ द्वा एताभ्यां वै लघु वद्वा हानिदिज्ञोत्तमाः ॥ स
र्वस्थिताः स्ववैविधा द्वा रमासा य सप्रमं ॥ ११ ॥ चिरकालं प्रतीक्षन्तः प्रवेशार्थं दिज्ञोत्तमाः ॥ ततो दृष्ट्वा महाद्वा
रे दुर्गाया प्रतिहारिका ॥ १२ ॥ नाम्ना विद्ये श्रीविष्णु उक्ता सा प्रलयं च चः ॥ विद्ये श्रीनिवासे दमस्माकं वच
नो शिवे ॥ १३ ॥ स्वामिनीं दृष्ट्वा याता वयं सर्वे त्रिलोचना ॥ यथा स्तप्य स वो देवी देवी दृष्टं वरानना ॥ १४ ॥ प्रवेश
या श्वरदेयत्र देवी व्यवस्थिताः ॥ श्रुत्वा स्माकं वचो विष्णु दुर्गायाः प्रतिहारिकाः ॥ १५ ॥ गता दुर्गा निकं तूणी
सानुविद्ये श्रीतदा ॥ स्वतोष्णी य च एवा ला श्वेतकं च न होमिता ॥ १६ ॥ नानाभरणसोभाया
दृष्ट्वा समागतान् तान् वै विद्ये वा प्रतिहारिका ॥ १७ ॥ प्रोत्पु र सुत य नो वा च न दा भगवती दिज्ञा ॥ द्वा रि

राम
३६९

तिष्ठति देवेशी सर्वदेवाः स वा स वा ॥ १८ ॥ वृक्षा विष्णुर्महादेवो यमो ग्निर्वरुणस्तथा ॥ निष्प्रताधिपतिश्चैव वरु
णश्च महाबल ॥ १९ ॥ वीरो मित्रः कुबेरश्च तथा न्ये देवता गणाः ॥ आदित्या वसवो रुद्रा अश्विणौ मरुतां गणा
विद्ये देवाः सपितरो गंधर्वा अप्सरा गणाः ॥ एते तिष्ठति वेद्यारितवदर्शन कोक्षया ॥ २० ॥ तस्या तद्वचनं श्रुत्वा
विद्ये श्रीमहासती ॥ ब्रह्माणं विष्णुमीशानं लोकपालाश्च सुन्दरी ॥ २१ ॥ प्रवेशया सुवैगत्वा शोभा तिष्ठतु देवता
येन ते वा विदित्वा तु कार्यं कुर्यात्स्मिते ततः ॥ २२ ॥ एवं मुक्ता तु सा देवीः प्रतिहारी दिज्ञोत्तमाः ॥ वीणा गत्य पुणता
तामुवाच वरुणा ॥ २३ ॥ तवादेशा मया गत्वा विज्ञप्ता परमेश्वरी ॥ प्रविशतु सुरश्रेष्ठ युस्माकं वरवर्णिनी ॥ २४ ॥ प्रविश्य
तां महामागा दृष्ट्वा भगति विज्ञो ॥ आज्ञा पयति सा देवी श्री प्रमागम्यती सुराः ॥ २५ ॥ अथ तस्या वचनं श्रुत्वा वयं सर्वे दि
ज्ञोत्तमाः ॥ प्रविष्टा स्मस्ततः सर्वे ब्रह्मा विष्णु मरुतेश्वराः ॥ २६ ॥ तथा द्रु द्वा दयः सर्वलोकपाला दिवौकसः ॥ प्रणम्यः शि
रसा सर्वे दुर्गाया अग्रतः स्थिताः ॥ २७ ॥ अथ सा पुण्यता न दृष्ट्वा देवान् मत्पुत्रान् दिज्ञाः ॥ देवानां च परि
क्षार्थं इदं वचनमब्रवीत् ॥ स्वागतं भो महामागाः ॥ कार्यं त्विह च कथ्यतां ॥ २८ ॥ कस्मा दूरं समुत्पन्नोऽशीघ्रं
वदसन्तमाः ॥ तस्या तद्वचनं श्रुत्वा दुर्गायाः परमेश्वराः ॥ २९ ॥ तदेवास्मान् पुरस्कृत्य इदं वचनमब्रवीत्

म. पु. ० न
३६२

सर्वमंगलमांगल्येति सर्वार्थसाधिके ॥ २६ ॥ अणुदेविवरोस्माकं श्रुत्वा च सफलाभवः ॥ २७ ॥ नमो महाने जादा
नवोवलदपितः ॥ २८ ॥ देह्युसर्वसत्त्वानामनेयः सर्वदेवदेवतैः ॥ सिद्धादेवाजितास्तेन स्वर्गलोकाचारितास्त
था ॥ २९ ॥ भयेन महता विद्यास्वामेव शरणं गता ॥ तस्यासुरस्य नाशार्थं देहि नो वरमुत्तमं ॥ ३० ॥ वधोपाहित
था ब्रूहि बलवीर्यं च मे वद ॥ अस्माकं वचनं श्रुत्वा देवमाता ततो म्विका ॥ ३१ ॥ प्रहस्योवाच वरदं मां गृहित्वा
करेश्चुभा ॥ अवधो सो महातेजो रुरुदानवपुङ्गवः ॥ तेनाहं चोषिता पूर्व कुर्वता विपुलं तपः ॥ बध्नीवयं सहस्रा
णितेन चीर्णं महावतं ॥ तेनाहं पूजितानि तं विल्वपत्रैरणैकसः ॥ तुभ्यो हि वरो दत्तो वरस्तस्य महात्मनः ॥ ३३
पुलक्षानं च सर्वेषां मवध्यस्त्वं भविष्यसि ॥ देवादीनां च सर्वेषां मातुषाणां तथैव च ॥ ३४ ॥ एवं स दुर्जदे त्वो म
मत्पुत्रा देन गवितः ॥ युस्माकं यदि वे कार्यं महात्म्यं न शयः ॥ ३५ ॥ यो ह्यस्माकं भवेद्भुतः स महात्म्यं न शयः
पुलक्षणां न सर्वेषां पुष्पाकं च विशेषतः ॥ ३६ ॥ अवध्यास्स महातेजा तस्मात्स्त्रीत्वसमाश्रिता ॥ हनिष्यथ न स
दलोदानवन्तं न शयः ॥ ३७ ॥ अन्यथान स वै शक्तो हं नु वर्षशतैरपि ॥ असुरस्य वधार्थाय मम शक्तिसुरेन्द्र
माश्र ॥ असुरस्य वधार्थाय मम शक्तिसुरेन्द्रमाः ॥ तुभ्यं देहादिनिःसृत्य वधिष्यामि न शयः ॥ ३८ ॥ शक्तीं

संक्रमयामास स योत्तरमेश्वरी ॥ सामाज्ञापयामास स जैकां भागिनी पुनो ॥ ४० ॥ ततः सृष्टामया देवि ब्रह्माणी
लोकविभ्रता ॥ तस्य मत्तमया ज्ञाया कृत्या सोपोदिता मया ॥ ४१ ॥ माहेश्वरी हि जश्रेष्ठाः श्रुत्वा हस्तामहावला ॥
कृत्यामहेश्वरेण निर्भया तद्वधाय वै ॥ ४२ ॥ कोमारी तु कुमारैण वै लवी विवि लुना तथा ॥ ४३ ॥ उन्मादि
ता महादेवी चक्र हस्तामहाभुजा ॥ ४४ ॥ वराहेन तु वारही बल रावपुत्रा कृति ॥ ४५ ॥ ईडाणी च तथे देण वज्रहस्ता
महावला ॥ ४६ ॥ सा कृत्यात्पादिता देवा देवोक्ता कामरूनी ॥ दिव्या नर ए संपन्ना सहस्राक्षी सुदारुणा ॥
४७ ॥ योगा इत्यादिता दृष्ट्वा ज्वलन्तं स्वेन तेजसा ॥ ता कृत्या लोकापालानां भाषा आज्ञाप चण्डिका ॥ ४८ ॥ गच्छध्वं
सहिताः सर्वा दानवस्य वधाय वै ॥ पातयित्वा तु तं पापमसुरं देवक एकं ॥ ४९ ॥ मुण्डं च मे न्वप्रेत कृत्य निवेद
यमग्रतः ॥ अन्यथान स वै शक्ता हं नु वर्षशतैरपि ॥ ५० ॥ असुरस्य वधार्थाय मम शक्तीः सुरेन्द्रमाः ॥ तव दे
हाविनिष्कृत्य वधिष्यामि न शयः ॥ ५१ ॥ सा तं संक्रामयामास योगिनी परमेश्वरी ॥ सामाज्ञापयामास स
जैकां योगिनी विनो ॥ ५२ ॥ ततः सृष्टामया देवी ब्रह्माणी लोकविभ्रता ॥ नानाविधैर्भूतगणैस्तथा देवगणैर्
ता ॥ ५३ ॥ गच्छध्वं तत्र यत्रा सो दानवो बलदपितः ॥ युद्धाय तिष्ठते यत्र रुरुणा मि महावला ॥ ५४ ॥ ततः सर्वा नु

म-पु० न
३६३

नादे व्यादे व्याकृत्वा प्रदक्षिणं ॥ वनास्तुता भूतसंघैः प्रस्थितादेन दानवाः ॥ ५३ ॥ सिंहनादं मुमुक्षुः श्वेतोद्योरौ दंष्ट्रि
वारुतं ॥ रौद्रं लिलंकितं शङ्खं कुर्वमाना समन्ततः ॥ ५४ ॥ न त्वेर्विलिरव्यमाना श्वदंष्ट्रा निश्चयुनपुनः ॥ कन्या
स्तां स्तानि पतितादेन वस्यपुरे सुने ॥ ५५ ॥ समुद्रस्यापरे पारे क्रौंचद्वीपे द्विजोत्तमाः ॥ नानाविधैर्देवसंघैर्भू
तसंघैस्तथावृताः ॥ ५६ ॥ देव्यास्तथा समास्था यपुरयोऽं प्रचक्रमुः ॥ संरुदनुपुरे तस्मिन् दानवानां महदुलं ॥ ५७ ॥
निर्जगाम मुहुरन्तस्मात् युद्धाय कृतनिश्चिं ॥ नेसेनेनो न्यमासाद्य प्रहृष्टा श्वरथद्विपे ॥ वरुणीसं प्रघ्नोत दैत्यभूत
गणकुले ॥ ततो नागरथश्चाथ पत्नयश्च महारुवे संप्रहारं परंचक्रुर्देहनाशश्च नाशतं ॥ पूर्णचंद्रार्कपद्माना
कानि चित्तगधतः समैः ॥ ६० ॥ उत्तमोगैर्वृता भूनि दानवानां द्विजोत्तमाः ॥ अर्द्धचंद्रैस्तथा न सैश्वर्ये र
सिपद्विदौ ॥ ६१ ॥ परश्च धैश्चावकुट्टान्युत्तमोगानियुध्यतां ॥ व्यायतायतवाहुना व्यायतायतवाहुभिः ॥ बाहुवः प
तिता रेजु धराणां साङ्गदायुधा ॥ तैस्फुरन्निर्ममहीभाति ॥ रक्ताकुलितलैस्तथा ॥ ६३ ॥ गडानिरण्यगुर्विभिः परिधे
र्मुसलैरपि ॥ अर्दिता शतधापे नुरण्ये रण्ये वीरभये रणे ॥ ६४ ॥ रथारथैर्विनिहता अश्वा अश्वैर्द्विपाद्विपैः ॥ सा
दिनः सादिनेश्चैव तत्रैव लसंकुले ॥ ६५ ॥ रथैर्नगरथैर्नागानागैरश्वाश्वपदिभिः ॥ अवोहैव्यदानीश्च निहता य

राम
३६३

वारणप्रति

धिसेवते ॥ ६६ ॥ रथाश्च नागयोर्नागैरथनागैश्च सत्तयः ॥ रथपदिद्विपैश्चाश्वरथपत्तिद्विपादयः ॥ ६७ ॥ निचकु
म्भसकुम्भीचकुम्भां न कुम्भबाहनः ॥ कुम्भोदरं कुम्भशिरोस्तथान्ये कुम्भनादिनः ॥ ६८ ॥ वृतासैन्येन महता
दानवेष्टामहावला ॥ व्यूरो देवादीर्घभुजा प्राशवपुलोचनः ॥ ६९ ॥ सुमालिनोरक्तदन्ता मतमातगविक्रमः ॥ नाना
विरागवसनागश्च चर्णा विचूर्णिताः ॥ वध्वशयाः प्राशहस्ता वारणाः ॥ समानमृत्युवो रिजनस्वसेनास्थाः परस्पले ॥
कलापिनश्चाहतस्त्रिदीर्घकेशाः प्रहारिणः ॥ पत्नयो दानवे न्यस्यो ररूपोपराक्रमः ॥ ७१ ॥ अथापरे पुनः श्रुत्वा
कुजभकुम्भकादयः ॥ तेषां रथाश्च नागाश्च प्रवरश्चापि पदयः ॥ ७२ ॥ नानाविधामहायुद्धे न त्यंति च हसन्ति कैः
तस्य सैन्यस्य महतो महामावशतैर्वृत्ति ॥ ७३ ॥ मध्यः प्रविष्टा वरदा गजमारुह्य वज्रिणः ॥ सनागः प्रवरेत्पूगविधिव
त्कल्पिता बुधौ ॥ उदयास्तवनं यथा त्वदितभास्करं ॥ तस्यायसं चर्मवरं नानारत्नविभूषितं ॥ तस्यैव तस्य नमः शा
वरस्य समन्वितं ॥ सतो सतो मवव्यग्रकरश्चारिमौलिकलंकृतः ॥ शरमध्यश्वाकीरिभाते जसावायनद्विपं ॥ तां
दृष्ट्वा हिरदी दूराको जम्भी दीपसंस्थिताः ॥ आहूय लोभिदूषव प्रमदां सुमनाः सुरां ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्री नवि०
नव० वनुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ ॥ वृत्तेवाच ॥ तयोस्समभव युद्धमुनयोरुग्रपत्नयोः ॥ यदुद्ध

न-पु० न
३६४

याविकवतोमहापर्वतयोरपि॥१॥ संशक्त नागो नौ युकेतोमरैरितरेतरं॥ बलवत्सस्य रश्मिभिर्जित्वा भित्तिवि
वेदनु॥२॥ व्यपस्य च नागान्यामण्डले निविरेचतु॥ प्रगल्भो धनुषी जघ्नुषो परस्परं॥३॥ क्षोभिताः
योतिरैते वैर्वाशुशयैश्च शर्वशः॥ तौ जन्ते हर्षयित्वा नृसिंहा दातृप्रचक्रतु॥४॥ समुद्यत कलभ्यां नृदिपाभ्यां
कृतिनावुभौ॥ वातो कृतपताकाभ्यां युयुधाने महाबलौ॥५॥ तावन्मन्यस्य धनुषी हित्वा न्योन्यं विरेचतु॥ इत्ति
तोमरवर्षेण प्रावृत्तमेवाविबामुदौ॥६॥ कौजम्भिलुनदास्ये द्यां तोमरेण जुवानरे॥ निर्विनेदाभिवेगेण यदि श्राप्य
परेण दम्॥७॥ सेदानीं शुशुर्ने विप्रास्तोमरैरंगमाश्रिताः॥ क्रोदपीप्रवपुर्धर्मैः सप्तसप्तिरिवांशुमान्॥८॥ बतो भ
स्कररश्मिगतं वायो रुद्रुतिमयं॥ ससर्ज तोमरं चैन्द्रीपुत्रमिद्राय यत्नतः॥९॥ तदस्तु देत्याधिपतिश्चापमा
दाय शायकैः॥ शौदभिर्तोमरैर्भित्वा इच्छा विद्या च इन्द्रजा॥१०॥ अथ कामुकमादाय महाजलदनिश्चने॥
शिपोरत्यहनं नागं उन्नतं द्रुजासरैः॥१०॥ सगर्वं घाटितेर्नागे स्येदानीं स्मयुगे हिजा॥ निगल्भन् पिनातिष्ठ
छातान्यस्तद्रुवावुदः॥ तमन्य भावद्विरदनस्येदानीं सतु नागरात्॥ सहावातेन तं मेघं वातो कृत इवावुदः॥ स
निवर्त्यात्मनो नागं कौजम्भिलुपतापवान्॥ विद्याधरात्वेगेण इन्द्राणीनां सकुञ्जना॥१२॥ ततः साधुविस

राम
३६४

वेन सुरेण ततपर्वण॥ भित्वा सरसं शत्रोर्नागं व्यापिप्यमर्दयन्॥१४॥ ततस्त्वेदयास्येदौ कौजम्भिलुपरा
जितं॥ जघान चास्य द्विरदं मारुचैः सर्वमर्मसु॥१५॥ ततो नगस्य पततः सोपपुण्यस्थितो मही॥ इन्द्राणीचरि
षोर्नागं वज्रेण समपोधयेत्॥१६॥ तस्मात्प्रमथितो नागात् कौजम्भिलुपस्थितं॥ उद्यतायुधमायानं ग
द्याहनं हिन्द्रजा॥१७॥ सपमानहतसासी व्यसुशानादितो दिपात्॥ वज्रप्रमत्ता दचलात्॥ सिंहो वज्रो हतो य
था॥१८॥ दृष्ट्वा हतं दानवपतिं कुजम्भस्य सुते विभु॥ प्रादुवत्प्रथितासे नादा मवानां दिजे तमोः॥१९॥
इति श्रीनवि० नव० पंचाधिक द्विंशततमोऽध्यायः॥२०॥ ॥२०॥ ॥बलोवाच॥ ततोरुर्महत्त्वा सो
मान्दनांमनिकिंकिनी॥ जघान समेश्वरः शरैः सन्नतपर्वभिः॥१॥ तथैवमातरः सर्वादां नवानामकिंकिनी॥
रुरुवाप्रभुवे कृष्णजिगृप्ता महाबला॥२॥ रुरेश्वसुमहाबाहुवाध्वन्मातरीचमुं॥ नारचैरर्करश्म्या
भैः कर्मपरिमाजितैः॥३॥ संग्रामेरुहणान्न नारचैस्तादिता गजाने दुःसेदुः प्रश्व - मश्वदिशो दश॥
वध्यमाने रणेन स्मिरुहणतिवलीयसा॥ वैमवीचापितत्तूणी दानव नो वरं रणे॥५॥ कोमारीनिचकुम्भन्तु
कुर्वाणं कर्मदारुणं॥ कुम्भात्कुम्भौ दुर्कवा एही समता दयते॥६॥ कुम्भवाहनमायानां मिद्राणी समवार

भ. पु. न
३६५

यत् ॥ १॥ सुकुम्भचमुरौदं वृक्षणी समता उयत् ॥ कुम्भा कं दानवे इतुरौदं माहेश्वरी द्विजाः ॥ ८ ॥ तथा नान् दानव
गणा तदे दौदं स्वता दयत् ॥ वैभवी देहसम्भूतौ चण्डा कर्मपी डयेत् ॥ ९ ॥ कौमारी देहजो यो सो वज्रकर्मिण
मायतने ॥ मेघनादं महा महा दैत्यं वैभवी च वाहवे ॥ १० ॥ जम्भाभरं दानवे दं वीरभ दृष्टनापवान् ॥ कुम्भानु
कुम्भौ वाराही शरवर्षे रपी डयत् ॥ ११ ॥ वाराही दानवे द्यौतौ छादया मास शायकैः ॥ तावेव भ्रातरो भूतौ जघ्नु
तु हृदये च ॥ १२ ॥ विषाणाभ्यां यथानागौ प्रतिनागं महाहवे ॥ शरणं भिन्नममौ लौतावुभौ भ्रातरो रणे ॥ १३ ॥
वाराही सत्यकर्मालो तदविद्यधनुः शरैः ॥ तो वराही द्विजश्रेष्ठाः प्रहसन् सर्वतो दिशं ॥ १४ ॥ शरवर्षणमह
तापूरया मास संगरे ॥ कीर्यमानौ ततस्तौ सुवराह्या शरवर्षिभिः ॥ १५ ॥ ततो देव्यारथं तूणीं छादया मास तु श
रैः ॥ तयोस्तु धनुर्वाचि चैव देवी महाहवे ॥ १६ ॥ अथ तान् धनुर्ध्वजं देव्यास्तत्रमहो हवे ॥ ततः कृत्वा म
हादेवी वाराही लोक दृष्टया ॥ १७ ॥ धनुराण्यतस्मादय कृत्वा महं ज्वलं युगे ॥ शुरप्रेण सुतीक्ष्णानि कु
म्भस्य शिरो हरत् ॥ १८ ॥ तच्छिरो न्यपत द्रुमौ कुंडलं पतितं महत् ॥ निकुम्भस्य शिरो यद्वनिहतं हरिणा पुरा ॥
क्षोभयन् दानवान् सर्वान्ये च तस्य पदानुगाः ॥ २० ॥ तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्राता तस्य महारथः ॥ शरै रग्निशि

राम
३६५

खाकारैर्वाहो हरसि चार्चयत् ॥ सा शरैः क्षत सर्वांगी वाराही वरदा तदा ॥ रणजसमरे देवी स पुष्य इव किंभू
कः ॥ वाराही समारविष्मते न कुम्भे न कुम्भविदुः ॥ कुम्भ नपच पिशुन्या विव्या च प्रहसन्निव ॥ २३ ॥ तावन्मोक्षस्य
समरे धनुर्ध्वजं सुभीतवत् ॥ हत्वा च सा थीरुणी ह्यां श्वरथिना वरौ ॥ २४ ॥ विरथा वसिष्ठ आयसमाजग्म
तुराहवे ॥ ततः कुम्भस्य तच्चर्मं द्विधा चिच्छेद वैशिवा ॥ २५ ॥ शिवायास्तु तथैव सौ द्विधा चिच्छेद सुवृतः ॥ वारा
ह्याश्च ततश्चिन्वा ता एव विभक्तवत् ॥ २६ ॥ चराम दलान्ये वगतप्रत्यागतानि व ॥ तं चरणं महासखे निहि
श्वरधारिणी ॥ २७ ॥ वपुहस्तेन चिच्छेद वाराही त्वरया निना ॥ शतधा दानवो बलवद् द्विधा चिच्छिन्वो महारणे ॥
२८ ॥ निपपात महो व्यासो वज्रभिन्न इवा चला ॥ तं निहत्य रणे शूरं वाराही वरवर्णिनी ॥ २९ ॥ आहूरो हरधं त
र्णं वैभवं स्य महात्मनः ॥ दानवा नामहासैत्यं वाराहीव्यधमहुरैः ॥ ३० ॥ सावध्यमाना समरे दानवा नामहा
चमुः ॥ समुत्पत्य रणे देवी पुद्गुदा वद्विदो दश ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीभविष्यनवोऽधिकद्विशततमोऽ
ध्यायः ॥ २०६ ॥ ॥ वृक्षो वाच ॥ निकुम्भं दानवे द्युत कुर्वीणं कर्मदारुणं ॥ रणे विव्याध कौमारीयं चाश
द्विदो लोमुखे ॥ १ ॥ निकुम्भः सनुती देवी न वर्तितुं शक्तेः शरैः ॥ कौमारी तां समाहृत्य पुनर्विव्याध पंचभिः ॥

म. पु. न.
३६६

कौमार्क्यपहितं कूक्षानि कुम्भं रणसंमुखं ॥ नाए चेन सुतीक्ष्णे नडा -- शे समर्पयत् ॥ सो विवि ध्ये महाते जास्त
दा देव्या महाबल ॥ मूर्ध्ना मधि जगौ वीरः कश्मलं च समाविशत् ॥ एतस्मिन्ननरे देवी कौमारी सामहाबला ॥
४ ॥ नवत्यादा नवेदं नुछादयन्नतपर्वभिः ॥ सशरैश्चित्रितो देव्याश्चित्रमान्स्यावरोसुरः ॥ ५ ॥ व्याशोततमहा
तेजो - विह्वलितो यथा ॥ कौमारी मपि च कूक्षाना ए चेन स्तनानरे ॥ ६ ॥ विनेद तोमरेः कूक्षस्तिष्ठति वाबुवीत् ॥
कौमारी मपि च कूक्षाना ए चेन स्तनानरे ॥ ७ ॥ विनेद तोमरेः कूक्षस्तिष्ठति वाबुवीत् ॥ कौमारी समरे देवी ॥ नरा
चेन समर्पिता ॥ ८ ॥ सुखावरुधिरस्तत्र गेरिका मुषि वाचल ॥ तनोरुधिररक्ता रुधिरैरणक्षतशिवा ॥ ९ ॥ रा
जसमरे देवी ॥ विद्या धनि शिने स्त्रिभिः ॥ स एष इव किंशुकः ॥ कौमारी तु ततो देवी शत्रुण समभिद्रुता ॥ १० ॥ वरन्ते
स्य च वै शत्रोर्द्धिधा चिच्छेदका मुकं ॥ अथैनं छिन्नधन्वानं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ ११ ॥ छादयच्छमरे देवी विद्या धनि
स्त्रिभिः ॥ ततः परेण भजेन न शतीक्षे न सत्वर ॥ १२ ॥ जहुरसशिरस्त्राणं शिरस्तस्य महाबल ॥ तच्छिरो न्यप
तद्रुमैर्निचकुम्भस्य दीप्तिमत ॥ १३ ॥ यद् -- येव सुकृति युतः स्वर्गान्महीतलं ॥ दानवनिहते दृष्ट्वा तस्य सर्व
पदानुगा ॥ १४ ॥ अन्यद्वन कौमारी कौमार्क्यते कृतौ जसः ॥ नां सुविद्वतो दृष्ट्वा निरुसाहाने विवर्जये ॥ १५ ॥

राम
३६६

देव्यार्षमवाप्नुयैतथा देवगणश्च ये ॥ तथा च पुत्रकाः सर्वे मातृणां हि जसन्तमा ॥ १६ ॥ ॥ इति श्रीमवि०
नव० सप्ताधिकश्चिन्तितमो ध्यायः ॥ ॥ ३ ॥ लावाच ॥ कुम्भवाहनमाया नैवेन्द्री विद्या धपंचभि
सारथिं त्रिभिरहस्यध्वजमेकेषु नास्ति नत् ॥ १ ॥ इन्द्राणि नवभिर्जलेवाहो रुरसि चापि यत् ॥ स्वर्णपुंखः शि
लाघौतैः शंकवर्हिन एजितैः ॥ २ ॥ अथेन्द्राणि धनुस्तस्य हि त्वावै शायकैस्तदा ॥ पंचभिर्निशितैर्वीरैरथैनं स
मतादयत् ॥ ३ ॥ ततः शक्तिं महाघोरां स्वर्णं दुंडु ए सहा ॥ परिणोद नवेदं नुघो ए मग्निशिखोपमा ॥ ४ ॥ तामापते
नीसहसा शक्ती - मिवापरा ॥ त्रिधविच्छेदसमरेन्द्राणि प्रहसन्निव ॥ ५ ॥ सापमा तत दाक्षित्वा इन्द्राणी मार्गणे
स्त्रिभिः ॥ युगान्तर्वर्षभूतानि त्रायं नित्यथा शनी ॥ ६ ॥ शक्तीं विनिहतां दृष्ट्वा कुम्भवाहो गडांततः ॥ इन्द्रोऽप्येवा
प्राक्षिपत् कूक्षः पटवस्त्रविभूषिता ॥ ७ ॥ सजघान हयं दृष्ट्वा सारथिं च महाबलं ॥ रथं प्रगृह्य च तथा
चरणी मनुष्यतः ॥ ८ ॥ अथेन्द्राणि ततः कूक्षारथादा प्रहसन्निव ॥ शक्तीं चिच्छेद देव्या यस्वर्णं दुंडुमकृत
तामापते तीजग्राह दानवेद्रो महासुरः ॥ गृह्णित्वा तं प्रचिच्छेत्प्रहसन्निव ॥ १० ॥ मासमासा घनां देवी
मिदृणी प्रेषितानदा ॥ निमिशदक्षिणं बाहुं निपपात महीतले ॥ ११ ॥ पतिता भावयन्नेव तन्देशमहानिर्यथा ॥ अथेन्द्रा

भ. पु. ० न
३६७

ततः कृष्णतोमरं स्पर्श कृष्णं ॥ प्रे व यामास सं कृष्ण दैत्यस्य वधकांक्षया ॥ सतस्य देहाभरणं ॥ भित्वा हृद
यमेव वा ॥ १३ ॥ जगाम धरणीं तर्हि महे रग इवाभसः ॥ स पपात ततो दैत्यतोमरेण समाहृतः ॥ प्रसा
र्य वाहु विषु लैः पीनो परिघ सन्निनौ ॥ निरुतं प्रमथे क्षदान वंकुम्भ वीरुनं ॥ १५ ॥ प्रत्यद्वन वेगेन दानवा
रण शोभनः ॥ सृजने विविधान् वानान् शत घ्रांश्च किं किण्णन ॥ १६ ॥ देवी तां ह्लादयामास सूर्यममृद्वा
गण इव ॥ तान् विधम्य महा देवी शरजालै रणोक सः ॥ १७ ॥ व्यफावया दैत्य चमू वज्र हस्तान् महासुरान् ॥
विप्रकीर्य न सहसा बाणघनो हते इव ॥ १८ ॥ विधम्यते भुवने तस्मिन् वध्यमाने समन्ततः ॥ एको भयात् सुकुम्भसु
इडाणीनां महाबल ॥ १९ ॥ ततः समागतो घोरो बभूव सहसा तदा ॥ मातुलं दानवानां च सर्व दैत्य क्षयं करः ॥
२० ॥ ॥ इति श्री नर विष्णवे ॥ ॥ कुलोवाचा ॥ ऐत
स्मिन्नेव काले तु बुह्याणीममदेह जा ॥ अभ्ययातं सुकुम्भं तुरथ माहृद्य दर्जय ॥ १ ॥ बलाणां दाव न सु कृदो वि
धाधपत्रिणा ॥ त्वरया परयो मुक्तो दशायन हस्त लाघव ॥ २ ॥ अथैनं पुनरजघ्रे न वत्या निशितैः शरैः ॥ रराज
समरे देवी राश्मि वा मि वभास्कर ॥ २ ॥ ततः सरस हस्त्रेण बुह्याणीनं महाबलं ॥ सुकुम्भं शरमाच्छाद्य मिह नादम

राम
३६७

थानदत्त ॥ ३ ॥ शरैः शरस्तदा दैत्य संवार्क युधि संवतः ॥ ललाते त्पाहने देवी नाराचे नस्य यन्निवा ॥ ४ ॥ ल
तस्य ततो वारां धारय निष्पाजतः ॥ यथासर्ग वणे दृष्टः खसं धारयंस्तदा ॥ ५ ॥ ततो दैत्यवलो देवीय तमानं महा
बल ॥ त्रिभिर्विधा धनारैः ललाते विस्मया निव ॥ ६ ॥ ललाते स्थैस्तनो वागैः स सुकुम्भो व्योचन ॥ प्रावृत्सु पति
तस्मिन् नृसिंहं गद्वपर्वत ॥ ७ ॥ ततः शरशतैर्दैत्य पीडयामास पद्मिनी ॥ न चैव कल्पयामास मात विघेव पर्व
ती ॥ ८ ॥ तथैव दानवो युद्धे व्याशरशतैश्चितः ॥ नाक म्यत स सं हृष्टो वायौ घट्टवपर्वत ॥ तावन्वा नैश
रैस्तिक्ष्णैश्चादय नो महाबलौ ॥

अनु० न
३६८

एम
३६८

निपेतुमहासन्तोस्वरथोपस्थयोस्थयोः॥५॥ पुमहस्थितोक्षणादेवयुक्कामौपरस्परं॥ अस्नाणीदा
वेदश्च जघ्नुर्निशितैः शरैः॥ ॥ सारथेश्च शिरकायान्निचकलुमहावसः॥ सुकुम्भं निजघानाश्रुतोमरेवो
दरेद्विजाः॥ ॥ सपपातरथादिन्यहन् प्राणोमहाविलः॥ सुकम्भे निरुते देव्या दानवे देराणां जिरे॥ ॥ इति
श्रीमवि० नव० अध्याधिकविंशततमोऽध्यायः॥ २०८॥ ॥ ३५॥ ॥ वा स्तोवाच॥ ततो वधेन मातृणां

म. पु. ० न
३६६

ध्वनिरुत्थितः ॥ रथनागाश्वपत्नीनीकुमादेनेहृन्मताः ॥ १॥ माहेश्वरीअथोवाचसारथिलोकसूजि
ताः ॥ बाहयेहयमश्वस्तंगहानिलरंहसः ॥ २॥ कुम्भाकौसारथिः क्रानोदिरहेनप्रमाथिना ॥ जभासुएदव
रजशिष्ययाचवलेनच ॥ ३॥ एवंहत्वाविषनोसिपुनदेत्यगणानिति ॥ एवंकरिष्यसोक्तुमाहेश्वर्योः ससा
रथिः ॥ ४॥ ॥ सदानवानांप्रवरोदुशग्रहोविकचोयहः ॥ सपत्नसेप्रमथाथदन्तिनामहिसमग्रांविकचोय
थाग्रहः ॥ ५॥ समन्ततोदानवसत्तमस्तदागणस्तुकार्वायसवर्मभूषणम् ॥ निपाद्यतेनैवसपार्थिवोनदत्तव्य
माधयदुनिरवेणनुष्मिना ॥ ६॥ सशङ्खस्तूनवनायथातथा माहेश्वरीह्यातलनेमिनिश्वने ॥ मृदुंगजेरीवहु
शंखनादिना ॥ थाश्वमातंगसहस्रपातिना ॥ ७॥ रथेनचैवाद्यपतद्विपोत्तमं माहेश्वरीदृशभिः शरोत्त
मैः ॥ सुभङ्करोदुशभिः समर्पयेत् ॥ सदानवेदसुरगास्त्रिभिस्ततो ॥ ८॥ ननादनादिप्रजसचासकृतं ॥ त
तोस्यदेवीसगुणोस्वकार्मुकः शरैचित्तर्कद्विपमपलंकृतं सृष्टंनियस्तनसहपादगोपुभिः ॥ ९॥ शुरैःपुचिदे
दसहेवभाभिनीततोद्विवाणः शतैः समर्पयत् ॥ सदेविवाणैस्तपनीयभूषणैः धर्माचिनः काचनभूषण
द्विपः ॥ १०॥ ॥ शंखकाशशिपर्वतोत्तमोयथाग्निनाप्रज्वलितोवविदुमः ॥ सर्वेदनात्तन्मुदनिस्वनोनदश्च

राम
३६६

स्तत्पुमत्प्रखलितो नरोभवत् ॥ ११॥ यपातविद्धसन्निवन्तकस्तदायथागिरिवजुनिघुर्जितः पुण ॥ हिमा
वदातेनसुर्वमालिनाहिमादिदूटपुतिमेतदन्तिना ॥ १२॥ हतेरणेवातरिजभआपत्तजिघासुरीक्षादूस
मुद्रवांशिवां ॥ सतोमरैरर्कसमः पुनैः स्त्रिभिः शुभकरपंचभिरेवचण्डिकां ॥ १३॥ समर्पयित्वाविननदत्त
स्ततोस्यवावांहुनिचकर्तमाकरी ॥ शुरप्रवृत्तौतुभशंसतोमरौ शुभाङ्गदौचदनरूषितौभुजौ ॥ १४॥ गजात्
पतन्तौयुगपद्विरेजतुर्ययोरगौगिरीशिरवणमहीतले ॥ तथाकृचंदेशहंतमुद्राजनंयपातजभस्यशिरःक्षितौ
द्विपात् ॥ १५॥ सुशोणितः पुन्यपनीततेजसं दिवाकरोस्तद्विपयश्चिमांदिशं ॥ अथद्विपंश्वेतनगांशुसन्निभ
द्विवाकरंशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ॥ विनेदेवीसपपातनादयन्हिमादिभृगंकुलिशाहंतयथा ॥ ततोपवेतपुतिमा
गजोत्तमाजिगीषवसंयतिशकरोभवत् ॥ १७॥ तथाहतास्तेतुयथैवतौततथाविपोधयन्तः सुमहेद्विपो
र्वलं ॥ गजारथाश्वादनुजाश्वसंघशसः परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ॥ १८॥ परस्परं प्रखलितान्महाहताभ
शंचतेपूर्वहतादिनोहताः माहेश्वरिर्वैपरिवायसेनिकाः प्रवृत्तौदेवगणद्ववाकुवन् ॥ १९॥ अभि
ष्ययस्मान्मरणदिवप्रजानतोविहत्याहृतस्त्वयारिपु ॥ नचेत्प्रनिद्रास्यदिमास्तयाप्रजा ॥ द्विषाद्विरेवंव

म. पु. न. ३७०
लिभिप्रपीडिता ॥ २० ॥ तथा भविष्यद्विषयतां प्रमोदनं यथा हतात्मा कमिहारयस्त्वया ॥ ३१ ॥ वभ्रयश्च सुकु
दिरीरिता निशाम्य वाचः स्वमुखानुशां करी ॥ २१ ॥ यथानुरूपे प्रतिपुज्यतां स्तदा जघान तां दैत्यचमुं महाव
लां ॥ २२ ॥ ॥ इति श्रीनवि० नव० नवाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ब्रह्मो वाच ॥ तथा
पुरते संग्रामे मारुतां दानवै सह ॥ अपीडय दैत्यगणान् वैष्णवी भृशु बाहवे ॥ १ ॥ चतुरंगवलं तां निघ्नन् वैष्ण
वंरणे ॥ घण्टाकलीमहते ज्ञा असम्राज्ञास्तमभ्ययात् ॥ २ ॥ आभाष्य वैवस्वधुरभयम् न्युत्थवी भवत् ॥ ग्राह
प्रवदतां श्रेष्ठस्मितपर्वसमाहृत ॥ ३ ॥ वैष्णवी रुमं भृशता प्रधाता युधवाहनः ॥ तज्जुसहनता चित्त
प्रख्यातवलपौरुषः ॥ हस्ताभ्यां मुखे भिद्यन्मायताभ्यां मरुद्वनुः ॥ दोर्मविस्फारयन् प्राप्तिम
लकालेश्वर ॥ ४ ॥ शरवर्षैर्महो वेगे समिन्ना न त्यवर्षत् ॥ मदन्यनात्र पश्यामि प्रतिवीरं तवाह
वे ॥ ५ ॥ रथद्विरुपभ्याश्याने कप्रमथसे बहुन् ॥ मृगसंघातवारण्ये विनीरतिवलो हरि ॥ ६ ॥ मह
नारथघोरैरापथिबोधत्तनादयन् ॥ सम्प्राप्ते स्था मल्लमेघो भासि गौर्येण सुबुधः ॥ ७ ॥ खं स्पृ
शानः सरैः पूर्णस्तुनैरशीविषो मधैः ॥ मया सहैव युद्धं त्र्यं वकेनाधकोपमा ॥ ८ ॥ एवमु

कस्तथेत्युक्ताप्रमथेनं सवैश्वर्यः ॥ कर्णिनाद्यठकर्णीतं विद्या चेत्तल्लयन् ॥ शर्ममेदिभिरवेगैर्वाभैरग्नि
शिषोषमैः ॥ स्वयमत्यहनदेवोप्यएषाकर्णमहावलं ॥ १० ॥ ततोपशन्शतातीक्ष्णाना एकैर्कवर्चसः ॥
मत्पानरत्यासंयुक्ताद्यएषाकर्णं दद्यात्सजने ॥ ११ ॥ तेषांपंचाक्षिनदेवः पंचभिर्निहितैः शरैः ॥ चतुस्त्यह
नंवनरवतेव्यसवानवत् ॥ १२ ॥ अथदेवीसुतस्येष्टंमष्टौक्षित्वाक्षितैः शरैः ॥ धनुष्योविततां दे
व्यश्चिच्छेदादेत्यवर्चसः ॥ १३ ॥ अथरथ्यधनुर्दिव्यं देवः कृत्वास्वविग्रहं ॥ प्रकृत्यास्त्वेरथोयुक्तान् शरैरण्यान्
हयोत्तमान् ॥ १४ ॥ ततः सरः सहस्राणि प्रेषयामास वैष्णवः ॥ श्शुसंवाधमाकाशं प्रकूर्वन्दिशमेव च ॥ १५
ततः स्तान् शयतः सर्वान् देववानानमित्रह ॥ जानं न्यप्यसयान् देत्यसतयः देत्यसस्तमः ॥ १६ ॥ प्रयत्नास्ता
न्प्रयत्नेन छित्त्वा देवस्य तान् शरान् ॥ चक्रैश्चौततस्तस्य प्रहवन्निहितैः शरैः ॥ १७ ॥ अथारेलीघवंदृष्ट्वा
मण्डलीकृतं कार्मुकः ॥ प्रास्य देवीसुतोवाणान् वृष्टिं पृष्ट्वा नजोयथा ॥ १८ ॥ तमन्तकमिव गुह्यं कालोत्तक
यमोपमं ॥ योयदः शिरे चैनं संविज्ञाः प्रायसो भवन् ॥ १९ ॥ पर्जन्यद्रव्यधर्मान्यो वदन्त्यास्मिन्महिम्नं ॥
वैश्वदेवीपुत्रकः ॥ २० ॥ सर्वान् वाणवद्व्याह्वीवद्वन् ॥ २० ॥ देवपर्यन्त्यसृष्टानां वाणवृष्टिं दुष्टाः सदां

भ.पु.न
३७९

वायव्यास्त्रेणभिष्यविध्यैत्यनिलोनदत् ॥२१॥ तस्यनादतकेतुंचचन्दनागुरुभविताः मलयप्रति
मंदेवंहत्वाश्वाश्वतुरेमहत् ॥२२॥ भूतमेकेषुनाहत्वा महाजलदनिश्वतं ॥ धनुश्चित्वाचिचन्द्रेणव्यध
मत्पलशोरथं ॥२३॥ अस्त्रैरस्त्राणिसवार्थी कित्वा सर्वायुधानिच ॥ प्राप्यचैवारव्यतीदेवैराजघाण
रणेक्षया ॥२४॥ हनैरण्येचोभयतः पुकल्पिते अवातिगुप्तप्रतिस्वशो वशी ॥ तमाद्रवत्देववराव
निस्वने। जलेनकृत्वाप्रतिहनिगर्जितं ॥२५॥ नमागतं बाणयुद्धेकोविदोद्विपोत्तमं पर्वतसाउसासुसं
निभं ॥ समत्यतिष्ठन्बलवांस्तुतं द्विपमथादिशृगपरिषन्नदंस्तथा ॥२६॥ सतोसरं नास्करवह्निः स
र्वशंसर्जशीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं ॥ देवीसुतायादिपतिश्वतोतथान् मनिष्वेकोत्तमवज्रहातकेः ॥२
७॥ अनंकृतं चासुमदल्पमौक्तिकैर्हतो हतोसीत्यसकृत्सुदावदन् ॥ पणभिननेवरवाङ्मूषाणं तमर्क
चंद्रगृहपावकाचिभं ॥२८॥ भूणभिघ्यानापतितं विचूर्तितं महेंद्रवज्राभिर्हृतं महाबलं यथादि
संगंधरलेगतं ॥२९॥ ततः प्रजजल्वालपरेणमम्यना ॥३०॥ यदाहतो नागपतिर्यथातथासमा ददे
अनकदुंडसंनिभं ॥ निस्तुनिदास्यानककरं श्वतुर्दशः द्विपस्यपादौ च करंचपंचभिः ॥३०॥ दैत्यस्य

राम
३७९

वारुचशिरेषचत्रिभिः जघानघट्टिः सवितुः समन्विषं ॥ सादेत्यएजोनुचरन्महारथानसुदीर्घवत्तौवर
दंदनिक्षितौ ॥३१॥ सवर्णैरज्यामनिबुज्जभूषितौ भुजौ च एणयां पतितौ तु नस्यतौ विचेष्टस्तत्सार्सहताविरे
रणौ शिरश्चतत्तर्णशशिप्रभाननां ॥३२॥ सरोषताम्रायतनेत्रमुत्तमं क्षितावपिनाजतिनैसकुण्डलं ॥ वि
शाषयोर्मध्यगतः शशीयथा ॥३३॥ ॥ इति श्रीभवि० नव० दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२९०॥ ॥
॥ बुलोबाच ॥ कौमारनुसुसंकूचं दहन्मिवपर्वतं ॥ वज्रधर्मीमहातेजादानरोवेदमभ्ययात् ॥१॥ तौसमे
तौमहापुंके दृष्ट्वा तत्रमहाबलाः ॥ सिंहनादवधांश्चकूवां मांसिष्ठधुवुत्सहः ॥२॥ ततः कूचेनदेत्येतसम
रेवजुधर्मिणाः ॥ कौमारनुर्णसंकूचं दहन्मिववाहिनीं ॥३॥ कौमारस्तुत्रिभिर्वर्णैर्वक्षस्तभिर्हतो वसी
सतेनसिद्धसरसा कौमारीदेहसंभवः ॥४॥ दैत्यं विद्याधसप्तन्यासावार्थंचत्रिभिः शरैः ॥ वज्रधर्मात
तः श्रापं स्थित्वा तस्यमहाहवे ॥५॥ तंचदेवनुसमरेवाक्षौरवसिचार्पयेत् ॥ कौमारीदेहजः कूचः षड्रं
गहमहाहवे ॥६॥ वारिध्यायुधांश्चेष्टदानवेडरथं प्रति ॥ समार्गणकृतंचापं हित्वा तस्यमहानसिः ॥
निपपातस्तत्सुर्णं भूमौ सर्पद्रवाश्वसनं ॥ अथान्यक्षुण्णदायमहोदेवपुतापवान् ॥७॥ दानवेद्रायति

म. पु. ० न
३७२

क्षेपशरमतेः सन्निभं ॥ तमापतंतं विशिखं यम उटोपमं मरुत् ॥ ९८ ॥ खड्गेन शिख धारेणा द्वाविद्धे दानवः ॥
निशितं वक्रमादाय शरं च क्षेप वीर्यवान् ॥ ९९ ॥ तमापतंतं संप्रेक्ष्य निस्त्रिंशति शतैः शरैः ॥ अपातयन्नाणक
कः स देव सहस्रनिवः ॥ १०० ॥ ततो वाणश्चतुष्षष्टी दानवेंद्रो महारणे ॥ महादेवरथं तुर्गाप्रेषयामास सुपुतः
तान् शरान् समरेत स्मिन् वेग एण पततो वरुत् ॥ एकैकं पंचभिर्वीणैः कौमारस्तु समाह्वितः ॥ १०१ ॥ ततः क्रुद्धो
महातेजा कौमारी देहजारणे ॥ समाधत्त शरं घोरं मृत्युं कालान् कोपमं ॥ १०२ ॥ विकृष्य वलं च आपं दान
वेद्युयसो स जनः ॥ स भानिर्भिद्य वेगेण भित्वा च कवचं मरुत् ॥ १०३ ॥ प्राविश कुरीचो वल्मिका मिषपन्नगः ॥
स पपातरथात्तस्मान्ममार च महाबलः ॥ १०४ ॥ हत्वा तु तरणे देवकुमारी देहसंभवः ॥ दानवे नृवलं कुप्य प्रम
नात समन्ततः ॥ पिपीलिकगणं यादुर्ममर्द पुरुषारुषा ॥ तथा सोवीरवीसेनां प्रमथार्पति दर्पितः ॥ १०५ ॥ ॥

इति श्री भवि. नव. ७

ब्रह्मोवाच ॥ ऐन्द्री सुतं र

णे क्रुद्धो द्रावयन्तं वरुधिनीं ॥ मेघनादो महातेजा वारयामास संयुगे ॥ १०६ ॥ ऐन्द्री सुतं ततो दैत्यं प्रहसन्नि राम
दमवुवीत् ॥ चिरकालस्य दृष्टासि दैवतैः शौम्य चक्षुषा ॥ १०७ ॥ सा दृक् देवशार्दूल पौरुषस्यानुरूपतः ॥ ३७२

स्वहिमूलमनर्थानां वरस्य करहस्य च ॥ १०८ ॥ तद्योषा तर्पयिषीक्षी देवतायावनिगताः ॥ त्वामग्रहिरणे हत्वाः
कोतकृत्वा स्मिन् दानवः ॥ १०९ ॥ एवमुक्तः प्रत्यवाच मेघनादः सुरे तमं ॥ धाधुक् देवशार्दूल पौरुषस्यानुरूप
तः ॥ ११० ॥ अवध्या पौरुषं देवसुरयुध्यनियततः ॥ संयुध्यस्वरणे यातुर्विनिर्षदशीमाश्रुते ॥ इत्युक्त्वा प्रा
ह वत्सलीं रणे ऐन्द्राय दानवः ॥ जग्राह सुदृष्टं चापं शरश्चासी विषोपमात् ॥ १११ ॥ चिक्षेप देवं सहसा दानवे
द्रायशा कुरी ॥ आसशाशी विषः प्रख्ये मेघनादमविध्यतः ॥ ११२ ॥ तस्य दैत्यो धनुश्छित्वा स्वर्णपुरैः शिः
लाशितैः ॥ त्रिंशता परमेष्वासः शरैर्दानवपीडयत् ॥ ११३ ॥ ततः क्रुद्धो महातेजो मेघनादः प्रतापवान् ॥ इ
रः प्रेक्षस्थतीक्ष्णो ऐन्द्रस्य धनुराह्वितः ॥ ११४ ॥ अथैर्न छिन्नधन्वा नो शायकानां शितैस्त्रिभिः ॥ भ्राजन्ने
प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथः ॥ ११५ ॥ एदमभ्यर्दितं दृष्ट्वा मेघनादेन संयुगे ॥ विश्रयं परमं नगमुः रथिनः स
ह दैवतैः ॥ ११६ ॥ अधान्यध्वं नुरादाय ऐन्द्रो स नूमेरावलः ॥ दैत्ये तं पंचभिर्वीणैर्जडुदे समार्ययेत् ॥ इत्यैरथ
वाणैस्ते दीनवेद्यो यो जेतः ॥ त्वरिभ्यो विरुदितो भुवने विसृजन् प्रभा ॥ ११७ ॥ ऐन्द्री सुतस्ततो दैत्यं विध्या
सप्रभिरायसैः ॥ अथान्यान् धनुषः कोटीन् पुनश्छिद्धे दसारथिः ॥ ११८ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादाय समवेगव

नयुन
३७३

वत्तरं ॥ मेघनादस्य दैत्यस्य समन्ताद्धारयन्दिशः ॥ संह्रद्यमानसमरे दैत्यचापच्युतैः शरैः ॥ चिच्छेदाथाश
एस्तुर्लेशरैः ॥ १७० ॥ चिच्छेदाथाशएस्तुर्लेशरैर्विरमहारथः ॥ १७१ ॥ ततो वाणमयं जाले चित्तं तं यो मद्भूयते ॥ त
यो तानामिव ब्रान्तैः संपदद्विर्यधाननः ॥ १७२ ॥ तैर्विमुक्तैश्च शरवातैश्च दितंगणनदा ॥ शलभा नामिव ब्र
तैस्तदा सीद्विजोत्तमाः ॥ १७३ ॥ तैश्च हेमविकृता संपतन्ते मुहुर्मुहुः ॥ श्रेणिकृता यच्चैव न हं स श्रेणी कृताई
व ॥ १७४ ॥ वाणजाला व्यते व्योमिच्छादिते च दिवा करो नस्स मं पातते भूते किंचिदप्यनरं रवगं ॥ १७५ ॥ निघुके
तत्र मार्गेण शरः सद्यैः समन्ततः ॥ व्यरोचेता महात्मानो कालसूर्या विरोदितौ ॥ १७६ ॥ देवचापच्युतैर्वीरैर्वच्य
मानास्तु दानवः ॥ उपलायन्तसमरे वैवेदनात्ती शरोत्तराः ॥ १७७ ॥ दैत्यास्य सतदा वाणैर्वच्यमाना च मृद्धिजाः ॥
व्यसीर्यते दिशः सर्वा वातनुन्वा इवाम्बुदाः ॥ तोमरे वच्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैः शरैर्लभैः ॥ शरपतावभिक्रम्य तस्थ
तुः प्रेषिकेतदा ॥ प्रोसारितजले तस्मिन् देवदानवयोः शरैः ॥ अथैव दैत्यपुत्रेण प्रेषिताः शतशः श्रवाः ॥ १७८ ॥
एदीपुत्रमवच्छाद्य व्यवतिष्ठन्त्यनेकसः ॥ शरवेषु प्रविष्टो तौ ददुश्च न हिकश्चनः ॥ १७९ ॥ चद्रसूर्यो प्राव
वीवच्छाद्यमानौ यनैरिव ॥ ततः कूक्षोरणे देवः कृत्वा घोरतरं वपुः ॥ १८० ॥ दानवं छादयामास स कृत्वा छरव

राम
३७३

५८

दिभिः ॥ समध्यमानसमरे एदीपुत्रेण दानवः ॥ १८१ ॥ चैनं कारव्यथानत्र भास्करो जलदैर्यथा ॥ ततः पुरु
स्य देवेदः शरजालां न्यनेकसः ॥ १८२ ॥ प्रेषयामास समरे शतसोपसहस्रसः ॥ एकवाणे मन्त्रसर्वतस्य वाणैर्म
हात्मनः ॥ १८३ ॥ छत्रछाये वमध्यास्ते संपदद्वि शरोत्तमैः ॥ ततो देवामहाते जाधनुं निक्षिप्त्वा त्महात्मनः ॥ १८४ ॥
सारथिपातयामास रथसिंहासं न्विव ॥ तथा श्वांश्चतुरतस्य चतुर्भिर्निक्षिप्तैः शरैः ॥ यमस्य भवनं तूर्ण
प्रेषयामास लीलया ॥ अथास्य तदुधं दिव्यं लिखितं शोभं च मच्छरे पताकां च चक्ररक्षौ गदा वज्रं च सुवृता ॥
शतचंद्रं तथा चर्मसर्वोपकरणानि च ॥ १८५ ॥ हताक्षौ चैत्रमैत्रेया विवधर्ममहाबल ॥ अवतीर्य रथादुभौ प
रिपंगुल्यविधितः ॥ १८६ ॥ निःस्वसं संमहाघोरं परिपतत्य सुवृता ॥ व्याहरच्छायकैस्तीक्ष्णैर्मुनेर्मित्रैर्वत्सव
नैः ॥ १८७ ॥ व्यापुवाधनु रालम्ब्य शरैः शनतपर्वभिः ॥ अर्द्यन्तवंधादे कान् न चैनं समपीडयत् ॥ १८८ ॥ सवध
मानः समरे कृतास्ति नवलीयसा ॥ प्राहवत्सहसा दैत्यः सुकुमारो भयार्दितः ॥ १८९ ॥ तमभिजाय देवेदं पुरुसन्
वैपुनः पुनः ॥ पाशोत्तस्य ददं कश्चिदवा सजत सुवृता ॥ १९० ॥ ततः सशुभ्रुर्न दैत्ययाशकश्चो महाबलः ॥ परि
वधमहिष्ठाप्रोयथास्या व्योमिच्छेदमाः ॥ १९१ ॥ यथैव सर्वतो मेघशत्रुचापेन शोभितः ॥ पतमानं तदा दैत्यं

भयु० न
३७४

देवो बजेण जप्तिवान् ॥४२॥ निपपातततो भूभौदानवो हिमहहवे ॥४२॥ ॥ इति श्री भवि० नव० एकादशा
धिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२९१॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जभासुरंदानवेदं बीरभद्रो ह्य रयन् ॥ यथा दृष्टं
वलोत्साहं शरभावारयन् बुधिः ॥१॥ निरुद्धो दानवस्तेन बीरभद्रेण धीमता ॥ यदा त्वदं विचलितुं नाशकस्त
वस्तुता ॥२॥ देवे दस्यवपुदृष्ट्वा जभासुरं रथं प्रति ॥ वित्रेषु सर्व भूतानि क्षयं प्राप्नुवन् मे निरे ॥ तत्राचोचन् वि
मनसो रथिनः सादिन नथा ॥ कूडोयं बीरभद्रस्तु महिष्यति महसुरं ॥४॥ बीरभद्रो महते जादिव्यासविदुषा
वधीः ॥ अपि भवति भवेदस्य दानवस्य महात्मनः ॥५॥ अपीयं बहिनी सर्वा मुच्यन्ते महतो न पात ॥ अयं बीर
भद्रस्तु न लोह्यात्ममागतान् ॥६॥ यादृशं दृश्यते रूपं कथमोपमं ॥ गमिष्यत्यप्यपदवी दानवानां न शस्य
वीर्यवान् क्षीपुहस्तश्च विजयी च सदा युधि ॥ अस्त्वान् बीरशपन्नको धेनच समन्वितः ॥ दानवस्य भ
शं युद्धे विमुखश्चाभ्यलभते ॥ इत्येता विविधा वाचसि ज्ञाना मृषिभिः सह ॥९॥ निःश्वसंस्तुतः क्रोधादी
रभद्रं प्रतापवान् ॥ दानवं हृदि यामास निःश्वेत् सर्वकर्मसु ॥१०॥ सवच्यमानसमरे बीरभद्रेण दानवः ॥
कर्तव्यं तात्पगानाश्च माहेन तमसा वृतः ॥११॥ छिन्ने च उत्तमागे च सापपाच समावच ॥११॥ ॥ इति श्री

राम
३७४

८९

भवि० नव०

॥ ब्रह्मोवाच ॥ ततो हं हं प्र

रस्कृत्वा दानवो युद्धदुर्मदा ॥ पुन एव त्वसंयामं च भुर्चोरमनामयं ॥१॥ रथाभ्यपत्तिदिरदः खशयेपप
रिकूपितः ॥ विविधैश्च शस्त्रपातैर्दिरद रथाभ्यपदक्षि सद्यैपरिकुपिभिसुरवाः प्रयानि सर्व ॥ निशितपरं सु
धासिधद्विदौ रिपुभिरणे कविधैश्च तादिना ॥ दिरदरमहासुरैरपणभ्यदेवतैः कनकादिवाकरैर्दुसंनिभैः ॥
तदा हितमारभौ वलंकमलदिवाकरन्दु सन्निभैः ॥ शितदशनैः सुसुखाक्षिनाशिकैः रुचिरमुकुटकुण्डलैर्म
हीस्वस्वरसिरोभिवरस्ततावभौ ॥ परिघमुखवलशक्ति तोमरैर्भ्रवतुण्डगडाशनैर्हता ॥ दिरदरथं सहस्रशो
रुधिरनदीप्रवाहस्तनोवदन ॥ उहसु ए श्वकुजरं प्रति भयं दर्शनमुन्मत्तरथं ॥ तदहितमावभौ वलंपितप
तिरुद्धमिव प्रजाक्षये ॥ अथ रुद्रदेवसौनिका भगवति मातृका सुताश्च संगरे ॥ दनुदैत्यपुरःसरणे दनुवध
भाण्दीभृण मत्पत्न्य ॥ तदभिरुचिरसंमेमावभौ वलंपितपति एष प्रजाक्षये ॥ अथ दनुदेवमातृसैनिकास्तत्सु
ताश्च संगरे हिवेतदा ॥ तदभिरुचिरभीममावभौ असुरवराश्च रथद्विपाकुलं ॥ जवणजलसंभवंतदावल
मसुरा सुसन्निभ ॥ सुरपति समविक्रमस्तर्हि द्रशवश रजोपमो युधि ॥ दिनकरकिरणभैः शरैरणैश्च

अ. पु. न
३७६

शदेवहि॥ वारहिदशपद्यानि इन्द्रा॥ साद्विगुणानि॥ जघान वै भवीकूष्मायानवानां रणजिरे॥ पद्मकोटि
शतं सागं दानवेदस्य पश्यतः॥ पुनस्तामातरः कूष्मासर्वा एव समन्ततः॥ तत्तामस्तु नयं चोरं दानवेदमुपादव
न्॥ वारहिपंचविंशत्या रुरुं विद्याशितैः शरैः॥ पुनर्विद्यनाचारैः सप्रविर्हमभूवितैः॥ माहेश्वरं त्रिशप्त्याप
तिविद्याधसप्रभिदेवकर्मोत्रिभिर्वीणैर्देवकीर्तिश्रुपंचभिः॥ शतादेवश्वनवभिर्देवानीकश्वसप्तभिः॥ अ
नेचवहवः श्रुगविधायुष्टसमन्ततः॥ संचक्रुक्षस्ततो देवप्राशीविषचश्वसन्॥ वारहिपंचविंशत्यासो
ध्यातशरैः शितैः॥ माहेश्वरींचनभमिब्रह्माणीश्रापिपंचभिः॥ श्वनदेवसुमौमारीपुविद्याधतितैः शरैः
वैभवींचापिनवभिरिन्द्राणिसप्तभिस्तथा॥ तपेवान्मातृपुत्रान्वाद्याभ्यां कृत्वाभ्यां समर्पयेत्॥ देवकीर्तिस्त
दाचापंचिह्नदनिजितैः शरैः॥ ततो न्यधुन एदाय देवकीर्तिर्महारथः॥ ४५॥ देवकीर्तिरुहं कूक्षोबारया
माससंयुगे॥ गणैर्घाक रिमणैर्जुजंगजगणाधिपं॥ ४६॥ ततः सर्वादिशस्तत्र शायैर्विप्रमोहयन्॥ नि
र्मां मानुकालास्याविभत्सावियनाशिका॥ ४७॥ खट्वांगेन विचित्रेण कपालकृतभूषण॥ भूतसर्वानुजनं राम
नीतर्जमानासमन्ततः॥ ४८॥ कर्णमोदिनुतांदृष्ट्वा बुद्धविष्टमहेश्वरः॥ स्तोत्रेण तोषयामासुर्भगवत्या ३७६

विनिर्मिताः॥ ४९॥ गच्छुः स्वदेवेशिजहितं दानवाधमं॥ असुराणां विनाशाय अस्माकंचहिताय च॥ ५०॥
द्वितीयातस्य शिरोदेवी चर्मतत्कृत्य सुवतः॥ भक्षयत्वा सुरदेवि गम्यतां तत्र सुन्दरी॥ ५१॥ एवं सुतातुसा दे
वीसिंहमादृष्ट्वा विनी॥ विकृतैर्भूतसंघैस्तुमहामांसाशनैर्वीता॥ ५२॥ दिव्येन वायुचोर्गेण असुरस्य वधं
पुति॥ तां देवीमातरं दृष्ट्वा भयविप्लुतलोचना॥ ५३॥ भयेन दानवैर्दस्यभक्षितास्मनसंशयः॥ मातरे
विहता दृष्ट्वा कर्णमोद्युर्वीदिदं॥ ५४॥ अभयं मातरं सर्वा महारासात्ता ह्यहं॥ निर्मिता भगवत्या ह ममुखा
वधं पुतिः॥ ५५॥ कृत्वा पदक्षिणीतां तु इदं वचनमब्रुवन्॥ गच्छुः स्वदेवेशि महामांसीरुहुरणो॥ ५६॥
अथ ताः प्रस्थिता देवाः कृत्वा वै दानवपुतिः॥ अथ ता मातरः सर्वा दानवेदं रुहंतदा॥ ५७॥ समाजमुशरैर्घो
रैः कर्णमोदिसमाश्रिताः॥ वृक्षाणि पंचभिर्वीणैः सप्रभिर्बैभवीवणे॥ ५८॥ माहेश्वरींचनवभिरुरुं विद्याध
संयुगे॥ कौमारीपंचभिर्वीणैर्वारहि त्रिशतांचने॥ ५९॥ ऐन्द्रीवाणा गतिनाजो दानवैर्दमविध्यतः॥ कर्णमो
दिसहस्रेण सायकानां महाबलं॥ ६०॥ विद्याधंचरुहं देवी दानवेदं रणजिरे॥ एवं सविधमाननुदामवै
दोमहाबलपुतिविद्याधताः सर्वाः पंचतिः शरैः॥ विधनुं रुरुं श्वैव कताः सर्वा महामना॥ ६१॥ मातरोदा

भ.पु.न
३७७

नवेदेण कूडेन निशितैः शरैः ॥ विधनुष्कातुतादेवो दानवे दमपीडयन् ॥ ब्रह्माणीबुलदडेन वजेनैदीतुसं
गरे ॥ मोहेश्वरी त्रिशूलेन वारहि पुष्करेण तु ॥ ६४ ॥ शक्ता जघान कोमा चक्रेण पिहिवेषावी ॥ कर्णमोदिश
रैस्तीक्ष्णैः दानवे दमपीडयन् ॥ ६५ ॥ श्रेयसे सर्वलोका तामातुलं च महाबला ॥ दानवे दोषिनाः सर्वा व्याधुः
प्रवकारुः ॥ ६६ ॥ निर्युधाः कृतास्तास्तु व्यापयानाः समन्ततः ॥ एकैव सा स्थिता देवी कर्णमोदि महाबला ॥ ६७
धनुरं न्यत समादाय सिंहमारुह्य भाविनी ॥ दानवे द्रोम हन्तेना दृष्ट्वा तौ समरस्थिता ॥ ६८ ॥ अमर्षच समा
पन्नो देवी विव्याध शायकैः ॥ पञ्चभिर्निशितैस्तत्र नारसिंही त्रिभिः शरैः ॥ ६९ ॥ कर्णमोदि शतेनाजो विधा
सो दानवैरुहः ॥ प्रतिविव्याध देवेशी शतेन नतपर्वणाः ॥ ७० ॥ सहस्रेण शतेनैव कोत्याप्येन चापि हि ॥
कर्णमोर्धं रुह कूडः शरणं नतपर्वणा ॥ ७१ ॥ सहस्रशतसंघीनैः पीडयामास भाविनी ॥ सिंहविधा त्रिभिर्वी
रैः पातयामास भूतले ॥ व्याधुः पञ्चानुष्कां च कूडो देवी चकार ह ॥ सिंहं निपतितं दृष्ट्वा कूडा देवी महाबला
कृत्वा रूपं सदैव त्रिशूलो दमूर्धितः कर्णं सा दानवे दम भावुवीत ॥ ७४ ॥ निर्मास मूर्धकेशं संस्थि शेष म
लोमसं ॥ निम्नोदरं कर्णसास्यं शिरोमाला सुशोभनं ॥ ७५ ॥ दशयोजनविस्तीर्णं दानवे सुशोभितं ॥ सिंह

राम
३७७

चर्मो वासग व्याघ्रचर्म निवासिनं ॥ ७६ ॥ तं दृष्ट्वा भीषणं रूपं सदैव त्रिशूलो दमूर्धितः ॥ नानावाणगणैर्देवी क
र्णमोदि मयूरयन् ॥ ७७ ॥ अनावृतमुखी देवी बागलनमथाय सन ॥ गच्छमानं शरं दृष्ट्वा तया देव्या रुहस्तदा ॥
७८ ॥ मुमोच दिव्यमश्रुणां कडवकमलोपमं ॥ तत्सर्वमेव सदैव अस्त्रजालं विभीषणं ॥ ७९ ॥ बालमंत्रं तथारोप्य
वैभवं सौरमद्रुतं ॥ वायवं वारुणं याम्यं कौबेरं पावकं द्रुवं ॥ ८० ॥ अस्त्रेषु गृह्यमाणे सुदानवे द्रोम भयगतः ॥ श
ब्दं वृष्टिं महाघोरं संकूडं विघ्नसर्जरु ॥ ८१ ॥ उडं च त्रंगं हंभूलं महाबला ॥ परिघं कूणपं घोरं भिदिपालं विभीषणं
सवानमनामहोरौद्रं शस्त्रं वृष्टिं त्रिलोचनं ॥ अग्रसत्सातदा कूडा भीषमानां रुहरो ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वा मुजालसंग
संशरं वृष्टिं च दानवः ॥ अभ्यद्रवत ततः कूडो वारुणवराणः शिवा ॥ ८३ ॥ एतस्मिन्नेव काले तु स सिंहसो स्थितः ॥
लम्बासंज्ञां महति जालिना दमयोन दत्त ॥ ८४ ॥ अभ्यद्रव द्रुणैर्देवैः रुहं शरणं शर्कशः ॥ संशक्तौ तावुमौ श्र
रौ देव्यां सिंहो महाबला ॥ ८५ ॥ पुचरत्तुर्महोरौद्रो मण्डलस्य विभागसः ॥ निघ्नौ मुष्टिभिर्वीरैर्नैर्जीतु निरेव च
एवं विनिघ्नौ नैतु रेजनुघोरं रणजिरे ॥ नगा विचमहाभृगौ मेघावेश्म महाबला ॥ ८६ ॥ दानवे द्रुश्वसिंहश्च युध
मानौ विरेजतुः ॥ ततः देव्यसमुत्सिष्य वलवन्तमपोथयेत् ॥ ८७ ॥ सनत्वेदरितो देव्यस्तथा दनैश्च दारितः ॥ वरा

म. पु. ० न
३७८

जरुधिराद्रुःसपुष्पोकिंशुका को यथा ॥ ९१ ॥ पुनरुत्थाय वेवगेन मृगे दंतं प्रगृह्य च ॥ भ्रामयित्वा ससर्जार्थ
भूतले दानवोधिपं ॥ ९२ ॥ तं दृष्ट्वा दानवं सिंहं देवं कूट्यामहाबल ॥ मुक्ताहाहास्वरं घोरं महादादं मुमोच ह ॥
तेन शब्देन संक्षुब्धा सागरनिग्मगास्तथा ॥ चलित्वा पर्वताः सर्वे पृथिवी सरुका नना ॥ ९३ ॥ रुरुश्च कं पितो भीतो
जगच्च सचरं चरं ॥ पीत्वा ह्यं स्वाणि सर्वाणि दिव्यानि रणमूर्धनि ॥ ९४ ॥ पुन्य दुवद्रुणे कूटो दानवं तं रुरुं नदा
दानवं ॥ सतदेहसुतेन सिंहेन कृतसः ॥ ९५ ॥ निवसस्ते निस्पृति कारे जग्मदष्ट इवोधिपं ॥ सिंहपुहारमिह
होमहिं भित्वा अभ्युमुखः ॥ ९६ ॥ कर्णमेति ह्यसंभ्रान्तः प्रवृत्तः प्रविशेद्दशसह ॥ तच्छिद्यन्नु समीभूतमातंगो
मुपरिस्थितः ॥ ९७ ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी चैव चिन्तयन्ति महाग्रहं ॥ स च सिंहो महाबाहुर्गर्जमानो मुहुर्मुहुः ॥ ९८ ॥
अधस्तादुपविस्ताच्च बुद्ध्या घानवपूर्वशः ॥ ९९ ॥ ॥ इति श्री भवि. नव. द्वादशाधिकविंशततमोऽध्यायः ॥
॥ २९२ ॥ ॥ २९२ ॥ ॥ बुद्धोवाच ॥ कोटिर्वर्षं भवेत्स्थानं यत्र रे वी स्वयं स्थिताः ॥ तत्र भ्रूलो
रुकां दिव्यं सर्वपापप्रणशनं ॥ १०० ॥ तं पीत्वा घोत्वनीभूत पुनरुद्धाय चोत्थितः ॥ अधदेत्तो महातेजा कर्णमोदी
चस्रवताः ॥ १०१ ॥ अयुध्येतां महामयो वाहुयुद्धे मता वृमौ ॥ विकर्षणेः समाकर्षे जीतुमिमुषिभिस्तथा ॥ ज

राम
३७८

पुनस्तौ ततो युद्धे तलाघातैव वनिभिः ॥ एव नौ विप्रुमानौ तु देवो महाबलौ ॥ १०२ ॥ चेरनुर्मडला नीरुसेव्यदक्षित
स्तथा ॥ दिव्यं वर्षं सहस्व नौ युध्यमानौ महाबलौ ॥ १०३ ॥ न जग्मन्नुर्वथा न तत्र न श्रमं न रजस्तथा ॥ ततो देवो महातेजा
कर्णमोदित्रिलोचनां ॥ १०४ ॥ जघानोरसितां कूटो वज्रकलेन मुषिना ॥ कर्णमोदि च तं देव्यं ततो नमिजघान ह ॥ १०५ ॥ व
ज्राशनिसमेनाभुशरुदे शो महाबल ॥ पुनः कूटो नसा देवी रुरुणा मुषिना सह ॥ १०६ ॥ देव्या च निहतो देवस्तलाघा
तेन वक्षसि ॥ तलाघातततो देवः कूटस्तस्य महाबल ॥ १०७ ॥ गृह्णित्वा चरणौ दौर्भ्यां यावदक्षिप्य भूतले ॥ देवी षो
ठयते देवो ॥ अथ देव्या सदानव ॥ १०८ ॥ मुषिना न्याहते मूर्ध्नि पतितो धरणीतले ॥ क्षिरः प्रविष्टमुरसि जवरे जह
रन्तथा ॥ १०९ ॥ उरः प्रविष्टं जघने अपाने जघनं तथा ॥ एव वर्षं सहस्त्रेण दिव्येन समहासुरः ॥ पातालैर्गोतुविस्ती
र्णवाहुयुद्धेन घातितः ॥ गृह्णन् चर्ममुण्डं च निर्गता सामहोदया ॥ ११० ॥ अस्त्राणि च समुत्क्रिय हेमनिसामहास
सा ॥ घोरं किल किं लादयं मुंचमानं भयं करं ॥ १११ ॥ पिवन्ति रुधिरं मांसं क्षिरसामालयावता ॥ तां दृष्ट्वा मात
रः सर्वाः सच सिंहो महाबल ॥ ११२ ॥ तुष्टा किल किलायने पुत्रकाश्रु समन्ततः ॥ नृत्यन्ति मातरः सर्वा पूजयं
त्यः परस्परं ॥ ११३ ॥ पुण्यं क्षिरसामा सर्वाश्चामुण्डां विभीषणं ॥ ततः समितास्ताः सर्वा मातरः पुत्रकास्तथा ॥ ११४ ॥

भ.पु.न
३७८

प्रयाताभवन्दिब्यंदुर्दयालोकपूजितं॥अथागत्यमहात्मानोमातरस्तामहावता॥१५॥प्रणमुर्विविदुर्महेश्वरं
नीमते॥दृष्टानिप्रणतं सर्वमातृगणमदुते॥१६॥शिरश्चदृष्ट्वादेत्यस्यदुर्गासत्वाक्यमबुवीत्॥स
सर्वमातरःपुत्रकास्तथा॥२०॥प्रयाताभवन्दिब्यंदुर्दयालोकपूजितं॥अथागत्यमहात्मानोमातरस्तामहाव
ता॥२१॥चामुण्डेस्वागतंतवकुलं॥२२॥कृतंत्वयामहतकर्मदेवानामपिदुष्करं॥२३॥एवमुक्तातुचामु
ण्डतयादेवातिनीषणः॥पुण्यमशिरसावाचभक्त्याभगवतिशिवा॥२४॥आवृत्त्याद्यानदेवगणान्भक्षया
मिसुरोत्तम॥असुरैर्लभतेतुपिर्नचतुक्षाक्षयंगताः॥२४॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्याबुसेदेपेन्द्रशङ्करः॥भयभीताःप्रक
र्यन्तिइरिताहतचेतसः॥२५॥ततःपुसादयामासुचामुण्डासुरस्तमः॥ब्रह्माविष्णुमहादेवोदुर्गामपित्रिलोचनं॥
तेसर्वेतेषयामासुर्नृतास्तोत्रकंदवकैः॥ब्रह्मादयःसुरासर्वेक्षिणेभिरवनिम्नताः॥२७॥पूजितामातृयज्ञेनमण्ड
लानांचपूजयाः॥वसाहृषिरमांसैश्चसुद्योएसाभवत्पुनः॥२८॥ब्रह्मणपुथमंदेवीपूजितामण्डलेश्वने॥पुनरी
शेनहरिणहरिवाहुकरेनच॥२९॥अग्निनाप्रेतएजेनविरूपाक्षेनधीमता॥वरुणेनकुंदेरेणआदित्येनमहाहम
त्तना॥३०॥एवमनोरपिसुरैर्मातृयज्ञेनपूजिताः॥चामुण्डामातृसहिताभक्षनोद्वेगवनेकसः॥कोटिवर्षेभ ३७८

हापुण्येयत्रप्रलोककृतं॥प्रलेनभित्वापालंयत्रतदेवमदुते॥३१॥यास्तुतासर्वदेवैस्तुवचोभिर्देवैः॥
पूजितामातृयज्ञेनसर्वास्तानुल्यचेतसः॥३३॥अथोपिबिष्णुनादिव्यायस्ताचापिविधानतः॥ब्रह्मणाचतथादे
वीर्दृष्ट्वाचपूजिताः॥३४॥अथमातरसर्वाश्चामुण्डातामहावताः॥उचुःप्रकृष्टमनसोदुर्गातांप्रणतःस्थिताः
पूजयिष्यति येमर्त्यामदृक्त्यामत्ययणः॥सिद्धिनेमानुबालोकेनविष्यतिनशंसयः॥३५॥अथोवाचमहा
देवःपुण्यमशिरसाशिवा॥विनायकेनसहिताभक्त्यापुण्यमशिरसाशिवा॥३६॥विनायकेनसहिताभक्त्या
भगवतीनादा॥ममपिभागयज्ञेनुमातृणांलोकपूजिते॥३७॥मनुतस्यसमायज्ञेप्रसादात्तवभाविनी॥तथेत्या
हमहादेवसपुत्रप्रणतःस्थितं॥३८॥महादेवस्तुनुषोभ्यज्ञभागमवाप्यतु॥पूजयिष्यन्ति येभक्त्यामहादेव
विधानतः॥३९॥मातृमंडलमध्यस्थमातृभिःसहितःपुत्रुं॥तेष्वमेधसहस्यस्यवाजपेयशतस्यच॥४०॥
फलंप्राप्यगमिष्यन्तिममस्यंदिलमुत्तमं॥असुरैर्निर्जितादेवाइदुबलपुण्यगमाः॥४१॥मातृणांवलिरूपेण
तेपुत्रत्वमुपागताः॥इष्वरोपिमहातेजामातृमण्डलमास्थिताः॥४२॥ब्रह्मादयोगताःसर्वेस्वानिघिस्थानिकु
त्स्वसः॥एवंविनेहतादेवःसररुलोककटकः॥४३॥निहतेतस्मिन्निर्लंपुकृष्टजगदवभौ॥इतिश्री

क. पु. ०. न
३८०

भविष्यपुराणेनवमीकलेत्रयोदशधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२१३॥
मिदुर्गयायज्ञमुत्तमं॥यज्ञानांसाधनंचैवदीक्षापतलमेवच॥१॥मण्डलानिचत्वारिंशत्तथात्वार्यतथाभूमिपरिगु
हं॥स्थानंचसाधनंचैवतथावेतालसाधनं॥२॥लोमानांसाधनंचैवदेत्यानांसाधनंतथा॥सर्वसिद्धिवि
धानंचतत्तथोनिनदगम्यं॥मंडलानिचसर्वानिवलिकर्मतथापिच॥पद्माक्षप्रल्लिनीचैवशक्त्यामुख्यक
मण्डलं॥चण्डचमण्डलंविष्णुपंचमंचमंवांकूटंविदुः॥एकहस्तंभवेत्पूर्वद्विहस्तंवक्षिकारणं॥५॥कर्णथि
मुष्टहस्तंनुरैदेचनवहस्तकं॥सर्वकार्यकरेप्रोक्तंदशहस्तमनीषिभिः॥६॥दशैकहस्ताभक्तानांदावने
मण्डलंस्मृतं॥हस्तद्वयंसाधकंविष्णोऽकिंन्यावाहनंतथा॥७॥हस्तत्रयोदशयस्तुसर्वसिद्धिप्रदायकं॥चतु
र्दशविनिष्पन्नंमहापातकनाशनं॥८॥यस्तुपंचदशंष्टाक्षंमहावेतालसाधनं॥हस्तैःषोडशभिर्यस्तुसर्व
कामार्थसाधकं॥९॥आदौभूमिपरीक्षेतआचार्यःसुसमाहितः॥अनृषवामपाषाणांसमांकिलविवर्जितः॥
१०॥प्रागुद्वंशप्रवर्णान्निगधवर्णविशेषतः॥एकवक्षोऽस्मिन्नेवासीमाष्टकचतुष्पठे॥११॥देवस्थानेनदीती
रमातलस्थानेविशेषतः॥पद्मचण्डनटेरंम्येचामुण्डायतनेतथा॥१२॥गोष्ठेवासुखमृगिस्तुशुन्येदेदेवि

राम
३८०

८६

शेषतः॥रमतेचमनोयत्रकुर्वीततत्रमंडलं॥१३॥विशोऽध्ययत्तेनआचार्यसुसमाहितः॥पंचगव्यसमेनैवगोम
योपमक्षेपयेत्॥१४॥गायत्र्याचपिमातृणांगंधपुष्पवित्रकैः॥आचार्यःसोपवासस्तुष्टुक्तांवरधरःशुचिः॥
उषीषवेस्थितशिरमातृभक्त्यादूरवृत्तः॥सर्वकामानवाप्नोतिनित्यंधर्मपुण्यकः॥१५॥भतःपरंपुवक्षामि॥
मंडलानांतुलक्षणं॥सनाक्षंपद्ममालिष्यपत्रैश्चादशभिर्युतं॥१७॥पत्रार्द्धेनविभज्येतपुतिश्रोतेविभज्यातां॥ह
स्तनुशंकुमात्रंरुक्मिकाशंस्थितंलिखेत्॥१८॥पद्मेभित्वातुविज्ञेयंयद्धारंतस्यनिर्गतं॥मंदलंकुभकं
र्लचन्यसेदक्षिणमंत्रयोः॥१९॥देविद्येचमहविद्येचामुण्डाचतुर्तीयकाः॥त्रिषुपत्रेषुतान्दृष्ट्वाचतुर्थे
हिमवतस्तुतां॥२०॥पंचमेशंककर्णचपद्मपत्रसमाहितः॥उत्तीर्यशंकुमत्पश्चात्बुध्वाणिषष्ठकेदले॥
रुद्राणिसप्रमेचैवकोमारिचाष्टमेदले॥ऐन्द्रीमेवाद्यादशैचैवस्थापयान्त्यथाकिंचि॥विशाचद्यादशैचैव
पद्मपत्रेयथादिजाः॥मातरस्तुसमालिख्यसर्वास्वाभ्यन्तरेस्थिताः॥२३॥चक्रंचस्थापयेद्विस्तुचतस्रसुषुप्त
महावलं॥युग्मदंडोपमंपाशंभूलंचैवसमालिखेत्॥२४॥आग्नेयादिदशमाश्रित्यनुहूयाद्व्यवाहने॥२५॥
वंकमण्डलंचैवयथावदतत्पूर्वकं॥२५॥ब्राह्मणादीनांतुसर्वासांमण्डलंपरिकल्पितं॥२५॥॥इतिश्री०

મ.પ્ર.ન.
૩૮૧

सनकः सनंदश्चैव सनातन सनत्कुमारकौ ॥ प्रंडले तु लिखेत्तत्र यथाक्रमं ॥ १३ ॥ गुरुणां दक्षिणे भागे बुद्ध्या
ली वैष्णवी न्यसेत् ॥ इश्वरी चापि कर्त्तव्या साधके न यथाविधिभिः ॥ ऐशमीदिशमाश्रित्य नैऋतीयांस्ततो
न्यसेत् ॥ नदीवैतरणी नाम प्रनिस्तोतां महाजवां ॥ १४ ॥ तस्यास्तु संक्रमंतत्र पुरमध्यं तु विन्यसेत् ॥ ततः पुनस्तु
निष्क्रम्य द्वितीयं पुरमालिखेत् ॥ १६ ॥ पूर्वमालिख्य विधितानि त्रिभूतपरिवेष्टितं ॥ पूर्वैरेष्टी तु विन्यस्य
मूलं चतुर्दशं ॥ १७ ॥ शक्ती चैव तथा दंडं कपालं वज्रमेव च ॥ शक्ती चैव तथा दंडं द्वितीये च दिशा सुच ॥ १८
ततः स्वावरणं तस्यां तस्यां तृतीयं तु समालिखेत् ॥ इत्थं पूर्वोत्तरे न्यस्य आग्नेया मग्निं एव च ॥ १९ ॥ याम्या यां च य
मं च स्य नैऋत्यां नैऋतिं तथा ॥ वारुणां वारुणां देवं वायुव्या वायुमालिखेत् ॥ २० ॥ उत्तरे धनं दशैव सशा
न्यामीश एव च ॥ एवं विन्यस्य विधिवत्त्वाद्यतोत्रं समालिखेत् ॥ २१ ॥ पूर्वैर्णालिखेद्भुजमग्नेयां शक्तिमा
मालिखेत् ॥ दक्षिणे तु उमालिख्य नैऋते खड्गमेव च ॥ २२ ॥ वारुण्यां पाशमालिख्य वायुव्यां ध्वजमेव च ॥ उत्त
रे तु गंडोर्ध्वं कर्पाटं इत्या न्यां पट्टिं न्यसेत् ॥ २३ ॥ ऐश्वर्यं तु पूर्वैर्णालिखेत् क्रमेण तु ॥ आग्नेयां चापमालिख्य
याम्यायां महिषं तथा ॥ २४ ॥ नैऋत्यां तु शिवां घोरो मकरं पश्चिमे तथा ॥ वायुव्यां मृगमालिख्य उत्तरे पट्टं

म. पु. न
३८२

मालिखेत् ॥ ऐशान्यांतु वषं कूर्या भुक्तवर्णं सुशोभनं ॥ कूर्यचैव प्रकर्तव्यं यत्र शूलोदकवृत्तं ॥ २६ ॥ अश्वस्थं चै
व आप्तेयां नैऋत्यां तालमालिखेत् ॥ करं ज्येष्ठापि वायुर्वा मेषा न्यां पटमेव च ॥ २७ ॥ चतुरो रूपगंधाग्न्यां श्वको
णकोणे तु विन्यसेत् ॥ नैऋत्यांतु इमं शानं वै मालिखेत् विधानविदः ॥ २८ ॥ एका श्वकर्णवायुर्वा द्वितीयं नात्र
शंसयः ॥ तृतीये कोटिर्वर्षेति आग्नेयां न भिमुक्तवान् ॥ २९ ॥ पुरस्य वा एते विद्वान् इमं शानि समालिखेत् ॥
मूलस्थां तां शिवां स्थित्वा कपालतलं कोस्तथा ॥ ३० ॥ लोमाश्चैव तथा घोरं वा एते मण्डलस्य तु ॥ छव संकु
भकर्णं च उत्तरं दारमा ॥ ३१ ॥ आवाहयेत् सदा देवान् य इहेतु सिद्धिमात्मनः ॥ एवं विन्यविन्यासं
तताय जनमावरे ॥ ३२ ॥ अकालं मूलसकलान् सहिरण्यां च पूजयेत् ॥ तामुपहृत्वा वसं ह्यत्र यच्छ्रान् सर्व
तोदिक्षु वै न्यसेत् ॥ ३३ ॥ मध्ये मूलान् कलशं कृष्णवस्त्रेण वेष्टितं ॥ ततश्च सलिलं दद्याद्दक्षिणे सप्तपुदि
कां ॥ ३४ ॥ सर्वमंगलं विन्यासं तैरैरूपं शोभितं ॥ छत्रं ध्वजसमाकीर्णं नानापुष्पसमाकुलं ॥ ३५ ॥ घण्टा
निनादवहु संपूष्य दामोपशोभितं ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्री भवि. नव. बंदशाधिक द्विशततमोऽध्यायः ॥ ॥ राम
२१५ ॥ ॥ ब्रह्मवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि वलिकर्म यथाविधि ॥ पायसं कृष्यं चैव हरिदं च गुहोदनं

राम
३८२

१ ॥ सङ्कुलः पर्वताश्चैव पृथक् कान् घृतसंयुतां ॥ मोडकान् श्व तथा दिव्यान् रत्नान् कां वा लकां तथा ॥ २ ॥ पृथक् कां म
भुशिवां स्वस्तिकोस्वयकांस्तथा ॥ दध्मोदनं पंचामृतं मत्स्यान्सां संतथैव च ॥ ३ ॥ सिद्धि लावणकां श्वैव मण्डलं को
श्वतैश्चां पुदापयेत् ॥ नानाविधनिनक्षत्राणि गंधपेयं स्वपुष्कलं ॥ ४ ॥ धूपश्च गुग्गुलं दद्यात् वस्त्राणि च निवेदये
त् ॥ पुण्येदिने सुनक्षत्रे व्यतीपातं तु वर्जयेत् ॥ ५ ॥ त्रिभुवनवायुरेव त्रयोपाजापयेत् पुनर्वसौ ॥ चित्राया मथ पृथगे
हिंसा श्ववरे तथा ॥ ६ ॥ चतुर्थे मध्यं पंचम्यां चोर्ध्वं मानं धेयं च ॥ अक्षयं पृथक् चैव कर्णमण्डलं तु समालिखेत् ॥
७ ॥ आचार्यः सप्तकाशश्च शुक्लं वरधरः शुचिः ॥ उष्णीषवेष्टितशिशः सर्वभूषणभूषिताः ॥ ८ ॥ मध्ये तु पथमं
देवो देवीनां गृहो वलिः ॥ निर्गंधं वर्जयित्वा तु गंधपूष्यं सुगंधिभिः ॥ ९ ॥ आलभ्य तानुगां यन्मा नमोस्तथैव च
वक्षा स्वस्तिकमुद्राश्च पद्माय तो न बुद्धिमान् ॥ १० ॥ अर्चयेद्दामहस्तो न स्वस्तिकाकाररुदयाः ॥ अनुपूर्वैर्गानैवै शं व
स्त्राणि च निवेदयेत् ॥ ११ ॥ ततो निष्क्रुम्य नगरं द्वाचार्यः स्तूपं माहितः ॥ गन्धोदकेन संपूर्णं पात्रैः पूष्यं सुसंकृतं ॥
आवाहयेत् ततो देवी स्वागते तनिगृह्यतां ॥ सर्वेषां मात्मपूर्वैर्गवलिर्दया समन्ततः ॥ आग्नेयादि शिमाश्चित्यं च उपाह
वाहयेत् ॥ सर्वेषां चैव नैवेद्यं गायत्र्या मातृसंध्यया ॥ १४ ॥ लोकपालान् जपेत्पश्चादिशामंत्रांस्तथैव च ॥ वलं च प

भ. पु. ०७
३८३

क्षिपेन्मन्त्रिविधिवत्सिद्धिकारुणः॥ सर्वशो वापि नैवेद्यं गंधपुष्पपवित्रकान्॥ ततः प्रवेशयेत्तद्विष्णुमात्मनः कान्
धृद्वुत्तान्॥ १६॥ पुरस्तोत्तरभागे तु कुर्यात्क्षालनं नूपुरः॥ गंधपुष्पाक्षतैर्मिश्रं दद्यात्तु चोदकं बुधः॥ १७॥ ने
त्रे वक्ष्ये तु शस्त्रेण गायत्र्या मन्त्रितेन॥ तु॥ पाशं द्वे दंततः कुर्याच्छात्रेण कर्मणा॥ १८॥ ततः शिखानुसंस्पृश्य मुखं
वस्त्रेण वेष्टयेत्॥ वामेन वासं संगृह्य हस्तौ चैस्त्रयंत्रितौ॥ १९॥ ततः प्रवेशयेन्मन्त्री विदुषेन कर्मणा॥ कलशानु
समुत्पाद्य वामहस्ते प्रवेशयेत्॥ २०॥ द्वावीणं मुद्रिकां गृह्य ततस्तां पुतिषा दयेत्॥ ततो मुखं समुत्पाद्य संक्रमेण प्रवे
सयेत्॥ २१॥ तस्यास्तुतद्वेनामसा देवी तस्य नाम ततः॥ पूजां कृत्वा च तस्यां च धूपदत्त्वा पुनः पुनः॥ ततः पूजयित्वा
वासुविधिवत्सर्वदेवता॥ पुरं प्रदक्षिणी कृत्य वामदक्षिणायाम् श्रव्योः॥ पुण्यपत्न्यथान्यायम् चार्च्यपरि
तोषयेत्॥ हस्त्यवरथयानानि स्थिरौ लोकाभिसर्वशः॥ ग्रामेश्वरं हवश्चात्मादातव्या सिद्धिप्रदिता॥ अवि
श्रमाने सर्वस्वे तथात्मानं निवेदयेत्॥ २५॥ शुश्रूषणे च गुरवे दत्त्वा वै मातृमंडलं॥ नभ्यो जायते मत्पुरि ह संसा
रमंडले॥ श्रद्धा नः शुचिर्दक्षो मातृयज्ञपरायणः॥ इप्सि तं तनते सिद्धिमातृमंडलदरीनात्॥ २७॥ यक्षराक्षस
कुष्मांडपिशाचोरगरक्षसाः॥ दाकिन्यामातरश्चैव पराजयन्ति न शंसयः॥ २८॥ मत्तापत्नी च यारी कलेशः स्त्रा

राम
३८३

प्यते धनैः॥ स्थिरपुजा सा भवति वध्या चैव प्रसूयते॥ २९॥ दर्शनात्तस्य यस्य यज्ञस्य विमुक्तः सर्वपापकैः॥ स भवे
त्पुरुषो राजर्षिर्गच्छेच्च परमं पदं॥ ३०॥ ॥ इति श्री भविष्योत्तरवर्षोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २९६॥
बुधो वाच॥ ॐ चामुण्डये विद्महे बुधो दुवायै धीमहीत नो दाकिनी प्रचोदयात्॥ ॐ चामुण्डये विद्महे महादय
यै धीमहीत नो वाही प्रचोदयात्॥ एतां गायत्री स्मरेत्पर्वतं त्रेमत्रे च सुरवदा॥ ॐ चामुण्डये विद्महे त्रैलोक्यसम्भ
वे पद्मपत्राय तैक्षणे पद्मार्चिते पद्मनिभे वृक्षाणी रक्षसां विद्धि॥ ॐ विद्महे षष्ठ्यं चतुः॥ ॐ चामुण्डये विद्महे चतु
विध्विते॥ ॐ यत्तान् प्रतिहनिष्येत्त एवाभिस्मा परं विद्महे षष्ठ्यं चतुः॥ ॐ चामुण्डये विद्महे रक्तमरे रक्तगंधानुलेपने गं
गाध्वरे देविरक्षमां विद्महे षष्ठ्यं चतुः॥ ॐ चामुण्डये विद्महे घसंकाशे दीर्घघोणे पिङ्गलाक्षे वाणह रूपनोरक्षयमां विद्महे षष्ठ्यं च
ताकुलविन्यासदिह्यकारं सर्वकर्म सुयोजयेत्॥ आवाहनं विसर्जनं स्मरणं प्रवेशोच्चाटनं भजनं स्मृतिवारणं
मौक्त्यपि योर्येनः प्रचोदयात्॥ गायत्री सर्वदेवानां ॐ नमः श्यामुण्डे कपालिनी विद्महे बहुमालिनी धीमही
त नो दाकिनी प्रचोदयात्॥ चामुण्डा गायत्री अनया सर्वदेवा नामावाहनं विसर्जनं गंधपुष्पधूपार्घ्यार्चनं च
न जप्योपहारसमालभनादीनी कुर्यात्॥ चामुण्डे ह्यत्र जुहोमि॥ आत्मानं जुहोमि नमो विद्महे षष्ठ्यं चतुः॥ अनेन होमप्रज्ञा

म. पु. न
३८४

ज्ञानदेवीमायाप्रायणं॥ॐ चामुण्डेठठॐ नमोविदेठठ एतेहोममंत्राः॥ॐ नमश्चामुण्डेसक
तेनिशाशुविदेठठविश्वेदमंत्रः चामुण्डेवैदेवीभिचरं हा हा हो हो वौषट् कणी नृ सन्निधानात्तदधिमधुयज
क्ता नाममृसहस्रजुः प्रयात्॥ सर्वव्याधिविवर्जितो भवति नमश्चामुण्डे इहागच्छ हिरुर्वौषट् समिधो ह्येतन्वा
सर्वसिद्धिं करोति नमश्चामुण्डे उक्तामुरवीविनेत्रे समाविदेठठ अप्यायणमंत्रः उदककुम्भमनाभि मंत्रयेत्॥
ॐ नमश्चामुण्डे गर्भधारिणी वज्रधरि विदेठठ हे नृ सर्वकरि॥ अनयापंचानां कुलानां होमाद्यानि कर्मणि कुर्या
त्॥ॐ नमश्चामुण्डे बागीश्वरी कमला पिङ्गलमुखे वासाक्षी वेणुप्रतिगृह्यमां विदेठठ दवीनां निवेदनमंत्रः सर्वा
न्यपहोरेण पुयोक्त्वा आत्मनिवेदनेन च॥ॐ चामुण्डे नमः इश्वरीयतु बहूश्चामुण्डे अनिरक्षमां विदेठठ शिखावं
धगायत्र्याभि मंत्रेण नमश्चामुण्डे हिमवन्तयोपतरे पार्श्वे वेतालानामदानवः॥ तस्यैताः पंच कुमारिका पंच
कुम्भनी मारणी जम्भनी जम्भयन्ति मोहनी मोहयन्ति अन्धनी अन्धयन्ती मारणी मारयन्ति पंच योजनविस्तीर्ण
रुद्रो बध्नाति मण्डलं॥ तिष्ठ वक्षे सिमायया वतससिद्धिं वाकरोदि शश्विदि शश्वोर्दुमध्ये मध्यानि वारुणीः क्षिप्सि
नीमां शिरीरक्तमण्डलं विदेठठ योनि येन वारुण्यायादि शिवश्च नु सर्वसत्त्वानामगम्यःॐ नमश्चामुण्डे वृक्षवि

राम
३८४

पुरुषश्च कुमारे वायुरेव च। देवराजज्ञानक्रतुचेतनामानि कीर्तयेत्॥ त्रिरेखमहाक्रोधेरक्षमां विदेठठ राजाभिमे
त्रां चामुण्डा मंत्रेण विदुपरमं विशोपमेन एतानि आत्मना पुणः पतंति ते तेन स्नानेन स्नातो महेश्वरः। तेन सह
स्वउपायेत् भूतबाणमालिरव्यशान्तिविदेठठ आत्मनः स्नानमंत्रः देवसानिध्यकरणं यच्च सिधार्थकश्चैव दधिम
धुपायसस्तथा॥ घृतेर्गंधाश्चावदुण्णोपायं गच्छते। पाद्यश्च पिङ्गायत्र्या अभिमंत्र्य पुदापयेत्। सुगन्धैश्चैव
पूष्यैश्च कुर्याद्भूदकंपुनः॥ॐ नमश्चामुण्डे वृक्षपूतानि मंत्रोयं सर्वगन्धैरलंकृतं गंधोदकमिदं पुण्यं प्रति
गृह्यनुमातरः॥ॐ हिलिहिलिविदेठठ गुडक्षीरेण कुर्यादारक्तिकांपुनः नमश्चामुण्डे भूलाहिषत्यनेककलया
निर्मितेशिवे कोटिवर्षमहापुण्ये पितृमातृगणैः पुरः॥ भूलोदकं पिवाद्यत्वं भूममातृगणान्निने॥ भूलीनामिमम
तमभिषुपयोजये विदेठठ भूलोदकमंत्रः सर्वपापपुण्यसंनं अनेन पीणमात्रेण सर्वयोगैश्च पूजिते॥ वध्यश्च भव
ति॥ॐ नमश्चामुण्डे मिलिमिलिभिंदभिदशस्त्रपत्रमयविदेठठ वृक्षमणी कुलविद्या॥ॐ नमश्चामुण्डे कुरु कुरु
हाहा रुरु रुरु रुरु कंबधरक्षहिमां वक्षे माहेश्वरी कुलकंबधरक्षहिमां वक्षे माहेश्वरी कुलविद्या॥ॐ नमश्चामु
ण्डे कृपिङ्गले किलि॥ॐ हाहा सकंबधनि धर्मनि स्वरूपिणे विदेठठ कौमारि विद्या॥ॐ नमश्चामुण्डे कृष्णो वासस

म. पु. न
३८५

वज्रपाणिमहाबले हरि हरि स्वरुख सर्वकामसाधनी विदेठठ वैश्नवीकुलविद्या ॐ नमश्चामुण्डे उलु उलु खुरु
हनविदेठठ वाराहिकुलविदेठठ देवीनां हृदयानि भवन्ति ॐ नमश्चामुने हिलिहिलि किलिकिलिविदेठठ वृक्षाणां
हृदयं ॐ नमश्चामुने अविवक्तामुरवीचतुष्पाठवासिनी च नै कुरुवधुधामुखीविदेठठ माहेश्वरी हृदयं ॐ नमश्चा
मुण्डे कुरुकुरुविदेठठ कौमारी हृदयं ॐ नमश्चामुण्डे कालिका लिमहाकालि दक्षिण कुलानि गंधगंधविदेठठ
ठ वाराहिविद्या हृदयं दूती हृदयं सर्वकार्मुकं ॐ नमश्चामुण्डे कपर्दि कपर्दिनी कपालिनी त्वं बंधवंधसुखत्वं विदेठठ
ॐ नमश्चामुण्डे कपर्दिनी अघोरा एतन्मोचकिलिकिलिविदेठठ अघोरेश्वरीकुलविद्या नमश्चामुण्डे रक्तमु
ण्डाये नमो विदेठठ विरूपकै मंत्रः ॥ ॐ नमश्चामुण्डे जंभिनी स्तंभिनी मोहनी अभिनी बाणि अवेशकारिणी अवेशः
कारिणी विदेठठ मंत्रः गर्जा स्थापनमात्रे ॐ नमश्चामुण्डे वज्रनी वज्रज्वलिनी गुरु कानां दिव्यकराणं नमश्चामुण्डे कि
किलियोगेश्वराणां नमो विदेठठ वलानां मंत्रः ॥ ॐ नमश्चामुण्डे आचार्याणां ज्ञानपाणानां सन्निध्यकरणेन नमो विदेठठ
शनकाशमंत्रः ॥ ॐ नमश्चामुण्डे वृक्षाणां वैश्नवीमहेश्वरीणां परा परा पराणां नमो विदेठठ देवतानामाराधनमंत्रः ॥ ॐ
नमश्चामुण्डे षड्भिनी विदेठठ पूर्येण ऐन्दो नमश्चामुण्डे शक्तिनी शक्त्या ज्वाज्वलिनी विदेठठ आम्नेयां नमश्चामुण्डे नमश्चा

राम
३८५

दंडिनी विदेठठ विदेठठ याम्ये नमश्चामुण्डे षड्भिनी विदेठठ नैऋत्यां ॐ नमश्चामुण्डे याशिनी गानिरेव हृदयं विदेठठ वा
रुणां ॐ नमश्चामुण्डे चजिनी वज्रेठठ वायव्या ॥ ॐ नमश्चामुण्डे तदिनी गडाधरे विदेठठ कौर्यां ॐ नमश्चामुण्डे मो
गिनी विदेठठ श्रीलिनी ऐश्वर्या ॐ नमश्चामुण्डे भोगिनी भोगवती विदेठठ नागिनी अधस्तात् ॐ नमश्चामुण्डे स्वायंभु
वविदेठठ दुर्गा कर्दितीय परिवारे ॐ नमश्चामुण्डे इन्द्राय विदेठठ इन्द्रविद्या ॥ ॐ नमश्चामुण्डे नैऋताय विदेठठ नैऋ
ताय विदेठठ नैऋतविद्या ॐ नमश्चामुण्डे ऐव रुणाय विदेठठ वारुणविद्या नमश्चामुण्डे द्वाय विदेठठ वायव्यविद्या
नमश्चामुण्डे कुवेराय विदेठठ कुवेरविद्या ॐ नमश्चामुण्डे इशानाय इशानाय विद्या तृतीया वरुणमंत्रा ॐ नमश्चामु
ण्डे सुनिवर्त्तकाया हृया हृय हूं वज्रपूर्येण ॐ नमश्चामुण्डे अमोघशक्तये हूं फट् आग्नेयां नमश्चामुण्डे अमोघ उं रा
य हूं फट् दक्षिणांतः ॐ नमश्चामुण्डे रवद्वय हूं फट् नैऋते नमश्चामुण्डे मरुताय हूं फट् वायव्ये ॐ नमश्चामुण्डे
यैमहा वज्राय हूं फट् वायव्या ॐ नमश्चामुण्डे प्रतापिपतये हूं फट् ॐ नमश्चामुण्डे ज्वलन्निशि रवाकार हूं फट्
ऐशान्यां एते अस्त्रमंत्रा ॥ ॐ नमश्चामुण्डे ज्वाला मुखी विकृत दशने हूं फट् विदेठठ अस्त्रमंत्र ॐ नमश्चामुण्डे पूर्येण
देवराज्य इन्द्रपुण्यमिति महानुभावा च वलिमेतां पुण्य हानुमयानि वेदित्वा विदेठठ ॐ चामुण्डे दक्षिणायां दक्षिण शिमे

भ.पु.न
३८६

एजाभद्रकारीमहानुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां नमश्चामुण्डेयश्रिमायां दिशि बरुण नाम राजा
महानुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ ॐ नमश्चामुण्डेयै कौवेर्या मारुह्या मिदिशापाल
कुवेरे नाम भविकामहानुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ ॐ नमश्चामुण्डेयै आग्नेयां अग्नि
नाम राजा महानुभावः कौमासि सहितवल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ नमश्चामुण्डेयै अनेदिशि नि
निअतिनाम राजा शिवा सहितवल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ नमश्चामुण्डेयै वायुयां दिशि वायु
नाम राजा साकट कनिमहानुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ ॐ नमश्चामुण्डेयै इशान्यां दिशि
ईशान नाम राजा महानुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या निवेदितां विद्महे ठठ भवस्तासु किर्नाम राजा मां न्यमहा
नुभाववल्लिमेतां प्रगृह्णतु मया शक्त्या विद्महे ठठ स्वयं भूनाम महानुभावसावित्र्या महानुभावप्रगृह्णतु मया शक्त्या
निवेदितां विद्महे ठठ दिक्पाला नामा वारुणमंत्रः ॥ ॐ नमश्चामुण्डेयै इन्द्रा मावाह्यामि अग्नेयां मावाह्यामि याम्या
मावाह्यामि नैऋते मावाह्यामि वारुणी मावाह्यामि कौवेरी मावाह्यामि ऐशानी मावाह्यामि नशिनी मावाह्या
मि त्वार्यां नुवीमाह्यामि श्रिर्मिरि विवि विद्महे ना वारुणमंत्रः ॥ ॐ नमश्चामुण्डेयै ३३ ककपोतगमिनी विद्महे ठठ सर्वक

राम
३८६

मंत्रः ॥ ॥ इति श्री नवि नवः सप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २९७ ॥ ॥ ६॥ ॥ ६॥ ॥
बुल्लोवाच ॥ बुल्लो वदतस्व तम धिभिः सह भावतः ॥ तत्रा जगाम भगवान् शंखचक्रगदो धरः ॥ प्रणम्य शिरसा देवमिदं
वचनमब्रवीत् ॥ क्षत्रेषु येषु नामानि स्युस्तन्निहितशिवा ॥ २ ॥ पूज्या तु यत्र देवेशिमयानिर्त्यमहामते ॥ तानि मे कुरु दुर्गाः
याः श्रेयार्थसुरसत्तम ॥ ३ ॥ येनाहं तानि जह्वैवु जामि परमपदं ॥ ॥ बुल्लोवाच ॥ श्रणु कुक्षसुरश्रेष्ठ दुर्गानामानि
कस्तसः ॥ ४ ॥ क्षत्रेषु येषु जानीहसमासादयतो मम ॥ कुरु क्षत्रेण देवी चक्रतीर्थपरजिता ॥ ५ ॥ न न्यगोपसुता गोपे जि
रिजाहिमवजिरेण ॥ रुद्रकान्तयते रुद्रां सुभद्रा देविका दटे ॥ एकविंशतिगोमत्यां मथुरायां मजीजवा ॥ वारणास्यां क्षमा देवी
वर्षायां चैव इश्वरी ॥ अब न्यातु जये शीति नैमिषे पापनाशिनी ॥ ऐहिता कश्रिया देवी चारु चंदे तथा विका ॥ ७ ॥ न्यग्रोधी
मधुरा च श्रीकण्ठ असुरनाशिनी ॥ वैगोर्द्धनी कान्यकुब्जे कृता नावडवा मुखे ॥ ८ ॥ सदा कुमारी मलये प्रयागे नियतवताः
शुभे श्वरी कोशलायां नटव्यां सिंहवाहिनी ॥ ९ ॥ महाविद्यामहे देव चक्रे चकटके श्वरी ॥ केशेश्वरी सुराष्ट्रे या रूपेणा
स्वयमष्टके ॥ ११ ॥ कोकामुखे महादेवी कैलाशे परमेश्वरी ॥ अशक्ते विजयो मे गौदक्षेणी विलुकावने ॥ १२ ॥ तावु केतुसु
रश्रेष्ठा विंध्या वै विंधवासिनी ॥ कानारवाशिनी वापयां कोशाम्यां कोशी कीर्त्तताः ॥ १३ ॥ श्रीहौलक्षभुजा चैव बु

म. पु. न
३८७

ह्माण्डे चरंदायिनी॥ भगवा सने कामदूहमानस्तोका गृहमे॥ १४॥ देवदारुवने देवी सती ब्रह्मपुरे तथा॥ महालेयमहादे
वी अश्विर्वदरिका भूमे॥ १५॥ भद्रेश्वरे भद्रकारी जेष्ठकनखले स्मृता॥ समुद्र मध्ये भद्रकालिगंधानी गंधमादने॥ १६॥
एकाश्रे महायोगिनी त्रिकुटे कूटवासिनी॥ अतिदीप्ता राजगृहे विरजायां च चण्डिका॥ १७॥ केदारे चैव शशानी श्रवत्याम
यप्रदा॥ संसविद्येश्वरे विशावेद्यवाहस्तिनापुरे॥ १८॥ सत्रिहत्या भवत्संभ्या दर्पिता मंदले श्वरी॥ गयाया श्रवत्याम
कालिकां पुष्करे विदुः॥ १९॥ सरस्वती कलिंगायां सावित्री शशिभूषणे॥ अक्षमाली तुहा लामया मयोध्यायां प्रभावती॥
कोटिर्वर्षसमासाश्वरुमाने विश्रुता॥ रुद्रकोप्यां तु रुद्राणी मेखलायां चिमुखी॥ २०॥ नैरवी नैरवकरी श्रीमाता च तथा
चिनिर्गत्यं स्मशाने तु भीमा चैव तत्रापि॥ २१॥ काश्यायनी मथपुरे चामुण्डातामके स्मृता॥ धूम्रावती भ्रमवले च ण्डि
का कुरुजंगले॥ २२॥ पाण्यततते दुर्गा कूष्माचाटनपीठिका॥ शाकम्भरी व्याघ्रवणे नगरे चैव वासिनी॥ २३॥ जयत्या
मविका प्रोक्ता नेपाले सुरसुन्दरी॥ कोरेहने विशालक्ष्मी रमतीर्थे महेश्वरी॥ २४॥ कर्षावीरे तथा लक्ष्मी नादायी चै
व कोटोणे॥ स्थापनी चैव गोकर्णिकालरात्री जनेश्वरी॥ २५॥ सुयोमुखे महाकाली रेवती रमणीयके॥ विद्येश्वरी विश्व
रूपि वासुकी दुष्करेश्वरी॥ २६॥ एजो चैव विकाना रत्ना नितीर्थे च विश्रुता॥ विशाल्या दण्डकारिण्येका॥ श्मीरे च सुरेश्वरी॥

राम
३८७

२८॥ शत्रुभोगी कुवेर्यानु कुलिकन्या कुरुके श्वरी॥ नन्दनकेवदुमुखी॥ मुदिता सिन्धुसागरे॥ २९॥ गंगमाला धरणि
रौसित्राः सर्वत्रगाः स्मृता॥ सप्तसादश्वरे कृष्णो कामरूपे तु कामदा॥ ३०॥ द्वावासी न्यद्रुहसे चण्डागामहेश्वरे॥
देवमाता सुरपुरे नागमाता त्वनन्तरे॥ ३१॥ सर्वेषु च शिवा देवी निखिलेषु वनेषु च॥ स्थाने तेषु वै नित्यं सर्वकामफल
प्रदा॥ यः कश्चित्पुरुषो नित्यं देव्या नामानि कीर्तयत्॥ अपमृत्युभयं चौरं क्षिप्रं तस्य विनश्यति॥ ३२॥ बध्वावा यदि
करुकोराज्ञा वै तस्करे तथा॥ सर्वेण भयं दुष्टं दुःस्वप्नं पापनाशनं॥ ३३॥ पठत इत्युपणस्पतिजी वे च शरदाशतं॥
यः श्रद्धां कीर्तयेत्तोत्रं कल्पमुत्थाय मानवा॥ ३४॥ सजित्वा सर्वशत्रून् वे सर्वात्कामानवाप्नुयात्॥ शरीरभेदे वक्षामि
देव्या नामानि साधयः॥ भद्रकाली महादेवी क्षमा च परमेश्वरी॥ अनन्ता विजया दुर्गी मानस्तोका पराजिता॥ यस्ते
तैर्नामभिर्न क्त्वा स्तोति देवी महामतीः॥ सर्वशंशयनिर्मुक्तः शत्रून् विजयते सदा॥ ३५॥ इति श्रुत्वा भगवतः पद्मयो
निर्मलमनः॥ वाक्यमाराधयामास दुर्गां भक्त्या सदा हरिः॥ समाराधयत तो दुर्गां विष्णुत्वमगमद्विदुः॥ तस्मात्त्वम
मिराजेदुसमाराधय चण्डिका॥ ३६॥ सनन्दनादिभिर्यद्वब्रुवन् वचनादिति॥ ३७॥ इति श्री भविष्यपुराणे न
वमी कल्पे अष्टादशधिक द्विंशततमोऽध्यायः॥ ३८॥ सुमन्तुरुवाच॥ यस्तु कारयते दिव्यं चण्डिकायास्तु मादिरं॥

मथुन
३८८

समयातिपरस्थानं अजरामरमवयं ॥ कृत्वा दारुमयं दिव्यं यत्काष्ठात्परिकल्पितं ॥ एजस्य फलं प्राप्य यतिवेधु
सदो नृप ॥ शिलामयं च येन कृत्वा कारयेन्नदिरं नृप ॥ सर्वाकामानवाप्ते ह्येते मोक्षमवाप्नुते ॥ ३॥ अत्राप्यज्ञयते य
यस्तु दुर्गमात्मपुरादिभो ॥ एजस्य श्रवमेधाभ्यां फलं प्राप्य दिवं बुजेत् ॥ ४॥ चतुर्भुजा विंशतुर्भुजा स्त्रिभूलरूपि
नी ॥ श्रापि समाराध्यतु चण्डिकां ॥ ५॥ नरः काममवाप्नोति दुर्गलोकैश्च यन्मथा ॥ सिंहारूढं रूढं तथामहिषमाशि
तां ॥ समर्चति न एते नने प्रकृतिमानवा ॥ पुत्रकांस्ते स्मृता देवा गताश्च परमां गतिं ॥ ७॥ सिंहारूढे वने स्वर्गमर्त्यं च चरथ
वाश्रिता ॥ सर्वत्र महिषारूढा आकाशे वातवाहिनी ॥ ८॥ रथे वाही तु प्रथमं दुर्गा देवी पुरा नवर ॥ गते रथे मर्त्यलोकमभ
वत्सिंहवाहिनी ॥ ९॥ सिंहैर्नारुधिता तु यथा सा भवत्सिंहवाहिनी ॥ मर्त्यलोकं रथगता जघान महिषासुरं ॥ १०॥ अभि
षिक्त्वा सुरगणैर्निहते महिषासुरे ॥ अद्यपि रथमा रूढा मर्त्यं भवति चण्डिका मर्त्यं न रथमारे प्यरथे येन ए
लाश्रिता ॥ पूजयन्ति सदा दुर्गां तेषां ति परमां गतिं ॥ १२॥ ॥ इति निकाउवाच ॥ केनास्या निर्मिता यात्रा किं विशि
ष्टा रथस्तथा ॥ १३॥ अभिषिक्त्वा कथं देवी देवैरिन्द्रपुरोगमैः ॥ १४॥ यश्चासौ महिषो बलं नृकथं देव्या निपाति
ता ॥ कीदृक् श्रितं यत्र युद्धं महिषेण सदा भवेत् ॥ १५॥ रथयात्रा कथं कार्या काले काले निधौ तथा ॥ दुर्गा

राम
३८८

यात्रा एव श्रेष्ठकश्चात्र विधिरिष्यते ॥ १५॥ ॥ सुमन्तुरुवाच ॥ पुरा देवासुरे युद्धे वर्तमाने सुदारुणे ॥ आहतो देव
एजा वै सहाय्यार्थं क्षयो नृप ॥ १६॥ पूजयित्वा नभिदं दुर्गां माहूतश्च दिवौ कसैः ॥ स एजा कुरुशार्दूलक्षसो अत्रासमं
न्वितः ॥ १७॥ एवं देवासुरे युद्धे वर्तमाने दिवौ कसां ॥ जघान महिषं देवी पूज्यमाना श्रयेन तु ॥ १८॥ रुद्रविंदे तु विज्रा
णेनाभौ तत्र वलेसति ॥ अस्मान्नेति देवे नैवे कुण्डे कुण्डतां गते ॥ १९॥ जाताशंक शशाके तु वाते निश्चला गते ॥ इ
श्रेष्ठवृजते विप्रकुबेरे रथनिश्चले ॥ २०॥ निर्भोजितो गते वीरे सर्वगेवरुणे तथा ॥ याचमाने विरूपाक्षे कथ्यमाने बहल
ले ॥ २१॥ एवं नृनेषु देवेषु चण्डिकातिमहास्वरं ॥ निजघान महाबाहो स्तस्य भानोक्षयेन तु ॥ हत्वा तं महिषं देवी दे
वान् विभुपुरोगमान् ॥ सात्वयामास एजोऽवाच परमां गतिं ॥ २३॥ यो यं एजा क्षुपो देवा अस्पृश्ये वरं भुज ॥ प्रयच्छ
ता सुवरदा सुता हं स्तन पूजिता ॥ २४॥ दुर्गा यावच न श्रुत्वा देवा रुद्रपुरोगमा ॥ एजानमबुवन सर्वं वरं वरय यस्तु वृत्त
सुपुडवाच ॥ २५॥ एष एव वरं देवा यन्मयं वरपुदा ॥ देवी च देवमातेयं नास्ति धन्यतरे मया ॥ २६॥ किं तपो यं रथा
देव्याः सर्वदेवमयः कृतः ॥ युस्माभिस्त्रिदश श्रेष्ठा दीयतां यदि रोचते ॥ २७॥ एवमुक्ते तु सा देवी रथनां सिंहकेतनं ॥
अवतीर्य ददौ तस्मै पार्थिवाय महात्मने ॥ २८॥ गृहीत्वा ददुर्ध्वं एजा पुष्पिपत्यत्रिलोचनं ॥ पूजयित्वा यथा देवान

भ. पु. न
३८८

नमो ध्यां पुण्यमत ॥ चकार च यथा यात्रां भक्त्या श्रद्धा सन्विता ॥ रथेन तेन दुर्गाया महिमां वपरां नृप ॥ ३० ॥ एघवेन पु
ए एज्ञारथ यात्रा विनिर्मिताः ॥ दुर्गाया कुशार्दुलश्रेयोर्थकार्यसिद्धये ॥ ३१ ॥ ॥ शतानिकडवाच ॥

राम
३८८

२५

अ.पु.न
३८०

अ.पु.न
३८०

३८

छेदयत्रवाविद्यतेजलं॥कृत्वातुशिविकाविद्यानानारत्नोपशोभितां॥घंठाचामय्याघंघ्वजमालोपशोभितां॥घण्टा
श्री आर्येयचोडकांतत्रयमालापशोभितां॥पठमानैर्दिजेर्न स्नानानावादित्रनिःस्वनैः॥गत्वाजलाशयंवीरकृत्वा
चैवानरंस्ततः॥नानावर्णविकारैस्तुशंखपद्मोपशोभितां॥कुर्यात्पुस्तकंवारकुशैर्नीलैःसमन्ततः॥भद्रपीठंन्यसेत्त
त्रभद्रकोणितमंत्रितं॥अकालमूलैःकलशैरष्टभिःसमन्ततः॥साक्षतैःसहिरंतेपञ्चसर्वेष्वधीसमन्वितः॥स्थाय
यित्वामहादेवीपठमानैर्दिजेर्न स्नानैः॥सर्वैश्चदेवतैरेवमंत्रैर्वीदित्रनिःस्वनैः॥ततःस्नानंप्रकुर्वन्नेमानवस्तत्रसंगतः॥

स्थापयित्वामहादेवीपठमानैर्दिजेर्न स्नानैः॥स्वर्णैश्चदेवतैरेवमंत्रैर्वीदित्रनिःस्वनैः॥ततःस्नानंप्रकुर्वन्नेमानवस्तत्रसं
गतः॥स्थायश्चकुरुशार्दूलनीथीस्नानेकतैर्दिजेः॥एवंस्थापततोद्वीमानशक्तिसमन्ततः॥आगत्यनगरंस्थपञ्च
मानास्ततस्ततः॥नानावादित्रनीचैःप्रस्तपोरैवैश्वपुष्कलैः॥विशेकूर्मगर्भवीरकृतेपुण्यामहाबले॥यस्यवकु
स्तेस्नानंदुर्गायासस्नोन्नरः॥श्रद्धयापरयोयुक्तःसयातिपरमागतिः॥सर्वतीर्थेषुयुण्यं सर्वयज्ञस्ययत्फलं॥
तत्फलंविदतेनक्त्यायस्नातोदुर्गायासह॥यइहेतुविपुलान्नोगात्स्वर्गतिंचाप्नुयात्सप॥सस्नातोदुर्गायासार्जुया
त्राकालविचक्षणः॥यइदंश्रद्धयान्नित्यंयात्रापटलमुत्तमं॥सयातिपरमंस्नानंस्वयंयत्रास्त्रिकास्थिता॥इति ते क
थितायात्रादुर्गायाःपापनाशिनी॥यांकृत्वातुनरेनक्त्यासर्वपापैःप्रमुच्यते॥ ॥ इति श्रीभवि० नव० वि०
शाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२२०॥ ॥ सुमनुरुवाच॥अन्यानपिनिबोधत्वंपूजाकार्त्तनराधिय॥
परजितायेषुकालेषुनृष्यतेचोडकानृणां॥१॥कार्त्तिकेपौर्णिमास्यांयसोपवासोर्चयेद्गुमां॥सोमिस्तोमफलंवि
धात्सूर्योत्तोकंसगच्छति॥२॥पौर्णिमास्यांनथाषादेयोर्चयेद्विकानरः॥सोपवासोमहावाहोसयातिपरमां
गतिं॥३॥पौर्णिमास्यांतपोमाघेपूजयेद्विधिविधिवां॥सोस्वमेधमवाप्येप्यविष्णुलोकेमहीयते॥अयनेदक्षिणे

म. पु. न
३८२

यस्तु पूजयद्दिवा नृप॥ दुर्गापवासविधिवत्समो गीपुत्रवान् भवेत्॥ ५॥ उत्तरेत्यनेयस्तु सोपवासो ज्ञेये दुर्गा॥ व
पुत्रावधनः स नरकीर्तिमान् भवेत्॥ ६॥ कृतोपवासो विधिवत् विष्टरे योर्चयेदुर्गा॥ कीर्तिमान् वहुपुत्रश्च स भवे
दनवान्तरः॥ ७॥ योर्चयेद्दिविवत् दुर्गां ग्रहणे चंद्रसूर्ययो॥ कृतोपवासो विधिवत् पुत्रमान् स भवेन्नरः॥ ८॥ सन्निरु
त्यं नरेयस्तु राहृग्रे विवाकरे॥ सोपवासोर्चयेद्देवी सगच्छेत्परमं पदं॥ ९॥ इत्येकथिता वीरपूजा कालमनीषिभिः
दुर्गाया कुरुश॥ दूलेषु ये पुष्टिववृजेत्॥ १०॥ विधिना पूजयेद्देवतां विधिं गतः शृणु॥ अयने सोपवासस्तु पुत्रार्थे
ग्रहने तथा॥ ११॥ ०॥ इति श्री भवि० नव०

सुमनुरुवाच॥ पठं विवेशमादाय सौमं कार्पाशजन्तरं॥ निरवाप्य तत्र देवेशी रत्नीमांडु समा लिकां॥ भास्वरं वर्ण
कैश्चित्रैः स्वरूपं चारुणं॥ प्राग्यो वनधरं देवीनिष्ठां लोत्पलदले क्षणां॥ अष्टादशभुजां कुर्यादथ वाष्पभुजां
शुभः॥ धनुः शरः करं श्वैव खड्गं फेठकं धारिणी॥ ३॥ घण्टां च त्रगंडां हस्तां च त्रपाशां कुंडो घतां॥ विदिपालहस्तोपे
तां मुखलाक्षी धरं तथा॥ ४॥ त्रिशूलं शंखं हस्तां च शुभं खड्गं धारिणी॥ शुभाभयो घतं करं नाना राजनिखं स्थितां॥
शैष्यकां च नवैश्याम्वाताम्रफटिकरत्नजां॥ कुर्याच्च न जाम्बा धकिं वाक्षो ककडं वज्रां॥ श्रीपण्डितशालिनी यो धैः कु

राम
३८२

र्यां देवकचतनैः॥ स्थाप्येकानुप्रदेष्टे तु नवम्या मुनयोरपि॥ ५॥ अहोरात्रोचितः पूजां पुथमे संप्रभवेत्॥ मुग्धुर्लु
हो नयेच्छेष्टे महिषारथघतं पुत॥ कार्या सांस्थिप्रमाणं नांगुडिकां सहस्रकं॥ प्रतिष्ठा मेव कृत्वा दोषुरश्वरमाह
रेत्॥ ६॥ कलापि नाभं च गव्याशी सहस्राणि शैवतु॥ ब्रह्मचर्यं च तोजपामुच्यते सर्वपाठकैः॥ जुहुयादुष्टजं मासं घृ
तं मुग्धुलेन तु॥ आहूतीनां सहस्रैर्कं आराय्यं सहस्रं च॥ ११॥ ततः पुनस्तिकामान्वैचिंतिता लभेन्नरः॥ शत्रु
वः प्रशमयति हन्तान्येक्षुः जन्तवः॥ ११॥ गृहकृतो यवर्गश्च अलक्ष्मीश्च पुण्यस्यति॥ खगो वक्षो धसौम्या वैयद्वि
चित्रा हि सुष्टिः॥ १२॥ अनुपूज्य तथा कृष्णं पूष्यं रविं करैस्तथा॥ रुरुता श्रुतदा ह्येतया नैरुज्जतं संसयः॥ १३॥ न
न्दते विभवे शिन्धेः पूत्नी पूर्वादिभिर्वतः॥ वपुसौ भाजसपत्नौ दीर्घमायुरवाप्नुयात्॥ १४॥ एवेति वेदितात्मा वैपु
पन्नो यावत्पादुधो॥ प्रत्यहं पूजयाननुयजवसुसमो भवेत्॥ १५॥ अथोत्तमफलार्थं तु यस्तस्य विधिरुच्यते॥ मासे मा
गेशिरे चैव अहोरात्रोचिता नरः॥ कृतोपवाससंप्रम्याशुचिस्तेति जितेन्द्रियः॥ दध्ना वै स्नापयेद्देवीं च नन्देनानुलेप
येत्॥ १७॥ जतिपूष्यसमभ्यर्चयेत्पश्चिन्तासंयुतं॥ दिक्षु तान् न सेद्धिमात्रं सा लिपि कृदि निर्मिताः॥ १८॥ घृतेन बोध
येत्तां नु कर्पूरपरिवारितान्॥ विधिवं घृतं संसिद्धं नैवेद्यं परिकल्पयेत्॥ १९॥ वाद्यमंगलगीतैश्च रात्रौ जागरमाचरेत्

न. पु. ०. न.
३८३

पुजाभ्यक्तान्कृष्णतिलान्जुहुयात्परिसंस्थितान्॥२०॥ कुशसखां समाकरो ध्यायमानसुमंगलान्॥ प्रातः स्नात्वा तु
 चित्वा तु देवान् क्रियां प्रयोजयेत्॥२१॥ वस्त्रधान्यहिरण्यैश्च गुरुं च परिपूजयेत्॥ नवैव भोजयेत् कंन्या देवापंच कुमार
 कां॥२२॥ हविष्यपयसा चैव तर्पयित्वा विसर्जयेत्॥ अभावे दर्पयेद्देवां विदुः शाखां विवर्जयेत्॥२३॥ पंचगव्यः ततः पुश्यं
 ग्रीयात्प्रायसंबुधः॥ अनेन विधिना पूज्य इप्सितं फलमाप्नुयात्॥२४॥ पूषेये वस्त्रनास्त्रास्त्रा च सुरसेनम्॥ लिप्ता कु
 कुमकर्णं पूजयेत् तपुः कलौ तपैः॥२५॥ दध्यात् सुगंधं धूपं तु कुकुमेन तु बोधिकं॥ सोमं शर्जरसोपेतैर्नैः कृष्यो
 घृतान्वितैः॥२६॥ हुत्वा चाष्टसहस्रं तु ततो जागरमाहेत्॥ प्रभाते प्राग्निविधिकं त्वानवम्यां तु समाहितः॥ अभिषेक
 लमाप्नोति नात्र काव्यो विचार एतत्॥ अच्युतां माघमासे तु मधुना स्नाप्य मंत्रविदुः॥२७॥ गधैः सुगंधैर्मिसिप्रां कुण्ड
 लैः प्रपूजयेत्॥ धूपं कृष्णगुरुयुग्मं घृताक्तं गुडमिश्रितं॥२८॥ जातिपूष्यविमिश्रैस्तु तिलैस्त्रिमधुनान्वितैः॥ होमं कृत्वा
 प्रभाते तु शेषं पूर्ववत् चरेत्॥३०॥ अक्षयं सुखमाप्नोति यस्त्वतां कारयेत् क्रियां॥ फलं गुरुण शुभगानाम्ना हविषा स्नाप्य
 मंत्रविदुः॥३१॥ समालभेत् तं क्लेन गंधकर्णेन हवयेत्॥ अशोकैः पूज्य होमयेच्च प्रियं गुणम्॥३२॥ विमिश्रैश्च त
 मष्टसहस्रकं॥ शेषं दधुविधानेन प्रभाते सम्पगारयेत्॥३३॥ इप्सितं फलमाप्नोति सौभाग्यं चैव क्षयं तथा॥ चैत्रे

राम
३८३

गौरीति वैनास्त्रा स्नाप्य कुंकुमवारिना॥३४॥ चतुःसमविलिप्तां तु पूजयेत् कर्णिकारैः॥ मधुना च घृतेना कंदया तद्
 पंसयुतं॥३५॥ यवाहुतिसहस्रं तु तिलोपेतां घृतान्वितं॥ कृत्वा प्रभातकाले तु कृत्वा पूर्वतः पूर्ववत्॥३६॥ सुप्रियोक्त
 पसपन्नकमिकं लभते फलं॥ ज्येष्ठे कात्यायनीं देवीं स्नाप्य कर्पूरवारिणा॥३७॥ मन्त्रिका मुद्रैः सद्यः पूजयेत्तां शु
 भानना॥ महिषारव्यां देहं धूपं कर्पूरपरिवारितं॥३८॥ कुकुमागुरुकर्पूरैः समारभ्य ततो चरेत्॥ जुहुयादष्टसहस्रं गु
 गुलं दारुसंयुतं॥३९॥ शेषमप्युचितं कृत्वा रात्रामशक्तिः॥ इप्सितं न लभते कामान् सर्वपापैः प्रमुच्यते॥४०॥ प्रा
 त्प्रेति च परं स्नानं यत्र देवोपरि क्षता॥ दुर्गमिति तथा घाटे धारो स्नपयस्तेपेत्॥४१॥ कपित्थेन विलिप्येत् तत्तगरे शीर
 चन्दनैः॥ पूजयेद्दिल्वपत्रैश्च महिषारव्यासचन्दनैः॥४२॥ दग्ध्रा होमं प्रकर्त्तव्यं तिलपूषैर्घृतान्वितैः॥ आहुत्यं सुस
 हस्रैकं अपरं च तथैव हि॥४३॥ कृत्वा सकृद्विधिं ह्येवं नाभिः पूजयेत् केनचित्॥ श्रावणे पंचगव्येन वागीशं स्नाप्य मा
 नतः॥४४॥ कर्पूरकुंकुमाशीलैर्लिप्ता गुरुकंदवकैः॥ श्रावा संसरलो शीरं कर्पूरं च एतन्ने गुरुं॥४५॥ दग्ध्वा पचाशि
 कं धूपे होमयेत् स घृतं मधु॥ आहूतीनां सहस्रं तु शेषैः कुर्यात्तथैव च॥४६॥ पंचसप्तसरं शुक्लं प्रभाते तु पवित्रकं॥
 दत्त्वा प्रवृत्तिता नानु कंभ्यका सुचदक्षिणां॥४७॥ श्रावा सूत्रोपवित्पाद्यै रत्नैश्च धिहिरण्यकैः॥ एवं कृते महोत्साहं

अ. पु. ०. न.
३८४

सौभाग्यं विपुलं धनं ॥ ४८ ॥ प्राप्तेति कामिकं सर्वं तथा लाभधिको भवेत् ॥ प्राप्ते भाद्रपदे मासे स्नायादिपयसा भस्म
४९ ॥ कृष्णागुरुसमालम्बा पूजयेद्भूतमालया ॥ दग्धागुरुस्त्वजं धूपं काशीरेण समन्वितं ॥ ५० ॥ होमं तथैव कर्तुं
यं मधुसूरी रघुतोत्कटं ॥ नागनायनी तपो वयस्सु पूजयेत्ते नरः ॥ ५१ ॥ मनः श्रेष्ठं फलं प्राप्य गच्छेद्देव्या मनोरता ॥ शु
भे चाश्वयुजे मासिकालिका देविनामतः ॥ ५२ ॥ मधुसूरी दिभिः स्नायात्समालिप्य प्रियंगुना ॥ रक्तपीतशितैस्तैस्तु
वस्त्रैः कृत्वा महीपते ॥ ५३ ॥ उच्यते भगवती गेहेशी पत्रैस्तौ च पूजयेत् ॥ कृत्वा वषट्पुनः गंधपुष्पविलेपनैः ॥ ५४
आयुधानि च सर्वाणि खड्गदीन्युद्यत्तानि च ॥ तुलस्कागुरुकर्पूरकुंकुमाक्षीरवालकं ॥ ५५ ॥ होपयेत्सद्यस्तं भिष्यंतं शुभ
पं प्रदायेत् ॥ सेवयथोचितं कृत्वा प्राप्तेति सुखमक्षयं ॥ ५६ ॥ आर्द्रश्रवणं के मासि शुक्लपक्षे भवेद्यदि ॥ नक्षत्रं प
मं मूलं कं न्यायां सवितानथा ॥ ५७ ॥ सर्वपापप्रशमनी मही नवमी स्मृता ॥ अस्यां दानं जप होमं दानं चाक्षयमुच्यते ॥
५८ ॥ नीराजनं चार्तिहरं वीरतोरणयोस्ततः ॥ कार्तिके च शिखरामगोरे च नदशो वभिः ॥ ५९ ॥ स्नायात्लिप्येत कुशु
मैः पूजयेद्द्विधिविधैः श्रद्धैः ॥ धूपं सुसेत्कृतं दध्ना तिलान्सिद्धार्थकान् हुनेत् ॥ ६० ॥ कापिलेन घृतेनैव ततो जन
मारभेत् ॥ सर्वदुःखविनिमुक्तो जितभूते जितेन्द्रियः ॥ ६१ ॥ सो नः पुरस्मायुक्तो नन्दते विजये श्रिरैः ॥ जपं सह

राम
३८४

स्वकं त्रितयं कुर्यात्पुतिपदादिषु ॥ चरेद्यथेष्ट्या मन्त्री नरु कृद्दिनसंप्रकं ॥ शुक्लपक्षे विधिस्त्वय समया नपरिपालये
त् ॥ एज्यं लभेत्सौ च संविधनं वामस्तु ज ॥ बहुपुत्रो बहुधने जितकार्ये सुकृतप्रियः ॥ ६२ ॥ स्थित्वा वर्षशतं सागं रूपका
निसमन्वितः ॥ सुखमस्तु तथा याति परदेवानिके नतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्री भविः नवः एकविंशधिकद्विशतत
मो ध्यायः ॥ २२९ ॥ सुमनुरुवाच ॥ सयात्संप्रवक्ष्यामि दुर्गा प्रीत्यर्थमुत्तमं ॥ ये रनुष्ठितमात्रैस्तु सिद्धिं सिद्धिं मवाप्नुयात्
१ ॥ शिवं च शिवभक्ती च गुरुं च शिवधार्मिकं ॥ पूजयेद्द्विधिवदुक्त्या तथा शैवागमोदितं ॥ दुःशीला दुर्गगां कं न्यां च प
लायाम्वातयातुरं ॥ सरजं दुष्कलं च एतं यो नर्तयति जेदपि ॥ शान्तिलिखेद्ये धितं प्राज्ञानपादे नतां त्वु शितं ॥ वस्त्राण
सुमहत्प्राज्ञानलभः ॥ पुविशे न्तरी ॥ ४ ॥ देव्यासनस्तु वक्रं लुक्छी पुशं वानपुंसकं ॥ विनवे सतियस्तस्मिन् प्रीणाति च
दयाचितः ॥ ५ ॥ दीनानुकूपणे न्यस्तु दया कुर्वीत भक्तिमान् ॥ यद्वा वस्त्रं च पूष्यंतु फलं चाभि नरं च यत् ॥ पुसा घटे
दी देवी श्रवणं कृत्वा सर्वानि वेदयेत् ॥ स्वप्नं नतिष्ठन् प्रगच्छन्वाभीतं क्षुभितमेव वा ॥ ७ ॥ भवन्तं धावमानं च जपन्तं वा
समागतं ॥ सुखं ते श्रुतिभिः सार्धं विशन्तं ते न संशयः ॥ ८ ॥ दुर्गेका परमं बुद्धिं दुर्गेका परमं पदं ॥ दुर्गेका परमं देवी
श्वेतकृष्णा तथा रूपा ॥ ९ ॥ दुर्गेका परमं ज्ञानं दुर्गेका ज्ञानं प्रवीह ॥ दुर्गेका परमं सत्यं दुर्गेका परमं पदं ॥ दुर्गेका पर

५००

न.मु.न
३२५

महोमं दुर्गे कापरमौषधी ॥ दुर्गे कापरमौषधी ॥ ११ ॥ दुर्गे कासुखसत्यं नं दुर्गे कानि वृत्तिः परः ॥ दुर्गे का
परमंतत्वे दुर्गे कापरमं शयः ॥ १२ ॥ दुर्गे कापरमातुष्टि दुर्गे कापरमागतिः ॥ दुर्गे कापरमा कीर्ति दुर्गे कापरमं सुरवं ॥ १३
गायत्री शतं दुर्गा सा वित्री च क्षणपरः ॥ दुर्गा शौनिस्तथा तुष्टि दुर्गा अक्षि मति लयः ॥ १४ ॥ दुर्गा दीर्घपुता दुर्गा प्रकृ
ति विवृतिस्तथा ॥ आनदनादनीनमा उत्तमे शिवे स्थिता ॥ १५ ॥ स्वाहा दुर्गा त्वधा दुर्गा कानि स्त्री भूतिरेव ॥ त्रयी दुर्गा वि
निर्दिष्टा यात्रा नेति चगीयते ॥ १६ ॥ दृष्टि नोति तथा दुर्गा दुर्गे श्वरी समाश्रिता ॥ दुर्गा शान्ति तथा दिपि दुर्गा श्री परिकीर्ति
ता ॥ १७ ॥ श्री काम पूजये दुर्गा पूजित्वा पि श्रिय लभेत् ॥ तस्मात्तां पूजये दुर्गा दुर्गा मंत्रेण मंत्र विद् ॥ १८ ॥ तवर्गस्य तृतीयं
तु पंचमस्वरयोजितं ॥ तवर्गप्रथमं प्रोक्तं सर्व दुष्ट विनाशनं ॥ १९ ॥ तवर्गस्य तृतीयं तु सप्तमस्वरयोजितं ॥ स्व लनां द्वितीयेन
द्वितीये परिकीर्तितं ॥ २० ॥ पंचमं हितवर्गस्य वीरवेद समन्ततः ॥ तृतीयं तु वचैषोक्तं नन्दसिद्धिकरं परं ॥ २१ ॥ तवर्गस्य तृतीयं तु
तृतीयस्वरयोजितं ॥ चतुर्थं तु पञ्चमं कीर्तितं दिवितस्थिरं ॥ २२ ॥ पंचमं हितवर्गस्य तृतीयस्वरयोजितं ॥ पंचमं कीर्तितं वी
रप्रक्षर नित्यमक्षरं ॥ २३ ॥ अन्तस्थानां चतुर्थं यत्स्वर्णरणी सुरवावहं ॥ तद्वर्णं च वीरोक्तं प्रवर्णमुदाहृतं ॥ २४ ॥ अन्त
स्थानां द्वितीयं यत्सप्तमं परिकीर्तितं ॥ तवर्गस्य तृतीयं यत्सप्तमं सुरयोजितं ॥ २५ ॥ देशमन्तं विज्ञानीया रक्षरं परम

राम
३२५

वयं ॥ ३ ॥ अथ देशाक्षरमन्त्रः दुर्गाया परिकीर्तितः ॥ २० ॥ येन मंत्रेण राजे नृपूजिता विधिवत् शिवा ॥ सा दुर्गा वरदा देवी
नरानामिह नृतले ॥ २१ ॥ तस्मादनेन मंत्रेण पूजयेत् सतं बुधः ॥ दुर्गा देवी महाराजमहापातकनाशिनी ॥ २२ ॥ ॥
इति श्री भविः नवः विंशधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२२ ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ सुमनु रुवा च
अथ भगवत्या दुर्गाया यत्फलं तद्ध्याख्यास्यामः ॥ अथैष देहो शस्यो च ते समां ह्मि कृत्वा उत्तरपूर्वपूर्वा पंचगवे
नानि धिं च कपिलाया गोमयेनानुलेप्य मन्त्रात्सर्वग धैरुप लेपयेत् ॥ ऐंद्रं तद्वर्णं कर्णं नमं दलमालिखेत् ॥ ऐ
कद्विच द्रष्टव्यः सप्तप्रमानेन चतुरस्रं पद्मं समालिख्य अष्टपत्रं प्रमानतः ॥ अन्तनागमारेण्य शशंकमिव प
र्वतं ॥ कर्णिकोपरि रोद्रीशक्री समन्यसेत् ॥ रोद्रीशक्री समारूढां दुर्गां भगवतीं न्यसेत् ॥ ततः परमेश्वरीं न्य
सेत् ॥ अथ नयत्रे विभुं हृदये ज्ञानं आग्नेये क्रियां वाचं नैऋते वागीश्वरीं वाहणे ज्वालां वायुवे वामोत्तरे ज्येष्ठां
पद्मस्य वाह्यचतुरस्रं प्राकारं कुर्यात् ॥ पूर्वप्राकारे श्रृक्षं मवाक्तं महो हंकारः ॥ उत्तरे पंचमं त्रमात्राणि न्यसे
त् ॥ दक्षिणे प्राकारे पंचमं हारुतानि पश्चिमे नववुद्धिं न्दीयति ॥ पश्चिमे द्वारे जया विजया च दक्षिणे अजिता पराजि
ता ॥ पूर्वेण जयं जयवहां च उत्तरे जन्मिनी संनिनी च वाह्यतश्चतुस्त्रप्राकारं कुर्यात् ॥ पूर्वप्राकारे एका

न० पु० न
३८६

एकादशरुद्रान्वित्यसेत्। दक्षिणे सप्रमातरं पश्चिमे नक्षत्रादशदित्यान् उत्तरेण एकीतपश्चादशान्प्रहृतान् पूर्ववा
स्तोमधो नास्करं पूवे सोमदक्षिणे अंगारं पश्चिमे बुधं उत्तरे वरुणं इक्ष्वाकं आग्नेये शनैश्चरं नैऋते यम
वायुं वैकुण्ठं पुनर्वसुं तोयं धादिगवस्थितान्। लोकपालान् पूजयेत् पुनर्वसुं तोयं लोकपालानामत्राणि एवमनु
क्रान्त्या अपदेवान् दुर्गामदलेयधादि पूजयेत्। मन्त्रेनानेन ॐ दुर्गे नमिन्नी वरदे नमः॥ मूलमन्त्रः ॐ दुर्गा
ये नमः॥ शिरः। ॐ दुर्गे चर्मिनी कवचां ॐ दुर्गा शिबे के होति नैत्रे॥ ॐ दुर्गे स्त्रिंशद्दश ॥ ॐ दुर्गे दुर्गाग्निनेह
दयं मूलमन्त्रं न्यसेत्। मध्ये पूजा कार्या च स्रुवतः। पूजयन् मूलमन्त्रेण सर्वा देवान् यथास्थितान्। ॐ ह्रस्वाय वि
द्महे एकादशार्चनीं महिमतमो ह्रस्वो दद्यात्॥ एवं च ये जय दुर्गामण्डले मण्डलाश्रितौ॥ पूर्वीं कृते देवसहितौ
सगच्छेत् परमो गतिं॥ ॥ ०॥ इति श्री भवि० नव०

सुमनुर्वाचा॥ आनंदो नदिनी नंदा सदा तं दामही पते॥ तथा न्या नवमी पुण्या पंचमी महती
स्मृताः॥ १॥ फाल्गुण मल पक्षस्य नवमि मही पते॥ सानंदसा मता पूण्या सर्वपापहरा मता॥ २॥ कृत्तिक न
क्तं च म्या वष्ठा नक्तं तथा नृप॥ अयाति तं च पंचम्या उपवासं परे हनी॥ ३॥ एवं यः पूजयेद् दत्तानवम्या विधि

राम
३८६

वक्त॥ सोपवा सोरुणं देवी सयाति परमं पदं॥ ४॥ श्रीरवा उकुं कुमं वीर कर्पूरं मगुरुस्तथा॥ अनेन पूजयेद् देवीं क्षप
दद्यात् तथा च॥ ५॥ सुद्धरणं भुजो भिस्तु पूषे रणैश्च पूजयेत्॥ नैवेद्यं पायसं दद्यात् सुसानामोदनं तथा॥ ६॥ पंचम्या
प्रसस्ते हि स्नानं प्राशनं च नृप॥ जप्यं नाम वै देव्या अरुणं स्वामया वह॥ ७॥ इत्येतत् प्रथमं प्रोक्तं पारणं पापनाशनं॥
मासे शुभं निर्वाच्यै दिने यथा श्रावणं॥ ८॥ भोजयेद् द्विपुं कन्यां श्यामवस्त्रा वास्त्राणां नन्त्रियः॥ मासि मासि महावाहो
यथा शक्त्या यथा विधि॥ ९॥ आचारं श्रावणं मासे मासे प्रादुपदेतथा॥ तथा च शुभे मासि पूज्या भगवती शिवी॥ १०॥
कृत्तिके नक्तं च म्या वष्ठा नक्तं तथा नृप॥ अयाति तं च सप्तम्या उपवासं परे हनी॥ ११॥ सोपवा सो नवम्यां तु पूजयेद् विधि
वच्छिं व॥ सो भवेत्तु फलं प्राप्य विष्णु लोके मही पते॥ १२॥ जाति पूष्य भुजो भिस्तु तथारक्तैश्च चम्पकैः॥ कस्तूरि
का कृत्तिके सर्वे देवी मासे पथे तथा॥ १३॥ महिषारवं गुग्गुलं चक्षुषं परमं पूजितं॥ नैवेद्यं गुग्गुलं श्रावणं च चक्षुषं शर्करा
रं॥ १४॥ विल्वपत्रोदकं स्नाने प्राशने न पुकीर्तितं॥ दुर्गारवं नाम जप्यं सर्वपापभया वह॥ १५॥ इत्येव पूजयित्वा यथा
पूजयित्वा विधितथा॥ कुमारं न भोजयेद् दत्तं वा लणनं पोषितं तथा॥ १६॥ एवं यः पूजयेद् दुर्गां यथा विनवसारतः
स सिंहान् मारुतो बुद्धिं लोकं प्रयति॥ नृतीयधारणं वच्छि सर्वपापहरं परं॥ कार्तिका महापुण्या दुर्गाया प्री
याति वै॥

भ.पु.न
३६७

निवर्द्धना नानाविधानां पुण्यानां जलजा नो विशेषतः ॥ भुजाभिरर्चयेद्देव्यां भाम्यतां जगतो वि का ॥ १९ ॥ कुंकमायु
कर्पूरैः सुगन्धैश्च पुलेपयेत् ॥ भासगर्भेस्तथा भक्तैः श्रीवेष्टैश्चापि पूजयेत् ॥ २० ॥ धूपं विस्वागुरुं शस्तं सघृतं गुग्गु
लंतथा ॥ तिलैस्तनूति लैर्होमं तिलानां प्राशनं न च ॥ २१ ॥ जपेन्नाम तथो देव्याः सर्वपापक्षयं परं ॥ अथ रत्नितारव्यमतु
यजदं शतं नृणां ॥ २२ ॥ एवं यः कछया देन नवमी समुपासते ॥ मासे मासे महो वा होया वदेकं हि वत्सरं ॥ २३ ॥ सहस्रं
नवाप्याभुवनं चोत्तमं फलेशयः ॥ वपुला च तथा कीर्त्तिमानेक कल्पमादितः ॥ २४ ॥ सहका मानवाणां गान्धर्वल्लोके
महीयते ॥ २५ ॥ ॥ इति श्री भविः नवः त्रयोविंशधिकद्विशतोऽध्यायः ॥ २२३ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥
सुमनुरुवाच ॥ मासीमार्गशिरे वीरे शुक्लपक्षे तु या नवेते ॥ स नवमी महापुण्या नवमी परिकर्त्तिता ॥ १ ॥ यद्यप्यापू
जयेद्देवी त्रिगुणोपेक्षितो नरः ॥ सोऽश्वमेधमवाप्येह विष्णुलोके महीयते ॥ २ ॥ पारणं त्रयमात्रं क्वं वर्धेत्तत्र मावभि
ः प्रथमं पारणे वच्चा चण्डिका पूजनविधिः ॥ ३ ॥ मा लामि श्रुत्वा भि श्रुत्वा नाना पृथक् कदंबकैः ॥ पूजयेद्दिवि वदुर्गा
सर्वदा नवस्तुती ॥ ४ ॥ नाविधैर्गंधयोगैः कर्पूरगुरुभिश्चितैः ॥ पुलेपयेद्यथा शक्त्वा सिंधुकेन च पूजयेत् ॥ पाति राम
थामोऽर्च्यं तथा भोज्यं तथा लेज्यं चोष्णं पेयं च शक्तिः ॥ नैव यच्च महावाहो दुर्गा देवी निवेदयेत् ॥ पंचगव्यकृतस्नातो ॥ ५ ॥

यजमानस्तथा वि कां ॥ पूजयेद्दिवि वदुर्गा ॥ ततः शादिलचंदनः ॥ ७ ॥ कुमार्यो भोजयेद्द्वारवास्तुनूतं चितस्तथा ॥
भुंजीत वाग्यतः पश्चाद्भुजौ कृत्वानुभोजनं ॥ ८ ॥ इति ते कथितं वीरधारणं प्रथमं मया ॥ द्वितीयं श्रुत्वा भजेदुसमासहि
दतो मम ॥ ९ ॥ मासेषु रजन सर्वेषु ज्येष्ठे ज्येष्ठसमासतः ॥ पूजयेद्दिवि वदुर्गा नाना पृथक् कदंबकैः ॥ १० ॥ कुमाराणां क
देवैश्च जाती पृथक् कदंबकैः ॥ चन्दनां गुरु कर्पूरैर्दुर्गा देवी पुलेपयेत् ॥ ११ ॥ श्रीवेष्टपयसा वीरपायसे नत धाम्बुजे ॥
चण्डिका प्रीणयेत्तत्रागुणैश्चोदनेन च ॥ १२ ॥ स भवानीति वै नाम त्रिकालं पूजयेद्बुधः ॥ प्राणने गोमयं शस्तं
दुर्वीकुरमथासिता ॥ १३ ॥ स्नानमा मलकैः प्रोक्तं सर्वपापपुण्यशूनं ॥ पंचगव्येन वास्नातं कर्त्तव्यं कायशोधने
पयेव कुरुते वर्षं नदिनी न बमी नृप ॥ संभुमौ च द्रुमानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ १४ ॥ वंद्यारकागणेः सार्धं क्रीडते
शाश्वतीः समाः ॥ पुनरेत्यमहावासी जाभवति भूतले ॥ १५ ॥ एवं जप्त्वा ध्वरे नृयो विप्रस्ये बहवस्तदा ॥ बलचहरे
सुल्याः प्रभया च हरेः समाः ॥ १६ ॥ नेजसा च हरेस्तु लोकाग्नीर्यो सागरस्य तु ॥ बहुपुत्रो बहुपुत्रो बहुधना नीति
मान्कात्तिमान् न वेत्तु रवी ॥ न कृपा च विपुला न भोगान्धुनः स्वर्गमवाप्नुते ॥ १७ ॥ ॥ इति श्री भविः पव
मी कल्पे चतुर्विंशधिकद्विशतोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ मासि भाद्रपदे या नु नवमी पुला ॥ स्नान

म.मु.न
३६८

ननन्दामर्हपुण्याकार्तिनापापनाशिनी॥१॥तस्यायः पूजयेन्दांविधिबहुहनेदनः॥सोऽश्वमेधफलावेद्याविलु
लोकसगच्छति॥२॥एवमक्तनुसंप्रम्यभुपोषितः॥जातिपुष्पकदवेश्वपूजयेद्विधिविचित्रां॥३॥दुर्वीपरिस्थिता
दधीयधानामविनिर्दितां॥त्वज्जरेनारिकेलेश्वपत्रपुष्पफलैस्तथा॥४॥पूजयेत्सप्रधानेनपिन्याकेनचस्तु
तः॥५॥आस्त्रेणधूपेनदुर्वीकुरैश्चपूजयेत्॥५॥पूजागरंतेतोएतौनन्यायाः परतो नृप॥नानापेक्षाकैकुर्यात्तु
स्तपोषैश्चपुष्पैः॥६॥नन्दारखेतुजपेनत्रअष्टोत्तरशतंविभो॥प्रभातेतुनवम्यावेपूजयित्वाचेचण्डिका॥
डीणयित्वाबधुंशक्नो कुमार्थोभोजयेत्ततः॥एवमाश्वयुजेप्रासिकांर्तिकैकार्त्तिकोत्तरे॥७॥पूजयेच्चतुराम
सो ननन्दामगवतीविभो॥स्नानकशोदकं प्रोक्तं प्राशनंननराधिप॥इतिते कथितेवीरपारंगुपथमभुजं॥
द्वितीयंश्रृणुकेपौषेपारंगपापनाशतः॥१०॥चण्डिकां पूजयेदत्रनाम्नाकनकनंदिनी॥नानाम्रजोभि
कुश्रमैकुंभागुरुचर्चितां॥११॥नानाविधैर्नसमोजोर्बरेणगुरुना तथा॥पंचगव्यकृतस्नानसोपवा
सोजितेन्द्रियः॥१२॥पूजयित्वा महादेवीं त्रैलोक्यपतिं तले॥पुनर्नवम्यां संपूजयिष्विधिवत्कणकनि
नी॥१३॥तुत्वाभिशांलिनीं पुत्रं कुमार्थोभोजयेत्ततः॥वैशाखिषु मासेषु पूजयेद्विधितान्युतं॥१४॥भंगरनाम्रजो

कुं

५।

राम
३६८

भिस्तु आसोक्तानां च भारतः॥कुं कुं भागुरुकपूरैश्च ननानुलेपयत्॥१५॥धूपेनागुरुमिश्रेण पयसा पायसेन तु॥अचु
तारव्यं जपेन्नापसर्वपापहरं शिवं॥गोरेचण्डगुरुस्नानं प्राशनं गोमयस्य तु॥कृतोपवासं संप्रम्य पूजयित्वा तु अचु
तां॥नवम्यां पूजयेद्दत्ता कुमार्थो वास्तुणा न स्त्रियः॥यएव कुरुते दानं नवम्यां विधिवद्विभो॥१६॥स्वमेकमेकविधि
वञ्चिनिर्तनं ते फलो॥१७॥॥३॥तिष्ठो भवि० नवकल्येयं च विंशधिकद्विशतोऽध्यायः॥२२५॥॥
सुमनुरवाच॥माघे मासे तु याशु स्नानवमी लोकपूजिता॥महानन्दे तिसापोक्ता सदा ते न करे नृणां॥१॥तस्यां स्नानं त
दादानं तथा होममुपोषितं॥सर्वतदक्षयं प्रोक्तं यदस्या क्रियते तैः॥२॥श्वेतपुष्पपूजे भिस्तु पूज्या भगवती मती॥कुमा
र्थोभोजयेद्दत्ता योषिता वास्तुणा तथा॥३॥तेष्वादिपारंगो वीरजातिपुष्पैकदवकैः॥पूजयेद्विधिवत् दुर्गा नाम्ना
विध्या निवासिनी॥४॥प्राशयत्पंचगव्यचस्नातेन च पुण्यदे॥पायसं मधुसर्पिन्यां तदा देधो दनं वरं॥कार्तिकादि
षु मासेषु पूजयेद्देशितानां॥कुण्डपुष्पपूजे भिस्तु करवीरैश्च सत्तमः॥६॥कस्तूरिकाकृतैर्गंधैर्धूपेणागुरुणा
तथा॥घृतपूरैरेवाऽचैवैश्वेपि पूजयेत्॥गागोश्वगव्या लनस्नानं पुनर्देहो नराधिप॥पूजयेद्विधिवदेवीं
भक्त्या श्वेतमुखीविभो॥यएव पूजयेद्दुर्गचण्डिकां समुपोषितः॥सहकामानवाप्यायां बल्लोके महीयते॥९॥

म. पु. न
३८८

क्रीडित्वा ब्रह्मण सांख्यं राजानवति नृतले ॥ धनधान्यसमृद्धं पुत्रमानकीर्तिमान् भवेत् ॥ १० ॥ ॥ इति श्री
भवि० नवकल्पेष्टद्विंशधिकद्विंशतोऽध्यायः ॥ २२६ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ सुमनुरुवाच ॥ प्रतिष्ठां तं तु व
क्षाभिअधुना च न राधिप ॥ चंन्याप्राप ह्याया तु प्रतिष्ठा कार्य सिद्धये ॥ १ ॥ तत्र न च प्रतिष्ठाया गंगाया सर्वतः श्रु
भाः ॥ वाहनेष्वथ सर्वेषु स्वेष्टेषु स्थिताः श्रुताः ॥ २ ॥ ॥ श्री कृष्णदिभुजाश्वे वतथा कलशपूजिता ॥ दिव्याभरण
रुदित्वो दिव्यमाला नुलेपनाः ॥ ३ ॥ ॥ पुष्करवाश्वे व कर्तव्या उत्तराभिमुखस्तथा ॥ वर्जयित्वा वितस्तां तु कुमा
रीसाहि नित्यदा ॥ ४ ॥ ॥ अन्त्याश्रयमुना शो वै कर्तव्या नित्यमेव हि ॥ यो विदूषामहा नागा वाहनं स्वत्वमास्थिता ॥
५ ॥ ॥ सौवर्णिरजताः संज्योता मरुह्याथ वापुनः ॥ पाषाणजाटा रुजोता प्रतिमा सर्वः श्रुता ॥ ६ ॥ ॥ प्रतिमा लक्षणं यत्ने
ब्रह्मण विहितं पुनः ॥ ते नैव कारयन्त्यपश्यन्तीभिर्महीपते ॥ ७ ॥ ॥ कृत्वा तु प्रतिमां तत्र सर्वलक्षणं लेखितां श्रु
भनक्षत्रयोऽनमुरुर्त्तन श्रुभेन च ॥ ८ ॥ ॥ अभिवास्याप्यत्नेन ब्राह्मणैर्वेदपारंगैः ॥ ब्रह्मप्रतिविधिं नाम समग्रे
ण यथोदितं ॥ ९ ॥ ॥ कृत्वा कार्यं तदोत्तमं तत्ता परते हनि ॥ स्वर्यमण्डलं निर्दिष्टं वेदशेषे ॥ १० ॥ ॥ पूजयेत्
प्रतिष्ठाप्य महानशः पूजयित्वा तु स्थापकान् ॥ क्वच्यो भूवायथीवीमन्त्रेण तेन सूत्रतः ॥ ११ ॥ ॥ पूजयित्वा

राम
३८८

यथा शास्त्रं पूजयेत् नैवेद्यं च पूजयेत् ॥ १२ ॥ ॥ सप्रणमं प्रकुर्वन्ति मंत्रोक्त विधिना त
तः ॥ यत् सर्वं कारयेत् सम्यक् प्रतिष्ठाप्या विर्कमिह ॥ १३ ॥ ॥ इति श्री भवि० नव० सप्तविंशधिकद्विंशतोऽध्यायः ॥ २२७ ॥ ॥
सुमनुरुवाच ॥ श्रुभे चाश्वयुजे मासि नवमीया न राधिपासा स हानवमीवीरमहापातकनाशिनी ॥ १ ॥ ॥ तस्यां यत्
क्रीयेत वीरनैवेस्तानादिकं विभो ॥ तत्सर्वं मक्षयं स्यत्या दै सिद्धिं कुरु तथा ॥ २ ॥ ॥ द्वादश्यामेकमक्रतु न कंकु
र्यात् परे हनी ॥ एवं कृत्वा चरत् प्राज्ञो यावद्देनवमी विभो ॥ ३ ॥ ॥ अथ वा नवमी तत्र उपवासपण्याणां पूजयेद्दिवदु
र्गा विलम्बपत्रे न राधिपा ॥ ४ ॥ ॥ द्वाण पूष्ये स्तथा वीरजाती पूष्ये श्रवणं पूजयेत् ॥ कृत्वा दुर्गा गृहं न न्या नानावस्त्रेषु शो
भितं ॥ ५ ॥ ॥ नाना युचगणकीर्णपूष्यदशोभितं ॥ नाना गणभाणकीर्णं च जमालोपशोभितं ॥ ६ ॥ ॥ मयू
रवर्हिचारुं नानाभा मरुशोभितं ॥ एवं धुमं गृहं देव्यास्तक्षणा देवनिर्मितं ॥ न वामभिनवी वीरत्रिभूलाकु
निमेव हि ॥ नाना विधै न क्षमो ज्यैश्वर्यनागुरुकुमुदैः ॥ खर्जूरनारिकेलैश्च तथा नैर्विविधैः फलैः ॥ ७ ॥ ॥ अथ पूज्यो नरो
भक्त्या गोवर्षं पूजयेत्ततः ॥ पूष्यकैर्लेपिकाभिश्च पूष्यकैः खड्गैश्चैः ॥ ८ ॥ ॥ अथ पूजयेद्दुर्गमासास्तु चतुरोवधः ॥ १० ॥

म. पु. ० न
४००

दुर्गा लोकमवाप्नोति स तरो नात्र संशयः ॥ महिषाणां शिराभिश्च मेघाणां च तथार्चयेत् ॥ ११ ॥ इत्येष कथितो वीरपुत्र
मेघारण विधिः ॥ द्वितीयस्यापि ते वक्ष्ये मेघारणस्य विधिं शुभम् ॥ १२ ॥ माघादिष्वपि मासेषु पूजयेद् विधिं वक्षिष्यामि ॥ कर
वीरपुत्रो भित्तु अन्येष्वपि कुशुमे नृप ॥ १३ ॥ मोरुवैर्गडपैश्च गुग्गुले न च धूपयेत् ॥ कुंकुमागुरु कर्पूरे श्वत्सेन
न वि लेपयेत् ॥ १४ ॥ भक्ष्मो ज्यैरणे कैश्च कुमार्यो भोजयेत्ततः ॥ ज्येष्ठादिषु च मासेषु ना नाप्य कडवैः ॥ पर
जयेद् विधिवद्भक्त्या ग्रह्या विध्य वासिनी ॥ विलेपयेत्तथा गंधैर्धूपेनागुरुणा च येन ॥ चाण्डनं कुंकुमं कुशं अथवा
सिंहकस्तथा ॥ अर्जुनं भूषणं वीरकपर्पूरं गन्धिप ॥ १५ ॥ कृष्णागुरुमलवाहो होमयेद्देवताप्रिय ॥ पयसा गुडे
दने नापि पायसे न ततो र्चयेत् ॥ १६ ॥ कुमार्यो भोजयच्छक्ता पायसे न च ॥ यत्वं पूजयेद्दुर्गा वत्सरं कुरु न नृप ॥ १७
सोऽश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं विद्यान् संशयः ॥ १८ ॥ ॥ इति श्री भविष्यपुराणे ० नवकल्पे ॥ षट्विंशधिके द्वि
शतोऽध्यायः ॥ २२८ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ शतानि कडवाच ॥ कथ्यतां स्मै द्विजश्रेष्ठ पुनिष्ठा तंत्रमादितः ॥ व
ल्गादिदेवतानां च भूयो व्याख्यातथा श्रुतं ॥ १ ॥ सुनुरुवाच ॥ कथितं कुरु शार्दूल पुनिष्ठा विधिमुत्तमं ॥ कथयास्य
यतं भूयो वल्गादीनां विशेषतः ॥ २ ॥ वास्तुं पक्षीक्षयेत् पूर्वोक्तं तत्र शुभाशुभं ॥ ज्ञेयं चतुर्विधं वास्तुमगलं शाश्व
तं च यत् ॥ ३ ॥ भद्रं पद्मं तथा रार्णिभं त्रिकैर्निचतुर्विधं ॥ भूमीमाद्यैरक्षैश्च वास्तुविद्याविदैः सह ॥ ४ ॥ पुनश्च

राम
४००

वामदशां च भद्रमागारविवर्जितं ॥ अश्वलकामशुश्रूषां च कर्दमवालुकां ॥ ३ ॥ इति विनयात् भूमिं यत्र देवो नि
रुप्यति ॥ प्राग्दक्षपुत्रनां चैव परीक्षेत विचक्षणः ॥ ६ ॥ भूगोदकैः परैर्युक्तां सस्यात्पादां स्वमादला ॥ अम्यणसि
त्तासौ म्यां भूमिं विद्या विचक्षणः ॥ ७ ॥ वल्गा ने धनधान्येन तत्र वास्तुं प्रकाशयत् ॥ विप्राणां तु सिता भूमिं सिकतायास्व
कुत्सिता ॥ ८ ॥ कुशदुर्वा वतचैव रसैश्चैव समानिता ॥ हेमाभा वैव रक्ता च सत्रियाणां शिवा भवत् ॥ वैश्यानां ह्रमशं काशं
सर्वभूतहिताशुभम् ॥ ९ ॥

म. पु. न
४०९

४०९
६०६

इति श्री भवि० नव० प्रतिवृत्तं त्रेभूमिपरिक्षायां एकोनत्रिंशधिकद्विशतोध्यायः २२८ सुमंजस्त्वाच ६
अतउर्द्धं प्रवक्ष्यामि प्रासादानां तुल्यं एवं परीक्षाभूभागंततः प्रासादमारभेत् १ प्रासादाविंशतिः प्रोक्तये
पुतिष्ठंति देवताः तेषां नामानि वक्ष्यामि घमाणां च नराधिप मेरुश्च मंदरश्चैव कैलाशः कुंभ एव च श्रीवृक्षकस्त
थाष्टाभः पद्मकोवर्जस्तथा ३ तथा च सर्वतोभद्रो नंदनो नंदिवर्धनः हंसो वृषो वृषगुरुडो महापद्मः समुद्रक
४ प्रासादाविंशतिर्ह्येतैविभागंचापि मेरुश्च चतुःशृंगश्च नृद्धिरो भूमिका द्वादशोद्धितः ५ विचित्रशिखा
कीर्णः प्रासादो मेरुश्च मंदरे दशभूमिस्तु कैलाशो नवभूमिकः ६ अष्टभूमिस्तु कर्तव्यश्च नृद्धिरो नंदनस्तथा
जातांतंगवाश्च विमानश्च द्वादश ७ सप्तभूमिस्तु कर्तव्यो नंदनो नंदिवर्धनः पटलैः षोडशैर्युक्ताः षड्भौ
मानंदिवर्धनाः ८ पंचभूमिस्तु कर्तव्यश्च द्वादशालैर्विभूषितः अनेकशिखाकीर्णः सर्वतोभद्रश्च ९ बल
भीष्टदकः कार्यो दक्षिणोत्तरामतः प्राग्ग्रीवोऽत्रिशालेन च द्वादशालात्रयेणाच १० शिरोभिर्विविधैश्चापि न
राणां रूपकं तथा गृहराजो नृविद्यातो भूमिके हेतुसाधने ११ प्रथमे पर्वणि विभो विस्तारकथितस्तथा एके
न चंद्रमानेन गजप्रासाद उच्यते १२ पर्यंत गृहराजो वै गरुडो नाम नामतः अभ्यंतर षडक्षी नृचतुरस्त्री नृवायः

भ. पु. न एपजलसेवितां १२ रक्तवर्णीनिदितां वशिलां नुपरिवर्जयेत् वलिंदत्वा नुहसाय समीये च यथाक्रमं १३ एकाग्रि
 ४०३ विधिना सम्पूज्यत्वा वैजातवेदसं वसेत रजनीमेकां स्वप्रमाणं च कंजपत्र १४ ॐ नमो देवत्रयोतिष्ठाय यथासना
 यपप्रवर्णीयं हंसप्रियाय चतुर्भुजाय वेदप्रियाय स्वप्राधिपतये नमः १५ आवसुदेव देवेश प्रपन्नोऽस्मितवांति कं
 स्वप्रेरुता निसर्वाणि कार्याण्यज्ञाय याधुना १६ ॐ ह्रीं धिभिर्धीति मंत्रेण कृत्वा वानभि मंत्रयेत् दिवमालिखेदि
 घोटनभेदा मंत्रे समुच्चरेत् १७ पतनं लक्षयेत् तस्य दिशा सुविदिशा सुच पूर्व्या मुत्तरायां च ऐशान्यां चैव शोभनं
 १८ अन्यास्याम शुभं ज्ञेयं वर्जयंते प्रयत्नतः पतिते तु ततो हृक्षेत स्य हृदनमारभेत् १९ असंदिधेन मंत्रेण पतितां
 शोधयेद्भुमं पतिते यदि भज्येत मात्रं भगंतो भवेत् २० तत्र होमं प्रकुर्वीत मंत्रैर्विकृतिभिर्बुधः ततो हृक्षं विभज्येत्
 ज्येष्ठमध्यां कनीयसं २१ शिलायाः संप्रवक्ष्यामि लक्षणं रूपमादितः पूज्यमंत्रविधानेन शिलां तत्र विचक्षणः २२ ततो
 पुच्छ्य मंत्रेण दिशां विह्रं नु कारयेत् अधस्ताद्यज्ञवेत्त्वस्मान्नमुरवंतत्समादिशेत् २३ यत्तु ह्रस्वशिला भागं तद्धिरसु
 विडुर्बुधः शिलानुविधाय ज्ञेयावाला हृद्धानुमध्यमाः २४ अतिहृदिर्भवेद्दालो मध्यपक्षाय येष्टकाः हृद्वायता
 सदानित्यंतां यत्नेन प्रवर्जयेत् २५ निविताय च नित्याय स्निग्धगंभीरनिःस्वताः शीतला च सुगंधा च मज्जीतेजः स

रामः
 ४०३

मन्विता २६ पुवती सा शिला ज्ञेया सर्वकामार्थी सिद्धिदा सत्यमश्रुकविकलारुक्षा चैव नुदृश्यते २७ हृद्धानुसा शिला
 ज्ञेया सर्वकार्यविनासना विमले भूषिता यां तविचित्रैर्विविधैस्ततः २८ लेखामंडलसंकीर्णी सिद्धास्तामपि वर्जयेत्
 विमलं विविधं ज्ञेयं लोहजं कांस्यदेशजं २९ यालोहविमलैर्दक्षिणारवकुरेवटकधारिणी ह्रिद्रास्याधि मलेनापि यज
 मानो विनश्यति ३० उर्भिर्ध्वजैर्मविमलैरेनाट्टिष्टदा रूपा एवं सम्प्रकारीक्षादौ देवकार्या न्ययोजयेत् ३१ अभु
 क्षणाच्छेदने च मंडलं यत्र दर्शयेत् जानीयात् तत्र यत्नेन शुभं वीर्यारि सयेत् ३२ मंजिष्ठवर्णसंकाशे गभे भवति द
 डूरः पीतके मधुवर्णे च ह्रस्ववर्णे विचक्षणः ३३ मांसले मूषिकं विद्यात्कला संतथानखे गुडवर्णे नुपाषा
 णो कपोते गृहगोधिका ३४ प्रायोनिस्त्रिशवर्णे न वालुकानुविचित्रिते विभेदने डूरवं विद्यात्कपोतं मधुवर्णिके
 ३५ एवं सर्वत्र विज्ञेया वासुलक्षणलक्षिताः वासुतो लक्षणं नालिते वां लेपं प्रदापयेत् ३६ ब्रह्मर्षयश्चक्रपाणि
 शूलपाणिः सवैष्णवी अजाक्षीरेण संयोज्य उपलं लेपयेद्बुधः ३७ लेपिते यदि क्षेमं स्यादेक रात्रौ धितं ततः समंत
 त्रविजानीयादविगोधाश्च रुष्टिकाः ३८ काशीमूलं रोचनां च गोक्षीरेणानुपेषयेत् लेपितानुशिलानेन रुचिराभाय
 दा भवेत् ३९ दिवसे शत्रुभिश्चैव स्फुरात्रो धितोऽपि वा दर्डूरस्तस्य विज्ञेयः कूर्मे वापिन संशयः ४० पृथिवीशू

भवि.पु.

४१४

लिकंविप्रमेवाक्षीरेणपेषयेत् पाषाणंलेपयेत्तेनवज्रवर्णोयदाभवेत् ४१ नद्यायांनुसयोक्तव्यंअंतेस्यान्निविचारयेत्
रुक्मिणीनोभवेत्तत्ररुक्मिणीशोखदाराः ४२ अष्टकंकावीरंरुक्मिणीमांसीफलत्रिकं एतच्चसुंनुपिष्ठावैलीक्षीरेणानु
योजितं ४३ अश्मानंलेपयेत्तेनतत्रेसिमिसिमायते कालकूटंविधत्तंनुनतच्छलेनसंस्पृशेत् ४४ गर्भाणालक्ष
णंचैवसविधानंतथैवच अन्नंपूर्वमारब्धानंतवस्त्रेहान्महीयते ४५ गोधान्नपतिनाशम्यगवांपीतानुहृष्टिके
भुजगेजनमारीस्यात्कूर्मवैतस्कराद्रयं ४६ यदानलभ्यतेब्रह्मजदावृहिविधिंपरं सुमंजुस्त्वाच गृणाभूता
दिशांसम्पदावीरनलभ्यते ४७ ततश्चापिगृहीतव्याशोभनान्यदिदिकस्थिता गृहीत्वासर्वविधिनाप्राणयेच्च
नराधिप ४८ तस्मिंश्चिखानयेद्भूमौस्थंडिलंतत्रकास्येत् तस्योपरिततोदेवंपंचलक्षणलक्षितं ४९ अजाविका
विनश्यतेमत्स्यगर्भेनुसर्वदा मुष्टकेव्याधयः सर्वाः सस्यहानिल्लथैवच ५० एतेगर्भाःसमारब्धाःप्रतिमाकरणो
धैः एवंयरीक्ष्यसततंकुर्यादर्वीविचक्षणाः शतानीकउवाच यथोक्तायादिशिब्रह्मन्शिलावीजाधिकंयज
न् ५१ लोकपालास्तुवैयुक्तायष्टव्यास्तत्रवाह्यतः एवंयष्टाविधानेनवारुणादिशिसंस्थिताः ५२ होमयेद्ब्रह्मणा
यत्र्याअर्चुदंविधिवदुधः अष्टोत्तरशतंकृत्वादिशांदोषैर्विमुच्यते ५३ पुनस्तृप्ततांविद्वन्ब्राह्मणैर्विप्रकारयेत्

रामः
४०४

५४

इतिश्रीभवि०नव०शिलालक्षणोएकत्रिंशाधिकंद्विशतोऽध्यायः २३१ सुमंजुस्त्वाच आचार्यः
सिल्पिभिःसार्द्धंशुविःप्रयतमानसः भुक्तवस्त्रान्नसंस्त्रभुक्तमाल्यानुलेपनः १ भुक्तयज्ञोपवीतीचित्रास्त्राणांस्वस्तिवा
चव वस्त्राणिपूजयित्वाशुशिल्पिनःपूजयेत्ततः २ सुरज्येष्ठायदेवायनमस्तुत्वापुनःपुनः पुण्णाहजयशद्वैश्वशिल्पि
कर्मसमारभेत् ३ वर्णाष्टकंनुयत्प्रोक्तंतदस्मिन्नपलक्षयेत् आरोग्यंपाण्डुवर्णेनमाराभेविजयःस्मृतः ४ कापोतेना
नुहृदिसुभृगाभेसुप्रजांल्लियः रुक्मवर्णशिलायानुभुक्तलक्षणाहीनकाः ५ सासदाश्रीकरीनृणांपुत्रपौत्रविवर्ध
नी शितवर्णान्याकीर्णैर्हीरकैःसवलीकृताः ६ वज्रदोषकरीसानुरक्तवाक्कृष्णहीरकाः अन्येषामपिबर्णानांरु
क्महीरानुशस्यते ७ शस्यतेभुक्तहीरंनुपीतरक्तौविगर्हितौ एवंयरीक्ष्यवज्रधायथालाभंनुकारयेत् ८ पूर्वोक्तेन
विधानेनब्रह्मणोर्वासमन्वितः कुर्याद्विल्वविदोराजन्मथोक्तांस्त्रक्षणांनितान् ९ इतिब्राह्मणोर्वास्त्रक्षणं
सुमंजुस्त्वाच प्रतिमालक्षणंवचिब्रह्मणोलोकपूजितः यादृशीप्रतिमाकार्यानिरैर्नलिनयोनिनः १० ६
कर्तव्यंब्रह्मणोरूपंब्रह्मणोकारयेत्ततः वज्रवज्रधरंदेवंचवज्रवर्णंविनुर्भुजं ११ जदाभिःपिंगरूपाभिज्वालापुंजमि
वोस्थितं संयुतंमुत्तरीयेनरुक्माजिननिभेननु १२ ब्रह्मसूत्रमिदंवापिअक्षसूत्रकरंतथा अक्षिणीवभ्रवर्णभेक

भ.पु.न
४०५

वर्तिलेवकारयेत् १३ दक्षिणेअक्षसूत्रंनुवामेदशात्कमलं वामेक्षोपुनर्दशा कुवंशुवकमादरात् १४ आत्प
स्थालीकुशंश्चैवकरेवामेप्रदर्शयेत् उत्तरीयोपवीतंचवल्कलेसंनियोजयेत् १५ अक्तांवरधरश्चैवमृगचर्म
धरोपिवा मेखलाचापिकर्तव्यामौजीतुकटिसंस्थिता १६ हस्तारूढभगवान्यभासनगतोपिवा सावित्रीवा
मपार्श्वेनुदक्षिणेनुसरस्वती अन्येपित्रयस्यस्यकार्यासर्वसुदिषुवै एवंकृत्वानुप्रतिमांवल्लरणोदुर्दोदरा
१८ प्रासादप्रवरेदिव्येहंसेनापिप्रयोजयेत् ब्रह्मणोर्वाप्रमाणेनप्रासादंकारयेदुधः १९ तथाप्रासादमाने
नअर्वाकुर्याद्विचक्षणाः चतुरस्रेसमेगर्भेब्रह्मसूत्रंनुयातयेत् २० ब्रह्मसूत्रस्यवारो नब्रह्मणोर्वा निवेशयेत्
प्रागुत्तराणसंलीनांदक्षिणायनमाश्रितां २१ विधिनाविधयोयोज्याप्रतिमानुग्रहेतुधैः इतिप्रतिमालक्ष
णं सुमंतुरुवाच अतदुर्ध्वप्रवक्ष्यामिअधिवासनमुत्तमं २२ यज्ञोब्रह्मासमोलेषयजमानस्यकामदः
प्रासादस्याग्रतःकुर्यात्स्थंडिलेनानिहृतः २३ दशहस्तपरीणाहंचतुरस्रं समंततः चतुर्भिस्तोरणैर्युक्तं परिक्षि
प्तं कुशैस्तथा २४ तथोपरिवितानाद्यांकुर्यादिव्यं चमण्डलं ध्वजमालाकुलंदिव्यं पताकाभिश्चशोभितं २५ का
यश्चाष्टपताकालुदिशासुविदिशासुच ब्रह्मस्थानेनवनवमींसदाकुर्याद्विचक्षणाः २६ नदीसंगमतीर्थत्रिशिकतांत

रामः
४०५

सदाययेत् अलंकृतांगंधपुष्पैरुच्छ्रितध्वजशोभितां २७ शंखस्वस्तिकपद्मैस्तुसमंतादुपशोभितां कृत्वैवमण्ड
लंराजमुष्णदामोपशोभितं २८ अरुहमसारंकलशान्संख्यायागतसस्मितान् वस्त्रप्रतेनतोयेनपरयंतेविचक्षणाः
२९ मंत्रप्रतांततःसर्वान्कुर्वीतस्थापकःशुचिः मंत्रश्चात्रभवतिचतुःसमुद्रं ज्येष्ठायेत्यनेनमंत्रितः ३० ब्रह्मदेव
ताभिःत्रिभिःशतसंख्याभिरभिमंत्रयेत् पूर्वोत्तरदिशांभागेतथान्यमण्डपंविभो ३१ कुर्यात्कनीयसंदिव्यं ध्वजमा
लाकुलंशुभं तत्रापिमण्डपेकार्याः कलशाष्टौसुशोभनाः ३२ एवमष्टोत्तरशतंकलशानांसुशोभनं दधिलांवि
तसर्वांगैरजगर्भतथाविभो ३३ कृत्वाधिवासंविधिवत्ततोदेवंसमानयेत् कृतलक्षपदंदेवमानयेत् उत्तरामुखं ३४
वाह्यमण्डपकेन्यस्यारक्षांकुर्यात्प्रयत्नतः अथहतासुरावेतिमंत्रेणारक्षांकुर्वन् ३५ शुभयीष्ठशतंकृत्वात्मा
पयीतयथाविधिः चतुर्वेदविदोविप्रास्थापकश्चात्रनिर्दिशेत् ३६ द्वितीयोभोजकस्तस्यसर्वशास्त्रविशारदः
वऊधाध्वर्यवोविप्राः छंदोगाथर्वणाश्चते ३७ तेषांमतेनसत्मातोभगवान्यभसंभवः आयोहिष्ठेतिवैमंत्रं
जपमानोनराधिप ३८ तूर्यशंखनिनादैश्चगणिकामंकुलैस्तथा वेदपुराणाहशद्वैश्चनानातीर्थोदकैर्नय
३९ उपमानकैश्चविविधैर्गंधमाल्यफलैस्तथा नदीसंगमजातादिवल्मीकादाहृदापिवा ४० दशादेवस्य

भ.पु.न
४०६

शिरसि मृत्तिकां पीतवर्णिनीं अश्वक्रांतेति वैजस्वामंत्रो मंत्रविदां वराः ४१ सर्वोषधीमामलकीं दुर्वासशमिष
त्रिकां स्नायको ब्राह्मणाः सर्वभोजका विप्रकन्यकाः ४२ स्नाययंति ततो देवीं विधिवद्भरतर्धभः वारुणा अपमा
नमु मंत्रार्थे द्विजमेव च ४३ अनेन विधिना स्नाय्य गृहीत्वा शंखमुत्तमं शन्नो देवीति जपनपयसा पूरयेत्ततः ४
४४ अनेनालभ्य शिरसिततो मूर्ध्नि जलं क्षिपेत् एथि वीपात्रमाननालभ्य शिरोपरि हृदं ४५ इदं विष्णुर्विचक्रमे
ति क्षिपेन्मूर्ध्नि ततो जलं शन्नो देवीति मंत्रेण पुनः स्नानं प्रवर्तयेत् ४६ सौवर्णपात्रसंस्थ सुघृतगव्यं प्रमदये
त् त आतंसत्यमिति जपनमंत्रं मंत्रविदां वराः ४७ देवस्य त्वेति दत्वा घृष्टं ब्रह्मसूत्रं तु दापयेत् सैधवानि महार्हाणि
मंत्रेण प्रतिपादयेत् ४८ दीक्षास्तपसो स्नानं धीभ्यनेन मंत्रेणोति यातमानानि वस्त्राणि अन्यदेवकृतानि च
४९ भूषितान्याखुभिर्यानि न दद्यात्तालिकं यजन् दद्यान्माल्यानि दिव्यानि देवदेवस्य मूर्ध्नि ५० श्रीश्वते ल
क्ष्मीश्चेति मंत्रेण घृष्टं विचक्षणाः अर्चयित्वा नुविधिनानमस्कृत्वा समाहितः ५१ ततस्त्वलां प्रागुक्तं मण्डलं
चनयेद्बुधः कर्त्तव्या शोभनाशय्या शैलजे सुविशेषतः ५२ पूर्वाग्रमुत्तराग्रं वा कुशैः कृत्वा नुसंभवं शोभने
नेह सूत्रेण समंतात्परिवेष्टयेत् ५३ सर्वांस्तान्कुशशय्यां वैदिवैर्मालैश्च पूजयेत् प्रसादाभिमुखं कृत्वा मं

रामः
४०६

त्रयैर्विभुषयानयेत् ५४ नमः सरं त्यो जा अश्वश्वानम अनेन मंत्रेणोति पूजयित्वा नु कनकमेकं ताम्रं सुसंस्कृतं ५५
शिरसि स्थाने दातव्यं देवस्य त्वेति भारत ताम्रपात्रे ततो देयं यादस्थाने विशेषतः ५६ शिरसोऽंजतो दद्यान्मंत्रमेत
मुदीरयेत् अभित्वा सूरणो नमोनमोनमस्तीरितः ५७ श्वेता सुमनसो दत्वा धूपं दद्याच्चतुर्दिशं पटेन महता चैनं स
मंतात्परिवेष्टयेत् ५८ आत्मनो दक्षिणे पार्श्वे मंत्रमेत उदाहरेत् आप्णाय स्वसमेतुते विश्वतः सोमवृष्टमिति ५९
ततः सर्वप्रयत्नेन शय्यामंत्रं प्रदापयेत् हृहस्पतेशरीरिभिः अनेन मंत्रेण ये कुर्यामिति ६० हृहस्पतं ततो जप्त्वा हो
मशान्तिं च कारयेत् शमीपलाशमग्नौ ध्वजं अश्वत्थोऽंबरस्तथा ६१ सहस्राणि नुवैत्रीणि शान्तिं कृत्वा घटोत्कटं महा
व्याहृति मंत्रेण नु कुर्यात्स्नाय यो द्विज ६२ वनुर्यथिदिशा चैह अग्निपूर्यानि कारयेत् वदत्वा ध्वजं दग्धागार्धवणाश्च द्वि
जोत्तमाः ६३ होमं कुर्वन्ति राजेन्द्र प्रासादस्य समीपतः सम्यक् पूज्य च राजेन्द्र पावकं मूर्ध्नि संस्पृशेत् ६४ कुशोदकं गृहीत्वा
नु अभिमंत्रय विधानवित् आपो हि ष्ठेति मंत्रेण त्रिः कृत्वा प्रोक्षयेज्जलं ६५ भक्ष्यभोज्योपहारैस्तु वलिं दद्यात्समाहितः
अन्यार्कमणिः प्रकीर्णान् च दातव्या देवसन्निधौ ६६ पर्वतस्तु वलिं दत्वा दिक्षु वैव पुनः क्षिपेत् ब्राह्मणा भोजयित्वा षोड

भ.यु.न
४०७

विष्णुब्रह्मचारिणः ६७ तेभ्योविलेपनं कुर्याच्चंदनेन सुगंधिना दक्षिणावयथाशक्ताप्रीयतां प्रपितामहः ६८ संजु
देवाः सदाप्रीताः सिद्धाश्चैव सचारणा गंधर्वाप्सरसश्चैव गणा विद्याधरास्तथा ६९ समर्घयोवालिखिल्यादिव्यादेव
र्षयस्तथा नीलं रुद्रं जपेत्तत्र ब्रह्मसूक्तं तथैव ७० अथर्वशिरसा वैवं सर्वोत्पातप्रशांतये रुद्रं पुरुषसूक्तं च श्लोका
ध्यायेत्प्रशुक्रियं ७१ ब्राह्मणमित्रं विद्यां च अध्वर्युर्दक्षिणां जपेत् देवव्रतं पुरुषगतिं ज्येष्ठमामरथं तं ७२ वामदेवं
सूक्तं हृदोगास्यपरे जपेत् स्थापको वित्तशाखं च विकर्तुं दुष्टशान्तयेत् ७३ जपेत्तस्य विप्रस्य न दोषः स्थापने भवेत्
गायत्रैर्नर्तकैश्चैव राज्ञौ कुर्यान्महोत्सवं ७४ देवस्य पुरतः कार्यं प्राणं पुस्तकवाचनं ब्रह्मघोषस्तु कर्तव्यो दिशासु
विदिशासु च ७५ वक्रवादिदिज्ञैः सर्वैराक्षसासुरशान्तये अहोरात्रे त्रियुत्रं वा देवमेवाधिवासयेत् ७६ देवाधि
वासनं कृत्वा दृष्ट्वा दृष्ट्वाश्च मानवाः ब्राह्मणायां निसमयो ह्यमपि पापयोनयः ७७ अधिवासस्तु विधिवत्कृत्वा वै
ब्राह्मणो नृप अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः ७८ इति श्रीभवि.नव.प्रतिष्ठातंत्रे अधिवास
नविधिर्नाम द्वात्रिंशधिकद्विशतोऽध्यायः २३२ सुमंतस्त्वाच हंतते कथयिष्यामि स्थापने विधिमुद

रामः
४०७

तमं कृत्वा अधिवासनं देवमेवं भक्त्या विचक्षणाः १ अधिकार्यं च कुर्यात्तु द्विविधा विप्रभोजनं ब्राह्मणाभोजयित्वा तु
ऊत्वा होमं च शक्तिः २ देवं प्रति ततो गच्छेद्ब्राह्मणैः सह भारत गृहीत्वा देवं देवेशं ततो देवालयं विशेत् ३ शंखतूर्य्य
निनादैश्च गीतशब्दैश्च पुष्कलैः प्राणाहव्रलघोषैश्च मंगलानां च निःस्वनैः ४ कृत्वा प्रमाणं देवस्य स्वं भक्त्या विचक्ष
णाः ध्यात्वा वै देवदेवस्य पिंडिकां कर्तुं प्रारभेत् ५ सुपक्षैरिष्टकैर्वीरैश्च भ्रवं भीतवैश्रुभं आकारवं धं कृत्वा तच्च नृसं
समंततः ६ कुशोदकेन पूतेन मृगेनांगं च शोधयेत् शोधयित्वा यथान्यायं पायसेनोपलेपयेत् ७ सुरुतेन सु
पक्वेन नवेन तंडुलेन च गौरवं पुरुषः सौम्यः सर्वो धिभयो मृतः ८ नक्षत्राधिपतिः सौम्यस्तस्मै नित्यं नमोनमः अनेन मं
त्रेण उपलेपयेदिति च ९ सर्वबीजानि गंधांश्च गौरिकं कांचनं हृद्यं घग्गरागेन संयुक्तं भक्षस्थाने विशेषयेत् १० मंत्र
श्च ते भवति पश्यो निश्चतुर्मूर्तिर्वेदव्यासपितामहः ११ यज्ञं रक्षस्व वै नित्यं देवतस्मै नमोनमः नवीजगारं कृत्वा तं मंग
लार्थं नृरूपयेत् १२ ऐशान्तेयदिशोर्मध्ये मणिलुविमलस्मृतः ऐशान्तेयदिशोर्मध्ये कांचनं च प्रदापयेत् १३ आग्ने
ययाम्पयोर्मध्ये दद्यात्तुलकं मणिं अंतरेयाम्पनैः तपः प्रधानं तु प्रदापयेत् १४ आग्नेयीयाम्पयोर्मध्ये मणिलुवि

भ.पु.न मलःस्मृतः सौम्येशानदिशोमधोदद्यादंजनपूर्वकं १५ नमस्कारेणादातव्यं
४०८

रामः
४०८

भ.पु.न
४१०

गणगौर्युक्तोगच्छेद्भुजसदोत्प प्रतिष्ठां ब्रह्मणः कृत्वा भक्त्या श्रद्धा समन्वितः अत्रैव ब्रह्मणो वाक्यं शृणु त्वं कुरु नन्द
न प्रतिष्ठां ये करिष्याति तान् करिष्यामि मत्सरान् ॐ नमः सुरज्येष्ठाय स्वाहा पिता महाय स्वाहा महापुरुषाय स्वाहा
अनेन मंत्रेण देवमभ्यस्येत् चतुर्थिकां देवकुर्याद्विधिदृष्टेन कर्मणा विधिध्वं च तथा कार्यं ब्राह्मणानां तु तर्पणं
एवमेव विधिः कार्यः प्राप्ते च दशमे हनि वर्द्धमानं प्रकुर्वीत मासघणमासिकानि तु इदं च परमं गुरुं ब्रह्मणो वचः
न शृणु देवदानवगंधर्वायक्षराक्षसपन्नगाः ताराग्रहाणां सर्वेषां पिशाचाः सहमानुषेः नार्वयंति च मामेकं
मोहिताय समाश्रयाः स्थापयित्वा नृमे देवी विधिदृष्टेन कर्मणा शुश्रूषते नरो भक्त्या धूपमाल्यानुलेपनैः सुखी
भवति लोके मित्रसुलोकं स गच्छति यथैवेमं समाश्रित्य स्थापकः संप्रगीयते तस्याहं तत्प्रयच्छामि आत्मा संस्थं
करोमिव न तेषां प्रभवे किंचिद्येम भक्तिं समाश्रिताः सर्वलोके चरादिव्याः कामगाः कामरूपिणः मम भक्तिं

राम
४१०

भ.पु.न
४९९

अथनावाविपुलासेतपोधनाः येनप्राप्तापरं ब्रह्मस्युत्तिनकदाचन विधानेनयद्योक्तेनमोमेमूर्तिप्ररोपयेत् क
त्यकोटिसहस्राणिममलोकेमहीयते तस्मान्नुपनरावृत्तः पार्थिवोजायतेमहान् सुरश्चवज्रभृत्यश्चब्राह्मणोभत्यरा
यणाः एषएवविधिः कार्यः पुराणोयतनेष्वपि निवृत्तसंपदं पूर्वब्रह्मलोकं वगच्छति विशीर्णसुबकूपेषुसभास्त्रा
यतनेषुच पुनः संस्कारकर्तृचिन्तितमौलिकंफलं देवार्थेब्राह्मणार्थेचयस्तुष्टार्थयतेनः जलमन्नमहावाहोसया
तिपरमंपदं रूपेण्यस्यघटेन्यस्यवज्ररूपस्यभारत कर्षयेकेवहंत्येन्येसर्वेतेफलभागिनः एषतेकथितोराज
अतिष्ठाविधिरुत्तमः इतिश्रीभविष्यपुराणेनवमीकल्पेप्रतिष्ठाविधिकथनेत्रयत्रिंशधिकद्विशतोः॥
ध्यायः २३३ समाप्तश्चायंनवमीकल्पः संवत्१००८भाद्रपद१३भौमवासरेशुभम्
श्रीहलधरउपाध्यायेनलिखितंग्रंथसंख्या८३१६ श्रीत्रिविक्रमराजउपाध्यायेनलिखितंग्रंथसंख्या३७८२ एवं
सर्वग्रंथसंख्या१२९६८शुभम्॥ ॥

रामः
४९९

